

**T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE DEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

Doktora Tezi

**TÜRK EDEBİYATINDA TARİHÎ ROMANLAR
(TÜRK TARİHİ İLE İLGİLİ 1971-1980)**

**Ramazan TOPDEMİR
9625020240**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kâzım YETİŞ

İSTANBUL-2005

Türk edebiyatında Tarihî Romanlar (Türk Tarihî ile İlgili 1971-1981)
Ramazan TOPDEMİR

ÖZ

Çalışmamızda 1971 – 1980 yılları arasında yayınlanan tarihî romanları inceleyerek. Bu on yıllık dönemde yayınlanan kırk üç tarihî romanı zaman, mekân, şahıslar ve bakış açısı kriterlerini göz önünde bulundurarak tahlil ettik. Zaman bölümünde; kozmik zaman, kronolojik zaman, sosyal zaman öğelerini ortaya koyduk. Mekân bölümünde, mekânları özelliklerine göre sınıflandırdık. Şahıslar bölümünde, romanlardaki kahramanları, durumlarına göre, cinsiyetlerine göre, eğitim durumlarına göre, mesleklerine göre, sosyal durumlarına göre ve milliyetlerine göre sınıflandırdık. Bakış açısı bölümünde de romanlarda kullanılan anlatım yöntemleri ile yazarların görüşlerini anlattık.

History Novelsin Turkish Literature (About Turkish History 1971-1980)

ABSTRACT

In this study, we examined about the historical novels which were published in 1971 -1980. We analyzed forty three historical novels which were published in these ten year according to time, place characters and point of view. On the time part, we explained about cosmic time, chronologic time and social time.

On the place part, we classified the places according to their specialities. On the characters part, we classified the characters according to their reality, sexuality, education, profession, social life and nationality. On the point of view part we told about the narration methods which were used on the novels and writers opinions shortly.

ÖNSÖZ

Dünyanın en önde gelen roman yazarları tarihî konuları işleyerek çok başarılı romanlar meydana getirmişlerdir. Böylece, bazen tarihî olayları anlamada tarihçilere en büyük desteği tarihî roman yazarları vermişlerdir. Tarihî roman yazarı tarihî olaylar arasında seçmeler yapar ve bunları daha serbestçe, sanatçı dünyasının süzgecinden geçirir. Bir romanı sanat eseri olarak değerli kılan, tarihî vak'alara bağlılığının derecesinden çok kendi içinde bir bütünlük ve yeni bir dünya oluşturmastır.

Konusunu Tür tarihinden alan romanlara dair yapılan kapsamlı çalışmalardan bir tanesi Zeki Taştan tarafından hazırlanan doktora tezidir.¹ Geniş kapsamlı olan bu çalışmada, 1871 yılından 1950 yılına kadar yayınlanan tarihî romanlar tespit edilip, bütün bu romanlar zaman, mekân, şahıslar, bakış açısı gibi yönlerden incelemiştir. Tarihî romanlarla ilgili olarak yapılan geniş kapsamlı diğer bir çalışma da İsmail Karaca tarafından yapılan doktora tezidir.² Biz de bu önemli çalışmayı devam ettirdik ve 1971- 1980 yılları arasında neşredilen ve konusunu Türk tarihinden alan tarihî romanları inceledik.

Çalışmamızın ilk aşaması romanların tespiti hususunda oldu. Ülkemizde Tarihî romanlarla ilgili tam bir koleksiyona sahip kütüphane olmadığı gibi, bu konuda sağlam bir bibliyografya da mevcut değildir. İncelememiz konusuna giren romanların büyük bir kısmının bugün artık yeni bir baskısının olmayışı , ayrı bir sıkıntıyı ortaya koyuyordu.

Romanları tespit ederken öncelikle Türkiye Bibliyografyası ve İstanbul'daki önemli kütüphanelerin kataloglarını taradık. Uzun bir çalışma sonucunda inceleme alanımıza giren romanları tespit ettik. Çalışmamızda, kitaplaşmış tarihî romanlar üzerinde durulmuştur. Tefrika halinde kalmış tarihî romanlar, çizgi romanlar,

¹ Zeki Taştan, "Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar (Türk Tarihi İle İlgili, 1871-1950)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2000, 1330 s.

² İsmail Karaca, "Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar (Türk Tarihi ile ilgili, 1951- 1960)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004, 1176 s.

çocuklara yönelik tarihî romanlar, tarihî pehlivan tefrikaları veya tarihî polisiye romanlarını incelememizin dışında tuttuk

Çalışmamıza başlarken öncelikle, konumuzu ilgilendiren on yıl boyunca yayınlanmış tarihî romanları tespit ettik. Bu tespit sırasında Türkiye Bibliyografyası'nı, çeşitli kütüphanelerdeki fişleri, romanla ilgili temel kaynakları ve çeşitli bibliyografya kitaplarını gözden geçirdik. Gerek romanlarla ilgili çalışmaların, gerekse kütüphanelerin bu konudaki yetersizliği yüzünden tespit aşamasında bir hayli zorluk çektik. Dönemimizi ilgilendiren romanları belirledikten sonra bütün bu romanların tarihî olup olmadıklarını tespit ettik. Sonra, konumuza giren romanların yeni baskıları olmadığından, bu kitapları kütüphanelerden ve sahaflardan temin etmeye çalıştık. Sahaflarda, aradığımız kitapların çok az bir kısmını bulabildik, bu yüzden de çalışmalarımızı kütüphanelerde yoğunlaştırdık ve romanları fotokopi yoluyla temin ettik.

1971-1980 yılları arasında, Türk tarihî ile ilgili yayınlanan telif tarihî romanların incelenmesi üzerine olan bu çalışma; Ön Söz, Giriş, Zaman, Mekan, Şahıslar, Bakış Açısı bölümleriyle, Sonuç, Bibliyografyadan ve Özgeçmiş'ten oluşur.

'Giriş' bölümünde, tez hazırlarken hangi esaslara dikkat ettiğimizi ve tezi nasıl oluşturduğumuzu kısaca anlatmaya çalıştık.

Tarihî romanda zaman meselesi öncelikli olduğu için birinci bölümünü 'Zamana' ayırdık. Bu bölümde her eser zaman açısından tek tek ele alınmıştır. Romanları zaman açısından incelerken öncelikle romanlardaki vak'a zamanlarının tespitine çalışılmıştır. Bazı romanlarda vak'a zamanı belirtilmediği için, eserlerdeki tarihî hâdiselerden faydalanılmıştır. Vak'a zamanının tespitinde zamanın kronolojik seyri, zaman üzerinde atlamalar, geriye dönüşler, aksamalar gibi teknik özellikler üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca romanlar, kozmik zaman, sosyal zaman açılarından ele alınmıştır. Kozmik zamanda; mevsim, ay, gün, gündüz, gece gibi öğelerin işleyiş tarzı verilir. Sosyal zaman olarak romanlarda geçmişe ait; dünya görüşü, inançlar, töreler, gelenek ve görenekler, eğlenceler,, yarışmalar, cirit oyunları, şöenler, merasimler, yemek kültürü, giyim kuşam, kısacası maddi ve manevî çeşitli kültür unsurları üzerinde durulduk. Bütün bu incelemeler sırasında,

romanların baskı yıllarını değil romanlarda ele alınan vak’a zamanını esas aldık. Bu sayede, aynı dönemi işleyen romanlarda benzer ve farklı noktaları ortaya koymayı düşündük.

Çalışmamızın ikinci bölümü romanların mekân açısından incelenmesine ayrılmıştır. İlk önce romanlarda ele alınan yerleşim yerlerinin genel olarak tespitini yaptık ve devirlere ayırarak, hangi romanlarda hangi şehirlerin geçtiklerini bir tablo halinde gösterdik. Romanları ele alırken vak’a zamanının kronolojisine göre hareket ettik. Böylece aynı dönemi işleyen romanlarda mekânlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları göstermeye çalıştık. Mekân bölümünde yaptığımız diğer bir sınıflandırma ise özel mekânlardır. Tabiî coğrafya parçası olarak romanlardaki dağlık, ovalık, akarsu, ada ve çöller işlenmiştir. Yerleşik mekânlar ise açık ve kapalı olarak iki ana başlık altında gösterilmiştir. Bunlar; kaleler, meydanlar, bahçeler,, bahçeler, konaklama ve dinlenme mekânlarını vermeye çalıştık.

İncelediğimiz romanlarda geçen şahısları ‘Şahıslar’ başlıklı bölümde ele aldık. Romanlarda yer alan şahıslar tarihî veya tarihî olmayan şahıslar şeklinde işledik. Tarihî şahsiyetlerin romanlardaki yeri, aldıkları görevler, başardıkları işler geniş bir şekilde inceledik. Romanlardan bir kısmının aynı devreyi işlemesi, bir yönüyle aynı şahsiyetlerin de ele alınabileceğini gündeme getirmektedir. Herhangi bir romanda asli kahraman olarak yer alan bir tarihî şahsiyet, başka bir romanda ikinci veya üçüncü derecede kalabilmektedir. Tarihî şahsiyetleri işlerken dipnotlarda haklarında kısa bilgiler verilmiştir. Bununla amacımız, tarihî şahsiyetleri tanıtmaktan ziyade, onların tarihteki yerlerini ve tarihiliğini ortaya koymaktır.

Şahıslar bölümünde görev alan kahramanları: Cinsiyetlerine Göre Kahramanlar, Eğitim Durumlarına Göre Kahramanlar, Mesleklerine göre kahramanlar,, milliyetlerine göre kahramanları alt başlıklar açarak, şahısları sınıflandırdık.

Çalışmamızın son bölümü ‘Bakış Açısı’ bölümünden oluşmaktadır. Bu bölümde ilk olarak genel manasıyla romanda bakış açısı kavramının yeri, teknik olarak taşıdığı özellikleri belirledik. Romanda bakış açısı konusunu irdeledikten sonra, romanlarda sıkça kullanılan hâkim bakış açısına temas edilmiş, ardından

romanların incelenmesine geçilmiştir. İncelediğimiz romanlarda kullanılan hâkim bakış açılarını inceledik. Daha sonra ortaya çıkan bakış açısı hakkında yazarların tarihe bakışları, devrin karakteristik hususiyetlerini yansıtan olayları yorumlayışları vermek istedikleri mesajlar genel çerçevesiyle verdik.

Çalışmamızın Sonuç' bölümünde, tezimizde yaptıklarımızı özet bir şekilde anlatıp, değerlendirmeler yaparak ulaştığımız sonuçları ortaya koyduk. Çalışmamızın 'Bibliyografya' bölümünde ise, incelediğimiz romanları ve çalışmamızda yararlandığımız kaynakları verdik.

1971-1980 yılları arasında Türk edebiyatında yayınlanan telif tarihî romanlar üzerinde durduğumuz bu çalışma muhterem hocam Prof. Dr. Kâzım Yetiş'in teşvik ve himayeleri sayesinde kemale ererek tamamlanmıştır. Çalışmalarım esnasında maddi ve manevî desteğini esirgemeyen, ve her türlü probleme büyük sabır ve tahammül gösteren, saygı değer hocama, sonsuz derecede müteşekkirim. Bu vesile ile kendilerine teşekkür etmeyi aslî bir vazife addediyorum.

Ramazan TOPDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZ/ ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	viii
TABLO LİSTESİ	xi
KISALTMA LİSTESİ	xii

I. ZAMAN

A) İşledikleri Devirlere Göre Romanlar.....	4
a) Selçuklular Devri	7
b) Eyyübîler Devri.....	49
c) Harzemşahlar Devri	51
d) Osmanlı Devri	57
e) Kurtuluş Savaşı Dönemi	158

II. MEKÂN

A) Romanda ve Tarihî Romanda Mekân	170
B) Romanlarda Mekân	175
a) Selçuklular Devri	175
b) Eyyübîler Devri.....	205
c) Harzemşahlar Devri	209
d) Osmanlılar Devri.....	215
e) Kurtuluş Savaşı Dönemi	283
I. Tabiî Coğrafya	291
a) Dağlar, Ovalar, Yaylalar, v.s.	295
b) Akarsular.....	300
c) Ovalık.....	308
d) Çöller (Sahra).....	310
e) Adalar.....	311
II. Yerleşilen, Barınmak veya Bir İhtiyaç İçin Yapılan Mekânlar	313
1. Açık Mekânlar.....	313
a) Kaleler.....	313
b) Meydanlar	316
c) Bahçeler (Gezinti Yerleri).....	320
d) Köprüler	320
2. Kapalı Mekânlar.....	321
A) Meskenler.....	321
a) Saraylar	321
b) Köşkler (Kasır) Yalılar	324
c) Konak ve Evler	325
B) Dini Mekânlar Külliyyeler	327
a) Camiler.....	327
b) Mektepler.....	329
c) Tekkeler	329

d) Türbeler.....	331
e) Bimarhaneler (şifahaneler).....	331
f) Hamamlar	332
h) Kiliseler.....	334
ı) Manastırlar	335
C) Konaklama, dinlenme-Eğlence Mekânları.....	336
a) Han ve Kervansaraylar.....	336
b) Meyhaneler	337
D) Müteferrik Mekânlar	339
a) Hapishaneler (Zindanlar)	339

III. ŞAHISLAR.....342

A) Tarihi Olmayan, Yaratma Şahsiyetler.....	346
a) Selçuklu Devri.....	346
b) Eyyûbiler Devri.....	367
c) Harzemşahlar devri	370
d) Osmanlı Devri	374
e) Kurtuluş Savaşı Dönemi	420
B) Tarihi Şahsiyetler	428
a) Selçuklu Devri.....	428
b) Eyyûbiler.....	516
c) Harzemşahlar Devri	518
d) Osmanlı Devri	525
C) Cinsiyetlerine Göre Kahramanlar	594
D) Eğitim ve Öğretim Durumuna Göre Kahramanlar	605
E) Mesleklerine Göre Kahramanlar	607
I. Yönetici	607
a) Kabile Reisi, Han, Hakan, Kağan, Kral, Ece, Sultan, Padişah, İmparator	607
b) Sadrazam, Vezir, Paşa.....	610
c) Vali, Beylerbeyi, Sancak beyi, Kale Komutanı, (Eyalet-Taşra Yöneticileri).....	612
II. Din Görevlisi, Şehüslâm, Ulemâ, Müderris, Kadı, Hoca, İmam ...	613
III. Mürebbiye, Hoca (Padişah Hocaları).....	614
IV. Silâhşör, Asker, Şövalye, Bekçi, Polis.....	616
V. Hekim, Ebe.....	619
VI. Müneccim	620
VII. Elçi	621
VIII. Denizci	622
IX. Tüccar.....	622
X. Casus	623
XI. Müteferrik Meslekler	625
F) Sosyal Durum ve Konumlarına Göre Kahramanlar	626
G) Milliyetlerine Göre Kahramanlar	639
1. Bizanslılar	639
2. Avrupalılar	641

IV. BAKIŞ AÇISI	644
A) İncelediğimiz Romanlarda Bakış Açısı.....	644
a) Selçuklular Devri	644
b) Eyyûbiler Devri.....	660
c) Harzemşahlar Devri	661
d) Osmanlılar Devri.....	663
e) Kurtuluş Savaşı Dönemi	722
SONUÇ	728
BİBLİYOGRAFYA/KAYNAKÇA.....	730
ÖZGEÇMİŞ	742

TABLO LİSTESİ

Tablo I : Bütün Dönemler	6
Tablo II : Osmanlı Tarihi	6

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
mad.	Madde
No:	Numara
s.	Sayfa
S:	Sayı

GİRİŞ

Tarihî romanların batıda yayınlanması Fransız ihtilâlinin hemen ardından başlar. Arka arkaya yazılan tarihî romanlar, halkta millî uyanışın, birlik ve beraberliğin oluşumunda etkili olur.

İskoçyalı romancı Walter Scott (1771- 1832), batıda tarihî romanın ilk temsilcisi kabul edilmiştir. Onun tanınmış romanı Waverley'in yayınlanış tarihi 1814'tür. Bu romanda yazar imzasını kullanmamıştır. Daha sonra da yayınladığı Guy Mannering adlı romanın başına da ismi yerine Waverley'in yazarı demiştir.¹

Tür edebiyatında tarihî romanın ilk örneklerini Ahmed Mithat Efendi ile Namık Kemal vermiştir. Ahmet Mithat Efendi 1871 yılında 'Yeniçeriler' adıyla ilk tarihî roman örneğini verir. Namık Kemal de 'Cezmi' adlı romanında Osmanlı tarihine eğilmiştir.

Tarihî roman okuyucuya tarih şuuru vermelidir. Tarihî bilgi durağandır, geçmişe doğru bir bakıştır. Gelecek hakkında daha iyi hükümler vermek için, tarihe bakmakta yarar vardır. Bu durumda yine yorum meselesi ortaya çıkıyor. Tarihi yorumlamak tarih şuuru demektir. Bu aynı zamanda millî şuur meselesidir. Bu yüzden; 'tarihî' roman, milliyetçiliğin, millî devlet ve millî bekâ fikrinin kuvvetlendiği, düşman güçlerinin hissedildiği devirlerin ürünüdür.²

Biz de Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar (Türk Tarihi İle İlgili, 1971-1980) başlıklı tezimizde, 1971-1980 yılları arasındaki on yıllık dönemde yayınlanan telif kırk üç romanı inceledik.

Çalışmamızın ilk aşaması olan romanların tespiti hususunda oldukça zorluklar yaşadık. Kütüphanelerin yetersizliği, konuyla ilgili yeterli bibliyografyaların ve çalışmaların olmaması bizim için en büyük güçlüklerdendi. Türkiye Bibliyografyası'nda tespit ettiğimiz romanları fotokopi yolu ile çoğaltarak temin etme yoluna gittik. Baskısı tükenen romanları temin etmek için, yoğun araştırmalar yaptık.

¹ Taner, Timur, **Osmanlı Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik**, İst., 1991, s.197

² Sadık Kemal Tural, **Zamanın Elinden Tutmak**, Ankara, 1987, s..228

Yukarıda anlatılan zorluklar ve olumsuzluklar sebebiyle, çalışmamıza kaynak olacak tarihi romanları tespit edebilmek için öncelikle 1971-1980 yılları arasında yayınlanan bütün romanları tespit ettik. Kütüphanlerde yazar adına göre, konu adına göre romanlarla ilgili bütün unsurları tespit ettik.

On yıl içinde yayınlanan yüzlerce romanı görmek ve konularını tespit etmek hayli zor oldu. Yüzlerce romanın içinde konumuz alanına giren tarihî romanları ortaya çıkartmamız gerekmekteydi. Kütüphanelerin yetersizliğinden dolayı, tespit ettiğimiz romanları gözden geçirmek hayli zamanımızı aldı.

Konumuzla ilgili kırk üç romanı seçtikten sonra, her romanı defalarca okuyarak notlar aldık. Bu arada konuyla ilgili teori kitaplarını, dergileri, konuyla ilgili yapılmış çalışmaları gözden geçirdik. Romanları okuduktan sonra, romanları incelemeye başladık. Bütün romanları ;zaman, mekân, şahıslar, bakış açısı, yönünden inceledik.

Zaman bölümünde, romanları işledikleri devirlere göre, ele alıp, romanların kapsadığı zaman dilimini tablolar halinde verdik. En çok işlenen devirleri ve konuları tespit ettik.

‘Zaman’ bölümünü üç aşamalı olarak işledik; kronolojik zaman, kozmik zaman, sosyal zaman. Vak’a zamanının tespitinde zamanın kronolojik seyri, zaman üzerinde atlamalar, geriye dönüşler, aksamalar gibi teknik özellikler üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca romanlar, kozmik zaman, sosyal zaman açılarından ele alınmıştır. Kozmik zamanda; mevsim, ay, gün, gündüz, gece gibi öğelerin işleyiş tarzı verilir. Sosyal zaman olarak romanlarda geçmişe ait; dünya görüşü, inançlar, töreler, gelenek ve görenekler, eğlenceler,, yarışmalar, cirit oyunları, şöenler, merasimler, yemek kültürü, giyim kuşam, kısacası maddi ve manevî çeşitli kültür unsurları üzerinde durulduk. Bütün bu incelemeler sırasında, romanların baskı yıllarını değil romanlarda ele alınan vak’a zamanını esas aldık. Bu sayede, aynı dönemi işleyen romanlarda benzer ve farklı noktaları ortaya koyduk.

Çalışmamızın ikinci bölümü romanların mekân açısından incelenmesine ayrılmıştır. İlk önce romanlarda ele alınan yerleşim yerlerinin genel olarak tespitini yaptık ve devirlere ayırarak, hangi romanlarda hangi şehirlerin geçtiklerini bir tablo

halinde gösterdik. Romanları ele alırken vak'a zamanının kronolojisine göre hareket ettik. Böylece aynı dönemi işleyen romanlarda mekânlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları göstermeye çalıştık. Mekân bölümünde yaptığımız diğer bir sınıflandırma ise özel mekânlardır. Tabiî coğrafya parçası olarak romanlardaki dağlık, ovalık, akarsu, ada ve çöller işlenmiştir. Yerleşik mekânlar ise açık ve kapalı olarak iki ana başlık altında gösterilmiştir. Bunlar; kaleler, meydanlar, bahçeler,, bahçeler, konaklama ve dinlenme mekânlarını vermeye çalıştık.

İncelediğimiz romanlarda geçen şahısları 'Şahıslar' başlıklı bölümde ele aldık. Romanlarda yer alan şahıslar tarihî veya tarihî olmayan şahıslar şeklinde işledik. Tarihî şahsiyetlerin romanlardaki yeri, aldıkları görevler, başardıkları işler geniş bir şekilde inceledik. Romanlardan bir kısmının aynı devreyi işlemesi, bir yönüyle aynı şahsiyetlerin de ele alınabileceğini gündeme getirmektedir. Herhangi bir romanda asli kahraman olarak yer alan bir tarihî şahsiyet, başka bir romanda ikinci veya üçüncü derecede kalabilmektedir. Tarihî şahsiyetleri işlerken dipnotlarda haklarında kısa bilgiler verilmiştir. Bununla amacımız, tarihî şahsiyetleri tanıtmaktan ziyade, onların tarihteki yerlerini ve tarihiliğini ortaya koymaktır.

Şahıslar bölümünde görev alan kahramanları: Cinsiyetlerine Göre Kahramanlar, Eğitim Durumlarına Göre Kahramanlar, Mesleklerine göre kahramanlar, milliyetlerine göre kahramanları alt başlıklar açarak, şahısları sınıflandırdık.

Çalışmamızın son bölümü 'Bakış Açısı' bölümünden oluşmaktadır. Bu bölümde ilk olarak genel manasıyla romanda bakış açısı kavramının yeri, teknik olarak taşıdığı özellikleri belirledik. Romanda bakış açısı konusunu irdeledikten sonra, romanlarda sıkça kullanılan hâkim bakış açısına temas edilmiş, ardından romanların incelenmesine geçilmiştir. İncelediğimiz romanlarda kullanılan hâkim bakış açılarını inceledik. Daha sonra ortaya çıkan bakış açısı hakkında yazarların tarihe bakışları, devrin karakteristik hususiyetlerini yansıtan olayları yorumlayışları vermek istedikleri mesajlar genel çerçevesiyle verdik.

I. ZAMAN

A) İşledikleri Devirlere Göre Romanlar

İncelediğimiz romanları zamana göre ele aldığımızda yazarlarımızın şu devirleri ele aldıklarını görürüz: Selçuklular (1034-1107), Eyyûbiler (1174-1250), Harzemşahlar (1200-1231), Osmanlılar (1251-1918), Kurtuluş Savaşı (1919-1923).

Devirleri işleyen romanlar sıralanırken uyduğumuz kronoloji eserlerin konusuna, işlediği döneme göre dir.

a) *Selçuklu Devri*

Kilit, (M. Necati Sepetçioğlu, 1971)

Ak Topraklar, (Emine Işinsu, 1971)

Selçuk Kartalı Aldoğan, (Ahmet Cemil Akıncı, 1973)

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı, (Yavuz Bahadıroğlu, 1971)

Anahtar, (M. Necati Sepetçioğlu, 1972)

Çaka Bey, (Yavuz Bahadıroğlu, 1976)

Kapı, (M. Necati Sepetçioğlu, 1976)

b) *Eyyûbiler Devri*

Selâhattin Eyyûbi, (Cavit Ersen, 1972)

c) *Harzemşahlar Devri*

Buhara Yanıyor, (Yavuz Bahadıroğlu, 1974)

Elveda Buhara, (Yavuz Bahadıroğlu, 1974)

d) *Osmanlı Devri*

XIII. Yüzyıl

Osman Gazi, (Cavit Ersen, 1971)

Konak, (M. Necati Sepetçioğlu, 1973)

Turgut Alp, (Yavuz Bahadıroğlu, 1975)

Kutlu Dağ, (Bekir Büyükkarkın, 1979)

Ovaya, İnen Şahin, (Ragıp Şevki Yeşim, 1971)

Cengâver, (Yavuz Bahadıroğlu, 1980)

Çatı, (M. Necati Sepetçioğlu, 1975)

XIV. Yüzyıl

Üçler Yediler Kırklar, (M. Necati Sepetçioğlu, 1975)

Sunguroğlu, (Yavuz Bahadıroğlu, 1974)

Sahipsiz Saltanat, (Yavuz Bahadıroğlu, 1975)

Geçitteki Ülke, (M. Necati Sepetçioğlu, 1980)

XV. Yüzyıl

Darağacı, (M. Necati Sepetçioğlu, 1980)

Baltaoğlu Bizans 'ta, (Ziya Hanhan, 1971)

Baltaoğlu ve Karapapaz, (Ziya Hanhan, 1971)

Ebem Kuşağı, (M. Necati Sepetçioğlu, 1980)

Sabır, (M. Necati Sepetçioğlu, 1980)

Mavi Yıldız, (Yavuz Bahadıroğlu, 1980)

Bu Atlı Geçide Gider, (M. Necati Sepetçioğlu, 1970)

Gece Vaktinde Gün Dönümü, (M. Necati Sepetçioğlu, 1980)

Denizler Ejderi, (Ahmet Yılmaz Boyunağa, 1975)

XVI. Yüzyıl

Şehzade Selim (Yavuz Bahadıroğlu, 1979)

Şirpençe (Yavuz Bahadıroğlu, 1978)

Mısır'a Doğru, (Yavuz Bahadıroğlu, 1975)

Kıbrıs Kanı, (Oğuz Özdeş, 1975)

XVII. Yüzyıl

Kösem Sultan, (Reşat Ekrem Koçu, 1972)

Kurt Hasan, (Ziya Hanhan, 1973)

XVIII. Yüzyıl

Şeyh Şamil, (Oğuz Özdeş, 1977)

XIX. Yüzyıl

Kartal Yuvası, (Selçuk Kuleli, 1977)

Yoldaki Adam, (Bekir Büyükarkın, 1972)

Bizim Diyar, (Sevinç Çokum, 1978)

XX. Yüzyıl

Nefret Köprüsü, (Barbaros Baykara, 1974)

e) Kurtuluş Savaşı Dönemi

Aştan da Yüce, (İskender Ohri, 1973)

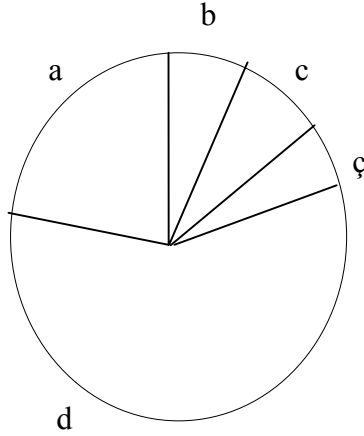
Haçin, (Zebercet Coşkun, 1975)

Toz Duman İçinde, (Talip Apaydın, 1974)

İncelediğimiz tarihî romanlarda, yazarlarımız Türk tarihinin ihtişamlı yıllarına yönelmişlerdir. Öncelikle Osmanlı tarihi ele alınmıştır. Bunu Selçuklu tarihi takip eder. Bunları sayısal olarak şöyle ifade edebiliriz:

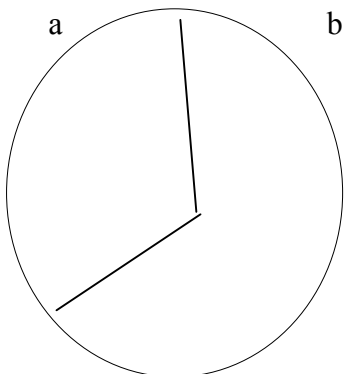
- a) Selçuklu: 7 roman
- b) Eyyûbî: 1 roman
- c) Harzemşahlar: 2 roman
- ç) Osmanlı: 31 roman
- d) Kurtuluş Savaşı: 2 roman

Tablo I : Bütün Dönemler

- a-) Selçuklu:(7 roman)%21
- b-) Eyyûbî:(1 roman)%3
- c-) Harzemşahlar:(2 roman)%6
- ç-) Kurtuluş:Savaşı(2 roman)%6
- d-) Osmanlı:(31 roman)%64

Tablo II : Osmanlı Tarihi

- a-) Karlofça'dan I. Dünya Savaşı Bitimi:1700-1918 (7 roman)%21
- b-) Kurtuluştan Karlofçaya:1299-1699(26 roman)%78

a)Selçuklu Devri

Kilit romanındaki vak'a zamanı, Gazneli Hükümdarı Şahmelik'in 1034 yılında Kınık boyuna mensup Selçuklulara yaptığı baskınla başlar ve kronolojik olarak Malazgirt Savaşı'na kadar uzanır. Peçeneklerin Bizans önlerine kadar gitmeleri, Peçenek Beylerinden Kegen Bey ile Durak Hanın başkaldırması ve ölmesi, hep bu vak'a zamanı içinde gerçekleşir.

Göçebe olarak yaşayan Selçuklular, bağımsızlıklarını ilân edip devlet kurmak amacı ile birçok savaşlar yaparlar. Bu savaşların en önemlisi 1040'ta zaferle sona eren Dandakan savaşdır.

Romanın vak'a zamanının en önemli yönü, Sultan Alpaslan'ın dokuz yaşından itibaren Sarı Hoca'dan aldığı eğitimin anlatıldığı kısımdır. Çünkü bu eğitim, dolaylı olarak Selçuklu Devleti'nin ilerlemesini ve yükselmesini sağlayacaktır. Sarı Hoca'dan ders alan Alpaslan'ın 1064'te tahta geçmesi ile Selçukluların fetihleri artmaya başladı. Alpaslan'ın Hocası Sarı Hoca Dandakan Savaşı'nda şehit edilince Alpaslan, ondan aldığı eğitim ve bilgi birikimi ile yoluna devam etmiştir.

Alpaslan'ın çocuklarını evlendirmesi, 1067'de kardeşi Kavurd'un isyanını bastırması, romanın önemli vak'alarını oluştururlar.

Romanda geriye anlık dönüşler yapılmıştır. Bunlar büyük ölçüde Alpaslan'ın çocukluğu ile ilgilidir. Bununla beraber Selçukluların anlatılan dönemdeki durumu da geriye dönüşlerde ele alınır. Sarı Hoca farkında olmadan Alpaslan'ın doğum gününü hatırlar: "Ali Tekinlilere yenildikleri yıld. Harezmin öte yanında Ali Tekinliler olsun, Karahanlılar olsun, Gazneliler olsun Türkmenleri töretmek istemiyorlardı. Bu çocuk doğunca iş değişmişti. Ali Tekin'i yenmişlerdi; Karahanlılar susar olmuştu. Gazne çekiniyordu. Müneccimler bu çocuk için..? "Pöh" dedi yüksek sesle Sarı Hoca; müneccimlerden nefret ederdi. Allah insana iki göz vermişti; akıl vermişti. Müneccimler ise gözlerini kapayıp konuşurlardı." (s.8)

Sarı Hoca, Alpaslan'a öğrettiklerini hatırlar : " ..Düşünemiyordu. Düşünürse Sarı Hoca, delirebileceğini anladı. 'Konuşan bir kurtu anlatmıştım sana' diyebilirdi

neden sonra. Sesi boğuktu; yorgundu, yüzyıllarca uzaktı. Sesi, belli belirsiz bir korkunun titreyişini duyuruyordu. ‘Oğuz Han’ın çadırına giren, Oğuz Hanla konuşan bir kurdun anlatmıştı. O kurt gerçekten konuştu mu bilmiyorum; atalarımız konuştu dediyse konuşmuştur; aksine mümkünü olamaz. Eğer ben Sarı Hocaysam, o kurudun sesini seninki gibiydi.. oğlum Alpaslan, o kurt da herhalde senin gibi konuştu...”(s.11)

Sarı Hoca tekrar Alpaslan’ın doğduğu yılı düşünür : “Alpaslan’ın doğduğu yılı düşündü bir daha. Son günlerde, hele bacaksızdan, pek çocuk lâfına benzemeyen cevaplar aldıkça doğduğu yılı düşünür olmuştu. Doğduğu yılı bilmeseydi bedenine bakıp aldanacak, konuşmasına bakıp şaşıracaktı. Doğduğu yılı biliyordu bilmesine ya, gel gör bu beden, bu gelişim ne o yıla göre bir bedendi ne de o yılın gelişimi; hiç yoktan yaşının beş yıl üstünde görünüyordu. Konuşmalarına bakılırsa en azından on yıl..Yine içi titredi: “ Tanrım” diye gözlerini yumdu; “Tanrım bir tek şey istedim senden; ömrü de böyle azken çok görünmesin.. Uzun yılların işini dar yıllara sığdırmasın.” (s.96)

Sarı Hoca’nın özellikle Türk tarihi ve mitolojisiyle ilgili yaptığı geriye dönüşlerde didaktik(öğretici) bir amacı vardır. O bu tavrını Alpaslan’ın eğitiminin bir parçası olarak kullanır. Sarı Hoca yolculuk Gürganç’a yaptıkları yolculuk sırasında hanımına, Sav Tekin’e ve Alpaslan’a Kutlu Dağ efsanesini anlatarak geçmişe döner: “ Sarı Hocamız; der ki Türkelinin Çin sınırında adına Kutlu Dağ derler bir dağ varmış. Gayrı ben dağ diyorsam siz öyle doruğu göğü yırtan bir dağ sanmazsınız ya, şöyle işte tepeden az kabaca , bildiğimiz dağlardan az yassıca bir kayalık. Ne var ki Kutlu Dağ Türkeli’nin tılsımıymış, uğuruymuş, hem de kaderiymiş. Bizim şu Müslüman olmadan önce yağmur yağdırdığımız, istersek ortalığı toza dumana boğar gibi kara, tipiye boğduğumuz. Ya da Taşı var ya, o taş işte o Kutlu Dağdan çıkarılmış. Bununla ne demek istiyorum varın anlayın gayri. Adam niye yaşar? Evini ocağını barkını dirlik düzenlik içinde tutmak, yad ele çiğnetmemek için mi?.. Hemi de vallaha böyledir hemi de billâha böyledir. Peki Bey niye Beydir ? Niye Beyim diye yaşar? Soyunu sopunu, obasını boyunu dirlik düzenlik içinde tutmak, uğrulardan korumak için değil mi? Öyleyse ona da bir amennâ çekeriz. Eee? Adam onun için yaşar ? Ben derim ki han devlettir; devlet için yaşar. Ben derim ki ben Sarı

Hocanız, derim ki Han da tıpkı adam gibi, Bey gibi tıpkı yaşar; yurdunu, yurdunun her bir parçasını koruyup gözetmek, bunun için gündüz demeden, gece demeden, dur durak bilmeden yurdunun birliği için, milletin düzenliği için yaşar. Ne demiş Uluğ Türük Bey Hocamız? ‘Hangi Han, töresince töremiz milletini korumaz, milletin malı kapanın elinde kalırsa o Hanlığın temeli yıkılır.’ demiş, işte bunun gibi, milletin malı olan Kutlu Dağ da o zamanın boynu vurulması Hanı her kimse, Çinliye satmış..Yaa satmış satmış; kaç paraya mı dediniz?.. Ne parası, çiyen gözlü sarı bir soylu Çin kızına değişmiş. Çinliler de o Kutlu Dağı bizim için uğur olduğunu biliyorlar ya..başka türlü baş edemeyince Kutlu Dağı binlerce adam salıp parçalamışlar. O gün bu gün bizim uğurumuz gitmiş. Ekinler kurumuş, sular çekilmiş; hayvanlar açlıktan kırılmış, susuzluktan çatır çatır çatlamış. Toprakta kocaman, büyük, adam yurttan çatlaklar açılmış. Bizimkilerin eli böğürlerinde kalakalmış. Ne edelim, nasıl edelim, nerelere gidelim demeğe başlamışlar mı sana?.. Bu ne demeğe gelir bileniniz var mı? Bizim Selçuklunun yediği şu son baskın var ya, hani Ceyhun’un buzunda geçmişimiz, hani Ceyhun’un buzunda baskın artığı sürümüzün suya gark olması var ya o hiç kalır yanında, demem o deme işte, bildiniz sayılır gayri.

İşte o zaman bir gece yarısı böyle, artık ayaza karışmış ay ışığı var mıymış yok muymuş onun orasını iyice bilemiyorum bir Bozkurt peydahlanmış bir dağın doruğunda. Bozkurt do Bozkurtmuş hani, vay ne Bozkurt ki ne Bozkurt. Şimdilerde pek görünmüyorsa bir hikmeti olmalı, bakarsın ummadığın bir zamanda görünür.” (s.98,99)

Romanda bazen iki kişinin geriye dönüşler yaptığı gözlenir. Yetiştirmesi itibariyle tam bir alperen olan Sarı Hoca ve arkadaşı Küpeli Hafız’ın aldıkları eğitim derecesini biz bu geriye dönüş sayesinde öğreniriz. Sarı Hoca ile Küpeli Hafız görüştükleri vakit Saçlı Hodayı hatırlayarak geçmişe dönerler: “ Küpeli Hafız yirmi yıl, yirmi beş yıl öncede yaşıyor gibiydi. ‘Mübarek adamdı Saçlı Hoca hay Sarım’ dedi; ‘ Çok mübarek adamdı. Bir memleket nasıl alınır, bir toprak nasıl yurt edinilir ondan iyi kimse bilemezdi. Din adamı mıydı, cenk adamı mıydı, medrese adamı mıydı neydi hâlâ düşünürüm. Seni Kınık Boyuna saldı, niye ? Beni Harezm Beyine, buraya.. Saltukla, Sandıkçı Urum içinde; Oğulcuk, Ermeni diyarında..Deli Deryalı, Bizans’ta.. Gurganç halkı daha şimdiden Selçukluyu sever oldu...” (s.125)

Sarı Hoca ile Küpeli Hafız, Saçlı Hocayı anmaya devam ederler: “ Kocaman, dopdolu yıllara dönük bir tebessüm Küpeli Hafızın yüzüne yayılıverdi: ‘ Saçlı Hocamız her dersine başlamadan önce ne derdi? Sarı kardeş hatırlasana; besmeleden sonra ne derdi? Her kilit açılır hay oğullarım yeter ki anahtarını bilmeli, demez miydi?.. İşte  yle bizimkisi de.. Giden, kime gidiyorsa “ Her kilit açılır mı?’ diyecek.. ‘Anahtarını bilmeli” dendi mi işte o bizimkidir, gayri korkmaya.”

“İyi..” dedi Sarı Hoca; başka bir şey demedi. Onun da sakalına doğru yüzünden kocaman, dopdolu, yıllara dönük bir tebessüm inivermişti. Sav-Tekin ancak o zaman Karahanlıdan aldığı Bizans kilidinin Sarı Hocanın g z nde neden öylesine başka bir değer kazandığını anladı. Anladığı anda da, bu aħřap tekke odasında, Sarı Hocayla Küpeli Hafızın birbiriyle yarışırcasına büyüdüğünü; Tuğrul Beyle ağrı Bey kadar büyüdüğünü hissetti. Oda, odada Küpeli Hafızla Sarı Hocadan gayri her şey –hattâ odanın dışındaki Tekke ve Gürganç kenti bile-küçülmüş gibiydi, daralmış gibiydi. Sanki bu iki adam bu darlığa sığamıyordu, taşıyordu, Ceyhun karışıp akıyordu... Nereye akıyordu? Sav-Tekin belki onu da hissedecekti. Odadaki bir anlık sessizlik, gizlilikleri göz önüne serebilecek kadar kıpırtısızdı. Fakat, bütün konuşulanları oturup kaldığı yerden öylece dinleyen Alpaslan sessizliği bozdu; Sav –Tekin’in gerçeğe dönmesine sebep oldu.” (s.127,128)

Kegen Bey’in oğlu Balçar, dedesi Demirci Baldur’un ölümünü hatırlayarak geçmişe döner. Ancak bu hatırlayış sanatkar ne bir şekilde dile getirilir. Demirci Baldur Türk mitolojisinde ve hayatında önemli yeri olan ata benzetilir. Bir sürünün liderliğini yapan ve kendi yoldaşlarıyla düşünce ayrılığına düşen bu at ölünce sürü başıboş kalmıştır. “ Demirci Baldur, ölümünden hemen az önce, ocağının başında, dört nal koşan ter içinde köpürmüş bir at gibiydi.  rs n üstündeki korlaşmış demiri durmadan d ğen çekici dört nal koşan terden köpürmüş atın toynak sesleriydi. Baskına mı koşuyordu?..Baskından mı dönüyordu?..Bir y lkının öncülüğünü m  yapıyor, bir y lkıyı bir yere mi götürmek istiyordu?. Ne yaparsa yapsın, at birden durmuştu; kıpırdanmadan.

Balçar'ı korkutan, dedesini seyrederken kendi yarattığı bu at hayalinin birden kıpırdanmadan durmuş olmasıydı. Sanki atla birlikte bütün yılkı durup kalmış, bir adım öteye gidememişti; yahut da dört nal koşan ter içindeki öncünün birden duruvereceğini bilemedikleri için öncü duruverince hızını öncekine göre ayarlayan yılkı büyük gürültüler içinde, duran atı da çiğneyip gitmişti.. bir yerde hem de en muhtaç oldukları bir yerde öncüyü yitirdiklerini anladıkları zaman ne olacaktı?" (s.132)

Demirci Baldur'un ölümü ve bu ölümün yakınları üzerinde yaptığı tesir, oğlu Kegen Bey tarafından da dile getirilir. Kegen Bey, babasını kayıp ettikten sonra yalnızlaşmaya başlar sürekli geçmiş günleri düşünür: "Kegen Bey, yüreğinin de babasıyla birlikte çimenlerin altında, gittikçe topraklaşmakta olduğunu sezinledi. Demirci Baldur, Kegen Beyin babası birden bire ölmüştü ama Kegen Bey, az öncesine kadar anlayamadığı bu ölümün, bundan sonra acımağa başlayacağını, bundan sonra "Varım!" diyeceğini anladı. Gözleri sisli bir beyaz boşluğa bakıyordu: ıssız, bomboş, sahipsiz kalmış, terkedilmiş bir sisli beyaz boşluk. Bu sisli beyaz boşlukta Kegen Bey cırıl çıplak gibiydi; tek başına yapayalnızdı. Bir zamanlar nasıl da dopdoluydu; bir zamanlar, geçilip giderken her yanı sımsıkı ipektен örülmüş bir sonsuz çevre gibi elini, yüzünü dolduran düzlük, şimdi gevşek, çürümüş örümcek ağları kadar bile değildi; yeryüzü ile gök yüzü arasındaki hava, bir delik açılmış da boşalıvermişti sanki; çimenlerin altında kalan bir çukura dolmuştu."(s.136)

Romanda yer alan kozmik zaman unsurları çoğu kere anlatıcı bazen de anlatıcı vasıtasıyla kahramanlar tarafından verilmek istemenin okuyucuda uyandıracığı tesiri arttırmak yolunda bir araç olarak kullanılmıştır. Romanda yer alan olay parçaları, hâller, psikolojik durumlar, o duruma mutabık kozmik zamanla birlikte ifade edilir. Kozmik zaman unsurlarının yer aldığı duygu yoğunluğu bol teşhis ve istiâre yüklü sanatkârane tasvirlerde bu açıkça görülür. Sürüye bir baskın yapılır ve hayvanların büyük bir kısmı kaçırılır. Anlatıcı bu psikolojiye uygun bir kozmik zamanı-akşamı tasvir eder: "Kötü, berbad, pis bir akşam yaklaşıyordu. Baskın artığı şu cılız, sakat, hasta sürü gibi; kolu kanadı kırılmış kadınlar gibi, yalnız çocuklar ve yenilmenin kahrından ölecek kadar utançlı erkekler gibi bir akşam ilk

esmerliğini, şimdi artık iyice kusan, karları kirli pamuklar gibi atılmış düzlüğe yayıyordu.” (s.31)

Yazar- anlatıcı Sarı Hoca, Sav-Tekin ve Alpaslan’ın gece yolculuğuna başlayışını şöyle anlatır:“Gece yarısı, çoktan sabaha dönüyordu. Ceyhun sağ yanlarında, gecenin sabaha dönüşünü derin homurtularla parçalıyordu. Canlı, uyanık avını bekleyen yahut da avını hazmetmeğe çalışan bir dağ hayvanının homurtusuyla homurdanırken arada bir hırçınlaştığı da oluyordu, sakinleştiği de Çünkü yolcular biraz sonra pusuya düşeceklerdir” (s.93)

Baskınlar yapmak, gizemli işlere girişmek için gece karanlığı beklenir. Ersagun ve arkadaşları, Gaznelilerin atını kaçırmak için gece karanlığına kadar beklerler.(s.162)

Bahar mevsiminin başlaması ile birlikte hareketlilik de başlar.

“Mayıs başlarına doğru, bahar Serahs’a iyice yerleşmiş, hatta havalar sıcağa dönmüştü bile. Geç gelen bahar erken gideceğe benziyordu. Mayıs başlarında Çağrı Bey ile Tuğrul Beyin de Serahs’a doğru gelmekte olduğu söylentisi dolaştı. Gelen giden olmayınca söylentiler tavsadı.” (s.163)

Alpaslan’ın ruh dünyası ile hareketler ile kozmik zaman arasında bir bağ kurulur. Alpaslan ruhundaki değişmeye göre zamanı algılar. Önemli ve kutlu bir kararı ramazan ayında verir. Artık güneş onun için bir başka doğacaktır: “O gece Alpaslan sahura kadar yatmadı. Bir ara adam salıp Afşınla Ersagunu bile çağırmayı düşündü.. vazgeçti. Merv, Serah’s, çöl, Dandanakan derken sahuru etti. Sahurdan sonra kararını vermişti; ne yapacağını biliyordu artık. Rahat uyudu.

Uyandığı zaman yüreğinde, güneşin kendisi için, doğduğu kendisi için gök yüzünde yükselip dolaşacağı, yine kendisi için batacağına inanmış bir tıyırtı vardı. Yıllardır, göre göre alıştığı güneş bu değildi, başka bir biçimde yenilenmişti. Başka bir ışıkla tazelenmişti.” (s.173)

Dandanakan Savaşında karşılıklı iki ordunun hâli ile kozmik zaman birleştirilir:

“Yel esmiyordu, tek bir yaprak kımıldamıyordu; gizliliği açığa çıkarmamak içinmiş gibiydi. Isınan hava yavaştan çıtırdıyordu. Aşağıdaki düzlükte Gazne ordusu, sıcaktan sislenmiş incecik bir yaz tülbentin altında kıpırdamıyordu. İki gündür ölesiye vuruşmuşlardı.” (s.181,182)

Anlatıcı, manevî huzur ile kozmik zamanı birlikte verir: “Yatsı namazını beraber kıldılar. Yıllardır hiçbir yatsı namazı, hiç birine böylesine huzur dolu gelmemişti; namaz boyunca üstlerindeki çadır kalkıp kalkıp inmişti, beyaz pamuk yumakları gibi, turna kuşlarının uçuşu gibi bir hafif yumuşaklık çadırın içinde gecelemeğe hazırlanan ağustos sıcaklığını eritmişti. Yıllardır, ilk defa bir ve beraber kıldıkları yatsı namazıydı.

Ahlat, Ahlat’ın içi ve dışı; Ahlat’ın üstü ve altı sessizdi. Ağustos gecesi, sıcakla sarıp sarmalanmış, cırcır böceklerinin gıcirtısını dinliyordu. Bir de çok uzaklardan Van gölünün geniş suyunu..”(s.285)

Anlatıcı, Merv suyunun akışı ile gece arasında bir bütünlük oluşturur. romantik anlarına uygun verilir: “Ay ışığı Merv suyunda yalazlanıyordu. Merv suyu sessizce yatağından kabarmış bütün Merv’e taşmış, Merv de yetmemiş bütün yeryüzüne doyura doyura yayılmıştı.” (s.239)

Sarı Hoca, Alpaslan’a çadırdaki ders verir. Fakat çocuğun aklı dışardaki arkadaşlarıyla oyundadır.. Bunun için de Sarı Hoca’ya sen benim akranım değilsin der. Bunun üzerine Sarı Hoca kızar ve “Çağrı Beyimin oğlu demem alırım ayağımın altına” der. Bunun üzerine Sarı Hoca kızar ve “ Çağrı Beyimin oğlu demem alırım ayağımın altına” der. Alpaslan’ın “Alırsın Sarı Hocam” demesi sosyal zaman bakımından önemlidir. (s.7-8)

Sarı Hoca, Alpaslan’a gelenekleri öğretir: “ ...Alpaslan keyiflendi.. Uzun hırkasının eteklerini, sıkıca ve tatlı bir çocuk dikkati ile, tutarak kalktı. Yumuşak, kuzu derisi çizmelerinin içinde ayakları uyuşmuştu; karıncalanıyordu. Silkelemek istedi fakat belirli bir korkuyla vazgeçti. Hemen çıkmak için döndü.

“Höt! Höt dedikçe kötüleşıyorsun ha.. Soyha; hani el öpme beklemez miydik..Unuttun ki gayri ne unuttun ya, ne unuttun..Gel bakalım.. gel dedik..”(s.12)

Sav Tekin, de Alpaslan'a savaş dersleri verir: “ Alpaslan, bu iki koca adama bakıyordu. Sav Tekini seviyordu... Cirit atmasını, yay girmesini, ata binmesini Sav Tekin öğretmişti. Ava götürürdü- at üstünde oyunlar öğretirdi. Sav-Tekin, Alpaslan için uçsuz bucaksız bir ovaydı; dağdı, tepeydi, ormandı, suyu serin derelerdi.” (s.13)

Sav Tekin, Alpaslan'ın eğitimi için özen gösterir: “Sav-Tekin, kilidi Alpaslan'ın getirdiğı iki taşın arasında yavaş yavaş dövmeğe başladı. Bir süre sonra kalktı. ‘Şimdi açılır artık’ diyerek anahtarı soktu. Çıt! Dedi kilit; Sav-Tekin anahtarı çekti.

Kilit yarı açıldı.

Anahtar takılıp kalmıştı.. çıkmıyordu. İleri itmek istedi. Anahtar ileri de gitmek istedi. Attı kilidi elinden Sav-Tekin: ‘Aldırma Hoca..’ dedi; ‘Bizim işimiz gücümüz kilitle değil. Yürü Alpaslan, gidelim; bugün biraz daha cirit atman gerek...” (s.16)

Sarı Hoca, Tuğrul ile Çağrı Beyleri dağınık Türkleri birleştiren Bilge Kağan ve Kül Tigin’e benzetir. İlerde gerçekleşecek olan bu düşünce aslında onun bir öngörüsüdür. Anlatıcı Sarı Hocayı bize şöyle tanıtır:“Bin yaşında bir Şaman gibi nefes alıyor bin yıl ötesini gören bir Kam'ın ta yahut Baksı'nın gözleriyle bakıyor, bilinmeyeni söyleyen bir sihirbaz gibi karanlıklaşıyordu.” (s.76) Bu, Türk gelenekleri ve sosyal hayatını gösteren bir unsurdur.

Anadolu'daki Türk birliğini bozacak bir unsur olarak Rafizilik gösterilir. (s.112,113)

Yesi'de öğrenim gören Küpeli Hafız ile Sarı Hoca'nın Anadolu'ya gönderildiğı ve bunlardan Küpeli Hafız'ın Anadolu'nun çeşitli illerine adamlar gönderip kontrolün elde tutulmak istendiğı ve Anadolu'nun böylece Türkleştirilip-İslâmlaştırıldığı görülür ki burada Ahmet Yesevî'nin Anadolu'ya gönderdiği öğrencilerinin çalışmalarına işaret edilmiştir. (s.127,128)

Dandanakan savaşı başlamadan önce davullar çalınır, tekbirler getirilerek düşmanın üstüne hücum edilir.(s.184)

Merv’de üç düğün bir arada yapılır: “Alpaslan’ın oğlu Melikşah evleniyordu, Karahanlı Tamgaç Hanın kızı Terken Hatun gelin geliyordu. Alpaslan üç düğünü bir arada yapıyordu. Gazne Sultanı İbrahim’in kızı, Alpaslan’ın oğlu Arslan Şah ile nikâhlanmıştı. Alpaslan’ın öteki kızı, Sultan İbrahim’in oğluna gelin gidiyordu.

Merv’de yer yerinden oynuyordu. İki ana yolun kesiştiği dört yol ağzındaki geniş meydanda davullar döğüyor, çifte nâralar vuruyor, zurnalar meydandan taşıp Merv’in en uzak sokaklarında dolaşıyor, bahçelerden, dut ağaçlarından geri dönüyor, Merv suyunun tembel akışıyla eğlenircesine suda dalgalanıp meydanda yeniden başlıyordu. Çifte diz yere vurup topuk elleyen delikanlılar ayaklarını yerden kesip uçuyor, havada firdolayı dönüyor, yere konmadan bir daha, bir daha uçuyordu. Türküler inceydi. Kızlar, dokudukları ipeklilerden daha hafif, dut yapraklarından daha narin oynuyordu. Köprünün öte yanındaki meydanda ise cirit çevgana, çevgan guya, guy poloya karışıyordu.” (s.236)

Alpaslan, beylerle meşveret yaparak oğlu Melikşah’ı veliaht tayin ettiğini söyler: “ Ordu Beyleri bir sıra karşısında idi; Sav- Tekin, Gümüş Tekin, Alpaslan’ın en büyük kardeşi Yakutlu Bey, sonra Porsuk Bey, Sanduk Bey, sonra Alpaslan’ın çocukluk arkadaşları Afşın, Ersagun, Çavlı, Buldacı, Artuk ve Yağmur Beyler.. sonra ötekiler.. Gümüş Tekin’den başka herkes sâkindi. Bir Gümüş Tekin’in çiçek bozuğu yüzü gergin, fazla düşünceli, bakışları huysuzdu. Alpaslan’ın gözleri en çok Gümüş Tekin’in huysuz bakışlarını tuttu bir müddet bırakmadı.

Alpaslan’ın yüz çizgileri yine savaş sertliğiyle bölünmüştü, gözlerine çifte kartal yuvalanmıştı. ‘Sizi eğlentinizden ettim.’ dedi: ‘Toy düğün vakti, toy düğün vakti olmalıdır. Toy düğünde savaş düşünülmemelidir. Gelgelelim biz devlet idare ederiz... Vaktimiz daralmışsa toy düğünde de savaş düşünürüz.’

‘Beyler irkilir gibi oldu. Bakıştılar. Ne denecekti şimdi? Sav-Tekin’e yan gözle döndüler, Sav-Tekin, Sultanın kaynatasıydı.; kılıç hocasıydı.. Sultanla senli benli herkesin içinde konuşabilirdi; konuştuğunda konuşmasını da bilirdi. Sav-Tekin bunun böyle olduğunu, konuşması gerektiğini anladı: ‘Alpaslan Sultanım, izin verirsen diyeceğim ki, ordunun beyleri sözlerinden şaşırmış olmalılar; sultanın sözleri ne demeğe gelirmiş benden öğrenmek isterler. Onun için bana bakarlar..

Lâkin ben de onlardan ayruk değilim... Aydınlanmak istesek Alpaslan Sultanımız ne buyurur?..’

‘Şöyle desek Sav-Tekin Bey, yeryüzü çok büyük, yeryüzünde yapılacak işler ondan da çok.. Gel gelelim insan ömrü yeryüzünün üstünde döner, yeryüzünden küçüktür, hem de yapılacak işlerin yanında azdır. Öyleyse az ömrün değerini bilmek gerek.. Demem budur işte. Bu mesele anlaşıldı saydık. Öyleyse ikinciye gelelim: yarın, gün kuşluğa ererken Melikşah veliahdım diye biline. Böyle düşündük, böyle uygun gördük, böyle buyuracağız. Gün akşamlıdır, hem de sultanın bile sonu ne olacaktır bilinmez. Babamızdan ve amcamızdan aldığımız bayrağı götürdüğümüz yere dek götürürüz; götüremediğimiz burca birinin dikmesi gerek. O biri de kim olacaksa şimdiden bilinmeli. Ben hükümdarınız olarak Melik Şah’ı uygun gördüm. Bu akşamdan, burada bana düşündüklerinizi söyleyin.. Yarın, merasimde ben veliahdın atının dizginlerini tutup yedekledikten sonra itiraz edenin iki elim yakasında olur; ölmüş olsam bile.”(s.244, 245)

Malazgirt Savaşı başlamadan önce, Selçuklu askerleri ordugâhlarında bir bayram sevinci içinde naralar atarak eğleniyorlardı.(s.285)

Ak Topraklar, romanında vak’a zamanı 1025 yılında Selçukluların, Gazneliler tarafından, Horasan’a sürgün edilmesiyle başlayıp 1701 yılında Malazgirt zaferi ile son bulur.

Selçuklular ile Gazneliler, 1040 yılında Dandanakan’da savaşa tutuşurlar. Yapılan zorlu savaşı Selçuklular kazanır. Gazneliler, bu savaştan sonra güçsüzleşirler. Bunun üzerine Selçuklu komutanlarından Tuğrul ve Çağrı Beyler, Gazneli topraklarına yerleşerek sınırlarını genişletirler.

Tuğrul ve Çağrı Beyler, başta Malazgirt Kalesi olmak üzere bir çok yere seferler düzenlerler. Çağrı Bey hastalanıp yatağa düşünce yerine oğlu Alp Arslan’ı Selçukluların başına getirir.

Sultan Alp Arslan, Tuğrul ve Çağrı Beylerin yarım bıraktığı seferlerine devam eder. Bizanslılar ise Türklerin gücünü kırıp Anadolu’ya yönelmelerini engellemek isterler. Bu nedenle her iki ülke de rakip topraklarda casuslar

bulundurulur. Bizanslıların kız ve erkek casusları vardır. Bizans casusu Yorgi bu amaçla Türklerin içine gönderilir. Kılık kıyafeti ve fiziki özellikleri ile Türklerden farklı olduğu belli olur. Çocuklar Yorgi ile sokakta alay ederken Yağmur onu görür ve sahip çıkar. Yağmur'un evinde kalan Yorgi Müslüman olmak istemesine rağmen asıl görevini ihmal etmez.

Bu arada Alp Arslan'a karşı isyan eden Peçenek ve Oğuz beylerinin bir kısmı Bizans'a sığınır. Romen Diyojen bunları Selçuklu'ya karşı kullanır. Bu beylikler ise Selçuklu'dan alamadıkları toprakları, Bizans'ın yardımıyla alacaklarına inanırlar.

Romen Diyojen, Türklerin sadece kolunu kanadını kırmak değil başını da ezmek amacıyla Trakya, İstanbul ve Anadolu'dan topladığı askerler ile büyük bir ordu hazırlar. Romen Diyojen'in yanı sıra Ursel, Briyen, Alites, Tarhan gibi komutanlardan oluşan bu ordu Alp Arslan'ı yok etmek için yola çıkar. Romen Diyojen, Alp Arslan'ın hızla gelmekte olduğunu öğrenir ve onu Malazgirt'te karşılamak için hemen yola çıkar. Türk Ordusunun dört katı büyüklüğündeki Bizans Ordusu Malazgirt Ovasında savaşa başlar.

Saldırıların şiddetli olduğu bir anda Bizans tarafında bulunan Türk beyleri, Selçuklu ordusuna geçer. Büyük bir moral bozukluğu içine giren Bizans ordusu panikleyerek dağılır. Savaş esnasında Romen Diyojen ve komutanları esir edilir. Alp Arslan esir imparatoru bir süre konuk ettikten sonra serbest bırakır.

Roman kronolojik olarak devam eder. Bununla birlikte kahramanların geriye dönerek 1040 öncesi hayatlarıyla ilgili anekdotlara yer verdikleri görülür. Bu kahramanlardan biri de Alp Arslan'ın beylerinden Bayındır Bey'dir.

Selçuklu Türkmenlerinden olan Bayındır'ın çocukluğu Gaznelilerin yurdunda geçer. Kaldıkları yerlerde Gaznelilerin baskınlarını yaşayan Bayındır o günleri unutamaz:

“Bayındır; ata soyunca Arslan Yabgu'nun Türkmenlerindendir. Sultan Mahmut, yurtlarını dağıttığı dem, Yağmur'un şimdiki yaşındaydı. O kıyamet günler yâdına düşer deyiş derdi, zaman zaman. Yeleli kara cins atını överdi. O at ki kuş misâli uçurur kaçırırdı onu. Gazneli'nin önünden Sultan Mahmut'un şölenine şanla izzetle giden Arslan Yabgu'nun yiğitliğini över; Gazneli'ye kanışını, hile bilmez, yalan dolan tanımaz dürüstlüğüne verir... saflığını kınayabilmezdi!” (s.15)

Selçukluların atası Arslan Yabgu'nun oğlu olan Yağmur, Selçukluların göçlerini hikâye ederken Tuğrul Beyin, Oğuzları Ak Topraklar'a yani Anadolu'ya doğru götürürken yaptığı zorlu mücadeleleri hatırlayarak geçmişe döner:

“.. Oğuz ancak dal dal olagelmiş. Bazı da gövde. Sen söylersin kim; ya Oğuz kökün salıp yürüyecek bir toprak bulamamışsa? Belli bil, Sultan Tuğrul bir karara varmış, kök üzre. İllevelâkin kolay mı bulunması o görkemli toprağın. Bulunuban, alıp onu yağı elinde yurt tutmak. Sonra başın buyruk begi, sultanlığa kul kılmak! Yine de onun yaptıkları, hiç kimselerin yapabilecekleri değildir. Hem o görkemli toprağı da işaret eylemiştir Türkmen'e.. belletmiştir. O topraklar, Rum'un elindeki topraklardır. Ak Topraklar'dır.” (s.56)

Romanda kozmik zaman ise tasvirlerle kısaca anlatılır. Bayındır Tuğrul ve Çağrı Bey'in Ak Topraklara doğru geldiği müjdesini oğlu Yamtar'dan alan Bayındır oldukça sevinir. Yazar bu sevince kozmik zamanı da ekler:

“ Baharın ilk muştusu, buzlar çözülüyor, ancak gecenin ayazı kötü. Ay yok, bulutlar yok. Yıldızlar inadına parlak.” (s.22)

Yamtar, İslâm dini ile ilgili konuları merak eder. Bu nedenle okunan ezanları dinleyerek huzura kavuşmak ister. Özellikle dünyanın ve hayatın yeniden doğuşunun müjdesini veren sabah ezanı onun müslümanlığa olan inancını daha da arttırmaktadır: “Yalnız bazı bazı, öbür dünyayı merak edegeldiği, hatta özlediği olurdu ak sakallı imamı dinleyiben. İlle de sabah namazı için çağırın müezzinin sesinde.”(s.24)

Bayındır Han ile hanımı Selçukluların Ak Topraklara yürüyüşünü sabahlara kadar konuşarak çareler ararlar:

“ Sabah, gün ııılayıncaya dek, birbirlerini hiç anlamadan söyleştiler. Sustular. Sonra kırıgın ve küskün ayrıldılar. Sanki o kıyamet savaşıardan bile bunca yorgun çıkmamışlardı.”(s.25)

Çağrı Bey'in batıya doğru gidişı, Ak Topraklar'a ulaşma isteğı yeni bir başlangıç gibi güneşin doğuşu ile verilir:

“ Güneşin battığı yere gidiyordum, alaca atımın üstünde bir yüksek yere çıktım. Baktım gördüm ki, güneş batmayıp ancak doğmadadır. Işığı sarmış her bir

yanı. Atımın yelesi ışıdı, öyle ışıdı ki, Ak Toprakları görüverdim içinde, bir de bir alp yiğit; yüzün seçemedim, ama kara saçları vardı dalgalı.” (s.30)

Dandanakan Savaşı, Müslümanlar için kutsal olan cuma gününde yapılır:

“Cuma günü, Tanrı’nın kutladığı gün.”(s.38)

Alp Arslan’ın orduları Urfa kalesinin kuşatması uzun sürünce kış mevsimi bastırır. Ancak beklenen şiddetli soğuklar görülmez. Anlatıcı bu durumu kişileştirerek ifade eder:

“ Otağlar kuruluban, kış ayları gelip erişmişti çoktan.. Tanrının izniyle buralarda, öyle kış olmuyor, kar yüzün görmüyorlar, rüzgâr serin esiyor, bazı bazı da yağmur var. Geceleri yere yakın iri yıldızlar ışınlanıyor, sanasın kim, el uzatıp tutuvermek mümkün...” (s.162)

Savaş meydanında yaz sıcaklığının gece de etkili olduğunu görürüz:

“Akşamın ağız vaktiydi, yine de sıcaklar çekilmemiş. Ta uzaklarda ağustos böcekleri çığırıyor olmakta.” (s.193)

Bizans Ordusunun sefere çıkışı kozmik zamanla anlatılır:

“ Sabahın alar vaktinde Bizans askeri, İstanbul’a eş renkte akmakta. Alcası bolca tolgaları ışınlayıp parlıyor.” (s.208)

Malazgirt Savaşı için yapılan son hazırlıklar kozmik zaman ile işlenir:

“Günlerden Ağustos’un 24’ü Çarşamba, yıllardan 1071 idi. Sabah alar vakti, namazdan sonra konuşmağa durmuşlardı. Aman vermez sıcak kim, şimdiden bastırmada.”(s.218)

Türk askerleri sabah namazını kıldıktan sonra, savaş için hazırlıklarını tamamlayarak, sultanın emrini beklerler:

“ Güneş doğup gelişin allığı, kara göğşe vuranda, sabah namazını bitirenler varıp, sultan’ın buyruğunu dinlemekte. Daha sabahın ilk çağı!”(s.226)

Sosyal zaman olarak Türklerin yaşantıları gözler önüne serilir. Yeni yurtlar arayan Oğuzlar için göç etmek günlük yaşamın bir parçası olarak değerlendirilir. Oğuzlar hayatlarının bir parçası olan göç karşısında olumsuz bir tavır takınmazlar. Çünkü alışkın

oldukları olaylardadır. Özellikle kadınlar bu durumu her şarta olağan karşılarlar. Bayındır eşi Selcen'e obadan göç edeceklerini söyleyince, Selcen bu durumu normal karşılar:

“Başım kurban olsun sana, tabii doğru fikreylersin. Ayaz küçük ama, hiç tasalanma, taşırız. Kap kaçak eşya da neymiş toplarız. Koyunları keser kavurma yaparız. Deveyi yükleriz. Sen Yamtar'ı alırsın terkine, ben Ayaz'ı. Gidelim, elbet karşı varınız gelenlere, dedi.” (s.25)

Gazne Sultanı Mesud, Selçuklu Beylerine, tuğ, davul ve sancak göndererek resmen tanıdığını belirtir.(s.33)

Vatanı için savaşarak şehit olanların Allah katında yüce bir mertebeye sahip olduğu inancı romanda görülür.. Oğlu Kazan'ı Dandanakan savaşında şehit veren anne Selcen'i, eşi Bayındır teselli eder. Ancak Selcen Hatun'un bu teselliye ihtiyacı yoktur. Onun üzüntüsü anlık bir üzüntüdür:

“ Şehit olmayan oğlu olmaktansa, hiç olmamak yeğdir.. Kalk namazını kıl, şükreyle; oğlun, Allah'ın ne sevgili kuluymuş, çabuk tamam eyledi çekisini, bizden çok severmiş onu Tanrı ki, erken aldı yanına. Selcen'in gözünde yaş akadurmuş, alı solmuş yanağına yuvarlanmıştı: -Belki doğru dersin, ne söyleyeyim. Yandı bağrım, yıkıldı içim, kaftanına bakıyorum; Kazanımın içmesiydi diyorum. .. Atlara bakıyorum; Kazanımın bineğiydi diyorum... Başka bir şey söylediğim yok.” (s.43)

Selçukluların, göçebelikten kurtulup yerleşik hayata geçmeleri ve içinde bulundukları sosyal durum şu şekilde işlenir: “.. Ak Topraklara doğru küçük büyük Hristiyan Prenslüklerini Selçuklulara bağlar oluyor; Müslüman Araplar arasında da mezhep kavgaları ile solmaya gider olan İslâm dini diriliyordu. Çöllere yayılan kara kıl çadırlar, ak kara otağlar.. kentlere doğru değişiyor. Sultanın görkemi; oymalı taşın binalarda, gök mavinin yedi tonu çinilerde, medreselerde, erenlerin kerametlerinde; bilgelerin ilminde parlıyordu.” (s.50)

Anadolu'ya girmek için seferler yapan Selçuklu komutanı Tuğrul Bey'in, Malazgirt kalesini kuşatma anı efsane ve destan anlatısıyla ifade edilir:

“Sıra geldidurdu Malazgirt kuşatmasına, sultanın altın nakışlı otağı kuruldu. Gazilerin bir kısmı yığıstırıp dürüstüler, bir kısmı, üç yön ileri vardı.. kara pulat öz kılıçlar parladı. Davullar uruldu. Şadlıklar çalındı. Karadeniz dağlarına, Kafkas eteklerine.. Canik

ormanına.. Sasun dağına, Oltu bölgesine doğru.. bir bölük kaza, alaca şahin girmiş gibi, kâfir üzerine at salındı.” (s.53)

Türkler, törelerini, gelenek ve göreneklerini gittikleri yerlere götürüler. Güçsüze, yoksula, kimsesize sürekli yardım eli uzatarak sosyal devlet prensibini uyguladılar. Alp Arslan, ulusuna sık sık ziyafetler verir:

“Türklerin töresidir; belli zamanlar üzre, başbuğların, kapısın açıp, ulusuna sofralar kurdurması, yeşilce çimenler üstüne ipek halıcalar döşetmesi; tepe gibi et yığdırıp, göl gibi kımız sağdırması.. Açlar doyurulur, yalıncalar donatılır ve dahi kalan ne varsa, ulusun yağmasına bırakılır. Başbuğun ya da Beg’in ululuğunca ulu toy şölen düzenlenir. Çünkü Türk, gönülden inanagelir kim, konuk gördüğünde sevince düşen, konuğu uğur sayan; yiğit kişidir ve dahi er kişidir. Ta uzaktan varagelen bir gölge gördüğünde, çadırın yıkan ise, kötüdür, Türk’ten çok azgın dinli kâfire yakın sayılır.

Alp Arslan Başbuğ’un cuma günleri ulusuna açık izzetli sofrasının görkemi ise, anlatılmakla tükenmez! Bolca kımız ve bal şerbetinin akıtıldığı.. davulların dövülüp, boruların çalındığı.. ozanların güzel deyişler söylediği bir toy oluptur kim; ille de bir zafer muştusu gelmişse; Türkmen’in coşkusu, Allah Tanrı’ya şükürü ta göklere ulaşagider. Hele şol zafer muştusu Ak Topraklardan geliyorsa, Türkmen’in kara yere basışı, bir başka sağlamdır. Çünkü her ne kadar şu gelimli gidimli dünya üzre, varıp dönemedikleri toprak, suyun içmedikleri pınar kalmasa da, sanki şu göz açıp gördüğün, at sürüp yetişemediğin her bir yere ulaşırsalar dahi, dünya onları taşımaya yeter gelmeyecek; yalnız ve yalnız Ak Toprakların tükenegelmeyen bereketi, Türkmen’e yurt olabilecek.” (s.88)

Alp Arslan’ın dünyaya gelişi bir efsane kahramanı gibi anlatıldıktan sonra ad koyma töreni yapılır:

“Şöyle kim: Günün birinde başbuğ Çağrı Başbuğ’un evdeşi hatunun ağrısız, sancısız nur topu gibi bir oğlu oldu. Çocuğun yüzü gökçe mavi, ağzı alev kırmızısı, gözleri süzme elâ, saçları ve kaşları karaydı... Öyle görklüydü kim; ne göğsü kaba güzel dağların üstünde açan çiçekler, ne alaca kayalardan fışkırıp gelen billur pınarlar, ne boynu uzun kuğu kuşları, ne nazlı turnalara eş olabilirdi! Adını “Alparslan Mehmet” koydular; “Adı ile yaşasın, adına lâıyk er olsun” dediler. (s.97)

Anneler, evlatlarını savaşa göndererek önemli bir hizmet yaptıklarını düşünürler. Bundan dolayı savaşa gönderilen evlâtlar anneler için bir övünç kaynağı olarak görülür:

“Selcen, oğlu Ayaz’ın savaşa katılmasından dolayı; arı sudan abdest aldı, ak alnını secdeye koymaya gitti. Varsın kara bağına sivri oklar düşsün, belli etmek olabilmey. Türkmen’in töresine yakışagelmez. Al bağlamalı, sarı giymeli bundan böyle.. koyunlarını, koçlarını kırdırıp, şölen etmeli konu komşuya, çünkü Ayaz’ın habersizce orduya katılışını duyduğu zamanki figanının utancını daha silemedi alnından.” (s.107)

Sultan Alp Arslan, her zaman fakirleri doyurur:

“Milletine açık izzetli sofraların kurulduğu, yeşilce çimenlere ipek halıların serildiği, ozanların kopuz çalıp, deyiş dediği şölenler ve dahi her gün elli koyun kestirip, sarayında yoksullara kazan kaynatması; yalnız görkemini duyurur olmak için değil, Allah rızası içindi.” (s.125)

Casus olan Bizanslı Yorgi, yıllarca Selçuklu ülkesinde bilgi toplayarak ülkesine gönderir. Ancak, Selçukluların töresine, gelenek ve göreneklerine hayranlığını da açıkça ifade eder. Anlatıcı Yorgi’nin duygularını şöyle dile getirir:

“Yorgi; Selçuklu’nun şol uluğun bir görüp, ta İstanbul’a haber ulaştırdığında, oradakiler pek inanmıyorlardı. Oysa çocuk zaman bulup şölenlere katılmış; zaman bulup ramazanda yoksullara dağıtılan paradan pay almıştı. Selcen’le Yağmur’un duyacağından korkmasa, Başbuğ’un divanında yazılı muhtaçların arasına katılacak, özüne maaş bağlatagelecekti. Yorgi için, Selçuklu töresi; her renk çiçeğinde, her biçim kuşunda, kara ve ak taşlarında, bol yapraklıca ağaçlarında, görklü bir sır taşıyan, gölgeli bir ormandır. Ona yaklaşmak mümkün, tanıyıp bilebilmek ise zor.” (s.126)

Alp Arslan, amcası Sultan Tuğrul’un, izlediği siyasi çizgiyi devam ettirerek topraklarını genişletmeyi başarır. Bunu yaparken oğuz töresini göz ardı etmez. Herkese eşit mesafede yaklaşır.

“Bu deli sen yeli, bu çağlayan suyu soyuna ve gelen güne daha faydalı kılabilmek için, begler saltanatını bitirmek, cümlesini Türk’ün töresi ve İslâm buyruğu içinde tek merkeze bağlayabilmek uğruna çalıştı. Başına buyruk beglerin nüfuzların yok etmek için kölelikten yetiştirip, beg kıldıklarını, kumandan, vali eylemişti. Başbuğ, atalarının düzeni üzre, ulusunun erleri arasında farklılık

gözetmiyor, onların ellerine erişebildekleri yere değin uzanmalarını istiyordu.” (s.146)

Yorgi’nin bir Bizans casusu olduğunu fark eden Yağmur, Oğuzların töresini Yorgi’ye anlatarak tarih dersi verir:

“ Oğuzun günleri daha çok at üzerinde geçer. Atını özü terbiye eder ve bir adla çağırır. Koşum takımlarını ve silâhlarını kendisi yapar. Oğuz, sözünde durur ve hile bilmez.Başbuğlar, hileyi ancak savaş zamanı geçer gördüklerini ve bundan acı duyduklarını söylerler. Çok uzun zamanlar çadırlarda yaşayadurdıklarından, kentlerde evlerini, camilerini ve mezarlarını çadır şekline benzetekomakta otağlarını nasıl alıca ipeklerle astarlayıp, üzerlerine ongunları olan hayvanları ve dahi başka hayvanları onların kavgalarını nakış etmişlerse kentlerdeki ulu binalarını sırlı tuğla ve çinilerle süslemekte, taşları oyup Kur’an-ı Kerim yazısını işlemektedirler..” (s.165)

Malazgirt Savaşı’na giden Alp Arslan, Horosan’da konaklar. Horosan Emiri Sultan Mahmut, Alp Arslan’ı misafir ederek ikramda bulunur:

“....Yanına oturttuğu konuğuna altın ayaklı sürahilerle, türlü şerbetler ikram eyledi.. çevresinde dönüp duran yirmi ince kıza, konuğu için şarkılar söyletti.. kopuz, eğri keman çaldırttı... Şol hatunların çalıp söyledikleri erlerinki gibi coşku vermiyor, sanki gönüllere ıgıl ıgıline gidiyordu.” (s.174)

Bizans ordusunun Erzurum’a kadar geldiğini öğrenen Alp Arslan, töre gereği vasiyetini veziri Nizam’ül Mülk’e söyler:

“ Baka vezir, Tanrı rızası için Diyojen’e karşı çıktığımızda eğer, Allah bizi bu uğurda şehit olmaya lâayık görürse, oğlum Melikşah sultanınız olacaktır. Vasiyetimi öz başın pahasına tutmanı isteriz. Bu yüzden seni, hatunları güvenli kılmak ve dahi vasiyetimizi yerine getirmek için azat eder, yola salarız.” (s.202)

Selçuklu askerleri coşkulu bir törenle savaşa girerek, saldırı vaziyetini alırlar:

“Nekkâreler kösler hiç susmayacak, söyledi Sav- Tekin; Sultanımızın buyruğu böyledir. Alaylar çoktan bağlanmış, koşumlar düzölüp.. bir kısım er pusuya yatırılmıştı. Onlar dahi gurup gurup, yanlarındaki erenlere uyup, tekbir getiriyorlardı kim; sesleri mavi gökte yığınak olan akça bulutları dağıtıyordu.” (s.223)

Alp Arslan, savaşı girmeden önce törelere uyarak bizzat hazırlık yapar:

“ Başbuğ, baba atalarının töresine uyup cins atının kuyruğunu öz elleri ile bağladı. Sonra ok ve yayını bırakıp, kılıç kuşandı, topuzunu aldı.. Ak ruhunu Tanrısına açakonmuş, erlerine. Öyle yalın ve arı kim, askerlerine sanki Allah’ın öz buyruğu gibi görünüptür!..Onlar dahi tek tek bırakıp, ok ve yaylarını kılıç kuşanmada, topuz almadalar..” (s.228)

Bizanslılar kiliselerde; ayinler düzenleyerek zafere kavuşmak için dua ederler. Yazar onların bu halini kutsiyet atfeden biraz da küçümseyici bir eda ile verir:

“Otağ kiliselerde, İsa peygamberlerine, Meryem analarına yakarışları tükenen.. İmparator ve kumandanlar ve erler.. atlanmakta. Bizans leşkeri atların mahmuzluyor.. Çan sesleri içre!” (s.229)

Türk ordusunun zafer kazanması için Müminler camilerde dualar ederek tekbirler getirirler..(s.231)

Selçuk Kartalı Aldoğan, romanında vak’a zamanı 1069 tarihinde Alp Arslan’ın fetihleri ile başlayıp 1071 tarihinde yapılan Malazgirt Savaşı ile sona erer.

Alp Arslan, Türk ve İslâm birliğini sağlamak amacı ile doğuya seferler yapar.

Alp Arslan fetihlerine devam eder. 1071’de Halebi’de muhasara ederek Suriye ve Şam’a doğru ilerler. Bu sırada Romen Diyojen’in büyük bir ordu ile Erzurum’a geldiği haberini alır. Bunun üzerine yönünü Malazgirt’e doğru çevirir. Günler süren yolculuktan sonra Malazgirt Ovası’na yerleşen Alp Arslan, Bizans İmparatoruna son bir defa daha barış elçileri gönderir. İmparator Romen Diyojen gelen elçileri azarlayarak geri gönderir.

Alp Arslan 26 Ağustos 1071 tarihinde askerlerinin başına geçerek hücum emrini verir. Türk bölüklerinin dalgalar halinde gelip oklarını fırlatıp çekilmeleri ve yerlerini yeni kuvvetlerin almaları üzerine Romen Diyojen, merkezden hücumla geçer. Türk askerlerinin yaptığı usta manevralarla, Bizans ordusu kısa bir zamanda

yenilir. Romen Diyojen, Alp Arslan'ın huzuruna getirilir. Belli bir süre misafir edildikten sonra serbest bırakılır. Malazgirt zaferi ile Türkler Anadolu'ya kesin olarak yerleşir.

Alp Arslan'ın komutanlarından olan Aldoğan, Bizans İmparatoru'nun kızı Prenses İrena'yı almak için engellere takılıp ölen birçok insanın olduğunu görmüştü. Bunların arasında Prenses İrena için kıyasıya mücadele ederek canını veren casusu hatırlayarak geçmişe döner: “..Üç buçuk ay kadar önce Rumiye Gölü bölgesinde, dağlarda yakaladığı Bizans casuslarının hayali gözlerinin önüne gelmişti. Bunlardan biri Prenses İrena'ya kavuşmak için ta oralara kadar gelmiş, maceraya atılmıştı İmparatorun gözünde büyümeğe uğruna. Sonu da pek acı olmuştu.” (s.80)

Aldoğan, Alp Arslan'ın verdiği Bizans ile ilgili haber toplama görevini eksiksiz bir biçimde yapar. Aldoğan, haber toplamak için geldiği yerlere yıllar önce savaşmak için geldiğini hatırlayarak kazandığı zaferleri düşünür: “..Şu anda odasının penceresi önünde oturmuş, hem denizi seyrediyor hem yaptıklarını düşünüyordu. Bitirince geçen yıllardaki akınlar aklına geldiler. İşte şu tepelere kadar sokulmuşlardı akıncılarla. Direnen Rumları perişan etmişlerdi.

Hele Aldoğan!..

Elli akıncıya karşı çıkan beş yüz Rumla yapılan savaşta en azından seksen düşmanı tepelemişti.” (s.137)

Aldoğan, yolculuk yaptığı orman tehlikeli olduğu için atından inip namazını kılamadı, aklına Peygamberimizin bir gazaya gidişte, mücahitlerle birlikte deve üstünde namaz kılışları geldi ve öyle yaptı.(s.153)

Aldoğan kısırağı Nazlı'ya binip Güney Doğu Anadolu'ya doğru yola koyulur. Her gittiği yerde yeni kalelerin alındığını görünce sevinci artar. Alp Arslan'ın amcası Tuğrul Bey'in alamadığı Malazgirt Kalesi'ni Alp Arslan'ın fethettiğini hatırlayarak geçmişe döner: “ Sultan Alp Arslan'ın hele Malazgirt kalesini düşürmesi pek önemliydi. Bir zamanlar eski sultan Tuğrul Bey Malazgirt'i alamamıştı. Sonra Erciş ve Diyarbakır. Bunlar önemli zaferlerdi.” (s.170)

Romanda bilinen kozmik ögeler sıkça kullanılmıştır. İlkbahar mevsiminin gelmesi ile birlikte tabiatın birden canlandığını görürüz: “İlkbahar mevsimi ile yaşam canlanmıştı.” (s.7)

Aldoğan ırmak kenarında önce kendisini sonra atını yıkayıp kurulanır: “Güneşin ilk ışıkları altında yarım saat kadar bekleyip kurulandılar.” (s.13)

Gizemli işlerin yapılması için gece karanlığı beklenir: “Kaptan Kiryako, prenses İrena’yı götürmek için geceyi bekler.” (s.124)

Cuma müslümanların kutsal günü olduğu için Malazgirt Savaşı, bu günde yapılır: “Alp Arslan, cuma günü meydan savaşını başlatma kararı almıştı.”(s.209)

Savaşın başlayacağı günün ilk ışıkları yeni bir başlangıcın habercisi gibidir: “Ertesi sabah 1071 yılının 26 Ağustos Cuma güneşi bir başka türlü doğdu. Daha iriydi, daha parlaktı. Hattâ daha yükseliyordu.” (s.216)

Aldoğan, Bizans’tan dönerken yolda mavi bir tilki avlayarak Sultan Alp Arslan’a hediye olarak götürür. Ancak bu avcılık sırasında Aldoğan maceralı anlar yaşar: “..Kararını verdi. Tilki henüz yuvasında olacaktı. O halde bekleyecekti. Yahut.. Evet onu çıkmaya zorlayacaktı. İkinci fikrini seçti.

Çevreden kuru ot toplayarak çatlağın içine doğru mümkün olduğu kadar ses çıkartmadan yığdı ve tutuşturdu. Kenara çekildi. O anda da içi ezildi. Aklına tilkinin eşi ve yavruları gelmişti. Neredeyse ateşi söndürecekti.. vaz geçti mevsimi düşünüp. Yavrular büyümüş ve dağılmış olmalıydılar çoktan.

Nitekim Gazi Han fazla beklemedi.. Çatlaktan sesler işitti. Sonra Mavi Tilkinin kendisini dışarı attığını gördü. Mavi Tilki tuzağa düşmüş ve ağa dolanmıştı. Çırpınıp duruyordu.”(s.14,15)

Sosyal zaman açısından ele alınacak başka bir konu ise, Peçenekli gençlerin, Ayça kızı almak için şal alma yarışı yapmalarıdır. At üstündeki kızıdan şalı almayı başaran genç, kızı da alacaktı. Ancak hiçbir genç bu şalı alamaz. Selçuk Kartalı Aldoğan, şal alma yarışına katılarak kızı alır. (s.89)

Gazi Han, Bizans ile ilgili yaptığı bilgi toplama görevinde üstün başarılar elde ettiği için Alp Arslan tarafından kendisine ‘ Selçuk Kartalı Aldoğan’ ünvanı verir. (s.137)

Bu dönemde deniz korsanları adalarda ve Bizans çevresinde kadınları ve çocukları esir alarak pazarda satmaktaydılar. (s.144,145)

Alp Arslan savaştan önce beyazlar giyerek askerlerin arasına girip coşkulu bir konuşma yapar. Daha sonra şehit düştüğünde, vurulduğu yerde gömülmesini vasiyet eder.(s.217,218)

Alp Arslan savaş meydanında bir askerden farksız olduğunu göstermek amacı ile savaş malzemelerini temin eder. Daha sonra atının kuyruğunu bağlayarak bir nefer gibi ordusunun saflarına katıldığını görürüz: “Alp Arslan, geleneğe göre atının kuyruğunu bizzat bağladı. Oklarını attı, yayını parçaladı.

Bu hareketiyle anlatmak istedi ki, sadece kılıçla ölene kadar, bir nefer gibi savaşıyordu.

Nitekim bağırdı da:

‘Ölürsem kefenim budur.’(s.219)

Malazgirt’te Bir Cuma Sabahı, romanıda vak’a zamanı 1054-1071 yıllarını kapsar. Sultan Alpaslan’ın fermanı ile 1054’te askere giden romanın asıl kahramanı Abdurrahman, 1069 yılında köyüne döner.

Yazar romanda Abdurrahman’ın özel yaşantısı ile tarihi olayları bir bütünlük içinde anlatır. On sene cephede, beş sene de esarette kaldıktan sonra köye dönen Abdurrahman, Uzların baskınları sırasında karısının öldürülüp oğlunun kaçırıldığını öğrenir. Bunun üzerine tekrar orduya katılır.. Abdurrahman’ın oğlu Mengüç, Uzlar tarafından kaçırıldıktan sonra soyu unutturulmuştur. Sık sık babası Abdurrahman ile karşılaşmasına rağmen birbirlerini tanımazlar. Peçenekler’den

kaçarken Abdurrahman tarafından kaçırılan, Mengüç, Bizans Ordusu ile savaşa katılır. Daha sonra Müslüman olarak Selçuklu ordusunda yer alır. Abdurrahman, Mengüç'ün kendi oğlu olduğunu onun yarasını sararken anlar, ancak Mengüç şehit olur. Romanda, geriye dönüş tekniği ile bu tarihî bilgiler, Malazgirt Savaşı'na kadar verilir.

26 Ağustos 1071 Cuma günü sabahın erken saatlerinde Türk askerleri, ok hücumu ile Bizans askerlerine saldırmaya başlar. İki yüz bini aşkın Bizans ordusu Türklerin hücumu karşısında şaşkına dönerler.

Türk birlikleri meşhur hilâl taktiğini uygulamaya koyarlar: Türk askerleri, düşmanı yanıltmak amacı ile çekiliyormuş gibi yapıp geri dönerler. Bunun üzerine Bizans ordusu takibe geçer. Bizans güçleri hilâl şeklinde dizilmiş Türk askerlerinin içine girdikçe kuşatma altında kalırlar. Gidişatın kötü olduğunu gören Uz ve Peçenekler, Alpaslan'ın safına geçerler. Bu durum karşısında moralleri bozulan Bizans askerleri dağılıp kaçmaya başlarlar Romen Diyojen'in bütün çırpınmaları boşa gider. Ordusunun merkezine giren bir Türk süvari birliği tarafından esir alınır. Alpaslan, esir İmparatora karşı misafirperverlik göstererek serbest bırakır.

Abdurrahman, on beş yıl önce ayrıldığı köyüne gelince her şeyin değiştiğini görür. Sultanın fermanını, ailesinden ayrılışını birer birer hatırlayarak geçmişe döner:

Onun yaptığı bu geriye dönüşte kozmik zaman unsurları da yer almıştır. Köyden ayrıldığı günü bütün teferruatıyla hatırlamaktadır. Sultan Alpaslan tarafından yapılan savaş çağrısına köyde ilk uyan kendisi olmuştur. “ On beş sene önce bıraktığımda birkaç çadırdan ibaretti bu köy’ dedi tepeden bakan adam. ‘Amma büyümüş. Teey ırmağın öte yakasına taşmış. Irmağın üstüne de bir köprü oturtmuşlar.’

Yorulan bacağına bir taşın üstüne attı, gövdesini öne eğdi, dirseğine dayandı. Daldı mazi bulutunun öte yakasına. Hatıralarının ayak seslerini duydu.

Böyle bir akşam vaktiydi yine. Hoca, minare olarak kullandığı koca gövdeli çınar ağacının iskelesini yarılamıştı belki de. O atlı çığ gibi düşmüştü köy meydanına. Avaz avaz bağırıyordu:

‘Sultan buyruğu, duyduk duymadık demeyin! On dokuzundan yukarı, ellisinden aşağı her isteyen atını, pusatını alıp meydana gelsin. Küffar üstüne cihad var. Duyduk duymadık demeyin! Sultan buyruğu.. İlk kendisi koşmuştu. Atıyla, pusatıyla.. Gencecik karısını, Esmesi’ni bırakarak. Sadece helallaşacak kadar vakti olmuştu. Bir de sıkı tembih karısına. ‘Tekin’e iyi bak! Allah isterse yakında yine görüşürüz. Hakkını da helal et.’

Abdurrahman’ı yaptığı bu geriye dönüşte onu en fazla üzen esaret yılları olmuştur. Ama o çektiği bütün sıkıntılara rağmen hürriyetine kavuşmak azmini ve ümidini hiç kaybetmemiş, bunda da muvaffak olmuştur. ‘Gidiş o gidiş. Putperest Uzlara esir düşmek zül ya, düştü işte. Dile kolay, tam beş yıl gitti. Kâh çalıştırıldı, kâh demir kafese konularak dolaştırıldı. Beş yıl değil, beş yüz yıl kadar uzun geldi esaret. Bir gün kurtulacağını düşünerek bekledi, kendini bileye bileye bekledi, hırsını kinle yoğurdu, hürriyet özleminin ateşinde pişirdi ve çelikleştirerek kalbinin içine soktu. Orada taşıyor uzun süredir, hatırladıkça asılıyor yüzü, büzülüyor gözü; hele göz bebekleri büyüye büyüye akı kara ile karıştırıyor.’(s.9,10)

Köyün imamı Abdurrahman’ı tanıyamaz. Kendisini tanıtan Abdurrahman olup bitenleri imamdan öğrendikten sonra geçmiş günlerine dönerler: “On beş yıl önce sultan buyruğu ile bir atlı düştüydü ya köye, on dokuzundan yukarı, ellisinden aşağı herkesi köy meydanına topladıydı ya.. Hatırlıyor musun hocam?” Hoca sakalını çekiştire çekiştire baş salladı.

“Onlardansın ha!”

“Onlardanım ya, onlardanım ama genç gittim, kocamış dönüyorum. Tanımamakta yerden göğe hakkın var. On yıl cenk, beş yıl esaret.. “ (s.12)

Abdurrahman köydeki evlerinin önüne gelince gözlerinin önüne eşinden ve çocuklarından ayrılış anı gelir. On beş yıl öncesine giderek ailesiyle geçirdiği o mutlu günleri hatırlar:

“.. Ay ışığıyla yıkanan dallarında gözlerini dolaştırdı. Tanıdı ağacı. Hatıra yüklü dallarına varıncaya kadar. Oğlu ile karısı aşağıda bir kilim tutarlar, kendisi ağaca çıkıp silkelirdi. Şu kenarda çergelerini kurmuşlardı. Hayatın bütün güçlüklerine rağmen mesuttular. Sonra bir atlı, sultan buyruğu getirmiş, ardından bir grup Uzlu kan deryasında kılıç çalmıştı. Esmе’sini öldürmüşlerdi. Tekin’ini götürmüşlerdi. Hayatının direkleri çalınmıştı adamın...” (s.15)

Roman kronolojik olarak devam eder.

Romandaki kozmik zamanın, günlük yaşamın öğeleri ile sınırlı olduğunu görürüz.

Romanın girişi kozmik öğelerle tasvir edilir: “Güneş ufuktaki ak bulutlara tutuna tutuna kayıyor, ardı ardına dizilmiş kulübeler gittikçe koyulaşan gölgelerine yaslanarak dinleniyordu.”(s.9)

Güneşin doğuşu yeni bir başlangıç olarak görülür: “Adam kalktı. Pırıl pırıl yüzünü doğmaya hazırlanan güneşe çevirdi. Yeni bir gün yeni bir başlangıç demektir.”(s.60)

Roman kahramanı Mengüç, düşman kalesine girmek için geceyi bekler. Çünkü bütün gizemli işler gece yapılır: “Gece sakindi. Yeni ay kızgın bir tepsi gibi parlıyordu. Bereket versin, arada bulutların arkasına dinlenmeye çekiliyor.” (s.146)

Cuma günü mübarek bir gün olduğu için Selçuklu askerleri oldukça coşkuluydular. Bizans askerleri ise bu coşkunluktan olumsuz etkilenirler: “Ertesi sabah Cuma günüydü. Bizans askerlerinin ağızlarını bıçak açmıyordu.” (s.190)

Malazgirt Savaşı’nın tarihleri kozmik zaman ile verilir: “Yıl 1071, Ağustos’un 26’sı cuma günü.”(s.191)

Anlatıcı Malazgirt Savaşı'nın bitimi ile kozmik zaman arasında bir bağ kurar:“Vakit ikindiye devrilmiş, güneşin parlaklığı sönmeye yüz tutmuştu.”(s.207)

Anlatıcı, Malazgirt zaferinin kazanılması ile meydana gelen duyguları bu duygulara uygun kozmik unsurlarla kısaca değinir: “Gece meltemi hüznle karışan sevinci okşuyor, şehitlerin yüzünde ılgıt ılgıt esiyordu.” (s.220)

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı romanında sosyal zaman değişik boyutlar ile işlenir. Köyün erkekleri sultanın bir fermanı ile gönüllü olarak savaşa katılırlar ve yıllarca ailelerinden ayrı kalırlar. Roman “Savaşa katıl!” fermanı ile başlar. Bu fermanı duyan ve eli silah tutan her Türk, vatanını korumak için cepheye koşar. (s.9)

Romanın ilk bölümünde savaşa hazırlık yapmak için kılıç kalkan eğitimi alan Selçuklu gençlerinden söz edilir. (s.26)

Alpaslan üç gün süreyle, yıkılmakta olan bir kilisenin onarımı üç gün bizzat ilgilenmesi, sosyal zaman açısından önemli bir husustur. (s.145)

Peçenekler, Malazgirt Savaşı'na giren bazı askerlerin ne için savaştıkları konusunu tartışırken söz Şamanlık inanışından açılır. Anlatıcı da Şamanlık ile ilgili bilgileri Peçeneklere söylettirir: “ Yani sen şimdi arkadaşının nöbetini bekliyorsun. Şaman yamaklarını hatırlıyor musun ? Ölü yakıldıktan sonra küllerini toplayıp kalemlerine boya tedarik ederler. Duyduğuma göre Şamanlar da bu boyalardan kullanırlar. Zahir, insan külünün boyası has olurmuş, kolay kolay silinmezmiş. Betiklerini bununla yazdıklarını duydum. Bir de koca karıların ömürlerini uzatmak için boyunlarına taktıkları muskalar da o boya ile yazılmış.”(s.152)

Selçuklu askerleri Malazgirt savaşına coşkulu bir şekilde hazırlanırken; Alpaslan ise Halifenin barış elçisi olan İbni Mühelban'ı konuk ederek onunla yakından ilgilenir. Halifenin elçisi kabul edilirken tören icra edilir. “Kös.. Boru sesleri.. İnsan sesleri..

Çınlıyor.. Çağlıyor.. Sonra bir anda kesiliyor.

Sükût. Derin, mânâlı bir sükût.. Halifenin elçileri Selçuklu ordugâhına giriyor. Başlarında İbni Mühelban. Görevinin heybetini kavuğuna sarmış, zeki

bakışlı gözlerinin içinde zafer öncesinin kıvılcımı, yüzünde Arabistan güneşinin kavurucu şenliği.. Yaklaştı, yaklaştı.

Sultan Alpaslan selvi boyunun gölgesini güneşin yolunda serpmiş, kolları göğsünün üstünde, dudaklarında inceden inceye bir tebessüm.

“Gel dinimin ulu kişisi, hilâfet makamının gözdesi, Peygamber diyarının mânâ yükünü şerefle taşıyan karındaşım, gel! Âdem Baba ile Havva Anadan beri öz karındaşım, din kardaşım, gel!

Heybetli bir gürleyiş.. Tekbir sesleri: “Allahuekber.. Allahuekber.. “Gürleyişin ortasında iki memnun insan, Sultan Alpaslan ve Halifenin elçisi İbni Mühelban. Gönülden kucaklaşmanın kaynaştırdığı iki ruh insan!”(s.161)

Halifenin elçisi Alpaslan’a ve Romen Diyojen’e kan dökülmemesi için her iki tarafa da barış çağrısı yapar. Elçi İbni Mühelban, iki hükümdarın sosyal yaşamını görerek bir karşılaştırma yapar. Alpaslan’ın sade bir şekilde döşenmiş olan çadırı şu şekilde işlenir:“ İkrâm edilen mindere bağdaş kurdu. İçinde yankılanan duygular yüzünü çevreleyen akı bol sakalının tellerine bile sindi. Gülümsedi.

“Sultanım! Ziynetten ve şatafattan tiksindiğinizi bilmişliğimiz vardı. Lâkin gördüklerimi hazmetmede yine güçlük çektim. Bir yoksul çadırına yanlışlıkla girdiğimizi sandım.”

Çadırın orta direğinde asılı kılıcı ışmarladı:

“ Halife Hazretlerinin hediyesini görmeseydim kolay inana-mayacaktım. Yine de meraktayım. Bu çadırın neresinde yatıyorsunuz?” “Pösteki var ya, hem ibadete, hem uyumaya yetiyor...” (s.164)

Barış elçisi İbni Mühelban, daha sonra Romen Diyojen’in çadırına giderek yaşantı farkını belirgin olarak gözler önüne serer :“ İbni Mühelban, Bizans İmparatorunun çadırına girer girmez bir hazine kuyusuna düşmüş kadar şaşırmış, bunca gösterişe, bunca debdebeye neden lüzum hissettiklerini kendi kendine sormuştu. Sonra zihninde Alpaslan’ın çadırı ile mukayese etmişti. Fakat korkunç! Alpaslan’ın çadırı ne kadar sade ise burası o kadar süslü. Çadırın orta direği göz göz

yakutlarla, zümrütlerle bezeli som altından. Yerler kalın tüylü halılarla döşenmiş. Çadırının girişine asılı atlas örtü başlı başına bir hazineye bedel.”(s.175)

Müslümanlar camilerde tekbirler getirerek, Türk ordusunun zafer kazanması için dualar ederler. (s.191)

Selçuklu Ordusu bütün hazırlıklarını bitirir. Beyaz bir ata binen Alpaslan, beyaz elbiseler giyerek askerlerinin arasına katılır. Kösler vurulur, borular öttürülür, tekbirler getirilir. Hafızlar yanık sesleriyle Kur’an’dan sûreler okurlar.(s.196,197)

Esir olan Romen Diyojen, Türklerin misafirliği karşısında çok etkilenir. Kendisine bir hükümdar gibi muamele edilir. Alpaslan, esir hükümdarın ihtiyaçlarını karşılayarak memleketine gönderir.(s.217,218)

Anahtar romanında vak’a zamanı 1072’de Alparslan’ın öldürülmesi ile başlayıp, Selçuklu komutanı Kutalmışoğlu Süleyman Bey’in 1080 yılında ölümü ile sonuçlanır.

Alpaslan’ın ani ölümü Selçukluları derinden etkiler. Babasının vasiyetini yerine getiren Melikşah, babası Alparslan’ın yolundan gideceğini söyleyerek ülke bütünlüğünü sağlamaya çalışır. Alpaslan’ın yeğeni, Kavurt, Melikşah’a baş kaldırarak, saltanat kavgasını başlatır.

Erenlerden Küpeli Hafız, ölüm vaktinin geldiğini anladığı için oğlu İltutmuş’a vasiyetini söyler. Ayrıca yetim öksüz ve kimsesiz çocuklar için kurulacak derneğin yönetmenliğini yazdırır. Kutalmışoğlu Süleyman Bey’in oğluna Kılıç Arslan adını koyar. İltutmuş Beyden bebeğin kulağına ezan okunmasını ister. Ezanı dinlerken vefat eder.

Çalvadur Boyu, Malazgirt zaferinden sonra Orta Anadolu’ya yerleşmiştir. Fakat kısa bir süre sonra Bizans’ın baskınına uğrar. Baskında sadece Akça Kız ve Çaka kurtulur. Baskını öğrenen Yağmur Bey, hemen yardımlara gider. Baskından geriye kalan Akça Kız’ı ve Çaka’yı Kutalmışoğlu Süleyman Bey’e götürür.

Kutalmışoğlu Süleyman Bey, Melikşah’ın liderliğinde gerçekleşecek olan Türk Birliği amacı için mücadele etmektedir. Mansur Bey, abisi Süleyman Beyin

bütün engellemelerine rağmen Melikşah'ın liderliğini tanımaz. Bu durum Anadolu'da kurulmaya çalışılan büyük Türk birliği için büyük bir tehdittir.

Mansur Bey, Melikşah idaresindeki birliği istememekte bu birliği engelleyici tutumunu devam ettirmektedir. Kutalmışoğlu Süleyman bu konuda kardeşine karşı çıkar ve yolları ayrılır.

Mansur Bey, Bizanslılarla anlaşır. Bunu üzerine Kutalmışoğlu Süleyman ve Porsuk Bey, Mansur Bey'in üzerin yürürler. Porsuk Bey ile Mansur Bey'in mücadelesinde, Mansur Bey öldürülür.

Kutalmışoğlu Süleyman, Melikşah'a bağlılığını bildirdikten sonra emrindeki kuvvetlerle güneyin fethine yönelir. Bütün amacı Melikşah'la kendisi arasındaki düşman kalelerini ortadan kaldırmaktır.

Bizans'ta ise taht kavgaları devam etmektedir. Kutalmışoğlu Süleyman, Bizans'taki karışıklığın kendi çalışmalarını kolaylaştıracağını düşünür. Bizans'taki haber alma faaliyetlerini başarıyla yürüten Selçuklu komutanlarından Ersagun Bey, Kutalmışoğlu Süleyman ile görüşmek üzere papaz kıyafetiyle gizlice Bizans'tan ayrılır.

Alpaslan'ın komutanlarından Sav-Tekin, Sultan Melikşah'ın kişilik bakımından babası Alpaslan'a çok benzediğini fark eder. Alpaslan'ın gösterdiği kahramanlıkları oğlu Melikşah'ın devam ettirdiğini görünce sevinerek geçmiş günlere döner: “.. Sav-Tekin bu yüzü birdenbire hatırladı; Dandanakan Savaşı'ndan sonra, Sarı Hocanın ölümüne ağlayamayan Alpaslan'ın yüzüydü. Daha dikkatle bakınca, Melikşah'ın şimdi, şu anda hemen tebessüme dönebilecek bir pırpır hüzünle açılıp kapanan gözlerinin çok önce, yine böyle bir ekim günü böyle bir çadır içinde pırıl pırıl bakan çocuk gözlerinden farklı olmadığını gördü, Alpaslan'ın gözleriydi; büyümüştü.” (s.7,8)

Sav-Tekin, Alpaslan'ın hanımı olan kızı Selcen'in gençlik yıllarını düşünür. Çalkantılı savaş yıllarında kızının farklı yönlerini hatırlayarak torunu Melikşah ile bağlantı kurar: “Sav-Tekin, Alpaslan'ın ölümünden bu yana ilk defa kızı Selcen'i hatırladı. Çok eski savaş günlerinin dağdağasından aklından kalabildiği kadarıyla

Selcen de on sekiz yaşın yumuşak güzelliğini bıçağımsı bir soğuklukla kesiverirdi. Alpaslanla evlendikten, Melikşah'ı doğurduktan sonra da Sav-Tekin, Selcen'in güzelliğinde hep bu bıçağımsı rpertiye farketmişti, daha çok, Alpaslansız kaldığı zamanlar.”(s.12)

Romanda anlık geriye dönüşler yapılarak, geçmiş canlandırılır. Küpeli Hafız, Sultan Melikşah'ın devlet anlayışına hayranlığını gizleyemez. Sanki Sarı Hoca'nın, Saçlı Hoca'nın bütün bilgilerini kendisinde toplamıştı. Anlatıcı bu durumu şu şekilde işler: “Küpeli Hafız, belki hayatında ilk defa ürperdi. Bu pek geen, pek yeni, bu gün doğuşu gibi ansızın sultan olmuş delikanlı ‘Devlet’ diyordu. Yesi’yi, Yesi’deki taş medreseyi, taş medresedeki Saçlı Hoca’yı; Saçlı Hoca’dan sonra Sarı Hoca’yı birbiri ardına dört nala koşan atların hızıyla hatırlayıverdi. Bütün bu hızlı zincirin varıp dayanmak istediği şeydi Devlet! Bütün bu hızlı zincir yıllar yılı susmuştu da birden bu delikanlıda konuşuvermişti. Yüreği kabardı Küpeli Hafız’ın; sarhoşladı.” (s.27)

Alpaslan'ın ldrlmesi, Selçuklularda büyük bir sarsıntı oluşturur. Başta Alpaslan'ın oğlu Melikşah, hanımı Selcen, komutanı ve aynı zamanda kayınpederi olan Sav-Tekin, hükümdarlarının ani ölümünden dolayı çok üzülürler. Melikşah babasının ölümünden çok etkilenir. Bu nedenle sık sık geçmişe döner. Anlatıcı bu durumu benzetmelerle şu şekilde ifade eder: “Babamın lm o kadar birden bire oldu ki.. O kadar uzakken, o kadar imknsızken; bütün sevdikleri, bütün güvendikleri.. O meşhur, cihana nam salmış koca Selçuk beyleri dört bir yanındayken aldığı kaleden daha sağlamken.. Babam Alpaslan, Bizans'ı bir saatte tuz buz eden Türkmen; yeryüzüne sığmayıp da denize kucak aan, göğü avulayan Oğuz boyunun güvenci, Selcen Hatunun gözlerinde aıveren gl, Melikşah'ın sırtını dayadığı kaya , Afşin Beyin dayandığı, Yakutlu amcamın dünya direnci, Sav Tekin'in gnl direği Sarı Hoca yadigârı.” (s.30)

Kutalmışoğlu Süleyman, Bizans'ı almanın yollarını araştırır. Ancak köklü ve gizemli bir yapıya sahip olan Selçuklu'nun yabancısı, Bizans'ın alınmasının kolay olmayacağını anlar. Bu sebepten dolayı plânlarını zamanın akışına bırakır. Yıllar nce Küpeli Hafız'ın, Bizans'ın yapısı hakkında söylediklerini hatırlayarak geçmişe döner: “Eh, işte bir şey kalmadı. şunun şurasında’ diye mırıldandı. ‘Yol Bizans’a..’

Fakat Küpeli Hafız’ın kaşları çatılmış mıydı ne? Sakın ha Süleyman Bey sakın ha! D v, parçala, tedirgin et, korkut, yalvart, ne yaparsan yap.. İstersen atlarının nallarında silip s p rt, yerle bir et.. Ama Süleyman Bey oğlum, sakın Bizans’a girme.. gücün yetse bile Bizans’ı alma. Sen silinirsin.. Selçuklu yok olur. Bizans yerin altında akan sudur; bastığın yeri oyar da ç km şken seni çökertir.. Soluğunu kes yeter. Bir gün gelir olmuş armut gibi kendiliğinden düşer, oğul sakın gençliğine kapılma..’ Bizans’a girme...” (s.200)

Sepetçioğlu, kozmik zamanı, psikolojik tasvirlerle ele alır, zaman ortamın yapısına göre şekillenir.

“ Uzak bir gece mavisinde, Süphan dağında yalazlanmış sımsıcak bir ay ışığında, pamuğumsu bir yalvarış mı, beyaz şimşekli bir yalabuk mu, ne olduğu belirsiz bir mırıltı. (s.5)

“Ay ışığı, kavuşmuş bir Ekim gecesi ne serin ne sıcak, ikisinin ortası.” (s.63)

Romanda bahar mevsiminde uykunun tatlı olduğu vurgulanır: “Bahar sabahları henüz soğuktu. Bahar sabahlarının ayazı, sıcak keçeleri, sıcak keçelerin uykusunu arttırıyordu.” (s.124)

Gün adlarına bazen birinci gün, ikinci gün şeklinde verilir. “Akça Kız, dördüncü günü Yağmuru sorabildi.  ğle güneşi sıcağına dönmüştü, dere boğazından buğulanıp vadi boyunca, doğru sıcak yumaklar halkalanıyordu.” (s.140)

Küpeli Hafız, Bizans ile ilgili istihbarat çalışması yapacaklara üç ay süre vermekteydi. Bu üç ay süre ile verilen görevlerin yapılması sıkıca tembih edilmekteydi. “ ç ay mühlet size, üç ay içinde Kral yolunu  ğren, Kral yolunun girdisini çıktısını iyi belle.” (s.153)

Romanda, bazen kozmik zaman ile kahramanın ruh yapısı zıtlaşır. “Nedense ay ışığı da Kutalmışoğlu Süleyman Bey’in beklediğı rahatı vermedi; sanki ay ışığının donuk hareketsiz aklığına hararlar dolusu tuz doldurmuşlardı.” (s.163)

Gece yapılan yolculuklar, ay ışığının tasviri ile anlatılır. Bazen suyun akışı, bazen ay ışığının yansıması romanın akışını süsler. “Az yavaşlayıp tepeden dar yolu

gel. Geçmeye çalıştı. Ay ışığı aşağıda boğazda daha zengindi. Su ay ışığını çoğaltıyor, ağaçları emiyordu. Ay ışığı, varını yoğunu dökmüştü.” (s.219)

Küpeli Hafız, hastalanan Sav Tekin için halkın kullandığı ilâçları temin ederek onu iyileştirmeye çalışır. Bunun için özel olarak araç ve gereçler kullanır, halkın uyguladığı tedavi yöntemlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmeye çalışır: “Balçar’ın elinde geniş bir sini, sinide bakır taslar vardı. Siniye fazladan , bir tabak dövülmüş sarımsak koymuşlardı. Kokusu odayı doldurdu. Balçar, dövülmüş sarmısağı aşhaneden verdiklerini söyledi. Küpeli Hafız Sav-Tekin’in alnına bıraktı. Balçar’ın yere koyduğu sininin başına bağdaş kurup oturdu. Kollarını sığadı. Balçar’ı, Sav-Tekin’i, odayı, tekkeyi ve tekkenin çevresini unutmuş da bunların ötesinde bir yere bağdaş kurmuş bir sesle besmele çekti. Biraz balla biraz sirkeyi, iki kaşık dövülmüş sarmısakla iyice karıştırır. Koynundan çıkardığı yeşil ipekten dolamaya koydu. Dolamayı götürüp Sav-Tekin’in alnına iki yan şakaklardan alın ortasına ve alın üstündeki saç diplerine ballı sirkeli sarımsak yapışacak şekilde sardı, iyice sıktı.” (s.44)

Anadolu’ya hizmet etmek, fakirleri garibanları barındırmak amacı ile Küpeli Hafız’ın bir dernek kurulmasını vasiyet etmesi, sosyal zamanla bir bütünlük oluşturur. Derneğin amaçları arasında insana değer verme, ben yerine biz prensibini toplumun her kesiminde yaygınlaştırmaya çalışma amacı görülür. Kurulacak olan derneğin amaçlarından birkaçı şöyle sıralanır. “İlkin İslâmlaştır, sonra Selçuklu yap. Bunun için de, kendini düşünmeyeceksin halkı düşüneceksin, senin derdin yok haa sakın, halkın derdi var, dert bileceksen onu bileceksin yoksuldan nefret edersen namert ol, yoksula yaklaş ki kendin bilesin. Sen kendin için bir mi istedin, başkaları için iki- beş-on- yüz isteyeceksin, yoksuldan nefret edersen nâmert ol, yoksula yaklaş ki kendin bilesin ve sakın zengine karşı boynun eğik olmasın, zengine ne haldesin bildirme ki ne sanıyorsa seni yine öyle sansın senin zenginliğin bu olmalıdır. Gururun gurur, vakarın vakar, haysiyetin haysiyet olsun; aslını ara aslından dönme, sen aslıdansın. Düşmanlık nedir bilme, ancak hayvanlar düşman olur, hayvanlar kin besler. Amma kimseden merhamet, kimseden insaf bekleme fakat herkese merhametli olacaksın, herkese insafı olacaksın unutma.” (s.104)

Türklerde yeni doğan çocuğa ad koyma törenlerine sıkça rastlarız. Ad koyma töreni esnasında dualar edilerek salavatlar getirilir. Çocuğa verilecek adın çocuğun karakterini, geleceğini şekillendirecek niteliklerde olduğunu görürüz. Kılıç Aslan’a ad konma töreni coşkulu bir dille anlatılır: “Küpeli Hafız belki hayatında ilk defa şaşkıındı. Her şeyi düşünmüştü belki; ömründe hiçbir dünyalının aklına gelmeyecek olanları bile akıl etmişti de bir bu, hem de şimdi; şimdi her şeyi dünyada artık yeni dünyalılara bırakmak zamanının geldiğini hissediyorken bir bu, bir bitişin güzel başlangıç olup karşısına çıkması dünya dursa aklına gelmezdi. Fakat işte karşındaydı. ‘ Fesübhanallah!’ Öylece baktı bir süre; uzun atlar uzadı., sular dağlardan denizlere indi, bir yeşil toprakta yeşil umutlar kıvrır kıvrırdı; alabildiğine geniş alabildiğine ufuksuz. ‘ Aslan’ diye fısıldadı: ‘Kılıçlı olsun bu Aslan..’ İltutmuş, Kılıç Aslan olsun bunun adı, ezanını sen oku.. Gücüm yetseydi ben.. kendim.. gücüm yetmeyecek.. ‘Al yavruyu hadi.’

İltutmuş, yeşil dut yapraklarına ipek böceği sarıyordu sanki, çocuğu Kutalmış oğlundan öyle aldı. Çocuğun başını yüreğinin üstüne gelecek şekilde sol göğsüne doğru kaldırdı. Kibleye döndü. ‘Allahü ekber – Allahü ekber – Allahü ekber...’

Ezan doluyordu hücreye sine sine misk gibi amber gibi; kavruk çöl yanığı esmer bir sesle İltutmuş, çocuğa doğru hafif eğilmiş, çocuğu ve kendi sesini kendi yüreğini kibleye vermiş Tanrı’ya varıyordu: ‘Lâ ilâhe İllallah.’ Çocuk büyüyordu, ses ululaşıyordu, İltutmuş yücelerde bir yerde; Kutalmış Oğlu gölgemsi, Küpeli Hafız erimiş demir ateşinde; oda bir ateşte yunup yaykanmış çal ılığında. Ezan hücrede göz göz.

Ezan yine öyle bitti.

İltutmuş ezanı bitirirken çocuğun sağ kulağına iyice eğilmişti. Kavruk çöl yanığı esmer sesi dağımsı bir yumuşama ile ‘Ya Muhammed Kılıç Aslan?’ ‘Yaa Muhammed Kılıç Aslan.. Yaa Muhammed Kılıç Aslan. Böyle bilin, böyle yaşa böyle öl. Adın mübarek olsun, adınla uğurlu ol..’

‘Hay Hak, huu..’ Küpeli Hafız’ın sesi son bir soluktu, İltutmuşun cümlesini kesti. Zaman durmuştu. Duran zamanın o yanında Küpeli Hafız bu yanında Kutalmış

Oğlu Süleyman’la İltutmuş vardı. Bir de, birdenbire ağlamağa başlayan Muhammed Kılıç Aslan.” (s.107)

Selçuklu komutanlarından Çavuldur Bey, Kutalmışoğlu Süleyman’ın kardeşi Mansur Bey’in gönlünü almak amacı ile otağına davet eder. Davet sırasında Mansur Bey’in sevdiği yöresel yemekler, belirli bir servis sırasına göre ikram edilir. Anlatıcı bu durumu şu şekilde tasvir eder: “Mansur’u ayrıca tuttu. Hatta öğle ekmeğini beraber yedi. İşlemeli kuş nakışlı, ortası çepçevre silme ayet yazılı dövme bakırdan kalaylı kocaman sininin çevresinde Mansur’u karşısına oturttu. Mansur tutmaç çorbasını severdi; kırmızı kına boyasında ısıldıyan kaşığının, yarı çocuksu bir iştahla çorbaya dalışını; Mansur’un ağzında dudaklarında sıcak bir lezzetle yavaşlayışını, daha doğrusu lezzetle kaşığın Mansur’un ağzında çorbayı dinlendirişini göz altından seyretti.

Mansur, tutmaç çorbasından sonra bulgurlu evelek boranisini de severdi. Gümüşlü sahandaki sarı bulgur taneli yeşilin üstüne dökülmüş yoğurdu kendisi de imrendi, dayanamadı; Mansur’un seyretilmeden yedi ama yine de kardeşinin lokmalarını başka bir tat çiğnediğini hissetti. Mansur öyleydi; Mansur sevdiğini severdi, sevdiğinden bir dünya lezzeti almanın rahatlığını yaşırdı. İnandığını da severdi, inandığından da bir dünya lezzeti almanın rahatlığını beklerdi.

Mansur’un sevdiği üçüncü yemeği de getirdiler. Keklik süğlemesi yanında yumruk iriliğinde bıldırcın süğlemesi.. Süleyman Bey av eti sevmediği halde Mansur’un dişlerinde biraz da yaban bir iştihâ ile çıtırdayan bıldırcın kemiklerini ürkütmemek için keklikten bir parça aldı. Mansur, çalkama tasına sarılmıştı. Tasın, yağlı parmaklarından kaymasını önlüyormuş gibi tası avuçlamıştı, dikti tepesine. Tulumda çalkanıp büngüldekte soğutulmuş çalkama, Mansur’un iki yandan çenesine inceden süzüldü. Mansur , çalkamaya değil dünyaya doyamıyordu herhal, dünyayı iki kulpundan tutmuş, ağzını dünyanın ağzına vermiş içiyor da içiyordu ha. Süleyman Bey, Mansur’un en çok yemek yemesini, tası dikip başına, içmesini seyretmekten hoşlanırdı; dünyadan koptuğunu sandığı zamanlar, Mansur’un dünya ile kucaklaşır gibi yeyip içişini hatırladı mı yüreğinde ıgıl ıgıl bir ılık kabarış sevince dönüverirdi.

Ama bugün neden hep Mansur'un sevdiği yemekleri hazırlatmıştı? Mansur'dan ilk ayrılışı değildi halbuki; kısa süren ufak tefek ayrılışları olmuştu hep.” (s.178,179,180)

Çaka Bey, romanında vak'a zamanı, 1078 tarihinde Selçuklular döneminde donanma komutanı olan Çaka Bey'in Bizanslılara esir düşmesiyle başlayıp 1093 yılında Çaka Bey'in öldürülmesi ile son bulur.

Çaka Bey, Malazgirt zaferinden sonra, Bizanslılarla yaptığı deniz savaşında esir düşerek İmparator Nikephoros'un sarayına getirilir. İmparator, Çaka Beye, yakınlık göstererek kendi tarafına çekmek için uğraşır. Yıllarca saraylarda esir tutulan Çaka Bey, Bizans kültürünü iyice öğrenir.

1081'de Bizans tahtına çıkan İmparator Aleksios tarafından Çaka Bey'in, bütün unvan ve imkanları elinden alınır. Çaka Bey, bir fırsatını bularak saraydan kaçar ve İzmir'e yerleşir.

Çaka Bey, İstanbul'u almak için denizciliğe çok önem verir. Etrafına topladığı gemicilerle bir donanma meydana getirerek, fetihlere başlar.

Bu sırada Bizans'ın donanması ile kara ordusunun büyük ölçüde çökmüş olduğunu görürüz. Durumu fırsat bilen Çaka Bey, ilk olarak; Foça, Urla, Midilli ve Sakız adasını alır ve Rodos'a kadar uzanarak Bizanslıların saldırılarını püskürtür.

Çaka Bey romanında vak'alar yoğun bir şekilde işlenir. Çaka Bey kısa zamanda Adalar Denizi'ni kontrol altına alır. Zaman zaman Bizans donanmasını güç durumda bırakarak, başarılar elde eder.

Çaka Bey, bölgede hakimiyet sahasını genişletmiş ve Bizans'ın ciddi rakibi olmuştu. Onun asıl hedefi Gelibolu yarımadası ve Trakya idi. Bunun için de Balkanlarda Bizans'ı uğraştıran Peçeneklerle yeniden temasa geçtiği gibi Bizans hizmetinde bulunan Anadolu Türklerini de kendi ordusuna çağırır.

Çaka Bey, kısa zamanda Droman denilen hücum gemileriyle çift kürekli ve üç kürekli gemilerden oluşan yeni bir donanma hazırlar. Midilli, Sakız, ve Rodos'u tekrar kontrol altına alır. Fetihlerini Çanakkale Boğazı'na doğru genişletir. Edremit

ile Bizans'ın gümrük kapısı olan Abydos'u alır. Hedefi Trakya'yı geçip İstanbul'u almaktır. Bu durumdan tedirginlik duyan Bizans İmparatoru, Kılıç Arslan ile  aka Bey'in arasına düşmanlık sokar. Kılıç Arslan,  aka Bey'e tuzak hazırlayarak sarayına çağırır ve yemek esnasında sırtından bıçaklanarak  ld r l r.

Çaka Bey, Bizans zindanlarından kurtulduktan sonra İzmir'e gelerek bir süre dinlenir. Çaka Bey, zaman zaman yaptığı hataları sorgular. Kendi birliğinden kat kat üstün olan Bizans birliğine karşı koyduğu için yıllarca esaret hayatı ya ar. Bu esaret sırasında geçmişe döner. Çaka Bey, kozmik unsurlarla geçmiş yıllarının muhasebesini yaparak gelecek ile ilgili plânlarını sağlam temellere oturtur: " aka Bey hatalarının kurbanı olduğunu düşündü. Kendi birliğinden kat kat kalabalık düşmanın üstüne atılmakla akıllılık etmemişti. Bunun yerine orman içinde bir yere gizlenip geceyi beklese ve karanlıktan faydalanarak Albay Aleksandr Kabalika'nın kuvvetlerini bassa, ihtimal şimdi bu hücrede bulunmayacaktı. Fakat olan olmuştu bir kere. Geçmişin muhasebesini yapacağına, içinde bulunduğu durumdan nasıl kurtulabileceğini düşündü." (s.18)

Çaka Bey, yıllar önce Bizans'ı almak için plânlar yapar. Bizans saraylarında esir kaldığı yıllarda bu  ehir ile ilgili kitaplar okuyarak bilgisini arttırır. Böylece bu şehrin yöneticilerini yakından tanıyarak eksiklikleri yakından görür. Çaka Bey'e göre Bizans'ı almak için hem kara hem de deniz gücünün olması gerekir. Bundan dolayı büyük bir donanma oluşturmak amacı ile çalışmalara ba lar. Ve geçmişe dönerek eskimeyen özlemlerini canlandırır: " aka Bey, Bizans'ı hatırlar. Her Türk komutanın büyülü rüyası olan Bizans'ı almak için, hedefi Bizans payitahtı diye noktalamı tı  aka Bey. Bu hedef yeni değildi. Küçük müfrezenin kumandanı iken tespit etmiş, plânını Bizans'ta bulunduğu yıllar boyunca geli tirmi , önce İzmir'i almayı sonra bir donanma v coda getirmeyi tasarlamı tı. Biliyor ve inanıyordu ki, yalnız karadan giri ilecek bir taarruz Bizans'ın fethini ger ekle tiremezdi. Denizden de tazyik etmek gerekirdi.(107,108)

Çaka Bey, kardeşi Yalvaç'ı Midilli kale komutanlığına getirirken Hazreti  mer'i hatırlatarak gittiği yerlerde adaletten ayrılmamasını  ğ tler. Ayrıldığı takdirde bedelini ağır bir şekilde ödeyeceğini belirtir: " Sen Yalvaç.. takva üzere bir

insansın. Beni sık sık ikaz et. Kibire kapılır, halk yolundan ayrılırsam kılıcınla doğru yolu göster. Senden yakın kimim var? Bu iyiliği mutlaka isterim. Hazreti Ömer'i hatırlıyor musun? 'Doğru yoldan ayrılırsam ne yaparsınız?' Diye sorduğunda aldığı cevabı düşün. Sahabelerden biri: 'Kılıcımınla doğru yolu gösteririm' dememiş miydi? Sen de öyle yap. Hazreti Ömer'in adaletinden ayrıldığım an kılıcını önüne dik..” (s.119,120)

Kozmik öğeler vak'anın durumuna göre şekil alarak karşımıza çıkar. Romanda güneşin ilk ışıklarının kişileştirilerek anlatıldığını okuruz: “Güneş, ilk ışıklarını çadırların üstüne serpti. Sabah meltemi, ince hıçkırıklarla sarsıla sarsıla bir süre gezindi.” (s.9)

Zaman, Çaka Bey'i köle olarak satın alan Boris'in ustalaşmasını sağlar: “Günler, aylar, yıllar geçmiş, Boris gittikçe ustalaşmıştı.” (s.22)

Geçen günleri kozmik öğeler olumlu ya da olumsuz olarak etkiler: “İki ay geçti. Deniz kıyısındaki kulübe kâh şiddetli fırtınanın etkisiyle sarsıldı, kâh güneşin kızgınlığı altında ısındı. Öyle geceler oldu ki uyumaya vakit bulamadılar.” (s.40)

Mart ayının etkileyici bir soğuğa sahip olduğu romanda karşımıza çıkar: “1079 yılı Martı Bizans'a dondurucu soğuklar getirmişti. Gökyüzü hemen her gün kara bulutlarla örtülü oluyordu.”(s.57)

Kozmik zamanın durumu ile kahramanın ruhsal yapısı arasında bazen bütünlük görülür. “Güneş gittikçe ufka yaklaşıyor, bir günün daha ömrü bitiyordu. Karanlık bazı insanlara korku, bazı insanlara da sevinç veriyordu. Çaka Bey: “Güneş batmak üzereyken ne güzel hülyaya dalınyor” diye söylendi. (107)

Günlerin çabuk bir şekilde gelip geçtiği, güneşin doğuş ve batışı ile verilir: “Güneş bir defa battı, doğdu, tekrar battı doğdu.”(s.112)

Çaka Bey, donanmasını kışa hazırlamak amacı ile eksikliklerini yaz mevsiminde tamamlar: “Donanma Ağustos'un ortalarına doğru büyük seferini yapmaya hazır bulunuyordu.” (s.166)

Güneş kişileştirilerek anlatılır: “Güneş tepelerin arasında henüz başını çıkarmış, ılık bir sıcaklık İzmir koyunu henüz yıkamaya başlamıştı.” (s.169)

Bizanslılar arasında büyük bir sosyal sınıf farklılığının olduğunu görürüz. Halk fakirlik ve sefalet içinde yaşarken, yüksek mevkilerde bulunanlar lüks bir yaşam içinde günlerini gün ederler. Bu durum halkın öfkesine neden olur. Yaşananlar romanda sosyal zamanın bir ögesi olarak verilir:“ İstanbul halkı fakirdi. Yüksek mevkilerde lüks ve ihtişam içinde gününü gün eden aristokrat sınıfın tam tersi bir yokluğun içinde yaşama mücadelesi veriyordu. Çoğu yakacaklarını tüketmiş, kışlık nevale suyunu çekmişti. Bacalarda duman yerine beddua çıkıyor, kara bulutlara doğru yükseliyordu.”(s.57)

Savaş esnasında kadınlara, hastalara, yaşlılara dokunulmaması hususunda kesin talimatın Çaka Bey tarafından askerlerine verilmesi önemli bir konudur. Çaka Bey, Aydos kalesi komutanı olan kardeşi Yalvaç’a kıl kadar hak ve hukuktan ayrılmamasını tembih ederek üzerine aldığı görevi eksiksiz yapmasını tavsiye eder. (s.227)

Kılıç Arslan, Çaka Bey’i sarayına davet ederek görkemli bir tören düzenler. Yapılan törenlerle Kılıç Arslan bizzat ilgilenir: “Kılıç Arslan’a Çaka Beyin geldiğini alâlelele bildirdiler. Çadırından dışarı fırladı. Çaka Bey’i hararetle karşıladı. Nekkârelerin vurmasını, bayram yapılmasını emretti. Koştı atının yullarını tuttu..” (s.246)

Kapı romanında vak’a zamanı Sultan Melikşah’ın 1080’de ölümü ile başlayıp Selçuklu Sultanı Kılıç Aslan’ın Habur çayında boğulması ile sona erer. (1107)

Melikşah’ın öldürülmesi ile bir otorite boşluğu meydana gelir. Kılıç Aslan, otorite boşluğunu ortadan kaldırarak, 1092 tarihinde Selçuklu hükümdarı olur.

Donanma komutanı Çaka Bey ise İzmir’de beylik kurup, büyük bir donanma oluşturur. Bu beylik görünüşte ayrı olmasına rağmen, manevî olarak Selçuklu devletine bağlıdır. Çaka Bey’in başarısından rahatsızlık duyan Kılıç Aslan, Çaka Bey’i 1093’te öldürtür.

Çaka Bey'in ölümü üzerine Haçlılar saldırıya geçerek, İznik'i 1096'da ele geçirirler. Danişmend Gazi'nin Malatya'ya girdiğinin duyulması, Selçuklu'nun tekrar Malatya üzerine gitmesine sebep olur. Kılıç Aslan'ın Malatya'ya sefer yapması üzerine, Haçlı ordusu da harekete geçer. Kılıç Aslan Malatya yakınlarında Haçlıları bozguna uğratar.

Kılıç Aslan, Haçlıları yendikten sonra seferlerine devam ederek, 1103'te Malatya'yı alır. Haçlı problemini ortadan kaldırmayı planlayan Kılıç Aslan, Halep'e elçi gönderir. Bu arada Çavuldur Beyi olan Çavlı Bey ile Habur ırmağı kenarında karşılaşır. Yapılan savaşta, Kılıç Aslan Habur çayında 1107'de boğulur.

Selçuklu komutanlarından Ersagun Bey, Bizans'ta papaz kılığında casusluk yaparken Çaka Bey'i de Bizans sarayına yerleştirerek bu şehir hakkında deneyim sahibi olmasını sağlar. Ersagun Bey'in dostluğunu kazanan Bizans komutanı Aleksiyeon gelişmelerden haberdar olur. Ersagun Bey, bu durumu bir sohbet esnasında Çaka Bey'e anlatarak geçmişe döner: "Ersagun Bey, Çaka'nın telmihine rağmen rahatladı. Deminden beri ihtiyatla, hesaplama kitaplaya getirip bağlamaya çalıştığı lafı sona erdirmenin yükünden de kurtulmuştu. Daha yumuşak, daha uysal: 'Senin Bizans'a geldiğin günü hatırlar mısın Çaka?' dedi. 'Hani bir gece Halkedon'dan Süleyman Beyin yanından dönerken beni San Taras Manastırı'nın yanında, Yedi Kardeş denilen ağaçlıkta beklemiştin. Seni o geceden sonra İzmir için yetiştirdim sayılır; İmparator Dükas'ın yanına onun için yerleştirdim. Aldanmadığımı gösterdin. Aleksiyeos da bunu biliyor.. Aleksiyeon ilk yıllarında bile Bizans sarayının en gözde yabancısıydın..' (s.104)

Müslüman olan Bizans İmparatoru'nun kızı Virna, Çaka Bey, ile beraber bilgi toplamak amacı ile Bizans'a doğru yola çıkarlar. Virna, babasının sarayında kılık değiştirerek casusluk yapan Alpaslan'ın kardeşi Balçar, Selçuklu Alperen Küpeli Hafız ve Ersagun Beylerin yaptıkları cesurca mücadeleleri hatırlayarak geçmişe döner: "Virna, yıllarca öncesini düşünmeğe başladı elinde olmadan. En çok Balçar'ın yer aldığı düşüncelerinde, Bizans'ta İmparatorlukla çelik çomak oynar gibi

oynayan Ersagun Bey'i bir türlü zaptedemiyordu. Halkedona kadar gelip korkusuzca çadır kuran Selçuk çerileriyle Beyleri.. Boğazı bir çırpıda , bir sabah ayazında at sürüp çiğneyen, at sürüp yüzen on bin Peçenek atlısının Bizans'tan yel hızından geçişi .. Küpeli Hafız'ın ta Bizans Sarayı'nın içine bir papaz olup girişi, o umursamaz dolaşışı, o Bizans Bizanslının mı yoksa Selçuklu'nun mu belli olmayan günler! Ve şimdi şu sofa bozması odanın, varış atlarının çiğneyip bıraktığı, terk ettiği meydanlardan farksız kararsızlığı.. boşluğu!..” (s.109)

Ersagun Bey, Kılıç Aslan'da Alpaslan'ın hem maddi hem de manevî vasıflarını görünce sevinç duyarak geçmişe döner: “ Kılıç Aslan düşünmeğe başladı; iki kaşı kırlangıç kanadı misali yarım kavislenmişti. İki kaşının birleştiği yerde belli belirsiz bir kabarcık mercimeklendi. Ersagun Bey, gözlerine inanamadı önce; şaşkınlıkla baktı, iyice baktı. Alpaslan'ın da o yaşlarda, böyle düşünürken, öfkelenen iki yay kaşının orta yeri böylesine bir kabarcıkla mercimeklenirdi.” (s.144)

Çaka Bey, Ergenekon törenlerindeki oyunlara bakınca Çavuldur Beyliğinde yaşadıklarını hatırlayarak çocukluğuna döner: “Çaka Bey, çocukluğunda, Çavuldur kırımından çok önceki güzel yıllarında buna benzer bir demir dövülüşünü hatırladı, bir daha da konuşmadı.” (s.199)

Mevsimin sıcaklığı, kahramanların ruhsal durumunu etkiler: “Ağustos günü, yüzyılların sıcaklığını toplayıp savurdu. (s.14)

Güneş kişileştirilerek işlenir: “Güneş hala gökyüzündeki yuvasında çılgın ateşini savuruyordu. Gün, ikindiye aşmış akşama kavuşma noktasına dönecek gibiydi ama güneşin merhamete geleceği yoktu.” (s.37)

Gece, gizemli işlerin yapıldığı bir an olarak işlendiği gibi romantik ortamlar için de kullanılmaktadır. (s.53)

Bizans adına Konya'da casusluk yapan papaz Piyer l'Ermit, papanın yaptığı ayin sırasında gözleri yıldızlara takılır. Yıldızların gökyüzünü tümüyle kapladığını görür. Uzayın bu görüntüsü ürpertici bir güzelliğe sahiptir. “ O anda da bir yıldız kaydı gökyüzünden; kaydı.. düşmedi galiba, yer değiştirdi.. O zaman, gökyüzünün yağmurdan boşanmış gibi yıldızlarla dolmuş olduğunu hayretle gördü. Bu kadar

yıldızın bir araya gelmesinden korktu. İğne atılsa gökyüzüne değmeyecekti neredeyse, ya bir yıldıza, ya bir yıldız ışığına saplanacaktı.” (s.77)

Anlatıcı, yıldızların gökyüzünde düşüşlerini şöyle tasvir eder: “ Bir yıldız düştü, bir başka yıldız kayıp yer değiştirdi herhâl. Gökyüzünün yıldızlarla, salkım saçak olmuş tavanı karınca misali kaynıyordu. Ama ferahlatıcı değildi, aksine ürkütücüydü. Her yıldızın bir yanıp sönen, sonra uzayan ışığı, maviliğin ferahını delip berbat ediyordu. Hele bir de düşmeleri. Derken iki ayrı yerden, denize en yakın iki ayrı yerden iki yıldız koptu, at nallarının taşı sürçmesinden olma iki kıvılcım gibi yandı.” (s.83)

Gündüz plânlanan gizemli işler geceleyin uygulamaya konulur. Koşturmalar, telaşlanmalar geceleyin devam eder: “Geceyi sabaha erdirmekten korkarcasına gitmişlerdi; yüreklerinde sabahın heyecanları tülkeniyordu.” (s.117)

Yeni bir günün başlaması, ezan okunmadan önce anlatıcı tarafından belirlenir: “Sabahın hayır mı şer mi getireceği daha sabah salası verilmeden önce kuşkuyla belirdi.” (s.145)

Selçuklu Çavdar Onbaşı, yolculuğu sırasında zamanla yarışır gibi atını sürer: “.. Gün doğdu; gün bir mızrak boyu oldu, gün kuşluğu buldu, öğle kuşağına kavuştu; iki menzil, bir konak yeri geride kaldı. Dördüncü konağa öğle sonu vardığında atı silme ak köpük fişkırıyor, kendisi dökülüyordu.” (s.216)

Yazar, kozmik zamanı en ince ayrıntılarda bile kullanır. Ersagun Bey’in gülümsemesi, gündüze; yüzünün gerilmesi, asık suratlı olması; karlı gecelerin ayazına benzetilir. (s.268)

Şehirler de zamanla kalkar, zamanla uyurlar. Ay ışığında İznik’in yatması. Mevsimler, aylar bir koşucu gibi hızlı geçer. Bahar, yaz, mart, nisan gelip geçmiş, mayıs haziran’a koşar. (s.322)

Kılıç Aslan’ın sözleri ile kozmik zaman bir bütünlük oluşturur: “ Sanki yıldızlar ve ay doğruladı Kılıç Aslan’ın sözlerini; önce yıldızlarda ve ayda başladığını sandıkları bir yankılanma duydular.” (s.357)

Gün akşam olunca ortamın atmosferinde bir değişimin olduğu görülür: “Gün, akşama ağarken gölden bir beyaz buğu tıttı, sazlık inceden, çok inceden sislendi.”(s.382)

Kılıç Aslan, sonbaharı eşı Selcen’in yanında geçirirken iklim değışmeleri ile yakından ilgilenir:“ Kasım, hatta aralık ayının ilk yarısı güz ılımasında geçti. Kasım hatta aralık ayının ilk günlerinde Kılıç Aslan en çok Selcen’in yanında göründü; Selcenle konuştu; Selcen’i dinledi. Sonra yavaş yavaş oğluna döndü. Selcenle olmadığı zamanlar oğluydu, oğluyla olmadığı zamanlar Selcenle. Aralığın sonların doğru hava birden bire bozdu.”(s.386)

Gece karanlığı gündüz yaşanmış olanları siyah bir örtü gibi kapatır. Sabah olup gün ortalığı aydınlattığında her şey meydana çıkar: “Kılıç Aslan’ın ordusunun durumu gün ışıyınca ortaya çıkar. Askerlerin çoğu ölmüş kalanlar da takatsiz kalmışlardır.” (s.397)

Malazgirt zaferinin yıl dönümü (1090) oldukça coşkulu kutlanıyordu. Davullar vuruyor, zurnalar çalıyor, kopuz okuyucuları destanları seslendiriyorlardı. Tam bir panayır havası yaşıyordu. Kara Kurt Hafız’ın cuma salasını okumaya başlamasıyla törenlere ara verilir.

Selçuklu Kara Kurt Hafız, âdeti gereği, sala verdiği atlama taşının üstüne oturup vaaz verirdi. Vaazını bitirince kalkar ezana başlardı.(s.168,169)

Göçebe bir hayat süren Türkler, gittikleri yerlerde coşkulu kutlamalar yaparak törelerini yaşatırlar. Ergenekon’dan çıkış için yapılan törenler bu duruma bir örnek teşkil eder. Örste demirler dövölür. Ozanlar, kopuzlarıyla çalıp söyleyerek Ergenekon’u anlatırlar. Sofralar hazırlandı. Hâlâ örste demirler dövölüyor sanılırdı. Sofrayı hazırlayanlar öyle saygılıydılar. Müzik, raks, tiyatro hep iç içeydi. (s.198)

Kılıç Aslan, Amasya yakınlarında Haçlıları yenilgiye uğratınca ülkede bir şenlik başlar. Kılıç Aslan kazandığı zaferi kutlamak amacı ile halkına ziyafetler verir, ahiler gösteriler yaparlar. Kazanlarda kuzular kaynar, kazılmış çukur tandırlarda, gömölmiş küplerde kaburganın kızartılması, saçlarda cızırdayan kuşbaşı etler, çanaklardaki kavurmalar ikram edilir: “Dergâhın atası izin vermiş olmalı ki; neylerle

birlikte beyaz maşlahlı genç ahiler meydanı döndü... tıpkı çalgılarda karmakarışık dörtnal uçan atlar gibiydi, birden hiç umulmazken naralandılar. Sadece kudümlerin eşliğinde ikili, üçlü, dörtlü tertiplere bölündüler; eller göğüs çaprazlamasında, eller baş üstünde, kenetlenmiş, eller omuz boyunda yay biçiminde kanatlanmış sıyrıldılar; döndüler, uçtular.. birbiri üstünden atladılar .. diz üstü, parmak ucu, tek taban, tek diz üstü düşüp kalktılar ve göğe fırladılar bir adım boyu, bir at boyu.”(s.200)

Çaka Bey’in kızı ile evlenen Kılıç Aslan’ın düğün töreni günlerce sürer. Tören boyunca getirilen hediyeler, hükümdara verilen değer ile ölçülür: Davulların, zurnaların sesi ovalara, dağlara yayılıyordu. Azgın taylar delice kişnemeleri, cirit değneklerinin duyulmayan ama görünen sesi havayı coşturuyordu.(s.251)

Çaka Bey ile Kılıç Aslan, aynı sofraya oturarak aynı kaplardan yiyip içerler: “Kılıç Aslanla Çaka Beye, Sultanın Has-ulağı hizmet ediyordu. Aynı kaptan yiyorlardı, uzun zaman aynı maşrapadan içtiler. Zaman zaman Kılıç Aslan’ın Çaka Beye, maşrapayı eliyle sunduğu oldu. Çaka Bey, hiç hiç hiç bozmadı Beyliğini..” (s.289)

Yazar Anadolu adının nasıl oluştuğunu ve nereden geldiğini Kılıç Aslan’ın askerlerinin bir köyde yaşadıkları bir olay ile gerçekleştiğini öğreniriz.

“Kılıç Aslan ve askerlerinin sesi, yeri göğü tutmuştu. Yankılar, yankıların içindeydi: “Kadın bakracı uzatıyordu, çeriler sığırcık kuşu kaynaşmasında bakraçlarını uzatmıştı.

‘Uzat oğlum...’

‘Ana yeter...Ana dolu.. Ana dolu..’

‘İç oğul iç daha.’

‘Ana doluyum... Ana doluyum...’

‘Hele oğul gel beri..’

‘Ana dolu bu, ana dolu bu dedim Ana dolu bu.’

Ana dolu; ana dolu bu ana dolu, sözleri öyle doymuş, öyle inanmış, öyle yürekten kopup gelmedeydi ki ağaçların yapraklarınca menevişleniyordu; geceye; yıldız ışımasına, ay ışığına sınıyordu.”(s.359,360)

b-) Eyyübîler Devri

Selâhattin Eyyübî, romanında vak'a zamanı,1174'te Eyyübî Devleti'nin kurulması ile başlayıp1193'de Selâhattin Eyyübî'nin vefatı ile sona erer.

Selâhattin Eyyübî, hükümdar olduktan sonra fetihlere hız verir. Filistin'deki bazı şehirleri kuşatırken, bir taraftan da Suriye de birliği sağlamaya çalışır. 1175'te halife tarafından tanınır. Selâhattin Eyyübî'nin en büyük hedefi Kudüs'ü almaktır. Bundan dolayı 1174'ten başlayarak, her yıl Kudüs krallığı üzerine seferler yapar.

Selâhattin Eyyübî, 1187'de Kudüs şehrini kuşatır.. Kutsallığından dolayı şehrin teslim olmasını ister, bu isteği redd edilince şiddetli bir saldırı ile şehri Ekim 1187'de teslim almayı başarır.

Kudüs'e giren sultanın ilk yaptığı iş Harem-i Şerif'in İslâm esaslarına göre düzenlenmesi ve Abbasi halifesi adına hutbenin okunması olur. Ekim ayının sonuna kadar Kudüs'te kalan sultan şehrin onarım ve inşaatıyla uğraşır. Selâhaddin Eyyübi vefatından hemen önce Musul'dan ustalar getirterek Kudüs'ün hendeklerini kazdırtıp kale ve surlarını sağlamlaştırır.

Selâhattin Eyyübî'nin üst üste kazandığı bu başarılar, Avrupa da büyük yankı uyandırır. Bu durum karşısında papa harekete geçerek, üçüncü Haçlı seferini düzenler.

Selâhattin Eyyübî, yıllarca süren başarılı hizmetlerinden sonra 1193'te Şam'da vefat eder.

Roman kahramanlarından olan İngiltere Kralı Yürekli Arslan Rişar'ın kızı Prenses Edit, Müslüman olduktan sonra geçmiş yaşantısının ne kadar karanlık ve korkunç olduğunu hatırlayarak geçmiş günlerine döner. Yazar onun Müslüman olmadan önceki hayatını karanlık ve korku, sıfat ve durumlarıyla birlikte verir. O, aydınlığa ve mutluluğa İslâmiyetle ulaşmıştır. “Bir zamanlar korkardı... Gecelerin

sükûneti içinde, yıldızlar parlar, İskoçya vadilerine zifri karanlıklar çökerdi. O bu ihtişamlı dünyayı zevk ve dehşet içinde seyreder, kara bulutları görür görmez korkar, titrerdi. Şimdi artık korkmuyordu.” (s.262)

Çöl yaşamı, günlük zaman öğeleri ile birlikte verilir. “Çöl, sessiz, sıcak meltem rüzgarlarıyla cayı cayıyor, havada kuş bile uçmuyordu. Köpekler soluyor, insanlar güneşe çıkamıyorlardı. Akşam üstü ortalıkta bir hareket görülüyordu.” (s.38)

Romanda yaşamın akışını kozmik zaman belirler. Kızgın çölde, güneş kumları bile yakıyordu. Su birikintileri, sahralar görülüyordu. Güneş batınca görülenlerin hayal olduğu anlaşıyordu.

Güneşin sıcaklığı ve yakıcılığı, kahramanların ruh hallerini de olumsuz etkiler. Herkes olduğu yerde mecalsiz kalarak ve güneşin batmasını bekler. (s.129)

Selâhattin Eyyübî’nin vefatının Müslümanların kutsal günü olan cuma gününe denk geldiğini görürüz: Gökyüzü yıldızlarla parıl parıl yanıyordu. Ünlü hükümdar hakkın rahmetine kavuşmuştu. Cuma günü cenaze namazı kılınarak, defnedilmişti. (s.267-268)

Selâhattin Eyyübî, Haçlıları bozguna uğrattıktan sonra, otağının önünde bir tören düzenler. Törene katılanlar arasında gaziler, şehit yakınları da bulunur. Savaşta yakınlarını kaybedenler, devlet himayesine alınarak, bütün ihtiyaçlarının giderileceği söylenir. Savaşta elde edilen ganimetler, eşit bir şekilde dağıtılarak, sosyal adalet ilkesi gerçekleştirilir. Selâhattin Eyyübî, törene katılanlara ikramlarda bulunduktan sonra, ilâhiler okunarak zafer kutlanır.(s.181)

Sosyal zaman yönünden ele alınması gereken diğer bir konu da savaş esirlerine gösterilen yakın ilgi ve destektir. Esir olan Haçlı ordusu komutanı Arslan Yürekli Rişar ve mahiyetini Selâhattin Eyyübî bir misafir gibi ağırlar. Kralın onuruna ziyafetler verir. Türk kültürünü yansıtan, oyun gösterileri yapılır. Kral ve mahiyetinin her türlü ihtiyaçları karşılandıktan sonra serbest bırakılır.(s.244,245)

Romanda dikkat çeken başka bir konu da unvan ve sembollerin kullanılmasıdır. Eskiden Selçuklu sultanlarının oğullarına mahsus olan “Melik” unvanını Eyyûbiler, yaygın olarak kullanırlar. Bunun yanında Eyyübî kadınlarına genellikle “Hatun” olarak hitap edilmesi sadece Türklere ait isimlendirme olması açısından önemlidir. Selâhattin Eyyûbi’nin eşi Zübeyde Hatun, kızı Munise Hatun olarak adlandırılır. (s.266)

Selâhattin Eyyübî, elli beş yıllık yaşamında halka hizmet etmiş, mala ve mülke önem vermemiştir. Vefat ettiğinde ailesine sadece kılıcını miras bırakması, Türk hükümdarlarının sosyal zaman içinde göstermiş olduğu örnek bir yaşam tarzı olarak tarihe geçer.(s.268)

c-) Harzemşahlar Devri

Buhara Yanıyor romanında vak’a zamanı 1200’de Alâeddin Muhammed’in Harzem hükümdarı olması ile başlayıp 1220 tarihinde Cengiz Han tarafından tahttan düşürülmesi ile sona erer.

Sultan Alâeddin Muhammed’in kuvveti artıkça Bağdad’daki hilâfet makamı üzerinde baskı yapmaya çalışır. Halifenin kendisi hakkında bazı işler çevirdiğini duyunca, halifenin makamından alınması için çalışmalar yapar. Fakat diğer İslâm ülkelerinden yeterli desteği alamayan Sultan Alâeddin Muhammed’in aleyhinde büyük cereyanlar baş gösteremeye başlar.

Muhaliplerin başında annesi Türkân Hâtun bulunur. Oğuzların Bayat boyundan olan Türkân Hâtun, devletin önemli mevkilerine kendi akrabalarını getirir. Alâeddin Muhammed bir gölge hükümdar haline gelir. Başlangıçta Harzemşahlar ile Moğollar iyi geçinirler. Fakat Türkân Hâtun’un yeğeni, Otrar valisi İnalçık Han, Moğol kervanındaki tüccarları casus diye öldürmesi üzerine Harzemşahlarla Moğollar arasına düşmanlık girer. Bunun üzerine Moğol hükümdarı Cengiz Han, olaydan sorumlu saydığı İnalçık Han’ın, kendisine teslim edilmesini ister. Sultan Alâeddin Muhammed bu teklife karşı hakaret dolu cevaplar verir. Bu durumda Cengiz Han, Harzemşahlar Devleti’nin üzerine yürüme kararı alır.

Cengiz Han ordusunu toplayıp Harzem ülkesine yöneldiği zaman Sultan Alâeddin Muhammed savunma yapmaya karar verir. Sultanın oğlu Celâleddin ve komutanları Moğollar'ı Seyhun kıyısında karşılamak fikrinde olduğunu söylerler. Sultan bu fikri kabul etmeyip ordusunu parçalara bölerek her birini bir şehrin savunmasına ayırır.

Moğollar Harzem şehirlerini, uzun savunmalardan sonra da olsa, birer birer alarak içindeki halkın büyük kısmını kılıçtan geçirip ulaşabildikleri her yeri yakıp yıkarlar.

Sultan Alâeddin Muhammed'in oğlu Rükneddîn'in otuz bin kişilik bir kuvvetle Moğollar'a karşı çıktığı savaşta yenilir ve Hazar Denizi'nde bir adaya sığınır.

Harzem komutanı Temür Melik, yakın arkadaşı Celâleddin'e, hükümdarlarının içine düştüğü kötü durumdan söz eder. Şöhreti bir zamanlar her yere yayılan Sultan Alâeddin'in, eski ihtişamını kaybettiğini belirterek o günleri özlemle hatırlatır: “ Sultanımız Alâeddin bir zamanlar, hanları hakanları önünde eğilmeye mecbur etmişti. İskender'den daha büyük cihângir olarak kendisin kabul etmişti. Eskiden Kıpçaklar,Türkmenler, Halife Nasır başta olmak üzere herkes Sultanımıza saygı gösterirdi. Ülkemizde bolluk, bereket vardı. Ya şimdi? Hiç bir şey yok...” (s.42)

Harzemşah ordusundan emekli olan Kara Çavuş, Temür Melik'e Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın hızlı yükselişin nedenini geçmişe dönerek anlatır:

“ Cengiz Han, o tarihlerde henüz Timuçin diye anılırdı. Gözüpek bir yiğitti.Söylediklerine göre doğduğunda avucunun içinde bir kan pıhtısı taşıyormuş. Kâhinler, çok kan akıtacağına yormuşlar. Akıttı da. Daha akıtacağından başka.”(s.81,82)

Cengiz Han, ilk hanımı Burte'nin yanına gelince gençlik yıllarını özlemle anarlar. Cengiz Han, eşi Burte ile tanışmasını anlatırken, Burte de eşine karşı olan sitemlerini ifade ederek göz yaşı döker:

“Bu gece uğurlu gecem, diye konuştu neden sonra. Uğurlu gecem bu gece , Burte Niçin biliyor musun? Burte duyduklarından allak bullak ve şaşkındı

‘ Niçin ?

Eski günleri düşünsene. Yirmi yıl öncesini. Evet tam yirmi yıl önce, yine böyle pırıl pırıl bir gece idi. Güzel çok güzel bir şey olmuştu. O gece ay yine böyle parlaktı. Yıldızlar gökte salkım salkımdı. Her taraf gündüz gibi aydınlanmıştı. Etrafımda henüz küçük bir müfreze vardı. Babamın ölümü içimi dağlardı. Anne ayrılığı kalbimi yakardı. Gençtim, dinçtim kuvvetli idim. Av yapıyordum. Tıpkı şu ovanın sonunda başlayan uzun ağaçlıklı orman gibi bir ormanın içinde, vahşî hayvanları takip etmekten yorulmuş adamlarımla birlikte mola vermiştim. Dinleniyorduk’. Elini hızla kılıcına attı.

‘Birden bir kadın çığlığı duyarak yerimden fırlamıştım. Kılıcımı sıyırdığım gibi atımın sırtına atlamıştım.’ Burte büyülenmişti sanki. Nefes almaktan bilek korkarak kocasını dinliyordu. Yavaş yavaş anlamaya başlamıştı. Kaan’ın sustuğunu görünce kendisi anlatmaya koyuldu:

‘- Beni kaçırmak isteyen üç kişinin ortasına yıldırım gibi düşmüştün. Adamlar neye uğradıklarını şaşırmışlardı. Kısa zamanda ikisini yere sermiş, öbürünü kaçırtmıştın. Ay ışığı altında bakışmıştık. Gepe genç, taze bir genç kızdım o zamanlar .

Başını salladı: ‘Yıllar yılların üstüne binip aktı. Irgız ırmağı gibi, çağlayarak aktı. Fakat sessiz bir çağlayışla. Ne hazin.. Saçlarımda ilk aklar belirmeden üstüme başka kadınlar aldın. Sıkılmış paçavra gibi bir kenara fırlattın Burte’ni. Dayanmaya çalıştım. İçim kan ağıladı, bağrıma taş bastım. En çok üzüldüğüm günü biliyor musun? Kulan Hatun’u aldığın gündü. Gençti güzeldi. Büsbütün beni unutacağından korkup günlerce ağladım. Haklıydım gerçekten de unuttun beni. Bazen haftalar, bazen aylar geçti çadırıma uğramadın. Bir haberci olsun gönderip hatırımı sordurmadın. Benim kötü günlerimi paylaşan Burte ne yapıyor, diye meraklanmadın.’ Gözlerinden sicim sicim yaş aktı. Dizlerine damladı. Pörsük elinin

arkasıyla sildi yanaklarını. ‘Çok acı çektim büyük Kaan. Ama başarıların bu acılarıma merhem oluyordu. Gök Tanrı’ya hep senin için yalvarıyordum.

Cengiz Han, karısının ellerini avuçlarına aldı: ‘Burte,’ dedi. ‘Seni hiç unutmadım. Kulan Hatun kızar diye yanına gelmeye çekindim. Yoksa benim dert ortağım sensin. Aklımdan nasıl silebilirdi? Bütün kadınlarım bir yana sen bir yana Burte. Gök Tanrı hepsinin belâsını versin!’” (s.186,187,188)

Kozmik zaman, nesneleri olduğundan daha fazla güzelleştirmek için de kullanılır: “Ay ışığı kılıçların sivri uçlarında oynuyor, parlatıyordu. Bahar güneşi palmiye yapraklarının arasından süzülerek, havuzdaki kuzuların altını tüylerini parlatıyordu.” (s.10,18)

Kozmik zamanın bir ögesi olan yıllar, romanda hayvan adları ile anılır. Tavuk, kurt, tavşan ,domuz yılı gibi...¹(bkz. 82,83,114,129)

Belirgin bir özelliği olan mevsimler, tarihle birlikte verilir. “1216 baharı oldukça sıcak geçiyordu. Daha yaza girmeden ağaçlar yeşillenmiş, güneş zaman zaman dayanılmaz bir sıcaklıkta parlak olmuştu.” (s.93)

Ürünlerin yetişmesi tabiattaki değişimlerle ilgilidir. “Ekim yapıldıktan sonra baş gösteren ve günlerce süren şiddetli kuraklık, tarlaları kasıp kavurur. Sanki güneş, mahşer günü gelmiş gibi bir mızrak boyu alçalmıştı. Değil ekinler ağaçlar bile kuruyordu.” (s.164)

Baskınlar için en uygun zaman gece vaktidir. Cengiz Han’ın gece baskınından korkan Harzemşah halkı geceyi dışarıda geçirir: O, gece şehre kimse girmedir. Halk geceyi sokakta geçirdi. Her an Cengiz ve ordusunu bekleyerek korkulu dakikalar yaşadı. (s.213)

¹ Eski Türk Takvimi, her biri bir hayvan adı ile anılan “12 yıllık” devre esasına dayanıyordu. Yılların adları şöyleydi: 1.yıl Sıçkan(fare), 2.yıl Ud(sığır, öküz), 3.yıl Pars, 4. yıl Tabışkan, 5. yıl Lu(ejder), 6. yıl yılan, 7. yıl yunt(at), 8.yıl koy(koyun), 9. yıl biçin(maymun), 10. yıl takagu(tavuk), 11. yıl it, 12. yıl donguz(domuz)
İbrahim Kafesoğlu, “Türklerde Kültür ve Teşkilat”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976, s. 784.

Sultan Alâeddin'in oğlu Ozlak Şah'ın giysilerine kısaca değinilir:“Küçük veliaht içeriye girmişti. Sırmalı ipekli kaftan, ayak bileklerini geçiyordu. Başındaki sarığa püsküllü bir sorguç sokuşturmuştu.” (s.97)

Cengiz Han'ın yıldızlara inanışı vardı. Müneccimlerden yıldızlarla ilgili haberler sorardı. Yıldızlar neyi emrediyorsa Cengiz Han da ona göre davranıyordu. Yıldızlar bazen savaş bazen de barış istiyorlardı. Cengiz'in komutanı Cebe Noyan ile müneccimbaşı Şaman arasında şu konuşma geçer. Cebe Şaman'a sordu:

‘Yıldızlardan ne haber?’

‘Şimdi konuştum Cebe Noyan iyi şeyler söylerler. Sefere çıkmanın vaktidir.’

‘ Şimdi mi konuştun’

‘ Evet, şimdi’ (s.149)

Yağmurların yağmasını, şimşeklerin çakmasını, yıldızların gelecekte haber vermesini Göktanrı yapmaktaydı.

Moğol bilgini Gökçe de kendisini Göktanrı'nın vekili olarak gördüğünü söyleyerek, saygınlık kazanmıştı. Gökçe'nin istediği zaman yıldırımlar yağdıracağını söylemesi, halk arasında korkuya neden olmaktaydı. (s.177)

Elveda Buhara, *Buhara Yanıyor* romanının devamı olan Elveda Buhara'da vak'a zamanı, 1220 yılında Celâleddin Harzemşah'ın hükümdar olması ile başlayıp 1231 tarihinde Harzemşah Devleti'nin, Moğollar tarafından yıkılması ile sona erer.

Celâleddin Harzemşah, içte kardeşlerinin isyanı ile uğraşırken dışta da Moğolların saldırılarına karşılık vermek için mücadele eder. Moğolların saldırılarını püskürttükten sonra Gazne'ye gelir. Celâleddin Harzemşah, burada etrafına asker toplayarak Pervan şehrinde karşısına çıkan bir Moğol ordusunu bozguna uğratır. Celâleddin'in, küçük kuvvetlerle kazandığı başarılar. Şöhretinin yayılmasını sağlar.

Bunun üzerine Cengiz Han, Harzemşahlar üzerine yürür. Celâleddin ve askerleri kahramanca savaşır. Ancak kalabalık Moğol ordusu karşısında geri çekilmek zorunda kalırlar.

Celâleddin Harzemşah, bir süre Hindistan’da kalarak toparlanır. Üç yıl sonra İran’a girer. Girdiği her şehri kendisine bağlayarak İran- Irak sınırına kadar gelir.

Celâleddin’in bu başarılarının haberi Moğollar’a ulaşınca bir korku uyandırır. Çünkü her tarafta onun kahramanlıklarından söz edilir. Halk, Moğollar’a karşı böyle bir kurtarıcı bekler. Moğol ordusu, Ceyhun yakınlarında, Harzemşah ordusu ile savaşa tutuşur. Celâleddin Harzemşah, yaptığı savaş manevraları ile Moğolları bozguna uğratar.

Bu yenilgileri içine sindiremeyen Cengiz Han, güçlü bir ordu ile tekrar Harzemşah ülkesinin üzerine yürür. Cengiz Han’ın seferini haber alan Celâleddin Harzemşah, İslâm ülkelerinden destek ister. Ancak talep ettiği destek gelmeyince, az sayıdaki ordusu ile Moğollarla savaşa tutuşur. Kanlı çarpışmalar günlerce sürer. Harzemşah ordusu güçlü Moğol ordusu karşısında yenilir. Celâleddin Harzemşah da savaş esnasında şehit edilir. Temür Melik, Harzem hükümdarının içine düştüğü kötü durumdan Bayat boyunun reisi Tebük Han’ı sorumlu tutarak geçmiş günlere döner:

“Yirmi iki yıl şanı, şerefi, ikbal ve izzetiyle saltanat sürmüş yarı cihanın hakimini, nihayet kuru ekmeğe muhtaç hale getirdiniz. Böylece vaktiyle atalarınızın intikamını kat kat aldınız. (s.39,40)

Harzem Sultanı Alâüddin Muhammed Moğolların önünden kaçarak bir adaya sığınmıştı. Yalnız başına kaldığı bu adada geçmiş yılların muhasebesini yapar. Anlatıcı sultanın bu pişmanlığını geçmişe dönerek ifade eder: “Vaktiyle oğlu Celâleddin’in sözüne kulak verseydi keşke, keşke Temür Melik’i dinleseydi. Sadık Türkmen kumandanlarına güvenseydi bu duruma düşmeyecekti. Belki yine yurdunu kaybederdi, belki hayatından olurdu, ama hiç değilse tarihler izzetle yaşayıp izzetle ölen sultanı sayfalarında hayırla anarlardı. Ya şimdi?” (s.68)

Kozmik zamanın güzelliği karşısında roman kahramanlarının duyarsız kaldığı anlarda bulunur: “Hocent kalesi komutanı Temür Melik’in akşamın serin gölgelerinin kaleye inmesini seyreder. Güneş batmak üzereydi. Etrafındaki bulut kümeleri altını renklerle yaldızlanmıştı. Muhteşem bir manzaraydı. Ama Temür Melik’in bunlara dikkat ettiği yoktu. “Hala dönmediler.” diye söylendi. (s.10)

Güneşin batışı bir devrin kapanışını, doğuşu ise Harzem'in kurtuluş güneşi olarak ele alınır. Herkes bu kurtuluş güneşini sabırsızlıkla bekler. (s.14)

Muharebeler gece ay ışığında da devam eder. Temür Melik'in ay ışığından faydalanarak muharebe merkezinden hayli uzaklaşarak başarılar elde eder. Temür Melik, ayın çekilip, karanlığın başlaması ile beraber askerlere geri dön emrini verir. (s.26)

Düşman kozmik zamana göre saldırı plânı yaparak hücumu geçer. Moğol ordusu bir sabah şafakla taarruza geçer. Savaşta alınan yenilgilerin muhasebesi gece yapılır. Hırsından sabaha kadar uyumayıp çevresine zarar verenler romanda sıkça işlenir. (s.43)

Gizlice kaçışlar, göçler gecenin gizemli anlarında meydana gelir. Türkân Hatun'un hazinesi ile beraber ülkesini terk etmesi gece karanlığında gerçekleştirilir. (s.111)

Savaş hazırlıklarına sabahın şafağında gerçekleştirilir. Bütün askerler güneşin doğması ile beraber savaş nizamı alıp taarruz emrini beklerler. (s.118)

Roman kozmik zaman ögesi ile sona erdirilir. Celâleddin Harzemşah'ın öldürülmesi üzerine güneş ufuktan kaybolarak gece karanlığının oluşması acı ve matem başlangıcı olarak verilir.(s.287)

Sosyal zaman olarak Moğolların inanışları ile ilgili bilgiler verilir. Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın, Göktanrı ile haberleşerek kararlar aldığını ve bu kararları uyguladığını görürüz. Moğollarda Göktanrı inancı vardı. İnanca göre Göktanrı, şimşekler çaktıracak yıldızlarla haber gönderirdi. Dünyanın tek hâkiminin Göktanrı olduğuna inanılmaktaydı. Cengiz Han, Harzemşahlar'ı yakalayıp Göktanrı'ya kurban edecek, cesetlerini yakacağı inanışı bulunmaktaydı. Cengiz Han, hanımı Burte'ye hitaben: 'Gökleri tanrıya bıraktık yerler bizim olsa çok mu görürsün? Kadın ürktü ellerini siper gibi önüne tutarak geriledi: 'Ağzından çıkan yeller alsın, İrgiz Irmağına savursun; Göktanrı ile alay etmek büyük günah üstümüze yıldırımlar yağdırır.'"(s.99)

Temür Melik, Konya pazarının güzelliği karşısında büyüldü. Her millet kendi yöresel kıyafetleriyle gelenek ve göreneklerini yaşıyor.“Süslü elbiseler içinde Eyyûbiler, uzun beyaz entariler içinde Hindular ve seyrek olmakla birlikte Çinli tâcirler dikkat çekiyordu. (s.216)

d-) Osmanlı Devri

XIII. Yüzyıl Osman Gazi, romanında vak’a zamanı Kayı Boyu’nun, 1251’de Söğüt’e yerleşmesi ile başlayıp Osman Gazi’nin 1326 yılında vefat etmesi ile sona erer. Roman Türk tarihinin önemli bir devresini konu olarak alır. Oğuzların Kayı boyundan olan Osmanlılar, Alparslan ile birlikte savaşarak Anadolu’ya gelmişler; 13. yüzyılın başlarına gelindiğinde diğer Oğuz kollarına mensup aşiretlerin katılımıyla güçleri ve sayıları artmıştır. Selçuklularla uzun yıllar beraber yaşayan Osmanlılar, Ertuğrul Gazi vefat ettikten sonra Osman Gazi’nin önderliğinde Anadolu’daki kaleleri yavaş yavaş elde etmeye başlarlar. Osman Gazi’nin, kaleleri alırken, önce tekfurlarla barışı sağladığı; sonra da kaleleri almak için son darbeyi indirdiği dikkatlerden kaçmaz.

Komşu tekfurlarla olan mücadeleler şu şekilde gelişir: İnegöl tekfuru Nikola, Osman Gazi’nin en kuvvetli düşmanları arasındaydı. 1288’de Bizans Tekfurları ile yapılan Domaniç muharebesinde Osman Gazi, başarı kazanır. Kükün olan akıncı beylerini de yanına çeken Osman Gazi, Mudanya’yı, Yarhisar’ı, İnegöl’ü, Koyunhisar’ı almayı başarır.

Osman Gazi’nin, hayran olduğu Bursa şehrini oğlu Orhan kuşatır. Bursa’nın kuşatması iki yıl sürer. Osman Gazi, çok istemesine rağmen Bursa’nın fethini görmeden 1326 yılında vefat etmiştir.

Osman Gazi, Söğüt’e doğru giderken yolda iki ordunun savaşına şahit olduklarını hatırlıyordu. Babası Ertuğrul yenilen tarafa destek olalım. Töremiz bunu emreder, töremiz gereği, yenilen tarafı destekleyelim sözlerini unutmamıştı. Yardım ettikleri ordunun Selçuklu ordusu olduğunu sonradan görmeleri ve Söğüt’e yerleşmelerini bir anlık düşündü. (s.53)

Osman Gazi, hayatının kırk üç yıllık mücadelesinde yaptıklarını düşünerek geçmişe döner: Gençlik yıllarında daima at üstünde geçirmiş, sulak yerlerde rutubetten korkmamış, uykularını yitirmiş ve sırf bir devlet düzeni tesis etmek, aşiretini bir yöreye yerleştirip muhtar bir sistemle gelecek nesillere bir toprak bütünlüğü armağan etmek istemişti. Çok yorulmuş fakat yorgunluk nedir bunu hiç düşünmemişti. (s.285)

Gece karanlığında Söğüt farklı bir görünüm alır: “Yıldızlar parlıyordu gökyüzünde. Vadi, zifri karanlık içindeydi.” (s.16)

Günün zamanını güneş belirler: “Vakit bir hayli geçmişti. Güneş yükseklerle tırmanıyor gibiydi.” (s.21)

Perşembe günlerinin özel anlamı bulunduğunu görürüz. Romanda perşembenin birinci haftası, ikinci haftası olarak adlandırmalar yapılır. Bu durum hem sosyal zaman için hem de kozmik zaman için işlenir:

“Perşembe günü kız görücülüğüne gidilirdi. Aradan bir hafta geçmeden olmazdı. Sonra ikinci perşembe gene gidilirdi...”(s.25)

Kozmik zaman gün ve ay ile verilir:“Ramazan ayının on üçüncü günüydü.” (s.284)

Osman Gazi, sosyal zaman yönünden oldukça zengin bir romandır. Söğüt’ün erkekleri ovada at koştururlar. Cirit ve kılıç-kalkan oyunları savaşa hazırlık yaparlardı.(s.86)

Osman Gazi’nin otağında önemli bir toplantı vardı. Bi’at töreni tertipleniyordu. Osman Gazi’yi, arkadaşları Kayı Boyuna bey yapmak istiyorlardı.Yapılan törenle, Ertuğrul Gazi’nin oğlu Osman Gazi’ye beylik verilir. Oğuz Han töresi gereği en yaşlı alp olan Akçakoca, yere üç kere diz çöktü, başını üç kere yere koydu. Akçakoca diz çöküp yere baş koyduktan sonra bal şerbetini içti. “Ey Osman Gazi padişahımız sensin” diye bağırdı. Sonra diğer gaziler: Şeyh Mahmut,Gazi Abdurrahman, Kara Mürsel, Konur Alp, Turgut Alp, Selçuk Alp, Ak

Timur, Kara Timur, Samsa Çavuş, aşiret reisleri, Türkmen beyleri de gelip diz çöküp bal şerbeti içip Allah’a dua ediyorlardı.”² (s.84)

Osman Gazi’nin düğünü törelere uygun olarak yapılır. Halaylar çekilip oyunlar oynanır: “Büyük bir düğün şenliği başlamıştı. Davullar çalıyor.. Halay çekiliyor, maniler söyleniyor, gelin ellerine kına yakılıyor, delikanlılar at koşturuyor, nişan alıyorlar, cirit oynuyorlardı..”(s.151,152)

Bilecik Tekfuru, Osman Gazi’nin beyliğini kutlamak için bir ziyafet düzenler. Osman Gazi, akıncı arkadaşlarıyla Bilecik Tekfuru’nun gösterişli otağına gider. Bilecik Tekfuru, Osman Gazi’ye öpmesi için elini uzatır. Bu durum karşısında Osman Gazi tekfura gelenek ve göreneklerini hatırlatması sosyal zaman açısından çok önemlidir. Osman Gazi, Bilecik Tekfuru’na dönerek “Bizim soyumuzdan gelenler ancak aynı soydan olan büyüklerinin elini öper.’ der. (s.166)

Yayla kültürü Türklerin yaşam tarzını oluşturur.. Romanda Türklerin Domaniç yaylalarına gitmeleri ve eşyalarını emanet bırakmaları bir gelenek haline gelmişti. yemyeşil tepelerinde bu geleneği yaşattıklarını görürüz. Aşiret yaylaya çıkarken, değerli eşyalar Bilecik’te emanet bırakmak ve dönüşte tekfura hediyeler gönderilmek suretiyle, bırakılan eşyaları teslim almak bir âdetti. Osman Bey’in hediyeleri: Keçi postu, kilim, eğer takımı, peynir ve bal gibi şeylerdi. Tekfur da buna karşılık hediyeler gönderirdi.(s.247)

Sosyal zamanın diğer bir boyutunu göstermesi açısından dikkate değer bir konu da Osman Gazi’nin misafir olduğu evde, istirahat etmesi için kendisine ayrılan odada Kur’an-ı Kerim’e olan saygısından dolayı sabaha kadar ayakta durmasıdır.(s.230)

Selçuklu Hükümdarı Osman Gazi’nin, Bey oluşunu kutlamak amacıyla Tuğ, davul ve yay gönderir.³ (s.286)

² Aydın Taneri, Beylik töreni ile ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “Osman Gazi’nin etrafında sıralanıp diz çöken bu Türkmen beylerinin her birine Oğuz töresine göre birer bardak kımız takdim edilir. Bu töreye göre beylere sunulan kımızı içmeleri ona itaat edeceklerine dair söz vermiş olmalarının bir delili idi.” Aydın Taneri “Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı,” Ankara 1978, s.138.

Konak romanında vak’a zamanı 1273 ile 1275 yılları arasındır. Osman Bey döneminde gelişen üç yıllık olaylar, bu romanda çarpıcı olarak verilir.

Bu devirde Anadolu’nun Moğol işgalinde olduğu, Konya Selçuk tahtının kuvvetini kayıp ettiğini, Ertuğrul Gazi’nin de Kayı boyuyla uç bölgelere yerleştiğini görürüz:“1273 yılı Haziranın bu cuma günü, camilerden çıkanlar, Selçuklu Sultanı Alâeddin’in sarayının önündeki geniş meydana, ya da kocamış söğüdün gölgesinde otururlar.” (s.81) sözleriyle vak’a zamanı belirtilir.

Selçuklu’nun bilge kişisi olan Kumral Dede’nin, Ermeni Geçidinin üst yanında Kumral Dede Konağını kurması, konağın dolup taşması, Osman Gazi’ye beylik müjdesinin verilmesi, Osman Gazi’ye tekfurular tarafından tuzak hazırlanması vak’anın seyrini uzatır.

Ertuğrul Bey, hastalığının ilerlediğini görünce oğlu Osman’a vasiyetini söyler. Dünder Bey, kardeşi Ertuğrul’dan sonra Kayı boyunun başına geçmek için gizli plânlar kurar.Bu uğurda tekfurularla işbirliği yapmaktan kaçınmaz.

Ertuğrul Bey artık son anlarını yaşamaktadır. Sultan Orhan’ın bir oğlu olduğunu, öğrendikten sonra, gönül huzuru içinde vefat eder.

Ertuğrul Gazi’nin vefatıyla, Söğüt’te sessizlik hakimdir. Osman Bey vakit geçirmeden başta amcası Dünder Beyi, ağaları, beyleri, konakta toplantıya çağırır. Dünder Bey’den başka hepsi Kayı Boyu’nun başına Osman Beyini geçmesini ister. Dünder Bey yeğenine çok ağır hakaretlerde bulunur. Toplantıda Osman Bey’in Kayı Boyu’nun başına geçmesi kararlaştırılır. Beyliğe karşı çıkan amca Dünder Bey’in öldürülmesi ile roman sona erer.

Geriye dönüşler, değişik konularda işlenir:Kumral Dede ile alperen Rahman, Selçuklu Sultanlarından olan Süleyman Şah ile Kılıç Aslan’ın ölümüyle ilgili konuşarak geçmişe dönerler: “Süleyman Şah, koca bir suyu geçerken daha bu yanda, Konya’dan çok bu yanda boğulmuş. Ertuğrul Bey Kayıların başındaymış şimdi.

³ M. Fuat Köprülü, konuyla ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “Tuğ, davul, yay alâmetleri eski Türklerde taht, Otağ ve hükümdarlığın belgeleri ve alâmetleriydi. Bilhassa davul tam bir hâkimiyet belgesi kabul edilirdi.” M. Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, İstanbul 1981, s.37.

Yanlışıñ olmasın oğul. Bu Süleyman Şah dediğın? Allah Allah bizim tekkeye de çok gelen giden olurdu, oturup dinlediklerim olurdu. Kınık Boyu’nun, Selçuklu olanlarının da bir Süleyman Şahı vardır, suda boğulmamıştır ya öldüğü yere yakın bir yerde oğlu Kılıç Aslan’ın bir koca suda boğulması vardır.Eyi bir yerden duyma mı bu laf ?” (s 27)

Kumral Dede, Konya’ya giderken yolda Taş Yontuculuğu yapan ve adı Taş Yontucusu olan kişi ile tanışır. Kumral Dede ilk tanıştığı bu kişi ile ilgili kuşkularını gidermek amacı ile onu konuşturarak tanımaya çalışır: “Benim kimim kimsem yok baba, Malatya’ya gelirken görmüşsünüzdür; yol ayrımında bir kervansaray var. Tee yıllar önce ora yapılırken sucuydum ben. Ustam : ‘Suculukta ne var, dülger ol dedi.” Bir tas su verdiğim sıra böyle söyleyince bana, uçtuğumu sandım. Taşçı olayım senin gibi dedim ya, lafım taşa çarptı. ‘Elin kesere yatkın senin’ dedi. Ustam kulağımdan tuttu götürdü bir dülgerin yanına; “eti senin, kemiği toprağın’dedi. Dönüp gitti.” (s.78)

Kozmik zaman öğeleri günlük yaşamın her kesitinde farklı bir işleve sahip olur: “Gökyüzü yine o ikindi sonunun gökyüzüydü.”(s15) “Kumral Dede gecenin iyice kalabalıklaştığını hissetti; gerilmiş bir davul derisini andırıyordu gece, bu kalabalığı almayacak gibiydi.” Gece yarısı kalkıp kaçır gibi düştük yollara.” (s.58)

Gökyüzü benzetmelerle anlatılır: “Gökyüzü, ısınmış bir maviye incelmış, yıldız ışıkları yapışık koca bir göl durgunluğundaydı. Her yanı Tanrıyla dolu bir görünmezliğin, dört bir yanını, geceleşerek sarstığını hissetti.” (s.73)

Mevsimlerin ve ayların sıcaklığının zamanla sabitleştiği görülür: “Ne haziran cumasının bu saatinde; sığağın tortusunda hiç bir olağanüstülük yoktu, yıllar yılı alışılmışın bir tekrarıydı.” (s.88)

Gece ve ay ışığı Söğüt’ün yalnızlığına sanki arkadaşlık eder gibi işlenir: “Geceye, yeni vurmuş ay ışığına, Söğüt yolunun yalnızlığına karşı güçlenmek mi istiyordu.Yoksa hafiften bir esinti gibi yüreğinde ipildeten korkuyu mu bastırmak istiyordu.” (153)

Kozmik zaman, ölümün haberciliğini de yapar: “ Ertuğrul Bey’in öldüğünü Söğüt sabah selâsında öğrendi.” (s.299).

Roman kozmik zaman ile bitirilir. Osman Bey yanındakilere: “Bu gece Karacahisar’ı baskınla alacağız. ”(s.320)

Kumral Dede’nin olağanüstü bir gücü olduğu inancı halk arasında yaygındır. Moğolların ani baskınında çaresiz kalanlar Kumral Dede’nin düşmanı yok etmek için olağan üstü gücünü kullanmasını isterler. Bu konunun sözcülüğünü de kadınlara doğum yaptırtan Aybüken ebe söyler: Bundan ‘Sen dervişsin’ dedi Aybüken: ‘Benim bildiğim dervişler böyle zamanlarda keramet gösterir, Moğol da olsa önlerine çıkıp durdurur, yollarından saptırır.”(s.41)

Rahman yolda saldırıya uğrar. Kumral Dede tesadüfen Rahman’a rastlar ve acil olarak bir hana götürür. Rahman’ı tedavi etmek için halkın yaygın olarak kullandığı ilâçları yaparak hastayı iyileştirmeye gayret eder. Bu davranışın temelinde halk inanışlarının etkisi bulunmaktadır. ‘Kumral Dede dibeğdeki macunu iyice tıklattı. Leğendeki suyun yarısını boşalttıktan sonra, macunu suda eriterek koyulaştırdı. Su artık su değildi. Buğday özünde erimiş bir pelte olmuştu..’ Hadi bakalım kardaş, el bizim elimiz değil peygamberin eli olsun; nefes Tanrı’dan olsun.” (s.73)

Osman Gazi’nin giysisi törelere uygun bir şekildedir. “Başında kırmızı çuhadan bir börk vardı;üstüne ak çalmadan yuvarlak, burma bir sarık sarmıştı. derisinden çizmeler biçimlenmişti.” (s.90)

Rahman, bir sohbet ortamında mesleklerin inceliklerinden sözeder. Sohbet sonradan katılan Taş yontucusu da, kendi mesleğinin sosyal yaşamdaki yönünü şu şekilde dile getirir: “ Bizler taş yontucularıyız. Taşa yapısı değer ve güzellik katar. Taşlar, damar damardır. Şu damarlarımı alır işlersen ben şöyle olurum, şu damarlarımdan vurdursan böyle olurum der ustasına. Bu mesleğe ilk başladığımda taşı, taşın yalvardığı damarından yontmağa başlardım. Taşa zulümdü bu; taş bu zulme katlanabildiği kadar katlanırdı. Ben onun katlanmasından keyfe gelirdim. Ama

sonra çat der çatlardı taş., ben yorgunluğumla kalırdım; çatlamazsa parçalanır yine yorgunluğumda kalırdım.” (s.145)

Yazar, Anadolu’nun içinde bulunduğu sosyal ve tarihsel durumu, ermişlerden Geyikli Baba ile Karaca Ahmed’in konuşmaları ile verir: Geyikli Baba: “Ne kadar parçalanmış bu Anadolu Şeyhim?” dedi; “Yamalı bir yazma ki neresinden tutsan elinde kalacak. Kaldır da bu yazmayı Bizans’ın üstüne ört nasıl örteceksen... Kiliselerin haçını bile örtemez, bölük börçük kalır. Yazma yamasız olsa; Şeyhim yazmada tek nakış olsa..” (s.184)

Aybüken Ebe, Türk soyuna başka soyların karışmasına müsaade etmez. Kayıları ne Çerkezlere ne de Dalamanlara bırakmak istemez. Aşireti çekip çevirenlerin bey soyundan gelmesini arzular. Gereğesini de şöyle açıklar: “Onlarda soy ararım ben; ebeyim kan ararım; senin soyları karışık kara buduna yasalarını, törelerini, inançlarını unutturmamak için beylerin soyları karışık olmamalı derim. Vişneye kiraz aşılsan o ağacın kirazının bir damarı ekşiye çalar, rengi vişne kırmızısında kararır, buna ne dersin?” (s.213)

Ertuğrul Gazi’nin vefatı ile Kumral Dede, töre gereği, meşveret kurulmasını ister. Bunun üzerine Osman Gazi’nin silah arkadaşları, erenler, gün görmüş ihtiyarlar Şeyh Edebali’nin odasında toplanırlar. Osman Gazi, amcası Dünder’in elini öperek saygısını gösterdikten sonra meşveret başlar. Amca Dünder, Osman Gazi’nin bey seçilmesine karşı çıkar. Toplantıda bulunanlar Osman Gazi’yi, bey olarak aşiretlerinin başına getirirler. Törenler yapılır, şerbetler içilir, Osman Bey’in önünde üç kere dizler yere vurularak bağlılık gösterilir.(bkz.s.310,311,312)

Turgut Alp romanında vak’a zamanı Osman Gazi’nin, 1281’de bey seçilmesi ile başlayıp 1326’da Osman Bey’in vefatı ile son bulur.

Osman Bey, sınırlarını genişletmek için tekfurların kalelerini birer birer alır: 1291’de Karacahisar’ı, 1299’da Bilecik, Yarhisar ve İnegöl’ü fethederek Turgut Alp’i İnegöl’e kalesi komutan tayin eder.

Osman Bey’in, uç beyliklerini genişletmeye başlaması, Bursa ve İznik gibi büyük kale ve şehirlerin tekfurlarını endişelendirmeye başlar. Bu durumu iyi bilen

Osman Bey, İznik üzerine yürür. Hisar çok sağlam korunduğu için alınamaz. Hisar alınmamakla beraber, birçok ganimet elde edilir. Karacahisar tekfuru ile Yarhisar tekfuru Osman Bey aleyhine ittifak kurarlar. Osman Bey, tekfurlardan önce davranarak Karacahisar üzerine yürür. Uzun bir direnişten sonra kaleyi 1291’de feth eder.

Osman Bey’in, kazandığı zaferler karşısında şaşkına düşen tekfurlar, hile yoluna başvurmayı denerler: Yarhisar tekfurunun kızı ile evlenecek olan Bilecik tekfuru, Osman Beye, suikast yapmak amacıyla, Osman Beyi de düğüne çağırır. Bu gizli plânı, Harmankaya tekfuru Köse Mihal’den öğrenen, Osman Bey, tedbir alarak daveti kabul ettikten sonra, güvenlik ile ilgili tedbirleri aldırıp tekfurlara bir plân hazırlar. Osman Bey, düğün hediyesi olarak , bir sürü koyun gönderir. Düğünden sonra da bütün aşiretin yaylaya çıkacağını ortalığa yayar. Osman Bey, kıymetli eşyaların kadınlar tarafından, Bilecik kalesine gönderilmesini ister. Bilecik tekfuru eline güzel bir fırsat geçtiğini hesaplayarak, memnuniyetini belirtir.

Osman Bey ise aşiretinin ağır eşyası yerine, atlara silah yükletip, kırk kadar yiğit gaziyi kadın kıyafetine sokarak Bilecik’e gönderir. Bu gaziler, düğün nedeni ile boş kalacak ve ihmal edilecek kaleyi almakla görevliydi. Kaleye yerleştirilen gaziler, uygun bir zamanda gizlendikleri yerlerden çıkarak, Bilecik kalesini kolaylıkla alırlar. Osman Bey ve akıncıları Derbent denilen yerde, düğünden dönen Bilecik tekfuruna pusu kurup, etkisiz hâle getirirler. Kale alındıktan sonra, toplanan ganimetler, Turgut Alp tarafından eşit bir şekilde gazilere ve şehit yakınlarına dağıtılır. Orhan Bey ise Bilecik tekfurunun Müslümanlığı seçen kızı Nilüfer ile evlenir.

Turgut Alp, Osman Gazi ve arkadaşlarının gece gündüz demeden memleket için mücadele ettiklerini düşünür. Bu gayret ile bütün dünyaya hâkim olacaklarını düşünerek Osman Gazi’nin yaptıklarını hatırlayarak geçmişe döner:

“Gecesini gündüzünü, aşiretini idare etmeye hasreden Osman Bey ve arkadaşlarının feragatı önünde elbette karton kaleler gibi yıkılacak, bütün buralar Osmanoğullarının eline geçecekti. Osmanoğulları da Osman Gazi’nin yolundan

gittikleri sürece, yani zevk ve sefahatı değil., din, memleket ve milleti düşündükleri sürece yükselecek, Avrupa devletlerine diz çökertecek, Osmanlı hâkimiyetini dünyaya kabul ettirecekti.” (s.105)

Hancı Temür, yıllarca serhat boylarında akıncılık yapar. Yaşlanınca bir han açarak geçimini temin etmeye çalışır. Hana gelen Türk akıncılarını gördükçe gençlik yıllarını düşünür. Ertuğrul ve Osman Bey’in hizmetinde bulunduğu yıllarda canını dişine takarak mücadele ettiğini hatırlayarak geçmişe döner:

“Hancı sakalını sıvazladı. Ne zamandır gömleğinin içindeki yerinde kuzu kuzu oynayan kılıcının kabzasını bıraktı. Bu kılıcı yıllar yılı serhadlerde sallamış, Osman Gazi’nin babası Ertuğrul Beyle omuz omuza akınlar yapmış, sonra da bir müddet Osman Gazi’ye hizmet etmişti. Ama artık yaşlanmıştı. At üstünde uzun müddet dayanamadığını anlayınca beyden müsaade almış, Bilecik’le Karacahisar arasında Haymanakaya Hisarı’na yakın bir yerdeki bu hanı açmıştı.” (s.135,136)

Roman, kozmik zaman tasviri ile başlar.

“ Vakit gece yarısını geçmişti. Her taraf yoğun bir sis tabakasıyla kaplıydı. Bu siste ışık görmek mümkün değildi.” (s.10)

Mevsimlerin yapılacak olan akınların yönünü belirlediğini görürüz. Osman Bey ve arkadaşları, tekfurlara yapacakları saldırı plânı için toplanırlar. Yapılan toplantıda mevsim şartları da göz önünde bulundurularak karar alınır:

“Beylerimizin bazıları hemen taarruz edilmemesini istediler. Mevsimin kış olduğunu, gazalardan zaman bulup, çoluk çocuklarının nevaiesini temin edememiş durumda olduklarını ifade edenler oldu.” (s.47)

Vakit parçalara bölünerek anlatılır:

“İki saat, öğle üstü, akşama doğru, ikindiden sonra, gece yarısı, sabah erkenden...” (s.64,89,94,105,140)

Halkın yaşam tarzı kozmik zamana bağlıdır. Uyku saatinin yatsı namazından sonra başlaması bir alışkanlık haline getirilir:

“Halk çorak arazileri verimli hâle getirmek için var gücüyle çalışıyor, yatsı namazı kılındıktan sonra da hemen uyuyordu.” (s.156)

Yazar başlayacak olan olaylar ile ilgili bir ip ucu vermek amacı ile zaman öğelerini ortamın atmosferine göre işler:

“Beyaz bulutlar gökyüzünde yer yer kümelenmişti. Güneş bazen bulutların ardına girip soluyor, bazen çıkıp parlıyordu. Hava çok soğuk değildi.” (s.295)

Sosyal zaman olarak ele alınan konular; inançlar ve kültürel unsurlardan oluşur. Bu öğeler sosyal yaşam tarzını belirler. Osman Bey, yakın arkadaşları olan Turgut Alp, Saltuk, Targal ve kardeşi Gündüz Bey ile Harmankaya tekfurunun düğününe kervanlarla hediyeler göndererek gücünü ve saygınlığını ortaya koyar:

“Osman Bey ağabeyi Gündüz’ü birkaç sürü koyun ve çeşitli hediyelerle birlikte Harmankaya’ya gönderdi. Gündüz Bey’in yanında Turgut Alp, Saltuk ve Targal üçlüsü de vardı. Hisara giderken halk yolun iki yanına dizilmiş, Osman Bey’in düğün hediyesi olarak gönderdiği yüklü kervanı uzun uzun alkışlamıştı.”(s.239)

Osman Bey, Tekfur Mihal Bey’in düğününe giderken giyim ve kuşamı ile dikkat çeker. Anlatıcı bu durumu şöyle ifade eder:

“Osman Bey haşmet ve azametle kır atına kurulmuştu. Göz kamaştırıyordu. Kaşları her zamanki gibi çatıktı. Değirmi sakalının üstünde taze tarak izleri vardı. Başına yeşil bir sarık sarmış, sırtına kenarları kürklü sırmalı kaftanını geçirmişti. Sağ elinde altın uçlu mızrağı bulunuyordu.” (s.244)

Bilecik tekfurunun düğününde, cirit oyunları ve at yarışlarına halkın ilgisi oldukça fazladır. Düğün töreninde önce cirit oyunu başlar. Kendisine güvenen meydana çıkıp rakip diledi. Dileyen kapışıyor, yenilen gidiyor, galip olan tekrar er diliyordu. Yapılan cirit oyununu Yarhisarlılar kazandı. Galip olan üç cirit atıcısı atlarını şaha kaldırıp halkı selamlıyor, sık sık kadınlar tarafına dönerek nara üstüne nara atıyorlardı. Meydan okuyan bir tavır içinde olan cirit oyuncularının karşısına Turgut Alp çıktı. İlk hamlede rakibini sarsan Turgut Alp, rakibine zor anlar

yaşattıktan sonra, onu yavaş yavaş yenerek ortamın havasını birden değiştirdi. Kale halkı Turgut Alp için tezahüratlar yapmaya başladılar.(s.253)

Kutlu Dağ romanında vak'a zamanı, 1281 yılında Ertuğrul Gazi'nin vefatı ile başlayıp 1299 tarihinde Osmanlı Beyliği'nin kurulması ile sona erer.

Ertuğrul Gazi'nin yerine oğlu Osman'ın bey seçilmesinden, amcası Dündar Bey hoşnut olmaz.Yıllarca, yeğeni Osman Bey'e, muhalefet eden Dündar Bey, gizlice komşu tekfurlarla işbirliği yaparak beyliği almaya çalışsa da bu işte başarı elde edemez.

Yayla zamanı Harmankaya Tekfuru Köse Mihal, İnegöl Tekfuru ve Karahisar Tekfuru ile birleşerek Osman Bey'e pusu kurarlar. Dündar Bey ve onun adamı Yassı Çoban tekfurlarla işbirliği yapmaktan çekinmezler. Tekfurlarla, İkizce'de yapılan savaşı Osman Bey kazanır.

Osman Bey, demircilikle uğraşan Yahya Usta'yı Karacahisar Tekfuru'na sığınma bahanesi ile gönderir ve oradaki durumu öğrendikten sonra Karacahisar kalesine bir gece baskın düzenler. Baskın sonucunda Karacahisar kalesini alan Osmanlı akıncıları; Dursun Fakih'i, Karacahisar'a kadı olarak atarlar.

Osman Bey ve arkadaşı Akça Koca, Bilecik Tekfur'unu ziyarete gitmeden önce Osman Bey'in kardeşi, Dede Baba'dan izin alırlar. Dede Baba, onlara Germiyanogulları'ndan ve Moğollardan uzak durmalarını öğütler. Osman Bey ve Akça Koca Bursa'ya kadar at sürerek buraların da Osmanlı topraklarına katılmasının gerekli olduğunu söylerler.

Germiyanogulları, bir gece, Söğüte baskın düzenler. Baskını haber alan Tankut Alp, Osman Bey'e yardıma gelir. Germiyan askerleri, baskında ağır kayıplar vererek geriye çekilirler. Germiyan askerleri Tankut Alp'ten intikamlarını almak amacı ile, Moğollar'a Tankut Alp'ı ihbar ederler. Moğollar, gece gündüz aradıkları Tankut Alp'ın üstüne saldırırlar. Moğollarla yapılan çatışmada Tankut Alp öldürülür ve Dede Baba'nın yanına gömülür.

Söğüt’e yerleşen Dede Baba, Söğüt’teki gençleri Türk tarihi hakkında bilinçlendirmek amacı ile zaman zaman Orta Asya Türk tarihine atıfta bulunur:

“Vaktiyle, yıllar önce Türk illerinde, Uygur ülkelerinde bir Kutlu Dağ varmış. Kutlu Dağ, bir kaya yığınıymış. Türk’ün mutluluğunu, beraberliğini, başarısını sağlarmış. Kutlu Dağ sert, Kutlu Dağ kolay kolay yıkılmazmış. Onu yağmurlar, fırtınalar, kavurucu güneş bile eritip parçalayamazmış.” (s.11)

Dede Baba, yanındaki Oğuzlar’a Anadolu kapılarının Türklere nasıl açıldığını tarih vererek hatırlatır:

“Oğuz Boyu, törelerini kaybetmemek için çırpınır olmuşlardı. Selçukoğulları 1040 yılında Dandanakan’da Gaznelileri yenince batıya yaklaştılar. Selçuklular da Oğuzlardandı. 1071’de Alpaslan Malazgirt’te Anadolu’nun yolunu açtı Türklere. 1220 yılında ise, içinde Kayı’ların da bulunduğu Oğuzların başka bir kolu, Moğolların yaklaşması üzerine Karakurum Çölü’nü bırakıp İran’a çekildiler. Bu sırada Anadolu’da Selçukluların sultanı Alâeddin Keykubad’dı.”(s.20)

Şeyh Edebali, tekkesine gelen misafirlere, Türklerin, medeniyetin temellerini nasıl attıkları hakkında bilgi verir: “Biz Türkler koyunu, keçiyi, atı ehlileştiren ilk insanlarız. Buğdayı un haline getirmişizdir. Biz, ham deriyi temizlemeye ağırtmak deriz. İşe yarayan ne varsa bu ağırtma sonucu meydana gelmiştir. Ayağındaki çizme de, sırtındaki kepenek de, her gün aşından ayırmadığın ekmek de hep böyle olmuştur.”(s.51,52)

Dede Baba, Türk destanlarının oluşumu ve destanların içeriği ile ilgili konuşur. Daha sonra Oğuz Han destanlarının kahramanları hakkında açıklamalar yaparak gençleri aydınlatır:

“Dede Baba o gün onlara Oğuzlar’ı anlattı. Bir destandı, yine de içinde gerçek payı çoktu. Şöyle dedi Dede Baba. “ Şunu bilin ki evlatlar, destanlarda onu yaratanların ortak duyguları gizlidir. Bizim destanlarımızda ise daima mavi rengi, su ses ve ışığı görürsünüz. Oğuz Han destanı da böyledir. Bizim destanlarımız evvela bir oluşma devresi geçirir, sonra gelişme safhasına girer. Ve bir yerde olgunlaşır.”(s.96)

Osman Gazi'nin yakın silah arkadaşlarından kılıç ustası olan; Yahya Usta, yıllarca Karacahisar Tekfuru ile yaptığı uzun mücadelede çok yorgun düşer. Bunca yıl savaşmış ancak bu kadar yorulmamıştı. Yılların yorgunluğunu omuzlarında hissederek geçmiş günlere döner:

“Yahya Usta son nefesini verir gibi yere oturdu. Bitmiş, erimişti. Ömründe böylesine yıkıldığını, böylesine çöktüğünü hatırlamıyordu. Nice felaketler geçirmişti; büyük oğlu yandığı zaman, Söğüt'e göç ederken karısı Sakarya'da boğulduğu zaman bile gücünü yitirmemişti. Moğollar, Karaca Dağ'da yolunu çevirip geri götürmek için üzerine çullandıkları sırada sadece gülmüş, ellerinden kurtulup kaçınca kırık kılıcını suya atmış, delik zırhını fırlatmış, 'Daha iyisini yapacağım!' diye bağırmişti.” (s.198)

Mevsimler, Kayı aşiretinin yaşam tarzını belirler. Çünkü aşiret yazları Söğüt'te kışları ise Domaniç yaylasında geçirirler:

“Böylece yaz bitmişti. Havalar sertleşmeye başlamıştı. Bacılar emanetlerini Bilecik'ten almışlar, yaylaktakiler Söğüt'e dönmüşlerdi.” (s.84)

Yazar, İnönü Kalesinde yapılan zorlu savaşı, kozmik zamanla aynı ortamda verir.

“Mevsim sonbahardı. Rüzgar hırçınlaşmaya başlamıştı. Gün kararıyordu. İnönü Bey'i bu çarpışmayı nefes keserek izliyordu.” (s.93)

Söğüt Ovası'nın kış aylarında dünya ile irtibatı kesilirdi. Herkes baharı beklerdi: “Mevsim kışa dönüyordu. Yolunda karlar kaplardı ortalığı. Yollar geçit vermezdi. Herkesin dünya ile irtibatı kesilirdi.

Kış çok uzun sürdü Söğüt'te. Kar yolları kapadı. Kurtlar indi dağlardan. Sonunda karlar eridi. Bahar gelince sınır boylarında bir canlılık başladı.(s.155-161)

Romanda kozmik öğeler bazen özetlenerek verilir.

“Zaman, bazen coşkun bir sel gibi bazen de durgun bir göl gibiydi. Aylar peş peşe geçiyordu.”(s.263)

Toplumun temel direği vazifesi gören temel Şeyh Edebali, yanındakilere ahilik konusunu anlatır:

“Kardeşlerim ahilik, doğrudan doğruya bir esnaf topluluğu ya da sofular tarikatı değildir. Cömert olan, kafaca genç olan,yiğit olan , bilgiye saygı gösteren, vermesini bilen, esnaflığın, sofiliğin dışında da olsa ahidir. İnsanlığa hizmet yatar ahiliğin içinde. İnsanın insan olduğunu unutmayınız.”(s.109)

Romanda, Osmanlı Devleti’nin Türklüğe, Türk diline ve kültürüne verdiği önem vurgulanması sosyal zaman açısından dikkat çekici bir konudur. Obanın yaşlısı genci Dede Baba’ya, Akça Koca’ya saygı gösterirlerdi. Onlar, Asya’dan getirilen Türk kültürünü ve töresini Anadolu’da yerleştirmek için gece gündüz çalışıyorlardı.. Aydoğmuş, Kaya Alp ile evleneceği zaman Dede Baba’nın yanına gelip, nikâhlarını kıydırmış, Dede Baba’nın öğütlerini almışlardı. (s.113)

Yahya Usta, yaşlanınca yerine oğlu Güneş’i Türk töresine ve geleneklerine göre yetiştirmeye gayret gösterir:

“Şimdi küçük oğlunu yetiştiriyordu. Ahiliğe yazdırmıştı., futa kuşatmıştı, günün birinde elini verecekti. Oğlu Güneş, zaman zaman Orhan Bey’le dolaşır, ata biner, av avlar, sonra gelir babasının dükkânında körüğün başına geçerdi. Şakır şakır ter dökerek alplara, bacılara, hattâ kocamışlara kılıç, kalkan zırh yetiştirirdi.”(s.198)

Cirit oyununa tutuşan Kaya Alp ile Germiyan Beyi’nin bir süre sonra oyunun kurallarına uymadıkları görülür. Cirit oyununa hakemlik yapan Anadolu bacılarından Aykaan Bacı şu hatırlatmayı yapar:

“ Biz Türkler yasa ve törelere yol deriz. Yasa ve töreleri çiğneyenler ise yoldan çıkmıştır. Yoldan çıkan yanılmış olur. Yanılanın cezası ağırdır, ölüme kadar uzanır. İşte o zaman af yoktur. Siz biraz evvel yanılmak üzereydiniz. Törelerimizden yarışmak için er meydanına gelen yiğide saldırmak yoktur. Hele bu yiğit misafir ise hiç yoktur. Diliyle suç işlemişse elbette cezası başka türlü verilir. Er meydanında , cirit alanında karşılıklı söyleşme de vardır bunu da bilersiniz.”(s.287)

***Ovaya İnen Şahin* romanında vak'a zamanı 1281'de Osman Gazinin Bey olması ile başlayıp 1326'da Bursa'nın alınması ile sona erer.**

Osman Gazi , babasının yerine bey olduktan sonra etrafındaki tekfurlarla iyi geçinmeye çalışır. Topraklarını genişletmek için de fırsat bekler.

Osman Bey ve arkadaşlarına saldıran İnegöl Tekfuru, yaptığı saldırıda başarılı olamaz. Osman Bey tekfuru yener fakat kardeşi Sarı Yatu'nun oğlu Bay Hoca şehit olur.

1291 'de Karacahisar ve İnegöl fethedildi. Bu zaferden sonra Selçuklu sultanı Alâeddin, Osmanlıyı uç beyi olarak resmen tanımış olur.

Osman Bey ve arkadaşları Rum ülkesine fetihler yaparak sınırlarını genişletir. Aldıkları yerlere Germiyan ülkesinden adamları yerleştirir. Roman 1326 tarihinde Bursa'nın fethiyle biter.

Osman Bey, az zamanda çok iş yapmanın övüncüyle Türkmen Beylerine hitap edip nasıl büyüdülerini hatırlatarak hem yeni hedef belirler hem de geçmişe döner :

“Bu topraklara geldiğimiz zaman davar güden bir aşirettik. Selçuklu Sultanlığı bize buraları bize otlak olarak verdi. Bugün ise hisarlar sahibiyiz. Hele Selçuk Sultanlığı da çatırdayıp yıkıldıktan sonra başımıza buyruk kaldık. Karacahisar, Yondhisar, Eskişehir, İnönü, Yarhisar, Bilecik, İnegöl bizim oldu. Yolumuz gayri deniz yoludur. Dostlarımız olanlar da düşmanımız olanlar da bunu böyle bilsinler. Ertuğrul oğulları er geç bir gün denize çıkacaklar.”(s.100)

Osman Bey yaşamının son anlarında yaşamının muhasebesini yapar. Bundan dolayı eşi Mal Hatun'u, çocukluğunun geçtiği Söğüt Ovalarını, hatırlayarak geçmişe döner:

“Mal Hatun'u hatırlamıştı. Dört yıl kadar Bilecik de olan Mal Hatunu ... yüreğine zehir akıta akıta, yalnızlık içinde sönüp gitmişti: ‘Çok ettim ona hiç

sevmedim acaba o da beni sevmedi mi? O kadar soğuk duran kadının elbette bana sevgisi yoktur. Öyle olsaydı bir gün ağladığını görürdüm.’ diye düşündü.

Dışarıdaki ovanın bir ucundan köpek havlamaları duyuluyordu: ‘Koca Söğüt Ovası gözlerinde belirdi. Çocukluğunu adım adım geçirdiği zümrüt yeşil ova . İlk defa buralarda ata binmesini, ok atmasını, sapan savurmasını öğrenmişti. Basamak basamak yükselip giden dağa buralarda çıkmıştı. Ağaçlardaki kuşları, çalıları arasındaki tavşanları buralarda düşürüp vurmuştu.” (s.163)

Kozmik zaman günlük yaşamla sınırlıdır:

“Osman Bey, sabah namazından sonra uyumazdı.” (s.28) “Gece yarısında dört atlı yola koyuldular.” (s.44) “ İkindiden sonra, büyük bir sessizlik başladı.” (s.199)

Ertuğrul Gazi’nin ölümünden sonra, halk bey seçimi için Söğüt meydanına toplanır. Beyliğin ileri gelenleri aradıkları beyin genç ve dinamik olmasını, Türkmen soyundan gelmesini isteyerek amca Dünder’in bey olma vasıflarını taşımadığı vurgular. Bu tartışma anı şu şekilde cereyan eder:

“ Dünder Bey: Ertuğrul Beyden sonra Kayı boyunun en yaşlısı benim. Beylik hemen bana geçmelidir. Bu sözler ortalıkta buz gibi bir hava yarattı. Ertuğrul Bey’in silâh arkadaşlarından doksanlık bir ihtiyar ak kaşlarını çatarak itiraz etti: ‘Biz bu topraklarda uç beyliği yaşarız, sultanlık değil. Bize lâzım olan pazusu sağlam, bileği güçlü, kafası taze bir beydir. Ben, saydığım Dünder Beyimizin bu sözünü kabullenmem. Daha sonra Sarubatu Savcı Bey, gözlerini kıs kıs amcasına baktı, sonra dayanamadı kuru bir sesle konuştu: ‘Her gerçeği hepimiz biliriz. Babam Ertuğrul Bey’in anası soylu bir Türkmen kızıdır. Bu kızla törelerimize Mevlâmızın iznine göre evlenmiştir. Kendisine hiçbir zaman saygımızı eksik etmediğimiz Dünder Bey bir tutsak kızdan, bir cariyeden doğmadır.”(s.10)

Ertuğrul Gazi, Selçuklu topraklarında giderken dövüşen iki orduya rastlamış, yenilmek üzere olan tarafa yardım etmiş üstün gelen tarafın yenilmesine ve

dağılmasına sebep olmuş. Meğer yenilen Selçuklu devleti yenen de Cengiz ordusuymuş. (s.20)

Ertuğrul Bey, içinde bulundukları ortamın güvenlik yönünden çok hassas olduğunu bildiği için Türkmen Beylerine, yaşamlarını devam ettirmek ve ilerlemek için gerekli olan üç zaruri ihtiyacı sık sık tekrar eder:

“ Biz göçebe insanlarız, biz kasabalara kapanamayız. Bize lâzım olan üç şey koyun, at ve kılıçtır. Sürülerimiz bize yiyecek ve içeceğimizi sağla, kılıç ise adımızı, avradımızı ve çocuklarımızı korumayı sağlar.” (s.21)

Halk ermiş olan Kumral Dede’nin, Osman Bey’in kılıcını alarak dualar okuyup kutsadığına, inanırlar. Anlatıcı bu durumu şu şekilde dile getirir:

“ Osman Bey’in sekiz silâh arkadaşı, bu kılıcın hiç kimseye teslim edilmeyeceğini düşünerek dik dik Kumral Dede’ye baktılar. Fakat Osman Bey’in bir çekişte kılıcı sıyrarak uzattığını da hayretle gördüler. Osman Bey: ‘İyi oku dede, çok yıllar bu kılıç kınına girmeyecektir, pas tutmayacaktır, dedi.’

Kumral Dede kılıcı iki elinin ayaları üzerine yatırdı ve homurtuyu andıran bir sesle okumağa başladı.Yukarıdan bir yaprak geldi, bu kılıcın üzerine düştü, kaldı, güneş de dallar ve yapraklar arasından yol bularak aşağıya doğru aktı, tam kılıcın üzerine aksetti. Derin sessizlik içinde yalnız Kumral Dede’nin mırıltıları duyuluyordu. Duasını bitirir bitirmez kılıcı derhal Osman Bey’e uzattı. Kumral Dede: ‘Bak delikanlı, dedi. Bu kılıcın üzerinde duam yedi kuşak evlâtlarının üzerinden eksik olmayacaktır. Sekizinci kuşaktan sonrakiler için bir şey demem.Onların encamını ancak Allah bilir.” (s.26)

Osman Bey, ahilik törenlerine katılır, ahilerin prensiplerine göre hareket eder. Dergâhın bulunduğu ortam, ahilerin tören esnasında uydukları kurallar detaylı bir şekilde anlatılır. Daha sonra Osman Bey, ahilik kuşağı bağlanarak ahilik unvanını alır: Bu konu şu şekilde işlenir:

“Kara Osman Bey, Ahi Hasan’la birlikte girdikleri odada saatlerce bekledi, gün inerken bakır bir sini içinde yemeklerini yediler, sonra mum ışıklarının

aydınlığında zaviyeye geçtiler. Her şey hazırды. Bakırdan yapılmış ırağlar yanıyordu etrafta... İç yağının kokusu bu dört köşe meydan doldurmuştu. Kara Osman Bey, duvar diplerinde, üzerlerine abadan birer elbise giymiş, ayaklarına mestler geçirmiş on beşe yakın Ahi şeyhi gördü. Başlarında softan beyaz birer külâh vardı bu adamların.. Osman Bey içeriye girer girmez hepsi de başlarındaki bu külâhları çıkarıp önlerine koydular. Ahi Hasan kolunu tuttuğu Osman Bey’i ortalık yere getirdi. Oradaki bir peykeye oturttu. Bir adam, elinde bir makas ırağları dolaşıyor, fitilleri kesiyor, ortalığı biraz daha aydınlık yayılmasına sebep oluyordu.

Kara Osman Bey, gözleri ile Şeyh Edebalı’yi arıyordu. Bu kadar insan arasında onu bir türlü fark edemiyordu. Derin bir sessizlik içinde kalın bir ses:

‘ Ya Ahi Evren! diye gürledi. Kapımıza gelmiş bir yiğit var.. Kasdimiz tokluk, gürlük, dürüstlük. Allah yolunda iyilik, Allah nimetlerine şükürlülük, güzellik, dostluk, tazelik, mertlik, cömertliktir. Onu da bu berekete sokmak gerekir. Kalk töremizi onun üzerine de yerleştir.

Osman Bey, duvar diplerinde oturanlardan birinin kalktığını, elinde bir peştamal olduğu halde kendisine yaklaştığını gördü. Ak sakallı, ak kaşlı bir ihtiyardı bu. Osman Bey onun karşısında ayağa kalkmak lâzım geldiğini hissederek doğruldu. İhtiyar elindeki peştemalı birden bire açtı. İki ucundan tutup Osman Bey’in beline sardı, şaşılacak bir ustalıkla bu iki ucu arkasında düğümledi, sonra bir şeyler söylemeğe başladı.” (s.44)

Osman Gazi, beylerini toplayarak, beylik olarak büyüdüklerini ve çoğaldıklarını belirtip yeni topraklar almanın şart olduğunu söyler. Daha sonra beyliğinin temel prensiplerini açıklayarak; beyliğin babadan oğula geçeceğini, bundan dolayı kendisinden sonra oğlu Orhan’ın bey olacağını ifade eder:

“Ertuğrul Gazi’den sonra beyliğe beni seçtiniz, ben de sizlere hisarlar, şehirler, otlaklar, bereketli sular verdim. Her gün biraz daha yurdumuzu da adımızı da büyüttüm. Ölünceye kadar da böyle çalışacağım. Osman Gazi elini uzatıp yanı başında ayakta, dimdik duran oğlu Orhan Bey’in kolunu tuttu, parmakları arasında sıkı ve kuvvetle sarstı. ‘ Benden sonra, oğlum bu işe devam edecek.Yurdumuza yeni

yeni şehirler, otlaklar, bereketli topraklar, tatlı sular kazandıracak. O da bir gün bu dünyayı bırakıp giderse onun oğlu, yani benim torunum gelecek, o da aynı şeyleri yapacak. Yani torunlarım böylece, yıllar yılı ataları olan ‘Osman’ın’ yolundan yürüyecekler.” (s.134)

Osmanlı’nın ilk kanunu pazar yerlerinden satılacak olan mallar ile ilgilidir:

“Osmanoğlu Devleti’nin bu ilk kanunudur ki Yenişehir pazarında hükmoluna. Her kim pazara bir yükü satmaya getirirse iki akçe verecektir. Satarsa verecekler. Eğer satamazsa hiçbir şey vermeyecektir.”(s.157)

Osman Bey’in hastalığı artınca mal varlığının sayımını yaptırınca şöyle bir liste oluşur: Osman Bey vefat etmeden önce mirasını açıklar:

“Bu evde bir kaşık ile bir tuzluk, işlemeli bir kaftan, bezden yeni bir sarık, Alaşehir kumaşına benzer kırmızı kumaştan birkaç sancak, birkaç iyi cins at, ovada otlayan birkaç çift öküzle birkaç sürü koyun var.”(s.165)

Cengâver romanında vak’a zamanı 1281 yılında Osman Gazi’nin bey seçilmesi ile başlayıp 1284’te İnegöl’ün fethi ile sona erer.

Selçuklu Devleti’nin yıkılması ile beraber sınır boylarında yaşayan aşiretler bağımsız hale gelirler.

Ertuğrul Gazi’nin vefatından sonra Osman Bey dönemi başlar. Osman Bey Bizans’a akınlar yaparak topraklarını genişletmeye başlar.

Osman Bey uç beyi olması üzerine tekfurlar birleşerek Osman Beyin aşiretine saldırarak mallarına ve hayvanlarına el koyarlar.

Osman Bey buna karşılık olmak üzere 1288 yılında İnegöl’e bağlı köylerden Kolaca Kalesine bir akın düzenler . Bu akın sırasında köy halkını kılıçtan geçirerek mallarına el koyar.

Bu saldırıyı haber alan İnegöl Tekfuru, Karacahisar Tekfuru ile anlaşarak askerlerini Osman Bey üzerine sevk eder. Osmanlı akıncıları İnegöl Tekfuru’nun Domaniç Dağ geçidinde yenilgiye uğrattır. Bu savaş Osman Bey ve arkadaşlarının

zaferiyle sona ermişse de hasta kardeşi Gündüz Alp olmak üzere birçok Müslüman şehit olur. Osman Bey 1291’ Karacahisar’ı 1299 ‘da İnegöl’ü alarak fetihlerine devam eder. Romanın vak’a zamanı İnegöl’ün alınmasıyla biter.

Geriye dönüş sadece romanın ilk bölümlerinde görülür. Akça Koca, Osman Bey’e babasının yaptığı mücadeleleri hatırlatarak geçmişe döner : “Beyim biz cennet mekân babanızın vakti zamanında birkaç elin parmakları kadardık. Alınacak denen yer alınır, vurulacak yer vurulurdu. Düşman çokluk imiş biz azlık imişiz diye bir düşünce asla kafamızda bir yer bulamazdı.” (s.70)

Kozmik zaman meydana gelen olayın durumuna göre işlenir. Günü birlik o gelişmeler kısa olarak belirtilir:

“Sabahın alaca karanlığında bir öğle vakti mayısın ilk günü.” (s.15-35)

Karanlık işlerin yapılması için gece yarısı beklenir.” Gece... Pınar başına fenerler asılarak etraf aydınlatılırdı. Kayıhan aşireti uyumaya hazırlanıyordu. Osman Bey ve arkadaşları pınar başında dinleniyordu. Aniden bir çılgılık duyuldu. Mal hatun : Orhanımı kaçırdılar .” dedi.(s. 43)

Yazar, kozmik zamanı taraflı gösterir. Gece karanlığında düşman kovalayan Kayı boyunun askerleri için şu ifade kullanılır :

“Karanlık etraf gözükmüyordu . Ay, Kayılılara yardım etmek ister gibi bulutlardan sıyrıldı , etraf gündüz gibi aydınlandı.”(s.45)

Sosyal zamanla ilgili kısa temaslar vardır: Muharebelere hazır olmak amacıyla Karamürsel gençlere kılıç oyunları öğretmekteydi.

“Abdurrahman Gazi yandan çarpraz vuruşta , hiçbir Rum şövalyesinin kurtulmadığını anlatırdı.”(s.23)

Osman Bey’in savaşlarda elde ettiği ganimetlerden Germiyoğlu Beyliği töreleri hatırlatarak pay ister. Osman Bey de bu talebe olumsuz cevap vererek, bileğinin gücüyle aldığı malları paylaşmanın doğru olmayacağını belirtir. (s.66)

Çatı romanında vak'a zamanı 1288 yılında Osman Bey'in fetihleri ile başlayıp 1326'da Osman Bey'in vefatı ile sona erer.

Karacahisar'da eski kiliseden bozma camide Kadı Dursun Fakih'in kıldıracağı ikinci namazında bütün beylerle birlikte Ertuğrul Bey'in oğlu Osman Bey de cemaat arasında yerini alır. Kuracağı devleti sağlam temellere dayandırmak ister. Dursun Fakih'i Karacahisar'a kadı, yakın arkadaşı, Rahman'ı da subaşı tayin eder. Bu arada ortaya çıkan Taciklerden Pir Cabbar'ın Ali adlı bir bozguncu Osman Bey'e bazı sorular yönelterek, karışıklık çıkarmaya çalışır.

Akça Koca ve alperenlerden çoğunun uzun zamandır hasret kaldıkları gazalar yeniden başlar. Akça Koca, Rahman, Osman Bey'in oğlu bütün gazalarda en başlarda yer alırlar. Görevden dönen, Osman Bey'in silah arkadaşı Kara Mürsel de kuşatmaya katılır. Ermiş Kumral Dede'nin eski dostlarından Atras tekfurunun kahrından felç olur. Atras'ın kızı Aryetta da rüyasında Rahman'ı görür ve ona aşık olur. Daha sonra Rahman ile Aryetta'nın düğünleri yapılır. Düğüne davetli olarak katılan Harmankaya tekfurunun Köse Mihal Osman Bey'i yeğeninin düğüne davet eder. Fakat düşmanlarının pusu kurduklarını bundan dolayı tedbirli olmasını söyler. Osman Bey yanındakilerle düğüne gider.

Bilecik tekfurunun oğlunun düğüne çağrılan Osman Bey'e pusu kurulur. Osman Bey ve arkadaşları bu durumu önceden haber aldıkları için tedbirli davranırlar. bildirildiğinden karşı tedbirler alınır.

Osman Bey Bursa'yı kuşattığı sırada Mal Hatun'un ölüm haberini alır. Kuşatmayı Orhan Bey'e bırakarak karısının cenazesine yetişir. Bu arada kumral Dede de son anlarındadır. Karısını Şeyh Edebalı ve Kumral Dedeyi peş peşe kaybeden Osman Bey çok sarsılır. Kumral dedenin söylediklerini düşünür. Osman Bey Söğüt'e giderken hastalanır. Kulağı Bursa'nın fethi ve doğacak torununun müjdesindedir. Osman Bey, bir süre sonra torunun doğum haberini aldıktan sonra vefat eder.

Akça Koca, zamanla her şeyin değiştiğini fark eder. Ertuğrul Beyin vefatından sonra yılların geçtiğini düşünerek geçmişe döner:

“Ertuğrul Bey ne de etraftaki yapılar olduğu gibi yakın silah arkadaşı Ertuğrul Bey’i düşünmesi ile başlar : Yıllar öncesinin Ertuğrul Bey’ini daha enine boyuna gelişmiş, çok daha genç, bir tuhaf aklı başında, içinde karşısında görüyor, dinliyor; sanki Söğütteki mezarında toprağın bin yıllık derinliğinde gizli kalmış bir sudan içip de suyun ve toprağın gizliliklerinde pişmiş bir Ertuğrul Bey’in dipdiri kalkmış olduğunu sanıyordu. Ne yıllar geçip gitmişti; ne yüzler değişmişti ne de şu eski kilise olduğuncaydı.” (s.14,15)

Osman Bey, gençlik yıllarında yaşadığı olumlu ve olumsuz anları hatırlayarak geçmişe döner:

“ Kaç yıllar önceki baskını değil de babası Ertuğrul Beyin odasını hatırlayıverdi. İnegöl Tekfuru’nun elini öpmek zorunda kalışını : gençlik öfkesinin yüreğinde kabarıp kaynayışının , yüzünün yere gelişini , tekfur eli öpmenin zilletini ...” (s.136)

Osman Gazi, yaşamının son anlarında babasının ölümünü, kalabalıkları yarı uyukulu yarı uyanık bir şekilde hatırlar:

“Sık sık Söğüt’e gitmediğine pişman oldu. Sık sık hatırladığı babası Ertuğrul Beydi. Ertuğrul Beyin öldüğü oda, Ertuğrul Beyin ölümünden az önceki yüzü, sesi.. Ertuğrul Beyin ölümündeki kalabalık. Hayır kalabalık istemiyordu; kimseyi istemiyordu; sesleri at kışnemeleri, oklar, kılıçlar, pek de gitmeğe niyetli değillerdi. Soğuk terlerle beraber geliyorlar, kaynar terlerle geliyorlar, düşlerle geliyorlardı.”(s.413)

Kozmik zaman ögesi olan kış mevsimi, halkı hazırlıksız yakalar. Kar birden yağınca herkes telaşlanır.. Güz güneşinin yazımsı havası, orada bir yaz yağmurlarını andıran sağanaklar gelip geçer. Havanın ansızın bozacağını kara çevirip bir gece yarısı ortalığın ayaza keseceğini tahmin etmez. (s.63)

Kozmik zaman bazı bölümlerde günlük yaşam öğeleri ile verilir:

“Akşam üstü, sabah serinliği, temmuz’un sonunda, çok kötü bir temmuz güneşi, çok erken de olsa yanmağa başlamıştı.ağustosun sıkıntısı”(s.104,122,146,153)

Romanda sosyal zaman oldukça geniş bir şekilde işlenir. Türklerin geleneğinde, fethedilen Bizans şehrine girildiğinde, şehrin en büyük kilisesi camiye çevrilerek ilk vakit namaz kılınırdı. Bu gelenek Karacahisar’ı alan Osmanlıların da uyguladığını görürüz:

“Dursun Fakih sevinemedi. Biliyordu; Osman Beyin, daha Karacahisar üstüne yürümeğe niyetlendiği zaman meşveretin hemen ardında odada baş başa kaldıklarında söyledikleri ile Karacahisar’a girdiklerinde ilk namazı, eski kilisede kılmağa karar verdiklerinde çan kulesinde ezan okumağa çıkmadan az önce ‘Hele bu ezanı da sen oku Dursun Fakih, akşama Allah kerim’ deyişi saklı düşüncelerini açığa çıkarmıştı. (s.10)

Osman Bey, Karacahisar’daki eski yerlilerin can, mal ve inanç yönünden güvenli olması için Kadı Dursun Fakih’e buyruk verir:

“Karacahisar geniş yerdir: Türkmen de sağda solda aşiret halinde dağınık.. buyurduk ki bu dağınık, göçer halde yaşayan Türkmenin aşiretinden dileyen Karacahisar’a gelip yerleşe, onlara bu Karacahisar’da ev verile. Amma yerlilerden bir kimsenin hakkı yenilmeye, alıştırığa dokunulmaya ve burnu kanamaya; gelen Türkmenle Karacahisar’ın eski yerlileri bir tutula, ayrıcalık gözetilmeye. Tanrı’dan yüz aklığı diledin; yüz aklığı bu dediklerimdir ama sen kadısın kılıç değilsin; kadının kılıçlısı halka zarardır.”(s.10,11)

Pazar yerlerinden köprülerden para alıp, toplanan gelirlerle yeni pazar yerleri açmak, köprüler yapma geleneği bu dönemde uygulanmaya konur..(s.123)

Rahman ile Aryetta’nın nikâhları tekkede kıyıldıktan sonra, düğün töreni yapılır. Törende yenilir, içilir ve yöresel oyunlar oynanır:

“Yer yerinde oynadı denilse yeridir. Tekkede kimsenin ummadığı beklemediği bir düğün yapıldı ki Mürsel bile şaşı.. ağır barı bırakıp keçi

hoplatmasına; keçi hoplatmasını bırakıp düz halaya , düz halaydan terleyip çifte bara koştu. Tekkenin önündeki düzlükte çardaklar kurulmuştu. Beş ayrı yerden gelen kervan konağa inmişti.. ciritin davulun böyle bir hengâmede vurdu.” (s.311)

Karacahisar Türkmenleri geleneksel olarak de hıdrellezi coşkulu bir şekilde kutlyarlar. Hıdırellez bayramında, eğlenceler yapılır. Romanda genç kızlar kismetlerinin açılması için maniler söyleyerek, dilekler tuttuklarını öğreniriz:

“ Osman Beyle Mal Hatun evlerine girerken, Hıdırellez’in gün doğmadan önceki, gün doğarken, gün doğumunun hemen ardından üçleme törenini yaşayan Karacahisar’ın Türkmeni de yerlisi de bağa bahçeye çimene akmağa başladı. Kısa zamanda kıra bayıra dökülmeye kalmadı. Dere boyunda hiçbir ağaç altı boş değildi. Ocaklar yakıldı hemen.. Kızlar gül fidanlarının dibine gömdükleri küpleri çıkarıp getirdiler. Maniler söyleyip söyleyip küpteki işaretler bire birer çıkarıldı; kismetini açılacak kızın manisi açık, kismetini bir yıl daha kapanacakların manisi kapalıydı. Kismetini kapalı görünen, yaşı gelip evlenmemiş kızları anaları yahut nineleri alıp alıp gül ağaçlarının dibine göturdüler, kızların başlarında kilitlenmiş kilitleri açtılar, anahtarları toprağa gömdüler.”⁴(s.340)

XIV. Yüzyıl

Üçler Yediler Kırklar, *Çatı* romanının devamıdır. Romanın vak’a zamanı Orhan Bey’in 1326’da tahta geçmesi ile başlayıp 1355 yılında Osmanlıların Rumeli’ye girmesiyle sona erer.

Orhan Bey, Osmanlı’ya baş olmanın zorluğunu bildiği için kardeşi Alâeddin'den bu sorumluluğu almasını ister. Fakat Alâeddin Bey her zaman yanında yer alacağına söz vererek teklifi redd eder. Cendereli Halil'in Bursa'ya kadı tayin

⁴ Hıdırellez: Hızır ve İlyas isimlerinin ağzından aldığı şekilden ibaret olan hıdrellezin kökü, İslam öncesi eski orta Asya, orta Doğu ve Anadolu yaz bayramlarına dayanan Hızır, yahut Hızır ve İlyas kavramları etrafında yeni bir muhtevaya bürünmüş halk bayramının adıdır. Yalnız Anadolu, Balkanlar, Kırım, Irak ve Suriye Türklerine mahsus bir halk şenliği olan hıdrellezi 6 Mayıs’ta kutlanması iklim ve tabiat şartları ile bağlantılıdır. Ahmet Yaşar Ocak, “Hıdırellez” <mad.>. , TDVİA, c.XVII, s.313-314

edilmesi, eski Kadı Dursun Fakih'in isminin dahi geçmemesi beyler arasında şok etkisi yapar. Öte yandan, Karesi Beyi Pir Cebbar'ın Ali ve Veli Baba'nın ellerinde nerdeyse oyuncak haline gelmiştir; Ona istedikleri şekli vermekte bir zorluk çekmemişlerdir. Bu da devletin geleceği için tehlike oluşturan unsurlardan olur.

Bursa'da cami inşaatında çalışan işçilerden Karagöz ve Hacivat'ın konuşmalarına kulak misafiri olan Orhan Bey, Dursun Fakih ile ilgili sözlere kızar ve ikisinin de hapsedilmesini emreder. Orhan Bey'in oğlu Süleyman Bey de serpilmiş bir yiğit olmuştur. Orhan Bey kardeşi Alâeddin'e Bizans'tan Kantakuzinos'un kızını oğluna almak istediğini söyler. Alâeddin Bey de aynı fikirde olduğunu belirtir. Pir Cebbarın Ali'nin de çok tehlikeli olmaya başladığında benzer düşüncüyü paylaşırlar.

Bursa Kadısı Cendereli Kara Halil, Taciklerden Pir Cebbar'ın Ali, Veli Baba'nın dergâhının basılması emrini verir. Emir yerine getirilir, ancak Pir Cebbarın Ali ve Veli Baba bir patlama sonucu içerde kalmışlardır. Orhan Bey ikisinin de yargılanmadan öldürülmesine üzülür.

Cendereli Halil'in yoğun işleri arasında cevap veremediği bir soru şudur : Dursun Fakih Bursa'ya kadı yapılması gerekirken niçin haksızlığa uğratıldığıdır?

Süleyman Bey, babası Orhan Bey'e batıya geçmek istediğini açıkladıktan sonra helâllaşarak ayrılırlar. Orhan Bey, hapiste bulunan Karagöz ve Hacivat'ı affeder.

Orhan Bey, Dursun Fakih'i yeni fetih yerlerinden Rumeli'ye kadı tayin ederek gönlünü almak ister. Fakat Dursun Fakih bitkindir, Rumeli'ye kavuşmadan vefat eder.

Orhan Bey, annesine çok benzeyen kardeşi Alâeddin'i gördükçe annesini hatırlayarak geçmişe döner :

“Orhan Bey, Mal Hatun anasının gözlerini hatırladı; böyle sevecen, böyle esirgeyen, hayran bakışları vardı. Çocukluğundan beri ne zaman korkulu düş görse, ne zaman bir zorlukla karşılaşsa Mal Hatun anasının gün vurmuş bal süzümünde

gözlerinin yüreğinden gülümsediğini hissederdi. Alâeddin'in gözleri de öyle gülümsedi.” (s.36)

Osmanlı Beylerinden, Hacı İlbey, halkın hastalıklar için uyguladığı tedavi yöntemini görünce çocukluğu hatırına gelir :

“Ben çocukken annem hastalandıydı; iyice ısıcaklamıştı, elini alnına vursan elin yanıyordu. Dediğine bakılırsa yüreği kızıl alevlerde yanar dururmuş. ” (s.57)

Erenlerden Veli Baba, Bursa valisi Cendereli Halil tarafından hücreye konulduğunda geçen yıllarını düşünerek kendini boşlukta hissederek hayıflanır:

“Derin bir soluk aldı, başka biri aldırıldı herhal bu soluğu kendi almadı, zorla aldırıldığını hissederek gibi oldu: ‘Yetmiş şu kadar yıl?..’ Yetmiş beş yıl, diyemiyordu bir türlü. Gözüne çarpan ilk ağaca doğru oturmak isteyen bacaklarının itişile gitti; oturmak isteyen bedeni oturdu.” (s.84)

Orhan Bey'in silâh arkadaşlarından Sülemiş,bir sohbet ortamında Bursa'nın fethi sırasında yaşanan zorlukları geçmişe dönerek anlatır:

“Bir Orhan Bey canlıydı. Bursa kuşatmasındaydık. Osman Beyimiz de attan kılıçtan elini eteğini çekmiş; atı, kılıcı onca çeriye Orhan beyin buyruğuna bırakmıştı. Bursa ha düştü ha düşecek derken düşme haberi gelmiyordu bir türlü. Köse Mihal Bey, Orhan Beyden aldığı buyruk üzerine Bursa içine giriyor, Bursa tekfuruna ile konuşuyor; kansız teslim olursa Bursa'ya şunlar şunlar yapılacak diyor.. kandıramıyordu. Bursa'nın kefereleri açtı.” (s.150)

Bizans kökenli Kendigelen Kız, bulunduğu noktaya gelişini kardeşi Aryetta'yı hatırlayarak geçmişe döner:

“Gözlerimin önüne çok uzaklarda kalmış bir gece vakti geldi; babamızın hisarının teslim edilişinin birkaç saat öncesi; Aryetta'nın düşlü gözleri, düşlü gözlerinin Rahman'ı soruşu, tarifimi kıskanışı, öfkelenişi çocukça.” (s.192)

Kozmik zaman romanın akışına göre bazen detaylı bazen de kısa olarak geçiştirilir:

“Gecenin gündüze karıştığı sıralar”.(s.46) “O günün sabahı kuşluk vaktine doğru..” (s. 48) “Gece yarısı uyandırıp gönlünü alsa..” (s.68) “ Ya iki ya üç ay sonra Ali’nin babasını öldürdüler..” (s.105) “ Dört gün dört gece uykuya şerbetli olmak.” (s134)

Konya şehri anlatıcı tarafından zamanla beraber kişileştirilerek işlenir :

“Konya’ya bir vakitler gün ışıırken, bulut kızarmasında girmiş, uyanan koca bir şehrin uykusuzluğu gözlerimi yakmıştı. Konya’dan, şimdi bir gece vakti, koca bir şehir uykuya yatarken çıkıyordum, gözlerim uykuya varmanın rahatlamasındaydı” (s.116)

İnsanların sesleri günün saatine göre değişir: “Her çeşit ses duyulurdu; insanlar gibi gölge sesler.. Akşamsa akşamlaşmış, geceyse geceleşmiş, sabahsa gün doğumunda insanlar sesler, soluklar dolaşırdı.” (s.168)

Romanda, Rumeli’ne geçmek için bir sala binen ve kendilerine Üçler Yediler Kırklar denilen kişilerin ermişler olduğu inancı hakkında anlatıcı tarafından bilgi verilir:

‘Salda üç kişiyiz ama bekleyenler de bizimle beraber sayılır’ dedin. Eh yedileştik say’ dedi Gazi Fazıl; “ Üçler bizsek, yediler de bizimle demektir.’ ‘ Kırk’ dedi kalın, göğüsten gelen sesi ile Ece Halil; ‘Kırkları da düşün.. Süleyman Bey’in kırkları yeter mi?’”⁵ (s. 11)

Zehirlenen komşu çocuğu için Pir Cabbarın Ali çocuğu kusturup kurtarması birinci müdahaledir. İkinci müdahale ise oldukça farklıdır :

⁵ Aslında bu ulu kişilerin Moğol istilasından sonra Anadolu’ya göç eden “ Horasan Erenleri”nden oldukları da düşünülebilir. Aradan geçen bu asırlara rağmen, halk ile iç içe olma özelliklerini korumaktadırlar. Andlar, onların üzerine verilir, duaların, arzuların kabulünde onların himmeti beklenir.Günümüzde bu an’ane mistik gücünü kayıp ettiği içindir ki : Sepetçioğlu o yüce şahsiyetleri tekrar tanıtmak, yaşatmak istemiştir.’ Vatan büyük mezarların üstündeki topraktır. Büyük mezarların tarihçilerini yeniden yad etmek gayretindedir.” 1 Metin K. Özgüller, “ Üçler-Yediler- Kırklar “,Yeni Divan, Haziran 1980. S:2, s.11

“Ondan sonraki tütsüler, acayip ayinler, sağa sola kötü ruhları koğmak için köpek kanı sürmeler için gözbağcılık kısmıydı.”(s.64)

Zöhre misafir olduğu evin sofrasının güzelliği karşısında hayretini gizleyemez. Sofraya işlenen desenler ve renkler Anadolu’yu anlatır. Zöhre sofrayı ve ikram edilen yiyecekleri şu şekilde ifade eder:

“Güllücük, odaya bir daha girdiğinde bir yaygıyla geldi, yere serdi. Yaygının üstüne üç ayak bir seki, sekinin üstüne kalaylı geniş bir sini koydu. Ağzımı açıp tek bir söz söylememiştim daha. Büyülenmişim; o zamanki halimi anlatacak bundan iyi bir söz bulamam. Kalaylı sininin üstüne konan sarı şimşir kaşıklar gözümü alıyordu; tazeliği yufka kabarışından belli ince uzun açılmış pazar ekmeği gözümü alıyordu. Şimdiyece görmediğim âyet yazılı değirmi bir tasta üzeri bolca naneli, kızarmış yağ dökülmüş tüten sıcak çorbanın buğusu gözümü alıyordu; çorbanı buğusu gözümü alıyordu; çorbanın yanında yassı bir toprak çanakta dilimlenmiş keçi peynirinin aklığı gözümü alıyordu.” (s.273)

Orhan Bey, sosyal devlet anlayışından hareket ederek yoksullara, kimsesizlere sahip çıkmış şehrin birçok yerinde imaretler açarak yararlı hizmetlerde bulunmuştur. Anlatıcı, imaretlerde yaşananları kozmik zaman öğeleri ile de bütünleştirmiştir:

“Koca dev kazanlar, imaretin bahçesinde saymakla bitmez gibi; her birinin altında dev ateşler yanıyordu. Her birinde dev buğular eti, çorbayı, pilavı ve helvayı ayrı ayrı taşıyordu. İznik et kavurmasında, toyga çorbasının nânesinde, pilâvın karabiberinde, helvanın meyânesinde doymuş, sıcak bir lezzet kokuyordu. Kış bitmiş birdenbire gelmiş gibi, umulmadık bir bahara dönmüştü. Baharın, daha hiç yorulmamış gün ışıkları, dev kazanların bakırına vurmuş yalım yalım alazlanmadaydı. İmaretin duvarı boyunca, her biri at sırtında bir adam boyu üst üste istiflenmiş yeni kalaylı düz tepsilerde bir ayrı gün yanıyor, bakanın gözünü alıyordu. Yeni kalaylanmış bakır taslar, kapaklı kirpikliler, sahanlar daha beride aynı bahar güneşini göz alabildiğine kamçılıyordu. Bütün İznik, yoksulu, kızı kızanı

sıraya girmiş sağı sakatı dememiş, genci ihtiyarı düşünmemiş imaretin önünü doldurmuştu.” (s 344)

Sunguroğlu romanında vak’a zamanı 1335’te Armutlu’nun fethi ile başlayıp 1355’te Orhan Gazi’nin vefatı ile sona erer.

Sungur Alp’ın oğlu Aykut, babasının arkadaşı Akça Dede’nin verdiği isimle Sunguroğlu adını alır. Sunguroğlu, atı Şahin ve köpeği Düka ile Söğüt’ten ayrılıp sınır boylarına doğru yol alır. Arkasından Akça Dedeyi, nineyi ve onların Sunguroğlu’na sevdalı kızı Nilüfer’i gözü yaşlı bırakır.

Sunguroğlu, Orhan Gazi’nin hizmetine girerek yapılan akınlarda kahramanlıklar gösterir. Sırasıyla İznik, İzmit, Karesi Beyliği’ni Osmanlı topraklarına katılmasında katkısı olur.

Yıllarca serhat boylarında savaşarak başarılar kazanan Sunguroğlu, doğup büyüdüğü Söğüt’e döner. Söğüt’e vardığında Akça Dede’nin öldüğünü duyar ve köylülerin cenazeyi gömdüklerini görünce mezarlığa koşar. Nilüfer ve annesi büyük bir üzüntü içerisinde. Söğüt’te Aykut ismiyle bilinen Sunguroğlu artık çiftçi olarak Nilüfer ve annesini geçindirmek için çalışır.

Üç ay sonra Bursa’dan arkadaşı Saltuk gelip, Sunguroğlu’nun Bursa’dan çağırıldığını haber verince , Aykut’un Sunguroğlu olduğu ortaya çıkar. Köylüler Sunguroğlu’nu bırakmak istemezler. Ama Sunguroğlu Nilüfer’i ve annesini yanına katıp Bursa’ya gider. Bursa’da Orhan Bey’in hizmetine devam eden Sunguroğlu önemli hizmetlerde bulunur.

Anlatıcı, eski bir akıncı olan Akça Dede’nin geçmişte yaptığı kahramanlıkları geniş bir şekilde ifade eder. Daha sonra şehit olan yakın arkadaşı Sungur Alp’ın, oğlu Aykut’a yıllarca savaş talimleri yaptırarak onu bir akıncı gibi yetiştirir. Anlatıcı Akça Dede’nin yaşamından yola çıkarak geçmiş günlere döner : “ Akça Dede uzun yıllar ok gezlemiş, kılıç çalmış, at binmiş; birçok cenklere iştirak etmiş bir akıncı idi. Vücudunda ok değmedik, kılıç çizmedik bir karış yer yoktu. Orhan Gazi’nin ilk yıllarından beri yanından ayrılmamıştı. Yaşı altmışı çoktan geçmiş olmasına rağmen delikanlılık yılları kadar dinç ve atılgandı. On yıldır Söğüt’e çekilmiş, bu eski

Osmanlı Beyliği payitahtında küçük bir arazi olarak çiftçilik yapmağa başlamıştı. Halinden memnundu. Aykut'u öz oğlu gibi seviyordu. Bir vakitler babasıyla nice cihatlara iştirak etmiş, fetihlere gitmişlerdi. Artık o, çoktandır yoktu. Onun yerini Aykut dolduracaktı. Delikanlıya bir baba şefkatinden başka, candan bir arkadaş muhabbetiyle de bağlıydı. On yılını bu gencin yetişmesine vermiş, onu her bakımdan mükemmel bir akıncı olarak yetiştirmek için elinden gelen her imkânı kullanmış; bütün bildiği akıncı oyunlarını eksiksiz belletmişti. Şimdi talebesinin istediği kıvama geldiğini görüyor, emeklerinin boşa gitmediğine seviniyordu.”(s.8)

Akça Dede, Aykut'a savaş talimi yaptırırken; gençliğinde baba Sungur Alp ile Orhan Gazi döneminde yaptıklarını hatırlatarak geçmişe döner. Akça Dede: “1337 yılının başlarında idi. Bursa fethedilerek merkez yapılmış, birçok kaleler alınmış, zaferler kazanılmıştı. Şehrin her tarafı fokur fokur kaynıyordu. Her yerde muazzam faaliyetler vardı. Halk yakında sefere çıkılacağı haberini almış, bayram ediyordu. Evet, herkes bir yerlere akın olacağını biliyordu ama hiçbiri nereye gidileceğinden haberdar değildi.

Yalnız ben birkaç gün evvel bunu babandan öğrenmiştim. Hiç unutmam. O gün müstesna bir neşeyle gelmiş: ‘Zorlu bir cenge çıkacağız yiğidim, kılıcını keskin bile’ diye sırtıma vurmuştu. Sonra etrafta kimsenin olmamasından istifade ederek kulağıma: ‘İzmit’in fethine çıkıyoruz’. Diye fısıldamıştı. Ne kadar memnun olmuştum buna. Baban, Orhan Gazi’nin itimat ettiği serhat beylerindendi. Her mecliste muhakkak bulunur, her işte fikri sorulurdu. O haberi bana getirdikten sonra bizzat Orhan Gazi bir emirle hepimizi büyük meydanda topladı. Orada yaptığı konuşmada zor bir sefere çıkılacağını, hepimizin yirmi gün içinde hazırlanmamız gerektiğini söylemişti. O günden beri Bursa kaynıyor, arı kovanı gibi işliyordu. Casuslardan biri gidip biri geliyor, harekât hakkında bir şeyler öğrenmeğe çalışıyorlardı. Bütün bunları çok iyi bilen Orhan Gazi, bir ara Hereke ve Yalova taraflarına akın edeceğini yayarak casusları şaşırtmıştı. Bundan telâşlanan Hereke Bey’i sağa sola başvurarak yardım toplamağa çalışıyordu.

Nihayet birkaç gün sonra Orhan Beyden beklenen emir çıktı. Yanında Hacı İl Bey, Gazi Fazıl Bey, Akçakocaoğlu, Balabancıkoğlu, Kara Hasan Bey ve Evranos

Bey olduğu halde ağır ağır meydana geldi. Etrafta babanı görememiştim. Orhan Bey yanındakilerle beraber meydana kurulmuş kürsüye doğru ilerleyerek üstüne çıktı. Bir an durup etrafa baktı. Adeta kalbimizi okumak ister gibi, derin derin bakıyordu.”(s.14,15)

Aykut babasının nasıl ve nerede kim tarafından şehit edildiğini Akça Dedeye sorar. Akça Dede ise olup bitenleri Aykut’a olduğu gibi anlatarak geçmişe döner: “ Evlat, harp hazırlıkları bittikten sonra yola çıktık. Turgut Alp, baban Sungur Alp ve birçok akıncı yiğitle öncü kuvvet olarak ilerliyorduk. Karşımıza ansızın Bizans şövalyesi Selikos ve arkadaşları çıkar. Yolumuzdan çekilin dedik ama bizi dinlemeyerek saldırıya geçtiler... Meydan, on kişinin dövüştüğü bir yer değil, büyük bir harp alanına dönmüştü. Naralar, at kişnemeleri, birbirine karışıyor; belki o zamana kadar insan sesi duyulmamış ıssız orman içlerinde uğulduyordu.

Babanın seri atakları adamların yarı canlarını almıştı zaten; bize ise yalnız sesi duyulmamış ıssız orman içlerinde uğulduyordu. Babanın seri atakları adamların yarı canlarını almıştı zaten; bize ise yalnız sesi bile büyük şevk veriyordu. ‘Vurun bahadırlarım, vurun şahbazlarım koçlarım’ dedikçe, yeni dövüşe girmiş gibi zindeleşiyorduk. Adeta kendimizden geçmiştik. Baban üç kişiyi haklamış, bana yardıma geliyordu. Ben de o zamana kadar birinin işini bitirmiş, bir tanesini de ağırca yaralamıştım. Doğrusu yorulduğum desem yalan olur. Burnumdan soluyordum. Kuvvetten kesilmek üzereydim. Rakiplerimden birini baban alınca adamakıllı ferahladım ve daha rahat dövüşmeye başladım. Hatta iyice keyiflendim bile. Tak bu sırada Turgut’un sesi kulaklarımda uğuldadı: ‘Kaçıyor..’ Mücadele halinde olduğum için başımı çevirip bakamadım. Rakibinin kaçtığını anlamıştım. ‘ Boş ver kaçsın.’ Diye karşılık verdim. Fakat Turgut beni duymadı bile; çoktan atını mahmuzlamıştı.

Bu sırada ben de yaralı rakibimin hesabını görmüştüm. Sadece omuz başımdan hafif bir yaram vardı, o kadar.. Baban hâlâ kendisine bıraktığım adamlarla vuruşuyordu. Ama ne vuruşma görecektin. Kedinin fare ile oynaması gibi oynuyordu onunla. Alay etmek geldi içimden: ‘Yardım edeyim Sungur Alp?’ Güldü: ‘Seyret Akça’dedi. .. Tam o sırada müthiş bir şey oldu. Nereden geldiği belli olmayan kahpe

bir ok babanın küreğine saplandı. Başımı hızlı çevirdiğimde, Bizans İmparatoru'nun kalles uşağı Selikos kâfirini gördüm. Tepede durmuş pis pis sırtıyordu.

Süatle kirişi elime aldım; fakat o, iğrenç bir kakhaha atarak çoktan atını mahmuzlamıştı. Babana baktığımda attan düşmek üzereydi. Ulu bir çınar gibi sallanıyordu. Dudaklarında acı bir gülümseyiş vardı. Fırlayıp kucakladım. 'Nasibimiz kahpece atılmış bir okmuş Akça' dedi. Başını kucağıma almış ne yapacağımı bilmez bir halde bakıyordum. 'Oğlum sana emanet Akça .' diye devam etti. 'Oğlumu sen yetiştir..' Sonra Kelime-i Şehadet getirerek bir daha açmamak üzere gözlerini kapadı. Dudaklarının kenarından akan ince kan şeridi, sanki şehitliğini imzalıyordu. Akça Dede sakalından süzülen yaşları elinin tersiyle sildi. ' İşte bu vasiyetin yerine gelmesi için yıllarca uğraştım. Sevgili arkadaşımın son sözlerine on senemi verdim.' (s.20, 21)

Romanda kozmik zaman tasvirlerle verilir: "Ak sakallı ihtiyarın gözleri daldı. Uzun uzun ikinci güneşinin yapraklar arasında süzülüp, yalçın kayalarda oynaşmasını seyretti." (s.5)

Mart ayının dondurucu havası benzetmelerle işlenir: "İlklere işleyen bir rüzgâr esiyordu. Mart ayının en soğuk gecelerinden biriydi. Ay, bazen bulutların arasında sönüyor, bazen etrafı güneş gibi aydınlatıyordu. Yerde kar olmamasına rağmen tepelerde hâlâ yumak yumak beyazlıklar vardı. Ay ışığı bunların üstünde oynastıkça gümüş kayalıklar parılıyordu." (s.121)

Kış mevsimi ile beraber akınlara ara verilir, soğuklar bitince savaş mevsimi başlar: "Orhan Bey: İnançlı bir orduya sahip böyle milletin durması haramdır. Bunun için de Rumeli'ye geçmek lazımdır. Artık bahar geldi. Cihat mevsimi açıldı demektir. Kış geçtiğine göre vakit kayıp etmeye gelmez." dedi. (s. 142)

Kış mevsimi bittikten sonra tabiatta meydana gelen değişim şu şekilde ele alınır : " Güneş tam tepeye çıkmıştı. Fakat zayıf ziyası tepayı ısıtmağa yeterli gelmiyordu. Ufka yakın yerde bulutlar kümelenmiş, başlarına vuran güneşle tatlı bir renge bürünmüş, yumak yumak yükseliyorlardı." (s.180)

Sosyal zaman olarak, değişik öğelerin işlendiğini görürüz. Akça Dede, Aykut’a kılıç talimi yaptırarak, savaşın inceliklerini öğretir: “Aferin Aykut hedefi vurdun. Şimdi bir daha!.. Bacaklarını kuvvetle ger, gözlerini hedeften ayırmadan oku kirişe yerleştir ; yarım çapraz dön, hah şöyle,, tamam vurdun işte!...(s. 5)

Akıncılar, savaşacak seviyeye gelince gelenek olarak bir beyin mahiyetine girmekteydiler. Akça Dede de Aykut’u, Orhan Bey’in himayesine girmesini ister: “Artık her şeyi öğrendin. Babanın yolunda yürümek sana düşer. Yalnız şunu bilmelisin: Maksadına ermek istiyorsan bir tuğ altına girmen gerekir. Yani bir beye sırt vermen lazım. Baban Orhan Bey’e hizmet etmişti. Umarım sen de o bayrağın altına girersin. Orhan Beyin geleceğı parlaktır.” (s.24)

Orhan Bey döneminde Bizanslılarla yapılan anlaşma sosyal zaman açısından dikkate değer bir durumdur: Bizans askerleri veya şövalyesi durup dururken hiçbir Osmanlıya sataşmazdı. Bundan dolayı Osmanlılarla Bizanslılar aynı yerlerde oturmaktan ve kalmaktan çekinmezlerdi. (s. 99)

Orhan Beyin, meşveret odasında beylerin oturuş şekli ve odanın dekoru dönemin yapısını yansıtır: “Büyük meşveret odası o gün dopdoluydu. Bütün kandiller yakılmış sağnak halindeki ışıklar, ağır Şam halılarının üstüne dökülüyordu.Pencerelerde asılı ağır atlas perdeler sıkı sıkıya kapalıydı. Gün görmüş yaşlılar Orhan beye daha yakın oturlardı. Arkasında her zamanki gibi kollarını çapraz olarak göğsüne kavuşturmuş oğlu Süleyman paşa duruyordu. Orhan Bey alınacak her karar için beyleri ile meşveret yapardı. (s.111)

Sahipsiz Saltanat romanında vak’a zamanı 1390 tarihinde başlayıp 1412 Fetret döneminin bitimine kadar devam eder. Yıldırım Bayezid, Anadolu’da ilerlemelerine engel olan Kadı Burhaneddin’in üzerine yürür. .Fakat o sırada Kadı’nın Akkoyunlu Beyi Karayölük Osman tarafından öldürülmesi üzerine Yıldırım Bayezid, Sivas’ı savaşız alır.

Aynı yıl Memlûklerin elinde bulunan Malatya fethedilir. Maraş’taki Dulkadiroğulları Memlûklerler yerine Osmanlılara bağlanır. Böylece 1400 yılında Yıldırım Bayezid Han, Türk hâkimiyetini Doğu Avrupa’ya kadar ulaştırmış bulunur.

Yıldırım Bayezid'in sağladığı birlik beklenilmeyen parçalanmalara neden olur. Aydın, Saruhan, Menteşe beyleri devletlerinin geri verilmesi için Timur'a başvururlar. Bunu bahane eden Timur orduları ile Sivas 'a kadar gelerek her tarafı yakıp yıkar.

Yıldırım Bayezid, Timur'un saldırıya geçmesi üzerine; İstanbul kuşatmasını bırakıp tekrar Doğu Anadolu'ya gelir. Sivas'ı, Erzincan ve Kemah'ı geri alarak Anadolu Birliğini yeniden sağlar. Bunun üzerine Timur saldırılarını yoğunlaştırarak ortalığı kasıp kavurmaya devam eder. Yıldırım Bayezid'in barış çağrılarına olumsuz cevaplar verir.

1402 yılının temmuz ayının sıcak bir cuma gününde Yıldırım Bayezid'in ordularıyla, Timur'un orduları Ankara'nın Çubukova mevkiinde karşı karşıya gelirler. Timur ordusunun kilit noktalarına akrabalarını yerleştirir. Yıldırım Bayezid da farklı bir yerleştirme taktiği uygular. Savaş başlayınca Yıldırım Bayezid'in orduları üstün gelmeye başladıkları bir anda, Kara Tatarların ihanetine uğrayan Osmanlı ordusu arkadan vurulur. Bu durum Yıldırım Bayezid'in askerlerinin moralini bozar. Savaşın ilerleyen saatlerinde; Osmanlı Devleti'nin içinde yıllarca himaye görmüş olan azınlıklar da Timur'un safına geçince, Osmanlı Ordusu bozguna uğrar. Sekiz saat süren Ankara savaşını Timur kazanır.

Ankara Savaşı'nı kazanan Timur'un amacı kuvvetli bir Osmanlı yerine, parçalanmış birkaç Osmanlı beyliği vücuda getirmek olduğundan Anadolu beylerine ait olan yerleri Osmanlılardan alıp eski sahiplerine verdikten sonra geriye kalan Osmanlı ülkesini de Yıldırım'ın dört şehzadesine verir.

Şehzadeler arasındaki taht kavgaları yıllarca devam eder. Süleyman Çelebi, Rumeli'de, İsa Çelebi, Balıkesir taraflarında, Mehmet Çelebi Amasya'da, Musa Çelebi de Bursa'da bağımsızlıklarını ilan ederler. Kardeşler birbirleriyle zorlu savaşlar yaparlar. Siyasi ve askeri yönü gelişmiş olan Mehmet Çelebi kardeşlerini yenerek 1413 tarihinde Osmanlı birliğini tekrar kurar

Şehzade Mustafa Bey, taht kavgalarının kızıştığı bir anda eski evlerinde bir süre saklanmak gerekliliği duyar. Etrafına göz gezdiren şehzadenin gözünde geçmiş

canlanır: “Mustafa Bey kapıyı sürgüledi bir süre etrafına bakındı. Odayı tanımıştı. Yıllarını geçirdiği oda idi. Eski günleri hatırlayınca yüzünü ekşitti. Yavaş adımlarla pencereye yaklaştı. Perdeyi hafifçe aralayarak baktı. Havuz başındaki mermer masa eskisinin aynısı idi. Bir zamanlar Süleyman Çelebi’nin oturduğu yerde şimdi Mehmet Çelebi oturuyordu.” (s.217)

Yıldırım Bayezid, tahta çıkınca başta kapıkulları olmak üzere, yeniçerilere, beylere akçe dağıtarak onları ödüllendirir. Ayrıca Rumeli tarafına çok seferler yapan Yıldırım Beyazıd’a Sultan-ı Rûm’ünvanı verilir.(s.29)

Kardeşler arasında süren taht kavgalarının sonuçları Bizanslılara bayram sevinci yaşatıyordu. Musa Çelebi’nin kardeşi İsa Çelebiyi ortadan kaldırması bu duruma en belirgin örnek oluşturur: “ Bizans neşeden sarsılıyordu. İmparatorun sevinci herkese yayılmış, şehir zevkten sarhoş olmuştu. Her taraf bayraklarla donatılmış bulunuyordu. Hipodurumda çeşitli yarışlar düzenlenmişti.

Elbette bu coşkun, neşenin sebebi vardı. Bu sebep ise Osmanlı Devleti’nin kaderiyle alâkalı bulunuyordu. Şehzadeler arasında sürüp giden taht kavgaları nihayet ilk kurbanını vermiş, çetin bir savaştan sonra Musa Çelebi, kardeşi İsa Çelebiyi ortadan kaldırmıştı.”(s.85)

Geçitteki Ülke romanın vak’a zamanı 1389 ile 1396 tarihlerinde geçer. Osmanlı Devleti’nin bütünlüğünü tehdit eden iç çekişmeler ve Niğbolu Savaşı’nın cereyan ettiği olayları konu edinir.

Karamanoğlu, Şeyh Bedreddin’i Konya’ya davet eder. Manevî gücüne inandığı Şeyh Bedreddin’den Osmanlı tehlikesini ortadan kaldırmak için yardımcı olmasını ister. Karamanoğlu, bununla da yetinmeyerek; Osmanlı Devletini yıkmak isteyen Germiyan, Menteşe ve Aydınli beylerini de Konya’ya çağırır.

Anadolu’daki beylikler yıkıcı çalışmalarına devam ederken, Timur’da Osmanlı Devleti’ni yok etmek için gece gündüz plânlar yapar. Bu durumu bilen beyler Timur’a sığınarak yardım isterler. Timur, beylerin gerçek yüzlerini, nasıl bir plân içinde olduklarını bildiği için gerekli desteği vermez.

Yıldırım Bayezid, ülkesinin sınırlarını genişletmek amacı ile Niğbolu kalesini kuşatır. Bunun üzerine Macar Kralı savaş meclisini toplayarak, Osmanlılarla kaçınılmaz olan savaşın son hazırlıklarını gözden geçirirler.

Zaman zaman kahramanlar geçmişlerini hatırlarlar. Somuncu Baba, Mevlânâ Türbesini ziyaret ederken Şeyh Bedreddin ile karşılaşır. Bedreddin'i gördüğünde kendisinin yaşlandığını anlar ve bundan dolayı geçmişe döner: “Zaman en unutulmamış haliyle birdenbire karşısına dikilmişti; bir aynadan daha gerçek hem görüyor hem de gösteriyordu.İlkin: ‘Acaba?’ demişti; ‘O mu?’ deyip duraklamıştı. Şunca yıl gerisin geriye dönmüş koşa koşa bir ramazan sabahının alacasında Kara Mustafa ile birlikte sıralanmış üç beş çocuğun içinden hep susan, hep ısıtılmalı bakan, konuşacağı tuttu mu ısıtmalarda ısınmış tav alevinde laflar eden Bedreddin'i tutup çıkartmıştı. O oğlancıktı bu, gözleri yine yere bakıyordu, göz kapakları yine ısıtmalardan yorulmuştu. Bu defa kara, karanın güneşte sola sola rengini atmağa hazırlanmış hem de çalılışmış, sakal niyetine fişkırmıştı çenesinden.” (s.123)

Bayezid'in kale komutanı olan Doğan Bey, sabaha kadar nöbetçilerin yanında oturarak etrafı kontrol eder. Günlerin verdiği yorgunluk ile yarı uyanık yarı uykulu şekilde özlem duyduğu anne ve babasını hatırlayarak geçmişe döner: “Doğan Beğ hatırlanması mümkün olmayan bir zamanın içine girmişti, hatırlanması mümkün olmayan bir zamanı geriye çeviriyordu. Bir çocuk Doğan Beğe benzer, Doğan Beğin eli kadar ancak ufacık. Baba yüzüne benzer bir çizgiden ana yüzünü anıştıran bir başka çizgiye gide gele, seğirte çapa yoruluyordu. Oturuyordu olduğu yerde. Uyukluyordu. Boynu eğiliyordu. Başı öne düşüyordu. Başı önüne düşerken sırıyordu. Doğan Beğ de sıçradı Uyumuştı içi geçmişti. Kaç gecedir uykusuz olduğunu düşündü. Çıkaramadı. Hep böyle kaçamak dalmıştı. En koyusunda bile kuş uykusundaydı. Düşünmek istedi, düşünemedi. Yıllar var ki ne anası ne babası aklına gelmişti. Gelse de yüzlerini zor çıkaracağı bir hüznü özlem olarak gelir, bir hüznü özlem olarak giderdi. Biraz önceki iç geçişinde neden anasının babasının yüzüne koşmuştu durmadan? Bir an, burcun çıkıntısında, çevresi sonsuz denizlerle çevrili bir yalnızlıkta bunalır gibi olduğunu hatırladı.” (s. 306,307)

Yıldırım Bayezid, gece yarısı, çevreyi ve askerlerini kontrol etmek amacı ile dolaşmaya başlar. Kimselere görünmemek için, gizli yollardan ve ormanlık alanlardan gitmeye dikkat eder. Gece yarısı Haçlı ordusunun uykuda olduğunu görünce atını şahlandırıp, masallarda olduğu gibi şimşek gibi her tarafa akınlar yapmayı içinden geçirir. Bu duygular içinde çocukluğuna döner : “Daha üç beş yaşlarındayken, İne Beğ miydi acaba İne Beğ değilse kimdi pek çıkaramıyordu. Kimse artık onun okuduğu Hazreti Ali’nin cenkleri, Hazreti Hamza’nın teke tek savaşmaları, bir de.. Bay Böğrek.. bunlar gibi işte. Oğuz Han’ın canavarla cedelleşmesi gibi de.. Niye olmasın?” (s.330)

Anlatıcı üzüntülü olan hayvan bakıcısı Ecevit’in psikolojisi ile eylül ayını bütünleştirerek verir: “Eylülün ilk günleri, ağustos, çekilesi sıcaklığını çekip götürmüş, tortusunu eylüle bırakmıştı. Oldum olası Ecevit, eylülü, ağlamaklı bir hüznle birlikte duyardı içinde. Gözleri, yeşilini sarıya sarıya çelen yaprakların damarlarına takılırdı hep. (s.273)

Sosyal zaman olarak halk inanışlarına yer verilir. Meselâ Somuncu Baba, Ecevit’in çalıştığı fırına girip bir süre oturduktan sonra fırından ayrılır. Ecevit, fırına gelen Somuncu Babanın uğursuzluk getireceğine inandığı için; eğilip kapının dibindeki küpten bir maşraba su alır. Üç Gulhuvallahı bir Elham okuyup suya üfler. Maşrapadaki suyu, fırının içine dört köşeye serpti. ‘Lânet olsun canına, lânet olsun canına.. Hem şeytan hem şeytanı anana. Lânet olsun canına, lanet olsun canına.. hem şeytana hem şeytanı anana.. lânet olsun canına. Dedikten sonra kandili yakar. (s.118,119)

Somuncu Baba dönemin sosyal özelliklerini bir fırındaki sofraya benzeterek açıklar: “ Somuncu Baba’nın gözleri kamaşıyordu. Yıllarca önce birbirine bağlanmış da kendi fırınına getirilmiş olan bir sofraydı sanki dünya ve bu sofrayı ucundan ucundan Simavanlı Bedreddin, Ecevit, Doğan, Börklüce, Torlak.. ve Bayezid kemiriyorlardı. Bir Karamanoğlu bir de Timur Beğ noksandı o zamanki sofrada. Şimdi sofraya büyümüş, şimdi sofraya zenginleşmişti. Şimdi Karamanoğlu ile Timur Bey de sofraya oturmak istiyordu. Ve şimdi Konya’da.” (s.134)

Derviş Buharalı, elindeki üç kandilin sırrını tekke- tasavvuf geleneğine göre açıklarken; yönetenlerle yönetilenler arasındaki diyaloga da ışık tutar. “Bu üç kandilden biri sevgimizdir; bizde yanar, bizde söner, bizden sonraya kalır; bizi halka halkı bize hepimizi bedenimizi vereceğimiz toprağa bağlar. Bu üç kandilden ikincisi yine sevgidir; bizi yönetenlere yönetenleri bize... hepimizi bizi doyuran toprağa bağlar.. bizde yanar, bizde söner, bizden sonraya kalır. Ha babam bu üç kandilden üçüncüsü bir daha sevgidir. Halkımızla yönetenlerimizin ötesinde kalan insanları bize, bizi insanlara hepimizi bir göğün altına bir yerin üstüne bağlar.. bizde yanar bizde söner, bizden sonraya kalır. Biz de, bizden öncekilerin yolunca bu üç kandilimizle geldik temelleşmeğe. Yolumuz Bursa idi. (s.165,166)

Timur’un eski komutanlarından Seyyid Bereke, Timur’un sofrasını şöyle anlatır: “Sofraya iki altın lengerde, üstünde sarı safran ısıltısında emilmiş, incecik bir yağ pırlıtsı şavklanmış mis kokulu Horasan pilavı getirdiler. Pirinçler say ki canlıydı; eti pirinç olmuş, pirinci pürçekliyle yanar sönerdi; baharatı tütüyordu dumansı. Yenmekten çok seyre değer bir görünüştü. Pilâv lengerlerini getirenler şerbetleri de tazelediler.”(s.193,194)

XV. Yüzyıl

Darağacı romanındaki olaylar, Yıldırım Bayezid’in Anadolu Hisarı’nı 1396 yılında yaptırması ile başlayıp 1413’de Çelebi Mehmet’in, Anadolu Birliğini kurması ile sona erer.

Timur, Yıldırım Bayezid’i ortadan kaldırmak için bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra Anadolu üzerine yürüyerek Sivas’ı yakıp yıkar. Bu sırada Yıldırım Bayezid, Tokat civarında ordusu ile birlikte konaklar. Durumu öğrenen Timur, Yıldırım Bayezid’e bir mektup yazarak teslim olmasını ister. Yıldırım Bayezid, Timur’un mektubuna sert bir cevap verir. Bunun üzerine iki ordu Ankara’da karşılaşır. Timur’un, yaptığı hilelerle Bayezid ve ordusu yenilir. Timur, Yıldırım Bayezid’i esir alarak beraberinde götürür. Aylar süren esaret hayatına dayanamayan Yıldırım Bayezid, üzüntüsünden vefat eder. Timur, Yıldırım

Bayezid'in, öldüğüne önce inanmak istemez, bir süre sonra ölümünün gerçek olduğunu anlar. Bunun üzerin Yıldırım Bayezid'in şanına yakışır bir tören düzenletir.

Timur'un, Ankara Savaş'ındaki zaferi, Osmanlı Devleti'ne 'Fetret Dönemini' başlatır. Şehzadeler, saltanat mücadelesine girerler. Yıldırım Bayezid'in komutanlarından İne Bey Bursa'da Çelebi Mehmet Bey ile görüşür. Osmanlı Devleti'nin geleceğini, Ali Paşa, Süleyman Çelebi ve Musa Çelebi ile konuşurlar. Mehmet Çelebi, Süleyman Çelebi'nin bastırmadan önce, Musa Çelebi ile anlaşmak ister. Musa Çelebi, ağabeyine bağlı kalacağına yemin etmiştir, ama sözünde durmaz.

Süleyman Çelebi ise; sefahate dalarak vaktini geçirir. Musa Çelebi de Şeyh Bedreddin ile işbirliği yapar. İne Bey ile İbrahim Bey, Mehmet Çelebi'nin tarafına geçerek saf değiştirirler.

Çelebi Mehmet, kuvvetlerini toplayarak, Musa Çelebi'nin üzerine yürümüş, yapılan savaşta Musa Çelebi yenilmiştir. Musa Çelebi, kaçmaya çalışırken bataklıkta boğulur. Çelebi Mehmet, düzenini kurarak devlete hakim olur.

Çelebi Mehmet'in adamları, karışıklık çıkaran Şeyh Bedreddin'i, Çelebi Mehmet'in yanına getirilince tedirgin olmaya başlar. Çelebi Mehmet, Şeyh Bedreddin'in alimliği dolayısı ile yargılanmadan uygun bir yerde ikâmete mecbur edilmesini ister. Fakat diğer beyler yargılanmasını isterler. Şeyh Bedreddin de suçlu olduğunu ve yargılanması gerektiğini söyler. Yargılanması sonunda idam edilir.

Roman kronolojik bir sırayla devam eder. Roman kahramanları geçmişlerini hatırlayarak geriye dönüş yaparlar. Moğol hükümdarı Emir Timur, uykusuz gecelerinde bunalımlı anlar geçirince geçmiş günlerine döner: "Emir Timur'un üçüncü kalkıştıydı yatağından. Gençliğinde de, orta yaşlılığında da bir gün olsun uykusunu bölük borchük uyuduğu olmamıştı. Kazaklığının en umutsuz en perişan günlerinde bile yatsıdan sonra başını yastığa kor, komaz dalar giderdi. Baskın hariç davul çalınsa uykusunu almadan uyanmazdı. Çocukluğundan beri yüreğinin başında mı, göğsünün orta yerinden mi nereden ise bir yerlerinde tellâlin yerleşip oturduğuna güvenci vardı."(s.50)

Yıldırım Bayezid, Timur’a esir düşünce ülkesinin içinde bulunduğu dağınıklığı aklına gelince üzüldü. Oğullar arasında Çelebi Mehmet’in tahta geçmesini çok ister. Bu istekli oğlu Mehmed’in çehresini hatırlayarak geçmişe döner: “Çelebi Mehmet’in, delikanlı yüzünü anıyor, dar badem gözlerinin her zaman açık, her zaman ışıklık bakışlarını düşünüyor, geniş bir alnı yaylandıran kaşları ucundan iri bir damla gibi düşen buruna doğru düşünen, durmadan düşünen bir sabır gelip gülümsüyordu beyninde:’ Benim bir türlü ayarını bulamadığım nesne’ diye söyleniyordu kendi kendine, ‘Ya çok bekleyip tadını kaçırdığım ya tez davranıp doyumuna erişemediğim.. sabır; Çelebi Mehmedimde bir hoş güzel görünürdü.” (s.161)

Kozmik zaman değişik konularda işlenir.. Yıldırım Bayezid ile Ali Paşa, Boğaz’ın Anadolu kıyısında gezerken mevsimin benzetmelerle işlendiğini görürüz: “Kasım başlangıcıydı. Koylar koyaklarda, dallar hâlâ baharındaydı. Yenilenen halsiz bir baharlık. Güneş, yaşını başını henüz almamış bir dul kadın nazında ne eski kocasını unutmuş ne de yenisine ısınacak heveste kendini alabildiğine serreserpeliğe vermişti. Boğaz mavi çırpıntılarda akıyordu.” (s.9)

Gecelerin karanlığı Timur için korkulu bir ana dönüşür. Gece sessizliği bürününce, Timur’un çolak kolu sancılanmaya başlar. Timur, geceye ve kaldığı yere isyan eder. Anlatıcı bu durumu şöyle dile getirir:“ Semerkant uyuyordu Allah kahretsin! Görmemek için gözlerini yumdu; sanki toz biberler serpilmişti, sanki toz biberden yapılmış bir göz kapağı indi gözlerine! Dördüncü defa yatağına uzandı. Birdenbire yorulmuş, birdenbire çolak kolu bileğinden sancımış topal ayağı dizinden aşağı sızlamıştı. Son günlerde sık sık duyduğu sancılardı, sızılardı; eskiden şöyle bir yoklayıp geçerken şimdilerde yoklamaları, eve alışmağa başlayan konukların yerleşmişliğine benzer olmuştu.”(s.53)

Savaş sırasında mesafeler günlerle ölçülür, zaman öğeleri saat, gün ve ay olarak belirlenir. Yıldırım Bayezid, zaman ile ilgili konuları komutanları Hoca Firuz

ile Doğan Bey’e sorduktan sonra savaş gününü belirler: “ Yıldırım Bayezid: ‘ Ankara’ya ne kadar uzağız?

Doğan Bey: ‘Üç günlük’dedi.

İne Bey: ‘Sıkı da alırsak iki günde varırız.’ Cevabını verdi.

Yıldırım Bayezid: ‘Temmuzun kaçındayız ? Günlerden nedir? Salı mı?’

Hoca Firuz: ‘Temmuzun yirmi beşi olmalı. Günlerden salıdır padişahım.’

Yıldırım Bayezid: ‘Öyleyse perşembeye Ankara önündeyiz. Savaş cumaya inşallah.’(s.107)

Bahar ayının gelmesi ile birlikte hem tabiatın hem de Timur’un canlandığını görürüz. Anlatıcı konuyu kozmik zamanla ifade eder: “Mart ayıydı. Bahar, başka zaman olsa böyle açılıp saçılmaz, yumuşamazdı. Sanki iklim Timur’a şölen veriyor, mart şölene sümbül sunuyordu.” (s.163)

Yağmurun önce şiddetli bir şekilde üç gün yağmasından sonra yerini güneşli bir havaya bırakmasını anlatıcı kişileştirme ve benzetmelerle ifade eder: “ Üç gün üç gece sürdü yağmur. İlk gününden sonra şimşeklerle gök gürültüsü azgınlığını almış, ikinci gün öğleye doğru yağmur hızını kesmişti. Siyim siyimlikten sinsiliğe inen süreklilik kâh aptal ıslatmasında kâh sulu sepkenden ahmak ıslatanlığa değişe döne sürmüş, arada bir yeniden kudurmuş, sonunda yorulup postu sermişti. Yağmur yorgunluğunun ardından da güneş göründü, lâkin utanma belası göründü dense yeridir; bir süre ısıtmadı kendi ısınmamıştı ki ısıtabile.. hastamsı solgun sırttı durdu.” (s.284)

Zaman kalıplaşmış ifadelerle akışını sürdürür: “ Yağmur öğleye doğru durdu.” “ Gece kuşu olduk.” “ Yatsı namazı dağıldıktan sonra.” “ Kuşluk vakti yollara düştük.” Güneş iki mızrak yükselmişti.” (s.234, 278, 365, 380)

Sosyal zaman olarak dönemin özelliklerini yansıtır konular işlenir. Yıldırım Bayezid’in Konya Hisarı’nı kuşatması sırasında halk harman vakti elde ettiği buğdayı; askere satmak ister. Yıldırım Bayezid’in buğdayın askerlere satış iznini

vermesi, Osmanlı Padişahlarının insan hakkına riayet ettiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Padişahın bu davranışı Konya'nın savaşı ele geçirilmesinde büyük rol oynar. Cereyan eden bu vak'a şu şekilde işlenir: "Sultan Yıldırım Bayezid Han, Konya üzerine düştüğünde harman vaktiydi. Harman çeçeleri yığılmış yatıyordu. Yıldırım Han yasaklı bir padişahı. Kimseye bir tanecik dahi aldırmadı. Çerinin atları aç kaldı. Varıp Konya halkından atlarına arpa istediler. Konya halkı dediler ki: 'Hisardan nasıl çıkabiliriz? 'Yıldırım Han izin vermez ki. Verirse çikalım arpamızı satalım.' Bu sözü getirdiler. Yıldırım Hana böylece iletiler. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid Han izin verdi. Hisar halkına adam gönderdi. Hisar halkı da hisarlardan dışarı çıktılar. Dilediklerince arpalarını, buğdaylarını değeri üzerinden akçe karşılığı sattılar. Akçelerini alıp hisarlarına girdiler. Hisar halkı Yıldırım Hanın bu adâletini görünce Konya'yı Yıldırım Hana teslim ettiler. Aksarayı, Niğdeyi, Kayseriyi, yöreleriyle birlikte verdiler (s.26)

Niğbolu Savaşı'nda esir olan Frenk komutanı Korkusuz Jan'a gösterilen konukseverlik esir komutanı çok etkiler. Esir komutan hiçbir yerde görmediği bu hoşgörü ve ilgi karşısında, ön yargılarından kurtulmuş bir şekilde şunları söyler: "Sizin kan döken, ülkeleri talan eden dininden olmayanı soyup soğana çevirdikten sonra ezip yok eden biri olmadığınızı gördüm. Bizlerden çok üstünsünüz, üstünlüğünüzü anladım. Tutsaklığım bana zenginliğin beş para etmediğini insanlığın binlerce filorin altından da değerli olduğu bir ülkenin varlığını öğretti. Bu yüzden hayıflanmıyorum, tutsaklığıma şükrediyordum. Tutsaklık sizin yanınızda ise şerefli. Sizin tutsağınız olmak insana onur veriyor."(s. 33)

Baltaoğlu Bizans'ta romanın vak'a zamanı Fetret Devri ile başlayıp Çelebi Mehmet'in 1410'da Osmanlı Birliğini kurmak için yaptığı mücadele ile sona erer.

Çelebi Mehmet, Bizans'ın siyasi ve sosyal durumunu öğrenmesi için beylerinden İsa Beyi, Bizans sarayına gönderir. İyi bir eğitimden geçmiş olan İsa Bey kısa zamanda, girdiği ortamlara uyum sağlar. Kendisini bir Bizans asilzadesi olarak tanıtan İsa Bey, görevini eksiksiz bir şekilde tamamlamaya çalışır.

İsa Bey, Bizans'ın içinde bulunduğu sosyal ve siyasal durumu Çelebi Mehmet'e bildirdikten bir süre sonra öldürülür. Çelebi Mehmet, bu duruma çok üzülür. Devlet işlerini geciktirmemek amacı ile Bizans'a, Osmanlı beylerinden Balta Bey'in torunu Baltaoğlu Süleyman'ı gönderir.

Baltaoğlu Süleyman Bey de çalışmalarına başlar. Bizans ile ilgili bilgileri anında Çelebi Mehmet'e gönderir. Bir yıl sonra Çelebi Mehmet, Baltaoğlu Süleyman'ı Edirne'ye çağırır. Çelebi Mehmet, Baltaoğlu Süleyman'a gösterdiği başarılı hizmetlerden dolayı, donanma komutanlığı görevine atayarak ödüllendirir.

Geriye dönüşler tarihî olaylarla verilir: Baltaoğlu Süleyman Bey, Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü kötü durumdan çok etkilenir. Yıllarca süren kardeş kavgalarının ülkeyi geriye götürdüğünü görerek geçmiş günlere döner: “1402 de başlayan kardeş kavgası sekiz yıldan beri devam ediyordu. Yıl 1410'a ulaşmış, fakat kavga bitmemişti. Ankara Meydan Savaşı'nda Timur'a karşı yenik düşen Yıldırım Bayezit'ten sonra ülke kime kalacaktı? Kardeşler arasında sürüp giden uğraşı, yalnızca bir taht ve taç kavgası değil, aynı zamanda bir ölüm dirim savaşıydı. Bu savaşta yenik olanın kafası mutlaka giderdi.” (s.29)

Anlatıcı, kozmik zamanı güneşin yakıcılığını benzetmelerle işler: “Sıcak bir günün akşamıydı. Güneş, sabahtan beri alevli oklarını yeryüzüne saplamış, ortalığı cehenneme çevirmişti. Alev alev yanmıştı her yan. Marmara'nın doğu kuzeyinde yaz günleri böyle geçer. Gök öğle ile ikindi arası, ateşe kapanmış ekmek saçı gibi toprağın üstüne kapanır. Kertenkeleler taş kovuklarına çekilir dallarda yaprak kımıldamaz.” (s.25,26)

Çelebi Mehmet, mevsimlere göre yaşamını düzenler. 1411 kışını geçirmek amacı ile Bursa'ya gelir. Edirne dolaylarında hüküm süren kış yaşamı da olumsuz etkiler. (s.70) Romanda kullanılan diğer kozmik zaman unsurları günlük yaşam ile sınırlıdır : “ Ilık bir sonbahar günüydü. Hava oldukça güneşliydi. Yazdan kalma bir gün yaşanıyordu. (s.45, 46)

Sosyal zaman öğelerinden olan ad koyma töreni romanda işlendiğini görürüz. Çelebi Mehmet denizlerde başarı gösteren Süleyman Bey'e unvan verir: “Ailece

denizci olan Süleyman bey, donanma komutanı olduktan sonra ; Çelebi Mehmet, babasının adı balta olan Süleymana ‘Baltaoğlu’ adını takar. (s.31)

Baltaoğlu Süleyman’ın Türk gelenek ve göreneklerini uyan bir düğün yapar. Düğünde verilen ziyafetler, düğüne katılanların mevki ve makamı, düğün sahibinin değeri ile ölçülür. Düğünde oyunlar oynanır, davullar çalar, ziyafetler verilir. Anlatıcı bu anı şu şekilde işler: “Gemlik kıyıları güm güm gümlüyordu. Dokuz davul, dokuz zurna durmadan çalıyor, meydanlarda cirit oynanıyor, iri kazanlarla yemekler hazırlanıp misafirlere ikram ediliyordu. Bir hafta önce başlayan düğün, güveyinin zenginliğine, asaletine göre uzun sürmekteydi. Günde yüzlerce koyun kesiliyor, çuvallarla pirinç harcanıyordu. Evlenen kişi Osmanlı Beyliğinin eski ve ünlü kaptanlarından Balta beyin üçüncü göbekten torunu olan Süleyman Bey’di. Düğün sadece gündüz değil, geceleri de devam ediyordu. Çırılar, meş’aleler altında bütün Gemlik bir donanma gecesi yaşıyordu.hareketli geceler yaşıyordu.” (s. 77)

Padişahlar güvendikleri adamlarını Bizans’a göndererek, bilgi ve belge toplayıp Edirne’ye göndermeleri istenirdi. Bu geleneğin Çelebi Mehmet Bey tarafından da devam ettirildiğini görmekteyiz: Önce İsa Bey, ardından da Baltaoğlu Süleyman aynı görev için Bizans’a gönderilir. (s. 103)

Baltaoğlu Süleyman, Bizans’ın zayıf yönlerini Çelebi Mehmet’e olduğu gibi aktarır. Baltaoğlu Süleyman, Bizans’ın uzaktan görüldüğü kadar kuvvetli olmadığını belirtir: “ Devletlüm İyi haberlerle dopdoluyum devletlüm. İstanbul pençenize göre bir av, Bizans’ta para ve şehvetten başka bir şey düşünülmez. Şehri saran duvarlar ne kadar kalınsa Bizans halkı da o kadar ince ve zayıftır. Dış hendekler ne kadar derinse, hendeklerin içine sığınmış insanların içi ve benliği de o kadar sığdır.” (s. 134)

Baltaoğlu ve Kara Papaz, Baltaoğlu Bizans’ta romanının devamıdır.

Romanın vak’a zamanı 1410’dan Fetret Dönemin’in bitimine kadar devam eder.

Baltaoğlu Süleyman Bey, Bizans’tan döndükten sonra; Çelebi Mehmet’e Bizans’ın genel durumu hakkında raporlar sunar. Çelebi Mehmet; Baltaoğlu Süleyman’ın başarılı çalışmalarından dolayı onu Gelibolu’ya Sancak beyi yaparak ödüllendirir.

Çelebi Mehmet, İstanbul'u almak için gece gündüz demeden plânlar yapar. İstanbul'u alarak Babası Yıldırım Bayezid'in, vasiyetini gerçekleştirmek ister. Yıllarca süren Fetret Devri devleti zayıflatır. Bu durum Çelebi Mehmet'in yapacağı icraatların gecikmesine neden olur.

Baltaoğlu Süleyman, eşi Gülbeyaz'ın kayıp ailesini bulmak amacı ile tekrar Bizans'a gider. Yaptığı araştırmalarla, Gülbeyaz'ın anne ve babasının öldüğünü öğrenir. Ailesini yitiren Gülbeyaz'ı ise Teodora adlı bir papaz evlatlık alarak, himaye ettiğini öğrenir. Eşi ile ilgili bütün bilgilere sahip olan Baltaoğlu Süleyman, dedikoduları ortadan kaldırarak Gülbeyaz ile huzurlu bir hayat yaşarlar..

Baltaoğlu Süleyman, büyük bir donama hazırlamak için yüzlerce tersane işçisi ile beraber gece gündüz çalışarak gemileri hazır hale getirirler. Çelebi Mehmet'in katıldığı bir törenle donanma komutanı Baltaoğlu Süleyman Bey ve askerleri Gelibolu'ya yolcu edilirler.

Yabancı gemilerin sıkı kontrolü yapılarak, Gelibolu güvenli bir deniz sahası haline getirilir. Bir gün Bizans donanması ile Baltaoğlu Süleyman'ın donanması zorlu bir deniz savaşına tutuşurlar. Çarpışmalar oldukça şiddetlenir.. Kaptan gemisine atılan toplardan bir tanesi Gülbeyaz'a isabet ederek, Gülbeyaz'ın ölümüne neden olur. Eşinin öldüğünü duyan Baltaoğlu Süleyman, top atışlarını hızlandırarak Bizans donanmasına büyük kayıplar verir.

Çelebi Mehmet, Baltaoğlu Süleyman'ı, memleketi Gemlik'ten Gelibolu'ya gönder. Çelebi Mehmet, Baltaoğlu Süleyman'a yer değişikliğinin normal olduğunu anlatmak amacı ile baba ve dedesinin zaman içinde göç ettiklerini ifade ederek geçmişe döner: “Dedem Osman Gazi, Söğüt'te oturmuş. Sonra Orhan Gazi Bursa'yı fethedince buraya yerleşmişler. Hüdavendigâr dedemizden sonra Edirne'ye gitmişiz. Kâh Bursa'da kâh Edirne'de oturmuşuz. Babam Yıldırım Han zamanında da günler böyle geçmiş. Biz emir Süleyman ve Musa Çelebi yüzünden bir süre Edirne'den uzak düştük. Ama bundan sonra gene orada otururuz. Tanrı isterse ben, ya da oğullarım veya torunlarım İstanbul'u taht edinirler. Kısaca anlatmak istediğim şu: Sakın ola ki, Gemlik'ten ayrılıyorum diye, tasa edesin. Biz sana, Gelibolu'ya

istediğinden daha âla bir tımar veririz. Seni Gelibolu Beyliğine atadım. Bundan sonra Gemlik'te değil, Gelibolu'da oturacaksın.”(s.73)

Baltaoğlu Süleyman eşi Gülbeyaz ile kale dışında gezerken, yıllar önce savaştıkları anı hatırlarlar. Her ikisi de başlarından geçenleri geçmişe dönerek anlatırlar: “...Güneşli bir yaz günüydü. Kaleden çıkmış, kırlarda dolaşıyorduk. Bir sürü yağmacı etrafımızı çevirdi. Önce sen kılıcına davrandın sonra da ben.. Kısa bir dalaşmadan sonra hepsini yere serdik. Vuruştüğümüz, dövüştüğümüz belli bile değildi. Ne var ki benim beyaz, ipekli şalvarıma birkaç damla kan sıçramıştı, hepsi o kadar. Sonra sen, o serseri topluluğuna bir avuç altın serpmiş ve şöyle demiştin. ‘Alın, yağmalayın. Bu altınlarla hepinizin ruhunu satın alıyorum.’ Hey gidi günler, ne günlermiş o günler..’ (s. 94)

Romanda kozmik zaman günlük yaşamın öğeleri ile kullanılır: “Bir gün İstanbul’dan bir kadın geldi.”(s.14) “Üç günde varırım İstanbul’a.” “Üç gün üç gece yenildi içildi.” (s.86)

Gemlik Türklerinin inanışları sosyal zaman açısından ele alınması gereken bir konudur. Sözü edilen inanışlar arasında balıkçılığın aşağılayıcı bir meslek olması dikkat çeken bir konu olarak karşımıza çıkar: “Gemlik Türkleri balıkçılığa pek özenmezdi, aşağılık bir meslek sayardı balıkçılığı. Gemlik üzüm bağları bakımından küçük adadan daha zengindi. Üzümleri daha çeşitli daha bereketliydi. Ne var ki halk şarap yapımını günah sayıyordu. Kasabada gizli gizli şarap içenler ise, İmralı keferesinden alıyordu şarabını. Bu bakımından Gemlik’e İmralı’dan bir yolcu gemisi olağanüstü bir şey sayılmazdı.”(s.53)

Baltaoğlu Süleyman, tersanelerde gemiler yaptırarak, büyük bir donanma oluşturur. Bu donanma ile Gelibolu’ya giderek buraların güvenliğini sağlamayı amaçlar. Donanmada bulunanları yolcu etmek için İzmit’te görkemli bir tören hazırlanır. Padişah ve vezirleri için kurulan tahtların rengi, tuğları yetki sırasına göre dizildiği görülür. Coşkulu bir törenden sonra Baltaoğlu Süleyman ve askerleri yolcu edilir: “Kıyıdaki küçük bir tepenin üstüne Devletlü Mehmet Bey’in, on iki direkli çadırı kurulmuş, önüne yedi tuğu sıralanmıştı. Otağın sağında Çandarlı vezirin çadırı

önünde beş tane büyük vezir tuğu dalgalanıyordu. Sol yanındaki Hacı Evhat Beyin çadırına daha doğrusu çadırın önüne ise üç tuğ dikilmişti.

Osmanlı töresince, sultanın yedi, baş vezirin beş, İlbeylerinin üç, sancak Beylerinin ise tek tuğu bulunurdu. Kapılarında sabah, ikindi ve akşam nöbeti çalan mehter takımları ise, Tuğların sayısı kadar olurdu. Bu hesaba göre, sultanın yedi kat mehteri, büyük vezirin beş kat mehteri, Bursa muhafızı aynı zamanda İl Beyi olan Hacı Evhat Bey'in üç kat mehteri vardı.”(s.85,86)

Ebem Kuşağı romanında vak'a zamanı Mehmet Çelebi'nin son dönemi olan 1420'de başlayıp Sultan Murad'ın 1425'te tahta çıkması ile biter. Çelebi Mehmet, kardeşi Musa Çelebi tehlikesini bertaraf ettikten belli bir süre sonra alperenleri unuttur. Alperenlerden Sefil Ali ve Çerçi, canla başla geçen bunca mücadeleden sonra unutulduklarını hissedenler arasındadır.

İbrahim Paşa, komutanlarından Burçak'ı göndererek Sefil Ali'yi çağırır. Sefil Ali'nin kendilerine kırgın olup olmadığını öğrenmek ister. Sefil Ali ile görüştüktan sonra onun Konya'ya gitmesini, Karamanoğlu hakkında bilgi toplamasını, fırsat bulduğunda da Mustafa Çelebi'yi öldürmesini söyler. Sefil Ali bu vazifeyi kabul etmez. Kurtuluşun mümkün olmadığını anlayınca buyruğu Çelebi Mehmet'in vermesini ister.

Sefil Ali dışarıda dinlediği bir olaydan sonra İbrahim Paşa'ya haber göndererek verilen emri yerine getirmek üzere yola çıkacağını bildirir. Burçak da Sefil Ali'yle beraber Konya'ya gider.

Horoz Dede, Anadolu'da doğmuş, Buhara'ya çocuk yaşlarında götürülmüş, eğitim ve öğretimini Buhara'da tamamlamış, Yesevi ocağında pişmiş ve görevli olarak tekrar Anadolu'ya gönderilmiş dervişlerdendir. Horoz Dede Mustafa Çelebi'nin izini bulduğunda, mutlaka Anadolu'ya dönmesinin gerektiğini iknaya çalışır.

Karamanoğlu'nun kolcuları Sefil Ali'yi takibe alırlar. Sefil Ali, bir gün yakın dostu Ahmet Çan'ın evine sığınır. Çelebi Mehmet Bey'in öldüğünü, Mustafa Çelebi'nin Karamanoğlu'nun sarayında olduğunu öğrenir. Sefil Ali'nin Ahmed Çan'ın

evinde saklandığını tespit eden kolcular, bir gün erkenden evdekilerin hepsini alıp götürürler.

Yalnız kalan Çerçi, Anadolu topraklarında tek basma çerçilik yapmaya devam eder. İzmit'te rastladığı üç yabancıya elindeki malları satar, malları alanlar değerlerinden fazla para bırakıp ayrılırlar. Çerçi bundan dolayı mahkemeye verilir.

Suçsuz olduğu, ancak adamların bulunarak verdikleri fazla paraların ödenmesi kararlaştırılır. Çerçi Ankara'ya gelir, Ak Hocayla karşılaşır ve Hacı Bayram'a yönelir.

Horoz Dede ve Mustafa Çelebi Konya'dadır. Burçak ve Sefil Ali birbirinden habersiz zindana atılmışlardır. Sefil Ali'ye umut bağlarken, onun da zindanda olduğunu öğrenmesiyle umutları söner, yardımına Bahadır Yüzbaşı yetişir.

Hacı Bayram Veli'den ayrılan Akşemseddin Şam'a gelmiş, ancak meczubun biri geri dönmesini, Kostantiniyye'nin fethinde orada bulunmasının gerektiğini bildirmiştir.

Akşemseddin, Osmanlı üzerine sefere çıkan Mustafa Bey'in sahte, Konya'da bulunanın da gerçek Mustafa Bey olduğu öğrenir. Sefil Ali ve arkadaşları kazdıkları tünelden kaçar, Mehmet Can kaçmamış, zindanda kalmıştır.

Bizans imparatorunun sır kâtibi elçi olarak Konya'dadır. Karamonoğlu ile görüşür. Amaç Osmanlıyı çökertmektir, iyi yapılmış plan gereği Horoz Dede ve Mustafa Bey kaçırlır.

Roman kronolojik bir seyirde devam eder.

Erenlerden Horoz Dede, kendisini daha iyi tanıtmak ve niteliklerini göstermek amacı ile Mustafa Bey'e, hayat hikâyesini anlatarak geçmiş günlere döner:

“Ben de kim olduğumu bilmiyorum. Sanırım Anadolu denilen yerde, bilmediğim bir kasabada doğmuşum. Bildiğim bir gece yarısı, koyu karanlıklarda, ay da yoktu ortalıkta, sokak ortası kalışım. O gecenin korkusu yüreğimdedir Mustafa

Beğ; o gecenin korkusu beni sallabaş, hırlak bir acayip yaptı. Kimsenin bilmediğini hisseden, kimsenin duymadığını sezen biri oldum desem inan, ben de korkarım halimden. Bir kervancı babalık etti bana, Buharalı olduğunu buraya gelince anladım. Medresede okudum, eyi okudum. Ama medrese karanlık benim için, medresede Tanrı uzak geldi bana. Ahmed Yesevî ocağına dar attım kendimi.”(s.55)

Şehzade Mustafa, tedirginlik içinde yaşamını devam ettirir. Her an bir ölüm tehlikesiyle karşı karşıya gelebileceğini, yakın dostu Horoz Dede’ye anlatır. Bundan dolayı Şehzade Mustafa, içinde bulunduğu olumsuz durumlardan etkilenerek geçmiş günlere döndüğünü görürüz:

“..Durup dururken yağlı bir urgan, bir kötü darağacı, ölümlerden kurulma köprüler gelip geçmişti gözlerinden Mustafa’nın; kanlar.. ama ne damlıyor ne fişkırıyor ne pıhtılanıyordu, boğuluyordu sanki. ‘Bilir misin Horoz Dede’ diye söylendi; ‘Bizde şehzadeler yay kirişinde boğdurulur, kanı yere akmasın diye.. boğdurulmazsa gözlerine mil çekilir.’ Acıyla yummuştı gözlerini. ‘Sen benim kaderimsin Horoz Dede’ dedi. ‘Kaderim olarak geldin ayağıma. Dönüş yok!’ (s.72,73)

Sefil Ali, yakın arkadaşı Çerçi’yi aniden kayıp edince, boşluğa düşerek arkadaşını sürekli arar. Her gittiği yerde arkadaşının bir hatırası aklına gelir. Bu duygularla geçmişe döner:

‘Çerçi bu?’ diye düşündü Sefil Ali. O anda da yağmur misali yağdı Çerçi; Çerçiden kalanlar, Çerçiyle geçmiş günleri, ayrılışı.. Çerçinin yok oluşu. Unutmamıştı gerçi Edirne’den yola çıktıkları günden bu vakte değin Çerçi yüreğinin en olmadık köşelerinden, yıllar yılı ısınmış bir aş kıvamında buğulanıp durmuş, yol boyu hattâ Konya’da sık sık, sokaklarda meydanlarda nice bir elin adamını Çerçiye benzettiği, ardından koştuğu, durdurup yüzüne baktığı olmuştu. Yok; hiç biri değildi; hiç birinin yüzünde Çerçi’nin o umulmayan fakat için için göğünmüş bir üvezin tadında buruklaşmış çizgileri yoktu.”(s.89,90)

İstanbul’un fethi padişahlardan, halka kadar oldukça önemli bir konu olarak karşımıza çıkar. Dedeler ve babalar vasiyetlerinde Konstantiniye’nin fethine

katılmanın gerekli olduğunu söylerler. Roman kahramanlarından Sefil Ali de, babasının bu vasiyetini yerine getiremediği için eziklik duyarak, geçmiş günlere döner. Sefil Ali zindanda arkadaşı Ahmed Can’a şunları söyler:

“ Bir tek şeye üzgünüm diye fısıldadı o çökmekte olan kaya; ‘Göremeyeceğime. Yazık. Tanrı bunu bana çok görmüş olmalı. Görmemeliydi. Konstantiniyye’nin fethini göstermeliydi bana. Babam ölürken .. ölürken babam da bundan üzgündü. Sözü kulağımdan gitmiyor. Üstelik o kuşatmaya katılmıştı. Derdi ki rahmetli, babamın vasiyetini yerine getirmek üzereydim oğul Ahmet Can yerine getirmek üzereydim. Bizde babadan oğula bir vasiyettir. Sefil Ali; Dedem, Dedemin dedesi, belki de onun dedesi, oğullarına hep ben bulunamadım sen Konstantiniyye’nin fethinde bulun. Babam, babamın babası, onun dedesi belki bulunamadılar. Ama biz bulunalım. bir bacağın topal, iki gözün kör olsa bile bulun ! deyip vasiyet ederler. Kendini bilen her evde bu vasiyet böyledir. (s.260)

Kozmik zamanda mevsimler sıkça tasvir edilir

Şehzade Mustafa’nın baba ocağından ayrılışının hazin öyküsü kozmik zamanla bütünleştirilerek anlatılır: “Saldaydı Mustafa Beğ, ama yüzyıl öncesinin salında; mayısın güneşini, mayısın güneşinin laciverdden morarttığı denizin boğazlanmış, gündüzünü değil, püfür püfür gecesini yaşıyordu. Anadolu toprağından Urumellerine ilk geçişin salında, daha sonra da akması durmayacak olan ordunun içindeydi. Ay çiçeklerinin bir gece boyunca sessizlikle sarı sarı güneşlenmesi gibi bir gizli can bulmada kâfir topraklarına güneş oluyordu.” (s.352)

Sosyal zaman olarak: Çerçi, arkadaşı Sefil Ali’ye her mesleğin önemli olduğunu vurgular. Daha sonra sürekli akınlar yapan Osmanlı askerlerinin bir meslek sahibi olamadıkları için ekonomik yönden gelişemediklerini ifade eder. Daha sonra kendi mesleği ve diğer mesleklerle ilgili şunları söyler:

‘Bak kardeşim, Şimdi sana zor geliyor çerçilik, ağır geliyor. Ben çerçilik edecek adam çerçilik edecek adam mıyım diyorsun yüreğinden, gelgelelim çerçiliği kötü zenaat sanma yanlış, değerini verebilirsen çok iyi zenaattır. Hem, kardeşim, bu Osmanlı ülkesinde herkes , eli kılıç tutacak yaşa geldi mi herkes savaşçı mı olacak

bre ? Bu savaşacak adamlara, onların evindekine, köyündekine yiyecek, içecek, öteberi gerekmeyecek mi ? Vur, kır,yağma et talan et, yağma et, tutsakla, getir, sat yok bilmem ne yap.. ne kadar gider böyle, nice sürer? Ya senden daha yamanı sürer ordusunu çıkarsa ortaya? Onun için Timur zalimi gelmeden önce sarıldığımız işlere sarılmamız, millet birtakım nesneler üretmeli, bir takım tezgahlarda bir takım öteberi dokumalı...” (s.11)

Sosyal zaman olarak, Anadolu’da faaliyet gösteren tekkelerin Osmanlıya karşı olan ilgi ve sevgileri kıyaslı bir şekilde Sefil Ali’nin ağzından verilir :

...Biz de öteki tekkeler de Osmanlıyı biliriz, Osmanlıdan gayrısına değer vermeyiz; çünkü Osmanlı birliktir, birlik bütünlüktür, bütünlük de güzelin kendisidir, Tanrı güzelliği buyurur, biz güzelliği bölen, bütünlüğü çirkinleştireni sevmeyiz, ondan yana olmaz ona arka çıkmayız. Benlik sevdası bütünlüğün yüzünde bir kara çirkinliğidir, ayrılıkçılık bütün kemiren..” (s.97)

Sabır romanındaki vak’a zamanı1422-1432 yılları arasında II. Murad döneminde geçer. Yeniçerilerden Burçak’ın yanlışlıkla Düzmece Mustafa diye gerçek Mustafa Bey’i öldürmesi Sultan Murat’ı çok etkiler. Fakat Düzmece Mustafa’nın yakalanması, üzüntüsünü biraz olsun hafifletir.

Derviş olan Horoz Dede'nin kulübesi bir tekke hüviyetine kavuşur. Horoz Dede tekkesindeki müritleri ile II. Murat’a destek olur. Osmanlıların birliğini kuvvetlendirerek, Bizans’ı yenmek Horoz Dede'nin tek arzusudur.

Bahadır Yüzbaşı, yeraltı faaliyetleri için Bizans'a gider. Çerçi de onunla gitmek, sır kâtiplerinden aldığı paraları geri vermek ve böylece sorumluluktan kurtulmak ister.

Hacı Bayram Ankara'dan Edirne'ye gelince Sultan Murat sıkıntılarından kurtularak huzur içine girer. Fakat bir zaman sonra Hacı Bayram Veli'nin Ankara'ya dönmesi gerektiğini söylemesi sultanın üzülmesine sebep olur.

Sultan Murat, Hacı Bayram Veli'den Bizans’ı kuşattığını, gücünü esirgememesini, himmet etmesini istemesi üzerine Hacı Bayram Veli, her şeyin bir

vakti olduğunu, beklemesi gerektiğini, İstanbul'un fethinin oğlu Mehmet'e nasip olacağını, fetih sırasında kendisinin değil, Ak Şemseddin'in, sultanın yanında yer alacağını açıklar ve Ankara'ya doğru yola koyulur.

Devlet tarafından önemli görevler verilen Sefil Ali, Yıldırım Bayezid'i kurtarmak amacı ile harekete geçer. Ancak başarılı olamaz. Bu olumsuzluktan dolayı kendisini sorgulamaya başlayarak geçmişe döner: “Düzmece Mustafa işinde verilen buyruğu tam tamına yerine getirmemişti gerçi, ne var ki eline yüzüne de bulaştırır. Canını dişine taktığını, gönlünden geleni gelmeyen düşünmeyip buyruğun yerine getirilmesinde var gücünü harcadığını kimse bilmiyorsa Tanrı biliyordu yüzde yüz; bunun için de yüreğinde ikinciklenmiş hiçbir yük yoktur. Başarılı olup olmadığını düşünmek istemiyordu. Yıllar önce Balım Usta ile körsüler gibi yer altını oya oya varıp Timur' un elinden Yıldırım Bayezid Han'ın tutsaklığını çekip almak mümkün olabilmiş miydi ki? Üstelik tam çadırın içine baca açıp girdikleri halde; o ölümsüz Beyazid Beyin istekli mi isteksiz mi belli olmayan yüzünü de gördükleri, alıp kaçırmak işi kafesi aralamak kadar parmaklarının ucunaca geldiği halde ... başarabilmişler miydi?” (49)

Sultan Murat, oğlu Mehmet ile ilgilendiği vakit aklına babası Yıldırım Bayezid gelir. Sultan Murat bayram günlerini babası ile beraber geçirir. Babasının elini öpmesi, babasının yanında kaldığı anlar ona sevinç verir. Sultan Murat oğlu Mehmet'e çocuk muamelesi yapmaz. Bilakis oğluna büyük hedefler gösterir. Sultan Murat bu anı görünce geçmiş günlere döner: “Bir Kurban bayramının sabahıydı. Babasının elini öpmüştü. El öpmelik bekliyordu. Daha çocuktuk. Bu şimdi, kucağındaki ak kundağın çocuğu gibi değildi, yürüyordu, konuşuyordu, el öpmelik bekleyecek çağların çocukluğundaydı. Fakat babası el öpmelik yerine tutmuş elinden kucağına doğru çekmişti. ‘Sana el öpmelik yok bu sefer Muradım’ demişti. İnce uzun, yürürken dahi kimseyi incitmeyen adımlarıyla bir beyden çok, bir dervişti babası, öyle sanırdı nedense. Babasının kucağına da o günece hiç yaslanmamıştı. Sıcak mıydı yoksa serin mi? Ne serindi ne de sıcak; çok uzak bahçelerden geliyormuşçasına hafif gül yağı kokuyordu, sabah yellerinde gelmiş bir gül kokusunun uçuculuğundaydı. Yüzünü, babasının kısa kesilmiş sakalına sürmüştü, bir

defa. Yüzünün ince kıllarda dalanışını hatırlayıverdi birden; o kadar canlıydı, o kadar sahiciydi, o kadar o an idi. Bir daha sürmek istemişti, şimdi de istiyordu aynı çocuk gönlünde. Babası tutmuş başını, kulağını kendi ağzına yaklaştırmış: ‘Bu bayram, el öpmelik yerine sana bir çift söz var oğul Muradım’ demişti. ‘Dipdedemiz Osman Beyindir. Eyi dinle, kulağında sıkı tut. Bu söz vasiyettir: İslambolu aç gül bahçesi yap...’ (262)

Kozmik zamanda mevsimlerin ani değişikliği anlatılır. Horoz Dede, mevsimlerle insanların davranışları arasında; soğukluk ve sıcaklık yönünden bir bütünlük kurar: Horoz Dede, yol arkadaşı Hasan’a dönerek: ‘Bak güneşe bak, haziran sonu güneşidir. Temmuz dönecektir, ağustosa varacak. Sonra kış. Kışın soğuşunda güneş ölür, yok!’ dedi. (s.23) Murat Bey, Likos Deresi yakınlarındaki bir hisara geldiğinde güneşin batışı sırasında meydana gelen değişimleri şu şekilde anlatır: “Haziranın düzenbaz oyunlarda batan güneşinin vurduğu surlar yalım yalım gün batısın süzmekteydi; kızıl bir sarılığı emen bin yılı yemiş Bizans’ın sur taşları, batan güneşin düzenbaz oyunlarına yataklık etmenin zevkine yatmıştı.” (s.47)

Yapılacak her türlü saldırılar ve kuşatmalar için kozmik zaman öğelerinden faydalandığını görürüz: “Kuşatmanın rengi, sönük güneşi, Bizansı yakmıyor, yakamıyordu, yakamıyordu. Neredeyse haziran bitecek, temmuzu atlayacak vakit, kim bilir ağustos yakalayacaktı belki de daha ötesini de. (s.64)

Kozmik zamanın öğelerinden olan haziran ayı kişileştirilerek işlenir:“ Haziranın gecesi bütün gökyüzünü maviye boyanmış bir hasır örgüsünde sermişti üstüne. Ayaklarının altındaki haziran toprağı ise sarhoş ölüsünde hesap soruyordu. Onun için sabaha kadar gökyüzüne baktı.” (s.98)

Çerçi, yaptığı yolculuk esnasında yaz sıcaklarından bunalır. Buna rağmen sıcaklara meydan okurcasına yolculuğuna devam eder: “Öğle sığağı demedi yürüdü.Yol kat kat tozlanıyordu, biraz daha genişlemişti,kıvrılmasını bükülmesini silkelemişti, düzlükte gidiyordu. Biraz da yeşillenmişti. Daha ilerilerde ağustos öğlesinin safran yanmasında sarardıkça dökülen sarı ateşler kabaran ağaçların yeşilini karaya kesiyordu. Çerçinin gözlerini de körleştiriyordu.” (s.167)

Sosyal zamanda Murat Bey'e, devletin geleceği ile ilgili hedefleri Hacı Bayram Veli gösterir. Sultan Murat Bizans'ın alınması için büyük çaba içerisine girer. Ancak, Hacı Bayram Veli, Sultan Murat'ın bu çabalarının sonuç vermeyeceğini belirtir. Çünkü Bizans'ı kendisi değil, oğlu Mehmet'in feth edeceğini ifade eder: "Bak oğul, Murad Beyim, Bizans senin vaktini alıp hayatı sana zehir etmesin, Bizans bize göre değil. Bizans Peygamberimizin buyruğudur, alınacaktır, kesindir Ama vakti gelmeden burçak yolmasına kalkanın eli yarılr, deneme. Bizans'ın alındığını senin beşiğinde büyümüş bir çocuk göreceksin, bir de benim gönlümdekini öğrenmiş olan Ak Şemseddin. Tanrı böyle istedi diye, yaradılış sebeplerimizden kaçmayalım, bu yazgı bizim gücümüz olsun. Kesip atmıştı bir çırpıda. Murad Bey'in gönlündeki Bizans sevdasını öldürmüş, beyliğin dikenlerinde tek gül gibi gördüğü, bunun için de o dikenlere katlandığı Bizans'ı alma arzusunu çekip çıkarmıştı yüreğinden. Sanki bomboş bırakmıştı Murad Bey'in içini Hacı Bayram Veli, boş bıraktığı yerlere de hiçbir umud fidelememişti.. yok hayır fidelemişti.. incecik, titrek bir fide: Bizans'ı alanın babası olmak.. iki kere yücelmek diyordu buna Hacı Bayram Veli."(s.197)

Hacı Bayram veliyi ziyaret edenlerin artması devlet büyüklerini rahatsız eder. Bunun üzerin Hacı Bayram Veli'nin türbesi gözetim altına alınır. Bu durumdan rahatsız olan Hacı Bayram Veli, bütün müritlerini çağırarak onların kendisine olan bağlılığını göstermek amacı ile onları bir sınava tabi tutar. Bu an şu şekilde anlatılır : "Bizim iki buçuk dervişimiz var imiş, yeni öğrendik. İkisi şunlar, şu köylü ile delikanlı, buçuğu da şu kadıncağaz. Bizim için çok bile. Murad Bey vergi almayacaksa bunlardan almasın. Beyliğin hazinesi bir kuru sevgiyle dolmaz."(s.212)

Hacı Bayram Veli, Ak Şemseddin'e Bizans'ın alınacağını işaret ederek; yeni hedefler belirledikten sonra onu yolcu ederek şunları söyler: "Kösemen, yol göründü sana!" dedi. Sular hep denizedir. Senin denizin Edirne'de göllendi. Var Akdeniz'e . Bizden izin. Her su denize ulaşmalı, her deniz Konstantiniye'nin toprağını yalamalı. Bunu böylece bilersen gözüm arkada kalmayacak. Haydi, yolun açık olsun. Gözüm gözünde göreceksin gayri, dilim dilinde konuşacak. Umudumsun.. Yolun açık olsun oğulcuk!" (s. 332)

Mavi Yıldız romanı II. Murad döneminde cereyan eder. Vak'a zamanı 1423'da hazine emiri Sıddık İbrahim Paşa'ya emanet edilen Mavi Yıldız adlı elmasın çalınması ile başlayıp 1424 yılında elmasın bulunması ile sona erer.

Sultan Murad Gazi'nin emiri, Sıddık İbrahim Paşa, hazineyi titizlikle korur. Osmanlının elinde bulunan paha biçilmez bir değere sahip olan Mavi Yıldız adlı pırlanta elmasa ayrı bir önem verilir.

Sıddık İbrahim Paşa'nın hanımı, Sırp Kralına, Osmanlının ihtişamını göstermek amacı ile bir geceliğine Mavi Elması kocasından ödünç almak için ister. Sıddık Paşa, Hanımı'nın ısrarına dayanamayarak Mavi Yıldız elmasını bir geceliğine emanet olarak verir. Mavi Yıldızı görenler hayranlıklarını gizleyemezler.

Sarayda yapılan kutlamalarda herkesin gözü Mavi Yıldız'ın üzerindedir. Gecenin ilerleyen saatlerinde Sıddık İbrahim Paşa'nın hanımı fenalık geçirerek bayılır. Bunun üzerine sarayda bir kargaşa, bir koşturma başlar. Bu kargaşadan faydalanan iki hizmetçi pırlantayı alarak kayıplara karışırlar. Durumu öğrenen Sıddık İbrahim Paşa, soğukkanlılıkla bir çözüm yolu bulmaya çalışır. Sultan Murad'ın en kıymetli hazinesi olan Mavi Yıldız'ın çalındığının duyulması, Sıddık İbrahim Paşa'nın sonu demektir.

Sıddık İbrahim Paşa uzun bir düşünceden sonra yakın aile dostu eski akıncı Gümüş Tekin'i yanına çağırarak olanları anlatır ve elmas bulmasını ister. Tecrübeli bir akıncı olan Gümüş Tekin, saraydaki hizmetçilerin ifadesini aldıktan sonra kaçan iki kişinin peşine düşer. Günlerce süren aramalar sonunda iki hizmetçiyi bir korsan gemisinde suçüstü yakalar. Mavi Yıldız'ı alan Gümüş Tekin, büyük bir gizlilikle Sıddık İbrahim Paşa'ya emaneti teslim eder. Roman da bu olayla sona erer.

Sıddık İbrahim Paşa'ya emanet edilen Mavi Yıldız elmasının dünyada bir eşinin olmadığını öğreniriz. Sıddık İbrahim Paşa, elmasa baktıkça, bu elmasın değerini ortaya koyan Bizanslı kuyumcuları ve elmasın geliş hikâyesini hatırlayarak geçmişe döner: Bursa'daki kuyumcular pırlantaya bir değer biçememişlerdi. İşinin ehli olduğu söylenen bir Yahudi sarraf gözlerini devire devire 'padişahım', demişti,

‘bendeniz böylesini ömrümde görmedim. Değer biçmekte aciz kaldım. İsterseniz Bizanslı meslektaşım Benjamin’i çağırıp baktıralım. Böyle işlerde yanılmayacak biri varsa o da ünlü meslekdaşım Benjamin’dir.’

Padişah kabul etmemişti. ‘Anladık çorbacı, sadece Eflak Voyvodasının bize olan borcunu karşılar mı, onu öğrenmek istedik. Gördük ki, fazlasıyla karşılıyor, gerisi mühim değil.’ Söylediğine göre, Mavi Yıldız elmasının dünyada bir eşi daha yoktu. Eflak Voyvodasına babasından kalmıştı. Borçlarını ödeyemeyince de rehine vermişti. Belki bir gün borçlarını öder, Mavi Yıldız’a kavuşurdu. Yahudi sarrafının söyledikleri hâlâ Sıddık İbrahim Paşa’nın kulaklarındaydı: ‘Paşa! Paşa! Bütün Osmanlı hazinesi bir yana, bu elmas bir yana, aman dikkatli ol.’ (s.7)

Sıddık İbrahim Paşa, çalınan Mavi Yıldız elmasının bulunması için aile dostları olan Gümüş Tekin’den yardım ister. Sıddık İbrahim Paşa, Gümüş Tekin’e olanları olduğu gibi anlatır. Gümüş Tekin vakit kayıp etmeden göreve başlar. Sıddık İbrahim Paşa ise maharetli olan Gümüş Tekin’i düşünerek geçmiş günlere döner: “Sıddık İbrahim Paşa, Gümüş Tekin’in babasının silah arkadaşı olurdu. Daha bebekliğinden bilirdi kendisini. İki yıl kadar önce bir işi düşmüş, alınının akıyla o işi halletmişti. Ondan beri daha sık görüşürlerdi.” (s.29)

Kozmik zaman gün içinde yaşanan olaylarda kullanılır: “Bir Bursa akşamıydı. Güneş tepelerden alçalmış,son ışıklarıyla kubbeleri yaldızlıyordu”. (s.2)

“ Sabahın alacası, yatsı namazından sonra,gece yarısı el ayak çekilince, kuşluk vakti...” (s.46,47)

Bu Atlı Geçide Gider romanın vak’ası I.Murad ve Yıldırım Bayezid’in hükümdarlıkları döneminde (1360- 1389) yıllarında cereyan eden olaylardan oluşur. Osmanlı erenlerinden olan Kara Mustafa, Şeyh Bedreddin, hayvan bakıcısı Ecevit ve arkadaşları Kumral Dede'nin ocağına giderler. Bu ocakta kimsesiz ve yoksul çocuklar barındırılmakta, eğitim ve öğretimleriyle meşgul olunmaktadır.

Yol boyunca uğradıkları zaviyelerde ve tekkelerde dervişlere misafir olan Kara Mustafa'nın yol arkadaşlarından Bedreddin ile Ecevit huzursuzdurlar. Ecevit bir fırsatını bulduğunda kaçır, Kel Aynak'a sığınır. Çocuklardan sadece Doğan, Kumral

Dede'nin ocağına yerleştirilir. Bedreddin'in de Edirne'ye ailesinin yanına gönderilmesine karar verilir. Horasan'dan gelen kervan Timur'la ilgili çok önemli bilgilerin sahibidir. Bu bilgiler güvercin kanadıyla, Edirne'ye Sultan Murat'a gönderilir, Osmanlı komutanlarından İne Bey, Urumelinden Sultan Murat'ı memnun edecek haberler verir. Bayezid ve Yakup'un eğitimlerini merak eden Sultan Murat, İne Bey'den kendini mutlu kılan cevaplar alır.

Kumral Dede'nin ocağında eskisi kadar olmasa da faaliyetler devam eder. Doğan Bey'in sevgilisi Alanur hekimler tarafından tedavi edilir, fakat istenilen netice alınamaz. Doğan Bey, Sultan Murat'tan Bursa'ya gitme talimatı almıştır. Onun da aklı Alanur'dadır, vakit geçirmeden yola çıkar.

Osmanlı komutanlarından Şeyh Bereke birlikten yana olan bir âlimdir. Timur'a Osmanlı komutanları hakkında bilgiler verir. Bunların hepsi yapıcıdır. Şeyh Bedreddin aylar süren yolculuk sonunda Şeyh Bereke'den ders okumaya gelir.

Bursa'da büyük bir coşku vardır. Germiyan Beyinin kızı Devlet Hatun, Bayezid Bey'e gelin gider. Sultan Murat'ın kızı Mal Hatun ise Karamanoğlu Alaadin Bey'e gelin gitmektedir.

Kara Mustafa'nın Derbent'te bıraktığı çocuklardan Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa, Osmanlı topraklarında nifak tohumları ekmek için çaba gösterir. Börklüce, Osmanlıya ve İslâm dinine kin doludur. Bedreddin ile yolları ayrıldıktan sonra Timur'a gitmeye karar verirler. Timur'dan da bekledikleri ilgiyi göremezler.

Sultan Murat'ın Karamanoğulları'nın üzerine yürümesini oğlu Yakup ve Mal Hatun engeller, Bayezid'ten haber alınmasıyla Konya ovasından kalkan ordu Haçlı gurubuyla Kosova'da karşılaşır. Savaşı Sultan Murat idare eder. Savaş kısa bir sürede kazanılır. Sultan Murat, oğlu Bayezid Bey ile savaş alanını gezerken yaralılarından Miloş, koynunda çıkardığı hançeri Sultan Murat'ın kalbine saplayarak şehit eder.

Geriye dönüşlerde kahramanlar ile ilgili bilgiler de verilir. Ecevit yaptığı işlerden bunalınca, ninesi ile olan birlikteliğini düşünerek çocukluk günlerine döner: “Yeniden yattı sırt üstü, yeniden yıldızlara dikti gözlerini.. Ninesini hatırladı bir

daha, ninesinin soğuk soğuk baktığını; soğuk soğuk iğne ucunda, her an iğne ucu soğukluğunu torununun şurasına burasına batırmak sevdasında..üşüdü.” (s.78)

Börklüce Mustafa, Timur’un yakıp yıktığı yerler gördüğünde şaşkınlığını ve üzüntüsünü gizlemeyerek buraların önceki halini düşünerek geçmişe döner: “ Gözünü ayıramıyor, yüreği görmemek için çırpındığı halde seyretmekten kaçınamıyordu. ‘Tıpkı tıpkı tıpkı Bedreddin gibi’ diye düşündü. Bedreddin’in, ısıtmalı sesi hemen kulağının dibinden deymişceneydi. Bazen olur ki kendimi kendimden ayrılmış görüyorum.’ demektedir; ayrılan kendi ruhum; ayrılmayıp giden kendim, bedenim’ demektedir; ‘Ruhum bedenimi bir yabancı gibi seyrediyor. Ruhsuz bedenim alevlenip yanacak yer arıyor ama ruhsuz ne yapar?..”(s.244)

Osmanlı komutanlarından Seyyid Bereke, yanındaki arkadaşlarına; Timur’un yakıp yıktığı yerlerin kısa bir zaman içinde tekrar eski haline gelebileceğini gerçekçi bir ifadeyle belirterek onları ümitlendirir. Daha sonra da tarihten yakılıp yıkılan şehirler hakkında örnekler verir:

“Yağmalama demek yenme demektir. O zaman baş olmanın ne değeri kalır? Ordusu yenmeyen Emir yağmalanır. On yıl geçmemiştir bir akşam vakti tartışmamızın üstünden geçmiş midir? Geçti mi yoksa? Sanmıyorum.. En çok on yıl. O zaman kurduğum yeni ordu düzenini tartıştıydık, güvenmediydin. Şimdi Harzem ülkesi var mı, nerede? Yok! O ordu düzeni yok etti. Duglat emiri var mı ? Yok! O düzen dize getirdi. Herat yok, Buhara yok, Horasan Seyyid Bereke. Ama güvenemediğin, bütün bunları yok eden o ordu düzeni yerli yerinde sağlam! Demir gibi! Ama Herat yanmış yıkılmış.. yanıp yıkılsın ne gam!”(s.247,248)

Komutan Evrenuz’un fikirlerine değer veren Murad Bey ve yanındakiler, Evrenuz’u yakından tanıtmak amacı ile geçmişine dönerler :

“Tanrı bilir Murad Beyim, bu Evrenuz nicedir katı Haçlılar gördü. Deden Osman beyden bu yana görür bu gözler, Osmanlıyı bile görmüştü. Gazi Fazıl ile Hacı İlbeyi karındaşım ile beraber görmüştür. Baban Orhan Bey, karındaşın, Süleyman Bey ile bakmışlığı vardır birlikte.”(s. 301)

Kozmik zaman öğeleri akşam ile işlenir. Gece karanlığı, sıcaklık, gökyüzü, yıldızlar bir aheng içerisinde görünürler:

“Akşam karanlığında her yer bir olmuştu, ayrılıksız.. yokuşlar düze karışmış eğriler doğrulmuştu. İncecik bir serinlik , sıcaktan çıkmış yorgun günü dinlendiriyordu. Gökte yıldız aydınlığı da olmasa, köknardaki cırcır böcekleri, kalın bir yorganın altında bunalmanın sıkıntısı gibi gelecekti. Neyse ki yıldız aydınlığı, henüz çok yükseklerden de yağsa, artmaktaydı. Gök güzel bir durgunluk içindeydi.” (s.79)

Kozmik zamanın öğelerinden olan öğle güneşinin birçok canlıyı etkilediğini öğreniriz: “Öğle sonunu aşan güneş, ne kadar ateşi varsa toplamış, göğün maviliğini kasıp kavurmaktaydı. Kuşlar, akli karalı, irili ufaklı, hırçın yahut tembel kanat açmış pekmez kıvamında bir sıcakta yüzüyorlardı sanki.” (296)

Sosyal zamanda inanış ve törenler sıkça işlenir. Tekkede yemeğe başlamadan önce yapılan dualarda fikir, zikir ve tefekkürün olduğunu görürüz:“Çanaklı dervişin uzattığı ekmeği besmele çekerek aldı, üç defa öpüp üç defa alnına koydu, şükretti: ‘ Bize bu nimeti verdiğin için, konuklarla bölüştürdüğün için Tanrım sana ne denli şükür etsek azdır. Tarlayı süren, tohumu serpen, ekini sulayan, buğdayı biçen, harmanı döğen, çeçi savuran, buğdayı öğüten, unu yoğuran, hamuru pişiren, ekmeği taşıyan eller yeşersin, Tanrım dert göstermesin; cümlemin alın teri hürmetine Osmanlı ülkesine bereket , toprağına rahmet, kızına kızanına, ineğine davarına kırsağına zürriyet ver, helâl lokmalara haram katma Rabbim... Bismillâhırrahmanırrahim..” (s.78,79)

Osmanlı devrinde, ruh hastalarının müzikle tedavi edilmesi, her hastaya kendi milliyetine göre müzik dinletilmesi dönemin en belirgin özelliğı olarak karşımıza çıktığını görürüz. Bütün ruh hastalarına eşit bir şekilde sevgi ve şefkatle muamele edilir. Bu durum sosyal zaman açısından çok önemlidir.

“ Kumral Dede’nin kapısının önüne biriken insanların, yapıları oldukça farklıydı : Çoğu donuk, sanki yorgun, sanki uykuda düşte yahud düş kırıklığında bir takım insanlar bir sırada; bakıcı dervişler bütün güçlüğüyle aralarında yadı.Ya iki

kişiyi bir derviş düşünüyordu ya üç kişiye kalabalık belki de bundandı. Hekim yamaklarından ikisi, biri bir hayli genç, o bir takım adamları, ellerindeki kâğıtlardan okuyup, arada bir iki söz konuşup ayırıyor, içeri salıyorlardı. Genç olanı, kalınca, deri kaplı bir deftere öteki hekim yamağının ağzından çıkanları hemen yazıyordu: ‘Araptır, aslı bunun, buna Hüseyinî gerek. Hüseyiniden türeyen makamlardan da dinletilse eyidir. Bunun aslı Taciktir, Tacige Arak makamı hoş gelir. Bu Türk. Türk deyince Uşşak makamıdır, başkası gerekmez. Derviş baba, şu yanda duran sarı yüzlü mavi gözlü soğuk adamları içeri götür.. yanındaki görevliye: ‘Şu yanda duran sarı yüzlü mavi gözlü soğuk adamları içeri götür. Bunlara Rast makamından bir de Rasttan türeyenlerden ezgiler dinletilecek unutmayasın. Tamam.. siz baş ağrısı mı çekiyorsunuz ordakiler? Her zaman mı? İçinizde hafakan illetinden dertli olanlar da var mıdır?’ Ortayaşlı hekim yamağının son sorusuna birkaç hasta: ‘Var’ karşılığını verdi’...(s.160,161)

Romanda sosyal zaman yönünden önemli olan Beyazıt’ın düğün töreni değişik görüntülere sahne olur. Bir yanda eğlence ve gösteriler, öte yanda pašalıklarını, beyliklerini ispat etmek için gönderilen düğün hediyeleri bitmek tükenmek bilmiyordu. Anlatıcı konuyu geniş bir şekilde işler:

“I.Murat’ın oğlu Beyazıt’la Devlet Hatun evlenir. Germiyan Beyi Süleyman Şah, kızı Devlet Hatun’u Murat’ın oğluna vererek, Osmanlılarla iyi bir dostluk kurmak ister. Süleyman Şah, topraklarının büyük bir kısmını da kızına çeyiz olarak verir.

Gelini almak üzere Kütahya’ya bir düğün kafilesi gönderilir. Kafilede üç bin askerle tanınmış bazı kumandanlar bulunur.Törenle karşılanan misafirlerin onuruna büyük bir ziyafet verilir. Germiyan Beyliği’nin tanınmış saz ve söz sanatçıları güzel parçalar söyleyerek coşkulu bir gece ile ağırlanırlar.

Bursa’dan gelen kafile birkaç gün sonra, gelini ve bazı hediyeleri de alarak Kütahya’dan ayrılır. Süleyman Şah kızının üzüntüsünü tutmak üzere Paşacık Ağayı ve yenge olarak da onun karısını görevlendirir.

Düğün kafilesi Bursa'ya geldiğinde şehirde üç gün üç gece şenlik yapılır. Düğüne katılmak üzere ülkenin dört bir yanından yerli ve yabancı misafirler; Anadolu beyleri, Suriye ve Mısır sultanlarının elçileri değerli hediyelerle Bursa'ya gelirler. Beyazıd, tüm bu hazırlıklar sırasında gelini bir defa görmüş ve beğenmiştir.

Tören günü şehrin büyük meydanında geniş çadırlar ve Padişah için taht kurulur. Bayezıd'ın sağdıcı Gazi Evranuz Beydir. Şehzade Murat'ı tören yerine davet etmek te onun görevidir. Düğüne bütün komutanlar katılır. Padişah düğünün başlamasıyla birlikte şehirde beş gün bayram yapılmasını buyurur.

Düğünün birinci günü Padişah oğlu Murat'ı sağına gelini soluna oturtturarak, gelen hediyeler gösterilir: Vezir Çandarlı Ali Paşanın, gönderdiği develer, atlar, köleler, cariyeler..Mısır Sultanının hediyeleri tören alanından geçince herkes şaşırdı.Yüz Rum kızı ve yüz Rum kölesi, ellerinde tepsilerle altınlar, altın ibrikler, altın işlemelerle geçtiler. Ertesi gün Anadolu beyleri ve gelen elçilere değişik hediyeler sunularak gitmeleri için izin verilir.” (bkz.s.202,203)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanın vak'a zamanı 1440'da başlayıp İstanbul'un fetih tarihi olan 1453'te sona erer. Sultan Murat'ın oğlu Mehmet, Manisa'da Molla Gürani ve Akşemseddin tarafından yetiştirilir. Bir gün derslerinden kaçır, şehrin kenar bir semtinde, bir tavuk yetiştiricisiyle tanışır, Akşemseddin, Mehmet'i bulur, ona insanların ayrı yaradılışlarda olduklarını, yaptıkları ve yapacakları işlerin de ayrı olacağını anlatır.

Hız. Muhammed'in İstanbul'un bir gün mutlaka fethedileceğini müjdeleyen hadisini Şehzade Mehmet'e öğretirerek, bunun mazhariyetini kazanmak için iyi yetişmesinin şart olduğunu vurgular.

Sultan Murat padişahlığı bırakarak Manisa'ya gelir. Şehzade Mehmet'de Edirne'de devletin başına geçer. Batı alemi Osmanlının başına çocuk yaştaki birinin geçtiğini öğrenince, yeni bir hacı seferi hazırlığına girerler.

Sultan Murat'ın oğlu Mehmet, tehlikenin büyüklüğünü anlamakta gecikmez ve babasına ; sultansa devletin başına geçmesini, değilse orduya katılmasını bildirir.

Manisa'da bulunan Sultan Murat derhal Edirne'ye gelir ve sorumluluğu üzerine alır ve Haçlı tehlikesini ortadan kaldırır. Varna'da zaferin kazanılması Sultan Murat'ı ve oğlu Mehmet'i sevince boğar. Sultan Murat, devleti oğluna bırakarak tekrar Manisa'ya döner.

Sultan Murat yine Edirne'dedir. Mehmet, Manisa'ya çekilir. Bir müddet sonra, Sultan Murat'ın ölüm haberi Mehmet'e ulaşır ve devletin başına geçmek için Edirne'ye gelen Sultan Mehmet kısa zamanda hakimiyeti eline alır.

Sultan Mehmet'in bütün düşünceleri Bizans üzerinedir, İstanbul mutlaka fethedilecektir. Fakat daha önce Karamanoğlu belası bertaraf edilmeli, Mora çökertilmelidir.

Bizans'tan gelen elçileri huzuruna kabul eden Sultan Mehmet, Çandarlı ve Bahadır Yüzbaşıyı da çağırmıştır. Elçiler, İmparatorun hisarın inşaatının durdurulması talebi karşısında red cevabı alırlar.

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra Bizans kuşatılır. Sultan Mehmet; beyler ve paşalarla toplantı yapıp Peygamberimizin hadisinin çok yakında gerçekleşeceğinin müjdesini verir. Ordu bütün gayretiyle burçları döverken, Ulubatlı Hasan burçlara tırmanır. Ulubatlı Hasan bir çok yerinden oklanır ancak sancağı yere düşürmez. Osmanlının cesur komutanlarından olan Barak Ağa imdadına yetişir. O da şehit edilince, sancağı başka askerler alarak surların en yüksek yerine dikilir.

Ulubatlı Hasan son nefesinde ezan okumağa çalışır. Bizans kapısı açılmış asker surlardan girmeye başlar. İlk girenlerden biri de erenlerden Horoz Dededir. Artık İstanbul sonsuza kadar Türk'ün olur.

Lala Er Sinan Şehzade Mehmet'in, yaşından büyük işler yaptığını görünce çocukluğunu, şehzadenin doğum anını, Ulubatlı Hasan'ın attan düşüşünü hatırlar. Bu iki hatırlayış arasında bir benzerlik kurulamaz. Bütün bu duygular içinde Er Sinan geçmiş günlere dönerek o anı hatırlar:

“ ...Er Sinan için Mehmed çok değişik, hiçbir çocuk da küçücük bir benzerliğine rastlanmayacak derecede değişik bir çocuk idi. Doğduğu o mart

sonrasının sabahında haberi Murad Bey'e verirken birdenbire yüreginin başında yaniveren çırayı hiçbir vakit unutamayacağını biliyordu. Er Sinan; neden olduğunu hâlâ bilemediği bir his, Mehmed'in doğum haberini Murad Bey'e, verdiği an biterken hattâ o anın içindeyken Ulubatlı Hasan'ın attan düşüşünü de hatırlayıvermişti. Bu kutlu doğumla o kötü düşüş arasında hiçbir ilgi olmadığını bile bile, düşünüp durmuştu..”(s.57)

Romanda kozmik zaman öğelerinin ağırlıklı olarak işlendiğini görürüz. Sultan Mehmet'in Hocası Ak Şemseddin, kozmik zamanın öğelerinden olan perşembe günlerinin kutsallığına inanır. Perşembe gününü uğurlu gün olarak kabul eder. Bu nedenle önemli işlerini perşembe gününe bırakır:

“ Ak Şemseddin önce geçiştirmek istedi; bugün, birkaç gündür düşünüp zamanını kolladığı bir dersin ilk harcını Mehmet'in kulağına doldurmağa niyet etmişti. Günlerden perşembeydi. Hem cumanın habercisi hem de öteden beri Ak Şemseddinliğine bir ayrı güvence kattığı, bir bakıma Ak Şemseddinliğini gizlice kutsadığı için perşembeyi seviyordu. Önemli adımlarını perşembe günlerinde atmak hoşuna gidiyor, ayrıcalıklı kararlar için perşembeyi seçmeyi bir tür uğur belliyordu. Bugün Mehmet'in kulağından hiç ama hiç çıkmaması için bütün ustalığıyla anlatacağı ders de Ak Şemseddin için önemlinin de önemlisiydi. Ne vakitten beri bu perşembe o perşembe demiş gel gelelim geçen perşembelerin hiçbirinde gönlü sabah uyanmalarının o doyulmaz coşkunuyla çağılayan olmamıştı.” (s.42,43)

Kozmik zaman öğelerinden olan kış mevsiminin, şehzadeler diyarı olan Manisa'da oldukça farklı yaşandığını görürüz. Kışın gelmesi ile birlikte Manisa cadde ve sokaklarının sakinleştiğini, herkesin kabuğuna çekildiğini öğreniriz:

“.....Manisa, çarşısında, pazarında durgun bir kış gününü yarı yaşar yarı yaşamaz; bacalarda duman karasında tüten evler yaşayan tek canlılardır; isli, duman kokulu, ocak başı karasında ama sıcak! Şehrin dışından şehrin içine koşan soğuk uyuşukluk soğuk uyku, evlerin içinde bir ılımış uyuşukluğun uykusuna yatar. Bazen

günlerce.. Manisa'nın kışı bastırdı mı kötü bastırır, bastırınca da fırtınası sokakların arasında uğuldayarak saçaklardaki buz salkımlarını şangırdatır.” (s. 53)

Romanda, Er Sinan'ın yaptığı çılgınca at sürüşler ile şubat ayında gökyüzünde meydana gelen hareketlilik arasında bir bütünlük oluşturulur. Anlatıcı bu durumu benzetmelerle ifade eder:

“...Şubatın bu tersine dönmüş gecesinde atını delicesine sürmeği, hangi delicesinelik çılgınlıktı ötesi yok bu at sürüp gidişin başka adı olamazdı, bunu da, hiçbir akıl alamazdı. Gece yarıyı ya dönmüş ya dönmemiş henüz; şubat alışılan şubatlara benzemez bir ısınmada ama aydınlığı kötü sabaha kalmış bir feleğini şaşırmış ay başını sokacak yer aranıyormuşçasına tedirgin; ısıyıp ısıyıp kaybolan kaybolup kayıp olup ısıyan bir pırpır yıldız ya gökyüzüyle küsülü ya yeryüzüyle, belki de birinden birine yamanma sevdasında bir yanar dönerliğe heveslenmişti.” (s.146)

Kozmik zaman kişileştirilerek verilir:

“Aklını yitirmiş bir şubat, delilenmiş, kendini mayıs sanarak bir güne döküyordu güneşini; Soma Ovası'nın ortasından uçan kızıl doru, delilenmiş şubatın güneşiyle yarışırcasındaydı.” (s.154)

Bahar ayları, yeni bir canlılığın habercisidir. Nisan ayı da romanda yeniden canlanmanın müjdecisi olarak karşımıza çıkar:

“İlkyaz.. Umutlara yani; dirilmelere, yeni doğumlara, bereket, hayata başlangıçtı. Bu nisan da böyleydi, böyle başlamış, böyle gelmişti. Likos Deresi'nin kıyısında söğüt ağaçlarının yeni ve taze pırpırıyla göz kırpa kırpa çapkın, sokulup girmiş göğün koynuna yatıyor ki ne yatma ?” (s.312)

Sosyal zaman olarak: Derviş Horoz Dede, Yüzbaşı Bahadır'a yaşadıkları devirdeki devletlerin sosyal yapısını bir ağaca benzetir. Ağacın, kökü, gövdesi, dalları değişik vazifeler görerek bir bütünü meydana getirdiğini şu şekilde anlatır:

“ Bir ülke bir ağaca benzer Bahadır Yüzbaşı, bana sorarsan böyle benzetirim. Ağacın kökleri, gövdesi, dalları budakları vardır ya ülkelerin de vardır. Ülkeyi ülke

yapan insanlar köklerdir, hem görünürdeler hem de görünmezdeleler. Bir ülkeyi yıkmak için bunları kurutmalı ki ağaç çöksün, yani ülke çöksün. Sonra gövde gelir, gövdeyi yaralamak ağacı yıpratmak, ömrünü kısaltmaktır; gövde halk dediğimiz kalabalığın tümüdür. Alt dallar vardır, orta dallar vardır, üst dallar vardır ağaçta. Ülkede de öyledir. Üst dallar, zenginler yani sen şimdi onlara vereceksin ağırlığını. Siz şimdiyece aşağılarda çalıştınız, kökü, gövdeyi alt dalları kurutmağa yaralamağa, dökmeğe verdiniz aklınızı da gücünüzü de. Şunu unutma, kök çok dallı budaklıdır, ağacın kendine benzer. Kök sağlam ise, dalını budağını eyi salmış ise ağacı kessen de sürer çıkar yenisi.” (s.192)

Denizler Ejderi romanında vak’a zamanı 1498’de Turgut Reis’in donanmalarda aldığı görevle başlayıp 1570 tarihinde yapılan Preveze Deniz zaferi ile sona erer.

Roman kahramanı Turgut ve arkadaşları deniz kenarında oynarken bir şişe bulurlar. İçinde bir mesaj vardır.Turgut, peşinde arkadaşları olduğu halde İmam Osman Efendinin yanına giderler. İmam şişenin içindeki mektupta bir mesaj bulunur:

“ Ey din kardeşlerim! Ulu Allah’a emanet ederek bıraktığım bu şişe sizin elinize geçer mi geçmez mi bilmem. Fakat Allah’a güvendim ve sığındım.

Ben Endülüs Müslümanlarından Hasan Bin Abdülmelik.. Katolik Ferdinad’ın, yani Hıristiyanların kanlı zulümlerine uğramış Müslümanlardan biriyim. Kadınlarımızın, kızlarımızın namuslarına saldırıldı. Delikanlılarımız öldürüldü. Topraklarımız ellerimizden alındı. Köle durumuna getirildik.” Diyerek İslâm aleminden yardım ister.

Bu durumu öğrenen Turgut, denizci olmaya karar verir.Turgut önce levent olur ve Filiz Ahmet ile donanmaya katılır. Demir Pençe Reis’in gemisinde çalışırlar. Gösterdiği başarılarından dolayı reis unvanını alır. Bundan sonra Venedikli, Cenevizli donanmalarla olan maceraları başlar. Batılıların Dragut yani ejderha

dedikleri Turgut, Hristiyan Avrupalıların Endülüs Müslümanlarına yaptıkları zulmü bir bir ödetir. Belli bir süre sonra Preveze Deniz Savaşı'na destek olmak amacı ile Barbaros Hayrettin Paşa'nın donanmasına katılarak hizmetlerine devam eder.

Türk donanması Barbaros Hayreddin Paşa'nın öncülüğünde denizlerde büyük başarılar kazanır. Barbarosu'un başarısını, içlerine sindiremeyen Avrupa devletleri, bir donanma oluşturarak Preveze limanı önüne kadar gelmiş ve orayı muhasara ederler. Preveze limanı Türk gemileri için çok güvenli bir yer olup, limanın ağzı iki taraftan toplanarak tahkim edilir. Barbaros düşmanın Preveze'yi kuşattığını öğrenince emrindeki kuvvetlerle hemen o tarafa doğrulur. Barbaros'un geldiğini duyan Avrupalılar, Preveze'den ayrılır.

Barbaros, Andre Dorya'nın donanmasının izini bulduktan sonra donanmasını hilâl şekline getirir. Sol kanada Turgut Reisi, sağa Seydi Ali Reis'i yerleştirir. Kara Savaşında kullanılan hilal taktiği deniz savaşında da uygulanarak zafer elde edilir.(1538)

Roman kronolojik bir seyirle devam eder.

Turgut'un görev yaptığı donanma komutanı Demir Pençe Reis, Turgut ile dert ortağı olurlar. Demir Pençe Reis, ailesi ile ilgili yaşadığı acı olayları anlatarak geçmiş günlere döner:

“Reis yıllar evvel soylu bir İtalyan kızıyla tanışmıştı. Reisin yiğitliğine, yakışıklılığına aşık olan kız Müslüman olmuş, onunla evlenmişti. Bu sevgi minik bir yavruyla meyvesini vermişti. Ayşe adını verdikleri bu yavru, ikisinin de saadet kaynakları olmuştu.

Fakat bu mesut günler, çocuğun on yaşına kadar sürmüş, Reisin seferde bulunduğu bir gün köyüne baskın yapılarak genç eşi ve kızı kaçırılmıştı....” (s.58)

Donanma komutanı olan Turgut Reis, yapacağı seferlere başlamadan önce Türklerin meziyetlerine değindikten sonra kazanılan zaferler hakkında kesin bilgiler vererek geçmişe döner:

“Türkler, kendilerine meydan okuyan birinin çağrısına muhakkak giderler. Öldürüleceklerini bilseler bile. 1396 yılında Alman, Macar, Belçika, Felemenk, İsviçre, İngiltere, İskoçya, Savua, Lombardiya, Leh, Çek, Rodos ve Eflaklıların meydana getirdiği o büyük Haçlı ordusu, Türklerin üzerine giderken tam 120.000 kişiydiler.” (s.91)

Osmanlı ordusunda değişik görevlerde bulunan Hüseyin Paşa, Türk denizciliği ile ilgili yılların tecrübesini yanında bulunan genç subaylara anlatarak geçmişe döner:

“Ya Reis! Anlatmak istediğim şu: Gerek Oruç Gazi, gerek Hızır Gazi’nin gerekse sizin, diğer Türk yiğitlerinin İspanya Müslümanlarına yaptıkları iyilikler unutulmaz. Allah sizlerden razı olsun. Ölüm pahasına düşmanlar arasından sıyrılıp, Endülüs sahillerinden Müslümanları kurtarıyorsunuz.” (s. 92)

Romanda kozmik zaman öğelerinin kişileştirilerek ifade edilir:Deniz ve yaz sıcaklıklarının etkisi kişileştirilerek ifade edilir:

“Güneş, bütün hararetiyle , Ege Denizi sahillerini yakıp kavuruyordu. Bütün canlılar, bu sıcaktan sinmişti. Yalnız deniz, o koca deniz, ona meydan okuyordu. Güneşe karşı, yiğitçesine, alabildiğine uzanan denizin gülümseyen yüzeyi, ısıltılarla, neşeli neşeli göz kırpyordu.” (s.5)

Kozmik zaman yaşamın günlük öğeleriyle işlenir:

“Eylül ayının ikinci haftası. (s.78) “ Cumadan namazından sonra.”(s. 88)
“Gece yarısına doğru” (s. 196)

Sosyal zaman olarak gelenek ve göreneklere temas edildiğini görürüz. Düşman üzerine sefer yapılacağı zaman, köylere haberciler gönderilerek eli silâh tutan herkesin savaşa katılması için çağrıda bulunulur. Demir Pençe Reis de eli silah tutan herkesin donamaya katılması için birçok yere haberciler göndererek asker toplar:

“ Ey yiğitler! Erlik davası güdenler! Denizlerde gaza yapmak isteyenler!.. İşte fırsat karşınızda. Deniz Pençe Reisin , Bora adlı kalitesi sizi bekliyor. Çoluk

ocuk davulcunun etrafını almış, onun davul dövmesini ve bağırmasını seyr ediyorlardı. Granitten devlere benzeyen al cepkenli leventler, ellerini kavuşturmuş, heykeller gibi etrafı süzüyorlardı. Bu ağrı üzerine kahraman gençler birleşerek bir donanma oluşturuyorlardı.” (s.24)

Turgut Reis, yıllar sonra köyüne dönerek sözlüsü Zeynep ile dünya evine girer. Turgut Reis’in düğünü coşkulu bir şekilde üç gün üç gece sürer:

“Bir hafta sonra köy davul sesleriyle inliyordu. Bütün köylü bayram ediyordu. Düğüne sonraları Barbaros Hayreddin Paşa diye anılacak büyük kahraman Hızır Reis de gelmişti. Başka kimler yoktu ki bu düğünde..” (s.74)

Turgut Reis denizlerde düşman kuvvetlerine büyük kayıplar verdirir. Bundan dolayı Turgut Reis, düşmanların korkulu rüyası haline geldiği için Hıristiyanlık dünyası Turgut Reis’e ‘ Dragut’ yani ejderha adını takarlar. (s. 86)

XVI. Yüzyıl

şehzade Selim, romanın vak’a zamanı 1481’de Yavuz Selim’in, Trabzon’da sancak beyi olması ile başlayıp 1512’de padişah olmasıyla sona erer. Trabzon’da sancak beyliği yapan, Selim, şii tehlikesinin gün geçtikçe arttığını görür. Durumu babası Bayezid’e sık sık bildirmesine rağmen herhangi bir müdahale yapılmaz.

Bu durumdan rahatsız olan Yavuz Selim, ordularını alarak şiilerin üzerine yürür. 1502 yılında Nahcivan civarında yaptığı şrr savaşında Uzun Hasan’ın torunu Elvend Mirza’yı yenerek Akkoyunlu Devleti’ne son verir.

Yaşı ilerleyen ve nikris hastalığı yüzünden sağlığı bozulan Beyazid davranışlarıyla kendisine benzeyen Ahmed’i tahta geçirmek isteyince kardeşler arasındaki saltanat kavgaları başlar.

İlk önce harekete geçen şehzade Korkud Antalya’dan Saruhan’a nakledilmemesine kızarak 1509’da Mısır’a gider. Fakat ertesı yıl geri döner. Ancak onun sancağından ayrılıp Manisa’ya gitmesi, şahkulu denilen Nureddin Ali’ye isyan için büyük bir fırsat verir. Anadolu’da Safevi egemenliğini sağlamaya çalışan şahkulu 1511 baharında ayaklanınca büyük bir Sünni-şii atışması başlar. zerine

gönderilen kuvvetleri yenen Şahkulu geçtiği yerlere dehşet salarak Bursa yakınlarına kadar ilerler.

Bu isyanı bastırmak ile görevlendirilen Şehzade Ahmed'in başarısızlığı Selim'in şansını daha da arttırır. Oğlu Süleyman'ın sancak beyi olduğu Kefe'ye giden Selim Silistre'ye naklini ister. Teklifi kabul edilmeyince topladığı kuvvetlerle Edirne'ye yürür. Bu durumda Bayezid, Yavuz Selim'i Semendire'ye nakleder. Daha sonra Ahmed'i tahta geçirmeyeceğine söz verir. Ancak bu anlaşma sürekli olmaz. Bir süre sonra babasının üzerine yürüyen Yavuz Selim Uğraş köyü savaşında yenilerek Kefe'ye döner.

Şehzade Ahmed'in İstanbul'a çağırılması onu istemeyen yeniçerileri ayaklandırır. Geri dönen Ahmed Konya'yı ele geçirir. Bu defa da yeniçeriler padişahın idaresizliğini öne sürerek Yavuz Selim'in kendilerine padişah olmasını isterler. Sonunda Beyazid bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Bunun üzerine Selim Yenibahçe'de karargâh kurduktan sonra saraya gidip babasının elini öper. Bunun üzerine Bayezid tahtı 1512 tarihinde Yavuz Selim'e bırakır.

Roman bu olaydan sonra kronolojik olarak devam eder.

Anlatıcı, Fatih Sultan Mehmet'in kazandığı başarıları kazanamayan Sultan Bayezid, ülkesindeki iç huzursuzluğun ve kardeş kavgalarının nedenini yaşlılığına bağlayarak geçmişe döner. Anlatıcı ise Bayezid dönemini şansız bir dönem olarak niteler:

“ Fatih Sultan Mehmet gibi bir cihangirden sonra işbaşına gelmişti. Fatih'in oğluydu. Uzun bir taht mücadelesinden sonra kardeşi Cem'i yenmiş,yenmişti. Kardeşi Cem için, Bizanslılarla yıllarca mücadele etmişti. Osmanlı tahtının tek hakimi olarak saltanatta yirmi dokuzuncu yılına gelmişti. Gençliğinde hayli hareketli idi. Askeri iyi sevk etmiş, küçümsenmeyecek başarılarla göz kamaştırmıştı. Ne var ki Fatih Sultan Mehmed gibi bir cihangirden sonra gelmiş olmak Bayezid'in en büyük talihsizliği olmuştu. İstanbul'u almış, Uzun Hasan'ı Otlukbeli'nde yere çalmış yeniçeri, daha büyük iştiaqla fethi bayraklaştırmıştı. Yaşlandıkça eski ataklığını da kaybedip adeta inzivaya çekilince homurdanmaya başlamışlardı. 'Bu kılıcı belimize

süs olsun diye mi taktık?’ diyordu yeniçeri takımı, içten içe Şehzade Selim’e meyletmeye başlamışlardı.”(s.48,49)

Sultan Bayezid vezirleriyle yaptığı toplantıdan sonra tek başına kalır. Dünya saltanatının çabuk gelip geçtiğini, saltanatının da bir gün sona ereceğini her şeyin bir sonunun olduğunu düşünerek geçmişe döner:

‘... Dünyadan gittikçe koptuğunu, her gün biraz daha ahrete yaklaştığını hissediyordu. Ölüm, korkulu rüya değildi onun için. Gençliğinde irtikap ettiği bazı hataların affı için yıllardır seccadeler ıslatmıştı. Allah affı severdi. Tek istediği ak alınla ahrete gitmekti. Dünya nimetlerinin en nadidelerini tatmıştı şimdiye kadar. En büyük imparatorluğun yegâne hakimi olarak ömür sürmüştü. Tacını tahtını ahrete götüremezdi ya! Her şeyi bırakmak zorunda kalacaktı sonunda. (s.142)

Yıldırım Bayezid, Yavuz Selim’in padişah olmak için gösterdiği direniş ve kararlılık karşısında oldukça etkilenir. Oğlu Yavuz Selim’in her alanda kendini ispatladığını görmüştü. Yıllar önce saray bahçesinde Yavuz Selim ile aralarında geçen konuşmayı hatırlayarak geçmiş günlere döner:

“Selim’in çocukluğunu hatırlamıştı Tombul, cana yakın, sokulgan bir çocuktü. Etrafında ne bulursa merak ederdi. Bir gün Amasya sarayının ağaçlarla ve çiçeklerle süslü bahçesinde tek başına ok atma talimi yaparken yakalamıştı. Henüz beş yaşındaydı. Koca yay boyunu aşıyordu. Önünde bir hedef tahtası vardı. Attığı okların çoğunu isabet ettirdiğini görünce dayanamamış, ‘Allah gücüne güç katsın’ diye dualar mırıldanarak Selim’i kucağına almıştı. Aralarında geçen konuşmayı bugünmiş gibi hatırlıyordu:

‘Niçin yalnızsın?’

Selim iri gözlerini hayretle açmış:

‘Allah her yerdedir pederim’ demişti.-‘Yalnızlık ne demek?’

Ok talimi mi yapıyorsun? Bunun için daha küçük sayılırsın.’

‘İnsan ömrü her şeyi öğrenmek için yeterli olmayabilir, herkesten fazla öğrenmek isteyenler bu işe küçükken başlamalı. Hele şehzadeler fazla bilgiye sahip bulunmazsa nasıl serdar olabilir?’Adam akıllı şaşırılmıştı

‘ Bunları sana kim öğretti?’

‘Hocam Muhyiddin ve annem Gülbahar Hatun.’ (s. 179)

Romanda günlük vakitleri bildiren zaman öğeleri de kullanılır :

“Sabahın erken vaktinde.” “Gece yolculuğu”. “Gün batımına doğru.” “Soğuk günlerin başlangıcı.”(s. 120,134,158)

Kozmik zaman, farklı konularla karşımıza çıkar. Yeniçerilerin isyanlarını sabah namazından sonra cami avlusunda başlattıklarını öğreniriz: “Daha güneş çıkmamıştı ama Orta Caminin avlusunda bunaltıcı bir sıcak vardı. Ağaçların yapraklarını kımıldatacak kadar bir rüzgâr bile esmiyordu. Yeniçeriler, sabah namazını kılar- kılmaz avluda birikmeye başlamış, kısa süre içinde koca bir cemaat meydana gelmişti.” (s. 200)

Ordunun sefere çıkmasında kozmik zaman belirleyici rol oynar. Kış aylarında olumsuz hava şartlarından dolayı askerler dinlenmeye çekilirdi. Kış bitip bahar mevsimi başlayınca, askerlerde de bir canlılık olur, askerler savaşmak için hazırlık yaparlardı:

“Askerler, kış mevsimini savaşız geçirdikleri için, maddi sıkıntı çekmeye başlamışlardı. Bundan dolayı sefere çıkarak ganimet almak istiyorlardı. Taht şehri felâket haberleri ile marta kadar çalkalandı. Beş mart günü yeniçeriler bütün ocak ağalarının katıldığı bir toplantı tertitlediler. Fikirlerini açıkça öne sürdüler. Artık dayanılacak gibi değildi. İstanbul gününü gün ederken, saraylılar, konaklılar sıcak ocak başlarında keyif çatarken Anadolu kan ağlıyordu. Buna bir son vermenin vakti gelmişti. Havalar ısındığına göre sefer vaktiydi.” (s.208)

Romanda unvan ve ad verme törenleri de yapılır: Karabıyık oğlu Hasan’a, Tekke Şiilerinin 9 Nisan 1511 Çarşamba günü akdettikleri bir içtimada, ‘Şahkulu’ unvanını verilir. Bu adam gittiği her yere kan, ateş, zulüm götürdüğü için Osmanlılar, Şahkulu’na’, Şeytankulu adını takmışlardı. Gittiği her yere kan, ateş, zulüm götürmüştü. Arkasından kesik başlar, cesetler ve gözyaşı bırakmıştı. (s.151)

Yeniçerileri kışkırtan ağalar, Sadrazam Ahmed Paşa'nın azlini isterler. Durumun kötüye gittiğini gören Ahmet Paşa, hemen padişahın huzuruna çıkarak sadrazamlık mührünü teslim eder. Bu an şu şekilde işlenir:

“Yeniçeri sokağa çıkınca her kafadan bir ses çıkmaya başladılar. Önce sadrazamın konağı, talan edildi. Çorbacı Ağa ile arkadaşları, isyanı artık kontrol edemiyorlardı. Sadrazam büyük telaşa düştü. Dört cins atın çektiği kupasına atladığı gibi doğruca saraya gitti. Mührü Hümayunu çıkarıp öptü ve başına koydu. ‘Devletlü sultanımız, kul kısmı bizi istemez, bu yüzden karışıklık çıkarır, emaneti sahibine teslim geldi. Padişah uzatılan mührü alarak: ‘Hizmet ederdin lâla, senden memnunduk, mademki bir karışıklık çıkmış ve bu karışıklık ve bu karışıklık mührü teslim etmenle önlenecektir aldım ve kabul ettim. Durumu kul kısmına tellâl et.’ (s.201)

Sirpençe, Şehzade Selim romanının devamıdır. Vak'a zamanı 1512 yılında Yavuz Selim'in, tahta oturup ülkesinin güvenliğini sağlaması ile başlayıp 1514'de Çaldıran zaferiyle sona erer.

Yavuz Sultan Selim padişah olduktan sonra kardeşi Şehzade Korkut'a istediği yerde sancak beyi olmasını söyler. Sancak yönetimine de kendisinin karışmayacağını belirtir. Şehzade Korkut ile bu konuda anlaşılır.

Ancak Şehzade Korkut, Anadolu'yu geçtikten sonra sözünde durmayıp, asker toplamaya başlar. Şehzade Korkut, Manisa sancağı ile Midilli adasını talep eder. Yavuz Selim bu talebi kabul eder. Şehzade bunun ile yetinmeyerek hâkimiyet sınırlarını genişletmek için çaba gösterir.

Şehzade Ahmet ise Konya'dadır. Oğullarından Şehzade Alâeddin'i Bursa'ya göndererek şehri kendi adına işgal ettirir. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim Bursa'ya gelince Alâeddin Bursa'yı terk etmek zorunda kalır.Yavuz Selim, kardeşlerine defalarca barış çağrısı yapar ancak bir sonuç alamaz. Bunun üzerine kardeşleri; Ahmet ile Korkut üzerine kuvvetlerini göndererek, kardeş kavgalarını sona erdirir. (I513)

Şah İsmail'in, Anadolu'da yaptığı yıkıcı faaliyetler üzerine, Yavuz Selim divanı toplayarak; Şah İsmail'i etkisiz hale getirme kararı alır. Osmanlı ordusu hazırlıklarını tamamladıktan sonra İran seferi için yola koyulur. Uzun ve yorucu Sina çölünde yapılan yolculuk askerlerin isyanına neden olur. Şah İsmail, Yavuz'un gönderdiği elçileri öldürtür. Yavuz da misilleme yapar. Şah İsmail de devamlı geri çekilince orduda itirazlar başlar. Ordunun itirazını Yavuz Selim'e bildirmek için Hemdem Paşa görevlendirilir. Selim fitneye neden olduğu için paşayı idam ettirir. Şah İsmail, günlerden sonra Çaldıran'da ortaya çıkarak askerlerine saldırı emrini verir. 23 Ağustos 1514 tarihinde Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail'in orduları savaşa tutuşurlar. Zorlu geçen savaşı, Osmanlı ordusu kazanarak, Şah İsmail tehlikesini ortadan kaldırılmış olur.

Roman kronolojik olarak devam eder.

Geriye dönüşler, kahramanların geçmiş yaşantıları işlenerek verilir. Yavuz Selim' şahsına yapılan hataların af edilmesinin mümkün olacağını ancak devlete karşı yapılan saldırıların af edilmeyeceğini yakın arkadaşı Malkoçoğlu'na anlatarak geçmiş günlere döner:

“ Sultanım siz Trabzon'da sancak beyi iken üç kişi size suikast düzenlemişti. Siz o üç kişiyi niçin affetmiştiniz? Selim, suikast anını hatırladı. Yanına gelen üç kişi oldukça masum görünüyordı. Bir dileklerini arz edeceklerini düşünmüştü. Aniden yapılan saldırıya karşı koymasaydı, şimdi yaşamıyor olacaktı. Daha sonra Malkoçoğlu'na dönerek: “Sancak Beyi olduğum zaman uğramış olduğum suikast şahsıma yönelikti. Ancak, kardeşlerimin çıkardığı kavgalar ülkemize yönelik olduğu için affetmek mümkün değildir.” (s105)

Yavuz Selim, devletine ihanet eden Mustafa Paşa için ölüm kararı verir. Bu kararı verirken devlet işlerinde hassas olmanın gerekli olduğunu; yıllar önce kendisine söylediğini ifade ederek geçmişe döner. Yavuz Selim, devlet sırlarını düşmana veren Mustafa Paşaya şunları söyler:

“ Lâla bilirsin ki geçmiş yıllarda devletine ihanet edenler ölüm cezasına çarptırıldılar. Sen bir Osmanlı paşasıysan hayatta olduğu gibi ölüm anında da vakar ve

cesaretten uzaklaşmamamı isterdik biz. Lâkin paşa, hainler korkak olur, neylersin. Hatırlar mısın paşa, saltanatımızın ilk günlerine rastlayan bir akşam vakti, Hasbahçe’de seni ikaz etmiştik: ‘ Geleceğin bundan sonraki davranışlarına bağlıdır. Yıllar önce söylediğim bu sözlerden mi belledin sen? Çok yazık! Sultan Selim’in boş konuşmayacağını bilmen lâzımdı.” (s.127,128)

Şehzade Korkut, Yavuz Selim ile girdiği mücadelede yenilir. Bu yenilgi esnasında bile kararlılığını kayıp etmeyen şehzade Piyali Paşa’nın ‘Kaçalım’ teklifini şiddetle redd ederek kaçmanın aşağılayıcı bir davranış olduğunu belirtir. Şehzade Korkut, Piyale Paşaya:

“ Ne yapalım lala? Piyale Paşa: ‘Kaçalım sultanım’ deyince, Şehzade Korkut geçmiş günlerini hatırlar: ‘ Lala, senin iğrenerek söylediğin kaçalım sözünden ben de iğreniyorum. Beni yetiştiren hocalarım bu sözü söylemekten kaçınırlardı. İlk duyduğumda dokuz yaşında idim. Bir tay çıldırmış, ahırdan kaçarak bahçeye dalmıştı. O sırada bahçede geziniyordum. Birinin arkamdan canhıraş bağırдыğını duydum. Ama ne dediğini bir türlü anlayamadım. Devam etti: Meğer zavallı seyis, azgın taydan beni korumak için gırtlığını yırtarcasına ‘ kaçın’ diye bağırıyormuş. O gün bu hadise olmasaydı, daha kim bilir kaç yaşına kadar ‘kaçmak’ fiilini bilmeyecektim. Ne tuhaf; şimdi aynı kelimeye hayatımı bağlıyorum. Kaçmaya!”(s.134)

Kozmik zaman benzetme ve kişileştirmelerle ifade edilir:

“Parlak ilkbahar güneşi Dersaadet’i bütün gün sıcak kolları arasında tutmuştu. Şimdi yavaş yavaş batmakta idi. Günün sıcağı hayli azalmış, Topkapı Sarayı’nın önünden geçmekte olan bir kalyonun yelkenlerini okşayan tatlı bir rüzgâr çıkmıştı. Martılar güneşin son ışıklarıyla yaldızlanan boğazın kıvrak sularına kanatlarını değdirerek köpürtüyor, çığlık çığlığa bağrışarak batmakta olan güneşi selâmlıyordu.” (s.9)

Romanda genel olarak zaman bazen kısa cümlelerle ifade edilir:

İstanbul muhteşem bir gece yaşıyordu.” “İkinci namazından sonra hemen yola koyulacaklardı.” “Osmanlı Ordusu, cumartesi Yenişehir Ovası’na, perşembe günü de Konya’ ya geldi.” (184,190, 194)

Sosyal zaman ögesi olarak Yıldırım Bayezid’in, Dimetoka şehrine uğurlanması töreni ile başlar. Padişahlığı oğlu Yavuz Selim’e teslim eden Bayezid, dinlenmek üzere Dimetok’a şehrine gitmek için tören düzenlenir. Uğurlamaya devlet erkânı ve bütün İstanbul halkı katılır. Yol boyunca ilginç olaylar cereyan eder. Yeni padişah Yavuz Selim’e gösterilen tezahüratlar coşkun bir şekilde anlatılır:

“Bütün İstanbul halkı, Dersaadet halkı için kolay erişilebilir nimetten değildi. Yaşlılar Bayezid’in arkasından göz yaşı dökmek, orta yaşlılar da torunlarına ballandıra ballandıra bugünü anlatmak, gençler ise kendi akranları sayarak iftihar ettikleri Yavuz Sultan Selim’i selamlamak için , sabahın erken saatlerinden itibaren sokağa dökülmüşlerdi. Edirnekâpı’ ya uzanan taş döşeli yolun iki yanı dolmuştu.

Mahşerî kalabalık dakikalar geçtikçe artıyor, gürültü de o nisbetle çoğalıyordu. Subaşılar, zülüflü baltacılar oradan oraya seğirtiyor, yeniçeri çorbacıları, çizmeleri kırbaçları ile döverek geziniyor, sipahi başçavuşları yatırmalarını savura savura inzibatı temine çalışıyorlardı. Biraz sonra güneş yükseldi ve gittikçe artan bir tempoyla şehri ısıtmaya başladı. Bazıları yeleklerini çıkararak gelişi güzel omuzlarına attılar. Bazıları da sarıklarını ellerine alıp terlerini silmeye koyuldular. dakikalar ilerledikçe sabırsızlık artıyordu. Bu arada bir söylenti de çıkarılmıştı: ‘Sultan Selim babasını eski sarayda zehirletti. Zavalılık, bu sabah dar-ı bekaya irtihal eyledi. Boşuna bekliyoruz, gelmeyecek.’ Bu fısıltı kulaktan kulağa öylesine bir süratle yayıldı ve öylesine değişik şekiller aldı ki yalanı söyleyen adam bile bir saat sonra duyduğu zaman hayretten gözlerini faltaşı gibi açtı. Neredyse kendi de inanıyordu.

Halkın eline böyle fırsatlar seyrek geçerdi. Hele bir ay öncesinin padişahı ile bugünün padişahını bir arada, yan yana görmek, Dersaadet halkı için kolay erişilebilir nimetten değildi. Sonra birden, gürültü bıçak gibi kesildi. Sanki görünmez

eller ağızları tutmuşlardı. Çıt çıkmıyor, sadece gittikçe yaklaşmakta olan bir arabanın tekerleğinde iniltiye benzer gıcırtilar duyuluyordu.”(s24,25)

Çaldıran Savaşı’na gitmek için başta padişah olmak üzere bütün askerler telâş içinde hazırlıklarını yaparlar. Halk ise yollara dökülmüş, ilâhilerle, dua ve tekbirlerle askere destek verirler. Halk uğurlama törenleri için meydanlara dökülür. Yazar bu durumu şöyle tasvir eder:

“Dersaadet, en muhteşem gecelerinden birini daha yaşıyordu. Kubbeler davudî seslerden çıkan salâlarla inliyor, minareler yıldızlarla kucaklaşıyor, erenler ellerini Mevlâ’ya açıp zafer için dualar ediyorlardı. İlâhi sesleri, tekbir sedaları ile sarmaş dolaş şehrin surlarında bayrak bayrak dalgalanıyordu.

Ve nihayet sabah.. Ezanlar tan yerinin kızılığından kucaklaşırken, Osmanlı Padişahı Yavuz Selim, Sadrazam Mustafa Paşaya’ Namazdan sonra yola çıkılacak lala, haberi tez orduya ulaştır.’ (s.98)

Mısır’a Doğru, Şirpençe romanının devamıdır. Vak’a zamanı 1514 Çaldıran Savaşı’nın kazanılması ile başlayıp il1520 yılında Yavuz Sultan Selim’in vefatı ile sona erer.

Yavuz Sultan Selim, İstanbul’a dönünce ilk iş olarak yeniçerilerin sefer sırasında isyan edenleri tespit edip cezalandırır. Ayrıca yeniçeri kanununda değişiklikler yapılarak padişahın otoritesi pekiştirilmiş olur. Yavuz Selim’in bundan sonraki hedefi Mısır’dı. Ordu ve donanma bu büyük sefer için hazırlanmaya başlar. Aylar süren hazırlıklar bittikten sonra, 1516 tarihinde Mısır seferine çıkar.

Yavuz Selim, Mısırlıları oyalamak için, İran’a sefer düzenlediğini söyleyerek, dostluğunu bildirir. Ancak Mısırlılar, Osmanlıların kendileri için bir tehlike olduğunu bilmekteydiler. Bun nedenle savaşa hazırlıklıydılar. Yavuz Selim ordusu ile beraber Malatya sınırına gelince, Mısır Sultanını da Haleb’e geldiği haberi verilir.

İki ordu 24 Ağustos 1516 günü Mercidabık Ovası’nda harp nizamına girerler. İkinciye kadar süren savaşta Türk ordusu, Kölemen ordusunu kesin bir yenilgiye

uğrattır. Mısır sultanı savaş sırasında ölür. Komutanların bir kısmı kaçar, bir kısmı da esir olur.

Yavuz Selim, Mısır'a girmek için, ordusuna hareket emrini verir. Kölemenlerin yeni hükümdarı Tomanbay'a şehri teslim etmesi için elçiler gönderir ancak bir sonuç alamaz. Bunun üzerine Memlûklüler ordusu ile Osmanlılar ordusu 22 Ocak 1517 tarihinde Ridanye'de savaşa tutuşurlar. Sabahtan ikindi vaktine kadar süren savaşı, Osmanlı ordusu kazanır. Yavuz Selim, Mısır ve etrafındaki şehirleri sınırları içine katmış olur.

Büyük zaferlerden sonra hasta ve yorgun düşen Yavuz Selim'i sırtında beliren bir çıban, iyice rahatsız eder. Çorlu civarına gelindiği zaman artık daha ileri gidemez. 22 Eylül 1520 tarihinde Hakkın rahmetine kavuşur.

Mısır'a Doğru romanında geriye dönüşler zaman zaman kahramanların geçmişe dönmesi ile karşımıza çıkar. Derviş Talip, yakın dostu Yavuz Selim'i ziyaret etmek için erkenden sarayın yolunu tutar. Yavuz Selim'i ve Malkoçoğlu'nu yakından tanıyan Derviş Talip, Malkoçoğlu'nun şehit edilmesini hatırlar. Daha sonra Yavuz Selim'in izlemiş olduğu devlet siyasetinin muhasebesini yaparak geçmiş günlerine döner:

“Derviş Talip,Yavuz Selim ile Trabzon'da yıllarca beraber kalmışlardı. Sancak Beyi olan Yavuz Selim, cesareti, ataklığı ile padişah olmuş, Şah İsmail'i Çaldıran'da perişan etmişti. Ancak yakın arkadaşları Malkoçoğlu Ali Bey'in nasıl şehit olduğunu gözleriyle görmüştü. Safeviler cesedinden bile korkmuşlardı. Malkoçoğlu'nun yanına gidemezler.

Yavuz Selim'i düşündü. Malkoçoğlu Ali Bey'in şehadetine nasıl da üzülmüştü. Eski dostunun zafer tebriğini beklerken cesediyle karşılaşmıştı. Birden çökmüş, bitmişti sanki. Gözlerinden damlalar parlamıştı. Dalgın dalgın savaş alanını süzmüştü uzun zaman. Bu zaferin Malkoçoğlu Ali Bey'e bedel olup olmayacağını düşünmüştü ihtimal.

Şimdi Amasya yolunda olmalıydı Yavuz. Kışı orada geçirecekti. Herhalde kafasında Mısır seferini plânlıyordu. İslâm birliğini kurmayı ideal edinmişti. Bütün

müslümanları omuz omuza getirecek, bu birlikten doğacak büyük güç sayesinde hamd sancağını dünyanın ta öbür ucuna götürecekti.

‘Bunca kafir dururken Yavuz Selim, Müslümanlarla niçin uğraşır’ diyenlere şaşıyordu adam. Padişahın buna mecbur kaldığını biliyordu.Büyük Selçuklu Devleti’nin inkirazına sebep olan hataların ona göre birincisi din birliğinden uzaklaşıp ırkın esas alınması olmuştu.Bir Müslüman devlet Harzem Devleti de bu yüzden çökmüştü.”(s.8)

Yavuz Selim, ziyaretine gelen eski dostlarını görünce aniden geçmiş günlerine döndü: “ Şehzadelik günlerini hatırladı. Arkadaşlarıyla sarmaş-dolaş aştığı güçlükleri düşündü. Hayatının her safhasında Orhan Beyi yanında bulmuştu. Dayanamayarak gelenekleri bir kenara bırakarak dostlarını kucakladı.” (s.102)

Yavuz Selim, denizlere açılmak için yeni donanmalar yaptırır. Bu nedenle Haliç tersanesine giderek yapılan çalışmaları yerinde inceler. Denizci Piri Paşaya, atalarının başarılı olmasında denizciliğin büyük bir öneme sahip olduğunu belirterek geçmişe döner:

“ Bak Paşa, Cennetmekân dedemiz Fatih bu tersaneyi yapmaya başlar başlamaz Frengistan kralları bir bir ayağına gelerek Osmanlı Devleti ile sulh akdettiler. Elbet sevdiklerinden değil, korktuklarından. Senin teşviklerinle tersaneyi genişlettik. Niyetimiz daha da büyütüp Frenk krallarının yüreğini tamamıyla ateşe salmaktır. Denizleri kuvvetli olmayan devlet yarım devlettir. Ben yarım bir devlete padişah olacak adam değilim. Bu işle bizzat meşgul . Haliç tersanesi dünyanın en büyük tersanesi haline gelmezse sonunu kendin düşün.” (s.125)

Kozmik zaman gün, hafta ve ay adları ile verilir:

“ 23 Ağustos günü” (s. 67) “ Sefer Nisanın beşinci günü başladı.” (s.88) “ Günlerden 27 Eylül cumartesiydi.” (s.104) “ 21 Eylül 22 Eylülü bağlayan gece. Vakit gece yarısını biraz geçmişti.” (s.186) “ Yavuz Selim sekiz yıl dört ay ve yirmi sekiz gün padişahlık yapmış elli yıllık hayatı bitmişti.” (s.188)

Yavuz Selim, zaman zaman halkın içine girerek onların dertlerini dinler, devlet idaresindeki eksiklikleri halktan öğrenerek tedbirler alması sosyal zaman ile ilgilidir:

“Yaşlılarla dertleşir, gençlerle sohbet ederdi. Açık yürekle söyleşirdi onlarla. Hiç bir şey vadetmeden isteklerini öğrenirdi. Padişahın şehirde bulunmasından Amasyalıları memnun görünüyordu. Vergilerin adil olduğunu, kadıların iyi iş gördüklerini, yalnız bazı memurların rüşvete tevessül ettiklerini hep bu geziler sırasında öğrenmiş, rüşvet alanları isim isim kafasına hafızasına kazımişti. Saraya dönünce rüşvet alanların peşlerine adamlar takmış, tespit ettiklerini şiddetle cezalandırarak rüşvet kapısını sıkı sıkıya kapamıştı.” (s.77)

Sosyal zaman olarak Yavuz Selim’in son anında bile Allah kelâmını dilinden düşürmediğini görürüz. Lalası Hasan Can ile arasında geçen konuşma bu duruma bir örnek oluşturur: Hasta yatağında yatan Yavuz Selim, Yâsin suresinin okunmasını ister. Kendisi de okunan sureyi tekrar eder. Hastalığının ağırlaştığı bir gün yakın dostu Hasan Can ile aralarında geçen şu konuşma oldukça ilginçtir:

‘Hasan Can bu ne haldir?’ ‘Sultanım, Cenab-ı Hak’a yönelip Allah’la olacak zamandır.’Yavuz’un kaşları bir yay gibi kalktı. ‘Ya sen bizi bunca zamandır kiminle bilürdün?’ ‘Cenab-ı Hakka teveccühümüzde kusur mu fehmettin?’ Hasan Can ürperdi: ‘Haşa Sultanım. Allah’ın adını zikretmekten uzak durduğunuzu hiç görmüş değilim. Amma şimdi bu zaman başka zamana benzemez diye böyle söyledim.’ (s.187)

Kıbrıs Kanı romanın vak’a zamanı 1570 yılında başlayıp 1571 yılında Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı feth etmesi ile sona erer.

Kıbrıs’ın alınması, zamanın Şeyhülislâmı olan Ebuss’ud Efendi’nin verdiği fetva ile başlar. Adanın geçen asırlarda fethedilmiş olması dolayısıyla, burada Müslümanların hakları olduğu ve Venedik korsanlarının Müslüman gemilerine taarruz etmelerinden dolayı, Kıbrıs’ın alınması kararlaştırılır.

Osmanlılar, Venediklilere Kıbrıs'ı kan dökülmeden, teslim etmelerini talep ederler. Venedikliler bu talebi kabul etmezler. Bunun üzerine Kıbrıs'a sefer düzenlenir. Osmanlı donanma komutanlığına Piyâle Mustafa Paşa atanır. Bahar ayında elli bin piyade, altı bin yeniçeri, iki yüz harp gemisi, İstanbul'dan hareket eder. Ayrıca Anadolu sahillerinden yük gemileri, takviye asker gönderilir. Venediklilerin yardımına ise; Ceneviz, filosu ile beraber iki yüzden fazla gemi gelir. Düşman donanması yolda olumsuz hava şartlarından dolayı geri memleketlerine geri dönerler.

Osmanlı donanması, Kıbrıs önlerine geldiğinde ilk olarak Lefteri kalesi alınır. Uzun süren bir kuşatmadan sonra Lefkoşa alınır.

İkinci kuşatma Magosa kalesine yapılır. On bir ay süren kuşatmadan sonra kalenin teslim alınması ile Kıbrıs seferi zaferle sonuçlanır. Venediklilerle yapılan anlaşmaya göre: Kale muhafızlarının Türk gemileri ile Girit'e kadar götürülmeleri karşılığında esir olan elli Türk'ün, sağ olarak iadesi istenir.. Venedik beyleri esir Türkleri öldürerek antlaşmaya uymazlar. Bunun üzerine, Osmanlılar Venedik Beyleri ile kale muhafızlarını hemen idam ederler.

Kıbrıs Seferi, Türk Devleti'nin kudret ve azametini gösteren belli başlı örneklerden biridir. Osmanlılar bu sefere güçlü bir donanma ile girer. Türk gemileri Kıbrıs'ın batısında kuzeyden güneye uzun bir şerit halinde denizi kaplayarak Haçlı yardımının önünü kesmiş olurlar. Kıbrıs 1571'de Türk Donanması'nın başarılı savunması ile fethedilir.

Roman kahramanlarından Ferhat evleneceği Bizans uyruklu Suzi'ye ailesi hakkında bilgi verirken, annesi ile ilgili hatıraları anlatarak geçmişe günlere döner:

“...Annem bana. Anaların en güzeli, en yücesi gelirdi. Genç yaşta saçı ağardığı için kına yakardı. Babamı çok küçük yaşlarımızda şehit olduğu için tarlamızda tek başına, çok defa sırtında benden küçük olan kardeşimi taşıyarak çalışırdı. Elleri genç yaşta nasır tutmuştu. Bize daima yücelik kazandırmak için didinir, ‘İnci olsun, başlarda taç diye taşısınlar, elmas olun kulaklara küpe diye taksınlar, fena yola asla sapmayın, düşerseniz düşenin dostu olmaz’ derdi. Nur içinde

yatsın anacağım, bir sel felâketi sonunda tarlada çalışırken, sulara kapılıp boğuldu. O gün de memleketimden ayrılıp sarayda tahsil terbiye görmek için İstanbul'a gidecektim. Bu imkânı da bana sarayın hassa ordusunda yetişmiş olan ağabeyim hazırlamıştı.” (s.66)

Romanda kozmik zaman olarak: Gün, hafta, ay ve yıl adları kısaca işlenir :

“ 18 Mayıs sabahı” (s.8) “Akşam olmuş, güneş batmak üzereydi.” (s.11) “ Altı yıldır savaş içinde.” (s.97) “ Dün öğle üzeri gemiden gelen yükler.” (s.121) “ 9 Temmuz Pazartesi sabahı güneş doğarken yola koyuldular...” (s. 267)

Sosyal zaman öğelerine kısaca değinilir: Osmanlılar bir yere sefere çıkacakları vakit Şeyh-ül İslâm'dan fetva alırlardı. Bu gelenek Kıbrıs seferine çıkıldığında da devam ettirilir. Dönemin Şeyh-ül İslâmı Ebusuud Efendi'nin verdiği fetva ile harekete geçildiğini öğreniriz.(s2)

Savaşlarda çocuk ve yaşlılara dokunmayan Türklerin bu töresi Kıbrıs seferinde de uygulanır. Donanma komutanlarından Ferhat Bey, askerlerine savaş boyunca çocuk ve yaşlılara dokunulmaması konusunda kesin talimat verir. (s.156)

XVII. Yüzyıl

Kösem Sultan romanındaki vak'a zamanı 1604 yılında, I. Ahmet'in tahta çıkması ile başlayıp 1665 tarihinde Kösem Sultan'ın öldürülmesi ile sona erer.

I. Sultan Ahmet, Kösem Sultan ile 1604 tarihinde muhteşem bir törenle evlenir. Kösem Sultan Üçüncü Mehmed döneminde Bosna beylerbeyi tarafından saraya gönderilir. Kimin nesi olduğu pek bilinmez. Bosnalı bir Hırvat kızı ya da Rum kızı olduğu söylenir.

Kösem Sultan, farklı bir dünyaya ayak uydurmaya çalışır. Cihan hükümdarının eşi olduğu için, büyük bir güce sahip olur. Bu durumu iyi fark eden Kösem Sultan güzelliğin yanında, zekâsını da kullanmaya başlayarak, etrafındakilerin sevgisini kazanır.

Sultan Ahmet'in annesi Handan Vâlîde vefat edince, Kösem Sultan sarayın en güçlü kadını olur. Eşi ile iyi geçinen sultan 1605 tarihinde bir kız çocuğu doğurur. Aradan geçen yıllar içinde üç erkek çocuk daha doğuran Kösem Sultan, devlet idaresine de el atar.

Sultan Ahmet, padişahlığı döneminde, başta Edirne olmak üzere birçok şehirde camiler, medreseler, külliyyeler, yaptırır. İlim ve musiki meclisleri kurdurur. Devamlı savaşımlardan bunalan halk, asayiş ve huzur yüzü görür. Ancak Sultan Ahmet, 1617 yılının Kasım ayının ilk günlerinde aniden hastalanarak yatağa düşer. Günlerce süren hastalığı sonunda 22 Kasım 1617' de vefat eder.

Sultan Ahmed'in vefatından sonra, Kösem Sultan'ın üvey oğlu Osman sultan olur. Kösem Sultan, Osman'ı devirmek amaca ile vezirlerle iş birliği yapar. Sarayda vezirlerin kurduğu bir komplo ile Osman tahttan indirilir. Kösem Sultan yedi yaşındaki oğlu Murad'ı padişah ilân ettirir. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin en yetkili ismi Kösem Sultan olur.

IV. Murad olarak anılan padişah büyüyünce, yetkileri eline alarak, memleketti katı kurallar ülkesi hâline getirir. Başta Bağdat ve Revan olmak üzere birçok seferlere katılır. Sayısız ayaklanmaları bastırarak ülkenin güvenliğini sağlar. Aradan geçen yıllar Sultan Murad'ı hasta yatağına düşürür. Uzun bir hastalık döneminden sonra 1640 tarihinde vefat eder.

Kösem Sultan, oğlunun vefatından sonra hem eski gücünü kayıb eder hem de ihtirasları da söner. Devleti vezir Recep Paşa idare etmeye başlar. Kindar bir kişiliğe sahip olan paşa, Kösem Sultan'ın kendisine yaptığı kötülükleri unutmaz. Bir gece yarısı yanına aldığı baltacılarla beraber Kösem Sultan'ın odasına giderek, sultanı boğdurtur. (1665)

Geriye dönüşler, aman zaman kahramanların geçmişe dönmesi ile işlenir:

“Kösem Sultan, yıllar sonra çocukluk aşkı Derviş Ali ile bahçede karşılaşır. Derviş Ali yıllar sonra saraya gelerek bahçıvanlık yapmaya başlar. Kösem Sultan bir gezi esnasında çocukluk aşkı Derviş Ali ile bahçede karşılaşır. Yanındakilere Derviş Ali'yi tanıdığını fark ettirmez. Karşılaşma anında her ikisinin gözlerinin önünde

geçmiş yıllar bir şerit gibi geçer: Balıkçılar, adalar, kayıklar, bağ evleri... Kösem Sultan kendini toparladıktan sonra; Derviş Ali'ye sorar: 'Sen kimsin? İkisi de heyecan içinde konuştular: 'Bahçende bahçıvan kullarındanım.. 'Adın nedir? 'Bana Derviş Ali derler sultanım'.. Adam gözleri yaşlı konuşuyordu. ' Ne zamandan beri bahçemdesin?' On beş yıldan beri bahçendeyim sultanım.' 'Ya şimdi niçin ağlarsın Derviş Ali?' Bahçıvan hemen cevap vermedi, azıcık düşündü: 'Sultanım..dedi. Leylâsından vazgeçmiş Mevlâsını bulmuş aşık bir kulum. Senin şan ve saltanatın yolunda ölümü özler sadık bir bendenin, ayağının bastığı topraklara yüzümü gözümü sürer yaşarım.'" (s.159)

Kösem Sultan, sahip olduğu maddi değerlerin kendisini huzurlu etmediğini görür. Muhteşem saraylarda yalnızlaşan Kösem Sultan çocukluk aşkı Ali ile geçirdiği güzel günleri unutamaz. Yeterli sevgiyi alamayan Kösem teselliye geçmiş günlere dönmekte bulur: Çocukluk aşkı yamak Ali'yi yıllar önce görmüştü. Beraber kayıklara binerek balık tutmaya giderlerdi. Adada beraber oldukları anları hiç unutamıyordu. Sanki Ali her yanındaydı. Kösem Sultan düşüncelere daldıkça dalıyordu. Basit bir kadın, fakat bir erkek tarafından sevilen bir kadın olarak mutlu olmayacak mıydı? Ya şimdi on altı yıldan beri yalnız yattığı yatakla baş başaydı. Mücevherleri, altınları vardı ama yüreği, gönlü huzurlu değildi. Çocukluk aşkı Ali her gece gözlerinin önünden geçiyordu. (s.266)

Kozmik zaman geniş bir şekilde verilmez. Sadece mevsim, yıl ,ay ve gün adlarının işlendiğini görürüz:

" 15 Mayıs 1622 Çarşamba günü"(169) " Recep ayının yedinci günüydü." (s179) " Eylül ayının ilk Pazar günü" (s.225) "Ocak ayının son haftasına girilmişti." (s.278) " Ağustosun yirmi altıncı günü olmuştu." (s.356) " mart ayının yirmi sekizine rastlayan bir Cuma günüydü." (s.370)

Sosyal zaman olarak, Osmanlı sarayına gelin gelenler, belli bir eğitim alırlardı. Sultan Ahmet, Hatice ile evlenir. Haticeye yeni bir isim verilir, nezaket ve görgü kurallarının öğretilmesi için özel olarak yetiştirilir. Mahpeyker adını alan Hatice sarayın gelenek ve göreneklerini kısa zamanda öğrenir:

“...Hatice’nin nikâhı kocasının padişahlığının üçüncü günü, Şeyhülislam Mustafa Efendi tarafından kıyılmıştı. Zifaf da sünnetten sonraya ertelenmişti. Nikâh ile zifaf arasında bir buçuk ay kadar zaman geçti. O zaman içinde küçük geline evvela saray geleneğince yeni bir isim verildi., adını valide sultan koydu, ‘Mahpeyker’ dedi, Hatice ‘Mahpeyker’

Sonra Mahpeyker’e sarayda kimlere nasıl hitap edeceği, bilhassa kocası padişaha nasıl hitap edeceği ve onunla neler konuşabileceği öğretildi. kendisine sarayda bir daire ayrılacak ve hizmetine biri yaşlıca biri genç iki cariye verilecekti, dairesi dört odalıydı, biri yatak, biri oturma, biri yemek odası, biri de cariyelerin odası; ve yine önemle öğretildi ki bazı geceler kocası padişah gelmeyebilirdi, onun nerede ve kimin yanında yattığı asla sorulamazdı. Mahpeyker’in gardrobu tanzim edildi. Çamaşırları, esvapları, entari ve şalvarları, kürkleri, feraceleri, hotozları, çevreleri, hamam takımları, terlikleri, pabuçları, yelpazeleri...”(s.106,107)

Sarayda atılan topaların sayısının birer anlamı bulunmaktaydı: Top sesleri yediyi aştığında hemen kırk bire çıkardı ve o zaman ya bir şehzade yahut bir sultan doğmuş olacaktı. Atılan top sayısı kırk iki ise sultanın öldüğünün haberi idi. Sultan Ahmet’in atılan bu kırk iki top ile öldüğü haber verilmişti. (s.151)

Sultan Ahmet dini değerlere önem vererek, manevî mirasımızın yaşaması için çaba göstermesi sosyal zamanla ilgilidir: Mübarek emanetler arasında Peygamberimizin çıplak ayağının bir taban izi, nakşı vardı. Sultan Ahmet, bir gün kuyumcu başını çağırması, o ayak nakışının bir kopyasını bir altın plak üstüne çizdirmiş, sonra onu üç parça nadide zümrüt ve yüze yakın elmasla donatmış, bir sorguç şekline koydurtmuştu. Taban nakşının ortasına da, mavi mineden zemin üzerine altınla kendisinin şu kıtasını yazdırtmıştı:

“N’ola tacım gibi başımda götürsem daim

Kademi resimdir ol Hazreti Şahi Resulün

Güli gülzar nübüvvet o kadem sahibidir

Ahmeda durma yüzün sür kademine o Gür’ün..” a (s.160)

Kösem Sultan sosyal yaşama girerek mağdur insanlara yardımcı olmaya çalışır. Fakirlere, kimsesizlere el uzatarak katkıda bulunur. Yoksul ve kimsesiz gençleri araştırarak onlara sahip çıkar. İşi olmayana iş, eşi olmayana eş bularak sıkıntıda olanlara şefkat elini uzatır. Anlatıcı bu konuyu şu şekilde ifade eder:

“Kösem Sultan, fakir gelinlik kızların muhteşem hamisi oldu. En sadık yakınlarını büyük İstanbul’un kenar mahallelerine saldı, güzel çirkin, ayırt etmedi, yıllarca usanmadı, yorulmadı, buldurttuğu fakir kızları çeyizledi, kısmeti çıkmayan kızlara da oğlan buldurup kendisi evlendirdi. Kendisi de geçim darlığı çeken insanların oturdukları o kenar mahallelerde tebdil dolaştı. Kaynakları durmadan çoğalan ve gürül gürül akan servetini o yolda selsebil etti.

Sarayın alelade, basit koçularından birine biniyordu. Saraydan bir valide sultan gibi değil, bir daya hatun bir kalfa kadın gibi ayrılıyordu. Yanına da bir harem ağası ile yaşlıca bir kalfa kadın alıyordu. Limon küfü rengindeki feracesi alameti farikasıydı. Kösem’in bütün feraceleri o renkтейdi, kocasının çok sevdiği renk olduğu için. Görenler tanıyordu, ama tanımamazlıktan geliyorlardı, kendisi öyle istediğinden: ‘Valide hazretleri tebdil çıkmış.

‘Kız çeyizlemeye gider!

‘Devletimin şanı bir kadındır.

‘Onun gibi valide sultan gelmemiştir, gelmez de.’(s.268)

IV. Murad, hükümdar olduktan sonra; kapılarını halka açarak onların meselelerini bizzat dinleyerek yerinde çözüm bulur. Kapılar açılınca Babüsaade’ye kadar sarayın birinci ve ikinci avluları halkla dolardı. Çocuklar, gençler, orta yaşlılar, doksanlık ihtiyarlar taleplerini dile getirirlerdi.(s.370)

Kurt Hasan romanın vak’a zamanı 1694’te II. Mustafa’nı tahta geçmesi ile başlayıp 1710 tarihinde Sakız Adası’nın alınması ile sona erer.

Türklerin idaresi altında bulunan Sakız Adası'nın halkı değişik din ve ırktan oluşmaktaydı. Osmanlılar burada din, dil, ırk ayrımı yapmadan herkese eşit bir biçimde davranırlar.

Sakız Adası, verimli bir toprak yapısına sahiptir. Burada üzüm, incir, turunçgiller, zeytin en önemli gelir kaynaklarındandır. Bu nedenle sık sık Ceneviz ve Bizanslıların saldırılarına uğradıklarını öğreniriz.

Adayı en son Osmanlılar alır. II. Mustafa tahta geçtikten sonra donanma komutanlığına Yusuf Paşayı getirir. Venedikliler, denizcilikten anlamayan Yusuf Paşa'nın donanma komutanlığına getirildiğini duyunca hemen Sakız Adası üzerine saldırıya geçerler. Sakız Adası'nın kale komutanlarından Hasan Paşa ve askerleri kahramanca savaşır. Ancak donanma komutanı Yusuf Paşa'nın aldığı yanlış kararlar sonucunda Sakız Adası, Venediklilerin eline geçer.

Adada Türklerle Rumlar kaynaşmış bir halde yaşarlar. Gazilerden birkaçı adalı kızlarla evlenerek, çoluk çocuk sahibi olurlar. Roman kahramanı Kurt Hasan ise papazın kızı Despina ile nişanlanır.

Anlatıcı, geçmişe dönerek, Türk kültür ve medeniyetinin dünyanın birçok yerine yayıldığını ifade eder. Birçok ilim dalını batılıların Türklerden aldığını belirtir. Yapılan eserlerden örnekler vererek geçmişe gidilir. Ancak her şeyin geçmişte kaldığı da özellikle vurgulanır:

“ ..Akıl hastaları, batıda kırbaçla zararsız hale getirildiği zamanlar, Türkler ‘Bîmarhane’ lerde bu talihsiz insanları müzikle tedavi etme yolunu çoktan başlatmıştı. Ayasofya'nın karşısına Sultanahmet Camisi dikilmeden önce, Bursa'daki Yeşil Cami, Edirne'deki Selimiye Cami Türklerin san'at kabiliyetine tanıklık etmek için gökyüzüne doğru şahadet parmağı gibi uzanmıştı. Kısacası, kılıcımızla açtığımız yerlere götürecek sanatımız da vardı, kültürümüz de vardı, dilimiz de vardı. Ne çare ki bunların hiçbirini götürmediğimiz gibi, üstelik İran'da Acemceyi Mısır'da ve Hicaz'da Arapçayı, Girit'te, Yanya'da Rumca'yı, Balkanlarda Sırpça'yı benimsedik.

Bunların acısını da çok çektik. Yumuşak yüzlülüğümüzün bedelini çok pahalı ödedik. Ne çare ki gerçeği anladığımız zaman iş işten geçmiş bulunuyordu.” (s.21)

Roman kahramanları zaman zaman geriye dönüşlerde bulunur.Eski bir denizci olan Hüseyin Paşa Sakız adasına komutan olur. Paşa uygun zamanlarda askerlerine, yaptığı deniz seferlerini anlatarak geçmişe döner :

“Gençliğinde Garp Ocaklarında korsan olan Hüseyin Paşa o çağlarda İspanya, İtalya Venedik, Ceneviz, gemilerine duman attırmış, küçük çektirilerle ağır düşman donanmasına büyük kayıplar verdirmişti. Bu cenklerden birinde ‘Öldü’ sanılarak bırakılmıştı. Venedikliler, genç korsan Hüseyin Paşa’yı karşılarında görünce, fena halde ürkmüşler. Yiğit denizciye ‘Mezomorta’ yarı ölü adını takmışlardı. Sonra da bu ada üç lâkap eklenmiş....” (s.74)

Davut Ağa, Sakız Adasındaki denizcilerin en kıdemlisiydi. Genç denizcilere, geçmiş günlerini hatırlatır. Deniz seferlerinde en önemli davranışın bilek ve yürekte olduğunu ifade eder. Daha sonra yanındaki genç subaylara yaşamından örnekler vererek geçmiş günlerine döner:

“Beş altı yıl öncesiydi. Koyun Adası, hisarını bekliyordu. Küçük adanın, küçük kalesinde seksen kişiydiler. Bir sabah uyandılar ki limanın içi küffar gemileriyle dolmuş. Belki yirmiden fazla Ceneviz kadırgası, zincir gibi kapamışlardı limanın ağzını. Kuşluk vaktine doğru, gemilerden kıyıya bin beş yüz kadar adam çıktı. Başladılar kaleyi zorlamağa... Tam bir hafta çala kılıç gittiler. Bu hafta içinde, kaledeki yiğitler üç çıkış yaptı. Seksen kişinin bin beş yüz kişiye çıkışı olur mu, dersiniz ya, oldu işte. Savaşta sayının ne önemi?.. Mesele yürekte ve bilekte. Bizimkilerin hepsi yürekli, bilekli kişilerdi.Ver yansın ettiler düşmanı.”(s.13)

Kozmik zamanın öğelerinden olan yaz mevsiminin her tarafı kasıp kavurduğunu görürüz :

“ Hava bir sıcaktı ki.. Kalenin yontma taşları, alev alev yanıyordu. Güneş batıdan yana dönmüştü. Akşama bir şey kalmamıştı. Ne var ki, henüz serinlik düşmemişti. Sakız Kalesi, üstü açık kocaman bir fırına benziyordu.” (s. 6)

Sakız Adası, temmuz ağustos aylarında herkesi bazen bunaltır bazen de ferahlatır:

“Ağustos’un onu olmuştu. Sıcaklar gittikçe artıyordu. Gökyüzünde yağmur belirtisi falan yoktu. Kalenin taş bedenleri sığağı bir kat daha arttırıyordu. Bir akşam güneyde iki bulut belirdi. Gittikçe büyüdü. Kalınlaştı. Bir anda gök kapkara bulutlarla örtüldü ve şakır şakır bir rahmettir başladı.” (62)

Kozmik zaman ögesi, gün ve aylarla beraber işlenir: “ 6 Şubat günü, martın ikinci haftası, nisanın sonlarına doğru. Eylül ayının başlangıcı.” (s. 67, 89)

Romanda sosyal zaman öğelerine kısaca temas edilir. Denizcilerin, yaptıkları işlere göre lakap ve unvan aldıklarını öğreniriz. O dönemde verilen lakap ve unvanların bugün de kullanıldığını bilmekteyiz: Denizciler zeki ve espri sahibi insanlardır. Gerçi Yusuf Paşa’nın tâyinine karşı duramadılar. Fakat O’nu hafife almaktan da bir türlü vazgeçemediler. Meselâ, yeni Derye Kaptanının yeni adı kendisine çok yakışmıştı. Denizciler, Palabıyık Paşa’ya: Helvacı adını takıvermişti. Bu ad, bugün kullandığımız ‘Muhallebici’ deyiminin bir karşılığıydı. Kaptan- ı Derya Yusuf Paşa, denizciler arasında hep bu adla anılmıştır: Helvacı.. (s.23)

Osmanlı donanmasının topçularından Murat Usta, atılan her top mermisinin bir anlama geldiğini; şu şekilde anlatır:

“Her .. Atılacak selâm topları hakkında yeterince bilgisi vardı. Meselâ, padişah için yüzbir pâre top atılırdı. Kasaba, ya da kale selâmlanırken, içinde oturan bey veya paşanın tuğuna göre atış yapılırdı. Bir tuğdan üç tuğa kadar sancak beyleri için yedi pâre, beş tuğlu vezirler için dokuz pâre, Derya Kaptanı ve Vezir-i azam için yirmi bir pare top atışı yapılırdı. ”(s 127,128)

XVIII. Yüzyıl

Şeyh Şamil romanının vak'a zamanı Şeyh Şamil'in 1831 tarihinde Ruslara ait olan Derbent kalesini kuşatması ile başlayıp 1859'da Şeyh Şamil'in Ruslara teslim olması ile sona erer.

Derbent'in kuşatılması ile beraber Ruslar büyük bir kuvvetle Çeçenistan üzerine yürüyerek Gimri şehrinin önüne gelirler. Şeyh Şamil ve komutanı Molla Muhammed, hızlı bir şekilde Dağıstan'a dönerler. Burada yapılan savaşta Molla Muhammed Ruslara karşı girişilen Dağıstanlılar'ın bağımsızlık hareketinde Molla Muhammed öldürülür.

Şeyh Şamil, komutan olduktan sonra, Hacı Murad'ın düşmanca tavrı ile karşılaşır. Hacı Murad, Ruslar tarafından kullanılan bir Türk komutanıdır. Şeyh Şamil, Hacı Murad' etkisiz hale getirdikten sonra Ruslarla Hünzak şehri önünde karşılaşır. Şeyh Şamil, Rus kuvvetlerinin çokluğunu görünce geceyi bekler. Karanlık çöktükten sonra düşmana gece baskını yaparak, büyük kayıplar veririr. Bu arada Rus General Fese, durumu kurtarmak amacı ile Rus çarın gönderdiği raporda başarı elde ettiğini yazar. Gerçekleri sonradan öğrenen Rus çarı, tam teçhizatlı binlerce askeri Şeyh Şamil üzerine göndererek şiddetli bir çatışma başlar.

Şeyh Şamil ve askerleri günlerce savaşırlar. Fakat güçlü Rus ordusu karşısında yenilirler. Rus çarı, bizzat gelerek Şeyh Şamil ile anlaşma yapar. (1859) Anlaşmaya göre: Şeyh Şamil ve ailesi Rusya'da esir olarak tutulacak, Dağıstan halkının malına, mülküne dokunulmayacaktı. Yıllarını dağlarda geçiren şanlı kahraman Şeyh Şamil son defa Dağıstan dağlarının özgür havasını teneffüs ederek teslim olur. Romanın vak'ası burada sona erer.

Romanda geriye dönüş sadece Şeyh Şamil'in tutsak edilmesi sırasında ifade edilir. Anlatıcı, Ruslara teslim olan efsane komutan Şeyh Şamil'in Çeçen halkı için yaptıklarını işleyerek geçmiş günlere döner:

“ 30 yılı aşkın bir sürece Kafkasya'nın özgürlüğe kavuşması için, gece gündüz durmadan savaşan, vatanını bir bayrak altında toplamak için kanını döken, halkını korumak için vücudunu Ruslara siper yapan yüce Kafkas Kartalı Şey Şamil, 6 Eylül günü, Dağıstan tarihinin şanlı sayfalarını böylece kapıyordu.”(s.132)

Romanda kozmik zaman ay ve yıl adları ile beraber kullanılır:

“ 1856 yılının Ağustos ayı.” (s. 56) “ Eylül ayının 1860 yılıydı.” (s. 78) “ 1863 yılının soğuk bir kış mevsimiydi.” (s112) “ Kış mevsimi erken gelmişti Kafkas dağlarına” (s. 130)

Sosyal zaman olarak kısa konulara temas edilir.Şeyh Şamil’in Çeçenistan’a gelmesi halk tarafından coşkulu bir şekilde karşılanır. Ruslara karşı savaşmak için bütün halk gönüllü olarak Şeyh Şamil’in komutası altına girer.(s.78)

Kafkas Kartalı’nın, müslümanlık ve vatani uğruna, taşıdığı özgürlük bayrağını düşürmemek için giriştiği büyük çabayı takdir eden İkinci Sultan Mahmut, kendisine ‘Kafkasya Hanı’ unvanının verdiği halde, Şeyh Şamil’in istediklerini yerine getirmekten kaçınır.(s.129)

XIX. Yüzyıl

Kartal Yuvası romanının vak’a zamanı, Rusya Dağıstan’ında 1832’de Gazi Muhammed’in Ruslar’a karşı açtığı savaşa katılan Şeyh Şamil’in mücadelesi ile başlayıp 1870 yılında Şeyh Şamil’in vefatı ile biter.

Gazi Muhammed ve Şeyh Şamil, Rusların kale ve garnizonlarına korkusuzca saldırırlar. Rus Çarı ordusuyla Gimri’ye doğru harekete geçerek Gimri’yi ele geçirir. Bu sırada Gazi Muhammed şehit olur. Şeyh Şamil ise ağır yaralanır ve izini kaybettirir. Ruslar, Şeyh Şamil’in öldüğü sanırlar. Şeyh Şamil, Gimri müezzini tarafından bakılır ve iyileştirilir. Bu arada Çeçen komutan Hamzat, Dağıstanlılara imam seçilir. Hamzat, Hunzak Kalesini Bahu Bike’den alır ve onu öldürür. Bir süre sonra sert yönetimiyle düşman toplayan Hamzat da süt kardeşi Hacı Murat tarafından öldürülür.Bunun üzerine Şeyh şamil, imam seçilir. Ruslara büyük kayıplar veren Şeyh Şamil, birçok tehlike atlatır.

Şeyh Şamil, 1853’de Dağıstan’da saldırıya geçerek iki Rus karakolunu havaya uçurur. Durumu öğrenen Rus çarı güçlü bir ordu ile Şeyh Şamil üzerine asker gönderir. Günlerce süren çatışmalar sonunda Şeyh Şamil ve askerlerinin direnme gücü azalır. Şeyh Şamil Osmanlılardan destek ister ancak talep ettiği desteği alamaz.

Dağıstan alimleri bir araya gelerek Ruslar ile anlaşma yapılması kararını verirler. Yapılan anlaşmaya göre Ruslar Dağıstanlıların can ve mal güvenliklerini koruma altına alacaklarını söylerler.

Ruslar anlaşma yapmalarına rağmen Dağıstanlılara saldırmaya devam ederler. Dağıstanlılar da aynı biçimde karşılık verirler. Ruslar, Şeyh Şamil'i yenemeyeceklerini anlayınca hile yoluna başvururlar. Türk komutan Hacı Murad'ı, Şeyh Şamil'e karşı kışkırtırlar. Hacı Murad, Rusların sözlerine inanarak soydaşlarına saldırmaya başlarlar. Şeyh Şamil hemen duruma el koyarak Hacı Murad'ı etkisiz hale getirir. Hacı Murad, Ruslara sığınan Hacı Murad, kısa zamanda Ruslar tarafından öldürülür. Rus Çarı kalabalık bir ordu ile Şeyh Şamil'in üzerine yürür. Günlerce süren savaşta Şeyh Şamil ve askerleri yenilir.

Vak'a ağırlıklı olan romanda geriye dönüşler ve sosyal zaman öğelerinin ele alınmadığını görürüz. Romanda sadece kozmik zaman işlenmiştir.

Anlatıcı kozmik zaman öğelerini tabiatıta yaşanan güzellikler olarak işler. Vak'aların cereyan ettiği Çeçenistan dağlarının her mevsimde farklı bir görüntü sergilediğini benzetmelerle ifade edilir.

“Çeçenistan dağlarının ilkbahar ve yaz aylarında çok güzel olduğunu belirten anlatıcı bu konuyu benzetmelerle ifade eder: “Çeçenistan'da güneş ekseriya parlak doğar, uzun süre parlaklığını korur; ve nihayet ardında kızıl bir şerit bırakarak yüksek dağların ardından silinir,gider. Ama Çeçenistan'ın kalın buz tabakalarını eritebilecek sıcaklığı yaz başlarına kadar veremez. Bu yüzden yılın büyük bir kısmı Çeçenistan, beyaz çarşafarla örtülü temiz bir misafir yatağı gibidir.

1840 yılı baharı erken gelmişti. Kışın silikliğinden, baharın parlaklığına bürünen gökyüzü, Çeçen yaylalarını, sarp dağlarını mavi kubbesiyle örtmüştü. Güneş nokta nokta buzların içine akıyordu. Vaktinden önce fişkırmış kır bitkileri dağ rüzgarının soğuk dalgaları ile sallanıyor, huşu içinde bir dervişin ahenkli yalpasını andırıyorlardı.” (s.19)

Şeyh Şamil'in yakın arkadaşı Hacı Kasım, Rusların önünde kaçarken mevsim kıştır. Günlerce bir mağarada kalmak durumunda olan Hacı Kasım, yaşamak için yağan karlarla mücadele ettiğini görürüz.

“Mağaranın içi sıcacık olmuştu. Koca kütük cayır cayır yanıyor, şiddetli soğuğa karşı koyuyordu. Hacı Kasım, mağaranın içine serdiği koyun postunun üstüne diz çökmüş, bir yandan tesbihini şakırdatarak çekiyor, bir yandan da gözlerini kapı yerine astığı abasından ayırmıyordu. Bir beklediği vardı sanki. Rüzgârın ısıklamalarından, fırtınanın kulakları sağır edici kükremesinden apayrı sesler duyar gibi olmuştu. Bunlar tüfek patlamalarını, insan bağırıltılarını andırıyordu. Mağara önünde kar kalınlığı dört metreyi bulmuştu. Sürekli şekilde de yağmakta idi. Sabaha kadar devam ettiği takdirde mağara bile kar altında kalabilirdi.” (s116)

Yoldaki Adam romanında vak'a zamanı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayıp 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilânı ile sona erer.

Yoldaki Adam romanın kahramanı Mahmut Erzurum'un bir köyünden gelip İstanbul Horhor'da arpacılık yapar. Daha sonra bir paşanın damadı ardından da Plevne gazisi bir çavuş olarak karşımıza çıkar.

Mahmut romanda Meşrutiyet devrinde İstanbul'da yaşayan sıradan insanların ve esnafın temsilciliğini yapar. Yaşadığı olaylar içinde bulunduğu toplumun duygu ve düşüncelerini göz önüne serer.

Bir gün Mahmut'un dükkânının önünde duran bir arabada inen Küçük Osman Paşa'nın kızı Ferhunde, Mahmut'a âşık olur. Babasının karşı çıkmasına rağmen Mahmut'u zorla konağa damat yapar. Fakat saraya yakın olan bu konak Mahmut'a huzur getirmez.

Mahmut, gençliğin verdiği heyecan ile, padişah karşıtlarının eylemlerine katılır. Bunun üzerine konaktan kovulur ve tutuklanır. Kendisiyle beraber tutuklananlar Sinop'a sürülür. Mahmut'a, paşanın adamları karısından boşandığına dair zorla bir yazı imzalatırlar. Mahmut belli bir süre sonra Osmanlı-Rus savaşına katılır. Plevne'de Osman Paşa ile birlikte savaşır ve yaralanır. Mahmut, savaştan

sonra tekrar İstanbul'a döndükten sonra Balkanlardan göçmüş bir ailenin kızı olan Nazlı ile evlenir.

Geriye dönüşler Mahmut'un geçmişini hatırlaması ile başlar:

“Bağrına basardı, yanaklarından öperdi, okşardı onu. Köyünden, dedesinden hikâyeler anlatırdı. O karlı dağlardan akan buz gibi sulara parmağını bile değdirmeyeceğini, karpuzu attın mı hemen çatlayacağını, havasını ciğerlerine doldurdun mu ürpereceğini söylerdi.”(s.74)

Yaşantısı basitti Mahmut'un. On yıl evvel Erzurum'un bir köyünden İstanbul'daki babasının yanına gelmişti. Şimdi yirmi iki yaşlarında vardı.(s.7)

Mahmut, hapse atılınca küçük oğlu İbrahim'i düşünür. Ona bir gün kavuşma özlemiyle yanıp tutuşarak geçmiş günlere döner: ...Görecekti elbet günün birinde oğlunu.

Mahmut cephede geride kalanları düşünür. Hangi nedenlerle buraya geldiğinin hesabını yapar. Hem ailesinden hem de arkadaşlarından gördüğü vefasızlığa üzülür. Kendi kendine neden niçin soruları sorarak cevaplar aramaya çalışır. Bu duygularla geçmiş günlere döner:

“... İleridekiler apaçık gözlerinin önündeydi; ama geridekiler kimdi? Onu buraya getirenler mi, yoksa belirli birkaç kişi mi? Çocuğunu bile elinden alan Küçük Osman Paşa, hapishanedeki Kolağası Kel Hamdi, yolunu çeviren zaptiyeler ‘Abe’ siz laf etmeyen Berber Rasih usta hâtta şimdi arpacı dükkânında yalnız kalan Çatalgözlerin Hüsnü bu birilerin içinde miydi acaba? Ya Ferhunde, ya öğrenci Cemil! Onlar, Mahmut'u arpacı dükkânından çıkartıp Plevne'ye dek salmamışlar mıydı? Cemil beynini delik deşik etmiş. Ferhunde etini dağlamıştı! Acı çekmek yeterli olsa, acı çekmek bir işe yarasa razıydı. İkisi de dönmüştü sözünden; Ferhunde de Cemil de. Zor karşısında biri sevdasını bırakmış, diğeri kanılarını silkip atmıştı. Mahmut bu düşüncelerinden yanılmadığını sanıyordu. Babası da öyle değil miydi? Birkaç satırlık mektup bile göndermemiş, ‘Nasılsın oğlum?’ dahi dememişti. Şimdi ne olacaktı, kaçıp da nereye gidecekti?”(s.133)

Kozmik zaman bahar mevsimi ile başlar :

“ Nisan ayı nda havalar böylesine ılık geçiyordu. Akşam saatleri dükkanın önünde oturup geçenleri seyretmek keyifli oluyordu.” (s15)

Kozmik zamanda günlük yaşamın öğeleri işlenir:

“ İki gün sonra geldi.” (s.76) “ Günler geçti gelen olmadı.” (s.84) “Askerler nisan ve mayıs aylarında göreve başladılar.” (s.89) “ Dokuz aralığa kadar durmadan çalıştılar.” (s.99) “ Böylece dört gün geçti. Ayaz biraz daha şiddetlendi.” (s. 120) “ Temmuzun on yedinci günüydü.” (s156) “ On iki nisan Pazar akşamı eve dönerken” (s.317)

Romandaki kozmik zaman ayrılan sevgililere teselli kaynağı olur: “Mahmut, yıllar önce sevdiği Ferhunde’nin öldüğünü duyunca durgunlaştı. Sonra göğe baktı, yavaş yavaş kızaran göğ.. Zaten her akşam üstü, başını kaldırır, güneşin kızıla boyadığı bulutlar arasında onu arar, avunurdu.” (s. 398)

Sosyal zamanın olarak Osmanlı Devleti’nin içine düştüğü bunalımlı anlar farklı bir şekilde ifade edilir. Roman kahramanı Satı, Osmanlı Devletine ihanet edenleri sorgular. Yıllarca Osmanlı Devleti’nin himayesinde yaşayan milletlerin isyan etmesinin acı olduğunu silâh arkadaşı Mahmut’a örneklerle anlatır.

“... ‘Hani diyorum ki Mahmut kardeş; şu Moskof gâvudu neyse, acımaz bize, düşmanımızdır. Peki Bulgarlara ne olmuş, Sırbına ne olmuş, Rumenine ne olmuş? Neden vururlar bizi arkadan? Kardeş değil miydik? Öyle söylemiyor muydu büyüklerimiz? Bizim evimize birisi konuk gelse, nasıl ağırlayacağımızı şaşırırsınız! Anam bizim merkebe haftada beş günden fazla yük vurmazdı! İki gün hayvan çayırlarda debelenip durur, keyfince yaşardı! Biliyor musun; bizim evin damına leylekler yuva yapardı da; durmadan beslerdik hacı babayı!.. Bunlar ne biçim insan? Din, iman mı kalmış? Başımıza bunca derdi, bu kardeşler açtı derim ben Mahmut kardeş!...”(s.99)

Bizim Diyar romanında vak’a zamanı 1897 Türk Rus harbi ile başlayıp Kurtuluş Savaşı’nın 1923’te kazanılması ile sona erer.

Roman, Balkanlardaki siyasî karışıklığı ve Osmanlı Devleti'nin çöküş yıllarını anlatır. Birinci Meşrutiyetin ilânından sonra, Osmanlı Devleti'nin içinde gerek iç gerekse dış karışıklıklar baş gösterir.

Romanın kahramanları olan: Ali Bey, eşi Gülsüm Hanım, çocukları, Pembe, Asiye, Rıfat ve Kerime'yle birlikte mütevazı bir hayat geçirirler. Çocuklar büyüdükçe huzur ortamı da bozulmaya başlar. Büyük kızları, Pembe, Üsküp'e gelin gider. Asiye ise Selânikli bir subayla evlendirilir. Ali Bey tek oğlu Rıfat'ın askerî okula gitmesine önceleri kızsız da sonra sesini çıkarmaz. Ancak bir kısım subayların padişah aleyhine harekete geçmeleri ve Rıfat'ın da bu grubun içinde olması Ali Bey'i hem üzer hem de öfkelenendir. O, padişaha sadakatle bağlıdır. İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra meydana gelen olaylar Ali Bey'i çökertir. Oğluna küskün olduğu halde düğününü yapar.

Çok geçmeden Balkanlardaki karışıklık bir savaşa dönüşür. Rıfat cepheye gider. Ali Bey'in konağı düşman tarafından istilâ edilir ve Ali Bey öldürülür. Gülsüm Hanım gelini Zeynep, kızı Asiye ve torunları ile Kerime'yi alarak İstanbul'a göç eder. Yolda Rıfat'ın eşi Zeynep düşman tarafından kaçırlır. Rıfat'ın kayınpederi Rıza Hoca, kızının acısına dayanamayarak can verir.

Damadı Edhem Bey ile Rıfat ise Balkan Harbi, Trablusgarp ve I. Dünya savaşında cephede görev alırlar. Pembe ise kocasının tavrı sebebiyle, Üsküp'te kalarak ailesinden ayrı düşer.

Aradan seneler geçer. Gülsüm Ana, oğlunun hasretine dayanamayarak vefat eder.. Rıfat da cephede yakalandığı hastalığa yenik düşerek ölür.

Asiye üç çocuğuna hem analık hem babalık yapar. Kerime konaklarda özenle bakıldığı günler geride kaldığı için üstelik sevdiği adam Enver Bey cephede şehit düştüğünden mutsuz bir şekilde, evlere temizliğe çamaşıra giderek geçimini temine çalışır. Böylece bir imparatorluğun çöküşü, bir ailenin trajedisiyle birlikte sunulur.

Gülsüm Ana ve çocuklarının en büyük dayanağı Haşim Dayıdır. Haşim Dayı konağa geldiği gün konakta bir sevinç ve canlılığın olduğu görülür. Rıfat baba konağının bu durumunu hatırladığında geçmiş günlere döner:

“Ara sıra Haşim Dayı gelirdi. İşte o zaman başkalaşırdı konak. Sanki biriken sevgiler o gün taşar, bir bayram sevinci, bayram hazırlığı başlardı. Gülsüm Ana’nın yanakları al al olurdu. Oklavalarla açtığı yufkaları başının üstünde döndürüp mermere çalar, iyice yayar ve inceltirdi. Bilinirdi ki Rumeli’de Gülsüm Ana gibi yufka açan yoktur. Evlenecek kızın o konakta Gülsüm Ana’dan bir şeyler öğrenmesi gerekirdi. Yoksa marifetinden şüphe edilirdi. Baba konağına kimler gelmezdi ki? Eş, dost, akraba ile dolup taşardı. Her şey Haşim dayının gelmesi ile canlanırdı. Sanki biriken sevgiler o gün taşar, bir bayram sevinci, bir bayram hazırlığı başlardı. Gülsüm Ananın yanakları al al olurdu. Gülsüm Ana ustalıkla börekleri açardı.” (s.8,9)

Nimet Teyze, Doksan Üç Harbi’nin yokluk yıllarını, ziyaretine gelen torunu Pembe’ye anlatarak ona ders vermek ister:

“Hey gidi günler dedi teyzesi. Biz bunca çeyiz yapmamıştık. Muharebe belimizi bükmüştü ya. Ben paşa efendiye vardığımda babam daha sağdı. Anan pek talihsizdi. Ona pek el atılmadı.”(s.19)

Yaşlı Sacide Hala, düşman işgalinden dolayı Radoviç’deki çiftlikten ayrılmak zorunda kaldığı zaman eski günlerini hatırlayarak hüzünlenir:

“ Artık her şey hatırlarda kaldı. Gülüşmeler, eğlenceler tasasız günler çok uzağa gitmişti. Kimi zaman bahçedeki meyvelerin lezzeti paylaşıldı, kimi zaman da kirazlar altında oturulurdu.” (s.188)

Kurtuluş Savaşı’ndan söz edilince Ahmet’in psikolojisi hemen değişir. Ahmet, babası Ali Beyi hatırlayarak; geçmiş günleri özlemle hatırlar:

“Uzaklardaki bir babadan söz edilince Ahmet’in gözleri değişiveriyordu. O ürkek bakışlar kayboluyordu. Pencere önlerine varıyordu. Ötelere uzaklara, denize, yoldan gelip geçen arabalara ve tramvaylara dalıyordu, ayaklarının ucuna basıp boynunu kaldırarak.” (s.240)

Askerlerin bahar mevsiminde cepheye gitmeleri ile gökyüzündeki değişimler arasında bir ilgi kurulur:

“Bahar geldi. Pencereden kış karanlığı çekilip gitti. Baharın rengi salkımlarda, erguvanlarda beliriyordu. Gökte.. Savaş başlamıştı.” (s.50)

“Bodur çalılıkları iyice kurumuştı. Yazın maviden mora dönen, akşam rengini alan dikenler şimdi renklerini atmışlardı. Ama gök alabildiğine maviydi. Güz mavisi..”(s.88)

Rifat ile dayısı Haşım Beyin memleketin kötü gidişini yorumladıkları an ümitsizlik dolu kış mevsimidir:

“Kar yeniden atıştırmağa başlamıştı. Kilise bu beyazlığın ötesinde, sıkıntıyı çoğaltan gri duvarlarıyla belirdi. Kış kasvetine bürünmüş pencerelerine bir karanlık yapışmış duruyordu.”(s.144)

Sosyal zamanda düğün töreni ele alınır :

“Gelin ata bindirildiğinde, herkes kızın alnında, göğsünde parlayan altınlara, sırma işli elbisesine hayranlıkla bakıyordu. Sonra o parıltı kayboldu. Davul zurna sesi arasında bir toz bulutu kalktı. Çocukların sevinci göğü tutmuştu. Avuçlar hep kınalıydı hep.” (s.55,56)

Rifat ile Asiye’nin düğünü, coşkulu törenlerle yapılır:

“Asiye kızın düğün sevinci her yanı sarmıştı. Bohçalar geliyor, bohçalar gidiyordu. Büyük bir toy hazırlanıyordu. Meydanlarda güreş tutuluyor, biniciler yarışlıyordu. (s.71)

XX. Yüzyıl

Nefret Köprüsü romanın vak’a zamanı 1914 yılında Birinci Dünya savaşı ile başlayıp1918’de sona erer.

Birinci Dünya Savaşı’nda Erzurum ve Erzincan halkı gözü dönmüş Ermeni çeteleri ile savaşırlar. Bu amaçla Rusya ve İngiltere ile görüşen Ermeni çetelerinin temsilcileri, Doğu Anadolu’da bir Ermeni devleti kurmak için saldırılara başlarlar.

Bu durumu fırsat bilen Ruslar yıllarca Doğu Anadolu halkına işkence ve zulümler yapar. Rus orduları, Ermenilerin desteği ile Doğu Anadolu içlerine kadar

gelir. Ancak Rusya’da baş gösteren, ihtilâl üzerine Rus askerleri geri çekilmek durumunda kalır.

Geriye dönüşler değişik konularda yapılır. Eğin kasabasının ileri gelenlerinden Mustafa Efendi, Ermenilerin yaptığı baskınlarla her şeyin alt üst olduğunu gördükçe üzülür. Geçmiş yıllarda görülen coşku ve hareketliliği düşünerek geriye dönüş yapar:

“ Geçen yıl bu vakitlerde, bu evlerden halı dokuma tezgâhlarının sesleri yükseliyordu. Bu tezgâhları ekseriye kadın ve kızlar çalıştırırdı. Bir köpeğin uluduğunu duyarak kendine geldi. Uğursuzluk ve felâket kol geziyordu Eğin’de.. (s.111)

Ermeni çeteleri, gece yarıları evlere ani baskınlar yaparak, çoluk çocuk demeden işkence ederlerdi. Yine böyle bir gece yarısında Hacer ve çocukları uyandırılmıştı. Bu sefer baskın yoktu. Düşman baskınından korunmak için, kendi evlerini belirli bir süre terk etmek zorunda kalacaklardı. Bu durum roman kahramanlarından Hacer’i çocukluk yıllarına götürür:

“ ... Korkudan elim ayağım titriyordu. Babamın evden çıkışını sadece seyrettim annem ağlıya ağlıya iki bohça hazırladı. ‘Kalkın Artin amcanızın evine gidelim, babanız öyle tenbih etti’ dedi. Yedi aylık ufak kardeşim beşikte kızamıktan yatıyordu. Diğer kardeşlerim Karabet ile Vahan bağa üzüm toplamağa çıkmışlardı. Annem onları da beklesek derken dışarda sesler duyuldu. Altı Parmak Murtaza dışarıda tellâlları bağırtıyordu.

‘Hep erkekler on beş yaşından yukarı mektebe toplansınlar. Her kim gelmezse, yoklamada bulunduğu gibi öldürülecek’ deniyordu. Duvarları siper alarak amcamın evine vardık. Onlarda çoluk çocuk ağlaşıyorlardı. Yukarı çıktığımızda pencere aralığından yola baktık. Babamın eline kalın bir sopa vermişler. Ucundu da papazımızın kellesi...

Beş silâhlının önünde sokakları gezdiriyorlar. Son defa olarak babamı o halde gördüm. Amcamın çocukları da hazırlanmışlardı. Hepimiz birlikte çıktık ve yakındaki mezarlığa bostanı geçerek vardık boş mezarlardan birinin merdiven ile

geniş olduğunu anlayabildiğim bir salona indik. İçerde aydınlık çıralarla temin ediliyordu. Yüz elli kadar erkek kadın ve çoluk çocuk vardı. Korkudan nefes dahi almıyorlardı. Biz de bir köşeye büzüldük. Fakat hasta kardeşim ağlamaya başladı. Sevgili anacığım kucağında salladı, gezdirdi.(s.131,132)

Osmanlı komutanlarından Yüzbaşı Nuri, Eğin eşrafından Mustafa Efendi'nin oğlu Reşat'tan kolundaki saati çıkartmasını istedi. Reşat, babasının iki yıl önce Hafız Ağa ile İstanbul'a gittiğinde hediye olarak aldığı saati isteksiz masanın üstüne koyar. Daha sonra babasının, Ermenilere karşı olan tavrını ortaya koyan bir olayını anlatarak geçmişe döner:

“ Babası ona Hafız Ağadan bahsetmişti Birlikte Haliç vapurlarından birine bindiklerinde, vapurun ocakçısına iki çay söylemişler. Karşılıklı çayları içtikleri sırada, yanlarına bir Ermeni kadını oturmuş. Hafız Ağa kadına bakarak bıyıklarını burmuş. Bunu gören Ermeni kadını da Hafız'ı küçümser bir tarzda dudaklarını büzmüş ve tabii Hafız'ın tepesi atmış.. Elini cebine daldırıp bir avuç altın çıkarmış ve çay fincanına doldurup denize fırlatıp atmış. Böylece Ermeni kadınına ‘ sen de kimsin’ demek istemiş.” (s.163,164)

Ermenileri bir araya toplayan Türk Yüzbaşı'nın birlik ve beraberlik ile ilgili yaptığı konuşmalara, Ermeni bir genç sitem dolu sorularla karşılık verir. Yıllarca Türk aleyhtarlığı yapan yabancı okullara, papazlara izin veren makamların sorumlu olduğunu belirterek, geçmişe döner:

‘Kabahat sizin, suç sizlerin, biz masumuz. Ermeni mekteplerinde, kiliselerinde yabancı öğretmen ve papazların ders ve vaazlar vermesine senelerce niçin izin verdiniz. Senelerce bu topraklar üzerinde kurulu kilise, mektep ve hayır cemiyetlerinin de birlikte yaşadığımız insanlara karşı kin tohumları saçıldı bize. Neredeydiniz? Niçin sahip çıkmadınız bize? Rusya'dan, İngiltere'den gelen satılık ajanların aramızda serbest çalışmalarına niçin seyirci kaldınız?(s.290)

Roman kahramanlarından Reşat, Demirkaya mevkiine geldiğinde, atının dizginlerini çekerek kayalara baktı.. Sanki kayalıkların ardından silâhlı adamlar fırlayıp soyacaklardı onu.... Yıllar önce nice katır kervanları soyulup insanlar tavuk

gibi boğazlanmışlardı buralarda.. Atından inip bir kaya dibinin gölgeğine sığındı.(s.293)

Kozmik zaman olarak Erzincan'da yaz ikliminin gündüz sıcak, gece serin olduğunu öğreniriz.1916 yılının temmuz günlerinden biri.. Erzincan'da ortalığı kavuran sıcak bir günden sonra akşam serinliği yer yer çevreye yayılıyordu. (s.157)

Sosyal zaman değişik konularla karşımıza çıkar:

Eğin'de bulunan Şirzi köprüsünü her yıl ihâle ile Köprücü Hafız Ağa alırdı. Geleneğe göre; köprüyü geçen yayalardan on para, hayvan başına da yirmi para ücreti alınırdı.(s.13)

Sosyal yaşam olarak halkı sıkıntıya sokan diğer bir konu ise karaborsacılık ve tefecilikti. Halkın mağduriyetini fırsat bilen tefeciler âdeta soygunculuk yaparlardı:

“ Kocasını, evlâdını askerden kurtarmak isteyen kadınlar bilezik ve altınlarını, yok pahasına kasabanın fırsatçı zenginlerine verirlerdi.” (s .20)

Eğin kasabasında yapılan düğünlerin kendine has gelenekleri bulunur. Özellikle düğüne gelecek olanlar davul zurna ile çağırılırlardı:

“Eğin düğünlerinin kendine has özelliği idi bu.. Düğün sahipleri davetlilerinin evlerine davul-zurna ekibi gönderirlerdi. Düğüne çağrılan ailenin kapısında bir süre davul- zurna çalınır ve davetli ailenin arkasından çala çala düğün evine getirilirlerdi. Düğün evine gelinceye dek, yol boyunca yer yerinden oynardı.”(s.47)

Reşat'ın düğünü yöreye has bir biçimde yapılır:

“ Üç gün üç gece yapılan düğünde Reşat Güllü'süne kavuşuyordu. Hele son geceki düğün alayını bütün Eğin aylarca unutmadı. Alay atlarla gelini götürmeye geldiğinde, evin önünde yüzlerce kurşun sıkılmıştı havaya.. ” (s. 57)

Sosyal zaman yönünden dönemin en belirgin özelliklerinden birisi de, I. Dünya Savaşı'nda değişik cephelerde yenilen Osmanlı askerlerinin, canlarını kurtarmak için kaçtıklarını öğreniriz. Günlerce aç susuz bir şekilde yürüyen askerler pislikten bitlenip tifüs hastalığına yakalanarak ölürler:

“....Asker kapının hemen önündeki taş basamağın önünde yığılıp kalmıştı. Yanına yaklaşp baktı. Ense kökünde donuk kırmızı benekler gördüğü an irkildi. ‘Tifüs bu! Tifüs!’ Üç adım gerisinde yatan ikinci askerin yanına yaklaştı. Açık kalan gözlerini de bitler sarmıştı. ‘Bu ölmüş Hacer d!’ diye seslendi. Cesedin üzerine eğilip kir ve topraktan simsiyah bir renge bürünen ceketinin ön düğmelerini açtı. Boynundaki künyesini koparıp aldı ve baktı. ‘1310 Urfa doğumlu Eşref oğlu Ömer.’....(s.175)

Eğimli kadınlar gurbette bulunan yakınlarına duydukları hasreti dile getiren ağıtlar, türküler söyleyerek, özlemlerini dile getirirler:

“ Ağam yolladığın yazmayı yaktım
Çürüttüm ömrümü yoluna baktım
Elâ gözlerini sevdiğim ağam
Ayrılık azapmış nasıl alıştım.” (s. 214)

Eğim halkının sosyal yaşamında silâhların belirleyici rolü bulunur. Halkın çoğu ticaret kervanlarını soyarak, geçimini sağlarlar. Her yaştaki insan, geçimini temin etmek için silâh kullanmayı öğrenmek zorunda kalır:

“Doğanın esiri olan insanlar şeyh ve ağalarına da tutsaktılar. Ekonomide tek gelirlerini teşkil eden eşkıyalıktan elde ettikleri ganimetin dörtte birin kol başlarına, dörtte biri de seyitlerine giderdi. Doğanın ve yaşam savaşının vahşileştirdiği bu insanların en yakın arkadaşları silâhtı. Çocuklar burada yaşamlarına gerek olan silâhları kullanılmasını çok küçük yaşlarda öğrenirlerdi.” (s.222)

Yol kesip, haraç alarak zengin olan eşkıya Kamber, sevdiği Fatma’yı almak için kızın babasına yüklü bir miktarda başlık parası ödedikten sonra görkemli bir düğün yapar. Kıtık çeken yöre halkı, verilen ziyafet karşısında bayram ederler:

“Kamber, sevdiği Fatma’yı babasından istemeden önce Seyit’e, kol başına ve ağalara itibarlarına göre hediyeler göndererek itibarının daha da artmasını sağlamıştı. Bunun sonucu olarak Seyit tarafından kolbaşılığı ünvanı ile talif edilmiş ve mağaradan çıkıp çadıra yerleşmişti.

Kısa sürede Karabatgil'in Levon'u Kamber adı ile Doğu Anadolu dağlarının taşsız kralı haline gelmişti. İtibarının zirvesine vardığında Seyit Mustafa'dan kızı Fatma'yı araya elçiler koyarak istediği günün, ayına varmadan Dersim davul zurna sesleri ile inlemişti.

Başlık olarak Fatma'nın babasına 500 davar 50 inek ve otuz katır yükü çeşitli eşya gitmişti. Verdikleri yaptığı talanların ürünleriydi.

Üç gün üç gece süren gösterişli düğünde, kesilen keçi, koyun, sığır ve tavuğun hesabını Levon bile bilmiyordu. Harp ve yokluk senelerinin getirdiği açlıktan sonra, böylesine bir düğün, Dersim insanların bayramı, darı ekmeğine katığı olmuştu.” (s.251)

e) Kurtuluş Savaşı Dönemi

Aştan da Yüce romanın vak'a zamanı, 1920'tarihinde İstanbul'un işgali ile başlayıp 1923'te Cumhuriyet'in ilânı ile sona erer.

Selçuk, Galatasaray Lisesi'nde yatılı olarak öğrenim görmektedir. Ailenin tek oğlu olan Selçuk hafta sonlarını ailesinin yanında geçirir. Babası cephede şehit olduğu için, anne Belkıs tek oğlu olan Selçuk'a çok değer verir.

Selçuk yıllar sonra okulunu dereceyle bitirir. Anne Belkıs, oğlunun diploma törenine katılarak, öğretmenlere teşekkür eder. Okulu bitirir bitirmez, memuriyet hayatına atılan Selçuk, memleket meseleleri ile meşgul olur.

Memleketin genel durumu Selçuk ve arkadaşı Osman'ı çok üzer. Düşman İstanbul'u işgal eder. Her tarafa yabancı bayraklar asılır. Gemilere, tersanelere girilip her taraf işgal edilir. İstanbul halkı gününü korku ile geçirir. Ancak halk ümidini yitirmez. Memleketini sevenler kurtuluş için çareler aramaya başlarlar.

Selçuk yakın arkadaşı Osman ile bir araya gelerek içinde bulundukları durum hakkında konuşup çözüm aramaya başlarlar. Bu arada Mustafa Kemal'in Anadolu'da düşmana karşı bir hareket başlattığı her tarafta duyulur. Selçuk ile Osman, Anadolu'ya gidip Kurtuluş Savaşı'na katılmak için çareler aramaya başlarlar.

Anne Belkıs ise oğlu Selçuk’u evlendirmek için gayret eder. Selçuk evlenme fikrine sıcak bakmıyordu. Ancak anne Belkıs’ın zorlaması ile Selçuk evlenmeyi kabul eder. Anne Belkıs, oğlunu evlendirerek, yuvasında kalacağını düşünür.

Aradan geçen zaman içinde Selçuk ile Osman Anadolu’ya gidip Mustafa Kemal’in hareketine katılma kararı alırlar. Bu karara anne Belkıs karşı gelir. Selçuk kararından vazgeçmeyerek Anadolu’ya giderek Kurtuluş Savaşı’na katılır. Roman kronolojik olarak devam eder. Belkıs, zaman zaman geçmiş günlerine döner. Balkan Savaşı’ndan sonra İstanbul’a yerleşmeleri, Lâla Yusuf’un kendileri için yaptığı fedakarlıklar, oğlu Selçuk’un sıkıntılarla okula başlaması Belkıs Hanım’ın gözleri önünde canlanır:

“Ona her bakışında yüreği kabarır, gözleri yaşarıydı. Gene eski günler, anılar canlanırdı belleğinde. Hey gidi günler hey! Zaman nasıl da geçip akmıştı. Balkan Savaşı felâketi üzerine, Rumeli kaybedilince, oğlunu okutup yetiştirmek için, yanına Yusuf’un karısı Penbe Hanko’yu alarak, bunca yıllık aile ocağını bırakmış, buraya gelip sığınmışlardı. Penbe Hanko evde büyüüp yetişmişti. Konağa gelin geldiğinde onu orada bulmuştu. Yusuf’la evlendirilince, o da beyin yanından ayrılmamıştı. Bey, dağda bir Bulgar komitacısının kurşunuyla yaralanınca, son nefesini onun kolları arasında vermişti. Son sözü de ‘Çoluğum çocuğum sana emanet..’ olmuştu.

İstanbul’a gelince, elindeki az parayla, Beşiktaş’taki bu iki katlı küçük evi almıştı. Kocasından bağlanan emekli maaşını, Yusuf’un tramvay deposundaki işinden eline geçen aylığa katarak, geçinip gidiyorlardı. Oğlunu dostlarının yardımıyla ve şehit evlâdı diye, parasız yatılı olarak, Galatasaray Sultanisi’ne yazdırtmıştı. Bütün umudunu ona bağlamıştı. Yıllardır beklediği gün gelmişti artık. Oğlu hazıranda sınavlarını başarıyla verirse, mezun olacaktı.”(s.17)

Selçuk evlerinin odasında asılı bulunan şehit babasının fotoğrafına baktıkça duygulanırdı. Babasının mert ve yiğit bir insan olduğunu annesinden dinlemişti. Anne sevgisini almış ancak baba sevgisini alamamanın burukluğu içinde geçmiş günlere döner:

“Odaya her girenin ilk gözüne çarpan bu resimdi. O da ev halkından biri gibiydi; her gün adı ve anıları geçerdi. Selçuk, bu resme baktıkça yüreği burkulur, babasının kollarıyla vücudunun sıcaklığını, şimdi duyar gibi olurdu. Babasız büyümenin, onun sevgisinden yoksun kalmanın acısını ta iliklerinde duyardı. Anasının o sınırsız ve derin sevgisi bu eksikliği giderememişti. Genç ve yakışıklı subayın kucağındaki yumuk patiği ayağında sarkan bebeğe gülümsedi. O fotoğrafın çekildiği günlerde, bir hain kurşun, babasını devirmişti. Belki de o, fotoğrafı çektiirdikten sonra, oğlunu bir daha kucağına alamamıştı. Babası yakışıklı, cesur ve mert bir süvari subayı imiş. Temiz ve şık giyinmeyi sever, tatlı sesiyle söylediği, içinde içli bir hüznün gizli Rumeli türkülerini dinlemeye doyum olmazmış. Türklüğe, ulusuna hayran ve aşıkmiş. Belki Selçuk’a bu adı koymuş olması da bundandı.”(s.26, 27)

Selçuk okulunu bitirmek üzereydi. Yıllarca çalışıp diploma almaya hak etmişti. Çocukluğunun geçtiği okulunda birçok hatıraları vardı. Yatılı olarak kaldığı okuluna ilk gelişini, yaşadığı sıkıntıları, annesinin katlandığı zorlukları hatırlayarak geçmiş günlere döner:

“Geçmiş, buraya ufacık bir çocukken geldiği günleri hatırladı. Yatakhane karyolasının hazırlanışını, sonra da anasıyla bahçede ayrılışlarını.. Anacığı sık sık dönüp bakmış tatlı tatlı gülümsemişti. O güne dek ondan hiç ayrılmamış, hep bir yatakta beraber yatmışlardı. Akşam hava kararınca sınıfta bir ağlaşma başlamıştı. Kendisi de üzölüp garipsemiş, onlara katılmıştı. Ama ağlaşan, yemeğe el sürmeyerek yataklarına girip büzülen o çocuklar, ertesi gün değişmişlerdi. Bahçede gülüşüp oynuyor, koşuyorlardı. Hafta sonunda, kendisini almaya gelen anacığına kavuştuğuna sevinmişti. Ama, okulun kapısından caddeye çıkarken, aklı hep ayrıldığı arkadaşlarında idi. Dayanamayarak başını çevirdiği bahçeye, geride kalmış olanlara bakmıştı.

Çocukluğunun en güzel yıllarının çatısı altında geçtiği okulundan büsbütün ayrılmak üzere olduğu bu günlerde, içinde o ilk gündekini andıran bir hüznün vardı. Bir yandan yeni bir yaşama, yeni ufuklara kavuşacağına sevinirken, öte yandan da, nice anılarıyla dolu bu sınıfları, koridorlarla bahçeleri arıyacaktı. Cebinde

diplomasiyla giderken, o ilk hafta tatili günündeki gibi, ardına dönüp dönüp bakarken, ayrılacaktı.

İlk yıllarda ayrılığa dayanamayan anası ziyaret gününün Salı olmasına rağmen, hemen her gün gelirdi. Artık herkes onu tanıyor, idare de buna göz yumuyordu. O d, okul idaresinin gözüne batmamak ve oğluna söz gelmemesi için, sessizce ve bir gölge gibi, gelip giderdi.”(s.61,62)

Belkıs, oğlu Selçuk’un okuyup memuriyete geçmesine çok sevinir. Bu sevinçle, Selçuk’un çocukluğuna dönerek yaramazlıklarını hatırlar:

“Belkıs daldı. Rumeli’deki evin önünden geçen sahil yolunu koşarak geçen ve kendini gölün sularına atan çırlıçıplak bir ufacık oğlan canlandı. Ne afacan şeydi o Yarabbi? Bir karış boyuna bakmaz, uzaklara doğru açılırdı. Peşinden de, acı acı melemelerine dayanılmayacak salıverilince, suyun dışında sadece burnu görünen ve nefes nefese yüzerek ona yetişen kuzusu.. Heyecandan yüreği ağzına gelince dayanamaz: ‘Yeter artık, dön geriye!’ diye ona pencereden seslenirdi. Oğlu, dudakları mosmor ve titreyerek eve gelince, onu kurularken ‘Hastalanacaksın, kalma bu kadar..’ diye azarlayınca da, onun boynunu büküp çeneleri birbirine çarparken ‘Anne, bilesin o kadar tatlı ki, doyamıyorum... diye bir hoş cevap verişti vardı ki.. Gözleri yaşarmıştı.” (s.199,200)

Kozmik zaman sadece gün ve ay olarak işlenir.

“ 16 Mart sabahı. Ağustos ayının sonan doğru. Eylülün bitmesi ile soğuklar başlamıştı. Selçuk gideli aradan üç Perşembe geçmişti. Günler geçmek bilmiyordu.” (s.77,89,90)

İşgal günlerinde yaşanan ramazan etkinliklerinin ve coşkularının sönük geçtiğini görürüz. Halkı ayakta tutan gücün inanç olduğunu, bu inanç ve sabırla zorluklara dayandığını öğreniriz:

“O günlerde ramazandı. On iki ayın sultanı denilen ramazan ayı, öteden beri bütün yurtta orucu, iftar sofraları ve gece eğlenceleriyle değişik ve renkli bir hava yaratırdı. Ama son yıllardaki savaş ve yenilgiler, hemen her evdeki yaslar, hele

bunların ardından gelen düşman işgali.. Bütün bu acılarla bunalımlar, hiç kimseden gülüp eğlenme heves ve isteği bırakmamıştı. Yüzler üzgün ve asıktı, ramazan sönük ve tatsız geçiyordu; şehir derin bir durgunluk ve sessizliğe bürünmüştü. Memleketin başına yağan felâketler yüzünde, halkın Tanrıya sığınmak gerekmesini daha içten ve güçlü duymasından olacak, hemen herkes orucunda, namaz ve niyazındaydı. Camiler dolup taşıyordu. Ama gönüllerdeki üzüntü ve hevesizlikten, bu ramazan da öncekilerden farksız, durgun ve sönük geçiyordu.” (s.63,64)

Selçuk, dini vecibelerini yerine getirmeyi ihmal etmez. Bayram namazından sonra büyüklerini ziyaret edip ellerini öper:

“Bayram sabahı erkenden lâlâsıyla, mahşer gibi dolu camiye gidip sabah namazı kıldılar. Dönüşte evdekilerle bayramlaştılar, evin büyüğü sayılan Belkıs’ın elini bütün ev halkı öptü. Selçuk, Orhan’a giderek, hepsinin ellerini öperek bayramlaştı. Müslümanlık, kardeşlik ve hoşgörü telkin eden bir din olduğundan, bayramlarda bir buluşma, kucaklaşma ve barışma havası eser.” (s.70)

Haçin romanın vak’a zamanı, Kurtuluş Savaşı’ı ile başlayıp (1919), Cumhuriyet’in ilân tarihi olan 1923’te sona erer.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Haçin'den sürülmüş Ermenilerin Halep'te dört yıl kalıp, Fransız işgali üzerine Haçin'e dönmelerini konu edinir.

Orta Toroslar üzerinde kırk bine yakın nüfusu, üç kilisesi bir camisi, Türk-Ermeni mahalleleri ve Amerikan okulu olan şehirde, Türk okulunda Hoca Gaytancızade Mürsel Efendi ve ailesi, gelişen olaylarda aktif görev alırlar.

Fransızların atadıkları son kaymakam Çalyan Karabit, İstanbul Hukuk mektebini bitirmiş bir avukattır ve Haçin'e Kilikya devleti hayalleriyle gelmiştir. Kasabada zorlamalar nedeniyle bin küsur Türk nüfusu kalmıştır. Haçin'de Mürsel Efendi'nin oğullarından gezici başkâtip İsmail, düğün günü götürülür, yara bere içinde neden sonra salıverilir. Küçük oğul Faik, aile dostu Mihran Katayan Efendi tarafından günlerce saklanır, evlerinin aranacağı öğrenilince, Mihran'ın karısı Seta, gece karanlığında Haçin'den çıkarır çocuğu; ama Türk kesimine geçmeden vurulur.

Faik Mürsel Efendi eziyetlere dayanamayarak ölür, bu arada karşı da öldürülür. İki topluluk arasında kıyımlar sürer gider. Çok zor bir çete harbinden sonra Türk milisleri Haçın'e girdiklerinde Mürsel Efendi ailesinin sağ kalmış tek aile ferdi kızları Naime'dir.

İsmail, evden gizlice ayrılıp, Ermeni çetelerine karşı savaşa gittiği sırada geçmişe döner: “Artık her şey geride kalmıştı. Kurulan aile düzeni, yok olmuştu. Bu gidişin dönüşü ya olurdu ya olmazdı. Aile fertleri birer birer gözünün önünde canlanıyordu:

“Kız kardeşi Naime sanki önündeydi. Sarı saçları, örgüler bilek kalınlığında. Gözleri sarı ve ışıltılıydı. Erkek kardeşi, Faik, bıyıkları yeni yeni terliyor, kara gözleri sevgi dolu. Kara kız kendi dünyasında bebeği ile oynuyor. Zekiye, Faike, Naime,.. Bir bir gelip, duruyorlar gözlerinin önünde. Sevdği kızı, sarayı düşünüyor arada. Pembeler giyinmiş, saçları gösünün üstünde. İsmail, bir süre sonra kendine gelerek, savaşın içinde bunlara gerek yok diyerek düşüncelerine son veriyor.” (s. 88)

Kozmik zaman mevsim öğeleri ile işlenir:

gece gündüz demeden nöbet tutmaktaydılar.” (s285)

Sosyal zaman olarak roman kahramanı İsmail'in düğününe geniş yer verilir. Düğünde Haçın ve çevresinin geleneklerini, giyim ve kuşamını, düğün adetlerini öğreniriz:

“Köy meydanında davulun sesi gelmeye başlayınca,gelin evine bir bayrak dikildi.Bir bayrak da güveyin evine. Güveyin evi Haçın'de değil.. Müslüman, gavur davulcunun yanına toplanarak halay çekiyordu.Güm, güm de güm. Davulcu onları görünce coştı, tokmağı daha güçlü indirmeğe başladı. Güm, güm de güm, güm.. Davul belinde, tokmak elinde, çömeliyor davulcu, ayakları iniyor, kalkıyor, zıplıyor, sekiyor. Davulcu dikildiği yerde fır fır dönüyor, indiriyordu tokmağı. Kara şalvar döküm döküm, ak mintanının kolları havada rüzgârlanıyor o döndükçe. Kara cepkeninin önlerinde işlemeler var. Çevrelerdeki işlemelerden. Pırıltılı, allı morlu.. Cepkeni işlemeli, belin kuşağı işlemeli. O döndükte dalgalanıyor kuşak, şalvarının kıvrımlarına vuruyor, savruluyor havada. Para çıkartıp attılar davulcuya. Havada

yakaladı bahşışleri, hem de davulun gümbürtüsünü hiç bozmadan. Tek ayağı fir dönüyor, hem de hiç şaşırmadan.

Güm, güm de güm, güm.. Ağabeyimgil düğün evinin önünden çok kalmadılar. Ben bakıyorum artlarından. Yürüdüler ve durdular bizim evin önünde. Ağabeyimin anahtarını çıkardı cebinden. Koca demir anahtar kilide girdi. Kayboldular.. Onlar girdi, Naime çıktı kapıdan. Yeşil ipekli entarisi, ayağında ponponlu ayakkabıları. Entarisinin boyu az kısa mı ne? Bir karış bacak yeri görünüyor çoraplı da olsa! Hacı ağazade Alefendi amcam der ki: Gâvura baka baka gâvur olduk.. Oğlanlarımız Paris'ten gelen takım esvabı örnek tutar kendiye, kızlarımız eteğini az yukarı çeker.. Bir de Amerikan mektebi var ki, çocuklarımızın ne dediklerini anlayabilirsen anla! Öyle söyler. Alefendi amca..'

Naime koşarak indi yokuştan. İpekli entarisi pırıldıyor, uçlardaki işlemeler bir çıkıyor ortaya, bir kayboluyor kıvrımların arasında. Yeşil ipek kurdeleler bal rengi saçların uçlarında pırıldıyor. Başını bir o yana, bir bu yana sallayarak yürür Naime. Saçlarının güzelliğinden övünçlü ve de en göz alan yerinin onlar olduğunu bilerekten.. Gerçekte gösterişsiz, ufak tefek bir kız. Dokuz yaşını bitirdi, onunu sürüyor bir iki aydır, ama sekiz yaşından çok göstermez.

Düğün evi dolup taşıyor. Çarşafı kadınlar var girip, çıkıyorlar, çocuklar var kapı önlerinde renk renk giysiler içinde...Eğilenler, doğrulanlar, gülüşenler kapı dibinde düğün evini gözetleyenler, kahkahalar.. Davul durmadan çalıyor.. Güm, güm de güm güm.. Zurnacı bir kara çingene, inceden yanık bir havaya geçti şimdi. İç gıcıklıyor. Evin içinde ise coşanlar, odaların ortalarına fırlayıp oynayanlar var. Allı, yeşilli, morlu..saçlarda teller takılı. Kiminin teli kalın, hem de uzun belinin üstünde kimininki fiyonk olmuş tepede, kimininki tarakla kulağının üst yanına iliştirilmiş.” (s.58,59)

Yörenin yaşam tarzını göstermesi açısından anlatıcının Mürsel Efendi'nin evindeki dekoru şu şekilde tasvir eder:

“Köşe odanın bir duvarında beş pencere var, iki de köşelerde etti yedi. Yedi pencerenin yedisinde bir örnek ak patiska perdeler.. Al, yeşil, mavi çiçek işlemeli..

Dallar, dallarda kuşlar.. Perde uçları bir karış eninde tenteneden seki üstünde yine aynı patiska örtüler.Yine al, mavi çiçekler, yeşil yapraklar, dallar, dallarda kuşlar. Seki örtüsünün uçlarında ak tenteneler var bir karış eninde.. Fatma Hanımın el emeği, göz nuru. Sekinin yanında ceviz konsol var. Ayna önünde karpuz lambalar.Yine çiçek örtülü ak örtüler. Bir dal, dört yaprak, beş çiçek.. Dala basmış bir kuş. Odanın dip köşesinde geniş pirinç karyola. Yerde göbekli al halı, duvarda duvar halıları..Sarı mavi al.(s.10)

Toz Duman İçinde romanında vak'a zamanı Kurtuluş Savaşı ile başlayıp (1919) Cumhuriyetin ilânı ile sona erer.(1923)

Uşak kasabası yakınlarındaki Tacım köyü halkının Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı'ı ile ilgili duyguları anlatılır. Köylülerinin tek varlıkları buğdaylarıdır. Ancak onu da düşmanın işbirliği içinde gördükleri devlete vermek zorunda kalırlar.

Tacım köyü o yıllardaki bütün Anadolu'yu temsil eder. Köy halkı padişah yanlıları ile Mustafa kemal yanlıları olmak üzere iki guruba ayrılırlar. İmam Ziver Efendi, Testici Bayram, Kadir Ağa, Hacı Murat Efendiden oluşan padişahçılar Mustafa Kemalcilerin aleyhinde çalışırlar. Molla Mahmut, Hacı, Çopur Hamdi, Kâzım, Bilal, Aşır, Zühtü'den meydana gelen Mustafa Kemalciler ise İbrahim Ağa'nın öncülüğünde Tacım Millî Kuvvetini kurarlar. Tacım Millî Kuvveti'nin kasabayla ve diğer kuvvetlerle olan irtibatı İbrahim Ağa tarafından sağlanır. Milli Kuvvetler, ilk olarak Hacı Nuri'nin evini basarak gözdağı verirler.

Bu arada düşman kuvvetleri başta İzmir olmak üzere birçok ilimizi işgal eder. Padişah yanlıları. Testici Bayram vasıtasıyla köylüye, daima durumun iyi olduğunu yayar.

Zamanla Tacım köyü, Yunanlılar tarafından işgal edilir. İmam Ziver Efendi Millî Kuvvetleri ihbar eder. İbrahim Ağa durumu öğrenmek için köyden ayrılırken Molla Mahmut'un başkanlığında Milli Kuvvetler ;birleşerek Anadolu'ya gidip düşmanla çarpışırlar.

Roman kronolojik bir sırayla devam eder.

Tacımlı Bayram Efendi düşmanın memleketimize geliş nedenini açıklarken Osmanlı'nın geçmişinden de söz eder:

“ Gavur aklı işte. Aklına esmiş gelmiş. Osmanlı yıkıldı yıkılacak diyorlar ya, sahi sanmış. Yıkıntıda bizim de elimize bir şey geçer sanmış. Emme bakmış ki yıkılan mıkılan yok. Altı yüz yıllık Osmanlı yıkılır mı? Kaç tehlike geçirmiş de gene ayakta kalmış. Bu seferki de öyle. Göreceksin, kayaya rüzgar vurur gibi gelip geçecek. Bir kıymık bile koparamayacak. Ne bellersiniz siz hee.. Kolay mıymış Osmanlının hakkından gelebilmek. Kolay olsaydı şimdiye bırakırlar mıydı? Emme iyi oldu, dostumuz düşmanımız ortaya çıktı. Zati dost kara günde belli olur. İçimizde dışımızda devletimizin düşmanları hep kendilerini belli ettiler.” (s.154)

Yıllarca cephelerde savaşmış olan Çopur Hamdi, köy odasındaki sohbette savaş yıllarında yaşadıklarını duygulu bir şekilde ifade ederek geçmişe döner:

“Bizim Arap yüzbaşı gibi dirayetli. Hey dünya.. Ne adamdı ya? O kadar savaşlara girdik ölmedi de Çanakkale'den dönerken katır tepti öldü.’ Karşılara baktı. O günlere gitmişti. Usul usul söylemeğe başladı:

“Çanakkale içinde aynalı çarşı
Ana ben gidiyom düşmana karşı
Oof gençliğim eyvah..
Çanakkale içinde bir uzun selvi
Kimimiz nişanlı kimimiz evli
Oof gençliğim eyvah!”

Bu türküyü ne zaman söylese gözünden yaş akardı. Unutamıyordu o günleri. Elinin tersiyle gözlerini sildi. Susmağa çalıştı. Çopur Hamdi ne zaman bu dizeleri söylese, cephede şehit düşen arkadaşlarını hatırlardı.” (s.219, 220)

Hastaları şifa bulması amacı ile Tacım köyünün İmamı Ziver Efendi, köy sakinlerinden Ak Osman'ın evine gidip Kur'an okuyarak hastaya manevî güç verir:

“ Ak Osman'ın evinde İmam Ziver Efendi, hasta yatağının başucuna oturmuş, sarı gaz lâmbasının ışığında sallana sallana Kur'an okuyordu. Yatağın çevresinde

kadınlar ayakta dikiliyorlar, ne edeceklerini bilmiyorlardı. Hasta kadın kendinden geçmişti, kesik kesik ıkılıyordu. Sarak yüzü ölü yüzü gibiydi. Dudakları kuruyup çatlamıştı. İki de bir ağzını açıp kapıyordu.” (s.82)

Yıllarca süren savaşlar halkı bunaltır. Aç susuz cephelerde savaşan askerlerin bir kısmı fırsatını bulup askerlikten kaçarlar. Bu dönemde kaçak askerlerin içine düştüğü durumu şu şekilde işlenir:

“Asker kaçağı Kökezli Ali’yle, Tacımlı Kül Hamit, gündüzleri dağlarda derelerde gizlenerek, geceleri yol teperek otuz gün süren bir yolculuktan sonra memlekete gelebilmişlerdi. İkisi de perişandı. Saç sakal birbirine karışmıştı. Gören dağ adamı sanırdı. Kayalı beli aştıklarında gece yarısı olmuştu. Ayaklarındaki kıllı çarıklar delinmiş, yün çoraplar parçalanmış, tabanları da iyice şişmişti. Eski asker urbaları tanınmayacak haldeydi. Ellerindeki sopalara dayanarak topallıya topallıya yürüyorlardı.”(s.193,194)

İncelediğimiz Romanların Vak'a Zamanı Açısından Karşılaştırılması

Roman	Başlangıç Yılı	Bitiş Yılı	Ele Aldığı Süre
Kilit	1034	1067	33
Ak Topraklar	1069	1071	3
Selçuk Kartalı Aldoğan	1069	1071	3
Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı	10603	1071	8
Anahtar	1072	1080	8
Çaka Bey	1078	1081	3
Kapı	1086	1092	6
Selâhaddin Eyyübi	1173	1193	20
Buhara Yanıyor	1200	1220	20
Elveda Buhara	1221	1232	11
Osman Gazi	1251	1326	75
Konak	1270	1275	5
Turgut Alp	1280	1326	46
Kutlu Dağ	1281	1299	18
Ovaya İnen Şahin	1281	1326	45
Cengâver	1282	1291	9
Çatı	1288	1326	38
Üçler Yediler Kırklar	1326	1330	4
Sunguroğlu	1335	1355	20
Sahipsiz Saltanat	1388	1413	25
Geçitteki Ülke	1389	1396	7
Darağacı	1396	1444	48
Baltaoğlu Bizans'ta	1403	1410	7
Baltaoğlu ve Karapapaz	1410	1413	3
Ebem Kuşağı	1420	1430	10
Sabır	1422	1435	13
Mavi Yıldız	1423	1424	1

Bu Atlı Geçide Gider	1432	1440	8
Gece Vaktinde Gündönümü	1440	1452	12
Denizler Ejderi	1498	1570	72
Şehzade Selim	1502	1510	8
Şirpençe	1510	1514	4
Mısır'a Doğru	1515	1520	5
Kıbrıs Kanı	1570	1572	2
Kösem Sultan	1603	1660	57
Kurt Hasan	1694	1710	16
Şeyh Şamil	1784	1790	6
Kartal Yuvası	1840	1870	30
Yoldaki Adam	1876	1896	20
Bizim Diyar	1890	1923	33
Nefret Köprüsü	1910	1918	8
Aşktan da Yüce	1918	1923	5
Haçın	1919	1922	3
Toz Duman İçinde	1919	1923	

II. MEKAN

A) Romanda ve Tarihî Romanda Mekân

Mekân, romanda, metin halkalarının oluşmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar.¹ Çünkü romanda asıl unsur olan vak'anın mutlaka bir mekâna ihtiyacı vardır.² Başka bir deyişle romanda olup biten olaylar mutlaka bir mekânda cereyan eder. Bu yüzden mekân olmaksızın olayları kavramak zordur.³ Mekân ayrıca romanın diğer unsurlarına da etki eder, onlara güç katar, yazarın niyetini ve amacını ortaya koyar.⁴

Bir romanda mekân, vak'a zincirinde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır.⁵ Romanın gerçeklik kazanmasında mekânın inkâr edilemez payı vardır. Mekân, romanın ayağının yere basmasını sağlar.⁶ Önemsiz görünmesinden öte, bir romanda mekân, çeşitli şekillerde ortaya çıkar ve eserin varoluş nedeni anlaşılınca kadar çeşitli anlamlar kazanır.⁷

Romancı, romanda mekân unsurunu olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak, atmosfer yaratmak gibi çeşitli yönlerden kullanabilir. Bunu yaparken de bunlardan birini veya birkaçını da devreye sokabilir.⁸

Romandaki mekân ayrıca romancının gözden geçirme titizliğini, özel şekillere karşı hassasiyetini, mantıklı olma endişesini ya da romancıyı ressama yaklaştıran bir mekân kavramını da ortaya çıkartabilir.⁹

Romanda mekânın bu saydığımız konumu, sürekli aynı kalmamıştır. Romanın tarihine baktığımızda bu söylediklerimizden farklı uygulamalarla da karşılaşırız. Hele modern romanda artık mekânın eskisi gibi olmadığı aşîkârdır.

¹ Şerif Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, a.g.e., 1991, s.145.

² Mehmet Tekin, **Roman Sanatı-Romanın Unsurları 1**, a.g.e., s.129.

³ Şaban Sağlık, "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman –Mekân-Tasvir" Hece Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, 2002, S.6., s.145.

⁴ Roland Bourneur-Real Quillet, trc. Hüseyin Gümüş, a.g.e.,1989, s.97.

⁵ Şerif Aktaş, a.g.e., s.142.

⁶ Mehmet Tekin,a.g.e., s.129.

⁷ Roland Bourneur-Real Quillet, trc. Hüseyin Gümüş, a.g.e.,1989, s.91.

⁸ Mehmet Tekin, a.g.e., s.129.

⁹ Roland Bourneur-Real Quillet, trc. Hüseyin Gümüş, a.g.e., s.92.

Bugünün romancısı artık mekâna dünün romancısı gibi bakmamaktadır. Mekân konu için gerekliyse kullanılmaktadır. İş olsun diye veya süsleme maksadıyla kullanılmamaktadır.¹⁰ Ama bunlar da mekânın romandaki yukarıda sıraladığımız ehemmiyetini ortadan kaldıramamıştır.

Mekân hakkındaki bu kısa girişten sonra tarihî romanlardaki mekân konusuna da biraz değinmek istiyoruz.

Çağdaş romancının önünde anlatabileceği bir dünya hazır dururken, tarihî romancı genellikle bu şansa sahip değildir. O, mazide kalan veya kısmen de olsa hâlen varlığını devam ettiren mekânları dönemi içinde anlamlandırmaya çalışır. Tarihî romanın konusu her şeyden önce geçmiştir. Romancı yaşadığı, havasını teneffüs etmediği bir dünyanın karşısındadır. O dünya ile ilgili bilgileri tarih kitapları, seyhâtnameler, edebî eserlerle ve antika eşyalarla sınırlıdır. Romancı mekân ve bu mekânın unsurları noktasında eseri için çok önemli olan hatta sanatkâr kudretinin dö önüne geçen bu bilgileri ihmal etmemek durumundadır. Bu yüzden tarihî romanda mekân, diğer romanlardan öncelikle tarihîlik olgusuyla ayrılır. Bu özelliğiyle tarihî romancı sanatkâr kudreti yönünden diğerlerine nazaran daha fazla yaratıcı olmak zorunda kalır. Çünkü roman kahramanlarının yaşadıkları mekânları da alelâde bir yer olarak tasarlayamaz, üzerinde ciddî inceleme yaparak bunları devri içinde yorumlamak zorundadır. Onları geçmişte kullanılan şekilleriyle adlandırmaya gayret etmelidir. Böylelikle en azından devrin karakteristik yönünü hissettirmeye çalışmalıdır.¹¹

¹⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Tekin, **Roman Sanatı-Romanın Unsurları 1**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2001, s.131-141.

¹¹ Bu konuda bkz. Zeki Taştan, **Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar**, İstanbul, Yayınlanmamış doktora tezi(1871-195 yılları arası), 2000, s.305-306.

İncelediğimiz Romanların Mekândaki Genel Dağılımı

a) Selçuklular Devri

Kilit	: Ceyhun Çevresi, Tuna Nehri Kıyıları ve Trakya toprakları
Ak Topraklar	: Malazgirt ve Rey şehri
Selçuk Kartalı Aldoğan	: Van ve Malazgirt
Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı	: Diyarbakır, Urfa ve Malazgirt Ovası
Anahtar	: Merv, Horosan ve çevresi
Çaka Bey	: İzmir ve İznik toprakları
Kapı	: İzmir, Manisa ve Habur civarları

b) Eyyübler Devri:

Selâhaddin Eyyübi	: Filistin, Mısır ve Kudüs toprakları

c) Harzemşahlar Devri:

Buhara Yanıyor:	: Aral Gölü çevresi, Semerkand, Buhara
Elveda Buhara:	: Hindistan, İran. Buhara ve Semerkand

a) Osmanlılar Devri :

XIII. Yüzyıl

Osman Gazi	: Bilecik ve Söğüt
Konak	: Merv, Konya, Söğüt ve civarı
Turgut Alp	: İnegöl ve Bursa
Kutlu Dağ	: Söğüt ve Bilecik
Ovaya İnən Şahin	: Bilecik ve çevresi
Cengâver	: Söğüt ve Domaniç
Çatı	: Bilecik, Bursa

XIV. Yüzyıl:

Üçler Yediler Kırklar	: Konya ve civarı
Sunguroğlu	: Bursa, Foça
Sahipsiz Saltanat	: Ankara ve civarı
Geçitteki Ülke:	Buhara, Semerkant

XV. Yüzyıl

Darağacı	: Sivas, Tokat, Amasya, Edirne
Baltaoğlu Bizans'ta	: İzmir ve İznik
Baltaoğlu ve Karapapaz	: Gelibolu, İzmir
Ebem Kuşağı	: İzmit, Şam, Konya
Sabır	: Edirne, Konya, Ankara
Mavi Yıldız	: Edirne ve Bizans toprakları
Bu Atlı Geçide Gider	: Söğüt ve Karacahisar
Gece Vaktinde Gün Dönümü	: Manisa, Edirne ve Bizans toprakları
Denizler Ejderi	: Akdeniz ve çevresi

XVI. Yüzyıl:

Şehzade Selim	: Trabzon ve çevresi
Şirpençe	: İstanbul, İran, Irak
Mısır'a Doğru	: Mısır, Şam, Hicaz toprakları
Kıbrıs Kanı	: Kıbrıs Adası

XVII. Yüzyıl:

Kösem Sultan	: İstanbul
Kurt Hasan	: Sakız Adası ve Akdeniz civarı

XVIII. Yüzyıl:

Şeyh Şamil	: Kafkasya ve çevresi
Kartal Yuvası	: Kafkasya ve çevresi

XIX. Yüzyıl:

Yoldaki Adam	: İstanbul
Bizim Diyar	: Selânik ve Üsküp

XX. Yüzyıl :

Nefret Köprüsü	: Erzincan ve Eğin kasabası

e) Kurtuluş Savaşı Dönemi:

Aşktan da Yüce	: İstanbul
Haçın	: Adana, Kozan, Haçın (Adana-Saimbeyli ilçesi)
Toz Duman İçinde	: Uşak ve Tacım Köyü

Ele Aldığımız romanları bir de mekâna göre sıralayalım:

Adana: Haçın

Akdeniz ve Çevresi: Denizler Ejderi

Ankara ve Çevresi: Sahipsiz Saltanat

Aral Gölü ve çevresi: Buhara Yanıyor

Bilecik ve Söğüt: Osman Gazi

Bilecik ve çevresi: Ovaya İnən Şahin

Bilecik ve Bursa: Çatı

Bursa, Semerkant: Geçitteki Ülke

Bursa: Sunguroğlu

Ceyhun çevresi: Kilit

Edirne: Sabır

Edirne ve Bizans toprakları: Mavi Yıldız

Erzincan ve Eğin: Nefret Köprüsü

Filistin ve Mısır: Selâhaddin Eyyûbî

Gelibolu ve çevresi: Baltaoğlu ve Kara Papaz

Hindistan ve İran : Elveda Buhara

İnegöl ve Bursa: Turgut Alp

İstanbul: Kösem Sultan

İstanbul: Şirpençe

İstanbul: Yoldaki Adam

İstanbul: Aşktan da Yüce

İzmit: Ebem Kuşağı

İzmir, ve Manisa: Kapı

İzmir ve İznik: Baltaoğlu Bizans'ta

İzmir ve İznik: Çaka Bey

Kafkasya ve çevresi: Şeyh Şamil

Kafkasya ve çevresi: Kartal Yuvası
Kıbrıs Adası: Kıbrıs Kanı
Konya :Üçler Yediler Kırklar
Malazgirt ve Rey şehri: Ak Topraklar
Malazgirt ve Van: Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı
Manisa: Gece Vaktinde Gün Dönümü
Merv, Horasan: Anahtar
Merv, Konya: Konak
Mısır ve çevresi: Mısır'a Doğru
Sakız Adası: Kurt Hasan
Selânik ve Üsküp: Bizim Diyar
Sivas, Tokat: Darağacı
Söğüt ve Karacahisar: Bu Atlı Geçide Gider
Söğüt ve Domaniç: Cengâver
Söğüt ve Bilecik: Kutlu Dağ
Trabzon: Şehzade Selim
Uşak ve çevresi: Toz Duman İçinde

B) Romanlarda Mekân

Bu bölümde romanları mekân unsurları yönünden geniş bir şekilde inceleyeceğiz. Bu inceleme sırasında romanlardaki vak'a zamanının kronolojisini esas alacağız. Böylece aynı dönemi işleyen romanlar arasındaki benzer ya da farklı tarafları tespit etmek mümkün olacaktır.

a) Selçuklular Devri

Kilit romanındaki olaylar sırasıyla şu mekânlarda cereyan eder: Ceyhun çevresi, Malazgirt Ovası, Tuna Nehri kıyıları, Trakya toprakları ve Bizans.

Sav-Tekin, Alparslan ve Sarı Hoca, Gürganç şehrine gitmek için yola çıkarlar. Akşam karanlığı basınca, en yakın hana giderler. Handa düşman casusları tarafından tuzağa düşürülerek, bir odaya zorla konurlar. Anlatıcı, odanın durumu

ile roman kahramanlarının iç dünyasını bütünleştirerek işler: “Tepedeki mazgalda, ince kös derisi yavaş yavaş kararmağa başladı. Bir mum alevinde hafiften başlayıp gittikçe koyulaşarak işleniyor gibiydi. Derinin kararması, odayı erken bastırmış bir kış akşamının soğuk yalnızlığına bürüyordu. Bu yalnızlığa biri gelmeliydi; beklenen haberi getirmeliydi, ışık olup aydınlatmalı, sıcaklık olup ısıtmalıydı. Beklenen, karısı için otuz şu kadar eri, yatağının yumuşaklığıydı; Sav- Tekin için yüreğinin başındaki sıcaklıktı; Alpaslan için ise bir çok şey idi; ne olduğunu bilemediği, gözünü kapadığı zaman bile beyninin içinde yanıp tutuşan bir ışıktı. Üçünün de, tepedeki mazgalın ince kös derisinin kararmasıyla, taş odada gittikçe bastıran soğuk kış akşamı yalnızlığında bekledikleri, Sarı Hoca’nın dönüşüydü. Döndüğü zaman söylediği sözdü. Sarı Hoca döndüğü zaman o sözü söyledi: ‘ Kalkın.. Gidiyoruz...’(s.122)

Sarı Hoca ve arkadaşları tutsak edildikleri handan serbest bırakılınca, çevreyi canlı görürler: “Hurrem Bağına sapan yola geldiklerinde akşam iyice çökmüştü. Yolda kimseler yoktu. Ceyhun çok yakınlarında çağılıyordu. Yolun sağında ve solunda dut ağaçları sıklaşmaya başladı. Az ilerde, sağda kümelenmiş bir dutluk, çıplak dallarıyla akşam karanlığını parçalıyor, kalın kel sazlıkları hatırlıyordu. Dalların ve ağaç gövdelerinin arasında, basık tek kat bir iki bina, bir kümbet, ocağı tüten dört köşe bir başka bina görölüyordu, ölgün ışıklar farkediliyordu. Yolun ilerisinde ve sağdaki dutluğun ötesinde Gürganç’ın tuğla suru kapkara uzuyor, uzak ve yer yer arada bir alevlenen petrol ışıkları karanlığı ürkütücü bir hale geliyordu...”(s.123)

Küpelî Hafız ile Sarı Hoca, Anadolu’yu kontrol etmek amacı ile yakın adamlarını değişik yerlerde görevlendirerek; Bizans’ı kontrol etmeyi amaçlarlar. Romanda ismi zikredilmeyen bu kişiler Urfa’ya, Amide’e, Şam’a, Bağdat’a, Helap’e giderler. Alperen olan bu insanlar tekkeler ve zaviyeler kurarak buralara yerleşmenin ilk adımını atarlar.

Roman kahramanı Peçenek Beyi Balçar Tuna’nın hemen sağ yanında, taşıdığı zaman sularla örtülecek bir çayırdaki donmuş toprağı kazarken de; dedesini bütün demirci âletleriyle birlikte çukura yerleştirip üstünü toprakla örterken de Balçar’ın beyninde hep doludizgin fakat başıboş kalan atların olduğunu öğreniriz. (s.132)

Sarı Hoca'nın Hanımı, yıllarca yapılan savaşlardan ve her savaştan sonra bir yere göç etmekten bunalır, yerleşmemekten şikâyetçidir. Alparslan'a konuyla ilgili tepkisini gösterir. Aslında o bütün Selçuklu kadınları adına konuşur gibidir. Çünkü göçebe hayatın bütün sıkıntılarını çekenler büyük ölçüde kadınlardır. Yerleşik hayata geçmekle bu sıkıntılardan kurtulacaklardır.

Alparslan, Gaznelileri, Dandanakan Savaşı'nda yenmek için Serahs Çayı'nı kurutarak Gaznelilerin susuz kalmasını amaçlar. Bu nedenden dolayı bütün askerlerini çayın kenarına toplamış, bir yandan kum, kırmızı toprak zehirli ot köklerini çaya doldurtur, öte yandan suyun akışını değiştirmek için gayret gece gündüz çalışır. Böylece Gazneliyi, Serahs Çayı'nın kıyılarında tutundurmamak için bütün gücünü harcar. (s.179)

Sarı Hoca'nın vefatı, Çağrı Beyin, hastalığı Alparslan'ı derinden etkiler. Alpaslan, Merv şehrinin yanından akan Merv suyuna bakar. Suyun bazen sessiz bazen de coşkulu akması Alpaslan'ın hoşuna gitmez. Suyun bu akışından dolayı, şehrin dışına çıkarak Merv suyunu izler. Anlatıcı, mekânın Alparslan'ın ruh dünyası üzerinde bıraktığı etkiyi geniş bir şekilde işler. Farklı bölgelerden doğan iki kolun birleşmesiyle Merv Suyu adını alan ırmak Türk ordusuna benzetilmiştir: "Serahs'tan Merve taşınalı beri, Alpaslan'ı en çok düşündüren şey, Merv suyu olmuştu. Aşağılardan ta güneyden, bir kolunu Herat'tan bir kolunu Gür'den alan su, iki ayrı yoldan gelip de bir yerde güçlenen Türkmen akınları gibi yine güneyde, Merv Irud' da birleşir daha bir coşkun, uslu ve uysal, düşünceli ve ürkek gelen köklerinden daha bir deli akar, köpürür, öfkelenir ve öfkeyle Merv'e girerken durgunlaşırdı.

Baharları da durgunlaşırdı yazları da kışları da. Merv halkını korkutmamak için midir nedir, yoksa az sonra yok olup gideceğinin ürküntüsünden mi, utancından mı nedense sessiz soluksuz kesilip tembelleşirdi; yayılıverirdi. Merv'i çıkar çıkmaz da birden yok olurdu. Balıkçılar bataklık sazları, dikensi öten yaban ördekleriyle yaban kazlarının arasında usul usul, utançlı, çapaklı bir gizlilikle ana toprağa baş verip sızardı. Ötelerde öylesine deli gelen suyun, Merv'den hemen sonra böylesine yok olması hüznün vericiydi; bu hedefine varmayış, bu güçsüzlük, bu varım diye ortaya çıkmışken, çırpına çırpına yolu yarılarken birden silkinmek korkunçtu. Adım adım

izlerinin kuruması, bir ok atımı sonra namı nişanı kalmaması hüznü verici olmaktan da korkunçluktan da beter bir cehennem azabıydı. Onun için Alpaslan Merv Suyunu bir türlü sevmemişti. Oldum olası suyu severdi; hele akan suyu görünce, kol kademli de olsa yeşil ipil ipil çayırı bir yana yatırıp akarken, işi yoksa durup bakmadan edemez; işi varsa durup da bakmış gibi dinlendiğini, gönlünün ferahladığını hissedirdi.

Ama Merv suyunu sevmiyordu; sevmek istiyordu, ısınamıyordu. Onun için fırsat buldukça Merv'in güneyine inen ana yoldan şehrin dışına çıkar, eski tuğla kümbetleri geçer, dutlukların arasında kıvrılıp küçük tümseğin Merv Suyuna bakan yamacında çok yaşlı, gövdesi kurtlanmış dut ağacına sırtını dayayıp otururdu. Merv Suyu burada biraz daha güzel görünürdü. Alpaslan burada rahat düşünürdü. Düşünceleri uzar gider, düşünceleri uzayıp gittikçe dinlenir dinlendikçe Sarı Hocayı hatırlardı.”(s.200,201,202)

Çağrı Bey, Merv şehrine yerleşince burada önemli değişimler olur. Yeni binalar, medreseler, camiler, han ve hamamlar yapılarak şehir bayındır hâle getirilir. Böylece Selçuklular göçebe hayatı bırakıp yerleşik yaşama geçerler: “Merv, Çağrı Bey'in oturduğu şehir olmanın zevkine varıyormuş gibi güne dönen yaz sıcaklarında gerinip duruyordu. Hamamlar yapılıyor, mescitler yapılıyor; camiler konaklar yapılıyordu. Selçuklunun o eski, o bir zamanlar çoluğunu çocuğunu büyüttüğü çadır mahrutiliği, sivri kemerlerle; tonozlar üstünde çadırımsı kabartılarla taş, tuğlaya dönüyordu. Çağrı Bey'in Mervi, çarşısından pazarına, dut yapraklarından ipek tezgâhlarına kadar değişiyor, kaynıyor, gelişiyor ve büyüyordu. Merv'in doğusundan batısına varan ana yoldan dizi dizi, zırhlı zırhsız çeriler, süğlün atlar üstünde daha genç gidiyor; Merv'in kuzeyinden güneyine ulaşan ana yoldan dizi dizi zırhlı zırhsız çeriler yüğrük atlarında daha dinç dönüyorlardı. (s.202)

Alpaslan, hasta olan babası Çağrı Bey'in odasına girer. Odada köşe divanı ve yastıkların olduğunu öğreniriz. (s.206)

Hasta yatağındaki Çağrı Bey’le görüşen Alpaslan, Afşin’le Merv’in batı kapısında buluşur ve ona Merv’den Belh’e ulaşan dağ yolunu, tutup Telekan üstünden Belh’e giden yoldaki konak yerlerinin tutulması emrini verir.(s.213)

Sultan Alpaslan’a isyan ettiği için Bizans’ta yaşayan Balçar, gördüğü mekânları doğduğu yerlerle özdeşleştirir. Meselâ Balçar, Bizans meydanında bulunan öküz başı heykelinin önünden geçerken, çocukluğundan beri özlediği gün doğusuna yönelme isteği belirir: “Öküz başı heykeline bakarken, çocukluğundan beri gönlünü deli organlar gibi bağlayıp çeken gün doğu özlemi depreşmişti. Dönmek; hazır atın üstündeyken gerisin geriye Forum Tauri’ye, Mese sokağından Aya Barbaraya, oradan da vurup Boğazı geçmek, Krisopolisten, Damatru üstünden gün doğusuna varan yola kavuşmak arzusu damarlarında neft yağı misali yanıvermişti..Atının dizginlerini çekmiş dönmüştü de.. Nasıl olduysa orasını artık Balçar da bilemiyordu; Forum Tauri yerine, Bovisten Teodosyüs Limanına inen yola sapmış, Vlanga Mezarlığının kıyısından uykudaymış gibi geçmiş, yolun mezarlığa kıvrılan köşesine sıkışmış olan bu tozlu, bu basık, yukarı meydandaki öküz başı heykelinden yalnızlığı daha sevimli görünen bu koltuk meyhanesinin önünde- belki de kendisi değil atı duruvermişti. “ (s.217)

Alpaslan oğlu Melikşah’ı evlendirdiğinde anlatıcı Merv şehrini, caddeleri ve meydanlarıyla tanıtır. Anlatıcı düğündeki hareketlilik ile Merv arasındaki bütünlüğü kişileştirerek tanıtır: “Merv’de yer yerinden oynuyordu. İki ana yolun kesiştiği dört yol ağzındaki geniş meydanda davullar döğüyor, çifte naralar vuruyor, zurnalar meydanlarda taşıp, Merv’in en uzak sokaklarında dolaşıyor, bahçelerden, dut ağaçlarından geri dönüyor, Merv suyunun tenbel akışıyla eğlenircesine suda dalgalanıp meydanda yeniden başlıyordu. Köprünün öte yanındaki meydanda ise cirit, çevgana, çevgan guya, guy, poloya karışıyordu. Çarşı Pazar kapalıydı. Mervliler, Merv’in dışından Rey’den, Halep’ten, Belh’tan, Gazne’den daha ötelerden gelenler doğudan batıya, güneyden kuzeye ulaşan iki büyük ana yolda karınca misali kaynıyor, meydanlarda bir kendinden geçmiş neş’e eylül sıkıntısına karışan hüznü silip süpürüyordu. Merv kendini kaybetmişti; türkülerde, oyunlarda eğlencede, geçmiş ve çok uzun sürmüş savaş yıllarının son izleri de siliniyordu. Merv geceleri

donanmıştı; pırıltılar içinde yanıp sönen kandil ışıklarındaydı. Alpaslan'ın oğlu Melikşah evleniyordu.” (s.236,237)

Selçuklular, yeni yapıları görmek amacı ile meydanlara akın ederlerdi. Alpaslan'ın şehrin ortasında yaptırdığı konak da bunlardan birisiydi. Geniş meydana yeni kurulan bey konağı halkın çok beğenisini kazanır. Anlatıcı bey konağını şu şekilde tasvir eder: “Geniş meydanın sağ köşesine yan gelip kurulan yeni bey konağı büyük oymalı kapısı, su işlemeli taş duvarlarıyla bütün bu kaynayışa gizliden gülüyor gibiydi. Aslında bütün bu kaynayışa gizlice gülen yeni Bey Konağı değil içindeki iki kişiydi; Alpaslan ile Selcen. Bey konağının Merv suyuna bakan büyük odasının şahnişininde oturmuşlardı. Selcen, Alpaslan'ın dizi dibindeydi. Merv suyu, tembelliğini güzelleştiren ay ışığının ve karşı yaka kandillerinin titreyişlerine doyuyordu. Düğün eğlenceleri, davul zurnalarla çifte naralar uzak düş sisinde eriyordu.” (s.237,238)

Alpaslan ile Selcen'in Merv'deki beraberliği şöyle işlenir: “Ay ışığı Merv suyunda yalazlanıyordu. Merv Suyu sessizce yatağından kabarmış, bütün Merv'e taşmış. Merv de yetmemiş bütün yer yüzüne sine sine , bütün yer yüzüne doyura doyura yayılmıştı. Alpaslan dizi dibinde uysal bir ipek bürümcek sessizliğinde oturan Selcenle suyun ve ay ışığının arasında bir yerde gibiydi.” (s.239)

Alpaslan, Bizans üzerine yapacağı akınlardan dolayı bütün beylerini çağırarak toplantı yapar. Bizans'ı bölgelere ayırarak, her beye bir bölgeye saldırması için gerekli talimatları verir. Alpaslan beylerine Anadolu'ya girmek için toplantıda söz konusu yerlerin alınması gerektiğini de söyler. Görüşecekleri işin önemini belirtmek için kilit motifinden istifade eder:

“ Alpaslan beyleri teker teker bir daha süzdü. “Bu kilidi Bizans sayın siz... Bizansı da, bu kilit gibi yıllar yılı toprak altında kalmış, paslanmış bilin. Doğrudan anahtarı vurup kilidi açmayacağımıza göre her biriniz bir yanından gevşetmeğe bakmalısınız. Yakutlu Beyimiz, ordusunu alıp Vasparapung Bölgesinin kuzeyinde kalan kaleleri vuracak; Ani kalesinde üslenecek.. Gümüş- Tekin; güney bölgeleri sana aittir. Üstlendiğin yeri biz bileceğiz. Güneyden Urumeli içlerine doğru istediğin

yönden akabilirsin.. Sav- Tekin ise Gümüş-Tekin ile Yakutlu Beyimizin sağ geri yanlarında kalan güney doğuyu tutacak.” (s.246,247)

Mekân bazen huzur, bazen de sıkıntı veren unsur olarak gösterilir. Babası Çağrı Bey’in türbesini ziyaret eden Alparslan huzur içindedir: “Alpaslan türbeye girdiğinde, Çağrı Bey’e, ilk zaferinin muştusunu soluk soluğa götüren Afşın’ın de o zaman ancak bu kadar heyecanlanmış olabileceğini hissetti. Mayıs gecesinin sıcaklığını serinleten sessizlikte uyumaktaydı. Alpaslan bu serin uykunun içine girdi; serin uykunun içinde yılların yorgunluğu, eski bir elbise rahatlığıyla üzerinden kayıverdi. Babasının ayak ucuna diz çöküp oturdu, başını sandukaya yavaşça bıraktı.” (s.279)

Ak Topraklar, romandaki hâdiseler, Horasan, Rey, Van şehirlerinde ve Malazgirt Ovası’nda cereyan eder. Selçuklu komutanlarından Tuğrul ve Çağrı Beyler, verimli ve sulak toprakları yurt edinmek amacı ile yollara düşerler. Anlatıcının Ak Topraklar diye tanımladığı mekânlar, Anadolu’nun geniş topraklarıdır. Selçuklular buralara yerleşmek amacı ile yollara koyulurlar:

“Türkmenler gayrı akın akın Horasan’a ulaşıyorlardı. Yabgululardan çoğu batıya doğru kaymıştı... O gün, Bayındır duydu kim; Selçuk’un torunları Tuğrul ve Çağrı Begler; zorlu kırıışlardan geçip, on bin atlı ile Ceyhun üzre, Merv’e doğru gelmedeler.

Çağrı Beg!..

İşte o dem, gönlünde yıllardan bu yıla titreyip duran ayan oldu Bayındır’a: Özüne ancak Çağrı Bey gibi bir Başbuğ gerek! Ve dahi mümkünü var; Ak Topraklara onunla gitmeleri ola.. Çölün kıvgımında bir pınar fışkırıyor! Nazlı söğütler, dik başlı kayalar, kayınlar yeşeriyor!..” (s.21)

Tuğrul ve Çağrı Beyler, büyük mücadelelerden sonra Rey şehrini mekân tutarlar. Yıllarca göçebe yaşayan Selçuklular yerleşik hayata geçince; sarayları, medreseleri, camileri dönemin mimarî tarzıyla yaptırarak şehre değişik bir görünüm kazandırırılar: “Medreseleri ve camii ile Nişabûr’u görklüden de görklü ede ustaların üstatlarını ve şakirtlerini Rey’e getirtmiş. Başkenti süsletmeye durmuş, eski saray

yıkılıp, Selçuk Sultanlığının şanına lâyük bir saray yapılmaya başlanmıştı, Tuğrul için, O Tuğrul Sultan ki: ‘Özüme ev yapıp, yanında Allah’ın evini inşa etmezsem, ar ederim.’ Diyendir. Üstatların en ince nakışları Rey’deki camilere işlenecek gayri.” (s.39,40)

Ak Topraklara akın eden Türkmenlerden tedirginlik duyan Bizanslılar, Selçuklulara pusu kurarak onların göçlerini engellemeye çalışırlar. Bu amaçla değişik mekânlarda Selçuklu askerlerine büyük kayıplar verirler: “..Türkistan’dan akın akın gelen, geldikçe sonu hiç tükenesi olmayan; Nişabûr yöresinde, Rey dolaylarında konacak yurt arayan Türkmenleri, Ak Topraklara doğru akıtmak isteyen ve dahi oralarda, Van yöresinde yirmi bin eri ile savaşıyan Türkmen’e konacak yurt açmağa çalışan İnanç Yabgu’nun oğlu Hasan’ın ve o kadar Türkmen’in pusuya düşürülmesinin onulmaz acısıyla, Sultan Tuğrul amca oğlu İbrahim Yınal’ı sefere memur edince erlerin arasına Yamtar karıştı.” (s.40)

Anadolu’da genişlemek ve büyümek amacı ile buralardaki kaleleri sırayla fetheden Tuğrul ve Çağrı Beyler, akınlarına devam ederler. Konumu itibariyle önemli bir yerde olan Malazgirt Kalesi’ni Sultan Tuğrul kuşatır. Kalenin kuşatılması haftalarca sürer. Kış mevsiminin erken başlaması üzerine Sultan Tuğrul askerlerini geri çeker. Anlatıcıya göre bu kuşatma sıradan bir kuşatma değildir. Malazgirt’ten öte derin manaları vardır. Malazgirt Kalesi’nin kuşatılması Anadolu’nun fethedileceğinin ilk habercisidir: “Sıra geldidurdu Malazgirt kuşatmasına. Sultan’ın altın nakışlı otağı kuruldu. Gazilerin bir kısmı yığıstırıp dürüştüler, bir kısmı, üç yöne ileri vardı.. kara pulat öz kılıçlar parladı. Davullar uruldu. Şadıklar çalındı. Karadeniz dağlarına, Kafkas eteklerine.. Canik ormanına.. Sasun dağına, Oltu bölgesine doğru.. bir bölük kaza, alaca şahin girmiş gibi, kâfir üzerine at salındı..

Kal’a önünde dahi zorlu bir savaş vardı. Mancınıklarla kırışıyorlar, gücü bölüşmüyorlardı. Malazgirt dayanası! Mevsim değişmeye durmuş, kış bastırıyor. Malazgirt dayanası! Kâfir erlerinden biri, yiğitçe girip Türkmenler arasına, hiyle ile yaklaşp, Selçuklu’nun büyük mancınığını harap eyleyiben.. Sultan Tuğrul karara durdu: ‘Sefer bahara kalacak! Yol yol alıp yiğitler döne dursun. ’ (s.53)

Roman kahramanlarından Selcen'in kardeşi Yamtar ile Selçuklu erlerinden Ağar bir sohbet sırasında Oğuzların mücadelelerinden söz ederken konu göçlere gelir. İki arkadaş Oğuzların yurtlarını bırakarak; değişik mekânlara göç etmelerinin nedenlerini açıklarlar:

... 'Ağar, önüne bakıp için çekti. Yamtar sordu:

'Ya Oğuz'a sorar mısın, neden akça bozca atın sırtına binip, esen yele, akıntılı suya uyar olursun diye?

'Sorarım

'Nice cevap alırsın?

'Yurt ararız derler, öyle bir yurt kim, bir ekende on vere, yüz ekende bin! Öyle bir yurt kim, yalnız ayağın bastığınca 'benim' demeyesin, sonrasını düşünesin, küçücük kızların, oğulların ve dahi onların kızları ile oğulları ile.. Hep böyle gidedursun. hep 'benim' diyecek ol.' (s.77)

Selçuklular, Horasan'ı bir süre mekân tutarlar. Horasan Beyi İbrahim Yinal, Selçuklulara, Horasan topraklarının dar geldiğini bu nedenle yeni alanlara akınlar yapıp yeni yurtlar edinmelerinin gerekli olduğunu ifade ederek onlara hedefler gösterir: “..Çünkü boz topraktan kaynayıp gelen yeşilce toprakları az bulan serince pınarları yetmez sayan ve dahi uçan şahin ardında yurt arayan Horasan'a konup sual eyleyen Oğuz'a, Ak Topraklar işaret eylenmişti. İbrahim Yinal onlara : 'Memleketim sizin oturmanızı mümkün kılacak kadar geniş değildir. Bu sebeple doğrusu şudur kim; Rum gazasına gidiniz, cihat ediniz. Ve ganimet alınız, ben dahi arkanızdan gelip size yardım ulaştıracağım. Söylemişti.. O sebepten, alp yiğitler, düşüp uluslarının önlerine gideyürüdüler.’”(s.94)

Malazgirt Savaşı'na hazırlık yapan Bizanslıların amacı Anadolu'ya yerleşmeye çalışan, Selçuklulara engel olmaktır. Selçukluların hedefinin ise Ak Topraklara yani Anadolu'ya yerleşmek olduğunu öğreniriz.. Anlatıcı Selçuklu ve Bizanslıların toprak savaşlarını geniş bir şekilde dile getirir: “Türkmen'in gönlünde nanca Ak Topraklara sahip olmak arzusu coşuyorsa; Kayser'in gönlünde de onca Türkmeni kırıp öldürmek ve ona bir daha Ak Topraklara ayak bastırmamak

geçiyordu. Anca ne etsin, nasıl etsin, bazen önüne katıp sürdüğü, dağlarda ormanlarda dağıtıp koduğunu, iyi bildiği Türkmen'in; özü ordusu güneye kaydığında.. önünden kaçanın ardından yol bulup geçtiğin ta Anadolu içlerinde at oynattığın duyuyordu. Niksar'dan kaçıışı, Amurya'nın zaptetlenmesi, birbiri ardınca geldi... Bu yüzden, Selçuklu zaferin şölenin etti; Niksar'ın sözün ağzına almadı.. Diyojen'in Membiç kentini çevirip, kaçamayan Türkmenlerin kadın, kız çocuk bakmadan kılıçtan geçirtmesi Antakya Dükkası, Haçatur'un, Nadir Bey'in idaresinde Usufuna kal'asını alıp, ulusuna işkence ettirmesi. Ak yeleli şahbaz atların oklanması, alp yiğitlerin kara kıldan sicim bağlanıp sürülmesi... Süzme kara gözlere, elâ gözlere kaynar yağlar boşaltması.. Kocaların, sakallarından yıkılması.. Ak bürçeklilerin ırzına geçilmesi, kısa söz edersek, Türkmen erinin kıyım kıyım kıyılması, Türkmen kızının tutsak edilip, kâfir sofralarında sağrak sürdürülmesinin sözü edilmiyordu Selçuklu da. Yalnız hepsi tek tek bilinegörüüyor. Selçuklu'nun başı bunalıyor, gönlü zorlanıyor, Ak Topraklara varma özlemine, bir kinin tepip durması karışıyordu. Sonra duydular; Türkmen, Halep önlerinde İmparator ordusunun bütün yeme içmeğini talan etmiştir. Bu yüzden Diyojen çok müşküle düşmüş.. Afşin Beg'in karşısına çıkacak gücü bulagelmemiş, ordusunun bir kısmını Anadolu'da dağıtıp, İstanbul'a dönmekteymiş...

Ve böylece Kayser Romen Diyojen, İstanbul yolunda gideyürürken, Türkmen ordusu Konya'ya yetti.”(s.108,109)

Alparslan'ın eşi Selcen, yeni yurtlara kavuşmayı çok ister. Bu istek rüyalarına bile girer: “ O alar sabah vakti; çok uzakta, arada morca dağlar vardı, coşkun akan sular vardı, irili ufaklı kentler.. her çeşidinde kişiler vardı.. öyle uzaktaki Selcen'in tatlı uykusu bölünürdü, sıçrayıp yerinden uru durdu, gözleri şaşkın, karanlığı araştırdı....” (s.117)

Bizans halkı Malazgirt Savaşı için hazırlıklar yapan askerlerine moral vermek amacı ile sokakları, kiliseleri doldurarak coşkulu gösteriler yaparlar: “Ayasofya'nın ve dahi cümle kiliselerin çanları çaluban, halk birbiri üstüne yığınak olup, sokakları doldurdu... İstanbul'un büyüklüğünce, şaşkın olduğu bir gün, Marmara'nın kara dalgalarının şahlanıp gelip, kara kayalarda parçalanıp, kırıldığı bir gün!” (s.150)

Büyük bir haber alma teşkilâtı kuran Romen Diyojen, Alp Arslan'ın geldiği mekânlar hakkında aldığı duyumlarını komutanlarına anlatır: “Duyduk ki, Alp Arslan, Mısır vezirinin kendisini çağırması üzerine harekete geçmiş, Ahlat'a gelmiş, Malazgirt ve Erciş kal'alarını almıştır. Şimdi özü Diyarbakır surları önünde, Dicle suyu kıyısına konmuştur. Amit emirî nanca dayanacak, ne işleyecek, öğreniriz.” (s.156)

Alparslan, Bizans'ın gücü hakkında bilgi sahibi olmak amacı ile komutanlarından Afşin Beyi görevlendirir. Afşin Bey, Bizans'ın içinde ve dışında olup bitenleri öğrenir. Afşin Bey, yolculuğu sırasında birçok olaylara da şahit olur. Bütün bilgileri komutanı Alparslan'a aktararak, savaş plânlarını, Bizans'ın durumuna göre şekillendirirler: “İmparatorun acığı, elçilere eğri yüz gösterip geri yollaması, Afşin Beg'in dahi öfkesini kabarttı. Bu kez; Oğuz'a özgü bir hızla geri dönerken köylere kal'alara doğru azgın dinli, kızgın dilli kâfir içre at salmakta, kıyamet savaşları yapıp, meydan dolu başlar bırakmaktaydı.. böyle Anadolu'yu baştan başa geçende, zorlu kış bastırdı, kar adam boyuna erişti. Pınarbaşında az dinlendilerse de, Meryem bendinde olmadık aksilikler birbiri ardından erişti. Bir yandan soğuk, bir yandan yeme içme darlığı çok erin kırılmasına sebep oldu.. Ancak karlar eriyiben, kalan leşkeri ile Ahlat'a ulaşabildi.. O sıra Halep'te bulunan Başbuğ Alp Arslan'a haber erişti, betiğinde der olurdu kim, ‘İşte Rum'un bulunduğu toprakları ala gördüm ve dahi büyük doyumlar geri döndüm.. bilesiz kim, Rumlar bize karşı çıkacak güçte değildirler.’ (s.177,178)

Yazar, Alparslan döneminde Bizans'ı, İstanbul olarak adlandırır. Bu dönemdeki İstanbul'un fizikî yapısına da kısaca değinir: “Ol İstanbul kim, türlü iklimin adamı ve dahi gökçeği, çirkini ve dahi akı karası kaynar içinde.. sokaklara dökülmüş.. surlara tırmanmış.. surları aşmış yedi günlük yol boyu yolcu eder, oldu orduyu.” (s.185)

Romen Diyojen, Sivas'ta Rumların kışkırtmasının etkisiyle her tarafı yakıp yıkar: “Sivas'a geldiklerinde, Rum halkı İmparatorun huzuruna varıp şikâyet eyledi.. şol Ermeni zulmü! Onların yanında, Selçuklunun sözleri bile edilmez.

İmparatorun büyük ordusunun önce Ermeni kanı içişi, ol sebeptendir. Sivas kentinde yer yer yangınlar çıktı, evler çöktü. Rum, Ermeni, Türkmen denmedi, hep yağma edildi.” (s.187)

Alp Arslan, doğunun güvenliğini sağlamak amacı ile birçok kaleleri fethederek sınırlarını genişletir. Romen Diyojen’in, Anadolu’ya doğru geldiğini haber alır. Alp Arslan bu haber üzerine, seferlerini yarıda keserek Malazgirt’e doğru yol alır: “İmparator haberin almıştır kim, Başbuğ Alp Arslan İran’a varmış, bu yüzden durup Erzurum’da eylemeği çok gördü. Erlerinin bir kısmını orda koyup, yirmi bini de Manüel’in ardına verip, onları Gürcistan’a saldırdığında, durmayıp Malazgirt’e yürüdü.

Şimdi Türk böyle aman dileyip ve dahi Bizans leşkeri onu kılıçtan geçiriben, İmparator; şol karşı dik duran mor dağın tepesince, ulu bilip özünü, güven duymakta.

Ama dersin kim başkasının mümkünü var mı? Nişefor Basil, erleri ile daha Erzurum’da yetiştii. Manüel, arka yolu güvenli kılmakta. Yüreğindeki tek kuşku El Basan’a dairdi. Onu da İstanbul’a saldı.” (s.203)

Selçuk Kartalı Aldoğan, romanındaki hâdiseler Horosan, Van, Ahlat şehirlerinde ve Malazgirt Ovası’nda cereyan eder.

Alparslan’ın komutanlarından, Kurtul Bey, Malazgirt Savaş’ı başlamadan önce yer tespiti ile ilgili bazı hazırlıklarda bulunur. Kurtul Bey bir bölük asker yanına alarak, Malazgirt Ovası’nda, Alparslan’ın otağının kurulacağı yeri, askerlerin siper alacakları alanları önceden belirleyerek savaş plânı yaparlar: “Bir öğle sonuydu. Ufuktan tozlar kalktılar. Atların ağızları köpük içindeydi.. Hâlâ hızlarını almamış olacaktı ki kişniyor ve eşiniyorlardı. En yaşlı süvari, keskin bakışlarıyla firdoluya bulunduğu tepenin etrafında incelemeler yaptı. Sonra yanındakilere kararını bildirdi:

‘Burası konmamız için uygundur.

Cevabını aldı:

‘Evet

Devam etti:

‘Bulunduğumuz tepe Sultan Alp Arslan’ın otağına yeter. Aşiretler ovaya ve şu vadiye doğru serpilirler.’ Haydı bölünüp aşiretlerin yerlerini işaretleyelim ve bayraklarını dikelim. Atlılar tekrar tepeden indiler. Kumandanları, onları aşiretler hakkında talimat vererek dağıttı.”(s.8)

Alparslan tarafından, Bizans hakkında haber toplamak amacı ile görevlendirilen Aldoğan, görev dönüşünde yolda üç Bizans askerini görür. Aldoğan onları takip eder. Üç asker akşama doğru bir mağaraya gelerek dinlenmeye koyulur. Aldoğan, askerlerin konuşmalarına kulak misafiri olur. Ve onların Alparslan’ı öldürmek için yola çıktıklarını konuşmalarından anlar. Aldoğan, gece yarısına kadar mağaranın önünde bekler. Üç asker uykulu anında, mağaranın içine girerek, askerleri ellerinden bağlayıp, Sultan Alparslan’ın çadırına götürür. Aldoğan, askerlerin niyetlerini detaylı olarak Alparslan’a anlatır. Sultan, gereğinin yapılması için çadırda bulunan muhafızlara talimat verir. Aldoğan ise Sultanın çadırında kalarak Bizans’ın son durumu hakkında bilgiler verir.(s.20, 21)

Aldoğan, Bizans hakkında haber toplamanın yanı sıra; Bizans kervanlarını da zaman zaman takip ederek güzergâhlarını öğrenir. Bu görev esnasında büyük zorluklarla uzak yerlere gider: “İlgaz Dağları güney eteklerindeki kervansaraydan girip çıkmakta olan yolcuların bir türlü ardı arkası kesilmiyordu. Bu hal akşama yakın zamana kadar sürdü.

Kervansaray’ın doğudaki en yakın tepesi ağaçları arasında birisi vardı... Atını bağlamış, dikkatli kervansaraya bakıyordu.

Bu genç Aldoğan’dı. Sultan Alp Arslan’dan görev aldıktan sonra, anne ve kız kardeşleriyle de helâllaşarak, o gece yola çıkmıştı. Kese istikâmeti seçmişti. Rumiye Gölü kuzeyi neresiydi, Anadolu’nun göbeğindeki Ilgaz Dağları neresi?.. Atı Nazlı sanki kanatlanmıştı.. Bir ayda gelmişti buraya kadar.” (s.35)

Aldoğan, Bizans kervanının izini sürmeye devam eder. Bizans kervanı geceyi handa geçirdikten sonra tekrar yola koyulur. Aldoğan da iz sürmeye devam eder. Geniş bir ormanlık alanda yoluna devam eden kervan, gökyüzündeki siyah bulutların

farkında olmaz. Fırtına çıkacağını anlayan Aldoğan, hayvana astığı silâh torbasını aldığı gibi kendisini ormana atar. Bir ağaca tırmanarak gelişmeleri izlemeye başlar. Bolu Dağları tarafında başlayan kasırga hemen bastırır. Şimdi körpe ağaçlar devriliyor, dallar kırılır. Bizans kervanı selin önünde yok olur. Etraftaki ağaçlara tırmanamaya çalışan askerler de fırtınaya yenik düşerler. Aldoğan'ın atı da fırtınada boğulur. Ortalık sakinleştikten sonra Bolu Dağları'nı yürümek zorunda kalır.(s.41,42)

Aldoğan arkadaşı Ayça'ya öz vatanlarının Asya olduğunu, yeni topraklara sahip olmak için Anadolu'ya akın ettiklerini söyler. (s.92)

Aldoğan, Bizans imparatoru ile yakın bir dostluk kurar. İmparatorun kızı İrena papazlar tarafından kaçırılınca; imparator Aldoğan'dan kızını kurtarmasını istirham eder.. Bu talebe hemen evet diyen Aldoğan hemen manastırların yolunu tutar. Aldoğan'ın bu zorlu görevi sırasında mücadele ettiği ve gezdiği mekânlar geniş bir şekilde anlatılır:

“Avludan çıktı ve tarif edilen yola geçip tepeyi tırmanmaya başladı. Bu sırada güneş batmak üzereydi. Hızlandı Aldoğan. Yaya yarım saat çeken yolu beş dakika içinde bitirdi. İşte Hiras manastırı az ilerisindeydi. Ormana daldı Aldoğan ve görünmeden iyice yaklaştı. Tetkik etti manastırı. Derin bir sessizlik içindeydi çevre ve manastır. Alaca karanlık içinde pencerelerin birisinden ihtiyar bir rahip bakmaktaydı Boğaza doğru. Aldoğan: ‘Bu keşiş baş rahip olmalı..’ diye düşündü. Derhal atından indi ve belki hayatının en akla durgunluk veren kararını tatbik koyuldu. En küçük bir ses çıkarmadan manastırın bahçesine geçti ve pencereye uygun bir mesafe kaldı. Baş rahip hâlâ dışarıyı seyrediyordu. Aldoğan belinde, elbisenin altına gizlediği kemendini çıkardı, hemen savurdu. Kemendin halkası baş rahibin boynuna geçmişti. Aldoğan, onun şaşkınlığından faydalanarak daha yakına geldi ve ihtar etti:

‘Peder, sakın en küçük bir harekette bulunma, yahut bağırma. İpi çekerim hem boğulur, hem düşersin. Sana zaman vermiyorum düşünecek, Prenses İrena'nın saklandığı yeri söyle. Baş rahip canı tatlı geldi ve anlattı:

‘Prenses Narkos İrene’yi şu yarısı tarla tepedeki kuyuya götürdü.

‘Olur mu bu?’

‘Kuyu bahanedir. İçine inilince, bir kapıdan yer altı odalara geçilir. Olabilirdi. Aldoğan, kuyuya gidecekti şüphesiz ama bu esnada baş rahip ne olacaktı? Aldoğan buna çare bulmaya fırsat kalmadan, baş rahibin yaşından umulmaz bir hareketle kemendi kesmeye davrandığını farkedip ipi çekti.. o kadar.... “(s.99,100,101)

Alp Arslan’ın, Malazgirt Kalesi’ni almasının tarihî bir önemi bulunmaktadır. Bir zamanlar Sultan Tuğrul Bey, Malazgirt’i kuşatmış ancak alamamıştı. Alp Arslan, atalarının alamadığı yeri alarak zor olanı başarır. Bununla da yetinmeyen Alp Arslan, Mısır’a seferler düzenleyerek İslâm birliği için mücadele eder. Doğu’da fetihler yapmaya başlamış başta; Diyarbakır, Ahlat, Halep, Erciş şehirlerini alarak, buraların da güvenliğini sağlamıştır. (s.171)

Bizans ordusunun Anadolu’ya doğru yola çıkması üzerine; Alp Arslan komutanlarıyla görüşerek; ordusunun savaş alanların belirleyip harekete geçer: “Selçuklu ordusunun bir kısmı Suriye ve ondan sonra Mısır’ın fethi için yoluna devam edecekti. Ordunun büyük kısmıysa, en kese yoldan, yani Halep- Mısır Ovası’ndan geri dönecek, Musul’dan sonra kuzey doğuya çıkıp Van Gölü’nün yüz elli kilometre kadar doğusunda bulunan Hoy şehrine varıp oradan kendisine çeki düzen verecekti. Sonra ilerleyip Bizans ordusunu karşılayacaktı neresi mukadderse. Bu plân aynen uygulandı. Gece denmeyip doğuya dönüldü. Lâkin sabaha karşı Fırat zorlukla geçildi. Çok ağırlıklar akıntıya gittiler.” (s.189)

Romen Diyojen, kendinden emin bir şekilde davranarak elçiye, ele geçireceği şehirlerle ilgili ifadesini anlatıcı şöyle işler: “İmparator büsbütün gurura kapıldı. Elçinin sözlerine cevap vereceği, yahut halifenin mektubunu okutacağı yerde ona sordu: ‘Acaba İsfahan mı, yoksa Hemedan mı daha iyidir? Öğrendiğime göre İsfahan daha iyiymiş. Eğer öyleyse ben İsfahan’da, atlarım Hemedan’da kışlayacaklardır. İbni Mühelban, imparatora hak ettiği cevabı derhal verdi: ‘Ey Kayser, atlarının Hemedan’da kışlayacakları doğrudur. Sana gelince onu bilmiyorum.’” (s.207)

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı, romandaki hâdiseler: Van, Ahlat şehirlerinde ve Malazgirt Ovası'nda cereyan eder.

Roman kahramanı Abdurrahman, Uzların esaretinden kurtulduktan sonra köyüne geldiğinde her tarafı değişmiş bir şeklide görür:“ On beş sene önce bıraktığımda birkaç çadırdan ibaretti bu köy” dedi tepeden bakan adam. Amma büyümüş. Teey ırmağın öte yakasına taşmış. Iрмаğın üstüne de bir köprü oturtmuşlar.” (s.9)

Yazar, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmek için gösterdikleri mücadelelerden söz eder. Tuğrul ve Çağrı Beylerin, Anadolu'ya gelişleri sırasında büyük mücadeleler vererek az zamanda bir çok başarılar kazandığını belirten yazar okuyucuyu göçlerle ilgili bilgilendirir: “Yıllar yılı dolaşıldı, dağlar aşıldı, ırmaklar geçildi, akından akına koşuldu. Ve bir gün kır atlı Tuğrul Bey atının yullarını çekti. At ön ayaklarını kastı, çakıldı. Kıvılcım kıvılcım yandı taşlar. Tuğrul Bey ardındaki kalabalığa dönüp dedi ki : ‘İşte burası! Teey gözünüzün gördüğü yere kadar teey gücünüzün erdiği yere kadar, teey bütün bakir otlaklar, teey bu topraklar bizim! Şükrolsun bize bunu bağışlayan yüce Allah’a! Sâlat ve selâm olsun Peygamberine!’

Kalabalık coştı, kaydadı. Hayran hayran mızrağın işaretlediği ovayı seyrettiler. ‘Şükür olsun Allah’a! Salât ve selâm olsun Peygamberine!’ dediler. Dalgalandılar, dalgalandılar, nihayet duruldular. Sultanın emriyle hamd sancağını meydana diktiler. Ardında saf tutup şükür namazı eda ettiler. Sonra kazıklar çaktılar, çergiler kurdular. Koca bir yurt kurdular.

Bu yurt bulununcaya kadar çok dolaşıldı, çok savaşıldı. Geçilmedik yol, su içilmedik pınar başı kalmadı. Ama en sonunda murada erildi, en sonunda umulan bulundu.

Göçler durmadan aktı, insan seli yeni yurda yığıldıkça yığıldı. Yeni yurt yetmemeye başladı. Hayvanlar yine açlıktan zayıflar oldular. Tuğrul Bey o zaman yeni yurtlar edinmek lâzım geldiğine inandı. Amcasıoğlu Hasan'a sayısız asker verdi, fethetme memur etti. Bizans keferesi Zap Suyu kenarında Hasan'ı kahpece pusuya düşürdü. Hasan vuruşma sırasında şehit oldu. Dağılan ordusu İran

Ermenistan'ına doğru çekildi. Geri dönmeye muvaffak olanlar yeni yurtların olduğunu müjdelediler.”(s.19,20)

Malazgirt'e gitmek amacı ile yola çıkan Alpaslan ile askerleri geçit vermeyen Fırat Nehri'ni zorlu bir mücadele ile geçmeyi başarırlar. Alparslan böylece Fırat Nehrini askerleri ile geçen ilk Türk Hükümdarı unvanını da almış olur. Anlatıcı Fırat nehrini tasvir ederken teşhis sanatına baş vurur. Bu an şu şekilde dile getirilir: “ Fırat boz bulanık. Saygılı ve durgun. İslâm Ordusuna geçit vermediği için de utanıyor gibi. Kollarını açtı. Alpaslan'ın kumanda ettiği büyük İslâm ordusu Fırat'ın açık kollarına kendini attı. Biraz müşkülât, biraz meşakkat, biraz da zayıat. Fakat ne ehemmiyeti var! Bu yol ulvî inanışları yaygınlaştırmak için açılan bir yol, bu geçit hilâlin haçı ezmek için geçeceği geçit; ilerde ışık, illerde müjde, ilerde mefkûrelerin düğümlendiği nokta.

Alparslan'ın yanı başında büyük âlim Buharalı Kadı Ebu Cafer, Fırat'ı göstermekte : “Sultanım, nimetlerinden dolayı Allah'a şükrederim. Bu nehri ilk geçen Müslüman Türk hükümdar sizsiniz. Alparslan ıslak bakışlarıyla Ebu Cafer'e teşekkür ettikten sonra ordusunu Halep önüne çekti. Telli Sultanda ordugâhını kurdu. Tepeden şehre uzun uzun baktı.” (s.73)

Elçi İbni Mühelban, halifenin barış çağrısını Alpaslan'a bildirmek amacı ile sultanın çadırına gider. Alpaslan'ın gösterişten uzak, sade döşeli çadırını görünce şaşkınlığını gizleyemez. Elçi içinde bulunduğu mekân ile ilgili duygularını şu şekilde dile getirir: ‘Burası bir sultana ait olamaz’ diye içinden geçirdi. ‘Alelâde bir askerın çadırı.’ Fakat belli ki Alpaslan'ın. Çadırın orta direğinde enli kılıcı asılı. Kılıcın kınında yazılar. Bir yıl kadar önce Halife Hazretleri armağan olarak göndermişti. Çok iyi hatırlıyor. Kibleye doğru serilmiş koyun postundan bir seccade, köşe boyunlarında gösterişsiz minderler. Zemin, bir Türkmen'in özenle dokuduğu kilimlerle kaplanmış. Dip tarafta bir sandık, üstünde zırh ve birkaç kalkan vardı.’ (s.163)

Barış elçisi İbni Mühelban, aynı dilek ve temennilerle Romen Diyojen'in çadırına gider. İmparatorun çadırı oldukça süslü ve görkemliydi. İki çadır arasındaki

fark sahiplerinin dünyayay ve dünya malına bakış açılarını göstermesi bakımından önemlidir. Anlatıcı bu çadırı tasvir ettikten sonra, iki hükümdarın çadırını karşılaştırarak aradaki farkı ortaya koyar: “Bizans İmparatorunun çadırına girer girmez bir hazine kuyusuna düşmüş kadar şaşırılmış, bunca gösterişe bunca debdebeye neden lüzum hissettiklerini kendi kendine sormuştu. Sonra zihninden Alpaslan’ın çadırıyla mukayese etmişti. Fakat korkunç! Alpaslan’ın çadırı ne kadar sade ise; burası o kadar süslü. Çadırın orta direği göz göz yakutlarla, zümrütlerle bezeli, som altından. Yerler kalın tüylü halılarla döşenmiş. Çadırın girişine asılı örtü başlı başına bir hazineye bedel. Romen Diyojen sırmaların, ipeklilerin, altınların, yakutların içinde kayıptı. Azamet gösterisine heveslendikçe küçüldüğünün farkında değildi herhalde...” (s.175)

Anahtar romanında hâdiseler: Amasya, İznik, Zile, Bizans ve Amasya’da cereyan eder. Roman Melikşah’ın çadırında yapılan bir toplantı ile başlar. Toplantının yapıldığı çadır kişileştirilerek anlatılır: “Renkli çadır ipeğinde bir tek bu cümle susmuyordu. On sekiz yaşında, tıknaz geniş omuzlu ve pembemsi yüzlü henüz sultan olmuş delikanlıdan kırçıl sakallı vezire; vezirden beylere, beylerden yaşlı savaşçılara kadar herkes ve çadırın içindeki her şey susuyordu da renkli çadır ipeğinde bir tek cümle susmuyordu: ‘Vakit geldi sayılır!..’(s.5)

Alpaslan’ın yakın akrabası Balçar, duyduğu bir haberi Melikşah’a bildirmek ister. Hemen izinsiz bir şekilde Melikşah’ın toplantı yaptığı otağa gürültü ve patırtı ile girer. Balçar toplantı yapılan otağın görkemi karşısında şaşkınlığını gizleyemez. Bu durum otağda bulunanların gözünden kaçmaz: “Otağın kapısında gürültüler oldu. Bir atlı hızla durmuş olmalıydı: nöbetçilerle ağız kavgası yapan biri vardı, terbiyeli bir sesti, telâşlı bir sesti. Sustular. Otağa çavuşlardan biri girdi. İstemeye istemeye girdiği belli oluyordu. ‘Peçenek Balçar derler bir er Sultanım..Ya Küpeli Hafız’ı ya Sultanı ille de göreceğim der durur.. baş edemedik..Verilecek çok önemli haberi varmış..’ ‘Melikşah bir kirpik açımında Küpeli Hafıza baktı. Çavuşa, haberciyi içeri almasını buyurdu.

Balçar'ın otağa girmesiyle Sav-Tekin Bey'in dudaklarını ısırması bir oldu; gülmemek için. Çünkü Balçar, belki de getirdiği haberin öneminden şaşkın, girdiği yeri çoktan unutmuşa benziyordu. Yüzü sapsarı, börcü çarpık, gözleri patlarcasına ak ve çizmesinin biri ayağında yoktu. Doğrulayıp Küpeli Hafıza varıyordu. Ama birdenbire farkına varmıştı; bir otağa girdiğinin, ne büyük Sultanın huzurunda olduğunun, çizmesiz çıplak ayağının ve Küpeli Hafız'ın bir de korkunçlaşan yüzünün ve gözlerinin farkına varmıştı. Ne yapacaktı?

Otağ kocaman; kırmızı, al, kızıl, pembe kocaman bir ipekten gökyüzü gibi kocaman.. İki yana, arkaya ve öne ve yukarıya doğru açılıyor da açılıyordu ha. Otağdakiler, o kocaman kırmızı, al, kızıl, penbe kocaman boşlukta büyüyorlardı ha!” (s.22,23)

Sav Tekin, Melikşah'ın otağında bir süre kaldıktan sonra dışarıya çıkar. Sultan Alpaslan'ın vefatının verdiği acıyla kalabalıktan uzaklaşırken, içindeki hüznü mekân ile bütünleştirir. Duyulan üzüntü âdeta mekâna yansımıştır: “Otağın önündeki dar düzlükten aşağıya kocamış dutlar sarı çirkin yapraklarıyla sırtıvermişti birden; kavaklar tek tük ve sipsivri, tepelerinde bir kucak kirli altın bozukluğunda yapraklarıyla sırtıvermişti birden; kavaklar tek tük ve sipsivri, tepelerinde bir kucak kirli altın bozukluğunda yapraklarıyla pırpırlanmış kocamış dutlardan kaçıyor. Ta aşağıdan aptal, hantal yer göğe kanat germiş bir ceviz ağacı kınalı saçların ıslaklığında toprağa çökmüş gibiydi. Ne bir kuş ötüyordu ne de bir böcek. Ağaçların aralarında alabildiğine sık çadırlar kirli sarıdan donuk beyaza, alacadan eflâtunda solmuş mora doğru susmuş, kımıldamaksızın yere çakılmıştı. Çeriler neredeydi eski çeriler? Atlar, yeri dört nal döğen, göğü göğüsleyen atlar neredeydi? Atlar kişnemiordu, çeriler suspustu. En son çadırların bulunduğu yerden ancak tın tın duyulabilen bir kopuza eşlik eden yüreği yanık bir ağıt gelir gibiydi.” (s.37)

Küpeli Hafız, Anadolu'da faaliyette bulunan tekkelerden Bağ Başı tekkesinin gidişatı hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla buraya misafir olur. Anlatıcı tekkenin yerleşim alanını şu şekilde tarif eder: “ Küpeli Hafız Bağ-Başı tekkesindeydi. Bağ Başı Tekkesi, aşağı ana yoldan sağa kıvrılan ve dere içine giden yol üstündeydi. Ordan ötede Bezmdar Kalesi'nin ünlü bağları, bahçeleri başlıyordu. Kuş sesinin, su

sesine, rüzgârın yaprak sesine karıştığı Dere İçi bağlarının işlerine, sahipli de olsa sahipsiz de olsa, Tekkenin adamları yardım ederdi. ” (s.41)

Afşin Bey Bizans saldırılarına karşı hazırlıklı olmak için beyleri toplayarak onların görüşlerini alır. Afşin Bey, toplantıda bulunan herkese, sorumlu olacakları geçitler, hanlar, boğazlar hakkında kesin talimatlar verir. Böylece bütün beyler içinde bulundukları mekânların güvenliğini sağlamış olurlar. Memleketin korunması amacı ile yapılan toplantı anı şöyle cereyan eder: ‘...Artuk Bey sakın bir sesle sordu. Soruyu sorarken sesi de yağmur yemiş üzümler gibi pırıl pırıl: ‘Bu duruma göre başımıza buyruk olacağız demek ki?’

‘Benden aksine bir buyruk gelmedikçe öyle. Sen yapacağını bilirsin zaten. Bana bir şey olursa, yahut benden buyruk alman güçleşirse Yakut Beyimiz sana yakın olacaktır, onun dediğini yaparsın. Melikşah Sultan’ın yazılı bir fermanı olmazsa başka buyruk alacağın kimse yoktur, böyle bilesin ?’

‘Ne zamanaca?’

‘Gayri onun orasını görklü Tanrı bilir. Kılıcım ne zaman denize varır, denizi yarar, ne zaman geriye dönersem. Kayserya’da olacağım, Sebestiya’da olacağım. Oralardan dört bir yana ulaşırım. Sıkıştığın zaman nerede olursam olayım yanıdayım bil!’ Artuk Bey başka bir şey sormadı. Afşin Beyi, her diyeceğini en son sözünde söylemişti zaten. Başını önüne eğdi.

Afşin Bey ondan sonra Çavlıya baktı: ‘Sen yalnız olacaksın. Kesimin Kayserya ile Artuk’un ve Sanduklu’nun arkasındaki kesimdir. Yapacağın işler Artuk’a söylediklerim; sana da söylenmiş bil. Bir vazifen de yol boylarını açık tutmak olacak; hanların gözetimi sana ait ayrıca; han yakınlarında ana yollar boyunca, yerine göre beşer onar çeri koyacaksın. Senin kesimin bel kemiğidir; göçerlerini kendin yerleştir bir; bir de yeni gelenler senin kesimine gelecekler. Han yakınlarına beşer onar yerleştirdiğin çerilerin çevresinde eyi topraklar olmalı, göçerleri çerilerine yardım edecek şekilde yerleştirmelisin.’ (s.84,85)

Bilgeliği ile tanınan roman kahramanı Yağmur, Ahmet Yesevî’yi önemsemeyen Türkmen beylerinden Ölmez Bey’e, Ahmet Yesevî’nin ne kadar

önemli bir ermiş olduğunu ortaya koymak için, Karacuk Dağı ile ilgili gösterdiği bir kerametini anlatarak Yesevî'nin değerini ortaya koyar: “Ahmet Yesevî'ye şimdi siz çocuk deyip dudak büküyorsunuz, eyi bükün bakalım. Onda dudak bükenlerin utancı nasıl oldu bilir misiniz. Semerkant, beyinin, çocuk deyip güldüğünüz Ahmet Yesevî'ye yalvarmasından haberiniz var mı? Öyleyse söyleyeyim de duyunuz. Ahmet Yesevî yedi yaşındayken Semertkan Beyi de av merakından herhal biraz kaçırmış olmalı ki oralarda Karacuk Dağları derler bir dağ vardır, o dağda ava çıkmış bu senin Semerkant Beyi, Karacuk Dağı çok kayalıktır, dereleri sıktır. Bu yüzden av avlayamamış, av avlayamadım diye de koca dağa kızmış bu dağ ortadan kalkacak da kalkacak diye tutturmuş. Olur, beydir; ne düşündüğü bilinmez, pek iyi demişler. Demişler amma beyin adamlarında koca dağı ortadan kaldıracak güç nerede? Hemen ne kadar meşhur evliya, veli, büyük varsa adam salıp çağırmışlar, beyin böyle böyle istediğini söylemişler. Onlar da kabul edip bir arada görklü Tanrı'ya yalvarıp yakarmağa, niyaz etmeye başlamışlar.

Gelgelelim duaları kabul olmamış. Karacuk Dağı, daha bir kabarıp yerinde lök gibi durmuş. Bunun üzerine sebebini araştırmışlar. Acaba bir köşede unutup da çağırmadığımız çağırıp da gelmeyen bir ârif kişi, bir veli mi var ki onun gönülsüzlüğünden böyle oldu bu iş deyip düşünmüşler, akıllarına Şeyh İbrahim'in oğlu Ahmed Yesevî gelmiş. Gelmiş gelmesine ya onlar da sizin gibi çocuk deyip dudak bükmüşler. Hele onlar da sizin gibi dudak büke dursunlar gelin ben size Ahmed Yesevî'den vereyim haberi.

Ahmed Yesevî durumu bilmiş. Ablasından akıl danışmış. Ne dersin, gitsem mi ki? Diye sormuş. Ablası bakmış ki babasının vasiyeti gibi bütün işaretler tamam, artık Ahmed'in ortaya çıkma zamanıdır. Haydi var git, bakalım Tanrımızı ne gösterir, deyip kardeşini yolcu etmiş. Karacuk Dağı'nın bulunduğu Yesi şehrine gelen çocuk Ahmed'i, öteki büyük veliler yine şüphe ile karşılamışlar; Yesi şehrinde veliler, beyler, çeriler tamam doksan dokuz bin kişi imiş. Çocuk Ahmet bir somun ekmek almış, somun ekmeğe bir Fatiha okuyup üflemiş; sonra beye uzatıp: “Buyrun, şehir halkı yesin” demiş. O bir somun ekmek doksan dokuz bin kişiye yetmiş de artmış bile yaa! Ölmezbeyim ne diyorsun sen, yetmiş de artmış bile yaa!”

‘Eee ?..’ dedi. Ölmezbey hayretle: ‘Sonra? Dağ, dağ? Karacuk Dağı?’

Bunun üzerine çocuk Ahmed, babasının hırkasını başına örtmüş bir dua etmiş. Dua, işte o dua. Ardından bir yağmur, ardından bir sel.. gayri sorma. Ortalık gece karanlığı olmuş şimşekler çakmış, yıldırımlar düşmüş; gidiş o gidiş. Ortalık aydınlanıp yağmur durunca bakmışlar ki Karacuk Dağı ortalıkta yok. ” (s.120,121)

Selçuklular döneminde İkonyom (Konya) gözde bir kent merkeziydi. Toplantıların yapılp önemli meselelerin görüşülüp sonuca bağlandığı bir yerdi. Süleyman Bey, İkonyoma, komutanlarından Tutak Beyi çağırarak ona akınlarla ilgili yapılması gerekenleri söyler. Anlatıcı ise bu toplantının yapıldığı yer olan İkonyom’u kişileştirerek ifade eder: “ İkonyom büyüktü, yerlisi çoktu.; gelen Türkmen, keskin sivri tırnakları yumuşacık tüylere saklanmış bir yaban kedisinin pençesinde yerleşiyordu. Ya yaban kedisinin pençesi birden kapanır da miskin sivri tırnaklar Türkmeni tırnaklarsa ne olacaktı? İkonyom susuyordu, konuşmuyordu ilk günler. İkonyomlu, bir çift olmuş, ihtiyar bir sessizlikte fıldır fıldır sağı solu gözlüyordu; bir çift kulak olmuş, kocaman açılmış, yayılmış ihtiyar sessizliğin kımıltısını dinliyordu. Süleyman Bey gözlerle kulaklar arasında, yavaş yavaş bir memnun konuşmanın başladığını fark etti. O zaman, daha güneylerde akın tazeleyen, dolanıp Ankyra düzlüğünü vurmak için hazırlanmış olan Tutak Beye haber saldı, çağırdı. Maksad, yeni tanıdığı; huyunu suyunu pek tatmadığı Tutak Bey’den daha tedbirli olmasını istemek, İkonyom Selçukluya ısınincaya kadar vur kır yapmadan, yolunca yordamınca akınlar yapmasını; daha çok Türkmenlerin yerleştiği yerleri güven altına almasını, yolları açık tutmasını, en çok Kral Yolu dedikleri ucu Bizans’a varan yolu açık tutmasını isteyecekti.”(s.152)

Bizans’ı yakından tanıyan Melikşah’ın komutanlarından Mansur Bey, komutan arkadaşlarına, Bizans topraklarında, Selçuklu ordusunun geçeceği güzergâhları belirleyerek, görev dağılımında bulunur: “O sabah ordusuna yürüyüş buyruğunu verdi. Amorion üstünden sağa sapıp Pessinustan’dan oradan da Ankyra’nın batı düzlüklerini tutmağı düşünüyordu. Amarion’a varınca hemen hemen hiç karşı gelinmediğini görünce kuşkulandı. Mansur’u, Eymür, Beğdüz, Baydır boyu çerilerin başına vererek Amarion’dan kuzey batıya gönderdi. Genç beylerden daha

önce gözünün tuttuğu ikisini Burçak Beyle Kara Budak Bey'i, dağ yolundan güney batıya saldı. Daha önce Afşin Beyin ordusundan kalma, bütün bu yöreleri iyi bilen Çavuldur, Budak Beylerle haberleşmeyi sağlayacaktı. ” (s.178)

Bizans üzerine sefere çıkan Melikşah ve askerleri bir süre yolda konaklarlar. Komutanlardan Süleyman Bey, bulundukları mekânların zorlu olan geçitlerini, komşu şehirleri, ormanlık alanları Sultan Melikşah'a, çizerek gösterir. Sultan Melikşah ise aldığı bu bilgilerle askerlerini en rahat istikâmetlerden götürmeye gayret eder: “ Şimdi şurasını Dorylaion farzet, şu yuvarlak çizdiğim yeri. Bana kalırsa oradan işe başlayacaksın. Bu Dorylaion Bizans'ın ordu yığınak yeridir zaten bilirsin. Senin pek beğendiğin Kral Yolu da bu Dorylaiondan geçer ama bana sorarsan bu yolu unutamam biz derim. Hele şu sıralar gelip gideni çok çerisi başı bozuğu kaynıyor. Bizim öteki yollardan birini seçmemiz gerek. Bunlardan biri Dorylaion'un kuzeyinden Tembiris Suyu'nu şuradan bir köprü ile geçer az dağlık çok ormanlık yerlerden dolaşıp Gordeserbaya gelir. Bu Gordeserbay, şöyle böyle bir köydür işte; ovalık yerdedir; ovalık dediysem kuru toprak sanma, ormanı dağdan inmiş belle. Böyle bir ağaç denizi. Git git ağaç denizinin içindesin. Böyle böyle sağa sola görünmeden varacağın yere varırsın, hem de kimseye görünmeden varırsın... ileri kolların iki yandan ormanı tarayarak giderse artçılar da gözünü sıkı sıkı açarsa baskına uğranılmaz., pusuya da düşülmez. Zaten bu yol pek kullanılan yol değildir, yad kişinin bileceği de akıllarına gelmez herhal. Taa Malagina'ya kadar kolay gidersin. Sangaryos Nehri'ni atladsın mı kendini Malagin'da bil. Malagin, Bizans'ın ordu yığınak yeridir, ayrıca bütün Bitinya'nın hem de Tarsiya'nın çerileri burada toplanır.” (s184,185)

Selçuklu beylerinden, Tutuş Bey, sonradan ordularıyla Sultan Melikşah'a katılır. Tutuş Bey Antiyokyaya doğru yola çıkar. Anlatıcı Tutuş Bey ve askerlerinin karşılaştıkları zorlukları; geçtiği yolları, geçitleri, dere ve tepeleri şu şekilde işler: “Ve İkonyom'dan Larandayı tuttu o gece, Laranda'dan sola döndü; ırmak boyunca Hacılar Patikasına saptı. Sarp dağları tırmanıyorlardı; ay, korkunç parlayışında geceyi siliyordu; ayaz da çıkmıştı. Dar geçitli kayaları çoğunlukla atlar, kendiliğinden aşıyordu. Yürüyüşleri ister istemez hızını kaybetmişti; bir tepe inip bir tepe aşıyorlardı. Sık ormana daldıkları oluyordu. Yaban hayvanlarının irileşmiş, ay

ışığından kan çanağı gözleri bazen çok yakınlarında cam gibiydi. Ormanın bitip, çok daha sıkı bir başka ormanın başladığı yerde Hacılar patikasını bıraktılar. Otlu düzlük boyunca gidip bir dere yatağına girdikleri zaman yeni bir gün ışıdı.” (s.308)

Çaka Bey, romandaki hâdiseler: İzmir, İznik, Bizans sarayında cereyan eder.

Çaka Bey, Bizans sınırında Bizans askerleriyle girdiği savaşta esir edildikten sonra, Bizans imparatorunun huzuruna getirilir. Çaka Bey, Bizans’ı yakından tanıdığı için imparatora, sarayın büyük bir yapı olduğunu, her an karşısına bir tehlikenin çıkacağını belirterek onu sarayında tedirgin etmek ister. Her türlü konfora sahip olan saray, Çaka Beyi şaşırtmıştır. O bu mekâna eleştiren bir gözle bakar:

“Burada rahat mısınız İmparator Vasileas?

‘Elbette, niçin sordun?

Doğrusunu sorarsanız çok merak ettim, insan böyle bir yerde nasıl rahat eder? Koridorlar, mermerler, sütunlar, kubbeler, odalar, kapılar ve ihtimalle gizli geçitler. Nereden ne zaman kimin çıkacağını bilmediğiniz bir muamma karargâhı.. Ve hayrettir ki siz burada rahat olduğunuzu söylüyorsunuz. Ne denir, zevkler değişik değişik oluyor zahir! (s.15)

Çaka Bey, bir süre sarayda kaldıktan sonra, zindana konulur. Çaka Bey, Bizans zindanlarının karanlık ve korkunç oluşu karşısında yaşam mücadelesi verir. Anlatıcı Bizans zindanlarını şu şekilde tasvir eder: “İlk günler ehemmiyet vermedi. Düşünüp, kafa yormamakla her şeyi unutmayı denedi. Olmuyordu. Fareler sanki köşede bucakta değil beyninin içinde cirit atıyorlardı. Sanki binlercesi kulağına dolmuş, koro halinde bağırıyorlardı. Sesleri duymamak için parmaklarıyla kulaklarını tıkadı. Bir zaman rahatladığını sanarak avundu. Sonra tekrar duymaya başladı. Gömleğini çıkararak başını sardı. Bir işe yaramadı yine. Fırladı kalktı. Uzun zaman fareleri kovaladı, durdu. O kadar çok delik vardı ki birinden giriyor, öbüründen çıkıyorlardı. Ne yapsa başa çıkamıyorlardı. İnsanlarla yaptığı savaşı kaybettikten başka, farelerle olan savaşı da kaybetmişti.” (s.18,19)

Bizanslılar, Çaka Bey'i aylarca zindanda tuttuktan sonra esir pazarına götürüp satarlar. Geniş bir alanda kurulan esir pazarında değişik milletlerden insanlar bulunur. Anlatıcı esir pazarını ve esirlerin durumuna değindikten sonra Çaka Bey'in, pazar meydanında yaşadıklarını şöyle ifade eder: "Aradan ay mı geçti, yıl mı geçti? Çaka Bey bunu bilmiyordu. Bir ara kapının açıldığını dışarı sürüklendiğini, kalabalık bir meydana götürüldüğünü sadece hissetti. Ancak o meydanda kendine gelebildi. Etrafını süzdü. Şuurunu zorlayarak nerede bulunduğunu kestirmeye çalıştı.

Etrafında halka halka insanlar vardı. Yüksekçe bir yerden kırbaçlı birtakım adamlar bağıryorlardı. Esir satışı yapıldığını, kendisinin de satılmak için buraya getirildiğini anlamakta gecikmedi." (s.20)

Çaka Beyi satın alan Doktor Boris, Venedikte yetiştikten sonra İstanbul'a gelir. Bir süre İmparatorun sarayında doktorluk yapar. Ancak saray mekânının katı kurallarından dolayı saraydan ayrılır. Daha sonra bir balıkçı kulübesinde halka hizmet vererek yaşamına devam eder. Çaka Bey de sade hayat süren Boris ile beraber kulübede kalır. Burası onların hem yazıhanesi, hem laboratuvarı, hem mutfağı hem yatak odasıdır. Kısacası bu ev Boris'in bütün varlığıydı. Boris, saray yaşamından bıkınca bu tek odalı balıkçı kulübesine sığınarak kimsesizlere yardım eder. (s.24)

Boris, daha önceki yıllarda Bizans İmparatoru Nikefor'u tedavi etmişti. İmparator aniden rahatsızlanınca tekrar Boris'i çağırır. Doktor Boris Çaka Bey ile beraber imparatorun sarayına giderler. Çaka Bey imparatorun sarayındaki ihtişam karşısında hayranlığını gizleyemez. Anlatıcı daha çok sarayın yapısını ve süslü dekorunu tasvir eder: "Çaka Bey bu kadar süslü, lüks bir odaya hayatında ilktir görüyordu. İmparatorun yatak odası olduğunu anlamamak için aptal olmak lâzımdı. Tavana asılı belki elli mumluk şamdan içerisini gündüz gibi aydınlatıyordu.

Köşede üstü tüllerle örtülü karyolada, İmparator Nikefor Botaniates hayli solgun bir çehre ile yatıyordu. Yüzü ızdırapla buruşmuştu. ..."

...Bu taht odası sarayın en ihtişamlı bölümünü teşkil ediyordu. Mermer sütunlarının üstündeki harikulâde kabartmalar gerçek bir sanat eseri idi. Hele büyük kubbenin etrafına

dizilmiş altı küçük kubbe koca taht odasına bir başka mânâ veriyordu. Kubbelerin dört tarafı kabartmalarla süslenmişti. Meryem Ana ve Hazret-i İsa'nın tasvirleri çoğunluğu teşkil ediyordu. Bunların dışında bazı Hristiyan azizeler de vardı.” (s.45, 60)

Çaka Bey, esaretten kurtulunca hemen İzmir’e gelir. Bu şehirde hasret giderdikten sonra düşüncelerini uygulamaya koymak için çalışmaya başlar. Esas amacı Bizans’ı almaktır. Hücrede kaldığı vakit ilk önce İzmir’i sonra da rüya şehir olan Bizans’ı almak için gece gündüz plânlar yapar. (s.108)

Çaka Bey, Ege Denizi’nde bir donanma kurarak fetihlere başlar. Bir liman şehri olan İzmir’i de kuşatma altına alır. Sağlam kalelere sahip olan İzmir, günlerce kuşatma altında kalır. Çaka Bey, kaleyi almak için, su kanallarını kestirir. Çaresiz kalan şehir halkı teslim olmak zorunda kalır. (s.112,113)

Midilli’nin kale surları sağlam olduğundan dolayı birçok defa Türkler tarafından kuşatılmış ancak alınamamıştı. Çaka Bey ve leventleri, Bizans’ın bu güçlü kalesini almak için harekete geçerler. Günlerce süren savaştan sonra kaleyi alırlar. Midilli kalesi alındıktan sonra kale burçlarında ezanlar okunur. Şehrin valisi ise kalenin gizli bir yerinden kaçarak canını zor kurtarır. Sağlam yapılı Midilli kalesinin alınması geniş bir şekilde işlenir: “ ..Ustalar açılan gedikleri onarmakta gecikmişlerdi. Leventler çağlayan gibi içeri aktılar. Önce gedikler tutuldu. Okçular hemen burçlara çıkıp kabak gibi açıktaki düşmana ok yağdırmaya başladılar. Bir kısmı akıllılık edip yanmamış kireç varillerini üstlerine boşalttı. Canı yananlar kısa zaman içinde çil yavrusu gibi sağa sola dağıldılar. Can Ali kalenin en yüksek yerine tırmandı. Vakit akşam namazına girmiş bulunuyordu. Elini kulağına attı, kibleye döndü: ‘Allahü ekber, ‘Allahü ekber.. Midilli göklerinde ilk defa ezan okunuyordu. Herkes susmuş! değil insanlar, eşyalar bile dinlemeye başlamıştı. Düşman dehşetle, dost memnuniyetle dinledi, dinledi.

Nöbetleşerek kılınan akşam namazından sonra iç kale muhasara edildi. Valinin de muhafızlarıyla birlikte oraya çekildiğini sanıyorlardı. Oysa vali daha ilk anlarda ümitsizliğe düşmüş, ailesini ve hazinesini beraberine alarak arka kapıdan sıvışmıştı. Etrafı ağaçlarla örülmüş dar patika onların gözden uzak kalmasını

sağlıyordu. Bu yolu özel olarak yaptırmıştı. Sahilde her ihtimale karşı hazır bulundurduğu küçük fakat süratli bir tekne vardı. O sırada cehennemî bir savaş vermekte olan leventler hiçbir şeyin farkında olmamışlardı. Midilli valisi şimdi Kostantinpol yolunda bulunuyordu.” (s190,191)

Kapı, hâdiselerin başladığı mekân Batı Anadolu’dur. Olaylar, İzmir ve Manisa’da cereyan eder. Romanda kapı sembolünün mekân ile ilgili olduğunu öğreniriz. Bu sembol âdetâ Kızıl Elma’nın habercisidir. Selçukluların Anadolu’yu yurt edinmeyle başlayan yeni topraklara sahip olma isteğinin Çin’e kadar uzandığını, Tuğrul ve Çağrı Beylerin, ülkelerinin sınırlarını genişlettiğini; Selçuklu komutanlarından Ersagun Bey şöyle açıklar: “Urumeli’nin Türklere yurt edinilmesi fikriydi. Bilmeden bir kapı dedim ama doğru dedin; o kapı önceleri Ceyhun yörelerindeydi. Tuğrul Beyle Çağrı Bey zamanlarında Alpaslan getirip Malazgirt’te pekiştirdi. Süleymanşah İzmit’te örmeli taşlarla devleştirdi bu kapıyı. Şimdi ne Alparslan var ne Melikşah ne de Süleyman Bey. Melikşah’ın yerinde Berkyaruk oturmuş. Urumeli nedir, Türkmen nedir, bildiği yok. Türkmen Urumeline döken fikir nedir anlamaz, belki anlatan olmaz.”(s.119)

Ersagun Bey, Çaka Bey, Selcen, ve müslüman olan Bizans imparatorunun kızı Virna Bizans ile ilgili bilgi toplamak amacıyla yollara koyulurlar. Yabancı oldukları mekânlardan geçerken oldukça zorlanırlar. Ersagun Bey, önde yürüyerek kılavuzluk yapar. Hipodrum’a açılan dar bahçe kapısına kadar kuşkunun verdiği bir titizlikle yürürler. Kapıdan çıkınca rahatlarlar. Forum Konstantin’e ara sokaklardan; az biraz dolanarak geldiler, evlerin gölgelerine duldalarına sığınır. Meydanda, heykelin kocaman taş sütununu sağdan geçip Septin Severus surlarına varırlar. Ersagun Bey, fırınların sıralandığı sokağın sonunda, yol yokuş aşağı inmeğe başlarken adımlarını yavaşlatır.(s.122)

Kılıç Arslan’ın düğünü ile mekân birlikte verilir. Coşkulu geçen düğünün cuma selâsı ile durdurulduğunu öğreniriz. Anlatıcı, cuma selâsının Malazgirt’ten, kuzeyden, güneyden, doğudan, batıdan her yerden okunduğunu belirtir. Böylece

ezanın Selçuklu sınırlarını aştığını, Rumeli'ye kadar yayıldığı ifade edilir. Ezan sesinin bu kadar geniş bir alanda yankılanması Selçuklu topraklarının geniş bir mekâna yayıldığını göstermesi bakımından önemlidir: “Davulların ardından zurnalar da birden sustu; ağustosun yirmi altısıydı, günlerden cumaydı, selâ vaktiydi. Malazgirt'ten, Malazgirt'ten de doğuya, kuzeye, güneye doğru daha ötelere ve batıya, şimdi davullarla zurnaların birden susuverdiği bu şehre, bu Demirciye kadar ve Demirci'nin daha batısı, daha kuzeyi, daha güneyine doğru her yerde selâ vaktiydi. Demirci'de tekkeye de mescide de ribata da benzeyen alçak tonozlu; incir ve zeytin ağaçlarının gölgesinde serin dört binadan üçünü uzunlamasına kesen konak yerinin tuğla örmeli dimdik geniş kapısının önünde Karakurt Hafız, beyazı kaygan kocaman bir atlama taşının üstüne çıkmış cuma selâsını okuyordu. Malazgirt'ten daha doğuya, daha kuzeye güneye ve daha batıya doğru her yerde, mescidde, camide, handa, ribatta yahut tekkede; minareli, güdük minareli, minaresiz; taş üstünde, ağaç kütüğünde yahut tümsekte nice bin Karakurt Hafız cuma selâsındaydı. Davulun zurnanın kesilmesini, ciridin bitirilmesini, çevganın durdurulması, kopuzlu destan okuyucularının susmasını istiyorlardı, oyun vaktinin bittiğini bildiriyorlardı.; başka bir dünyaya, başka bir sesle daha sağlam, şu konak yerinin tuğla örmeli dimdik geniş kapısını oyup işleye işleye çağırıyorlardı. Sesler, Cuma selâları birbirinden uzak, aralıklı; birbirine el verip perçinlenerek o baştan bu başa, aşağıdan yukarıya ağ ilmiklerinde birbirine bağlanıp, göz göze bütün Urumelini dolanıyordu.

Seslerden, cuma selâsından işlenmiş bir görünmez ağ Urumeli'nin üstüne ağıyordu. Bir yerlerde salınıp iyice pekleşiyor; konak yerinin tuğla örmeli dimdik geniş kapısından daha heybetli pekleşiyor, oradan dört bir yanı tutuyordu. Bir el uzansa, Urumeli'nin hangi yanında olursa olsun bir el uzansa göklerde, belki bulutların altında belki üstünde muhakkak bu ağa dokunacak gibiydi. Eğer kâfirse muhakkak yanacak gibiydi.” (s.165,166)

Ersagun Bey, Sultan Kılıç Arslan'a mekân olarak Bizans'ın, kilit bir konumda olduğunu söyleyerek, Bizans'ı almak ile dünyaya almayı eş değer olarak görür. Bundan dolayı, yapılacak bütün hazırlıkların Bizans'ın fethine göre ayarlanmasını ifade eder: “İp cambazlarının sıırığı, cambazın düşüp de ölmemesini

sağlar; eyi kullanırsa tabi, kullanmasını bilirse. Sırıgın tam ortasını düşünün sultanım; iki yandan dengeyi sağlayacak yeri. Orası Bizans'tır işte! Konstantinopolis de dedikleri şehir. Daha genişinden dersek bir yandan Urumeli bir yandan da Hungarya'ya kadar uzanan kesim. Burayı iyi tutan bir canbaz bütün dünyanın hâkimi olur, olmazsa da dünyanın dengesini temin eder. Yani hem kendisi telden düşmez, hem de dünyanın ağırlığının bir yandan bir yana kaymasını önler. Onun için sıırıgın merkezi dediğim Bizans ile ona bağlı toprakların çok usta, işini bilir, adaletten şaşmaz, yiğit bir cambazın eline geçmesi gerektir.” (s.263)

Anadolu'da, haber toplamak amacı ile papaz kılığına giren Piyer L'Ermit, Anadolu'yu adım adım gezer. Savaş zamanlarında ise haçlı ordusuna kılavuzluk yapar. Anadolu'nun, dağlarını, yollarını dar ve geniş geçitlerini bilen papaz, Bizans ordusuna katmak üzere topladığı adamlarını geçirmeye muvaffak olur. katkıda bulunur. Anlatıcı Bizanslıların, geldikleri engebeli yolları tasvir eder:

“Piyer L'Ermit ancak Hungarya topraklarına geldiklerinde ne yaptığını anlamağa başlamıştı. Sgedin Derbendi'nde bir yanı urganımsı dereye inen uçurumun kıyısındaki katır yolunu kıvrılıp geçerken aylır gibi olmuş, şimdiyece hiç bilmediği sert bir cibre şarabının sarhoşluğunu pul pul dökmüştü. Uçurum pek fazla parlatılmış bir bakır sini misali apaçıktı, sol yanındaydı; beyaz eşek bir an Papa Hazretlerinin hediyesi olduğunu, has ahırından çıktığını unuttur da sıradan eşekler gibi eşekliğini hatırlayacak olursa çok aşağılarda urganlanan derenin uçurumu adamı, keşiş de olsa anasından doğduğuna pişman ederdi. Katır yolunun sağ yanı ise, insanın şarabı içmeden de başını döndürecek sarhoşluklarla dolu, dikine doruklanıyordu. Her bir kayası canavar dişlerine benzer eğilmişti; kimi çatallıydı.. çatal kaya eğri canavar dişlerinin ara yerlerinde, ne Rems'de, ne Klermont'da; ne de yukarlara doğru Amiens yörelerinde hiç görmediği, hiç rastlamadığı cinsten yabancılaşmış çamlardı ve her birini bir adam zor kulaçlar göğdeleriyle yamru yumru eğilmiş yahut sülüğünden beter dümdüz yükseliyorlardı; kararıp göğe gölgeliyorlardı; kılıç ucuna sivrilmiş iğne yapraklarını sokmağa hazırlanıyorlardı olmazsa yumruklaşmış kozlarını, savurup altlarından geçmek yiğitliğini gösteren sersemlerin artık kafasına mı gözüne mi nerelerine gelirse güm güm indireceklerdi.

Ardında ise sayısını insanın bile unutacağı kadar çok insan ellerinden yahut göğüslerinden eksik etmedikleri papanın hediyesi haçları ile yüz bin, on yüz bin insan katır yolunu tabanlayıp yaya, pek azı kuyruğu güdük atlarda, kimi kulağı düşük katırlarda, kimi sırtıyağır bağlamış eşeklerde geliyorlardı da geliyorlardı.

Bir tek önü açıktı; katır yolu sert köşelerle, uğru dirseklerle döne dolana iniyordu; açık gibi görünüyordu görünmesine ama sert köşelerin, uğru dirseklerin hemen ardında ne çıkacağı bilinmiyordu. Hemen ardından uçurumlara düşülmeyeceği belli değildi.” (s.269,270)

Kılıç Arslan ve komutanları, yola çıkan haçlı ordusuna değişik mekânlarda kurdukları tuzakları bir daha kontrol ederek hata yapmamaya çalışırlar. Bütün geçitler, dağ yolları, yol ayrımları, sıkı bir şekilde kontrol altına alınır: “Gerçekten de Buldacı Bey tedbirini almıştı. Daha Çavdar Onbaşı’yı Kılıç Arslan’a haberci olarak saldığının ertesi günü Plaiden Argantanyos Dağı eteğine, Argantanyos kavşağından İznik gelen yolun bütün dar boğazlarını tutmuştu. Ayrıca Sophen Gölü’nden Linos yolunun İznik sapağındaki dar boğaza kadar bütün tepelere karakollar koydurtmuştu; dar boğazla Argantanyos Dağı arasında ise ateş haberleşmesini sağlamak üzere keskin gözcüler yerleştirmişti. Hesabına göre keşişin çetesi, Argantanyos Dağı’nın eteğinden İznik ayrımına sapacaktı. Asıl vurucu gücünü de yol ayrımının sağındaki tepenin ardına saklamıştı. Plai Derbendi’nden, İznik yol ayrımına kadar vurup hırpalamağa, sakatlamağa çalışacağı keşişin çetesini, zaten İznik’e gelmek istediklerinden, bir ân önce kavşağa sürmek, oradan dağıttıktan sonra Argantanyos Dağı’nın yamacından inecek atlılarıyla paniğe uğratmak, yol ayrımının sağındaki tepenin ardından yay biçimi fırlayacak olan atlılarıyla da çevirmek; asıl İznik yolunu tutan bölükleriyle ise keşişin can evini vurmak istiyordu. Hesabı hemen hemen hiç aksamadı.” (s.313,314)

Haçlı saldırısı başlayınca, Selçuklular da hazırladıkları plânları uygulamaya koyarlar. İki ordu arasında geçen zorlu savaşın akışında mekân belirleyici rol oynar. Türkler, Bizanslılarla yaptığı her savaşta Malazgirt’i hatırlarlar. Bu onlar için iyi bir motivasyondur. Bu an benzetmelerle ifade edilir: “Lefke kapısını Haçlılar zorluyordu. Gömgök zırhlardan acımasız hayvan gözleri parıldıyordu; eriyip donmuş kum parlaklığındaydı, ne ok ne taş ne şu ne bu parlaklığı söndürecek gibi değildi. Kapının hemen dışında delirmiş öfkeleri, kapıyı sarsıyordu. Kapının bu yanı diz boyu bir Selçuk ölümünde. Kırgız, Bayındır, Kınalı

Boyu'nun yaşlı kadınları bu ölümü örtmeğe geldi, kapının ardına yığıldılar, yüzleri göl durgunluğunda. Dışarıdan kapıyı zorlayan gömgök zırhların haçlı öfkesi o sırada duruverdi, sustu.

Ersagun Bey, surların bütün dışının; Lefke kapısı ile Hadriyanus ve Kladyüs kapılarının dışının da birden sustuğunu hareketsiz kaldığını hissetti. Az önce göğü yıkan hengâmenin bu birden susuşu, göğün aniden çöküp yerdeki hengâmeyi örtüşü gibi bir şeydi.; bunalıcı, terletici, sağır edici. Taş basamaklarından fırlamasıyla çıkması ve mazgallardan birine siperlenmesi bir oldu.” (s. 337, 338)

Kılıç Arslan, Haçlı Savaşı'ndan sonra askerleriyle Porsuk Çayı'nın kenarına inerek mola verirler. O, otaksız bir şekilde nehir kenarında dinlenmeye çekilir. Anlatıcı kişileştirme ve benzetmelerle konuyu şu şekilde dile getirir: “Porsuk Çayı'nın geniş kıvrımına inmişlerdi. Çepeçevre yuvarlak tümsek, yumuşamış ay ışığı dağların çevirdiği bir geniş düzlük, uykuya çağırın türkülerin yan gelmiş yatıyordu, Porsuk Çayı'nın kıvrımı, daha aşağıda daralan bir vadiye koşarken burada nazlanıyordu ay ışığına tütüyordu, çepeçevre dağlar, Posuk Çayı'nın nazını dinlemek istiyordu. Konak verilecek yerd. Konak verildi. Burçak Bey de Kara Budak Bey de, Bey çadırlarını Kılıç Arslan'a vermek için çok direndiler; Kılıç Arslan çayın kıyısında uyumak istediğini söyledi: ‘Bir kalkan bir yamçı Burçak.. böyle yerde otağ gereksiz’ dedi; ‘Suyu dinlemek istiyorum; ay ışığını dinlemek istiyorum. Görmek istediklerim ne kadar çokmuş, hey Tanrım.’ İrkildi; savaştan, İznik'ten sonra bu üçüncü ‘Tanrım’ değişiydi. ‘Beni yalnız bırakın buyruktur bu.’ (s.347)

Romanda yer alan mekânlardan biri de Habur Çayıdır. Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı Kılıç Arslan'ın vefat ettiği mekân olan Habur Çayı'nın romandaki önemini arttırır. Kılıç Arslan, komutanları İltutmuş ve Ersagun Bey ile birlikte Habur Çayı'na girerler. Kılıç Arslan'ın önde gidip coşkun akan Habur Çayı'nın dalgalarına doğru at sürer. Coşkun akan sular karşısında dengesini kayıp eden Kılıç Arslan, Habur Çayı'nda boğulur. (s.388, 399)

b)Eyyübiler Devri

Selâhaddin Eyyûbî, romandaki hâdiseler: Mısır, Irak, İran, Kudüs topraklarında cereyan eder. Haçlılar, Kudüsü almak için Filistine ve geniş çöl

alanlarına yerleşirler. Roman çöl alanlarındaki ortamın tasviri ile başlar: “Kızgın çöl sessiz uyuyordu. Ta uzaklardan hurma ağaçlarının arasında bir karışıklık olduğu belliydi. Güneş tunç bir siniden farksızdı. Bereketsiz topraklara inen nur, kalpleri imanla dolu bir kavmin yaşadığı bu ülkede Ehlisalip’in bütün çabalarına rağmen insanlara iradeli yaşantının ilhamını veriyordu. Kutsal Filistin topraklarında yer yer karargâh kurulmuştu. Bunların ileri karakollarından birisi, bir vadide, sözü edilen hurma ağaçlarının altında idi ve gökyüzü alev alev yanarken, buralar Arslan Yürekli Rişar’ın şövalyeleri tarafından basılmıştı.

Müslümanların vecd anında bulundukları bir zamanda Hristiyanlar tepelerin ardından gelerek, bir elçabukluğuyla çadırlara saldırmışlar ve elde ettikleri esirleri toplayarak, sarp kayalıklı bir yere götürmüşlerdi. Burada büyük bir mağara vardı ki Mısır Sultanı Selâhaddin Eyyübi, ileri karakol kumandanlarından bir kısmının ve ona bağlı askerlerin zindana atılmak suretiyle başa gelen bu felâketten haberdar edilmemişti.” (s.5)

Eyyübilerin zamanla feth ettikleri mekânlar şu şekilde belirlenir: Azerbaycan’da yaşayan, Selâhaddin’in babası, Eyyüb’e toprakları dar gelir. Savaşıp, topraklarını büyütmek ister. Eyyübiler, sınırlarını genişletmek amacı ile yıllarca mücadele ederler. Dağları, vadileri aşip kum çöllerinin üzerinden Musul’a gelirler. Musul hükümdarı Nureddin Zengi, Mısır’ı alma görevini Eyyüb’e verir. Mısır alındıktan sonra baba Eyyüb vefat eder. Selâhaddin Eyyübi, kendi adını taşıyan Eyyübiler devletini kurarak, geniş alanlara yayılmaya başlar. Sırasıyla: Hicaz’ı, Yemen’i, Filistin’i ve Suriye’yi aldıktan sonra yönünü kutsal topraklara çevirir.(s.6,7,8)

Haçlı ordusu komutanı Arslan Yürekli Rişar, değerli eşyaları için bölmeleri çok olan geniş bir mağara yaptırır. Yapılan mağara değişik bölmelerden oluşur. Bazı bölmelerin de zindan olarak kullandığını görürüz. Kendi içinde çeşitli yapılara sahip olan bu mağaranın iç yapısı ve üstlendiği görev romanda anlatıcı tarafından ayrıntılı bir şekilde ifade edilir: “Mağaranın kapısında muhafızlar bekliyordu. Rişar’ın en kuvvetli şövalyeleri, zırhlı elbiseleriyle dim dik duruyorlar; çöl rüzgârının sıcak

buharı içinde kanter içinde bunalım geçiriyorlardı. Mağaradan hemen birkaç metre derinlikte, serin bir rüzgâr esiyordu.

Bir kapı açılırdı. Bu kapıdan sonra büyük bir salon karanlığı boğar, mermer sütunlar ve daha sonra pırıl pırıl parlayan altın şamdanlar, hazinelerin mevcut olduğu hiç kimsenin bilmediği, akıl edemediği şekilde istif edilmiş çeşitli milletlere ait altın paralar ve mücevheratla dolup taşan bir yerde; bir köşede üç kapı açılır; vakti ki, bir ikinci büyük salon mağaranın esrarengiz havasını dile getirirdi. Selâhaddin Eyyûbî'nin elliye yakın fedaisi, gözde askeri, ileri karakol kumandanı bu kapıların ardında bulunuyor, insanlardan uzakta yaşıyorlardı.

İkinci salondan açılan kapı gök gürültüsünü andırıyor; bir çıkırık sesine benzeyen kılıç oynayanların, yahut düelloya tutuşanların hareketlerine benzer seziler içinde büyük hazine dairelerinin mevcut olduğu bu mağarada, orta büyüklükteki dehliz, karanlıklara bürünüyordu. Bu dehlizin karşısında demir çubuklarla sık sık örtülmüş bir büyük kapı vardı. İçeri girmek kolaydı. Herkes kapıyı açabilirdi. Fakat dışarı çıkmak mümkün olmaz. Çok kereler bu sırrı bilmeyenler, dehlizden içeri girmişler, kapıya yaklaşmışlar ve karşı taraflarda bulunan altın ve mücevheratı görerek, çığlıklar koparmışlardı.” (s.28,29)

Rişar'ın komutanlarından olan Arslan Şövalye Müslüman olduktan sonra, esir olan Eyyûbî askerlerini mağaradan kurtarmak için tehlikeli bir maceraya atılır. Anlatıcı mağaranın içinde yaşananları şöyle işler: “Mağaranın iri kayaları vardı. Omuzlarını vererek bunları yuvarlayıp geçidin kapısına yığdılar. Bu suretle ilk tedbiri almak icap ediyordu. Fakat acele etmeliydiler. Akşam nöbeti gelmeden geçidi terk etmeleri gerekmektedir. Çünkü Rişar'ın adamları mağarada olup bitenleri öğrenirlerse, bu kere arkadan bir kuşatma yapmak suretiyle plân kurarlar ve hazineyi soyanları, haşa böyle bir şey olmamıştı ama kılıçtan geçirirler, yahut ibretiâlem için hepsini kazıklarlardı. Arslan Şövalye; ‘Kaybedilecek bir dakikamız yoktur, ileri! Diye bağırdı.’ Esirlerin önüne düşmüştü. Adımları sık ve kuvvetli oluyordu. Biraz sonra, mağara karanlığa boğuldu ve karşıda ancak iki insanın yan yana sürtünerek geçebileceği bir delik açıldı. Bu ne kadar devam edecekti, kimse bilmiyordu. Yalnız Arslan Şövalye bu sefere bir kere çıkmıştı. Kendisi gibi bu sırrı bilen üç beş kişi

daha vardı ki, onlar da Rişar'ın en mutemet adamları idi. Eğildiler başlarını sivri mağaralara vurmamak için gayret gösterdiler. En müşkül durumda olanlar ise kalasları taşıyanlardı. Kapıdan çıkalı yarım saat olmuştu. Daha iki buçuk hatta çekilecek olan müşkilâtlar da hesaba katılırsa üç saatlik yürüyüşü müteakip ancak çölün meltem rüzgârları ile karşılaşacaklardı. Dar geçit böylece nihayete erince bir meydan daha açıldı. Fakat yukarılarda kayaların çatlaklarından zerreler düşmekte, temas ettikleri yerde tıpkı hayatın fani oluşu gibi en sonunda hiçliğin delilini teşkil etmekte idiler. Buz gibi berrak su akıyor ve başlarını ıslatıyordu. Fakat bunun bir değeri yoktu. Biraz ilerisi balçık çamuru haline gelmişti. Şövalye: 'Korkmayın!' diye bağırdı . Çamurların üzerine iri kayalar yuvarlayıp, bir köprü kuracağız. Kalasları buraya bırakacağız. Şimdi arkadaşlar etrafta iri taşları toplayarak, lâtalara mesnet yapmak üzere üst üste koyalım.

Müslüman esirler Arslan Şövalyenin itiaat ediyorlardı. Meydanın sağında solunda bulunan kayaları yuvarlayarak balçık çamura itiyorlardı. Kalaslar çok kuvvetliydi. Bir zamanlar bu kalaslar, ledin ağaçlarından kesilmiş, derebeylerinin şatolarında köprülerin direkleri olarak kullanılmıştı... Beş on dakika içinde yarım metrelik genişlikte, üç metre uzunlukta bir giriş duvarı yapmışlardı. Fakat duvarın bittiği yerde bir havuz bulunuyordu. Uzunluğu ise beş metre kadar vardı. Otuz santim genişlikte olan ve boyu dört metreye yaklaşan kalaslar burası için kısa gelecekti.

Çamur deryasının durulduğu yerde ise, başları iri bilek kalınlığında olan siyah simsiyah su yılanları şenlik yapıyorlar, birbirlerini kovalıyorlar, havada uçan sineklere saldırarak onları bir solukta yakalayıp yutuyorlardı.” (s.57,58)

Hekimbaşı bir sohbet sırasında Arslan Yürekli Rişar'ı, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleri ile ilgili bilgi verirken sıkça mekân belirterek konuşmasını sürdürür: “Ve Hekimbaşı başladı konuşmaya..Bir Önyasya vardı.. Kıt'a Asya'nın Batı'ya uzatılan köprüsü. Kutalmışoğlu Süleyman Beğ.. Tuğrul Beğ.. Ve onun zamanında Anadolu fatihlerinden birisi olan Kutalmış Beğ.. Türklük ve İslâmiyet..Her ikisi de birbirini tamamlıyordu. Alpaslanla Kutalmış Beğin savaşı.. Alpaslan, şehit olan Kutalmış'ın oğlunu, Süleyman Begi bağışlamıştır. Hayatına kıymamıştır ve onu Anadolu'yu fethetmeye memur etmişti.

Ve Haçlıları, zangır zangır titreten, ezen, yıkan, Akdeniz’den seferler yapılmasını zorlayan bir devletin kuruluşu.. Adı: Anadolu Selçuklu Sultanlığı!.. Ve kurucusu Süleyman Beg olmuştur. O’na Kutalmışoğlu Süleyman Beg derlerdi. Kendine bağlı Oğuz Bizans’ı dize getiren kahraman.. Romen Diyojen’den sonra yerine geçen Yedinci Mihail Dükas, korku içindedir. İznik şehri Süleyman Beğe başkent olmuştur. Hattâ İstanbul’un Üsküdar’ına kadar gelen Süleyman Beg’in mücahitleri..... (s.69)

c)Harzemşahlar Devri

Buhara Yanıyor, romandaki hâdiseler Harzem, Semerkant ve Horasan’da cereyan eder. Kış mevsiminde, Harzem bölgesinin sakin ve sessizliği romanın giriş bölümünde kısaca işlenir. Ancak bu sessizlik olumlu bir sessizlik değildir. Uğursuzluk ve felaket işaretleri olan unsurlar sessizliği bozmaktadır: “Karakum Çölü’nün eteklerine kadar uzanan geniş orman derin bir sessizliğe gömülmüştü. Arada bir baykuş sesi veya çakal çığlığı derin sessizliği yırtıyor, bazen bir kurt uluması duyuluyordu. Harzem ülkesinin Karakurum bölgesine kış erken bastırmıştı. Toprak ince bir kar tabakasıyla kaplıydı. Keskin ay ışığı vurdukça gümüşü kıvrımlar meydana geliyor, sahte ışıklar oynaşıyordu.”(s.7)

Yazar, roman kahramanı Cengiz Han’ın yaşadığı mekânları ana hatlarıyla sayarak cereyan edecek hâdiselerle ilgili ön bilgi verir. “Onnon ırmağının sağ kıyısındaki Dülün Boldak toprakları üstünde doğmuştur. Çinlilerin Kara Tatar dedikleri kavme mensuptur. Babası Yesügay- Bogatur’dur. Öldüğü zaman Tikuçin henüz on iki yaşındaydı. Yesügay Bogatur ölür ölmez başında bulunduğu kabileler dağıldı. Küçük Timuçun, annesi ve kardeşleri, Onnon ırmağında balıkçılık yaparak hayatlarını kazandılar.”(s.82)

Anlatıcı, Harzemşah hükümdarı Sultan Alâüddin Muhammet’in, Karahitaylılar üzerine yaptığı sefer esnasında ordusu ile birlikte geçtiği güzergâhları şu şekilde işler: “Harzem Denizi’nin (Aral Gölü’nün eski adı) sahilini takip ederek, Siri Derya (Seyhun)Nehrini geçtiler. Çağanak körfezinde mola verdiler. Sultan keşif

kolları çıkardı. Gelecek haberleri burada beklemeyi Temür Melik ve Celâleddin'in zoruyla kabullenmişti. Yoksa kendisine kalsa keşif kolları bile çıkarmayacak, düşmana rastlayacağı yere kadar debdebe ile yürüyecekti... Keşif kollarından biri kısa müddet sonra döndü. Çalkar Gölü kıyılarında Karahitay askerlerine rastladıklarını bildirdi.”(s.107)

Moğol tüccarlarının Otrar şehrinde pazar yeri nedeniyle çıkarttıkları kavgalar, Harzemşah ve Moğol savaşlarının başlangıcını oluşturur. Pazar yerine gelerek ürünlerini gelişigüzel satan Moğol tüccarları, şehrin düzenini bozdukları için, pazar alanında karışıklıklar çıkar. Otrar şehri ve cereyan eden hâdiseler geniş olarak anlatılır: “Otrar şehri huduttaki ilk Müslüman şehirdi. Mâmurdu. Büyük hanları, hamamları, câmleri, çeşmeleri vardı. Çin’e gidenler, Çin’den gelenler uzun zaman burada kalır, dinlenirlerdi.

Büyük pazar yerleri vardı. Tâcirler bağıra bağıra eşyalarını bu pazar yerinde satar, yahut beğendikleri şeylerle değiştirirlerdi. Moğol kervanı şehre girdiği zaman doğruca pazar yerine gitmedi. Kervanbaşı Tıgın her büyük evin önüne develerini çöktürerek adamlarını şöyle bağırttı: ‘Duyduk duymadık demeyin; Cengiz ülkesinden büyük bir kervan gelmiştir. Aradığınız bütün mallar burada. Frenk bezleri, Çin ipeklileri, Moğol testileri. Ne derseniz çok ucuza bulabilirsiniz. Gelin alın!..’ Evlerden uğrayan halk bir anda kervanın etrafına birikiyor, hayran bakışlarla seyreliyorlardı. Moğol kervanının şehre gelişi dilden dile anında yayıldı. Öyle ki kervan daha pazar yerine varmadan halk yığın yığın oldu. Yollar kesildi, kalabalık mahşerî bir hal aldı.

Sokaklar ana-baba gününe dönmüştü. Askerler halkı dağıtmak için ne kadar uğraşılsa da muvaffak olamadılar. Nihayet işi olurlarına bıraktılar. Kervan pazar yerine ulaştı. Zorlukla kendisine bir yer açarak kondu. Mallarını indirdi. Çadırlar kurdu. Halk akın akın gelip alışveriş etti. Hatta ucuz bulunca memleket tüccarları da almaya kalkıştılar, sonra bunları halka yüksek fiyatla satacaklardı. Şehrin valisi İnalçık Hayır Han harekete geçti. Tüccarın Moğol kervanından mal almasını yasakladı. Ucuz satışlardan halk istifade etmeliydi.

Bu karar Moğolları çok kızdırdı. Çünkü Moğol kervanının başı Tığın, daha kervan gelmeden Otrar tâcirleriyle anlaşmıştı. Malın çoğunu tüccarlara satmak istiyordu. Tüccardan tutacağı casuslar hem daha işe yarar, hem halk idareye karşı bir memnuniyetsizlik duyardı. Bu hesaplar Otrar valisinin emriyle alt üst oluyordu. Otrar tâcirlerini kışkırttılar ve ayaklanmalara sebep oldular. Hem de kendi mallarını yağma etmelerini öğütlediler...”(s.153,154)

Cengiz Han, önemli toplantılarını çadırında, yemek sofrası üzerinde yapardı. Anlatıcı Cengiz Han’ın içinde bulunduğu çadır ortamını geniş bir şekilde tasvir ederek yaşananları da dile getirir: “Cengiz Han, kızgındı. Üstü nadide yiyecekler ve güney ülkelerinden gelen meyvelerle süslü sofraya elini bile uzatmamıştı. Sofranın etrafı doluydu. Moğol beylerinden başka bir de Çinli elçi vardı. Men- Hun adlı bu elçi elindeki kağıda bazı notlar almakla meşguldü. Cengiz Han, sadece şarap içiyordu. İran’dan hususi olarak getirttiği bu içkiyi çok severdi. Kımıza tercih ederdi. Durgunda. Bıyıkları, çenesinin altına doğru intizamsız bir şekilde sarkmıştı. Her ağzını kımıldatıştı uçları oynuyor, zelzeleye tutulmuş gibi titriyorlardı.

Çadırının içinde bir ehli panter dolaşıyor, sık sık Cengiz Han’ın bacaklarına başını sürtüyordu. Cengiz bu hayvanı çok severdi. Bunun gibi üç parteri daha vardı. Zaman zaman birkaç esiri panterlerin önüne attırır, kendinden geçercesine coşarak bu vahşeti seyrederdi. Cengiz’in avdan ve savaştan sonra gelen bir eğlencesi de bu idi. Beyler konuşmuyorlardı. Önlerindeki taze tay ve katır etinden tıkmıyor, bol bol şarap yudumluyorlardı. Nihayet Cengiz Han sofradan kalktı. İki yanında iki altın kaplanı bulunan tahtına kuruldu. Bu hareket ziyafetin bittiğini gösteriyordu. Kumandanlar da kalktılar. Çinli hizmetkârlar her zamanki gibi sessiz hareketlerle sofrayı topladılar. Herkes Cengiz Hana bakıyordu. Buraya mühim kararlar almak için toplandıklarını biliyorlardı.” (s.172,173)

Harzem ülkesinin en zengin ve bereketli şehri olan Buhara’nın önde gelenleri bir heyet halinde Cengiz Han’ın huzuruna çıkarak Buhara halkının mal ve namusuna dokunulmamasını istirham ederler. Cengiz Han, Buhara halkına dokunmayacağına söz verir. Belli bir süre sonra askerleriyle birlikte Buhara’ya gelen hükümdar verdiği sözü tutmayarak kutsal mekânlara saldırarak ortalığı yakıp yıkar.(s.219, 226)

Celâleddin Harzemşah’a ihanet eden Kıpçakları, Cengiz Han himayesi altına alır. Daha sonra Kıpçakların şehir dışına bir yere çadır kurmaları emredilir. Bir gece yarısı Moğol müfrezesi baskın vererek bütün Kıpçakları kılıçtan geçirirler. Bu olaydan sonra Semerkant şehri de elden çıkmış olur. Semerkant şehrinin elden çıkması üzerine yöre halkı bu mekânlar üzerine ağıt yakarlar:

“Buhara der, Semerkant der ağlarım,

Nerde benim Ural, Altay dağlarım.” (s.254)

Elveda Buhara, *Buhara Yanıyor* romanının devamıdır.

Romandaki hâdiseler: Hindistan, İran, Irak, Kafkasya, Tebriz, İndus Nehri ve civarında cereyan eder.

Cengiz’in oğlu, Cuci Han, Hocent Kalesi’ni almak için günlerce uğraşmış ama başarılı olamamıştı. Çare bulmak için günlerce düşünür. Komutanlarıyla toplantılar yaptıktan sonra; Hocent Kalesi ile ilgili sinsi plânını şu şekilde açıklar: ‘Seyhun nehrinin önünü keselim. Sular kabarsın. Hocent Kalesi sular altında kalsın. ‘Bu fikir çadırdaki bulunan herkes tarafından uygun bulundu. Vakit geçirilmeden çalışmalara başlandı. Çinli cüce ustalar canla başla çalışmaya başlarlar.

Nehrin içine önce koca koca ağaç kazıklar çakılır. Önüne kazıklar dizildi, daha sonra yüzer kişilik esir kabileleri ile manda ve öküzlerin çektiği kızaklarla taşınan iri kayalar, nehre atıldı. Üçüncü ayın sonunda iş bitti. Nehrin yolu kesilir. Nehrin yolu kesilir. Seyhun bir süre bocalar gibi olur. Yatağını tıkayan engeli yıkamaz. Toplandıkça toplandı yığıldıkça yığıldı; göl olur. Nihayet taşı süratle etrafa yayılır.

Cuci Han ordusunu bir tepenin üstüne çıkararak eserini bir süre seyreder. Temür Melik ve yanındakiler kahramanca çarpıştılar ancak başarılı olamadılar. Seyhun’un suları Hocent Kalesi’nin içine dolar. Temür Melik ve adamları boğulmaktan zor kurtulurlar. (s.46,50,51)

Harzem Sultanı Alaüddin Muhammed, canını kurtarmak için ‘Hayırsız Ada’ya’ yerleşir. Bir sultanın canını kurtarmak için memleketinden kaçması Harzem

halkı tarafından tepkiyle karşılanır. Hükümdarın kaçtığı adanın ismi, takındığı tavrı yansıtmaları bakımından önemlidir. Sultanın sığındığı adayı anlatıcı kısaca tasvir eder: “Hayırsız Ada masmavi Abiskun Denizi’nin ortasında kara bir leke gibiydi. Halk bu ismi takmıştı. Eskiden cüzzamlı hastalar sürülürdü buraya. Şimdi ise Harzem Sultanı Alâüddin Muhammed’e barınak olmuştu. Sık ağaçlar siyaha boyanmış evleri gözden saklıyordu. Alaüddin Muhammed evhamını buraya kadar taşımıştı. Moğollar görmesin diye evleri orman içlerine kurdurmuş, üstelik siyaha boyatmıştı. Son durağıydı Hayırsız Ada.”(s.67)

Harzemşahların vâlîde sultanı Türkân Hatun, Cengiz Han belasından kurtulmak amacı ile gece yarısı ülkesini bırakarak Yazar adlı şehre doğru kaçır. Türkân Hatun çölleri aşarak şehre ulaşır: “Kervanın hazırlandığı haberi ertesi gün ikinci vakti geldi. Türkân Hatun, hemen yola çıkmak istiyordu. Hazinesini bir deveye yükletti. Sadık adamlarını topladı. Ama güpegündüz kaleyi terk etmenin halkın üstünde kötü bir tesir yapacağını, belki de mani olmak isteyeceklerini düşünüp gece yarısını bekledi. Gece karanlıktı. Gökte tek tük yıldız vardı. Kervan mümkün olan sessizlikle Gürcan’ı terk etti.

Uzun bir yolculuk başlamıştı. Haftalarca sürdü. Şırıl şırıl akan suları buram buram kokan ormanları arkalarında bıraktılar. Güneydeki Kapet Dağlarını aşarak Karakurum Çölünü geçtiler. Hareketten iki ay sonra Yazer hududuna ulaştılar.” (s.111)

Anlatıcı Celâleddin Harzemşah’ın otağının sade bir şekilde döşeli olduğunu belirtir. Bu mekân kısaca şöyle işlenir: “Küçük bir oda.. Ses geçirmemesi için duvarları tamamen keçe kaplanmış. Yerlerde kalın Buhara halıları, rastgele serpiştirilmiş birkaç yün minder. Harzem Şahı Celâleddin altına minder çekmemiş, doğrudan halının üstüne bağdaş kurmuştu. Sağında Temür Melik, solunda Sarı Lagod, Orhan Bey, Musa ve en uçta oğlu Kutbeddin vardı.” (s.115)

Cengiz Han orduları karşısında yenilen, Celâleddin Harzemşah, bir süre Moğol askerlerine izini kayıp ettirir. Daha sonra Moğol askerleri Celâleddin Harzemşah’ın izine rastlayınca sıkı bir kovalamaca başlar. Saatlerce süren

kovalamaca sonunda Celâleddin Harzemşah'ı, İndus Nehri kenarında sıkıştırmaya başlarlar. Harzem hükümdarı kendisini İndus Nehrine atarak canını zor kurtarır. (s.188)

Celâleddin Harzemşah, Selçuklu Sultanı Alâüddin'den yardım talep etmek üzere komutanı Temür Melik'i elçi olarak Konya'ya gönderir. Konya şehrinin güzelliği karşısında büyülenen Temür Melik, gezdiği pazar yerlerinde değişik yapılar görür: "Kafîle nihayet öğle vakti Selçuklu payitahtı Konya'ya ulaştı. Temür Melik şehrin güzelliği karşısında büyülenmişti. Dikkatle etrafına bakıyor, mimarının usta ellerinde ebedileştiğini görüyordu. Şimdiye kadar böyle güzel bir şehir daha görmemişti. Buhara'ya benziyordu. Moğol istilâsından önceki Buhara'ya. Şehir oldukça kalabalıktı. Pazar yerlerinde iğneden ipliğe her şey sergilenmişti. Süslü elbiseler içinde Eyyûbiler, uzun, beyaz entariler içinde Hindular ve seyrek olmakla birlikte Çinli tâcirler dikkat çekiyordu. Kendilerini karşıladılar. Güzel bir eve alındılar. Yakında sultanın kendilerini kabul edeceğini bildirdiler." (s.216)

Temür Melik, komutanlardan Toy Han'ın, davranışlarından şüphelenince; Toy Han'ı takibe alır. Gittiği mekânları gizlice kontrol eden Temür Melik, Toy Han'ın, ormanlık bir alan içindeki kulübede Hasan Sabbah'ın adamları ile iş birliği yaptığını tespit ettikten sonra tedbir alır: "O gece Toy Han, şehir dışına çıktı. Karanlıkta uzun zaman atını sürdükten sonra, ormanlık bölgeye girdi. Biraz daha gitti. Ağaçların arasına gizlenmiş, pencerelerinden hafif ışık sızan bir eve yaklaştı. Bir süre durup dikkatle bakındı. Gözetlenmediğinden emin olduktan sonra kapıya yaklaştı. Muntazam fasılalarla dört defa tıkırdattı. Sıkı sıkıya örtülü perdeler kımıldadı. Pencereden bir karaltı gözüktü. Kısık bir ses : ' Kimsin diye sordu?' 'Toy Han.'

Pencere kapandı. Ardından kalın meşe ağacından yapılmış kapı gıcırdayarak açıldı. Toy Han içeri süzüldü. Burası kocaman bir oda idi. Yüksek aralıklı sandalyenin üstünde sırtı kapıya dönük bir adam oturuyordu." (s.253)

d)Osmanlılar Devri

XIII. Yüzyıl:

Osman Gazi, romandaki hâdiseler: Domaniç,Bilecik, Karacahisar’ da cereyan eder. Kayı Boyu’nun, Anadolu’ya yerleştiği dönemde Türk beylikleri de şu bölgelerde bulunmaktaydılar: “Doğu Anadolu’da Urfa ve Malatya’yı içine alan yerlerde İlhanlılar, Adana, Maraş, Antakya, Halep ve Şam’da Memlûk Devleti. Niğde ve Karaman’da Karamanoğulları. Sivas, Erzincan, Kayseri, Ankara ve Tokat’ta Eretna Beyliği. Kastamonu’da Pervaneoğulları. Çankırı’da Hamitoğulları, Doğu yönünde Eşrefoğulları. Kütahya, Eskişehir’de Germiyanogulları...”(s. 48)

Anlatıcı romanın ilk bölümlerinde Kayı Boyu’nun Anadolu’ya hangi şartlar altında yerleştiğini meydana gelen vak’alar ile işler: “Oğuzlar’ın sağ kolu olan Günhan soyuna bağlı Kayı Boyundan bir kol, Cengiz istilâsından yıldıkları için Maverâüşşehir’den göç etmek niyetinde idiler. Anadolu onları bekliyordu. Aşiret beyleri yayaları, süvarileri, çoluk çocukları ile yola çıkmışlardı. Kayıların kudretli komutanları vardı. Boyun başı Süleyman Şah’tı. Süleyman Beye Cengiz’in ölüm haberi gelince aşiret reisleri bir araya gelerek yurtlarına geri dönmek istediklerini bildirdiler. Çünkü Cengiz’in zulmü nihayete erer diye düşünüyorlardı. Hazırlık yapıldı. ‘Geri dön!’ emri çıktı. Caber Kalesi civarında Fırat nehrini geçiyorlardı. Süleyman Şah attan düşerek sulara gömüldü ve boğuldu. Süleyman Şah’ın dört oğlundan Sungur Tekin ile Gündoğdu, kendi oymakları ile geri döndüler. Diğer oğulları Ertuğrul ve Dündar Beyler ise Anadolu’ya hareket ettiler.”(s.50, 51)

Osman Gazi, babası Ertuğrul’un yerine geçtikten sonra komşu kalelere akınlar düzenler. Bu akınlardan en zorlu geçenlerden birisi de Köprühisar kalesinin alınmasıydı.Osman Gazi ve akıncıları günlerce süren hazırlıklardan sonra saldırıya geçildi. Mekânın savaşın akışına yön verdiğini görürüz: “Osman Gazi, akıncı beylerinin önünde durarak askerlerine seslenerek: ‘-Surları temizleyesiniz!’ dedi.

‘Allah Allah, nidâlarıyla yayalar, surların merdivenlerinden çıkıyorlardı. Aşağıda bulunan süvariler ise mazgal deliklerini arayıp düşmanı ok yağmuruna

tutuyorlardı. Yayaların ellerinde kalkanları vardı. Yayalar bir taraftan merdivenleri tırmanıyor, diğer yandan kalkanları ile atılan ok ve mızrakları kırıyorlardı. Merdivenlerden ancak ikişer ikişer çıkabiliyorlardı. Bunların kalkanları oldukça büyüktü. Öncüler yıldırım gibi yukarı çıkarken, peşinden gelenler onları takip ediyorlardı. Köprühisar kalesi uzun bir savaştan sonra Osmanlı akıncıları tarafından alınır. (s.116)

Osman Gazi ve silah arkadaşları Köprühisar kalesini aldıktan sonra yeni hedefler belirleyip akınlara devam etmekteydiler. Akın edilecek kale ve şehirler şunlardı: “Osman Gazi, ülkesinin coğrafyasını şu şekilde plânlar :“Yakın komşuları olan Bizans’ın çeşitli kaleleri vardı. Bunları fethettikten sonra sırasıyla: Karacahisar’ı, İnegöl’ü, Yarhisar’ı,

Bilecik’i, Mudurnu’yu, İzmit’i ve daha sonra Bursa’yı fethetmeyi tasarlıyordu. Çünkü Bursa o dönemin en mükemmel kentlerinden birisi idi ve etrafı muhkem surlarla çevirili bulunuyordu. Bizans ise Marmara Denizinden, Mudanya yolu ile Bursa’ya takviye kuvvetleri gönderebilirdi. Henüz ordusunda disiplin vardı, amma asker sayısı büyük fütuhatlara girişecek güçte değildi.” (s.121)

Osman Gazi’nin kısa zamanda sınırlarını genişletmesi, komşu tekfuruları tedirgin eder. Bilecik Tekfur’u, Osman Gazi’yi düğün törenlerine davet ederek pusu kurar.

Osman Gazinin yakın dostu Kösemihal, düzenlenen suikastı haber vermek amacı ile Söğüt yolunu tutar. Günlerce yolculuk yaparak yakın dostu Osman Beyi gelişmelerden haberdar eder. Anlatıcı Kösemihal’in Söğüt’e yaptığı yolculuğu geniş bir şekilde tasvir eder: “

“Harmankaya’dan kalkan atlı cengâver Kösemihal’di.Yağız at koşuyor, üzerindeki yiğit endişe içinde ufukları seyrediyordu. Ulu ağaçlarıyla büyük bir ormana girmişti. Dağlarda nergizler açmıştı. Keklikler uçuyor, kara tavuklar ötüyordu. Karacalar sıçrayıp, sürüler halinde önünden kaçıyorlardı. Sonra bir ovaya girdi.

Her taraf zümrüt yeşile bürünmüştü. Dağlardan esen serin yel burcu burcu kokan ıslak toprak sınırlarını yatıştırıyordu. Çok heyecanlı idi. Takip edilmekten pusuya düşürülmekten korkuyordu. Çünkü bu vadiler, dar geçitler, yüksek tepeler pek tekin değildi. Ülkede bir yabancı görülürse tuzak kurulurdu. Osman Gazi'nin ülkesinde ise yabancılara sevgi ve saygı vardı. Bilecik Tekfuru'nun sınırları ise gasb edenlerle dolu idi. Bir kere tehlikeli bölgeyi atlatsaydı. Fakat daha iki günlük yol vardı. En mühim olay, tehlikeli geçitte cereyan edebilirdi. Bu geçidi bir geçseydi. O zaman Osman Gazi'nin topraklarına dahil olurdu. Artık korkusuzca hünkârın huzuruna çıkabilirdi”(s. 237, 238)

Osman Gazi'nin ülkesinin sınırları Anadolu Beyliklerine kadar genişletmeyi başarır. Devletin sınırları, Kuzey'de Karadeniz, Batı'da Marmara Denizi, Güneydoğu'da Germiyanogulları, Güneybatı'da Karesioğullarıyla sınırlanır. Bu yöreleri almak için sefere çıkılır. Osman Gazi, komşu beyliklerden gelecek olan tehlikelerden korunmak amacı ile kilit konumundaki bulunan Rum Tekfuru'nun kalesini fethetme görevini Kara Mürsel'e verir. Kara Mürsel, Rum Tekfuru'nun kalede eğlence yaptığı bir sırada kaleye baskın düzenleyerek Rum Tekfuru'nu ve askerlerini etkisiz hale getirir. Osman Gazi, silâh arkadaşı Kara Mürsel'i kale komutanı yaparak kaleye de Kara Mürsel adını verir.” (s.288)

Osman Gazi, Söğüt'te hasta yatağında, oğlu Orhan Bey'den Bursa'nın alınması haberini bekler. Haftalarca süren kuşatma sonunda Bursa alınır. Artık Bursa Kalesi'nde Osmanlı bayrağı dalgalanır. Bursa şehrine giren Orhan Bey, babası Osman Gazi'yi fetih müjdesini vermek amacı ile Söğüt'e doğru atını sürer. Bursa'nın alınışı ve Orhan Beyin bu müjdeli haberi Osman Gaziye götürme anları coşkulu bir ifade ile anlatılır: “ Osmanlı askerleri Bursa'ya girerler. Uludağ, sanki bütün haşmetiyle Orhan Gaziye selâm veriyordu. Aşağılarda, yemyeşil kestane ormanlarıyla son bulan büyük vadi, sisli tepelerin önünde kalmıştı. Göz alabildiğine bereketli topraklar, Osmanlı Devleti'ne başkent olabilecek nitelikte bir büyük kent şimdi, on iki yıllık muhasaradan sonra, açlık ve perişanlık içinde teslim olur.

Artık Orhan Bey yerinde duramazdı. Komutayı gâza arkadaşlarına teslim ederek Söğüt doğru yol alır: ‘Benim Söğüt’e varmam lâzım.’dedi. Babası Osman

Gaziye ulaşmak için atını çatlatırcasına koşturur. Ovalardan, dağlardan, vadilerden, tepelerden, dar geçitlerden geçip Söğüt'e gidiyordu. Bu müjdeli haberi bizzat kendisi babasına verecektir.

Yarhisar'ın güneyine inmişti. Nerede ise Bilecik'te olacaktı. Daha sonra Söğüt'e varacak ve babasının önünde diz çöküp Bursa'nın fetih haberini vererek, hayır duasını alacaktır. Günlerden beri uykusuzdu. Yorgunluk ve açlık hissetmiyordu. Altındaki kısırak, dünyada eşi emsali bulunmayan bir sabır ölçüsünde hızını asla kayıp etmez. Güneş son ışıklarını da Söğüt üzerinden alıyordu ki kuzey kapısından bir süvari görünür. Bu gelen Orhan Beyden başkası değildir. Konağa girince hiç konuşmadan basının yanına gelmiş ve: 'Baba Bursa'yı aldık.' Demişti. Osman Gazi: 'Gazânız mübarek olsun oğul. On iki yıl. Dile kolay değil. Şükürler olsun Alah'a Bursa bizim oldu.' dedikten sonra vefat eder."(s.304,305)

Konak, romandaki hâdiseler Konya, Yesi, Merv ve Söğüt çevresinde cereyan eder. Kumral Derviş, hocası Hz. Pir'i ziyaret ederek Anadolu'da hizmet etmek amacı ile izin ister. Kumral Dede, Hz. Pir'in kaldığı mekândan ayrılmadan önce buraları tasvir eder. Bu tasvirde sübjektif unsurlar ön plândadır: "Esselâmüaleyküm ey bu vaktin sahibi! Destur var mı? Alacası koyulaşmış esmerlikte hemen hiçbir şey görünmüyordu. Ta dipte, karanlık ağzı yanıp yanmamak arasında yalazlanan ocağın aydınlanması vardı; bir de hücrenin hayli yukarısında daha bir küçülen, şimdi kara pırıltılı, irice bir baş büyüklüğündeki oyuk cam. Camda, kireç sıvalı bir oyuğun gözleşmesi, hüznü, yalnızlaşması.. camda bütün bir hücrenin insansız kalabalıklaşması ve o kalabalığın inatçı susuşu vardı; bir garip tebessümle aklaşmıştı yine bir garip tebessümle kararıyordu. Selâmı tekrarlamak zorunda kaldı: Esselâmüaleyküm ey bu vaktin sahibi!.. 'dilemiştik..'

Ses, ince geldi; karanlığı emmiş, ocağın isinde ısınmış, yalazında aydınlanmış.. ses çok eski, bin yıllık sanki, öyle bir ocağın derininden geldi: Hepimizin üstüne yağsın selâmlar oğul, Geldiysen girilir, gelmediysen? Sen bu ocağın bahçıvanı değil mi sin? Bilirsin..'

Girmek gerekti artık; eşik, atlanacak hale gelmişti. Besmeleyi çekti içinden, eşiği atladi. İkinci sonu, bütün tembel salınışıyla dışarıda kaldı. Unutulmuş, yaşanmamış bir dünyaya benzedi. Yaşanmış yahut yaşanmakta olan dünya hücrenin içindeydi; şu alacası koyulaşmış esmer oyuğun camındaydı. Bunu şimdiye kadar hissetmediğine şaşıtı. Üçüncü yahut dördüncü girişiydi.”(s.5,6)

Osman Gazi, ferahlamak için zaman zaman gezintilere çıkar. Bir gün Söğüt’te bir pınarın başına oturarak tabiatın ve pınarın değişimini seyreder. Anlatıcı bu durumu kısaca tasvir eder: “Osman büngüldüyen pınara baktı. Su, yosun bağlamış bir yalağa dökülüyordu. İncecik, sırça parmak bükümünde. Yalağın göleğinde su, bir dalgalanışla kendi içinde halkalanıyor, büyüyor, küçülüyor yeniden büyüyordu. Su, söğüt gölgesi, yaprakların yeşil pırıltısı birbirine girmişti; temmuz yanmasını serinletiyordu. İki dağ arasından bükülüp gelen kağıt yolu bomboş; yuvarlak tümsekler yeşilini çoktan uçurmuştu; saraya dönüktü. Ot kelleşmiş, ekin anıza kesmişti. Pınarın bir yıl önceki halini hatırladı.; en azından bilek kalınlığındaydı, bilek kalınlığında topraktan fırlar, bir dirsek boyu fişkirir, yumrulup yalağa taşırırdı.” (s.94)

Rahman, kayıp olan babasını bulmak için Konya’ya gelir. Babasının bir mağarada kılıççılık yaptığını öğrenir. Bunun üzerine yakın arkadaşları ile beraber babasını olduğu yere giderler: “..Mağaranın ağzında bir olup kalınlaşan gölgeler bir zaman da orada öylece durdu. Kendi aralarında bir şeyler konuşmuş olmasalar; fısıltıları, anlaşılmaz da olsa Kılıççının kulağına kadar gelmese arada bir bazı geceler buralara kadar inen dağ keçilerinin şaşırması bile sancaktı.. ama gölgelerden biri içeri daldı; ardından da öteki.

Hayali gerçeği yoktu artık; gelenler iki insandı. Mağaranın, ne kadar karanlık olursa olsun zifirine alışmış olan Kılıççının gözleri iki insanı da açık seçik gördü. O anda da damarlarında ne şarap açlığı kaldı ne de yorgunluk, ilgisizlik kaldı. Saklandığı oyukta iyice sindi; alabildiğine gizlendi.. Mağaraya gelenlerin neredeyse körüğün yanına kadar yaklaşmışlardı.” (s.257,258)

Kumral Dede, Bir sohbet ortamında Ertuğrul Gazi'nin, ilk yerleşim alanı olan Söğüt de devletin temellerini sağlam attığını Köse Mihal'e benzetmelerle anlatır: "Ertuğrul'dan konuşuyorduk Mihal oğlum!" 'Ertuğrul Bey'den konuşuyoruz Dede. O da tıpkı senin gibi böyle bağırmadı. Söğüdün çevresinde sur yok hisar yok, dört bir yanı açık. Ama kimse gelip de Söğüdü basamaz, basmayı düşünemez. Ertuğrul Bey böyle sessiz sedasızlardan işte. Temelini sağlam attı; bu temel Osman'ın elinde konak olamazsa ben aklımdan şüphe ederim.'"(s.272)

Osman Bey çadırda meşveret yaptıktan sonra beylerine hedef göstererek onları harekete geçirir: "Bu gece Karacahisarı baskınla alacağız. Karacahisar İnegöl Tekfurunun can damarıdır. Namazdan sonra Akça Koca, Turgut Alp, Konur Alp beni bulacak..Gündüz Beyle Saru Yatu Bey baskına katılacak yiğitleri seçmiş olsunlar.. Bu kadar!" (s.320)

Turgut Alp, romandaki hâdiseler Bursa ve İnegöl'de cereyan eder. Casusluk yapmak için İnegöl kalesine gelen akıncılar, kalede ziyafet ve eğlencenin olduğunu görürler. Kale ordunun yaşadığı ve barındığı bir mekândan çok bir sefahat yuvasını hatırlatmaktadır. Kalede eğlence düzenlendiğini öğrenen akıncılar, kaleye girmek için plânlar yapmaya başlarlar. Anlatıcı da kaleyi ve çevresini şu şekilde tasvir eder:

"İnegöl Tekfuru'nun konağına dışardan bakan herkes, içerde yine vur patlasın, çal oynasın bir eğlence olduğunu anlamakta güçlük çekmezdi. Muazzam ağaçların boy verdiği, mevsim kış olmasına rağmen yeşilliklerin solmadığı bahçenin ortasındaki konak, her eğlence akşamı olduğu gibi ışıklarla donatılmıştı. Yeşilliklerin ortasından kıvrılarak geçen yollar nehirler gibi konağa akıyordu. Konağın bütün pencerelerinde ışık vardı. Konağın dillere destan yeşil odası kadınlı, erkekli sefahat topluluğunun cirit meydanı idi. (s.52)

Osmanlı Beyliğinin ilerlemesinden rahatsız olan Bilecik tekfuru, Germiyoğlu Beyliği ile ittifak yaparak, topraklarını güvenlik altına almaya çalışır. Bilecik, dağ eteklerine sırt dayayan bir kale idi. Gayet iyi korunuyor, akşam olunca ne içerden dışarıya, ne dışardan içeriye kuş uçurulmuyordu. (s.103)

Turgut Alp ile arkadaşı Saltuk, Bilecik Beyi'nin kalesinde olup bitenleri öğrenmek için Bilecik Kalesi'nin yakınında bulunan hana giderek; hancıdan yardım isterler. Turgut Alp ile Saltuk hancıyı ikna ettikten sonra Bilecik Kalesi'nin yolunu tutarlar. Yol boyunca yaşanan gelişmeleri anlatıcı şöyle dile getirir: "Akşam namazını tepeciğin üstünde kıldıktan sonra yavaş yavaş kale kapısına doğru atlarını sürdüler. Birazdan kapıyı geçmiş ve bir han aramaya başlamışlardı.

Aradıklarını bulmakta da gecikmediler. Çünkü son günlerde tekfurun oğlunun isyanı ile hanlar oldukça boşalmış bulunuyordu. Daha önceleri bütün tacirlerin uğrağı olan kale, şimdi hemen hemen yabancılardan tamamen arınmıştı. Yalnız sık sık Germiyanoglu'nun adamlarına rastlamak mümkündü. Bu hal Turgut'un dikkatini çekmiş, burada ne aradıklarını merak etmişti. Saltuk da aynı merakı duymuş olmalı ki sordu: 'Bunlar ne arıyor dersin?' Turgut başını iki yana salladı: Şimdilik bilmiyorum ya, yakında öğreneceğiz Han sahibi şişman, düşük omuzlu, kepçe kulaklı ve kısa boylu bir ihtiyardı. İki Bursa taciri kılığındaki Osmanlı akıncılarını büyük bir memnuniyetle karşıladı. Bu sıra pek sık adam düşmediğinden her gelene azami iltifat etemeye bakıyordu. Hele Bursa tacirlerine daha çok ilgi gösteriyordu. Kemerleri şişkin olurdu böylelerinin ve ekseriya iyi para bırakırlardı. 'Buyrun asilzedelerim buyurun, şerefle geldiniz, atlarınızı en iyi ahırına çektireceğim, en nadide yemlerini yedireceğim.' Riyakâr bir tavırla, kalın dudaklarında sinsi bir gülüş olduğu halde eğilip doğruluyor, bir fazla daha bahşış koparmak için akla hayale gelmeyen yaltaklanmalara tevessül ediyordu. Turgut ile arkadaşları atlarından indiler. 'Dediğin gibi ise mesele yok.' Dedi. Turgut. 'ama atlarımıza eğer atlarımıza iyi bakmazsan kulaklarını keserim, haberin olsun.'

Hancı, Bursa tacirlerini çok sert buldu. Hemen yamağını çağırarak gerekli talimatı verdi. Kendisi de iki akıncının önüne düştü: 'Buyurunuz beyzadeler, buyurunuz asilzadeler!' Kocaman bir oda idi girdikleri yer. Duvar boyu kerevetler dizilmişti. Hava çok soğuk olmamasına rağmen içerde ateş yanıyordu. İki arkadaşın ilk bakışta dikkatini çeken şey Germiyanoglu'nun dört adamı idi. Ocağın biraz açığında oturmuş, alçak sesle konuşuyorlardı. İki akıncının içeri girdiğini görünce sustular. Turgut neşeli bir sesle: 'Herkes selam!' diye bağırdı. İki Bursa tacirini

aranızda görmekle sevineceğinizi umarım. Size lâıyk bir çok eşyamız da vardır.’(s.107)

Osmanlılar Karacahisar’ı aldıktan sonra buradaki lüks mekânlarını depo olarak kullandıklarını görürüz:

“Karacahisar Tekfurundan kalma koca konak, hisar Türklerin eline geçtiğı günden itibaren depo olarak kullanılıyordu. Çok lüks ve debdebeli olduğundan hiç kimse orada oturmaya razı olmamış, Dursun Fakih’e konakta kalması rica edilince de şöyle cevap vermişti:‘Biz dünyaya debdebe için gelmedik. Cenab-ı Hakkın bize ihsan ettiği bir kadılık vazifesini alelâde bir evde ifa edebiliriz. İstirahatımıza gelince; bir post bunun için yeter de artar bile.’ Bir zamanlar, Karacahisar Rum Tekfurunun ziyafetler tertiplediği büyük şaşalı salon nevale sandıklarıyla, eski kılıçlarla dolu idi. Eşyalar muntazam sıralar halinde dizilmişti. Yığınlar insan boyu yükseliyordu.” (s.156)

Turgut Alp, Saltuk ile birlikte kaçırılan sevgilisi Meryem’i bulmak için Rum pazarına giderler. İki arkadaş pazar yerindeki hareketlilik karşısında şaşkına dönerler. Anlatıcı Rum pazarını tasvir ederek olayları işler: “Targal gittikten sonra iki arkadaş doğruca pazar yerine indiler. Tacirler bağıra çağıra mallarına müşteri çekmeye çalışıyorlardı. Yol boyları çeşitli eşyalarla dolmuştu. Türlü kıyafetler içindeki satıcılar, sıra sıra dizilmişti. Hokkabazlar milleti çevrelerinde toplamış, numaralarını gösteriyorlardı. Bunlar ekseriya civar hisarlardan gelen Rumlardı. Türkler böyle oyunlara itibar etmiyordu pek. Pazar yerlerinde vakit geçirmektense tarlada çalışmayı tercih ediyorlardı.”(s.187)

Harmankaya Tekfuru Köse Mihal, kızının düğünü için komşu tekfurar ile birlikte Osman Gaziyi de düğüne çağırır. Düğün geniş bir meydanda yapılır. Osman Gazi ve arkadaşları gösterilen yere otururlar. Geniş bir alanda yapılan düğünde müsabakalar yapılır, güreşçiler er meydanına çıkarlar.(s.351)

Kutlu Dağ romanında, vak’alar Söğüt, Domaniç, Bilecik, Yarhisar, Bursa’da cereyan eder. Anlatıcı romandaki olaylara temel oluşturmak amacı ile Türklerin Anadolu’ya yaptıkları göçlerin sebebini geniş bir şekilde açıkladıktan sonra yurt

edilen mekânlar hakkında bilgiler verir: Moğollardan kaçıp batıya gelmek isteyen Celâleddin Harzemşah'ın ordularıyla Selçuklular, Erzincan yakınlarındaki Yassı Çemen'de çarpışmaya başlayınca Oğuzlar Alaeddin Keykubat'a yardım eder. Kayılar Oğuzu boylarından ayrılıp önce Karacadağ'ın eteklerine yerleşirler. Daha sonra ise Söğüt'e gelirler. Kutlu Dağ artık Söğüt'ten dünyaya uzanmaya başlar. (s.22)

Ertuğrul Gazi'nin vefatı ile Osman Gazi, Söğüt meydanında yapılan bir törenle bey seçilir. Ertuğrul Gazi'nin kardeşi Dündar Bey bu durumdan hoşnut olmaz. Bu arada Söğüt'e göçler devam eder. Tankut Alp, yirmi kişilik bir kabile ile Söğüt'e gelirken, Moğollar tarafından yolda öldürülür. Dede Baba, Tankut Alp'ın oğlu Aydoğdu'ya yardım ederek kafilenin Söğüt'e ulaşmasını sağlar. Dede Baba ve Aydoğdu da Söğüt'e yerleşir. (s.47)

Kayı Boyu'nun bilge Dede Babası' Şeyh Edebalı'nın İtburnu köyüne yerleşmesinin nedenini sorar. Şeyh Edebalı, Dede Baba'ya buranın merkezi bir yer olduğundan dolayı meydana gelecek gelişmeleri kısa zamanda öğrenme imkânının olduğunu belirterek şu cevabı verir: “Konya'ya da, Kırşehir'de daha yakındır. İnsafsız Moğol'un Kırşehir'de yaptıklarını, perişan Selçuklu'nun Konya'daki çırpınışını daha çabuk öğrenirim buradan. Ahi kardeşlerim Kayı topraklarına yayılmıştır. Ben ise koca Ertuğrul'un emanetini gözüm gibi korumaya, dilerse oğluna da Söğüt'te yardım etmeye hazırım.” (s.58)

Tekfurlar ve amca Dündar Bey, Osman Gazi'nin, Söğüt'e yerleşmesini içlerine sindiremezler. Bundan dolayı dar geçitlerde pusu kurarak kanlı savaşlar yapılır. Yayla zamanı Harmankaya Tekfuru Köse Mihal, İnegöl Tekfuru ve Karahisar Tekfuru ile birleşerek Osman Bey ve arkadaşlarına saldırırlar. İkizce mevkisinde yapılan savaşı Osman Bey kazanır. Domaniçteki savaşta ise Savcı Bey şehit olur.(s.73)

Göçebe bir yaşam içinde bulunan Türklerin hayatında yaylacılık önemli bir yer tutar. Kayı Boyu mensupları da kış aylarını Söğüt'te yaz aylarını ise Domaniç yaylasında geçirirler. Romanda Domaniç Yaylası; Türk'ün beslenme, gelişme ve yaşam kaynağı olarak karşımıza çıkar:“Burası Domaniç yaylası idi. Rüzgar başka

türlü eser, gün başka türlü batardı. Bulutsuz gökte ay gezinir, Alpler kılıçlarını bilerler, saz sesleri birbirine karışırdı. Darb-ı Türki dedikleri bağlama, bozuk, boru ıklığ coştukça coşardı geceleri. Sonra meşalelerin arasında bara dönerdi iş. Kızlı erkekli ayağa fırlarlar, hep beraber oynarlardı. Burası Domaniç yaylası idi işte. Günün doğuşu da başka türlü olurdu. Buz gibi ayranlar, kekik kokulu sütler içilirdi. Davarlar otlamaya çıkardı. Günün ilk kızılığı ile beraber herkes uyanırdı. Sabah rüzgârını ciğerlere doldurmak, gençleşmek demektir. Yaşlısı da kaya gibi olurdu, geleceğe daha ümitle bakarlardı.”(s.79)

Osman Bey, Kulaca Hisar’ın coğrafi konumundan dolayı bu hisarı alarak siyasi gücünü artırır. Fetihden sonra Söğüt canlanır: “Aradan bir yıl geçmişti. O gün Kulaca Hisar’ın alındığı haberi Söğüt’e ulaşınca âdeta yer gök inlemişti. Kulaca Hisar, İnegöl’e çok yakındı, Emirdağı eteklerindeydi. Küçük bir kaleydi. Osman Bey, Ermeni Beli’nde İnegöl tekfurunu ile karşısına dikilen ve Bay Hoca’nın ölümüne sebep olan Kulaca Hisar tekfurunu unutmamıştı. İnegöl tekfuruna yapamadığını yapmış, amacasına ve kardeşlerine dahi haber vermeden üç yüz kişiyle kaleyi basıp ele geçirmişti.(s.130)

Karacahisar civarında keşiş mağaraları vardı. Buradaki keşişler görünüşte tembel tembel dolaşırlardı. Gündüzleri gelen ziyaretçileri takdis ederler, kutsal suyla yüzlerini yıkarlar, büyü yaparlardı. Fakat, gece çökünce dağdan inerler; haber götürüp haber getirirlerdi. Bütün bunları Osman Bey bilir ona göre tedbirini alırdı. Birkaç adamını keşişlerin peşinden dolaştırırdı. Baskınların nerelerde olacağını da bu sayede öğreniyordu.(s.185, 186)

Ovaya İnen Şahin, romandaki hâdiseler Söğüt, Bilecik ve çevresinde geçer. Romanda mekân ilk olarak Osman Bey’in, bey seçildiği çadırda karşımıza çıkar. Ertuğrul Gazi vefat edince bütün Söğüt halkı Osman Gazi’nin çadırının önündeki meydanda toplanarak Osman Gaziyi Bey seçerler: “Babası ona Söğüdü, yurt olarak bırakmıştı. Konya Selçuk sultanlarının uç beyliği şimdi Osman Bey’de idi. Kendinden büyük iki oğlu Sarabatı, Savcı Beye ve Gündüz Beye rağmen aşireti koca beyin yerine Osman Beyi seçmişti. Eğer amcası Dünder Bey biraz olsun ayak diremeseydi, bu beyliğin üzerine gölge düşmeyecekti. Türkmen çadırlarının

ortasında o günkü çatışmayı Kara Osman hiç unutamıyordu. Bütün, gün görmüş, kocamış Türkmenler, Domaniç yaylağının üzerine bağdaş kurup oturmuşlardı. Bunların da hemen gerisinde saçlarına ve bıyıklarına kır düşmüş bahadırlar geniş ve büyük bir halka çevirmişler, onların arkalarını yüzlerce binlerce yiğit almıştı.” (s.8,9)

Osman Bey ve arkadaşları Söğüt’ün ormanlık alanlarında boş vakitlerini avlanarak geçirirler. Anlatıcı da Söğüt’ün coğrafi yapısını kısaca tasvir eder:. “Çok derin ve dar olan boğazın eteklerindeki Söğüt, merdiven merdiven yukarılara doğru yükseliyordu. Kasabanın içinden akan derenin, güneş ışıkları ile iki de bir de parlayan suyu ta buralardan, ovanın bu bol ağaçlı bahçeleri içinden görünüyordu. Kara Osman Bey, kuzeyde ve biraz ilerde yer yer çöküntülerle dolmuş, testere dişi gibi kesik tepeli dağ kordonuna baktı. Elindeki şahinin yeniden kanat açarak zincirinden kurtulmaya çalışması, onu daldığı düşüncelerden uzaklaştırdı. Ta karşılardan, ağaçlıklar içinden beş atlı dolu dizgin gidiyorlardı. Haykırışları ta buradan duyuluyordu.”(s.15)

Osman Bey ve arkadaşları avdan sonra Söğüt’e dönerler. Anlatıcı Söğüt’teki evlerin yapılış tarzının farklı olduğunu belirtmek amacı ile okuyucunun dikkatini; evlerin mimarisine yöneltir: “Sekiz genç atlı ovayı bitirmişler, Söğüt’e doğru çıkmağa başlamışlardı. Her adımda bir bahçenin ortasında odun istifleriyle yapılmış, damına kil döşenmiş bir eve rastlıyorlardı. Kara Osman Bey, dün gece olduğu gibi, Doyruk Ninenin evinde değil, kendi evine gidiyordu. Bu ev, diğer evlere göre daha iri, daha yüksek, daha bakımlı idi. Önünde gür bir çardağı vardı, içinde de durmadan, gürül gürül akan bir yalağı. ” (s.21)

Osman Bey, silâh arkadaşlarını Söğüt meydanına toplayarak yeni hedefler belirler. Söğüt’ün kendilerine dar geldiğini belirten Osman Bey, yeni mekânlara sahip olmak için akınlar yapmanın gerekliliği üzerinde durur. Yeni yerlere akın yapmadıkları takdirde Söğüt’te sıkışıp kalacaklarını da ifade eder: “Küçük meydanlığın ortasında, çok çürümüş bir ağaç gövdesine oturup kollarını bağlamış olan Kara Osman Bey, karşıdaki silah arkadaşlarına dik bir sesle şunları anlatıyordu:

Babamdan bana kalan topraklar bize küçük gelmeğe başladı. Babamdan bana kalan sürüler arttı, obalarımızda çocuk sesleri çoğaldı. Artık yeni yeni topraklar almak

ihtiyacındayız. Üstelik eğer gücümüzü kuvvetimizi göstermez, bir kenarda duraklarsak etrafımızdaki tekfurlar bizi rahat komaz. Büyük balık, küçük balığı yutmak gerektir. Bizim de büyük olmağa ihtiyacımız vardır. Bir Söğütle, bir Domaniç dağları ile bu aşiret ayakta durmaz. Döğüşmezsek bizi bu topraklardan kovarlar. Gayri savaş günlerimiz başlamak gerek. İşte önümüzde iki düşman var: Biri İnegöl Tekfuru, öbürü de Belokoma Tekfuru. Hele İnegöl tekfuru bizim hava almamıza bile dayanamadığı derecede bizim düşmanımız. Ben önce Bilecik kalesinin ele geçirilmesini uygun bulurum.”(s.23,24)

Osman Bey, İtburnu köyünde bulunan Şeyh Edebalı’yi zaman zaman ziyarete gider. Anlatıcı hem tekkenin dış mekânını hem de Bala Hatunun gezdiği mekânları tasvir eder:

Osman Bey ve arkadaşları kısa zamanda sınırlarını genişletirler. Küçük bir aşiretten büyük bir beylik kurarlar. Osman Bey, kara sınırlarını aşp denizlere açılma vaktinin geldiğini beylerine anlatır. Bunun için Köprühisar kalesinin alınmasının zorunlu olduğunu söyleyerek yeni hedefler gösterir: “Türkmen Beyleri! Silah arkadaşları! Aşiretin eli öpülecek ihtiyarları! Bu topraklara geldiğimiz zaman davar güden bir aşirettik. Selçuk sultanlığı bize buralarını otlak olarak verdi. Bu gün ise hisarlar sahibiyiz. Hele Selçuk Sultanlığı da çatırdayıp yıkıldıktan sonra başımıza buyruk kaldık. Karacahisar, Yondhisar, Eskişehir, İnönü, Yarhisar, Bilecik, İnegöl bizim oldu. Yolumuz gayri deniz yoludur. Denize çıkmamız gerekiyor. Dostumuz olanlar da, düşmanımız olanlar da bunu böyle bilsinler. Ertuğrul Bey oğulları er geç bir gün denize çıkacaklardır. O denize çıkarken keşiş dolu olan bir dağı aşp geçmemiz şarttır. Ama o dağdan önce de ele geçirilmesi gerek olan bir yer var: Bu yer, Yenişehir’e ulaşmadan önce, Batı yönünde bulunan Köprülü Hisardır. Tekfurların o hisara ne ad koyduklarını bilmem, biz o hisara Köprühisar dedik. Sahibi bir inatçı kafirdir.”(s.100)

Akıncılardan Kara Ali, Osman Bey’in emrettiği seferden dönmüştü: Siyanos’da bir çok Bizans kadirgalarını ele geçirmiş, şehrin hemen karşısındaki Kalolimnos adasını basmış, kalesini almış, halkını da, ele geçirdiği savaş ganimetlerini de yine kadirgalara yükleyip Nice gölü kıyılarından Yenişehir’e getirmişti. Çok gençti, fakat o güne kadar bileğini bükecek yiğit olmamıştı. Adaya çıktıkları sabah en önde o döğüşmüştü. (s.115)

Kayı boyunun bütün fertleri Bursa'ya sefere giden orduyu yolcu ediyorlardı: “Yenişehir ovasında büyük bir toz bulutu kalkıyordu. Taze yeşillikteki yapraklarla bezenmiş ağaçlar bu toz bulutuna gömülüyor, üzerinde sarı ve beyaz papatyalar açmış olan çimenler bu toz bulutu ile kaplanıyordu. Ordu harekete geçmişti. Atlı, yaya binlerce yiğit, arkalarında meşin oklukları, bellerinde kılıçları, kuşaklarında hançerleri, atlarının eğerlerine asılmış kalkanları ve topuzları, sol ellerinde mızrakları olduğu halde Yenişehir ovasından kuzeye doğru gidiyorlardı. Şehir kadınları, ta uzaklardan, Domaniç dağlarından, Köprühisar'dan, Lefke'den, Sultanönü'nden, Bilecik'ten, Mudurnu'dan, Ulubat'dan, İnegöl'den ve daha birçok yerlerden gelmiş Türkmen anaları ovanın ağzında orduyu uğurluyorlardı. Çevreler sallanıyor, yaşlı gözler ışıldıyordu. Oğlan çocuklar, yarın kendilerinin de bu pırıl pırıl atlar üzerinde sefer çıkacakları düşünerek, dalgın, ateşli bakışlarla orduyu kolluyorlardı.” (s.148,149)

Osman Gazi, ömrünün son anlarını Söğüt'te geçirmek beyin bu son arzusu şöyle gerçekleşir: “Söğüt benim çocukluğumun toprakları. Beni Söğüt'e götürün. Babam burada yatıyor, anam bu topraklara karıştı. Eğer dediğimi yapmazsanız, ben tek başıma Söğüt'e gitmeğe kalkarım. Yolda Allah'a canımı teslim edersem vebali sizin boynunuza olur.” demişti.

Bu sözlerden en çok duygulanan Bâlâ Hatun oldu. Akçakoca'yı bir kenara çekti, gözlerinden yaşlar akarak: ‘Bilirim, yol zahmeti onu perişan edecektir, ama gönlünü gamlandırırsak daha çok yıkılır, dediğini yapmak gerek’! Dedi. Önce ona bir sedye hazırlamak istediler, şiddetle reddetti:

‘Türk dediğin ölse de atında ölür, doğuma giden avrat gibi sedyeye uzanmak istemem!’ Dedi. Çok büyük bir zahmetle beyaz atının üzerine bindi. Yenişehir'den tâ Söğüt'e kadar, dişlerini sıkarak at üstünde gitti. Alnından terler boşanıyordu. Yüzü sapsarı kesilmişti. Çift atın çektiği üzeri kara keçeden yuvarlak tenteli arabası içinde Bâlâ Hatun yaşlı gözlerini ondan ayırmıyordu. Yıllar yılı fırtına gibi kükreyen adam, şimdi düşük omuzları arasına gömülmüş kafası ile kocamış bir kurda benziyordu.” (s.161)

Cengâver, romandaki hâdiseler : Söğüt, Domaniç ve İnegöl civarlarında cereyan eder. Osman Gazi'nin silâh arkadaşları komuşu

tekfurların yapacakları saldırı plânlarını kalede kalarak öğrenirler. Bu haberi Osman Gaziye ulaştırmak amacı ile üç arkadaş Söğüt’e doğru yola koyulurlar. Yol boyunca yaşananlar şu şekilde anlatılır: “Sabahın alaca karanlığında üç atlı İnegöl hisarından dolu dizgin ayrıldı. Üçünün de üstünde şövalye elbisesi vardı. Hiç konuşmadan at koparıyor, Söğüt istikametine gidiyorlardı. Bir pınar başında durdular. ‘Önce sırtımızdaki kefere elbisesinden kurtulalım,’ diye konuştu biri, ‘Sonra da namazımızı kılalım’. ‘Nasıl dersen öyle olsun Kara Mürsel Gazi.’ Atlardan indiler. Abdest alıp cemaatle namazlarını kıldılar. Dualardan sonra Kara Mürsel Gazi: ‘İyi iş becerdik,’ dedi. ‘Osman Beyimize ulaştırarak bol malumatla dönüyoruz.’” (s.15)

Osman Gazi, Samsa Çavuş, Sungur Alp, bir sohbet ortamında; göçebe yaşamından yerleşik hayata geçtiklerini dile getirirler: “Kara Mürsel hızla kapıya yürüdü, perdeyi kaldırdı karşısında Osman Gazi’yi görünce: ‘Siz miydiniz, Beyim?’ dedi. ‘Buyurun, safalar getirdiniz, içerde arkadaşlarla konuşuyorduk da.’ ‘Öyle yapıyordunuz, evet Kara Mürsel Gazi. Çadırlarda kapalı kalmaktan şekvâ ediyordunuz.’ ‘Beyim’ Elini kaldırıp susturdu: ‘Hakkınız var, bize göçer evli demişler, boşuna değil elbet, evimiz sırtımızda gezip durmuşuz yıllar yılı. Sonra gelmişiz Söğüt’e yer tutmuşuz, Domaniç yaylasını yazlık yapmışız, hayvanlarımızı otlatmaya başlamışız. Yetmemiş, hudut boylarına açılmışız. Kulacahisar’ı fethetmişiz. Bize oturmak yaraşmaz, fikirlerine aynen katılıyorum. İçeri girelim mi?’ dedi.”(s.28)

Harmankaya Beyi Köse Mihal, Osman Bey’in huzuruna gelerek küffarın taarruz hazırlıklarını bitirdiğini, haziran içinde de hücumla geçeceğini söyler. Bunun üzerine Osman Gazi, askerleri ile birlikte sefere çıkarlar. Bir süre yol aldıktan sonra, uygun bir mekânda mola verirler. Osman Gazi, yanındakilere şehit edildiği zaman Bursa’ya gömülmesini vasiyet eder. Osman Gazi, Bursa şehrinin, yeşilliği ve sağlam kalesi ile tanındığını söyleyerek sefer için yeni hedefler belirlediğini görürüz. (s.53)

Osman Bey, Karacahisar kalesine sefer yapmak için günlerce hazırlık yaptıktan sonra askerlerine hazır ol talimatı verir. Bunun üzerine bütün askerler,

sabah namazını kıldıktan sonra meydana toplanıp sonra yola koyulurlar. Karacahisar'ı kısa zamanda fetheden Osmanlı akıncıları akşama doğru da İnegöl kalesini fethederek sınırlarını genişletirler.(s.163,164)

Çatı, roman, Bilecik, Bursa ve Karacahisar'da cereyan eder. Osmanlı akıncıları Karacahisar'ı aldıktan sonra şehrin en büyük kilisesine giderek burayı camiye çevirmek isterler. Ancak kilisenin çok eskidiğini kir ve pas içinde olduğunu görürler. Anlatıcı dış mekânın, kilisenin iç mekânından daha güzel olduğunu belirtir: “Akça Koca, eski kilisenin tam girişindeydi; kilise girişi kadar dolmuştu. Girişin önünde bir sürü çizme, çarık, çedik, çapula karma karışık. Hasırların üstünde, hepsi de diz çökmüş bir kalabalık.. kilisenin dışında, daha bir saat öncesine kadar Malenciyalı olan, daha bir saat öncesine kadar kiliselerine sahip, tek tük yeni Karacahisarlılar; boшта gezen, yoksul, birden yabancılaşmış birkaç erkek birkaç kadın.. ve bir o kadar çocuk. Eski kilisenin içi, muhakkak ki, daha önceden kalan yıllanmış günlük kokularına sinmiş karışık kadın erkek nefeslerini şimdi şu sımsıkı safların yalnız erkek nefeslerinden saklamak istercesine izbe, sırlı, kapalı. Eski kilisenin dışı daha dost, açık.” (s.8)

Osman Bey'in yakın arkadaşı Kumral Dede, Karacahisar'a subaşı olarak tayin edilir. Kumral Dede, ilk önce şehrin cadde ve sokaklarını gezer. Gezip gördüğü yerlerin yıkık olduğunu görünce, onarım ve tamirat ile ilgili işlerin kendisine yabancı olduğunu söyler. Anlatıcı Karacahisar'ın cadde ve sokaklarını kısaca işler: “Subaşı olunca anladım babamın neden kaçtığını; benim işim değil subaşılik, Osman Bey beni niye seçti bilmem. Pazar yerini dolaşmak bana göre değil. Çerçi sanıyorum kendimi; Karacahisar'ın sokakları, kaldırımları, evleri kimi yerde üstüme yıkılıyor kimi yerde ayağıma dolanıyor; yolları düzene sokmak evleri onartmak benim işim değil, dülger miyim yoksa yolcu muyum ben ayıramıyorum kendimi. Pazarda gâvur almış Dede, malı karışık satıyor, noksan satıyor; Türkmen'i avanak buluyor.” (s.84)

Osman Bey, içinde bulunduğu şartların akınlar yapmaya elverişli olmadığını görünce bir süre beklemeyi tercih eder. Söğüt civarından ayrılmayan Osman Bey'in arada bir kayınpederi Şeyh Edebalı'nın tekkesine gitmesi arkadaşları tarafından eleştirilir. Anlatıcı Osman Bey'in bu durumunu kısaca belirtir: “ Osman Bey'in

yüzünü gören pek azdı. Delikanlılığına dönmüş gibiydi. Osman Bey; uzun yolculuklara çıkıyordu. Ne var ki bu uzun yolculuklar eskisi gibi değildi, sözgelimi Konya'ya kadar uzanmıyor, Germiyan toprağına girmiyor, Karası derelerini, bellerini dolanmıyordu. Kulacahisar'a çıkıyor, dönüp Domaniç'i kolaçan ediyor, Söğütte nefes alınca Karacahisar'a gelip sağı solu dinliyordu. Arada bir yol üstü aşiretlere göz attığı oluyor, İt Burnu'nda Edebalı Şeyh'in tekkesinde gece sabahlarca kaynatasıyla diz dize konuşuyor da konuşuyordu.” (s.93)

Karanlık Dağı'ndaki yaylanın aniden verimsizleşmesi Dalaman aşireti mensuplarını zor duruma sokar. Mağdur olan aşiret mensupları tekrar ovaya inerler:“Yaylak diye belledikleri Karanlık Dağ'ın Beleninde bile Dalaman'ın aşireti temmuzun sıkıntısını çekiyordu. Böyle giderse vaktinden önce yayladan inmek daha hayırlı olacaktı. Temmuz başına kadar gürül gürül Belenin, elini soksan neredeyse donduracak kadar soğuk akan suyu birdenbire incelmışti; hemi de nasıl bir incelme? Gözleriyle görmese de birinden duysa ol görüp inanası gelmezdi bir kimsenin. Üstelik o vakte kadar kışın yazın silme kekik boyamasında dümdüz, bastın mı ayak bileğince tırpanlanıp yatan çayırı, çimeni otu, yavşanı kelleştirivermişti; olacak iş değildi.” (s.145, 146)

Osman Bey, önemli bir konumda bulunan Bursa şehrini almak için şehri kuşatır ancak başarılı olamaz. Sağlam yapılı olan Bursa şehri, saldırılara anında karşılık verir. Osman Bey, Bursa'yı “Osman Bey'in aklı gerçekten Bursa'ya takılıp kalmıştı; varsa da Bursa yoksa da Bursa... Yer yüzü surlar içine kapatılmış Bursa olmuştu; Bursa'yı alamazsa Osmanlığından bir şey eksilecek, Osmanlılığı noksan kalacak gibiydi. Onun için yüklendikçe yükleniyordu; onun için gece demiyor gündüz demiyor yemiyor içmiyor Bursa'ya yükleniyordu. Bursa çökmüşü çoktan biliyordu, içerdekiler armut göğnümesinde sallanıyordu.. açlık canlarına tak demişti.. gel gelelim Bursa'nın inat Tekfuru canını dişine takmıştı. Bursa'nın inat tekfuruna kızmıyordu Osman Bey üstelik hak veriyordu: ‘Verilmez Bursa gibi kale; ben onun yerinde olsam ölmeden vermem’ diyordu” (s.399)

XIV. Yüzyıl:

Üçler Yediler Kırklar, romandaki hâdiseler Marmara Denizi ve Konya civarında cereyan eder. Orhan Bey'in oğlu Süleyman Bey, Rumeli'ye geçiş plânları yapar. Roman kahramanları Ece Halil, Gazi Fazıl ve Bilyeci Baba ile birlikte Rumeli'ye gitmek için Marmara Denizi'nde yolculuğa çıkarlar. Üç arkadaşın deniz yolculuğu esnasında yaşadıkları maceralar geniş bir şekilde anlatılır:

“Sal yalpalayıp kayalardan ayrıldı. Küçük bir dalga kopma su parçaları hırkama, sakalıma.. birkaç damlası gözüme sıçradı. Suyun tuzu gözümü yaktı; ovalamak isterken Ece Halil kötü kötü söylendi: ‘Vay şeytan!... Vay domuzun sol bacağı, vay uğursuz soyka!...’

Küreği kayaya takılıp kalmış, sapı avucundan sıyrılıp kurtulmuştu. Hayal meyal bir beyazlık, az ötemizde, sırtıyordu; Ece Halil öfkelenmiş, dizini dövüyordu: ‘Salaklık bende.’ dedi sonunda. Gazi Fazıl, salı, usul usul ters akıntının dönüşünü kollayarak, küreğin takılı kaldığı kayaya getirmeye çalıştı. ‘Altımızdaki kayalar keskin dişli her hal’ diyordu; ‘Tulumunun biri gitti, bir daha giderse tek tulumla çekmez salı bu deniz, çekmez; ha gözüm Allahım tulumlara göz kulak ol!’

Sabırsız davrandı Ece Halil; sal iyice yanaşmadan küreğin sapını yakaladı; belki de tulumları, kayaların keskin dişlerini düşünmüştü. Ne denizden anlardım ne de bir sala binmişim şimdiyece. Deniz toprak gibi güvenilir değil, cıvık; gözleri yüreğini saklayan insandan farksız; şimdi güzel ama az sonra sana ne oyun edeceğini bilemiyorsun. Halbuki toprağa baktın mı ne var ne yok görürsün, altında sağlam durur, kaymaz düşürmez seni; ben buyum işte, korkma gel der.”(s.14)

Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ile beraber Anadolu'da can güvenliği de ortadan kalkar. Bilyeci Baba, Gazi Fazıl, Ece Halil, bu tehlikeli ortamda Konya'ya doğru tedirginlikle yola çıkarlar. Her an karşlarına bir tehlike çıkma endişesiyle yaşarlar: “Kalabalık bir kervana katıldık Meraga'dan çıkarken. Beni Konya'ya kadar beş kişi götürecekti. Ama Konya'ya varmak kolay olmadı, çabuk da olmadı. Yıllar geçti; kervan soygunları, kaçırılmalar; kimi yerde esir olup satılışım, kimi yerde odalık, cariyeye ne bileyim buna benzer et, beden işleri. Ne var ki umutsuz olmadım;

yedi kat yerin dibinde de olsam bulup kurtarırız demişlerdi, bulup kurtardılar. Konya'ya kadar getirdiler. Konya'da da kaldık epeyce. Konya karıştı: Selçuklu Sultanı var mıydı yok muydu belli değildi. Moğollar, Baybars'ın adamları, Karamanoğlu, cimri yok bilmem kim... Bunca kargaşada Ali'nin öldüğünü de duyduk. Kumral Dede'nin konağını mı uçurmak isterken ölmüş, Osman Bey'e pusu mu kurarken yakalamışlar bilinmiyordu.” (s.109)

Rumeliye gitmek için yolculuğa çıkan üç arkadaşın deniz yolculuğu, romanın ilerleyen bölümlerinde tekrar karşımıza çıkar. Yolculuk sırasında, tehlikeli anlar yaşayan roman kahramanları, geçtikleri mekânları benzetmelerle ifade ederler: “Kıyıdan kolay kurtulamıyorduk. Su yüzüne fırlamış kayalar eskisi gibi değildi; altımızda hiç değilse iki kulaç deniz vardı. Gelgelelim bu derinlik, katı kayalardan rahat nefes almışken işimizi kolaylaştırmadı. Gazi Fazıl haklı çıktı, kıyı akıntısı, iki ileri gidersek bir geri atıyordu bizi. Gözlerimi denizden aldıkça Temaşalık Burnuna dikiyordum; gecenin koyulaşan deniz karanlığında Temaşalık Burnu daha katı bir koyu karanlıkta oturuyordu. Ece Halil, kürek kısmı kırılan sapı suda kürek niyetine her çekişinde bir başka çeşit hayıflanıyordu: ‘Soyhaya bak... Kör atın ciride çıkışı sanırsın!...’ diyordu; ‘Üç keçili Kürt gibi ne eğiliyor ne bükülüyor şu bak hele!’ diyordu, diyor oğlu diyordu... Kâh burnundan soluyor, kâh yüreğini geniş tutmağa çalışıyor ama Gazi Fazıl sağlam küreğini bir çekti mi Ece Halil iki çekmek zorunda kaldığından öfkesi baskın çıkıyordu. Bir ara, olduğumuz yerde dönüp durduğumuzu sandın; temaşalık burnunun karalığı, eyi bakıldığında bizden uzaklaşmıyordu. ‘Burgaça mı düştük ne?’ diye söylendim.

Ece Halil de güldü: onunki sıkıntılıydı: ‘Burgaçtan değil O’ dedi; ‘Fazıl’ın elindeki sağlam kürek bir çekişte salı götürüyor benimki sap sadece, yarımın yarısı kadar gücü yok.. geri kalıyor.. sağa dönüş bundan. Bir iki saat bu zorluğa katlanacağız çaresiz. Su üstü akıntısına varmadan rahat yok...” (s.133,134)

Kumral Dede’yi ziyaret etmek amacı ile konağa değişik kesimden insanlar gelirdi. Kumral Dede vefat ettikten sonra, konak eski canlılığını kayıp eder. Anlatıcı konağın durumunu şöyle ifade eder: “Kumral Dede’nin konağı eski tadında ballanmıyordu artık; petekleri söyünmüş, baldan çok mum gözeneklerinin arıları

tutmaya çalıştığı bir kovana benzemişti. Bir zamanlar Rahman Ağam, Kara Mürsel yiğit, Akça Koca, Konur Alp gibi nice yiğitlerin gelip gidip nasip aldığı adı duyulmuş duyulmamış nice erenlerin haleşip söyleştiği Konak, şimdi arada bir yol düşüren bir kervanın gelip konduğu, yoksul bir dervişin konaklamak için uğradığı az büyücek bir hana dönmüştü. Her gün ya bir debbağ ya bir okçu ya bir kılıççı yahut da başka bir esnaf bir yere göçüyordu. Gün dönümü fırtınalarından sonra toprağın bir sersemlemiş dinlenmesi vardır, ne yapacağını bilemez bir halde oturup beklemişliğe benzer bir tedirginliği yaşar ağacı, otu, kuşu, suyu tabiatın. Kumral Dede'nin konağı böyleydi: Yeni yetmeliğimde gözümü alan taş duvar aklı, o zamanlar hele ay ışığı vurdu mu yeni tımar edilmiş süt beyaz bir at derisinde ışıldar da ışıldardı. Şimdi, isli bir aklık habire dumanlanıyordu. Hamamın göz göz kubbesi toprağa doğru abanıyor, caminin minaresi akşamın bir an önce kararmasını bekliyor gibiydi. Belki de bana öyle geliyordu.” (s.156,157)

Dış mekânlarda cereyan eden olaylar kapalı mekânlardaki kahramanların ruh hallerini tasvir eder. Kış mevsiminde karların gece gündüz yağması, köpek havlamaları, gece meydana gelen gürültüler, yaşını başını almış Cendereli Halil'i olumsuz bir biçimde etkiler:

“Ciğerime bir kor düştü sandım. Zöhre'nin son anlattıkları, hele Âşık Ana'nın söyledikleri beni uzun uzun düşündürdü. Kar yağıyordu. Kadılık Evinin dar pencerelerinde biriken sıvama bir beyazlık gözlerimi aldı; soğuk, üşümüş baktım. Yağan kar iri, kuşbaşındaydı. Pencerede biriken sıvama beyazlıktan çok sıcak, sanki o beyazlığın aslı değilmiş gibi kendi halinde yağıyordu. Bir süre hiçbir şey düşünmeden yağan kara diktim gözlerimi. Bana bir şey hatırlatıyordu ama neyidi bilemiyordum; bulup çıkaramıyordum. Kışın son karı olduğunu düşünüyordum bir tuhaf umutla; bütün gece yağmıştı, bütün gece değil bütün bir kış yağmıştı. Bütün bir kış yağdığından da yorulmuştu, yağmağa kanıksamıştı; yorulmuş, kanıksamış bir umursamazlığı salınıyordu. Derken bir köpek havladı; hırslı, saldırmağa hazır havladı, bir ikinci köpek havlamaya karıştı, iki üç dört oldu. Köpek havlamaları bir şeyi kovaladı korkunç bir saldırı gürültüsünde. Odanın içindeyken, çevrem dört duvarken, bunca yaşın adamıyken korktum. Uslu mazlum yağan kar allak bullak oldu

zihnimde. Az önce, yağın kara bakıp bakıp da hatırladığımı sandığım ama ne olduğunu çıkaramadığım nesne, ufacık bir çocuk korkusunda eşeğe binmiş olarak geldi beni buldu. Ben bu koca adam, ben Cendereli Halil bir Burgaç'ın baş döndüren hızında küçüle küçüle Burgaç'ın merkezine doğru yuvarlandığımı sandım; orada, üç dört yaşında bir çocuk olarak buldum kendimi.” (s.321)

Orhan Bey döneminde, imâretevlerinde yoksullara yemek dağıtılır. İmâretin önünde uzun kuyruklar meydana gelir. Anlatıcı, oluşan bu kuyrukların uzandığı yerleri kısaca işler: “Halkın tümü yoksulu zengini, kızı kızanı sıraya girmiş sağı sakatı dememiş, genci ihtiyarı düşünmemiş İmâreti doldurmuştu. Yeni sürgün yeşili henüz korkak bir çınar yaprağı dalından kopsa da düşse, insan kalabalığından düşecek toprak bulamazdı. İmâretin önünde başlayan kuyruk Ayasofya Camisinden dolanıyor, Yenişehir kapısında iki kıvrım yapıyor, Göl Kapısı'na uzanıp iki kıvrımdan sonra sur boyunca Hadriyanus Kapısına ulaşır dönüyor yine Ayasofya'nın önündeki dört yol ağzını tutuyordu. Sabah namazından bu yana sonu gelmemişti.” (s.343,344)

Sahipsiz Saltanat, roman Ankara ve civarında cereyan eder. Kayıp olan Yıldırım Bayezid'in oğlu Şehzade Mustafa'nın, macerası ilk olarak Bizans'ın en işlek caddesi olan Mese Caddesi'nde geçmeye başlar. Anlatıcı olaylara başlamadan önce Mese sokağını kısaca tanıtır: Şehzade Mustafa ile kendisini yakalamak üzere peşine takılan iki kişi arasında Mese cadde ve sokaklarında amansız bir takip başlar. Şehzade Mustafa yakından bildiği bu caddelerde izini kayıb eder. Yaşanan koşuşturma şöyle ele alınır: “Bizans payitahtının çok sokakları gibi, Mesih sokağı da Tarı Meydanı'na çıkar, burada Mese Caddesi ile sarmaş dolaş sona ererdi. Bu sokağın diğer sokaklardan farkı her saat kalabalık oluşuydu. Daha çok akşam saatlerinde, diğer bütün sokak ve caddeler tenhalaştıktan sonra cıvıl cıvıl kaynardı. Bunun sebebi vardı tabii. Mesih sokağı İstanbul'un sefahat merkezidir. (s.7,9)

Şehzade Mustafa'yı kaçırmak amacı ile iki kişi şehzadenin peşine düşerler. Bizans sokak ve caddelerini iyi bilen şehzade izini kayıp ettirmek amacıyla Mese caddesine doğru yönelir: “Mese Caddesi'nden Tarı Meydanına çıkan zayıf, uzun boylu geç adamın yüzünde ay ışığı oynayıyordu. Fütursuzdu. Kimseden çekinmediği etrafına bakmasından belli idi. Halbuki yarım saattir iki kişinin peşinde olduğunu

biliyordu. Biliyordu ama, hiç istifini bozmamıştı. Ne adımlarını hızlandırmış, ne de korkusunu gösterecek başka bir hareket yapmıştı. Sakin sakin yürüyor, arada bir ay ışığında parlayan ve sapının altından olduğu ilk bakışta anlaşılan uzun kılıcıyla oynuyordu.

Mesih sokağının başına kadar hiçbir şey olmadı. Birazdan meyhanelerin bol olduğu yere ulaşacak, sarhoşların arasına karışacaktı. Acele etmiyordu. Arkasından gelen iki kişinin adımlarını önce hızlandırdıklarını, sonra koşmaya boşladıklarını hissetti. Ayak sesleri çok yaklaştığı zaman durdu. Ağır ağır geri döndü. Takip ettikleri adamın bu hareketine uyan iki serseri de durdu. Yüzlerini görmek kabil olsaydı nasıl şaşırdıkları belli olacaktı. Hiçbiri konuşmuyor, sadece bakıyorlardı. Sanki birbirlerinin kuvvetini ölçmek istiyorlardı.” (s.9)

Ankara Savaşı’nı yapmak amacı ile Anadolu’ya çıkan Timur birçok yeri yakıp yıkar. Durumu öğrenen Yıldırım Bayezid, Timur’un peşine düşer. Uzun kovalamacadan sonra Ankara’nın Çubuk Ovası mevkiinde iki ordu savaşa tutuşur: “Yıldırım Beyazıt, yıldırım sür’atıyla ordusunu hazırladı ve yüz otuz bin kişiyi peşine takarak yola çıktı. Timur’un Sivas’a gelerek oradan Tokat yoluyla Anadolu’ya doğru sarkmaya başladığını haber almış bulunuyordu. Süratle Tokat’a ulaşan Beyazıt orada kimseyi bulamadı. Timur, padişahın harekete geçtiğini haber almış ve yolunu kuzeyden güneye doğru aksi istikamette değiştirmişti. Sivas’tan hareketinin on ikinci günü Ankara’ya ulaştı. Kale kumandanı Firuz Paşazade Yakup Bey’den kalenin teslimini istedi. Yakup Bey kabul etmeyince de kuşattı. Ama Yıldırım’ın öncüleri birazdan kale civarında görünmeye başlayınca muhasarayı kaldırarak Çubuk Ovasındaki çayın berisine çekildi.”(s.34)

Geçitteki Ülke, romandaki olaylar :Buhara ve Semarkant’ta cereyan eder. Niğbolu’nun kale komutanı Doğan Bey, Niğbolu Savaşı’na başlamadan önce Niğbolu’nun içinde bulunduğu mekânın oldukça önemli bir yerde olduğunu düşünerek hareket etmekteydi. Doğan Bey’in, alınması güç olan yerlerin alınması için kararlı olduğunu görürüz. Anlatıcı Doğan Bey’in düşündüğü Niğbolu’yu şöyle tasvir eder: “Doğan Beğ hiç bilmediği hiç görmediği bir Niğbolu düşündü. Dört bir yanı kefareyle sarılı, dumanlar, koyu dumanlar içinde burçlar, surlar, mazgallar.. taş,

taş, taş duvarlar gelip gelip gitti gözlerine. Bu taş duvarları yumuşatmanın zorluğu; koyu dumanları dağıtmanın güçlüğü... kulakları uğuldamağa başlıyorken, ayrılmadan önce gördüğü Yıldırım Bayezid Beğ'in sesi, kulaklarındaki uğultuyu bastırdı: 'Yolcu yolunda gerek Doğan Beğ, gitmelisin. Hiçbir şey ölümün gücünde değildi, hiçbir yangın ölümün yakıcılığında da olamaz" diyordu. Hiç yerinde değil iken, hiçbir benzerliği yokken o sırada, o sözü söylerden Yıldırım Bayezid Beğ'in anlayamadığı iç acısını derinden derine duymağa başladı.”(s.70)

Hayvan bakıcısı Ecevit, kaldığı mekânlardan sıkılınca Konya'ya doğru yola koyulur. Yol boyunca sulak mağaralarda dinlenirken Niğbolu Savaşı'nın hazırlıkları yapan Osmanlı askerleri ile karşılaşır. Ecevit bazen yolculuğunu kendi kendine sorgular: “Düşünceleri donmuş, çöktü olduğu yere. Ense kökünde saçları yapış yapıştı.

Elini attığında kansı bir sıcaklık buğulanıyor gibi geldi saçlarından. Korkarak çekti elini. Nereye gidecekti? Konya'ya gidecekti gitmesine de Konya'ya varıncaya kadar nereye gidecekti? Düşüne düşün, dere ağzındaki sulu mağarayı buldu aklı. Derenin içinden geçilecek, mağara ağzındaki gölet diz boyudur diz boyu suda yürünecek, sonra mağaranın kumluğuna çıkılacak, doğrusu derinine gider, sağı kördür... Soldaki taş itilecek, iki adam boyu yüründü mü düz bir odadır artık, odadan odaya geçilir. Odadan odaya adam da vardır yiyecek ve yatak da. Bir kapağı atıp girebildin mi Osman Beğ mezarından kalkıp gelse bulamaz seni; Osmanlının yeniçerisi sarsa güç yetirip alamaz. Böyle demişti her deyişinde Kel Aynak, hem de bu mağara en sağlam kalesiydi, en güvendiği.

Dere ağzındaki sulu mağarayı hatırlar hatırlamaz Ecevit'li bir canlanmadır aldı. Umudunun üstüne umut yükledi, o umut yüklenmişliğiyle kalkıp yön arandı. Yolu sulu mağara yönünden az biraz sapmıştı ama eh ne zarar; o kadarcığı olurdu, kolayına çıkardı, tutturdu gitti. Sabah olmasına yakın iken dereyi geçmiş, geleği diz boyu adımlamış kumluğa ayak basmıştı. 'Huhh!' çekti derinden bir soluk aldı. Kumluğa ıslak, üşümüş, sırt üstü yattı. Uyuyuverdi ıslaklığına. Kel Aynağ'ın en sağlam mağarası, en güvendiği kale yüreğine güvenceyle girmişti.”(s.86,87)

Ecevit uzun yolculuğundan sonra Konya'ya gelir. Ecevit uzun bir süre Bursa da kaldığı için bu şehri Konya ile karşılaştırarak duygularını şöyle dile getirir: “İkinci üstüydü; tepeyi aşan yolu yarım düzlüğe dolanınca, aşağılarda, ayağının altındaymış gibi Konya buğulanıvermişti. Toz dese toz olmayan, döğülmüş inci dese döğülmüş inci olmayan bir buğu, aşağılardaki Konya'nın üstünde, ya yerden göğe ağıyor ya gökten yere yağıyordu. Bu ağma yahud yağma her neyse, gün batısına yatan güneşin ışığını öyle bir emmedeydi ki Ecevit, kaba soluğunu bir süre tutmak zorunda kaldı; soluksuzlandığının bile farkında olmadan gözlerini Konya buğusunun ışık süzölmüşlüğünden alamadı. Bir ara, Bursa'nın yeşil denizine daldı çıktı aklı ama Konya'nın yeşilden çok uzak bu inci tozlanmasındaki buğusu daha bir çarpıcı geldi. Bursa'nın yeşil denizine düşse hemen belli olacak bir damla karalığı, Konya'nın buğusunda erir giderdi, bu buğuya karışırdı. Yüreğinde öyle bir damla karalığına benzeyen ezilişler duyuyordu; öyle bir damla karalığının buğu karmaşalığında kaybolma arayışı debeleniyordu. Gözlerini kısmış, kısmış, kısmıştı.”(s.109)

Ecevit Konya'yı daha yakından tanımak amacı ile tekke ve camileri gezmeye başlar. Gördüğü yapılara hayran kalır. Anlatıcı Ecevit'in gezdiği yerleri şöyle işler: “Kubbesi yeşil çinili büyük tekkeye geldiğinde ancak, bedeninin her bir parçası, bağlandığı gözlerinden çözdü iplerini. Camiye de, türbeye de benzeyen tekke, ürküntüsünü gidermişti. Aklı almadı bunu. Rahatlatışını, tekkede çok tekkenin bahçesindeki çayır yeşiline, türlü çeşit güllerine, ağaçlarına verdi. Sur kapısından beri yürüyüp geldiği yolun sağlam soltu taş yapıları, kerpiç duvarlarındaki bozluk, sarayimsı konaklar, konağımsı medreselerdi içindeki ürküntü; gördüğü Konyalılar da bunlara benziyordu; ya taş yapı, ya kerpiç bozu biçiminde bakıyorlardı; hemen hepsinin de yüzü sarayimsı konaklar, konağımsı medreseler biçimindeydi ama hepsi de bozkır idi, Konya'yı bu bozkırın eli sıvamıştı. Halbuki önünde durduğu tekkenin bahçesinde Konya yoktu, Konyalı da yoktu. Bu bahçe, buraya, dünyanın birçok yerinden birçok paçalar halinde sökülüp sökülüp getirilmişti. Sanki şu pembe gül bir çingene gönlü, şu kırmızı şakayık bir frenk yüreği, oradaki eflatun bir acemin dumanlı ciğeri, şuradaki sarı, Ceneviz yüzü.. öte yandaki mor salkımlı çiçekler Venedikli gözler, bu debbağ çiçekleri urus gecesi; kehribar sarısında yana yakıla

tomurcuğa püskürmüş yıldız çiçekleri çimli gülüşünde. Daha bir sürü renk, bir sürü çiçek, bir sürü bilmediği ülkelerin bilmediği insanların şusu busu sanki. İnsanlar, böyle bir bahçede çiçeklendiği zaman ürkütücü olmuyorlardı demek ki.

Bahçenin yarı göğüs yüksekliği duvarlarına dirseklerini dayamış, çenesi avuçlarının içinde dalgın, çevresinden uzak, hepsi de yabancı olduğundan hiç birinden irkilmediği ülkelerin insanlarından alınma düşlü bahçeyi seyrediyordu.”(s.111)

Ecevit, gezdiği yerlerle ruh dünyası arasında bir bütünlük oluşturarak kendini rahatlatmaya çalışır: “Konya’ya geldiğinde hâlâ ikircikliydi. Doğru mu yaptığını eğri mi yaptığını kestiremiyordu. Yüreğini ferahlatan şey Bursa’dan ayrılmış olmaktı. ‘Bursa bitti benim için artık, kesinlikle bitti’ dedi. Yine de sarı öküzünü özlemişti. Ayrılırken eğilip uzun uzun öptüğü karamuk gözlerindeki ıslak karalığı unutamıyordu.

Bir müddet Mevlânâ Türbesi’nden medet umdu. Fakat semaa ol görüp alışamadı. Evet güzel bir dönüştü; evet tabiatın durmadan yenilenişi, gökle yer arasındaki yakınlaşma, Tanrının her zerrede bir ayrı dönerken bütünlenişi gözle görünüyordu ama neden, niçin, niye? ‘Ben zaten içimde dönüp durmaktayım. Ben zaten ruhumu bir çılgın musikiye bırakmışım öyleyse neden bu dış dönüş, bu uçmağa heveslenme oyunu kimin için?’ Hep sorular soruyordu kendine; ‘Yaşlandım, yaşlandım’ diye söyleniyordu.”(s.122,123)

Osmanlı Devleti’ne baş kaldıran Anadolu Beyleri, Timur’un Semerkanttaki konağına giderler. Erenlerden Seyyid Bereke de bu toplantıya gelir. Seyyid Bereke, Timur’un konağına geldiğinde, daha önceki toplantılarda oturduğu mekânları görür. Anlatıcı Seyyid Bereke’nin, gözüyle Timur’un mekânını ve genişlettiği toprakları hakkında şunları ifade eder:

“Timur Beğ’in öğle sofrasının kurulduğu küçük havuzlu taşlığa sapan aralığın kapısında daha önce de buna benzer bir oyun seyrettiğini hatırladı. Savaş meşvereti tam aksi yönü, Hazarın gün batısını kararlaştırmış tümenlerin göstermeliği Hazarın gün batısına yollanmış iken gece yarısı ters bir dönüşte hızlanarak asıl tümenlerle bu

yanda birleşip Kafkasya'ya inivermişti.. hem de nasıl? Kafkasya'nın taş geçitlerine taş yağdırmacasına; öyle bir yandım Allah dedirtmecesine ki bir daha Kafkasya'yı bulursan benzet Kafkasya'ya! “Sebebi?” deyip sorduğunda Timur beğ yarım yamalak gevelemiş, ham haşalot: “ Kendimi bilmesem kendime bile inanmayacağım Seyyid Bereke” demişti. “Meşverettekilerden biri, hangi biri bir kaçı bile birden, yapabilir, nereye gideceğimizi kesinlikle bilseler satarlar bizi, hiç düşünmezler, satarlar!”(s.189,190)

Seyyid Bereke, ve Anadolu Beyleri Timur'un büyük bahçesinde ağırlanırlar. Seyyid Bereke, Timur'un manzaralı bahçesini çok beğenir. Bahçedeki mimariyi dikkatle inceler. Anlatıcı bu manzarayı şöyle işler: “Büyük bahçe, eflatunlu uzun çardağın eflatun morluğuna benzenmiş yeşil loşluğundan sonra bin türlü çiçeğin, arının, kuşun, ağacın, güneşin doymuşluğunda set set bir hazımsızlığın yorulmuşluğu gibi geldi nedense Seyyid Bereke'ye. O zamanaca, bu bahçeye her girişinde bir terslik hisseder de tersliğin nereden geldiğini bilemezdi. Böylesine bir yalancı dünya cennetinde neden bir terslik bulunsun? Acayibine giderdi. Emir Timur bu bahçeye bütün gönlünü doldurmuştu. Kemer köprülerin, küçük dereciklerin, pınarların, fişkırان su sütunlarının.. akla geldik gelmedik cihan zenginliğinin doluşturduğu, özenilmiş bezenilmiş bir bahçe.. doğru.. gel gör ki şimdi anlamıştı tersliği.. Semerkand'a tepeden bakan pek tepeden bakan; pırıl pırıl yeşil, mavi, mor, kırmızı zenginliği toprağın üstünde mantar mantar canlandıran Semerkandı ayaklarının altına alan bu bahçe hazımsızlık illetindeydi... tıpkı? Tıpkı? Emir Timur gibi.. demek geliyordu diline Seyyid Bereke'nin gönlünden .”(s.214,215)

XV. Yüzyıl:

Darağacı romanında hadiseler Sivas Tokat ve Amasya'da ceryan eder Yıldırım Bayazıt Han ile Ali Paşa Bizans'ı almak için ilk önce boğazın etrafında keşifler yaparlar: ‘Boğaz, mavi çırpıntılarda akıyordu. Ali Paşa çimlenmiş toprağın kokusunda gençleşmiş damarlarının yorgunluğunu duydu; uyumamak için çırpınan bir yorgunluktu. Gözaltından Yıldırım Bayezid Hana baktı... diri hiç gevşememiş, lâkin buralarda değildi, buralarda da görünmüyordu. Ne güneşte ne toprakta ne suda. Bunların üçünün arasında gidiyordu halbuki. Sık sık Boğazı ölçüyordu, tepeden

bakışı karış karış uçuyor, konuyor. Boğazı arşınıyordu... aşağıda veryansın bir uçarı güzellik varmış yokmuş bilmezcesineydi; suyun hıştırsız düzünde gezinen gözleri korkunç bir arayış içindeydi. Hesaplar buralarda olmalıydı.’(s.8)

Yıldırım Bayazıt Han’ın Bursa’da yaptırdığı camiye kapanır ve dışarı çıkmaz. Ali Paşa bu durumu şöyle açıklar:

Ali Paşa, Bursa’ya gelir gelmez, kendi yaptırdığı camisinden pek dışarıya çıkmaz olan Beyazıt Beği bu yüzden hele bu sözü, bu yürek yangınından farksız sözü yüzünden çok az rahatsız etmeğe çalışıyordu. Câminin girişte sağdaki genişçe odasını kendisi için yaptırmıştı sanki. Sedirsiz, divansız, mindersiz; düz çıplak bir oda, yerde gösterişsiz bir iki halı. O bir iki halıya ters düşen alabildiğine nakışlı, cafcacflı; baştan başa kuş ötümünde bir uzun Türkmen kilimi.(s.11)

Yıldırım Bayazıt Han Konya halkının mahduriyetini gidererek onların sevgisini kazanır: “Yıldırım Bayezid Han, Konya üzerine geldiğinde harman vaktiydi.Çerilerin atları, aç kalmıştı. Varıp Konya halkından ücret karşılığı arpa istediler. Konya halkı: “Hisardan nasıl çıkabiliriz? Yıldırım han izin vermez ki. Durum Yıldırım hana bildirildi ve gerekli izin verildi.Hisar halkına adam gönderildi. Hisar halkı da hisarlardan çıktılar.Dilediklerince arpalarını, buğdaylarını değeri üzerinden akçe karşılığı sattılar.Akçelerini alıp hisarlarına girdiler.Hisar halkı Yıldırım Handan bu adaleti görünce Konya’ yı Yıldırım hana teslim ettiler.” (s.26)

Darağacı romanında pazar yeri farklı bir amaç için kullanılır. Halkın kalabalık olduğu Serez Pazarı’nın ortasına darağacı kurulur. Şeyh Bedreddin darağacına getirilerek Serez Pazar’ında astırılır. Anlatıcı Serez Pazar’ını ve Şeyh Bedreddin’in asılmasını şöyle ifade eder: “Darağacı Serez Pazarı’nın içinde demirci çatısının önüne çatılmıştı. O sırada, Sefil Ali bir koşu uçu, sakladığı samur kürkü kapıp geldi, Şeyh Bedreddin’in başından geçirip omuzu üstüne örttü. Darağacı’na, Bedreddin’i samur kürk altında getirdiler. Yol kıyısına iki geçe toplanıp iyiden kötünden seyre dolaşanlar, yasavulların, kolcuların arasında gider yalınayak bir samur kürk gördüler yalnız, başka bir nesne görmediklerine daha sonra yemin üstüne yemin ettiler. Çıt çıkmıyordu, ince yağmur sicim sicim iniyordu, ince yağmur siyim siyim Serez

Pazar’ında darağacına siniyordu. Darağacının altına gelindiğinde Şeyh Bedreddin’in samur kürkü aldılar üstünden, bir kere daha dört gömleğe kaldı, gömleğini de çıkardılar. İnce, siyim siyim yağmur çıplak etine değdiğinde, Şeyh Bedreddin bir cızırtı duyduğunu sandı, bedenini buğulanmış, duman çıkarırken gördü, darağacına baktı, bir tuhaf bir buruk...

İnce yağmur siyim siyim. Soluk bile alınmıyordu ortalıkta. Çingene üç ayak sekiye çekiverdi! Bir sallanma. İnce ince siyim yağmur yalpalanması gibi... sonra, Bedreddin’in gözleri birden açıldı. Nar gibi kızarmış, sıcak taze bir somun.” (s.433)

Darağacı romanında konak suç işleyen kadıların cezalandırıldığı bir mekân olarak işlenir. Yıldırım Bayezid’in talimatı ile Alboyacılar Çarşısındaki konağa yanlış hüküm veren kadıların cezalandırılması için hepsini bir araya toplarlar. Bu nedenden dolayı konak güvenlik altına alınır. Yıldırım Bayezid’in değişik bakan gözleri kıymıklanmıştı, her bir kıymığı bir ucundan tutuşmuş alev almıştı, giderek yangına varıyordu. “Bu gün, hemen şimdi, Alboyacılar Çarşısındaki koca konağa doldurulacaklar. Konak sağlam gözetlene, sağlam kilitlene, bir kaçan olmaya! Yarın kuşluk vakti, koca konak ateşe verile; içindeki kadırla birlikte yanmasını yerinde gördük. Öyle bir yüz karamızı böyle bir yangın temizler ancak. Duydun mu?”(s.15)

Anlatıcı zaviyelerin mimarisine kısaca değinir:

‘Zaviyenin içi dışından ayrıca değildi. Aş ocağı, mescidi, zikir odası şusu busu beş göz oda... konuk odası da bu beş göz odanın içinde sayılırsa var kıyas eyle zaviye nasıl yoksuldur.’(s.288,289)

Baltaoğlu ve Kara Papaz, romanın hâdiseleri Gelibolu, İzmir ve İznik civarında cereyan eder. Baltaoğlu Süleyman Bizans’taki görevini tamamladıktan sonra Edirne’ye gelir. Eşi Gülbeyaz’ın ailesini bulmak amaca İmralı Adası’nın yollarını tutar. Eşi Gülbeyaz’ı himaye eden Aya Sotiri Manastırı’nda papazlık yapan Petraki’yi bulup eşi ile ilgili söylentilere son noktayı koymak ister. Baltaoğlu Süleyman uzun yolculuğu sırasında hem maceralı anlar yaşar hem de İmralı Adası’nda olup bitenleri öğrenir: “Baltaoğlu, yol vaktini gerçekten iyi ayarlamıştı. Öyle istiyordu ki, İmralı Adası’na ne geç ne de erken varsın. O, karşı kıyıya

varıncaya kadar, akşam duası zamanı geçer, köylüler yataklarına çekilirdi. Küçük adadaki yaşantı, kümes hayatından farksızdı. Birkaç sofı Hristiyan hariç, öteki Uruncuklar, akşam yemeğinden sonra Meryem Ana tasvirinin önüne geçer, kısa bir duadan sonra, yataklarına çekilirdi. Azıcık gecikenler olursa da bunlar, Cennette daha iyi bir köşke sahip olmak için, Tanrıya, İsa'ya ve Meryem'e daha uzun yalvarırlardı.

Baltaoğlu, batı burnunda yelken aktardı. Kayığın burnu kumlara sürtündü. Bir kedi çevikliğiyle kumsala atladı. Elindeki ipi, zeytin ağaçlarından birine bağladı ve Aya Sotiri Manastırına doğru ilerlemeğe başladı. Ortalıkta çıt yoktu. Bütün ada, bir ölüm uykusuna yatmış gibiydi. Uzaklarda bir iki köpek havlıyor, bazı kulübelerin penceresinden hafif, ölgün ışıklar sızıyordu. Aya Sotiri Manastırı, yıldız aydınlığı içinde olduğundan daha da heybetli görünüyordu. Küçük köy evlerinin arasında yükselen kilise, kapkaranlıktı. Papaz Petraki yapmış olacaktı.” (s.7, 8)

Sultan Mehmet Çelebi, Baltaoğlu Süleyman'a yeni bir görev vermek amacıyla Bursa'ya çağırır. Baltaoğlu Süleyman, eşi Gülbeyaz'ı da yanına alarak Bursa'ya gider. Geç bir vakitte Bursa'ya geldikleri için doğruca aile dostları olan Hacı Evhat Beye misafir olurlar .Baltaoğlu Süleyman, Çelebi Mehmet'in huzuruna çıkarak Osmanlı Donanması'nın güçlü olması için yapılması gerekenleri detaylı olarak açıklar.

Anlatıcı yapılan yolculuğu ve saraydaki görüşmeleri tasvir ederek işler: “Süleyman yanında eşi olmasa, Bursa-Gemlik yolunu kolayca alırdı. Atını ökçeler, tozu dumana katıp Eski Saray önünde dizgin kasardı. Ne var ki bu yolculuğu kona göçe yaptı. Rastladıkları her pınar başında mola veriyorlar, şehre ağır aheste gidiyorlardı. Nasıl olsa akşama kalacaklardı. O saatten sonra devletlü beyin yanına gidilmezdi. Doğru çekip Hacı Evhat'ın menziline gidecekler geceyi orada geçireceklerdi. Bu yüzden hiç acele etmiyorlardı. Geceye kalsalar da bir önemi yoktu. Nitekim öyle oldu. Bursa varoşlarına ulaştıkları zaman yatsı ezanları okunuyordu. Doğru Hacı Evhat'ın menziline yöneldiler. Yolda attan inerken şehir ilk uykusuna hazırlanıyordu. At uşakları, seyisler koşuştu, içeri haber salındı. Hacı Evhat, misafirlerini karşıladı. Vakit geçtiği için uzun boylu konuşmadılar. Sadece

Gülbeyaz ihtiyar savaşının eline öptü sonra kendileri için hazırlanan odaya çekildiler. (s.45)

Baltaoğlu Süleyman gösterdiği başarılarından dolayı Çelebi Mehmet tarafından Gelibolu bey tayin edilmiş ayrıca; Derya Kaptanlığına atanmıştı. Haberi alan Baltaoğlu Süleyman'ın sevinci coşkulu bir şekilde anlatılır:

“Baltaoğlu, Gemlik doğrultusunda yol alırken sevincinden uçuyordu. Çok iyi haberlerle dönüyordu. Bursa'dan. Çelebi Mehmet, kendisini resmen Derya Kaptanlığına atamıştı. Ayrıca Gelibolu'ya bey tayin etmişti kendisini. Bütün tımarları Gelibolu toprağından verilecekti. Ayrıca Gemlik tımarları da onun olacaktı. Gemlikteki çiftliğini, hayvanlarını, koyun ve at sürülerini dilerse satacak, dilerse adamlarına idare ettirecek, dilerse, dilediğine bağışlayacaktı. Bunların hangisini yapmalıydı. Buna sonradan karar verecekti. Konuyu Gülbeyaz ile enine boyuna görüştüktan sonra...” (s.75)

Baltaoğlu Süleyman, Bizans'a yakın adalarda konaklayınca, Bizans donanması durumu fark ederek harekete geçer. Baltaoğlu Süleyman da donanmasına hücum emrini verir. İki donanma şiddetli bir biçimde çarpışır, asil olarak bilinen Bizans şövalyeleri yenilerek gemilerini teslim ederler:

Bey gemisi, Santa Treza'ya (Papalık kalyonunun adı, Santa Treza'ydı) yanaştı.Süleyman ve Gülbeyaz Hatun bir ipe tırmanarak güverteye çıktı.Osmanlı savaşçıları, teslim olan şövalyeleri ipe dizmekle meşguldü:

‘Gazanız kutlu olsun şahbazlar!

‘Ömrüne bereket Süleyman Beyimiz.

‘Yaban eşeklerini kolay nalladınız sanırım.

Genç kadının yüzü, bir bulutla gölgelendi. Yüz çizgilerinde acımadan daha çok,iğrenme belirtileri vardı. O, şimdiye kadar şövalye denince, yiğit, cesur zayıfın koruyucusu falan gibilerden adamlar düşünmüştü. Oysa şu dakikada neler görüyordu. Belindeki kılıcına davranmadan teslim olan, develer gibi ipe sıralan, korkudan çehreleri ağaran bir alay gibiydi. Baltaoğlu, Gülbeyaz'ın tiksintisini anladı.

Beş kaportadan içeri daldılar, dik dik merdivenden indiler,karanlık pis kokulu bir alanda buldular kendilerini. Tavanda sönük bir kandil yanıyordu. (s.99, 100)

Baltaoğlu Süleyman, Gelibolu donanması ile civarda bulunan adalara akınlar yaparak deniz sınırlarını genişletmeye devam eder.Yanından ayırmadığı eşi Gülbeyaz ile adadan adaya giderek mücadelesine devam eder. Anlatıcı Süleyman Baltaoğlu'nun Gelibolu ve çevresinde yaşadıklarını geniş bir şekilde dile getirir: “Donanma Gelibolu’ya yerleşeli iki yıl olmuştu. Baltaoğlu, eşinin denizden görüp de beğendiği sırtta küçük ve düzel bir ev yaptırdı. Bu konak yavrusu, denizi bir uçtan bir uca görüyordu. Limanda yüzden fazla gemi yatardı.

Baltaoğlu şöyle bir düzen kurmuştu: Dardanos’un (Çanakkale Boğazı) iki geçesindeki tabyalar, ciddi bir biçimde kontrol ediliyordu.. Rüzgârın hızlı estiği günlerde, Tenedos’tan (Bozcaada) kalkan yabancı gemiler, orta sulardan tehlikesizce geçip İstanbul yolunu tutuyordu. Süleyman Bey, gece gündüz; denize postalar sürüyor ve geçidi gözaltında bulunduruyordu. Koyduğu düzen gereğince, İstanbul’a geçen veya İstanbul’dan Akdeniz’e inen her gemi, Osmanlı devriye gemilerini görünce yelken indirecek, gemisini aratacak. Gemilerde Türk-İslâm kürekçiler varsa bunları teslim edecekti. Ayrıca, İstanbul’a savaş malzemesi götürmek yasaktı aranan gemilerin ambarında böyle bir şey bulunursa hemen müsadere ediliyor; esir, forsa ve savaş malzemesi çıkmazsa, serbest bırakılıyordu. Ne olursa olsun her yabancı gemi, Osmanlı Derya Kaptanı haraç ödemek zorundaydı.(s.96)

Ebem Kuşağı, romanındaki hâdiseler: İzmit, Konya ve Şam’da cereyan eder. Erenlerden Çerçi ile Sefil Ali, Anadolu’yu gezerek eşyalarını satarlar. Edirne’ye gelen iki arkadaş kaldıkları odada bir süre sonra sıkılmaya başlarlar. Dışarıdan gelen seslerle, odanın atmosferi arasında bir ilişki kurmaya çalışan anlatıcı gelişmeleri şöyle verir: ... “Çerçi mırıltısını kesti. Üç dört adım genişliğinde beş altı adım eninde bir oda; somurtur gibi sustu. Daracık cam toz bağlamış pencereden gelen sabah alacası, somurtur gibi susan odada bunalmış bir sessizliğe yattı. Dışardan ya cami dönüşü ya da iş çıkışı yürüyüp gitmekte olan uzun öksürükler geldi. Sabah alacasında karanlıklaşmış öksürükler, boğukçaydı, odadaki sessizlikle birleşince yalnızlaşıveriyordu.

.....Çerçi, Sefil Ali'nin bütün bedeninden sarkan öfkeye aldırış etmeden sedire kurdu, sırtını duvara dayadı. Dışarıda sokak, daha önceki boğuk ve karanlık öksürüklerden arınmış, sabahın aydınlanışında canlanan yeni bir günün çekimser gürültülerine yaşıyordu. Çerçi, Sefil Ali'nin iğne ucu öfkelerine değil daha çok sokağın bu yeni yaşayışına kulak veriyormuş görüntüsünde: 'Şu ev' dedi. 'Ne senin ne benim. İne Beğ'den Minnet Beğ'e kalmış, Minnet Beğ'den sana.

Çerçi de Sefil Ali de sağırlaşıverdi; bir kuyu derinliğinde kuyunun çeperlerden döne döne dolaşa inen uzak, uzak, uzak kapı tokmakları, kuyunun dibindeki Sefil Ali ile Çerçi'nin kulaklarına sularda boğularak geliyordu. Odanın daracık tozlu camı, canım dışındaki çingırdağı karmakarışıklaşan sabah Öylesine bir kuyu dibinin yalnızlaşmasına bürünmüştü ki Sefil Ali ile Çerçi bu yalnızlaşmada güm güm vuran kapı tokmağının sağır sesini yadırgamışlardı. Aylardır ilk defa çalman kapı!'(s.5, 13)

Mekânın içinde bulunduğu olumsuz şartlar roman kahramanlarının ruh durumunu da etkilediğini görürüz: "Uğultulu, izbece, serinliği toprak neminde rahatlamış gibi bir değirmen uykusu varı yoğu dünyanın dışına çekmişti. Unsu bir koku, çatı hatıllarında ipliklenmiş eski yıllara ekleye sarka ağlanmış un tozlarının düşmekle düşmemek arası salınışı; hatıllarla merteklere ve mertek aralarından görünen damın çamur sıvaşma toz toz yapışmış. püsküllenmiş un döküntüleri yıllardır yerinden kalkmayan bir alışkanlığı saat dönen taşlara sindiriyordu. Kaba yontulmuş tahtaların kabaca çakılmasından olma kapı. eskimiş bir zaman kavrulmasındaki rengiyle gün ışığını gönülsüz gönülsüz içeriye atıyor, ardına kadar açık olmasına rağmen gün ışığı belki de o gönülsüzlükten bir adım beriye gelemiyordu; hemen kapı önünde çiğ çiğ ısıldıyordu, sıcaklığını orada bırakıyordu. Dışarıdaki ağır sıcak orada boğulanıyor, dışarıdaki gün ışığı orada çömeliyor, içerideki uğultu ve unsu koku oradaki ağır sıcakla gün ışığı çömeliliğini durmadan itiyordu."(s.43)

Erenlerden Horoz Dede, Şehzade Mustafa ile karşılaşır. Horoz Dede, Konya'daki tekkeye gitmek amacı ile yola çıktığını söyler. Şehzade Mustafa da Horoz Dede'ye eşlik ederek tekkeye giderler. Tekkede sıcak bir ilgi ile

ağırlanırlar. Anlatıcı yaşananları şöyle işler: "... Surlara varmadan tekkeye ulaştılar. Dışarıdan hiç belli olmayan çok az aydınlanmış tekke içi Mustafa'ya ayrı bir ağ oldu; dinlendiriciydi; bir başka türlü unutturucuydu; yumuşatıyordu. Şeyhin yanma girdiğinde ise kalıplanmağa hazır bir mum ısınmasında olduğunun farkına vardı. Nasıl bir kalıp olursa olsun, düşünmeden dökülebilirdi.

Şeyh, Mustafa'ya açıldığında Cennet bahçelerine kavuşulacak bir kapı ışılamasında karşıladı. Öyle bir ışılamayı Mustafa bir kere de çocukluğunda görmüş olduğunu hatırladı. Ötesi bir sır. Mustafa içeride duyduklarını Horoz Dede'ye anlatmadı. Horoz Dede de sormadı zaten. Şeyhinin sesini yalnızlık odalarında bir defa duymuş olanların o sesin götürmek istediği yere muhakkak gideceğini biliyordu; hele bir de Mustafa'nın durumunda olanları nasıl sürükleyeceğini...

O gecenin sabahına yola düşüldü; yolun ucu Buharaysa sonu Konya olacaktı. Sabah namazının yeğnilenmesinde çekilmiş yol besmelesi Horoz Dede'yi ilk defa hüzünlendirdi. Evinden ayrılmak istemeyen ama ayrılmasının şart olduğunu da bilen bir çaresiz yetimin gözlerinde düşüvermiş acayip iri gözleri Buhara'yı içmecesine gezindi, görebildiği kadar. Mustafa ise sabırsız duyguların kaynaşmasındaydı."(s.71)

Sefil Ali ile Çerçi gittikleri her yörede farklı bir ortamla karşılaşırılar. Bu farklılık Anadolu'nun bir güzelliği olarak karşımıza çıkar: "İzmit'in iskele pazarında elinde kalan, biriken, elden çıkaramadığı malları satma çabasına daldı. Çoğu yumurtaydı, cevizdi, bademdi; buğday, bulgur, tarhana idi; bunun gibi değişik tokuş mallarıydı. Mal diyordu Çerçi bunlara, kazancının karşılığıydı. Bir küçük torba dolusu soğanı, biraz mercimeği bile vardı. Akça dersen eh, birkaç kuruşa akçe diyebilisen. Anadolu Topraklarının İzmit'e kadara görüp tanıyabildiği köylüsünde bu akçe denilen meretin ya adı yoktu, değişikti ya da adı bilinen kendi bilinmez cinsten bir efsaneliği vardı."(s.112)

Çerçi, İzmit'ten sonra Ankara'ya gider, Elindeki mallan tüketmek amacı ile Samanpazarı'na uğrar. Hemen yanındaki Koyunpazarı'na da bir göz atan Çerçi pazardaki muhteşem kalabalığı görünce şaşkınlığını gizleyemez:" Gele gele Ankara'ya gelmişti. Samanpazarını şöyle bir dolaşmış, işine yarar bir nesne

görüp beğenmediğinden odun pazarına atlamıştı. Oradan da koyun pazarına. Kesin kes bilmiyordu ama, adımlarına dolandığını sandığı bir İpin çeke çeke Koyun pazarına götürdüğünü hissediyordu. Hava günlük güneşlik, vakit kuşluğu bir parmak geçmiş, kalabalık da sıkıntısız idi. Koyunpazarının alt başında ayaklan dolanır gibi oldu Çerçi'nin; duruverdi, İki üç adım Ötesinde kuş uçuşu bid yürüyüşle bu yana gelen Akşemsettin Hoca idi. O idi tabii, ondan başkası olamazdı; hafiften buğulu islerde bir sakal koyuvermişti."(s.133)

Bir süre Ankara'da kalan Akşemseddin, Ankara'nın farklı bir coğrafi yapısının olduğunu görünce şaşkınlığını gizleyemez. Akşemseddin toprak ile tabiatın bir bütünlük içinde olduğunu ifade eder: " Ak Hoca evlerin aralanıp kale eteğinin yokuşa sardığı bir otlukta aranır gibi durdu. Yukarıya doğru tırmanan, yer yer toprak yer yer kaya çıkıntılı yokuş kale bedenlerine varıyordu; aşağıya doğru kepir kupür yuvarlandığı sanılan iniş ise evlerde duruyor, daha aşağılarda Ankara'nın düzlüğü bomboz sırtıyordu. Bir düzlükten çok güneşin altında serilmiş bir yorgan hayvan solumasında yatmakta olan bir kır; güneş orada ağır ağır sağılıyor, toprak Ölüyordu; sonra sağda ve solda tepelere doğru tırmanan yeşillikte ölen toprağın dirilme azmi göğü tutuyordu, ondan sonrası da parlak bir güneş maviliği ki ölümle kalım arasında bir düşünceli hayat."(s.139,140)

Ankara'yı gezen Çerçi, meydana gelen tabiat değişikliklerini uzun zaman gözlemler. Anlatıcı Ankara'nın dış yapısını benzetmelerle tanıtmaya çalışır: " Ankara boşalıvermişti; kirini pasını atmış, hayını huyunu dökmüş, aldısını verdisini bir kıyıya boşaltmıştı. Kır olanca haşmetini bir gece sonuna boyamış, alabildiğine açılmaktaydı. Doyumsuz bir hürriyetin serinliği salınıyordu. Bir kağıt genişliğinde uyku dinlenmesini uzunluğuna sermiş toprak bir yol mırıl mırıldı. Her adımda biraz daha gerileyen Ankara'dan, böyle bir anda, bir sağanaktır koptu; er ezanıydı. İnceli kalınlı ama her biri ezgisini kendi düzenine dökmüş seslerdi. Çerçi dönüp baksa Ankara evlerinin bacalarından tüten incecik tütünler gibi bu seslerin de gecenin içinden yalpalanarak yükseldiğini görebileceğini sandı. Her ses bir birleşme noktası ararcasına muhakkak ki Ankara'nın göğünü dolup dolanıyor, birleşme noktasına yöneliyor, sağdan soldan gelen gelen seslerle ele ele vermiş bütün sesler dönüp

dolaşarak Ankara'nın göğünde ev ev yankılanıyor dışarılara, dışarılara rüzgârlanıyordu,"(s.146)

Bizans'ta casusluk yapan Osmanlı komutanlarından Burçak, yakalanınca doğruca Bizans zindanına konulur. Zindanın çok kötü bir durumda olduğu gözlenir. Burçak zindanda sıkıntılı anlar yaşar. Anlatıcı zindanı ayrıntılı bir biçimde ifade eder: "... Burçak getirildiği yerin eski zindan odası olmadığını gördü. Ötekinde bir kuru sedir vardı hiç değilse, üstü sapla samanla örtülü, tahta kurularının kemirdiği kararmış küflerde bir sedir zindanını döşeme taşlarının soğuşunu alıyordu; gece ayazında büzülüp sığınılacak bir tahta ısınmasını hayal ettiriyordu en azından; burada o da yoktu. Döşemesinden duvarına taş taş taş.. tepesinde karalığında bitlenmiş hatılların çatısı, merteklerin soğuk Örumceklenmesi; ötekinde bilek kalınlığında demirli el kademci da olsa bir ışıklık vardı iyi kötü burada aydınlık hak getire. İçerisi de bir nem kokusunda ki sorma; küflü bir nem, vıcık vıcık. Halbuki değildi. Gün yüzü görmemiş otların nicedir serili durduğu karmakarışık bir zindan döşemesi, belki de gün yüzü görmeyisin nemlenmesinde çürümüştü, bastığında otun nemlene nemlene çürümesinden olma bir yumuşamaya basıyordun bu da Burçağa vıcık vıcık bir bataklık yüzü hissi veriyordu. 'Bizi niye getirdiler ki buraya?' deyip düşündü. 'Üç gün nasıl geçer böyle yerde yoksul Burçak? Üç günde çürümez misin?'(s. 177, 178)

Ak Şemseddin, Ankara'nın Zülfazıl Köyü'nden, çocukluğunun geçtiği Şam'a gider. Şam topraklarına girer girmez bu mekânların çok değiştiğini görür: "Ak Şemseddin, Şam'a geldiğinde ummadığı bir rahatlamanın doruğundaydı. Hava yumuşak mı yumuşak; hâlbuki sıcaklığı ter dökmesinde bunaltıcıdır sanıyordu. Suyu köpük köpük bir lezzet halbuki kirecimsi , çölümsü hattâ susuz sanmıştı, dudak çatlatmasında. Ve toprağı yeşildi Şam'ın; hâlbuki kum incelmesinde yığın yığın bir zerrecikler mahşeri sanıyordu, toprak yerine kumlaşmış bir güneşin uzanıp gitmekte olacağından o kadar emin idi ki.

Daha kapısından iç sokaklarından adımını attığından bir güllenmiş yelin alnını okşadığını, kıvrıkklanarak uzayıp yüzünde topuklanmış sakalın araladığını görünce Şam'a değil de doğup büyüdüğü topraklara, sokaklara ayak izlerinden

mühürler bıraktığı sımsıkı tanıdık evlere, eskimiş bir ömrün içli dışlığında boy atmış ağaçlara, bir de çocukluğuyla sıkı fıkı olmuş kuş yuvalarına geldiğini şaşırarak görmüştü. Oysa ki Ak Şemseddin'in

defterinde şaşmak pek yazılı değildi. Şaşılacaksa şaşmanın bir tek Tanrı'nın işaretlerine olmak gerektiğine inanıyordu. Onlar da insanlardı, insanlar gibi yarattıkları her şey idi. Şaşmak aptallaşmak olmadığından Ak Şemseddin'in dilinde, kalsa kalsa hayran kalınırdı bunlara da; kalırdı, kalıyordu.

Bütün yol boyu, Ankara'nın Zülfazıl Köyü'nden Şamaca gelen yürüyüşler, sıkıntılar, beden yorgunluklarına eklenmiş en kötü yorgunluk olan ikinciklenmeler Şam'a girdiği anda, bîr yılanın terk edip gittiği eski kabuğu gibi üzerinde kaymıştı, onca yolu yürümemiş bir Ak Şemseddin dinçliğinde özünü yalnız komuştu."(s.214)

Ak Şemseddin, derin düşünceler içinde bir hana gelir. Anadolu'dan gelip gidenlerin uğrak yeri olan handa değişik yapıda insanların olduğunu görür: "Tozlaşmış uykuların arasında bir seslenen vardı herhal; Ak Şemseddin tozlaşmış yorgunluklarda dönüp sese baktı. Gelgele gelmiş, han kapısına benzer bir kapının önünde durmuştu; ardına kadar dayalı duran kapıdan görünen avlu bir han avlusuydu, giren çıkan tek tük insan da han yolcusu. Hemen kapının sağ kanadına sırtını dayayıp oturmuş bir saç baş dağınık, sakal bıyık bir arada kirden görünmez, gel gelelim gözden bakışları adamın ciğerine oturur bir deli, meczup kişi. Eğer kalkarsa sırtını dayadığı han kapısını da beraberinde kaldıracakmış gibi görünüyordu. Soran, çağırın o idi."(s. 217)

Anadolu'nun her köşesine yayılan dervişler gittikleri yerleri mekân tutarak teşkilâtlanıp memlekete hizmet ederler. Çerçi Konya'ya geldiğinde Avratlar Pazarı'nın kâhyası olan dervîşi bulmak için pazara gider: "Hacı Bayram dervîşlerinin bütün Anadolu toprağını Urumeli ovalarını dağlarını doldurduğunu, bir kadar da gönüllünün yere göğe sığmadığını söylemiş, bu Konya şehrinden söz ederken bir Avratlar Pazarı lafı etmişti. Pazarların her çeşidini bilen Çerçi Avratlar Pazarı'nın Konya gibi bir şehirde nasıl bir yer tuttuğunu düşünürken aşçı dervîş onu da sözlerinin ara yerine sıkıştırmıştı.

Avratlar Pazarı'nın yolunu tuttu Çerçi. Sora soruştura vardığında millet öğle namazına abdest alıyordu. Ayağı nalınlı kara sakal, ak gömlek kollan dirsek boğumunda sığanmış çarşılı pazarlı bir kalabalık durgun şadırvanlarda abdest alan kalabalıkta öğle ezanı durgun. Çerçinin yüreği ise bu durgunluğa çarpıyordu.

Avratlar Pazarı'nın kâhyasını bulmakta fazla zorluk çekmedi; ikinci soruşta yanına vardı. Kendini tanıtınca da yadırgamadı, aksine bir daha candanlaşmış karşılık buldu."(s.283)

Sabır romanındaki hâdiseler: Edirne, Konya, Ankara ve civarında cereyan eder.

Sultan Murad Bizans'ı kuşattığı sırada, askerlerine bir dizi talimatlar verir. Eğlence ve mesire yerlerinin yağma edilmesini, dini mekânlara dokunulmamasını sıkça belirtir. Anlatıcı Bizans'ın içinde bulunduğu bu ortamı şu şekilde işler: "Gerçi birkaç gün önce surun bu yanında; dışında kalan, Bizanslının keyif sürüp eğlenmesine yapılmış bağlar bahçeler, köşkler, nice safa yerleri zevk yerleri hem de Murad Beğ'in buyruğuyla yangına verilmiş talan ettirilmişti; Bizanslının canı yansın mal derdinden feryadı ayyuka çıksın düşünülerek ama ne din yapısına ne de din adamına el sürülsün istenilmemiş de düşünülememişti de. Şimdi bu sarhoşların saldırısı, surun içinde kuşatılan Bizanslının, varsa bile dağınıklığını toplamaz mıydı? 'İşte bu kâfir Türkmen'de ne din ne iman; Tanrı tanımaz oldukları şuradan belli ki manastır demiyor keşiş demiyor yakıyor döğüyor... diyerekten, şunun şurasında kötülüğe gelmemiş Murad Beğ'in kuşatmasına karşı ağız açıp bir sürü kara sürmeğe kalkışmayacaklar mıydı? Din adamlarına yapılan kötülükleri duyan Bizanslı da bir yerine beş hınçlanıp, oradaki Müslümanlara eziyete başlamayacak mıydı?"(s.79)

Sultan Murat; Niğbolu Savaşı'nın yapılacağı meydana görkemli çadırını kurdurur. Sultanın çadırı merkezi bir yerde olmasından dolayı çevredekilerin dikkatini çeker. Sultan Murat'ın buradaki güvenliği sıkı bir şekilde sağlanır. Çadırın bu manzarasını görenler şaşkınlığını gizleyemezler. Anlatıcı, sultanın çadırının konumunu, diğer çadırları ve savaş meydanını tasvir eder:

“Yaşlı olanı da gençten görüneni de otağı gördüklerinde yutkunmalarını önleyemediler. Düzlüğü biraz yokuşlaşmış bir tepenin düzelmiş yamacındaydılar. Harman yeri açıklığında düzenlenmiş bir çemberin ortasındaki otağ, iki yandan gerilere yeni doğmuş ay biçimi kurulmuş biri gösterişli ötekiler er çadırlarından büyücek çadırlarla ya korunmaya alınmış yahut otağın buyruklarına hazır bir beklemeye göre düzenlenmişti. Otağ öksürse, iki yanda ve gerilerde yeni doğmuş ay biçimi kurulmuş çadırlar hemen ayağa kalkacak, koşacak ya ki uçacak gibi görünüyordu. Önden aşağılara bakan otağ ise, ne kadar gösterişsiz olursa olsun otağlığını biliyordu.

Aşağılarda yine çadırlar düzlüğe iniyor, düzlük boydan boya uzanan hayli ilerilerde bir geniş hendeğe ulaşıyordu. Hendek su doluydu, vuran güneşin pırıltısında sanki kömürleşmiş; hemen arkasında da surlar, surlar, dış dış idi.

Otağın sağında solunda, arkasında, tepeden inerek konu konu konuvermiş, sayısını Allah bilir çadırlar, sayısını Allah bilir mantarlara benziyordu; sayıları unutturacak kadar insanlar, saymağa kalksan delirirsin, uzun süre baktın mı başını döndürür. Hani şu otağın içine girmeseler de geri dönmeğe kalksalar, yarıp geçinceye, çadırların öte yanına varıncaya kadar baş dönmelerinden helâk olurlardı. Yer yer toz duman görülmüşlük bir yana, yer yer kıpırdanmayan bir ölülük de bir yana, insanın bakarken bakarken: ‘Ya birden ayağa kalkıp şu surlara yükleniverirse bunca çadır ne olur?’ deyip düşünmesi akla zarardı.”(s.105)

Sultan Murad, Bizans’ı almak için çok sabırsızlanır. Bu sabırsızlık aşırı bir şekilde ortaya çıkar. Kendine hâkim olamayan sultan zaman zaman tek başına Bizans surlarının önüne varır. Kimsenin olmadığı yerde surların çevresini gözetler. Daha sonra ortadan kayıp olur: “ Kalktı Horoz Dede’nin ne halde olduğunu düşünmeden yürüdü, atına bindi; Murat Beğ taa surların önüne gelince yedeğin başının içinde, atına bindiğinde silinmiş olan gökyüzünden kurtulamadı. Surları yaklaşırken bir devriye takımı yolunu kesti. Bizans, karşıındaydı, surlar. Likos Deresi daha bu yandan içeri giriyordu. Murad Beğ burada duruyordu. Devriye takımı bir adım önünde. Bizans ne kendisinin ne bir başkasının. Horoz Dede: ‘Senindir!’ diyordu. Devriye takımı kimliğini soruyordu. Likos Deresi Bizans’a akıyordu.

Başının içindeki gökyüzü silinmişti. Bizansın surları yalpa yalpalydı. Horoz Dede'nin Likos Deresi'nin o başında söğütlere dayalı sırtı kanburlaşmış yahud söğüdün göğdesine yapışıp göğdeleşmişti. Devriye takımı cevap bekliyordu. Derenin suyu karanlık. Gökyüzü pençe pençe. Surlar, yıkılası surlar taş! İbrahim Paşa'nın hiçbir şeyden haberi yoktu. Bir an Murad Beğ atının üstünden uçtuğunu, surları geçtiğini, Bizans'ın üstüne kanat germiştir. 'Bizans benim!'(s.147)

Halk arasında Sultan Murat'ın ermiş olduğu söylenirdi. Sultanın zaman zaman yanındaki paşalarla dağlara çıktığını, günlerce dağları gezdiklerini, bazen de savaşlar yaptıklarını ifade ederlerdi. Anlatıcı Sultan Murat ve paşalarının gezdiği ve kaldığı mekânları şu şekilde işler: "Murad Beğ'in, Yukarı Makedonya'nın oralarda savaşa gittiği söyleniyordu; yanında da İbrahim Paşayı götürmüş, doğruysa. Doğru olsun olmasın, Sefil Ali derdi değildi nasıl olsa. Yeniyorlarmış, yeniliyorlarmış; gidiyorlarmış, geri çekiliyorlarmış. Ne yaparlarsa yapsınlar... Murad Beğ de Sefil Ali'nin çok uzaklarındaydı. Meriç ırmağının üst yanlarında Tunca Irmağına doğru vurup iniyor, çok bunaldı mı Arda Irmağına dolanıyor, Istranca Dağları'nın koyunda koyağında, tavşanlardan başka bir canlıya pek rastlamayan küçücük koruluklarda barınıyordu. Üst baş perişan saç baş darmadağınktı. Arada bir, o da çok, pek çok bunaldığında iki ırmağın çatalına tekkesini kurmuş Keçeciler Şeyhi'nin damına sığınyordu, iki insan yüzü görüyordu; insan yüzü denirse eğer. Keçeciler Şeyhinin dervişleri keçe döğmekten nasırlanmış işçi dizlerinde birikmiş yorgunluğu eğer tekke ibadetinde unutmaya çalışmıyorlarsa, çoğunlukla dinlenmekte olurlardı, ortalıkta gözükmezlerdi. Bu yüzden Sefil Ali'nin görebildiği iki insan yüzü de ancak aşevindeki aşçı ile ortalığı süpüren Deli Döne denir yarı kaçık bir kadıncağızdı. Murad Beğ'den haber verenlerde bunlardı, Sefil Ali'nin kursağına bir iki lokma sıcak aş girmesine sebep olanlar da bunlardı. Orada ilikleri de ısınyordu, beş on günlük bir soğuğa yetecek bir ısınmayı iliklerine doldurduğunu sezince Sefil Ali fırlayıp yine dağlara düşüyordu." (s.213)

Haber toplamak amacı ile Bizans'a gönderilen Yüzbaşı Bahadır, Çakmak adlı bir Yahudinin, Bizans ile ilgili birçok bilgiye sahip olduğunu öğrenince onu kaldığı yere kadar takip eder. Ancak kaldığı yerin çok güvenli bir şekilde korunduğunu

görür. Anlatıcı Çakmak yahudisinin kaldığı mekânı şöyle dile getirir: “Adamları, sivri sakal Çakmak Yahudisi’nin Langada, bir yanı Ayazma’nın mezarlığına bakan geniş bir bahçe içinde, iki katlı ahşap bir eve girip çıktığını, akşam kararmalarında girip çıktığını görmüşlerdi. Ayazmanın mezarlığının o yanında girmek isteyenin böğürtlen dikenlerine dalıp bir daha çıkamayacağı hendekleri geçse bile bu sefer de boydan boya iki sıra gelişmiş kuş burnu çalılarına tutulacağı; yola bakan bu yanında isi azgın kurt köpeklerinin dişlerinin amansızlığında bir de gözü dönmüş Arnavut bahçıvanların tırpanlarında oracıkta can vereceği söylenir bir belalı köşkte, akşam akşam Çakmak Yahudisi bir süre kalıyorsa bunun bir sebebi olmalıydı.”(s.266)

Sefil Ali, uzun bir süre Bizans’ta kaldıktan sonra tekrar Edirne’ye döner. Bu şehri gezen Sefil Ali, her şeyin yerli yerinde olduğunu görür: “Sefil Ali ise evden çıktığında Edirne’nin sokaklarını kendinin olmayan adımlarda yürüdü. Edirne’nin sokakları eski Edirne sokaklarıydı; taşından toprağına, tozundan çerine çöpüne yıllar yılı ezber bildiği sokaklar; her köşe başı bir tanıdık yanıyla yüzünü gösteriyor, her dönemeç çoğu zaman alışkın olduğu gjrintisini çıkıntısını Sefil Ali’nin gözlerinden geçiriyordu. ” (s.297)

Yabancı mekânların roman kahramanlarının ruh dünyasını olumsuz etkiler. Bizans’a gönderilen Türkmen Zindan Çavuş’unun, Bizans sokaklarını gezerken, gördüğü yerlerin kendisi için bir anlam ifade etmediğini öğreniriz. Bizanslıların en görkemli Mese Caddesi’nin Zindan Çavuşu için cazip bir yer olmadığını belirten anlatıcı, konuyu kısaca tasvir eder:

“Sanki bir başka memleketin bir başka sokağındasınız. Hele ilerlediğinizde birden bire Mese Caddesi’nin görkeminin çöküverdiğini, dağılıp kopuverdiğini görmenin şaşkınlığında, alışkını değilseniz, bunalırsınız. Ne var ki Zindan Çavuşu, Bahadır Yüzbaşı’nın kendisi için çalışma alanı diye seçtiği buralarda işine başlamadan önce birkaç ay dönüp dolaşmış, orasını burasını, Kostantiniyye’de yıllar yılı yaşamış olanların çoğunun bile girmeğe cesaret edemediği, cesaret etse bilemediği yerleri avucunun içinden iyi öğrenmişti. Daha aşağılarını, aşağı limandan yukarı saray önlerine inen dar sokakları, çıkmazları, birinden ötekine geçen aralıkları, kör sarnıçlarından ölü kuyularına kadar ezberlemişti. Öyle ki Zindan

Çavuşu Konya’da geçen eski ömrünü unutmuştu. Akşamları yoldaşlarının yanına dönmese, Türkmence konuşmasa kendini oldum bittim buralı sayacak, buradan başka bir yerde nefes almış olabileceğini aklının ucuna getirmeyecekti. Dili de Mese caddesinin arka sokaklarına dala çıka oralı olmuştu; Ceneviz ağzında Bizans diliyle küfrü bastı mı tanıyan geri dursun. Yahut Venedik kırmasında Bizans dilini barbut zarlarına karıştırdı mı oğlu olsa babasını tanımazdı.

Mese Caddesi’nin arka sokakları da, ininden izbesine, öreninden kör sarnıcına Zindan Çavuşu’nu bağrına basmak zorunda kalmış, Zindan Çavuşuyla haşır neşir olmuştu bunun üzerine. Barak, yanı başında yürüdüğü Zindan Çavuşu’nu tanımasa, girdikçe küflenmiş çöplerin kokusuyla nemli ara sokaklarda her köşeden bir tuzak beklemenin kuşkusunu üzerinden eksik etmeyecekti, hattâ yanındaki Zindacı Çavuşu’nu bir ipsiz Bizans kopuğu sanıp tedbirini alacaktı. Sokaklar Zindan Çavuşu’na uymuş, Zindan Çavuşu sokaklarda yadırganmayacak kılığı çoktan benimsemişti.” (s.308)

Mavi Yıldız romanında hâdiselerin geçtiği mekânlar: Edirne, Rodos Adası ve Bizans topraklarıdır. Romanda mekân ilk olarak hazineden sorumlu Sıddık İbrahim Paşa’nın telaşlı bir şekilde hazine odasındaki değerli elması kontrol etmesiyle karşımıza çıkar: “Bir atlı, hünkâr sarayına giden yolda ağır ağır ilerliyordu. Yolun iki tarafında yükselen ağaçtan tüneli geçerken gemleri çekti. Düşünceliydi. Arkasına baktı. Birden atının başını geri çevirdi. Dönmeye davrandı. Sonra vaz geçti. Yeniden saraya doğru yürüdü.(s.5)

Sultan Murat, hem Bizans’ın alınması ile ilgili düşüncelerini hem de amcası şehzade Mustafa’nın Bizanslıların elinde kurtarılması ile ilgili plânlarını görüşmek amacıyla beylerini toplantıya çağırır: Bursa sarayındaki toplantı gece yarısına kadar devam eder: “Aynı gece Bursa, ışıklarına söndürmüş, dualar mırıldanarak yatağa çekilmişti. Yalnızca saray, cıvı cıvı kaynıyordu. Yatsı namazından sonra başlayan görüşme, vakit gece yarısını aştığı halde sürüyordu. Padişah, alelâde bir sedire bağdaş kurmuş, devlet büyükleri kıdem sırasına göre önüne ve iki yanına oturmuştu. Görüşme uzadığı için oturmalarına izin vermişti. İstanbul’u görüşüyorlardı. Henüz bir karar çıkmamıştı. Kimine göre hemen kuşatılmalı, kimine göre biraz daha beklenmeliydi.

Padişahın amcası Mustafa Bey'in Bizans'ın elinde bulunması Osmanlılar için büyük bir tehlike teşkil ediyordu. Mustafa Bey, Sultan Çelebi Mehmet zamanında birkaç kere baş kaldırmış, Bizans'ın teşvik ve desteğiyle karışıklıklar çıkarmıştı. Bizans yine aynı oyunu oynuyor, Mustafa Bey'i serbest bırakmakla padişahı tehdit ediyordu. Böyledir diye oturup bekleyemezlerdi. Bizans'ı kuşatmalı, Bizans'ı kalbinden vurmalıydılar.”(s.75)

Sıddık İbrahim Paşa, Hindistan'dan vergi karşılığı olarak getirilen Mavi Yıldız elmasını bir geceliğine hanımına emanet olarak verir. Paşanın hanımı boynuna taktığı paha biçilmez elmas kalabalıkta çalınır. Durumu öğrenen Sıddık İbrahim Paşa bir süre şok geçirdikten sonra kendisine gelerek bir çözüm yolu bulmaya çalışır. Aklına yakın aile dostu Gümüş Tekin gelir. Yakın dostunu hemen saraya çağırarak olanları anlatır. Tecrübeli bir akıncı olan Gümüş Tekin, sarayda cereyan eden olayın mekânlarını kontrol ettikten sonra, Mavi Yıldız'ı bulmak için hizmetçilerin izini takip ederek Rodos Adası'na doğru yol alır.. Rodos yolculukları uzun ve maceralı geçer: Limanda yığılı sandıkları, çuvalları arasına siperlenerek uzun süre beklemişlerdi. Nihayet sarhoş bir gemici bulmuş, hangi geminin bu sabah limandan ayrılacağını öğrenmişlerdi. Kaptan Mazarakis'in gemisi deniz kızı Rodos'a gidiyordu.

Deniz kıyısından abdest alıp bir kuytu köşede sabah namazını kılmışlar, sonra bir hamalın yanında kalırlar. İşleri yolunda gitmişti. Hamal iki altına isteneni yapmaya razı olmuş onları gemiye almıştı. Etraf hâla açık تنها idi, kimsecikler görünmemişti. Tam gece yarısına doğru yavaş yavaş sandıkları taşımaya başlarlar..

Son derece dikkatli ve sessiz hareket ederler. Seslerden anladıkları kadarıyla biri dümende biri de direkte olmak üzere iki kişi uyanıktı. Onları en sona bırakmayı tasarlamışlardı. Önce gemicilerin yatakhanelerini basacak, topunu kısıvrak bağladıktan sonra, biri dümene geçecek, biri direktine halledecektir. Bir aksilik olmazsa başaracaklardı.

Sandıklardan kurutulunca dünyaya yeni gelmiş kadar oldular. Gemide kimselerin sesi çıkmıyordu sanki herkes uykudaydı. Gemicilerin yattığı kamarayı

bulmak için güverteyi geçmek gerekiyordu. Gümüş Tekin ve Arap Ahmet tehlikeyi göze alarak kamaraya geldiler. Burada nöbetçilerle kavgaya tutuşurlar. Gemideki askerleri rehin alan iki arkadaş, geminin yönünü İstanbul'a doğru çevirtirler. Çalınan Mavi Yıldız'ı aramak için Rodos adalarına kadar giderek büyük tehlikeler atlattılar. Günler sonra İstanbul'a gelen iki arkadaş doğruca saraya giderek Mavi Yıldız elmasını hazineden sorumlu Sıddık İbrahim Paşaya teslim ederler. İbrahim Sıddık Paşa, olanlardan ders alarak hazine odasını sıkı kontrol etmeye başlar.(s.100, 101)

Bu Atlı Geçide Gider, romandaki hâdiseler: Söğüt ve Karacahisar civarında cereyan eder. Ecevit ve Kara Mustafa hem ticaret yapmak hem de Osmanlı Devleti 'nin Bursa'daki durumunu öğrenmek amacı ile Bursa Çarşısı'na gelerek; mallarını satarlar. Anlatıcı İki arkadaş Bursa Çarşısı'nı kısaca işler: "..Keçi kılından heybeyi sarı öküzün sırtına yerleştirdi, ekmekleri de birer birer heybeye. Birini ayırıp fırının kandilliğine koydu. "Haydi yavru" dedi sarı öküze;" Biz de bizim yolumuzun..."

Bursa çarşısına gelinceyedeğin Ayetelkürsî okudu; bitti, yeniden başladı, bitti yeniden başladı. Yüzlerce binlerce Aytelkürsî'den örülmüş par par yanar ışıktan bir dünyanın içinde yanıp söndü, nurumsu bir kovanın nurumsu peteklerinde bal kıvamında aktı, Bursa Çarşısı'nca.. ancak çarşının Üst başında, o da san öküzün sesiyle dünyaya döndü. Çarşı arastalarının başında yolunu bekleyenleri gördüğünde artık bu dünyanın içindeydi; bekleyen s~ çarşılının arasındaydı. Sesine değişik bir dünyanın değişik bir sesi sinmişti, doluluğunu duyuyordu: "Ekmekler! Müminlere ekmekler! Müminlere ekmekler!.. 'Çarşının alt başına vardığında öküzün heybesindeki ekmekler bitmişti.'"(s.38)

Ecevit ile Kara Mustafa günlerce yol aldıktan sonra Bursa'ya gelirler. Elleriindekişyaları Bursa Çarşısı'nda sattıktan sonra, şehri gezmeye başlarlar. Bursa'da en görkemli bir konağın önünde dururlar. Anlatıcı konağın önündeki gelişmeleri kısaca belirtir: "En görkemli konağın önündeki alana böylece girdiler. Alanın hemen orta yerinde, dallan göğe serçekmiş üç koca çınar vardı, eşit aralıktaydılar. Dipleri yosun yeşilinde göğermişti, göğdelerinin çevresinde firdolayı

peykeler çeviriliydi, aralara sekiler atılmıştı. Yaşlı, daha az yaşlı az yaşlı, ortaca insanlar durumuna göre kimi peykelere kimi sekilere oturmuş, gölgenin serininde mırırmırdan bir söyleşmeye vermişlerdi kendilerini... çimene bağdaş kuranlar bir ayrı fasıl; diz üstü bel bükmesinde dalıp gitmiş içini dinleyenler bir ayrı fasıldı. Az ötede şakırdayan şadırvanda el yuyup abdest tazeleyenler de kalabalıkçaydı."(s.95)

Kara Mustafa, sevgilisi Elvan'ı görmek için Derbend'e yaklaştıkça başına hesapta olmayan bazı aksaklıklarla karşılaşır. Romanda mekânın Kara Mustafa üzerindeki olumsuz etkisi kısaca belirtilir: "Derbend'e yaklaştıkça ayaklan dolanır oldu. Elvan'ı görmek, Elvandın ağzından 'Haber yok' sözünü bir kere daha duymak ok üstüne ok yemek birdi. Ama Bedreddin Derbentteydi ve Horasan'dan gelip Edirne'ye gidecek kervana teslim etmezse işini bitirmiş mi sayılacaktı sanki? Ecevit'in hesabını vermedikten sonra? Derbend'e geldiğinde, yollarda ne kadar oyalansa da ne kadar ayaklan birbirine dolansa da geleceği yerdı Derbent, gelmişti işte, iftar vaktini geçirmişti. Yarım avuç su, bir kuru zeytin zor geçmişti gırtlığından, Elvan'ın hazır beklettiği sofraya elini bile sürememişti."(s.124)

Sultan Murat, kaldığı mekânlardaki değişimlerden huzur bulur. Bu huzur sultanın psikolojisine de yansır: "Sultan Muradım sabah duaları hayli uzun sürer. Bursa'da da uzun sürer. Edirne'de olduğundan da alacaklı borçlu hesaplaşmasını andırır. Eğer bu hesaplaşmada

Sultan Murad, alacaklısının gönül rızasını alamadığını sanmışsa, yüreğinde öyle bir buruk iz depreşmedeyse dua uzar gider... ne Eski Saray, ne Edirne, ne Meriç Nehri... varlığını hissettirecek tek görünenin olmadığı bir sisli karanlıktadır sanki, uçsuz bucaksız bir çöl bulanıklığında yahut engin bir denizin kara yeşilinde yalvarır da yalvarır.

Sabahın ilk gün ışıktan, Eski Saray'ın Meriç'e bakan camlarına vurmağa hazırlandığında yüreği ferahlar. Hesabını vermiş

gibidir, varsa alacağım almış gibidir. Camlarda, olduğundan da renkli ışıyan sabahı, yüreğindeki ferahlığın işareti sayar. Henüz niyaz yükünden yenilmemiş gözlerini usulca kaldırıp camlara bakar, Meriç'in camda buğulanan renginin olgunlaşmasını içer gözleri; o haldeyken kalkar, saçından tırnağına dek hâlâ niyaz gevşemesindedir... varır, camlardan birine dayar alnını. Alnı yanmaktadır. Sabahın ilk gün ışıklarının camdaki değişik serin dinlenmişliğine, aç alnı doymağa başlar... usulca açar camı. Ramazansa, sabah, Ramazan sabahıdır; Edirne, bütünüyle sahur sonu uykusundadır."(s.131,132)

Gece Vaktinde Gün Dönümü

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanındaki hâdiseler: Manisa, Edirne ve Bizans'ta cereyan eder.

Akşemseddin, öğrencisi Şehzade Mehmet'in yaşam ile iç içe olması amacıyla Şehzade Mehmet'i Manisa'nın bağını bahçelerini gezdirir. Gezdikleri bağ ve bahçelerde toprak ve ot kokusu yayılıyordu. Şehzade Mehmet, gezdiği yerlerin saray bahçesinden farklı olduğunu görür. Gezilen yerler tasvir edilerek anlatılır: "Kendilerinin olmayan nar bahçesinden çoktan çıkmıştı. Yine sahibi olmadıkları bir başkasının topraklarındaydı ama nar bahçesinin dışındaydı. Saray bahçesinin son uzantıları, alçacık taş yığılmışlığını duvarlaştırmış sürükleye çeke, küflenmiş bir kalın çizgi gibi çamlığa doğru taşıyordu. Kınalı toprağını yer yer dişli kayaların yırttığı yassı bir tepe, belki de kimsenin malı olmadığını bilmenin başıboşluğunda daha bir yassı olarak kabarıp tümsekleniyor, tümsekliğinde vurup gidiyordu.. Üstünde yaprakları çillenmiş kekikler, yosunu kabuk bağlamış taş dişlerinin kazmalanması, tek tük ağaç kalıntıları; otlar, çalı dikenleri, geven otu kümeleri, kokuları burun burkan yavşan otu tüylenmişliğinde bir yassılığın tepelene tepelene uzanıp gitmesi..." (s.9)

Güzel ve temiz bir şehir olan Manisa'nın görüntüsünü bozmak amacı ile şehrin en kalabalık alanlarına tavuk ölülerinin bırakıldığını öğreniriz. Şehrin güzelliğini bozanların kimler olduğu bilinmez. Anlatıcı konuya şöyle açıklık getirir: "Bir ara aklına birilerinin bu kokuları bile bile yaymağa çalıştığı da geldi. Manisa'nın

şu Ekim güneşinde yalım yalım yanan tabiatını, birileri, belki de hasta gönlünün irinlerinde mahvetmek niyetiyle tavuk ölülerini toplayıp getirmiş, şuralarda bir yere gömmüştü. Bunca tavuk ölüsünü bulmak için harcadığı zamanın ölümüne aldırmadan hasta gönlünün irinlerine âşık birisi yahut birileri, varsa eğer, Manisa'dan bir kimse olamazdı. Manisa'ya dışardan gelmiş biri, Manisa'yı sevmemiş, sevememiş bir hasta... başka türlü düşünülemezdi. Niyeti Manisa Sarayı'nı saraylıktan çıkarmak, Manisa'yı tavuk kokularında boğmak, narlara nefes aldirmamak; top yekûn bir güzelliği yok etmek kısacası. Bunun için de bu kınalı yassı tepe seçilmişti. Bu yassı tepe, kınalı topraklarıyla kanat gerip ölü tavukları göstermiyorsa da kokularının sızmasına engel olamıyordu.” (s.13,14)

Ak Şemseddin, Sultan Mehmet ile birlikte Manisa'yı gezerken; Manisa evlerinin yapılışına dikkat çeker. Zemin katın bütün yükü çektiğini, tavanın ise rahat ettiğini ifade eder. Daha sonra örnek verdiği evlerin mimarisi ile sosyal yapıyı bütünleştirir: “Mehmed'in bakışları bunaldı. Hoşlanmamış bir soğuklukta dönüveren gözakları göz bebeğinin elâmsı karalığını dondurmak üzereyken Ak Şemseddin vakit geçirmede: ‘Şu Manisa evlerini bir alıcı gözle süzmüşlüğü oldu muydu Mehmed oğul?’ dedi, sordu: ‘Manisa'nın evlerini de ko bir yana; en yoksulundan bir köy evine bak. Duvarlar kerpiç olsun taş olsun ya ki tahta terek olsun. En alttaki sıranın üstüne binmiştir her bir sıra; temel taşının üstüne kurulan direkler bütün yükü çeker. Bunların üstünde dam, senin hesabına göre salınmaktadır; damın üstünde eğer varsa tavan keyif sürmektedir. Hemi de kendi ağırlıklarını vermişlerdir direklere, duvarların en alt sırasındaki kerpiç dizilerine, taşlara, her neden yapıldıysa onlara bindirdikçe bindirirler. Senin aklına göre temeldekiler ezilmektedir, direkler tavanın keyfinin hesabını ödemektedir, duvarların hepsi damın baskısına dayanan yoksulcuklardır. Bir evin çatılışı baştan aşağıya ayrıcalıktır, bundan daha eyi hiçbir örnek ayrıcalıklara sözgelimi getirilemez. Ammmaaaa..”(s.44)

Önemli şahsiyetlerin romanda yer alan mekânları ilgi odağı hâline getirdiklerini öğreniriz. Akşemseddin, Sultan Mehmet'in, meşveret toplantısına giderken, Edirne şehri'nin bütün dünya ile bağlantılı bir yer olduğunu görür. Sultan Mehmet'in odasına girdiğinde, Edirne'yi cazibeli yapan sırrın bu odanın olduğunu

söyler: “Edirne bir acayip şehir! Çorum’dan Ankara’ya, Ankara’dan Göynüğe, Göynük’ten Manisa’ya dolanıp durmuş olan ömrü, bunca zamandır, kimi medrese kibrinde büyüklenmelere kalkışarak, kimi Hacı Bayram Veli gönlüne erişip topraklara bulanmış bir yalınlıkta yücelerek, sürünüp durmuştu. Edirne işte bu sürünüştü gözlerinde; yerine sapasağlam oturmuş bir şehir gibi görüldüğü halde yerinde olmayan bir şehir! Tıpkı özündeki Ak Şemseddin gibi. Edirne, nasıl doğuya ve batıya, hattâ güneye ve kuzeye açık, dört bir yana akmağa hazır hem de akmakta ise Ak Şemseddinliği de öyle idi. Gönlü yine çağlayanlarda. Meşveret için çağırıldığı Sultan Mehmed Han odasının gelip geçici bir durak olduğu, durağan gibi görünen şu Edirne şehrindeki gizli hareketin aslında o odadan kaynaklandığını hissediyordu. O odaya girer girmez de...?” (s.51)

Anlatıcı, Manisa’nın kış mevsiminin mekânı olumsuz etkilediğini belirtir. Daha sonra Manisa ile İzmir düzlüklerinde yağın karın vadilerde, derelerde değişik desenler oluşturduğu ormanlık alanları işler: “Manisa’nın İzmir yoluna doğru eğimlenen düzlüğünde kar alabildiğine ak, güneş sarısı buz kesmiş ışıyla ısıracı idi. Düzlükte, daha ötelerdeki kesik vadilere bellere belenlere inip dolanan çamlar, kar altında, kolları düşmüş kuşların iri kartal kanatları halinde canlanmışlığını andırıyor, beceremedikleri bir canlanışın karlardan olma yükünde salınarak, yarı kara yarı ak, karalıkları yeşil yeşil, uzaklarda ormanlaşıyordu. Ak düzlüğün orasından burasından yırtılarak doğmuş bu canlanmağa çalışmakta olan çamlar, ormanlaştığında, kabarmış çarşafın kabartısında düzlüğü pıtıraklandırıyordu.” (s.52)

Sultan Mehmet, kar, kış demeden hocası Molla Gürânî’nin verdiği derse geç kalmamak için atını Manisa sokaklarında hızlı bir şekilde sürer. Sultan, telaşlı bir şekilde yol alırken, çevreyle ilgilenmediğini görürüz: “Manisa Şehri, kar aklığının öldürücü sessizliğine yatmış, Mehmed’in daha da köpüren atının toynaklarında ezilen öfkeleri vura dağıta gidişinden umursamaz uyuşukluklardaydı. Geçtiği sokaklarda iki yanı upuzun, adam boyunu geçkin duvarlarıyla kapalı; içini saklar evler, kocaman kapılarıyla yol açan çavuş başları misali eğiliyordu, geriliyordu, kaçıyordu.

Sarayın bahçelerine saparken Manisa şehri de bitti; atının toynakları, çamuru ile söküp attığı üç beş kar topağı gibi Manisa şehrini de gerilere fırlattı. Karşısında saray, bahçesi, çepeçevre ağaçları, karlara bulanmış aklığı ve hepsini bastıran Molla Gürânî bekleyişi ile...” (s.66,67)

Sultan Murat’ın zaferi ile sona eren Varna savaşından sonra, anlatıcı savaş meydanını benzetmelerle ifade eder. Sultan Murat ise paşaları ile birlikte savaş meydanını dolaşmaya çıkar: “Gün batıyordu. Varna’da, sağdan denizin koyulanmış nemine doğru buğulanmış bir alacalanma, soldan kızara kızara utancını ateşlemiş bir gün batımı salınmaktaydı. İkisinin kucaklaştığı gökyüzü Murad Beğ’in tam tepesindeydi, birbirine giriyordu; alacalanmanın buğusu utanç kızarmasının ateşini sarıp sarmalarken hayli uzaklarda akşamın karanlığı çökercesine kabarıyordu. Kan kokan, yorgun terlerin bastıramadığı bir toprak tozlanmasının ağır ağır çöğmesi.. az önce, sanki yerinden oymayan yer bu çöğmeyle birlikte yerine oturuyordu, ağır ağır. Tozlu toprağın nemiyle bir acayip tozlanma, belki de gözlerdeki kızarmışlığın kendine dönmesinden, yine ağır ağır eski rengine dönüyordu. Az sonra, gün batımıyla günün doğduğu yanın alacalanmasının kucak kucak gelişi, ansızın çökecek karanlığın ilk adımı olacaktı. Murad Beğ savaş alanını dolanmak istedi. Birdenbire kabaran yüreğini bastırabilmek için bu dolanmanın şart olduğunu sanmıştı.”(s.124,125)

Sultan Mehmet, paşaları, meşveret için çalışma odasını davet eder. Paşalar sultanın çalışma masasında, çizilen plân ve projeleri görürler. Sultan Mehmet’in kısa zamanda bu kadar işler yaptığını gören paşalar şaşkınlıklarını gizleyemezler. Özellikle Halil Paşa, daha önceki zamanlarda Sultan Mehmet’i çocuk olarak gördüğü için çok utanır. Anlatıcı sultanı, odasını, ve yanındakilerin şaşkınlığını kısaca tasvir eder: “Sultan Mehmed’in çalışma yerim dediği bir geniş sofa, çokça ışıklı, göz yormaz mumların aydınlığıyla ışık, dinlendiriciydi. Düz masallar yedi sekiz tane, sağda solda, serpiştirilmiş mi konmuş, bilinmez bir dizilmede; her birinin üstünde kalınlı inceli bir sürü kağıt ki yazılı, çizili; hemen hepsi rakam dolu... hesaplar, hesaplar, hesaplar; sonra şekiller, eğrili doğrulu çizgiler. Topların göğdeleri, kuyrukları, ağızları, iç yivleri, dış çemberleri, hep resimlenmiş; her çizgi bir düşünce,

her düşünce bir rakam, her rakam beyinden dökülmüş kıvrımlar. Halil Paşa hayran kaldı ama neye niçin hayran kaldığını bilemedi. Surlardı şu kağıttakiler, kalın duvarlardı dizi dizi, burçlardı, kuleler mazgallardı. Gece karanlıkları boyunca ışıyıp gelmiş bir akış; neye, nereye, niçin? Cevapsız görünen bir sürü cevaplar yazılı olmalıydı kağıtlarda, masaların üzerinde yığılmışlardı. Halil Paşa utandı bu sefer de; bir vakitler çocuk deyip önemsemediği günlerin yeniyetmesi de o zaman böyle düşünüyor mu idi acaba?” (s.238,239)

Denizler Ejderi romanındaki hâdiseler Akdeniz ve çevresinde cereyan eder.

Romandaki hâdiseler, Bodrum'un Karatoprak nahiyesinin sahil kenarında oynayan bir grup çocuğun kıyıya vuran bir şişeyi almaları ile başlar: "1498 yılının bir ağustos günüydü. Bodrum'un Karatoprak nahiyesinin sahil köylerinden birini deniz tatlı şıpırtılarla okşuyordu. Kumlarda, yedi-sekiz çocuk oynuyor ve güreş ediyordu. Kumda oturmuş ve gözlerini denize dikerek hayale dalmış bir çocuk da denizin şarkısını dinliyordu.

Bu çocuk, sahilden altı-yedi metre kadar uzakta, küçük bir cismin suya batıp çıktığını gördü. Sahil çocukları, alışıktilar böyle kıyıya vuran cisimlere.. Başını başka taraflara çevirdi. Aradan az bir zaman geçti. Başını tekrar o cisme çevirdiği zaman hafif bir dalga ile kıyıya vurmuş olduğunu gördü. Bu bir şişe idi. Çocuğun o zamana kadar görmediği garip biçimli bir şişe."(s.7)

Türk donanma komutanı Çelik Pençe Reis'in düşman üzerine yapacağı sefere roman kahramanı Turgut da katılmak ister. Ancak yaşı küçük olduğundan dolayı bu talebi kabul edilmez. Turgut, izinsiz olarak donanmaya katılır. Anlatıcı Turgut'un bu macerasını şu şekilde işler:"Sabah ezanından sonra gemide bir boru öttü. Toplanmış olan gönüllüler sıraya kondu. Çelik Pençe Reis, gelenleri kontrol edecekti. Gönüllüler, aldıkları talimat gereğince, hazır ol vaziyetinde, Reisi bekliyorlardı. Hepsi heyecanlıydı. Denizden gelen serin esintinin, hiç biri farkında bile değildi. Hepsinde bir ürperme vardı....

.. Hava kararınca da yüzerek gemiye geldim. Geminin arkasından, tutuna tutuna yukarı çıktım. Allah yardım etti. Nöbetçi o sırada arkasını dönmüştü. Oradaki fiçılardan birinin arkasına uzandım. Gayem, gemi hareket ettiği zaman ortaya çıkmaktı. Fakat sabahleyin gönüllü leventlerin Reis tarafından kontrol edileceğini öğrenince, talihimi denemeye karar verdim. Gerisini de siz biliyorsunuz."(s. 28,38)

Kara Toprak köylüleri, sefere çıkan Türk donanmasını yolcu etmek amacı ile sahile geldiler. Çelik Pençe Reis komutasında yola çıkan donanmayı maceralı günler bekliyordu: " Köyden, kaliteyi uğurlamaya gelenler vardı. On on beş kadar kayık, kalitenin etrafını almıştı. Hava karardığı için ellerinde meşaleler parlıyordu. 'Ulu Allah yardımcınız olsun. Gazanız mübarek olsun' sesleriyle kaliteyi uğurlamaya gelmişlerdi. Forsaların çektiği küreklerin fişirtisiyle, kalite sahilinden uzaklaşmaya başladı. Kayıklardaki meşaleler, az sonra uzak yıldızlar gibi küsüldüler küçüldüler ve kayboldular. Gemi koca denizde yapa yalnızdı. Kaderiyle baş başaydı."(s.42) Turgut kısa zamanda donanmadaki başarısıyla dikkatleri üzerine çeker. En büyük özlemi ise İspanya da esaret hayatı yaşayan Türkleri kurtarmaktı. Bu istek Turgut'un rüyalarına bile girer: "Rüyasında neler görmedi ki.. Rodos şövalyeleriyle çarpışıyor, 'Allah! Allah!' nidalarıyla düşman gemisine atılıyor, karşısındaki düşmanları silip süpürüyordu. İspanya sahillerinde kendisine el uzatan Müslümanları gemisine alıyor, onları oradan uzaklaştırıyordu. Fakat tüylü şapkalı, zırlı İspanyollar da gemilerle peşlerine düşüyorlardı. Topçulara emir veriyor, top gümbürtüleri arasında peşine düşen gemileri denizin dibine yolluyordu. İspanya'dan kurtardığı Müslümanları kendi köyüne getiriyordu. Köyün sahillerine yaklaşırken ki bu hava kararırken oluyordu. Zeyneb'in yaktığı kandili arıyordu."(s.45)

Turgut, reislik unvanını aldıktan sonra komutasındaki gemilerle düşman donanmasına saldırarak onlara büyük kayıplar verir. Daha sonra esir Türkleri de kurtarır: "... Reisin emriyle, denizdeki şövalyeler toplandı. Bunlar küreklere çakılacaktı. Bir kısmı da esir edilerek fidye-i necat (kurtuluş akçesi) vererek kurtulabilecekti.

Gemide esir edilmiş, esir beş Türk vardı. Sahillerimizi basan şövalyeler, onları esir etmişler, Rodos'a götürüyorlardı. Onların sevinci görülmeye değerdı. Forsadaki Türk esirleri de kurtarıldı. Gemi ertesi gün tamir edildi. Bora'nın peşinde, Türk sahillerine götürüldü. Bu savaş, Turgut'un ilk savaşıydı."(s.57)

Turgut Reis, on yıl sonra köyüne dönmek için yola koyulur. Bir ikindi zamanı, beyaz bir yelkenli Bodrum sahillerine yanaşıyordu. Sahilde birikmiş olan çocuklar, çok uzaklarda bir martı gibi görünen yelkenliye hayranlıkla bakıyorlardı. Fakat kalyondakilerin sahile yanaşmak için acele etmedikleri görölüyordu. Ancak hava kararırken sahile yanaştılar. Kalyon, on top atışıyla sahil köyünü selâmladı. Herkes merak etmişti. Kimdi bu gelenler?.. O zamana kadar, sahile hiçbir kadirga yanaşmamıştı. Donanma Kara Toprak köyüne gelince Turgut Reis köylüleri ile kucaklaşarak hasret giderir.(s.70,71)

XVI. Yüzyıl:

Şehzade Selim: Romanında hâdiseler Trabzon ve İstanbul'da cereyan eder. Şehzade Selim'in ikâmetgahı olan Trabzon şöyle tanıtılır: "Geceyarısını çoktan geçmiş. Trabzon, Karadeniz'in kollarında uyumakta; tatlı gece melteminin okşayıcı nefesi ile denizin kayalara çarptıkça çıkardığı ses, bu derin uykunun ninni fısıltıları.. Son Pontus Kralı David Komnen'in haşmetli sarayı çoktan beri Şehzade Selim'in ikâmetgahı, Trabzon'un idare merkezi ve adaletin sembolü.." (s. 7)

Sultan Bayezid'in kaldığı mekân olan Topkapı Sarayı'nda devlet işlerinin de buradan yürütüldüğünü öğreniriz. Padişah ile görüşmeye gelenler önce kapı kethüdasına taleplerini iletirler. Kapı Kethüdası da ziyaretçileri padişaha bildirip izin aldıktan sonra gerekli görüşmeler yapılır. Bu uygulamaya vezirler de dahil edilir. Veziriazam Hadım Ali Paşa, Şah İsmail'in faaliyetlerini padişaha bildirmek amacı ile Topkapı Sarayının taht odasına giden mermer döşeli koridorda telaşlı ayak seslerini çınlatır...(s.133)

Şehzade Selim ile baba Sultan Bayezid'in Uğraş Deresi meydanında karşı karşıya gelerek savaşa tutuşurlar. Anlatıcı Uğraş Deresi'nde yaşananları şöyle işler : "İki ordunun karşı karşıya olduğu Uğraş Deresi meydanı sessiz ve sakin. Fırtınadan

önceki mutlak sessizlik. Kuşlar bile ötmüyordu. Sanki az sonra cereyan edecek yürek paralayıcı baba oğul savaşının korkunç neticesine şahit olmamak için başka yerlere doğru uçmuşlardı. Şehzade Selim, karabulut isimli cins atının üstünde bir heykel kadar dik ve sessizdi. Gözleri ilerde, babasının ordugâhı içinde dolaşüyor, son ana kadar taarruz etmemeyi düşünüyordu.” (s.181)

Yeniçerilerin isyan etmek için toplandıkları yerin At meydanı olduğunu görürüz. At meydanında toplanan yeniçeriler tahtını Şehzade Ahmet’e bırakacak olan Sultan Bayezid’i bu kararından vaz geçirmek için saraya kadar yürürler. Yeniçeriler, tahta Şehzade Selim’in çıkartılması için mücadele verirler. (s.192,193)

Şirpençe romanında hâdiseler: Roman Anlatıcı, İstanbul ile tabiat güzelliğini bütünleştirerek ifade eder: “Parlak ilkbahar güneşi Dersaadet’i (İstanbul) bütün gün sıcak kollarının arasında tutmuştu. Şimdi yavaş yavaş batmakta idi. Günün sıcağı hayli azalmış, Topkapı Sarayı’nın önünden geçmekte olan bir kalyonun yelkenlerini okşayan tatlı bir rüzgâr çıkmıştı. Martılar güneşin son ışıklarıyla yaldızlanan boğazın kıvrak sularına kanatlarını değdirerek köpürtüyor, çığlık çığlığa bağrışarak batmak üzere olan güneşi selâmlıyordu.” (s. 9)

Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail’in üzerine çıktığı seferde günlerce yolculuğun ardından Çaldıran yakınlarında Sakallu Köyü’nde otağını kurdurur. Anlatıcı bu mekâna kısaca temas eder: “Sakallu Köy’ünde kurulan otağı hümayun, diğer sade çadırlardan pek farklı değildi. Gösteriş ve debdebeden nefret eden padişah, her şeyiyle herhangi bir askerden farklı görünmek istemiyordu. Ordugâhta alışılmamış bir sükût vardı. Yeniçeriler, azepler, süvariler öbek öbek toplanmış, aralarında fısıldaşıyorlardı.”(s. 205)

Romanda yol üzerinde bulunan hanların hem konaklama hem de casusluk faaliyetleri için kullanıldığını görürüz. Bu hanlardan Solakzade Hanı kışın oldukça hareketlidir. Kış aylarında yatacak yer az bulunur. O zaman yolcular oturma salonu olarak kullanılan geniş odada battaniyelerine sarılıp uyumak zorunda kalırlar. Yazın ise buralara uğrayan pek olmaz. Hanın sahibi Solakzade Hasan bu duruma çok üzülür. Handakilere sürekli işlerinin iyi gitmediğinden söz edip durur. Han sahibi

Solakzade Hasan ikinci iş olarak Şah İsmail'e Anadolu'da olup bitenleri ulaştırarak kese kese altınlar alır. Şah İsmail de aldığı haberlere göre plânını yapar. (s.51)

Mısır'a Doğru romanındaki hâdiseler Mısır, Şam ve Hicaz'da cereyan eder. Yavuz Selim, Mısır seferi sırasında paşalarını çadırına toplayarak yapacakları seferin amacını ve geçecekleri güzergâhlar hakkında bilgi verdiğini görürüz: "Huzurunda vezirler, beyler bir kaya kadar sessiz, başları öne eğik, öylece duruyorlardı. Yavuz Sultan Selim'in öfkesi burnunda idi. Gür sesi Otağı Hümayun'u çınlatıyor, kim bilir nelere kadar ulaşıyordu. 'Ne susarsınız? Dilinizi mi yuttunuz? Muradımız Karabağ'da kışlayıp, yarım kalan İran seferini hitama erdirmek idi. Lakin ne mümkün?... Evvela Kemah'ın muhasarasını Bıyıklı Mehmed Paşa'ya emredeceğim. Sonra bizzat askerimle Kemah üstüne gideceğim. Orası Safevilerden alınmadıktan sonra Bayburt, Erzincan ve Kiğı'nın korunması imkânsız. Önümüzde bu sefer fırsat var. Büyük bir fesat çıkmadan baharı getirebilmek hiç mesele kalmayacak. Anadolu'daki muhtemel tehlikeleri, bertaraf eder etmez de hedefe bir ok gibi fırlayacağız. 'Mısır'a mı sultanım? Yavuz Selim dalgın düşünceli: 'Mısır'a... Mısır'a! Diye tekrarladı iki defa.'"(s.30,45)

Yavuz Selim, Mısır seferi dönüşünde bir süre Amasya da konaklar. Bu süre içerisinde halkla iç içe olarak onların meselelerine çözüm bulmak için çalışır: "Bir aydan beri Amasya'da idiler. Kış kötü bastırmıştı. Her taraf karla kaplıydı. Pencere camlarını buz gibi rüzgâr geceli gündüzlü kamçılıyordu. Bazen güneşin açtığını görür, sarayın bahçesinde geziye çıkardı. Saatlerce dolaşırdı tek başına. Bazen atına atlar, bir tacir kılığında şehri dolaşırdı. Halkı bizzat tanımak vazgeçilmez iptilâlardan biri idi."(s. 76,77)

Yavuz Sultan Selim, isyan eden beylerin üstüne sefer düzenleyerek, onları etkisiz hale getirir. Anlatıcı fethedilen kalelerin durumunu kısaca işler:

"O gün hareket edildi. 19 Mayıs günü Kemah'a gelindi. Kale sarp bir kayanın üstüne kurulmuştu. Fakat kış boyu devam eden muhasara şehir halkını bıktırmıştı. Aynı gün ikinci vakti şiddetli topçu ateşi desteğindeki taarruzla fethedildi. Muhafazlığına Karaçinoğlu Ahmed Bey tayin edildi. Padişah durmadı,

muzafter ordusu peşinde olduğu halde cebri yürüyüşle Sivas'a gitti. Daha önce sevk ettiği Hadım Sinan Paşa kumandasındaki kuvvetlerle birleşti. İncesu kıyısında ordugâhını kurdu.

Casuslar ihtiyar Alaüddevle'ye haberdar ettiler. Dulkadir hükümdarı alelacele haremi ve hazinesini Göksün Ovası'na hâkim Turnadağ tepelerine yolladı. Otuz bin askeriyle bu dağın eteklerinde mevzilendi. “(s.103)

Mercidabık Ovası'na gelen Mısır ordusu ile Türk ordusu farklı yerlerde çadırlarını kurarak savaş anını beklerler, iki ordunun yerleştiği alan bir mahşeri andırıyordu... Tan ağarmak üzere, az sonra hesaplaşma başlayacak. Mısır ordusu da gece gelmiş ve ovanın öbür eteğinde ordugâh kurmuştu. Gölgeleler oynasıyordu alaca karanlıkta, silik gölgeler oluşur. Yavuz on dokuz gün Halep'te kaldıktan sonra 15 Eylül tarihinde hareket etti. Eylülün 19. günü Hama'ya ulaştı. Şehir mukavemet etmeden teslim oldu. Güzelce Kasım Paşayı sancak beyliğine getirir.(s.126,144)

Yavuz Selim ve ordusu Mısır seferi sırasında Sina Çölü'nü geçmek için yoğun bir çaba içerisinde girerler. Çöl sıcaklığında günlerce süren yolculuk askerleri perişan eder. Anlatıcı çöl ortamını ve geçilen alanları geniş bir şekilde ifade eder:

“Güneş, kum ve bazen fırtına.. Gündüz birkaç saniye içinde yumurta pişiren sıcaklık, gece insanın iliklerine işleyen buz gibi bir rüzgâr..

İşte Sina Çölü... Yavuz Selim birkaç bin deve temin etmiş, koca su kırbaları hazırlatıp askere dağıtmıştı. Akdeniz kıyılarına yakın bir bölgeden çölü geçiyordu.

Cengiz'in, Timur'un gözünü yıldırın kum deryası cihan padişahının önünde dize gelmiş gibiydi. Her türlü zorluğu göze almış Osmanlı askerine pek fazla tesir etmiyordu.

Beş gün içinde çölün en zor kısımları geçilmişti. Günde ortalama otuz kilometreden fazla yol kesiliyordu. Osmanlı ordusunun çölde helakini bekleyen Kölemenler tam on üç günde Tih ve Sina'nın geçilmiş olduğunu duyunca inanmak istemediler.”(s. 150)

Nihayet hekimlere görünmeye razı oldu. Bir vakitler babasıyla savaşa tutuşduğu Uğraşdere mevkiindeki Sırt Köy'ünde padişahın otağına gelen hekimlere uzun uzun çıbanı muayene ettiler.''(s.181)

Kıbrıs Kanı, romandaki hâdiseler Kıbrıs ve Sakız Adası'nda cereyan eder. Sakız Adası'nı almak için Türk askerleri günlerce adada savaşırlar. Düşman birlikleri içine girerek bilgi toplamaya çalışan Türk komutan Ferhat Bey, düşman askerleri tarafından takip edilir. Zor durumda kalan Ferhat Bey yaralı olarak, sevgilisi Suzi'nin evine yerleşir. Durumu fark eden düşman askerleri Suzi'nin evine baskın yaparak, Ferhat Bey'i yakalarlar.(s.7,8)

Türk askerlerinin yaptıkları şiddetli saldırılar karşısında Venedik askerleri zor anlar yaşarlar. Düşman komutanları ordugâhlarının yerlerini değiştirerek, güvenli alanlara sığınır: "... O gün akşama kadar, Arsenal ve Lemosos burçları arasındaki kale, Türk topçularıyla döğülmüştü. Suzi'nin kaldıkları yer de bu kalenin güney kesimindeydi. Bu arada Türk ordusu, kale dışındaki bütün açık araziye işgal etmiş ve Magosa kalesinin tümünü kontrol altına almışlardı. Venedikli askerler değil kale duvarlarında, şehirde bile dolaşmaktan korkar almışlardı." (s.11)

Türk askerleri en çok Magosa kalesinin fethi sırasında zorlanırlar. Sağlam yapılı olan Magosa kalesi günlerce direnir. Bu direniş şöyle ifade edilir: "Magosa, Magosa olalıdan beri böyle bir top ateşiyle dövülmemişti. Sabahın erken saatlerinde başlayan bombardıman bütün şiddetiyle devam ediyordu. Türkler, taarruzda kullanılmak için bütün güney surları boyunca, muhtelif yerlere traveseler yapmışlardı."(s.37)

Ferhat, sevgilisi Suzi'nin isteği üzerine ülkesinin yapısı ve büyüklüğü hakkında tanıtıcı bilgi verir: " O kadar büyük bir ülkem var ki, doğuda hududu Hazar denizinden başlar, batıda Tuna boylarına kadar uzanır. Güneyde, Arap yarımadasından, Habeşistan'dan ve Büyük Sahra'dan başlar, kuzeyde Avusturya'ya kadar uzanır. Dünyanın en büyük hazinesine, en büyük nüfusuna en geniş arazisine sahiptir. 'Ya İstanbul?

'Bir rüya şehirdir.. Göklere yükselen camilerin minareleri, yalıları, köşkleri ile cennetten bir parçadır sanki.." (s.66)

Türk askerleri Magosa kalesini günler sonra fethederler. Ancak kalenin en dayanıklı burcu olan Andruzi burcunda Türk askerleri büyük kayıplar verirler: "Andruzi burcu, Türk donanmasının toplu olarak bulunduğu koyun tam ortasıydı. Şimdiye kadar Türk topları, daha çok sağ ve sol kanattaki burçları bombalamışlar, Andruzzi burcuna hiç lağım atmamışlardı. Ferhat kaleye girdiği gizli ve dar geçide vardıgı zaman soluk soluğaydı. Şimdiye kadar kendisini gören olmamıştı. Geçitten sürünerek kalenin öbür tarafına çıktı. Türk kalyonlarını limanın önünde görünce kalbi sevinçle ürperdi. Karargâha kadar üç kilometrelik bir yolu vardı. Kalenin hendekleri su, ceset ve top gülleleriyle doluydu. Bazen bir Türk bazen de bir Venedikli ölünün üstüne basarak ilerlemeye başladı. Burçlarda Türk donanmasının topçu mevzilerini gözetleyen tek tük Venedikli muhafızdan başka kimse gözüküyordu. Magosa kalesinde derin bir sessizlik vardı. Yalnız bu sessizliği kalenin duvarlarına tırmanırken vurdurup su hendeklerine düşen ve henüz ölmemiş olan Türk askerlerinin iniltileri bozuyordu."(s.131,132)

Günlerce savaşıyan Türk askerleri, filo komutanı Ahmet Bey'in buyruğu ile kilit noktalara saldırılar yaparak zafere ulaşırlar: "Magosa sularında bulunan 40 kadırgalık Türk filosunun kumandanı Ahmet Bey, bir kısım

filosu ve kendi sancak gemisiyle limanın ağzına ve Lemos burcunun karşısına yanaştı. Limanın hemen güneyindeki bölgeye yaklaşık olarak 250 kiloluk mermiler atan 40 kadar top çıkardı. Daha önce Türklerin yaptığı yedi kule de Lemos burcunun karşısına getirilmişti."(s. 152)

XII. Yüzyıl:

Kösem Sultan romanında hâdiseler İstanbul'da cereyan eder. Anlatıcı olayların geçtiği mekânlar hakkında sık sık tanıtıcı bilgi verir. Romanın cereyan ettiği Milo Adası'nın coğrafyası hakkında geniş tanıtımın yapıldığını öğreniriz:

“Ege Denizi’ne serpilmiş yüzlerce adadan küçücük Milo Adası’na Türkler, Değirmenlik adını vermişti. Halkı, yarı korsan balıkçılardı. Balık avı başta gelmek üzere zeytinlikleri ve bağlarıyla geçinirlerdi. Bütün balıkçı memleketleri gibi Değirmenlik de şenlikli yerdı.

Kasabanın, kayalar üzerine kuş kafesleri gibi oturtulmuş beyaz badanalı balıkçı evleri, merdiven basamakları gibi, hepsi denizi görürdü. Hepsinin önünde bir sundurması ve hepsinin pencereleri ile sundurmalarında çiçek saksıları vardı. Bazı evleri de asma çardakları sarmıştı. Kasabanın bütün sokakları kaba taş döşeliydi''(s.13)

Zaman zaman deniz seferine çıkan Kaptan Hüsam Reis, dönüşünde Milo Adası'ndan, ilk adı Hatice sonraki adı Kösem Sultan olan, cariyeyi de beraberinde getirir. Hüsam Reis'in hanımı ile birlikte hatim duası için saraya giden Hatice'nin macerası, saray ortamında geliştiğini görürüz:

"Adalar Denizi'ndeki karakol vazifesinden dönen Hüsam Reis'in gemisi İstanbul Limanı'na gün batarken girmişti. On yedinci yüzyıl başlarının büyük İstanbul'u bir peri masalı şehri gibiydi. Pembe bulutlu ve açık menekşe renkli bir gökyüzü ve menekşe ve gül rengine harelî bir deniz. Üsküdar yakasındaki evlerin camları, güneşin son ışığına aksettirmiş, ağaçların arasında parıl parıldı. Minareler, kubbeler, minare ve kubbelerin üstünde parlayan altın alemler... top top ağaç kümeleri. saraylar., deniz kıyısı boyunca uzanan beyaz bir şerit halindeki kale duvarları, iskeleler, iskelelerde gemiler, gemi direkleri, yelkenler., denizin üstünde sayısız kayıklar."(s.84,85)

Anlatıcı olayların geçtiği yerleri tanıtmaya devam eder. Romanın bu bölümünde de hamamlar ile ilgili bilgi verir:

"On yedinci asırda İstanbul'un çarşı hamamları hem bir yıkanma yeri idi, hem de ülfet sohbet yeri. Hamamların kahve ocaklarından başka şerbetçisi, turşucusu vardı. Mevsimine göre salep pişirilir, keten helvası yapılır, boza içilir. Yazın camekân denilen soyunma yerinin fiskiyeli havuzcuğu etrafında, kışın büyük mangalların başında yahut içerde, göbek taşında hatta edebî sohbetler olurdu."(s.128)

Cuma günleri akşamı padişahlara, İstanbul'un değişik semtlerinde meydana gelen olaylar hakkında bilgiler verilir. Verilen bilgiler arasında olayların geçtiği mekânların özellikle belirtildiğini öğreniriz. (s.133)

Bir Osmanlı padişahının resmi hükümdarlık vazifesi salı günleri sabah namazından sonra öğleye kadar İstanbul Sarayı'nda 'Kubbealtı' denilen salonda toplanan divanı hümayun müzakerelerini bir kafes arkasından takip etmekten ibaretti. Divan toplantılarına padişahın geniş yetkili vekili sadrazam başkanlık ederdi. Sultan Ahmed bütün ecdadı gibi bu vazifesinde çok titizdi. Divan dağılınca 'Arz Odası' denilen ve tek bir salondan ibaret bir yapı olan köşkte sadrazam padişahın huzuruna çıkar.(s. 147)

Bu dönemde şiddetli fırtınaların mekânları olumsuz bir şekilde etkiler. Sultan Osman zamanında İstanbul'a ne kan yağdı, ne taş; fakat bir katı kış oldu ki cümle âlem hayret ve dehşet içinde kaldı. Haliç dondu. Boğaziçi dondu. Bazı gözü pek kimseler Galata'dan İstanbul'a buz üstünden yürüyerek geçtiler.(s. 174,175)

Sultan IV. Murad'ın zaman zaman isyan eden beyleri ile değişik mekânlarda savaştıklarını öğreniriz. Savaşların gerçek nedeni sınırlar ile ilgili çıkan anlaşmazlıklar olduğu bilinmektedir: "... Mührü Hümayun nuranî bir ihtiyar olan Çerkez Mehmed Paşa'ya verildi. Seksenlik bir adamdı. İleri yaşım bahane etmedi, Abaza Mehmed Paşa'ya karşı hemen hazırlık seferlerine başladı. Asi vali dey konar göçer çadırlı Türkmen kabilelerinden türlü vaatlerle topladığı askerle Kayseri Ovası'nda Karasu Köprüsü başında karşısına çıktı, bir gün sabahtan akşama kadar kanlı bir cenk oldu. Abaza'nın askeri bozuldu, kendisi de cins bir kuzgun atın sırtına düşüp Erzurum Kalesi'ne can attı. Çerkez Mehmed Paşa da Tokat Kalesi'ne çekildi, orada kışlayacaktı ve sonra bahamda Bağdat üzerine gidecekti. Ömrü yetmedi, Tokat'ta öldü."(s.219)

Sultan IV. Murad bir gece köşke değişik meslekte olanlar çağırır. Köşke çağırılanlar niçin çağırıldıklarını bilmeden, sabaha kadar beklerler: "Sabah namazından sonra Kubbealtı'nda divanı hümayun toplanırken, sarayın Marmara kıyısındaki kale duvarları üstünde İncili Köşk'te de padişahın yanında gizli bir toplantı başlamıştı; katılanlar, saraya, deniz kenarındaki Topkapı denilen kapıdan yeniçeri zaptiyeleriydi. 20 çorbacı, 20 odabaşı, haseki ağa, torbacıbaşını yanına alarak kırk kadar da nefer alarak gelmişti. Yüze yakın yeniçeri. Muazzam ve muhteşem köşkün divanhanesi zabıt ve asker neferle dolmuştu. Genç padişah, salona konulmuş bir taht üzerinde oturuyordu. Pek vakarlı pek azametli, kuvvetinden emin

kişilerin huzuruyla kurulmuştu. Yeniçeriler saf saf, ellerini önlerinde kavuşturmuşlar, ayakta duruyorlardı. Sabahın o erken saatinde niçin çağırıldıklarını bilmiyorlardı. Hepsi merak içindeydi.” (s.250)

Kurt Hasan, romanında hâdiseler: Sakız Adası ve Akdeniz civarında cereyan eder. Anlatıcı Sakız Kalesi’ni benzetmelerle tanıtır: “Sakız Adasındaki kalenin yontma taşları, alev alev yanıyordu. Güneş batıdan yana dönmüştü. Akşama bir şey kalmamıştı şunun şurasında.. Ne var ki, henüz serinlik düşmemişti. Sakız Kalesi, üstü açık kocaman bir fırına benziyordu. Önlerinde Çeşme Boğazı, kalın bir buğu ile örtülmüştü. Anadolu dağlarının doruğu bir görünüp bir kayboluyordu. O yanda bulunan kıyılar, belli belirsiz bir çizgi halindeydi. Oysa altı mil ötelinde Çeşme kasabası vardı. Hava puslu olmasa hem şehir hem de Çeşme Kalesi görünürdü.”(s. 6)

Sakız Adas’ında bulunan Davut Ağa, daracık mekânlarda bile, düşman baskınlarını başarıyla karşılık verdiklerini ifade eder:“Beş altı yıl öncesiydi. Koyun Adası, hisarını bekliyordu. Küçük adanın, küçük kalesinde seksen kişiydiler. Bir sabah uyandılar ki limanın içi küffar gemileriyle dolmuş. Belki yirmiden fazla Ceneviz kadırgası, zincir gibi kapamışlardı limanın ağzını. Kuşluk vaktine doğru, gemilerden kıyıya bin beş yüz kadar adam çıktı. Başladılar kaleyi zorlamağa... Tam bir hafta çala kılıç gittiler. Bu hafta içinde, kaledeki yiğitler üç çıkış yaptı. Seksen kişinin bin beş yüz kişiye çıkışı olur mu, dersiniz ya, oldu işte. Savaşta sayının ne önemi?.. Mesele yürekte ve bilekte. Bizimkilerin hepsi yürekli, bilekli kişilerdi. Ver yansın ettiler düşmanı.”(s.13)

Sakız Adası, verimli bir toprak yapısına sahiptir. Burada üzüm, incir, turunçgiller, zeytin en önemli gelir kaynaklarındandır. Bu nedenle sık sık Ceneviz ve Bizanslıların saldırılarına uğradıklarını öğreniriz. Adayı en son Osmanlılar alır. II. Mustafa tahta geçtikten sonra donanma komutanlığına Yusuf Paşayı getirir. Venedikliler, denizcilikten anlamayan Yusuf Paşa’nın donanma komutanlığına getirildiğini duyunca hemen Sakız Adası üzerine saldırıya geçerler. Sakız Adası’nın kale komutanlarından Hasan Paşa ve askerleri kahramanca savaşırlar. Ancak donanma komutanı Yusuf Paşa’nın aldığı yanlış kararlar sonucunda Sakız Adası, Venediklilerin eline geçer.(s.19, 20)

XVIII. Yüzyıl:

Şeyh Samil, romanındaki hâdiseler Kafkasya ve çevresinde cereyan eder. Çeçen direnişinin komutanı imam Mansur, Ruslar tarafından esir edilerek Viladi Kafkas cephesine götürülür. İmam Mansur'un kalede karşılanış anı şöyle cereyan eder: "Viladi Kafkas Kalesi'nin kapısından içeriye giren Rus hassa alayının ortasında, yaralı olmasına rağmen, atın üstünde dimdik duran, elleri arkadan bağlı, İmam Mansur bulunmamaktaydı. General Gudovist, İmam Mansur'u karşılamak için kalenin taş merdivenlerinden aşağıya inerken, keyifle söyleniyordu.

İmam Mansur efsanesi nihayet sona erdi... General, kalenin avlusuna vardığında, İmam Mansur, Rus askerlerinin yardımı olmadan attan inmiş, fakat iki muhafız hemen kollarından yapışmıştı.(s. 8)

İmam Mansur esir edildikten bir süre sonra Ruslar tarafından öldürülür. Anlatıcı imam Masur'un öldürülmesini mekânla bütünleştirerek verir:

"Matem, kısa sürede bütün Kafkasya'yı sardı. Gülen tek bir Dağıstanlı yoktu. Terek suyunun akışı ve rengi sanki değişmişti. Teneffüs edilen hava bile boğucuydu. Milletin özgürlüğü için canını hiçe sayan, vatanı uğruna seve seve ölümün kucağına atılan İmam Mansur'un intikamı elbette alınacaktı.

Ulu bir çınar devrilmişti. Ama Dağıstan ormanlarındaki ağaçların dibinden fişkıran binlerce mücahit, İmam Mansur'dan bu yana Rus Ordusu'na karşı koymuştu. Onların topraklarına girmesini, göğüslerini siper yaparak engellemişler, hatta 40 bin kişilik Rus ordusunu Terek nehrinin derinliklerine gömmüşlerdi."(s. 12)

Kafkas dağları. Çeçenler için sığınma alanıdır. Bütün direnişlerini Kafkas dağlarında yapan Çeçenler, basanlarını da bu dağlara borçludurlar. Anlatıcı Kafkas Dağlarının önemini şu şekilde işler: " Tanrı, Kafkas dağlarını dünyaya destek olarak yaratmıştı. Kafdağlarının alt kısmını, zümrütten bir kaya kaplamıştı. Bu zümrüt kaya dağların desteği idi. Kafdağları, yeryüzündeki dağların anasıydı. Bütün dağlar, yeraltı damarlarıyla Kafdağlarına bağlıydı.

Allah bir bölgeyi harap etmek istediği zaman, bu damarların birini kımıldatmak suretiyle, iradesini yerine getirdi. Tanrı yeryüzünün sükun bulması için, ilk icraatını Kafkasya'da yapmış..."(s.23)

Kafkas Kartalı'nın sırlında çocuğu, birkaç mücahit ve yakınlarıyla uçurumlardan, dağlardan ve ormanlardan geçerek Çeçenistan'a doğru yol alması, Ruslar için korkulu bir rüya idi. Çar Nikola, bundan sonra başına gelecekleri bildiği için de General Grabe'ye atıp tutar. Çeçenistan'ı tamamen istilâ eden Rus kuvvetleri, bütün yolları tuttukları için Şeyh Şamil, Çeçenistan yolundan saparak Dağıstan'a geçmeyi uygun bulur. Sırtındaki üçüncü eşi Zahide'den olan yaralı oğlu Gazi Muhammed ile yanındaki mücahitler ve yakınlarıyla, günlerce devam eden yolculuktan sonra nihayet Dağıstan'a geçtiğini görürüz.(s.74)

Bir süre esir olarak Rusya da kalan Şeyh Şamil daha sonra İstanbul'a gelir. Şeyh Şamil ile ailesini görmek için şehir halkı rıhtımı doldurur. Gemi Dolmabahçe önlerinde demir attıktan sonra, saray kayıkları, Şeyh Şamil'le yakınlarını alarak Dolmabahçe Sarayı'na getirilir.(s. 136)

Kartal Yuvası romanında hâdiseler: Roman Kafkasya ve çevresinde cereyan eder. Çeçenistan dağları; Çeçenlerin vazgeçilmez mekânıdır. Çeçenler düşmana karşı zorlu savaşlarını bu dağlarda yaptılar. Çeçenlerin sarp dağlarda yaptıkları mücadeleleri anlatıcı benzetmelerle tasvir eder: “ Çeçenistan’da güneş ekseriya parlak doğar,uzun süre parlaklığını korur ve nihayet ardından kızıl bir şerit bırakarak yüksek dağların ardında silinir, gider. Ama Çeçenistan’ın kalın buz tabakalarını eritebilecek sıcaklığı, yaz başlarına kadar veremez. Bu yüzden yılın büyük kısmı Çeçenistan, beyaz çarşafarla örtülü temiz bir misafir yatağı gibidir.

1840 yılı baharı erken gelmişti. Kışın silikliğinden, baharın parlaklığına bürünen gökyüzü, Çeçen yaylalarını, sarp dağlarını mavi kubbesiyle örtmüştü. Güneş nokta nokta buzların içine akıyordu. Vaktinden önce fişkırmış kır bitkileri dağ rüzgârının soğuk dalgalarıyla sallanıyor, huşu içinde bir dervişin ahenkli yalpasını andırıyorlardı.” (s.19)

Şeyh Şamil'in komutanlarından Hacı Kasım, Şeyh Şamil'e haber ulaştırmak amacı ile bir çınar ağacının altına oturarak mektubunu yazmaya başlar. Anlatıcı da Hacı Kasım'ın

yaslandığı çınar ağacını ve bulunduğu mekânı tasvir eder: “Ulu çınar, sanki Hacı Kasım yaslansın, ihtiyar belinin sızılarını dindirsin diye oraya dikilmişti. Kökü kim bilir nerelere kadar gidiyordu? Gövdesinin boyunda olur derlerdi ya, Hacı Kasım sanmıyordu. Kök çok daha derinlerde, çok daha uzaklarda olması lazımdı. Koca gövdeyi tutuyordu, kolay mı? Hem de fırtınalarda... Evlerin damı uçardı da şu ağaçlar çakılmış gibi kalırdı oldukları yerde.” (s.57)

Ruslar tarafından esir alınan Çeçen komutan Hacı Murat, bir mağaraya götürülür. Gece karanlık bastırınca; Rus komutan Binka’nın, geceyi mağarada geçirmek zorunda kalır. Binka mağaradaki geceyi maceralı bir şekilde geçirir. Anlatıcı konuyu kısaca şöyle işler: “Kurt ulumaları, mağarayı dolduruyordu. Acı feryatlar şeklinde idi bunlar. Keyiften olmadığı muhakkaktı. Binka, yıllardır Kafkasya’nın kurtlarını bile tanıma fırsatı bulmuştu. Keyifli zamanlarında nasıl uluduklarını, dertli zamanlarında nasıl feryat ettiklerini ayırt edebiliyordu.

‘Karınca aç, diye mırıldandı. Bu gece herhalde köye inerler. Dağlarda yiyecek bulamayınca yaptıkları tek hareket budur. Tehlikeyi göze alarak insanların arasına dalarlar. Karın doyurmak için ölümü göze almak akıllıca mı sanki? Adam sende. İnsanlar bunlardan farklı mı? Onların da midesi boş kalınca yapmayacakları yoktur.’ Nöbet tutuyordu. Herkes istirahate çekilmişti. ”(s.112)

Çeçenlerin en dayanıklı kalelerinden olan Unskol Kalesi Ruslar tarafından işgal edilerek yağmalanır. Kale komutanı Hacı Kasım, düşmanın elinden zor kurtularak dağın yamacında saklanır. Anlatıcı Unskol Kalesi’nin ve Hacı Kasım’ın içinde bulunduğu durumu kısaca işler: “Hacı Kasım’ın emektar kalemi kağıt üstünde gıcırdayarak sağdan sola doğru işliyordu. Asırlık bir çardağın tepesine tünemişti. Burası bütün bölgeye hakim bulunuyordu. Bacaklarının önündeki dala dayanmış, sırtını ağacın gövdesine güzelce yaslamıştı. Yazmaktan parmakları uyuşunca kalemi bıraktı. Manzarayı incelemeye koyuldu. Önünde bir kale enkazı yığın yığındı. Üstünden hala duman tüten yerler vardı. Bu haliyle Unsokul kalesi bir daha düşmanın işine yaramayacaktı.

Bakışları Unsokul kalesinden kayıp Unsokul köyüne gitti. Olduğu gibi duruyordu. Halk eskisinden daha büyük bir gayretle kaynaşıyordu. İşine, gücüne gitmek için acele eden köylüleri rahatlıkla gördü.”(s.131)

Unsokul Kalesi’ni almak için yeniden toparlanan Çeçen direnişçileri; Rusların alınmaz dedikleri bu kaleyi alarak, eski mekânlarına tekrar kavuşmuş olurlar: “Kale bedeninden içeri tırmanarak bezgin mevzileri susturdular. Dağlıların kılıcı süratle işledi. Hala aptalca mukavemete çalışan hınç dolu başlar, kalın kabaralı çizmelerin hizasına düştü. Aman dileyenler ancak canlarını kurtarabildiler. Bütün Rusya’nın yıkılmaz raporu verdiği bu müstahkem kale böylece Dağlıların eline geçmiş oluyordu. Yapılmaz zannedilen bunca işi yapmış olan Dağıstan aslanları, alınmaz bilinen daha nice kaleleri dize getirecek, yenilmez sanılan daha nice generallere yeri öptürecekler belki, kim bilir? Sanki birisi bakmaya zorlamış gibi başını çevirdi.Ağacın gövdesine doğru yaklaşmakta olan adamı gördü. Aynı anda adam da Hacı Kasım’ı görmüş elini sallamaya başlamıştı..”(s.134)

Ruslar, Çeçenleri yuvalarından uzaklaştırmak amacı ile, Kafkas ormanlarını ateşe verirler. Yazar, bütün mekânların Çeçenlerin olacağını ifade ederek, konuyu şöyle işler:

“Uzaktan uzağa yanan ormanların şavkı Şamil’in yüzüne vuruyor, göz bebeklerini parlatıyordu. Vorontzov’un plânıydı bu. Bütün Kafkas ormanlarını yakıtıyor, cinayetini şimdi de hayvanlara teşmil ediyordu. Çar kartal yuvalarını tahrip etme emri vermişti. Bu ormanlar var oldukça her ağacın ardından ya bir Çeçen süvarisi, yahut bir başka Dağlı mutlaka çıkar, Rusya’nın canına gerekirse tek başına okurdu. Vorontzov böyle düşünüyordu. Böyle düşündüğü için de ormanları yakıyordu.”(s.213)

XIX. Yüzyıl:

Yoldaki Adam, Romandaki hâdiseler İstanbul’da cereyan eder. Ayaklanma ve isyanların cami meydanlarında yapıldığını görürüz. Bu camilerden birisi Fatih, diğeri de Sultan Ahmet Camisidir. Padişaha karşı gelen öğrencileri Fatih Camii’nin önünde protesto eylemleri yaparlar. Fatih Camii meydanında toplanan kalabalık

büyük gürültüler çıkarır. Halk ile medrese öğrencileri bir araya gelerek padişahı protesto ederler.(s.33)

Osman Paşa'nın damadı olan Mahmut, paşa konağında lüks imkânlar içinde yaşayarak günlerini geçirir. Bir iş yapmayan Mahmut, paşa konağından her ay başında maaşını da alır. Mahmut, Osman Paşa'nın damadı olduğundan dolayı ilk zamanlar el üstünde tutulur. Ancak Mahmut'un Meşrutiyet yanlılarını desteklemesi üzerine konakta huzursuzluklar başlar. Konaktaki uşaklar, aşçılar, dadılar, seyisler bile Mahmut'u kötülemeye başlarlar. Olanlara çok üzülen Mahmut'un karısı Ferhunde kocasını fikirlerinden vazgeçirmeye çalışır ancak başarılı olamaz. Osman Paşa, Mahmut'u yaptıklarından dolayı azarlayarak aşağılar. Bunun üzerine Mahmut, Osman Paşaya karşı gelir. Konakta bulunan görevliler Mahmut'u apar topar konaktan dışarı atarlar.(s.32, 55, 101)

Mahmut, gençliğin verdiği heyecan ile padişah karşıtlarının eylemlerine katılır. Bunun üzerine konaktan kovulur ve tutuklanır. Kendisiyle beraber tutuklananlar Sinop'a sürülür. Mahmut'a, paşanın adamları karısından boşandığına dair zorla bir yazı imzalatırlar. Mahmut belli bir süre sonra Osmanlı-Rus savaşına katılır. Plevne'de Osman Paşa ile birlikte savaşır ve yaralanır. Mahmut, savaştan sonra tekrar İstanbul'a döndükten sonra Balkanlardan göçmüş bir ailenin kızı olan Nazlı ile evlenir. (s. 133, 137, 173)

Romanda padişaha karşı isyan çıkaranların Eminönü meydanında asıldığını öğreniriz. İdam sehpaları Eminönü meydanında sıralanır. Darağaçlarına asılan beyaz gömlekli cesetler rüzgârdan sallanmaktadır. Romanın kahramanı Mahmut, subay olan ve padişaha karşı gelen oğlu İbrahim'i asılanlar arasında arar. Mahmut Eminönü meydanında durmuş, gelenden geçenden İbrahim'i sorar. Fakat oğlunu bir türlü bulamaz. (s.346)

Bizim Diyar, romanında hâdiseler Selanik ve Üsküp'te cereyan eder. Roman kahramanı Mihail, Balkan Savaşları sırasında bir süre arkadaşlarıyla kilisede kalırlar. Anlatıcı kilisenin iç ortamını ve dış dünyayı kısaca tasvir eder: "Sıcak, boğucu bir rüzgâr esiyordu. Bulutlar grileşmiş, tepelere gölgelerini bırakıp

yürüyorlardı. Şimdi Mihail taş basamaklarda oturuyor, Nadya Ana'nın söylediklerini düşünüyordu. 'Hristo Allah'ın evini çetecilerin barınağı yapmıştır.' Buraya ayın günlerinin dışında da gelenler oluyordu. Artık manastırın kendi kabuğuna çekilmiş bir huzur yeri olduğu söylenemezdi. Geceleri sık sık, taş duvarlara çarpıp yankılanan ayak sesleri binanın içinde uzayıp giderdi. Uyku arasında da bu sesler işitilirdi. Büyük fırtınalarda ağaçların uğultusu ve gıcirtısı duyulur, yatakhanedeki çocukların çoğu battaniyelerinin altında kaybolurlardı. Yağmurlar çoğalıp, buzlar çözöldüğünde Karasu'nun çağıltısı da buradan işitilirdi. Şimdi bir yağmur öncesinin aralıklı olarak çakan şimşekleri demir parmaklıklı pencereyi aydınlatıyordu."(s.39)

Roman kahramanlarından Gülsüm Ana'nın kızı İclâl Hanım'ın evi Ohri Gölü'nün kenarındaydı. İclâl Hanım akşam üstleri balkona çıkarak çarşı pazardan gelip geçenleri seyreder. Anlatıcı, hem Ohri halkının ve esnafının içinde bulundukları durumu şöyle dile getirir: "Göl ve İclâl Hanım.. Uzun dantel elbisesiyle balkonlardan göle düşünceli bakıyor olmalıydı. Ağır ağır kayıklar gelip geçmektedir. Bazen şemsiyeli yabancı kadınlar. Dalların altında başlarını eğmektedirler. Bazen bir tüfek sesi o durgunluğu parçayı verir. Bir kuş vurulmuştur.

Çarşıya girdi. Sıcaklarda satıcılar, dükkân girişindeki gölgelere sığınarlardı. Bazıları bir peyke ya da yumurta tabutu üzerine otururdu. Büyük çınarın altındaki kahve hep dolu olurdu. Oradakiler nargile ve çaylarını ağır ağır içerlerdi. Cami ve çarşının bulunduğu bu yol her zaman kalabalıktı. Daha önceleri bu çarşıda gülüşüp söyleşirlerdi. Hele Arnavut İbrahim'le Niko'nun şakalaşmaları bitmek bilmezdi. Bir keresinde İbrahim Efendi, camiye gidildiğinde Necmi Efendi'nin çarıklarını saklamıştı. Çıkışta Necmi Efendi canı sıkkın, çarıklarını arayıp duruyordu."(s.81)

Balkan Savaşlarından dolayı Vardar'dan ayrılan Gülsüm Ana'nın küçük kızı Kerime, eski topraklarını unutamaz. Bu yerler Kerime'nin rüyalarına bile girer:"Uyandıktan sonra kolayca kopamadı o rüyadan. Vardar kıyılarında iri, sarı çiçekler açmıştı. Kerime onları topladıkça yaprakları dökölüyordu. Vardar suyu bulanık. İstasyona doğru koşuyor Kerime. Bir tren hızla gelip geçiyor önünden. İstasyon bomboş. Sonra çift atlı bir araba geliyor öteden.

Güneşte altın yaldızlı süsleri parlıyor. Arabanın sürücüsü Enver Bey. Kerime o yöne koşmak istiyor. Ayakları güçsüz. Bağırıyor. 'Nereye gidiyorsunuz?' Enver Bey, 'Uzağa! Uzağa! Çok uzağa...' diyor." (s.153)

Eski topraklarının özlemi ile yaşayan Kerime, bir sohbet ortamında okuduğu şiirle Türkün sahip olduğu sınırları şiirle dile getirir: "... Sonra okumağa başladı. Turan şiiri Kerime'nin o durgun yüzüne bir telâş, şaşkınlık çizgileri eklendi. Çırpınan bir su gibi..

'Oğuz Han. İşte budur gönlümü eden mülhem.' Sonra o coşkun sular geri çekildi. Yeniden kabarıp öteden öteden yürüdü, taşıtı.

"Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan...

Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan"

'Yengen bu şiiri okuduğunda hemen piyanosunun başına geçip bir zaman tuşlara baktı durdu. Parmakları gergindi kasılmış gibiydi. O tuşlarda değil dedim aradığın. O ancak hissedilir." (s.156)

Roman kahramanı Rifat, Balkan Savaşlarına katılarak yıllarca cepheden cepheye koşar. Rifat'ın baba yurdu olan Üsküp ve çevresinin düşmanlar tarafından alındığını görürüz. Anlatıcı Türk askerlerinin kahramanca savaştıklarını belirttikten sonra, yaşanan o anı şöyle işler: ".... Siperler kazılıyor, kum torbaları yığılıyor, toprakların yerleştirilmesi zorluğuna ansızın bir yağmur da ekleniyor. Göz açtırmayan bir sağanak.. Atlar kişniyor ıslanan derileri parlıyor. Duman gibi savruluyor yağmur. Rifat'ın sözlerini hatırlıyor. 'Sen bir gölgesin.. Üniformanın içinde bir gölge..'

Eski Krupplarım karşısında Bulgar'ın, Sırb'ın seri ateşli creuzut topları... Karadağ İşkodra' yı toplarıyla dövmekte. Burada Koçana'da tutunabilirlerse, Garp ordusunun sol kanadıyla birleşip Sırb'ın geri püskürtüleceğim düşünüyorlardı. Şimdi her tepenin ardında kızıl renkli bir dalgalanış, bir kaynayış belirecek gibi.

'Ümid denizlerde' diyordu Ethem. 'Karada zorlanacağımız, Sırb'ın, kolayca içerlere sarkacağı, düşünülemezdi. Karadağ'ın bunca ilerleyeceği akla gelmezdi.'

Yeniden atlar kişniyor. 'Ateşin içine girmek başkadır... Sen Beyaz Kule'de vakit geçirirken..' Bu sözlere aldırış etmemişti. Asiye 'Anam oğlunun hasretinden ne dediğini bilmiyor. Hoşgör.' Diyordu. 'Ateşin içine girmek başkadır..' Öfkeli değil, yorgun.

Sabah top atışlarıyla çadırdan fırladı. Gelip dayanmışlardı demek. Yağmur bükmemiş belini Bulgar'ın. Ne yapacağını bilmez telâşlı koşuşmalar... Kiminin yığınla çamur toplamış tabanları o ıslak toprakta koşmasını engelliyor. Sonra Kumanova yenilgisinin şaşırtıcı, yıkıcı haberi.. Oysa Sırpların püskürtüldüğü söylenip duruyordu. Koca meydandan çekilip gittiler demek. Sebepler yüklenip omuzlarını çökertiyor. Başında bir ağrı . 'Koçan'a dayanmalıyız' diyor kendi kendine .

Sonra kendi toplarını duyup başını elleri arasına çekti. 'Çocuklar konağın kapısındaaydılar.. Seher anasının kucığında. İri korkulu gözleriyle bakıyorlardı bana. Birden Mürvet ağlamağa başlamıştı. “Dönüp sarılmadım yavruma. Onları son görüşüm müydü?” Kerime gelip sarıldı Mürvet'e. Hiç telâşlı değildi.'

Top sesleri kesildi. Uzun bir sessizlik. Karargâh subayları toplanıp haritalar üzerine eğiliyorlar. 'Bulgar geçitleri aşıyor. Bulgar geçitleri kırıyor.' Ethem'in başının içinde bir uğultu. Mitralyöz sesleri yankılan geliyor. Miralay, Usturumca'daki birlikten söz ediyor. 'Usturumca'daki birliğimiz Sırb'ın yolunu keserse, biz de burada Bulgar'a dayanırsak İştîp'i koruyabilmemiz mümkün olur.'Diyor.

Kumanova'ya yetişmeliyiz, Üsküp'ün ince minareleri.. Çeşmeler, o gül kokulu rüzgâr... Yeşilin bir birinden farklı tonları. Göğün mavisinin kubbeler üzerine dökülüşü.. Üsküp elden gidecek mi?'

Sonra siperlerin aşıldığı duyuldu. İnanmak istemediklerini bir yeniliş. Geride ölümler, toplar, çantalar, kaputlar.. Geride duman. Artık ne İştîp.. Ne Üsküp.... Sait Paşa çekilme emri veriyor. Üniformalar içinde gölgeler...' Graçko'ya doğru yol alıyorlar. Manastır... Yeni bir umut.. Oraya doğru." (s. 182,183)

Roman kahramanlarından Rusçuklu Kazancı Mustafa Bey'in, Gülsüm Ana'nın torunlarını şadırvanda yaramazlık yaptıklarını görünce onları azarlar. Duruma müdahale eden Gülsüm Ana ile Kazancı Mustafa arasında cereyan eden sohbetin esas konusunu Türk topraklarının oluştur. Anlatıcı bu durumu şöyle ifade eder: Kazancı Mustafa önce çocukları azarladı. Çocuklar durulup uzaklaştıklarında içinde bir eziklik duydu. Belli ki Rumeli'den gelmeydi bunlar. Suya hasretle ellerini uzatıyorlar, gülüşmeler bir başka. Geniş ovaların yeşilinden, çiçeğinden kopup gelmişler. Oralarda olduğu gibi atlı arabalarla bir baştan bir başa gezinmenin, su kıyılarında ormanlara varmanın tadını çoktan kaybetmişler. Gariplik duyar olmuşlar her uyanışta, her yatışta, her yatışta. Çöken karanlığı ürküntüyle karşılar olmalılar. Gözleri Ahmet'e ilişti. Yürürken acı çeker gibi. Rengi atık, bol bir mintan giydirmişler üstüne. Belinde bir kuşak. Eğilip omuzlarından kavradı.

'Sen nerelisin bakayım adın nedir?

Ahmet'in yüzünden bir korku gelip geçti. Aklan mavimsi bu iri kahverengi gözler, içindeki sızıya bir sevgi ekledi. Gülsüm Ana değneğine dayanarak yakınlarına geldi. Adam yeniden sordu. 'Adını deymeyecek misin bana?

'Adı Ahmet'tir, dedi Gülsüm Ana. Torunumdur o benim. Kazancı saygılı görünüşle sordu.: 'Rumeli'den mi gelmişsin izdir? Yaşlı kadın avlunun güneşli köşelerinde gezdirdi bakışlarını. Acıya alışmış, dertleri kabullenmiş bir hali vardı. Güneş, İstanbul ve arkasında Balkanlar..

'Elimizi kolumuzu sallayıp da gelmedik ya! Koparıldık toprağımızdan. Kazancı Mustafa'nın yüzüne gölge düştü. İçini çekti. 'Biz de doksan üç göçmeniyiz. Yola çıktığımızda ben çok küçükmüşüm. 'Nerelisin sen? Rusçukluyuz ana..' (s.218, 219)

Kazancı Mustafa ile Gülsüm Ana, Rumeli'den ayrılışın ızdırabını dert yanarak anlatmaya devam eder: "Anacığım, dağ, bayır, çöl ayırdı bizi. Balkanlara yetişemedim, ne oldunuz bilemem. Yaz sonunda Edirne'ye girdik. Edirne haraptı. Edirne can çekişiyordu. Kurtardık. Sağ mısın bilemem. Şimdi karşımda gemiler. Her uyanışta mavi deniz ve gemiler. Burası Çanakkale'dir ana. Yeniden doğduk.

Geceleri bir mülâzım ilâhîler okur, aklıma sen düşüverirsin. Nereden başlayıp anlatsam? Trablus'tan bir yara aldım kalçamdan. Zaman zaman sızlar. Ama Balkan yarası daha derin ana. Çok yıl oldu birbirimizden kopalı. Bir rüya gibi Rumeli. O bağlar, o bahçeler bir rüya.” (s.230)

XX. Yüzyıl:

Nefret Köprüsü romanında hâdiseler, Erzincan ve Eğin’de cereyan eder. Eğin hükümet meydanında katır kervanların kalktığını öğreniriz: “Sabahın erken vaktine rağmen Eğin hükümet meydanı bir panayır görünümü içindeydi. Az sonra Erzincan’a katır kervanı kalkacaktı. Meydanda tepinen katırlara yanaşmalar yüklerini yerleştirmeye çalışıyorlardı.”(s. 33)

Anlatıcı Şirzi Köprüsü’nün üstünde yaşanan insanlık dışı olayları şöyle işler: “Şirzi (Nefret Köprüsü)köprüsünün üstü ve çevresi de vahşetin başka bir görünümünü yansıtıyordu. Sanki dünya bir ifritler plânetinden gelen mahlûkların istilâsına uğramıştı. Hızla akan nehrin gürültüsü ile beraber kötülükler de o nispette artıyordu. Güzelden de öte şahane bir tabiatın bağrında insanlar çirkinin, vahşetin en alâsını yapabilmek için adeta yarış halindeydiler.” (s. 95)

Romanda, mekânlar ile tabiat güzelliklerinin beraber verildiğini görürüz: “Kutu Deresi’nden söz edilir. Kutu Deresi’nin yaşamaya elverişli bir yer olduğunu öğreniriz. Aşiretler Munzur dağlarından doğanın Kutu Deresi civarında tabiata karşı yaşam mücadelesi verirler. Kutu Deresi’nin dört bir yanı yalçın kayalarla çevrilidir. Dağ ve taştan başka hiçbir şeyi göremezdi insan buralarda. İnsan ancak başını kaldırdığında gökyüzünü görebilirdi. Bu nedenle Kutu Deresi’nde gece çabuk gelir ve karanlıklar sarmalardı her yeri. (s.222)

Romanında Fırat nehri değişik şekilde işlenir. Eğin kasabasında yaşayan halk ulaşımını Fırat üzerine kurulan köprü ile yaparlar. Yaz aylarında sessiz akan Fırat, kış aylarında oldukça hırçın akar. Bundan dolayı Fırat Nehri, halka ölüm getiren, korkunç bir akarsu olarak karşımıza çıkar. Birinci Dünya Savaşı’nın felâketli günlerinde, Erzincan’ın Eğin kasabasındaki halk bir yandan düşmanla öte yandan yerli iş birlikçilerle mücadele etmek zorunda kalır. Kasabadan geçen Fırat nehri,

önüne geleni alıp götürür. Rus işgaline uğrayan Eğin kasabasında isyan edenler düşman tarafından Fırat Nehri'ne atılır. (s.143-151-200-260)

e) Kurtuluş Savaşı Dönemi:

Aşktan da Yüce da Hâdiselerin geçtiği mekân İstanbul ve çevresidir.

Romanda mekân ilk olarak roman kahramanlarından Belkıs Hanımın oturduğu ev tasvir edilerek karşımıza çıkar: I.Dünya Savaşı'nda kocasını cephede şehit veren Belkıs Hanım, Beşiktaş'ta oturur. Belkıs Hanım'ın evi geniş bir şekilde tasvir edilir: "Sade ve basit eşya ile döşeli odada, pencerenin önündeki minderde oturan yaşlıca fakat hala güzel kadın, gözlerini duvardaki saatten ayırmıyordu. Arkasında bir topuz halinde toplanan ve kırlaşmaya başlamış saçlarının çerçevelediği yüzünde ve mahzun bakışlarında bahtsız ve ıstıraplı bir hayatın hüznü vardı. Yüzünde, merak ve kaygıyla karışık bir üzüntü okunuyordu." (s.5)

İstanbul'da yaşayan azınlıklar, özgür bir şekilde istedikleri yerlere girip çıkmaya başlarlar. Florya'da denize girip Beyoğlu'nda çılgınca eğlenirler. Beyoğlu'nu eğlence mekânı tutan azınlıklar, yerli halktan daha rahat davranırlar: "Hristiyanların ve yabancıların yaşadığı semtler hele Beyoğlu ve Galata, gece gündüz uyumazdı. İyi lokantalar gece saat onda açılır, tiyatrolar ise gece yarısı başlardı. Akşamları, işgal orduları donanmalarına (İngiliz, Amerikan, Fransız, İtalyan) mensup erler, karaya çıkarak bu cümbüşe katılıyor, kafaları dumanlandıkça, aralarında kanlı bıçaklı kavgalar, silâh sesleri arasında meydan savaşlarını andıran çarpışmalar oluyordu." (s.10)

İstanbul'un işgal edildiği dönemlerde burada yaşayan azınlıklar farklı semtlere yerleşmişlerdi. Değişik semtlerde oturan azınlıkların gelir ve eğitim seviyeleri birbirlerine benzemekteydi. Anlatıcı İstanbul'da yaşayan azınlıkların oturdukları semtler hakkında geniş bilgi verir: "Şehrin Galata, Beyoğlu ve Şişli semtleri Hristiyan ve lüvanten halkın oturduğu kozmopolit bir muhitti. Ama, Şişli ve çevresinde zengin Türkler de yaşırdı. Pembe Hanko'nun, işgal ordusu subaylarıyla kucak kucağa dans ederek fındırdeştiklerini söylediği Türk hanımları, sosyete dedikleri çevre burada idi. Bu hanımlar, Türk görüşünü o subaylara anlatmak,

Türklere düşman olan lövantenlerin yaptıkları telkin ve etkileri önleyerek, Türklere karşı daha yumuşak davranmalarını sağlamak maksadıyla çay partileri tertip ediyorlardı. Ama içlerinde, sadece keyif ve eğlenceyi düşünerek onlarla sarmaş dolaş olanlar da vardı. Yerlilerin Haliç, yabancıların ise ‘Corne d’or-Altın Boynuz’ dedikleri kesimde geniş bir ırmak gibi karaya sokulup şehri ikiye böler. Burası, öteden beri ıssız mahfuz bir limandır. Vaktiyle Venediklilerle Cenevizli tüccarlar, Galata denilen kıyıya yerleşip ticaret yapmışlar. Bunun arkasında uzanan Beyoğlu, Şişli ve öteki kozmopolit semtler, yakın bir tarihte kurulup gelişmiştir. Uzun zamanlar buraları bağlık ve ormanlıkmiş.

İlk kuruluşundan beri, asıl şehir, Galata’nın karşısında, aynı adı taşıyan köprünün buraya bağladığı öteki kıyıdadır. Tepeler üzerinde yükselen görkemli camilerin, sarayların, türlü anıtların, üniversitenin, kitaplıkların, müzelerin ve hükümet dairesinin bulunduğu, asıl Türk halkının yaşadığı semttir. Burası Türklük ve Müslümanlık tüter, şehrin yüreği burada atar. İstanbul denilince de şehrin bu kesimi anlaşılır.” (s.10, 11)

Selçuk, bayram namazını kıldıktan sonra aile fertleri ile beraber, babasının mezarını ziyaret ederler. Ziyaretten sonra dayısının Beşiktaş’taki köşküne giderek günlerce burada misafir olarak kalırlar. Selçuk dayısının bahçesinde farklı bir zevk alır. Anlatıcı bahçenin iç ve dış güzelliğini okuyucu ile paylaşmak amacı ile burayı tasvir eder: “ Bu sırada köşklere yaklaşmışlardı. İnsan boyunda bir duvarla çevriliydi bahçe. Demir parmaklıklı ve iki kanatlı süslü kapısı önünde bir süre durarak onları seyrettiler, sonra da içlerini çekerek yürüdüler. Duvar boyunca uzanan bu toprak yolun öteki yanı, çitlenbiklerle çevrili bir bostandı. Bu yolun öteki ucu belki de Şişli’ye çıkardı, ama Selçuk hiç oraya kadar gitmemişti. Sadece biraz ilerde bir dutluk olduğunu biliyordu, oraya birkaç kere gitmişti. Solda, yol boyunca uzanan sırtta sık ağaçlı bir dut bahçesi vardı. Ağaçlar büyük değildi, uzanarak dallarından dut toplamak mümkündü. Gelenler, küçük bir kulübede oturan sahibine biraz para vererek, keyiflerince doyasıya ak ve kara dut yerlerdi. Sonra da ağaçların gölgesinde çimenlerin üzerine uzanır, cıvıldaşıp şakıyan kuşları dinleyerek tatlı hayallere dalarlardı.(s.73)

I.Dünya Savaşı'nda gazi olan roman kahramanı Osman, İstanbul'un tarihî mekânlarına büyük hayranlık duyar. Bu hayranlığın asıl nedeni, memleketi için yıllarca savaşmış olmasından kaynaklandığını öğreniriz. Osman, İstanbul'un yerleşim alanlarını benzetmelerle Selçuk'a geniş bir şekilde ifade eder: "Osman, özlemiş olduğu İstanbul'da gezintiler yapmayı severdi. Çok kere tek başına bir vapura binerek Kalamış'a ya da adalara gidip denize girerdi. Camilerle müzeleri de ziyaret etmeyi severdi. Kimi zaman da Beşiktaş'ta bir vapura binip Boğaz'ın son iskelesi olan, Kavaklar'a kadar Selçuk'la birlikte giderdi. Osman, Boğaz'ın eşsiz güzelliği karşısında coşar, İstanbul'un harikulade güzelliğini methederdi. 'Vatanımı, bu şehri ve çocukluğumun anılarıyla dolu yerleri öyle özlemiştim ki... Gurbetten dönüşünde, özlediği sevgilisini kucaklayıp öptükçe doyamayan biri gibi, ben de onları gezip gördükçe doyamıyor, tekrar gidip dolaşıyorum...derdi.....

‘ En dar yeri 698 metre olan ve uzunluğu da 30 kilo metreyi aşan bu harikulâde deniz caddesinin yanında Venedik'in kanalları hiç kalır. Hele Mavi Tuna şarkılar düzülen o nehir bile sönük kalır. Gelsinler de maviliği burada görsünler. Tuna'nın suları çamurlu ve bulanıktır; bir de şu ıslıl ıslıl ve masmavi,içilecek kadar temiz suya bak...'derken kendinden geçiyordu. İki kıyı boyunca korular,camilerle renk renk yalılar... Hele fethi hatırlatan o görkemli hisarlar pek hoş ve göz alıcıydı. Ama Boğaz'ın bir özelliği de modern şehirlerin bulvarları gibi dümdüz olmayıp yılanbaki biçimde kıvrıla kıvrıla akışıdır. Bu ona başka bir güzellik verir. Her dönemeçte bir küçük gölle, bir albümün sayfalarını çevirircesine, yeni ve değişik bir görüyle karşılaşırınız, sonunda, yedi tepesine birer taç gibi kondurulmuş görkemli camileriyle, eşsiz ve büyüleyici İstanbul'un sülüeti görülür. Bu harikulade ve sihirli güzellik karşısında insan sarsılır ve kendinden geçer.

Ama bu şehrin her yanı ve köşesi bambaşka ve mest edici bir güzelliktedir. Yedi tepe üzerine kurulu bu şehir, masmavi göğü, uzun ve dantel gibi kıyılarını sarıp kucaklayan denizi, tarihsel anıtları ve eşsiz zenginlikte ki müzeleriyle bütün bir ömür boyunca insanı oyalar. Her gün yeni bir güzelliği keşfedilir, doyulmaz ve bıkmaz ondan. Hani fevkalâde güzel kadınlar var. Tanrı, ta gamzelerine ve yanaklarındaki

bene kadar her şeyi eksiksiz ve cömertçe vermiştir. İşte İstanbul'da onun öylesine sonsuz lütuflarını ihsan ettiği bir şehirdir.

Kışın, sabahleyin henüz makyajını yapmamış bir kadın gibidir o. Ama yazın, güneşi usta bir ressam gibi, bir mucize yaratır; o gri ve donuk gök ve deniz parlak bir maviliğe boyanır. Onun şehrin üzerine yağdırdığı ışık yağmuru, bir yaldız tabakası gibi her şeyi kaplar ve bütün şehir, göğü deniziyle, pırıl pırıl parıldayıp durur. Işıl ışıl ışıldayan denizin yüzeyindeki o ışık cümbüşü insanın içine dolar ve ruhunu sonsuz bir mutluluk kaplar.” (s.93,94)

Osman ile Selçuk, memleketin düşman işgali altında kalmasını içine sindirememişlerdi. Bunun üzerine Anadolu'ya giderek Kurtuluş Savaşı'na katılacaklardı. Anadolu'ya giden savaşçıların buluşma yeri eski subayların bir araya geldiği ve adına 'Subayın Çiftliği'denilen mekândı. Osman, İstanbul'un güzelliğini içinde duya duya bu büyüğü şehirden ayrılırken duygularını şu şekilde açıklar: “Binlerce yıldan beri uğruna durmadan kurbanlar verilen savaş tanrısı da, bir gün öteki putlar gibi bir kenara atılacaktı elbet. insanlar kardeşçe el ele verip, büyük bir aile gibi, mutluluk içinde yaşayacaklardı. İşte o zaman dünyanın tadı tuzu olacak, cennet de yer yüzünde kurulacaktı. Gözleri sulanarak içini derin derin çekti, mahzun bakışları pencereden dışarıya kaydı.

Haçin romanında hâdiseler Adana, Kozan Haçin (Saimbeyli İlçesi) de cereyan eder. Haçin, Adana'nın Saimbeyli ilçesinin eski adıdır. Anlatıcı burada cereyan eden olayları verirken; Haçin'in ve etrafının coğrafi yapısını da geniş bir şekilde işler. Böylece yapılan mücadeleler hakkında okuyucu bilgi sahibi olur;

"Haçin çok engebeli olan Orta Toroslar üzerindedir. Kuzeyden güneye uzanan sarp ve dik yamaç)ı dağlar, bunların arasına gömülmüş olan derin vadi tabanları Haçin topraklarını meydana getirir. Çatak deresi kuzeyden iner, akar gider Çukurova'ya doğru. Kasaba Çatak deresi vadisinin tabanında, çayın doğu yakasında kurulmuştur. Haçin önlerinde Çatak, doğudan inen Bostanlı çayı ile birleşir. Haçin'in ilk evleri bu iki akarsuyun birleştikleri noktadan başlar, kuzeye ve doğuya

doğru yelpaze biçiminde açılır.. Aşağıdan yukarı doğru.. Set set; her sette bir sıra düzgün yapı. İki katlı üç katlı. Damlar kiremitli. Kapıları oymalı kimi evlerin. En tepeden Kale Kilisesi vardır ve Haçın kasabası orada biter. Kırk bine yakın nüfusu, çarşısıyla, pazarıyla, üç kilise bir camisiyle, en tepede Amerikan mektebiyle, Türk mahallesi Bostanlık çayı kıyılarından başlar, kuzeye doğru uzanır, yayılır ve camiinin orada biter. Kirkot derler Türk mahallesine. Penceresinin kafesinden, kapı önlerinin sessizliğinden hemen bilinir. Ermeni mahalleleri başka olur. Kadınlar, kızlar kol kola gezerler kapı önlerinde; delikanlılar piyasaya çıkar kızlara karşı. Kahkahalar, şarkılar.. Kirkot'un kadınları kafes ardından gözler onları. Kirkatta gün ezanla başlar, ezanla biter.

Çatak deresi bıçak gibi yarar Haçın'ı. İki yanda iki dere tepe. Haçın'ı kuzeye mağaraya ve güneye Feke'ye bağlayan tek yol Çatak deresi boyunca uzar gider. Başka da geçit vermez dağlar. İki tepe öyle yakındır ki birbirine, gökyüzü kalın bir şerit gibi görünür aşağıdan. Güneş bile geç doğar Haçın'de ve de erken çekilir. Bıçak gibi yarmış, ikiye ayırmış kasabayı Çatak deresi. Evler doğu yanda kalmış, derenin batı yakasında bir tek manastır var. Yeşillikler ulu ağaçlar arasında kaim, taş duvarlar heybetle dikilir. (s. 16,17)

Haçın'ın dağları, ovaları, dere ve çayları benzetmelerle anlatılarak bu bölgeyi daha da yakından tanımış oluruz: ".... Manastırın bahçelikleri karardığı zaman Çatak deresinin doğu kıyılan kıvrıla döner, evlerin pencerelerinde pembe ışıklar oynaşır, kale kilisesinin duvarları renklenir. Sonra sararır her yan... Pembeler sarı, sarılar kurşunî olur. Yalnız gökyüzü kalır tepede parlak.. Ey ulu dağlar.. Gün göstermez dağlar.. Geçit vermez dağlar.. Doğudan tepeler aşıp gelen Bostanlık çayı tam Kirkot'un kıyısından iner aşağı ve Çatak deresine dökülür. İki akarsuyun birbirine karıştığı yerde üç büyük yapısı vardır Haçın'ın.. Hükümet konağı jandarma karakolu ve postane.. Ağaçlar, bahçelikler içindedir üç yapı da.. Arka pencereleri Bostanlık çayına bakar üçünün de. Önde ulu ağaçlarla çevirili hükümet meydanı."(s.23)

Bu dönemde azınlıkların geniş bir alana yayıldıklarını görürüz. Anlatıcı, azınlıkların elde ettiği imkânların Türklerde olmadığını ifade etmek amacı ile civar

kasabalar hakkında tanıtınla bilgi verir: “Rumlu köyü Haçin ile Höketçe arasında. Çatak deresi kıyısında Höketçe'ye çıkan ana yoldandar bir köprü geçilir Rumlu yoluna. Rumlu'da Türk, Ermeni karışıktır ama Haçin'dekine karşın burada Türk çok, Ermeniler azınlıkta. Rumlu'dan yukarısı ise hep Türk köyleri. Höketçe'nin yakınında Şar var, orası Ermeni köyüdür, tek Türk yoktur Şar'da. Şar Köyü'nün hemen karşısındaki Kân'la Şar birbirlerine çok yakındır, iki mahalle gibidirler görünüşte.. Belli ki zamanında Türklerle Ermeniler kendilerinden bir ayrılma yapmışlar. Onların yakınındaki Ak Pınar, Kaya Pınar ise katıksız Çerkez'dir.” (s.133)

Anlatıcı Türk olan ilçenin, Fransızlar tarafından işgal edildiğini belirtmek amacı ile azınlıkların yaptıklarını kısaca belirtir:

"Çatak deresinin batısındaki tepede manastır, doğudakinden kale kilisesi, onun biraz yukarısında ise Amerikan mektebi hiçbir şey olmuyormuş gibi dimdik bakıyorlar çevreye. Ak taşlar Haçin üstüne çöken dehşet havasını belli etmemek için güçlü görünmeğe çabalyorlar sanki. Kale kilisesinin direğinde al, lâcivert ve ak çizgili Fransız bayrağı dalgalanıyor. Haçin sokaklarında insanlar geziniyor, kapı önlerinde çocuklar koşuşuyor, jandarmalar kol geziyor, gece gündüz. Manastır artık terk edildi gibi bir şey." (s. 177)

Toz Duman İçinde, romanındaki hâdiseler Uşak ve Tacım Köyü civarında geçer. Tacım Köyünün halkı yaz ayında buğday biçip harmanlara götürüyorlardı. Bin bir zahmete katlanarak ettikleri buğdaylarını, biçerken de zorlanıyorlardı. Bir yandan vergi memurları ile uğraşırken öte yandan rüzgârla uğraşıyorlardı. Aniden çıkan rüzgârlar harman savuran köylülerin ürünlerini allak bullak ediyordu. Anlatıcı bu durumu tasvir ederek işler:

“Ansızın bir rüzgâr çıktı. Sokaklarda bir o yandan bir bu yandan esti. Yolların tozu, küllüklerin külü havaya kalktı. Çeşmenin önündeki yaşlı dut ağacının dalları kırılacak gibi o tarafa, bu tarafa savruldu. alazın yerden kaldırdığı kuru otlar, bir iki kağıt parçası, evlerin üstünden aşarak havaya doğru uçup gitti. Tavuklar tüyleri kabara kabara kuytulara, kümeslere koştular. Bacaya geçirilmiş boş bir teneke, önce düz toprak damda sürüklendi, sonra gürültüyle sokağa düştü; tangur tungur gitti. Kirli bir kedi tenekenin sesinden ürkip

kaçtı. Köyün önündeki harmanlar toz duman içinde kaldı. Döğen dürenler döğenleri bıraktılar. Kimisi olduğu yere çömelip yüzünü gözünü sakladı. Kimisi koşup kağnıların altına sığındı.

.....Köyün üstündeki toz bulutu harmanlarda iyice koyulaşarak yükseldi, genişledi. Kuru otları, dikenleri samanları yerde sürüyerek, gökte uçurarak, tarlalara kırlara doğru alıp götürdü. Her yer boz bir toz yorganı altında kaldı. Sonra Tacım köyünün durgunluğu başladı yeniden. Öğle sıcaklığı çöktü. Toprak damlı, tek katlı evlerde hiç kımıltı yoktu. Köylülerin çoğu tarlalarda, harmanlarda çalışıyordu. Sap taşıyorlardı, döğen sürüyorlardı, tınaz savuruyorlardı. Eller yüzler, ağızlar burunlar toza bulanmıştı.” (s.5, 9)

Tacım Köyü’nün zenginlerinden İbrahim Bey, yolda Molla Mahmut ile karşılaşır. Bu okumuş oğlana haddini bildirmek isteyen İbrahim Bey, sert karşılıklar alınca neye uğradığını şaşırarak yoluna devam eder: “ Altın başını ovaya doğru çevirdi. Ayaklarını birden vurup dörtnele kaldırdı. Bir daha, bir daha topuk vurdu. Kısırak kulaklarını kısıp gittikçe hızlandı.Yelesı savruluyor, güçlü ayakları yeri dövüyordu Rüzgar esiyordu iki yandan.Beş dakikaya varmadı, ta İlğın çukuruna indi. Çayın kıyısında geniş bir kumsal vardı. Karşı yakada Kökez köyü görünüyordu. Hacı Nuri’nin köyü. Ortadaki iki katlı, çok pencereli hanay ev Hacı Nuri’nin eviydi, öbür evlere hiç benzemiyordu. Geniş bir avlunun içinde, kale gibiydi uzaktan. Kalenin çevresinde ahırlar, samanlıklar vardı. Damlarında büyük ot yığınları görünüyordu. Altı yavaşlatıp baktı. Dişlerini sıktı. Dünyada en çok kızdığı adamdı. Aç gözlü dü rzü! diye söylendi. Dün yanın malını mülkünü edindi, hala doymadı.Kendi köyünü yalayıp yuttu. Şimdi de bizim köyü kemiriyor.Boyuna toprak alıyor.Koca ovaya sahiplendi. Tee göz alabildiğine, her yer onun.

Karşı tepelere baktı. Eteklerde arkalı bir davar sürüsü görünüyordu. Bu da onun, Saymakla bitmez. Gözünü mal doyurasıca! Tükürdü. O tarafa bakarken hep böyle tükürdü. Altı kuzeye çevirdi.Tacım Dede tekkesi tepenin başındaydı. Birkaç büyük ağaç vardı orada. Çitlembik ağaçları, meşeler. İri taşların arasında eski bir yapıydı Tacım Dede.” (s.69)

Molla Mahmut, bağ bahçe işlerini bitirince eğitim aldığı Tacım Dede tekkesine giderek bilgilerini tazeler. Anlatıcı Tacım Dede Tekkesi'nin dış mekânını detaylı olarak ifade eder: “Gün dağarken Tacım Dede tekkesine doğru dizlerine dayana dayana tırmanıyordu. Her yer kupkuru topraktı. Yolun iki yanında küme küme otlar görünüyordu. Baktı, yaban bir yer gibi geldi. Sabahın erinde doğa yeni yaratılmış gibi tazeydi. Durup gerilere baktı, yeni doğan güneş karşıda kalaylı bir tepsi gibi görünüyordu. Vay mübarek vay.. diye söylendi. Her yer aydınlanmıştı. Yalnız tepelerin böğürleri gölgeydi. Köyün önünde sarı harman yığınları görünüyordu. Tekrar dönüp yürüdü. Tacım Dedeye geldi. Çatısı kararmış, yer yer sıvaları dökülmüş, eski bir yapıydı. Duvarları iri taşlarla örülmüştü. Avlusunda ulu ağaçlar vardı.”(s.89)

Türk Askerleri Uşak ve Tacım Köyü'ndeki İngiliz ve Fransız askerlerine gece baskını vermek için köye yakın bir yerde toplanarak hazırlık yapmaya başladılar. Birlik komutanı, gerekli düzenlemeyi yaparak, gidilecek mekânlar hakkında bilgi verir: “Takım komutanlarına hangi yoldan, ne zaman kasabaya gideceklerini söyleyeceğim. Çok sessiz gideceğiz. Atları kışnetmek yok. Konuşmak bağırmak yok. Kasabaya aynı anda gireceğiz. İşimizi çok çabuk yapacağız, ve hemen geldiğimiz yoldan geri döneceğiz. Usulca gireceğiz, fakat dötrnalla çıkacağız. Bu baskından amacımız, mümkün olduğu kadar çok silah cephane kaçırmak, yapabilirsek düşman cephaneliğini havaya uçurmak,sonrada mümkün olduğu kadar çok düşman öldürmek... Mecbur kalıncaya kadar silah atmayacağız. Hüsnü bey Nergis tepenin başında bir ateş yakacak, kağıt tutuşturup sallayacak. Işığı görünceye kadar taarruza geçmeyeceksiniz. İbrahim beyin gurubu öncüdür, yürüsünler! Bir kilometre ilerden yürüyeceksiniz. Bizimle göz bağıntısını kesmeyin. Kasabanın kıyısına varınca durup bekleyin. Bir tehlike olursa silah atıp haber verin. Ağır gidin, üç saatlik yolumuz var. Atları yormayın. Takım komutanları buraya gelsinler, talimat vereceğim. Hadi hepinizin Allah yardımcısı olsun!” (s.348)

I.Tabî Coğrafya

Tabî coğrafya; dağ, tepe, yayla, deniz, akarsu, ova, çöl ada gibi dünyanın tabî gelişimi içinde şekillenen coğrafya parçalarıdır. Tabî coğrafya tarihî romanlarda çoğu kere

göçebe hayatın, seferlerin ve savaşların anlatıldığı bir mekân olarak karşımıza çıkar.Tabii coğrafya ile sıkı bir ilişkisi bulunan göçebe hayatın romanlarımızdaki işleyişini genel bir çerçevede aktaracağız.

Göç bilindiği gibi ekonomik, sosyal ve siyasî bazı şartların etkisiyle kişilerin yer değiştirmesi olayıdır. Göçebe de bunlarla birlikte iklim-coğrafya ve değişik bazı şartların etkisiyle bir yerden diğer bir yere sürekli taşınan, yerleşik olmayan bir harekettir.

Göçebe topluluklar, yaşayabilecek alanları tercih ederler. Türkler eski zamanlarda; savaş, siyasî ve sosyal hâdiseler ve kuraklık sebebiyle değişik mekânlara göç ederler. Gittikleri yerlerde tutunmak için zorlu mücadelelere girerler. İncelediğimiz tarihî romanların bazılarında bu göçlerle karşılaşırız.

Kilit romanında, Selçuklular kuraklık sebebiyle Ceyhun ve çevresine yerleşerek bir süre burayı mekân tutarlar. Bu mekânlarda olumsuz tabiat ortamı ile mücadele ederler. Ancak bu mücadelede yenik düşerler ve geri dönmeye başlarlar. Ceyhun’a doğru dağınık atlar, sürüler ve insanlar koşar. Atların hemen hepsi eversizdir. Kiminde iki kişi, kiminde de üç kişi bulunur. Arkalarında bıraktıkları bunca yılın emeği, ölüm ve yangın olarak kalır. Kendilerinden olan, kendileri gibi duyup düşünmesi gereken insanlar bir avuç toprağı, Tanrı’nın olan toprağı çok görürler. Kaçanlar bir daha dönmeyeceklerine emindiler ki. Arkalarında kalan hiçbir şeyi düşünmezler. Ceyhun’u nasıl geçecek, Ceyhun’un öte yanındakilere nasıl ‘Biz geri geldik işte’ diyecekler. (s.18)

Romanın ikinci bölümünde Ceyhun nehri işlenmeye devam edilir. Ceyhun buz tutar. Daha önce gelenler, buz tutan Ceyhun’un bu yanında dururlar. Geriye bakmaktan korkarak buz tutmuş nehri geçip daha ileriye gidip gitmemek arasında bocalayarak dururlar. Kadınların ve çocukların Sarı Hoca’yı gördüklerinde az da olsa güçlendikleri belli olur. Etrafını alarak konuşmazlar. Sanki boğazlarına bir bıçak saplanıp kalır. Çocukların bile yüzleri buz tutan kayaları andırır. Fakat hepsinin de gözleri konuşur. Yenilmiş, yıkılmış çadırların, Kurban Bayramı’nda arkadan vurulan Selçuklu kanlarının sebebini soruyor gibidirler.(s.19)

Ak Topraklar romanında baştan sona Türklerin yeni topraklara yerleşmesinin hikâyesi işlenir. Gazneliler, Selçukluları yurtlarından atarak Horasan’a sürgün ederler.

Bunun üzerine Türkmenler akın akın Horasan'a yerleşirler. Daha sonra Tuğrul ve Çağrı Beyler on bin atlı ile birlikte Ceyhun ve Merv'e doğru giderler. Selçuklular, Çağrı Bey'in önderliğinde Ak topraklara doğru ilerlemeye başlarlar. Sulak ve verimli topraklara doğru gece gündüz demeden ilerlemeye devam ederler.(s.21)

Kutlu Dağ romanında göç eden Selçuklu ve Osmanlılardan söz edilir. Selçuklular, Moğollar karşısında sürekli yenilgiye uğrayınca Anadolu'yu yurt tutmak için göç ederler. Yerleşik hayata geçene kadar yıllarca mücadele ederler. Kayı aşireti önceleri Karacadağ'a yerleşir bir süre buralarda kaldıktan sonra Söğüt ve Domaniç'i mekân tutarlar. Zamanla topraklarını genişletirler. (s.20)

Göç, Kutlu Dağ'da sözü edilen önemli bir konudur.diğer bir konu da Türklerin göçleridir. Osman Gazi'nin abisi Dede Baba, yanında duran gençlere göçlerin efsanelere dayandığını belirtir. Türklerin saygı duydukları Kutlu Dağ, Çinliler tarafından yıkılınca Türklerin başına uğursuzluklar musallat olmaya başlar. Temiz akan sular kurumaya, kuş sesleri kesilmeye başlar. Ortılığı kaplayan şiddetli kum fırtınası bütün Türk illerini kaplar. Ağaçlar, bağlar, bahçeler, meyveler çürümeye başlar. Sonunda kurtlar, kuşlar, kurumuş dere yatakları, ağaçlar, hatta kara toprak insanlarla birlikte evvela derinden, sonra sık sık 'Göç!.. Göç!...' Başka bir ses işitilmez. Türkler çaresizlik içinde daha sulak ve verimli topraklara doğru göç etmeye başlarlar. (s.19)

Göçebe hayatı yaşayan insanların en önemli barınağı çadırlardır. Bu çadırlar süssüz ve sadedir. Bunun yanında kağanların barınağı olan otağ, sahibinin büyüklüğünü gösterircesine azametli ve kimi zaman da gösterişlidir. İncelediğimiz romanlarda çadır şu şekilde işlenir:

Buhara Yanıyor romanında çadır sıkça geçer. Roman kahramanları savaşçı olduğundan dolayı, çadır karargâh olarak kullanılır. Romanda Moğol Hükümdarı Cengiz Han'ın görkemli çadırı benzetmelerle anlatılır. Cengiz Han olağanüstü durumlarda komutanlarını büyük çadırına çağırarak önemli kararlar alırlardı. Cengiz Han'ın çadırının önünde hanlığını simgeleyen tuğların olması, bu çadırı diğerlerinden farklı kılmaktaydı. Cengiz Han'ın çadırı tıpkı küçük bir sarayı andırıyordu. Hükümdar her türlü ihtiyacını burada karşılıyordu. (s.83, 133,172,185)

Şehzade Selim romanında da çadır karşımıza çıkar. Bu romandaki çadır, Şehzade Selim'in savaşta konakladığı çadırıdır. Anlatıcı şehzade çadırının çok sade ve gösterişten uzak bir yapıda olduğunu ifade eder. Şehzade Selim'in çadırına gelen misafirler gördükleri sade yapılı çadır karşısında şaşkınlıklarını gizleyemezler. Çadırın kapısı aralandı, önce iki muhafız görüldü. (s.64,65)

Kilit romanında çadırın bir eğitim mekânı olarak kullanıldığını görürüz. Çağrı Bey'in oğlu, Alpaslan, çadırda Sarı Hocadan ders alır. Yıllarca süren bu ders sürekli çadırda yapılır. Çadır öğretmen ve öğrenci ilişkisinin sergilendiği bir ortam olarak işlenir. Alpaslan çadırda donanımlı bir insan olarak yetişir. (s.7)

Anahtar romanında, çadır daha süslü ve modern bir biçimde karşımıza çıkar. Alpaslan'ın oğlu Sultan Melikşah, beylerini ipekten görkemli çadırında ağırlayarak devletin geleceği ile ilgili kararlar alır. (s.5)

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı romanında çadır farklı bir amaç için kullanılır. Savaş meydanlarında çadır Alpaslan ile Romen Diyojen, elçilerini ve görüşmelerini savaş çadırında gerçekleştirirler. Bu romandaki komutan çadırları bir karargâh görevini de yapmaktaydı. Halifenin elçisi İbn-i Mühelhan, her iki tarafın komutanıyla görüşüp halifenin barış talebini yeniler. Anlatıcı ise Romen Diyojen'in çadırının çok süslü ve gösterişli olduğunu; Alpaslan'ın çadırının ise sade bir yapıda olduğunu belirterek aradaki anlayış farkını da ortaya koyar. (s.175,176)

Tabii coğrafyanın birer parçası olan mağaraların incelediğimiz romanlarda değişik amaçlarla işlendiğini görürüz.

Selâhaddin Eyyûbî romanında, mağara geniş bir şekilde yer alır. Müslüman askerler, Haçlılar tarafından esir alınarak mağaraya konulur. Mağarada aylarca kalan esirler yaşam ile ölüm arasında bir mücadele verirler. Sonradan Müslüman olan Haçlı komutanlarından Arslan Şövalye, mağarada bulunan esirleri kurtarmak amacı ile harekete geçer. Uzun ve karanlık mağarada büyük tehlikeler atlatan Arslan Şövalye, esirleri kurtarmayı başarır. (s.87,88)

Kutlu Dağ romanında mağaralar casusluk faaliyetleri için kullanılır. Osman Bey'in çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmak isteyen tekfurlar, Söğüt ve

çevresindeki mağaralara keşişleri yerleştirirler. Bu keşişler gündüzleri dini görevlerini göstermelik olarak yaparlar. Geceleri ise topladıkları haberleri tekfurlara bildirirler. Bu durumu fark eden Osman Bey ve arkadaşları mağaralarda yaşayan keşişleri sıkı takibe alır. (s.185)

Bu Atlı Geçide Gider romanında mağara sıkça kullanılır. Roman kahramanlarından Ecevit ile Kara Mustafa zaman zaman yaptıkları yolculuklarında dinlenme mekânı olarak mağaraları seçerler. Yaz aylarında hem serin hem de sulak olan mağaraları barınma yeri olarak kullanırlar. (s.114)

Tabiî coğrafyanın bir parçası olan mağara **Kartal Yuvası’nda** sığınılacak bir mekân olarak işlenir. Kış mevsiminde Rus askerlerinin önünden kaçarak bir mağaraya sığınan Çeçen komutan Hacı Kasım’ın yaşadıkları kısaca belirtilir:

Mağaranın içi sıcacık olmuştu. Koca kütük cayır cayır yanıyor, şiddetli soğuğa karşı koyuyordu. Hacı Kasım, mağaranın içine serdiği koyun postunun üstüne diz çökmüş bir yandan tesbihini şakırdatarak çekiyor, bir yandan da gözlerini kapı yerine astığı abasından ayırmıyordu. Bir beklediği vardı sanki. Rüzgârın ısıklamalarından, fırtınanın kulakları sağır edici kükremesinden apayrı sesler duyar gibi olmuştu. Bunlar tüfek patlamalarını, insan bağırımlarını andırır.

Mağaranın önünde kar kalınlığı dört metreyi bulmuştu. Sürekli şekilde de yağmaktadır. Sabaha kadar devam ettiği takdirde mağara bile kar altında kalabilirdi. Birden başını dikti. Yavaş yavaş doğrulur. Keskin kulakları fırtınaya has olmayan bir ses getirmişti. Doğruldu mağaranın çıkışına yürür.(s.116, 117)

a- Dağlar, Ovalar, Yaylalar, v.s

Tarihî romanlarda olayların önemli bir kısmı dağ, tepe, yayla, vadi gibi yüksek mevkilerde cereyan eder. Dağlık bölgelerin birer parçası olarak bazı dar geçitlerin de romanlarda yer aldığını görürüz.

İncelediğimiz romanlarda dağlık bölgenin dağ, tepe, yayla, vadi gibi unsurlarını romanların kronolojik sırasına göre inceleyeceğiz.

Kilit romanında dağdan söz edilir. Ancak bu dağ diğer dağlardan farklılık arz eder. Bu dağın manevî özellikleri de bulunmaktadır. Sarı Hoca, Sav Tekin'e ve Alpaslan'a efsanevi özelliği olan Kutlu Dağ'ın tarihî ile ilgili bilgi verir. "...Sarı Hocamız; der ki Türkeli'nin Çin sınırında bir dağ sanmazsınız ya, şöyle işte tepeden az kabaca, bildiğimiz dağlardan az yassıca bir kayalık. Ne var ki Kutlu Dağ Türkeli'nin tılsımıymış, uğuruymuş, hem de kaderiymiş. Bizim şu Müslüman olmadan önce yağmur yağdırdığımız, istersek ortalığı toza dumana boğar gibi kara, tipiye boğduğumuz, Yada Taşı var ya, o taş işte o Kutlu Dağdan çıkarılmış. Bununla ne demek istiyorum. Varın anlayın gayrı. Adam niye yaşar? Evini ocağını barkını dirlik düzenlik içinde vallaha böyledir hemi de billah böyledir" (s.98)

Romanın başka bir bölümünde; Türklerin kutsal saydığı Kutlu Dağ'ın macerası oldukça ilginç olarak karşımıza çıkar. Kutlu Dağ, Türk hanı tarafından bir Çinli kız ile değiştirilir. Kutlu Dağ'ın Türklere uğur getirdiğini öğrenen Çinliler binlerce kişiyi dağa göndererek dağı parçalarlar. O gün bu gün Türklerin uğurunun ortadan kalktığına inanılır. Ekinler kururmuş, sular çekilmiş, hayvanlar açlıktan kırılmış, susuzluktan çatlamışlar.(s.99)

Selçuk Kartalı Aldoğan romanında açık alanlar ve meydanlar geniş yer tutar. Bizans kervanlarını takip etmekle görevli olan Selçuk Kartalı Aldoğan, tepeliklerde, geniş alanlarda sürekli iz peşinde gider. Aynı yılın yaz ortalarında, Ilgaz Dağları güney eteklerindeki kervansaraylarından girip çıkmakta olan yolcuların bir türlü ardı arkası kesilmez. Bu durum akşama kadar sürer. Kervansaray'ın doğudaki en yakın tepesi ağaçları arasında Aldoğan gelip geçenleri sürekli takip eder. Anadolu'nun her tarafı yeşil alanlarla kaplıydı.

Bizans kervanı ertesi sabah tekrar yürüyüşe geçer. Kervan solu açık ve meyilli, sağı orman olan dar bir yoldaydı. Bir süre kervanı takip eden Aldoğan ormanın tam ortasında havanın karardığını fark ederek, kendisini güvenli bir yere atar. Bir süre sonra da şiddetli bir yağmur yağar. Ormanlık alanda bulunan kervan fırtınaya tutulur. Şiddetli fırtınada birçok kişi sele kapılır. Aldoğan, doludan sakınmak için, bulunduğu dalın oyuğuna yüzü koyun kapanır. Bir süre sonra ortalık sakinleşir. Aldoğan etrafına bakınca kervandan bir eser olmadığını görür. (s.35, 42)

Elveda Buhara romanında ormanlık alanın gizli faaliyetler için kullanıldığını öğreniriz. Harzem komutanlarından Toy Han, ormanlık bir alandaki evde, Hasan Sabbah'ın hizmetinde gizli faaliyetler yürüttür. Toy Han, ormandaki eve giderken kendisinin kimsenin görmediğini sanır. Sık sık ağaçların arasında gizlenen atlının farkında değildir. Atlı, evdeki konuşulanları dinler. Yapılan konuşmalarda Celâleddin Harzemşah'ı öldürmek için yapılan plânın hemen uygulanması istenir. Konuşmasını bitiren Toy han ormandaki evden çıkarak şehre döner. Temür Melik de tedbir almak amacı ile Celâleddin Harzemşah'ın yanına gider. Temür Melik, Toy Hanı sıkı bir şekilde takip ettikten sonra suçüstü yakalayarak cezalandırır. (s.256)

Osman Gazi romanında, Osman Gazi'nin yakın dostu Kösemihal, tekfurların gizli plânlarını dostuna bildirmek için dağlık ve ormanlık alanlarda yürür. Günlerce süren bu yolculuk maceralı bir şekilde devam eder. Anlatıcı Kösemihal'in geçtiği ve konakladığı alanları şöyle tasvir eder: "Her taraf zümrüt yeşile bürünmüştü. Dağlardan esen serin yel burcu burcu kokan ıslak toprak sinirlerini yatıştırıyordu. Çok heyecanlıydı. Takip edilmekten, pusuya düşürülmekten korkuyordu. Çünkü bu vadiler, dar geçitler, yüksek tepeler tekin değildi. Ülkede bir yabancı görülürse tuzak kurulurdu. Osman Gazi'nin ülkesinde ise, yabancılara sevgi ve saygı vardı. Bilecik Tekfuru'nun sınırları ise gasp edenlerle dolu idi. Bir kere tehlikeli bölgeyi atlatsaydı. Fakat daha iki günlük yol vardı. En mühim olay, tehlikeli geçitte cereyan edebilirdi. Bu geçidi bir geçseydi. O zaman Osman Gazi'nin topraklarına dahil olurdu. Artık korkusuzca hünkârın huzuruna çıkabilirdi.

Akşamleyin yolda vurduğu iki adet keklik ile, büyük bir çam ağacının altında idi; atını çimenlerin üzerine bırakmıştı. Bir pınar başında oturuyordu. Orada çalı çırpı topluyordu. Birkaç da kütük ayarladı ve kocaman bir ateş yaktı. Çünkü vahşi hayvanlarla dolu bir yerde bulunuyordu. Hayvanlar ateşin olduğu yere yaklaşamazlardı. Sabaha kadar bu ateş böylece yanacaktı. Tetikte olacaktı. Küçük bir hata, hayatını kaybetmesine sebep olabilirdi.

Önce keklikleri temizledi. Tüylerini yoldu. Bir uzun ve ucu sivri dal buldu. Kekliklerden bir tanesini ucuna taktı ve kızartmaya başladı. Canı sıkılıyordu. Bunu def etmek için, keklik tüylerini alıp ateşe bırakıyordu. Cızır cızır bir ses geliyordu

onlar yandıkça. Alevler! Alev alev olan tüyler, bir et kokusu, ormanın derinliklerinden kaybolup giderken, heybesinden çıkarttığı ekmeği ile keklik butlarını kemiriyordu.”(s.238)

Bursa’yı büyük bir mücadele ile alan Orhan Gazi, şehrin manzarası karşısında büyülenir. Anlatıcı konuyu benzetmelerle ifade eder: “Karşılardan Uludağ, bütün haşmetiyle Orhan Gazi’ye sanki selâm veriyordu. Aşağılarda, yemyeşil kestane ormanlarıyla son bulan büyük vadi, sisli tepelerin önünde kalmıştı. Göz alabildiğine münbit ve bereketli topraklar, Osmanlı Devleti’ne başkent olabilecek nitelikte bir büyük kent şimdi, on iki yıllık muhasaradan sonra, açlık ve perişanlık içinde teslim olmuştu.”(s.304)

Şehzade Selim romanında dağ olarak Zigana dağlarından söz eder. Yavuz Sultan Selim’in zaman zaman Zigana dağlarına giderek günlerce bunlarda maiyeti ile birlikte avlandığını öğreniriz. (s.35)

Kartal Yuvası romanında vak’anın geçtiği yer olan dağlar ve tepeler hakkında bilgi verilir: “1840 yılı baharı erken gelmişti. Kışın silikliğinden, baharın parlaklığına bürünen gökyüzü, Çeçen yaylalarını, sarp dağlarını mavi kubbesiyle örtmüştü. Güneş nokta nokta buzların içinde akıyordu. Vaktinden önce fışkırmış kır bitkileri dağ rüzgârının soğuk dalgalarıyla sallanıyor, huşû içinde bir dervişin ahenkli yalpasını andırıyorlardı. Koca gövdeli, uzun ağaçlar bereketli Çeçen topraklarının şehadet parmağı gibi yükselmişti. Yer yer kesafet peyda ederek yer yer seyrekleşerek alabildiğine yayılmışlardı. Ruslarla Dağlıların kıran kırana savaşa giriştikleri günden beri bu ağaçların her biri kâh şehit kanıyla sulanmış, kâh bir Rus askerinin kanıyla lekelenmişti. İlkbahar ve yaz aylarında Çeçen dağları inanılmayacak kadar güzeldir. İnsana cennetten bir köşeyi hatırlatır. Her tarafta kristal bir beyazlık, her köşede boyun bükmüş dağ çiçekleri, her kıyıda birbirinden güzel yabani yaratıklar.....” (s.19, 20)

Üçler Yediler Kırklar romanında Boğaz, Rumeli’ne geçmek için kullanılan geçit olarak işlenir. Gazi Fazıl, Ece Halil, Rumeli’ne gidip, Bizans hakkında bilgi toplamak amacı ile yola çıkarlar. Boğaz sularını geçerken yaşadıkları maceralar

benzetmelerle ifade edilir: “Boğazın nemi yüzüme sıvandı; sakalımdan aşağı sızanın, yahut sızdığını sandığım şeyin su veya karanlık olduğunu anladım. İnce bir yel esiyordu. Boğazın hep kıpırtılı, iri çakıl taşlarını andıran yüzünü yatıştırmak isteyen ince bir yeldi. Ne karşı kıyı, ne sağımız ne solumuz seçiliyordu. Ayrıldığımız kıyı henüz çok yakınıımızdaydı, biliyorum; gel gelelim kıyı ile salın arasını da birden aynı karanlık doldurmuştu. Bir an soluk alamamaktan korktum; alırsam ciğerlerime de karanlık dolacaktı.” (s.9, 10)

Sunguroğlu romanında yolları birbirine bağlayan geçitler romanın ilerleyen bölümünde karşımıza çıkar. Azap Geçidi adı verilen yol hakkında anlatıcı şunları söyler: “...Üstü karlı dağlar yalnız bir yerde geçit veriyordu. Bu geçit bir Bizans İmparatoru tarafından açıldığı ve açılışı sırasında esir kullanarak işkence edildiği rivayeti vardı. Onun için buraya Azap Geçidi derlerdi. Enez ile Şarköy arasında geçilebilecek yegâne yol bu idi. Geçidin Enez tarafından çıkışında bir dönemecin ardına sinmiş atlı iki gölge vardı. Soğuktan donmamak için acaip hareketler yapıyorlardı. (s.121)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında ayaklanmalar sahne olan Buçuktepe yapıldığı yer olarak tepe romanda işlenir. Sultan Murat’ın tahtı, henüz küçük olan oğlu Şehzade Mehmet’e bırakması vezirler arasında hoşnutsuzluk oluşturur. Duruma isyan eden vezirler, Buçuktepe’den yeniçerileri birbirlerine düşürerek ayaklanma çıkarırlar.

Şehzade Selim romanında iki bölümde dağlar karşımıza çıkar. Birinci bölümde Şehzade Selim, hareket halinde olduğunu göstermek amacı ile Zigana Dağlarına giderek ava çıkar. Birkaç gün Zigana Dağlarında avcılık yapar. Romanın ikinci bölümünde de Şah İsmail ile işbirliği yapan Şeyh Haydar’ın isyanını bastırmak amacı ile Elburuz dağlarına sefer yapılır. Yapılan savaşta Şeyh Haydar yakalanarak idam edilir. (s.35,53)

Şehzade Selim de, Şah İsmail üzerine yapılan sefer sırasında İran yakınlarında bulunan Kızılıkaya Boğazı’ndan söz edilir. Bu boğaz askerlerin savaş sırasında köşeye sıkıştırıldığı dar geçit olarak ele alınmıştır. Değişik yolları

birleştiren bu boğazda Şah İsmail'in komutanlarından Karabıyık Oğlu Hasan esir alınır. Osmanlılar çok süratli hareket etmiş, Kızılıkaya Boğazı'nda onu muhasaraya almışlardı. (s.152)

Kartal Yuvası romanında dağlar Çeçenlerin yaşam alanıdır. Çeçenler düşmanı dağlarda vurur, dağlarda yatar ve dağlarda yaşarlardı. Şeyh Şamil, halkın fazla kayıp vermesini engellemek amacı ile Rusların esir ol çağrısına uyarak onların isteklerini yerine getirir. Şeyh Şamil Ruslara teslim olmadan önce yıllarca mücadele ettiği Çeçen dağlarına bakarak derin bir özlem çeker. (s.147)

Aştan da Yüce romanında, Sultan Abdülaziz'in kaldığı yer olan Yıldız tepesi kısaca işlenir. Yıldız tepesine gitmek için takip edilecek güzergâhlar ayrıntılı olarak romanda verilir. (s.37)

Haçin romanında yerleşim alanlarının coğrafi tanıtımı yapılarak okuyucunun gelişen olaylar hakkında bilgilenmesi sağlanır: “Haçin çok engebeli Orta Toroslar üzerindedir. Kuzeyden güneye uzanan sarp ve dik yamaçlı dağlar, bunların arasına gömülmüş olan derin vadi tabanlarını meydana getirir. Çatak deresi kuzeyden iner, akar gider Çukurova'ya doğru. Kasaba Çatak deresi vadisinin tabanında, çayın doğu yakasında kurulmuştur. Haçin önlerinde Çatak, doğudan inen Bostanlık çayı ile birleşir. Haçin'in ilk evleri bu iki akarsuyun birleştikleri noktadan başlar. Kuseye ve doğuya doğru yelpaze biçiminde açılır. Aşağıdan da yukarı doğru... Set set; her sette bir sıra düzgün yapı. İki katlı üç yapısı orada biter. (s.16)

b- Akarsular

Tarihî romanlarımızda önemli yere sahip olan coğrafya parçalarından biri de akarsulardır. Yeraltından ve yeryüzünden akan bütün suları kapsayan akarsular tarihî romanlarımızda nehir ve çay kullanılmışlardır. Göller de akarsular da bu kapsama girmektedir.

Kilit romanında nehir olarak Ceyhun Nehri sıkça kullanılır. Selçuklular yıllarca Ceyhun ve çevresini mekân tutarlar. Yaşamın zor şartlarını Ceyhun Nehri'nin yanında karşılarlar. Selçuklular kabilelerle Ceyhuna doğru yürürler. Ceyhun'a varan ilk beş on atlıdan biri Sarı Hoca olur. Ceyhun'un buz tuttuğunu

görürler. Ceyhun'un kenarında duran Selçuklular buz tutmuş nehri geçip daha ileriye gidip gitmemek arasında bocalayarak dururlar. Kadınlarla çocukların Sarı Hoca'yı görünce az da olsa güçlendikleri belliydi. Etrafını alırlar.(s.19)

Romanda Ceyhun nehri kişileştirilerek verilir. Ceyhun nehri'nin yapısı ile Selçukluların ruh halleri birbirine benzemektedir. Bu benzerlikten hareketle yazar, coğrafya ile insan arasındaki ilişkiye işaret eder:

“Serahs'tan Merv'e taşınalı beri, Alpaslan'ı en çok düşündüren şey Merv suyu olur. Aşağılardan ta güneyden, bir kolunu Heratt'tan bir kolunu Gur'dan alan su, iki ayrı yoldan gelip de bir yerde güçlenen Türkmen akanları gibi, yine güneyde, Merv Irudda birleşir; daha bir coşkun, uslu ve uysal, düşünceli ve ürkek gelen köklerinden daha bir deli akar, köpürür, öfkelenir ve o öfkeyle Merv'e girerken durgunlaşır. Baharları da durgunlaşır yazları da, kışları da Merv halkını korkutmamak için midir nedir, yoksa az sonra yok olup gideceğinin ürküntüsünden mi, utancından mı nedense sessiz soluksuz kesilip tembelleşirdi; yayılıverir. Merv'i çıkar çıkmaz da birden yok olur. Balçıklar, bataklık sazları, dikensi öten yaban ördekleriyle yaban kazlarının arasında usul usul, utançlı çapaklı bir gizlilikle ana toprağa baş verip sızar. Ötelerden öylesine deli gelen suyun Merv'den hemen sonra böylesine hemen yok olması hüznün vericiydi; bu hedefine varamayıp, bu güçsüzlük bu varım diye ortaya çıkmışken, çırpına çırpına yolu yarılarmışken birden silinmek korkunç olur. Adım adım izlerinin kuruması bir ok atımı sonra namı nişanı kalmaması hüznün verici olmaktan da, korkunçtur. Onun için Alpaslan Merv suyunu bir türlü sevemez. Oldum olası suyu sever, hele akın suyu görünce, kol kadarcık da olsa yeşil ipil ipil çayırıları bir yana yatırıp akarken işi yoksa durup bakmadan edemez, işi varsa durup da bakmış gibi dinlendiğini, gönlünün ferahladığını hisseder.(s.200,201)

Kilit'te ikinci nehir olarak Tuna nehrinden söz edilir. Çağrı ve Tuğrul Beylerden ayrılan Peçenekler, buzlu Tuna nehri'ni geçerek Bizans ve Trakya topraklarına doğru yol alırlar. Bu boy da yıllarca Tuna çevresinde kalmıştır. (s.156)

Kilit'te, akarsu olarak çay, önemli bir görev üstlenir. Milletler sulak alanlara yerleşerek yaşamlarını devam ettirmektedirler. Alparslan, Serahs ayı etrafında yerleşen Gaznelileri buradan atmak amacı ile harekete geçer. Romanda ayın bir savaş aracı olarak nasıl bir işlev yüklendiğine şahit oluruz. Gazne Sultanı Mesut, son bir çaresizlik içinde, Serahs ayının kıyılarını tutmak için bütün kuvvetiyle birden yüklenir. Fakat Serahs ayı ipince, kıpkırmızı topraklaşmış bir çamur halinde akar. Suyu içen kusmağa başlar.

Alparslan, Serahs ayı'nı bu hale getirmek için bütün çerilerini, kendisi de başta olmak üzere güney boğazlarına toplar. Bir yandan kum, kırmızı toprak, zehirli ot köklerini aya doldurtur, öte yandan suyun akışını değiştirmeğe çalışır. Aklında Serahs ayı'ndan başka bir şey yoktur. Bir tek şey düşünür o da Gazneliyi Serahs ayı'nın kıyılarında tutundurmamak; tutunurlarsa Dandankan'a sürmek zorlaşır.(s.179, 180)

Kapı romanında Kılıç Aslan ve askerleri Haçlılara yaptıkları sefer dönüşünde Porsuk ayı'nın kenarında konaklarlar. Günlerce yorgun olan Kılıç Aslan, kendisini Porsuk ayı'nın serin sularına atarak rahatlar. Anlatıcı Kılıç Aslan'ın Porsuk ayı'nda yaşadıklarını benzetmelerle ifade eder: Koptu Kılıç Aslan topraktan; yeryüzünden, gökyüzünden; bağlı zencirlerin şakır şakır koptuğunu da duydu. O kopuşla şakır şakır koptuğunu da duydu. O kopuşla soluğu Porsuk ayı'nın kıyısından aldı. Yaban geyiklerinden farksız soluyordu; yaban kuşların, kartalların tüyleri yanıyordu bedeninde. Soyundu; ne varsa attı üstünden ve çıplak bedenini Porsuk ayı'na bıraktı. Oh!

Suya gömüldü, başının telince gömüldü. Bir kor ateş düştü suya sanki cızırtısını suyun içindeyken bile duyuyordu. Suyu kulaçladı. Uzaktan çok uzaktan, sayısını unuttuğu yılların ötesinden sabah ezanı okundu; ses çöl yanığındaydı, esmerimsi.. Neden sonra kıyıya çıktı; giyindi, uslu bir çocuk gibi abdest aldı.” (s.348, 349)

Kapı'da ikinci akarsu olarak Habur ayı karşımıza çıkar. Porsuk ayı'nda bir süre dinlenen Kılıç Aslan ve askerleri tekrar yola koyulurlar. Günlerce yol

aldıktan sonra Habur Çayı'nın önüne gelirler. Bu çayı geçmeleri gerekmektedir. Askerlerinin önünde bulunan Kılıç Aslan ve komutanları Habur Çayı'na doğru at sürerler. Porsuk çayında yorgunluğunu atan Kılıç Arslan Habur Çayında can vereceğinden habersizdir. Haçlıları yenen komutan nehrin sularında boğulur. Kılıç Aslan ise ani bir çeviklikle komutanlarını geçerek Habur Çayı'na atı ile girer. Hızlı akan su dalgaları arasında kalan Kılıç Aslan'ı büyük su dalgaları önüne katar. Anlatıcı Habur Çayı'nda cereyan eden olayı geniş bir şekilde işler: “ Atının gemini nasıl çektiğini bilmedi; İltutmuşla Ersagun Bey'e nasıl uyduğunu bilemedi. Tam Habur Çayı'nın dirseğini döneceği sırada akli başına geldi. Yüreğindeki tıkanma dayanılmaz bir hal aldığı halde savaştan kaçan bir Selçuklu olmanın utancı daha ağır bastı. Süleyman Şahı, babasını görür gibi oldu. Böyle bir savaşta; böyle kendi kanından gelen atlıların at toynakları altında yalnız kaldığında bile gülümsemekte olduğunu hayalledi babasının; gülümsemesinde oğlundan utanmış bir kızarıklık vardı. ‘ Hay ben ne yaptım? Hay bana ne yaptınız siz? Tuh!’

Atının dizgininin bir daha kastı, çekti, geri döndürdü. Her biri dev iriliğinde çerilerden devlerden bir ordu gördü; acı, kana susamış, azman. Üç kişiyi yutmaya hazır. Musul yönüne dönemedi, kaçmaktı. Devlerin aç ordusuna gitmekse ölümdü bile bile. Bir göz açımında tutsak oluşunu gördü; ellerinin kollarının bağlanışını, oğluna, bütün atalarına karşı sonu gelmez bir baş eğikliğinden kurtulmayışını düşündü. Sağ beri yanında ise Habur Çayı sonsuza baş vuruyordu.

Habur Çayı'nı seçti. İltutmuş'la Ersagun Bey hiç ummuyorlardı; ilkin şaşırmayı bile beceremediler. Kılıç Aslan'ı bir yanlarında görmüşlerdi atta; bir kıyı aşağı at sürüşünü görmüşlerdi... Bir de atın deli suyu göğüsleyişini; at suyu göğüslüyemiyordu, göğüsleyemedi. Bir an bakıştılar İltutmuş'la Ersagun Bey, bakışları kucaklaştı, bakışları gülümsedi. Aynı anda at sürdüler Habur'un deli suyuna. Kılıç Aslan'ın atı suya gömülmüştü, sular atı da Kılıç Aslan'ı da sürüklüyordu. Ersagun Bey'in en son hatırladığı, Kılıç Aslan'ın deli suya batıp çıkışı oldu; İltutmuş Bey'in en son hatırladığı ise çılgın bir sessizlik.. Ondan sonrasını hatırlamak ne mümkün!...” (s.398, 399)

Malazgirt'te bir Cuma Sabahı romanında nehir olarak Fırat nehri ele alınır. konu edilir. Bizans İmparatoru Romen Diyojen'in, Malazgirt'e doğru yol aldığını öğrenen, Alparslan ordusunun yönünü Malazgirt Ovası'na doğru çevirir. Malazgirt'e gitmek için Fırat Nehri'ni geçmek zorunda olan Alparslan ve askerleri, büyük mücadelelerle Fırat Nehri'ni bizzat geçerek Malazgirt'e giderler. "Fırat, Alparslan'ın kumanda ettiği büyük İslâm ordusu Fırat'ın açık kollarına kendini attı. Biraz müşkülât, biraz meşakkat, biraz da kayıp vererek kıyıya geçerler."(s.73)

Buhara Yanıyor romanında, deniz adı kısaca geçer. Harzemşahlar, Moğollar üzerine sefere giderken geçtikleri yollardan söz edilir. Harzem Denizi'nin (Aral Gölü'nün eski adı) sahilini takip ederek Siri Derya (Seyhun) Nehirini geçerler.(s.107)

Elveda Buhara romanında Cengiz Han'ın oğlu Cuci Han, Hocent Kalesi'ndeki Harzem askerlerini ortadan kaldırmak amacı ile Seyhun nehrinin önünü keserek Hocent Kalesi'ndeki Harzemşahları yok etmeyi plânlar. Çinli esir ustalar Seyhun Nehri'ni uzun uzun inceledikten sonra aradıkları yeri bulurlar. Hocent Kalesi'ne yakın bir yerde daralan nehrin önünü kesmek için çalışmalara başlarlar. "Nehrin içine önce koca koca ağaç kazıklar çakılır sonra da nehrin önüne kalaslar dizilir. Üç ay içinde nehrin önü kesilir. Seyhun bir süre bocalar gibi olur. Nehir suyu toplandıkça toplanır, yığıldıkça yığılır ve sonunda taşar. Nehir suları taşıp Hocent Kalesi'ne dolmaya başlayınca Temür Melik ve kaledekiler sallara binerek canlarını kurtarmaya çalışırlar. Ancak Moğol askerlerinin saldırılarına uğrarlar. Harzemşahların bir kısmı Seyhun Nehri'nde boğulur bir kısmı da canını zor kurtarır.(s.49,50,51)

Elveda Buhara romanında İndus nehri'nde Celâleddin Harzemşah'ın ailesi ile birlikte Moğol askerine karşı yaptıkları mücadeleden söz edilir. Binlerce Moğol askerleri, Sultan Celâleddin'i ve ailesinin etrafını sararlar. Bunun üzerine Sultan Celâleddin Harzemşah, annesini, oğlunu ve hanımını alarak İndus nehri'ne atlar. Moğol askerleri de onları takip eder. Yüksek bir tepeden olanları izleyen Cengiz Han, Celâleddin'i diri istediğini emreder. Celâleddin İndus nehri'nde bir koluyla oğlunu, bir koluyla hanımın sarmış, kuvvetli akıntıya direnmeye çalışmaktadır.

Annesi de sıkı sıkaya beline sarılır. Nehirde yorulan sultanın annesi, kendilerine yaklaşmakta olan Moğol askerini görünce yanındaki hançeri çıkartarak düşman askerine saplar. Kulak tırmalayıcı bir sestten sonra asker nehrin sularında kaybolur. Celâleddin Harzemşah'ın annesi takatsiz kalınca kendisini nehrin sularına bırakır. Bu arada Moğol askerleri oldukça yaklaşırlar. Bunun üzerine Celâleddin Harzemşah'ın oğlu ve hanımı da kendilerini nehrin sularına bırakırlar. Celâleddin Harzemşah olup bitenler karşısında çılgına dönerek kendisine doğru yaklaşan Moğol askerlerini öldürdükten sonra İndus nehirinin karşı kıyısına geçerek hayatını kurtarır. (s.191-192- 193)

Darağacı romanında akarsulardan kısaca söz edilir. Yıldırım Bayezid, orduları ile Tokat çayının kenarında mola verir. Tokat çayının ise çok az aktığı belirtilir. “Yıldırım Bayezid, seferden dönerek yönünü Ankara'ya doğru çevirir. Temmuz hamam ısınmasında başlamıştı; Tokat'ın kayalarında cayır cayır yanıyordu. Bey Dağından aşağı cayır cayır yanışını Tokat'a üfürüyordu. Tokat Çayı kurumadıysa da kurumağa yakın akıyordu.” (s.105)

Darağacı'nda, Nilüfer Çayı'ndan kısaca söz edilerek; Nilüfer Çayı'nın sessiz akışının Yıldırım Bayezid'e huzur verdiğini öğreniriz.(s.202)

Baltaoğlu ve Kara Papaz romanında Çanakkale Boğazı'nı ve çevresini korumakla görevli olan Baltaoğlu, denizde papalık donanmasının saldırısı ile karşılaşır. İki donanma arasında kıyasıya bir mücadele başlar. Anlatıcı yaşananları geniş bir şekilde işler: “.. Karşı kalyonun bandırası iyiden iyiye seçiliyordu. Bu bir papalık savaş gemisiydi. Filo öncülerinin kendisine saldırdığını görünce rota değiştirdi. Geriye dönüp rüzgârın önüne düşmek istedi. Fakat manevra yaparken Osmanlı öncülerine yön verdi. Öncü birlikteki kaptanlar, bu fırsatı kaçırmadı; baş toplarını ateşledi. On altı topun bir ağızdan gürlemesi havayı sarstı. Denizin üzeri koyu barut dumanlarıyla örtüldü. Ne çare ki papalık kalyonu, yara almadan manevrasını başarmış, geriye dönmüştü. Şimdi bütün yelkenler fora kaçırıyordu. Yalnız kaçmakla kalsa, gene bir şey değil, kılıç toplarıyla ateş de ediyordu. Bu çeşit savaş ancak papalık donanmasında görülen bir tabiiye sistemi idi. Papanın gemileri hem kaçar hem de top atardı. Türkler bu sisteme ‘hem kaçmak, hem kış atmak’

derlerdi. Gerçekten papalık kalyonu hem kaçıyor hem de kış atıyordu. Süleyman Bey, sesinin bütün gücüyle haykırdı: ‘ Koman kurtlarım, ileri şahbazlarım!

Bu emrin, öncü filo tarafından duyulduğuna hükmedilemez. Zira ardı ardına temposu gümbür gümbür gürliyordu. Ne var ki öncüler, bu kumandayı duysa da duymasa da papalık kalyonunu bırakacak gibi değildi. Kürekler denizi köpürtüyor, tekneler var hızıyla ileri atılıyordu. Papalık kalyonu, yelken bakımından Osmanlı öncülerinden daha güçlüydü. Ama yalnız yelken bakımından güçlüydü. Yapının iriliği ağırlığı kürek çekilmesine elverişli değildi. Bu çeşit kalyonların beher küreğini sekiz kişi çekerdi. O da rüzgârsız havalarda.. Rüzgârı uygun bir havada yol alırken böylesi büyük gemilerde kürekler ‘mayna’ edilirdi. Bunun sebebi bir kürek belirli zaman ölçüsüne uyamazsa , suya takılır ve geminin hızı tekneye yapışır. Küreğin palası, ters yönde geri itildiği için kürek kürek çekenlerin hepsini yuvarlardı. Ve bu hal, öteki kürekçilere de sirayet eder, faydadan çok zarar olurdu. Papalık kaptanı bunu bildiği için kürekleri molada tutuyordu. Aslına bakılacak olursa, mola edilen ağır bir küreğin ‘ala’ vaziyetine geçmesi bile imkânsızdı.

Kovalamaca uzun sürdü. Papalık gemisi, kurt enikleri önünde kaçan iri bir ayı gibi, güneye doğru iniyordu. Akşamı bulursa, karalıklara karışıp kaybolurdu. Hele bir de Dardanos (Çanakkale) Boğazı’nı gecip Akdenize girerse artık iyiden iyiye kurtarırdı canını. Zira Akdeniz suları Cenevizli, Rodoslu, Venedikli gemilerin ayağı altıydı. İnce Osmanlı Donanması Akdeniz’de pek iş görmezdi. Pek değil hiç, iş görmezdi. Ne var ki filonun öncüleri ellerine düşen avı bırakmak niyetinde değildi. Fora yelken, çala kürek takılmışlardı peşine.....” (s.95, 96)

Denizler Ejderi romanında deniz benzetmelerle tasvir edilerek roman başlar: “Güneş bütün hararetiyle Ege Deniz’i sahillerini yakıp kavuruyordu. Bütün canlılar, bu sıcağın sinmişti. Yalnız deniz, o koca deniz, ona meydan okuyordu. Güneşe karşı yiğitçesine, alabildiğine uzanan denizin gülümseyen yüzeyi, ışıltılarla neşeli neşeli kırırıyordu. Bin bir pırıltı ve ışıltılarla, insanları, kuşları, böcekleri, sıcağın bunalanları, derin mavi deniz koynuna çağırıyordu... Denizin çağırısını, onu tanıyanlar bilir. Ancak onu sevenler anlar dilinden. Kıyıda kahkahalarla kırılan köpük köpük dağılan küçük dalgalar, onun çağırın elleridir. Tatlı bir meltemle

karışarak, güneş ışınlarını, mücevher pırıltıları gibi aksettirmesi, onun göz kırpmalarıdır. Onda bir sihir vardır; her şeyi çeker kendine. Cılız dereler veya ırmaklar, ona kavuşmak için koşarlar da koşarlar.(s.5)

Denizler Ejderi'nde, vak'a sahile vuran ve içinde bir not bulunan bir şişenin bulunması ile başlar. Bu romanda Bodrum'un Kara Toprak kasabasında sahil köylerinden birini deniz tatlı dalgalarla okşamaktadır. Kumlarda yedi sekiz çocuk oynamaktadır. Çocuklar kıyıya vuran bir şişe görürler. Bunun üzerine şişeyi alarak açarlar. Şişenin içinde nemlenmiş ve gri renk almış, bir bez çıkar. Bezi açınca, üstünde kırmızı ile yazılmış, fakat iyice solmuş bir yazı görürler. Bu yazıyı köyün imamı olan Osman Efendi'ye verirler. Yazıda Endülüs Müslümanları, Türk donanmasından yardım istediğini öğrenirler. (s.7-8)

Kartal Yuvası romanında Çeçenistan'daki Mele Suyu'nun kenarı önemli buluşmaların yapıldığı kararlarını alındığı bir mekân olarak söz edilir. Çeçenlere isyan eden komutan Taşof Hacı, Şeyh Şamil ile görüşmek için Mele suyundan geçmesi gerekir. Şeyh Şamil ve adamları Mele suyunun kenarına vardıklarında, Taşof Hacı'nın ve arkadaşlarının gelmekte olduğunu görürler. Şeyh Şamil ve adamları Mele suyunun kenarında Taşof Hacı ile görüşürler. İki komutan yaptıkları görüşmelerde anlaşmazlığa düşerler,. Bunun üzerine Taşof Hacı ve adamları Şeyh Şamil'e Mele Suyu'nda saldırırlar. Şeyh Şamil ve adamları da karşılık verir. Taşof Hacı çıkan çatışmada ağır yaralanır. Şeyh Şamil kana bulanık Mele suyunun içinde Taşof Hacı'nın yanına gider. Taşof Hacı olanlardan dolayı Şeyh Şamil'den özür diler. (s.42, 43)

Nefret Köprüsü romanında yer alan havuz, kaynak suyu olarak bahçelerin sulanmasında faydalanılır. Beş metre çapında bir daire şeklinde olan kaynak suyu, kasabalılar tarafından sulama amaçlı kullanılırdı. Taşan sular ise bir kanalla bahçenin içinden geçerek evin arkasından geçen dereye dökülür. Kaynağın suyu temmuz ayının ortalarında bile tahammül edilemez derecede soğuktur. (s.19)

Bizim Diyar romanında adı geçen Ohri Göl, roman kahramanlarının evlerine yakın bir yerdedir. Kahramanlar zaman zaman Ohri Gölü'nün kenarında dinlenirler.

Anlatıcı Ohri Gölü hakkında kısa bilgi verir: “.... O gölü biliyordu. Durgun ve rengi gökle bir.. Kıyıda duruldu mu, sularından hafif bir esinti insanın yüzüne vururdu. Göl kuşları gelip üstünde dolanırlardı. Karabataklar suya dalıp çıkarlardı. Kıyının bir yerinde büyük ağaçların gölgesi suya düşerdi.”(s.81)

Nefret Köprüsü romanında Fırat nehri ele alınır. Eğin kasabasında yaşayan halk ulaşımını Fırat üzerine kurulan köprü ile yaparlar. Yaz aylarında sessiz akan Fırat, kış aylarında oldukça hırçın akar. Bundan dolayı Fırat Nehri, halka ölüm getiren, korkunç bir akarsu olarak karşımıza çıkar. Birinci Dünya Savaşı’nın felâketli günlerinde, Erzincan’ın Eğin kasabasındaki halk bir yandan düşmanla öte yandan yerli iş birlikçilerle mücadele etmek zorunda kalır. Kasabadan geçen Fırat nehri, önüne geleni alıp götürür. Rus işgaline uğrayan Eğin kasabasında isyan edenler düşman tarafından Fırat Nehri’ne atılır. (s.143-151-200-260)

Nefret Köprüsü’nde ikinci akarsu olarak Kutu Deresi’nden söz edilir. Kutu Deresi’nin yaşamaya elverişli bir yer olduğunu öğreniriz. Aşiretler Munzur dağlarından doğanının Kutu Deresi civarında tabiata karşı yaşam mücadelesi verirler. Kutu Deresi’nin dört bir yanı yalçın kayalarla çevrilidir. Dağ ve taştan başka hiçbir şeyi göremezdi insan buralarda. İnsan ancak başını kaldırdığında gökyüzünü görebilirdi. Bu nedenle Kutu Deresi’nde gece çabuk gelir ve karanlıklar sarmalardı her yeri. (s.222)

Nefret Köprüsü’nde dere bir güzellik unsuru olarak da anlatılır. Özellikle bahar mevsiminde Eğin de akan Koçan deresi tatlı bir görünüme bürünmekteydi. Anlatıcı bu dereyi roman kahramanı Levon’a şöyle anlattırır: “Yüz elli metre yüksekliğindeki dağ oyuğundan akan bu su aşağıdan taşlara çarptığı zaman bir pamuk tarlasını andırır. Evimiz Koçan deresine yakındı. Burası eşine ender rastlanan bir tabiat güzelliğidir.Halk Koçan Deresi ile ilgili ağıtlar yakar:

“Koçan’a söyleyin bu yıl akmasın
Akıp akıp yüreğimi yakmasın
Benden selâm edin nazlı beldeye
Bu yıl da gelemem yoluma bakmasın.” (s.232)

c- Ovalık

Romanlarda olayların geniş bir coğrafyaya yayılması sebebiyle, düz ve açık alanlar ele alınır. Düzlük yerler, roman kahramanlarının gezileri, veya orduların savaş sebebiyle toplandıkları alanlardan oluşur. Ordular savaş alanlarına giderken geçtikleri yerler düz yerlerdir. Bunun yanında benzer özellikleri taşıyan ovalar, bir coğrafya parçası olarak romanda belirtilir.

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı romanında meydanlar, savaş mekanları olarak işlenir. Malazgirt Savaşı'nın yapılacağı alanı binlerce askerin doldurduğunu öğreniriz. Anlatıcı Malazgirt meydanındaki askerlerin durumunu şöyle ifade eder:

“Orta Asya steplerinden kopup gelen granit yüzlüler çekik gözlüler. Bosnalı eşkiyalar, korsanlıktan bıkip karaya atlamış maceraperestler, Bagrat'ın Gürcü takımı, Ermeni servet avcıları, yapacak başka işi olmayan Kumanlar, Uzlar, Peçenekler, Normanlar, Bizans'ın çapulcu takımı İmparator Romen Diyojen'in düzenli askerleri... Meydan insan istifi. Meydanda ahenksiz bir yığın. Ayrı dünyaların, ayrı medeniyetlerin insanları...” (s.43)

Darağacı romanında ova iki ordunun savaştığı alan olarak tanıtılır. Yıldırım Bayezid ile Timur'un ordusu Ankara'nın Çubuk Ovası'nda çadır kurarlar. Çubuk Ovasındaki gelişmeler şöyle ifade edilir. “... İkinci üstünün sümbül güneşi Çubuk Ovası'na püsküllenmişti. Ordusunun ağırlığını yerleştiren, çadırlarını kuran, atını devesini, katırını, kağnısını güvene almaya çalışan bölüklerin uğultusu güneşin sümbül püsküllenmesinde soyunmuş Çubuk Ovasına, bir garip canlılık veriyordu....” (s.90)

Yıldırım Bayezid orduları ile birlikte Çubuk Ovası'na yerleşir. Güneş, Çubuk Ovası'nın eteklerinde karşı tepelere, ağaçlara çökmek üzeredir. Ovada kötü bir sessizlik belirir. Timur tarafında da bir şeyler belirmez. Her şey sessiz ve sakin gözüktür. Herkes bir bekleyiş içerisine girer. Zamanla ovada hareketlilik başlar. At kişnemeleri, deve homurtuları artar. Timur tarafından da buna benzer sesler gelir. Güneş doğduktan sonra Çubuk Ovası'nda bir hareketlilik belirir. Artık savaşa çok az zaman kalmıştır. (s.116, 117)

Darağacı'nda Çubuk Ovasında bulunan Çatal tepeden söz edilir. Bu tepede Yıldırım Bayezid'in askerlerinin bir kısmını Çatal tepeye çekip topladığını görürüz. Yüz adım ötesinde birbirine giren savaş, Timurluların ite ite sürüşünde gerilemiş beş on adım yakınlarına gelip kilitlenir. Yeniçeri ölümüne döğüşür. Yıldırım Bayezid : ' Çataltepe'ye!' diye haykırır. Atını da hemen Çataltepeye sürer. Gün ikindiye geçmekteydi. Savaş alanını Timur'un askerleri kontrol altına alır. (s.123, 124)

Şehzade Selim romanında askerlerin sefer sırasında dinlenme yeri olarak ormanlık alanları tercih ettiğini öğreniriz. Yavuz Selim, Şah İsmail'in üzerine sefere giderken tepelik bir alana gelerek bir süre dinlenir. Yeşil bir alan içinde bulunan şehzade gördüğü manzarayı çok beğenir. Tepenin hemen altındaki meydanda Selim'in ordusu kaynaşıyordu. Önde sık ağaçlı bir orman vardı. Bu ormanın bittiği yerde ise Diyarbekir'in evleri başlamaktaydı. Yamacın hemen dibinde hayli geniş bir meydan vardı. (s.68,69)

Bizim Diyar romanında ovalık ve geniş mekânlar savaş alanı olarak işlenir. Balkan Savaşı'nda roman kahramanı Rifat ve arkadaşlarının yaptıkları kahramanca savunmaya geniş yer verilir: "Sabah sis inmişti vadiye. Her şey susmuştu. O, kuşların bile çekilip gitmiş olduğunu düşündüren sessizlikte tekerleklerin dönüşü, piyadelerin yürüyüşü köylere bir hüzün bırakıp uzaklaşıyordu. Solgun sarı, aç şimdiden yorgun asker.. Hâlâ savaşacaklarına inanmamış görünüyorlar. Uyku isteği, sıcak bir yere sığınma duygusu yüzlerinden silinmemiş.

Siperler kazılıyor, kum torbaları yığılıyor, topların yerleştirilmesi zorluğuna ansızın bir yağmur da ekleniyor. Göz açtırmayan bir sağanak... Atlar kişniyor, ıslanan derileri parlıyor.”(s.182)

d- Çöller (Sahra)

Çöl bölgeleri romancıların üzerinde az durdukları bir coğrafya parçasıdır. İncelediğimiz romanlardan sadece Selâhaddin Eyyûbî romanı ile Mısır'a Doğru romanlarında bir coğrafya parçası olan çölün işlendiğini görürüz.

Selâhaddin Eyyûbî romanında Kudüs topraklarını almak amacı ile İngiliz Kralı Arslan Yürekli Rişar komutasında Haçlı orduları kutsal topraklarda karargâh kurarlar. Büyük bir çöllük alana sahip topraklarda Haçlı askerlerinin direnme güçlerinin kırıldığını görürüz. Bir yandan susuzluk bir yandan çöl ikliminin olumsuz şartları Haçlı ordularını perişan eder. Anlatıcı çöl ortamındaki atmosferi şöyle işler: “Kızgın çöl sessiz uyuyordu. Ta uzaklarda hurma ağaçlarının gölgesinde hafif kıpırtılar arasında bir karışıklık olduğu belliydi. Güneş tunç bir siniden farksızdı. Bereketsiz topraklara inen nur, kalpleri imanla dolu bir kavmin yaşadığı bu ülkede Ehlisalip’in bütün çabalarına rağmen insanlara iradeli yaşantının ilhamını veriyordu.” (s.5)

Arslan Şövalye, Kral Rişar’ı memleketlerine göndermek amacı ile çölde yolculuk yapmaya başlarlar. Çöl de dehşetli bir sıcaklık görülür. Kafiye bir süre yol aldıktan sonra kum fırtınası başlar. Bağrıışmalar, at kışnemeleri birbirine karışır. Arslan Şövalye, kafiyele dönererek: ‘Herkes hayvanlarını terk etsin’ diye bağırır. Batı’dan daha kuvvetli esen rüzgâr endişeleri arttırır. Herkes yere çömelerek rüzgârdan korunmaya çalışır. Çok kısa bir zaman içinde kum rüzgârı, develerin boyunu aşar. Göz gözü görmez, gözlerinin içi kan çanağı olanların sayısı gittikçe artar. Müslümanlar tekbir getirerek dualar ederler. Hristiyanlar da haçlarını çıkartarak dua ederler. Develerin üzerinden geçen kum yığınları arka taraftan irili ufaklı tepecikler, meydana getirir. Hayvanların yularından çeken askerler ikide bir yer değiştirir. Kendilerine yeni yeni siperler hazırlarlar. Tekbir sesleri çölü inletirken batıdan esen hırçın rüzgâr hayatı felç eder.

Müslüman askerler, misafirlerinin bütün ihtiyacını karşılamak için her türlü fedakarlığı gösterirler.(s.111,112)

Mısır’a Doğru romanında, Yavuz Sultan Selim, Mısır seferinde askerleri ile Sina Çölü’nü geçmek için büyük bir mücadele içine girer. Güneş, kum ve bazen fırtına.. Gündüz birkaç saniye içinde yumurta pişiren sıcaklık gece insanın iliklerini işleyen buz gibi rüzgâr..... İşte Sina çölü..... Yavuz Selim birkaç bin deve temin eder. Akdeniz kıyılarına yakın bir bölgede çölü geçmek için yola koyulur. Cengiz’in, Timur’un gözünü yıldırان kum yığını, Yavuz Sultan Selim’in gözünü

korkutmaz. Beş gün içinde çölün en zor kısımları geçilir. Günde ortalama otuz kilometreden fazla yol gidilir. Osmanlı askerlerinin çölde yok olacaklarını düşünen Memlûklülerin beklentisi boşa çıkar. Yavuz Sultan Selim ve askerleri on üç gün içinde geçilmez denilen Sina ve Tih çölünü geçerek bir ilki başarırlar. (s.150)

e- Adalar

İncelediğimiz romanlarda ada kavramı macera kurgusu içinde geçer. Adalar çoğu zaman bir savunma alanı olarak karşımıza çıkar.

Tarihî romanlarımızda yer alan adaları kronolojik olarak aktaracağız.

Elveda Buhara romanında ada olarak Hayırsız Ada romana konu olur. Moğolların önünden kaçan Harzem hükümdarı sultan Alâüddin Muhammed, Hayırsız Ada'ya sığınır. Hayırsız Ada masmavi Abiskun Denizi'nin ortasında kara bir leke gibiydi. Halk bu ismi takmıştı. Eskiden cüzzamlı hastalar sürülürdü buraya, şimdi ise Harzem Sultanı Alâüddin Muhammed'e barınak olmuştu. (s.67)

Darağacı romanında Sakız Adası, Şeyh Bedreddin'in hapsedildiği yer olarak karşımıza çıkar. Adamları ile birlikte isyan eden Şeyh Bedreddin bir süre Sakız Adası'nda tutulur. Şeyh Bedreddin Sakız Adasında kaldıkça bu adayı sevmeye başlar. Geldi geledi eksilmeyen denizleşmiş bir güneş iliklerine işleyip ısıttığından mıdır nedir kendisi tembel bir kediye benzettir. (s.36)

Darağacı'nda deniz iskelesinden kısaca söz edilir. Şeyh Bedreddin, tutuklu bulunduğu Sakız Adası'ndan alınıp iskeleye getirildiğinde etrafındakilere bağırır. İskelede birikenler ne olduğunu ne bittiğini ne bağırıldığını anlamadan bakıştılar. (s.48)

Baltaoğlu Bizans'ta romanında İmralı Adası'ndan söz edilir. İmralı Ada halkının mütevazî yaşantısından kesitler verilir. Küçük adanın yaşantısının da küçük olduğu vurgulanır: “Küçük adadaki yaşantı kümes hayatından farksızdı. Birkaç sofı Hristiyan hariç, öteki urumcular, akşam yemeğinden sonra Meryem Ana tasvirinin önüne geçer, kısa bir duadan sonra yataklarına çekilirdi.” (s.7)

Baltaoğlu ve Kara Papaz, romanında Limni Adası'nın dış görünümünden söz edilir. Geliboludan ayrılışlarını yirminci günü, uzaktan Limni adası göründü. Sisler içinde olduğundan daha büyük, daha heybetli görünüyordu. Adanın kalesi, Mondoros limanıydı... (s.131)

Kösem Sultan romanın başlangıcında anlatıcı Milo Adası'nı okuyucuya tanıtır: Ege Denizi'ne serpilmiş yüzlerce adadan küçücük Milo Adasına Türkler, Değirmenlik adını vermişti. Balık avı başta gelmek üzere zeytinlikleri ve bağları ile geçinirlerdi. Kasabanın bütün sokakları kaba taş döşeliydi. (s.13)

II. Yerleşilen, Barınmak veya Bir İhtiyaç İçin Yapılan Mekânlar

Tarihî romanlarımızda tasarlanan yerleşik hayat, genel çerçevesiyle, açık ve kapalı mekânlarda cereyan eder. Romanlarda açık mekân olarak karşımıza kale ve çevresi; semt ve mahalleler, meydan ve bahçeler çıkmaktadır.

Kapalı mekânlar ise romanlarımızda açık mekânlara göre daha fazla yer tutmaktadır. Bu sebeple tarihî romanlarımızda yerleşik hayatı kapalı ve açık mekânlar olarak iki ana başlık altında incelemek mümkündür.

1. Açık Mekânlar

a)Kaleler (Hisar)

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı romanında kale olarak Malazgirt Kalesi'nden sıkça söz edilir. Romanda kalenin kilit konumunda olması ile dikkat çeker. Doğu Anadolu'da bulunan Malazgirt Kalesi'nin yıllarca saldırılara uğradığını öğreniriz. Anadolu'ya sahip olmak için Malazgirt Kalesi'nin alınmasının gerekli olduğu üzerinde durulur. Selçuklu beylerinden Tuğrul Bey de Malazgirt Kalesi'ni almak için haftalarca mücadele eder. Malazgirt Kalesi'nin önüne gelen Selçuklu askerleri kuvvetli bir müdafaa ile karşılaşırlar. Yapılan saldırılarda Selçuklu askerleri büyük kayıplar verir. Bunun üzerine lağımlar kazılarak yeraltından kaleye girmek

için mücadele edilir. Kale lağımlarında yakalanan Selçuklu askerleri hemen orada öldürülür. Sultan Tuğrul, Bitlis'ten bir mancınık getirtir. Bu mancınıkla kale gülle yağmuruna tutulur. Ancak başarı elde edilemez. Çaresiz kalan Sultan Tuğrul Bey ve askerleri geri dönmek zorunda kalırlar. (s.22)

Bizans imparatoru Romen Diyojen'in, Malazgirt Ovası'na gelmesi üzerine, Alpaslan ve askerleri Malazgirt Kalesi'ni zorlu bir mücadele ile fethederek, Bizans askerleriyle Malazgirt'te savaşa tutuşarak başarılı olurlar.(s.178)

Elveda Buhara romanında kale savunma ve direnişin sembolu olarak karşımıza çıkar. Cengiz Han'ın oğlu, Harzem komutanı Temür Melik'in savunduğu Hocent Kalesi'ni feth edemeyince, hile yoluna başvurur. Kalenin yakınından akan Seyhun Nehri'nin önünü keserek nehir sularının kaleye dolmasını sağlar. Çaresiz kalan Hocent Kalesi sakinleri zorunlu olarak kaleyi terk ederler. (s.47)

Osman Gazi romanında kale savaşılan bir mekân olarak işlenir. İnegöl Kalesi'ni almak için saldırıya geçen Osmanlı akıncıları zorlu bir direnişle karşılaşır. İnegöl Kalesi'nin dayanıklı olması da bu direnişi uzun bir süre devam ettirir. Anlatıcı bu anı şöyle ifade eder: “Kaleden yağmur gibi ok yağıyordu. Bu ok yağmurunda yiğitler durmadan devriliyor, fakat arkadan yeni yeni kuvvetler geliyor, ağaçlar, kayalar kale artığı taşlar, çalılıklarla doldurulmuş hendekler boş kalmıyordu. Kara Osman Bey, yüksekçe bir yerde, bir ağaçlığın altında bu kanlı manzarayı belki iki saatten beri seyirediyordu. Dışleri birbirine girmiş haldeydi. Bu kahrolası kaleyi kuşattıklarından, hendekleri doldurmağa başladıklarından beri, düşmanın oku eksik olmamıştı. Ağaçlar, kayalar çekmiş yiğitler birbirin ardına devriliyor, birbiri ardına göğüslerine, omuzlarına, karınlarına oklar saplanarak düşüyorlardı. (s.121,122)

Darağacı romanında kale olarak Sivas Kalesi'ne değinilir. Ankara Savaşı'na çıkan Timur yol boyunca Anadolu'yu kasıp kavurur. Sivas'a gelen Timur, sağlamlığı ile ün yapmış Sivas Kalesi'ni yıkarak yerle bir eder...(s.90)

Baltaoğlu Bizans'ta romanında kale adı olarak Bizans kalelerinden sözedilir. geçer. Kalelerin dayanıklı olması, saldırıların engellenmesi anlamına gelmekteydi. Çelebi Mehmet'e Bizans'tan bilgi getiren İsa Bey, Bizans kalelerinin yapı olarak sağlam olduğunu bir çok defa saldırıya uğrayan bu kalelerin yıkılmadığını belirtmiştir. (s.102)

Kıbrıs Kanı romanında, Magosa Kalesi'nin alınması konu edilir. Sağlam yapılı olan Magosa Kalesi için büyük mücadeleler verilir. Türkler Magosa Kalesi'ni almak için yedi aydan beri kale önünde mücadele verirler. Roman kahramanı Suziy de kalenin karanlık ve dar penceresinden dışarı bakınca karadan ve denizden kalenin kuşatıldığını görür. Yedi aydan beri Türk Donanması Magosa Limanında bulunuyor, ara sıra karadan ve denizden Kaleyi bombardıman ediyordu. Türk askerlerinin kahramancı direnişi karşısında Magosa Kalesi teslim olmak zorunda kaldı. Ancak Magosa alınana kadar Türkler tarafından yedi defa muhasara altına alındı.(s.9,11,134)

Kıbrıs Kanı romanında, kale burçlarının dayanıklı olmasının oldukça önemli olduğunu görürüz. Türkleri Magosa Kalesi'nin, Andruzzi burcunda yaptığı manevralarda olduğunu öğrenir. Bunun üzerine roman kahramanı Ferhat'ın öncülüğünde Andruzzi burcunun altına dinamitler yerleştirerek büyük bir patlama meydana getirilir. Düşmanın en güvendiği burcun çökmesi üzerine düşman kuvvetleri de teslim olurlar. (s.133)

Şeyh Şamil romanında kale olarak Rus İmparatorunun görkemli kalesi ele alınır. Bu kalede elde edilen zaferler törenle kutlanır. Esir edilen Çeçen İmamı Mansur, Rusların ünlü kalesi Viladikafkas Kalesi'ne getirilerek huzura çıkartılır. Viladikafkas Kalesi'nin İmparatorlar için ayrılan muhteşem salona getirildiğinde, teşrifatçı Hassa Subayı yüksek sesele: "İmam Mansur Majestelerinin huzurundadır!" denilir.... (s.10)

Kış mevsimi bittikten sonra Çeçenler tekrar Rus kalelerine saldırırlar. Haziran ayı başında Gazi Muhammed yanına yine Şamil'i alarak Terek suyu üzerindeki Kızlar Kalesine hücumla geçerek ilerler. Şeyh Şamil romanında kalelerin büyük önemi bulunmaktadır. Düşman kuvvetlerini çökertmenin tek yolu bütün kaleleri almaktır. (s.29,30)

Kartal Yuvası romanında Ruslara ait olan Unsokul Kalesi'ni almak için Şeyh Şamil ve askerleri büyük bir direnişe geçerler. Çeçenlerle Ruslar arasındaki zorlu savaşa geniş yer verilir: "... Öğleye doğru kalenin her tarafından feryatlar

yükseliyordu. Musa Hacı dayanamamış, beş yüz serdengeçti ile birlikte düşman ateşinin en kesif olduğu mevziye doğru at koparmıştı. Öte yandan Hacı Murat yanındakileri düşman siperleri üstüne saldırtıyordu. Şeyh Şamil ondan kaleyi istemişti. Verecekti. Kalenin imdadına ilk yetişen Albay Veselitski bu cesaret ve gözü peklik karşısında uzun müddet dayanamayarak çekildi. Bir aralık Unsokul kalesinde mahsur Rus kuvvetlerini kurtarmak gayesiyle kuvvetli bir kıtanın Haraci avulunu geçerek Mikatil köyüne gelmiş olduğu haberini, uyanık casuslar İmam Şamil'e yetiştirdiler. Alev alev yanan delici bakışlarını Kabet Muhammed'e dikti. Dudaklarında müstehzi bir gülücük vardı. Bir süre baktıktan sonra ileri hattı işaret etti: 'Düşman düşmana yardıma gelirmiş Kabet'in oğlu, göreyim seni...

Kabet Muhammed adamlarını alarak yıldırım gibi at sürdü. Çevirme hareketine geçti. Gece yarısına doğru her şey bitmişti. Unsokul kalesine yardım etmek üzere gelen 1700 Rus askerinden tek bir kişi kaçabildi. Dört top ve külliyetli miktarda cephane ele geçirildi. Muhasara, sık çarpışmalar ve imdat kuvvetleriyle verilen şiddetli savaşlarla yedinci gününü doldurdu. O gün 30 Ağustos 1843 günü idi. Sabah erken saatlerde Şeyh Şamil naiplerini topladı. Kati taarruza geçileceğini bildirdi. Vakti iyi hesaplamıştı. Kale gerçek bir ümitsizliğin doruğunda bulunuyordu. Gelen yardımlar daha kendilerine ulaşmadan erimiş, gözleri önünde müthiş sahneler cereyan etmişti. Buna rağmen ümitsiz de olsa serseri tüfek ateşi ile Şeyh Şamil'in adamlarını yaklaştırmamaya çalışıyorlardı. Şamil, Hacı Murat'a 'Kaleyi senden istiyorum delikanlı', dedi. Göster bakalım nice yiğitmişsin. Namin şanın daha bir yücelsin. Hacı Murat kendini gösterecek fırsatı bulduğundan son derece memnun beş yüz atlı ile düşman siperlerine uçtu. Kesif ateşe aldırmadan ilerliyordu. Saflarda meydana gelen gedikleri korkunçtu. Kale bedenine ulaşmadan telef olmak işten değildi. Çok cüretli bir karar verdi. Ateşin en kesif olduğu noktaya doğru atların son süratle kırbaçlanmasını emretti. Nallar kıvılcımlanarak havalandı. 'Allah Allah' sesleri top gümbürdemelerini bastırarak yükseldi. Hacı Murad hedefine ulaşmayı başarmıştı.

Kale bedeninden içeri tırmanarak bezgin mevzileri susturdular. Dağlıların kılıcı süratle işledi. Hâlâ aptalca mukavemete çalışan hınç dolu başlar, kalın kabaralı çizmelerin hizasına düştü. Aman dileyenler ancak canlarını kurtarabildiler.

Bütün Rusya'nın yıkılmaz raporu verdiği bu müstahkem kale böylece Dağlıların eline geçmiş oluyordu. Yapılmaz zannedilen bunca işi yapmış olan Dağıstan aslanları, alınmaz bilinen daha nice kaleleri dize getirecek, yenilmez sanılan daha nice generallere yeri öptürecekler belki, kim bilir?" (s.133, 134)

b- Meydanlar

Tarihî romanlarımızda meydan olarak kullanılan mekânlar çoğunlukla İstanbul'da yer almaktadır. Tarihî romanlarımızda yer alan meydanları kronolojik olarak aktaracağız.

Turgut Alp romanında Bilecik Tekfuru, Köse Mihal'in düğünü geniş bir meydanda yapılır. Bu düğüne Osman Bey ve arkadaşları da davet edilir. Düğün başladıktan sonra meydanda kılıç kalkan, cirit yarışları yapılır. Bileğine ve yüreğine güvenenler meydana çıkarak hünerlerini gösterirler. Meydanın dört bir yanı tahta basamaklarla çevrilir. Seyirciler bu basamaklardan rahatça oyunları seyrederek. Meydanda önce cirit oyunu başlar. Osman Bey ve arkadaşları, tekfurun askerleri ile cirit ve kılıç kalkan oyununa tutuşarak seyircilerin takdirini kazanırlar.(s.252)

Darağacı romanında pazar yeri farklı bir amaç için kullanılır. Halkın kalabalık olduğu Serez Pazarı'nın ortasına darağacı kurulur. Şeyh Bedreddin darağacına getirilerek Serez Pazar'ında astırılır. Anlatıcı Serez Pazar'ını ve Şeyh Bedreddin'in asılmasını şöyle ifade eder: "Darağacı Serez Pazarı'nın içinde demirci çatısının önüne çatılmıştı. O sırada, Sefil Ali bir koşu uçtu, sakladığı samur kürkü kapıp geldi, Şeyh Bedreddin'in başından geçirip omuzu üstüne örttü. Darağacı'na, Bedreddin'i samur kürk altında getirdiler. Yol kıyısına iki geçe toplanıp iyiden kötünden seyre dolaşanlar, yasavulların, kolcuların arasında gider yalınayak bir samur kürk gördüler yalnız, başka bir nesne görmediklerine daha sonra yemin üstüne yemin ettiler. Çıt çıkmıyordu, ince yağmur sicim sicim iniyordu, ince yağmur siyim siyim Serez Pazar'ında darağacına siniyordu. Darağacının altına gelindiğinde Şeyh

Bedreddin'in samur kürkü aldılar üstünden, bir kere daha dört gömleğe kaldı, gömleğini de çıkardılar. İnce, siyim siyim yağmur çıplak etine değdiğinde, Şeyh Bedreddin bir cızırtı duyduğunu sandı, bedenini buğulanmış, duman çıkarırken gördü, darağacına baktı, bir tuhaf bir buruk...

İnce yağmur siyim siyim. Soluk bile alınmıyordu ortalıkta. Çingene üç ayak sekiye çekiverdi! Bir sallanma. İnce ince siyim yağmur yalpalanması gibi... sonra, Bedreddin'in gözleri birden açıldı. Nar gibi kızarmış, sıcak taze bir somun." (s.433)

Bu Atlı Geçide Gider romanında meydan, bekleme yeri olarak kullanılır. Sultan Bayezid ile görüşmek için değişik milletlerden elçilerin sarayın önündeki meydanda saatlerce ziyaret saatini beklediklerini görürüz:

"Kemeraltından görünen geniş meydanın ulu çınarlarında, ayrıca has Bursa ipeğinden ala sayvan gölgeliklerde yerini almış Arap, Tacik, Venedik, Ceneviz, ve daha bir neci ülkeden gelmiş bir nice kalabalık, elçi kimi kendi aralarında konuşup, tanışalar, selâmlaşıp hal hatır sorarak beklemekteydi. Bayezid Bey çoğu birbirine benzeyen Türkmen elçilerini, hele uzaktan. Hele güneş karşıdan tam gözüne vurduğundan seçemiyordu, kamaşan şahla gözlerini kıstıkça güneş ışıkları daha bir azıtiyordu." (s.200)

Denizler Ejderi romanında meydan sadece bir bölümde işlenir. Turgut Reis ile Venedikli Şövalye Karl'ın kılıçlı karşılaşmasına rastlarız. Meydanda, kalabalığın heyecanla ve merakla baktıkları iki kişi vardır. Biri Turgut Reis, diğeri de Şövalye Karl'dı. Şövalye zırhlı, Turgut Reis ise zırhsızdır. Silahların seçme hakkını Turgut Reis, şövalyeye bırakır, o da moda olan silahı seçer. Askerlerden başka halk da getirdikleri masaların, setlerin üzerine çıkarak, meydanından başlayacak olan kavgayı beklerler. Turgut Reis ile Şövalye Karl birbirlerine meydan okuyarak kavgaya tutuşurlar. Büyük meydanda sadece şakırdayan kılıç ve hançerlerin sesleri duyulur. Çelik şakırtılarına ayak patırtıları ve iki hasmın derin solukları karışır. Hançerler ve kılıçlar kıvılcımlanarak kalkıp iner.

İlk dakikalar hiçbir ciddi saldırı yapılmadan geçer. İki taraf da karşısındakinin ustalık derecesini öğrenmeye çalışır. Dört beş dakika sonra saldırılar başlar.

Şövalyenin boynuna savurduğu kılıç darbesini; Turgut Reis eğilmek suretiyle geçirir. Turgut Reis arka arka iki saldırı yapar. Bunun üzerine şövalye adım adım geriler. Milano’da ve İspanya’da en usta silâhşörlerden kılıç dersleri alan şövalyeye, bu gerileyiş fena dokunur. Meseleyi bir sonuca bağlamak amacı ile müthiş bir hücumla geçer. Sadece kendisinin ve ustalarının bildiği bir saldırı tarzı ile karşı koyar. Şövalye Karl, Turgut Reis’in müthiş saldırısını görünce, onu esir etmenin mümkün olmadığını anlar. Turgut Reis, usta manevralarla Şövalye Karlı büyük meydanda yenmeyi başarır. (s.98, 99)

Şehzade Selim romanında en belirgin vak’a Şehzade Selim ile baba Sultan Bayezid’in Uğraş Deresi meydanında karşı karşıya gelmiş olmalarıdır. Anlatıcı Uğraş Deresi’nde yaşananları şöyle işler : “İki ordunun karşı karşıya olduğu Uğraş Deresi meydanı sessiz ve sakin . Fırtınadan önceki mutlak sessizlik. Kuşlar bile ötmüyordu. Sanki az sonra cereyan edecek yürek paralayıcı baba oğul savaşının korkunç neticesine şahit olmamak için başka yerlere doğru uçmuşlardı. Şehzade Selim, karabulut isimli cins atının üstünde bir heykel kadar dik ve sessizdi. Gözleri ilerde, babasının ordugâhı içinde dolaşüyor, son ana kadar taarruz etmemeyi düşünüyordu.” (s.181)

Şehzade Selim de de yeniçerilerin isyan etmek için toplandıkları yerine At meydanı olduğunu görürüz. At meydanında toplanan yeniçeriler tahtını Şehzade Ahmet’e bırakacak olan Sultan Bayezid’i bu kararından vaz geçirmek için saraya kadar yürürler. Yeniçeriler, tahta Şehzade Selim’in çıkartılması için mücadele verirler. (s.192,193)

Kösem Sultan romanında da meydanların bir isyan ve ihtilâl ortamına sahne olduğunu görürüz. Ulemanın verdiği fetvaları beğenmeyen yeniçeriler isyan ederek meydanlara inerler. Yeniçeriler ile sipahileri Aksaray’da Yeniçeri Kışlası’nın önündeki Etmeydanı’nda toplanarak tepeden tırnağa silâhlanırlar. Yeniçeriler Etmeydanı’ndan Fatih Camii’ne giderler. Ulemanın ileri gelenlerini oraya davet ederler. Gelenlerden birinin Etmeydanı’ndaki Sultanahmet Camii’nde toplanmanın daha uygun olduğunu söylemesi üzerin bütün yeniçeriler Sultanahmet’e doğru

yürürler. Yeniçeriler, Sultan Ahmet Meydanı'nda toplanarak ulemadan altı kişinin başını almak için ayaklanma çıkarırlar. (s.182)

Kösem Sultan'da At meydanı sıkça geçer. At meydanına getirilenlerin suçları yüzlerine okunduktan sonra meydanda asılırdı. Halka ibret olması için ceset günlerce meydanda kalırdı. Yeniçeri ağalarından Hasan Halife ve Mustafa Paşa da yeniçeriler tarafından suçlu bulunarak zorla At meydanına getirilerek idam edilir. Atmeydanı'nda, o kalabalığın içinde bir de halk şairi bulunur. Meydandaki olaylardan etkilenen halk şairi duygularını şöyle dile getirir:

“Biri başsız idi biri başlı,
Biri taze civan birisi yaşlı
Defterdar Paşa'nın aslı Ayaşlı
Hasan Ağa şehri civan dört kaşlı” (s.245)

Bir aksiyon romanı olan Şeyh Şamil romanında meydan halkın iradesini ortaya koyduğu bir mekândır. İmam Hamzat'ın şehit edilmesi üzerine, Çeçen halkı, Aşilta şehrine gelir. Burada ünlü Aşilta Meydanında toplanan büyük kalabalık Şeyh Şamil'i kendilerine imam olarak seçerler.(s.47)

Yoldaki Adam romanında da cami meydanlarının isyan alanı olarak işlendiğini görürüz. Padişaha karşı gelen öğrencileri Fatih Camii'nin önünde protesto eylemleri yaparlar. Fatih Camii meydanında toplanan kalabalık büyük gürültüler çıkarır. Halk ile medrese öğrencileri bir araya gelerek padişahı protesto ederler.(s.33)

Yoldaki Adam, romanında padişaha karşı isyan çıkaranların Eminönü meydanında asıldığını öğreniriz. İdam sehpaları Eminönü meydanında sıralanır. Darağaçlarına asılan beyaz gömlekli cesetler rüzgârdan sallanmaktadır. Romanın kahramanı Mahmut, subay olan ve padişaha karşı gelen oğlu İbrahim'i asılanlar arasında arar. Mahmut Eminönü meydanında durmuş, gelenden geçenden İbrahim'i sorar. Fakat oğlunu bir türlü bulamaz. (s.346)

c- Bahçeler (Gezinti Yerleri)

Tarihî romanlarımızda bahçeler, gezinti ve dinlenme mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buhara Yanıyor romanında Harzem hükümdarı Alâeddin Muhammed'in annesi Türkan Hatunun, saraydaki bahçeye kısaca değinilir. Bu bahçe ulu çınarların sık yapraklı palmyelerin arasından geçen mermer döşeli yolda Valide Sultan belirince, muhafızların her biri ayrı yerlere saklandı. Türkân Hatun konağının muazzam bahçesinde dolaşırken, asker yüzü görmekten nefret ederdi.(s.17)

Kösem Sultan romanında bahçeler daha çok gezilen veya dinlenen mekânlar olarak işlenir. Sultan Ahmed, eşi ve annesi ile birlikte Üsküdü'da bulunan Hüdaî tekkesine giderek buranın meşhur bahçesini gezerek dinlenirler. Tekkenin yer yer çiçekler ve meyve ağaçlarıyla bezenmiş bahçeyi gezerlerken Sultan Ahmed bir elma ağacının alt dallarından birinde güzel bir elma görür. Padişah elmayı koparmak ister ancak elmaya yetişemez. Şeyh Hüdaî, derviş Ali'yi çağırarak elmayı koparttırır. Sultan ve beraberindekiler meyve bahçeleri ile süslenmiş tekkenin bahçesine hayran kalırlar. (s.144)

d- Köprüler

İncelediğimiz romanlarda sadece Nefret Köprüsü adlı romanda köprü adından söz edilir. Bu köprü halkın ulaşımını sağladığı bir mekân olarak karşımıza çıkar.

Nefret Köprüsü'nde, köprü önemli bir yer tutar. Fırat Nehri üzerinde kurulan Şirzi Köprüsü romanda sıkça işlenir. Halkın ana yolu olan köprüden geçiş ücretle yapılır. Eğin eşrafının illeri gelenlerinden Hafız Ağa, zengin olduğundan dolayı her yıl yapılan köprü ihalesini almayı başarır. Köprüyü geçen yayalardan on para, hayvan başına da yirmi para köprü ücreti öder.

Şirzi Köprüsü, bir yıllığına ihale ile alınır ve işletilirdi. Düşman halkı zaman zaman Şirzi Köprüsü'nde toplar, isyan edenleri köprüden Fırat nehri'ne attığı görülür. Bazen köprü'nün üstü ve çevresi vahşetin başka görünümünü yansıtır. Hızla akan nehrin gürültüsü ile beraber kötülükler ve zulümler de artar. Rusların desteği ile Eğin kasabasını basan Ermeniler kasaba halkını Şirzi Köprüsü'nün üstüne getirir.

Halka burada işkenceler edilir. İsyân edenler köprüden Fırat Nehri'ne atılır. Bu bakımdan Şirzi, Nefret Köprüsü olarak anılır. (s.94)

2. Kapalı Mekânlar

A) Meskenler

a) Saraylar

Tarihî romanlarımızda saraylar, padişahların vezirleri ile görüştüğü mekân olarak karşımıza çıkar. Çaka Bey romanında ise Bizans İmparatoru Nikefor'un sarayından söz edilir.

Çaka Bey romanında saray duvarlarla çevrili bir yer olarak tanıtılır. Görkemli yapılar içinde sıkıcı kuralların olduğu bir ortam olarak görülür. Bizans'a esir düşen roman kahramanı Türk komutan Çaka Bey, İmparator Nikefor Botaniates'e sarayı hakkında şunları söyler. “.... Doğrusunu isterseniz çok merak ettim, insan böyle bir yerde nasıl rahat eder? Koridorlar, mermerler, sütunlar, kubbeler, odalar, kapılar ve ihtimal gizli geçitler. Nereden ne zaman kimin çıkacağını bilmediğim bir muamma karargâhı... ve hayrettir ki siz burada rahat olduğunuzu söylüyorsunuz.... Ne denir, zevkler değişik değişik oluyor zahir! Nikefor delikanlıya hak verdi. Rahat olduğunu söylerken samimi değildi. Acaba hangi kapıdan yalın kılıç bir katil çıkıp beni öldürecek diye zaman zaman düşündüğü olurdu.” (s.15,16)

Hasta Bizans İmparatoru Nikefor, Venedik asıllı Doktor Boris ile Çaka Bey'i sarayına çağırır. Hükümdarın karşısında bulunan iki arkadaş sarayın muhteşem mimarisi karşısında şaşkınlıklarını gizleyemezler. Mermer sütunların üstündeki harika kabartmalar gerçek bir sanat eseri olarak göz çarpar. Kubbelerin etrafına dizilmiş altı küçük kubbe koca taht odasına bir başka güzellik vermekteydi. Sarayın büyük kubbesinin tam tepesine yapılmış koca aziz kabartması diğerlerini aksine sanki farklı bir görünüme bürünmüştü. (s. 60)

Cengâver romanında saray ziyafetlerin, eğlencelerin tertip edildiği gösterişli mekânlar olarak işlenir. Rum beylerinin plânlarını öğrenmek amacı ile Saltuk Alp ile

Kara Mürsel komşu tekfurların saraylarına hizmetçi kılığına girerek onlara hizmet ederler. Anlatıcı bu kahramanlar ile birlikte mekân hakkında da bilgi vermektedir. Tekfurların yaşadığı saraylarının çok süslü ve görkemli olduğunu özellikle belirtilir.(s.76)

Baltaoğlu Bizans'ta romanında, saray muhteşem görüntüsü ve eğlenceli gecelerin mekânı olarak karşımıza çıkar. Bizanstaki Dükalon Saray'ı da Prenses Elena'nın misafirlerinin onuruna verdiği davetlerle tanıtılır. "Dükalon sarayının, Marmara'yı boydan boya gören büyük salonunda, üstü kıymetli av derileriyle örtülü feniş divana yaslanan Prenses Elena, bir süredir elinde tuttuğu kadehi, ani bir kararla dudaklarına götürdü."(s.5)

Sabır romanında Karamanoğlu Beyliğinin, Konya'daki sarayında yapılan gece eğlencelerinden söz edilir: "Karamanoğlu Konyasının sarayında geceler akıl almaz güzelliklerini zil takıp çifte döndürmesini bilen çengilerin, topuk döğen köçeklerin buğusunda, o günkü tazeliği ili buram buram tüttüğünden Sır Katibi çakmak yahudisinin oyunlarını, başına açabilir sandığı dolambaçlı işleri çabuk unuttu."(s. 232)

Mavi Yıldız romanında sarayda bulunan değerli elmas Mavi Yıldız'ın korunması için hazineden sorumlu olan İbrahim Sıddık Paşa, her gün saraya gelerek hazine bölümünde bulunan Mavi Yıldızı kontrol eder. Gelenek haline gelen bu davranış bir gün kesintiye uğrar. İbrahim Sıddık Paşa'nın hanımı, sarayda düzenlenecek yabancı konuklarla tanışma gecesinde eşinden Mavi Yıldız'ı emanet ister. Paşa da eşinin ısrarına dayanamayarak, Paha biçilmez elmas olan Mavi Yıldız'ı eşine verir. Saraydaki davete katılan paşa hanımının boynundaki elmas herkesin dikkatini çeker. Gecenin ilerleyen saatinde sarayda görevli olan iki hizmetçi bir fırsatını bularak Mavi Elması çalarlar. Bu durumu öğrenen İbrahim Sıddık Paşa, sarayda görevli olan herkesi sorguya çekerek Mavi Yıldız'ı bulmaya çalışır. Ancak başarılı olamaz. Bunun üzerine, yakın aile dostu Gümüş Tekin'i saraya davet ederek ondan Mavi Yıldız'ı bulmasını ister. Eski akıncılardan olan Gümüş Tekin, İbrahim Sıddık Paşa'nın sarayına gelerek Mavi Yıldız'ı aramaya koyulur.(s.7, 8)

Sultan Murad, Bursa'daki sarayında beylerini ve paşalarını toplayarak İstanbul'un alınması için yapılması gerekenler hakkında çalışmalara başlarlar. Sarayda gerçekleştirilen toplantı anı şöyle cereyan eder: "Aynı gece Bursa ışıklarını söndürmüş, dualar mırıldanarak yatağa çekilmişti. Yalnızca saray cıvı cıvıl cıvıllı kaynıyordu. Yatsı namazından sonra başlayan görüşme vakti, gece yarısını aştığı halde sürüyordu. Padişah alelâde bir sedire bağdaş kurmuş, devlet büyükleri rütbe sırasına göre önüne ve iki yanına oturmuştu. Görüşme uzadığı için oturmalarına izin vermişti. İstanbul'u görüşüyorlardı. Henüz bir karar çıkmamıştı. Kimine göre hemen kuşatılmalı, kimine göre biraz daha beklemeliydi.

Padişahın amcası Mustafa Bey'in Bizans elinde bulunması Osmanlılar için büyük bir tehlike teşkil ediyordu. Mustafa Bey,, Sultan Çelebi Mehmed zamanında birkaç kere baş kaldırmış, Bizans'ın teşvik ve desteğiyle karışıklıklar çıkarmıştı." (s.73)

Şehzade Selim romanında padişah ile ilgili olaylar burada cereyan eder. Topkapı Sarayı'ndan söz edilir. Sultan Yavuz Selim'in kaldığı mekân olan Topkapı Sarayı'nda devlet işlerinin de buradan yürütüldüğünü öğreniriz. Padişah ile görüşmeye gelenler önce kapı kethüdasına taleplerini iletirler. Kapı Kethüdası da ziyaretçileri padişaha bildirip izin aldıktan sonra gerekli görüşmeler yapılır. Bu uygulamaya vezirler de dahil edilir. Veziriazam Hadım Ali Paşa, Şah İsmail'in faaliyetlerini padişaha bildirmek amacı ile Topkapı Sarayının taht odasına giden mermer döşeli koridorda telaşlı ayak seslerini çınlatır...(s.133)

Kösem Sultan romanında saray ve saray bölümleri ile ilgili çok sayıda olay geçer. Yazar sarayın bölümleri hakkında zaman zaman tanıtıcı bilgi verir: Osmanlı Sarayı geleneğince bir padişah ölünce yerine geçen oğlu, evvela Harem'de "Hünkâr Sofası" denilen büyük bir salonda kurulan tahta oturur ve kendisine evvela Harem halkı biat ederdi, sadakat yemini verirdi. 1603 yılının 20- 21 Aralık gecesini de öyle oldu. Gece hazineden çıkarılan taht hazırlandı. Başta Safiye Sultan, bütün harem halkı, cariyeler, kalfalar, kâhyalar, saraya dışarıdan gelip giden masalcılar, dalkavuklar, içlerinde Harem'in şehirde el ulakları olan kadınlar ve onların arasında

olan Okuyucu Rebia Hatun, haremağaları, Harem'in zenci hadım muhafızları, Hünkâr Sofası'nda toplanmışlardı. ” (s.100)

Kösem Sultan'da Topkapı Saray'ından söz edilirken, sarayın bölümleri tanıtılır. Bu bölümler arasında padişahın gittiği mekânların işlevinden de söz edilir. “Bir Osmanlı padişahının resmî hükümdarlık vazifesi Salı günleri sabah namazından sonra öğleye kadar İstanbul Sarayı'nda “Kubbealtı” denilen salonda toplanan divan-ı hümayun müzakerelerini bir kafes arkasından taip etmekten ibaretti. Divan toplantılarına padişahın geniş yetkili vekili sadrazam başkanlık ederdi. (s.147)

Şeyh Şamil romanında Saray Sultan Abdülaziz'in, Şeyh Şamil'i Dolmabahçe Sarayı'nın önünde karşılaması ile gündeme gelir. Şeyh Şamil, Ruslara esir düşünce bir süre Rusya esaret hayatı yaşar. Daha sonra serbest bırakılarak; bir Rus vapuruyla İstanbul'a gönderilir. Gemi Dolmabahçe önlerinde demir attıktan sonra, saray kayıkları Şeyh Şamil'le yakınlarını alarak Dolmabahçe Sarayı'na getirirler. Sultan Abdülaziz, Şeyh Şamil'i sarayın rıhtımında karşılar. (s.136)

b) Köşkler (Kasır) Yalılar

İncelediğimiz romanda sadece Aşkdan da Yüce romanında köşk kısaca işlenir.

Aşkdan da Yüce romanında Selçuk ve ailesi bayram günlerini dayısının köşkünde geçirir. Beşiktaş'ta bulunan köşk kısaca tanıtılır:“Bu sırada köşklere yaklaşmışlardı. İnsan boyunda bir duvarla çevriliydi bahçe. Demir parmaklıklı ve iki kanatlı süslü kapısı önünde bir süre durarak onları seyrettiler, sonra da içlerini çekerek yürüdüler. Duvar boyunca uzanan bu toprak yolun öteki yanı, çitlenbiklerle çevrili bir bostandı. Bu yolun öteki ucu belki de Şişli'ye çıkardı, ama Selçuk hiç oraya kadar gitmemişti. Sadece biraz ilerde bir dutluk olduğunu biliyordu, oraya birkaç kere gitmişti. Solda, yol boyunca uzanan sırtta sık ağaçlı bir dut bahçesi vardı.”(s.73)

c) Konak ve Evler

Tarihî romanlarımızda konak ve evler önemli bir yer tutarlar. Konak ve evler ikametgâh olmanın yanı sıra bazen bir eğlence mekânı, bazen de ziyaret edilen bir yer olarak karşımıza çıkar.

Turgut Alp romanında konak, içinde eğlence yapılan bir mekân olarak karşımıza çıkar. Turgut Alp, İnegöl Tekfuru'nun savaş plânlarını öğrenmek amacı ile tekfurun konağına kılık değiştirerek girer. Anlatıcı konağı şöyle anlatır: “ İnegöl Tekfuru'nun konağına dışardan bakan herkes içerde yine vur patlasın, çal oynasın bir eğlence olduğunu anlamakta güçlük çekmezdi. Muazzam ağaçların boy verdiği, mevsim kış olmasına rağmen yeşilliklerin solmadığı bahçenin ortasındaki konak, her eğlence akşamı olduğu gibi ışıklarla donatılmıştı. Yeşilliklerin ortasında kıvrılarak geçen yollar nehirler gibi konağa akıyordu. Konağın bütün pencerelerinde ışık vardı. Konağın dillere destan yeşil odası kadınlı, erkekli sefahat topluluğunun cirit meydanı idi. Kahkahalar kubbelerde çınlıyor, bahçeyi aşarak تنها sokaklarda yayılıyordu.

Zevk ve sefahatten başka bir şeyi düşünmeyen İnegöl Tekfuru sık sık tekrarladığı işret alemlerinden birini daha yapıyordu. Boy boy mumlarla, yağ kandilleriyle aydınlatılmış yeşil odanın nefis kokusu insana rehavet veriyordu. Odanın çeşitli yerlerinde yakılan buhurdanlardan çıkan bu koku yalnız eğlence salonunu değil, konağın her yanını sarmıştı. ” (s.52)

Üçler Yediler Kırklar romanında konak olarak ermişlerden Kumral Dede'nin konağından söz edilir. Kumral Dede ölmeden önce, konağının çok hareketli olduğu belirtilir. Anadolu'nun değişik yerlerinden konağa misafirler gelir. Geniş olan konak bütün misafirleri ağırlamaya yetmekteydi. Kumral Dede'nin vefatı ile konağın durumunu anlatıcı şöyle ifade eder: “Kumral Dede'nin ölmesi gerekiyordu; ölmezse, konağına sarınıp kalacaktı, konağı tutacaktı onu, bırakmayacaktı; bir adım ileriye attırmayacaktı. Başlangıçta bir değil, on değil, bin adım ileri atılmak için kendi elleriyle yaptığı o konak, bundan sonra korkacaktı bizden. Bizim ileriye gitmek zorunda olduğumuzu, bizim yeniliğimizi anlatmak istemeyecek, tehlikeli görecektir, durdurmayı isteyecek, kendine bağlamak için

çırpınacaktı. Bize yeni konaklar gerekecek Sülemiş, yeni konaklara yeni adamlar gerekecek. Yeni konakları yeni adamlar yapa, bunları bulmak gerek derim ben.. Bana kalırsa tabi.”(s.153)

Darağacı romanında konak suç işleyen kadıların cezalandırıldığı bir mekân olarak işlenir. Yıldırım Bayezid’in talimatı ile Alboyacılar Çarşısındaki konağa yanlış hüküm veren kadıların cezalandırılması için hepsini bir araya toplarlar. Bu nedenden dolayı konak güvenlik altına alınır. Yıldırım Bayezid’in değişik bakan gözleri kıymıklanmıştı, her bir kıymığı bir ucundan tutuşmuş alev almıştı, giderek yangına varıyordu. “Bu gün, hemen şimdi, Alboyacılar Çarşısındaki koca konağa doldurulacaklar. Konak sağlam gözetlene, sağlam kilitlene, bir kaçan olmaya! Yarın kuşluk vakti, koca konak ateşe verile; içindeki kadılarla birlikte yanmasını yerinde gördük. Öyle bir yüz karamızı böyle bir yangın temizler ancak. Duydun mu?”(s.15)

Darağacı’nda, Yıldırım Bayezid’in görgü tanıklığını dinlemeye gelenlerin kadılık evine girişi işlenir.: “ Kadılık evinin taş merdivenin daha birinci basamağındayken görüp tanıyanlar gözle görülür bir tezlikte kendilerini toparlamışlar, susmuşlar, saygılarını gösterme yarışına girmişlerdi. Kadılık evinin üç odacısından ikisi kapı önüne koşmuş, padişaha yol göstermiş, üçüncüsü ise gelişini haber vermişti. Kadı beğın odasının önündeki geniş sofa, davası görüleceklerle padişahın tanıklığını dinlemeğe gelenlerin kalabasındaydı.” (s.70)

Bu Atlı Geçide Gider romanında konak yardıma muhtaç insanların yedirilip, içirildiği bir yer olarak işlenir. Şehir merkezlerinde bulunan bu konaklar aynı zamanda bir dergâh görevini de görmekteydi. Kumral Dede’nin konağı bu konakların en belirgin olanıdır. Kumral Dede konağına sığınanlar maddi ve manevî yönden doyuma erişirler. (s.16)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında Bizans komutanı Lukas Notaras’ın, konağındaki görkem anlatılır. Bizans hakkında bilgi toplamak amacı ile Bizans’ta bulunan komutan Bahadır Yüzbaşı, yakın dostu Lukas Notaras’a misafir olur. Konağa varan Bahadır Yüzbaşı, aklın almayacağı kadar donanmış bir sabah sofrası görür. Bir uzun masaydı örtüsü Çin’den gelen bir ipeğin Bursa da dokunup

Alboyacılar Çarşısı'nda işlenmesiyle döküm döküm dükülen bir ilkyaz çiçeklenmesi; püskülleri yeterdi sadece seyretmeğe; say ki, binlerce kır, kızıl doru, kestane zencefil karasından ışıklanmış at yelesi kabarmış da dөşü dөğerek aşığılara sarkıyordu. (s.203)

Yoldaki adam romanında konak, barınılan ve lüks hayat sürülen bir yer olarak işlenir. Osman Paşa'nın damadı olan Mahmut, paşa konağında lüks imkânlar içinde yaşayarak günlerini geçirir. Bir iş yapmayan Mahmut, paşa konağından her ay başında maaşını da alır. Mahmut, Osman Paşa'nın damadı olduğundan dolayı ilk zamanlar el üstünde tutulur. Ancak Mahmut'un Meşrutiyet yanlılarını desteklemesi üzerine konakta huzursuzluklar başlar. Konaktaki uşaklar, aşçılar, dadılar, seyisler bile Mahmut'u kötülemeye başlarlar. Olanlara çok üzölen Mahmut'un karısı Ferhunde kocasını fikirlerinden vazgeçirmeye çalışır ancak başarılı olamaz. Osman Paşa, Mahmut'u yaptıklarından dolayı azarlayarak aşığılar. Bunun üzerine Mahmut, Osman Paşaya karşı gelir. Konakta bulunan görevliler Mahmut'u apar topar konaktan dışarı atarlar.(s.32, 55, 101)

Bizim Diyar romanında roman kahramanı Nuriye Hanım'ın yalnız başına kaldığı konağın sessizliğinden söz edilir. Gündüz konağa gelen misafirler gece gidince, konak birden sakinleşir. Konağın kapalı odaları bir sessizliğe bürünür. Nuriye Hanım ağırlı ayaklarını uzatarak hüznölenir. (s10)

B) Dini mekânlar Külliyyeler

Tarihî romanlarımızda dinî mekânlar olarak cami ve bunlara bağılı olarak külliye, kilise ve manastırların yer tuttuğunu görürüz.

a)Camiler

Tarihî romanlarımızda camilerden sıkça söz edilir. En tanınmış olan camilerimizden Sultan Ahmet Camisi ile ilgili bilgiyi Kösem Sultan romanında görürüz.

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı romanında köy camisi işlenir. Yıllarca Uzların elinde esir olan Abdurrahman, yıllar sonra köyüne döndüğünde vakit ikindidir. Köy camisine giderek ikindi namazını kılar. (s.11)

Darağacı romanında Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Ulu Camiden söz eden anlatıcı, Caminin Yıldırım Bayezid için önemli bir mekân olduğu vurgulanır. Yıldırım Bayezid boş vakitlerinde camiye gelerek burada dinlenmeye çekilir. "Ali Paşa, Bursa' ya gelir gelmez, kendi yaptırdığı camisinden pek dışarıya çıkmaz olan Bayezid Beği bu yüzden hele bu sözü, bu yürek yangınından farksız sözü yüzünden çok az rahatsız etmeğe çalışıyordu. Caminin girişte sağdaki genişçe odasını kendisi için yaptırmıştı sanki, sedirsiz, divansız, mindersiz; düz çıplak bir oda, yerde gösterişsiz bir iki halı. O bir iki halıya ters düşen alabildiğine nakışlı cafcacflı; baştan başa kuş örtümünde bir uzun Türkmen kilimi. Odanın bir yanı silme dolap olarak kullanır. Yıldırım Bayezid odada ferahlık bulur. Namazdan sonraki vakitlerini burada geçirir. Halkın dilek ve şikayetlerini de dinlemeye çalışmaktaydı." (s.11,12)

Kösem Sultan romanında Sultan Ahmed Camisinin yapılışından söz edilir. Anlatıcı caminin tarihî hakkında şu bilgiyi verir: " Türk vatanının ziyneti olan İstanbul şehrinde, şehrin denizden firdolayı görülen güzel bir yerinde Sultan I. Ahmed'e muazzam ve muhteşem bir cami yapılıyordu. Asrın büyük sanatkârı ve devlet Baş Mimarı Mehmed Ağa'nın yaptığı o mabet, altı minaresiyle Marmara'dan İstanbul'a gemiyle gelinirken, yüzyıllar boyunca, döne döne, doya doya seyredilecekti. Genç ve dindar padişah, Mimarbaşı'ya hazinesinin bütün imkânlarını vermişti. Büyük camiinin plân güzelliği, resim güzelliği yanında zengin tezyinatı için masraf esirgenmiyordu. Sultan I. Ahmed'in altı minareli camiinin temeli, Kösem'in Şehzade Murad'ı doğurmasından bir sene sonra atılmıştı. 9 Haziran 1617 Cuma günü de bir Cuma namazıyla ibadete açılmıştı. Cami 7 yılda tamamlanmıştı. (s.148,149)

Şeyh Şamil romanında cami, hem ibadet yeri hem de önemli kararların alındığı bir mekân olarak tanıtılır. Şeyh Şamil, Çeçen alimlerinden, Şeyh Cemalettin'e, Ruslara karşı yaptıkları direnişin son durumu hakkında bilgi vermek amacı ile Epeli camii'ne gider. Şeyh Şamil namazını kıldıktan sonra Şeyh Cemalettin

ile görüşerek fikir alış verişinde bulunurlar. Kalın kerestelerden yapılan ve oldukça uzun bir minaresi olan Erpelî Camii'nin pek güzel bir görünümü sahipti.(s.16)

b)Mektepler

İncelediğimiz romanlarda sadece Aşkdan da Yüce de; mektep olarak Galatasaray mektebinin konu edildiğini öğreniriz.

Aşkdan da Yüce romanında, roman kahramanı Selçuk Galatasaray Mektebi'nde okuduğu için anlatıcı bu mektebin tarihçesi hakkında bilgi verir: "... İşte padişahın, 1482 yılında Galatasaray Mektebi adıyla kurduğu bu okul da onlardan biriydi. Her biri ayrı binalarda, iki yüzer kişilik üç guruptan ibaretti. Programında müzik ve spora kadar yer veren zamanın üstün bir okuluydu. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni sultan Süleyman, okula büyük ilgi göstererek, onu da mükemmel bir hale koymuşlardı.”(s.57)

c) Tekkeler

Çatı romanında Osman Bey'in, zaman zaman Şeyh Edebali Tekkesi'ni ziyaret ettiğini öğreniriz. Tekkenin mimari yapısını ve etkileyici yönlerini anlatıcı şu şekilde ifade eder: “ Osman Bey, Şeyh Edebali'nin tekkesine vardığında Tekkedekiler sabah namazına durmuşlardı. Namazdan sonra da tövbe ve dua bir hayli uzadı. At üstünde kuş uyukusu kestirmesine rağmen Osman Bey uykusuzdu, yol yorgunuydu. Üstelik günlerdir zihnini yoran hâdiseler üst üste binmişti. Mescitin içi, aralıklı yanan mumların yarı aydınlığı, gecesi beyazlığına dönmeğe hazırlanmış pencere camları ve hepsini birden kundak bezine sararcasına toparlayıp ısıtan Edebali Şeyh'in duadaki sabah sesi Osman Bey'i alıp alıp götürüyordu; en son safın ardında, köşe karanlığına yakın oturmuştu... Mescit yalnızlığının tadına doluyordu; içi geçti. Ya bir göz açımından uyudu, ya daha uzun; başı göğsüne doğru düşerken at üstünden düştüğünü sandı.. İrkilmeğe benzer bir silkinişle sıçradı. Edebali Şeyh'in sesi 'Fatıha!' dedi.(s. 127)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında, Anadolu ile Bizans sınırında bir çok tekkenin bulunduğunu öğreniriz. Bu tekkeler, Bizans'a giden casusların barındığı bir mekân olarak işlevini yürütürler. Bu tekkelerden birisi de Horoz Dede'nindi. “Bizans surlarının Likos Deresi kıyısındaki çerden çöpten tekkesi ile Horoz dede, Bizans surlarının içinde Bahadır yüzbaşidan zindan çavuşuna varan geçmiş günler, daha öncesinin Cebe Alisinden Çerçisine Barağına halkalanan hepsinin de varıp düğümlendiği Murad Beğde doruklaşmış koca bir zaman parçası demekti ki o zaman parçasını bir kalemde silip yok bellemek için insanın abdaldan budala olması gerekirdi.” (s.56)

Kösem Sultan romanında Sultan Ahmet ve eşi Kösem Sultan sıkıldıklarında Üsküdar'daki Hüdaî Tekkesi'ne giderek dervişlerin hayır duasını alırlardı. Anlatıcı tekkeye yapılan ziyaret esnasında cereyan eden olayları işler: “ 1607 senesi yazındaydı, padişah olduğundan beri yaz aylarını Üsküdar Sarayı'nda geçiren Sultan I.Ahmed bir gün anası Handan Sultan ve sevgili karısı Kösem ile 'Zamanımızın

kutbudur' dediği ve daima 'Pederim' diye hitap ettiği Şeyh Aziz Mahmud Hüdâî'yi ziyarete gelmişti.

Padişah, anasını ve karısını ilk defadırki tekkeye getiriyordu. Güzelliği dillere destan olmuş haseki sultanın halk ağzındaki adı sadece 'Kösem' idi. 'Hatice Mahpeyker' ismini de bilenler elbette ki pek çoktu, fakat ondan bahsedileceği zaman hep 'Kösem Haseki' denilirdi. Yeniçeri Ali de elbetteki, hiç olmazsa o gün tekkeye gelecekleri münasebetiyle Kösem adını duymuştu, fakat onun asıl adının 'Hatice Mahpeyker' olduğundan haberi yoktu. O darülamana sığınmış katil kayıkçı, bir Rum cariye Hatice Mahpeyker biliyordu ve o kız maşukası Afro'ydu. Ve artık o kızı aramayacaktı, 'Yençeri Ali ile papaz kızı Afro onun için bir aşk masalı olmuştu.

Haşmetliler öğle namazını tekkede kıldılar, öğle yemeğini de orada yediler. Büyük şeyh aptes alırken suyu Sultan Ahmed dökmüş, havlusunu da valide sultan tutmuştu.”(s.144)

Toz Duman İçinde romanında Tekke, düşmandan kurtuluş mekânı olarak işlenir. Uşak iline bağlı olan Tacım kasabasından adını alan Tacım Tekkesi'ne sıkıntıda olan insanların korunma yeri olarak görev yaptığını okuruz. Tacım Dede Tekkesi köyün tepesindeydi. Tekkenin etrafı ağaçlarla çevriliydi. Tekke eski büyük taşlardan yapıldığı için oldukça dayanıklıydı. Gözden uzak olan Tekkeye canı tehlikeye düşenler sığınırdı. (s.69)

d) Türbeler

Kilit romanında Alpaslan, babası Çağrı Bey'in türbesini ziyarete gider. Bunun için Merv şehrine girer girmez Çağrı Bey'in türbesini hemen ziyaret etmek ister. Merv halkının yollara dökülüp Alpaslan'ı karşılaması ile beraber, türbe ziyaretini yatsı namazından sonra yapmayı uygun bulur. Anlatıcı ziyarete kısaca değinir: “Alpaslan türbeye girdiğinde, Çağrı Bey'e, ilk zaferinin mustusunu soluk soluğa götüren Afşin'in de o zaman ancak bu kadar heyecanlanmış olabileceğini hissetti. Çağrı Bey'in türbesi, bir mayıs gecesinin sığağını serinleten sessizlikte uyumaktaydı. Alpaslan, bu serin uykunun içine girdi.; serin uykunun içinde yılların yorgunluğu, eski bir elbise rahatlığıyla üzerinden kayıverdi. Babasının ayak ucuna

diz çöküp oturdu, başını sandukaya yavaşça bıraktı. ‘Geldim Çağrı Bey babam’ diye mırıldandı. ‘İznin olursa yakında..’ Alpaslan’ın düşünceleri sustu. Türbedeki serin uyku ışıqlanır gibi oldu. Türbeden çıktığında yıllar yılı uyumuş da dinlenivermişti. Yeni doğmuş çocuklar bile bu kadar dinlenmiş olamazdı.”(s.278, 279)

Şirpençe romanında Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı’na gittiğinde; Konya’dan geçer. Yavuz Sultan Selim başta Mevlâna Türbesi olmak üzere Konya’da bütün din ve ilim ehlinin türbelerini ziyaret ederek himmet diler. (s.194)

e) Bimarhaneler (Şifahaneler)

İncelediğimiz romanlardan **Bu Atlı Geçide Gider** romanında akıl hastalarının Sayrular Evi’nde tedavi edildiğini öğreniriz. Teşhisi konulan hasta mensup olduğu milliyetin müziği ile tedavi edilir. Hastaları muayene eden hekim ve yardımcılarının çalışmalarını anlatıcı geniş bir şekilde ifade eder: “ Sayrular Evi’nin gül çardaklı kapısı her zamankinden kalabalıktı. Çoğu donuk, sanki yorgun, sanki uykuda düşte yahud düş kırığında bir takım insanlar bir sırada; bakıcı dervişler bütün güleçliğiyle aralarındaydı. Ya iki kişiye bir derviş düşüyordu ya üç kişiye kalabalık belki de bundandı. Hekim yamaklarından ikisi, biri bir hayli genç, o birtakım adamları, ellerindeki kağıtlardan okuyup, arada bir iki söz konuşup ayırıyor, içeri salıyorlardı. Genç olanı, kalınca, deri kaplı bir deftere öteki hekim yamağının ağzından çıkanları hemen yazıyordu; ‘Araptır aslı bunun, buna Hüseyinî gerek. Hüseyinîden türeyen makamlardan da dinletilse eyidir. Bunun aslı Taciktir, Tacige Arak makamı hoş gelir. Bu Türk. Türk deyince Uşşak makamıdır başkası gerekmez. Derviş baba, şu yanda duran sarı yüzlü mavi gözlü soğuk adamları içeri götür... Bunlara rast makamından bir de Rasttan türeyenlerden ezgiler dinletilecek unutmayasın. Tamam. Siz baş ağrısı mı çekiyordunuz oradakiler? Her zaman mı? İçinizde hafakan iletinden dertli olanlar da var mıdır?’ Orta yaşlı hekim yamağının son sorusuna birkaç hasta: ‘Var ‘ karşılığını verdi. Cılız, isteksiz kiminin soluğu zorlanmış olarak; ‘Eyi, pekey’ dedi hekim yamağı, alışmış alıştığı için hemen kendiliğinden gelen sesi, hareketleri vardı. ‘Hafakanlılar da baş ağrılılar da aynı koğuşa alınsın derviş baba, bunlara sen bak. Rehavî makamıdır dinleyecekleri makam. Çok konuşan, sıcak kanlı görünen hastalar gitti mi? Onlara da Tacikler gibi Arak makamı yazılacaktı, yazdın mı? Bre

bir de kız olacaktı bu gün? Baş ağrısından dertliydi. Nerededir? Görünürlerde yok mu?’

Bakınırken esmer, bıyıkları yeni terlemiş, eni boyu bahar fişkırmış filiz genişmesinde dimdik duran delikanlıyı gördü. ‘Hey....?’ Senin derdin ne? Kağıdını getir bakalım.’ Delikanlı hakkı olmayanı seyretmenin, seyr ederken görülmenin tedirginliğinden utanmış: ‘Ben.. hasta değilim...’ dedi.

Orta yaşlı hekim yamağı, yine alışılmışlığı içinde : ‘Ha. Eyî.. pekey’ deyip döndü. ‘Bu gün de bu kadar öyleyse.. bu kadar tamam.’ (s.160, 161)

f) Hamamlar

Darağacı romanında zevk ve sefa yeri olarak tanıtılır. Fetret Döneminde hızlanan kardeş kavgaları sırasında, Şehzade Musa’nın, Bursa hamamında paşaları ile birlikte günlerce zevk ve sefa alemleri yaptıkları belirtilir. Şehzade Musa’nın memleketin kötü gidişatına karşı duyarsızlığı halk tarafından tepki ile karşılanır. (s.314)

Kösem Sultan romanında hamamından söz edilir. Milo Adası’ndan gelen kaptan Hüsam Reis yanında, Afro adlı bir cariyeye de getirir. Terbiyeli olan bu cariyeye Hüsam Reis ile hanımı Rabia’nın tesellileri olur. Rabia Hanım, Afro’yu, yeni adı Hatice’yi alıp çarşı hamamına götürür. Hatice çarşı hamamında Rabia hanım ile uzun bir süre kalarak dinlenirler.(s.91)

Bizim Diyar romanında Üsküp’te varlıklı bir aileden gelen Gülsüm Hanım ve kızlarını için hamamın özel olarak hazırlandığını okuruz. Hamam erkenden yakılır. Gülsüm Hanım’ın ve kızlarının yıkanma günü her taraf temiz tutulur. Hamam görevlileri bayanlar, Gülsüm Hanım ve kızlarına oldukça kibar ve güler yüzle karşılarlar. Uzun bir süre hamamdan kalındıktan sonra gelen misafirlere börekler, çörekler ve dolmalar ikram edilir.(s. 12)

g)Çeşmeler

Konak’da çeşmeden söz edilir. Osman Gazi uygun zamanlarında tabiat ile baş başa kalır. Bazen bir çeşmenin başına giderek, suyun akışını seyreder: “ Osman

büngüldüyen pınara baktı. Su, yosun bağlamış bir yalağa dökülüyordu. İncecik, sırça parmak bükümünde. Yalağın göleğinde su, ayrı bir dalgalanışla kendi içinde halkalanıyor; büyüyor, küçülüyor yeniden büyüyordu. Su, söğüt gölgesi , yaprakların yeşil pırıltısı birbirinden girmiş, temmuz yanmasını serinletiyordu. İki dağ arasından bükülüp gelen kağın yolu bomboş; yuvarlak tümsekler yeşilini çoktan uçurmuştu; sarıya dönüktü. Ot kelleşmiş, ekin anıza kesmişti. Pınarın bir yıl önceki halini hatırladı; en azından bilek kalınlığındaydı, bilek kalınlığında topraktan fırlar, bir dirsek boyu fişkirir, yumrulup yalağı taşıırdı.” (s.94)

Darağacı’nda, şadırvanın su ihtiyacını karşılayan bir yer olarak kısaca belirtildiği görülür. Çerçi Ali, Minnet Beğ’e “Beğim sen çömel, benim ağzım kurudu Şadırvan’dan iki yudum su içeyim hemen dönerim izin verdin mi?” der. (s.380)

Şehzade Selim’de şadırvandan söz edilir. Ayosofya Camisi’nin şadırvanının değişik manzaralara sahne olduğu belirtilir. Ayasofya camiinin şadırvanı öğle namazını kaçırmamak için acele ile abdest alanlarla dolar. Merhamete hitap ederek dilenen fakirler, cesarete hitap ederek parsa toplayan meddahlar, kendinde kendini arayan tefekkür adamları dolanıp durur. Güvercinlerin kanat çırpışları, sabah melteminin yapraklarda meydana getirdiği okşayıcı, duygulandırıcı hıştırtıyı andırır. Güvercinlerin kanat çırpışları, sabah melteminin yapraklarda meydana getirdiği okşayıcı, duygulandırıcı hıştırtıyı andırır. Bir hayır sahibinin avlunun aralıklı mermerleri üstüne serpiştirdiği taneleri kapmak için kanatlarını gövdesini yapıştırarak minare boyundan kendini zemine atan, bu yüzden de canından olan, ama yaşama mücadelesine ibret dolu bir levha ekleyen zavallı güvercinin hâlâ sıcak leşi bir köşede durur.(s.109)

h)- Kiliseler

Malazgirt’te Bir Cuma Sabahı’nda, kiliselere yer verilir. Malazgirt Savaşı’na gelen Bizans askerleri için Hristiyanlar, ibadethaneleri olan kiliselerde zafere kovuşmak için ayinler düzenlerler. (s.115)

Çatı’da Karacahisar’ın alınması üzerine, şehrin en büyük kilisesine gidilerek burayı camiye çevirmek için çalışmalar başlatılır Anlatıcı Karacahisar’ın en büyük

kilisesinin içinde bulunduğu durumu şöyle tasvir eder: “ Akça Koca, eski kilisenin tam girişindeydi; kilise girişe kadar dolmuştu. Girişin önünde bir sürü çizme çarık, çedik, çapula karma karışık. Hasırların üstünde, hepsi de diz çökmüş bir kalabalık.. Kilisenin dışında, daha bir saat öncesine kadar Malenciyalı olan, daha bir saat öncesine kadar kiliselerine sahip, tek tük yeni Karacahisarlılar; boştan gezen, yoksul birden yabancılaşmış birkaç erkek birkaç kadın. Ve bir o kadar çocuk. Eski kilisenin içi muhakkak ki daha önceden kalan yıllanmış günlük kokularına sinmiş karışık kadın erkek nefeslerini şimdi su sımsıkı safların yalnız erkek nefeslerinden saklamak istercesine izbe, sırlı kapalı. Eski kilisenin dışı daha dost, açık...” (s.8)

Kösem Sultan’da, Milo Adası’nda bulunan Ayios Nikolaos kilisesi hakkında tanıtıcı bilgi verilir: “ Kasabanın küçük bir kilisesi vardı, bu Ayios Nikolaos kilisesiydi. Ayios Nikolaos gemicilerin ve balıkçıların koruyucusu sayılırdı. Ayios Nikolaos kilisesi’ne ancak birkaç ihtiyar kadın uğrardı ve Ayios Nikolaos’un tozdan seçilmez tasviri ile aynı bakımsız haldı bulunan Hristos ve Panayia tasvirleri önünde incecik balmumu yakarlardı.” (s.14)

1) Manastırlar

İncelediğimiz romanlarda yer alan dinî mekânlardan biri de manastırlardır. Bu yapılar genellikle macera yönü ağır basan romanlarda karşımıza çıkar.

Kapı romanında manastırlara da yer verildiğini görürüz.. Keşiş L’Ermit’in manastırdaki düşüncelerini anlatıcı şöyle tasvir eder:

“Manastıra gelmişlerdi; manastır güneş alacasında, hafıften gölgeleniyordu. İçerden, bir uzak bir yakın, taş duvarları sile sile bir org sesi geliyordu. Hristiyo, babası ve Çulsuz Gotiye, Piye L’ermit’i manastırın vaftiz salonunda buldular. Orga vermişti kendini. ‘ İsa bana yoldaş ol, yolumu ısıt’ ilâhisini çalıyordu. Taş salon, tahta sıralar ta yukarılarda tonozun altında, karşılıklı iki sıra mazgalımsı isli camlar, orgun üstündeki yayvan kemere ustaca sıralanmış Gondebot bozması dümdüz

resimler; resimlerin kırmızısı, soluk yeşili, şimdi hayal gibi gelen silik serin serin mavisi... Ve org sesine yetişmeyen Piyer L'Ermit'in total sesi, küt sesi.. Goti'ye ister istemez tepesi sivri şapkasını çıkarıp göğsünde tuttu, gözlerini yumdu. Yumulan göz kapaklarının ardında yürüyen top güneşlerin dansına bıraktı kendini.

Org sustu. Piyer L' Ermit'in total, küt sesi ancak o zaman orga yetişebildi, susuşları beraber oldu. Vaftiz salonunda hareketsiz org sesi, bir süre daha Piyer L'Ermit'in total, küt sesini sürükledi; camlara, resimlerin kırmızısına doğru; orada, her halde kırmızıda kayboldular. Vaftiz salonunda, ısınmış bir kırmızılığın tortusu kaldı. Gotiye, fısıltıyı andıran bir sesle: 'Piyer L'Ermit kararını vermişe benziyor'dedi. 'Bu ilâhiyi başka zaman okumaz.'"(s.38, 39)

Sabır romanında manastıra kısaca değinilir. Anadolu'yu bir baştan bir başa gezen ermiş Horoz dede, Likos Deresi'ni geçtikten sonra, yolda karşılaştığı sarhoşları takibe alır. Sarhoşlar, yol kenarında bulunan bir manastıra sığınır. Horoz Dede ise, manastırın bahçesine geldiğinde, bahçede toprak ile uğraşan manastır rahipleri ile karşılaştığını ifade eder. Bu bölümde sadece manastırların cereyan eden olayda adının geçtiğini görürüz. (s.80)

C) Konaklama, Dinlenme- Eğlence Mekânları

Bu başlık altında geçmiş zamanların en önemli konaklama merkezi olan han ve kervansaraylar, eğlence mekânı olan meyhaneler üzerinde durulacaktır.

a) Han ve Kervansaraylar

Kilit'te mekân olarak han farklı bir biçimde konu edilir. Sarı Hoca, Alpaslan ve Sav Tekin, yaptıkları yolculuk sırasında bir handa dinlenmek amacı ile mola verirler. Sarı Hoca ve yanındakilerin handa yaşadıkları macerayı anlatıcı geniş bir şekilde işler: "... Hana vardıklarında, tan yeri belli bir alacalığa başlamıştı. Hanın taş duvarları, tan yerinin alacasından gelme silik ışıktaki, olduğundan katı görünüyordu. Ali hanın kapısına gelince Sav- Tekin'i yanına çağırdı.: 'Benim kolum yetişmez hay yiğit, hele şuraya uzan; aha o çomağı üç kere çek bakalım' dedi; 'Hancı geldiğimizi anlasın.' Çomak dediği, kabaca yontulmuş meşeden yapılma han kapısının sağ üst köşesinde, ortasında ip bağlı, bilek kalınlığında iki ucu topuzlu bir demirdi. Sav-

Tekin, Ali'nin tarifine uyarak üç kere çekip bıraktı. Uzaktan, hanın taş duvarlarında boğuk ve sağır bir ses üç kere yankılandı. Sanki keçeğe sarılmış bir demir topuz, dövülerek incelmış bir madene üç kere vurmuştu. Ali gülerek: ' Ben olmasaydım siz bu ipi bulup çekemezsiniz' dedi; 'Kapıyı vurup dururdunuz. Bir kimse de oralı olmazdı.'

Sav- Tekin, gözlerinin dibinde gülen kesik kollu Ali'nin suratında upuzun morarmış ve ip gibi şişmiş bir kılıç yarasını ancak o zaman görebildi. Ali güldüğünde , kılıç yarası, bir gözünün beyazı da morarıyordu.

Hancı kapıyı açmasaydı Sav- Tekin neredeyse, kesik kollu Ali'nin yüzünü avuçlayacak, o morarmış ip gibi upuzun kılıç arttığı yara izin oradan koparınca kadar sıkacaktı, sıkacaktı. İçinde bir his kollarını zorluyordu. Neyse ki hancı kapıyı açmıştı. Ali'nin tarif ettiği gibi ters herifin biriydi.” (s.106, 107)

Şehzade Selim romanında konaklama ve istihbarat toplama yeri olarak hanlara sıkça rastlarız. Sultan Bayezid'i tahttan indirmek amacı ile ayaklanan şehzadeler yakın adamlarını Anadolu'nun her yerine göndererek faaliyetlerde bulunurlar. Uzun yolculuklar yapan şehzadelerin adamları sık sık hanlarda konaklarlar. Şehzade Korkut'un adamları da geldikleri handa ihtiyaçlarını karşılayıp günlerce handa kalırlar. Hancı başı mutfakta yemek pişirmekle meşgul olur. (s.24) Her bir ayrı kollardan hazırladığı gözden geçirmiş ve bir akşam üstü kararlaştırıldığı üzere Çömlekçi'deki eski handa toplanmışlardı. (s.35)

Şirpençe de, yol üzerinde bulunan hanların hem konaklama hem de casusluk faaliyetleri için kullanıldığını görürüz. Bu hanlardan Solakzade Hanı kışın oldukça hareketlidir. Kış aylarında yatacak yer az bulunur. O zaman yolcular oturma salonu olarak kullanılan geniş odada battaniyelerine sarılıp uyumak zorunda kalırlar. Yazın ise buralara uğrayan pek olmaz. Hanın sahibi Solakzade Hasan bu duruma çok üzülür. Handakilere sürekli işlerinin iyi gitmediğinden söz edip durur.

Han sahibi Solakzade Hasan ikinci iş olarak Şah İsmail'e Anadolu'da olup bitenleri ulaştırarak kese kese altınlar alır. Şah İsmail de aldığı haberlere göre plânını yapar.” (s.51)

Denizler Ejderi'nde, konaklama yeri olarak hanların bir defa işlendiğini görürüz. Roman kahramanı Turgut ve arkadaşlarının, karada takip ettikleri düşman casuslarını yakalamak için handa geceyi beklediklerini okuruz. Handa karınlarını doyurduktan sonra havanın iyice kararmasını beklediler. Daha sonra da atlarını çözüp dışarı çıktılar. (s.62)

b) Meyhaneler

İncelediğimiz romanlarda meyhaneler macera yönü ağır basan romanlarda karşımıza çıkar.

Denizler Ejderi romanında meyhanelerden de söz edilir. O dönemin meyhanelerinin tasviri de yapılır. Düşman casuslarını izleyen roman kahramanlarından Turgut ve arkadaşları Venedik'te mecburen bir meyhaneye girerler. Anlatıcı Venediklileri tanıtmak amacı ile meyhanelerinin sosyal ve mimari yapısı hakkında bilgi verir..." Burası, pis ve adi bir meyhaneydi. Limanın en berbat insanların, hırsızların, katillerin, gözü dönmüş müthiş korsanların toplandıkları yerd. Korsanlar ve hırsızlar ellerine geçirdikleri mallara ve esir kızlara burada müşteri bulurlardı. İşin garibi bu meyhaneye en adi kimseler geldikleri halde; en soylu kimseler de buradan ayrılmazlardı.

Meyhane alçak tavanlı, uzun ve iki geniş salondan ibaretti. Ortada dört kocaman sütun, tavanın ağırlığını taşıyordu. İçerisi isli lambaların verdiği ışıkla, loştu, tavan isten kararmıştı.(s.102)

Kösem Sultan'da, Milo Adası'nda geniş mekânları kaplayan meyhaneler sıkça tanıtılır.; " Meyhanelerinde çalgı sesleri, şarkı sesleri, sarhoş naraları, gemici küfürleri geç vakitlere kadar sürerdi. Veresiye içilirdi, alabildiğine içilirdi ve herkes borcunu yılda iki defa zeytin ile zeytin yağını ve tuzlu balığını sattığı zaman öderdi."(s.13)

Kösem Sultan da, meyhanelerin semtlerine göre değişik sınıflara ayrılarak tanıtıldığını görürüz. Buralara gelen müşterilerin gelir seviyesi de eşitti. Anlatıcı roman kahramanı Ali'nin İstanbul'a gelip Tahtakale'ye yerleşmesini belirttikten sonra, Tahtakale'nin meşhur meyhanelerine takılan Ali'nin gittiği yerler hakkında

şunlar ifade edilir.; “Tahtakale’nin en büyük meyhanesi, Yağ kapanı’nın altındaki Zindan’dı. Yirmi basamak taş merdivenle inilir, yerin dibinde, Bizans devrinden kalma bir meyhaneydi. Adam boyunda şarap küpleri vardı. Yıllanmış şarapları vardı. Müşterileri yeniçeriler, yalın hamalcılar, helvacı, gözlemeci, pişirici, hamurkâr, hamal ve tellak makulesi bekâr uşakları, hızarıcı, doğramacı, sandıkçı esnafının akşamcılarıydı. Akşam ile yatsı arası diz dize, omuz omuza dolardı. Yatsıda handaki paydos davulu çalar, giden gider, sızanlar peykelerin üstünde kalırdı. Zindan’ın kıptilerinden sazandeleri ve Sakız Adalı Rum köçek oğlanları vardı.

Duvarın birinde bir gümüş şarap tası asılıydı. Harabathanenin sahibi: ‘Dedemin dedesi taze civanken bu tasla Gazi Sultan Süleyman’ın fermanlarına o ulu padişahın turasını çeken Nişancı Firuz Bey’e bade sunarmış’ diye övünürdü. Deli Âşık hamalci Ali’nin sazı meyhanede asılıydı. Taş merdivenden ağır ağır iner, merdiven alt basamağından durur ve bir nara atardı: ‘Off!.. Of!.. derdi, sonra şu kıtayı okurdu:

‘Geldi Ali divanesi
Yanmış gönül viranesi
N’oldu acep n’oldu acep
Bin güzelin bir danesi!
Zindan gerek divanenin
İstanbul’da meyhanesi..”(s.121, 122)

D)Müteferrik Mekânlar

İncelediğimiz romanlarda müteferrik mekânlardan olan kulelerin, piramitlerin değirmenlerin işlenmediğini görürüz. Müteferrik mekân olarak zindanlardan ve hapishanelerden söz edilir.

a) Hapishaneler (Zindanlar)

Kapı romanında zindanlara karşılaşırsınız. Bizans ile ilgili istihbarat toplamak için buraya gelen Yağmur adlı Türk, yakalanarak zindana atılır. Anlatıcı Yağmur’un yaşadıklarını şöyle ifade eder: “ Sekizinci gün olduğu halde ne gelen vardı ne görünen; he de gelip görüneceğini umduran bir işaret. Taşları bir bir, taşların ıslak

karasını uzamış tırnaklarıyla kazıyıp günleri saymış; çentikler sekiz olmuştu, gün ışığı sekiz olmuştu, dokuzuncu güne hazırlanıyordu vakit. Yoksa ses hayal miydi, kalın yontma tahta kapının el genişliğinde açılan kapağından gördüğü yüzü hayallemiş miydi, kalın yontma tahta kapının el genişliğinde açılan kapağından gördüğü yüzü hayallemiş miydi? Umutsuzluğu yalan sesler, yalan yüzler mi doğuruyordu artık? Herhalde öyleydi? Az sonra kapak açılacak, bir çanak kavrulmuş buğday, bir çamçak katran karası su, azıcık keçi peyniri verilecekti; kurtlu küflenmiş, taş kırığından beter. Sonra kapak kapanacaktı, sonra yiyecek getiren adamın topal yürüyüşü taş dehlizde sağırlaşacaktı... Sonra ölü sessizliği karanlığa sarınacaktı.. Sekizinci gün de bitecekti böylece...

Taşların ıslak karasına utanıp bakamadığı eşek tırnaklarıyla dokuzuncu çentiği kazıyacak mıydı? Bilemiyordu. Oraya kadar düşünüyordu şimdilik. Zamani basamak basamak hâtta adım adım. Karış karış düşünmeğe alışmıştı.. Başka türlü kim bilir kaç taş duvarın önünü kese kese daralttığı; getirip iki adam boyu genişliğinde dört yanı taş, bir ıslak, yılanlı çıyanlı odaya sıkıştırdığı canavar bir zamana direnmeyecekti. Bildiği sadece bu kadardı.

Bir ara, vaktin daha erken olmasına rağmen dışardaki taş dehlizi sıyıran bir ayak sesi duydu herhal. Ne zamandır iç güdüsüyle yaşıyordu, ön sezisini de unutmuştu; kulakları sese doğru yöneldi; taş dehlizin o her zamanki susuşu... aslında bangır bangır bağıışı.. öfkesi, isyanı, kahkahası. Fakat sessizlik içinde.

Köşede, üstünde yata yata odunlaşmış kuru ot yığının arasında kol boyu uzun iki ince yılan çıktı; demek ki yiyecek getiren herif neredeyse görünecekti. Yılanlar başlarını kaldırdı, sağda solda arandı, göründüler herhal.. Bulunduğu yana doğru süzöldüler. Biri durdu; iki sarı çıyanın peşine düştü hızla çıyanlar ot yığının arasına kaçtılar. Bu yılanların ilk gördüğünde üşümüştü; taş duvarların, öteki taş duvarların bütün ıslaklığı koynunda gezinir olmuştu sanki; geldiğinin ya ikinci ya üçüncü günü olmalıydı, zindana alışmamıştı daha; oturarak yeri eyer, bacakları at karnının soluğunu; gözleri alabildiğine dağlar, ovalar, dereler isteyip duruyordu. Burnuna hâlâ taze hava, ot kokusuna karışmış arı vızıltıları yerini, baldıran otunun zehrine bırakmak üzereydi; taş soğukluğu vardı hem de ıslaktı.

Ne korkma ne şu ne bu. Dışarıda olsa basıp ezebileceği yılanların ne işe yaradığını burada anlayabilmişti. Yalnızlığı sürüklüyorlardı yahut da yalnızlığa sürünüyorlardı. Geceleri yatarken yağlığı ağzına bağladı sadece; yılanların koynunda dolaşmasını birkaç gün sonra fark etmez bile oldu. Yılanların olmadığı zamanlar çıyanların dolaşmasını da...

Zindan buydu demek; bunca yıldır düşünmediği, hiçbir zaman aklına getirmediği, varlığını bile bilemediği, tekkenin hücrelerine alışmamışken böylesine bir zindan çöküp bastırıyordu her yanından. Çıkamayacağını anlamıştı sonraları.” (s 231, 232, 233)

Çaka Bey de hücre esirlerin cezalandırıldığı yerler olarak tanıtılır. Özellikle Bizans hücrelerinde esirler ağır işkence altındaydılar. Çaka Bey tutuklu kaldığı hücrede şunları yaşar.; “... İlk günler ehemmiyet vermedi. Düşünüp, kafa yormamakla her şeyi denemeyi denedi. Oradan oraya koşuyor, duvarları tırmalıyor, ince hazin sesler çıkarıyorlardı. Öylesine gürültü yapıyorlardı ki düşünmek mümkün olmuyordu. Hayatında ilk defa farelerin çok geveze, çok gürültücü mahluklar olduğunu fark etti.” (s.18)

Cengâver’de zindan, yakalanan suçlular sorgusuz sualsiz zindanlara atılmaktaydı. Zindanlar, korku dolu yerler olarak anılır. Zindanda her türlü kötü atmosferin olduğu görülür. Osman Bey’in silah arkadaşlarından Saltuk Alp ve Hasan Alp, komşu tekfurlar tarafından casusluk yaparken yakalanarak zindana atılırlar.(s.114)

Sunguroğlu’nda, Bizans zindanlarından söz edilir. Sunguroğlu ve İbrahim Bizans askerleri tarafından yakalanarak doğruca zindana atılır. Zindanların korkunç ve sağlıksız bir yer olduğu vurgulanır. Anlatıcı sözü edilen zindanlar hakkında şunları belirtir.; “... Birçok karışık dehlizlerden geçtiler. Su sızan rutubetli karanlık duvar boyu ilerlediler. Merdivenden indiler, İbrahim yedi kat yerin altına indiklerine hüküm ediyordu. Her taraf köstebek yuvası gibi dehlizlerle oyulmuştu. İki arkadaş acı acı düşünüyorlardı. Bu karanlık izbe yerlerde kendilerini bulup çıkaracak kuvvet ancak bir mucize olabilirdi.” (s.186)

Kösem Sultan'da zindanlar da meşhurdur. Yeniçeriler öldürölmesini istedikleri kişileri zindana götürölrlöl, bir süre sonra da zindanda boğdurturlardı, Tarihte Genç Osman olarak bilinen padişah tahttan indirilölrek Yedikule Zindanı'na götürölölöl. Genç Osman Bizans devrinin en büyük kale kapısı olan Yıldızlı Kapı'nın sol tarafındaki kulede bir zindan hücresine kapatılır. O zindan odasının kemerli kapısı gayet alçaktı ve çok dardı, içeriye ancak eğilölrek girilebiliyordu. Uzun boylu ve güçlü kuvvetli bir delikanlı olan Sultan Osman bu zindanda başı tavana değiyölöl. (s.193,194)

III. ŞAHISLAR

Romanda ve Tarihî Romanda Şahıs Kadrosu

Bir romanda şahıs kadrosu, romanda nakledilen veya değişik şekillerde ifade edilen vak'anın ortaya çıkması için gerekli insan ve insan kimliği verilmiş diğer varlıklar ve kavramlardır.¹ Vak'aya iştirak eden ve romancı tarafından yönlendirilen, şekil verilen insan dışındaki varlık ve kavramlar, romanda, yüklendikleri fonksiyon bakımından, şahıs karakteriyle karşımıza çıkarlar.²

Romanın bilinen estetik dünyası kurulurken, vak'aya, kişi veya kişilerle canlılık kazandırılır ve bu canlılık, dil ve anlatım teknikleriyle dışa yansıtılır, hissettirilir.³

Şahıslandırmanın kazandırdığı özellikler romanın diğer özelliklerinden daha önde gelir, hatta onlardan bazılarını unutturacak kadar arka plâna iter.⁴

Romanda başlıca ilgi odağı kişidir, romanın merkezinde o vardır. Diğer unsurlar onunla anlam kazanırlar veya söz konusu dünya onunla şekillenir.⁵

Bununla birlikte bir romanda aksiyon için gereksiz görülen veya özel bir anlamı olmayan bir kahraman vardır demek mümkün değildir.⁶ Merkezden çevreye doğru her kahraman önem derecesine göre işlere sahiptir. Bu kısa girişten sonra bir romanda yer alması muhtemel kahramanlar aşağıdaki başlıklar altında ele alabiliriz.

Asıl kahraman veya birinci derecedeki kahraman:

Romanda yer alan her çatışma, oyunu idare eden biri tarafından harekete geçirilir.⁷ Başka bir deyişle her aksiyon, “ilk dinamik atılımını” oyun kurucu denilen bir kahramandan alır.⁸ Asıl kahramanın hareketi, bir arzudan, bir ihtiyaçtan veya bir endişeden kaynaklanabilir.⁹ Meselâ bütün yönleriyle sevme ve sevilme arzusu

¹ Şerif Aktaş, **a.g.e.**, s.148.

² Şerif Aktaş, **a.g.e.**, s.148.

³ Mehmet Tekin, **a.g.e.**, s.70.

⁴ Şerif Aktaş, **a.g.e.**, s.148.

⁵ Mehmet Tekin, **a.g.e.**, s.70.

⁶ Roland Bourneur-Real Quillet, trC. Hüseyin Gümüş, **a.g.e.**, s.150.

⁷ Şerif Aktaş, **a.g.e.**, s.153.

⁸ Roland Bourneur-Real Quillet, trC. Hüseyin Gümüş, **a.g.e.**, s.153.

⁹ Şerif Aktaş, **a.g.e.**, s.153.

(hayranlık, kıskançlık, kin...) kendini ispatlayıp kabul ettirme, başka şeyleri ve başka yerleri ispatlayıp kabul ettirme, ölüm korkusu, kahramanı harekete geçirebilir.¹⁰

Hasım veya karşı güç:

Çatışma olabilmesi, aksiyonun sonuçlanabilmesi bakımından, küçük âlemde tematik güç kahramanının hareketini engelleyen ve hasım denilen bir kahramanın ortaya çıkması gerekli görülür.¹¹

Yönlendirici kahraman:

Çatışmanın gerçekleştiği dramatik vaziyet, bir yönlendiricinin müdahalesi sayesinde vücut bulabilir, gelişebilir ve çözümlenebilir.¹² Başka bir deyişle, bir yönlendiricinin yani aksiyonu yönlendiren ve hikâyenin sonunda dengeyi bir taraftan diğer tarafa kaydıran ve bir çeşit hakem rolü bir kahramanın müdahaleleri sayesinde, var olan problemlili durum çözüme kavuşmuş olur.¹³ Yönlendirici kahramanın şu veya bu şekilde yaptığı role ya da aksiyon içinde bulunduğu ana göre fonksiyonun önemi artabilir veya azalabilir.¹⁴

Alıcı kahraman:

Her zaman başkahraman, aksiyondan en çok kâr sağlayan korku verici veya cezp edici nesneyi elde eden kişi demek değildir, çünkü insan kendisi için olduğu kadar başkası için de arzu edebilir ya da korkabilir.¹⁵ Tesadüfen de olsa bu netice başkalarının işine yarar, sebep olan arzulanan veya endişe duyulan nesneden başkaları da müteessir olur.¹⁶

¹⁰ Roland Bourneur-Real Quellet, trC. Hüseyin Gümüş, **a.g.e.**, s.153.

¹¹ Roland Bourneur-Real Quellet, trC. Hüseyin Gümüş, **a.g.e.**, s.153.

¹² Şerif Aktaş, **a.g.e.**, s.153.

¹³ Roland Bourneur-Real Quellet, trC. Hüseyin Gümüş, **a.g.e.**, s.153.

¹⁴ Roland Bourneur-Real Quellet, trC. Hüseyin Gümüş, **a.g.e.**, s.154.

¹⁵ Roland Bourneur-Real Quellet, trC. Hüseyin Gümüş, **a.g.e.**, s.154.

¹⁶ Şerif Aktaş, **a.g.e.**, s.154.

Yardımcı kahraman:

Yukarıda verdiğimiz ilk dört kahramandan her biri romanda ayna diye adlandırılan beşinci kahramandan yardım ve itici güç almaya hazır kahramanlardır. Buna yardımcı kahraman denir.¹⁷

Romancının romanda roman kahramanını tanııtma yöntemine de değinelim. Bir romanda roman kahramanı dört şekilde tanıtılabilir.

- 1- Roman kahramanının kendi kendini tanııtması
- 2- Roman kahramanının başka bir kahraman tarafından tanıtılması
- 3- Roman kahramanının vak'a dışı bir anlatıcı tarafından tanıtılması
- 4- Roman kahramanının hem kendi kendisi, hem romanın diğer kahramanları ve hem de anlatıcı tarafından tanıtılması.¹⁸

Bu kısa açıklamalardan sonra tarihî romanlardaki karakterlere geçebiliriz.

Tarihi meydana getiren, olaylara yön veren insandır. Bu yüzden tarihî romanı insan unsurundan ayrı düşünmek imkânsızdır. Tarihin toplum ve birey özelliği kazanmasında tarihî şahsiyetlerin ve milletlerin rolü olduğu gibi bu niteliklerin oluşmasında temel hamur olan insan unsuru, tarih ve roman kavramlarının bir araya gelip kaynaşmasında, iç içe geçip bir bütün oluşturarak tarihî roman vasfını kazanmasında başlıca sebeplerden birini de oluşturur.¹⁹

Tarihî bir olayı anlatan herhangi bir tarih eseri, şahsiyetlerin, toplulukların veya genel manasıyla milletlerin, toplum ve siyasî yapısıyla tarihteki yerlerin tespit ederken insanın gizli dünyasının, ruhunun ve psikolojisinin derinliğine varamaz. Yani tarihî bir şahsiyetin, hayalleri, tutkuları, gönül acısı, utangaçlığı, sevinçleri, kederleri, arzu ve istekleri, hâsılı insansı özellikleri tarihçi tarafından derinliğine irdelenemez.²⁰ İşte burada tarihî roman ile bir tarih kitabının farkı ortaya çıkar. Tarihî roman tarihçinin tanıklarla çizdiği belge resmine âdetâ ruh verir, ortaya konulan veya

¹⁷ Şerif Aktaş, **a.g.e.**, s.155.

¹⁸ Roland Bourneur-Real Quellet, trC. Hüseyin Gümüş, **a.g.e.**, s.171-199.

¹⁹ Zeki Taştan, **a.g.e.**, s.534-537

²⁰ Zeki Taştan, **a.g.e.**, s.538

konulamayan tabloyu canlandırır. Tarihçi ancak bir şahsiyetin belirlenebilmiş bir davranışından hareketle onun kişiliği hakkında yorum yapar. Tarihî romancı ise, tarihî olsun olmasın kahramanlarının gizli dünyasına vakıftır.

Ancak tarihî romancı bunu yaparken, tarihî gerçeklere ve onun halk vicdanındaki yerini göz önünde bulundurmaya mecburdur.²¹ Yoksa bu eserler toplum vicdanında akis bulamazlar. Bunun yanında romanın asıl özelliği olan gerçeğe uygunluk şartına da uymadığından okuyucuya kendini kabul ettiremez. Masal gibi veya hikâye gibi gelir. Bu yüzden tarihî romancı tarihî bir şahsiyet üzerinde tasarrufta bulunurken dikkatli davranmalı ve belli bir sorumluluğu olması gerektiğini unutmamalıdır. Bu konuda Kemal Tahir'in *Notlar*'ını örnek verebiliriz. Kemal Tahir'in bir roman yazarken ne kadar çok tarih kitabı okuduğunu, notlar aldığını görürüz bunlarda. Çünkü meşhur insanların ve tarihî olayların anlatılması kolay değildir. Herkes bunları bilmektedir. Onun bildiğinin haricinde bir şey yazmak okuyucunun romana olan bakışını kıracaktır.²²

İnceleme konumuz olan dönemdeki romanlarda zengin bir şahıs repertuarı vardır. Bunlardan bir kısmı tarihî, tarihte yaşamış şahsiyetlerdir. Bunları ayrı bir başlık altında ele alacağız. Bir de tarihte yaşadığını tespit edemediğimiz yapma şahsiyetler var. Bunları öncelikle ve ayrı bir başlık altında vereceğiz. Yalnız burada bir iki defa geçen, romanda fazla yer tutmayan, romanın yapısı ve kurgusunda tayin edici veya belirleyici bir yeri olmayan şahsiyetleri en sonda bir döküm hâlinde göstermeyi uygun bulduk.

²¹ Kâzım Yetiş, **a.g.e.**, s.4.

²² Bu konuda geniş bilgi için bknz.: Zeki Taştan, **a.g.e.**, s.534-539

A) Tarihî Olmayan, Yaratma Şahsiyetler

a) Selçuklu Devri

Saçlı Hoca'ya Kilit romanında kısaca temas edilir. **Saçlı Hoca**, Sarı Hoca ile Küpeli Hafız'ın yetişmesini sağlayan erenlerdendir. Sarı Hoca ile Küpeli Hafız'ın ağzından Saçlı Hoca hakkında bilgi sahibi oluruz: “ Küpeli Hafız yirmi yıl, yirmi beş yıl öncede yaşıyor gibiydi. ‘Mübarek adamdı Saçlı Hoca hay Sarım’ dedi; ‘ Çok mübarek adamdı. Bir memleket nasıl alınır, bir toprak nasıl yurt edinilir ondan iyi kimse bilemezdi. Din adamı mıydı, cenk adamı mıydı, medrese adamı mıydı neydi hâlâ düşünürüm. Seni Kınık Boyuna saldı, niye ? Beni Harezmi Beyine, buraya.. Saltukla, Sandıkçı Urum içinde; Oğulcuk, Ermeni diyarında..Deli Deryalı, Bizans'ta.. Gürganç halkı daha şimdiden Selçukluyu sever oldu...” (s.125)

Kilit romanında önemli bir yaratma şahsiyet **Sarı Hoca**'dır. Alparslan'ın hocası olan Sarı Hoca, hem bilgisiyle, hem de savaşçı kabiliyetiyle vasıflı birisi olarak canlandırılır.

Alparslan'ı derinden etkilemiştir. Onu yönlendirmiş, daima ileriye dönük hedefler çizer. Sarı Hoca Anadolu'nun Türk yurdu olması gerektiğini, Kınık boyunu mutlaka denize ulaştırması amaç edinmesini anlatır. Türk destanlarını, Bilge Kağan'ı, Dede Korkut'u, öğretmek Alparslan'ın ufkunun genişlemesine ruh bütünlüğünün tamamlanmasına gayret eder. Sarı Hoca'nın ülke için en büyük kazancı Alparslan olur.(Kilit, 7, 13,14)

Alparslan'ın hocası olan Sarı Hoca, aynı zamanda bir savaşçı ve hizmet eridir. Sarı Hoc, Türk milletinin törelerine,, geleneklerine uygun olarak davranır. Sarı Hoca, padişah hocaları ve lalaları gibi Alparslan'ı küçük yaştan itibaren yetiştirir. Sarı Hoca, öğrencisi Alparslan'a maddi kuvvetin tek başına yeterli olmadığını; manevî kuvvete dayanmayan gücün hiçbir işe yaramayacağı düşüncesini aşılır. Anadolu Türk birliğinin kurulması için gece gündüz koşuşturur. Sarı Hoca yerinde duramaz. Bazen Merv'de, Nişabur'da; Tuğrul Bey'in yanındadır, bazen Çağrı Bey'le dolaşır bazen de Gürganç'tan Harezmi Beyi'nin yanından haberi getirir. (Kilit, s. 90)

Sarı Hoca, ileri görüşlü birisidir. Alparslan'ın gelecekte Selçukluların başına geçeceğini söyleyerek sezgisinin güçlülüğünü ortaya koyar: "Şimdi göç vakti, yeni yurt aramak vakti; yarına doğru yarının yurduna doğru göç vakti. Bunları böyle, yani sizin duyduğunuz gibi yarın diye yurt diye, günün battığı yer diye, söylemiyormuş söylemesine, Sarı Hocamız kendiliğinden katıyor ama böyle demeğe geliyor diye katıyor. Şimdi Sav Tekin oğlum sen bunu Sarı Hoca'nın gevezeliği sanırsın; dışından demesen içinden düşünürsün. Öyle de ya niye Türkmen durup dinlenmeden o yandan hep bu yana gelir? Yığın yığın gelir, bölük bölük gelir, boy boy gelir? Ya Tuğrul Beyle Çağrı Beyimizin derdi nedir sanırsınız? Daha önce ulu Selçuklu Beyimizin derdi ne idi dersiniz? Böyle bulut gibi ağıp gelen Türkmen boylarına yeni yurt bulup yerleştirmek değil mi? Hele Çağrı Beyimiz neden bir yıl iki yıl gidip Bizans sınırında eğlendi kaldı, sağı solu kolaçan etti hiç düşündünüz mü? Kulağınızı bana verin de size bir lâf edeyim: Bu Kınık Boyu, bu Selçuklu, eri geci varıp Bizans sınırına dayanacak; dayansa iyi, vurup daha da öteye gidecek.. Hem de kim? onu da deyim size, aha bu kucağımdaki çocuk." (Kilit, s.100,101)

Sarı Hoca, yalnız çadırdaki dersleriyle yetinmemiş, yeri geldiğinde at binmedeki ok atmadaki ve kılıç kuşanmadaki hünerini göstermiştir. Ata binmedeki hüneri de hocalığı gibidir. Baskından kurtulanlar içinde Ceyhun'a ilk varanlardan biri de odur. Baskından Alparslan'ı kurtarmıştır. Yeri geldiğinde alperenliğini de göstermiştir. Dandanakan Savaşı'nda şehit olmuştur.

Göçebe kültürden gelen Sarı Hoca'nın yerleşik hayatı benimseyememesi şöyle anlatılır: "Sarı Hoca oldum olası kapıları sevmezdi, alışamamıştı. Oldum olası sürgüleri de sevmezdi, sürgülere de alışamamıştı. Sarı Hoca çadırın, dümdüz toprağın bir de gökyüzünün adamıydı. Dört duvar, dört yanından demir cendere gibi sıkardı" (Kilit, s. 108)

Sarı Hoca'nın savaşçı ve hareketli yanı ilmi yanından daha ağır bastığını görürüz. Bu devir hareketli olduğu için Sarı Hoca da, düşmanı takip eder, savaşlara katılır.. Sav Tekin, Sarı Hoca'nın hareketli bir şahsiyet olduğunu şu sözlerle belirtir: "Sarı Hoca duramıyordu. Bir Tuğrul Bey'in yanındaydı Merv'de, Nişabur'da; bir Çağrı Bey'le dolaşıyordu Telekan'da, Feryab'da, Spurga'da, Çağrı Bey'le dolaşıyor

sanılırken bakıyordunuz Gürganç'tan Harezmi Beyi'nin yanından haberi geliyordu. Derken Gazne'ye Tuğrul Bey'in elçisi olarak gittiği duyuluyordu..”

“.....Adam kitabı diviti bir yana attı; ok yay taşıdığı da yok; kılıç topuz taşıdığı da yok. Gelgelelim bir çene, bir lâf.. Hem de ne lâf.. Hem de ne lâf ki ne lâf. Başını uçurmak için kalkan kolun, kılıcı götürür teslim eder; boynunu uzatırsın önüne, al vur helâl olsun hay hoca dersin..” (Kilit, s. 147, 149)

Sarı Hoca da bu görevi üstlenen gönül erlerinden biridir. Alparslan'ın millî, manevî kimlik, değerlerin kazanmasında en büyük rolü oynar. Sarı Hoca Dandanakan'da şehit düşene kadar Alparslan'ın yanından ayrılmamıştır.

Türklerin yerleşmeye çalıştıkları Anadolu'nun vatan olması için büyük mücadele verenlerdendir. Romanda Sarı Hoca beylerden daha üstün gösterilir.

Sarı Hoca'nın Alparslan'ın yetişmesindeki önemli Alparslan incelenirken söz konusu edilecektir.

Sarı Hoca, Dandanakan Savaşı'nda şehit düşerken, Alparslan'a yeni hedefler göstermeyi ihmal etmez: “Senden kaçtık hay Alpaslan'ım, sana görünmemeye çalıştık.. niye? Seninle olsaydı Sarı Hoca dünyaya yeniden sarılırdı, dünyadan daha biraz ayrılmak istemezdi. Dünya işi bitti hay Alpaslan, kendimize dönmek vaktidir şimdi. Elimizi sana verdik, İlmimizi, bilgimizi sana verdik. Kuşağına soktuğu elini çıkardı; Bizans kilidini tutuyordu. Bunu tanıdın mı? Tanıdım Sarı Hoca'm... Bu kilit bil ki burada... Bu Dandanakan'da bil ki, yarım açıldı.

Al artık. Yarısını nerede açarsın orasını sen bil gayri... Bana sorarsan, bu Sarı Hoca'na son nefesinde sorarsan.. derim ki.. Oğuzluyu denize ulaştır derim.. Oğuzlunun göğsü bağı açık olmalı. Oğuzlu göğsü bağı açık düşmeli derim.. Ne demeğe gelir?.. Dur Alpaslan'ım ben derim. Bu şu demeğe gelir ki deniz sonsuzdur. Buraları gibi kapalı kutu değildir. Kapalı kutuda boğma Selçukluyu.. Kapalı kutuda ne yetişir ki. Üstüne kilidi vurdun mu hapissin, denize kilit vur bakalım hadi., göğ kilit vur. Sarı Hoca'nın gözleri?. Alpaslan hiç deniz görmemişti görmesine, gördüğü en büyük su, Aral Gölüydü. Deniz. Herhalde Sarı Hoca'nın şimdi bir tuhaf açılan gözleri gibi olmalıydı; derin; hep derin; güzel, hep güzel; insanı birden sarıveren,

ılık. Alpaslan'ın gözleri Sarı Hoca'nın öylesine bakan gözlerindeydi, uzanıp kilidi alamıyordu. Sarı Hoca uzattı; ' Al.' Dedi bir daha; 'Bu kilidi unutma. Sıkıldığın zaman bak. Ne dediysem onu okursun. Gaznelinin işi tamam mı?' 'Tamam Sarı Hocam; için rahat olsun. Gazneli diye bir millet yok gayri' (Kilit, s.189) Sarı Hoca Dandanakan Savaşı'nda şehit olur.

Kilit romanında canlandırılan **Kegen Bey**, Alparslan ile görüş ayrılığına düştüğünden dolayı, Durak Han ile beraber Trakya topraklarına yerleşir. Peçenekli Koçalak, Kegen Bey ile Durak Han'ın arasının açılacağıın ipuçlarını verir: "...Öyleyse Kegen Beyi, yoksul demircinin oğlu diye hor görmem ben. Ne zamana kadar hor görmem. Durak Han'a karşı gelinceye kadar hor görmem. Durak Han Peçenekli için gecesini gündüzüne katıyor da, Kegen Bey ona durup dururken ille ben senin yerini alacağım diye karşı geliyorsa, ben Kegen Bey'i hor görürüm. Anladın mı şimdi sıçan yüzlü Koçalak öyle pis Bizanslının oyununa gelip ulu orta konuşmayın. Kegen Bey ile Bizans sırt sırta verirse biz yok ederiz. Yok eğer Durak Hanla Kegen Bey birbirine düşerse Bizanslı bizi çiğ çiğ yer; ünümüzü tünümüzü bile yok eder."(s.41, 42)

Demirci Baldur'un ölümü ve bu ölümün yakınları üzerinde yaptığı tesir, oğlu Kegen Bey tarafından da dile getirilir. Kegen Bey, babasını ölümünden sonra yalnızlaşmaya başlarken olumsuzluklar da üst üste gelir: "Kegen Bey, yüreğinin de babasıyla birlikte çimenlerin altında, gittikçe topraklaşmakta olduğunu sezinledi. Demirci Baldur, Kegen Beyin babası birden bire ölmüştü ama Kegen Bey, az öncesine kadar anlayamadığı bu ölümün, bundan sonra acımağa başlayacağını, bundan sonra "Varım!" diyeceğini anladı. Gözleri sisli bir beyaz boşluğa bakıyordu: ıssız, bomboş, sahipsiz kalmış, terkedilmiş bir sisli beyaz boşluk. Bu sisli beyaz boşlukta Kegen Bey çırıl çıplak gibiydi; tek başına yapayalnızdı. Bir zamanlar nasıl da dopdoluydu; bir zamanlar, geçilip giderken her yanı sımsıkı ipektен örülmüş bir sonsuz çevre gibi elini, yüzünü dolduran düzlük, şimdi gevşek, çürümüş örümcek ağları kadar bile değildi; yeryüzü ile gök yüzü arasındaki hava, bir delik açılmış da boşalıvermişti sanki; çimenlerin altında kalan bir çukura dolmuştu."(s.136)

Durak Han ile Kegen Bey arasında çıkan anlaşmazlık sonunda, Kegen Bey, eski otoritesini sağlayamaz. Bu durum Kegen Bey'in oğlu Balçar Balçar'ı olumsuz bir şekilde etkiler. Balçar arayış içine girer, Babası Kegen Bey, iki obanın başına geçip de Durak Han'a karşı çıkmalı, Durak Han'a yenilip yalnız ve perişan Bizans'a sığınmalı beri Balçar'ın Peçenek içinde rahatı kaçır. Durak Han'ın gözlerinin kendi üstünde dikildiğini hissetmektedir. Nereye gitse bu gözlerden kurtulamaz. Kimsenin yüzüne bakamıyordu. Bir zamanlar, babasının adı anılınca bile coşan yoksul Peçenekli, Derster'in sur duvarlarından farksız olur. (Kilit, s. 191,192)

Kilit romanında **Selcen**, Sav Tekin'in kızı ve Alparslan'ın eşi olarak romanda yer alır. Alparslan, Selcene karşı ilgi duyar ve onu beğenir. Bu beğenişi Sav Tekin'in, Alparslan'a yönelttiği soru ile ortaya çıkar: Sav Tekin, Alparslan'ın yanına gelince kızını düşünür: "Birden kızı aklına gelmişti. Sav-Tekin'in gözlerinde sabah pembeliğinde ne de umutlar uçuşmuştu.. yıllardır uçuşmakta olan umutlar.. Dayanamamış: 'Selcen kızımı da gördüğün var mı bu yakınlarda?' deyivermişti. Alparslan, belki de Sav Tekin'in sesindeki gizlilikten bir kış günü soğukunda kalmış çocuklar gibi üşümüştü. Baskını, baskından önceki çadırı, çadırın dışındaki çocukların sesini, çocukların seslerinin arasında daha değişik, daha nazlı gelen bir kızın sesini üşüyerek hatırlamıştı; karmakarışık hatırlamıştı. Hemen ardından da bütün sesler silinmiş, o küçük kızın değişik, canlı, nazlı sesi tek ve yalnız kalmıştı... Uzaklardan çok uzaklardan geliyordu; adını çağırıyordu. Uzaklığı kadar sıcaktı, ısıtıyordu. Alparslan başını önüne eğmişti; yüzü kızarmış olmalıydı." (Kilit, s. 150)

Alparslan zaman zaman Selcen'i düşünür ve onunla görüşmek ister. Bu istek onda psikolojik bir etki yapar. Alparslan, Selcen'i düşündüğünde yüzü kızarır, sanki gizli bir iş yapıyormuş gibi bir hisse kapılır.. Yüreği bir iner bir kalkar. Sonunda yüreğinin sesine kulak vererek Selcen'in çamaşır yıkadığı Serahs Çayı'na doğru yola koyulur. Serahs Çayı'nın önüne gelen Alparslan, Selcen'i burada bulamaz. Selcen'in çamaşırları dün yıkadığını hatırlayarak, heyecanını bastırmaya çalışır. (Kilit, s.153)

Alparslan ile ağabeyi Kavurt arasındaki gerginlik Selcen'e duydukları ilgiden kaynaklanır. Alparslan, Selcen ile sürekli buluştuğu yerde ağabeyi Kavurt'u da görünce şaşırır. Kavurt'da Alparslan'ı gördüğünde sapsarı kesilir. Öfkelenmeye

başlar. Kavurt, Alparslan'a; Selcen'i beklediğini söyler. Bunun üzerine Alparslan, sarsılır ve yüreği inip kalkar: "Alpaslan sarsıldı. 'Selcen'i' diyebildi. İnip kalkan yüreği göğüs boşluğunda birden asılı kalmış gibiydi; boşta sallanıyordu. Sesini güçlkle düzeltebildi; 'Sen burada Selcen'i mi beklerdin Kavurt? Selcen şimdi buraya mı gelecekti? Sana mı gelecekti Kavurt?' 'Selcen şimdi buraya gelecekti. Selcen şimdi bana gelecekti yaaa!' Serahs Çay'ı tersine dönmüş de akmağa başlamış gökyüzü ile yeryüzü sanki yer değiştirmişti. Alpaslan'ın kulaklarında öyle bir sarsıntı uğultusu başladı. (Kilit, s. 155)

Alparslan ile Selcen görüştüklerinde, Kavurt'u gündeme getirirler. Selcen, Kavurt ile uzaktan yakından bir ilgisinin olmadığını söyleyerek sert bir tepkide bulunur: 'Hıh.. Biz sana çok dur, dedik; ardından çok dur diye bağırdık.' 'Sen bizim aramızdan bağırırsın ama Kavurt bekler seni, Kavurt'a gidersin..' demeyecekti; Alpaslansa dememesi gerekti., deyiverdi. Ama Selcen'in öfkesi de bir anda şaşkınlığa dönmüştü: 'Kavurt'a mı gidermiş?' 'Kavur'ta' 'Selcen mi Kavurt'a gidesiymiş?' 'Hay kız uzatma artık., geveleme. Biz sana karışmayız..' 'Kim çıkarmış, bu lafı?' 'Kimi mimiyok.. Kavurt orda, kayanın dibinde., kendi ağzından duyduk.. Sen de o yana gitmiyor muydun?'" Ne yanı Alpaslan? O yanda sen.. Sen oradasın diye.. Lâfin sonunu getirmiyordu; gözleri ürkekleşiyordu, ürkekleşirken güzelleşiyordu, güzelleşirken Alpaslan'dan utanıyordu. Birden Selcen'in gözleri birden öfkeleni, yine fırtınalaştı: 'Şimdi gösteririm ben ona; Selcen nasıl beklenirmiş gösteririm.'" (Kilit, s. 157, 158)

Alparslan ve Selcen'in evliliklerinde Melikşah dünyaya gelir. Yıllar sonra, Melikşah büyüüp evlilik çağına geldiğinde, baba Alparslan, oğlu Melikşah'ı evlendirir. Anlatıcı, anne ve babanın yüzünde beliren mutluluk tablosunu şöyle dile getirir: "Aslında bütün bu kaynayışa gizlice gülen yeni Bey Konağı değil içindeki iki kişiydi; Alpaslan ve Selcen.

...Alpaslan da Selcen de yıllardır bitip tükenmeyen savaş yorgunluklarını, ayrılıklarının özlemini, kavuşulmamama korkusundan doğmuş acıları dinlendiriyor, unutuyordu. Bu anda, çerilerden veya beylerden biri Alpaslan'ı görse tanıyamazdı.; yüzünde o vaktinden çok önce sertleşen çizgiler yoktu. Gözlerindeki keskin kılıç

bakışını kadifemsi bir ışık örtmüştü. ‘Sevindin mi Selcen’ dedi. ‘Bu kadar erken kaynanan olmak hoşuna gitmemiştir.’ Sesi, ham toprakta yol arayan suya benziyordu; yıllar öncesine hemen dönebilirdi. ‘Selcen: ‘Senin kaynatılığın geç mi sayılır? Otuz beş yaş neki..’ dedi. Başka bir şey söylemeyecekti Alpaslan: ‘Eh, bizim de düğünümüz sayılır öyleyse Selcen. Sayılmaz mı?’ deyince Selcen güldü. ‘Benim demem de o demeğe gelecekti; çekindiğimden hay Alpaslanım, azıcık da korktum.” (Kilit, s. 237, 238)

Alparslan ile Selcen aralarındaki aile yaşamı, sevgi ve saygı üzerine kurulduğunu öğreniriz. Alpaslan ile eşi Selcen’in örnek bir aile hayatı sürdürdüğünü konuşmalarından anlarız: “Sana hiç kızdım mı Selcen? Benden korkarsan beni sevemezsin ki.. Sultan olduk diye sevmedin mi yoksa? Sustun hay Selcen, öyleyse Sultanlık çok pahalıya mal olmuş bize yazık.. ‘Hayıflanma Alpaslanım. Selcen’i bilirsin sen.. Sustuysam. Bizim de düğünümüz sayılır dedin de onu düşündüğün içindir. Her şey bir gün içinde olup bitti. Karabudun’dan Çağrı’nın oğlu ile Karabudun’dan Sav Tekin’in kızı evlense düğünleri daha çok uzardı, daha çok şenlenirdi. İşte öyle’

‘Çok dertlenmişsin?’ ‘Yoo. Alpaslan’ın karısı olmak yetti bana, bin toy düğüne bedel sayarım. Az bile sayarım.’ ‘Al işte yer yerinden yıkılıyor keyfinden.. Halifenin hediyelerini gördün mü? Ya Bizans elçilerinin getirdiklerini hay Selcen? Bu ne demektir? Bu seninle benim çocuklarımızın düğünü, hem gökyüzünde hem yeryüzünde yapılıyor demek midir? Öyleyse seninle benim sayılır Selcen. Sana bir şey desem inanmazsın ki. ‘Neden? Sana inanmamak Tanrıya inanmamak olur benim için; olmaz mı?’” (Kilit, s. 238, 239)

Kilit romanında **Demirci Baldur**, Peçeneklilerin bilgi kişisidir. Demirci Baldur da Sarı Hoca gibi çevresindekileri eğitmeye ve bilgilendirmeye çalışır. Demirci Baldur, verdiği öğütlerle Peçenek Türklerinin dağılmasına önlemeye çalışır. Romandaki yeri oldukça azdır.

Kegen Bey’in babası, Balçar’ın dedesi olan Demirci Baldur’un konuşması da Sarı Hoca gibi etkilidir: “Balçar dedesinin sesini, ocaktaki kızıl kor ateşte, kızıl

ışıklar içinde yanan demirin erimiş sandı; ses sanki ocaktaki kızıl kor ateşte demirin arasından süzülüp geliyordu.” (Kilit, s. 89)

Bölünmeye parçalanmaya karşı çıkan Demirci Baldur da Sarı Hoca'nın eski Türk tarihinden verdiği örneği verir. Sarı Hoca, Tuğrul ve Çağrı Beyleri Bilge ve Kültigin Beylere benzetirken, Demirci Baldur da Durak Han ile Kegen Bey'i benzetir. “Sen Beysin Kegen oğlum... bizim geldiğimiz yurtta, eski yurtta yeni Kegen oğlum bizim asıl kendi yurdumuzda senin gibi beylere tekin denirdi. Bizim Durak Hanımız gibi Göktürklerin de bir Bilge Kağanı vardı. Onun da Kültigin adında bir kardeşi vardı. Bir kartalın çift kanadı gibiydiler... el ele verdiler, sırt sırta verdiler.. birbirlerine kılıç sallamadılar bre Kegen oğlum... Ne oldu?... Göktürklü ayağa kalktı. Ne zaman ki Hanlarla Beyler birbirine düştü, o zaman millet kırıldı... Ben öyle bilirim, öyle derim...” (Kilit, s. 90)

Kilit ve Anahtar romanlarında **Balçar**, Peçenek Beyi, Kegen'in oğludur. Alparslan ile düşünce ayrılıkları yüzünden, Selçuklulardan kopup Trakya topraklarına göç ederler. Alparslan gibi bir çocuk olan Balçar, Peçenekli akrabalarıyla Tuna nehrini güçlkle geçerek, Trakya topraklarına doğru ilerler. Beş bin Peçenek atlısı, Bizans'a saldırmak için plânlar yapar. (Kilit, s. 38, 39)

Balçar, Anadolu'dan yıllarca ayrı kaldığı için bu toprakların özlemini çeker. Selçuklularla kan bağı bulunan Balçar, Bizans'ı almak için Selçuklularla birlik içinde olmanın gerekli olduğunu arkadaşı Boğaç'a şöyle açıklar:

“Tabii yol dediğin durur mu hiç.. Bizanslının oturduğu o büyük şehirden de geçip yine Bizanslıların oturduğu topraklara doğru vurur gider... Ondan sonra bizimkilerin yurduna ulaşırmış... ‘Nasıl bizimkiler yani?’ ‘Bizimkiler. Yani bizden olanlar. Peçenekler diyeceksin de dilin mi varmıyor? Tam Peçenekli diyemem... Peçenekli diyemem de Peçeneklinin amcası oğlu, halası oğlu, dayısı oğlu diyebilirim sana... Senin anlayacağın kadar kardeş çocukları. ‘İyi kardeş çocukları da niye bu yana doğru gelmiyorlar?’ ‘Gelemezler ki. Arada Bizanslı var dedik..’ ‘İnsan vurup kırıp gelir bre Boğaç. Onlar o yandan gelse biz bu yandan gitsek. Bizanslı sıkışmaz mı şimdi?’ ‘Sıkışır sıkışır da..’ (Kilit, s. 47)

Balçar, arayış içine girer, Babası Kegen Bey, iki obanın başına geçip de Durak Han'a karşı çikalı, Durak Han'a yenilip yalnız ve perişan Bizans'a sığınalı beri Balçar'ın Peçenek içinde rahatı kaçar. Durak Han'ın gözlerinin kendi üstünde dikildiğini hissetmektedir. Nereye gitse bu gözlerden kurtulamaz. Kimsenin yüzüne bakamıyordu. Bir zamanlar, babasının adı anılınca bile coşan yoksul Peçenekli, Derster'in sur duvarlarından farksız olur.(Kilit, s. 191,192)

Balçar'ı, bir süre sonra Vasili'nin (İltutmuş) meyhanesinde buluruz: “Bu meyhaneyi babası Kegen Bey'in Peçenekliler tarafından parçalandığını duyduğu gün bulmuştu...’ Babam. Bre Kegen Bey babam.’ Diye inledi yine Forum Bovise doğru inmiş; meydanın ortasındaki kocaman tunçtan öküz başı heykelini neye baktığını bilmeden seyretmiş, öküzün gözlerine dalmış, boynuzlarını yapayalnız bir gökyüzünde yitecek sanmıştı. Gelen giden umurunda bile değildi; deli hızında koşup tıkırdayan iki tekerlekli zengin arabalarını da duyduğu yoktu. Öküz başı heykelinde yalnızlıktan başka katılık, kendini beğenmişlik, bir kendini her şey sanış da vardı. Belki de onun için öyle yapayalnızdı.” (Kilit, s. 217)

Balçar ile Vasili ilgilenir, onu Selçuklulaştırmaya çalışır. Vasili: “....Burada oturan hep Peçenek milleti hep nereden gelmiştir. Selçuklu’nun geldiği yerden mi?..’ Balçar: ‘Selçuklu kim bre?’ diye zar zor sorabildi. Selçuklu, Peçeneklinin tut ki ağababa karındaşıdır... Tee bu yanda, bize göre gün doğusunda oturur... Balçar: ‘Gün doğusunda mı?’ diye sıçradı. ‘Gün doğusu deyince neden sıçradın hay Balçar?...’ ‘Hiç..’ Yavaşça yerine oturmuştu.” (Kilit, s. 219, 220)

Anlatıcı, Balçar'ın Melikşâh'ın huzuruna çıktığındaki psikolojisini tasvirli bir şekilde işler: “Balçar, konuşmasının gerektiğini anlamıştı. Gelgelelim konuşamıyordu. Hattâ Küpeli Hafız’a bile bakamıyordu. Çocukluğundan beri gizliden yüreğinin bilemediği bir köşesinde gizliden duyduğu gün doğusu özlemine elle dokunabilecek kadar yaklaştığının da birdenbire farkına varmıştı; hem de bir haberle, hem de korkunç pis, berbat bir haberi getirerek . O gün doğusuna , o özleminin pınarına, ‘Bre Balçar Balçar! Yuh! Yuh! Sana ki yuh!’ Dedesinin sesi miydi ne? Demirci Baldur muydu yuh çeken?”(Anahtar, s.24)

Küveli Hafız, Kilit ve Anahtar romanlarında görev alır. Anadolu erenlerinden olup Sarı Hoca'nın yakın arkadaşısıdır. Küveli Hafız, Bizans hakkında bilgi toplamak amacı ile casusluk yapmaya başlar. Küveli Hafız casusluk yapmaya başladığı için kılıktan kılığa girer.

Kilit ve Anahtar romanlarında görev almıştır. Sarı Hoca'nın Yesi'den arkadaşı, onun gibi akıllı, bilgili, veli bir zattır.

Kilit romanında kendisi ve adamları kılıktan kılığa girerek, Selçuklu'ya düşman olan güçlerin içine girip, haber alırlar. Bizans'ta Akaleptos adlı bir rahip kılığına girmesi gibi. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden ve Bizans'tan aldığı haberleri Selçukluya ulaştırır. Bans'ı içten çöktürmeye çalışanlardan bir. Türklüğün birliği için çalışmıştır. İleri görüşlüdür. Anahtar romanında, başka bir millettten olduğu için Nizamül Mülk'e karşı temkinli davranmaktadır. "Nizamül Mülk, Küveli Hafız'ın kırıntısız masum gözlerine iyice bakınca onun bu konuşmayı bilhassa o yöne çevirmek için koyun postuna bürünmüş tilki niyetini birden bire sezdi. Cambaz! Usta cambaz! Çok usta cambaz! Diye düşündü bir anda.

Küveli Hafız'ın sözleri, düşünceleri, Selçuklu arasında kanun hükmünde değerli, onun her sözünde, her davranışında bir hikmet olduğunu düşünüyorlar.

Küveli Hafız, çevresinde saygı gören bir ilim adamı, gerçek bir vatansever. Vatanın birliği ve beraberliği için milletin selameti için gözünü kırpmadan ölümü göze alıyor: "Küveli dedim; hep konuştun, şu şudur, şöyle olmalıdır, olmazsa her şey batır dedin... harekete geçen, inanan olmadıysa, inanmaya lafın yetmediyse ne yapacaksın dön sırtını Küveli; hazır Boğaç bir fırsattır. Boğaç'ı Kavurt kışkırttı dersin. Melik şah amcasının üstüne varamıyor, Melik şah kararsız, Melik şah'ın kararsızlığından kurtulması Selçuklu'nun kurtulması demektir, hadi, ne durdun, işte ayağına geldi hançer... Dön sırtını; dedim. Yoksa Boğaç hançerine bile el atamayacaktı. Döndüm sırtımı... yanlış iş yapmamışım." (Kilit, s. 98)

Bazen dilenci, bazen papaz olur. Ancak onun bu davranışını en iyi Sarı Hoca ortaya koyar: "Küveli Hafız, o deli derviş kılığında, o münecim başı durumunda işe yarar; kılık kıyafeti sana bana benzerse, sıradan bir Küveli Hafız diye bilinirse, işe

yarar mı sanırsın? Sanırsan aldanırsın. İnsanları anlamamışsın demektir... ben de işte buna yanarım...(Kilit. s.171)

Küpeli Hafız'ın da Dandanakan Savaşı'na katıldığını görürüz:“Sarı Hoca'nın yanı başında Küpeli Hafız'la bir iki yetiştirmesi; az daha geride Afşin, Ersagun ve Atsız vardı. Üstüne yıkılan atı çekmişlerdi; Sarı Hoca'nın sol omuzu küreğine iki ok yan yana, yarı yerinden saplanmıştı..” (Kilit, s.187)

Yerleşik düzene geçme fikrini Saçlı Hoca'dan öğrenen Anadolu erenlerinden birisi de Küpeli Hafız'dır. Selçuklunun ancak birlik ve beraberlik içinde olursa yaşayacağına ve ilerleyeceğine inanır. Küpeli Hafız daha çok Melikşah'ın yetişmesinde büyük emekler harcar. Küpeli Hafız'ın amacı, Selçukluları, göçebelikten kurtarıp, yerleşik hayata geçirmektir. Bundan dolayı Bizans hakkında bilgi toplamak amacı ile papaz kılığına girerek Akeloptos, adını alır. Küpeli Hafız birlik ve beraberlik hakkında şunları söyler: “Balçar, Balçar, yeğenim; senin işin mi ne? Kegen Bey babanın akılsızlığı sende de mi var. Bak bir yanından Bulgar Türkü öte yanından Uz Türkü Peçeneği kısıp almış, vurur da vurur hay yeğenim?... Siz oturmuş Bizansın ekmeğine yağ sürersiniz?.. Ya Selçuklu ne yapar? Selçuklu bir sağlam yurt kurmak ister ki artık bitsin bu Türkü Türke vurdurmak, bu göçebelik bitsin.” (Kilit, s. 231)

Küpeli Hafız, Anadolu'daki tekkelerle de irtibatlıdır: “ Küpeli Hafız Bağ-Başı tekkesindeydi. Bağ Başı Tekkesi, aşağı ana yoldan sağa kıvrılan ve dere içine giden yol üstündeydi. Ordan ötede Bezmdar Kalesi'nin ünlü bağları, bahçeleri başlıyordu. Kuş sesinin, su sesine, rüzgârın yaprak sesine karıştığı Dere İçi bağlarının işlerine, sahipli de olsa sahipsiz de olsa, Tekkenin adamları yardım ederdi, karşılığında aldıkları emek paylarından yıldan yıla artan olursa geliri az, yahut daha yoksul tekkelere gönderirlerdi. Şu son on yıldan beri bu böyledir; Küpeli Hafız'ın kurduğu töre derlerdi; öteden beri mi bu böyleydi yoksa gerçekten mi Küpeli Hafız böyle töre koymuştu bilen yoktu, araştıran da.” (Anahtar, s.41)

Sav-Tekin, Küpeli Hafız'ın sayesinde Selçuklunun ayakta durduğunu belirtir:“Tanrıya şükür ki Küpeli Hafız sağ henüz, dua edelim de sağlığı devam etsin.

Olan Küpeli Hafız'a olmaz Selçuklunun aklına olur. Melik  h'ın bile Küpeli'ye ihtiya ı var, hem de en çok onun." (Anahtar, s.88)

Küpeli Hafız bir yandan Türkmenlerin, ilerlemesi için Anadolu halkını bilgilendirir; öte yandan Selçuklunun yükselmesini engellemeye çalışanların da karşısına dikilir.

Küpeli memleketin birlik ve beraberliği için ölümü bile göze alacak bir yapıda olduğunu görürüz:"Küpeli dedim; hep konu tun, Şu Şudur, Şöyle olmalıdır, olmazsa her Şey batar dedin... harekete geçen, inanan olmadıysa, inanmaya lafın yetmediyse ne yapacaksın d n sırtını Küpeli; hazır Bo a  bir fırsattır. Bo a 'ı Kavurt kı kırttı dersin. Melik  h amcasının üstüne varamıyor, Melik  h kararsız, Melik  h'ın kararından kurtulması Selçuklu'nun kurtulması demektir, hadi, ne durdun, i te aya ına geldi hançer..." (Anahtar, s. 98)

Kilit ve Anahtar romanlarında, ** ltutmu ** Selçuklu erenlerinden Küpeli Hafız'ın oğludur. Küpeli Hafız oğlu  ltutmu 'u da kendisi gibi yetiştirmeye gayret eder. Anadolu'nun manevî mimarlarından olan  ltutmu , birlik ve beraberli in sağlanması için gece gündüz demeden çalışır. Gitti i her Şehirde, Selçukluların başarılı olması için halkı aydınlatır.  ltutmu , Türkmen boylarının birliğini hep vurgular: "Burada oturan hep Peçenek milleti nereden gelmiştir. Selçuklu'nun geldiği yerden mi?..' Balçar: 'Selçuklu kim bre?' diye zar zor sorabildi. 'Selçuklu, Peçeneklinin tut ki a ababa karında ıdır.. Tee bu yanda, bize göre gün doğusunda oturur.' Balçar: Gün doğusunda mı? diye sıçradı. 'Gün do usu deyince neden sıçradın hay Balçar?' 'Hiç.' Yava  a yerine oturmı tu; sevinmi  miydi, yoksa yine hemen a layıverecek miydi? 'Hiç bre Vasili' dedi; 'Y re im sancıdı say.' (Kilit, s. 219,220)

 ltutmu , Anadolu'da tekkeler açmak ve Türkmenleri buralara yerle tirmekle görevlidir. Babasının tespit ettiği prensiplere ba lı kalarak Türklerin Anadolu'yu ebedi mesken yapmalarında önemli görevler yerine getirmiş; babası Küpeli Hafız'ın birlik ve beraberliği sağlama çalışmalarını onun bıraktığı yerden devam ettirmiştir. Anadolu'da tekkelerin kurulmasında aktif rol oynamıştır.  ltutmu  Bey'in

yaptıklarını en güzel Anahtar romanında Yağmur Bey özetliyor; “Gel gelelim bir beyle bir orduyla Urumeli’ne sahip çıkılır sanmayın; Urumeli’nin Urumeli olması için Selçuklu’nun bütün inandığı şeyler gelmeli, Urumelin dekilerin inandıkları silip süpürülmeli bunları da ordu yapamaz: tekke Mekke ne ise açmak gerek. Gençleri, yeni yetmeleri böyle böyle alıştırıp yetiştirmek gerek. Nalbantsan nalbantlığını, demirciysen demirciliğini, çulhacı, debbağ yahut saraç isen çulhacılığın, debbağlığını, saraçlığını , çömlekçi isen çömlekçiliğini bilip bir araya gelmek gerek. Dükkan, tezgah sahibi olup yerleşmek, Urumeli’nde bu sanatları işleyen varsa aralarına girmek onlara daha iyisini göstermek; kılıcsız, kansız onları bize döndürmek, bize çalmak gerek. O zaman Hasan Sabbah’ın münafıkları da yapacağını yapamaz. Bizans’ın yaygaracılarının da eli böğründe kalır. İltutmuş Bey beni de daha başkalarını da bunun için Urumeline saldı. Kendisi orda, Merv’de, Rey’de, İsfahan’da, Horasan’da. Oraları eski merkez. Oralardan burası yurt yapılmak için düşünülecek.” (Anahtar, s. 118-119)

Baba Küpeli Hafız, oğlunun yapacağı hizmetler esnasında uyması gerekenleri yazdırır: “İlkin İslâmlaştır, sonra Selçuklu yap. Bunun için de kendini düşünmeyeceksin halkı düşüneceksin, senin derdin yok haa sakın, halkın derdi var, dert bileceksen onu bileceksin. Sen kendin için bir mi istedin, başkaları için iki- beş- on- yüz isteyeceksin, yoksuldan nefret edersen nâmert ol, yoksula yaklaş ki kendini bilesin ve sakın zengine karşı boynun eğik olmasın, zengine ne haldesin bildirme ki ne sanıyorsa seni yine öyle sansın senin zenginliğin bu olmalıdır. Gururun gurur, vakarın vakar, haysiyetin haysiyet olsun; aslını ara aslından dönme, sen aslıdansın. Düşmanlık nedir bilme, ancak hayvanlar düşman olur, hayvanlar kin besler. Amma kimseden merhamet, kimseden insaf bekleme fakat herkese merhametli olacaksın, herkese insafli olacaksın unutma.” (Anahtar, s. 104)

Ak Topraklar romanında; **Bayındır** Türkmen erenlerindendir. Yaşadığı dönemde meydana gelen olayları anlatması ile bilinen bir şahsiyettir. Anlatıcı Bayındır’ın kişiliğini şöyle tanıtır: “Bayındır; ata soyunca Arslan Yabgu’nun Türkmenlerindendir. Sultan Mahmut, yurtlarını dağıttığı dem, Yağmur’un şimdiki yaşındaydı. O kıyamet günler yâdına düşer deyiş derdi, zaman zaman. Yelesi kara,

cins atını överdi. O at ki, kuş misâli uçurur kaçırırdı onu. Gazneli'nin önünden. Sultan Mahmut'un şölenine şanla, izzetle giden Arslan Yabgu'nun yiğitliğini över; Gazneli'ye kanışını, hile bilmez, yalan dolan tanımaz dürüstlüğüne verir.. saflığını kınayabilmezdi!

Ancak, Sultan Mahmut'un toyunda, altın çamçaklardan şaraplar sunulduğu o gecede, Arslan Yabgu'yu, oğlunu ve arkadaşlarını yakalatıp Hindistan'a sürmesinin deyişini, derken ağlardı. Başka da hiç ağladığını görmemişlerdi Bayındır'ın.”(s. 15)

Yorgi, Bizans tarafından casus olarak Selçukluların içine gönderilir. Romanda etkin bir role sahip değildir. Yorgi yıllarca Selçuklularla beraber yiyip içer, onlarla yatıp kalkar ve onlar gibi düşünmeye başlar. Yorgi'nin, zamanla Selçukluların yaşamına uyum sağladığını görürüz. Bizanslılar, Yorgi'deki değişmeye şaşırırlar: “Yorgi; Selçuklu'nun şol uluğun bir görüp, ta İstanbul'a haber ulaştırdığında, oradakiler pek inanmıyorlardı. Oysa çocuk, zaman bulup şölenlere katılmış; zaman bulup, ramazanda yoksullara dağıtılan paradan pay almıştı. Selcen'le Yağmur'un duyacağından korkmasa, Başbuğ'un divanında yazılı muhtaçların arasına katılacak, özüne maaş bağlatagelecekti. Yorgi için, Selçuklu töresi; her renk çiçeğinde, her biçim kuşunda, kara ve ak taşlarında, bol yapraklıca ağaçlarında, görklü bir sır taşıyan, gölgeli bir ormandır. Ona yaklaşmak mümkün, tanıyıp bilebilmek ise zor.” (s. 126)

Çiçek, Selçuklu Türkmenlerinden Yağmur'un sözlüsüdür. Yağmur'un annesi, Selcen, oğlunun nişanlısına büyük değer verir. Çiçeğ'in romanda aktif bir görevi yoktur. Anlatıcı, Çiçeğ'i tanıtmakla yetinir: “Topuğuna sarmaşanda kara saçlı, kurulu yaya benzer çatma kaşlı, çift badem sığmayan dar ağızlı, güç almasına benzer al yanaklı.. hüneri güzelliğinde mi yalnız. Babası ile anasının baş tacı, evinin dayacağı. Bileğinden kınalı ellerinin on parmağında on ayrı hüner; aş pişirmesi, nakışı, dikişi.. konuk ağırlaması sanasın bir toy! Kimselere benzemez. Övünmesi yine hiç yok. Övünmekliğin, hatunlara yakışmadığın iyi bilir; ere erliğini, onunla yarışmakla değil, kadınlığı ile, arıklığı, safça görünüşü ile bildirir. Selcen sanar kim, Çiçek kız, Yağmur için bir eştir. Tanrı kıymıştır nikâhlarını ezelde. Çünkü Çiçek kızın, Yağmur'un oynadığı, durup övündüğü yerlerde hiç işi yoktur. Yağmur erliğinde hür,

Çiçek'se kadınlığında. Selcen umar kim, Yağmur'u nikâhlar ya da nişanlarsa, dönüp gelmesi olur seferden, Dumrul gibi b

Selçuk Kartalı Aldoğan romanında Alparslan'ın komutanlarından, Kurtul Bey, romanın başlangıç bölümünde canlandırılan bir şahsiyettir. Sadece Malazgirt Savaşı'ı başlamadan önce yer tespiti ile ilgili bazı hazırlıklarda bulunur. Kurtul Bey bir bölük asker yanına alarak, Malazgirt Ovası'nda, Alparslan'ın otağının kurulacağı yeri, askerlerin siper alacakları alanları önceden belirleyerek savaş plânı yapar: “Bir öğle sonuydu. Ufuktan tozlar kalktılar. Atların ağızları köpük içindeydi.. Hâlâ hızlarını almamış olacaktı ki kişniyor ve eşiniyorlardı. En yaşlı süvari, keskin bakışlarıyla firdolayı bulunduğu tepenin etrafında incelemeler yaptı. Sonra yanındakilere kararını bildirir:

‘Burası konmamız için uygundur.

Cevabını alır:

‘Evet

Devam eder:

‘Bulunduğumuz tepe Sultan Alp Arslan'ın otağına yeter. Aşiretler ovaya ve şu vadiye doğru serpilirler.’ Haydi bölünüp aşiretlerin yerlerini işaretleyelim ve bayraklarını dikelim. Atlılar tekrar tepeden indiler. Kumandanları, onları aşiretler hakkında talimat vererek dağıtır”(s.8)

Selçuk Kartalı Aldoğan romanında, **Aldoğan**, hareketli bir şahsiyet olarak tanıtılır. Aldoğan, Bizans ile ilgili haberleri Sultan Alparslan'a bildirmekle görevlidir. Aldoğan, Malazgirt Savaşı'ndan önce, Bizanslıların yaptığı hazırlıkları anında Alparslan'a ulaştırır. Alparslan, Aldoğan'a başarılı hizmetlerinden dolayı ‘Selçuklu Kartalı’ unvanını verir.

Aldoğan, Alparslan'ın şahsına yapılacak saldırıyı önlemesi ile de tanınır. Konuyla ilgili hâdise şöyle cereyan eder: Üç asker akşama doğru bir mağaraya gelerek dinlenmeye koyulur. Aldoğan, askerlerin konuşmalarına kulak misafiri olur. Ve onların Alparslan'ı öldürmek için yola çıktıklarını konuşmalarından anlar. Aldoğan, gece yarısına kadar mağaranın önünde bekler. Üç askerin uykulu anında, mağaranın içine girerek, askerleri ellerinden bağlayıp, Sultan Alparslan'ın çadırına

götürür. Aldoğan, askerlerin niyetlerini detaylı olarak Alparslan'a anlatır. Sultan, gereğinin yapılması için çadırda bulunan muhafızlara talimat verir. Aldoğan ise Sultanın çadırında kalarak Bizans'ın son durumu hakkında bilgiler verir.(s.20, 21)

Aldoğan, Güney Doğu Anadolu'ya doğru yola koyulur. Her gittiği yerde yeni kalelerin alındığını görünce sevinci artar. Alparslan'ın amcası Tuğrul Bey'in alamadığı Malazgirt Kalesi'ni Alparslan'ın alması için casusluk faaliyetini hızlandırır. Sultan Alp Arslan'ın Malazgirt kalesini düşürmesi pek önemliydi. Bir zamanlar eski sultan Tuğrul Bey Malazgirt'i alamamıştı. Sonra Erciş ve Diyarbakır. Bunlar önemli zaferlerdi. Aldoğan, Alparslan'ın verdiği Bizans ile ilgili haber toplama görevini eksiksiz bir biçimde yapar.(s.137, 170)

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı romanında **Abdurrahman**, Selçuklu Türkmenlerindendir, köyünde çiftçilikle uğraşır. Memlekette savaş başlayınca, gönüllü olarak cepheye koşar. Yıllarca, cephelerde savaştıktan sonra köyüne döner. Köyünün Uzlar tarafından yakılıp yıkıldığını; ailesinin de öldürüldüğünü öğrenince, Alparslan'ın ordusuna katılır. Malazgirt Savaşı'nda kahramanlık gösteren Abdurrahman'ın macera dolu anlar yaşadığını görürüz: “İlk kendisi koşmuştu, Atıyla, pusatıyla.. Gencecik karısını, Esmе'sini bırakarak... Beş yaşındaki oğlunu, Tekin'ini bırakarak. Sadece helalleşecek kadar vakti olmuştu. Bir de sıkı tembih karısına:‘Tekin’e iyi bak! Allah isterse yakında yine görüşürüz. Hakkını da helal et.’”

Gidiş o gidiş. Putperest Uzlara esir düşmek zül ya, düştü işte. Dile kolay, tam beş yılı gitti. Kâh çalıştırıldı. Kâh demir kafese konularak dolaştırıldı. Beş yıl değil, beş yüz yıl kadar uzun geldi esaret. Bir gün kurtulacağını düşünerek bekledi, kendini bileye bileye bekledi, hırsını kinle yoğurdu, hürriyet özleminin ateşinde pişirdi ve çelikleştirerek kalbinin içine soktu. Orada taşıyor uzun süredir, hatırladıkça asılıyor yüzü, büzülüyor gözü; hele göz bebekleri büyüye büyüye akı kara ile karıştırıyor. Yine aynı hal; gözlerinde, yine akla karanın savaşı, gerilen yüzünde yine doruğa ulaşan intikam duygusunun kaba dalgaları. Yere tükürdü. Hele oğlumu da peşime takıp diye söylendi, “Alıp yanıma Tekin’imi, düşmeli Uzların tepesine, kaya gibi düşmeli; yok, kaya ne ki, yıldırım gibi düşmeli, düştüğü yeri delesiye, yakasıya, yıkasıya!”

Yürüdü. Yürürken gözleri cami avlusundaki koca çınara gitti bir an, kendini zorlayarak gülümsedi. Hocanın ak sarığı yeni açmış kır çiçeği gibi parladı önce, ardından bütün gövdesi ağacın tepesinde belirdi. ‘Allahü ekber, Allahü ekber!’ Adam elini göğsünün üstüne koydu, boynunu sağa yatırdı hafif. “Büyüklerin büyüğün Allah’ım, yücelerin yücesisin, bizi esirge, bizi bağışla!’

Hafif bir akşam rüzgârı börkünden taşan ak karışık saçlarında gevezelendi; derin derin soludu onu, çoktandır gülmeyi unutan dudakları beki ilk ilk defa istekle iki yana gevşedi, çocuklaştı:

‘Tekinimin kokusu,’ dedi içli içli, “O kokuyu unutmama imkân var mı?’ Köye girmişti. Bir ana kedi, üç yavrusunu peşine takmış kim bilir nereye gidiyordu? Yavrulardan birini almak için eğildi, fakat ana kedi öyle bir öfkeyle üstüne atıldı ve öyle bir canhıraş miyavladı ki, adam çekilmek zorunda kaldı.

‘Anlıyorum seni,’ dedi. ‘Yavruna kötülük edeceğimden korktun, boş bir korku, on beş yıldır yavrusunun hasretini çeken biri olarak evlât sevgisini benden iyi kim bilebilir?’

Camiye yöneldi. İkindiye gecikerek kılmıştı, abdesti vardı. Kuzu gönünden çizmelerini çıkarıp içeri girdi. Şaştı birden; İmamın arkasında rükûa, secdeye varmada güçlük çeken çok yaşlı üç köylüden başka kimse yoktu. (s.10,11)

Mengüç, Abdurrahman’ın oğludur. Küçük yaşta Uzlar tarafından kaçırıldığı için soyu ve ecdadı unutturulmuştur. Peçeneklerden kaçarken hayatını kurtaran Abdurrahman’a aşırı bir sevgi duyar . Daha sonra Bizans ordusuna yazılıp savaşılar katılır. Abdurrahman ile birkaç defa daha karşılaşır ve sonra Müslüman olarak Selçuklu ordusuna katılır.

Malazgirt savaşı esnasında onun babası olduğunu anlayan Mengüç aldığı yaranın tesiri ile fazla yaşamaz ve ölür.(s.210,211)

Stefenos, Romen Diyojen’in Alpaslan’a gönderdiği elçidir. Makam ve mevkiye çok düşkün olduğundan Alparslan’ın sözlerini Diyojen’e ters naklederek

makamını korumuş ve menfaat temin etmiştir, bu dalkavukluğu ile Bizanslıların nefretini kazanmıştır. (s.82,83)

Psellos, Bizans'ın en tanınan şahsiyetlerindendir. Bizanslılar tarafından çok sevilmesi üzerine imparator değişikliklerine sık sık karışmış ve şahsi menfaat teminine çalışmıştır. Hapishanede olan Diyojen'i imparator yapan Psellos, ondan istediği makamı alamayınca Dukas lehine çalışmaya başlar. Bizans imparatoru olmayı isteyen Psellos, buna giden yolu, Diyojen'in yenilip Dukas'ın aldatılmasında gördüğünden Diyojen'i Alparslan'a saldırmak için kışkırtır ve savaşı bırakıp Dukas ile birlikte kaçar. (s. 105)

Taranoğlu, Alpaslan'ın atlı birliklerinin kumandanıdır. Malazgirt savaşı sırasında düşmanı arkadan çevirme taktiği olan hilâl taktiğini başarı ile uygulayarak zaferin kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Cesur, savaşçı, vatanını ve milletini çok seven Taranoğlu cesur bir Türk kumandanını canlandırır.(s. 107)

Basilas, Romen Diyojen'in öncü kuvvetlerinin kumandanıdır. Mevki ve makama çok düşkün olan Basilas Selçuklularla yaptığı savaşta Afşın Bey'in baskınına uğramış ve yenilerek esir düşer. Daha sonra kıyafet değiştirerek kaçmak isteyen Romen Diyojen'i Alparslan'ın sarayında tanımış ve onu ele vermiştir.(s. 217, 218)

Çaka Bey romanında **Doktor Boris**, Bizans İmparatoru'nu tedavi ederek büyük bir şöhret sahibi olur. Ancak Doktor Boris, şanı, şöhreti bir kenara bırakarak, bir balıkçı kulübesinde halka ücretsiz sağlık hizmeti vererek ömrünü geçirir. Bizans'a esir düşen Türk kaptan Çaka Bey'i, Doktor Boris, himayesine alarak serbest kalmasını sağlar. Anlatıcı Doktor Boris'in, yaşam hikâyesini şöyle dile getirir:“ Boris hangi millete mensup olduğunu hiçbir zaman bilemedi. Bir şeyler anlayacak yaşa geldiğinde Venedik'te Watson isimli bir doktorun uşağı bulunuyordu. Doktor Watson aslında İngiliz'di. Uzun yıllar önce Venedik'e yerleşmiş olduğundan kendini Venedikli sayardı. Boris'i de buna alıştırmıştı.

Vatson iyi bir doktor olmasına iyi bir doktordu ama, asillerin hususi hekimliğini yapıp kolayca kesesini şişireceği yerde o, apayrı, herkese ters gelen ve

kınanan bir yol tutturmuş, daha ziyade fakirlere ve yaralı korsanlara mesleğinin bütün inceliklerini sunmuştu. Müsterihtti. Kalben rahat olduğu her halinden anlaşılırdı. Uzun, sürekli kahkahalar atar, hoş şeyler anlatırdı. Hastalarını ilaçtan çok, fıkralarla tedavi ettiği söylenirdi.

Boris biraz büyüyünce onunla birlikte hasta ziyaretlerine başlamış, daha sonra da ameliyatlarına yardımcı olmuştu. Uşağından doktorluğa karşı derin bir merak ve heves olduğunu anlayan Watson, onu bu yolda eğitmeye başlamıştı. Boris delikanlılık çağına geldiğinde ufak-tefek yaraları tedavi ediyor, kulunç masajını ustasından daha büyük bir maharetle yapıyordu.

Günler, aylar, yıllar geçmiş, Boris gittikçe ustalaşmış, Watson'un bütün bilgisini aldıktan başka, doktorluk hakkında yazılmış kitapları adeta ezberlemişti. Özel deneylerle bazı otlardan ilaçlar yapıyor, bunları önce kedilerde, köpeklerde tecrübe ediyor, müspet netice alınca da hastalarına veriyordu. Watson daha ellisinde iken çok içki yüzünden göçünce Boris yalnız kalmıştı. Artık hürdü ama kendini boşlukta hissediyordu. Watson'a uzun yıllarla bağlanmıştı, kopmak hayli zaman aldı.

Bir süre Venedik'te kaldı. Tesadüfen İstanbul'u bir generali tedavi etti. General İstanbul'u Boris'e o kadar methetti ki genç adam dayanamadı. Bir gemiye atladığı gibi İstanbul'a geldi.

Gerçekten burada her şey bambaşka idi. Kısa zamanda geniş bir muhit edinmiş, asiller eşliğini aşındırır olmuştu. Namı imparatora kadar ulaşmıştı. Kulunçtan şiddetle rahatsız olan imparator Nikefor Botaniates Doktor Boris'i sarayına getirtti. Bu illetten kendisini kurtarırsa ne isterse vereceğini söyledi.

Boris, imparatoru bazı illetlerinden kurtardı. Fakat sürekli şekilde sarayda kalması teklifini tereddütsüz reddetti. Watson'dan tevarüs ettiği bir alışkanlıkla fakir hastaların yardımına koşma, onların şifaya kavuştuğunu görmek, nasırlı ellerin kendisi için Meryem Ana'ya açıldığını bilmek istiyordu. Fakir hastalarından kopamayacağını imparatora söyleyince saraydan kovuldu. Aristokratlar kendisine "deli" dediler. Onların nazarında bunca ünvanı, bunca serveti, bunca şöhreti teperek fakirlerin tedavisiyle ömür tüketmek, ancak delilikle izah edilebilirdi."(s.22, 23)

Çaka Bey, romanında **Kaptan Lombard**, tanınmış bir kaptan olarak karşımıza çıkar. Bizans'ın en zengin şahsiyetlerindendir. Bizans İmparatoru'nu eleştirdiğinden dolayı mallarına ve gemisine el konularak mağdur edildiğini öğreniriz; “ Küçük bir balıkçı teknesi ile balıkçılığa başlamıştı. Kaptan Lombard. Sonra gittikçe işini büyütmüş, geliştirmiş, üç koca gemi satın almıştı. Bir ara Akdeniz'de korsanlık yaptığı söylentisi hâlâ dillerde dolaşıyordu. Yine de yardımsever bir zengindi. Fakir balıkçıların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışırdı.

Alman bir anne ile Makedonyalı bir babanın sekiz çocuğundan sonuncusu idi. Okuma yazmayı kendi imkânlarıyla öğrenmiş, öğrendikten sonra ise ardını bırakmamıştı. Bazen boş vakitlerinde şiir yazardı. Bunların çoğu fakir balıkçılar üstüne olurdu. Bazen de imparatoru hicvederdi. Şiirleri halkın dilinde yayılır, ülkenin en ücra köşelerine kadar giderdi. İmparator Nikefor en çok bu meziyetini çekemiyordu Kaptan Lombard'ın. Kendisini metheden şiirler düzse, sesine çıkaracağı yoktu. Ne gemisine, ne malına el koymazdı, ama şimdi iş başka idi. Lombard'ı çok sevdiği fakir balıkçıların arasına katmak lâzımdı.” (s. 69)

Çaka Bey romanında, Kostantiniyye hanının sahibi **Turgay Dede** eski bir akıncı olarak karşımıza çıkar. Turgay Dede, gizliden gizliye, Bizans hakkında topladığı bilgileri, Türk akıncılarına bildirerek önemli bir görevde bulunur. Turgay Dede, ömrünün sonuna kadar, bu handa kalarak görevini sürdürür: “Malazgirt Meydan Muharebesinde, ak sakalına, altmışa merdiven dayamış yaşına rağmen büyük yaraklıklar göstermişti. Yalnız bu savaşta aldığı yara sayısı dörttü. Daha öncekilere ilave edilince cem'an yirmi üç ediyordu. Vücudu muhtelif zamanlarda muhtelif yerlerden tam yirmi üç defa delinmişti. Yine de hiçbirinde kanının tamamı boşalmamış, yaşatacak kadarı kalmıştı. Bir keresinde dört gün savaş alanında cesetlerin ortasında yattığı halde sağ kurtulmuştu. Öldürmeyen Allah öldürmüyordu işte.

Artık kılıç tutamayacak hale gelince, yani sağ kolunu meydanda bırakınca savaşamayacağını nihayet anlamıştı. İznik'e iki konak mesafede bir han açmış, geçimini temine başlamıştı. Kostantiniyye'ye hayrandı. Adını ağzından eksik etmezdi. Bu şehre adeta aşıktı. Ömrünü, bir gün gelip İslâm akıncılarıyla birlikte bu

şehri fethetme hayalini kurarak ve bu uğurda kılıç sallayarak tüketmişti. Her sözüne Kostantiniyye ile başlar, “Ah Kostantiniyye” diye bitirirdi.” (s. 241)

Anna, Bizans imparatoru Koanen’in kızıdır. Orta boylu ve zayıf bir bünyeye sahiptir. Botaniates’in imparatorluğu zamanında Çaka Bey’e Grekçe dersi vermiş ve ona aşık olmuştur. Çaka Bey’in evli olduğunu duyunca bütün hayalleri yıkılır ve zamanını tarih yazarak değerlendirir. Yazdığı tarihte, Çaka Bey’in yaptıkların geniş yer verir.

Anna, Çaka Bey donanma komutanı olduktan sonra Anna, Çaka Bey’e esir düşer. Anna kısa süren esaretinden sonra serbest bırakılır. (s.168,169)

Yalvaç, Çaka Bey’in kardeşidir. Oldukça tecrübeli bir Selçuklu akıncısıdır. İri yarı, kuvvetli ve hareketli bir bünyeye sahiptir. En büyük ideali dinine ve milletine hizmet etmektir. Yalvaç, hayatı boyunca ağabeyinin yanında kalarak ona hizmet eder.

Çaka Bey’in Kılıç Arslan ile yalnız görüşmesine karşı çıkar. Ancak Çaka Bey, kardeşini dinlemeyerek, Kılıç Arslan ile görüşür. Yalvaç, Çaka Bey’in, öldürülmesinden sonra birliğini muhafaza edemeyince birliği dağılır.(s.112)

Sadık, otuz yaşında iri bünyeli, sarı tenli, sarı sakallı ve kuvvetli bir bünyeye sahip denizcidir. Yirmi yaşında deniciliğe başlamıştır. Zekâsı ve cesareti sayesinde, kısa zamanda yükselerek Çaka Bey’in kumandanı olmuştur.

Düşmanları tarafından “Sarı Bela” olarak nitelendirilen Sadık, Bizanslıların korkulu rüyası haline gelir. Sadık geliştirdiği özel savaş taktikleriyle düşmanlarını kısa zamanda yenmesi ile bilinir.(s.190, 191)

Albert, Bizans imparatorunun muhafız kuvvetleri kumandanıdır. Uzun boylu şişman ve hareketli bir bünyeye sahiptir. İçki, eğlence ve kadına çok düşkündür. Her zaman menfaatinı düşünen iki yüzlü bir tiptir.

Botaniates'in emrinde iken, Anna'ya duyduğu sevgi yüzünden ona ihanet eden Albert, onunla çarpışır ve birbirlerini yaralarlar. Yaraları iyileştikten sonra da Koanen'in muhafız kuvvetleri kumandanı olur.(s. 91,92)

Davos, Bizanslı fakir bir balıkçıdır. Orta boylu zayıf ve hareketli bir bünyeye sahiptir. İyi kalpli, doğru ve yardımsever olduğundan fakirliğine rağmen diğer balıkçılara daima yardım eder. İmparatorun zulmüne uğradığı için Koanen'i destekler. Onun da zulmetmesi üzerine karşı çıkar ve hapsedilir.(s.31)

Can Ali, Çaka Bey'in kumandanıdır. Cesur, atılgan ve hareketli bir şahsiyettir. Fazla konuşmayı sevmez. En büyük arzusu vatanına hizmet ederek ömrünü tüketmek ve şehid olmaktır. Küçük bir gemi ile İzmir den Anna ve Lombard'ı Sakıza getirmiş ve onların güvenliğini sağlamıştır.(s. 215)

b)Eyyûbîler Devri

Selâhaddin Eyyûbî romanında **Cellâtbaşı**, İngiliz Kralı Arslan Yürekli Rişar'a savaşta esir olan Türklerin kendisine teslim edildiği kişidir. Cellâtbaşı, zamanla, Türk esirlerinin yaşantısından etkilenir. Bu etkileniş, Cellâtbaşı'nı bir arayış içine doğru yönlendirir. Cellâtbaşı, himayesindeki esirlere iyi muamele etmeye gayret eder: "Bilhassa her akşam, dönen çarkın yukarı çıkması için manivelanın hareket ettirilmesi gerekiyordu. Çünkü, geceleri Cellâtbaşı uyurdu. Mağaranın derinliklerinden gelen tazyikli su, yuvarlak bir künk borudan geçer ve çarkın pervanesini döndürmek suretiyle, işkence makinası olan, keskin kılıçların raptedildiği ve şu anda kalpleri imanla dolu Müslüman esirlerin başında dolaşan demir parmaklığı işletirdi. Çoğu kere buraya atılanlar kıldan ince, kılıçtan keskin bıçakların altında hayata veda etmişlerdi. Yahut, korkudan ödleri patlamıştı. Cellâtbaşının dikkatini çeken husus ise, Müslüman esirler bu cenderenin altında hiç heyecan duymuyorlardı. Gözlerini kapayıp, «Allah, Allah, Allah, Allah!» diyorlar; şefaati istiyorlardı. Onların sessizce bir vecd anını yaşadıklarını bir türlü anlayamayan Cellâtbaşı, İslâmiyetin o mukaddes ve fakat kendisi için meçhul olan taraflarını bilmiyor, anlamıyor, bu problemi bir türlü çözemiyordu. Hayatlarına kastedilecek

olanlar kalplerindeki iman ile «Allah Allah, Allah, Allah...» dedikçe Cellatbaşı, göğsündeki haç'a bakıyor, İsa için dua ediyordu, onların af edilmesini diliyordu...

Cellatbaşı, esirlerle konuşamazdı. Buna yetkisi yoktu... Sabahtan akşama kadar, derin bir sukut içinde yatar, bazı geceler birkaç saat uyku uyur, yemek vakitlerinde ise, yiyecek ikram eden muhafızlarla, dışarıda olup bitenler hakkında malumat alır, bu suretle içindeki sıkıntıyı bertaraf ederdi...

Kaç günden beri, Müslüman esirler için yeni bir emir gelmemişti. Bu sebeple, o da merak ediyor, çarkların altında pek hafif kumanya ile günlerini, gecelerini Allah, Allah, Allah, Allah, deyi geçiren Müslümanlara acıyor, istavroza sarılıyor, dua ediyordu. Fakat maalesef böylece saatler ilerliyor, vakti gelince manivelaya ağırlık koyuyor ve onların bir müddet daha yaşamaları için elinden geleni yapıyordu.”(s.31,32, 33)

Prenses Edit, Haçlıların komutanı Arslan Yürekli Rişar'ın kızıdır. Prenses Edit, içinde bulunduğu olumsuz ortamdan rahatsız olduğu için manevî yönden bir arayış içine girer. Yıllar süren arayıştan sonra, İslâmiyeti seçerek huzura erişir. Selâhaddin Eyyûbî, Prenses Edit'i, evlendirerek, Mısır'a yerleşmesini sağlar. Anlatıcı, Prenses Edit'in yaşadıklarını şöyle işler: “Hekimbaşı gittikten sonra, sonsuz ızdırap içinde kıvrandı. Tamamen değişmişti. Muhitine karşı istihfafla bakıyor, her şeyden ve herkesten tiksiniyor, nefret ediyordu. Artık kurtulmak, Müslüman olmak istiyordu. Nihayet etmişti. Azimli idi. Bu kuvvetli arzuya hiç kimse mani olamazdı. Allah'a ve Resulüne yaklaşmak için fırsat kolluyordu. Hıristiyan değildi. Bundan böyle hiçbir din adamının, papa dahi olsa, karşısına geçip, karanlık odalarda haç çıkartmayacaktı. Günahlarının affını onlardan dilemeyecekti. Sır vermeyecekti. Hekimbaşı'nın tavsiye ve telkin ettiği yola düşecek. İslâmi vecibeleri yerine getirecekti.

Bir zamanlar daha genç, taze ve körpe idi. Çok önemli bir ruhi sarsıntı ile buhran geçirmişti. Rahibe olmak, bu dünyanın reziletlerinden elini ayağını çekmek istemişti. Bu şiddetli arzu, bundan birkaç gün öncesine kadar aynı ihtirasla devam ediyordu. Ne var ki, çok aziz misafirdi o; Hekimbaşı'nın günde beş kere vücudunun

muhtelif yerlerini yıkayarak alnını secdeye koyması ile her şey birden bire değişmişti. O'nun simsiyah gözlerinde göz bebeklerinde, kendi resmini görmüş, inanmıştı. Gurur duymuştu. İstekle dolup taşmıştı. Çılgınca bir arzuya kapılmış, haremine dahil olmak istemişti. O bir hekim, bir kumandan, bir imparator, bir kral değildi, amma, büyük, çok büyük bir insan-ı kamildi.”(s.103)

Anlatıcı Edit'in Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı olan duygularına temas eder: “O'nun heybeti, asil ve necip bir soydan gelmiş oluşu ilmi kabiliyeti ve üstün cesareti, hem de Rişar'ı kurtarmakla büyük bir hekim olduğunu ispat etmesi, her yönü ile üstün vasıflarıydı. Edit'in dünyası yıkılmış, yeniden kurulmuştu. Selâhaddin Eyyûbî'ye karşı bir aşkı, sevgisi, muhabbeti yoktu. O'nu sadece, kiremit rengindeki çadırın altındaki, başı secdeye kapanmış, vecd anını bulmak üzere ibadetinde kusur etmemiş bir insan-ı kamil ilgilendirmişti. Çok şeyler konuşmuşlar; O'na sıdkı sadakatle sarılmış, haremine girmek üzere hazırlanmış ve fakat şimdi karşısında, Hekimbaşı'yı değil de, bir ünlü hükümdarı bulunca hayattan nasıl zevk duyacağını, nasıl bir ümit içinde çırpınıp duracağını, O'nu yeniden nasıl sevebileceğini bir an için hatırandan geçirmiş, ruhunu isyan perdesi sarmıştı. O aşkın derinliklerinde siyah gözleriyle, uzun boyu, vakur endamı, iç gıcıklayan tavırlarıyla, merhametli ve vicdanlı yaratılışı ile bir Hekimbaşı mevcuttu. Fakat şimdi, O'nun huzurunda değil miydi?”(s.189)

Arslan Yürekli Rişar'ın en gözde askerlerinden olan **Arslan Şövalye** kahramanlığı ile tanınır. **Arslan Şövalye** Hristiyanlıktan Müslümanlığa geçerek hak dini seçer. Arslan Şövalye, Eyyûbilerin safına geçtikten sonra esir Müslümanları kurtararak önemli bir rolü üstlenmiş olur: “Çok savaştım İngiltere'nin şan ve şerefi için çırpınıp durdum. Bir insanın şövalye olabilmesi için gözünü budaktan esirgememesi, özü sözü doğru, güçlü, kuvvetli olması gerek ! Bütün bu meziyetler bende mevcuttu, şövalye oldum ve saraya intisap ettim. Haşmetli İngiliz Kralının teveccühünü kazandım. Her harpte onunla birlikte bende bulundum. Fakat, bu arada, Prenses Edit'e gönül verdim. Arada sırada konuşur, harpten sonra evleneceğimiz üzerinde dururduk. Şimdi onda büyük bir değişiklik gördüm. Sanki bizden kaçıyor. Biz eski arkadaş değiliz gibi davranıyor. Bunun ızdırabı içine kahrolurken, onu

biraz evvel burada gördüm. O, farkında değil. Beni görmedi. Ne yapacağımı şaşırdım. Siz, ölmek üzere olan hastalara şifa veren bir hekimsiniz. Üstün insansınız. Bana söyler misiniz Edit buraya niçin geldi?” (s. 45)

c) Harzemşahlar Devri

Buhara Yanıyor romanında Harzem komutanı **Temür Melik** cesur ve girişken bir şahsiyettir. Bundan dolayı, sürekli Harzemşahlar hükümdarı Sultan Cellâleddin’in yanında yer almıştır. Ancak, Cengiz Han’ın oğlu Cuci’nin haince saldırılarında askerleriyle beraber zor anlar yaşamıştır. Harzemşahlar Devleti’nin yıkılışına kadar görevini eksiksiz olarak yerine getirir. Temür Melik, kendisini yanındaki yabancılara şöyle tanıtır (Temür Melik):’Adım Temür Melik.’Hı!..’ Temür Melik dedim.”Şimdi hepten şaşırdım.Şaşarım elbet, bu ismi Çin’de bile duydum.Kahraman, korkusuz, gözünü budaktan sakınmaz Harzemli kumandan Büyük Temür..”(Buhara Yanıyor, s.87)

Temür Melik, Cengiz Han ordularına karşı girişeceği savaştan dolayı çok gergindir. Çünkü, düşman askerleri sayıca oldukça fazladır. Temür Melik ve askerleri Hocent Kalesi’nde açlıkla boğuşmaktaydılar. Anlatıcı, Temür Melik’in içinde bulunduğu durumu şöyle ele alır: “Temür Melik sıkılıyordu. Felaketler öncesi insanın içini ürperten bir sıkıntı idi bu. Hiçbir yerde rahat edemiyordu. Cengiz’e verdiği baskından sonra doğruca Hocent Kalesine gelmiş, kumandanlığı eline almıştı.

Askeri azdı. Ama buna aldırdığı yoktu. Hocent nehir kıyısında idi. Bir yandan akan coşkun nehir, kıvrılarak kalenin öbür yanına dolanıyordu. Cengiz’in büyük oğlu Cuci Han’ın yakınlarında olduğunu biliyordu. Her ihtimale karşı hazırlıklı idi. Hocent’in kara ile bitişik olan kısmına okçular yerleştirmiş, mancınıklar koydurmuştu. Hava sisli.Akşam henüz çökmüş. Temür Melik, kale burçlarının birinde akşam namazını kılmış, Allah’a uzun uzun yalvardıktan sonra burçları dolaşmaya çıkmıştı. Nöbetçilerin şakalaşmalarını duyuyordu. Maneviyatları iyi idi. Sevinmesi lazımdı. Ama içi sıkılıyordu nedense. Otrar’ın düştüğünü ve Sultan Alaeddin Muhammed’in maiyetiyle birlikte kayıplara karıştığını duyduğu zaman yüreği birden kabarmış.”(Buhara Yanıyor, s. 205)

Buhara Yanıyor romanında, Cengiz Han'ın Hanımı **Burte** canlandırılır. Burte, sadece romanın ilk bölümünde adı geçer. Cengiz Han ile tanışması, evliliği, eşi için yaptığı fedâkarlıklar sohbet ortamında işlenir. Cengiz Han, ilk hanımı Burte'nin yanına gelince gençlik yıllarını anarlar. Cengiz Han, eşi Burte ile tanışmasını anlatırken, Burte de eşine karşı olan sitemlerini ifade ederek göz yaşı döker:

“(Cengiz Han) bu gece uğur gecem, diye konuştu neden sonra. Uğurlu gecem bu gece Burte. Niçin biliyor musun? Burte duyduklarından allak bullak ve şaşkındı

‘ Niçin ?

Eski günleri düşünsene. Yirmi yıl öncesini. Evet tam yirmi yıl önce, yine böyle pırıl pırıl bir gece idi. Güzel çok güzel bir şey olmuştu. O gece ay yine böyle parlaktı. Yıldızlar gökte salkım salkımdı. Her taraf gündüz gibi aydınlanmıştı. Etrafımda henüz küçük bir müfreze vardı. Babamın ölümü içimi dağlardı. Anne ayrılığı kalbimi yakardı. Gençtim, dinçtim kuvvetli idim. Av yapıyordum. Tıpkı şu ovanın sonunda başlayan uzun ağaçlıklı orman gibi bir ormanın içinde, vahşî hayvanları takip etmekten yorulmuş adamlarımla birlikte mola vermiştim. Dinleniyorduk’. Elini hızla kılıcına attı.

‘Birden bir kadın çığlığı duyarak yerimden fırlamıştım. Kılıcımı sıyırdığım gibi atımın sırtına atlamıştım.’ Burte büyülenmişti sanki. Nefes almaktan bilek korkarak kocasını dinliyordu. Yavaş yavaş anlamaya başlamıştı. Kaan'ın sustuğunu görünce kendisi anlatmaya koyuldu:

‘- Beni kaçırmak isteyen üç kişinin ortasına yıldırım gibi düşmüştün. Adamlar neye uğradıklarını şaşırmışlardı. Kısa zamanda ikisini yere sermiş, öbürünü kaçırtmıştın. Ay ışığı altında bakışmıştık. Gepe genç, taze bir genç kızdım o zamanlar .

Başını salladı: ‘Yıllar yılların üstüne binip aktı. Irgız ırmağı gibi, çağlayarak aktı. Fakat sessiz bir çağlayışla. Ne hazin.. Saçlarımda ilk aklar belirmeden üstüme başka kadınlar aldın. Sıkılmış paçavra gibi bir kenara fırlattın Burte’ni. Dayanmaya

çalıştım. İçim kan ağladı, bağrıma taş bastım. En çok üzüldüğüm günü biliyor musun? Kulan Hatun’u aldığın gündü. Gençti güzeldi. Büsbütün beni unutacağından korkup günlerce ağladım. Haklıydım gerçekten de unuttun beni. Bazen haftalar, bazen aylar geçti çadırıma uğramadın. Bir haberci olsun gönderip hatırımlı sordurmadın. Benim kötü günlerimi paylaşan Burte ne yapıyor, diye meraklanmadın.’ Gözlerinden sicim sicim yaş aktı. Dizlerine damladı. Pörsük elinin arkasıyla sildi yanaklarını. ‘Çok acı çektim büyük Kaan. Ama başarıların bu acılarıma merhem oluyordu. Gök Tanrı’ya hep senin için yalvarıyordum.

Cengiz Han, karısının ellerini avuçlarına aldı: ‘Burte,’ dedi. ‘Seni hiç unutmadım. Kulan Hatun kızar diye yanına gelmeye çekindim. Yoksa benim dert ortağım sensin. Aklımdan nasıl silebilirdim? Bütün kadınlarım bir yana sen bir yana Burte. Gök Tanrı hepsinin belâsını versin!’ (Buhara Yanıyor, s.186,187,188)

Sarı Lagod, küçük yaşta öldürülen babasının intikamını almak için eşkıyalık yapar. Fakirlerin dostu zalimlerin düşmanıdır. Moğollardan intikam almak amacıyla, Harzemşahlılar ordusuna katılır. Kazandığı başarılar ile Temür Melik’in gözde askeri olur. Uzun boylu, sarışın ve hareketli bir bünyeye sahip olan Sarı Lagod, makam ve mevkiye önem vermeyen, vatanı ve milleti için her tehlikeyi göze alabilen cesur bir şahsiyettir.(Buhara Yanıyor, s. 32, 33)

Tonguç Han, Harzem kumandanıdır. Sultan Alâeddin Muhammed zamanında annesi Kıpçak olan Türkan Hatun’un yardımı ile devletin çok önemli yerlerine gelmiştir. Kendisi de Kıpçakları yüksek makamlara getirmiştir. Ailesinin ve kendisinin çıkarlarını düşünen,bencil bir şahsiyettir.

Moğol istilasından sonra Sultan Alâeddin Muhammed’in ülkeyi terk etmesini temin eder. Türkmenlerin direnmesi üzerine kendisi Moğolların tarafına geçer ve kale düştükten sonra Cengiz tarafından idam edilir.(Buhara Yanıyor, s. 78, 79)

Danişmend Hacib, Cengiz’in istilasına uğradıktan sonra, onu İslam’a davet etmek maksadı ile teslim olup hizmetine girmiş bilge şahsiyettir. Cengiz Han, Danişmend Hacib’i Müslümanlara karşı kullanarak çıkar elde etmiştir. Danişmend

Hacib ise Cengiz Han'a söz geçiremez. Çaresiz kalan Danişmend Hacip ömrünün sonuna kadar, Cengiz Han'ın oyuncağı durumuna düşer. (Buhara Yanıyor, s. 112)

Kurt Cebe, rütbesiz bir askerken, cesareti, savaşçılığı ve zekiliği sayesinde yükselmiş Moğol kumandanıdır. Soğuk kanlı, cesur ve kurnaz bir tiptir. Başkalarının minneti altında yaşamayı hiç sevmez. Moğollar ile Harzemşahlar arasındaki çatışmada Temür Melik'in kendi canını bağışlamasına karşılık o da onun canını bağışlar ve birliklerini geri çeker. (Buhara Yanıyor, s. 173, 174)

Osman Han, Semerkand valisi ve Harzem sultanının damadıdır. Karahanlı soyuna mensub olup zalim, ve mücadeleci bir şahsiyettir. Karahanlılar devletini kurmak fikri ile Semerkand'da ayaklanır. Harzem Sultanı Alâeddin Muhammed'in anında müdahalesini görünce, hanımının aracılığıyla affını diler. Şehirden kaçarken Temür Melik tarafından yakalanarak öldürtülür. (Buhara Yanıyor, s. 114, 118)

Melik Nusret, Soğuk kanlı, ve cesur bir Harzem kumandanıdır. Vatanını ve milletini canından çok sever. Celaledin Harzemşah'a son derece bağlıdır. Onun aleyhine hazırlanan plânları, ortadan kaldırmak için gece gündüz çalışır. Daha sonra Harzem ordusunun Selçuklu ordusu ile savaşa hazırlandığı sırada, Celaledin Harzemşah'ı terketmek için bahane arayan kardeşi Gıyasedden tarafından suçsuz olduğu halde şehid edilir.(Buhara Yanıyor, s. 122, 133)

Deli Derviş, asıl adı Abdulkерimdir. Çok gezmiş tecrübeli bir Harzem bilginidir. Doğruluğuna inandığı fikirlerinden hayatı pahasına vaz geçmediği için zindana atılır. Buna rağmen fikirlerini başkalarına anlatmakta tereddüt göstermez. Bu sebeple tanıştığı Temür Melik sayesinde zindandan kurtulur. Daha sonra da Buhara'da Cengiz tarafından öldürülür. .(Buhara Yanıyor, s. 214)

Cuci Han, Cengiz'in büyük oğludur. Hileci ve kan dökücü bir tiptir. Babasını öldürmeyi planlamış fakat bu plânını gerçekleştiremez. Onun bu yönünü bilen Cengiz,oğlunu Temür Melik karşısındaki yenilgilerini hazmedemeyerek öldürülmesi için emir vermiş fakat onun bu emri de yerine getirilmemiştir.

Cuci Han, Harzemşahları Hocent Kalesi'nde sıkıştırmış fakat başarılı olamamıştır. Normal zamanda, uyuşuk bir yaşayışı olmasına rağmen savaş anında

çevik hareketli ve zeki bir tavır takınır. İri ve hantal bir bünyeye sahiptir. Hiç istemediği halde en çok Harzemlerle savaşmış ve çoğunda da yenilmiştir.(Elveda Buhara, s. 56, 57, 58)

Nişabur, Kıpçak soyuna mensup Harzem kumandanıdır. Zayıf karakterli, çekingen, hileci, iki yüzlü bir tiptir. Şahsi çıkarı için vatanını tehlikeye atabilecek yapıdadır. Malını ve canını kurtarmak için kumandanı olduğu kaleyi Moğollara savunmasız bir şekilde teslim eder. Daha sonra Moğollar tarafından acımasız bir biçimde öldürülür. (Elveda Buhara, s. 107)

Ozlak Şah, Sultan Alâeddin Muhammed'in oğludur. Kıpçak soyundandır. Küçük yaşta veliaht seçildiği için Kıpçaklar tarafından yönlendirilir. Hareketli bir yapıya sahiptir. Kıpçak hanları ile beraber olduğu zaman onların etkisiyle memleket meselelerini ikinci plâna iter ve sultanlık mücadelesine girer.

Babası vefatına yakın veliahtlıktan uzaklaştırdığı için Kıpçak hanlarının Celaleddin Harzemşah'ı devirme fikirlerine alet olur. Hatasını anlayıp Celaleddin Harzemşah'ın yanına giderken Moğollar tarafından öldürülür.(Elveda Buhara, s.125, 129)

d) Osmanlı Devri

XIII. Yüzyıl:

Osman Gazi, romanında, **Murat Alp** aşiret reisi Kamu Salp'ın oğludur. Murat Alp romanda, yaşadığı aşk macerası ile gündeme gelir. Anlatıcı, hem Murat Alp'ı tanıtır hem de başından geçenleri işler: Aşiret reisinin oğlu Murat Alp, yığitti. Levent yapısı ile on sekiz yaşlarında bulunuyordu. Dağa çıkar, avlanır, ok atar, uçan kuşlar elinden kurtulmazdı. Uçar, kaçır, vurur, ceylanlar, geyikler, tavlanlar, kekliklerle dolu Ahiler ülkesinde ekin ekerler, biçerler, gül gibi yaşarlardı.

Her yıl, mahsullerinden Şeyh Edebalı'ya çeşitli hediyelerle birlikte oşür verirlerdi. Aşiret Reisi Kamu Salp'ın emrinde en az üç yüz muharip vardı. Hepsisi de silahlı idi. Çadırlar, kıl çadırlar altında, av etleri saç üstünde kızartılır, daha sonra, çalınmış yağlı yoğurt üzerine sıcak sıcak dökülür, yerler, içerlerdi.

Hatunlar, genç kızlar evlerinde halı, kilim örерlerdi. Erkeklerinin ve kendilerinin giysileri hep onların dokuma tezgâhlarından vücuda getirilirdi. Fakat bir gün avdan dönüyordu Murat Alp! Atının başını boş bırakmıştı. Heybesinde, keklikler, bıldırcınlar, karatavuklar, yaban ördekleri bulunuyordu.

Yine bir yağız at kişnemesi duyulmuştu çevreden! Bir avcı levent geliyordu. Kısmet kime idi, belli olmazdı. Şahlanan at çeşmenin kütüğünde soluyarak, kana kana şifalı sudan içmişti. Murat Alp, Şeyh Edebalı'nın kızı Bala'yı görür, âşık olur ve onu ister. Yalnız hediye yüklü kervanla Bâlâ Hatun'u istemeye gelen Murat Alp'ın babası Şeyh Edebalı'den olumsuz cevap alır. (s. 67, 68)

Konak romanında **Bileyici Baba**, Rahman, Kumral Dede gibi Anadolu erenlerindendir. Türkmenlerin büyüyüp, genişlemesi için gittikleri yerlerde Osmanlı Beyliğine yönelik telkinlerde bulunur. Kumral Dede, Rahman'ı tedavi ederken, Bileyici Baba'nın ermiş bir kişi olduğunu keşfeder: “Kumral Dede, Bileyici'ye ilk defa alıcı gözle baktı. O hep bir yana eğik duran beden, o çetelemsi yüz yepyeni bir beden yepyeni bir yüz gibi geldi. Bileyici, eğreti duran bir kalıptan yahut emanet alınıp sarındığı bir el malı kaba hırkadan sıyrılıp çıkmış: “Özüm bu hey benim” diye parıldamış gibiydi. En çok gözlerinde bu yenilik alevleniyordu; gözlerinin içinde yalabuklanan bir öz, ancak çok dikkat edince ışığını gösteriyordu. Ama, Kumral Dede'nin kendisine alıcı gözle baktığını görünce bütün yanmış ışıklarını söndürdü, karardı; o emanet, eski el malı hırkasının içine sindi. Bedeni bir yana eğik, yüzü çetelemsi: “Gevezelik ettik kardaş” dedi. “Hamlığımıza ver!”Dibeği döğmeğe başladı. Sarımsak ve soğan başları hışırdayarak dibekten fırladılar.

Kumral Dede etine daldı. Sesi, özür dileyen bir gevşemede ; “Biz de hamlık ettik kardaş” dedi. “İki kere hemi de. Alnımızdaki teri sana göstermenin ne yeri ne de sırasıydı. Seni ölçmeğe kalkmanın da. İnsanoğluyuz kardaş insanoğluyuz. Çiğ süt emdik ya.. pişirilmemiz zor olur; hamlık mayamızda vay ki vay..” (Konak, s.71)

Bileyici Baba, gittiği yerlerde halktan hem bilgi toplar hem de bütünleştirici mesajlar verir: “Bileyici, Gelinden öğrenecek çok şeyler olduğunu anlamıştı. Sorularının bu aşirette düğümlenen çıkmazı açılacağına benziyordu. Bilmez görünmek

işine geldi: “Ne yapısıymış bu yapı gelin bacım? Ne hizmeti imiş anlamadım. Kumral Dede benim bildiğim bir yalnız ademdir. Buhara’dan mı ne oralarından gelme.”

Gelinin, uzun zamandır ağzını açıp bir laf etmediği belliydi; içi dolmuştu, boşalacak yer arıyordu herhal : “Sen öyle san yine” dedi; “Sen avanakça gezmene bak, kulağını sağır gözünü kör tut. Ne biçim gezginci Bileyicisin sen gardaşım, Kumral Dede’yi çoluk çocuk biliyor artık. Yalnız adem dersin, hele bir git de bak; Ermeni Gediğinde...”(Konak, s.196)

Bileyici Baba, topladığı bilgiler arasında, Ertuğrul Gazi’nin, kardeşi Dündar Bey’in, yıkıcı faaliyetleri de vardır: “Aybüken’in aşireti mi?” Rahman yine az önceki gibi baktı Bileyiciye; bu lafına da mim koydu ama zayıfından.

‘Dalaman’ın da.. Niye senin aklına hemen bu aşiret geldi.?’

‘Başka gelen yoktu.’

‘Moğollar.’

‘Altı kişinin adı mı sayılır Rahman?’

Yine yanlışı yoktu Bileyicinin. İlk akla tabi ki Dalaman’ın aşireti gelirdi. ‘Haklısın’ dedi Rahman; ‘Ben de senin gibi düşündüm; buraya onun için geldim. Geldim de böyle pis işlere Ertuğrul Bey gibi birinin kardeşi neden girsin, onun cevabını veremedim işte.” (Konak, s.204) Bileyici Baba, düşman arasında bilgi toplamak, halk arasında faaliyet gösteren bölücülerini izlemekle görevlidir. Bileyici Baba, kıyafet değiştirerek bazen derviş, bazen de yaman bir savaşçı olarak karşımıza çıkar.” (Konak, s. 285)

Konak romanında canlandırılan **Dalaman** olumsuz bir şahsiyettir. Osmanlı Beyliğine, erenlere zarar verir: “Kumral Dede ilk defa Dalaman’a alıcı gözle baktı; fışkırmış bir kara yün demetinin sardığı yüzünden hiçbir şey anlaşılmıyordu ; gözleri hayli kısıktı, alını dümdüz, alnını börkü saklayamıyordu. “Fidanlarla uğraşmışlığın var mı ağam?” diye sordu. Dalaman’ın cevabı kısa oldu. “Eh.. işte biraz.”

Aybüken: “Bakma sen ona kardaş” dedi; “Her telden çalar. Aslında işi gücü hayal, laf, düş. Sıkıya geldi mi kuzu kuzu yola dökülüp bilmem hangi hayaldeki yurdun döşüne koşar. Elindekini tutmasını bilmeyene ne denir?”

“Bir benmişim gibi konuştun Aybüken.. Ben bu aşiretin beyi miyim?”

“Sözüm erkeğim diye geçinenlere, ey mey bilmem ben. Kaç gündür yoldayız, kaç gün daha gideceğiz kimse bilmez. Sonra?” (Konak, s. 42)

Dalaman’ın kısa zamanda kişiliğinin ortaya çıktığını görürüz: “Ya kardaşım senin tohumla toprak meselen neydi? Asıl benim gözümü o açtı. Aybüken ebe dedim ya, bir de Dalaman adlı bir mal canlısı herif var o gittiğim aşirette. Ortalığı kızıştıran o gibi geldi. Ölümü de fırsat bellemiş, burada kalalım, Abaka Han İlhanından yer dileyelim gidip de Ertuğrul Bey’in Kayı boyundan ne buluruz Ertuğrul Bey hôt desen korkacak cinsten olmuş, keferi tekfur bir şamar vursa öteki yanağıma da vurun der uzatırmış, bize ne yararı dokunur diye. Söylediği sözler pek de yalan sayılmaz, onun için aşiretin yarısını kandırmış. “Söylediği sözler yalan sayılmaz dedin. Ertuğrul Bey’i buralarda kim bilir ki hakkında yalan doğru söylediğini de bilsin.” (Konak, s.61)

Dalaman, Osmanlının birlik ve beraberliği için çalışan Aybüken’i şiddetli bir şekilde eleştirir: “Aybüken denilen ebe karı.. get.. benden öte ola! Cüü demeden cücüğü anlıyor kahpe Çerkez; kocasının şunun şurasında sürüneceğini gördü, laflarımda ne demek istediğimi anladı vardı sırtını kocasının dayattı Dünder’a.. Eh bize de Konya Selçuklusunun pervaneliği gibi bir pervanelik düşer artık Dünder Bey’in yanında, ondan sonra gelsin falanca yerin arpalığı feşmekanca yerin yüzden geliri.. Yok artık ayak altında sürünen el ulağı Dalaman yok.. yok.. yok..!”

Sarhoşlaşmışa benzedi; sesinin sarhoşçılığından atı kulaklarını dikti ve o anda da geçti sarhoşluğu Dalaman’ın; kırık, sona varamamış, düşmüş bir ses parçalandı gırtlığında: “Yok amma olacağı da yok herhal.. Dünder deyip yanlış yulara mı bağlandık nedir?”

Öyle gibi geliyordu Dalaman’a. Başlangıçta hiçbirşey düşünmeden, olduğu gibi, içinde boy veren bütün Dalamanlığıyla Dünder Bey’e kapılanmıştı; Çerkez

karısını da çeldikten sonra; “Ne çelmesi hazırmış karı zaten, dünden hazırmış, beni hızlandıran da o oldu; beni kamçıladi sanki, kamçıladıktan sonra da bütün bütüne Dünder Bey der olduk.” (Konak, s.222)

Konak ve Çatı romanlarında **Rahman**, bileği güçlü, dürüst, saygılı, sağlam karakterli bir insan olarak tanıtılır. Anadolu gazilerinden olan Rahman, erenliğiyle, alplığıyla adını duyurur. Osman Bey’in zor günlerinde yanında olur. Karacahisar alındıktan sonra, buraya sübaşı olarak atanır.

Romanın başında Rahman, babasını aramak üzere Anadolu’ya gelirken yolda baygın olarak bulduğu Kumral Dede’yi hana getirerek tedavisini yapar. Anlatıcı Rahman’ı Kumral Dede’nin gözüyle şöyle işler: ‘...Tanımadığı bir yüzdü; sakalsız; karası parlak bir kaytan bıyık kırlangıç kanadı karasında bitişik kaşlar kaytan bıyıktan farksızdı, mum ışığının vurduğu çok genç alın, sivri börkten iki yana alna doğru da taşmış gençliğin en karasında ele avuca sığmaz saçlar.. ama tanıyamadı, hiç görmemişti. Böylesine bir bedeni de hiç görmemişti; ya gerilmiş ok ya oku çekilmiş yay. Az sonra hemen fırlayacak bir beden, dervişlerden hiç, hiç, hiç görülmeyecek bir beden.. dervişlerde?’ (Konak, s. 17, 18)

Rahman, Anadolu’ya gelen erenlerden Kumral Dede ile tanışır. Aralarında geçen konuşmalarla Rahman’ı yakından tanıma imkânı buluruz. Rahman’ın Anadolu’nun birlik ve beraberliği için çalıştığını görürüz.. Kumral Dede, Rahman’a yakınlık duyar ve onu tanımak amacı ile sohbete koyulur: “Kumral Dede Rahman’a dalmıştı. Dilindeki bal tadıyla kulağında, Rahman’ın biraz sıcak süt, biraz sabah güneşinde dinlenmiş taze yoğurt kabarışındaki sesi birbirine karışıyor, şimdiyece duymadığı seslerin, koklamadığı kokuların, bulamadığı renklerin sesini, kokusunu, rengini hissediyordu. Sanki elinin altında yepyeni bir tohumun yüreği tıp tıp atıyordu: ‘Demek adın Rahman senin?’ diye sordu. Fakat hep o yepyeni tohumun tıptırtısını düşünüyordu. “Rahman; ısıcacak bir ad. Abdurrahman olmalı, hem?..’ ‘Bilmem. Ben beni bildim bileli Rahman derler. Belki de senin dediğin gibidir. Sen istersen öyle, de.’

İki yıllık bir kiraz aşılmasının sürgünleri de konuşabilse ancak böyle hıçkırırdı. Bağrına basası geldi Rahman'ı; genç, körpecik filizleri sevip koçmağa alışık elleri Rahman'ın yüzünü okşamak istedi. Rahman eğer : “Laf nerden nereye vardı” demeseydi Kumral Dede'nin elleri hazırlanmıştı da; fakat Rahman daha da konuştu: “Ben senin kuşağını neden çözdüğümü, üstündekileri niye çıkarttığımı anlatacaktım. Alışkanlık. Ben üstündekileri çıkarmadan uzanamam, anam baş ucumda sanırım. Sen de öylesindir sandım zaar. Ama kuşağını nasıl çıkardıysam öyle bıraktım. Ağırcaaydı, altın falan mı var içinde?” (Konak, s.25)

Rahman, çocukluğunda kendilerini terk eden kılıç ustası babasını aramak, Moğolların baskılarından kurtulmak amacı ile yola çıkar. Rahmanın diğer hedefi ise bir umut ışığı olarak gördüğü Kayılara ulaşmaktır. “Hem öyle hem böyle. Moğollar oldukça buralar zindan gayri, adamın her gün başı derde girer. Hele eli kılıç tutan, zanaat sahibi olan için derdin bini bir para. En iyisi o taraf; bizden önce gidenlerin herhal bildiği var ki gittiler.. duyulanlara bakarsan Anadolu dedikleri yer bizim buraların varlıklı zamanlarını andırıyormuş, hele uç beylerinin bulundukları yerler tam bize göreymiş. Ee bakarsın babamı da buluruz bu arada.” Gözleri ısınmıştı; rafta yanan mumun ışığı rafta değil de Rahman'ın gözbebeklerinde sanılırdı. Üstelik daha duru, daha ıssız, bir damla yağ bulunması bile yoktu. Kimse bu aydınlık umudu karartmağa cesaret edemezdi. Bulursun bulursun, Kayı Boyuyla gitti dediydin he mi? Süleyman Şah'la dedin?’ ‘Süleyman Şah'la dedim ama...” (Konak, s. 27)

Kumral Dede, Rahman'a ısınır. Yol arkadaşı olmaya karar verirler. Kumral Dede Rahman hakkında şunları söyler: “.... Sadece: Bana yoldaş olmana sevindim dedi; Yaşlı sayılırım. Yol iz bilmem pek. Sen gözü açık bir yiğide benzersin., bileğine de sağlamsın. Rahman hâlâ Kumral Dede'nin vereceği cevabı bekliyordu. Şimdi söyledikleri hoşuna gitmişti; bütün bedeninde sıcak ve yumuşak tüylerinkine benzeyen bir güzel ürperişle sıvanmıştı ama beklediği cevabın yerine sıradan, sözelimi söylendiğini hissetmişti. Bunun için bekliyordu. Kumral Dede de Rahman'ın beklediğini söylemeğe can atıyordu aslında; söyleyemiyordu, söylese bir yerlerin yıkılacağını, hiç değilse şu hanın taş taş üstüne geleceğini sanıyordu. Zorlaya

zorlaya ‘Gece çıksa yola’ dedi; ‘Yol alsak bir gün önce..hani babanı bir gün önce buluruz belki, istemez misin?’ (Konak, s.31)

Moğollarla giriştiği mücadelede çok kötü yaralanan Rahman’ın tedavisini Kumral Dede yapar. Kumral Dede, Rahman’ın iyileşmesi için gece yarısı dua eder.(s. 67, 73)

Rahman’ın düşmanı Moğollar, Kayıların hayvanlarını kaçırmaya çalışırlar. Osman Bey, engel olmak için karşı koyar ancak, Moğollar sayıca fazla oldukları için Osman Bey’i yaralarlar. Bu sırada Rahman, yardıma yetişir: “Çok taze, çiçeği burnunda, henüz kılağılanmış bir bıçak ağzı keskinliğinde karanlık sessizlikte çatladı, derhal yanibaşındaydı, yahut beyninin içinde:’Yettim geldim kardaş Kara Osman Bey dayan.. Allah hey Beyim hey, Rahman’ım ben Rahman..”(Konak,s.112)

Rahman Bileyici Baba ile birlikte uzun mücadelelerden sonra, babasının izini bir mağarada bulur. Fakat onu düşmanları öldürür ve Rahman, mağaranın içinde babasının cesedi ile karşılaşır.(s. 268, 269)

Rahman Çatı romanında, Osman Bey tarafından Karacahisar’a sübaşı tayin edilir. Ancak sübaşılığa bir türlü alışamaz kendisini tutsak gibi hisseder: “Sübaşı olunca anladım babamın neden kaçtığını; benim işim değil sübaşılık, Osman Bey, niye beni seçti bilmem. Pazar yerini dolaşmak bana göre değil. Çerçi sanıyorum kendimi., Karacahisar’ın sokakları, kaldırımları, evleri, kimi yerde üstüme yıkılıyor, kimi yerde ayağıma dolanıyor, yolları düzene sokmak, evleri onartmak benim işim değil.” (Çatı, s.84)

Rahman, erenlere gönül bağıyla bağlı olduğunu, bu bağı kuvvetlendiren şahsiyetin de Kumral Dede olduğunu belirtir. (Çatı, s. 235)

Rahman, Kumral Dede’nin Ocağında gördüğü Atros Tekfuru’nun kızı Aryetta’ya aşık olur. Atros hisarı, Aryetta’nın yardımı ile alındıktan sonra R Aryetta ile evlenir. Rahman, Osman Bey’in müsadisiyle sübaşılıktan ayrıldıktan sonra Kumral Dede’nin ocağında kılıç ustalığı yapmaya başlar.Osman Bey kendisine ihtiyaç duyduğu zaman yanında yer alır. Rahman İnegöl tekfurunu öldürür ancak kendisi de ağır yaralandıktan bir süre sonra şehit olur.(Çatı, s.310)

Konak ve Çatı romanlarında, **Aryetta**, Atros tekfurunun kızıdır. Atros tekfuru hasta olan kızını sokağa atar. Kumral Dede, sokak ortasında gördüğü kızı, dergâha götürerek onu tedavi eder. Aryetta da, Kendigelen'in kız kardeşidir. Rahman birgün Aryetta'yı görür ve ona âşık olur: “ Rahman ürpertiliydi; o da sesini kısmıştı. ‘Emmi bir ses duydun mu?.. ‘Yoo?’

‘Allah Allah.. Bir ses vardı. Nasıl bir ses?’

‘Ses işte emmi?’

‘Sesi bilmez misin?’

.....Bir Kendigelen kızdı, yüzü karanlıkta saç ve yarım alnı aydınlığımsı, ışıyıştaydı. Ötekini tanıyamadı. Küçük küçük çok küçük bir yüz; aynı zamanda büyük büyük çok büyük bir yüz. Çocuk yüzü erginlikte kız yüzü, yeni çizilmiş gelin yüzü ama muhakkak ki şu ışmağa hevesli mart gecesinin sonundan daha tazeydi. Bir mayıs ılımasında bahar çiçeğindeydi. Saçları upuzun, upuzunluğuyla sessiz bir zamana dökülüyordu.

Rahman çekilmiş gibi kaldı olduğu yerde; tek bir adım atamadı. Kızın saçları Rahman'ı ayak bileklerinden başlayıp bir anda sıkı sıkıya bağlamıştı sanki. ... Rahman; Aryetta! Diye tekrarlardı; Aryetta.” (Konak, s. 266, 267, 268)

Rahman ile Aryetta'nın yakınlaşması zamanla ilerler. Bu arada Aryetta'nın babası olan Atros'un kalesini Osmanlılar kuşatır. Aryetta, kuşatmada bulunan Rahman'a gizlice yardım eder. (Çatı, s. 276, 277)

Aryetta ile Rahman sonunda evlenmeye karar verirler. Bunun üzerine Aryetta Müslümanlığı kabul eder. Nikâhlarını Kumral Dede kıyar. Aryetta'nın şahidi Osman Bey; Rahman'ın sağdıçlığını ise Akça Koca yapar. (Çatı, s. 310)

Konak ve Çatı romanlarında karşımıza çıkan **Aybüken** Anadolu Türklüğü için çalışan fedakâr ve cesur bir kadındır. Birlik ve beraberliğin sembolü haline gelen Aybüken, aynı zamanda ebelik görevini yaparak sağlık alanında hizmet eder. Aybüken, herkesin sorumluluğunu yerine getirmesini sık sık belirtir: “ Kumral Dede, ayağı bir taşa takılmış gibi durup atladı; Piri eldi gözlerinin önüne; Pirinin fısıldayışını duyduğunu sandı yine. Aybüken kadına bir garip baktı. Aybüken, çatık

kaşları, pembesi esmere dönmüş elmacık kemiklerinin çıkıntısı, yeni çatlamış ipek kozası burnuyla kendi halindeydi. “ Sen daha düz yolda tökezledin hay kardaş” dedi yarım ağız içinden; “Biz tuttuk nefesine umutlandık. Aybüken karı yazgısına yansın ki ne deyim.” “Sen şimdi yazgıyı yanmağı koy bir yana Aybüken Bacı; sen çocuğuna nefes istemedin mi? Pekey nefesin hası bizde. Gel gelelim karşılığı ne ola?” (Konak, s.39)

Aybüken, geleceğı düşünen, geleceğı görmeye çalışan bu yönde de aşiretine yardımcı olmak için elinden geleni yapan biridir. Aybüken ebelik yaptığından dolayı aşiretinin girdisinden çıktısından da haberdardır. (Konak, s. 77)

Dalaman, Aybüken’in fedakârlığını ve görevini farklı bir şekilde tanıtır. “Bakma sen Aybüken kadına” diye mırıldandı Dalaman; “Ebedir; bütün ebeler gibi azıcık aklı yırtıktır. Gönlün kırılmasın. Moğolu bildiğine göre, gitmemiz gerektiğini de bilirsin. Deli olan yurdunu yuvasını bırakıp gitmez yoksa; hele bizim gibiler. Ebencet buraların toprağına otuna ağacına etimizi kemiğimizi katmışız, babamın gözleri arkamda öfkeden kuduruyor sanki dedemin ayaklanıp yakama yapışmak için arkamdan geldiğine şüphem yok. Bir umut var işte, kör bir umut; belki büyür de geri geliriz, döneriz, buraları yalnız koymayız, Moğol’a da bırakmayız.” (Konak, s.41) Aybüken, güçlü kuvvetli bir yapıya sahiptir. Gerektiğinde ölümü göze alan kahraman ruhlu bir şahsiyettir. (Konak, s. 75)

Aybüken, bozgunculara yıkıcılara fırsat vermez. Onlara zamanında müdahale ederek tavrını ortaya koyar. Osmanlılar aleyhinde yapılan olumsuz telkinleri ortadan kaldırmak için gayret gösterir: “İlk ocak çatılıp ateş cingilendiğinde güneş bir boy ya yükselmiş ya yükselmemişti; Karanlık Dağ’ın bir yamacı yeni alacalanıyordu. Cingilenen ilk ocak Aybüken Ebe’ninki oldu. Sonra sırayla öteki üç ocak tüttü. Hemen aşiretin yarısı ayaktaydı. Kısır inekten boynuzu kırık koça, topal danadan sakar keçiye kadar etliğe ayrılmış yirmi otuz baş hayvan kesilmiş, yüzülmekteydi. Ortalıkta taze bir kan kokusu dolanıyor, gittikçe koyulaşıyor, ıslak, yeni yüzülmüş derilerle sası bir et ekşimişliği koyulaşan kan kokusunu bulandırıyor. Etlik vaktiydi; Aybüken Ebe’nin aşireti Bey etliğine soyunmuştu.”(Çatı, s.19)

Aybüken ebe olarak da Orhan Gazi'nin doğumunu sağlar.

Aybüken, çevresindekilere, maddi ve manevî değerlerinin ortak olduğunu belirterek ben değil biz fikrini aşılamaaya çalışır: “Bey malıymış?.. Hele hele, hele hele.. Kız Bey malını Beyin mi sanırsınız siz? Kız, Beyin malı aşiretin malıdır aşiretin; senin benim malımdır. Bu kazanları sıradan kazan mı sandın; Bey çadırındandır diye Beyin mi sandın?.. hoş oradan; senin benim alın terimizdir, emeğimizdir, Bey çadırında emanetimizdir anladınız mı?.. Yarın siz, devresi gün aha bu Döneler etlik yaparken kıymayı kavurmayı hangi kazanda kaynatacaksınız.. deyin bakalım hele deyin?..”(Çatı, s.22)

Turgut Alp romanında **Aramis** tekfurlar arasında haberleşmeyi sağlayan Bizans şövalyesidir. İri yarı şişman ve hareketli bir bünyeye sahiptir. Menfaati için her şeyi yapabilecek zalim, hileci ve korkak bir tiptir. Büyük hayaller peşinde koşup hiç birini gerçekleştiremediği için kendisini içkiye ve eğlenceye verir.(s.46)

Meri, Bizans prensesidir. Aramis'in nişanlısı iken Turgut Alp'e âşık olup Osmanlıların Karacahisarı fethinde onlara yardım eder. Daha sonra da Hatice Nine adlı bir Türk kadınının yanında kalır. Türklere duyduğu hayranlık ve İslâm dinine beslediği sevgi nedeni ile Müslüman olur. Dürüst zeki ve cesaretli bir kişiliğe sahiptir.(s.151,157)

Makro, Bilecik zindanının kumandanıdır. Kısa boylu, şişman ve hareketli bir bünyeye sahiptir. Bir av esnasında canını kurtaran Osmanlıları çok sevdiğinden Turgut Alp ve Saltuk'u zindandan kurtarmak isterken zindana düşer fakat daha sonra Turgut Alp tarafından kurtarılır.(s.177)

Holofira, Yarhisar tekfurunun küçük kızıdır. Hassas ve ince yapılı bir tiptir. Bilecik tekfuru ile düğünü yapılırken Osman Bey'in plânı üzerine Orhan Bey tarafından kaçırılır. Nilüfer adını alarak Müslüman olduktan sonra Orhan Bey'le evlenir.(s.372)

Bilecik Tekfuru, diğer tekfurlar gibi içki ve eğlenmeye düşkün bir yapıdadır. Oğluna istediği kızı çok beğenince kendisine nikahlayacak kadar bozuk karakterli bir

insandır. Bu sebepten oğlu ile arası açılmıştır. Düğün esnasında Osman Bey'in baskını ile evlenemeden ölmüştür. (s. 228)

Kutlu Dağ romanındaki Dede Baba, bilge bir şahsiyettir. Etrafına toplanan gençlere Türklerin tarihini, geleneklerini, göreneklerini ve efsanelerini anlatır. Dede Baba, Türk kültüründe bulunan **Oğuz Han'ı**, geniş bir şekilde tanıtır:

“...Günler ve aylardan sonra Oğuz Kaan'ın bu kızıdan üç erkek çocuğu dünyaya geldi. Adlarını Gün, Ay, Yıldız koydular. İşte Kayılar Günhan'dan gelir. Günhan'ın dört boyu vardır. Başta Kayı'lar sonra sırasıyla bayat, Alaevli ve Karaevli, dinliyor musunuz beni evlatlar? Etrafında toplananların hepsi heyecanlanmıştı, bir ağızdan bağırdılar: ‘Evet Dede Baba. Susma Dede Baba!. Karalarımıza ak bağlayan, gönlümüze gönül koyan, dermanımıza derman katan Dede Baba, seni dinlemez de kimi dinleriz? ‘Dede Baba sevindi, bir şeyler verebilmenin, duyguya renk katmanın mutluluğunu yaşıyordu. Yine de bu mutluluğunu yendi, hemen devam etti:‘Böylece yaşadılar onlar, Bir gün Oğuz Kaan ava çıktı. Bir göl gördü, gölün ortasında bir ada gördü, adanın ortasında bir ağaç gördü. Ağacın kovuğunda: bir kız oturuyordu. Gözleri gök gibi mavi, dişleri inci gibi beyaz, saçları ırmak gibi dalgalıydı. Oğuz'un aklı başından gitti, yüreğine od düştü. Bu kızı da sevdi, aldı evlendi. Ondan da üç erkek evlâdı oldu. Adlarını Gök, Dağ, Deniz koydular. Selçuklular Denizhan'ın Kınıklar boyundan gelir evlatlarım.”(s. 96, 97)

Cengâver, romanında şövalye **Don Alvarez** tekfurlara yakın bir şahsiyettir. İnegöl Bey'i Nikola, kendisine yardımcı olması için şövalye Don Alvarez'i, komutan tayin eder. Nikola gittiği törenlerde, komutanını şöyle takdim eder: “Bizansımızın nadir yetişen evlatlarından şövalye Don Alvarez. Adına bakıp da Avrupalı filan sanırsan aldanırsın azizim doğma büyüme Bizanslı. Ardından methetmeye geçti.

Eşi, emsali bulunmaz bir yiğittir. Namını duymuş olmalısınız. Azizim, şimdiye kadar şövalye Don Alvarez'in kılıcına kılıç koyan bir silahşör, bileğini büken bir babayiğit çıkmamıştır. Hayli Müslüman tepelemiş, pek çok Türk kızını kaçırmıştır. Müstesna şöhretinin hakkını her zaman vermiştir.”(s. 9)

XIV. Yüzyıl:

Pir Cebbar Ali, Çatı ve Üçler Yediler Kırklar romanlarında olumsuz bir şahsiyettir. Yaptığı bozgunculuk yaşamına mal olduğunu öğreniriz. Osmanlı birlik ve bütünlüğünü bozmak için her türlü bozgunculuğu yapar. Pir Cebbar Ali kendisini Osman Bey ve çevresindekilere şöyle tanıtır: “Adım Ali, dedi; ‘Memleketimde bana Pir Cabbar’ın Ali derlerdi. Pir Cabbar kimim olur bilmem. Osman Bey görüp seçemediği gözlerin yerine sesi süzdü; her biri kelimesini bir bir, sanki geri çevirip, girdisini çıktısını dinledi. Cemaatin bir kısmı Osman Bey’e bakıyordu; bir kısmı, daha çok yakın olanlar, Pir Cabbar’ın Alisine dikmişlerdi gözlerini, içlerinde kötileyici bakanlar vardı, şaşırılmış bakanlar vardı.”(Çatı, s.12, 13)

Pir Cabbar Ali’nin amacı kurulan Osmanlı birliğini bozmaktır. Bunun için de yıkıcı çalışmalarda bulunur. Her türlü yalan propaganda yaparak halkın kafasını karıştırarak Osmanlı birliğinin kurulmasını engellemeye çalışır. Ali bunu başaramayınca da kurulan birliği bozmak için elinden geleni yapar: “Biz evliyayız amma sizin evliyalardan değiliz.Bize Ehl-i Hak evliyaları derler. Ehl-i Hak nedir bilir misin?..Bilmen gerek, bilmen gerek ki bizi anlayasın. Bilmeyen anlamaz.. Bizi senin gibi emeği çiğnenmiş, hakkı yenmişler daha iyi anlar, derdimiz birdir çünkü. Bizde ölüm yoktur. Öldü sanırsın, ölen bedenimizdir; ruhumuz bu bedeni bırakır başka bir bedenle yeniden doğar bizim. Bizde köle yoktur. Köle, Beyin, efendinin olduğu yerde vardır. Dünyada ki bütün Beyler, efendiler günü gelecek yok olacaklardır. Bu dünyada yok olmayanlar mahşer günü cezalarını bulacaklardır. Mahşer gününü düşündüğün oldu mu hiç Gelin bacım? Düşünmediysen ben deyim sana, mahşer günü Şehrizür Ovasında, uyuyanlar da uyumayanlar da kalkıp hep bir araya geleceklerdir. Orada Şehrizür Ovasında olacak ne olacaksa, cümle Beyler, o zamanca cezalarını çekmemiş olan cümle Beyler tutulup yok edileceklerdir.” (Çatı, s. 166, 167)

Üçler Yediler Kırklar romanında Pir Cebbar’ın Alisi, daha da belirginleşir. Düzenbaz bir şahsiyet olarak tanıtılır. Erenlerden Bileyici Baba, Pir Cebbar’ın Alisi hakkında şunları söyler: “Pir Cebbar’ın Alisi gözden sürmeyi çeken cinsindendir; çekerken de gözünü sürmelediğini sanırsın. Doksan dokuz çeşit yalanı doksan dokuz doğum kılığına sokar, söyler, inandırır. Hele çocuklarla kadın kısmından

kandıramayacağı kimse zor bulunur. Aclan Bey'in küçük oğlunu kurtaralım derken asıl işe yarayacak büyük oğlu zıvanadan çıkmış. Belki bizim bilmediğimiz bir hayır vardır bunda da.." deyip düşündü azıcık. Ardından: "Şurası kötü.." dedi; "Üç kızın üçü değilse bile bu Tacik olanı, Bey evine girmiş.. yani Ali, ayağını Bey evine sağlam atmış; demek ki boş durmuyor görüldüğü gibi; büyük oğlanı da bu yolla avlamış.Bana kalırsa şimdilik bir şey yapmaz.. Oğlanın onüç ondört yaşına basmasını bekler. O zamanca da sağda solda gücünü yuvalar. Kumral Dede, Dursun Bey'in korunmasını işaret ettiğine göre, belki de önce küçük oğlanı ardından Aclan Bey'i yok etmenin çarelerini aramaktadır Ali. Ben gerisini düşünemiyorum gayri." (Üçler-Yediler-Kırklar, s.53)

Pir Cebbar Ali'nin yıkıcı ve kışkırtıcı oluşunun nedeni çocukluğunda yaşadığı psikolojik olaylarla ilgilidir.(Üçler Yediler Kırklar, s. 91)

Çatı, Üçler Yediler Kırklar romanlarında gördüğümüz **Veli Baba**, sapık Batını dervişlerindendir. Veli Baba, Pir Cabbar Ali'nin adamıdır. Gerçek Anadolu dervişleri ile hiçbir alakası olmayan Veli Baba, sonunda Pir Cebbar Ali'yle birlikte havaya uçarlar. Sapık Ehl-i Hak yolunun dervîşi olan Veli Baba, Anadolu dervîşleri ile tam bir zıtlık meydana getirir.

Pir Cebbar Ali, şifa aramaya gelen genç bir kadına, yanındaki Veli Baba'yı şöyle anlatır: "Veli Baba, aha şu Karanlık Dağ'ın en doruğunda yaz kış karı eksik olmayan bir mağarada oturur Gelin Bacım, dedi; Belki duymuşluğun vardır, erenlerden, evliyalardandır. Amma yüzünü gören olmamıştır şimdiyece, bir sen görüyorsun, eyi bak; sarıl eteğine de cenneti bul şimdiden."(Çatı, s.166)

Doğal afetler yaşayan halk çareyi Veli Baba'nın dergâhında aramaya başlarlar. Veli Baba ile Pir Cebbar Ali, bu durumdan faydalanarak çarşı pazarda görünerek ilgi odağı olurlar: "Sel olayından sonra dergâha giden gelen artmıştı. Türkmen'i, Türkmen olmayanı, en çok da kadın kısmı bunların, geceli gündüzlü gelir olmuştu. Pir Cebbar'ın Alisi bundan da yararlanmasını bildi. Eskiden pek ortalıkta görünmeyen Veli Baba, sık sık pazar yerinde gözükmeye başladı; sözüm ona pazarın satı bereketini arttırır olmuş. Yakın köyünden uzak köyüne duymayan kalmadı;

pazarda satacak bir avuçluk mal bulan satı bahanesiyle kente doldu. Dergaha adaklar, armağanlar yağdı. Ece Halil'in içi içini yiyor, Gazi Fazıl öfkeden kuduracak yer arıyordu. Benim de onlardan kalır yerim yoktu, elim kolum gittikçe bağlanıyordu.” (Üçler-Yediler-Kırklar, s.63)

Veli Baba ve dervişlerin yaptıkları tutarsız hareketler kısa zamanda ortaya çıkar. Bu durum halk tarafından bir hoşnutsuzluğa sebep olur:“Veli Baba Dergâhı dervişlerinden illallah demeye başlayanlar olayların haftasında henüz azınlıktaydı; fakat açıktan açığa konuşup seslerini çıkaramıyorlardı, sağda solda kaçamak iç döküşler halindeydi şikayetleri. Pir Cebbar'ın Alisi dervişleri sokaktan çekti hemen. Bir hafta, on gün öncesine göre alışılmamış bir sessizlik Balıkesir'i bir tuhaf sersemletti. İllallah diyenler bile bu sessizlikten, sokağın eski haline dönüşünden kuşkulandılar. Çok karışık, birbirini tutmayan söylentiler dolaşmaya başladı kentte. Pir Cebbar'ın Alisi, uzaktan dinliyordu söylentileri; ne söylentilerin üstüne varıyor, ne yön vermeye çalışıyor, ne de adamlarına şöyle yapın, böyle edin diyordu. Hemen hemen dergahın dışına çıktığı da yoktu. Son üç gün içinde, hücrelerinden de çıkmamıştı; Veli Baba'yı da çağırmadı. Tek gördüğü, üç gün önce bir gece yarısı dergaha gizlice gelen bir dervişti; dünden beri de bu dervişle birlikte hücreye kapanmışlardı. Bir ara Veli Baba, ne olursa olsun görmek istedi Pir Cebbar'ın Alisini; “Hücresinde beklesin, birazdan gelip ben kendisini görürüm” cevabını aldı. (Üçler-Yediler-Kırklar, s.79)

Pir Cebbar Ali, işlerin kötü gittiğini fark edince, Veli Baba'yı tehdit ederek, kendisinden habersiz işler yapmamasını söyler. Aksi takdirde sonunun kötü olacağını belirtir: “Veli Baba'nın bir yakasından tutup kendine doğru çekti, Veli Baba'nın bir kulağı ağzına degecek kadar çekti, o kulağa doğru dişlerinin arasından, dişlerini sık sık, ezilmiş sesleri bazen ıslaklaşmış, bazen iğne ucu gülümsemeler, bazen dost mırıltılar halinde: “Dinle koca budala” dedi; “ Dinle Veli Baba Dergâhı'nın soylu, keramet sahibi Veli Babası, dinle... Bizim Ehli Hak Ocağı'yla göbek bağımız kesildi gayrı, ordan bize ne bir umut ne bir güvenç var bundan kelli; oradakiler dağılmış, dağıtılmış, kendi yüreğimizde ne yanıyorsa onun közünü körükleyeceğiz artık; kendimiz var sadece, anladın mı kendimiz; onun için Karası Beyliği'ni öyle bir

parmak ötemizdeyken bile alamayız, açık açık ortaya çıkamayız, aslanlara yem oluruz sonra... Tilkiyiz biz, tilkiliğimizi bilmemiz gerek.Osman oğlunun eline düşmek ne demektir bilir misin?.. Öyleyse dinle: Bensiz hiçbir iş yapamazsın; yüreğin boş çünkü senin, ipin elimde çünkü senin; Beylik, Vezirlik şatafatı iliklerini oynatmasın sakın, yoksa ipini kendi elinle veririm Orhan Beyin eline haberin ola... O susturamadığın dervişlerin ortasına atıveririm seni, yok olursun bir anda; tamam mı?.. Yüreğimdeki ateşe inanmanda azalma oldu mu söyle... Cevap ver!”(Üçler Yediler Kırklar, s.81)

Sunguroğlu romanında, eski bir akıncı olan **Akça Dede** geniş bir şekilde tanıtılır: “Akça Dede uzun yıllar ok gezlemiş, kılıç çalmış, at binmiş; birçok cenklere iştirak etmiş bir akıncı idi. Vücudunda ok değmedik, kılıç çizmedik bir karış yer yoktu. Orhan Gazi’nin ilk yıllarından beri yanından ayrılmamıştı. Yaşı altmışı çoktan geçmiş olmasına rağmen hala delikanlılık yılları kadar dinç ve atılgandı. On yıldır Söğüte çekilmiş, bu eski Osmanlı Beyliği payitahtında küçük bir arazi alarak çiftçilik yapmağa başlamıştı. Halinden memnundu. Aykut’u öz oğlu gibi seviyordu. Bir vakitler babasıyla nice cihatlara iştirak etmiş, fetihlere gitmişlerdi. Artık o, çoktandır yoktu. Onun yerini Aykut dolduracaktı. Delikanlıyla bir baba şefkatinden başka, candan bir arkadaş muhabbetiyle de bağlıdı. On yılını bu gencin yetişmesine vermiş, onu her bakımdan mükemmel bir akıncı olarak yetiştirmek için elinden gelen her imkânı kullanmış; bütün bildiği akıncı oyunlarını eksiksiz belletmişti. Şimdi talebesinin istediği kıvama geldiğini görüyor, emeklerinin boşa gitmediğine seviniyordu.”(s. 8)

Sunguroğlu, romanında, adını romandan alan **Sunguroğlu’nun** asıl adı **Aykut’tur**. Sunguroğlu, akıncı olarak yetişip Orhan Bey’in hizmetine girer. Aykut babası Sungur’un adını alarak Sunguroğlu olarak bilinir. Anlatıcı Aykut’u çocukluğundan itibaren tanıtmaya başlar: “Aykut, annesini hemen hiç tanımamıştı, öldüğü zaman henüz bebektir. Bir süt anne tarafından büyütülmüştü. Babasını düşünürdü daha çok, ölümünün üstünden on yıl geçmiş olmasına rağmen, kafasında bütün tazeliğiyle çehresini taşırdı. Adeta beynine nakşetmişti.

Akça Dede bazı bazı anlatırdı babasını. Fakat o kadar kısa geçerdi ki Aykut tatmin olmazdı Şehit edildiğini biliyordu. Ama nasıl? Kim tarafından Akça Dede ekseriya sukutla geçiştirirdi bu sorularını. Nedense açıklamazdı.

Oysa artık her şeyi bilmesi gerekti. Yakında akınlara iştirak edecekti. Babasının ideali kendisini bekliyordu. Bazı geceler babasını rüyasında görüyordu. Levend boylu, geniş omuzlu, keskin bakışlı bir yiğit geçiyordu önüne. Uykudan uyandıktan sonra bile çekilmediği oluyordu.”(s. 7, 8)

Sunguroğlu, Akça Dede’nin yanında kalıp akıncı eğitimi aldıktan sonra, yola koyulmak için hazırlık yapar. Anlatıcı bu anı şöyle dile getirir: “Sunguroğlu, Akça Dede ile Hatun Nine yemeği uzatmak için ne kadar gayret ettilerse de, yine çabuk bitti. Dua edip sofradan kalktılar. Aykut kimseye bir şey söylemeden doğruca odasına çıktı. Daha birkaç ay önce Akça Dedesi’nin yaptırdığı akıncı elbiselerini duvardaki çividen indirip alelacele giydi. Şöyle bir baktı üstüne başına. Kim bilir bu elbiseler kaç yıl cihad meydanlarında vücudunu saracaktı? Belki de cihad meydanına erişmeden babası gibi arkadan atılan bir okla şehadet şerbetini içecekti.. O zaman yine bu elbiseler kefeni olacaktı. ‘Boş ver!.dedi kendi kendine. Alnımıza ne yazılıysa o olur. Bize yaraşan cihad yolunda ölmektir.

Babasının yadigârı enli palayı beline taktı. Sapı altın kakmalı hançeri kuşağının arasına soktu. Sadağını okla doldurduktan sonra çaprazlama omuzuna astı. Kolunun her yukarı kalkışında elbisesinin koltuk altlarına dikilmiş akıncı kanatları açılıyor, avı peşinden uçan bir atmaca manzarası veriyordu.

Son olarak etrafına bir kere daha baktı. Belki bir daha hiç göremeyeceği bu odayı beynine nakşetmek ister gibi dikkat ve hararetle baktı. Sonra fırlayıp çıktı. Nilüfer hâlâ hıçkırıyor, annesi göz yaşlarını siliyordu. Akça Dede ise eşikte oturmuş elinde kısa bir değnek yumuşak toprağa kalın çizgiler çekmekle meşguldü. Aykut’u akıncı elbiseleri içinde, pür silâh karşısında görünce dayanamadı: ‘Hay yiğidim hay! Analar ne yiğitler dünyaya getiriyor!.. (s.31-32)

Sunguroğlu’nun yaşadığı maceralar geniş bir şekilde işlenir: “Müthiş bir vuruşma başlamıştı. Delikanlı arkasını duvara vermiş önüne gelen ilk palıkarya ile

tutuşmuştu. Büyük bir maharetle kılıç kullandığı ilk bakışta anlaşılıyordu. Adeta elinde ağır bir kılıç değil de, bir dal tutuyordu. Çubuk salları gibi süratle sallıyor, bütün hamleleri neticesiz bırakmaya muvaffak oluyordu.

Baba yadigârı kılıç bir kere daha kınından çıkmış, Akça Dedeye verilen söz bir kere daha tutulmuştu. Sunguroğlu namıyla anılan Aykut Bey, Söğüt'ten ayrıldığından beşinci yılında bir han odasının yarı karanlığı içinde bir kere daha zalimlere karşı dövüşüyordu.

Evet bu yiğidin bir sabah güneşi ile birlikte ardında üç çift yaşlı göz bırakarak Söğüt'ten ayrılmasının üstünden tam beş koca yıl geçmişti. Bu zaman içinde genç adam kâh Bursa'da kendisini çok seven Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın yanında, kâh İzmit'te, kâh Şamandıra' da bulunmuş, bütün cenklere iştirak etmiş, Orhan Gazi'nin iltifatına mazhar olmuştu. Babasının hizmetleri unutulmuş değildi. Beylerin çoğu sağlığında Sungur Alp'a gösterdikleri hürmeti ve muhabbeti şimdi oğluna gösteriyorlardı.

Yıllar onu cenk meydanlarında serhat boylarında pişirmiş, cesareti, atılganlığı ile birlikte kılıç kalkan oyunlarını da ilerletmişti. Zaman zaman Bizans eşkiyalarıyla karşılaşılıyor, aralarına korku ve dehşet salıyordu. Düka ve Şahin de sahipleriyle birlikte tecrübelerini ilerletmişler, mükemmel savaş hayvanları olmuşlardı. Bazı cenklerde Şahin çifteleriyle iş görüyor. Düka fırsat bulur bulmaz hasmının boğazına atılıyordu. Sunguroğlu son olarak Şehzade Süleyman Paşa ile birlikte Dimetoka'da Sırp ve Bulgar kâfirleriyle dövüşmüş, emrine verilen yüz akıncıyı maharetle sevk etmiş, zaferde en büyük rolü oynamıştı. Bu yararlılığından dolayı Süleyman Paşa boynundaki gümüş mahfazalı muskayı çıkararak Sunguroğlu'nun boynuna asmıştı. Akıncı dediğin muskasız olmaz, sana beni hatırlatacak bir hatıra olsun bu... diyerek sırtını sıvazlamış, dualar etmişti.

Bursa'ya döner, dönmez Sunguroğlu, bir an bile beklemeden “ver elini serhat boyları” diyerek, kış kıyamette yola düşmüştü. Yolda hava gittikçe bozmuş, bir sığınak ararken, bu hana rastlamıştı.

Hana gelmişti ama, gelir gelmez de başı belaya girmişti. Erkekçe dövüşerek yabancıyı haklayamayacaklarını anlayan palikaryalar hep birlikte harekete geçmişlerdi. Düka, Eftimyadis'in işini bitirdikten sonra tekrar saldırmak için müsait bir fırsat kolluyordu. Nihayet fırsatı bulunca atıldı. Eşkıyalardan biri daha böğürerek yere yıkıldı.(s. 45, 46)

Selikos, Sunguroğlu'nun babasını öldüren Bizans şövalyesidir. Zeki ve kurnazlığı ile tanınır. Selikos girdiği savaşlarda yara almadan çıkan bir şahsiyettir.Akçe Dede, Sunguroğlu'na Selikos'u şöyle anlatır: “Anlat Akça Dede, Selikos'u anlat bana!..Evet oğul!. Bu adamdan kendini sakın. Şimdi kırk yaşlarında olmalı. Bizim zamanımızda siyah, sivri sakallı, gözünden şeytani pırıltılar saçan bir gençti. Boyu çok uzun, vücudu şaşılacak derecede zayıftır, kuru bir değneği andırırdı. Menfaati için yapmayacağı melanet yoktur. Çok güzel kılıç kullandığı halde, daima mücadelenin dışında kalmayı tercih eder.

Aldığım haberlere göre şimdi Bizans'ta olması lazım. Ama bu kat'i değil tabii. Ne zaman nerede bulunabileceğini kimse söyleyemez. Bir bakarsın Bizans'ta bir bakarsın Gelibolu'da, bir de bakarsın Söğüt'e kadar gelmiş. En umulmadık yerlerde insanın karşısına çıkıverir. Akça Dede derin bir nefes daha aldı: İşte böyle oğul!.. Babanın hikâyesi budur.” (s.23- 24)

Sunguroğlu babasının katili Selikos ile karşılaşır ancak onu elinden geçirir: “Selikos, tek başına kendilerine saldıran bu yiğidi tanımamakla beraber Sunguroğlu namını birkaç kere duymuştu. Kendisinin senelerce Bizans topraklarında yaptığı şöhreti, Sunguroğlu kısa bir zamanda yapmıştı. Adamlarının şapır şapır döküldüğünü görünce yavaş yavaş atının başını ormana doğru çevirdi. Belki onunla dövüşmeği göze alır, kendi görüşüne göre mutlaka onu yenerdi. Ama acele işi vardı. Derhal Şarköy'e gitmesi lâzımdı. Bu da Sunguroğlu ile dövüşme girmemek için kendince kuvvetli bir mazeretti.

Elindeki kılıcın kabzasını sıktı. Yanına yay ve ok almadığına bin pişman, mahmuzlarını kuvvetle vurdu. Sunguroğlu kulağına gelen nal sesleri ile şimşek

gibi başını çevirdi. Bir atlı belli belirsiz bir hayalet gibi dönemeci kıvrılıyordu. ‘Korkak herif kaçıyor! Diye bağırdı. (s.173)

Sahipsiz Saltanat, romanında gizemli bir kişiliğe sahip olan **Pavlos** karanlık işlerle ilgilenir. Anlatıcı Pavlos’u şöyle tanıtır: “Bu adam için söylenenler o kadar çok ve birbirini tutmaz şeylerdi ki, aslının Yahudi oluşunda bile ittifak yoktu. Bazıları, bir zamanlar Sultan Bayazıt ordusunda bile bulunduğunu, hayli yükseldiğini ve fakat Ankara Savaşı’nda maiyetiyle birlikte Timur tarafına geçerek kumanda ettiği kolu bozduğunu, böylece Bayazıt’ın Timur’a yenilmesinde rol oynadığını iddia ederdi.

Söylenenlere inanmak gerekirse bir müddet Timur’a da hizmet etmiş, sonra bir punduna getirip sıvışmış, nefesi Bizans’ta almıştı. Tabii bütün bunları doğrulayan yoktu. Kendisine nereli olduğu sorulsa : “Ben dünyalıyım azizim, nazarımda bütün insanlar birdir,” diyerek sırtırdı. Hayli şişman, fakat çevikti. Kırmızı bir yüzü vardı. Gözleri kan çanağı içine konmuş iki miskettin farksızdı. Vaktiyle çok içki içtiği için böyle kırmızı gözlü olduğunu söylerdi. Meyhanesinin kapısı önündeki iki direğin üstünde iki kağıt fener her gece yanardı. Kendi icadı olan bu fenerle sık sık övünür, mucit olduğunu iddia ederdi. Diğer meyhanelerde böyle bir alamet yoktu. Onun için müşteri kolaylıkla Pavlos’un meyhanesini bulurdu. Üstünde temiz bez örtüler bulunan masalarıyla en lüks meyhane unvanını Pavlos’un meyhanesi taşıyordu. Geçen sene karşı meyhane sahibi böyle bir şey yapmış, rekabet sevdasına kapılmıştı ama Pavlos bitirimlerini üstüne salarak canına okutmuştu.”(s. 8)

Laskardis, Bizansa bağlı Selanik valisidir. Kendisine Bursa’nın vaat edilmesi üzerine Osmanlı devletini parçalamak için çok çeşitli hilelere başvurmuştur. Düzmece Mustafa’yı Selanik’ten getirip plan hazırlayarak tatbikat safhasına koymuştur.

Çok hırslı, ihtiraslı ve zekidir. Zekası sayesinde girdiği bir çok işi başarmıştır. Yıldırım’ın hazinesi ile Bizans İmparatorluğunu ele geçirmeyi plânlalar. Fakat Mustafa Bey’in hazineyi ele geçirip Mehmed Çelebi’ye götürmesi üzerine bu plâni uygulayamaz. (s.111,112)

Cadı Pintos'u Karanlık işler çeviren bir şahsiyet olarak tanırız. Yalnız yaşayan Cadı Pintos, zengin olduğu için sürekli tedirgin haldeydi. Hükümdarlara yakınlığı ile bilinir. Cadı Pintos, Bizanslı asker Petro ile kavgaya tutuşur: (Petro): “Sonun geldi Cadı karı, lime lime edeceğim seni, pis cesedin kim bilir kaç gün sonra sahile vuracak, veya bir balıkçının oltasına takılacak. Gebereceksin!... Atıldı. Hızla üstüne inmekte olan hançerli eli kavrayıp büktü, bir çatırtı duyuldu, canhıraş bir feryat dalgalarına aktı, kadının elindeki hançer Petro’nun entarisini yırtarak karnını çizdi.

Petro aldırmadı bil, Acısını dahi duymadı. İçinde alev alev yanan intikam hissi çağlıyor, diğer bütün hisleri örtüyordu. Cadı Pintos yaşlı, kupkuru bir kadındı ve üstelik de bir kolu kırılmıştı ama, hayli kuvvetli olduğunu itiraf etmek lazımdı. Petro intikamdan başka bir şey düşünmediği için şuurlu hareket edemiyor, bu yüzden kadının kendisini korumasına istemeyerek yardımcı oluyordu.

İki dakika kadar mücadele ettiler. Petro’nun karnındaki sadece bir çizikti ama, heyhat!... Hançerin ucundaki zehir bütün vücuduna yayılmaya başlamıştı. Sebebini bilmiyor, fakat gittikçe takattan düştüğünü hissediyordu. Bir ara kolunu kaldırmaya mecal getiremediğini fark edince, ıstırapla inledi. Yüzü morarıyor, gözleri görmemeğe başlıyordu. Dudakları kupkuru idi. Cadı Pintos, diye mırıldandı.

Kadın kenarda kıvranıyordu. Hançer iki karış ötesinde idi. Ama o kadar bitkin düşmüştü ki, uzanamıyordu. Petro da gözlerini hançere dikmiş bakıyordu. Ucundaki mor lekeleri görünce her şeyi anladı. Acı acı güldü. Cadı Pintos, diye son olarak söylendi. Göğsü depreşti, her tarafı sanki testereye tutulmuş gibi acıdı. İnlemek istediye de muvaffak olamadı. Bir süre daha kıvrandı, sonra buna bil takat getiremez oldu. Sadece damarları titredi, kalbi birkaç kere hızla attı. Vücudu kasıldı, gerildi ve öylece kala kaldı. Petro ölmüştü.” (s.135)

Petro, İyi kalpli ve yardımsever bir Bizanslıdır. İmparatorun, karısını elinden almasından sonra kendini içkiye vermiş ve hayatını kumarbazlıkla kazanmaya başlamıştır. Kahramanlığı ve kahramanları çok sevdiğinden Osmanlılara karşı çok büyük bir sevgisi vardır. Asil davranışlı vakur insanlara hizmet etmekten çok

hoşlanır. Türklerin yaşayışına çok yakın bir yaşayışı vardır. Adeta onları taklid eder. Onun için Şehzade Mustafa'yı evinde misafir eder ve bu hareketi ile gurur duyar.

Kısa boylu, şişman ve hantal bir vücut yapısına sahiptir. Karısını imparatora kaçıran Cadı Pintos'tan intikam almak için onu denize götürüp boğmak ister fakat onun zehirli hançeri ile yaralanarak ölür.(s.133, 135)

XV. Yüzyıl:

Baltaoğlu Bizans'ta ile Baltaoğlu ve Kara Papaz romanlarında işlenen bir şahsiyettir. **Baltaoğlu Süleyman**, Osmanlı donanmasında paşalık yapmış başarılı bir denizcidir. Anlatıcı Baltaoğlu Süleyman'ın düğün töreninde, roman kahramanını tanıtır: “Gemlik kıyıları güm güm gümlüyordu. Dokuz davul, dokuz zurna durmadan çalıyor, meydanlarda cirit oynanıyor, iri kazanlarla yemekler hazırlanıp misafirlere ikram ediliyordu. Bir hafta önce başlayan düğün, damadın asaletine göre uzun sürmekteydi. Günde yüzlerce koyun kesiliyor, çuvallarla pirinç harcanıyordu. Evlenen kişi Osmanlı Beyliğinin eski ve ünlü kaptanlarından Balta beyin üçüncü göbekten torunu olan Süleyman Bey'di. Düğün sadece gündüz değil, geceleri de devam ediyordu. ” (Baltaoğlu Bizans'ta s. 77)

Baltaoğlu Süleyman, eşi Gülbeyaz'm kayıp ailesini bulmak amacı ile tekrar Bizans'a gider. Yaptığı araştırmalarla, Gülbeyaz'ın anne ve babasının öldüğünü öğrenir. Ailesini yitiren Gülbeyaz'ı ise Teodora adlı bir papaz evlâtlık alarak, himaye ettiğini öğrenir. Eşi ile ilgili bütün bilgilere sahip olan Baltaoğlu Süleyman, dedikoduları ortadan kaldırarak Gülbeyaz ile huzurlu bir hayat yaşarlar.. Baltaoğlu Süleyman, büyük bir donama hazırlamak için yüzlerce tersane işçisi ile beraber gece gündüz çalışarak gemileri hazır hâle getirir. Çelebi Mehmet'in katıldığı bir törenle donanma komutanı Baltaoğlu Süleyman Bey ve askerleri Gelibolu' ya yolcu edilir. (Baltaoğlu ve Kara Papaz, s. 8,10,13,85)

Çelebi Mehmet; Baltaoğlu Süleyman'ın başarılı çalışmalarından dolayı onu Gelibolu'ya sancak beyi yaparak ödüllendirir. Baltaoğlu Süleyman, tersanelerde gemiler yaptırarak, büyük bir donanma oluşturur. Bu donanma ile Gelibolu'ya giderek buraların güvenliğini sağlamayı amaçlar. Donanmada bulunanları yolcu

etmek için İzmit'te görkemli bir tören hazırlanır. Padişah ve vezirleri için kurulan tahtların rengi, tuğları yetki sırasına göre dizildiği görülür. Coşkulu bir törenden sonra Baltaoğlu Süleyman ve askerleri yolcu edilir: (Baltaoğlu ve Kara Papaz, s.85, 86)

Baltaoğlu Süleyman'ın Gelibolu'da Türk denizciliğine büyük katkılar sağladığını görürüz: "Donanma Gelibolu'ya yerleşeli iki yıl olmuştur. Baltaoğlu, eşinin denizden görüp de beğendiği sırta küçük ve güzel bir ev yaptırdı. Bu konak yavrusu, denizi bir uçtan bir uca görüyordu. Gülbeyaz, daima denize bakan salonda otururdu. Limanda yüzden fazla gemi yatardı. Baltaoğlu şöyle bir düzen kurmuştu:

Dardanos'un (Çanakkale Boğazı} iki gecesindeki tabyalar, geçişi lâıkiyle kontrol edemiyordu. Rüzgârın hızlı estiği günlerde, Tenedos'tan (Bozcaada) kalkan yabancı gemiler, orta sulardan tehlikesizce geçip İstanbul yolunu tutuyordu. Süleyman Bey, gece gündüz; denize postalar sürüyor ve geçiti gözaltında bulunduruyordu. Koyduğu düzen gereğince, istanbul'a geçen veya İstanbul'dan Akdeniz'e inen her gemi, Osmanlı devriye gemilerini görünce yelken indirecek, gemisini aratacaktı. Gemilerde Türk-İslâm kürekçiler varsa bunları teslim edecekti. Ayrıca, İstanbul'a savaş malzemesi götürmek yasaktı. Aranan gemilerin an-barında böyle bir şey bulunursa hemen müsadere ediliyordu. Esir, forsa ve savaş malzemesi çıkmazsa, serbest bırakılıyordu. Ne olursa olsun her yabancı gemi, Osmanlı Derya Kaptanına haraç ödemek zorundaydı." (Baltaoğlu ve Kara Papaz, s.107)

Yabancı gemilerin sıkı kontrolü yapılarak, Gelibolu güvenli bir deniz sahası haline getirilir. Bir gün Bizans donanması ile Baltaoğlu Süleyman'ın donanması zorlu bir deniz savaşına tutuşurlar. Çarpışmalar oldukça şiddetlenir.. Kaptan gemisine atılan toplardan bir tanesi Gülbeyaz'a isabet ederek, Gülbeyaz'ın ölümüne neden olur. Eşinin öldüğünü duyan Baltaoğlu Süleyman, top atışlarını hızlandırarak Bizans donanmasına büyük kayıplar verir. (Baltaoğlu ve Kara Papaz, s. 135)

Baltaoğlu ve Kara Papaz romanındaki **Gülbeyaz**, Baltaoğlu Süleyman'ın eşidir. Gülbeyaz'ın bir papazın kızı olduğ idda edilir. Anlatıcı Gülbeyaz'ın geçmişi hakkında bilgi vererek onu tanıtır."Elena'nın anlattıklarına göre, Teodora, kendisinin

kızıydı. Prenses Elena'nın kızı... Babası ise Papaz Petraki değil Cenovalı Antonyus idi. Bir yanıyla soylu, öte yanıyla kimliği belirsiz bir kız olarak kalmıştı ortada. Oysa Gülbeyaz, fakir bir papazla, bir köylü kadının kızı olduğuna inanmıştı yıllarca...

O geceden sonra, dünyanın tadı tuzu kalmadı kızın gözünde ... Asıl üzüldüğü nokta, piç oluşuydu. Bir piç olarak dünyaya gelişinden pek o kadar şikayet etmeyecekti belki... Eğer Süleyman Bey gibi soylu bir Türk delikanlısının karısı olmasaydı, bu derece üzülmeyecekti.

'Başa gelen çekilir' deyip, bahtına razı olacaktı. Fakat, Baltaoğlu'nun karısı olmak ağrına gidiyordu. Bu kadar iyi, bu kadar mert, bu kadar yakışıklı ve soylu bir erkeğin koynuna girmekten utanıyordu adeta... Kendini, bir türlü Baltaoğulları'na layık görmüyordu.

Süleyman Bey, onu ister bir papazın, ister bir ayı bakıcısının kızı olsun, Gülbeyaz olarak kabullenmişti. Ne var ki, karısını kandıramıyordu bir türlü, Gülbeyaz, öğreniyordu varlığından... Elinde olmadan, istemeyerek Süleyman'ı aldatmış sayıyordu kendini. Bu evlilik için gönlünde bir hak tanımıyordu. Kaç kez canına kıymayı düşündü. Ölür giderse, hem kendisi rahatlayacak, hem de eşi, bir piçe koca olmak utancından kurtulacaktı.

Gülbeyaz öylesine dertliydi ki, Elena'nın anlattığı acı gerçekten sonra iki defa anne olmak mutluluğuna ermiş, fakat taşıdığı çocukları düşürmüştü. İçinden 'Baltaoğulları'na layık bir çocuğa anne olamam ben ' diyordu.(s.4)

Gülbeyaz, yıllarca mutlu aile hayatını devam ettirir. Bu mutluluk düşman gemisinden atılan bir topa sona erer: "İnce Donanma da ateşe başladı, attığı güller pek etkili olmuyordu ama okçuların yağdırdığı ok yağmuru, hele de yağlı paçavralar ölüm saçıyordu. Üç düşman gemisi birden tutuştu. Batan geminin peşinden giden çektiri, ölümü göze almış, suya dökülen arkadaşlarını topluyordu.

Bir ara öyle oldu ki, iki taraf da top kullanamaz hale geldi. Şimdi kirpi dikenini gibi oklar uçuşuyordu havada... Boğazı kapayan Haçlı Donanma 20 kadar ağır keresteli gemiden kuruluydu. Atılan yağlı paçavralarla iki kalyon daha tutuştu. Denizin üstü, adeta büyük orman yangınlarını andırıyordu. Osmanlının hafif

çektirileri tüy gibi akıp geçiyordu aralarından. Gülbeyaz, küpeşteye çıkmış, bu ateş cümbüşünü seyrediyordu. Limni adasında giydiği beyaz ipekli urbasını çıkarmamıştı. Bey Gemisi, son hızla yukarı doğru çıkarken ince bir çığlık duyuldu. Ayyyyy!”(s.135)

Ahmet Can, Ebem Kuşağı romanında görev almış bir veli zattır. Anadoluyu gezerek, halkı bilgilendirmek için çalışır. Romanda kısaca yaptıklarından söz edilir. Öç alma sevdasına düşen Sefil Ali’ye insanları sevmeyi telkin eder: “ Ne öcü? Ölümlüsün sen hay oğul? Ölüm öc alır ancak... Sen öcü alınca mı Serencam’ın yanmış yüreği soğuyacak? Nasıl alacağını bilmem ama her hal can yakarak yapacaksın yapacağını, he mi? Bir başkasının canının yanması mı kızımın yüreğini soğutacak?” (s. 100, 101)

Geçitteki Ülke romanında **Somuncu Baba** görev alır. Yarı kırışmış sakalı, bilgili, sevecen, hoşgörülü ve saygın bir insandır. Herkes onu sayıp seviyor. Mesleği somunculuk olan Somuncu Baba erenlerdendir.

Somuncu Baba devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü için çalışan, her türlü fitne ve fesadı engellemek için uğraşan bir velidir. “Ben zaten içimde dönüp durmaktayım. Ben zaten ruhumu bir çılgın musikiye bırakmışım...” (s. 123) arayışı içinde Bursa’dan Konya’ya gelir. Ruhunu terbiye etmesini kendisine prensip yapan Somuncu Baba’nın gönlü insan sevgisi ile doludur. Nefsin terbiyesini kendine şiar edinmiştir. Sessiz bir mücadelenin içindeki isimsiz kahramanlardandır. Yüreği insan sevgisiyle doludur.

Somuncu Baba, mütevazı bir kişidir. Padişahların yanında yer almamasını şöyle açıklar: “Biz ne yaptık? Düşündük. Neci olduğumuzu düşündük, oğul. Yerimiz neresidir, neresi olmalıdır, onu düşündük. Saray bize çok uzak, çok تنها geldi. Halk ise kalabalık. Suyu çok bulanık gördük, bulanık suda ne yapılır? Daha da bulandırmaktan çekindi. Su kendiliğinden durulmazsa ne işe yarar?” (s. 168)

Geçitteki Ülke romanında **Seyyid Bereke**, âlim bir zat olarak canlandırılır. Timur’un hocasıdır. Son derece mütevazı ve hoş görüldür. Timur’u yola getirip, olması muhtemel savaşları engellemeye çalışır. Bundan dolayı uzun süre Timur’un yanından ayrılmaz. Osmanlının geleceğini parlak görür. soyuna inancı tamdır.

Timur'un bir macera peşinde olduğunu düşünür. Aynı soydan ve aynı dinden gelen insanların benlik savaşlarının doğuracağı muhtemel sonuçları hesaplayarak Müslüman Türk'ün birliğin sağlaması için Emir sultan'ı Anadolu'ya gönderir. Timur'un her geçen gün artan zalimliğine engel olamadığı ve daha fazla katlanamadığı için yanından ayrılır.(Geçitteki Ülke, s.239,240)

Sefil Ali ve Çerçi, Ebemkuşağı, Sabır ve Gece Vaktinde Gün Dönümü romanlarında canlandırılır. Sefil Ali ile Çerçi, çok yönlü olmaları ile tanınırlar. Yiğit olan bu iki arkadaş, aynı zamanda kişiliklerinden ödün vermeyen; insan haklarına riayet eden alperenlerdir. Sefil Ali ile Çerçi'nin, paşalarla, hocalarla, komutanlarla yakın dost olduklarını da görürüz. Bu iki arkadaş, önceleri Anadolu'da çerçilik yaparlar. Ancak Sefil Ali, yaşam tarzından memnun olmadığını belirtir. Çerçi, Sefil Ali'nin çerçilik mesleğini eleştirmesi üzerine, arkadaşına şu cevabı verir: "Nesi varmış Çerçiliğin?" dedi. Yaptığı işi seven Çerçi çerçiciliği özgür davranmasına izin veren bir meslek olduğu için sevmektedir: "Çerçi demek başına buyruk demektir arkadaş, beyine de paşasına da bağlı bey olmadan gibi paşa gibi yaşamak demektir. Beğenmiyorsan ben yokum yanında, seni zorlayan da yok yanına katıldıysak çerçilikten utandığımızdan, çerçiliği beğenmediğimizden değildi. Sefil Ali, seni sevmiştik de ondan. Şimdi mi ağır geldik?" (Ebem Kuşağı, s. 6)

Sefil Ali, bütün benliği ile Osmanlı hayranı bir şahsiyettir. Kendisini memleketine adamıştır. Bundan dolayı gittiği yerlerde, Osmanlının birlik ve bütünlüğü için telkinlerde bulunur: "Ben Osmanlının uğruna doğmuşum arkadaş. Osmanlının yoluna adanmış bu can; ağzından çıkanı kulağın duysun, biz bu dünya ya üç beş kuruş karşılığı iş görelim diye gelmedik.

".....Bizim terbiyemizde ülke vardır. Ülke, şu adına Osmanlı ülkesi dediğimiz toprak, nereye kadarsa oraya kadar olanı işte, tamam mı? Bizim ustalarımız dediler ki, arkadaş bu ülke var ise sende varsın, dediler; bu ülke yok ise sen de yoksun demektir bu. Anladın mı? Sen bir şey almak istiyorsan önce bu ülkeye vermen gerekir... Bizim vereceğimiz tek şeyimiz vardır, emeğimiz; emeğimiz taa canımıza kadar varır, gerekirse onu da vermesecine. Pekey ne alacağız ülkeden ? Yaşamak var ya yaşamak dilediğimizce yaşamak işte buna sahip olduk mu yeter... Bu Osmanlı

ülkesi bizim olduğu müddetçe yaşamayı elimizden alamazlar, " (Ebem Kuşağıs. 13,14,15)

Sefil Ali, Mustafa Bey'i öldürmesini isteyen İbrahim Paşa'ya bunun ihanet olacağını kendisinin bu işi yapamayacağını açıkça ifade etme cesareti gösteren bir yapıya sahiptir. "Mustafa'yı? Yıldırım Bayazıd Hanımızın öz oğlunu? Osmanlı soyundan bir beği he mi? Yok! Hayır! Yapamam! Elim kalkmaz İbrahim Paşam. Ben bir Sefil Ali olarak Osmanlı Soyundan bir öz beğe el kaldıramam. Osmanlı ülkesinde böyle birini bulamazsın sen! Mustafa'yı Yıldırım Bayezid Hanın oğlunu, Osmanlı soyundan gelme bir yiğit beği öldürmek? Bu kadar mı kötüleşmişti Sefil Ali, bu kadar aşağılık mı bilmekteydi, buncasına lanetli bir işe salınacak kadar ciğersiz biri mi sanılıyordu?" (Ebem Kuşağı, s. 31)

Sefil Ali, dostu Çerçi'den yolunu ayırdıktan sonra, Çerçi'yi bir türlü unutamaz. Caddelerde, sokaklarda hep onu arar: "Hattâ Konya da sık sık, sokaklarda meydanlarda nice bir elin adamını Çerçiye benzettiği, ardından koştuğu; durdurup yüzüne baktığı olmuştı. Yok; hiç biri değildi; hiç birinin yüzünde Çerçinin o umulmayan fakat için için göğnümüş bir üvezin tadında buruklaşmış çizgileri yoktu." (Ebem Kuşağı s. 90)

Çerçi ise bunalımlı anlarında gönül dostları ile beraber olmaya gayret eder. Bu dostlardan birisi de Ak Şemseddin'dir: "Çerçi, sadece, Ak Şemseddin Hoca ile bir gecenin seherinde, yazının uyanışına karşı sessizleşmiş bir tabiatın kucağında namaz kılışını, nerelerden kalkıp geldiği bilinmez kişilerin cemaatına uymuş bir kendinden geçişin yaşanmışlığını, daha sonra da tadını hala unutmadığı bir sabah sofrasında doyuruşunu aklından geçirmişti. Sefil Alinin, gönlünde soğuk soğuk esen çıkarıcı yüreğinin üşütmesini bunlarla ısıtmıştı, ısınırken de o saati yaşar gib olmuştı." (Sabır, s. 67)

Serencam'a âşık olan Sefil Ali'nin ruh hali ve ona bağlı olarak fizikî özellikleri şöyle verilir: "Sefil Ali kızarır gibi oldu; suç üstünde yakalanmış bir Çocuğun toy kuşu büzülmesinde kamburlaşıverdi. Çıkrıklardan yokuş aşağı saçlarını yele vermiş Serencam'ın ter serinlemesini düşünmekteydi o an ve kendi yaşının

kırkbir olduğunu hatırlayıvermişti; kırka indirmeğe çalışıyordu zihni, otuz dokuzu düşünüyordu ama hayır kırk birdi, inse inse kırka inerdi zıkkım! Kırk yaşında kartlaşmış bir gelincik allanmasına ıçkınmasından utanmak üzereydi. Ahmed Can'ın: "Gel yukarıya çıkalım" demesi bu utanmak kereliğin ortasına düşmüştü. Israr da etti..." (Ebem Kuşağı, s. 91)

Çerçi, İzmit'te rastladığı üç yabancıya elindeki malları satar, malları alanlar değerlerinden fazla para bırakıp ayrılırlar. Çerçi bundan dolayı mahkemeye verilir. Suçsuz olduğu, ancak adamların bulunarak verdikleri fazla paraların ödenmesi kararlaştırılır. Çerçi Ankara'ya gelir, Ak Hocayla karşılaşır ve Hacı Bayram'a intikal eder. (Ebem Kuşağı, s. 127)

Çerçi kul hakkı yemekten çok korkmaktadır. Bir malı değerinden pahalıya sattığı için yıllarca vicdan azabı çeker. Malı sattığı Bizanslı Sır Kâtibini bulup ödediği paranın fazlasını vererek bu yükten kurtulmak ister. (Ebem Kuşağı, s. 132)

Sefil Ali, âşık olduğu Serencam'ı zaman zaman hatırlayarak, duygusallaşır: "Erkekti: yaşı kırkın üstlerinde seyretse de nice delikanlılara erkeklik yarışında meydanı dar ederdi etmesine; bu yüzden de kadın, Sefil Ali için ardından koşmağa, koşarken yorulmağa değer bir Tanrının güzel kuluydu tabii, koştuğu vakit ne kendini kınardı ne başkasını kınatırdı. Ama yolunca yordamınca, böyle yüreği pır pır ederek değil.

Gel gör ki şimdi, değil üç menzili beş menzili bir etmek istiyordu; yüreği yeniyetme yüreklerinde, gözleri delikanlıların düşlü düşüncelerindeydi. Kuş olabilse de uça Edirnelere; varsa Murat Bey'in Bey Damının kiremitine konsa, Murat Bey'den Serencam'ın haberini sorsa, aldığı da durmayıp havalansa, süzülüp Serencam'ın çatısını bulsa, silkinip Sefil Ali kılığında çıksa ortaya: ben geldim!" diyerekten kucak açsaydı, açabilseydi." (Sabır, s. 179,180)

Çerçi, kişiliğine ters olan talepleri ne pahasına olursa olsun kabul etmez. Bizans'ta casusluk yapma teklifini geri çevirip gerekçesini şöyle açıklar: "Osmanlının Bizans'ı almasını kolaylaştırmakmış yok bilmem Murat Bey'in gelmesine yer hazırlanıyormuş, dahası, bu yaptıkları bu yapılanlar bir Osmanlı olarak

herkesin kelle koltukta yapması gereken işlerdenmiş, falan filan. Eyi, eyi de bir doğru yanı yoktu ki bunun? Yalanlar, dolanlar, adam aldatmacalar, aslı astarı olmadık lafları aslı astarı varmışçasına söylemeler, inandırmalar; Bahadır Yüzbaşının Çerçiye yaptırdıkları bunlardı."

.....Sonu Osmanlının hayrına da olsa ortalığı karıştıрмаğı amaç edinmiş böyle bir hesaplamada kendi yerini beğenmedi Çerçi. Bu iş ona göre bir iş değildi. O almalı, üzerine emeğinin değerini kamalı, kimsenin belini bükmeden soluğunu kesmeden satmalıydı. Tavuğu yeme, tilkiyi tavuğa, avcıyı tilkiye kışkırtmak ona göre değildi. Tavuk tavukluğunda, tilki tilkiliğinde, avcı avcılığında yaşayacaksa kendileri bilirdi." (Sabır 301, s. 306)

Sefil Ali ile Çerçi, yıllar sonra bir araya gelirler. İstanbul'un fethi için yapılan hazırlıklara plân ve projeleriyle katkıda bulunurlar. Anlatıcı Sefil Ali ile Çerçi'nin vefatlarını şöyle işler: " Sefil Ali ile Çerçi'nin, birinin herkes farkında iken ötekinin hiç kimse farkında olmadan birlikte ve bir anda ölümlerinden az önce Barak, çapa çapa koşup vardığı beğ sarayında, Ak Şemseddin'i görmüş, almış getirmişti, Ak Şemseddin de ilkin herkesin farkında olduğu tek ölümün ikileşmesine heç mi hiç şaşmadan, ikisinin de aynı ölümü aynı yerde aynı biçimde dahası aynı bedendeymişçesine tadmaktaki lezzeti düşünerek, Ulubatlı Hasa'nın dizindeki Sefil Ali'nin başını düzeltti." (Gece Vaktinde Gündönümü, s.99)

Horoz Dede, Ebem Kuşağı romanında canlandırılan veli zattır. Yesevî tekkesinde yetiştirilmiş Anadolu'ya gönderilmiştir. Timur'un esir olarak Buhara'da tuttuğu Yıldırım Bayezid'in oğlu Mustafa'yı Anadolu'ya götürecektir. Anadolu'da iktidar kavgaları sürmekte, gerçek Mustafa'nın adını kullanan düzmece Mustafa, Osmanlı'yı bölüp parçalamak için asker toplamaktadır. Gerçek Mustafa'nın gelmesiyle karışıklık son bulacak, eski dirlik ve düzen yeniden sağlanacaktır. Horoz Dede'ye verilen önemli vazifelerden biri de İstanbul'un fethinde yardımcı olmaktır. Fetih konusunda Mustafa'ya şunları söylüyor: "...Horoz Dede'nin Buharadaki Şeyhi: ' Konya'da düşün sözlerimi oğul' demişti; Konya'ya varıncaya kadar unut. Konya'ya varıncaya kadar sağda solda duyacaklarına da aldırış etme. Dildir bu, yalanı yanlış ayırt etmeden konuşur. Kulaktır bu, doğruya eğriye bakmadan

dinlenmeğe can atar. Böyle bir dilden böyle bir kulaktan da hayır gelmez. En iyisi Konya’da her şeyi gözlerinle görmektir. Bakarsın, Osmanlının başındaki sağlam ise güvenilir ise unutulmuşluğuna dönersin; Osmanlının başında bir sahip yok ise ortaya çıkarsın, kendine güvenini yerinde bulduysan sahip olursun.

Gelgelelim Osmanlının başındaki sağlam ise ona ortak olmaya kalkışma; ona ortak olanlara kalkışanlara omuz verme. Senin adının kullanıldığı söylenir; Karamanoğlu’nun seni aratması da bu sözü doğrulamakta. Eğer öyle bir durum var ise adını kullananların sakatlığını göstermelisin, Osmanlı’nın başındaki sağlam kişiden yana olup, sakatı ortadan kaldırmanın yolunu aramalısın. Yoksa Kostantiniyye’nin fethini geciktirmek de Peygamber’in buyruğuna karşı gelmek olur ki, bunun günahı nasıl ödenir, nerede ödenir bilemem gayri. Günahların en katısını işle, korkma, Tanrı büyüktür. Elbette bağışlamasını bilecektir, lakin Kostantiniyye’nin fethini geciktirenler arasına katılırsan tanrı’nın seni bağışlayabileceği’nden kuşkuya düşerim....” (Ebem Kuşağı,s. 165)

Horoz Dede Anadolu’nun birlik ve beraberliğini sağlamak amacı ile mücadele eden erenlerdendir. Horoz Dede’nin Bizans yakınlarında Likos deresindeki kulübesi bir tekke gibidir. Orda toplantılar yapılır, geleceğin planları hazırlanır, önemli kararlar alınır. (Ebem Kuşağıs,179)

Horoz Dede’nin, fikirleri hem çevresi hem de Sultan Murad tarafından tuhaf karşılanır. Bu duruma üzülen, Horoz Dede, kendisinden şüphe etmeye başlayarak; muhasebesini yapar: “..Öterse Bizans alınacaktı, öterse dünya bir başka türlü aydınlanacaktı, öyle sanıyordu. Öttüğünde de umutların en irisi hem de salkım saçak gözlerinde kandillenmişti. Lâkin o kadar, orada, o an içinmiş o şıkırdım. Sanki Barak’ın bozlağından almış rüzgârını Barak’ın bozlağında dinivermişti. Bizans yok artık, dünyanın aydınlanması yok. Horoz ötüşleri de yok. Horoz Dede’nin gırtlığında yok. Umut, salkım saçaklığından kör kandillere dönüp cibreleşivermişti. Fakat burasını anlatmadı Murat Beye, anlatsa da anlamayacağını biliyordu; çoğunun, muhakkak ki murat Bey’in de gözünde bir deli dervişti; çarpık, çöpleşmiş, eğri büğrü bir deli derviş. Ne kadar saygıda kusur etmeseler de, ne kadar keramet bekleseler de bekledikleri kimse bir deli dervişti. Horoz ötüşlerini anlatırsa...? Anlatmadı. Onun

yerine: ‘Beğim’ dedi bin türlü göğnümelerde taaa içinden: ‘Beğim şunu bilmeni isterim. Sen Bizans’a girsen de girmesen de Bizans senin oldu demektir, korkmayasın. O armut ağacına astığımız para çıkın var ya para çıkını, o orada durdukça Bizans senindir, istersen ölünceye kadar girmiş olma şehre, o şehir senin oldu senin!’ (Sabır, s. 146)

Bu Atlı Geçide Gider romanında **Kara Mustafa**, kimsesiz, devşirme ve yetim çocukları kalacakları yerlere yerleştirmekle ve onları denetlemekle görevli bir memurdur Padişaha, kanun ve nizamlara bağlıdır. Küçük bir hatası, hayvan bakıcısı suçlu Ecevit’in elinden kaçması, bütün hayatı boyunca görevini hakkıyla yapmış bir insan olarak onu derinden sarsar. Sorumluluğunu tam olarak yerine getirememenin, emanete sahip çıkamamış olmanın verdiği duygusallıkla Edirne’de hayatı pahasına Bedrettin’i ezecek olan kızgın bir deveden korur. (Bu Atlı Geçide Gider, s.68, 70, 72)

Sabır, romanında **Bahadır Yüzbaşı** Bizans’a casusluk faaliyetlerini yapması için gönderilir. Karamanoğlu’nun, Osmanlı’nın birliğine karşı davranışlarına kızdığından dolayı Osmanlıya sığınmış bir askerdir. Bahadır Yüzbaşı, kısa zamanda önemli işler başarır: "İbrahim Paşa başka birinin adını verdi: Bahadır Yüzbaşı’nın: Bizanslı’nın konuştuğu dili bilmesi de var Beyim" dedi. Karamanoğlu’nun yanında bu işlerin ustası olarak bilindiğini Sefil Ali söyler ki inanırım, Yeri Cennet olsun rahmetli babanızın uğrunda canını esirgememiş bir gönüldür Sefil Ali. Sanırım yirmisinde iken daha, belki yaşında yanılmış fakat genç iken, dedeniz Yıldırım Bayezid Han’ı tutsak çadırından, akrebinden kaçırmak için baş koymuş iki kişiden biridir, yüreğimize inanıyorsak Sefil Aliye de inanmalıyız. O der ki Bahadır Yüzbaşıya güvenelim.”(Sabır, s. 37)

Bahadır Yüzbaşı, başta Sultan Murad olmak üzere birçok kumandanın takdirini kazanır. Ancak Bahadır Yüzbaşı’nın hep asık suratlı olmasına çevresindekiler bir anlam veremez:"Ya bu Bahadır Yüzbaşı’nın yüzü neden gülmez? Bu surat neden asık durur? Bre sen Murat Bey gibi bir Beyin yanına çıkabil, sesini dinle, katında yoldaş ilgisi gör... yetme, kalksın bir de Bizans gibi bir yerde çası başı olmak işini versin sana Murat Bey... ben olsam kalkıp oynarım diz yere vurmacasını hay Bahadır yüzbaşı?.." (Sabır, s. 55)

Karamaoğlu'nun yakın adamı olan Halil Bey,sık sık Bahadır Yüzbaşı'yı kötüleyerek onu gözden düşürmek ister: "Alt yanı bir Karamanoğlu döneğiydi, bir Konya kaçkını ofarak gelip Osmanlıya sığınmış, Bizans'taki yerini sağlamıştı. Yedi göbek Osmanlıya mı güvenirdi millet sonradan Osmanlı olmuş bir Karamanoğlu döneğine mi?

En başarılı olduğu günlerde dahi bu dönecliği yüreğinde kazınması imkansız bir leke olup kararırđı; kimsenin aksini düşünmediğini bilse bile, sakladıklarını, günü gelince dönecliğini yüzüne vuracaklarını sanırdı. Kimsenin bilmediğı, sadece kendinin bildiğı bir sır... Bahadır Yüzbaşı, biraz da bu dönecliğinin acısında işine var gücüyle sarılıyor, sanki dönecliğinin üstüne üstüne gidiyordu." (Sabır, s. 323)

Mavi Yıldız, romanında **Sıddık İbrahim Paşa**, Sultan Murad Gazi'nin veziridir. En önemli görevi ise hazineden sorumlu olmasıdır. Sıddık İbrahim Paşa, hazineyi titizlikle korur. Osmanlı Devleti'nin hazinesinde paha biçilmez bir değere sahip olan Mavi Yıldız adlı pırlanta elmasa ayrı bir önem verilir.

Sıddık İbrahim Paşa'nın hanımı, Sırp Kralına, Osmanlının ihtişamını göstermek amacı ile bir geceliğine Mavi Elması kocasından ödünç almak ister. Sıddık İbrahim Paşa, Hanımı'nın ısrarına dayanamayarak Mavi Yıldız elmasını bir geceliğine emanet olarak verir. Mavi Yıldız görenler hayranlıklarını gizleyemezler.(s. 5,6,7,8,)

Sarayda yapılan kutlamalarda herkesin gözü Mavi Yıldız'ın üzerindedir. Gecenin ilerleyen saatlerinde Sıddık İbrahim Paşa'nın hanımı fenalık geçirerek bayılır. Bunun üzerine sarayda bir kargaşa, bir koşturma başlar. Bu kargaşadan faydalanan iki hizmetçi pırlantayı alarak kayıplara karışırlar. Durumu öğrenen Sıddık İbrahim Paşa, soğukkanlılıkla bir çözüm yolu bulmaya çalışır. Sultan Murad'ın en kıymetli hazinesi olan Mavi Yıldız'ın çalındığının duyulması, Sıddık İbrahim Paşa'nın sonu demektir.(s. 14,15)

Sıddık İbrahim Paşa uzun bir düşünceden sonra yakın aile dostu eski akıncı Gümüş Tekin'i yanına çağırarak olanları anlatır ve elmas bulmasını ister. Tecrübeli bir akıncı olan Gümüş Tekin, saraydaki hizmetçilerin ifadesini aldıktan sonra kaçan

iki kişinin peşine dūřer. Günlerce süren aramalar sonunda iki hizmetçi bir korsan gemisinde su st  yakalar. Mavi Yıldız'ı alan Gümüř Tekin, büyük bir gizlilikle Sıddık İbrahim Pařa'ya emaneti teslim eder. (s. 19, 20,116,117)

Mavi Yıldız romanında **Gülnihal**, Sultan Murad'ın vezirlerinden Sıddık İbrahim Paşa'nın hanımıdır. Gülnihal Hanım romanda hazinenin en değerli pırlantası olan Mavi Yıldız'ı ile canlandırılır. Gülnihal Hanım Sırp Krali esine, Osmanlının ihtişamını göstermek amacı ile bir geceliğine Mavi Yıldız kocasından ödünç almak ister. Sıddık İbrahim Paşa, Hanımı'nın ısrarına dayanamayarak Mavi Yıldız elmasını bir geceliğine emanet olarak verir. Mavi Yıldız Gülnihal Hanımın boynunda gören saraydaki konuklar hayranlıklarını gizleyemezler.

Sarayda yapılan kutlamalar sırasında herkesin gözü Mavi Yıldız'ın üzerindedir. Gecenin ilerleyen saatlerinde Gülnihal Hanım fenalık geçirerek bayılır. Bunun  zerine sarayda bir kargaşa, bir koşturma başlar. Bu kargaşadan faydalanan iki hizmetçi Mavi Yıldız'ı alarak kayıplara karışırlar. Gülnihal Hanım kendine geldiğinde Mavi Yıldız'ın boynunda olmadığını fark eder. Durumu  ğrenen Sıddık İbrahim Paşa, soğukkanlılıkla bir  z m yolu bulmaya çalışır. (s.15, 16)

Mavi Yıldız, romanında **Gümüş Tekin**, eski bir Osmanlı akıncısıdır. Sıddık İbrahim Paşa,  alınan Mavi Yıldız elmasının bulunması için aile dostları olan Gümüş Tekin'den yardım ister. Sıddık İbrahim Paşa, Gümüş Tekin'e olanları olduğu gibi anlatır. Gümüş Tekin vakit kaybetmeden göreve başlar. Sıddık İbrahim Paşa, Gümüş Tekin'in babasının silah arkadaşı olurdu. İki yıl kadar önce bir işi düşmüş, alınının akıyla o işi halletmişti. Ondan beri daha sık görüşürlerdi. (s.29)

Sıddık İbrahim Paşa dostu eski akıncı Gümüş Tekin'i yanına çağırtarak olanları anlatır ve elmas bulmasını ister. Tecrübeli bir akıncı olan Gümüş Tekin, saraydaki hizmetçilerin ifadesini aldıktan sonra kaçan iki kişinin peşine düşer. Günlerce süren aramalar sonunda iki hizmetçi bir korsan gemisinde su st  yakalar. Mavi Yıldız'ı alan Gümüş Tekin, büyük bir gizlilikle Sıddık İbrahim Paşa'ya emaneti teslim eder. (s.112, 114)

Denizler Ejderi romanında **Filiz Ahmet**, Turgut Reis'in çocukluk arkadaşı olarak karşımıza çıkar. Filiz Ahmet'in babasını Rodos şövalyeleri öldürmüştü. Anası da öldükten sonra yalnız kalan Filiz Ahmet, köyün sığırtmaçlığını yapıyordu. Filiz, Turgut'tan büyüktü, ama Turgut'un en iyi arkadaşıydı. Çok iyi anlaşıyorlardı. Filiz Ahmet de, babasını öldüren Rodos, asıl adıyla Senjan şövalyelerinden intikam almak için yerinde duramayan bir yiğitti. Turgut'un anlattıklarını dinleyen anasının, az kalsın aklı başından gidecekti. Turgut'u bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışır. Fakat Turgut, düşüncelerinden vazgeçeyeceğe benzemiyordu. Yeldirmesini başına geçiren Fatma Bacı, soluğu komşusu İmam Osman Efendinin yanında aldı. Derdini ona açar.. Turgut'la Filiz'in düşüncelerini ve Turgut'un ısrarını anlattılar. Onu dinleyen Osman Efendi, kaşlarını çatarak düşünceye dalarak: 'İşin ciddi olduğunu söyler.(s.16-26-36)

Şövalye Karl, Haçlıların efsaneleşen şövalyesidir. Turgut Reis ile kavgaya tutuşur. Anlatıcı bu heyecanlı anı şöyle işler: "Şövalye Karl, iri yarı, tuttuğunu koparır cinsinden, güçlü kuvvetli bir silahşördü. Ancak 25-26 yaşlarındaydı. Zırhlıydı. Turgut Reis de onun yaşındaydı. Zırhsızdı. Gömleğinin açık yakasından, sağlam ve kuvvetli göğsü gözüküyordu. Yay gibi bir vücudu vardı. İkisnin de sol ellerinde hançer, sağ ellerinde kılıç bulunuyordu. Silâhları seçme hakkını, Turgut Reis şövalyeye bırakmış; o da o devirlerde moda olan bu çift silahı seçmişti.

Askerlerden başka, halk da getirdikleri masalların, setlerin üzerine çıkmışlar veya pencereye üşüşmüşlerdi. Hepsi başlayacak olan dövüşü sabırsızlıkla bekliyorlardı. Şövalye Karl, yüksek sesle konuştu: 'Senyör Dragut,! Çarpışmaya başlamadan önce size şu teklifde bulunmak isterim: Sizi yenersem ve aldığınız yaralar öldürücü değilse, esirim olacaksınız. Sizi hayatınız boyunca, uşağım olarak kullanacağım.Bunu kabul eder mi siziz?..

Bu söz şövalyeleri ve orada birikmiş Hırısti-yanları müthiş sevindirdi ve heyecanlandırdı. Dragut, o meşhur korsan, şövalyenin uşaklığını yapacaktı ha? Bunu tasavvur eden heyecanla sarsıldılar.Taşkın bir sevinç ve büyük bir uğultu kapladı etrafı.'Yaşasın Şövalye Karl!...Haçın hizmetkarı yiğit silahşör!. 'Göster şövalyelerin ne olduğunu şu Dragut'al'Görsün bakalım denize benzerymiş kara?... Leventler

gölümseyerek, Turgut reisi şimdiden uşaklık yaparken tahayyül eden Venediklilere ve şövalyelere bakıyorlardı.

Turgut Reise gelince, tatlı tatlı gülümsüyor ve gürültünün kesilmesini bekliyordu. Nihayet ugultu yavaşladı, yavaşladı ve sonunda tamamen kesildi. Şimdi bütün gözler Turgut Reise dikilmiş, onun ne söyleyeceğini duymak için dikkat kesilmişlerdi. Turgut Reis: ‘Bir Türk’ün uşak olduğu görülmemiştir Karl. Fakat yine de eğer beni yenersen ve ölmezsem, senin esirin olurum. Bu bir Türk sözü. Ama şunu da bilesin ki Allah’ın izniyle ben galip geleceğim seni öldürmeyeceğim. Sadece esir edeceğim.Fidye-i necatın gelince seni serbest bırakacağım. Çünkü senin gibi binlerce şövalye uşağım var. Ha bir fazla olmuş, ha bir eksik. Uşağım olmakla bana bir şey kazandırmazsın. Bu söz ustura gibi keskin ve sertti. Turgut’un müthiş zekâsını ortaya koyduğu gibi; şövalyeleri de paçavraya çeviriyordu.

Bu sözler üzerine, o zamana kadar soğukkanlılığıyla tanınmış olan Şövalye Karl, kendini tutamadı, bir savaş narası atarak, çılgın gibi saldırdı. Turgut Reis, besmele çekerek bunu çeldi. Şimdi o kadar insandan çıt çıkmıyordu. Sadece birbirine çarparak şakırdayan kılıç ve hançerleri sesleri duyuluyordu. Çelik şakırtılarına ayak patırtıları ve iki hasmın derin solukları karışıyordu. Hançerler ve kılıçlar kıvılcımlanarak kalkıp inmekteydi.”(s.96, 97,98)

Darağacı romanında karşımıza çıkan **Korkusuz Jan**, Niğbolu Savaşı’nda esir olan Frenk komutanıdır. Esir komutan Türklerde gördüğü hoşgörü ve ilgi karşısında, ön yargılarından kurtulmuş bir şekilde şunları söyler: “ Sizin kan döken, ülkeleri talan eden dininden olmayanı soyup soğana çevirdikten sonra ezip yok eden biri olmadığınızı gördüm. Bizlerden çok üstünsünüz, üstünlüğünüzü anladım. Tutsaklığım bana zenginliğin beş para etmediğini insanlığın binlerce filorin altından da değerli olduğu bir ülkenin varlığını öğretti. Bu yüzden hayıflanmıyor, tutsaklığımı şükrediyordum. Tutsaklık sizin yanınızda ise şerefli. Sizin tutsağınız olmak insana onur veriyor. Fakat ülkeme dönmek zorundayım. Bu dönüşü başlangıçta düşündüğüm vakit ürperirdim; Fransa’ya hangi yüzle dönerim, yurttaşlarıma yüzüne nasıl bakarım? Derdim. Şimdi başım dik, daha yücelmiş dönüyorum. Çünkü sizi gördüm, dostluğunuzu kazandım. Size karşı bir daha kılıç

çekmeyeceğim, düşmanlık için atla veya yaya, üzerinize yürümeyeceğim. Aksini yaparsam dünyanın en soysuz insanı bilineyim. Rab İsaya yemin ederim ki size karşı elime hiçbir silâhı almayacağım. Şimdi izin vermek lütfunda bulunursanız, size hoşça kalın demek ve ülkeme üzümlere dönme istiyorum. Yüce padişahın dileğim budur.”(Darağacı, s. 32)

Şehzade Selim, Şirpençe, Mısır’a Doğru romanlarında daha çok tarihî şahsiyetler işlendiğini görürüz. Yaratma şahsiyetlerin romanlardaki işlevi pek belirgin değildir.

Sarioğlu, Osmanlı akıncısı olan Hüseyin Ağa’nın oğludur. Küçük yaşta babası ile beraber Osmanlılar hesabına haber toplamaya başlamış ve hayatı boyunca bağlılığı devam etmiştir. Çok iyi ata binip kılıç kullanan Sarioğlu, uzun boylu, zayıfça ateşli ve aceleci bir yapıdadır. Casusluk ile ilgili bilgi sahibi olmuştur. Şah İsmail’in Osmanlılar içinde kurduğu casusluk teşkilatını ortaya çıkarmıştır. (Şehzade Selim, s114,115)

Orhan Bey, yapı ve karakter itibarıyla Malkoçoğlu’na benzer. Şehzade Selim’in yakın arkadaşı ve komutanıdır. Trabzonda hizmetine girmiş ve vefatına kadar hizmete devam etmiştir.

Şahsi menfaat, makam ve mevki peşinde koşmayan Orhan Bey, bütün hizmetini milleti ve dini için yapmıştır. Yavuz Sultan Selim’in maddi desteklerini kabul etmemiştir. Onun yanında kalıp milletine hizmet etmeyi makam ve mevkiden üstün tutmuştur.(Şehzade Selim, s.11,187)

Hüseyin Ağa, elli yaşında, uzun boylu, geniş omuzlu güçlü ve çevik Osmanlı habercisidir. Çok iyi ata biner ve kılıç kullanır. Genç yaşta Yavuz’un hizmetine girmiş, ona hizmeti dinine ve vatanına hizmet bilerek+ hayatı boyunca haberciliğini yapmıştır. Şah İsmail’in bütün faaliyetlerini ananda Hasan Can’dan öğrenip Yavuz’a ulaştırarak seferlerin kazanılmasında önemli rol oynar.(Mısır’a Doğru, 219, 220)

XVI. Yüzyıl:

Kıbrıs Kanı, romanında **Bragadin** Kıbrıs kalesinin komutanı olarak karşımıza çıkar. Acımasız bir kişiliğe sahip olan Bragad'ın çok sayıda insan öldürdüğünü öğreniriz. Anlatıcı Bragad'ini şöyle tanıtır: “ Magosa'nın komutanı Bragadin, Rum asıllı bir papazın oğluydu. Orduya nasıl geçtiği ve kalenin kumandanlığına nasıl geldiği de pek bilinmiyordu. Son derece gaddar yaradılışlı, inatçı, kan dökmekten zevk alan, pos bıyıklı bir adamdı. Babasının Girit'te papazlık yaptığı söyleniyordu.

Papaz Yorgionos, mazisi son derece karanlık bir insandı din adamı olmasına rağmen, devlet işlerine burnunu sokar, iki de bir Girit'te ortalığı karıştırırdı. 33 yıl önce Barbaros Girit'e akın yaptığı ve 15 bin esirle bir çok ganimetler ele geçirdiği zaman Yorganos bir kilisede piskopos idi. Ganimet ve 700 esir bulunan bir Türk gemisine gece vakti gizlice girmiş, barut fiçilerinden birini ateşleyerek geminin batmasına ve içindekilerinin havaya uçmalarına sebep olmuştu.. Oğlu Bragadin o zaman henüz 10 yaşlarındaydı ve bir Çingeneden dünyaya gelmişti. Gayri meşru olarak doğduğu için de kilisenin bir odasında gizli olarak büyütülmüş ve babasının verdiği terbiyeyle(!) yetişmişti. Bragadin'e öğretilen tek şey, adam öldürmek, kan akıtmaktı. Manyak ve psikopat bir karaktere sahip olan Yorganos, oğlunu kısa zamanda istediği şekilde yetiştirerek Kıbrıs'a şövalye olarak girmesini sağladı. Bragadin de babasına layık bir insan olduğunu ispatlayarak Magosa kalesi komutanlığına kadar yükseldi.

Bragadin, Arsenal burcundaki dinamit infilakında, Burç muhafızıyla elli kadar askerin öldüğünü haber alınca, küplere binmişti. Hele infilakın sabahında Türklerin taarruza geçmeleri, asabını büsbütün bozmuş, ne söylediğini bilmez hale gelmişti. Karargâhında topladığı kumandanlara adeta ateş püskürüyordu.”(Kıbrıs Kanı, s.28, 29)

Romanda Türk komutanı olan **Ferhat'ın** başından geçen maceralarını öğreniriz. Ferhat Kıbrıs Kalesi'ni almak için mücadele eden cesur bir şahsiyettir. Ferhat Kıbrıs Kalesi'nde yaptığı mücadelede sevgilisi Suzi'nin büyük desteğini alır. Ferhat, savaşta yaralandığında Suzi'nin ailesine sığınır: (Ferhat): “İçeri girerken kolumun sancısı size yardım etmeme engel oluyor, dedi. Bu ağır kapıları açmak

da bir mesele. Genişçe bir odaya girdiler. Oda, bir şamdandaki bir kaç mumla aydınlanmıştı. Genç kız, Ferhat'ın yüzünü ilk defa aydınlıkta görüyordu. Yağız bir çehresi vardı. Sol kolu kan içindeydi. Sıkıca tuttuğu yaralı kolundan sızan kanlar, parmaklarının üzerinde yuvarlanarak yere damlıyordu. Suzy'nin, mum ışıklarının aydınlattığı yüzünde acıma çizgileri belirmişti. ‘Çok kan kaybettiniz galiba?’Eh, oldukça. Bu sırada, odaya Suzy'nin annesi telâşla girdi; İhtimal öteki odadan konuşmaları dinlemişti.

‘....Böyle durumlarda daima yanımda bir dinamit lokumu bulundurmak âdetimdir. Arkadaşlarıma eziyet ederlerken maalesef elim kolum bağlıydı. Bu yüzden de zavallı arkadaşlarıma yardım edememiştim. Fakat arkadaşlarımdan sonra sıra bana geldiğinde, Türk kuvvetlerinin miktarı ve hücum hazırlıkları hakkındaki planlarını söylemem için, ellerimin kollarımın çözülmesinin şart olduğunu ileri sürdüm. Aptallar, serpuşumda dinamit lokumu taşıdığımı ihtimal vermediklerinden dediğimi yaptılar. Ben de bir hamlede serpuşumdaki dinamit lokumuna yapışarak, yanıma yaklaşmamalarını, dinamiti ateşleyeceğimi söyledim. Buna yalnız bir yürekli muhafız çakmaklı tüfeğini ateşlemesiyle cevap verdi. Kolumdan yaralandım, ama aldırmadım. Birden fitili ateşliyerek dinamit lokumunu üzerlerine fırlattım ve kalenin merdivenlerinden koşarak inmeye başladım. Bu sırada dinamit lokumu İnfilâk etti. Tek kurtuluş yolum siz olduğunuz için de ben de evinizin yolunu tuttum muhterem Sinyor Don Jose.

Don Jose, Ferhat'a yaklaşarak omuzundan tuttu.‘Pek iyi etmişsiniz. Ferhat Bey, Tanrı yüzünüze gülmüş. Üstelik üzerinizde serdarınızın bana yazdığı mektup bulunsaydı, benimle beraber, karımın ve kızımın da başı derde girerdi. Merak etmeyin Sinyor, mektubu yok etmenin çaresini bulurdum. Dostlarımıza hiçbir zaman kötülük gelmesini istemeyiz.” (s.14,27)

Ferhat büyük tehlikeleri göze alarak Kıbrıs Kalesi’ne girmeye çalışır: “Ferhat, kaleye girdiği gizli ve dar geçide vardığı zaman soluk soluğaydı. Şimdiye kadar kendisini gören olmamıştı. Geçitten sürünerek kalenin öbür tarafına çıktı. Türk kalyonlarını limanın önünde görünce kalbi sevinçle ürperdi. Karargâha kadar üç kilometrelik bir yolu vardı. Kalenin hendekleri su, ceset ve top gülleleriyle doluydu.

Bazen bir Türk, bazen de bir Venedikli ölünün üstüne basarak ilerlemeye başladı. Burçlarda Türk donanmasının topçu mevzilerini gözetleyen tek tük Venedikli muhafızdan başka kimse gözükmüyordu. Magosa kalesinde derin bir sessizlik vardı. Yalnız bu sessizliği kalenin duvarlarına tırmanırken vurulup su hendeklerine düşen ve henüz ölmemiş olan T ü r k askerlerinin iniltileri bozuyordu.”(s. 132)

Ferhat’ın gece gündüz demeden mücadele ettiğini öğreniriz: “Ferhat, sırtında yaralı askerle üç kilometre ufaktaki Serdarın karargâhına ulaştığı zaman bitkin bir haldeydi. Yaralı askeri nöbetçiye teslim ettikten sonra, doğruca Serdar’ın çadırına gitti. Çadırın kapısında bekleyen nöbetçiye Serdar'a çok önemli bir haber getirdiğini ve hemen uyandırılmasını söyledi.

Yarım saat sonra usta yüzücülerin limandaki kalyona ulaştırdığı haber sonucunda, bütün topların ağzı. Anadruzzi burcunun mazgallarına yönelmiş, mevzilenen toplar da aynı hedefe çevrilmişti. Bir fedai yüzücü asker de, Andruzzi burcunun mazgalları üzerinde duruyor ve su kabağı giymiş düşman casuslarının mazgaldan geçişini bekliyordu. Gece zifiri karanlıktı, göz gözü görmüyordu. Gökyüzünde kümelenen bulutlar, gittikçe alçalıyor, rüzgâr da hızını artırıyordu.”(s. 133)

Ferhat, Kıbrıs Kales’nde kahramanca savaşarak şehit olur. Suzy, Ferhat’ın ceseti ile karşılaşır. Anlatıcı bu durumu şöyle işler: “Suzy, nice sonra gözlerini açtığı zaman, yanında uzanmış kanlar içinde yatan iki erkek buldu. İkisinin de kafası koparılmıştı. Bir an dehşet içinde kaldı. Sonra sanki rüyadaymış gibi doğruldu. Bu başı kesik vücutlardan biri Ferhat’ın, öbürüsü de babasınındı. ‘Hayır, olmaz, olamaz! diye feryat etti. Rüya görüyorum herhalde. Elini başına götürdü. Rüyadaydı muhakkak. Yoksa çoktan çıldırmalıydı. Odanın içinde kimse yoktu. Az önce gördüğü şövalye İle üç muhafızı nereye gitmişti acaba?

Gördüğü dehşet verici manzaradan taş kesilmişti. Kâbus mu görüyordu? Sevgili Ferhat’ının başı neredeydi? Ya babasınınkı? Babasını, gece yarısı Bragadin iki muhafızla çağırtmıştı... Ağır ağır doğruldu. Başları kesik kanlı cesetlere bakarken birden midesi bulandı. Öğürmeye başladı. Başı da dönüyordu. Ama uykudaydı

herhalde... Yalandı bütün bunlar, hayaldi... Sevgili Ferhadının kılıcı kınında duruyordu. Fakat kan içindeydi...(s. 169, 170)

XIX. Yüzyıl:

Kartal Yuvası, romanında Türk asıllı olduğunu sonradan öğrenen Rus komutan **Panov'un** içinde bulunduğu duruma kısaca temas edilir: “Panov kımıldayamıyordu. Şuayıp Molla gibi başını dikleştirip, göğsünü gererek Ben Türküm” diye avaz avaz bağırmak istiyordu. İstiyordu ya, genzine tıkanan demir yumruk ses çıkarmasını engelliyordu. Sadece hıçkırabiliyordu. Anlaşılmaz bazı şeyler söyledi. Şuayıp Molla onu kolundan tuttu, çekti. Bir yamçı'nın üstüne birlikte oturdular.

Sen de bizdensin, aramızda senin de yerin var, mücadelemiz babanın mücadelesi olduğu kadar senin de mücadelen sayılır. Şimdi söyle bakalım, bu kutsal mücadeleye aramızda mı devam edeceksin, yoksa Rusların içine karışıp görevini orada mı sürdüreceksin?

Panov'a bu soru bir saat önce sorulmuş olsaydı dünyanın en zor sorusu addeder, büyük ihtimalle Rusların arasına döneceğini, Türklere de asla hizmet etmeyeceğini, anasının milletinden olduğunu, bazı alışkanlıklarını terk edemeyeceğini söylerdi belki, Peki şimdi niçin uzun uzun tereddüt ediyordu? Niçin bunları sıralayamıyordu bir çırpıda? Gayet basit. Damarlarında babasının kanı dolaşıyordu. Bir parça Rus ekmeğiyle karışık da olsa kan o kandı.” (s.88, 89)

Yoldaki Adam, romanındaki **Mahmut**, arpacılık yapan bir esnaf olarak bilinir. Aynı zamanda padişaha karşı olması ile de tanınır. Mahmut altına hasır bir sandalye çekmiş, dükkânın önüne oturmuştu. Köye giden babasını, bir de her akşamüstü yokuştan aşağıya inen kupayı düşünüyordu. Mahmut arpacılık yapıyordu; babası köye gittikten sonra dükkânı tamamen ona bırakmıştı. Horhor'dan inen kupa da, sanki babasının gitmesini bekliyormuş gibi sık sık dükkânın önünde durmaya başlamıştı. Arabacı yere atlıyor, Mahmut'u kolundan tutup içeri sokuyor, bir miktar arpa, kepek ya da saman tarttırıyor, sonra hiç pazarlığa girişmeden parasını verip çıkıyordu.

Bir defasında Mahmut, arabacı arpaları arabada oturduğu yerin altına yerleştirirken, kupanın perdesinin aralandığını, yüzü açık bir kadının kendisini seyretmekte olduğunu farketmişti. Mahmut'un görebildiği kadarıyla güzel bir yüzdü bu.

Mahmut bu olayı hiç kimseye anlatmamıştı. Korkmuştu âdeta. Bir kadının yüzünü görmenin heyecanı onu âdeta büyülemişti. İşte o günden beri kupayı hep arar olmuştu. Yaşantısı basitti Mahmut'un. On yıl evvel Erzurum'un bir köyünden İstanbul'daki babasının yanına gelmişti. Şimdi yirmi iki yaşlarında vardı. Al çuhadan cepken, al çuhadan şalvar giyerdi. Yanakları da al aldı. Yine de bu on yıl, Mahmut'a epeyce şeyler öğretmişti. Çalkalanan bir şehrin içinde anlamaya çalıştığı birçok olaylar oluyordu. Hürriyet denen bir lâf dolaşıyordu ortalıkta. Padişah Abdülâziz'in ardından lâf edenler bile çıkıyordu. Genç Osmanlılar adıyla birileri Avrupa'ya kaçıp sadr-ı âzamlara, hattâ padişaha kafa tutuyorlardı. Doğrusu Mahmut zaman zaman bu adamlara kızılıyordu koskoca bir padişahı beğenmemek kimin haddine düşmüştü?(s. 7,8)

Mahmut, gençliğin verdiği heyecan ile padişah karşıtlarının eylemlerine katılır. Bunun üzerine konaktan kovulur ve tutuklanır. Kendisiyle beraber tutuklananlar Sinop'a sürülür. Mahmut'a, paşanın adamları karısından boşandığına dair zorla bir yazı imzalatırlar. Mahmut belli bir süre sonra Osmanlı-Rus savaşına katılır. Plevne'de Osman Paşa ile birlikte savaşır ve yaralanır. Mahmut, savaştan sonra tekrar İstanbul'a döndükten sonra Balkanlardan göçmüş bir ailenin kızı olan Nazlı ile evlenerek yaşamını sürdürür.(s. 68, 69, 116,182)

Küçük Osman Paşa'nın kızı olan **Ferhunde**, Mahmut ile tanışarak onunla evlenir. Anlatıcı, Ferhunde'nin, Mahmut'a olan yakınlığını dile getirir: "Bir hışırtı duyunca başını çevirdi, adeta gözlerine inanamadı. Arabacı kenara çekilmişti, karşısında bir kadın duruyordu. Bu kupadaki kadın olacaktı. Açık yaşmak giymişti, tülbent! İnce ve şeffaftı. Yaşmağının alt kısmını açmış, dudaklarını, burnunu meydana çıkarmıştı. Yaşmağını üst kısmını, alnının kenarlarından tutturmuştu. Şakaklarından siyah saçlarının küçücük iki teli kıvrılarak dışarı çıkmıştı. Feracesinin yaka kısmı dantelli idi.

‘Mahmut Efendi, müsaade eder misiniz?

‘Müsaade mi, size mi?

Mahmut nerede ise çökecekti, anlayamıyordu, aklı almıyordu! Ona, İstanbul’un fethanlarından sakın demişlerdi; yine de bu kadarını hiç düşünmemişti. Karşısındaki kadın hem yüzünü açmıştı, hem de bir yabancı erkekle çekinmeden konuşuyordu! Şu arabacı denen adam da ses etmeden onları seyrediyordu. Hani kendi köylerindeki kadınlar pek öyle erkeklerden kaçmazlar, yüzlerini göstermekten pek kaçınmazlardı ama, burası İstanbul’du büyük şehirdi; olmazdı ki.’Mahmut Efendi, sizi rahatsız etmedim ya?’Beni mi? Dükkanınızın içini göreyim, nasıl yaşadığınızı anlayayım demiştim de.’Buyurun! Buyurun!...Görülecek neyimiz var ki bizim?(s.9, 10)

Küçük Osman Paşa’nın kızı Ferhunde, Mahmut’a aşık olur.Babasının karşı çıkmasına rağmen Mahmut’u zorla konağa damat yapar.Fakat saraya yakın olan bu konak Mahmut’a huzur getirmez.(s.26, 27)

Ferhunde, kocası Mahmut ile mutlu bir aile hayatı yaşarlar: “Ferhunde kıpırdadı; bu sefer sırt üstü döndü. Elleri yorganın üzerindeydi; rüya görüyor olmalıydı, parmakları bir açılıp bir kapanıyordu. Dışarıda gün yeni doğmuştu. Mahmut inanmıyordu. Evlenmiş, Osman Paşa konağına kapılanmış, Ferhunde’nin kocası olmuştu!... Ne çabuk geçmişti vakit; iki haftadan beri bu konağa girip çıkmıştı!...

Uşak vardı, kalfa vardı, bahçıvan vardı. Çeşit çeşit arabalarla istedikleri yere gidip geliyorlardı. El öpüyorlar, saz dinliyorlar, sonra da odalarına çekiliyorlardı. En rahat, en zevkli saatler o andan itibaren başlıyordu Mahmut için! Ferhunde biraz nazlandıktan sonra bırakıyordu Mahmut’un kollarına kendini. Konuşmuyorlardı.Kız Mahmud’u dinlemek istemiyordu. Sanki kocası onu kucaklarken birkaç laf söylerse duyguları sönecek, birileri aralarına girip, bu aşkı baltalayacak sanıyordu.

Kadın kolundan tutup uzaklaştırıyordu Mahmut’u kalfadan heremağasından, kahyadan, hatta annesinden babasından... Bazen piyanonun başına geçip kocasına birkaç parça çalmaya çalışıyor, onun hiç ses çıkarmadan dinlediğini görünce hemen

vazgeçiyor, ‘Mutlu musun? Diye soruyordu. Alışacaksın; ben yanıdayım!...Canın sıkılmıyor ya ?”(s.28)

Bizim Diyar, Ali Bey, Gülsüm Ana'nın kocası, Rıfat'ın da babasıdır. Çevresinde saygı gören, Osmanlı beyidir. Yörenin zengin ailelerinden Abdullah Bey'in oğlu olan Ali Bey'in toprakları oldukça fazladır. Padişaha, devlete saygılı bir şahsiyettir. Ali Bey, Balkan Savaşları sırasında öldürülür.

Ali Bey, çocuklarına karşı sert ve katı bir şahsiyet olarak tanınır. Rıfat'ın babası, Ali Bey, oğlu Rıfat'ın, toprakla uğraşmasını, malına mülküne sahip çıkmasını arzular. Rıfat da asker olmayı ister. Ali Bey, oğlunun hassas yapısını bildiği için askerlik mesleğine sıcak bakmaz : “Ali Bey Rıfat'ın askeri mektebe gitmesine istekli görünmüyordu. “Ben göçüp gidersem şu toprağın, şu mülkün başına biri gerekli. Hem de oğlumuz taşkın, deli bir oğlandır. Emir altında durmaz, itaat etmesini bilmez.’

Aşılmaz bir uzaklık vardı aralarında. Gür sesi avluyu, selamlığı doldurduğunda Rıfat hemen siner, durulurdu. Sıbyan mektebine başlayacağı gün kaçırvermişti konaktan. Ötede bir karağaç vardı, onun ardına gizlenmişti. Anası yufka açıyordu o gün, hocalara samsa gönderecekti. Koça gülüyordu.” Falakaya yatıracaklar seni.”diyordu. Ortadan kayboluşuyla, konaktakilerin telaşlandığı belliydi. Dadası Nuriye Hanım yeldirmesini sırtına çekmiş, sağa sola koşup duruyordu. Sonra Koça çıktı ortaya. Atını o yana sürdü. Gelip buldu Rıfat'ı. Kocaman ellerini uzatıp sevsin mi bir düşündü. Kaçmakta ne fayda var bre?” dedi. O koca sarıklı hocalardan ders göreceksin. Bir pösteği üzerine oturup elif ba öğreneceksin. Ali Bey'in oğlusun. Sana sopa vurulmaz.”(s. 8, 9)

Rıfat Gülsüm Ana ile Ali Bey'in oğlu olan Rıfat, küçük yaşlarda memleket meseleleriyle ilgilenir. Asker olan Rıfat savaflara katılarak başarılar elde eder. Gülsüm Ana oğlunu övücü bir ifadeyle tanıtır: “Rıfatım bu yerlerde seni kim durdurabilir? Yüksek dağların keskin ayazı gibi titretirsin gavuru. Battal Gazi'yi öğreneli, şimdiden kendini bir yiğit bilmektesin. Zabit olup, şunca eşkıyanın hakkından gelesin ha? Osmanlının ayağı kurtuldu kurtulacak Rumeli'den. Gülsüm

Ana böyle söylediydi. Bu ses yeri göğü tutar gibiydi. Dualı hoş sözdü. Hem onun sesi duyulmadan Usturumca'da gün ışımazdı. Çağırın, seven, birleştiren bir ses...” (s. 7)

Rıfat'ın, Rıza Hocadan aldığı özel dersler oldukça verimli geçer: “ O yaz Rıza Hoca'ya nasıl da alışmıştı Rıfat... Geldiğinde bir pencere dibine otururlardı... Ders dışında, Hoca kendi çocukluğundan söz ediverirdi ya da Rıfat'ın güleceği bir şeyler anlatırdı. Böylece bezip sıkılmazdı çocuk. Bazen de onun, küçük ahşap evine giderdi. Çıngıraklı bahçe kapısından girince tavukların sağa sola kaçışmaları, Advie Hanım'ın onu yürekten, coşkunca karşılayışı, aç olup olmadığını soruşu, köpüklü ayranlar getirişi, küçük Zeynep'in ikide bir ders görülen odaya girmek isteyişi, engellenince ağlaması, sonra dayanılmayıp bir köşeye oturtulması, bütün bunlar hoşuna gidiyordu. Bir gün sofraya zamanına rastlamıştı gidişi. Yere serili yaygı üzerinde kırmızı biberli tarhana çorbası içiliyordu. Rıfat aç değildi. Ama onların çorbayı iştahla kaşıklamaları, arada bir durup şükreder bir görünüşe bürünmeleri, o yetinme, tokluğunu unutturmuştu çocuğa. Eğer sofraya baklavalarla, kuzu kızartmalarıyla donanmış olsa, bunca istek duyamazdı Rıza Hoca.” (s.27)

Subay olan Rıfat, Türk insanının içinde bulunduğu durumu babası Ali Bey'e açıklar: “Bir arada yaşamaktayız derken aramıza eşitlik getirir sözün. Oysaki zulüm görmektediriz. Sesimizi işittiremeyiz kimseye. Bizi büyük devletler suçlar durur. Bu konaklar yağmalanmadıysa şaşmalıyız. Gayri bizim hükmümüz geçmiyor bu topraklarda. İşte istediğimiz eşitlik budur baba. Toprağımızı huzurla ekelim köyümüzde korkusuzca barınabilelim. Sınır köylerinde nice isimsiz mezarlara rastlamadım. Nice yıkık minareler terkedilmiş evler ezan sesini silip atmış yerler gördüm. Yollarda göç eden insanlarımızı gördüm.”Çeteciden kaçıyoruz” dediler. Nasıl hükmümüzün hala geçtiği söylenir? Buralar kimlere terkedilmiştir? Aç, yorgun, bitkin bir asker. Domuz çiftliklerinde beslenen ve Makedonya için yemin eden bir çeteciyle baş edebilir mi? Ecnebi zabıtların kol gezdiği bu yerlerde Türklükten, sahipliğimizden söz edilebilir mi?”

“...Bu topraklar elden gidiyor baba, anlamıyorsunuz. Çayırın yeşili, ağacın meyvesi bu konağın sağlam çakılmış çivisi, ince ince akar sularınız. Dönüp duran

değirmenleriniz sizi aldatmasın. Gayri, Ali Bey adı eskisi gibi titretmiyor kimseleri. Gözünüz açılsın. İyice bakın. Müfettişler, yabancı komiserler ve zabıtlar, valilerimiz Rumeli için oynanan oyunda el ele vermişler. Ali Bey kimin umurundadır artık?”(s.105, 130)

Gülsüm Ana, Ali Bey’in hanımı olan Gülsüm Ana’nın, savaşlardaki acıları ve sıkıntıları yaşadığını öğreniriz. Kocasını Ali Bey’in öldürülmesi ile beraber İstanbul’a yerleşir. Gülsüm Ana’ torunlarını, şadırvana götürdüğünde roman kahramanlarından Rusçuklu Kazancı Mustafa Bey ile karşılaşır. Bu karşılaşma esnasında Gülsüm Ana’nın yaşam macerasını da öğreniriz. Anlatıcı bu durumu şöyle ifade eder: “..Kazancı Mustafa Bey şadırvanın çevresindeki çocukları önce azarladı. Çocuklar durulup uzaklaştıklarında içinde bir eziklik duydu. Belli ki Rumeli’den gelmeydi bunlar. Suyu hasretle ellerini uzatıyorlar, gülüşmeleri bir başka. Geniş ovaların yeşilinden, çiçeğinden kopup gelmişler. Oralarda olduğu gibi atlı arabalarla bir baştan bir başa gezinmenin, su kıyılarında ormanlara varmanın tadını çoktan kaybetmişler. Gariplik duyar olmuşlar her uyanışta, her yatışta. Çöken karanlığı ürküntüyle karşılar olmalılar. Gözleri Ahmet’e ilişti. Yürürken acı çeker gibi. Rengi atık, bol bir mintan giydirmişler üstüne. Belinde bir kuşak. Eğilip omuzlarından kavradı.

'Sen nerelisin bakayım adın nedir?

Ahmet’in yüzünden bir korku gelip geçti. Akları mavimsi bu iri kahverengi gözler, içindeki sızıya bir sevgi ekledi. Gülsüm Ana değneğine dayanarak yakınlarına geldi. Adam yeniden sordu. 'Adını deymeyecek misin bana?

'Adı Ahmet'tir, dedi Gülsüm Ana. Torunumdur o benim. Kazancı saygılı görünüşle sordu.: 'Rumeli'den mi gelmişsinizdir? Yaşlı kadın avlunun güneşli köşelerinde gezdirdi bakışlarını. Acıya alışmış, dertleri kabullenmiş bir hali vardı. Güneş, İstanbul ve arkasında Balkanlar..

'Elimizi kolumuzu sallayıp da gelmedik ya! Koparıldık toprağımızdan. Kazancı Mustafa'nın yüzüne gölge düştü. İçini çekti. 'Biz de doksan üç

göçmeniyiz. Yola çıktığımızda ben çok küçükmüşüm. 'Nerelisin sen? Rusçukluyuz ana..' (s.218, 219))

Nefret Köprüsü, romanında **Mustafa Efendi**, Erzincan'ın, Eğin kasabasının en zenginlerindendir. Katır kervanları ile Erzincan'a, Giresun'a yolcu, götürüp getirirdi. Mustafa Efendi'nin en büyük ideali, oğlu Reşat'ın İstanbul'a gidip tıbbiyede okumasıydı. Fakat bu isteği gerçekleşmez. Bunun üzerine, kendisini hayır işlerine adanarak, ihtiyaç sahiplerine yardımcı olur. Ermenilerin yaptığı baskınlarla her şeyin alt üst olduğunu gördükçe üzüldür. Geçmiş yıllarda, Eğin kasabasında görülen coşku ve hareketliliğin zamanla kaybolduğunu görünce derinden etkilenir.(s.11, 111)

Mustafa Efendi, kasabada halka yapılan zulümlere karşı koymak için, yöredeki halkı teşkilâtlandırarak, gece baskınları düzenletir. Ancak, Ermenilerin yaptığı katliamları önlemeye gücü yetmez.(s.224)

Reşat, Mustafa Efendi'nin on sekiz yaşındaki oğludur. Komşu kızı Güllü'ye sevdalıdır. Babasının istemesine rağmen gitmeyip babasına işlerinde yardımcı olur. Reşat'ın ısrarına dayanamayan Mustafa Efendi, oğlunu evlendirir: "Üç gün üç gece yapılan düğünde Reşat Güllü'süne kavuşuyordu. Hele son geceki düğün alayını bütün Eğin aylarca unutmadı. Alay atlarla gelini götürmeye gelindiğinde, evin önünde yüzlerce kurşun sıkılmıştı havaya.. " (s.57) Reşat, Ermeni işgallerinin artması üzerine, Yüzbaşı Nuri'nin birliğine katılarak Ermenilerle mücadele eder. (s.222)

Hacer, Mustafa Efendi'nin, kızıdır. Otuz yaşındadır. Ancak oldukça yaşlı gözükür. Sağ ayağı sol ayağına oranla incedir. Bir koltuk değneği ile yürümeye çalışır. Bedenindeki özürlü durum onu zamanla bunalıma iter. Buna rağmen, mücadelecı bir yapıya sahiptir.

Ermeni çeteleri, gece yarıları evlere ani baskınlar yaparak, çoluk çocuk demeden işkence ederlerdi. Yine böyle bir gece yarısında Hacer ve çocukları uyandırılır. Düşman baskınından korunmak için, kendi evlerini belirli bir süre terk etmek zorunda kalırlar.caklardı. Hacer, çocukluğundan beri, düşman baskınından kaçarak yaşamaya alışır.(s.131,132)

Osmanlı komutanlarından **Yüzbaşı Nuri**, I. Dünya Savaşı'ndan sonra birlikleri ile beraber Erzincan y ve çevresinde, Ermeni işgalcilerine karşı koyar. Yıllarca, bu mekânlarda kalan Yüzbaşı Nuri halkla bütünleşerek onların acılarına ve sıkıntılarına yardım eder. Zaman zaman, gece baskınları düzenleyerek, Ermeni işgalcilerine büyük darbeler vurur.(s. 145, 147)

Kamber, Eğin dağlarında yol kesip, haraç alarak zengin olan bir eşkıyadır. Kamber, sevdiği Fatma'yı almak için kızın babasına yüklü bir miktarda başlık parası ödedikten sonra görkemli bir düğün yapar. Sevdiği Fatma'yı babasından istemeden önce kol başına ve ağalara itibarlarına göre hediyeler göndererek itibarının daha da artmasını sağlar.

Kısa sürede Karabatgil'in Levon'u Kamber adı ile Doğu Anadolu dağlarının taşsız kralı haline gelir. İtibarının zirvesine vardığında sevdiği kızı Fatma'yı araya elçiler koyarak ister. Başlık olarak Fatma'nın babasına 500 davar 50 inek ve otuz katır yükü çeşitli eşya götürür. Daha sonra görkemli bir düğün ile dünya evine girer. Verdikleri eşyaların hepsi yaptığı gaspların ürünleridir.(s.251)

Hacı Hafız Ağa, Eğin kasabasının en zenginlerindendir. Şirzi köprüsünü her yıl kiralayarak, halktan köprü geçiş ücreti alır. Hafız Ağa, çevresine topladığı adamları ile, kasabalıya büyük zulümler yapar. Parası olmayanları, kadın çocuk demeden işkence yapar. Menfaati için Ermeni işgalcileri ile işbirliği yapmaktan çekinmez. (s.117)

Altı Parmak Murtaza, etrafta topladığı eşkıyalarla beraber kasabalıya zorbalık yapar. Zaman zaman Ermeni işgalcileriyle birlik olup evlere baskın düzenler: "Altı Parmak Murtaza dışarıda tellâlları bağdır. Hep erkekler on beş yaşından yukarı mektebe toplansınlar. Her kim gelmezse, yoklamada bulunduğu gibi öldürülecek' denilmekteydi. Duvarları siper alarak amcamın evine vardık. Onlarda çoluk çocuk ağlaşıyorlardı. Yukarı çıktığımızda pencere aralığından yola baktık. Babamın eline kalın bir sopa vermişler.(s.131,) Altı Parmak Murtaza, Yüzbaşı Nuri tarafından yakalanarak cezalandırılır.(s. 135)

Papaz Vahan, Ermeni olan papaz, yıllarca Eğin’de yaşamış, Türk halkı ile içli dışlı olmuş bir Türk dostudur. Ermenilerin yaptıkları taşkınlıklara engel olduğu için öldürülmüştür.(s.212)

Artin Efendi, Ermeni bir tüccardır. Ermeni işgalcilerin teşkilâtlanması için maddi destekte bulunmuştur. Artin, yerli halkı da yanlış bir şekilde yönlendirmeye çalışmıştır. Türk dostu olan Papaz Vahan’ı da öldürtmüştür.(s.222)

e) Kurtuluş Savaşı Dönemi:

Aşktan da Yüce romanında **Belkıs Hanım’ı** Balkan savaşlarında eşi şehit olan bir şahsiyet olarak tanırız. Belkıs Hanım’ın, kocası öldüğünden dolayı, oğlu Selçuk’un eğitimi üzerinde titizlikle durur. Balkan Savaş’ından sonra İstanbul’a yerleşmeleri, Lâla Yusuf’un kendileri için yaptığı fedakârlıklar, oğlu Selçuk’un sıkıntılarla okula başlaması Belkıs Hanım’ın gözleri önünde canlanır: Anlatıcı Belkıs Hanım’a geniş yer verir: “İstanbul’a gelince, elindeki az parayla, Beşiktaş’taki bu iki katlı küçük evi almıştı. Kocasından bağlanan emekli maaşını, Yusuf’un tramvay deposundaki işinden eline geçen aylığa katarak geçinip gidiyorlardı. Oğlunu, dostların yardımıyla ve şehit evladı diye, parasız yatılı olarak, Galatasaray Sultanisi’ne yazdırtmıştı. Bütün umudunu ona bağlamıştı. Yıllardır beklediği gün gelmişti artık. Oğlu hazıranda sınavlarını başarıyla verirse, mezun olacaktı. O anasına hep “hele bir okulumu bitireyim, elim ekmek tutusun, göreceksin seni nasıl rahat ettireceğim!” derdi. Hep bu umutla yaşamış, bunca sıkıntı ve acılara katlanmıştı. Memleketin başına bu felaketler gelmeseydi, onun dedikleri gerçekleşirdi belki. Ama şimdi, her şeyin altüst olduğu bu zamanda boş bir hayaldi onlar. O, şimdiki mütevazı yaşamına razıydı, yeter ki oğlunun başına bir felaket gelmesin. Onun bütün derdi, kaygısı buydu.

İşgal idaresi altında neler oluyor, neler duyuluyordu. Sadece bu kadarla kalsa ... Bir de Anadolu’daki savaşa katılmak için gençler, Türklü tehlikeleri göze alarak, oraya kaçıp gidiyorlardı. Vatani kurtarmak için savaşan Mustafa Kemal Paşa’nın ordusuna katılmaya gidiyorlardı. Onun mahallesinden de gidenler olmuştu. Ya oğlu da , arkadaşlarına uyarak, gitmeye kalkarsa? Bu kaygı, bir kurt gibi yüreğini

kemiriyor, üzüyordu onu. Bütün varlığı, yaşamına anlam veren sadece oğluydu. Kocasının ölümünden sonra onun için yaşıyordu. Oğluna karşı olan sonsuz sevgisi her ananinkine benzemezdi. Bambaşka bir şeydi bu.

Bağrından kopup gelen, emzirip büyüttüğü evladını her ana sevmesine sever. Hatta kimi analar delicesine sever. Ama onun o müthiş sevgisinde anlatılamaz tuhaf bir şey vardı. O saf analık sevgisinin derinliklerinde, kendisinin de pek farkında olmadığı bir başka duygu da karışmıştı. Babasına çok benzeyen oğlunda kocasını görür gibi olurdu. Kısacık evlilik yaşamında, içinde kalıp dökememiş olduğu o temiz aşkının gölgesi, evladına olan sevgisine vurur gibiydi. Bir ağaca dolanan sarmaşık gibi, bu sevgiye öyle dolanmıştı o. Bunun için, oğluna karşı olan sevgisi sonsuz ve bir başka türlü idi. Kimi zaman, bu şaşılacak benzeyişten, bir kader benzeyişi de doğar diye, aklından türlü korkulu eşler geçtikçe “Tövbe... tövbe” diyerek, oğlunu bağışlaması için Tanrı’ya dua ederdi.

Bütün bir hafta, hep onu düşünmek ve bugünü beklemekle geçerdi. Ama bir hafta ona öyle uzun gelirdi ki, özlemine dayanamayıp birkaç kere okula, onu görmeye gittiği olurdu. Bir zamanlar hemen her gün giderdi. Selçuk da çok düşkün olduğu anasına özler, hep hafta tatilini, anasına ve evdekilere kavuşacağı bu günü beklerdi. Onun evde olduğu bu iki gün, durgun suya atılan bir taş gibi, evdeki tekdüzen yaşamla sessizliği gideren bir canlılık ve hareket getirirdi. Biraz da bunun için, evdekiler onun gelmesini sabırsızlıkla beklerdi.”(s.17,18)

Roman kahramanlarından Selçuk’un sözlüsü ve teyzesinin kızı olan **Leylâ** kısaca tanıtılır: “(Leylâ) gözleri, güneşin ışınlarıyla bir sırma demeti gibi ışıldayan, Leyla’nın saçlarına takıldı. Bu güneşli bahar günün etkisiyle mi neydi, ilk kez onu değişmiş bambaşka gördü. Şimdiye dek, hep ilk geldiği günkü o küçük, cılız ve çekingen teyze kızı diye bakmıştı ona; gelişip serpildiğinin pek farkında olmamıştı. Birden yeşerip çiçek açan şu erik ağacı gibi, o da sanki birden gelişip serpilmişti. Pırıl pırıl tazeliği ve güzelliğiyle göz alıyordu. O ise, bahar gününün sarhoşluğuyla başı dönmüşçesine, onu Selçuk’un omzuna doğru eğerek gözlerini yummuş, uzaktan gelen bir şarkıyı dinler gibiydi.”(s.30)

Selçuk ile yakın arkadaşlık kuran **Orhan'ın** yaşam öyküsü detaylı bir şekilde verilir: “Son zamanda epey değişmişti. Savaşın sonundaki acı yenilgi üzerine, bütün hayal ve umutları yıkılınca, gazı tükenen bir lamba gibi sönmüştü. Ama şimdi, Mustafa Kemal paşa'nın önderliğindeki mücadele geliyor, henüz zayıf da olsa, bir kurtuluş umudu belirliyordu. Düşmanı vatandan kovmak, özgür ve ileri bir Türkiye kurmak amaç ve ülküsü, ona yeni bir güç ve dirimlilik vermişti. Bir süre susuz kalıp ta solup pörsüyen bir bitkinin sulanınca hemen dirilmesi gibi, bu da onda şaşılacak bir toparlanmanın nedeni olmuş, fotoğraflardaki o eski Orhan sanki yeniden belirmişti. Sakat ama mücadelecisi bir Orhan...

Esmer yüzünde, şarapnel parçalarından olma ve bıçak yarasını andıran iki yara izi vardı. Bunlar, onun ince ve anlamlı yüzüne, erkekçe bir hal veriyordu. Dalgaların kayaları aşındırması gibi, onun dopdolu yaşamındaki bunca olaylar, yüzünde sert ve keskin çizgiler halinde izlerini bırakmıştı. Fotoğraflardaki o ince yapılı yay gibi adamdan gene de bir şeyler kalmıştı. Bacakları sakattı ama, belden, yukarısı eski kıvraklığını korumuştur. Zeka dolu bakışlarında, karşısındakinin içine işleyen bir keskinlik vardı, ama sakın zamanlarında, mahzun ve kadife gibi yumuşaktı. Yaşamı boyunca karşılaştığı bunca acı olayların kalıntısıydı belki de bu . Bir zamanlar neşeli, şakayı ve gülmeyi seven bir adammış. Daime traşlı, etsiz ve keskin çizgili yüzüne yaraşırdı gülüşü. Biçimli ağzında ışıldayan bembeyaz dişleri göz alırdı.

Çelik gibi bir irade ve korkunç bir enerji vardı onda Hele malul olup da belinde aşağısı eski canlılığını kaybedince, sanki oranın bütün dirimliliği yukarıya ve kafasına geçmişti. Zekâsıyla duyularının keskinliği şaşılacak derecede idi. Fırtınalı ve dopdolu bir yaşamdan sonra, bu odaya kapanıp kalmak ona ağır geliyordu. “Şu yarım vücutla, bu halimle ben ne yapabilirim ki? Vatanıma ve ulusuma borcumu ödedim, sıramı savdım” deyip kadere boyun eğmemişti. Onca, son nefesine kadar mücadele gerekirdi. Bu haliyle de vatanına yararlı olabilirdi. Tarihimizde ona örnek olup şevk ve gayret verecek nice kişiler vardı. Bunlardan biri de Tiryaki Hasan Paşa idi. Padişah, sınırdaki çok önemli bir kalede kuşatılmış olan ihtiyar vezire, ne pahasına olursa olsun dayanmasını emreder. Düşman sayıca çok üstün ise de, cesareti

derecesinde kurnaz olan Paşa düşmanı türlü düzenlerle aldatır ve kalede büyük bir kuvvet olduğuna inandırır. Hücuma geçeceği sabah, at üzerinde uzun zaman duramayacak kadar ihtiyar olduğundan , kendisini eğere urganla bağlatır ve askerlerinin önünde düşmana saldırıp onu perişan eder. İşte o da, atalardan örnek olarak umutsuzluğa kapılmamış, bu halinde vatanına hizmet edip yararlı olmanın çaresini bulmuştu.(s. 96, 97)

Romanda **Belkıs Hanım'ın** oğlu olan **Selçuk'un** azim dolu yaşam mücadelesini öğreniriz. Selçuk, Galatasaray Lisesi'nde yatılı olarak öğrenim görmektedir. Ailenin tek oğlu olan Selçuk hafta sonlarını ailesinin yanında geçirir. Babası cephede şehit olduğu için, anne Belkıs tek oğlu olan Selçuk'a çok değer verir.

Selçuk yıllar sonra okulunu dereceyle bitirir. Anne Belkıs, oğlunun diploma törenine katılarak, öğretmenlere teşekkür eder. Okulu bitirir bitirmez, memuriyet hayatına atılan Selçuk, memleket meseleleri ile meşgul olur.

Memleketin genel durumu Selçuk ve arkadaşı Osman'ı çok üzer. Düşman İstanbul'u işgal eder. Her tarafa yabancı bayraklar asılır. Gemilere, tersanelere girilip her taraf işgal edilir. İstanbul halkı gününü korku ile geçirir.

Selçuk yakın arkadaşı Osman ile bir araya gelerek içinde bulundukları durum hakkında konuşup çözüm aramaya başlarlar. Bu arada Mustafa Kemal'in Anadolu'da düşmana karşı bir hareket başlattığı her tarafta duyulur. Selçuk ile Osman, Anadolu'ya gidip Kurtuluş Savaşı'na katılmak için çareler aramaya başlarlar.

Aradan geçen zaman içinde Selçuk ile Osman Anadolu'ya gidip Mustafa Kemal'in hareketine katılma kararı alırlar. Bu karara anne Belkıs karşı gelir. Selçuk kararından vazgeçmeyerek Anadolu'ya giderek Kurtuluş Savaşı'na katılır. Cephelerde kahramanca savaşan Selçuk, şehit olur: “ (Selçuk) küçük yaşta yetim ve öksüz kalmış, üstelik de hiç okula gitmemiş anacığının, kendisine uygulamış olduğu o ince yöntemle hayrandı. Dayaksız ve azarlanmadan terbiye edilmesi ona iki şey kazandırmıştı: Dayak ve azarla hiç zedelenmemiş olan onuruna karşı çok duyguluydu ve başkalarınınkine de saygılıydı. Bir de insanlara iyilik ve tatlılıkla her

şeyin yaptırılabilceğini öğrenmişti. Herkesin bir duygulu tarafı vardı, iş onu sezip yararlanmasını bilmekteydi.

Demin anası “Ama o zamanlar beni üzmezdin, dinlerdin... derken gene o günlerdeki gibi “Peki anne!” diyerek her dediğini yapıp onu memnun ve hoşnut etmeyi ne kadar isterdi. Ama ne çare, bu seferki iş bambaşkaydı ve “Peki, dediğin gibi olsun!” diyemiyordu. Anasının beklediği bu sözü söyleyemedi. Hüzün dolu, sevgi ve saygı ifade eden bir tavırla anasının saçlarını okşayarak elini alıp öptü; sonra da hafif bir sesle “Sonraları koca bir çocuk olunca..” derken, anası sevecenlikle dolu bir bakışla oğluna bakarak sözünü kesti” Sen benim için hep o koca çocuksun, şimdi bile... Evlatları torun sahibi olsa bile, anaları için, onlar hep bir zamanki çocuklardır, ana kanadına muhtaçtırlar...’ dedi. Selçuk’a da anası hep bu gözle baktığından, onun demin söylediklerini pek ciddiye almak istememişti. Ama, bu konuda o da babasına benzerdi, dediğini de yapabiliirdi. Bunu önleyici başka bir çare bulmak gerektiğini düşündü. Oğlu konuşurken, gözlerinin önünde, hep onun kısa pantolonlu hali canlanıyordu. O zamanlar, bir yaramazlık yapınca, hep böyle yaltaklanırdı anasına.(s.138)

Haçin (Adana’nın Saimbeyli İlçesi) romanında, **Gaytancızade Mürsel Efendi**, Türk okulunda öğretmenlik yapan bir şahsiyettir. Hoca Gaytancızade Mürsel Efendi gelişen olaylarda aktif görev alır.

Anlatıcı Gaytancızade Mürsel Efendi’yi fiziksel olarak tanıtır: “Orta boylu, tıknaz, kara kaş, kara göz, sakalı, bıyığı gür; başında ak sarığı, üstünde kara, takım esvabı... Türk mektebinde hoca Mürsel Efendi, Haçin’in önde gelenlerindendir. (s.7)

Mürsel Efendi, Ermenilerin yaptığı baskılara ve işkencelere karşı koymak için mücadele eder. Ermeniler, iki oğlunu ve hanımını da öldürür. Bu acılara dayanamayan Mürsel Efendi de üzüntüsünden ölür.(s. 190)

Fransızların Haçin’e atadıkları son kaymakam **Çalyan Karabit’tir**. İstanbul Hukuk mektebini bitirmiş bir avukattır ve Haçin’e Kilikya devleti hayalleriyle gelmiştir. Kasabada zorlamalar nedeniyle bin küsur Türk nüfusu kalmıştır.

Haçin kaymakamı Çalyan Karabitin, Haçin'deki durumunu, kendi kaleminden öğreniriz: “2 Şubat 1336 bugün Haçin’e hareket ediyorum. Çok önemli bir gün benim için. Yüreğim aşk dolu. Belki gidiyorum, yolumun üstünde ölüm de olsa... Bu görevi kabul etmeyebilirdim, beni hiç kimse zorlamış değil. Kozan’da evim var, biri kız, ikisi oğlan üç tane çocuğum var. Anam, babam, karım... Türk hukukundan mezunum, avukatlık yapıyorum.” (s.149)

İsmail, Haçin’de Mürsel Efendi’nin oğullarından gezici başkâtiplik görevindedir. İsmail, evleneceği gün, haksız bir şekilde karakola götürülerek işkence yapılır. Bir süre göz altında kaldıktan sonra serbest bırakılır. İsmail, Haçin’in kuşatıldığını görünce, gece yarısı evinden kaçarak Türk kuvvetlerine katıp Ermeni çetecileriyle, savaşırken öldürülür.(s. 83,87)

Mürsel Efendi’nin küçük oğlu **Faik**, aile dostu Mihran Katayan Efendi tarafından günlerce saklanır, evlerinin aranacağı öğrenilince, Mihran’ın karısı Seta, gece karanlığında Haçin’den çıkarır çocuğu; ama Türk kesimine geçmeden vurulur.(s.221)

Cebeciyan, Fransızlar tarafından Ermeni işgalcilerin komutanlığına getirilir. Geniş omuzlu, uzun boylu, gür bıyıklı, sivri çenelidir. Cebeciyan, hileci bir şahsiyet olarak tanınır. Bilgisiz ve cahil olmasına rağmen, kurnazdır. Kendi ırkından olanları bile kandırarak menfaat temin eder. Bilgili kişilerin yanından az konuşarak onları över. (s.204,205)

Makbule Hanım, Haçin eşrafından Cemal Efendi’nin kızıdır. Makbule Hanım’ın, kocası vefat ettiği için, evin bütün yükünü kendisi çeker. Kocası erken yaşta vefa ettiği için, evin bütün yükünü kendisi çeker. Ermeni işgalcileri Makbule Hanımın evine gece baskın yaparak, çocukları ile beraber karakola götürülerek günlerce işkence yaparlar.(s.118)

Dikran, Haçin’de doğup büyümüş bir Ermenidir. Mürsel Efendi’nin yakın komşusudur. Yıllarca beraber aynı topraklarda yaşamışlar. Ancak Ermeni işgalcilerinin, Feke, Haçin ve çevresini kuşatma altına almaları üzerine, Ermeni

çetelerine katılarak onlara kılavuzluk yapmış ve Türklere kayıplar verdirtmiştir.(s. 157, 158)

Toz Duman İçinde romanında köyün imamı olan **Ziver Efendi** olumsuz bir tip olarak tanıtılır: “Ziver Efendinin çocuğu yoktu. Yarı kötürüm, sakat bir karısı vardı. Kimisi “doğuştanmış” derdi. Kimisi sonradan olmuş, Ziver Efendi dövmüş de kötürüm bırakmış derdi. İşin aslını bilin yoktu. Buralı değillerdi. Kütahya’nın Gediz tarafından gelmişlerdi ve Ziver Efendi yirmi yıldır bu köyde imamlık yapardı. Kırçıl sakallı, kurnaz bakışlı bir adamdı. Caminin duvarı dibindeki uzun kütüğe oturdu. Geriye yaslandı. Sarığını çıkarıp başını serinletti.” (s.33)

Mestan, roman kahramanlarından Halil’in oğludur. Komşu kızı olan Zeynep’e sevdasıyla tanınır: “Halil’in oğlu Mestan, damın ucuna dinelmiş avucundaki aynaya bakıyor, yüzündeki sivilceleri deşmeye çalışıyordu. Amma çok sivilce vardı ha? On yedi yaşlarında, iri yarı bir delikanlıydı. Yüzüne güneş vurmuştu, kıpkırmızı et gibiydi yüzü. Çenesinde, kulaklarının önünde tek tük kara kıllar çıkmıştı. İri bir sivilceyi sıktırdı, ak bir sıvıyla karışık kan çıktı. “Uf..” yaptı. Canı yanmıştı; “Nedir bunlar be? Kimsede yok, bende var Allah kahretsin. Gören de diyecek ki maccalının teki. Hele Zeynep görürse... Aman o görmesin. Uzaktan görsün görürse. Uzaktan belli olmaz.”(s. 172)

Kara Zelha’nın yaşam öyküsüne kısaca temas edilir. Kara Zelha yalnız yaşadığı için hayatın bütün yükünü çeker: “Kara Zelha hâlâ döven sürüyordu. Yüzü ağlamaklıydı. Öküzün karşısına koştuğu ufacık boz eşeği habire sıkıştırıyordu. “Herkes kaldırdı da bir ben kaldım. Yağmur yağarsa, sel gelirse ne yaparım, hay Allah’ım sen yardım et,” diye söyleniyordu. Orta yaşlı bir kadındı. Kocası Çanakkale’de şehit olmuştu. İki oğlu vardı ama daha küçüktüler. İşleri hep kendisi yapmak zorundaydı. Çift sürmüştü, tohum ekmişti. Şimdi de harman kaldırıyordu. Tasalı yüzünde yaşlılık çizgileri şimdiden derinleşmişti. Öne arkaya habire sallanırdı. Bir de yarım baş ağrısı vardı. Alnının sağ tarafı çatlaşıp yere akacaktı sanki. Bir eliyle hep orayı tutar, kaşının üstünü sıkıtırırdı. Kıpkırmızıydı orası. Ova ova kaşının yarısı yolunmuştu.”(s. 158)

Molla Mahmut, medrese eğitimi alan bir şahsiyettir. Tacım Köy’ünde okuma yazma bilen birisi olduğu için köylülerin çoğu Molla Mahmut’a danışır. Köyün ağaları bu durumdan memnun olmazlar. Molla Mahmut kendisine sataşanlara ise kli cevabı verir. Tacım Köyü’nün zenginlerinden İbrahim Bey, yolda Molla Mahmut ile karşılaşır. Bu okumuş oğlana haddini bildirmek isteyen İbrahim Bey, sert karşılıklar alınca neye uğradığını şaşırarak yoluna devam eder: “ Altın başını ovaya doğru çevirdi. Ayaklarını birden vurup dörtnele kaldırdı. Bir daha, bir daha topuk vurdu. Kısarak kulaklarını kısıp gittikçe hızlandı.Yelesi savruluyor, güçlü ayakları yeri dövüyordu Rüzgar esiyordu iki yandan.Beş dakikaya varmadı, ta Ilgın çukuruna indi.”.69)

Molla Mahmut, hem bağ bahçe işleri ile meşgul olur hem de Tacım Dede tekkesine giderek bilgisini tazeler. Anlatıcı bu durumu şöyle işler: “Gün dağarken Tacım Dede tekkesine doğru dizlerine dayana dayana tırmanıyordu. Her yer kupkuru topraktı. Yolun iki yanında küme küme otlar görünüyordu. Baktı, yaban bir yer gibi geldi. Sabahın erinde doğa yeni yaratılmış gibi tazeydi. Durup gerilere baktı, yeni doğan güneş karşıda kalaylı bir tepsi gibi görünüyordu. Vay mübarek vay.. diye söylendi. Her yer aydınlanmıştı. Yalnız tepelerin böğürleri gölgeydi. Köyün önünde sarı harman yığınları görünüyordu. Tekrar dönüp yürüdü. Tacım Dedeye geldi. Çatısı kararmış, yer yer sıvaları dökülmüş, eski bir yapıydı. Duvarları iri taşlarla örülmüştü. Avlusunda ulu ağaçlar vardı.”(s.89)

Molla Mahmut, düşman askerlerine karşı koymak amacı ile, çevresindekileri teşkilâtlandırır. Türk kuvvetleri Uşak ve Tacım Köyü’ndeki İngiliz ve Fransız askerlerine gece baskını vermek için köye yakın bir yerde toplanarak hazırlık yapmaya başlarlar. Molla Mahmut ve arkadaşları da bu birliğin içinde görev alırlar. Yapılacak saldırının içeriği şöyle dile getirilir: “Takım komutanlarına hangi yoldan, ne zaman kasabaya gideceklerini söyleyeceğim. Çok sessiz gideceğiz. Atları kişnetmek yok. Konuşmak bağırmak yok. Kasabaya aynı anda gireceğiz. İşimizi çok çabuk yapacağız, ve hemen geldiğimiz yoldan geri döneceğiz. Usulca gireceğiz, fakat dörtnele çıkacağız. Bu baskından amacımız, mümkün olduğu kadar çok silah cephane kaçırmak, yapabilirsek düşman cephaneliğini havaya uçurmak, sonrada

mümkün olduğu kadar çok düşman öldürmek... Mecbur kalıncaya kadar silah atmayacağız. Hüsnü bey Nergis tepenin başında bir ateş yakacak, kağıt tutuşturup sallayacak. Işığı görünceye kadar taarruza geçmeyeceksiniz. İbrahim beyin gurubu öncüdür, yürüsünler! Bir kilometre ilerden yürüyeceksiniz. Bizimle göz bağıntısını kesmeyin. Kasabanın kıyısına varınca durup bekleyin. Bir tehlike olursa silah atıp haber verin. Ağır gidin, üç saatlik yolumuz var. Atları yormayın. Takım komutanları buraya gelsinler, talimat vereceğim. Hadi hepinizin Allah yardımcısı olsun!” (s.348)

B) Tarihî Şahsiyetler

a) Selçuklu Devri

Kilit romanında **Alparslan**²³ Selçuklu beylerinden Çağrı Bey’in oğludur. Alparslan üstün vasıfları olan bir kahraman olarak Malazgirt Savaşı’na kadar olan hayatı işlenir. Alparslan, çocukluğunda yaşından çok büyük davranışlar ortaya koyar. Hem fizik olarak hem de düşünce olarak yaşından çok ileride olduğunu öğreniriz. Sarı Hoca Alparslan’ın üstün olduğunu düşündüğü için onu Bilge Kağan’a benzetip Çağrı Bey’den sonra Alparslan’ın Selçuklulara baş olacağını belirtir. Sarı Hoca’dan ders alırken, yöneticilik vasıfları, belirmeye başlar. Alparslan’ın konuşmaları karşısında Sarı Hoca şaşırıp kalır:

“(Alparslan): Bana öğrettiğin sözden Bilge Kağan adını çıkarsak da yerine Alpaslan’ı koysak, ne demeye geldiği anlaşılmış olmaz mı?” Sarı Hoca gökyüzü gibi yeryüzünün de sustuğunu hissetti. Kulakları mı yanlış duymuştu? Gözleri mi yanlış görüyordu? Aklı herhalde yıllardır başında yoktu... Buzlu, ayazlı, donmuş bir boşluk kafatasında ağrımağa başlamıştı. Hiçbir hareket yapamıyordu; kımıldanamıyordu bile. Alpaslan’ın söylemek istediği cümleyi geçirdi zihninden. Gözleri daha çok açıldı; karşısındaki çocuğu içine alacak kadar gözlerinin irileştiğini sanıyordu. Ama ne kadar irileşirse irileşsin, gözlerinin yine de Alpaslan’ın çocuk gözlerinin içinde

²³ Tuğrul Bey’le kardeşi Çağrı Bey, daha Selçuklu İmparatorluğu kurulmadan on yıl kadar önce Karahanlı Hükümdarlarından Ali Tekin ile mücadeleye hazırlanırken Selçuklular’da kutlu bir olay olmuştur: Çağrı Bey’in bir oğlu dünyaya gelmiştir (20 Ocak 1029-1072). Kahraman arslan anlamına gelen Alp Arslan adı verilen bu çocuğun dünyaya gelmesi, Selçuklu ailesini çok sevindirmişti. Doğuşunu Selçuklular’ın uğur saydıkları bu çocuk, geleceğin Malazgirt kahramanı Alp Arslan’dır. M. Atalay Köymen, *Alparslan ve Zamanı*, İstanbul, 1976, s.2,3

eriyip kaybolduğunu hissediyordu. Yaşınca bakan, yaşınca güzel, yaşınca çocuk gözler; bütün sarı, ela ışıklarıyla konuşur gibi parıldayan fakat bütün pırıltılarında susan, iri mi yumuk mu, açık mı, kapalı mı belli olmayan gözler.

Sarı Hoca, o donmuş sessizlik içinde ürperdi. Alpaslan'ın gözleri bir garip yanıyordu. Devler vardı, rüzgârlar, ağaçlar, dağlar vardı. Uzunlamasına ırmaklar, enliliğine göller, genişliğine ovalar vardı. Bu gözler çocuk değildi; bu bakış çocuk olamazdı; bu titreyen kirpiklerin arasında, doğan bir günün bulutlardan sessiz sıyrılışı, gökyüzünden yeryüzüne dökülüğü vardı.” (Kilit, s. 10)

Sarı Hoca, Oğuz Kağan destanındaki kurtla Alparslan arasında bir benzerlik kurar. Alparslan'ı kurda benzetir. Anlatıcı, yurt kurma, devlet olma mücadelesinde kurdun yaptığı görevi Alparslan'a yükler. Sarı Hoca, Alparslan'ı efsaneleştirerek anlatır: “..Düşünemiyordu. Düşünürse Sarı Hoca, delirebileceğini anladı. ‘Konuşan bir kurtu anlatmıştım sana’ diyebildi neden sonra. Sesi boğuktu; yorgundu, yüzyıllarca uzaktı. Sesi, belli belirsiz bir korkunun titreyişini duyuruyordu. ‘Oğuz Han’ın çadırına giren, Oğuz Hanla konuşan bir kurdu anlatmıştım. O kurt gerçekten konuştu mu bilmiyorum; atalarımız konuştu dediyse konuşmuştur; aksine mümkün olamaz. Eğer ben Sarı Hocaysam, o kurdun sesini duymamış bile olsam derimki seninki gibiydi.. oğlum Alpaslan, o kurt da herhalde senin gibi konuştu...”(s.11)

Alparslan savaş derslerini amcası Sav Tekin'den alır. Dini bilgileri de Sarı Hocadan alarak madde ile manayı birleştirerek ileri görüşlü bir şahsiyet olarak yetişir. Bundan dolayı Alparslan Selçukluların umudu olur. Alparslan, Sarı Hoca ile Sav Tekin'i çok sever. Alparslan savaş sanatını öğreten amcası Sav Tekin ile Sarı Hoca'nın bilgilerini bütünleştirir: “Alpaslan, bu iki koca adama bakıyordu. Sav-Tekin'i seviyordu.. Cirit atmasını, yay germesini, ata binmesini Sav-Tekin öğretmişti. Ava götürürdü, at üstünde oyunlar öğretirdi. Sav-Tekin Alpaslan için uçsuz bucaksız bir ovaydı, dağdı, tepeydi, ormandı, suyu serin derelerdi. Alpaslan, Sarı Hoca'yı da seviyordu. Sarı Hoca Alpaslan için hep bir çadır içiydi, ama onsuz, daracık, karanlık, bunaltıcı bir çadır, içinde Sarı Hoca olunca, hele de konuşunca bir büyürdü, bir genişlerdi, bir yükselirdi ki Alpaslan da şaşardı; Sav-Tekin amcasının

kırlarından başka büyük olduğunu, başka güzel güzelleştiğini hissederti.. Şimdi ikisi yan yanaydı.” (Kilit, s. 13,14)

Anlatıcı, Alparslan’ın zekâsını, liderlik yönünü meydana gelen olaylarla işlemeye çalışır. Alparslan’ın çevresindekilere her zaman hâkim olduğunu görürüz. Sav-Tekin; çadırın yanında oynayan çocuklara bakar. Çocukların yarısının yerlerinde olmadıklarını görür. Çocukların yanında Alparslan da olmayınca iyice şaşırır. Bir süre bekledikten sonra çocukların bir kısmının ilerideki sazlıktan saz kesip küçük çadırlar yaptıklarını fark eder. Biraz dikkat edince Alparslan’ın öteki çocuklarla birlikte sazlığın en sık olduğu yerde saklandığını görür. Alparslan sazlar arasında sinerek görünmemeğe çalışıp çocukları üç kısma ayırır. Birinci kısmı Artuk'a vererek sağa, ileriye gönderir, ikinci kısmı Atsız'a verip sola, geriye yollar. Üçüncü kısmın başında da kendisi kalır. Artuk ve Atsız, gönderildikleri yere varınca onlar da adamlarını yerleştirirler. Sonra içlerinden birer çocuk seçerek Alparslan'a gönderirler. Çocuklar, Alparslan’ın yanına varıp, emrini yerine getirdiklerini söylerler. (Kilit, s. 60)

Sarı Hoca, Alparslan’ı karşı farklı bir davranış sergiler. Her hareketinde, her soru sorduğunda farklı anlamlar çıkarar; Alparslan’ın üstün zekâsı hakkında bilgi verir. Anlatıcı bu konuyu şu şekilde işler: “Alpaslan niçin sorduğu anlaşılmayan bir sesle: ‘İnsan niye korkar?’ diye sordu. Sarı Hoca boş bulundu: ‘Salaklığından’ dedi. ‘Bunu yeni söyledin Sarı Hocam. Her defasında bir yeni söz söylüyorsun?. İyi.’ Bacaksız yine ne demek istemişti? Aklınca zevkleniyor olmalıydı. Belki de hiç bir şey düşünmemişti, kötülüğüne söylememişti. Alpaslan’ın doğduğu yılı düşündü bir daha. Son günlerde, hele bacaksızdan, pek çocuk lâfına benzemeyen cevaplar aldıkça doğduğu yılı düşünür olmuştu. Doğduğu yılı bilmezse bedenine bedenine bakıp aldanacak, konuşmasına bakıp şaşıracaktı. Doğduğu yılı biliyordu bilmesine ya, gel gör bu beden, bu gelişim ne o yıla göre bir bedendi ne de o yılın gelişimi, hiç yoktan yaşının beş yıl üstünde görünüyordu. Konuşmalarına bakılırsa en azından on yıl. Yine içi titredi ister istemez Sarı Hoca’nın içi yine titredi: ‘Tanrım’ diye gözlerini yumdu; ‘Tanrım bir tek şey istedim senden; ömrü de böyle azken çok görünmesin. Uzun yılların işini dar yıllara sığdırmazın.’”(Kilit, s.96)

Alparslan hem siyaset adamı hem de asker olma vasfı taşıyan bir şahıs olarak canlandırılır bu canlandırmayı da yine hocası yapar. Sarı Hoca, Selçukluların, göç sırasında yanındakilere, varacakları yerler hakkında bilgi verirken, sözü Anadolu'yu kimin fethedeceği konusuna getirir. Anadolu'yu alacak olan komutanın Alparslan'ın olacağını söyler: “Şimdi göç vakti, yeni yurt aramak vakti; yarına doğru yarının yurduna doğru göç vakti. Bunları böyle, yani sizin duyduğunuz gibi yarın diye yurt diye günün battığı yer diye söylemiyormuş söylemesine, Sarı Hocamız kendiliğinden katıyor ama böyle demeğe geliyor diye katıyor. Şimdi Sav Tekin oğlum sen bunu Sarı Hoca'nın gevezeliği sanırsın; dışından demesen içinden düşünürsün. Öyle de ya niye Türkmen durup dinlenmeden o yandan hep bu yana gelir? Yığın yığın gelir, bölük bölük gelir boy boy gelir? Ya Tuğrul Beyle Çağrı Beyimizin derdi nedir sanırsınız? Daha önce ulu Selçuklu Beyimizin derdi ne idi dersiniz? Böyle bulut gibi ağıp gelen Türkmen boylarına yeni yurt bulup yerleştirmek değil mi? Hele Çağrı Beyimiz neden bir yıl iki yıl gidip Bizans sınırında eğlendi kaldı, sağı solu kolaçan etti hiç düşündünüz mü? Kulağınızı bana verin de size bir lâf edeyim: Bu Kınık Boyu, bu Selçuklu, eri gecı varıp Bizans sınırına dayanacak; dayansa iyi, vurup daha da öteye gidecek.. Hem de kim? Onu da deyim size, aha bu kucağımdaki çocuk.” (Kilit, s.100,101)

Alparslan fiziksel ve zihinsel olgunluğa erken erişir. Akli ile bileğini bütünleştirecek döneme geldiği vurgulanır. Anlatıcı Alparslan'ın fiziksel ve zihinsel olgunluğunu Sav Tekin'in ağzından verir: “Şimdi Selçuklu için dur durak yoktur. Tuğrul Beyimizi aylardır zırhıyla çizmesiyle yatar; Çağrı Bey baban dersin, ordunun başında mekik dokur. Beni de gördün işte yiğit yiğenim, toz toprak içindeyim, aylardır bedenim su yüzü görmedi, uyuz oldum sanırsın'. Alpaslan'ı süzüyordu. Bu gelişen omuz başlarına, çocukluktan çoktan kurtulmuş yüze, sert mi yumuşak mı baktığı belli olmayan gözlere ve iki kaşın birleştiği yerdeki düz bir ayna gibi parlak, kırışksız; fazla bakıldığı zaman belli belirsiz ürperti veren kabarcığa bakıyordu; yaşına sığmayıp taşan, belki ancak yirmi yılın işi olan pazulara, iri kemikleri sımsıkı sarıp sarmalamış, etsiz gibi zannedilen bedene bakıyordu: Sen olmuşsun da olmuşsun Alpaslanım, ben görmeyeli hay maşallah ki ne maşallah demeli ya...

Birden kızı aklına gelmişti. Sav Tekin'in gözlerinde sabah pembeliğinde umutlar uçuşmuştu. Yıllardır uçuşmakta olan umutlar. Dayanamamış: 'Selcen kızımı da gördüğün var mı bu yakınlarda?'.. deyiivermişti....

... “Alpaslan beş yıl önceki gibi değildi; her söze cevap yetiştirmeyi, bir lâfın altında kalmamaya çalışmayı, laf oyunlarıyla bilgisini gösterip üste çıkmayı şimdi çocukluk sayıyordu. Konuşmaları, cevapları kısıydı, kestirmeydi. Sav Tekin cevap alamayınca bir daha sordu: ‘Herat da Gazne Subaşı’sı’nı yendiğimiz savaştan dönerken duyduk. Neyin nesidir denildi sana aslan yiğenim? ‘Boş durmaktansa . Öğrendiklerimizi deneyelim dedik.’ (Kilit, s.150,151)

Sarı Hoca, Alparslan’ı, geleceğin Selçuklu hükümdarı olarak görür. Bundan dolayı, öğrencisinin üzerinde titrer. Alparslan’ın maddi ve manevî yönden tam olarak yetiştirdiğini Dandanakan Savaşı’nda şehit düşmeden önce Alparslan’a söyler: “Senden kaçtık hay Alpaslan'ım, sana görünmemeye çalıştık.. niye? Seninle olsaydı Sarı Hoca dünyaya yeniden sarılırdı, dünyadan daha biraz ayrılmak istemezdi. Dünya işi bitti hay Alpaslan, kendimize dönmek vaktidir şimdi. Elimizi sana verdik, İlmi-mizi, “bilgimizi sana verdik. Kuşağına soktuğu elini çıkardı; Bizans kilidini tutuyordu. Bunu tanıdın mı? Tanıdım Sarı Hoca'm...

Bu kilit bil ki burada... Bu Dandanakan'da bil ki, yarım açıldı. Al artık. Yarısını nerede açarsın orasını sen bil gayri... Bana sorarsan, bu Sarı Hoca'na son nefesinde sorarsan.. derim ki.. Oğuzluyu denize ulaştır derim.. Oğuzlunun göğsü bağı açık olmalı. Oğuzlu göğsü bağı açık düşmez derim.. Ne demeğe gelir?.. Dur Alpaslan'ım ben derim. Bu şu demeğe gelir ki deniz sonsuzdur. Buraları gibi kapalı kutu değildir. Kapalı kutuda boğma Selçukluyu.. Kapalı kutuda ne yetişir ki. Üstüne kilidi vurdun mu hapissin, denize kilit vur bakalım hadi., göğe kilit vur. Sarı Hoca'nın gözleri?. Alpaslan hiç deniz görmemişti görmesine, gördüğü en büyük su, Aral Gölüydü. Deniz herhalde Sarı Hoca'nın şimdi bir tuhaf açılan gözleri gibi olmalıydı; derin; hep derin; güzel, hep güzel; insanı birden sarıveren, ılık. Alpaslan'ın gözleri Sarı Hoca'nın öylesine bakan gözlerindeydi, uzanıp kilidi alamıyordu. Sarı Hoca uzattı; ‘ Al’ dedi bir daha; ‘Bu kilidi unutma. Sıkıldığın

zaman bak. Ne dediysem onu okursun. Gaznelinin işi tamam mı?’ ‘Tamam Sarı Hocam; için rahat olsun. Gazneli diye bir millet yok gayri’ (Kilit, s.189)

Vatanını ve milletini her şeyin üstünde tutan Alparslan, çocukluğundan beri, kendisine karşı gelen kardeşi Kavurt’un isyanları karşısında tedbir almak ihtiyacı duyar. Bunun için de oğlu Melikşah’ı veliahdı olarak tayin eder. Anlatıcı bu konuyu işlerken Alparslan’ın içinde bulunduğu ruh yapısını da verir: “Alpaslan’ın yüz çizgileri yine savaş sertliğiyle bölünmüştü, gözlerine çifte kartal yuvalanmıştı. ‘Sizi eğlentinizden ettim.’ dedi: ‘Toy düğün vakti, toy düğün vakti olmalıdır. Toy düğünde savaş düşünülmemelidir. Gelgelelim biz devlet idare ederiz... Vaktimiz daralmışsa toy düğünde de savaş düşünürüz.’

‘Beyler irkilir gibi oldu. Bakıştılar. Ne denecekti şimdi? Sav-Tekin’e yan gözle döndüler, Sav-Tekin, Sultanın kaynatasıydı.; kılıç hocasıydı.. Sultanla senli benli herkesin içinde konuşabilirdi; konuştuğunda konuşmasını da bilirdi. Sav-Tekin bunun böyle olduğunu, konuşması gerektiğini anladı: ‘Alpaslan Sultanım, izin verirsen diyeceğim ki, ordunun beyleri sözlerinden şaşırılmış olmalılar; sultanın sözleri ne demeğe gelirmiş benden öğrenmek isterler. Onun için bana bakarlar.. Lâkin ben de onlardan ayruk değilim... Aydınlanmak istesek Alpaslan Sultanımız ne buyurur?

Şöyle desek Sav Tekin Bey, yeryüzü çok büyük, yeryüzünde yapılacak işler ondan da çok.. Gelgelelim insan ömrü yeryüzünün üstünde döner, yeryüzünden küçüktür, hem de yapılacak işlerin yanında azdır. Öyleyse az ömrün değerini bilmek gerek.. Demem budur işte. Bu mesele anlaşıldı saydık. Öyleyse ikinciye gelelim; yarın, gün kuşluğa ererken Melikşah veliahdım diye biline.”(Kilit, s. 244, 245)

Selçuklu Devleti’nin kuruluşunda Tuğrul Bey sultan, **Çağrı Bey**²⁴ de melik ve ordu beyi olarak görev yapar. Büyük Selçuklu Devleti’ni bir süre Tuğrul Bey ile yönetir. Sonraları ise özellikle askerî işlerden sorumlu ikinci adam rolünde olur. Alparslan’ın babası olan Çağrı Bey’in daha çok askerî konularda hizmet ettiğini

²⁴ Selçuklu Devleti’nin kuruluşunda Tuğrul Bey sultan, Çağrı Bey de melik ve ordu kumandanı (sü-başı) olur. Çağrı Bey ile birlikte Büyük Selçuklu İmparatorluğunu yönetirler. (1040-1063), M.Altay, Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul, 1976, s.4-7

görürüz. Çağrı Bey'i açık sözlü şahsiyet olarak tanırız: “Çağrı Bey, pek öyle kelimelerin inceliğine bakmadı Konuşurken de yeri ve zamanı ne olursa olsun, olduğu gibi konuşurdu. Savaş adamlarının kısa, kesin, hemen sonuç alacak davranışlarının dışında Çağrı Bey kendini rahat hissetmedi. Tuğrul Bey ‘ağabey ‘ de dese, adını da söylese onun için önemli olan sadece kelimelerin en kısa şekli ve en kısa anlamıydı.” (Kilit, s.32,33)

Alparslan savaşlarda babası Çağrı Beyi görme fırsatını bulamaz. Beyler ve paşalarla yapılan bir toplantı esnasında babası Çağrı beyi yakından görür. Alparslan, babası Çağrı Bey'in sert, düzgün yüzüne, sert ve çakır gözlerine bakar. Çağrı Bey de oğluna bakarken, oğlunu uzaktan severek, süzerken yumuşayan sert, çakır gözlerinde beliren savaş artığı yorgun gülümseme belirir. Daha sonra Çağrı Bey'in oğlu ile göz göze gelmesiyle bütün bedeni yumuşar. (Kilit, s. 165)

Çağrı Bey, bir baba olarak oğlu Alparslan'ın çıktığı seferlerde kazandığı başarılarından dolayı sevinç içine girer. Anlatıcı bu etkiyi şöyle tasvir eder:“Çağrı Bey, şimdiye kadar kazandığı savaşların hiç birinde duymadığı bir heyecan içindeydi; damarlarında tatlı bir genişleme karıncalanıyordu, kanı sanki tazeleniyordu. Az daha dursa, ordu beylerinin önünde Çağrı Beyliğine yakışmaz bir iş yapacak oğlunu kucaklayıp öpecekti. Bunu yapamamanın üzüntüsü yalabuklanan bir sesle: ‘Alpaslan’a iki bölük ver Sav Tekin’ dedi. Sonra Alpaslan’ın gözlerinin içine baka baka : ‘Savaşın sonunda seni diri olarak görmek isterim Alpaslan! ‘ dedi! ‘Duyduk mu bunu da?’ Alpaslan’ın gözlerinde siyah kadifemsi nemli bir ışık dolaştı.” (Kilit, s. 176)

Tuğrul Bey²⁵, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun ilk hükümdarıdır. Selçukluların, yerleşik bir hayata geçmesi için mücadele eder.

²⁵ Tuğrul Bey, Es-Sultanu'l-Muazzam Şahinşah Rüknu'ddin Ebu Talib Muhammed b. Mikail b. Selçuk (takriben 993-1063). Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun ilk hükümdarı (1040-1063) dır. Tuğrul Bey ile Çağrı Bey'in Selçuklu ailesinin başına geçmeleri ancak amcaları Arslan Yabgu'nun, Gazneli Mahmud tarafından hile ile hapsedilmesinden sonra mümkün olmuştur. M. Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İst. 1976, s.4,5

Anlatıcı Tuğrul Bey ile Çağrı Bey için ‘Bir atın çift kulağı gibisiniz’., ifadesini kullanır. Tuğrul Bey Selçuklu Devleti’nin daha çok siyasî yönetimini üstlenmiştir. Romanın ilk bölümlerinde canlandırılır. Tuğrul Bey, savaştan savaşa, meşveretten meşverete koşan, bir şahsiyet olarak işlenir. Tuğrul Bey’in tarihî bir şahsiyet olarak özellikleri pek fazla ortaya koyulmaz. Tuğrul Bey’in sabırlı ve hoşgörülü olduğunu görürüz. Anlatıcı bu durumu Sarı Hoca’nın hanımı Kadın Ana ile Tuğrul Bey’in konuşmalarında verir:

“Kadın Ana boşalmış olmanın yorgunluğunu duyuyordu şimdi; ‘İş işten geçmiş olmasın da diyebildi. Tuğrul Bey, kesin ve inandırıcı bir sesle ‘Geçmez’ dedi: ‘Korkma. Bu baskınlar, bu ölümler seni yıldırmasın. Bilmez misin, demir dövüle dövüle sertleşir. Biz şimdi kalkıp da doğru Bizans sınırına varsak- varırız kimse önleyemez bizi- Ne dedim? Bizans sınırına varsak dedim, hemen bir yurt edinsek orada rahat koyacaklar mı bizi? Rahat bırakırlarsa bile bize kolay vardığımız için uyuşur gideriz orada, kayboluruz. Kaybolmaz mıyız?’ ‘Ya oraya varmadan kaybolursak?’ Tuğrul Bey, geldiğinden beri ilk defa güldü. Gülüşü de sesi gibi sabırlıydı: ‘Kaybolmayız korkma. Biz kaybolursak bile çocuk var. Bak, sen Atsız kurtarmışsın. Sarı Hoca Alpaslanımızı.’ (Kilit, s.30, 31)

Tuğrul Bey sorumluluklarını ve yaptıklarını zaman zaman sorgular.“...Halbuki Tuğrul Bey, şu anda kararı başkasının vermesini istiyordu. Bu güne kadar her şeyi iyiye götüren düşüncelerinin, baskından sonra bir değerinin olmadığını görmüştü. Sanki baskını, bu uğursuz sonucu Tuğrul Bey’in o çok beğenilen düşünceleri hazırlamıştı. Ağabeyinin de bir şeyler söylemesi, hiç değilse bu baskından sonra idareyi eline alması lâzım değil miydi? Ama Çağrı Bey ‘Sen ne dersen onu derim’ deyip işin içinden kolayca sıyrılmak istiyordu. Acaba Çağrı’nın gizli bir düşüncesi mi vardı? ‘Tuğrul ne derse onu yapıyorum, bütün suç onda’ diye Kınık Boyu’nun gözünde kendisini beceriksiz bir duruma mı düşürmek istiyordu?” (Kilit, s. 33)

Tuğrul Bey’in, Selçuklu Devleti’nin daha çok siyasi işleriyle ilgilendiğini görürüz: “Senin anlayacağın’ diye devam etti.; ‘Birkaç yıl daha buralarda semizlenmemiz gerektiği için sağı solu ürkütmeden baskından önceki yerimizi

pekleştirmeyi münasip bulduk.Tuğrul Bey'imiz siyaset diyor başka lâf etmiyor. Siyaset, siyaset... Pekâlâ Tuğrul Bey bu işin ustasıdır... Tıpkı Bilge Kağan gibi. Biz şimdi senin anlayacağın, bir siyaset uğruna Harezmi Bey'i Haruna varıp Tuğrul Bey'in selamını ileticeğiz.” (Kilit, s. 76, 77)

Kilit romanında **Romanos Diogenes**²⁶ görev alır.

Romen Digones, genç bir subayken bile çevresinde savaşçı ve kibirli bir kişi olarak tanınır. Bizans'ın Sofya valisi Nikifor Pokas'ın kızını Bizans'a getirmek için Romen Digones görevlendirilir. Bizanslılar Romen Digones hakkında şunları konuşurlar: “Sofya'dan buraya genç hasa subayları getiriyor. Başlarında Romanos Diogenes var.’ ‘Kim, kim, kim var dedin Keleş?’ ‘Zırlayıp bağırma bre..’ Bağırıldı: ‘Çabuk ye yemeğini diyorum salak, seni bekleyecek değilim..’ Sesini alçattı yine: ‘Romanos Diogenes dedim’. ‘Adını ilk senden duyuyorum.’ Daha çok duyarsın. Henüz yirmisinde var yok. Ama kendini beğenmişin biri. Gel gelelim gözü pektir ha; yiğit adamdır.’ Demeğe kalmadı bir şakırtıdır koptu. Hızlı bir tırısla, hanın solundan dolanan bir yoldan, hemen hepsi genç pırıl pırıl Bizans subayları göründü. Başlarında kendini en beğenmiş haliyle bıyıkları yeni terlemiş bir subay vardı. Gelenleri sanki daha önce görmüşler gibi hancı, karısı, süslü püslü elbiseleriyle kızları kapıda sükun ettiler.(Kilit, s. 52)

Daha sonra, Romanos Diogenes'in Sofya valisi olduğunu öğreniriz: “...Keleş'in açtığı kapıdan Bizanslı subaylar girdi; ıslık aydınlık bir an pırıltılarla yanıp söndü; kılıç, çizme ökçesi, kamçı ıslığı sesleriyle açılıp kapandı. Boğaç garip bir ürkeklikle kalktı.., ürkek bir sesle yavaşça: “Romanos Diogenes bu. Sofya valiliğine tayin olundu. Kalksana bre.” (Kilit, s. 198)

Son olarak da Romanos Diogenes'e imparator olarak, Alparslan'a karşı savaştığını öğreniriz: “Sav Tekin, Bizans elçileriyle görüşmeğe vakit bulamadı. Elçileriyle görüşmeğe vakit bulamadı. Elçileri çağdırtmak için adam gönderdiği sırada

²⁶ 1 Ocak 1068'den itibaren 1072'ye değin Bizans İmparatoru. Selçuklular'a karşı askeri seferlere komuta etti. Ama Malazgirt Savaşı'nda (1071) yenilerek tutsak düştü. Serbest bırakıldığında VII. Mikhail Dukas tarafından öldürüldü. Romanos Digoenes, <mad.>, *Anna Britannica*, C.XVIII,s.244

atını çatlatırcasına süren bir haberci doğru tepeye çıkıp otağa yakın bir yerde atından indi. Bizans'tan geliyordu. Alpaslan'a imparator Romanos Diogenes'in, sayısı belirsiz bir orduyla yola çıktığı, niyetinin Hamedan'a varıp Selçuklu'yu yok etmek olduğu haberi verdiğini söylemişti; Afşın 'Hemen orduyu karşılamak için yola çıktığının, Bizans ordusunu sağdan soldan vurup yıpratacağını, Alpaslan'ın buyruğu gelip yetişinceye kadar bu işe devam edeceğinin Sultana iletilmesini istemişti, haberci onu da söyledi" (Kilit, s. 275, 276)

Kilit romanında **Sanduk Bey**²⁷ Selçuklu komutanlarından. Tuğrul ve Çağrı Bey ile Alparslan dönemlerinde yararlı hizmetlerde bulunmuştur: 'Ordu beyleri bir sıra karşısında idi; Sav-Tekin, Gümüş-Tekin, Alpaslan'ın en büyük kardeşi Yakutlu Bey, sonra Porsuk Bey, Sanduk Bey, sonra Alparslan'ın çocukluk arkadaşları Afşın, Ersagun, Çavlı, Buldacı, Artuk ve Yağmur Beyler. Sonra ötekiler. Gümüş Tekin'den başka herkes sakindi." (Kilit, s. 244)

Alparslan, Sanduk Bey'e önemli görevler verir:"Gümüş Tekin; güney bölgeleri sana aittir. Üslendiğin yeri biz bileceğiz. Güney'den Urumeli içlerine doğru istediğin yönde akabilirsin. Sav Tekin ise Gümüş Tekin ile Yakutlu Beyimizin geri yanlarında kalan güney doğuyu tutacak. Buldacı ile Çavlı Beyler Sav-Tekin'in buyruğuna girmelidir. Atsız ve Yağmur Beyler Gümüş-Tekin'in geri yan güneyinde, Sanduk ve Artuk Beyler Yakutlu Bey'imizin ileri karakolları durumunda bulunacaklardır." (Kilit, s. 247)

Alparslan, Sanduk Bey'in başarılarından gurur duyarak ondan ümitlenir: "Afşın Bey, döndüğünde yüzü pırıltılı tebessümler içinde, bulunduğu yeri unutacak kadar keyifli; 'Müjde Alpaslan Sultanım dedi; Sanduk Beyden haber var.. Tarkhaniotes ile Ursel'in buyruğundaki Bizans öncü kuvvetlerini basıp dağıtmışlar. Mukaddes bildikleri kocaman bir haçı ele geçirmişler, Sanduk Bey habercileriyle bize göndermiş kendisi de sabaha buradaymış. Uğurlu kademli olsun Alpaslan Sultanım!" (Kilit, s. 286)

²⁷ Sanduk Bey, Alparslan'ın yanında seferlere katılan orduda komutan olarak adı geçer. Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul, 1993, s.179

Kilit romanında **Gümüş Tekin**²⁸ Selçuklu komutanlarından. Tuğrul Bey'in ölümü sırasında, Alparslan'ın tahta geçmesine karşı gelerek, gizliden gizliye, yıkıcı faaliyetler içine girer. Gümüş Tekin, Tuğrul ve Çağrı Bey'in Gaznelilere karşı yapacakları baskını önceden haber vererek, şüpheleri üzerine çeker: "Kınık Boy'u, Nemek yoluna düzüldü. Akşam, kararmak üzereydi. Ceyhun'un o yanına bir daha dönmek vardı. Sayılabilecek kadar azalan sürüyü Gümüş Tekin tek başına getiriyordu. Tuğrul Bey, Yakutluyu da yanlarına çağırmişti. Çağrı Bey 'Gümüş-Tekin'den gizli konuşmayacaksak çağırsaydık' dedi; 'Alınabilir..' Tuğrul Bey 'çok istiyorsan çağıralım' dedi. Çağrı Bey'in cevabını beklemeden de Sav-Tekin'e döndü: 'Bu gün gözcülerin başındaki kim idi?' diye sordu. Gümüş-Tekin di.'Bunu Tuğrul Bey de biliyordu. Çağrı Bey de. Bu sefer Tuğrul Bey Sarı Hoca'ya baktı: Şu adamın soyunu sopunu öğrenemedin gitti Hoca...' diye söylendi. Sav Tekin 'Ben' diye başladı. Fakat Sarı Hoca sözünü kesti Tuğrul Bey'in sözüne cevap veriyormuş gibi Kur'an-ı Kerim'den bir âyet okudu. Sonra da : 'Allah iyilerin yanındadır diye ilâve etti.

Sarı Hoca'dan başka Arapça bilen yoktu. Tuğrul Bey, Sarı Hoca'nın ne demek istediğini düşündü; çıkaramadı. Fakat Sav Tekin'i konuşturmak istemediği belliydi. ' Sen bir şey söyleyecektin Sav Tekin?' diye sordu. Bu sefer de Çağrı Bey araya girdi: 'Bırakın soyunu sopunu, Gümüş Tekin'in geleceği önemli iyi bir savaş adamı, iyi bir mücahit. Hem doğuşmesini biliyor ; hem adamlarını doğuşe sokmasını biliyor.. Gümüş Tekin'i benden bilin. Tuğrul Bey fazla üsteleyemezdi artık. Sav Tekinle daha sonra konuşmak iyi olacaktı. Çağrı, tuttuğu adamı tutardı, babalarına benzemişti. İnandığı bir adamın kötü olabileceğine ihtimal bile vermezdi. Tuğrul Bey'in maksadı zaten Gümüş Tekin'i konuşmak da değildi; gözcülerden konuşurken lâf Gümüş Tekin'e varmıştı.'"(Kilit, s. 35,36)

²⁸ Gümüş Tekin, Büyük Selçuklu emirlerindendir. Vezir Amidü'l-mülk Kündüri'nin adamıdır. Gümüş-Tekin, kendisi gibi saltanat kavgalarına karışmış pek çok Türkmen boy ve beyi ile birlikte Ergani ve Telhum havalisine geldi. Afşin ve Ahmedşah da bunlar arasında idi. Türkmenler arasında kavga çıktı ve Afşin Gümüş-Tekin'i öldürerek Türkmenler'in başına geçti. *Osman Turan, a.g.e., s. 161*

Sarı Hoca, Gümüş-Tekin hakkındaki şüphelerini, Küpeli Hafız'a sorduğu sorularla gidermeye ve gerçeği anlamaya çalışır. "Sarı Hoca birden sordu... 'Gümüş-Tekin de mi Rafizî?' 'Rafizi de derim Rafizî de diyemem.. 'O ne demekmiş hay Küpeli?' 'Bu şu demektir ki Sarım, Gümüş-Tekin'in Rafizîlerle ya bir ilgisi var ya da Râfizîler bir meseleden onu korkutmuş. Belki de Râfizîler Gümüş-Tekin'i yarınki günler için yetiştirip hazırlıyorlar. 'Niye Gümüş Tekin'i soktun lâfa? Küpeli Hafız'ın sorusuna Sav Tekin cevap verdi: 'Baskından önce, gözcülerden gizlenip sazlıkta bir Harzemliyle görüştü. Görüştüğünü bizden sakladı.'

Küpeli Hafız sakalı avucunda, gözleri Sav Tekin'de olduğu halde bir süre düşündü: 'Gümüş Tekin'i buradaki Râfizîlerden de bana soranlar oldu. Fakat Çağrı Beyimize bir dert olmasın diye söylememegi uygun görmüştük. Demek söylemeliymişiz.

Sarı Hoca: 'Söylemediğiniz iyi oldu.' Dedi; 'Selçuklunun yiğit diye taş kırığına ihtiyacı var. Gümüş Tekin yigittir şimdi doğrusu; onu tutanlar da var. Biz de bildiklerimizi söylemeyeceğiz. Göz kulak olacağız.'" (Kilit, s. 126, 127)

Alparslan Sultan olduktan sonra, Gümüş Tekin'in yıkıcı faaliyetler içinde olduğunu belirttikten sonra: 'Gümüş Tekin, sultanlık davasına düşer; Selçukluyu yarı yolda bırakır, Onu telef etmek zorunda kalacağız'. Der (Kilit, s.251)

Alparslan, Gümüş Tekin'i cezalandırmak amacı ile Ersagun ile Afşın Bey'e görev verir: "(Alpaslan) beyler çıkıncaya kadar da konuşmadı bir daha. Afşın ve Ersagunla yalnız kaldığında, yüreği gizliden tedirginleşmişti. Bir süre odayı bir uçtan bir uca arşınladı. Bir ara: 'Afşın' dedi; 'Afşın.. Sen de Ersagun!' susup yine baktı. Birkaç şeyi bir arada düşünüyor olmalıydı. Afşınla Ersagun'un ikisi ortasında durdu. 'İkiniz de iyi dinleyin. Asıl iş ikinizdedir. Biriniz bin yıl sonra yiğitler yığidi, biriniz bin yıl sonra hayınlar hayını diye bilineceksiniz. Hanginiz hayın olmak ister? Kendiniz seçin.'

Afşın da Ersagun da susup kaldılar. Kendilerinden çok Alpaslan'a inanmış olmasalar susmayacaklardı. Cevap veremediler. Alpaslan: 'Biriniz bir fırsatını bulup Gümüş-Tekin'i öldüreceksiniz. Gümüş-Tekin öyle bir yerde ki, Bâtınîlere kendisini

kolayca kaptırıp Sultanlık davasına düşer; Selçuklu'yu yarı yolda bırakır... Onu telef etmek zorunda kalacağız. Gümüş-Tekin'i telef eden yerine ordu beyi olacak.. Biriniz bu işi beğenmeyip ötekine baş kaldıracak, döğüşüp yenilecek, kaçıp Bizans'a sığınacak... Bizans'ın güvenilir adamı haline gelip orada hem Bizans ordusunu içinden göğnütecek, hem de Peçenekliyi bizim için hazırlayacak. Gel gelelim bu yiğitliği kimse bilip anlamadan hayattayken de, öldükten sonra da onu hayın bilip hayın çağırarak, lânetleyecekler. Hangimiz bu yiğit hainliğe talip? Cevap yoktu; konuşmadan ikisi de bu işe talip imişler gibi bakıyordu; ikisi de bu işi istemiyor gibi bakıyordu. Alpaslan: 'Pekâlâ' dedi. 'Şimdi biz bizyiz. Eskisi gibi yıllar öncesi gibi bir oyun oynayalım haa, hani oynardık. Çöp çekelim. Çöpü ben tutacağım. Çöpü bulan hayın olsun?' Çöpü Ersagun buldu. 'Alpaslan, 'Sen benim amca yiğenimsin hay Ersagun, hayınlık sana yakıştırdı.' diye takıldı. Sonra 'alnına yazılmış, ben de seni münasip görürdüm.' dedi. 'Hem dilin lâf yapar, hem suya benzersin, hem de tek başına kendini görüp gözetirsin. Afşın, Gümüş Tekin'i telef edip ordu beyi olunca ona karşı gel, çerini çekip kaç. Gayrı gerisini sen hesaplarsın. Bizans'a varınca Küpeli Hafız'ın adamları da seni bulur zaten.'" (Kilit, s. 251,252) Afşın, Selçuklulara ihanet eden Gümüş Tekin'i öldürür. (Kilit, s. 253)

Kilit ve Anahtar, romanında **Atsız**²⁹ Alparslan'ın çocukluk arkadaşı olarak tanıtılır. Alparslan'ın emrinde ve onun çocukluk arkadaşı olarak gördüğümüz Atsız, Alparslan'dan sonra isyancı bir kimlikle canlandırılır. Mansur ile birlikte Sultan Melikşah'a başkaldırdıkları için öldürülürler.

Alparslan arkadaşlarını sayarken, Atsız'ın da adını anar: "Alpaslan yine öyle bakıyordu. 'Afşın' dedi; 'Şu ilk bağırın Afşın. Benden büyüktür ama bensiz edemez Sarı Hocam; ben de onsuz edemem.' Susup öteki sesleri dinledi. Sesleri ayırt etmeğe çalıştığı belliydi. 'Biri Ersagun' dedi; ' Babamın amca çocuğu. Ağabeyim Kavurt da var; sonra Atsız var. Atsız var, Buldacı var, Dilmaçoğlu var, Artuk ile Çavlı da var. Var işte Sarı Hocam hepsi, herkes var. Bir de kız var ama onu çıkaramadım.'" (Kilit, s. 11)

²⁹ Atsız, Selçuklu ordu beylerindendir. Alparslan zamanında Suriye havalisini fetheden Yabgulu (Yavgıyya) Türkmenleri reisi" olan Atsız, Kınık Boyu'ndandır. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İst, 1993, s. 28

Alparslan'ın düzenlediği oyunda Artuk Bey de vardır. Alparslan, "Çocukları üç kısma ayırıyordu. Birinci kısmı Artuk'a vererek sağa, ileriye gönderdi. İkinci kısmı Atsız'a verip sola, geriye yolladı. Üçüncü kısmın başında da kendi kaldı. Artuk ve Atsız gönderildikleri yerlere varınca onlar da adamlarını yerleştirdiler." (Kilit, s. 60)

Mansur, arkadaşı Atsız'a yapılan eleştirilere cevap vermeye çalışır: "...Acı konuşma ağabey, Atsız Bey'in gelişi kasıtlı değildir' diye Atsız Bey'i korumağa çalıştı ama Mansur'un sesi güvenilecek kadar sağlam çıkmadı: 'Seni görmek için geldiği gerçektir. Nasıl karşılanacağını bilmediği için bana uğramış geleli çok olmadı.' 'Hoş gelenin hoş karşılanacağını Atsız Bey senden benden iyi bilir Mansur; biz hoş gelmeyenleri bile hoş karşılamışızdır. Demek ki Atsız Bey, çok kötü geldi; Halep'ten, ordusunun başından ayrılıp gece uğruları gibi gelmesi de habersiz gelmesi de bunu gösterir.'

'Bize de Atsız Bey demişler Kutalmışın oğlu; Alparslan'ın kılıç arkadaşı olmuşuz, yoldaşı olmuşuz; bize de bir lâf söylenirken azıcık düşünülerek söylenmelidir. Habersiz gelmesi, dedin. Ulak yolladık sana, ulağın mektubunda olanı biteni yazdık, Melikşah'ın niyeti budur dedik. Melikşah'ın kanına bir yandan Nizamül Mülk bir yandan Terken Hatun girdi, niyetleri Kutalmışoğullarını Urumelinde Bizans'a yedirmek..' (Anahtar, s.167, 168)

Şökli tarafından Süleyman Bey'e yazılan bir mektupta da Atsız'dan söz edilir : "Gel başımıza geç. Ben de öteki beyler de sana uyalım yolunca gidelim.; Selçukluyu, Selçuk töresini dirilt. Burada bir yanda Atsız denilen bir uğursuz, yolsuz yordamsız Bey, Melikşâh'ın kapı kulu görünüp kendi başına Sultanlık kurmak tutkusunda. Seni vuracak, bizi dağıtacak, gücünü artırırsa Melikşâh'ı yıkacak. Bir de Tutuş dersen Tutuş var, Melikbaş'ın karındaşıdır bilirsin... Onun niyeti de beni buradan vurmak Atsız uğursuzuna seni yedirip yok ettirip Atsız'ı ondan sonra silmek diler. Asıl niyeti de Melikşâh'ı en sona bırakıp onu alaşağı edip yerine geçmek Kutalmış'ın ününü tününü silip unutturmaktır. Biz onlardan önce davranıp başımıza sen Kutalmışoğlu Süleyman Beyim geçip Atsız'ı hem de Tutuşu kırarasak daha iyi olmaz mı?" (Anahtar, s.171,172}

Süleyman Bey de kardeşi Mansur'a yazdığı bir mektupta Atsız'ın güvenilir olmadığını söyler. “Biz şimdi soylu Kutalmış atları bellesek kendimizi; bize yakışır soylu bir yular bulsak kendimize; bulmağa ne hacet yularımız Melikşah sultan olsa ,. Ne kaybederiz? Üstelik sırtımızı dayayacağımız bir kayamız olur. Ne Şökli, ne Atsız Bey ne Melikşah Sultan’ın karındaşı Tutuş güvenilir değildir. Biz Urumeli’nin bu ucundayken onlar Melikşahla aramızı keserler.”(Anahtar, s.268)

Buldacı, Atsız hakkındaki olumsuz düşüncelerini Süleymanşah’a aktarır: “Melikşah için kötü düşünürsün, ben buradaysam, ben burda bir iş yapmışsam Melikşah’tan aldığım güçtendir bilmez misin? Onun çizdiği yoldan gittim, gösterdiği yoldan..’ ‘Atsız da öyleydi Şahım..’ ‘Atsız Atsız dersin. Atsız bizi kandırmağa çok uğraştı, Mansur’un kanına girdi..’ Bağırmişti. Günlerdir belki de aylardır ilk defa bağırmişti. Birden yeryüzünde var olduğunu, yaşadığını, bağırabildiğini anladı. Buldacı Bey’in kolunu sımsıkı yakalayıp çekti: ‘Gel benimle.. Gel benimle. Buldacı inanmadın. Atsızı göstereceğim sana!..’Titriyordu; yeni doğmuş; dört ayağı üstünde kopraktan kalkmağa, toprağa basmağa çalışan tüyleri ana rahminden henüz ıslak bir tayın titreyişiydi. Buldacıyı geniş yol çadırına götürdü. Üstü altın kakmalı gümüş çekmecesini, artık koşan bir tay hırsıyla açtı: ‘Atsızın mektubu bu.. Bu da Şökli Bey’in.. Gör işte beylerini..’

Buldacı Bey, mektuplarını zor söktü. ‘Benim okumam kıttır, sökmeğe gayret ediyorum. Ne demişler?’ ‘Bizim başlarına geçmemizi, Melikşah’a karşı Sultan olmamızı. Bunlar...’ ‘Şökli Bey de harcandı. Bayındırdan diye. ‘Tutuş yedi onu da.’ Tutuş Tutuş Tutuş!’ Buldacı nedir bu içinizdeki kin? Yetsin artık Mansur yetsin. Atsız hak etti Şökli de.’

‘Neyi? Tutuş Şam’ı istiyordu; Atsız onu da verdi, kavgasız döğüşsüz verdi. Gidip Tutuş’a teslim etti kendini. Sen olsan ne yapardın? Eski bir beye Alpaslan’ın yoldaşına, Selçuk için canını vermeğe hazır olana? Okunu, yayını, kılıcını da teslim etmişse ne yaparsın Süleyman Şah? Töre neyse onu mu, he mi?.. Tutuş törenin yazmadığını yaptı. Atsızı öldürttü.” (Anahtar, s.303, 304)

Kilit ve Anahtar romanlarında **Yakutlu**³⁰, Alparslan'ın ağabeyidir. Anlatıcı, Yakutluyu benlik davası peşinde değil, devlete hizmet için mücadele eden bir şahsiyet olarak tanıtır. Her işte Alparslan'ın çağırılması, Yakutlu'nun kafasında soru işaretlerinin belirmesine neden olur. Yakutlu'nun çocukluk hislerini kısaca işlenir: “Çocuklar için kötü bir haberdi bu; akşam oyunları Alpaslansız geçecek demektir. ‘Yalnız Kavurt kıskanır gibi oldu. Kıskançlıktan da kötü bir şey, bir ateş yalazı yüreğinin başında dolandı.. Alpaslan kendinin küçüğüydü; büyük dururken küçüğün üstüne düşülür müydü? Bu Sarı Hoca, bu Sav-Tekin Bey.., bu? Bu babaları Çağrı Bey? .. Sonra amcaları Tuğrul Bey? ..Ağabeyleri Yakutlu bile? Niye hep Alpaslan? .. Niye hep? Niye hep... Başka bir şey yapamadı, sürüp yanına gelen Alpaslan'a gözünü kaldırıp bakamadı da sadece içinden: ‘Anam Alpaslan’dan sonra da çocuk doğurur inşallâh’ diye geçirdi. Yüksek sesle söyleseydi sesindeki öfke belli olabilirdi.” (Kilit, s. 74)

İki kardeş birbirlerini karşı olan sevgi ve saygılarını hep canlı tutarlar. Alparslan da Yakutluyu sever. Sarı Hoca, Alparslan'a: “Alpaslan, Afşınla yalnız başına konuşup ‘Asıl baş sensin bunu iyi belle’ demişti. ‘Senden sonra Ersagun, Kavurt beni kıskanır onu iyi belle..’ ‘Benden yana korkun olmasın Sarı Hocam..’ ‘Senden yana ne korkum olacaktı ki?’ Yakutlu'yu seversin de Kavurd'u neden sevmezsin?” (Kilit, s. 147, 148)

Yakutlu, Alparslan'a o kadar bağlıdır ki, Kavurd isyan ettiğinde Yakutlu Bey, Alparslan'ın huzurunda kardeşine tepki gösterir: “...Alpaslan ayağa kalktı. Sadi, Alpaslan'ın önünde yere kapandı. ‘Bağışla beni Sultanım; haber bekleyemeyecek gibiydi, bekletilemeyecek gibiydi, diye mırıldandı. Alpaslan: ‘kalk da söyle, nedir?’ diye sordu. Sâkindi. Ordu beyleri endişeyle beklediler; Sadi'nin kalkıp konuşması bir yıl boyu uzamış gibiydi. ‘Kavurt Bey Sultanım... Biraderiniz Kavurt Bey, baş kaldırmış. Rey üzerine yürümüş...’ Alpaslan farkında olmadan gözlerini yumdu. Sımsıkı kapadı. Dişleri de kenetlenmişti. Yakutlu Bey Sultanın huzurunda olduğunu unutup: ‘Namert... diye öfkelenirdi. Tükürürcesine konuştu: ‘Bahtsız budala!’

³⁰ Yakutlu, Alparslan'ın ağabeyidir. Kutalmış ve Kavurt ile beraber fetihler yapmışlardır. Osman Turan, **a.g.e.**, s. 112,128

Alpaslan: ‘Biz ne düşünürüz, Beyimiz neyin peşinde hay Yakutlum.. Duydun ya..’ dedi; sesi yüreğinde birden başlayan acıyla dolmuştu. Yakutlu Bey: ‘İznin olursa varıp haddini bildireyim.’ Dedi; ‘Küçüğümdür.. Cezasını veriririm.’ Hemen gidecek gibiydi. Alpaslan: ‘Bu benim işim ağabey..’ diye durdurdu. (Kilit, s. 250)

Yakutlu, Alparslan'ın ölümünden sonra Melikşâh'a bağlanır ve Kavurd'un Melikşâh'a karşı isyanında da aynı tepkiyi gösterir. Kavurt Bey, Sultanım; amcanız olurmuş. Alpaslan Sultanımız ölünce sizin de Sultan olduğunuzu duyunca baş kaldırmış; Sultanlık davası güder olmuş, Rey şehri üstüne doğru varırmış. Maksudı sizden önce varıp Sultanlığını duyurmakmış.’

Melikşah: ‘Yaa ‘ deyip sustu. Elleri yine tahtın iki yanında yumruk olmuştu, pembe beyaz yüzü birden kızarıklığa dönmüştü; gözleri sisliydi. Düşüncelerini gizliyordu. Hay senin gibi kardaşa ben ne diyeyim, yine mi? Hay yine mi köpek! Yakutlu Bey'in yıkılmış, tiksinti dolu sesi, otağı o anda dolduran öfkenin yararlanmasına sebep oldu.” (Anahtar, s. 24)

Kilit ve Anahtar romanında **Sav -Tekin Bey**³¹, Alparslan'ın hem kılıç hocası hem de kayın atasıdır. Sav Tekin, ordu komutanlarının söylemeye cesaret edemediği hususları açık bir yüreklilikle dile getirir: “Sav-Tekin, Çağrı Bey susar susmaz söz aldı. Çağrı Bey'imiz yine doğru söyler dedi; ‘Gazneli ordusunu kim iyi bilir derlerse verecek cevabım, varın Çağrı Bey’den öğrenin demek olur... Selçuklu ordusunu yine kim bilir derlerse Tuğrul Bey de bilir Çağrı Bey de derim; amma Çağrı Bey Gazneliyi de bilir derim.. Çağrı Bey’in dediğine uyulmalı.’

...Alpaslan'ın yüz çizgileri yine savaş sertliğiyle bölünmüştü, gözlerine çift kartal yuvalanmıştı. ‘Sizi eğlentinizden ettim.’ dedi: ‘Toy düğün vakti, toy düğün vakti olmalıdır. Toy düğünde savaş düşünülmemelidir. Gelgelelim biz devlet idare ederiz... Vaktimiz daralmışsa toy düğünde de savaş düşünürüz.’

³¹ Sav Tekin, Selçuklu İmparatorluğu'nun büyük kumandanlarından bir tanesidir. Sultan Tuğrul Beğ, Bağdad'da nizamı kurduktan ve halifeyi makamına yerleştirdikten sonra ordusu ile Gümüş Tekin, Erdem, Sav-Tekin, Tuğracı, Humar-Tekin gibi büyük kumandanları ile birlikte Bizans'a yürüdü. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1993, s.164

‘Beyler irkilir gibi oldu. Bakıştılar. Ne denecekti şimdi? Sav-Tekin’e yan gözle döndüler, Sav-Tekin, Sultanın kaynatasıydı; kılıç hocasıydı.. Sultanla senli benli herkesin içinde konuşabilirdi; konuştuğunda konuşmasını da bilirdi. Sav-Tekin bunun böyle olduğunu, konuşması gerektiğini anladı: ‘Alpaslan Sultanım, izin verirsen diyeceğim ki, ordunun beyleri sözlerinden şaşırmış olmalı; sultanın sözleri ne demeğe gelirmiş benden öğrenmek isterler. Onun için bana bakarlar.. Lâkin ben de onlardan ayruk değilim... Aydınlanmak istesek Alpaslan Sultanımız ne buyurur?..’(Kilit, s.168, 244)

Akından akına koşan Sav Tekin yaşlanınca eski ataklığını ve canlılığını kaybedere. Anlatıcı Sav Tekin’in psikolojisini şöyle işler: "Sav-Tekin biraz soluklanmak için durmuştu ama kapı arasındaki loşlukta depresen yiğitliği yavaş yavaş elden kaçmak üzereydi. Allah kahretsin ihtiyarlamıştı, saklamaya lüzum yok hem de çok kötü ihtiyarlamıştı. Alpaslan bile olsa ölüm .; böyle döküm döküm dökülmek olmamalıydı. ‘Isık Göllü Deli Karı’nın oğlu da ihtiyarlayabilse herhal benden beter ihtiyarlayamazdı’ diye düşündü. Ağzı bir avuç tuz yalamış gibi yanıyordu. İki yan nöbetçinin yukarıdan, burç sahanlığından kendisine baktıklarını görünce toparlanmak istedi; nafile. Sav Tekin Bey çürümüşü.

....Balçar, Sav-Tekin Beyin yüzünün sarardığını gördü; gözleri de içeri içeri kayıyordu. Koca Malazgirt Savaşında, bir de ondan sonraki akınlarda görüp bilmemiş olsa bu sarsak ihtiyarın Sav-Tekin Bey olduğuna yine de inanmazdı. Tekkeye varıncaya kadar birkaç defa Sav Tekin Bey’e yardım etmeği kolunu beline dolayıp göğdesinin yarı yükünü taşımağı düşündü. Yakışık alıp almayacağında ikincikli olmasa düşündüğünü de yapacaktı” (Anahtar, s.39, 41)

Küpeli Hafız, Sav Tekin’in, savaşa karşı üstün bir yeteneğinden söz eder: “Küpeli Hafız yorulmuştu; belliydi. Sav Tekin Bey, dinlenmesi gerektiğini, yorulmamasını, sonra konuşabileceğini yine, söyleyecekti; söylemek için ağzını bile açmıştı. Küpeli Hafız, yarı mahzun yarı gücenik Sav Tekin’e kaydırıp gözlerini: ‘Sıkıldın mı Sav Tekin?. Sarı Hoca rahmetli öteden beri derdi zaten; bu Sav Tekin’i uzun konuşma sıkar, herif lâf için değil döğüş için yaratılmış, derdi. Siz hepiniz böylesiniz zaten. Sen Afşin, Porsuk, Artuk.” (Anahtar, s.95, 96)

Kilit romanında **Afşın**³², Alparslan'ın çocukluk arkadaşıdır. Alparslan, Afşın ile bir bütünlük oluşturdıklarını Sarı Hoca'ya söyler: “Sarı Hoca bütün ömrü boyunca söyleyeceklerini söyleyip tükenmiş gibiydi. Bu sırada, dışarıda gürültüler olmasa, önce bir çocuk sesi: ‘Alpaslan, hey Alpaslan’ diye bağırmasa; ardından da bir çocuk kalabalığı çadırın dışında ve hep bir ağızdan ‘Sarı Hoca. Sarı Hoca. Sarı Hoca.. Sal bize Alpaslan’ı altın bulasın!’ diye çağırmasa Sarı Hoca çoktan eğilip Alpaslan’ın dizlerini öpecekti.

Seslerle birlikte toplandı. ‘Kim bu çocuklar?’ diye sordu. Sesi hâlâ bocalıyordu. ‘Kimin nesi?’ Alparslan yine öylece bakıyordu. ‘Afşın’ dedi; Şu ilk bağırın Afşın. Benden büyüktür ama bensiz edemez. Sarı Hocam; ben de onsuz edemem...” (Kilit, s. 11)

Alparslan, çocukluğundan beri Afşın’e ayrıcalıklı davranır, Ona karşı daha çok yakınlık duyar: “Afşın, Sav-Tekin'e değil Alpaslan'a baktı. Sav-Tekin, Afşın'ın Alpaslan'dan izin almadan başını kesseler konuşmayacağını biliyordu. Alpaslan sadece Afşın'ın değil bütün çocukların üzerinde gözle görülen bir hâkimiyet kurmuştu; Sav Tekin bunu da biliyordu. Gelgelelim Afşın'ınki hepsinden başkaydı. Alpaslan da Afşın bütün ötek çocuklardan ayrı tutardı, büyük ağabeyi Yakutludan bile.” (Kilit, s. 66)

Afşın Anadolu’da yaptığı savaşlardan sonra Rum diyarını gezerek, Alparslan’ı cereyan eden hâdiselerden haberdar eder: “Afşın ‘Rum imparatoru bizimle savaşacak durumda değildir.’ diye haber salmıştı; ‘Buyruğunu yerine getirdim, bütün Rum memleketlerini bir uçtan bir uca dolaşıp vurdum, imparator dedikleri şöyle bir mesel verirse, ahlat ağacının kurtlu ahlatlarından farksızdır; bir üfürük, kurtlarıyla birlikte yere dökecektir...” Bizans Elçilerinin, yere göğe konduramadığı imparatorlarını Afşın iyice biliyor muydu acep ? Afşın’ın habercisi daha önce gelmiş olsaydı, elçileri tersler hemen geri gönderirdi. Sadece: ‘Yarına kadar dinlenin, yarın cevap veririm’ deyip kestirmiş otağının önünde az önce yarım bıraktığı o güzel yeryüzüne hemen dönmüştü.” (Kilit, s. 272, 273)

³² Afşın, Anadolu’da yaptığı gazalar ve fetihlerden zafer kazanan Selçuklu komutanlarındandır. Osman Turan, **a.g.e.**, s. 168

Afşın, Anadolu'da yaptığı fetihlerle şöhret kazanmış bir Selçuklu ordu beyi olarak işlenir: “ ... Melikşah’ın sesi sert değildi, gücenikti. Ama belli etmemeğe gayret ediyordu. Küpeli Hafız, soru kendisine sorulmuş gibi: Afşın Bey, biraz acele etti Sultanım’ diye konuştu. ‘Bekleseydi ulu vezirin de Selçuklu töresine uygun konuşacağını görürdü. Ama Afşın Bey ’imiz güçlü bir ordu beyimizdir; yenilmez, ele avuca sığmaz diye bilinir, hem de Urumeli demek Afşın Bey demektir. Afşın Bey gibiler için savaş meydanları gerekir. Sultan divanları dar gelir. Bir de Alpaslan Sultanımızın acısı içini yakarken.” (Anahtar, s. 10)

Kilit ve Anahtar romanlarında **Artuk Bey**³³, Alparslan’ın çocukluk ve oyun arkadaşıdır. Alparslan arkadaşlarını sayarken “Artuk ile Çavlı da var” (Kilit, s. 11) demektedir. Alparslan, çocukları kabiliyetlerine göre ayırır: “Çocukları üç kısma ayırıyordu. Birinci kısmı Artuk’a vererek sağa, ileriye gönderdi. İkinci kısmı Atsız’a verip sola geriye yolladı. Üçüncü kısmın başında da kendi kaldı. Artuk ve Atsız gönderildikleri yerlere varınca onlar da adamlarını yerleştirdiler.” (Kilit, s. 60)

Alparslan’ın yükselmesine karşılık Artuk da yükselerek Alparslan’ın ordu beyleri arasına girer: “Ordu beyleri içeri girdiğinde Alpaslan şahnişinden Merv suyuna bakmaktaydı. Alpaslan’ın kölesi Sadi, odada sönük duran kandilleri yaktı. Efendisine baktı, gitmesi lâzım geldiğini anladı, çıktı. Ordu beyleri bir sıra karşısında idi; Sav-Tekin, Gümüş-Tekin, Alpaslan’ın en büyük kardeşi Yakutlu Bey, sonra Porsuk Bey, Sanduk Bey, sonra Alpaslan’ın çocukluk arkadaşları Afşın, Ersagun, Çavlı, Buldacı, Artuk ve Yağmur Beyler. Sonra ötekiler. Gümüş Tekin’den başka herkes sakindi. Bir Gümüş Tekin’in çiçek bozuğu yüzü gergin, fazla düşünceli, bakışları huysuzdu.” (Kilit, s. 243, 244)

Artuk Bey, Alparslan’ın ölümünden sonra Melikşah’a bağlanır ve ona hizmet eder, Melikşah onu yine Rumeli’nin fethiyle görevlendirir. “Melikşah sustuğu kısa süre içinde, daha çok Afşın’a düşünür gibi bakmıştı. Afşın Bey’in yine Urumeli’ne akınlar yapmasını uygun gördük. Yanında Artuk Bey olacak. Buldacı, Çavlı ve Sanduklu Beyler de Afşın Bey’e bağlı fakat ayrı yönlerde akınlara devam edecekler;

³³ Artuk Bey, Alparslan’ın kumandanlarından. Kızılırmak ve Yeşilirmak havzalarında fetihler yaparak destanî bir hüviyet kazanır. Osman Turan, **a.g.e.**, s.284

eskisi gibi.’ Hafifçe gülümsedi. ‘Urumeli Afşın Beyimizi iyi tanır; Urumeli Afşın Beyimizi unutmamalı. Biz de iyi biliriz Afşın Beyimizi biz de unutmamalıyız.” (Anahtar, s. 11)

Anahtar romanında **Kutalmışoğlu Süleyman ile Mansur**³⁴, Selçuklu Devleti'nin kurucularından Kutalmış Beyin oğullarıdır. Süleymanşâh, devletine ve milletine candan bağlı olarak hayatını devam ettirir. Mansur ise, isyancılığının bedelini canı ile öder. Anlatıcı iki kardeşin Sultan Melikşâh ile olan ilişkilerini ve mücadelelerini işler. Kardeşi Mansur ise zaman zaman isyanlara kalkışır.

Uzun zaman devlete sadakatle hizmet eden Süleymanşâh 'a karşılık Mansur, babasından gelen isyancı ruhu devam ettirir: "Melikşâh birden bir isim söyledi. Ya çok düşündükten sonra karar verilmiş bir isimdi bu, yahut da hemen şimdi, şu anda, söylenildiği şekilde birden akla gelmişti: Kutalmış'ın Süleyman Sav-Tekin Bey Kutalmış'ın Süleyman diye tekrarlardı sadece. Yanına da kardeşi Mansur'u vereceğim. Ne düşünürsün?.. 'Mansur Kavur'ta benzerdi; Kutalmış Bey'in huyundan da aldıysa.. Bir Kavurt Alpaslan misali demeğe getirdim, Urumeli'nde kötü günler doğurur. Süleyman sana da benzermiş, yüzden.. Çağrı Bey'le Tuğrul Bey gibi olamazlar mı? Hemen kötüsünü düşündü? Şimdi önümüzde kötü örnek varken.." (Anahtar, s. 34, 35)

Anlatıcı, Kutalmışoğlu Süleyman ile Mansur'un, Bizanslılara karşı olan duygularını dile getirir: “Kutalmış oğlu Süleyman Bey, ya henüz dalmıştı ya dalmak üzereydi. Saatlerdir de uyumuş olabilirdi; birdenbire sıçradı; uyandı. Sığır kuyruğu bir kamçı şak deyip şaklamış, çıplak bedenine şaklayış hızında yapışmış kalmıştı. Uyandığında da kamçı şaklayışını ve kamçının şapta kavrulmuş yanışını boş böğründe duymuştu: ‘Hayırdır inşallâh’ bile diyemedi de arandı şöyle bir. Karanlıkta; ay ışığı çadır içine süzüm süzüm iniyordu ama karanlığı çok hafifi alacalanmaktan öte gidemiyordu.

³⁴ Süleyman ile Mansur, Kutalmış Bey'in oğullarıdır. Süleyman devletine sadakatle bağlıdır. Mansur ise, isyancı bir hareket içerisine girer. Kutalmış Bey, ise Tuğrul Bey'in son yıllarında başladığı isyanına Alparslan'a karşı da devam etmiş ve giriştiği bu teşebbüsü hayatı ile ödemiştir. Osman Turan, **a.g.e.**, s.202

İkonyum'u aldı alalı böyle oluyordu, hiç değilse on günde on beş günde bir kuş uykusundayken bile, geceleri olmasa da.. Şak deyip saplı bir sığır kuyruğu kamçı iniveriyordu, şak şak., İkonyum'u almakla, İkonyum'a yerleşmekle, az daha dursaydı İkonyumlulaşmakla kötü mü etmişti yoksa?" (Anahtar, s. 149)

Mansur, ağabeyi Süleyma Bey'e açıkça Melikşah'a karşı çıkmayı önerir. Bu önerisinin nedenini de şöyle açıklar:"Bırakıp geldiğimiz yurt Melikşah'a yetmez mi? Daha şimdiden Nizamül Mülk'ün eşi dostu saray diye, saray teşkilâtı diye kilit yerlerin başına getirilmedi mi? Nizamül Mülk'ün yiğenleri, azatlı köleleri birer birer geliri çok illerin başına gönderilmiyor mu? Selçuklunun kanı pahasına edinilen yurt Nizamül Mülk'ün arpalığı oluyor, Selçukoğullarını hor görüyor, kendilerini üstün tutuyorlar.' 'Melikşah Sultan'ın helbet bir bildiği vardır.. Senin aklının ermediği.' 'Melikşah Sultan'a bir gün seni de gammadzarlarsa iş işten geçmiş olmasın sakın.' 'Bize verilen buyruk buraları tutmamızdır. Mansur; Melikşah'a güven. Beni ona kötöleseler de bir gün gelse Melikşah yok edilmemi buyursa bile ona güven. 'Tedbirini almayana budala derler; Türkmen budalalığı da bu olmalı herhal. Önümüz kâfir dolu, arkamızda ise güveneceğimiz, bize sıkı sıkıya sarılan hiçbir kuvvet yok. Sanki yaban hayvanlarının önüne atılmışız, günahımızı da kimse çekmeyecek; ne yapalım, tutunamadılar, yok olup gittiler, yazık. Diyecekler. Gücümüz kuvvetimiz artarsa ne diyecekler. Pekey? Geri gelin, siz buraları bekleyin oraları pekişti; ya Nizâmül Mülk'ün adamları ya Terken Hatun'un Karahanlı soyu gelip yerleşecek, diyecekler geri çecekler; unutulup gideceğiz. Kimdik, ne idik, kimin nesiydik, şu Urumeli'ne bir ömür verdik, Selçuklu için ömür tükettik hatırlayan bile olmayacak." (Anahtar, s. 150, 151)

Süleyman Bey, kardeşi Mansur'un değişeceğinden ümidini keser: "Bir gün gelir gerçeği anlar' diye düşündü. 'Kötüye gitmez inşallah, iyi düşünmüyor, saplanmış kalmış.' Pek de haksız görmüyordu kardeşini; çocuklukları, gençlikleri, daha sonraki günleri Selçuk Beylerinin çocukluklarından farksız geçmişti ama ne de olsa babalarının boynu bükük günahını, hissettirmemeğe çalışılsa bile daha kötü hissediyorlardı. Alpaslan'ın oğulları bir yana öteki Selçuklu Beylerinin çocukları kadar bile noksansız olmadıklarını farkediyorlardı. Ve bu en çok Mansur'u

kahrediyordu. Mansur hırçındı, çok içliydi; içliliğini hırçınlıkla, inatla, taşkın hareketlerle bastırıp göstermemeğe çalışıyordu. Süleyman hem kendini ezdirmemek hem Mansur'u kurtarmak için daha pek küçükten aklını kullanmak zorunda olduğunu anlamıştı." (Anahtar, s. 158)

Süleyman Bey, kardeşi Mansur'un isyancı bir ruha sahip olmasının nedenini; çocukluğunda yaşadıklarına bağlar: "Mansur'un çocukluğunu bir türlü sevedemediğini bildiğinden üstelememişti. Şimdi çocuk olmanın uçarılığını düşündü sadece. Boynu bükük de olsa, başkaldırdığı için boğdurtulmuş bir bey oğlu olmanın acısında bile koşup oynasa çocukluk ne kadar bulunmaz, bir daha ele geçmez bir niğmetti. Kendi oğlu Kılıç Aslan hiç değilse o acıyı bilmeden çocukluğuna doycaktı; amcası Mansur gibi, büyüdüğünde bir kin, bir nefret yumağı olmayacaktı; güzel ılık, hoş her zaman hatırlanacak bir çocukluğu kocaman bir yün yumağı eğirecekti." (Anahtar, s. 164)

Süleyman Bey, kardeşi Mansur'u sultanlık davası peşinde gezmekten vazgeçirmeye çalışırsa da, kendisi de tereddütler içine girer: "Mansur bir karşılık vermiyordu; sanki çadırdaki yoktu. Sanki Süleyman Bey başkası ile konuşuyordu. Mansur taş gibiydi; utanmış mıydı kızmış mıydı belli değildi. Çanakta yanan yağın duldasına geldiği için ne yana baktığı da anlaşılmıyordu. Süleyman Bey: 'Karındaşımsın hay Mansur karındaşımsın diye mırıldandı; 'Elim varmaz sana. Zorlama beni he mi?' Mırıldandı ama ne dediğini kendi bile farketmedi. Elinden tutup çekip Mansur'u ışığa getirmeği, gözlerini göre göre gözlerinin içine baka baka : 'Babam gibi sultanlık davasını sen de güdersen elimle boğarım Mansur seni elimle diye bağırmağı ne kadar istediye o kadar çabuk çadırdan çıkmak daha kolayına geldi." (Anahtar, s. 176)

Süleyman Bey, Melikşah'a bağlılığını, elçi Ebulkasım aracılığıyla bildirir: "Durup soluk aldı. Gözlerinde buğulanan bulutlar durulaniyordu; ağırdan dibe çöküyordu. Yüzüğünü çıkarıp Ebulkasım'a verdi; iri kankırmızısı bir yakut taşıydı. 'Ne yap yap, Melikşâh'ı yalnızken bul. Bu taş seni ona ulaştırır. Paraya, daha çeriye ihtiyacım olduğunu söyle; Kutalmış'ın oğlu buyruğunun sonuna ha vardı ha varacak, ne dediysen o oldu, bir parmak bile dışına çıkılmadı, bundan sonra da çıkılmayacak

dedi, de.. Ebulkasım bir de şunu söyle; herşey Melikşâh'in gücüyledir, Melikşâh yoksa Süleyman da yoktur. Hepsi bu kadar Ebulkasım.

Ebulkasım farkında olmadan diz yere vurup Süleyman Bey'i eski usul selâmladı; sanki bir görünmez el, Ebulkasım'ı omzundan bastırıp diz çöktürmüştü, görünmeyen el sanki yüzyıl, on kere yüzyıl ötelere uzanıp gitmişti; öylece 'Buyruğunu aldım Süleyman Beyi'im' dedi. 'İzin verdin verdin gidiyorum.' Tam çıkacağı sırada: 'Mansur hâlâ gelmedi Ebulkasım, dedi, Süleyman Bey. 'Dorylaion'a bizden daha yakında halbuki. Üstelik seninle haber göndermişim.. Yazık, bir olmazın peşinde helak olacağı benzer.'(Anahtar, s. 189,190)

Süleyman Bey, kardeşi Mansur'u beklerken içinden kötü hisler geçmeye başlar: "Mansur hâlâ görünmemişti. Mansur hâlâ gelmiyordu. İçi içine sığmazken, yüreğinin başı iplik iplik gerilirken, gözlerinde kocaman bulutlar ağarken buğulanırken kolu kanadı kırılmış gibiydi bir yandan. Çocukluğundaki boynu büküklük, babası Kutalmış Bey'in yay kirişinde boğuluşunun kahrediciliği gizliden sinsî, müstehzî kıpırdanmağa başlamıştı; koluna kanadına ıslak, yapış yapış bir soğuklukla çöküyordu." (Anahtar, s. 193)

Süleyman Bey, kardeşinin yaptığı hırçınlık ve ihtirasın bedelinin ağır olduğunu belirtir ve sitem eder. Mansur da isyancı olmasının nedenini açıklar: "Ah..! Ah! Mansur ne olurdu hırsı tamahı bıraksaydın soyha: kin ne oluyor hay ocağı batası, hem de kime?.. Şimdi el ele verseydik, şimdi benim aklımın ermediğini sana danışsaydım, senin gücünün yetmediğine ben koşsaydım. Bir Sarı Hoca'dan bahsetmişti Küpeli Hafız, Sarı Hoca'nın sık sık söylediği; bir atın çift kulağına benzettiği iki kardeşten bahsetmişti. 'Mansurla sen de öyle ol Süleyman, Selçuklunun yarınına eğilin, yarınını dinleyin, umudum bu hay oğlu'demişti. 'Ne fayda? Mansur'un sonunu iyi görmem.'

.....İzak benim tutsağım. Ne senin ne benim hay Mansur. İzak aslında Melikşâh'ın tutsağı. Böyle bilsek daha iyi olur.' 'Benim tutsağımın fidyesini ben konuşsam daha iyi olur diye düşünürüm.' 'Ne zamandan beri?' diye bağırdı ama yine de Süleyman Bey toparladı kendisini. ' Bak Mansur, bu sen ben kavgası değil

dedim.’ Bu kavşakta birleştik, bu kavşakta ayrılalım; sen yolunca git, ben de yolumca. Tanrı hangimiz haklıysa ona yardım etsin. Beni daha söyletme artık büyüğümsün ola ki sana da’ Süleyman Bey Mansur’u susturdu: ‘Benim yanımda kalacaksın; İzak da Bizans’a gidecek. Buyruk budur Mansur Bey; sakın buyruğun dışına çıkayım deme. Şimdi git karnını doyur. Ben yalnız yiyeceğim!’(Anahtar, s.202, 205)

Mansur’un isyanına tepki gösteren Porsuk Bey, Mansur’u fırsatını bulduğunda öldürür. Süleyman Bey, kardeşi Mansur’un ölmek üzereyken söylediği sözler, ağabeyi için bir uyarı niteliğindedir: ...“Süleyman Şah, daha Porsuk Bey’in kılıcı Mansur’un karnına saplandığında koşmuştu; yanlarına geldiğinde Porsuk Bey’in üstü başı kan içindeydi. Mansur’un yüzü hafiften sararıyordu, taşlaşma siliniyor, çocuklaşıyordu. Beceriksizce gülümsedi. Süleyman Şah diz çöküp Mansur’un sırtına verdi bir dizini; başını ensesinden tuttu. Mansur’un beceriksiz tebessümü sarardı. Sarı, ipince, kopacak gibi: ‘Güvenme bunlara ağabey’ dedi; Bunlar it dölü! Atsız yediler. Şekliyi yediler.. Beni.. Beni de yediler. Kendini kolla kolla derim. Babam haklıydı.” (Anahtar, s.299, 300)

Kilit ve Anahtar romanlarında **Porsuk Bey**³⁵, savaş taktiklerini en iyi bilen ordu beylerindendir. Malazgirt Savaşı öncesinde yapılan toplantıda Porsuk Bey de vardır.

“Ordu Beyleri bir sıra karşısında idi; Sav-Tekin, Gümüş-Tekin, Alparslan’ın en büyük kardeşi Yakutlu Bey, sonra Porsuk Bey...” (Kilit, s. 244)

Melikşah ise Alparslan’ın ölümünde ona cenaze töreni ile meşgul olma görevini de verir. (Anahtar, s. 12,13)

Porsuk Bey, karışıklık çıkaran, Mansur’u öldürür. (Anahtar, 298, 3001)

Kilit ve Anahtar, Kavurd³⁶ romanlarında görev alır. Çağrı Bey’in oğlu, Alparslan’ın ağabeyidir. Önce Alparslan’a sonra da Melikşah’a baş kaldırır. Anlatıcı,

³⁵ Porsuk Bey, Selçuklu Devleti’nin en değerli ve savaş tekniği son derece iyi olan ordu beylerinden olup, Alparslan’ın Malazgirt Zaferi’ne katıldığı söylenir. Osman Turan, **a.g.e.**, s.180

³⁶ Kavurd Bey birçok meziyetlere sahip olduğundan iyi bir şöhrat yapmış ve sevilmiştir. Bu hüviyetiyle kendisini sultanlığa namzet görüyor ve bu sebeple de, Tuğrul Bey’in ve Alparslan’ın

Alparslan'a Kavurt'tan daha fazla ilgi gösterildiğini ortaya koyar. Böylece ilk kıskançlıkların temeli de atılmış olur. Kavurd, kendisinden küçük olan Alparslana'a karşı olan olumsuz tutumunu zaman zaman ortaya koyar. Kavurd gençliğinde de aynı kıskançlıkları devam ettirir. (Kilit,74, 155)

Kavurd, Alparslan'a karşı yaptığı isyanlarda başarılı olamaz. Alparslan ise kardeşi Kavurd'u iyilikle yola getirmek için büyük gayret gösterir.(Kilit 244,245)

Sav Tekin, Melikşah'a, Kavurd hakkında şunları söyler: Alparslan hata etti aynı hatayı sen işleme.”(Anahtar, s.25)

Kilit ve Anahtar romanlarında Alparslan'ın çocukluk arkadaşlarından **Buldacı**³⁷ romanda görev alır. Alparslan arkadaşları ile oynarken sık sık Buldacıdan söz eder. (Kilit, s.11)

Buldacı, Alparslan'ın gençlik yıllarında da onunla birlikte savaflara katılır: “Alparslan, Afşın'ı tavladaki atları getirmek için gönderdi. Ersagun'a, çocukları kerpiç mescidin yanındaki sayvanda toplamasını buyurdu. ‘Atsızla Buldacı'ya söyle bulabildikleri kadar nacak, bel, kazma, kürek toplansınlar dedi. Buldacı, yeterinden fazla ok temin etsin.. (Kilit, s.173) Buldacı, Alparslan'ın iktidarında ordu beyi olur. (Kilit, s.244)

Buldacı, Alparslan'ın, ölümünden sonra Melikşah'ın emrine girer. Melikşah'ın meclisine girerek önemli görevlerde bulunur. (Anahtar, s.307)

Kilit ve Anahtar romanlarında **Terken Hatun**³⁸, Karahan hükümdarı İbrahim Tamgaç'ın kızıdır. Devlet işlerine müdahalesiyle tanınır. Alparslan'ın oğlu,

ölümünden sonra birkaç defa Selçuk tahtına çıkmak teşebbüsüne girişiyordu. Hatta ordu içinde yaşı dolayısıyla Melikşah'ı değil onu sultan yapmak isteyenler de bu hususta harekete geçiyorlardı. Lakin bir yandan Alparslan ve Melikşah gibi büyük rakipler, öte yandan imparatorluk kuvvetleri ile karşılaşması onun muvaffak olmasına imkan vermemiş ve sultanlık tahtına çıkamamıştır. Osman Turan, **a.g.e.**, s.164, 172

³⁷ Buldacı, Alparslan'ın çocukluk arkadaşıdır. Alparslan'ın ordu beyleri arasında adı geçer. Alparslan bir an önce netice almaya karar vermişti. Sungurca, Buldacı, Ağacı eve Atabeg, Gül-Sarığ, Sav-Tekin ve Pehlivan kumandasında sağ, sol kanatları ve merkezde görevlendirir. Osman Turan, **a.g.e.**, s.289

³⁸ Terken Hatun, Karahan hükümdarı İbrahim Tamgaç'ın kızıdır. Melikşah'ın zevcesi Terken Hatun'un siyasi ihtirasları devletin parçalanması, amilleri arasında bulunmaktadır. Osman Turan, **a.g.e.**, s.200

Melikşah ile evlenir: “Merv geceleri, donanmıştı; pırıltılar içinde yanıp sönen Kandil ışıklarındaydı. Alparslan’ın oğlu Melikşâh evleniyordu. Karahanlı Tamgaç Hanın kızı Terken hatun gelin geliyordu. Üç düğün bir aradaydı. Gazne Sultanı İbrahim’in kızı Alpaslan’ın öteki oğlu Arslan Şah’a nikâhlanmıştı. Alparslan’ın kızı, Sultan İbrahim’in oğluna gelin gidiyordu.” (Kilit, s. 237)

Melikşah, Sav Tekin’e devletin geleceği ile ilgili kaygılarını anlatırken eşi Terken Hanım’dan da söz eder: “Korkum insan olarak değil Sultan olarak. Benimle birlikte kaç kişi Sultan olacak hesapladın mı? Üç; biri karım, Terken Hatun.. Karahanlı sarayından geldi, Karahanlı soyu olarak geldi. Çok güzel, çok güzel olduğunu da biliyor; ikincisi Nizamül Mülk, İranlı. Afşın Bey’in dediğince dersek bizden olmayan biri, atalarımızın çiğnediği toprakların adamı. Ama düşünüyor, düşünmesini biliyor. Hay Sav Tekin.. Üçüncüsü.’ Tereddüde benzer bir duraklama ile sustu. Göz uçlarını kırıştırarak gülümsedi: ‘Anam’ dedi..” (Anahtar, s. 33)

Buldacı Bey ile Mansur Terken Hatun’un devlet işlerine karışmasından ve kendi soyundan olanlara ayrıcalık tanınmasından şikâyetçidirler: “Tedbirini almayana budala derler; Türkmen budalalığı da bu olmalı herhal. Önümüz kâfir dolu, arkamızda ise güveneceğimiz, bize sıkı sıkıya sarılan hiçbir kuvvet yok. Sanki yaban hayvanlarının önüne atılmışız, günahımızı da kimse çekmeyecek; ne yapalım, tutunamadılar, yok olup gittiler, yazık diyecekler. Gücümüz kuvvetimiz artarsa ne diyecekler? Geri gelin, siz buraları bekleyin oraları pekiştii; ya Nizâmül Mülk’ün adamları ya Terken Hatun’un Karahanlı soyu gelip yerleşecek, diyecekler. Geri çekecekler; unutulup gideceğiz. Kimdik, ne idik, kimin nesiydik, şu Urumeli’ne bir ömür verdik, Selçuklu için ömür tükettik hatırlayan bile olmayacak.”

.....Biz Karabudun’dan gelmeyiz, siz bilemezsiniz bunu. Tutuş hiç bilemez. Hele birçok şey olmak isterken, hiç bilemez. Şimdi Melikşâh’ın sarayında ne oyunlar dönmekte bilir misin? Terken Hatun oğlu Berkjaruk’un veliahtlığı için bütün Karahanlılığını ortaya dökmüş; Nizamül Mülk ondan yana görünürse de el altından Tutuşu ve ötekileri besler. (Anahtar, s. 150, 151, s. 302)

Kilit ve Anahtar romanlarında görev alan **Melikşah**³⁹, Alparslan'ın oğludur. Babasının vefatından sonra tahta geçer.

Alparslan, sağlığında ordu beylerinin önünde, oğlu Melikşâh'ı veliahdı olarak ilân eder: “Şöyle desek Sav Tekin Bey, yeryüzü çok büyük, yeryüzünde yapılacak işler ondan da çok. Gelgelelim insan ömrü yeryüzünün üstünde döner, yeryüzünden küçüktür, hem de yapılacak işlerin yanında azdır. Öyleyse ömrün değerini bilmek gerek. Demem, budur işte. Bu mesele anlaşıldı saydık. Öyleyse ikinciye gelelim; yarın, gün kuşluğa ererken Melikşâh veliahdım diye biline. Böyle düşündük, böyle uygun gördük, böyle buyuracağız. Gün akşamlıdır, hem de sultanın bile sonu ne olacaktır bilinmez. Babamızdan ve amcamızdan aldığımız bayrağı götürdüğümüz yere dek götürürüz; götüremediğimiz burca birinin dikmesi gerek. O biri de kim olacaksa şimdiden bilinmeli. Ben hükümdarınız olarak Melikşâh'ı uygun gördüm. Bu akşamdan burada, bana düşündüklerinizi söyleyin . Yarın merasimde ben veliahdın atının dizginlerini tutup yedekledikten sonra itiraz edenin iki elim yakasında olur; ölmüş olsam bile.’

Susup teker teker beyleri süzdü. Gümüş Tekin çiçek bozuğu yüzü daha da gerilmişti. Huysuz bakan gözleri aptallaşmış düşüncelere doğruydı. Herkesten önce Yakutlu Bey söz aldı. ‘Senin düşüncelerim beni düşüncelerimdir. Alpaslan Sultanım’ dedi; ‘Senden sonra yaşamak gibi bir bahtsızlığa uğrarsam yiğenimin buyruğunu senin buyruğun belleyeceğim.’ (Kilit, s.244, 245)

Anlatıcı, Melikşah'ın fizikî yapısı ile Alparslan'ın yapılarının çok benzediğine dikkat çeker:“Gençti; ne olursa olsun çocuksu görünüyordu. Geniş omuzlarında iyice anlaşılmayan bir direniş kabarıyordu, gözleri hemen tebessüme dönebilecek bir pırpır hüzünle açılıp kapanıyordu. Pembemsi beyaz yüzü çok önceki yıllarla çok sonraki yıllar arasında bir sırlı perdeyi andırıyordu, hep susmuş. Sav Tekin bu yüzü birden bire hatırladı; Dandanakan Savaşı'ndan sonra, Sarı Hoca'nın

³⁹ Melikşah, Alparslan'ın oğludur. Babasının sağlığında veliahd tayin edilmiştir. Alp Arslan'ın büyük mirasına sahip olan Melikşah zamanında (1072-1092) Selçuklu İmparatorluğu en geniş ve kudretli seviyeye erişmiş; İslâm dünyası da en mesud devrinden birini yaşamıştır. Osman Turan, a.g.e., s.200

ölümünde ağlayamayan Alpaslan'ın yüzüydü. Daha dikkatle bakınca, Melikşah'ın şimdi, şu anda hemen tebessüme dönebilecek bir pırırlı hüzünle açılıp kapanan gözlerinin çok önce, yine böyle bir ekim günü böyle bir çadır içinde pırıl pırıl bakan çocuk gözlerinden farklı olmadığını gördü, Alpaslan'ın gözleriydi; büyümüştü.” (Anahtar, s. 7,8)

Alparslan'ın vefatı ile birlikte ordu beyleri arasında bir duygusallık başlar. Alparslan'ın yakın arkadaşı olan Afşın üzüntüsünü gizleyemez. Melikşah ise sultanlığın gereğini yaparak dirençli olduğunu gösteri: “Afşın Bey'in sayıklamayı andıran hıçkırışı otağda bulunanları çoktan alıp götürmüştü; Malazgirt'i, Malazgirt öncesini, Malazgirt sonrasını ağustos sıcağında ekim soğuşuna, ekim soğuşundan ağustos sıcağına götürüp getiren bir uğultu halinde otağı doldurdu: ‘Hay Alpaslanım. Hay Sultanım..’ Fakat çok sürmedi. Tıknaş, geniş omuzlu ve pembesi beyaz yüzlü delikanlı: ‘Eyi..’ diye konuştu. Sesi, kırık cam uçlarına sürtünüp de çıkıyormuş gibiydi gırtlığında. Dağılıp tuz buz olabilirdi. Yavaş yavaş toparlandı. ‘Pek âlâ, böylesi daha iyi oldu. İçimizdeki yangını dışa taşımak bizim için de zordu, Afşın Beyimiz her zaman en iyisini yapmıştır.

....Kalktı. Bir göz açımı içinde otağındakileri süzdü; Sav Tekin'i, Çavlı'yı... Yakutlu Bey'e hüzünle gülümsedi. Gözleri Küpeli Hafızda takılıp kaldı bir an; ‘Hepimiz Afşın Bey gibi kaldırıp kendimizi yere çalabiliriz, hepimiz Buldacı Bey gibi Çavlı gibi yerin ayağımızın altından kaydığını, tutunacak bir dalımızın kalmadığını zannedebiliriz. Sultan Alpaslan öldü. Sultan Alpaslan'sız bir dünyayı neyleyim diye düşünebiliriz., ya ben?.. Babamın olmadığı bir dünyada nasıl nefes alabilirim, nasıl toprağa toprak, göğe gök diye bakarım?"

...Afşın'ı Melikşah'ın sesi kurtardı: ‘Beylerim! Sizi buraya meşveret için çağırmadım; sizi buraya acımızı ortaya dökün diye toplamadım. Acımız ortayla dökülemeyecek kadar büyüktür hem de buna lüzum yok. Sarsıldığımızı, yıkılacak kadar sarsıldığımızı kabul edelim, bunu içimizdeki ve dışımızdaki düşmanlar da biliyor. Belki yağ törenini bile beklemeyecekler, belki yağ törenini fırsat bilecekler. Öyleyse ok yayda hazır olmak gerekir. Dört bir yanımızı pek tutmazsak Alpaslan'ın acısını duymuşuz neye yarar?

Alpaslan'ı yaşatmak istiyorsak ulu Sultanımızın düşüncelerini gerçekleştireceğiz. Laf bitmiştir artık. Bundan sonra ben konuşacağım siz dediklerimi yapacaksınız. Hepsi bu kadar!'(Anahtar, s. 6,7, 11)

Melikşah kısa bir süre içerisinde ordu mensuplarına çeki düzen vererek herkesi mesleklerinin gereklerine göre davranış sergilemesini ister: “Melikşah’ın şimdi biraz daha rahatladığı belliydi. Kat kat savaş urbalarını çıkarıp ferah elbiseler giymenin kıvraklığı ile oturdu: ‘Ordu beylerimiz çok sert!’ dedi mırıldanır gibi; ‘Fakat öylesi gerek. Ordu beylerim saraylı olmamalı, saraya bulaşmamalı.’Tahtın iki yanına sıkıca sarılmıştı. Genç avuçları, tahtın süslerinde yabancı durmuyordu ama yadırgar gibi asabileşiyordu; sonunda açıldılar, tahtı ve tahtın süslerini bıraktılar. ‘Evet saraya bulaşmamalı beylerim; seslerini inceltmemeli. Çeri gür sesi ister, haykırış bekler.. Vezirimiz aksini düşünse de...’ (Anahtar, s.13).

Melikşah zamanla olgunluğa erişir. Devlet idaresinde, hoşgörülü olduğunu görürüz. Melikşah, küskün olan amcası Kavurt Bey’in gönlünü almak için gayret sarfeder: “...Melikşah, çok az düşündü. Konuştuğunda sesi ne sinirlenmişti ne de öfkelenmişti. Hatta bir sultan sesi de değildi; dümdüz endişesizdi: ‘Ben sizin düşündüğünüz gibi düşünmüyorum.’ Dedi. ‘Amcama bir mektup yazacağım amcamın gönlünü almam lâzım.’ Sav Tekin:’ Benim bildiğim Kavurt Beyse ne mektuptan anlar ne gönül almaktan. Fikrini kesinlikle belli etti. ‘Kavurt Bey zordan anlar, yumruktan anlar. Yakutlu ile beraber gidelim. Rey’e gelmeden işini bitirelim.’

‘Mektup!’ dedi Melikşah: ‘Mektup Sav Tekin; söz varkentatlı söz söylemek, sevgi yolunu denemek varken zor daha sonra gelmemeli mi? Biz amcamızın her zaman üstesinden gelebiliriz.” (Anahtar, s. 26)

Genç yaşta ağır bir sorumluluğun altına giren Sultan Melikşah’ın psikolojisini anlatıcı şöyle işler: ‘Sav Tekin Bey itiraz etmedi. Melikşah’ın sesindeki yakınlığın yalnızlığa benzediğini sezinlemişti. Alpaslan’ın ölümünden beri böyle bir yalnızlık sık sık kendi gözlerinde de fişkıracak kadar zorlamıştı, bu yüzden oturdu. ‘Babam, Kavurt Bey’in kendisine baş kaldırdığını öğrendiğinde ne yapmıştı?’Melikşah’ın sesinde de, o savaş zırhının ağır, yorucu, ağır verici bezginliği dolanıyordu. Ses,

yalnızlığını atacak, sığınacak, belki bir görünmez yer bulup doyasıya ağlayacak tedirginlikteydi. Yahut da Sav Tekin Bey'e öyle geldi, belki de Sav Tekin Bey, Melikşah'ın sesinin öyle olmasını istiyordu; bilemedi." (Anahtar, s. 28)

Anlatıcı, Melikşâh korku ve kaygılarının bireysel olmadığını, bu ağır yükün sultanlıktan geldiğini düşünür ve tutanacak güvenli bir şahsiyet arar. Melikşah, kendisine en yakını olarak Sav Tekin'i görür ve kaygılarını onunla paylaşır: "Melikşah, gözlerinin hatırladığı Terken Hatun'a dalmıştı. 'Korkuyorum' diye fısıldadı; şimdi sen nasıl düşüneceksin bilmiyorum ama hay Sav-Tekin Bey ben korkuyorum. Korkumu, az önceki toplantıda, Afşın Bey'in acısını gördüğüm zaman, hissettim. Babam sağken aklıma bile gelmezdi; korkuya gülerdim. Sav Tekin, Melikşah'a bir tuhaf baktı. Bütün toplantı boyunca, bir şeyin üstüne üstüne gitmek ister gibi oturup kalkan, konuşup dinleyen; hep bir bıçak ucu hep bir bıçak ağzı keskinliğinde yalabıyıp ışıyan Melikşahtaki garipliğin korku olabileceği aklının ucuna bile gelmemişti. Ama o, bunun korku olduğunu söylüyordu kendisi. Ne korkusuydu? Korkuyu sana yakıştıramam" dedi. 'Sen Alpaslan'ın oğlusun. Selçuklusun. Herhal başka şey demek istedin. Neyin nasıl söyleneceğini içimizde bir Sarı Hoca bilirdi. Ondan gayrimizin Ali derken Veli dediği çok olmuştur. 'Ne dediğimi biliyorum ben. Korkmak ayıp değildir. Alpaslan'ın korktuğu olmamış mıdır? Sarı Hoca'nın? Niye güldün? Sarı Hoca insandan öte bir yaratık mıydı? 'Bana sorarsan öyleydi Melikşahım'. Öyleyse ben insanım. Babası ölen bir insan; amcasının dünyadan yok etmek istediği bir insan; üstelik de anasının, oğlunun kanına susadığı bir adama varmak mecburiyetinde olan bir insan... (Anahtar, s.29, 30)

Melikşah, Selçuklu Devleti'ne en parlak yıllarını yaşatarak büyük başarılar elde eder. (Anahtar, s.98)

Anahtar romanında **Nizamül Mülk**'ü⁴⁰ vezir olarak tanırız.

⁴⁰ Nizam-ül Mülk,(Hasan Bin Ali) (1018- 1092). Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun meşhur veziridir. Dandanakan Savaşı sonrasında (1040) başarılı çalışmalarıyla Merv'de bulunan Alparslan'ın dikkatini çekti. Alparslan sultan olduktan sonra vezir olarak tayin etti.(1064). Saray içi bazı çekişmelerden bizar olarak Bağdada giden Nizamülmülk, bir Bâtınî tarafından öldürüldü. İbrahim Kafesoğlu, Nizam-ül Mülk, <mad.>, MEBİA, C.IX, s.329, 333

Alparslan ve Melikşâh dönemlerinde gayretli bir şahsiyet olarak görev yapar. Nizamül Mülk, Alparslan'ın otağında bir toplantı esnasında görülür. Nizamül Mülk, hiç istemediği halde, konuşmasının şart olduğunu hisseder. Konuşmak da düşünmek gibi mesleğidir. Sav Tekin'in, Yakutlu Bey'in yanında konuşmanın hiçbir güçlüğü yoktur. Üstelik daha ayrı bir üstünlük hissi bile duyar. Melikşâh da önemli değildi. Ama yine de konuşmağı canı istemez. Göz ucuyla, elinde olmadan Küpeli Hafız'a bakarak bu adamın kim olduğunu merak eder.

Nizamül Mülk gözlerini, Küpeli Hafız'dan kaçıtır. (Nizamül Mülk): 'Göz bağcı gibi!..' diye düşünür. 'Adam canbaz'. Nitekim Küpeli Hafız, Nizamül Mülk'ten önce davranmıştı. Nizamül Mülk gibi değerli bir vezirin Sultandan aykırı düşünmesi imkânsızdır. Vezir, aynı zamanda değerli bir ilim adamı olarak da bilinir. İlim adamları ise bilindiği üzere kitaptan dışarı çıkmazlar. Hayat kitaplardaki gibi midir? Melikşah Sultanım, çeri haykırış bekler buyurdular; kitaba sorarsak çerinin daha başka şey beklediğini söyleyecektir. (Anahtar, s. 14)

Küpeli Hafız, Nizamül Mülk'ün değerli ve nitelikli bir insan olduğunu söyleyerek ona iyi davranılmasını belirtir: "Alparslanımız da Nizamül Mülk'ü tuttu mu? Öyleyse bizim bey aklımızdan öte bir bildikleri vardır. Vazgeçin Nizamül Mülk çekişmesinden; fayda vermediği bir yana zararı dokunur. Küpeli Hafız fazla tehlike görmez.' 'Nasıl?' İki türlü Selçuklu olur, bir kimse dediydi. Biri Selçuklunun aslında; biri de Selçukluya inanır, Selçuklunun inandığına inanır, Selçukluyu Selçuklu yapan cevhere gönül verir, böyleleri de benim diyen Selçukludan iyidir, yabana atmamak gerek dediydi. Nizamül Mülk'ün üstüne üstüne varıp düşman yapmaktansa safımıza almak bence de iyi; zaten Sultanın yanında yer tutmuş bir kere." (Anahtar, s. 89)

Kilit, Anahtar, Kapı romanlarında **Çavlı**⁴¹ Alparslan'ın çocukluk arkadaşı olarak tanıtılır. Alparslan arkadaşlarını sayarken, onun adını da anar. "Alparslan yine öyle bakıyordu. 'Afşın' dedi; 'Şu ilk bağırın Afşın. Benden büyüktür ama bensiz

⁴¹ Çavlı ,Alparslan'ın öncü kumandanıdır. Alparslan'a karşı isyan eden Kavurd'un isyanını bastırmak için sefer yapmıştır. Çavlı ile Kavurd arasında vuku bulan çarpışmada Kavurd'un kuvvetlerini bozguna uğratır. Osman Turan, **a.g.e.**, s.160

edemez Sarı Hocam; ben de onsuz edemem.’ Susup öteki sesleri dinledi. Sesleri ayırt etmeğe çalıştığı belliydi. ‘bir Ersagun’ dedi; ‘ Babamın amca çocuğu. Ağabeyim Kavurt da var; sonra Atsız var. Atsız var, Buldacı var, Dilmaçoğlu var, Artuk ile Çavlı da var. Var işte Sarı Hocam hepsi, herkes var. Bir de kız var ama onu çıkaramadım.’ (Kilit, s. 11)

Çavlı, Alparslan döneminde ordu beyliğine yükselir: “Ordu beyleri içeri girdiğinde Alpaslan şahnişinden Merv suyuna bakmaktaydı. Alpaslan’ın kölesi Sadi, odada sönük duran kandilleri yaktı. Efendisine baktı, gitmesi lâzım geldiğini anladı, çıktı. Ordu beyleri bir sıra karşısında idi; Sav-Tekin, Gümüş-Tekin, Alpaslan’ın en büyük kardeşi Yakutlu Bey, sonra Porsuk Bey, Sanduk Bey, sonra Alparslan’ın çocukluk arkadaşları Afşin, Ersagun, Çavlı, Buldacı, Artuk ve Yağmur Beyler. Sonra ötekiler. Gümüş Tekin’den başka herkes sakindi. Bir Gümüş Tekin’in çiçek bozuğu yüzü gergin, fazla düşünceli, bakışları huysuzdu. (Kilit, s.243, 244)

Alparslan, ordu beyi olan Çavlı’ya çeşitli görevler verir: “Gümüş Tekin; güney bölgeleri sana aittir. Üslendiğin yeri biz bileceğiz. Güney’den Urumeli içlerine doğru istediğin yönde akabilirsin. Sav Tekin ise Gümüş Tekin ile Yakutlu Beyimizin sağ geri yanlarında kalan güney doğuyu tutacak. Buldacı ile Çavlı Beyler Sav-Tekin’in buyruğuna girmelidir.” (Kilit, s. 247)

Çavlı, Alparslan’dan sonra Melikşah döneminde de görevini devam ettirir: “Melikşah sustuğu kısa süre içinde, daha çok Afşin düşünür gibi bakmıştı. Afşin Bey’in yine Urumeli’ne akınlar yapmasını uygun gördük. Yanında Artuk Bey olacak. Buldacı, Çavlı ve Sanduklu Beyler de Afşin Bey’e bağlı fakat ayrı yönlerde akınlara devam edecekler; eskisi gibi.’ Hafifçe gülümsedi. ‘Urumeli Afşin Beyimizi iyi tanır; Urumeli Afşin Beyimizi unutmamalı. Biz de iyi biliriz Afşin Beyimizi biz de unutmamalıyız.” (Anahtar, s. 11)

Çavlı, Melikşah’ın vefatından sonra, Selçuklu Sultan olan Kılıç Arslan ile anlaşamayınca ona baş kaldırır, “Kılıç Aslan Çavlı Bey’i Musul’un dışında karşılayacağını söylediğinde de ışıklar ne fazlalaştı ne eksildi: Musul’u yangın yerine çevirmeye niyetim yok. Ersagun Bey, Çavlı’yı Musul’un dışında ezeceğim.

Musulluları korkutmak istemiyorum. ‘Ordusu da daha az kalabalıklaşmış olur; bu yandakiler bize katılır.’ Orasını da düşündüm.’ Yine de azlığız Sultanım; Buralılara da pek güvenilmemeli?’ ‘Neden? Bizden dönmezler.’ ‘Döneceklermiş gibi farzedelim Sultanım. ‘Anadolu’daki orduya haber salalım. Musul’da bekleyelim o zamanaca... (Kapı, s. 395)

Kilit ve Kapı romanında **Ersagun Bey**⁴², yıllarca Selçuklu komutanı olarak görev yapar. Alparslan’ın tahta geçmesi ile birlikte Bizans’a casus olarak gönderilir. Burada önemli görevleri yerine getirir.

Ersagun’un kılıç hocası olan Sav Tekin, Ersagun’un yetenekli olduğunu söyleyerek takdirlerini belirtir: ‘...Nitekim Ersagun da öyle yapmış, Sav Tekin’in söylediğini duymuş gibi kendi kötü durumundan faydalanmak istemeyen Afşın, bir dolanıp kılıcının tersiyle arkasından vurup saf dışı etmişti. ‘Aferin bu Ersagun’a’ dedi, Sav-Tekin; ‘Adam olacak... iyi belle bu çocuğu, şimdiden mim koy... Sav-Tekin amcam dedi, dersin..! Alparslan’ın ne düşündüğünü anlamak için gözlerine baktı; baktığı gözlerde bir gülümsemeden başka bir şey göremedi. (Kilit, s. 72,73)

Alparslan, çocukluk arkadaşı olan Ersagun Alparslan tarafından önemli işlerde görevlendirir. Alparslan, Selçukluya ihanet eden komutanlarından Gümüş Tekin’i ortadan kaldırmak için Ersagun ve Afşın ile bir plân kurar: “Alparslan, beyler çıkıncaya kadar bir daha konuşmaz. Afşın ve Ersagunla yalnız kaldığında, yüreği gizliden tedirginleşir. Bir süre odayı bir uçtan bir uca arşırlar. Bir ara: ‘Afşın’ dedi; ‘Afşın.. Sen de Ersagun!’ susup yine baktı. Birkaç şeyi bir arada düşünüyor olmalıydı. Afşınla Ersagun’un ikisi ortasında durdu. ‘İkiniz de iyi dinleyin. Asıl iş ikinizdedir. Biriniz bin yıl sonra yiğitler yiğidi, biriniz bin yıl sonra hayınlara hayını diye bilineceksiniz. Hanginiz hayın olmak ister? Kendiniz seçin.’

Afşın da Ersagun da susup kaldılar. Kendilerinden çok Alparslan’a inanmış olmasalar susmayacaklardı. Cevap veremediler. Alparslan: ‘Biriniz bir fırsatını bulup Gümüş-Tekin’ i öldüreceksiniz. Gümüş-Tekin öyle bir yerde ki, Bâtınîlere kendisini

⁴² Ersagun Bey, Sultan Tuğrul Bey’in ölümü üzerine, ilk zamanlar Alparslan’ın tahta çıkmasında yardımcı olan Ersagun, sonradan Kavurd’un isyanına iştirak etmiş ve yenilmiştir. Osman Turan, a.g.e., s.97

kolayca kaptırıp Sultanlık davasına düşer; Selçuklu'yu yarı yolda bırakır... Onu telef etmek zorunda kalacağız. Gümüş-Tekin'i telef eden yerine ordu beyi olacak.. Biriniz bu işi beğenmeyip ötekine baş kaldıracak, döğüşüp yenilecek, kaçıp Bizans'a sığınacak... Bizans'ın güvenilir adamı haline gelip orada hem Bizans ordusunu içinden göğnütecek, hem de Peçenekliyi bizim için hazırlayacak. Gel gelelim bu yiğitliği kimse bilip anlamadan hayattayken de, öldükten sonra da onu hayın bilip hayın çağırarak, lânetleyecekler. Cevap yoktu; konuşmadan ikisi de bu işe talip imişler gibi bakıyordu; ikisi de bu işi istemiyor gibi bakıyordu. Alpaslan: 'Pekâlâ' dedi. 'Şimdi biz bizyiz. Eskisi gibi yıllar öncesi gibi bir oyun oynayalım haa, hani oynardık. Çöp çekelim. Çöpü ben tutacağım. Çöpü bulan hayın olsun?' Çöpü Ersagun bulur. Çekilen kurada hainlik Ersagun'a çıkar. "Alpaslan, 'Sen benim amca yiğenimsin hay Ersagun, hayınlık sana yakıştırdı.' diye takıldı. Sonra 'Alına yazılmış, ben de seni münasip görürdüm.' dedi. 'Hem dilin lâf yapar, hem suya benzersin, hem de tek başına kendini görüp gözetirsin. Afşın, Gümüş Tekin'i telef edip ordu beyi olunca ona karşı gel, çerini çekip kaç. Gayrı gerisini sen hesaplırsın. Bizans'a varınca Küpeli Hafız'ın adamları da seni bulur zaten.'"(Kilit, s. 251,252)

Ersagun, Alparslan'ın verdiği görevi yerine getirip, Bizans'a sığınmasını şöyle anlatılır: .. Vasili: 'Ey n'olmuş dediysek' diye zorla araya girdi; 'Bunun yalan neresinde?' Yine öyle derim..' Balçar ansızın katıla katıla gülmeğe başladı. Belki alay ediyordu, belki Vasili'nin budalalığına acıyordu: Bize yine öyle dermiş.. De bakalım; Selçuklu Ordu Beyleri birbirine düşmüş.. Herbiri bir eşkiya olup senin Alparslan'ından kaçmış, bir başına bırakmış. Bizans kalelerini soyup karın doyuruyorlarmış.. Bilmiş miydin bre? Dur.. dahası var Vasili domuzu. Beyler birbirini vurup öldürüyormuş., Afşın mı Tafşın mı ne, biri beyini vurup yerine geçmiş. Senin Alparslan'ın buyruğunu da yırtıp atmış. Vasili doğruldu. 'Ee?.' dedi; 'Daha ne olmuş? Neler bilmeğe başlamışsın...' Balçar gülmesini kesti, bir an baktı: 'Eğlen sen..' dedi. 'Eğlen bre.. Hele şunu da duy.. Senin Alpaslan'ın amca oğlu ordusuyla kaçıp Bizans'a sığınmış mı sığınmamış mı?.. Selçuklu, Bizans İmparatoru'nun ayağına kapanırmış ki nasıl..' (Kilit, s.251,252)

Bizans'ta bulunan Balçar ve arkadaşları, Bizanslıları şaşırtmak amacı ile Ersagun Bey hakkında söylentiler çıkarırlar: "...Balçar deli bir neş'yle 'Haberin var mı Vasili dediğin çıktı. Afşın Beyim Halkedona gelmiş, ya Ersagun Beyi verirsiniz ya da şehri yakarım diyormuş.' Diye bağırdı. Sanki Afşın'ın buyruğundaki çerilerle birlikte Halkedona gelmişti. Vasili: 'Sus be sus.. Bağırma!' deyince kendine geldi. 'Gir içeri, budalalığın sırası mı?..' Baçları içeri alır alma kapıyı kapatıp ardından sürgüsünü çekti. Baçlar, ancak gözleri ancak karanlığa alışınca Akaleptosu tanıyabildi. Yanlarında biri daha vardı; ilkin görüyordu. Akaleptos: 'Yabancı değil Ersagun Beyim, Peçenekli bir beyin oğludur; arkadaşımızdır..' diye ötekine baktı. Demek Ersagun Bey buydu? Balçar, bir Selçuklu beyini ilk defa görüyordu. (Kilit, s.263-264)

Kılıç Arslan, Ersagun'un yetenekli bir şahsiyet olduğunu ifade ederek ona şöyle hitap eder: "Ersagun Beysin sen"! dedi. 'Ersagun Beysin sen' derken küçültüyor muydu, yüceltiyor muydu belli değildi; paylıyor mu yoksa bağrına basmak mı istiyordu o da belli değildi. Süleyman Bey de duymamıştı bu sesi; Melikşah da da, hele Alpaslan'da hiç, fakat o kadar iyi tanıyordu ki; o kadar çok o kadar yakın duymuştu ki.. Yiğidin, ölü kandil ışığında daha da çakırlaşan gözleri gülmüş olmalıydı: 'Bizans'ın orta yerinde bile görsem tanırdım, bu kılıfınla bile. Selçuğun hasısın belli bizdensin. O zaman sesi tanıyabildi Ersagun Bey: Ses biraz Tuğrul Bey karıştı biraz Çağrı Bey; fakat son cümlesinde birden Kutalmış Bey'in inadını, dik başlılığını, yaban atlarını bile ürküten hırsını gizlice yüklenmişti; belki de bilmede. Nitekim: 'Beni tanıman gerekti, tanıyacağını sanmışım' Ersagun Bey deyince Ersagun Bey'in yüzünde yaban atlarının ürküşü siniverdi: 'Tanıdım Kılıç Aslan Sultanım. (Kapı, s.127, 128)

Anahtar ve Kapı, romanında **Aleksi Komnenos'un**⁴³ Bizans İmparatorudur. Selçuklu hükümdarı Kılıç Arslan ile irtibatları olduğunu görürüz. Anlatıcı Aleksi Komnenos'un, durumunu şöyle işler:

⁴³ Aleksi Komnenos, 1081 senesinde Bizans İmparatoru olur. Kılıç Arslan'la yakın dostluk kurar. Selçuklularla iyi ilişkilerde bulunur. Osman Turan, **a.g.e.**, s.287,292

“Üstü başı dökülmüş; perişan ve yorgun, gözlerinin feri bile kaçmış bir yarı ölü olarak Aleksi Komnenos gelip Süleyman Bey'i buldu. Zampi Köprüsü baskınından nasıl çalılar arasından kaçıp saklandığını Ursel'in eline düşmemek için nasıl yarı aç yarı tok mağaralarda gizlendiğini anlattı. ‘Bana yardım edin’ dedi; ‘Duydum ki kardaşım İzak da elinizdeymiş, bizi serbest bırakın. Bizans'a döner dönmez İmparatoru sizinle anlaşmak için zorlarız.’

Süleyman Bey'in gözleri birden açılır. Aleksi Komnenosu dinlerken daha çocukluğunda duyduğu bir destan aklına gelmişti. Yaşlı, çok yaşlı bir kadın; herhal Atsız Bey'in nenesiydi o anlatmıştı. ‘Erlik Karahan Tanrıdan şöyle avuç içi bir yer istiyordu, bir sığır gönü kadar. Koca Karahan Tanrı bir sığır gönü ne tutacak diye bağışlıyordu. Erlik sığır gönünü ince ince sırim kesiyor ip gibi uzatıyor, öyle bir yer alıyordu ki ölçüsüz. Karahan Tanrı şimdi Bizans İmparatoru olabilirdi niye olmasın.” (Anahtar, 187, 188)

Süleyman Bey, Aleksi'un çadırına gidip ona imparatorluk teklif eder. Aleksi bu ani ziyaret karşısında şaşkınlığından kendisini toparlayamaz: “Aleksi'nin çadırı bey çadırının hemen yanındaydı. Süleymanşah, Aleksi'yi tutsak yerine koymamıştı. Süleyman Bey konuğu gibi davranılmasını buyurmuştu. Çadırı bir bey çadırı gibi süslüydü, genişti ve rahattı. Aleksi Komnenos sere serpe uzanmış başında uzunca ucu püskülü takkesi, sırtında yeni bol, eteği uzun kadınların gece giydiğine benzer gömleğiyle rahatlamıştı. Süleyman Bey, ‘Keşke geleceğimi önceden haber verseydim, keşke geleceğime onu çağırıtsaydım’ diye düşündü. Hele o rahatlamaya iyice kendini vermişken Aleksi Komnenos'un Süleyman Bey'i görünce fırlayıp ayağa kalkışı, düşecek gibi olan takkesini tutmağa çalışırken geceliğini saklamak için yaptığı garip hareketleri Kutalmışoğlu'nu daha çok üzdü. Fakat ister istemez güldü. ‘Kusura bakma Aleksi Komnenos, sizi ziyaretim dostluk içindir. Çözemediğim bir mesele var; ondan önce bir şey sormak istiyorum. Bir gün Bizans'a İmparator olmağı hiç düşündünüz mü?’ der.(Anahtar, s. 194)

Aleksi Komnenos, Çaka Bey'in güçlenmesi karşısında korkuya kapılır. Bunun üzerine Kılıç Arslan'ı kışkırtarak, Çaka Bey'in ölümüne neden olur: “Kılıç Arslan bir kartal tebessümünde baktı sadece Aleksi'ye Komneos Çaka'yı kötülerken

tabiy kendini düşündü biliyorum’ dedi. Anlıyorum ama bu senin Çakanı da ben..’ Cümlesi bitmeden Has- ulak, yüzünden hiç eksilmeyen korkusu ama gizli şeytan bakışlarıyla kapıyı açıp göründü. Yarım kalmış cümlesini tamamlayacakmış sandığı Kılıç Aslan, sesini hiç değiştirmeden Has- Ulağa: ‘Ne var?’ diye sorar. ‘Gelin alayı mı girdi İzniğe?’ ‘Bizans’tan bir ulak Sultanım? İmparatordan..’ Ya.. Sen bekle Ersagun Bey., daha konuşacaklarım seninle...”(Kapı, s. 260)

Kapı romanında Bizanslı, **Keşiş Perre (Piyer L’ermit)**⁴⁴ belli bir süre Anadolu’da kalarak casusluk faaliyetlerinde bulunur. Daha sonra memleketi Bizans’a dönerek Haçlı seferlerinin yapılmasında büyük rol oynar. Keşiş Pierre, kilisede geçirdiği günlerde kendi iç sıkıntıları içerisinde şunları düşünür: “Bir kuş, bir bitki, bir böcek. Üçü de ölmüştü. Daha ötelerde daha daha daha ötelerde kuştan, bitkiden, böcekten de canlı, insanların öldüğü söyleniyordu, öldürüldüğü. Nihayet düşünebildi; demindenberi, bu ölü sığağında korkup yaşamadığı, düşünmekten bucak bucak kaçtığı şeyi düşündü: ‘Doğru mu ki Tanrım... Bu Türkler deli mi? Bu Türkler insan değil mi?.. Hani o Atillâ, Roma’ya gelmişti, mukaddes papa hazretleri başının üstünde senin meleklerinle Atillâ’ya diz çöktürmüştü, Hristiyanlara kılıç çekmeyeceklerdi? Hani tövbe etmişlerdi diz çöküp, hani biz ettik sen etme demişlerdi.. Tanrım, sağırlaştın mı yoksa sen de mi Türkleştin.. . Burkuldu yüreği: Terkler senin ordunmuş doğru mu? diye mırıldandı. Bunalıyordu, boğulacak gibiydi. Kelimeler, tükrüğü kurumuş ağzında yapışıp zamklaşıyordu. Neredeyse kuşun, bitkinin böceğin yanına uzanıverecekti, ölden farksız.” (Kapı, s. 9,10)

Mağdur olan Hristiyan halkını kandırıp Türklerin üzerine göndermenin kolay olduğunu belirten Keşiş Pierre bu duruma isyan eder: “Görüyorsun, papadan da şüphe eden bir keşişim ben Yerim burası olmamalı biliyorum ama sen sev! Dedin.. Sana inanıyorum. O şövalye döküntüsü Çulsuz Gotiyeye de inanmıyorum, maksadı şan şöhet kazanmak, Türklerin zenginliğini soyup servete konmak; halkı bunlar için kandırmam.” (Kapı, s.20)

⁴⁴ Kılıç Arslan’ın 1096 Malatya kuşatması sırasında, tam şehri alacakken geri dönmesine sebep olan, cahil ve disiplinsiz Haçlı kitlelerinin başında bulunan keşiştir. Keşiş Perre’nin idaresindeki bu başıbozuk çapulcu kalabalık 1096 Eylül’ünde İznik dolaylarında yokedilmiştir. İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi, İstanbul*, 198, s. 90

Bir din adamı olan Keşiş Pierre, Avrupa'nın içinde bulunduğu sosyal yapıyı kıyasıyla eleştirerek Bizans'ın iç yüzünü de ortaya koyar: “Yaşadığımız günlerde şövalyeyle eşkiyayı nasıl ayırırsın birbirinden? İşte Godefroy dö Buyyon.. İşte Ötekiler, bütün Avrupa.. Soylu eşkiya dayın ne ise bunlar da o.. Soygun, soygun, soygun; rezillik diz boyu; İsa on bin kere çarmıhtan indirilip on bin kere çarmıha geriliyor. . Yoksulluğun ölçüsü yok ki çiftçi azaplara ad verelim, ne dersin? Eskisi gibi ol şöyle on onbeş yaşımızdaki gibi. O zamandan bu zaman yirmi beş yıl geçmiş, değişen ne? Yıl yıldan aç, yıl yıldan çıplak.. Tanrı bizden yüz çevirdi . Zenginlerimiz zengin değil yüreğine kadar birer altından heykel; şövalyelerimiz senin o eşkiya dayından bozma..”(Kapı, s.25)

Piskopos, Haçlı Seferlerine katılması için Piyer L'ermi't'i ikna etmeye çalışır. Piskopos, en az yarım saatten beri nasıl başladıysa öyle inişsiz çıkışsız sesini, değiştirmeye üşeniyormuş gibi; konuşmaya devam eder: “Mesele Türkler değil, mesele İslâm dini de değil. Papa Hazretleri, meselâ: Türklere İslâm dininin bir araya gelmiş olmasıdır, buyurdular. Mukaddes Papamız, aynen evlâdım şöyle dediler; Asya'nın bize yakın ucunda tedbir alınmazsa çok sağlam bir kapı kurulmaktadır, bize hep kapalı kalacak ama onlar için istenildiği zaman açılıp istenildiği zaman Hristiyanlık kemirilecek. Kapı sağlamlaştığı, yerine iyice oturduğu zaman Hristiyanlık için tehlike önlenemeyecek kadar büyümüş olacak.. Piskopos durup soluk alınca Piyer L'Ermit: ‘Aynen böyle mi buyurdular efendimiz?’ diye sordu; ‘Hristiyanlık için bir tehlikenin hiçbir zaman mevcut olacağını ummuyorum ben; çünkü İsamız sonsuzluk vaad etti; Papa Hazretleri herhalde kelimeleri başka bir anlamda konuşmuş olacak’. ‘Tabiî evlâdım tabiî. Tıpkı senin düşündüğün gibi. Türklerin asıl maksatlarının ne olduğunu anlatmak için...” (Kapı, s. 72)

Anadolu'da, haber toplamak amacı ile papaz kılığına giren Piyer L'Ermit, Anadolu'yu adım adım gezer. Savaş zamanlarında ise haçlı ordusuna kılavuzluk yapar. Anadolu'nun, dağlarını, yollarını dar ve geniş geçitlerini bilen papaz, Bizans ordusuna katmak üzere topladığı adamlarını kilit geçitlerden geçirmeyi başarır. Anlatıcı Keşiş Pierr'in ve Haçlı askerlerinin geldikleri engebeli yolları geniş bir şekilde işler: “Piyer L'Ermit ancak Hungarya topraklarına geldiklerinde ne yaptığını

anlamaya başlamıştı. Segedin Derbendi'n de bir yanı urganımsı dereye inen uçurumun kıyısındaki katır yolunu kıvrılıp geçerken ayılır gibi olmuş, şimdiece hiç bilmediği sert bir cibre şarabının sarhoşluğunu pul pul dökmüştü. Uçurum pek fazla parlatılmış bir bakır sini misali apaçıktı, sol yanındaydı; beyaz eşek bir an Papa Hazretlerinin hediyesi oluşunu, has ahırından çıktığını unuttur da sıradan eşekler gibi eşekliğini hatırlayacak olursa çok aşağılarda urganlanan derenin uçurumu adamı, keşiş de olsa anasından doğduğuna pişman ederdi. Katır yolunun sağ yanı ise, insanın şarabı içmeden de başını döndürecek sarhoşluklarla dolu, dikine doruklanıyordu. Her bir kayası canavar dişlerine benzer eğilmişti; kimi çatallıydı.. Çatal kaya eğri canavar dişlerinin ara yerlerinde, ne Remsde, ne Klermont'da, ne de yukarılara doğru Aminens yörelerinde hiç görmediği hiç rastlamadığı cinsten yabancılaşmış.”(Kapı, s.269,270)

Kapı ve Anahtar romanlarında **Yağmur'un**⁴⁵, Selçuklu beylerinden olduğunu öğreniriz. Çağrı ve Alparslan dönemlerinde yararlı hizmetlerde bulunmuştur. Anlatıcı, Yağmur'un, fizikî tasvirinden çok onun psikolojik yönlerini ortaya koyar: “Yağmur ne diyeceğini bilmedi bir müddet; Niksar'da haberi aldığı zaman iki küreğinin arasına bir bıçak acısıyla saplanan sızıyı, gözlerinin aniden yanışını, burun direğinin sızlayışını hatırladı. Sallantılı bir odun köprü gelmişti hemen aklına; sallantılı odun köprü'nün öte başında salınan, yürüyor mu uçuşu uçuşu mu veriyor öylesine belirsiz gelen, duşlu gelen bir körpecik kızın ölümcül sesleri birbirine ulanmış, kulaklarında çınlamıştı. Atına nasıl atladığını, nasıl eşkini dört nala, dört nalı tırısı, tırısı rahvana kattığını, rahvanda nasıl başı öne düşüp uyuduğunu, rahvanda nasıl dört nal düşleri gördüğünü düşündü. Çaka için olmasa gerekti; ‘Hayır Çaka için değildi. Çaka için değildi değildi.’ Ta Çavuldurdan ayrılacağı sıra, Ölmezbey'in elini öperken utana sıkıla kızı sormuştu, kızın adını. Ölmezbey'in oyunlar kuran çocuklaşmış sesi gün gibi ayan beyan kulağındaydı, kulağından gitmemişti ki hiç; Haa şu mu? Akça Kız. Hay Yağmur oğlum desene ki Çaka torunumuzun yanı sıra bir de kız istersin? Yağmur oğlum?” (Anahtar, s. 146)

⁴⁵ Yağmur, Selçuklu Sultanlarından Mahmud'un Karahanlılarla ittifak kurarak esir edilmesi, arkadaşlarının yakalanması, yurdunun oymağının yağmalatılmasından sonra Türkmenlerin başına geçen beylerden biridir. M. Atalay Köymen, *Büyük Selçuklu Tarihi*, C. I Ankara 1993, s. 133

Yağmur, Akça Kız, Çaka Bey ve İltutmuş Bizans'a gidip orada casusluk yapmak amacıyl yola koyulurlar. Günlerce yolculuktan sonra bir hana gelerek dinlenmeye çekilirler. Anlatıcı Yağmur'un içinde bulunduğu sosyal ve psikolojik durumu geniş bir şekilde tahlil eder: "Yağmuru da uyku tutmamıştı. Yorgundu yorgun olmasına; at sırtı, baldırlarında hâlâ acıyordu, eyerleşmiş bir sert deri belinden sırtına yayılıyordu ama uyku gözlerine kadar geldiği halde uyuyamadı. Dışarıdaki ay ışığından da çekiniyor gibiydi; dışarıdaki ay ışığı Akça Kız gibi geliyordu Yağmur'a; çıkarsa ay ışığına değil Akça Kız sarınacağını sanıyordu. O zaman her şey biterdi, söyleyemediği şeyi söyleyiverdi. Ne demişti İltutmuş Bey'i? 'Yağmur sen yalnız adamsın.. Yağmur sen, senden beklenen ne ise bir tek ona ver kendini; yeryüzünde ondan başka şey yok belle, kadın yok, kız yok, içki yok, keyif yok belle" Sen kendini adadın ya adadığın nesne vardır ya sen varsın.. İkisi de var olsun dersin ikisi de olmaz Yağmur... Baştan düşün sonra kendini adadığın nesne de, kendin de rezil olursun. Bizim yolumuzda rezil olmak ölümü aratır adama; ölümü aratır ama buldurmaz...' İltutmuş Bey'in karanlığın içinden fırlayan sesine Çaka'nın horultsu karıştı ise de durmadı.

İltutmuş Bey'in, uykusuzluğun koyulaştırdığı dam altı gecesinde fısıll fısıll fısıldayışı Yağmur'u perişan ediyordu. Hiç değilse fısıldayan sesi susturmak için: 'Benden de ne çok şey istemişsin ya İltutmuş Beyim' diye mırıldandı; 'Yalnızlık bana göre mi sanki Tanrıya göre Tanrıya...' (Anahtar, s. 147,148)

Yağmur, ülkesi için her türlü fedakârlığa katlanır. Bizans'a geldikten sonra yakalanarak zindana atılan Yağmur, kısa bir süre sıkıntılı zindan hayatı yaşar: "Zindan önceleri sadece dışındayken yavaş yavaş, herhal soluk borusundan, ağzından kulaklarından yavaş yavaş içine süzölmüştü; yavaş yavaş içi de zindanlanmıştı. Yüreği, gönlü, ciğerleri, ıslak taş karasıyla zindan karanlığındaydı. Ne arayan ne soran. Sekiz gün önce artık unuttuğu güneş, ot kokuları, arı vızıltısı, at soluğu karışmış bir ışık düşmüşdü içindeki zindana; bacak kalınlığı payandalarla daha da kalınlaşmış olan kapının kapandığının sekiz gün önceki açılışında yeni bir yüz hep aynı yiyecekleri uzatırken 'Sekiz gün say demişti: Sekiz gün sayınca kaçacağız.' Kimdi? Hiç görmediği yüz, hiç görmediği gözler. Sekizinci günü bitmek üzereydi.

İki yılan iyice huzursuzlanmağa başlamıştı. Çok cılız ısıklıklarını duydu. Küflenmiş ve artık bol gelen bir zamanların kuzu derisinden çizmelerinin üstünde dolanıyorlardı. Çizmenin koncuna kadar tırmanıp içeri de girdiler, çıktılar.

Kapak açıldı herhal, evet evet açıldı, açıldı. Sekiz gün önceki yüz, sekiz gün önceki gözler ve sekiz gün önceki fısıltı ses: ‘Yağmur Bey! Yağmur Beyim karanlık basınca..’ Konuşamadı, soramadı, dili dönmedi Yağmur Bey’in. Yiyecekleri aldı, kaptaki yüze bir kekeme zorlaması içinde dudakları uzandı. (Kapı, 233, 234)

Anahtar ve Kapı romanlarında **Çaka Bey**⁴⁶, İzmir ve yöresindeki sahillerde hâkimiyet kuran bir Türk komutanıdır.

Denizcilikte birçok başarıyı elde eden Çaka Bey, Selçuklu Devleti ile iyi ilişkiler kurar. Anlatıcı, Çaka’yı daha sekiz on yaşlarından itibaren ele alarak tanıtır. Çaka, meclis toplantılarında dedesi Ölmez Bey’in dizi dibinden ayrılmaz: " Ölmezbey başta olmak üzere bütün divanhanedekiler, Ahmet Yesevî’nin çocukluğuna dudak bükmenin korkusunu duymuş gibi toplandılar. Herkes önüne bakıp susuyordu. Sonra gözaltından Ölmez Bey’e baktılar, sonra Yağmur Türkmeni’ne. Ölmezbey’in gözleri, dizinin dibinde oturan sekiz on yaşlarındaki torunundaydı. Çocuğa dikilen bakışları toplanıp dağıldı, dağılıp toplandı. Sonra çocuğu diziyle dürtüp itti: “Kalk Çaka kalk.. Git de Pelit olacak koca anana anlat duyduklarını anlat, gör bak senin yaşındakiler dağı yok ediyor dağı.. Sen hâlâ odun kabuklarını yüzdür sularda. Yürü var koca anana..” (Anahtar, s. 121,122)

Çaka’nın, Bizans’a gönderilmesini Yağmur Bey bir toplantıda dile getirir: “(Yağmur Bey, Çaka’ya;) kızarmış tavuklarla köpürlenmiş silme ayran tasını Yağmur Bey’in önüne getirdiği zaman Yağmur Bey, Çaka’ya bir şey sormuş da cevap bekliyor olmalıydı ki yiyeceğe de Akça Kıza da bakamadı; Çaka’yı bekliyordu.

⁴⁶ Çaka Bey, Oğuzlar’ın Çavuldur boyundan Türk Beyi XI. yy.ın ikinci yarısında İzmir bölgesinin hâkimi oldu. 1078’den sonraki savaflara katıldı. Bizans kumandanlarından Kabalika Aleksandros’a esir düştü. İmparator Nikephoros Botaneiates’in gözüne girdikten sonra Bizans’ın meşguliyetinden yararlanarak beyliğini kurdu. Çaka Bey, <mad.>, *Meydan Larousse*, C.V, s.188

Çaka: ‘Gelirim Yağmur Bey’im’ dedi, ‘Seninle gelmezsem nereye giderim. Beni severdin.’ ‘Eyi orada Ersagun Bey’e teslim ederim seni, Ersagun Bey’i bilmezsin sen, Alpaslan Sultanımızın hem yiğenidir hem de çocukluk arkadaşıdır. Bizans’ın ıcığını cıcığını bilir; seni iyi yetiştirir.’(Anahtar, s. 143,144)

Ersagun Bey, Çavuldur boyundan olan Çaka Bey’e, Selçuklu Devleti’nin önemini anlatır: Ersagun Bey ile Çaka arasında geçen şu konuşma bu açıdan oldukça dikkat çekicidir: “Uyusaydın kulaklarını keserdim. Kulaksız Selçuk yiğidi gördün mü hiç?” “Ben Selçuklu muyum ki?”

‘Ya nesen?’

‘Çavuldurdanım ya..’

Ersagun Bey bir ara Çaka’nın çocukça konuşup konuşmadığını düşündü. Bilerek konuşmuşa benziyordu; çocukça değildi. Denemek istedi: O da nesi? Nereden çıktı? Yeni mi? Ben böyle bilirim. Çavuldurdan olmak ayrıdır, Selçukludan olmak ayrıdır.. Ersagun Bey hiç yapmadığı bir şeyi yaptı, çok kötü öfkelen-di: ‘Duymayayım bir daha. Yeni bir lâfa benzer, aklınıza kim soktu, hangi sansar? Çaka, Ersagun Bey’in neden böyle öfkelenildiğini anlayamamıştı. İçinden hiçbir kötülük olmadan: ‘Hiç kimse’ dedi: ‘Biz öteden beri böyle biliriz. Çavuldur değilsek neyiz ya?’

Ersagun Bey, Çaka’nın çocuk inadına basılırsa kötüye varacağını sezdi. Ayazma’yı geçiriyorlardı. Kendisi büyümüşü işi; susması, başka lâfa atlaması daha iyi olacaktı.” (Anahtar, s. 221)

Anlatıcı, Çaka’nın üstleneceği tarihî görevini Ersagun Bey’in ağzından şu sözleriyle açıklar: "...Ersagun Beyim hepsine birden pekey. Ama ben ne yapacağım, ben ben ben! ‘Taşmana lüzum yok Çaka. Ne yapacağını kendin bul. Urumeli dedik bu köprüye bir kere. Köprü başlarının kapılarını tutamazsan, kapılar bir üflemede açılırsa neye yarar? Köprünün bir de ayakları var, kapıları sağlam tutmuşsun ayaklar çürük, ayaklar sallantıda olduktan sonra ne fayda? ‘Bizans’ın içinde bu yapılmaz.’ ‘Bizans’ın içinde kal diyen kim? Malalasın haberini Virna’dan duydum. Aleksiyoş zaten bizi Bizans’tan rahat bırakmayacak artık. Melikşah korkusundan da

kurtulduğuna göre bugün yarın yapacağını yapar...' Virna şimdi Ersagun Bey'in bırakamak istediği emanetin ne olduğunu anlamıştı; ayrıca Ersagun Bey'in niyetini de. Yüreği kabardı; bir kor düştü sanki yahut bir hamur yüreğinde mayalanıp ekşidi. Selcen'e doğru eğildi, ellerini tuttu. Ersagun Bey, gözlerini yavaşça yumdu. Çaka: 'Yalnız nereye gidebilirim? Ersagun Beyim? Diye sorunca açtı ancak; 'İznik tahtı Süleyman Bey'in oğulları için.' (Kapı, s. 101, 102)

Tecrübeli bir komutan olan Ersagun Bey, bundan sonra Çaka'ya hedefinin İzmir tarafları ve İznik tahtı olduğunu söyler. Bunun sebebini ise şu sözlerle açıklar. "Denizi, gemileri, gemicileri seviyordun. Bugün en iyi Bizans denizcilerinden daha ustasın. Aleksiyo da bunu biliyor. Ama Aleksiyo, Melikşah korkusundan kurtuldu artık. Bizi ne yapıp yapıp ortadan kaldıracak ama sende umudu var daha, seni kendine çalarsa büyük bir kazanç sağlamış olacak, kızını Anna'yı bunun için önüne çıkardı, yok yok kızma, yakışıklılığın, leventliğın, yiğitliğın gölgelenmesin, Anna seni sevmez demek istemedim. Hemi bırakalım bu boş lâfları, boş lâflar.. Bizim Selçukluların aksayan yanı ne bilir misin?.. Gemicilik, denizden anlayanımız yok. Üç yanı su ile çevrili bir yere gelmişiz denizi bilmiyoruz, pekey nasıl sahibi oluruz bu toprağın?.. İzmir'de sen bu işi yapacaksın işte. Dur telâşlanma nasıl yapacağını da diyeceğim. İzmir'in kıyı boyunda, adalara yakın kıyı boyunda, az da olsa sizin Çavuldur boyundan, Kınalı, Alayurtlu, Bayındır olanlar var. Şimdi senin geleceğini biliyorlar, bekliyorlar belki de.." (Kapı, s.104,105)

Ersagun Bey, Melikşâh'ın ölümünden sonra umudunun Çaka'da olduğunu sık sık tekrarlar. "Ersagun Bey yine yavaşça 'Bir umudum Çaka'da' dedi; "İzmir yörelerinde düşündüğüm gibi güçlenebilse, aklını kullanabilirse korkum azalır. Hele bir Kılıç Aslan kazasız belâsız gelip İznik tahtına oturursa, Çaka'yla sırt sırta verirse." (Kapı, s.120, 121)

Kılıç Arslan, Çaka Bey'e güvenmediğini ortaya koyunca Ersagun Bey buna itiraz ederek Çaka Bey'in vasıflarını sıralamaya başlar: "Kılıç Aslan, Çaka Bey'e bakıyordu. Gözlerinde tuhaf bir ışık yanmaktaydı. Kızı için mi Çaka Bey için mi pek anlayamadı. Ersagun Bey ama Kılıç Aslan'ın Çakayı sorduğunu zannetti. İltutmuş Bey de bakmadı artık kendine hâkim çalışıyordu ama beceremeyeceğinden

korkuyordu. Sesini çok zor ayarladı: “Çaka Bey’in kim olduğunu söylemedim Sultanım. Çaka Bey Çavuldur boyundandır, Bey oğludur. On şu kadar yıldır yanımdadır, Bizans sarayında bilhassa yetiştirilmiştir, Bizans asilleri arasında sözü geçecek kadar önemli mevkiiler almıştır. Çok güvenilir bir beyimizdir. Kılıç Aslan güldü herhal yahut da gülmeği çalıştı; değilse eğer yüzünü buruşturdu. ‘Yetiyor bu kadarı demek? Güvenmeği bu kadar kolay sanıyorsun Ersagun Bey.’” (Kapı, s.133)

Anlatıcı Kılıç Arslan ile Çaka’nın arasını bozanın Aleksiyos olduğunu belirtir: “Ersagun Bey, İznik’e girerlerken Çaka Bey’e: ‘Peçenek Hanına o mektubu senin yazmadığını biliyorum’ dedi. “Aleksiyos’un oyunu bu. Böyle olduğunu Kılıç Aslan da biliyor. Bizans oyununun, ustaca görünüp de bu kadar açık verenin anlamayacaklarından değil Kılıç Aslan. Amma mektubu neden senin yazdığına inanmak istiyor, neden?.. Anlayamadım. Kendine göz kulak ol. İnşallah yıldızların kayması da çarpışması da sadece gökyüzünde olur.’ (Kapı, s. 287)

Çaka Bey, denizlerde zaferler kazanınca, Kılıç Arslan korku içerisini girer. Bizanslı Aliksiyos’un kışkırtmasının etkisiyle, Kılıç Arslan, hazırlattığı bir suikast ile, Çaka Bey’i öldürtür. (Kapı, s.292)

Anahtar ve Kapı romanlarında **Kılıç Arslan**⁴⁷ görev alır.

Anlatıcı Kılıç Arslan’ı doğumundan itibaren işleyerek bize tanıtır:“Küpelî Hafız belki hayatında ilk defa şaşkındı. Her şeyi düşünmüştü belki; ömründe hiçbir dünyalının aklına gelmeyecek olanları bile akıl etmişti de bir bu, hem de şimdi; şimdi her şeyi dünyada artık yeni dünyalılara bırakmak zamanın geldiğini hissediyorken bir bu, bir bitişin güzel başlangıç olup karşısına çıkması dünya dursa aklına gelmezdi. Fakat işte karşındaydı. ‘ Fesübhanallah!’ Öylece baktı bir süre;

⁴⁷ Kılıçarslan (?-1107), Anadolu Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleyman’ın büyük oğludur. Melikşah’ın ölümüne kadar (1092), Horasan’da kaldı. Melikşah’ın ölümünden sonra kardeşi Kulan Arslan ile birlikte Berkyaruk’un izniyle İznik’e geldi. Bu sırada İznik, Bizans hücumuna karşı savunma durumundaydı. Kılıçarslan burada tahta çıktı; şehri imar etti. Kılıçarslan bir muharebe esnasında ok yağmuru altında, atı ile birlikte Habur suyuna daldı ve atının zırhlarının ağırlığı yüzünden batarak boğuldu (1107) Kılıç Arslan, <mad.>, *Meydan Larousse*, C. VII, s.239

uzun atlar uzadı., sular dağlardan denizlere indi, bir yeşil toprakta yeşil umutlar kıvrır kıvırdı; alabildiğine geniş alabildiğine ufuksuz. ‘ Aslan’ diye fısıldadı: ‘Kılıklı olsun bu Aslan..’ İltutmuş, Kılıç Aslan olsun bunun adı, ezanını sen oku.. Gücüm yetseydi ben.. kendim.. gücüm yetmeyecek.. ‘Al yavruyu hadi.’

İltutmuş, yeşil dut yapraklarına ipek böceği sarıyordu sanki, çocuğu Kutalmış oğlundan öyle aldı. Çocuğun başını yüreğinin üstüne gelecek şekilde sol göğsüne doğru kaldırdı. Kibleye döndü. ‘Allahü ekber – Allahü ekber – Allahü ekber...’

Ezan doluyordu hücreye sine sine misk gibi amber gibi; kavruk çöl yanığı esmer bir sesle İltutmuş, çocuğa doğru hafif eğilmiş, çocuğu ve kendi sesini kendi yüreğini kibleye vermiş Tanrı’ya varıyordu: ‘Lâ ilâhe İllallah.’ Çocuk büyüyordu, ses ululaşıyordu, İltutmuş yücelerde bir yerde; Kutalmış Oğlu gölgemsi, Küpeli Hafız erimiş demir ateşinde; oda bir ateşte yunup yaykanmış çal ılığında. Ezan hücrede göz göz. Ezan yine öyle bitti.

İltutmuş ezanı bitirirken çocuğun sağ kulağına iyice eğilmişti. Kavruk çöl yanığı esmer sesi dağınısı bir yumuşama ile ‘Ya Muhammed Kılıç Aslan?’ ‘Yaa Muhammed Kılıç Aslan.. Yaa Muhammed Kılıç Aslan. Böyle bilin, böyle yaşa böyle öl. Adın mübarek olsun, adınla uğurlu ol..’

‘Hay Hak, huu..’ Küpeli Hafız’ın sesi bir son soluktu, İltutmuşun cümlesini kesti. Zaman durmuştu. Duran zamanın o yanında Küpeli Hafız bu yanında Kutalmış Oğlu Süleyman’la İltutmuş vardı. Bir de, birdenbire ağlamağa başlayan Muhammed Kılıç Aslan.”(Anahtar, s.106,107)

Anlatıcı, Kılıç Arslan’ı Anadolu Türklüğünün devamı için gerekli görür ve bu açıdan ona önem verir. “... Bilmeden bir kapı dedin ama doğru dedin; o kapı önceleri Ceyhun yörelerindeydi, Tuğrul Beyle Çağrı Bey zamanlarında. Alpaslan getirip Malazgird’de pekiştirdi, Süleyman Şah, İznik’te örmeli taşlarla devleştirdi bu kapıyı. Şimdi ne Alpaslan var ne Melikşah ne de Süleyman Bey. Melikşah’ın yerinde Berkayaruk oturmuş Urumeli nedir Türkmen nedir bildiği yok; Türkmeni Urumeli’ne dökken fikir nedir anlamaz, belki anlatan olmaz. Bir süs, bir zevk, bir sefâ hay Virna.. Anası ayrı gönül eğlencesinde Berkayaruk ayrı beden hazzında bu arada Kılıç Arslan

da yok edilirse ne olur bilir misin? Kapıyı o yandan Hasan Sabbahçı, Çinliler, Maçinliler, bu yandan Papalar, Bizanslılar tırmalar kemirir tekmeler, yakar.. Bu dar boğazdan Türkmen bir yanıp tutuşur ki aklın almaz çıra dediğin soyha halt etmiş. Türkmenin beli kırılır, ölüsünü seçemezsin. Ben bunun için mi hayin oldum hay Virna, Alpaslan, Sav Tekin, Süleyman Bey, bunun için mi can verdi?” (Kapı, s. 119, 120)

Anlatıcı, Kılıç Arslan’ın fiziksel tasvirini şöyle işler: “Taş basamakların orta sahanlığında, taş çatlasa yirmisinde bir yiğit duruyordu, Selçuk giyimindeydi, Bey duruşundaydı; bacakları ölü kandil ışığında, günlerdir at tepip gelmiş de henüz attan inmiş gibiydi, çarpıkça dizleri birbirinden az biraz ayrıcaydı. Yiğidin de gözleri Selcendeydi; arada birçok kısa ötekileri de üstten, tepeden süzüyor, kartalımsı çakırcana dolanıyor, gelip Selcen’e usulca iniyordu.” (Kapı, s. 125,126)

Kılıç Arslan’ın bir bunalım ve arayış içinde olduğunu görürüz. Kılıç Arslan’ın, bunalımlarını kendi ağzından öğreniriz: “Babam Süleymanşâh’ın, bir yazının orta yerinde, yalnız tek başına öldüğünü düşündünüz mü? Düşündüğünüz zaman da böyle korktunuz; ölüm haberini aldığınızda duymamak için böyle ellerinizle kulaklarınızı tıkadınız mı? Demişti. ‘Yoksa Tanrının buyruğu böyleymiş deyip kabul mu ettiniz. Güvenmek diyordunuz niye, kime niçin? Beylerinize mi? Çerilerinize mi? Sizi bir savaş alanında yalnız bırakıp at toynaklarından azılı eşkıyalar gibi horlanıp çiğnenerek ölmenizi görmeleri için mi? Babam Süleymanşâh sultandı; tek başına geldi. Bu Bizans’ta bu sizin Tanrınızı inkâr eden kâfirlerin orta yerinde bir Türkiye Devleti kurdu. Melikşâh dedi de başka birşey demedi, başka bir şeye güvenmedi; Beylerine, Melikşâh’a çerilerine ve Tanrısına güvendi. Sonra? Kendi kanından gelen, kendi dilini konuşan insanlar babamı atlara çiğnetti; hangi güvenmekten bahsediyorsunuz bana. Konuşun hadi! Beymişsin Çaka Bey sen de konuş bakalım!”

...Çaka Bey, Kılıç Aslan’a bu sefer daha başka bir gözle bakmağa başladı. Selçuk giyimlerinden soyunmuş, etinden kemiğinden soyunmuş bir Kılıç Aslan’ı görüverdi, tıpkı kendisiydi.

Aslında sığınacak bir yer, tutunacak bir dal arıyordu; düşmemek için; sallanmamak, dimdik durabilmek için eline geçirdiğine sarılmak istiyor fakat sarıldığı nesnenin birden kopup kendisini bırakıvermesinden korkuyordu. Onun için tutunmak arzusuyla sarıldığı her şeyi horluyordu. ‘Seni ben kurtarıyorum, dikkat et, bırakırsam düşeceksin’ dedirtmemek için.” (Kapı, s. 134, 135, 136)

Anlatıcı, Kılıç Aslan’ın iç dünyasındaki coşkuları ve güveni zaman zaman dışa yansıttığını görürüz: “Bütün bunlar; davullar, zurnalar, davulların zurnaların uzun dağ yollarının kıvrılıp bükülüşünü andıran sesi, azgın taylor ve püskül kuyrukları ve ciritler. Hepsini bir bir yoklayıp hepsine bir bir el süren sümbüllü hava buradan, Sultan Tepesi’nde İznik’e bir baş tacı olmuş bu saraydan; babasından, Türkiye Sultanı Süleyman Şah’tan kalma bu tek haşmetten daha iyi görülüyor, duyuluyor, hissediliyordu. Süleymanşâh?., Ve ben onun oğluyum hey dağlar hey hey? Hey göller hey hey.. Hey ağaçlar, pınarlar, mor menevşeler hey hey... İznik hey Türkiye.. Ben., Onun... Süleyman’ın oğluyum Kılıç Aslan’ım...” (Kapı, s. 251)

Kılıç Arslan zamanla, Haçlılar karşısında elde ettiği toprakları birer birer kaybeder. İznik’in Haçlıların eline geçmesi bu ifadelere bir örnek teşkil eder. (Kapı,s.331)

Konak romanında **Ertuğrul Bey**⁴⁸, aşiret beyi olarak canlandırılır.

Ertuğrul Gazi, dikkatli, düşünceli bir yapıya sahiptir. Devlet kurmak için uygun vaktin beklemesini bilen şahsiyettir. Bir sohbet ortamında Rahman ile Kumral Dede, arasında Kayı Boyu ve Ertuğrul Gazi ile ilgili şu konuşma işlenir:“Süleymanşâh koca bir suyu geçerken daha bu yanda, Konya’dan çok bu yanda boğulmuş. Ertuğrul Bey Kayıların başındaymış şimdi... Yanlışın olmasın oğul. Bu Süleymanşâh dediğin?. Allah Allah sizin tekkeye de çok gelen giden olurdu, oturup dinlediklerim olurdu. Kınık Boyu’nun Selçuklu olanlarının da bir Süleymanşâh’ı vardır. Suda boğulmamıştır ya öldüğü yere yakın bir yerde oğlu Kılıç Arslan’ın bir koca suda boğulması vardır. Allah Allah.. Allah Allah?. Eyi bir yerden

⁴⁸ Osmanlı Hanedan’ın kurucusu olan Osman Bey’in babası Ertuğrul Gazi hakkında araştırmacılar sarıh bir bilginin olmadığını ifade ederler. Mükrimin Halil, Yinanç, ‘Ertuğrul Bey’, <mad.>, MEBİA, C.IV, s.328

duyma mı bu lâf? Bütün gelenin gidenin dilinde. Süleymanşâh suda boğulunca Ertuğrul Bey'den başka oğulları da varmış, üçü bu yana geri dönmüş. Onların anlattıkları da böyleymiş. Çok şaşıtm bu işe niye? İsim isim cisim cisim benzer demişler, dememişler mi?' 'Demişler demişler de yine de bir iş var bunda. Bir benzetmeyse bile bana bilerek gibi yapılmış geliyor. Bu Kayı Boyu'na dikkat etmeli bundan böyle derim ben." (Konak, s. 27, 28)

Anlatıcı Ertuğrul Bey'in ılımlı ve bütünleştirici bir kişiliğinin olduğunu belirtir: "Ertuğrul Beyimiz, az biraz yumuşakçadır" dedi, 'Hemi yaşlandı artık, hemide hastadır, pek kalkıp dolaşamaz, orta yerde görünemez. Bir de kavgayı sevmez herhal, lâf yarışında ustaymış da ondan diyorlar Osman Beyimiz bu giden yiğit gibidir işte, kılıcına yoktur; at sürüşüne hiç yoktur. Gelgelelim, her bir iş Ertuğrul Beyimizin elinde daha.' (Konak, s. 134, 135)

Konak romanında **Osman Bey**⁴⁹, Osmanlı Beyliğinin kurucusu olarak kısaca işlenir.

Anlatıcı, Osman Bey'i Mevlâna Celâleddin ile karşılaşması esnasında tanıtır: "Yiğit ya on beşindeydi ya on altısında, tıknazdı. Zengin olmasa da bey giyimindeydi. Başında kırmızı çuhadan bir börk vardı; üstüne ak çalmadan yuvarlak, burma bir sarık sarmıştı. Geniş yakalı, geniş yenli, mavimsi uzun bir hırka giymişti.. Okçuoğlu biçiminde kesilip dikilmiş mavimsi hırkanın altında açıktan görünen bacaklarını kırmızı bir çakşır sarmış, kuzu derisinden çizmeler biçimlenmişti. Kımıldamadan duruyordu olduğu yerde.

Mevlâna Celâleddin yiğidin duruşundaki saygıyı da gördü; bu saygının kendisine karşı olduğunu anladı. Kalabalığı filân gördüğü yoktu; sadece merdiven çıkan yaşlı bir insanı görüyor, onu bekliyor, ona saygılı davranıyordu. Üstündeki

⁴⁹ Osman Gazi (1256-1326); araştırmacılar Osmanlı Beyliği'nin kurucusu olarak kabul edilen Osman Bey'in ortaya çıkışı, faaliyetleri hakkında sağlam bir kronoloji vermenin güç olduğunu belirtirler. Bu yıllar hakkındaki bilgilerin çoğu menkıbelere ve XV. Yüzyılda yazılmış bazı eserlere dayanır. 1281 yılında babası Ertuğrul Gazi'nin vefatıyla Söğüt-Domaniç yöresi Türkmenlerinin başına geçen Osman Bey, vefatına kadar (1326) geçen sürede Düzce Ovası'ndan Bursa'ya kadar uzanan sahada siyasal bir kuruluş tesis etmeyi başardı. M. Tayyib, Gökbilgin, ' Osman I', <mad>, *MEBİA*, C.IX, s.431-443

genç ve dünyalı giyecekler ne kadar genç ve dünyalı olursa olsun, yiğidin delikanlılığında duyan ve düşünen bir ayrıcalık vardı muhakkak, medreseliye benziyen yanı buradan geliyor olmalıydı. Bugüne kadar görmediği bir yüzdü bu yiğit. Saraydan geldiğine göre buraların alışkanlıydı. Ama gözüne çarpmamıştı hiç. Fakat çok iyi tanıdığını da sandı; bu yüzü beş on kere değil bin kere görmüşlüğü var gibiydi. Burulmuş, üstten iki yana düşmüş bıyık, kara esmer yüzde mavimsiliği belli çakır gözler, yaklaştıkça daha iyi seçti, bu gözlerin kapakları üstten etliceydi, gözler çekikçe; alın, erkeğin en iyisi. Belh'ten bir yüz, Buhara'dan bir alın, daha doğudan bakışlar. Belki onun için tanıdık geldi.”(Konak, s.90, 91)

Osman Bey'in, gördüğü rüyayı, Şeyh Edebali, dile getirip Osman Bey'in gelecekte büyük bir imparatorluğun temelini atacağını müjdeler: “Kara Osman, Şeyh Edebali'nin tekkesinde konuk kaldığı bir gece bir düş görecekti dedi, ‘Gördüğü düş şöyle olacak: ‘Benim, Şeyh Edebali olarak benim koynumdan bir ay doğmaktadır. Bu ay, dolunay halini aldığı anda varıp Kara Osman'ın koynuna girer. Bu demdeyken, Kara Osman'ın göbeğinden bir ağaç köklenir, dallanır, budaklanır, gölgesi dünyayı tutar. Gölgesinin altında dağlar vardır; dağların dibinden sular çıkar; bu çıkan sulardan kimi insan içer kimi insan bağını bahçesini sular, kimi insan çeşmeler akıtır.” (Konak, s. 189)

Konak romanında **Dündar Bey**⁵⁰ görev alır.

Ertuğrul Bey'in vefatından sonra bey olmak istemiştir ancak seçilmemiştir. Bunun üzerine Dündar Bey, yeğeni aleyhinde faaliyette bulunur; Osman Bey'in beyliğini bir türlü içine sindiremez.

Taptuk Emre, Dündar Bey hakkında şunları söyler: ‘Dündar beyi düşünürsek şeyhim Ertuğrul Bey'i yalnız saymak gerekir’ dedi. ‘Hatta Ertuğrul'un kucağında bir düşman oturduğunu bilmek gerek. Dündar Bey duyuranlara bakılırsa beyliğe göz dikmiştir” (Konak, s. 187)

⁵⁰ Dündar Bey, (öl. 1298), Ertuğrul Gazi'nin kardeşi, Osman Bey'in amcasıdır. Ertuğrul Bey vefat ettikten sonra, aşiret reisliğine Osman Bey seçilince isyan eder. Osman Bey'in reisliğini hazmedemeyen Dündar Bey, başa geçmek için münasip fırsat bekler. Yeğeni aleyhinde faaliyeti artınca yakalanıp katledilir. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.103,104

Rahman ise Dünder Bey'in düşmanla işbirliği yaptığını açıklar: “Yumağı çöze çöze buraya geldim; yumağın koçanı burda Bileyici Baba.. ‘Koçandan maksadın ne?’

Babam.. Moğol uğruları, Dünder Bey, kılıçlar, hepsi işte. Bileyici iki taşın arasında, gelinin bir gece gizliden geldiğini söylediği üç katır yükü kılıçları düşündü. Bu kılıçların Rahman’ın babasıyla Moğol uğrularıyla, hele hele Dünder Beyle ne ilgisi olabilirdi? ‘Dünder Bey? Dünder Beyin? Deyip durdu Bileyici.. Rahman Bileyicinin eteğinden tutup oturttu. Daha yavaş: “Herşeyin başı Dünder Bey.” (Konak, s. 200)

Dalaman ise Dünder'la beraber hareket ettiğini şöyle anlatır: “Dalaman 'a bırakan olsa iş çoktan bitmiş ortalık tozdan dumandan görünmezse de her bir yana bir durgunluk çökmüş toz duman hayli zaman önce durulmuş olurdu. Hem taa o zamandan, Ertuğrul'un davarını bastıklarının ertesi bu iş olup bitmeliydi. Gelgelelim Dünder Bey olmazı bastırmıştı bir kere; sırası değili bastırmıştı. İnegöl Tekfuruna el öptürme işi de Dünder'ındı.” (Konak, s. 219-220) “Sen Dünder Bey bu Dalaman'ı iyi belle hemi de.. Beyliği avucunda bilmek istiyorsan Dalaman' a sıkı sarıl..” (Konak, s. 221)

Dünder Bey, Osman Bey’in düzenlediği meşverete katılır. Bey olmak için ısrar edere, etrafındakileri aşağılamaya başlar. Osman Bey, defalarca ikaz etmesine rağmen, Dünder Bey, kimseye aldırış etmez. Çaresiz kalan Osman Bey, amacıs Dünder Bey’i elindeki okla öldürür. (Konak, s.319, 320)

Konak ve Çatı romanlarında Akça Koca⁵¹ görev alır.

Ertuğrul Gazi’nin silâh arkadaşı olduğunu şu ifadelerde öğreniriz: “ Osman Bey, konuştuğu sürece babasının ağzından alamıyordu gözlerini; son cümlesini

⁵¹ Akça Koca, Osman ve Orhan Beylerin silah arkadaşıdır. Birçok fetihlere katıldı. Arkadaşı Konur Alp’la beraber Samadira ve Aydos’u fethetti. Daha sonra Abdurrahman Gazi’yle beraber İzmit-Üsküdar arasındaki yerlere akınlar yaptı. 1326’ya doğru Kandıra’yı ve civarını zaptetti. Buraları yeni kurulan Osmanlı toprakları içine kattı. Kendinden sonra çocukları Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda ve gelişmesinde rol oynadılar. Kocaeli şehri adını ondan almıştır. ‘Akça Koca’, <mad.>, *Meydan Larousse*, C.I, s.211-212

duyunca bakamadı artık, utandı. Akça Koca kıs kıs gülüyordu. Ertuğrul Bey: ‘Akça’ dedi: ‘Ne dersin? Yanlışım var mı? Turgut'a sorsaydım keşke, senin yüreğin katıdır.. Osman'dan olma torunumu görmeden ölmek istemiyorum unutma Akça.. Yine uzunca bir sessizlik oldu.’ (Konak, s.165, 166)

Akça Koca, Ertuğrul Bey'in ölümünden sonra da Osman Bey'i korumuş, kollamış ve ona hizmet etmiştir. Bey seçimi sırasında yapılan toplantıda Osman Bey'i destekler. Akça Koca toplantıda sözü alır almaz konuşmağa başlar. Dündar Bey de Akça Koca'nın lâfını kesip onu da karşısına alacak gücü kendinde bulamadığı için düşüncesini ortaya koymaz.

Akça Koca, Ertuğrul Bey'in gençliğini anlatarak söze başlar. Daha sonra Ertuğrul Bey'in babasını, kardeşlerini, Fırat'ı, Ceber kalesini, Mahan'ı, anlatır. Konuşması sırasında Söğüt'e gelişlerini, yeni yurt edinme çabalarını, da anlatır: ‘Osman Bey’i dinledim’ dedi. ‘Osman Bey benim elimde doğmuştur... Osman Bey'e at binmeyi kılıç tutmayı öğreten benim; yol yordam gösteren benim, bir emmisi de ben sayarım kendimi. Görürüm ki doğru söyler Osman Bey, doğru buyurur, doğru sözleri, doğru buyrukları da benim ağırımaya gitmez. Ben derim ki, Gündüz Bey büyük kardeş olduğuna göre illâ benim bey olmam gerekir demese ben derim ki, Osman Bey'in buyruğuna girmek Akça Koca'nın gönlüncedir hem de Osman Bey başta olursa gece korkusuz uyurum. Lâfını bitirince Gündüz Bey’e baktı; ne bir art düşüncesi ne de bir gizli hesabı; gönlünce bakıyordu.’ (Konak, s. 311)

Karacahisar'ı fetheden Osman Bey ilk olarak şehrin en büyük kilisesine giderek yerli halka bir konuşma yapar. Akça Koca, Karacahisar fethinde de Osman Bey'i yalnız bırakmaz. Yıllarca fetihten fetihe koşan Akça Koca'nın artık yaşlandığını öğreniriz: “....Eski kilisenin içi kimbilir kaç yüz yıldır böylesine susmamıştı. Cemaat Osman Bey'in son sözlerinde bir iki defa adı geçmesine rağmen Ali'yi unutmuşa benziyordu; Osman Bey’e dalmıştı. Orhan, babasına bir garip çocuk gözleriyle, dolgun ve doygun, ama ağırlaşmış bir dolgunluk doygunlukta bakıyor, Akça Koca şaşırılmışlığın, aşağı doğru sarkıp ağzını hayli açık bırakmış çenesiyle belli ediyordu. Akça Koca'nın aşağı sarkmış çenesindeki ihtiyar, biraz inatçı, bir hayli sinirli keçi sakalı arada bir titriyordu da şaşkınlık seyirmesindeydi. Yıllar

öncesinin Ertuğrul Bey'ini daha enine boyuna gelişmiş, çok daha genç, bir tuhaf aklı başındalık içinde karşısında görüyor dinliyor...' (Çatı, s. 14, 15)

Konak romanında **Turgut Alp**⁵², Osmanlı Devleti'nin kuruluşu esnasında Ertuğrul Gazi ve Osman Bey ile birlikte savaflara katılmış bir komutandır.

Anlatıcı, Turgut Alp'ın, Ertuğrul Gazi'yi ölüm döşeginde bile yalnız bırakmayan can yoldaşı olarak görür: "...Apar topar çıktı bölmeden; fukara beyni nasıl bir dönme içindeydi, tutamıyordu. Hayme Anayı böylesine dinsiz imansız merhametsiz eden oyun hangi oyundu, dönen beyninde çıkaramıyordu. Çıkarabildiği sadece odada Akça Koca, Konur Alp Tuğrul Alp gibi Ertuğrul Bey'inin can bir yoldaşlarının olduğu tekfuruların olduğu, bir de Osman Beyi'nin olduğu idi. Başkaları da var mıydı acaba? Ertuğrul Bey'in odasında. Ertuğrul Bey'in hasta da olsa gözlerinin önünde Kara Osman gibi oğluna oyun nasıl oynanırdı, yüzü nasıl yere eğdirilirdi?"(Konak, s.155)

Seferden dönen Osman Bey, babası Ertuğrul Bey'in çadırında Turgut Alp'ı de görür:

“ İçerde olanlar hiç değilse Osman Bey için iç açıcı değildi. Girdiği zaman bir kalabalık olacağını umuyordu; dışarıda bağlı tekfurlu atlarının neden olduğunu pek kestirememişti ama hiç değilden Akça Koca'nın, Konur Alp'ın, daha daha Turgut Alp'ın Ertuğrul Bey babasının başında bulunacaklarını hesaplamıştı. Bunlardan başka Dünder emmisini de görünce şaşırdı..” (Konak, s.157)

Osman Bey, gizlice yapacağı seferler için Turgut Alp'a da mutlaka görev vererek ona güvendiğini gösterir.“Akça Koca'nın enli yüzüne, yüzünden daha enli bir gülüş açılır. 'Durmayıp Karacahisar'a dönmem gerek Osman Beyim.. Yol gereklerini görmem gerek.' 'Mürsel de yol hazırlığını' diye tamamladı. Osman Bey:

⁵² Turgut Alp, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu esnasında Ertuğrul Gazi ve Osman Bey ile birlikte savaflara katılmış bir komutandır. Osman Bey'in emriyle İnegöl Kalesi'ni muhasara etti.(1299) Kalenin alınması sonrasında bu muntika kendisine verildi. Tecrübeli bir kumandan olan Turgut Alp, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli hizmetleri görülen mühim şahsiyetlerdendir. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, 'Turgut Alp', <mad.>, *Osmanlı Tarihi*, C.I. 639 s.+Ekler; Faruk Sümer, *MEBİA*, C.XII/II, s.119-120

‘Rahman yoldaşının sağdıçlığına yetecek zamanı var nasıl olsa. Turgut Alp’la, Konur Alp’ta hazır olmalıdır... Akça Koca’nın tam tersine gidecekler tam tersine.” (Çatı, s. 318, 319)

Anlatıcı, Turgut Alp’ı son olarak şu şekilde tasvir eder: “Geyikli Baba da o yana dönmüştü. Köpekler de çıktı o sıra orta yere sessizden, dinlenip Geyikli Baba’nın ardında, beklediler. Ben de baktım, gelen üç beş kişinin önündekini tanıdım yaşına rağmen. Turgut Alp’ti; Osman Bey’in güvencelerinde bir beydi, Ertuğrul Gazi’den kalma yaşlı mı yaşlıydı. Kurumuş, kabuğuna çekilmiş bir orman ağacı yürüyüşünde geliyordu. Haylidir attan kılıçtan ayrıldığını, bu yanlarda bir köye çekildiğini duymuştum.” (Üçler Yediler Kırklar, s.207)

Konak romanında **Sarı Yatu**⁵³ görev alır.

Bey seçimi sırasında Saru Yatu, amcası Dünder Bey’e karşı, kardeşi Osman’ı destekler. Saru Yatu, Dünder Bey kapıdan girdiğinde sinirlerini tutamaz olmuştur. Lâf kalabalığında Osman Bey’e verip verişirmesini Osman Bey’in de uslu çocukların misali boyun büküp alttan almasını görünce eli yüzü kızarmağa başlamıştı. Sarı Yatu’nun elinin yüzünün kızarmağa başlaması demek fırtınanın başlaması demektir; bunu bilenler, ortalığın daha da karışmasından endişeleniyorlardı; ağabeyi Gündüz, Sarı Yatu’nun durmadan yeninden çekiyordu. Ama Dünder Bey’in: ‘Bacak kadar çocuklar’ lâfı Saru Yatu’yu taşırdı ağabeyi Gündüz’ün elinden çekip yenini, bir öfke taşmasında: ‘Bana baksana sen emmi’, diye gürledi. Yettin artık, otur nereye oturacaksan.. otur..

Dünder Bey böyle bir şey arıyordu zaten; Osman’ın alttan alışları hızını kesiyordu. Cenaze sarılığı içinden bakan gözlerini Sarı Yatu’ya doğru çevirdi ve cenaze kenetlenmesindeki ağzını açtı: ‘Sus ula nökersiz, emmiye dil uzatmak da sizin töreniz herhal, töre bilmez soyhalar!’ (Konak, s. 306)

⁵³ Sarı Yatu, Ertuğrul Gazi’nin ortanca oğlu, Osman Bey’in ağabeyi, Bay Hoca’nın babasıdır. Sarıbatı Savcı Bey, İnegöl Tekfuru ve kumandasındaki Bizans Ordusu ile Osman Bey arasında Domaniç Meydan Muharebesi’nde şehit olmuştur (1287). Savcı Bey, Söğüt’te babası Ertuğrul Gazi’nin türbesinde gömülüdür. Ertuğrul Gazi’nin ölümünden sonra, kardeşi Osman Bey’i desteklemiş, bey olmasında çaba harcamıştır. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, ‘Sarı Yatu’, <mad.>, *Osmanlı Tarihi*, C.I, s.106-107; Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, C.II, s. 255-256

Sarı Yatu, Osman Bey’i desteklediğini sohbetler sırasında sıkça dile getirir: “.....Gelgelelim Türkmen, Moğolu adam yerine koymaz; bunun için de Anadolu’da sürüp gider aşiretlik.. O zaman da Türkmen milletin sonu gelir. En iyisi Osman bey’e uymaktır, derim. Gündüz Bey de Osman Bey dediğine göre Sarı Yatu Bey oğlumuz derse ki..’

Ne demek Sarı Yatu derse ki Konur Alp Emmi?’ diye lâfı kesti Sarı Yatu: Osmanım yoksa Kayı Boyu'nun başında beni kimse tutamaz, varsa aksini düşünen gelsin de görelim. Bu kol benim değil Osmanımındır; bu dil benim değil Osmanımındır böyle bilinmelidir..’(Konak, s. 312)

Konak romanında **Gündüz Bey**⁵⁴ canlandırılır.

Gündüz Bey, kardeşi Osman’ın bey seçilmesinin çok önemli olduğunu vurgulayarak kararlı davranır. Gündüz Bey, kardeşi Osman için çoluk çocuğunun da feda edilmesinden çekinmeyeceğini vurgular: “Osman Bey’in en büyük kardeşi Gündüz, adının geçmesi üzerine konuştu. Lâfı bağlamak, Osman’ı sıkıntısından kurtarmak lâzım geldiğini anlatmıştı. Amcası Dünder Bey’e dönerek: ‘Emmi biz ağzımızı Osman Bey’e verdik’ dedi, ‘Ben de Sarı Yatu da. Bana kalsa seni bu meşveret için yormazdım, ama Osman hatır gönül dinler beylerdendir. Otursak artık. O ana kadar öfkelenecek yer arayan, öfke fırsatlarını tutmak için her lâfı tersinden alan Dünder Bey, Gündüz Bey’in lâflarını gerçekten yutamadı. Kan tepesine çıktı, ter ter tepindi: ‘Ula siz, ula siz, ula siz kimin malını paylaşıyorsunuz? Ula siz kimin malını paylaşmağa kalktınız ha?’

...Osman küçüğümdür amma bey bildim şimdiyece’ dedi. ‘Şimdiden sonra da ben bey bileceğim gibi çocuklarım da bey bilecek. Dilerse, yapmağı düşündükleri için vücudum lüzumsuzsa çoluğumu çocuğumu alır giderim de. Dilerse benim de çocuklarımın da canı Osman Beyindir. Bizim için babamızın umudu önde gelir.” (Konak, s. 307, 311)

⁵⁴ Gündüz Bey, Ertuğrul Gazi’nin büyük oğlu ve Osman Bey’in ağabeyidir. Aydoğdu ve Aktimur (Akbaş) Beylerin babasıdır. Osman Bey tarafından Eskişehir Beyliğine getirilmiştir. İ. Hakkı Uzunçarşılı, ‘Gündüz Bey’, <mad.>, *Osmanlı Tarihi*, C.I, s.107-109; Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, C.II., s.255,257

Konak romanında **Şeyh Edebali**⁵⁵ önemli bir görev üstlenir.

Şeyh Edebali ve erenleri Anadolu'nun ve Türklerin geleceğini, teslim edecekleri, güçlerini verecekleri kişiyi seçme gayreti içinde buluruz. Şeyh Edebali Osmanlı Beyliğinin, üstleneceği görevin çerçevesini, toplantıya katılan erenlerle birlikte ortaya koyar: “Şeyh Edebali az sonra derin bir nefes aldı. ‘Pekey’ dedi; ‘Şimdi kendimize dönelim, meşveret niçindir ona gelelim. Bir kovanda ballar peteklenir kovan dolarsa bal taşar’ dedi. Yunus ürperdi gerçekten; ‘Hamız daha hamız’ diye geçirdi içinden; ‘Daha nice pişmemiz gerek, yaşı geldi çattı halbuki..’ Edebali Şeyhi, Yunus’un kendi kendine sızlanmasına meydan vermedi. ‘Yine bir kovanda petekler kurur, bal gözlenmezse kovandan arılar taşar..’ diye misalini tamamladı. ‘Benim gördüğüm durum bu durumdur. Kovan sayılsın ki şu bizim Anadolu’dur; arılar Türkmenlerdir. Bal nerede pekey? Petek var mı ki bal ola. Ben derim ki petek parçalandı; Selçuklu’dan hayır kalmadı gayri...’

Sustu; hiç kimsenin yüzüne bakmıyordu ama herkesi teker teker süzdüğü muhakkaktı. Yunus’a öyle geldi ki bir ara Şeyh Edebali’nin bakmayan gözleri en çok kendisinin üzerinde durdu; o ara Yunus’un titremekten bir hal olduğu sıraydı. Kendinden geçmek üzereyken Şeyh Edebali’nin sesini yine düden sesinde ama geceye iyice karışmış duyar: ‘Ne demiş içimizden biri? Okuyalım huu deyip:

‘Miskin Yunus var yarına

Koma bugünü yarına

Yarın Hakkın divanına

Varam Allah deyu deyu’

Yine sustu. Saru Saltukla başlayıp Barak Baba’da biten gulguleli bir huu, sesi odayı da odadakileri de aldı aldı götürdü. ‘Huuuu eyvallâh! Yunus kendinde değildi; bir deli su çağlıyordu gönül kökünde; bir deli su başını ordan oraya vurup duruyordu.’

⁵⁵ Şeyh Edebali, İlk Osmanlı kadısı ve mutasavvıfıdır. Karaman’da doğdu. İlk tahsilini burada yaptı. Bilecik’te bir zaviye kurarak halkı irşada başladı. Osman Gazi ile burada tanıştı. Gördüğü bir rüya üzerine kızını Osman Bey’e verdi. Kamil, Şahin, ‘Şeyh Edebali’, <mad.>, *TDVİA*, C.X, s.393-394

Şeyh Edebali ellerini kol yenlerinden çıkardı; parmakları birbirine yapışıp dümdüz olmuş sağ avuç içini yüreğinin üstüne yapıştırır; aynı durumdaki sol avuç içini üstten çaprazlayıp secdeye varıyormuşçasına eğildi: ‘Hepimiz günü gelince Hakkın divanında yarımıza varacağız amennâ; bize verilen işleri yüz akıyla yaptırırsak orada bütünleneceğiz, amennâ. Amma ya buradan noksan gidiyorsak noksan. Burada niçin gönderildiğimizi düşünmeden yaşamışsak? Öyle ise bugüne yarına bırakmadan peteği bırakmadan onarmalıyız, kovani taşırmalıyız. Arılar haa uçu haa uçacak. Uçup gitti mi arı, dediğin bir yaban kovani bulur amma Türkmen dediğin dağılır gider.’ (Konak, s.176, 177, 178)

Kumral Dede, Ertuğrul Gazi’nin, vasıfları hakkında Köse Mihal’e şunları söyler: “ Ertuğrul’dan konuşuyorduk Mihal oğlum!’ ‘ Ertuğrul konuşuyoruz Dede. O da tıpkı böyle senin gibi bağırmadı. Söğüdün çevresinde sur yok, dört bir yanı açık. Ama kimse gelip Söğüdü basamaz, basmayı düşünemez. Ertuğrul Bey böyle sessiz sedasızlardan işte. Temelini sağlam attı; bu temel Osman’ın elinde konak olamazsa ben aklımdan şüphe ederim.”(Konak, s. 272)

Şeyh Edebali ve erenler, Anadolu’da bulunan bütün beylikleri geleceğini değerlendirdikten sonra; Osmanlı Beyliğini destekleme görüşünde birleşirler. Şeyh Edebali, Ertuğrul Gazi’ye kefil olduğunu belirtir: “Ertuğrul’u çok iyi bilirim. Nereden, nasıl, neden geldiğini hepimiz bilmekteyiz. Keferelerin Bitinya dedikleri bu uçta tutunmak kolay değildir. Biraz bizden alır güvencini ama akli başında bir Türkmen beyi olarak sessizden işe başladı. Aşireti, uç beylerinin en zengini değil ama en düzenlisi. Töresi töre, yasası yasa, sözü söz bilinir.. Oğlu Kara Osman’ı iyi yetiştirmiştir. Karar verir, tohum olarak bu Kara Osman’ı seçersek, ağzımız bir olarak bütün Türkmen! Osman’ın ardında duvar gibi kitleriz.”(Konak, s.187)

Meşverette bulunanlar bu işin biraz zor olacağını söyleyince, Şeyh Edebali, çok kararlı, düşüncelerini belirttikten sonra Osman Bey ile ilgili gördüğü rüyayı da anlatır: “Kızımı, Mal Hatun’u, Ertuğrul’un oğluyla evereceğim. Meselenin yarısı böylece halledilmiş olur. Kalan yarısı... Yani haslık meselesi, yani Kayı Boyu’nun Oğuz’un soylu boylarından daha soylu olması meselesi.’

Ellerini kol yenlerinden çıkardı; bir süre oğuşturdu. Sonra sağ eliyle sakalını sıvazlamağa, ardından, parmaklarıyla taramağa başladı. Başı sol omzuna düşük değildi, doğrulmuştu, dünyalılara has bir diklik içinde düşünüyordu. Yavaş yavaş her sözün üstünde dura dura : ‘Kara Osman, Şeyh Edebalı'nın Tekkesinde konuk kaldığı bir gece bir düş görecektir.’ Dedi. ‘ Gördüğü düş şöyle olacak: ‘

‘Benim, Şeyh Edebalı olarak benim koynumdan bir ay doğmaktadır. Bu ay, dolunay halini aldığı anda varıp Kara Osman’ın koynuna girer. Bu demdeyken, Kara Osman’ın göbeğinden bir ağaç köklenir, dallanır, budaklanır, gölgesi dünyayı tutar. Gölgesinin altında dağlar vardır; dağların dibinden sular çıkar; bu çıkan sulardan kimi insan içer kimi insan bağını bahçesini sular, kimi insan çeşmeler akıtır.” (Konak, 188, 189)

Şeyh Edebalı, gördüğü düşün iç yüzünü şöyle açıklar: “Kimse böyle bir düş görmedi. Ancak yamalı yazmaları birleştirmek niyetinde olanlar böyle düşlerden faydalandı. Türkmen düş görme adamıdır.” (Konak, s.189)

Konak romanında **Mevlâna**⁵⁶, Anadolu birliğinin sağlanmasında bütünleştirici bir görevde bulunur.

Mevlân’a, Selçuklu Hükümdarı Alâeddin’in daveti üzerine Konya’ya gelir. Anlatıcı Mevlâna’yı benzetmelerle tanıtır: “...Kumral Dede ile yoldaşlarının yanına ulaştığı vakit aslından çok yaşlı görünen biri, sarayın taş merdivenlerine doğru yürümekteydi. Ufak tefek, ince yapılı, kabuğunda kavrulmuş bir çam ağacı göğdesinin özü... Sanki birkaç yüz bin yıl sanki birkaç gün, gelecek saatler geçmiş saatler hepsi bir arada bu kendi kabuğunda kavrulmuş çam ağacı özünde birden duruyor, birden işliyor, birden geri kalıyor, yahut ileri gidiyordu. Beli hafif eğik bir yürüme; eller kol yenlerinin içinde göbek üstünde bağlanmış, baş sol omzunda niyazlanmış, sarımsı uzun bir sakal.. Börk biçimi başlığından taşmış dümdüz saç... Konya herhalde bu yürüyen adamda susuyordu; haziran ısımasının bütün tortusunu

⁵⁶ Mevlana Celaleddin-i Rumi (Muhammed, Mevlana) büyük Türk mutasavvıfı ve Mevlevi Tarikatı’nın öncüsü. (Belh 1207-Konya 1273). Babası Sultanu’l-Ulema lakabıyla tanınan Bahaeddin Veled bin Hüseyin bin Hatibi. Belh’te yaşayan soylu bir aileye mensuptu. ‘Mevlâna’, <mad.>, *Meydan Larousse*, C.IV, s.88-89

bu adam yüklenmişti. Sanki götürecek, sarayın merdivenlerine dönecekti yükünü yahut sarayı da yüklenecekti. (Konak, s. 87)

Mevlân'a, Selçuklu Hükümdarının sarayının merdivenlerinde Osman Bey ile karşılaşır. Mevlân'a, Osman Bey'e, hedeflerine kavuşması için hemen harekete geçmesinin gerekli olduğunu özellikle belirtir: "Mevlâna Celâleddin: 'Durma Osman' dedi; 'Burda beklemen beyhude, yürü kendi zamanına yürü oğul. Bize şu merdivenlerin başında biri, yürü dedi, izin verdi. Biz halka izin verdik. Hepsi senin içinmiş, şimdi anlıyorum. Hayırlı olsun!' Bir daha baktı Osman'a; çakır gözlerini, kara esmer yüzünü bir an seyretti, Osman, Mevlâna Celâleddin'in kendisine değil de sırlı bir aynaya baktığını sandı; onun gördüklerini, kendisinin de görebilmesi için neler neler vermezdi şu anda. Gülümsedi Mevlâna; bu göreceğini görmüş, öğreneceğini öğrenmiş bir ölümlünün gülümsemesiydi. Osman çok sevdi bu gülümsemeyi, kendi gözlerine yapışıp kaldığına inandı. 'Hadi' diye fısıldadı Mevlâna: 'Hadi Osman. Burada bitiyor, burada başlıyor.' Sarayın görkemli kapısına doğru yürüdü ağır ağır." (Konak, s.93, 94)

Konak romanında **Yunus Emre**⁵⁷ Anadolu'daki çalkantıların, sona ermesi için büyük çaba gösteren bir erendir.

Yunus Emre bir su kenarında karşılaştığı Osman Bey'e sevgiden ve birlik beraberlikten söz eder. Azığını onunla paylaşır. Gönülleri fetheden Yunus Emre, Osman Bey'in de gönlünü fetheder: "Osman büngüldüyen pınara baktı. Su, yosun bağlamış bir yalağa dökülüyordu. İncecik, sırça parmak bükümünde. Yalağın göleğinde su, bir dalgalanışla kendi içinde halkalanıyor, büyüyor, küçülüyor yeniden büyüyordu. Su, söğüt gölgesi, yaprakların yeşil pırıltısı birbirine girmişti; temmuz yanmasını serinletiyordu. İki dağ arasından bükülüp gelen kağıt yolu bomboş; yuvarlak tümsekler yeşilini çoktan uçurmuştu; saraya dönüktü. Ot kelleşmiş, ekin anıza kesmişti. Pınarın bir yıl önceki halini hatırladı.; en azından bilek kalınlığındaydı, bilek kalınlığında topraktan fırlar, bir dirsek boyu fişkirir, yumrulup yalağa taşırırdı." (Konak, s.94)

⁵⁷ Yunus Emre, tarihlere göre on üçüncü yüzyılın ikinci yarısıyla on dördüncü yüzyılın başında Orta Anadolu'da yaşamış bir Türkmen dervişidir. Nezihe, Araz, *Anadolu Evliyalari*, İst. 1958, s. 63

Yunus Emre, Osman Bey'i izlemesi gereken yolu göstererek telkinlerde bulunur: "Sonu gelen susar, susar yiğit oğul; susanlar ise ölülerdir; ne söylerler ne bir haber verirler, üzerlerindeki otlar kadar bile olamazlar. Ses gül terlemesindeydi; tomur tomur, içinde ışıklar yanıyordu. Yüzüne baktığında gül terlemesinin daha da ışıklandığını gördü. Bir dervişti muhakkak, sesiyle yüzü hiç bu kadar birbirine benzeyen bir derviş görmediğin düşündü. Osman; toprağın durulaştığı bir yüzdü; suyun toprağa doya doya kanışındaki sestti.. İzin var mı hay yiğit? Otursam, iki lokma yesem, su içsem.. Söz Tanrınındır. Tanrıdan geleni konuşsak. Keder vardı dervişin yüzünde bir de; hiçbir dervişte görmemişti. Fakat bu yüzdeki, bu sesteki keder bu adamın değildi; kendi kederi değildi. Osman'a öyle geldi ki bütün yeryüzünün kederini, özlemini, belki de bütün yeryüzü rahat etsin diye toplamıştır derviş yüzüne. Bunca adam, yiğit, bey, sultan, derviş, şeyh görmüştü Osman; hiç birinin yüzüne bakarken böyle insanı rahatlatan bir saygı duymamıştır. O zaman daha kolay baktı dervişe; kaderin yorgunluğunu, yorgunluğun gülümsemekte olduğunu gördü; gülümseme yüzün çizgilerindeydi, dervişin gözlerindeydi.. 'Estağfirullah, estağfirullah izin ne kelime' diye söğüdün dibindeki az önce kendi oturduğu gür yeşilliği gösterdi: 'Buyrun kerem edin, sevinirim. Ben yanıma bir şey almamışım, niyetim ögle üstü Söğüd'e dönmekti.'

Derviş dua eder gibi oturdu; iki diz üstünde çok alışılmış rahat bir oturuştu; savaşımlarla çiftçiler böyle oturmazlar. 'Söğüd'e dedin yiğit.. Kayılardan olmalısın.' Kuşağını çözüyordu. Yemenimsi ince bir beze sarılmış küçük bir çıkın çıkardı. Çıkını çıkarırken de açarken de elleri, her bir parmağı ayrı duâ eder sanki; bir bulutun dumanımsı tütüşünde, Tanrıya varışındaydı. Çıkından katlanmış yufka ve bir topak çiğleme çıktı, bir baş soğan, bir yufka parçasında bir tutam tuz. 'Buyur Kayı Boyu'nun yiğidi, Tanrı seninle paylaşmamı nasip etmiş bu nimeti. Nimet paylaşıldığı zaman güzeldir.' 'Paylaşılacak nimet bulunduğu zaman da güzeldir dervişim. Nimeti bulmak bizim işimiz, paylaşmak sizin olsa gerek. İkisi birleşince daha güzel olmaz mı?' 'Şimdi tanıdım seni yiğit, Ertuğrul'un oğlusun, Kara Osman dediklerisin.'(Konak, s.95, 96, 97)

Yunus, zaman darlığından şikâyet eden Osman Bey’e zamanın dışına çıkması öğüdünde bulunur. Bunun da ancak kalıcı bir devlet kurmakla mümkün olacağını söyler: “Zamanım olsa Konya’dan ötelere de daha öteleri de dolaşmak isterdim. Oradakiler ne düşünür, nasıl yaşar, neyle geçinir? Eve nasıl alışmışlar, dört duvar arasına, tahtanın, kerpiğin çadırı üstünlüğüne nasıl alışmışlar öğrenmek isterdim. Gelgelelim zamanım yok.’

‘Sonu gelmeli diyorsun; zamanım yok diyorsun. Yiğit, bu ne dediğini bilmemektir. Zaman, şu şimdi duyduğumuz değil ki... Biz öldüğümüz anda sona eren değil ki. ‘Ben benim zamanımdan söz ettim. Senin zamanın senden sonra başlamazsa neye yarar? Demem şu deme Osman yiğit; sen zamanını kendin öreceksin; sen ben, Ahmet, Mehmet örgülerin sağlamsa zaman seni unutmaz, senin ardınsıra gelir, yok örgülerin sağlam değilse O, Konya’nın ötelerindeki merak ettiğin insanlardan farkın kalmaz. Ben söyleyeyim sana o insanların nasıl olduğunu; karıncalar gibi. Bir fark var amma karıncalar ne yaptığını bilir. Bütün tabiattakiler ne yaptığını bilir aslında. Gel gelelim insanlar tabiattan uzaklaşıyor. O senin dediğin dört duvar arası yani ev değil düşman olan. Dört duvar insanların yüreğinde, hem de kerpiğin hem de tahtanın en katısıyla yüreklerinde.” (Konak, s. 98)

Konak romanında **Kumral Dede**⁵⁸, Anadolu’nun manevî fethini gerçekleştirip Türk birliğinin oluşması için çaba gösteren bir erendir. Osman Bey’in yol göstericisidir. Kumral Dede tekkesi Osmanlı Beyliğinin temel taşlarından. Osman Bey, Kumral Dede ocağına dayanır. Kumral Dede, ömrünün sonuna kadar, Osmanlının yükselmesi için gayret gösterir. Kumral Dede yaptırdığı konak ile, herkesin ilgisini çeker. Hastalar, yolda kalmışlar, kimsesizler, yetim ve öksüzler, Kumral Dede’nin konağına sığınır. Kumral Dede, dertlilere deva, çaresizlere çare olmak için gece gündüz çırpınır.

Anlatıcı Kumral Dede’nin ismiyle ilgili şunları söyler: “ Kumral mıydı adın senin oğul? Kumral Dede neden dediler pekey?. Toprakla ağaçla suyla fazla didiştin

⁵⁸ Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna ait menkıbelerde adı geçen Anadolu abdallarından biridir. Aşıkpaşazade’ye göre Edebalı Osman Gazi’nin meşhur rüyasını tabir edip kendisine padişah olacağını müjdelediği zaman ondan müjdelik istemiş, Osman Gazi de padişah olunca bu dervişe kılıcını vermişti. TDVİA, C.I, s.63; Nezihe Araz, *Anadolu Evliyalari*, İstanbul 1958, s.96

zaar; toprak, ağaç, su bir olup gençliğini yediler de ondan mı?. Kurtçukların çiçekleri yeyişi cinsinden.. öyle mi? Dede deyişlerinden söz ettim..”

Kimsenin Dede'nin dediği yoktu halbuki; olmamıştı. Konur, Konur-al, Konur-alcık, derken Kumralcık.. daha sonra Kumral, “Kumral aşağı Kumral yukarı..” Hep böyle. Yalnız bir kere, yılda bir kere, ilk siftah meyvelerin ilk siftah tadını Hazret-i Pir'e sunduğunda “ Dedecik.. Kumral Dedecik” dediğini hatırladı Hazret-i Pir'in; “Sen de bu meyvelerin Dedeciğisin he mi? Ne güzel..” deyişi.. Kaç yıl önceydi ki?. Onbeş yirmi yıl, belki daha fazla. O zaman tekkede dervişler bir meyve hamlığından bir meyve olgunluğuna dönmenin doluluğundaydı.. Ocakta öğseğiler yanar alevdi, korlaşmamıştı, kararmamıştı her biri Pir elinden uçurulmamıştı, Urumeli'ne mi Anadolu'ya mı nereyeyse yollanmamıştı. (Konak, s.7)

Kumral Dede, Hazret-i Pir'in, attığı öğseği bulmak için birçok sıkıntılara katlandığını öğreniriz: “Hücreye girerken dışarda bıraktığı ikindi sonu iyice gölgelenmişti. Gökyüzü yine o ikindi sonunun gökyüzüydü. Bulutlanmış gibi geldi Kumral Dedeye. Hazret-i Piri daha iyi görebildi. Hatta Hazret-i Piri hiç bir zaman bu kadar yakından, bu kadar diri, bu kadar genç gördüğünü hatırlamadı. İçerde hücrede konuşan yüz şu kadar yılı eskitmiş adam bu olmamalıydı. Konuşsa Kumral Dede sesi de tanımayacağını sandı. Nitekim tanımadı da. Ses ya çok uzaktan, dağlardan taşlardan yuvarlanıyormuş gibi geldi ya da hemen şuracıkta toprağı yırtıyormuş da büngüldüyormuş gibi: “Atan benim elim değil düşen senin gönlün değil..Giden sensin ya Kumral!”(Konak, s. 15) Burada Hazret-i Pir Ahmet Yesevî olmalı.

Rahman, Kumral Dede'nin toplum içinde önemli bir yere sahip olduğunu ifade eder: “ Kumral Dede'ye baktı, gözleri yumuktu Kumral Dede'nin; başı sol omuzuna doğru hafifçe yatmıştı ve gemi tutan sol eli yüreği hizasındaydı, baş parmağı yüreğinin üstüne hafif hafif vuruyordu. Ata bırakmıştı kendini yahut da kapalı gözlerinin ardında uyanık bir gençlik, topal olmayan atlara biniyordu. Erzurum'a gelinceye kadar hep böyle sürdü bu, Malatya'ya gelinceye kadar da. Kumral Dede, Bilecik çevresine gelir ve orada bir dergâh kurar.”(Konak, s.77)

Osman Bey, Ermeni Gediği'nin üst yanında sürülerini basan Moğollarla giriştiği mücadelede yaralanır ve Kumral Dede'nin dergâhında tedavi edilir. "Bu sırada Osman Bey, yanı başına bağdaş kurup oturan Kumral Dede'ye baktı: rumuzlu konuşuyordu ama, gözleri, yüzü, tutsa bir ipek demetine dokunacağından emin olduğu sakalı açık konuşuyordu. Bir ara Yunus'u bir ara Mevlana'yı gördüğünü sandı; yüz de sakalda, gözde." (Konak,s.138)

Kumral Dede, Osman Bey ile karşılaştığında bir süre düşünmeye başlar. Daha sonra Osman Bey'in padişah olacağını müjdeler. Söz konusu olan durum şöyle cereyan eder: " Kumral Dede bir kere daha gün doğuşu sonrasını düşündü. Bütün işaretleri, olduğunca hatırlamağa çalıştı. Her birini ayrıntılarıyla hayallemesinde hiç büyütmeden bir bir gördü bir daha. Aklı iyice yatınca gözlerinden yüzüne doğru çok güvenmiş bir tebessüm indi; her gün doğumu sonrasında duyduğu doymuşluk, yeni yeni, iliklerine doldu. O bakış, o doluş, o doymuşluk içinde : " Sakınmasın oğul Osman Bey, sakınmasın ama, Tanrım o gücü arttırsın eksiltmesin; güzel Tanrım bizim himmetimizi gücüne basamak yapmaktan da geri komasın; korkma; padişahlık gücüdür bu dediğim güç, hemi de senin damarlarındandır. Oğul Osman Bey kutlu, hemi de mutlu olsun derim; hemi de muştularım sen padişah olacaksın; cihan senin gibisini bir daha görmeyecek. Gözlerini yummuştı Kumral Dede; yüzünü yummuş saklamıştı, sakalı ağan bulutlar misali kıpır kıpırdı. Yumulu gözleri karanlıkların derinliklerinde; yumulu saklı yüzü karanlıklar perdesinin görünmeyeninde, sakalı bu dünyadaydı. Sesi gittikçe derinlere iniyor, derinliklerin bilinmezliğinde ağır ağır örgüleniyordu. Osman Bey ne yapacağını, nasıl davranacağını bilmiyordu; Kumral Dede'nin susmamasını istiyordu; susarsa dünyanın zevki kalmayacaktı; taşlar taş, ağaçlar ağaç olacaktı yine. Allah'tan ki Kumral Dede'nin sesi daha bir derine indi : "Cihan seni unutmayacak oğul Osman Bey. Unutamaz da. Çünkü sen sadece bir padişah olup kalmayacaksın; cihanın bir eşleri henüz yaratılmamış padişahları da senin neslinden gelecek. Bu güç sende var oğul Osman Bey, bu gücü iyi bil iyi kullan." (Konak, s.139)

Türkmeni bölmek isteyenlerle, Osman Bey'in kendine çekmeye çalıştığı aşiretleri uzaklaştırmaya çalışanlarla ve batıl inançlarla savaşmak görevini de Kumral Dede, kurduğu dergâhı yapar. (Konak, s. 149, 150)

Romanda zaman zaman Kumral Dede'nin hekimlik yönünün öne çıkar. Rahman'ı ve Osman Gazi'yi tedavi eder. Ayrıca amansız bir hastalığa yakalanan tekfurun kızı **Kendigelen'i** tedavi eder. Tekfurun kızı ile karşılaşan, Kumral Dede'nin başından geçen hadise şöyle cereyan eder: “Kumral Dede emin olunca o yanı doğruladı. Yaralı bir kuşu ürkütmekten çekinen adımları kendi bildiğindeydi; yavaş, sessiz, yumuşak. Çıkıntıyı döner dönmez de sızlananı gördü: bir kadındı. İlk bakışta hele bu yana daha çok çökmüş akşam esmerliğinde pek seçememişti ama kadın olduğu muhakkaktı. Çıplağa da benziyordu; yok hayır görünmemesi gereken yerleri giyinikti. Düşmüştü, bir şeye, duvara tutunmak istemişti herhal; ya gücü yetmemişti yahut da becerememişti. Yanına gitti kadının; çekinmeğe lüzum görmedi. Yanına varır varmaz da kadının her yanının yara bere içinde olduğunu gördü; kimi cılk yaraydı kimi kaysak bağlamıştı; sıracaydı besbelli. Saçları bile kel keldi, dökülmüştü, bir zamanlar uyuz olduğu belliydi. Eğildi, çömeldi kadının yanına. Kadın yüzü koyun düşmüştü. Yarasız tek bir yeri yoktu. İniltilerine bakılırsa sağdı. İğrenmeden tuttu kadını; yavaşça çevirdi.. Yüzü, gözleri, burnu çıbanlardan belli değildi; Şiş mi, çatlak mı, kopmuş mu anlaşılamıyordu. “Tanrım bu insan” diye inil dedi Kumral Dede: “İnsan bu insan! Canlı! Merhametin nerde kaldı, cimrileştin mi?” (Konak, s.150)

Kendigelen bir tekfurun kızıdır, babası tarafından sokağa atılır ve Kumral Dede onu tedavi eder. Ona Kendigelen adını verir. Kendigelen Müslüman olur, dergâhta hizmet eder.

Kumral Dede, **Köse Mihal'in** derdini de paylaşır. Mihal, ona güvenir, onun sayesinde müslümanlığa daha çabuk yaklaşır. Bu durum Kumral Dede gibi dervişlerin Müslümanlığın yayılmasındaki etkilerini açıkça ortaya koyar. (Konak, s.272-274)

Konak romanında **Köse Mihal**⁵⁹, Harmankaya tekfurı olup Osman Bey'in yakın dostudur.

Komşu tekfurların oyunlarına ve tuzaklarına karşı Osman Bey'i önceden uyararak destek olur. Köse Mihal'i, çocukluk yıllarından başlayarak kendi ifadeleriyle tanıır: "Adım Mihal, Köse Mihal derler. Harmankaya Tekfuruyum. Kara Osman Bey'le yaşıımız bir, babamdan Ertuğrul Bey'in adını çok duymuşluğum var, sonra ben de gördüm elini öptün: o zaman çocuktum, o zaman Osman da çocuktı, karalığı yoktu daha, Osman bilinirdi. Gücümüz yettiğince cirit attık at bindik o gün, ikimiz de attan düştük. Aslını ararsan Dede, ilkin Osman düştü attan, at huyluydu, bile bile seçmişti. Bir kör arı atının kulağına girmiş herhal; kör arıların ok hızından uçup vurduğu yere ok hızında vuruşunu düşünürsek huysuz atın acısını anlarız; huysuzluğu iki misli olur. Şimdi bu yaşıımdayken öyle bir ata binsem düşerim, çocuksam attı durmam bile. (Konak, s. 270)

Köse Mihal, Osmanlı Beyliğinin geleceğini parlak görür, Komşu tekfurların ve diğer beylerin içinde bulundukları sıkıntılardan dolayı, onlarda büyüüp gelişme ümidinin olmadığını düşünür: Bu düşüncelerini Anadolu erenlerinden Kumral Dede'ye şöyle anlatır: "Benim demem de bu Dede; Sakarya'yı mayısta uykulu gördüysem Sakarya'ya uykulu baktığıımdan değil, uyanık baktığıımdan. Benim çocukluğumda yine böyle bir mayıs günü dağlar gibi köpürüp aktığını görmüştüm. Daha evvelleri daha da köpürmüş, neden uykulu şimdi? Bir ırmağı besleyen kaynaklar değil midir? Kaynaklar kurursa, kaynakların suyu azalırsa kış karı yeterince dağı taşı tutmazsa ırmak uykuya yatmaz mı? Bitanya'nın Tekfurlarını Sakarya'ya benzettim: Gözleri kurumuş, kaynakları körelmiş, suyu büngüldemiyor. Yağışları kesilmiş, ırmak olabilse bu tekfurlar hiç değilse iyi kötü akacak ama tekfurlar ırmak değil insan, nasipleri kesilmiş farkında değiller." (Konak, s.273)

⁵⁹ Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinden itibaren mühim rol oynamış ve bilhassa akıncı teşkilatında vazife almış ümera ailelerinden biridir. Köse Mihal, Harmankaya Tekfurı olup, sonradan Osmanlılar'a itaat ederek İslâmiyet'i kabul etmiştir. M. Tayib, Gökbilgin, 'Mihaloğulları', <mad.>, *MEBİA*, C.VIII, s.285-292

Köse Mihal, Osman Bey'e sürekli yardımcı olmaya çalışır. Tekfurların saldırı plânlarını önceden Osman Bey'e haber verir. Köse Mihal, Ermeni Gediği civarında kurulan pusuyu da Kumral Dede aracılığı ile Osman Bey'e ulaştırır: “Gelirken Ermeni Gediği'nin çaprazında aşiretten Dalman derler bir hayırsız vardır, onu gördüm. Yol gözler bir hali vardı. Ağzını aradım; kaçındı lâfa boğdu. Umursamaz göründüm, çekip gidici göründüm. Çaprazdan çıkınca yoldan saptım; gediği arkadan dolandım. Üç yerde pusu kurulmuş; birinde Moğol kılıklı herifler, birinde Çavdar Tatarı'nın itleri, birinde de aşiretten ip kaçkınları. Osman Bey ya sana gelirken ya senden giderken pusuya düşecek. Osman Bey'e söyle Dede, ne zaman buyurursa beni yanında bellesin..’ ‘Köse Mihal böyle geldi, böyle konuştu, böyle gitti işte oğul Osmanım.. Ne dersin? Konuşmamızı hiç değiştirmeden, ne geçtiyse olduğunca anlattım sana. Ne düşünürsün?’ ‘Peçenekmiş anası ha?.. Sevindim, çok sevindim. Benden iyi at biner, kılıcına karşı durmam zor bir yiğittir...’ (Konak, s. 275)

Konak ve Üçler Yediler Kırklar romanlarında **Konur Alp**⁶⁰ aktif görev alır.

Beylik seçiminde, Osman Bey'i destekler. Çoğunluğun Osman Bey'i desteklediğini gören amca Dünder Bey, Konur Alp için şunları söyler: “N’olacak, biri ötekinin ağzına tükürmüş’ diye söylenir. ‘Şimdi ben konuşacağım nasıl olsa.’ Ama Osman Bey sözü bu sefer de Konur Alp’a verdi. Konur Alp da lâfi alır almaz konuşmaya başlar. Akça Koca'nın unutup, yahut unutmuş görünüp söylemediklerini anlattı. Selçuklu Sultanlığının durumuna geldi. Karamanlının, Mısır'daki Memluklu Baybarsla alışverişindeki maksadı dillendirdi. ‘Bu durumda.’ Dedi; ‘Anadolu’da birlik denilen nesne kurulamaz. Ertuğrul Beyimin sessiz sedasız görünüp de el altından kovaladığı bu Anadolu birliğinin yoluna yordamına konulmasıydı. Biz birlik diyoruz buna, Osman Beyimiz devlet diyor, adın ne önemi var.” (Konak, s. 311,312)

Konur Alp, Osman Bey'in ölümünden sonra da Orhan Bey'in yanında yer alır. Ancak Konur Alp'ın yorgun ve bitkin olduğunu görürüz: “Bilyeci Baba, muhakkak

⁶⁰ Konur Alp, Osman Bey'in silah arkadaşlarından olup, Osman Bey'in idaresinde fetih hareketlerine katılmış, Karadeniz'e doğru olan mıntıkanın fethiyle görevlendirilmiştir. Akyazı'yı, Mudurnu'yu ve sonradan kendi adı verilen Düzce taraflarındaki Konrapa'yı fethetmiştir. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara, 1998, s.105,117

bir cevap bekliyordu; Dursun Fakih'e öyle bakıyordu. Arada bir Osman Bey'den miras kalanlara gözünü diktiği oluyor; onlardan da bir cevap bekliyordu, onlara da Dursun Fakih'e baktığı gibi bakıyordu. Beklediği cevabı alamadığından olmalı kaşını gözünü oynatıyordu. Bir yana eğik duran bedeni iyicene eğilmişti. O pek merak ettiği dünyayı bir omzuna yüklenmiş gibiydi, ağırlığını çekemiyorsa benziyordu. Akça Kocay'la Konur Alp bizden farklıydı; benden bir hayli farklıydı hiç değilse. Dursun Fakihle, Bilyeci Baba, hele Bilyeci Baba ne kadar düşmeye hazırsa Akça Koca'yla Konur Alp de o kadar ayakta durmak isteyen sendelemeyen bir çabalamadaydılar." (Üçler Yediler Kırklar, s. 23)

Anlatıcı, fethedilen yerlere atanan komutanlardan söz ederken, Konur Alp'ın sorumlu olduğu yerleri de belirtir: "...Bu yüzden ola ki haberlerimiz yorgunluğunuz arasında gerektiğince gönlünüzü hoş etmemiş olabilir,. Şöyle ki Akça Koca Beyimiz Ak Yazı'dan vurdu gitti. Karadeniz kıyısına çıktı, bilirsin. Buyruğun üzere şimdi o yörelere Kocaeli dedik Akça Koca'nın buyruğuna verildi. Kocaeli'ne, doğrudan, Konya ile Karaman ellerinden gelen göçmenleri yerleştirdik, yerleştirmekte devamlıyız. Ak Yazı'nın batısın, İzmit'e kadar Konur Alp Beyimiz alıp topraklarımıza kattı. Marmara'nın bu yan kıyısında Karadeniz'e varan sivri bir kamamız var şimdi; sağlamından." (Üçler Yediler Kırklar, s. 252)

Üçler Yediler Kırklar romanında **Cendereli(Candarlı) Kara Halil Paşa**⁶¹, Osmanlı Beyliğinin kuruluş aşamasında komutanlık yapar. Daha sonra Cendereli Kara Halil, Orhan Bey döneminde, Bursa kadılığına seçilir: "Orhan Bey'in, bugün buradaki sesi o gün oradaki sesinden yıllarca farklıydı; Bursa'ya Cendereli Halil gibi bir kadı gerektir, seçişimizde bu gereklilik var. Şimdi sizden istediğim, Bursa Kadısı'nın da huzurunda, babamız Osman Bey'den kalan mirasın kâğıda geçirilmesidir." (Üçler Yediler Kırklar, s. 41)

⁶¹ (d. Cendere Köyü, Nallıhan?-ö. 22 Ekim 1387) Ahi Şeyhlerinden Ali'nin oğludur. İzmit Kadılığına getirilişinden önceki yaşamı hakkında bilgi yoktur. Osman Gazi ya da Orhan Gazi tarafından Bilecik Kadılığına, 1330'da İzmit Kadılığına getirildi. I. Murat'ın Karaman seferine çıkması üzerine Rumeli Beylerbeyi olarak Rumeli'de kaldı. 1387'de Serez'de öldü. Candarlı Kara Halil Paşa, <mad.>, *Ana Britannica*, C.X, s.314

Anlatıcı, Cendereli Kara Halil'i daha yakından tanıtmak amacı ile çocukluğundan kesitler verir. Psikolojik içerikli olan bazı korkuların ömür boyu devam ettiğini dile getirir. Söz konusu olan endişe ve korkuların, bilgiyle, meslekle, bir ilgisinin olmadığı Cendereli Halil'in ağzından verilir: "Ciğerime bir kor düştü sandım. Zöhre'nin son anlattıkları, hele Âşık Ananın söyledikleri beni uzun uzun düşündürdü. Kar yağıyordu. Kadılık Evinin dar pencerelerinde biriken sıvama bir beyazlık gözlerimi aldı; soğuk, üşümüş baktım. Yağan kar iri, kuşbaşındaydı. Pencerede biriken sıvama beyazlıktan çok sıcak, sanki o beyazlığın aslı değilmiş gibi kendi halinde yağıyordu. Bir süre hiçbir şey düşünmeden yağan kara diktim gözlerimi. Bana bir şey hatırlatıyordu ama neydi bilemiyordum bulup çıkaramıyordum. Kışın son karı olduğunu düşünüyordum bir tuhaf umutla; bütün gece yağmıştı, bütün gece değil bütün bir kış yağmıştı. Bütün bir kış yağdığından da yorulmuştu, yağmağa kanıksamıştı; yorulmuş, kanıksamış bir umursamazlığı salınıyordu. Derken bir köpek havladı; hırslı, saldırmağa hazır havladı, bir ikinci köpek havlamaya karıştı, iki üç dört oldu. Köpek havlamaları bir şeyi kovaladı korkunç bir saldırı gürültüsünde.

Odanın içindeyken, çevrem dört duvarken, bunca yaşın adamıyken korktum. Uslu mazlum yağan kar allak bullak oldu zihnimde. Az önce, yağan kara bakıp bakıp da hatırladığımı sandığım ama ne olduğunu çıkaramadığım nesne, ufacık bir çocuk korkusunda eşeğe binmiş olarak geldi beni buldu. Ben bu koca adam, ben Cendereli Halil bir Burgaçın baş döndüren hızında küçüle küçüle Burgaç'ın merkezine doğru yuvarlandığımı sandım; orada, üç dört yaşında bir çocuk olarak buldum kendimi..

..Şimdi, bu yaşında, ben Bursa Kadısı Cendereli Kara Halil, Tanrıdan başka hiç bir şeyden korkmazken bir köpek görsem, isterse o köpek açlıktan kuyruğunu kıpırdatmayacak halde olsun irkilirim; yüreğimin morardığını hissederim yıllanmış bir korku damarlarımı ağ gibi sarar, korkudan üşürüm. Köpek hele karaysa, hele bir de havlayan köpekse korkum daha belirgin olur, yalnızsam, tek başımayşam muhakkak kaçırım, yolumu değiştiririm." (Üçler Yediler kırklar, s. 321, 322, 323)

Pir Cebbar'ın Alisi'nin; Dursun Fakih hakkında çıkardığı dedikodulardan dolayı, Dursun Fakih, Orhan Bey, tarafından görevden alınır. Bu durum mahkemeye

intikâl edince, Orhan Bey de ifade vermek amacı ile Kadı Cendereli Halil tarafından sorguya alınır. Sorgulama esnasında Cendereli Kara Halil'in ortaya koyduğu tavır anlatıcı tarafından şöyle dile getirilir: "... Kadılığımıza verin Orhan Bey, soracağım şey Bey'e sorulacak cinsten olmasa da sormam gerek, 'Neden Dursun Fakih'e el uzatmadınız? Neden Pir Cebbarın Alisinden çıkma dedikoduları kendinize kalkan yapıp Dursun Fakih'in harcanmasına göz yumdunuz...' 'Bir kere, yanılıyorsun Halil, bir kere dedikoduların kaynağının Ali olduğunu bilmiyordum, başlangıçta bilmiyordum.' 'Kaynak bilinmezse de olur Orhan Beyim.. Dursun Fakih'i Bursa kadısı yapabilirdiniz, hak onundu bana vermeniz...'

Cendereli Kara Halil ileri gidip gitmediğini düşündü; Orhan Bey'i hiç suçlamağa hiç niyeti yoktu. Ama sözüne devam ederse suçlamış olacaktı, lâfı da çeviremeyecek gibiydi. Orhan bekliyordu. En iyisi doğrudan doğruya sormaktı; öyle yaptı: 'Orhan Beyim acaba çocukken, siz çocukken Dursun Fakih'e karşı içinizde şöyle kinlenmeye benzer bir his duymuşluğunuz oldu muydu?' diye sordu. Orhan Bey'in yüzü karardı.

'Bağışlayın beni Orhan Beyim' diye sorusunu yumuşatmağa çalıştı. Cendereli: 'Size eza etmek aklımın ucundan geçse akılsız olmağı yeğ tutarım.'" (Üçler Yediler Kırklar, s.356, 357)

Üçler Yediler Kırklar romanında Geyikli Baba⁶² görev alır

Anadolu'nun birlik ve bütünlüğünü sağlayan manevî mimarlardandır. Anlatıcı Geyikli Baba'yı şöyle tanıtır: "Bir çam yarması derviş, uzun saçları vardı apak, uzun sakalları göbeğindeydi, dolaksız ayaklarına ham deriden post kesmesi çarıklar giyinmişti; eski bir çul yarısını aba niyetine boynundan sırtına geçirmişti; upuzundu. Yarı göğdesinden kocaman bir çınarı omuzlamış, bana mısın demeden getirmişti; çınarın dalı, budağı, yeni filizlenmiş sürgünleri, sarımsı yeşil, uçuk yapracıkları; bir baldır kalınlığında göğdesi, topraklı kökleri görenleri sarhoş etmeğe

⁶² Geyikli Baba, Rum abdalları zümresine ve Vefaiyye Tarikatı'na mensup bir Türkmen Şeyhi. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu yansıtan dönemin menkıbevi tarihinin önde gelen simalarından ve bu tarihin kahramanlarından gazi-derviş tipinin en iyi temsilcilerinden biridir. Ahmet Yaşar Ocak, 'Geyikli Baba', <mad.>, *TDVİA*, C.XIV, s.45-46

yeterken çam yarması dervişin soluğu bile kesilmemiş yürüyüşü büsbütün akıl alıyordu. Geldi, geldi, geldi; gözcülere, çevresine toplananlara aldırdığı bile yoktu... avlunun orta yerine gelince omuzladığı çınarı incitmeden yere bıraktı; gidip samanlıktan kazma kürek aldı getirdi. Çınarın kökünün bulunduğu yere yarı bel derinliğinde bir çukur kazdı...

....Geyikli Baba; bir kere yerinde varıp niyazda bulunmuştum. Dağın, ağacın, göğün arınmışlığında, yaşını hiç belli etmeyen bir bitmez gençlikte görünmüştü gözüme; saçından ayak tırnağına varıncaya kadar bir arınmışlık içindeydi o gördüğümde. Bu seferki çullu, ham deriden post çarıklı, saç sakalı salınmış dervişi birden tanıyamamış olmam da belki bu yüzdendi.” (Üçler Yediler Kırklar, s.201-203-204)

Konak, Çatı ve Üçler Yediler Kırklar romanlarında **Dursun Fakih**⁶³ canlandırılır.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda büyük hizmetleri olmuştur. Başta Karacahisar olmak üzere birçok şehirde kadı olarak görev yapmıştır. Dursun Fakih, hak yolundan ayrılmayan, hakkı gözetten bir şahsiyet olarak canlandırılır: “Karacahisar alındıktan sonra, buraya Dursun Fakih Osman Bey tarafından buraya kadı olarak atanır. Anlatıcı, Dursun Fakih'in, ezan okuduğu vakti şöyle değerlendirir: “Yeni yepyeni bir usu düşünse de denemek istesede cesaret edemeyeceği bir usuldü. Kendi de şaşıtı. Ezanın kalan kısmını da bu usulde okudu. Son ezanı olduğunu biliyordu. Bir daha ne yüksek bir taş üstüne çıkacaktı, ne minareye yahut da yeni alınacak hisarların kiliselerindeki çan kulelerine; iki eli iki kulağına gitmeyecekti hiç, sesi boğazında kaynamayacak, büngüldeklerin topraktan taşarken duyduğu o serin su rahatlamasını, toprağın doğruşundaki gevşemeyi gırtlığında hiç hiç hiç duyamayacaktı. Ezanı bağlarken sesi hüzünleniverdi birden.” (Çatı, s. 6)

⁶³ Dursun Fakih, Şeyh Edebalı'nın talebesi ve damadı olup, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda mühim hizmetler görmüş, Osman Bey'in fikri ve medeni elemanı olmuş, fikri ve siyasi hareketlerini dini ve manevi ideallerle tamamlamaya çalışmıştır. Dursun Fakih'in Gazavat-ı Rasulullah (Mukaffa Cengi) adlı bir dini-kahramanlık konulu hikâye kitabı da vardır. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.I, s.526-561

Anlatıcı Dursun Fakih'in kadı olmasına temas eder: "1292 yılının güzünde, deli bir yağmur sonrasında dinmiş bir ikindiye doğru eski Malenciya'da Osman Bey'in Karacahisar'ı böyle başladı. Ve o gün Dursun Fakih, eski kilisenin çan kulesinde son ezanını okudu, son namazını kıldırıldı. Ama Karacahisar'da okunan ilk ezan, kılınan ilk namazdı. Namazın sonunda Osman Bey: 'Bundan böyle Karacahisar'ın kadısın sen Dursun Fakih' dedi; 'Kutlu olsun.' Seni Karacahisar'a kadı tayin ettim Dursun Fakih' dedi. Dursun Fakih sevinmedi. Biliyordu; Osman Bey'in, daha Karacahisar üstüne yürümeğe niyetlendiği zaman meşveretin hemen ardından odada baş başa kaldıklarında söyledikleri ile Karacahisar'a girdiklerinde ilk namazı eski kilisede kılmağa karar verdiklerinde çan kulesinde ezan okumağa çıkmadan az önce; 'Hele bu ezanı sen oku Dursun Fakih, akşama Allah kerim' deyişi saklı düşüncelerini açığa çıkarmıştı." (Çatı, s. 9, 10)

Osman Bey, Dursun Fakih'i kadı tayin ederken kadıların bağımsız olması gerektiğini söyler: 'Tanrı yüzümüzü ak etsin Osman Bey'im' dedi ama sesi düşmeğe hazırıldı Osman Bey ya bu düşüşü fark etti ya da alışageldiği gibi : 'Tanrı aklık isteyene aklık karalık dileylene karalık verir Dursun Fakih, bilirsın' dedi. 'Gelgelelim istemekle dilemekle iş bitmez; bilmekle de iş bitmiş varacağın yolda dört yol mu gidiyor belki beşincisi de vardır hemi de daha kısadır, onu da hesaplamak gerek. Kadımıza akıl vermek bize düşmez, bir daha kutlu olsun! Karacahisar geniş yerdir; Türkmen de sağda solda aşiret halinde dağınık, buyurduk ki bu dağınık, göçer halde yaşayan Türkmen'in aşiretinden dileyen Karacahisar'a gelip yerleşe, onlara bu Karacahisar'da ev verile yer verile. Amma yerlilerden bir kimsenin hakkı yenilmeye, alıştığına dokunulmaya ve burnu kanamaya; gelen Türkmenle Karacahisar'ın eski yerlileri bir tutula, ayrıcalık gözetilmeye." (Çatı, s.10, 11)

Dursun Fakih, hain bir kişi olan Pir Cabbar Ali'nin iftiralarına kurban gider: "Dursun Fakih'in adını ilkin duyuyordum. Aliye bakarsan mal mülk zengini gibi çok şey bilen bilgi zenginlerinin de sürünmesi, köle niyetine ayak altında çiğnenmesi gerekti. Bilgi zenginleri de mal mülk zenginleri gibi öteki insanların paylarını çalan, eşkıya takımındandı.

Dursun Fakih'i bir canavar farzettim gözümde. Osman Bey'in yoksul Türkmeni soyup soğana çevirerek güçlenmesi bu namussuz Dursun Fakih'in yardımıyla oldu,' dedi. Ali; 'Aklını bilgisini Osman Bey'in eşkıyalığına kullandı, onun büyümesine, devlet olmasına harcadı. Orhan Bey kanatlanmadan Dursun Fakih'i yıkmak gerek.. 'Ben nasıl yapacağım bu işi?' Sen içeriden , biz de dışarıdan' dedi. Birlik olup Dursun Fakih'ten başlayacağız, başladık zaten, hızlandıracağız. Sonra sıra ötekilere gelecek!' Nasıl olacağını da o akşam yaptığı toplantıda anlattı. Ben kadın kılığımla katıldım toplantıya; Veli babadan başka birkaç kişi daha vardı. Ben gözlerimi Veli Babaya dikmiştim ayıramıyordum. Pir Cabbar'ın Alisi kısıdan bir iki laf ettikten sonra: 'Bundan böyle' diyerek asıl diyeceklerine geçti: 'Karşımızda bir devlet var artık. Şimdiyece bu devletin birlik olmamaması için çalıştık, beceremedik. Osman Bey bizden güçlü çıktı. Baş dayanağı Şeyh Edebalı idi, Kumral Dedeydi. Bu ikisi Anadolu'nun bu ucunda, bizden önce geldikleri hem de açık söyleyim bizden akıllı oldukları için baş edemedik.

....Asıl Beyin çevresini çürütmeye, çevresindeki güvenilir adamları gözden düşürmeye çalışmak bizi başarıya götürür... çevresinden soyulan bey de kökü çürümüş kavak misali tez düşer. Bunun için ben Dursun Fakih'i seçtim. Dursun Fakih Osman Bey'in en ünlü kadısıdır, haktan şaşmaz, karşısında Osman Bey de olsa, haklı olan davacı kefareye hakkını vermek için direnir. Bunu bilmeyen olmadığı için de Türkmen Dursun Fakih'in adı geçti mi hakkından emindir. Dursun Fakih'e karşı duyulan bir güveni yok edeceğiz. Halk Dursun Fakih'ten nefret ettikçe, geçmişinden, geçmişte yapılan işlerden şüphe edecek, geleceğinden, gelecekte yapılacak işlerden şüphe edecek... Şüphe, gücü kemiren kurttur, kemire kemire öldürür.

Pir Cebbarın Alisi'nin kısa bir susuşu oldu. Biri bu susuş sırasında: 'Türkmen Dursun Fakih'e bu kadar güveniyorsa bizim dedikodumuza inanmaz.' Dedi. Benim gözüm hâlâ Veli Babadaydı; Veli Baba. Bana bakmıyordu. Ali: 'Biz şimdiyece hele ben hep hata işledik, beye yüklendik, bey içini kötü konuştuk. Kumral Dede gibi birinin konağını uçurmağa kalktık, adam öldürdük. Bunlar bizim adımıza zararlı oldu; ortadaydık hep.' (Üçler Yediler Kırklar, s. 119,120, 121)

Dursun Fakih, Orhan Bey'e, devletin üstün vasıflarının olduğunu, devleti temsil edenlerin de bu vasıflara uymak için gayret etmeleri gerektiğini belirtir: "Devlet devletse insan da insandır." dedi; "Suçu görünmeli, belli olmalı.. Suçlu dediğin kimse de bu işi devlet için yapıyorum derse?" "Ama sen!" diye bağırdım artık, tutamadım kendimi; "Söyledim az önce Dursun Fakih, okun varacağı yer sensin; canını sokakta mı buldun sen?"

"Ben devlet değilim" dedi; "Dursun Fakih'in canı devlet değil; ölürsem hesabımı suçludan devlet sorar ama ben ölmeyim diye devlete suçlu yaratamam. Tanrı hepimizin taksiratını affetsin." (Üçler Yediler Kırklar, s. 200)

Mahkemede adil yargıyı prensip edinen Dursun Fakih, yargı ile ilgili kararlarında asla taviz vermez. Orhan Bey'in yargı ile ilgili bazı isteklerine olumlu cevaplar vermediğini öğreniriz: "Kepçeyi koca bir kazan dolusu pilâvı kaldırıyormuşçasına çıkardı kazandan. Dursun Fakih'in uzattığı tepsideki sahana doğru götürdü. Gözlerini Dursun Fakih'in gözlerinden alamıyordu. Tam o sırada başladı müezzin ezana: 'Allahu Ekber Allahu Ekber!' Müezzinin sesi Orhan Bey'in kulağına bilmediği bir zaman duvarının arkasından sağır-laşa sağır-laşa geldi. Bu sağırılıkta Dursun Fakih'in dudaklarının kıpırdadığını görüyordu. Dursun Fakih'in kıpırdayan dudaklarının ne dediğini anlayamıyordu. Gözlerini kıstı; dişleri kenetlendi Orhan Bey, eğildi. Dursun Fakih'i duymak için eğildi. Dursun Fakih'in, konuşurken gözlerinin değirmen taşları arasında ezildiğini sanki yüzünün un çuvallarında tozduğunu görüyordu. Sonunda sağır-lığın içinde sarı bir ses süzüldü. Müezzinin yarılacağı ezanın yanı sıra Dursun Fakih'in, adalet dediğini duyabildi. Adalet istiyorum Orhan Bey... Beyliğinden bir yalnız Dursun Fakih'im; Pir Cabbarın Ali'sini yargılamadan cezalandırmamanı diliyorum. Kadı önüne çıkarılsın, Bey yargısı adaletsizlik olur, beyin yargıya gücü yoktur... Pir Cabbarın Ali'si yargılanmazsa senden davacı olurum.. Bana aş değil adalet gerek!" Tepsiyi duvarın üstüne bırakıp gitti. Ne yaptığını bilmeden kepçeyi pilâv kazanına geri bıraktı Orhan Bey." (Üçler Yediler Kırklar, s. 349, 350)

Pir Cabbar Ali'den kaynaklanan dedikodulardan dolayı Dursun Fakih'i feda etmekle etmemek arasında bocalayan, Orhan Bey, bu durumun sebebini Cendereli

Kara Halil'in sorusu üzerine şöyle açıklar: “Dursun Fakih, Osman Bey'in Karacahisar kadısıydı. Karacahisar'ı alan da, Dursun Fakih'i oraya kadı yapan da Osman Bey'di, benim atamdı. Çocuktum daha. Osman Bey'in üstüne bütün Anadolu'da bütün Bizans'ta bir bey daha olamaz biliyordum. Osman Bey gibi bir bey buyurdu mu akan sular dururdu, durmalıydı. Buyruğuna akan suların bile durmadığı bir beye nasıl bey denilirdi yoksa? Durduğunu da görüyordum; herkesin çekindiği yaşlı başlı Akça Koca gibi, Konur Alp gibi Türkmen Beyleri, bütün tekfurların sevip saydığı Köse Mihal gibi kefare tekfurları bile atam Osman Bey'in katında suspus olup onu dinliyorlardı. Bir tek Dursun Fakih dinlemedi. Şu Karacahisar pazarının baçı ile köprü baçı meselesinde, üstelik bütün öfkesini başına toplamışken Osman Bey dediğini yaptıramadı, Dursun Fakih'in önünde bir iki bağırıp çağırdı ama orada kaldı, suspus oldu; Dursun Fakih'in sözüne uyuldu, atam Osman Bey de boyun büküp Dursun Fakih 'in sözüne uydu. O gün, o sırada atam Osman Bey 'in birine yenilmiş olması çocuk gönlümü hoşlandırdı. Dursun Fakih'e ağzı açık baktım, beğendim. Sonra, gece oldu. Uyudum. Uykumun arasında uyandım. Bir şey ağırıma gitmiş gibiydi; bu şey yüreğime yük olmuş oturmuştu. Düşününce buldum: ağırıma giden atam Osman Bey'in buyruğundaki kadıya yenilişiydi. O zaman bey birine sen kadısın der o da ondan sonra beyin buyruğundan çıkamaz sanıyordum. ‘Ben sana gösteririm Dursun Fakih hele bir bey olayım da gör sen’ dedim dişlerimi sıkı sıkı. İyi hatırlıyorum böyle dedim. O günden sonra beyliği hazırlandım; sert, katı, amansız hazırlandım. Akça Koca da Gazi Rahman da bunda yardımcı oldular, içimdeki katılığı beslediler. Bunun ilk farkına varan Bilyeci Babayla Kumral Dede oldu. Ben de onlardan kaçmağa çalıştım hep. Sonra?’ ‘Orhan Bey’in sonrasını bilmek kadı olarak da benim haddim değil’ dedi Cendereli; öğreneceğini öğrenmişti, Orhan Bey’in gizliliklerine girmek işine gelmiyordu; ‘Bu kadarı için bile yordum sizi beyim bağışlayacağını umarak yordum.’ ‘Eyi oldu..’ deyip kesti Orhan Bey. Bir süre hiç konuşmadı. Cendereli Kara Halil de ağzını açmadı.” (Üçler Yediler Kırklar, s. 358, 359)

Dursun Fakih, adalet için mücadele eder. Ancak Orhan Bey tarafından harcanır. Orhan Bey, hatasını anladığında ise vakit geçirmiştir. “ Orhan Bey birden

beyliğine dönmüş sesiyle: ‘ ‘Yargın nedir şimdi?’ diye sordu; ‘Pir Cebbar’ın Alisi de öldüğüne göre..’ Dursun Fakih’i Bursa Kadılığına lâıyk görürürm Orhan Beyim. Yaşlıdır; son günleri kahırlı, eziyetli geçmiştir., daha kaç gün yaşar Tanrı bilir.. Bursa Kadısı olarak ölmesi..’ ‘Olmaz Halil; Bursa Kadılığını bir yana bırak şimdi.’ ‘ Benim içinse ben Orhan Beyim?’ ‘Yalnız senin için değil.. Dursun Fakih’i devlet düşüncesi ile feda ettik, devletin söz altında kalmaması için harcadık, karındaşım Alâeddin Bey 'e danışırken de fikrini bu yola çekmek için konuştum asıl sebebi sakladı. Şimdi tutup Bursa Kadılığına getirmem olmaz; İznik’te olmaz. Türkmen’e düşlü, hayallı bir makam göstermeli ki önce söylediklerini unutsun, düşlü, hayallı bir makam; bu da Urumelide olur ancak Halil. Var çabuk buldur Dursun Fakih’i, oğlum Süleyman bugün yarın Urumeli’ne geçecek onunla birlikte gitsin.” (Üçler Yediler Kırklar, s. 359, 360)

Üçler Yediler Kırklar romanında **Ece Halil**⁶⁴, görev alır.

Ece Halil, Süleyman Bey'in verdiği keşif görevini yerine getirmek için, bir salla Trakya'ya geçme çabasında görürüz. Salda, Ece Halil'den başka, Gazi Fazıl ve Bileyici Baba da vardır.“.... Tanrıya kalırsa sevinmeli değil miyiz?” dedi. ‘Bu işte Tanrı bizden yana olmazsa şu denizle şu karanlık kolay geçilir mi? Biz Tanrıyı bildiğimize göre.. Nereye neden gittiğimizi de biliyoruz. Öyleyse Tanrı da bizi bilir.’

Ece Halil’in sesi çatallı geldi: ‘Tanrı karşı kıyıdağilerin de Tanrısı değil mi hay Bilyeci Baba?’ dedi; ‘Karşı kıyıdağiler de kendilerine göre Tanrıyı bilmiyor mu? Bizi kayırıp onları yüzüstü bırakacak değil herhal. Gece iş yaptığımıza göre niyetimiz de pek aydınlık sayılmaz, he mi?’ Gazi Fazıl’ın küçücük sesi araya girdi: ‘Ne var ki uykuda olan biz değiliz’ dedi; ‘Tanrı uyuyanlarla bile olamaz. Uyku gaflettir, diyen o, Karşı kıyıdağilerin de gafletten ayrılacağı yok. İki idik üç olduk. Bir sürü uyuyana karşı üç uyanık. Eyidir. Ece Halil: ‘Süleyman Bey uyur mu sanki?’ diye sordu; ‘Yanıdakiler uyur mu? Evrenos?’ ‘Salda üç kişiyiz ama bekleyenler de bizimle bile sayılır.’ dedim. ‘Eh yedileştik say’ dedi Gazi Fazıl; ‘Üçler bizsek,

⁶⁴ Ece Halil,Karesi Beyliği’nin tecrübeli kumandanlarındandır. Karesi Beyliği’nin ilhakından sonra Osmanlı hizmetine girmiştir. Rumeli’deki fütuhatlarda önemli görevler almıştır. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.I, s.124

yediler de bizimle demektir.’ ‘Kırk’ dedi kalın, göğüsten gelen sesi ile Ece Halil; ‘Kırkları da düşün.’ Süleyman Bey ' in kırkları Yeter mi?’ (Üçler Yediler Kırklar, s.11)

Üçler Yediler Kırklar romanında **Şehzade Alâeddin**⁶⁵, görev alır.

Saltanat kavgası yapmayan şehzade Alâeddin ile Orhan Bey’in kardeşlik ilişkileri saygı ve sevgi içinde cereyan eder:“Orhan Bey, Mal Hatun anasının gözlerini hatırladı; böyle sevecen böyle esirgeyen böyle hayran bakardı. Çocukluğundan beri ne zaman korkulu düş görse, ne zaman bir zorlukla karşılaşsa Mal Hatun anasının gün vurmuş bal süzümünde gözlerinin yüreğinden gülümsediğini hissederdi. Alâeddin’in gözleri de öyle gülümsedi: ‘Başından belli bir iş konuşuyoruz. Sultan sensin, at, kılıç, çeri seni bilir; Osman Bey babamız seni bunun için yetiştirdi. Ben Edebalı Tekkesinin çiçeğiyim. Sen ise savaşların, barışların, yine barışların çiçeğisin. Bunlar olmasa bile büyüğümün büyük varken küçüğe uymak düşer. Konuştuk bunu karındaşım. Kendi isteğimle senin buyruğunda çalışmak istiyorum. Konuştuklarımızı toparlıyorum ağabeyim izin verirsen. Ben, insanlara buyurmam, ben insanlara yol bile gösteremem. Benim meşrebimde Türkmenle Türkmen olmayanın ayrıcalığı yoktur... (Üçler Yediler Kırklar, s. 36)

Ak Topraklar romanında **Çağrı Bey ve Tuğrul Bey**⁶⁶ romanda görev alırlar. Selçukluları, Anadolu topraklarına götüren Tuğrul ve Çağrı Beyler, yıllarca mücadele ederek, Selçukluların birlik ve beraberliğini sağlarlar. Çağrı Bey, Tuğrul’un ağabeyi ve Alparslan’ın da babasıdır. Çağrı Bey ile Tuğrul Bey; Selçukluları bereketli topraklar olan Ak Topraklara yerleştirmek amacı ile yollara düşerler. Yol boyunca hem tabiatın zor şartları ile hem de çevreden gelen saldırılar ile uğraşmak durumunda kalırlar. Uzun mücadelelerden sonra Çağrı Bey ve kardeşi Tuğrul Bey’in öncülüğünde, bulunan Selçuklular, Ak Topraklar diye tabir ettikleri Anadolu’nun değişik yerlerini mesken tutarlar.

⁶⁵ Orhan Bey’in kardeşidir. Alaaddin Bey, Osman Bey’in oğludur. Birçok vakitlerini Şeyh Edebalı’dan feyz almakla geçirmiş, daha ziyade ilimle meşgul olmuş, olgun fikirli bir zattı. Babasının ölümünden sonra kendi isteği ile Orhan Bey’in hükümdarlığını onaylamış, vezirliğini ve komutanlığını yapmıştır. Orhan Bey’in sağlığında vefat etmiş ve babası Osman Bey’in türbesine defnedilmiştir. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.I s.115

⁶⁶ M. Altay, Köymen, a.g.e., s.3,4

Tuğrul ve Çağrı Bey'in öncülüğünde ilk savaş Gaznelilerle Dandanakan'da yapılır. Bu savaşı Selçuklular kazanır. Dandanakan Savaşı'nın kazanılması ile Selçuklular yerleşik düzene geçerler. Çağrı Bey, Selçukluların içte ve dışta varlığını ve birliğini korumak amacı ile gece gündüz mücadele eder. Zamanla sınırlarını genişleten Çağrı Bey, vefat edince yerine oğlu Alparslan geçer. (Ak Topraklar, s.12,13)

Alparslan,⁶⁷ Çağrı Bey'i oğludur. İyi bir eğitim alır. Babası Çağrı Bey vefat ettikten sonra, Selçukluların hükümdarı olarak tahta geçer. Anlatıcı, Dede Korkut hikâyelerini andıran bir üslupla Alparslan'ı Oğuz Kağan Destan'ından bir parça ile tanıtarak Alparslan'ı yeni bir Oğuz kağan gibi gösterir:

“Alp Arslan Başbuğ'un sözün ettiğin de, söylediler.. Şol başbuğ Alp Arslan, Tuğrul Sultanın karındaşı Çağrı Başbuğun oğlu olurmuş kim; hem babasını savaşlarda arslan ve dahi şahin kılan güce; hem amcasını ol Türkmen üzre tek sultan yapan usa ve idareye sahipmiş. Çünkü daha doğuşundan bir keramet varmış; bu kerameti Dumrul Ata'dan sonra başka başka atalar da anlatageldiler; böylece... Ak Topraklar üzerinde Türkmende ve kafirde bilinir oldu. dilden dile söylenegeçti... Şöyle kim: Günün birinde Çağrı başbuğ'un evdeşi hatunun ağrısız, sancısız, nur topu gibi bir oğlu oldu. Çocuğun yüzü gökçe mavi, ağzı alev kırmızısı, gözleri süzme ela, saçları ve kaşları karaydı.. Öyle görklüydü kim; ne göğsü kaba güzel dağların üstünde açan çiçekler, ne alaca kayalardan fişkirip gelen billur pınarlar, ne boynu uzun kuğu kuşları, ne nazlı turnalar ona eş olabilirdi! Adını “Alp Arslan Mehmet” koydular; “Adı ile yaşasın, adına layık er olsun” dediler. Alp Arslan, anasının sütün bir emdi, bir daha emmedi. Yiyecek istedi, konuştu. doğduktan kırk gün sonra yürüdü atına bindi, sürdü gitti. Ayağları kurt ayağına benzer ola, beli kurt beli misaliydi. Vücudun her yanı , güneşte altın gibi ışıyan tüylerle kaplıydı. Oğuzun ülkesinde büyük bir orman vardı; içinde çaylar, Irmaklar akar, olmadık renk görklü çiçekler açardı. Av hayvanının ise bolcası bulunurdu. Yalnız o ormanı, bir kara evren yurt bellemişti. Ne özü çıkıp gidiyor, ne bir kimseyi içeri sokuyordu. (Ak Topraklar, s. 97, 98)

⁶⁷ M. Altay, Köymen, a.g.e., s.2

Alparslan, Bizanslıları karşılamak amacı ile Malazgirt'e gelir. Savaş hazırlıklarını kısa sürede bitiren Alparslan, veziri Nizam'ül Mülk'e vasiyetini söyler: "Baka vezir, Tanrı rızası için Diyojen'e karşı çıktığımızda eğer, Allah bizi bu uğurda şehit olmaya lâayık görürse, oğlum Melikşah sultanınız olacaktır. Vasiyetimi öz başın pahasına tutmanı isteriz. Bu yüzden seni, hatunları güvenli kılmak ve dahi vasiyetimizi yerine getirmek için azat eder, yola salarız." (s.202)

Selçuklu askerleri coşkulu bir törenle savaşa girerek, saldırı vaziyetini alırlar: "Nekkâreler kösler hiç susmayacak, söyledi Sav- Tekin; Sultanımızın buyruğu böyledir. Alaylar çoktan bağlanmış, koşumlar düzölüp.. bir kısım er pusuya yatırılmıştı. Onlar dahi gurup gurup, yanlarındaki erenlere uyup, tekbir getiriyorlardı kim; sesleri mavi gökte yığnak olan akça bulutları dağıtıyordu." (s.223)

Alparslan, savaşa girmeden önce bizzat hazırlık yaparak askerleri ile birlikte savaşıır: "Başbuğ, baba atalarının töresine uyup cins atının kuyruğunu öz elleri ile bağladı. Sonra ok ve yayını bırakıp, kılıç kuşandı, topuzunu aldı.. Ak ruhunu Tanrısına açakonmuş, erlerine. Öyle yalın ve arı kim, askerlerine sanki Allah'ın öz buyruğu gibi görünüptür!..Onlar dahi tek tek bırakıp, ok ve yaylarını kılıç kuşanmada, topuz almadalar.." (s.228)

Bizans İmparatoru olan **Romen Diyojen**,⁶⁸ Selçukluları yok etmek amacı ile Selçuklular ile harekete geçer. Kibirli olan İmparator, bunun bedelini ağır bir şekilde Malazgirt'te öder. Bu arada Alp Arslan'a karşı isyan eden Peçenek ve Oğuz beylerinin bir kısmı Bizans'a sığınır. Romen Diyojen bunları Selçuklu'ya karşı kullanır. Bu beylikler ise Selçuklu'dan alamadıkları toprakları, Bizans'ın yardımıyla alacaklarına inanırlar.

Romen Diyojen, Türklerin sadece kolunu kanadını kırmak değil başını da ezmek amacıyla Trakya, İstanbul ve Anadolu'dan topladığı askerler ile büyük bir ordu hazırlar. Romen Diyojen'in yanı sıra Ursel, Briyen, Alites, Tarhan gibi komutanlardan oluşan bu ordu Alp Arslan'ı yok etmek için yola çıkar. Romen Diyojen, Alp Arslan'ın hızla gelmekte olduğunu öğrenir ve onu Malazgirt'te karşılamak için hemen yola çıkar. Türk Ordusunun dört katı büyüklüğündeki Bizans

⁶⁸ Romen Digones, **a.g.e.**, s.49

Ordusu Malazgirt Ovasında savaşa başlar. Alpaslan, Romen Diyojen'in teslim olması için, elçiler gönderir. Elçi olarak önde İbni Muhalleban, arkada Sav Tekin, usulüne uygun olarak, Romen Diyojen'in çadırına girerler. Saygı ile imparatoru selamlarlar. Romen Diyojen, elçilerin gösterdiği bu saygıyı korkaklık olarak değerlendirir ve şımarık hareketlerde bulunur. Romen Diyojen: 'Hoş geldiniz, ey Doğu ve Batı Sultanının elçileri oturur oturmaz, İmparator konuşmasına devam eder: 'Gelmeniz yüreğime sevinç salmıştır. Hamedan mı yoksa İsfahan mı güzeldir?

İbni Mühelban, kısa bir şaşkınlık geçirdikten sonra: 'İsfahan'der. İmparator, savaşı kazanmış bir komutan edası ile elçiye şunları söyler: 'Galiba doğru söylersin koca çünkü Hamedan'ın soğuk olduğunu öğrendik. İmdi karara duralım ki biz İsfahan'da kışlarız, hayvanlarımızı Hamedan'da. Sav Tekin, Romen Diyojen'in bu aşağılayıcı sözleri karşısında şunları söyler: Çok doğru söylersin, Yüce Bizans imparatoru Romen Diyojen, hayvanlarınız Hamedan'da kışlarlar. Ancak sizlerin nerede kışlayacağınızı Ulu Tanrı'dan gayri kimsenin malumu olmaya.'Gayri sözün tatlısı tükendi. İbn Mühelban, edebini bozmadan, Sultan Alpaslan'ın teslim ol çağrısını İmparatora söyler. Mağrur İmparator, elçileri azarlayarak, Alpaslan'ın bir an önce bu toprakları terk etmesini söyler.(Ak Topraklar, s.210,211)

Bizanslılarla Selçuklular, Malazgirt'te savaşa tutuşurlar. Savaş ilk önce normal akışında devam eder. Saldırıların şiddetli olduğu bir anda Bizans tarafında bulunan Türk beyleri, Selçuklu ordusuna geçer. Büyük bir moral bozukluğu içine giren Bizans ordusu panikleyerek dağılır. Savaş esnasında Romen Diyojen ve komutanları esir edilir. Alp Arslan esir imparatoru bir süre konuk ettikten sonra serbest bırakır. (Ak Topraklar, s. 224)

Selçuk Kartalı Aldoğan romanında Alparslan,⁶⁹ Selçuklu hükümdarı olarak karşımıza çıkar. Alparslan; Türk ve İslâm birliğini sağlamak amacı ile doğuya seferler yapar. Malazgirt Savaşı'nı kazanarak Türklerin Anadolu'ya kesin bir şekilde

⁶⁹ M. Altay,Köymen, **a.g.e.**, s.2

yerleşmelerini sağlar. Alp Arslan fetihlerine devam eder. 1071’de Halebi’de muhasara ederek Suriye ve Şam’a doğru ilerler. Bu sırada Romen Diyojen’in büyük bir ordu ile Erzurum’a geldiği haberini alır. Bunun üzerine yönünü Malazgirt’e doğru çevirir. Günler süren yolculuktan sonra Malazgirt Ovası’na yerleşen Alp Arslan, Bizans İmparatoruna son bir defa daha barış elçileri gönderir. İmparator Romen Diyojen gelen elçileri azarlayarak geri gönderir. (Selçuk Kartalı Aldoğan, s. 197)

Alparslan 26 Ağustos 1071 tarihinde askerlerinin başına geçerek hücum emrini verir. Türk askerleri, ok hücumu ile Bizans askerlerine saldırmaya başladılar. İki yüz bini aşkın Bizans ordusu Türklerin hücumu karşısında kımıldamak bilmiyordu. Bunun üzerine Türk birlikleri meşhur hilâl taktiğini uygulamaya koydular: Türk askerleri çekiliyormuş gibi yaptılar ve geri döndüler. Bunun üzerine Bizans ordusu takibe başlar. Bizans güçleri hilal şeklinde dizilmiş Türk bölüklerinin dalgalar halinde gelip oklarını fırlatıp çekilmeleri ve yerlerini yeni kuvvetlerin almaları üzerine Romen Diyojen, merkezden hücumu geçer. Türk askerlerinin yaptığı usta manevralarla, Bizans ordusu kısa bir zamanda yenilir. (Selçuk Kartalı Aldoğan, s.224, 225)

Bizans İmparatoru olan **Romen Diyojen**⁷⁰ Türkleri Anadolu’dan atmak amacı ile sefere çıkar. Romen Diyojen’in büyük bir ordu ile Erzurum’u geçip Malazgirt’te gelir. Mağrur olan Bizans İmparatoru savaşı kesin kazanacağını söyler. Alparslan’ın gönderdiği barış elçisi İbni Mühelban ile alay eder. Anlatıcı Romen Diyojen’in tavrını şöyle işler:

“İmparator büsbütün gurura kapıldı. Elçinin sözlerine cevap vereceği, yahut halifenin mektubunu okutacağı yerde ona sordu: ‘Acaba İsfahan mı, yoksa Hemedan mı daha iyidir? Öğrendiğime göre İsfahan daha iyiymiş. Eğer öyleyse ben İsfahan’da, atlarım Hemedan’da kışlayacaktır. İbni Mühelban, imparatora hak ettiği cevabı derhal verdi: ‘Ey Kayser, atlarının Hemedan’da kışlayacakları doğrudur. Sana gelince onu bilmiyorum.’” Romen Diyojen, Alp Arslan’ın huzuruna getirilir. Belli bir

⁷⁰ Romenos Digoneos, a.g.e., s.48

süre misafir edildikten sonra serbest bırakılır. Malazgirt zaferi ile Türkler Anadolu'ya kesin olarak yerleşir. (Selçuk Kartalı Aldoğan, s.207, 223, 224)

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı romanında, Selçuklu Hükümdarı olan **Alparslan**⁷¹ Anadolu Türk birliğini sağlamak için gece gündüz mücadele eder. Malazgirt'te Bizans İmparatoru Romen Diyojen'i yenerek, Türklerin Anadolu topraklarına sonsuz olarak yerleşmesini sağlar.

Bizans İmparatoru Romen Diyojen'in orduları ile Anadolu'ya sefere çıktığını haber alınca askerleri ile birlikte Malazgirt'e gelir. Romen Diyojen Alparslan'a teslim olması elçi gönderir. Bizans elçisi saygısız bir şekilde Alparslan'ın huzuruna çıkarak, imparatorun taleplerini sıralamaya başlar: “Alparslan kendisinden beklenmeyen bir öfke pırlıtsıyla elçinin sözünü ağzına tıkadı. “Müslüman Türklerin Sultanı” diye gürledi. “Putperest ve Hristiyan Türkler sizin saflarda. Elçi bocaladı, kelimelerin altında ezildiğini hissetti. Sesi oldukça düştü: “İmparator Hazretleri Ahlat'ı, Erciş'i ve Menbiç'i geri istiyor. Vermediğiniz takdirde... Alparslan yine kendine hâkim olamadı, elini kılıcının kabzasına atarak fırladı yerinden. “Hey elçi, elçi! Karşıma geçtin, şımarık oğlanlar gibi laf yığarsın, acuzeler gibi ağzında bakla ıslanmaz. Elçisi senin gibi olan bir imparatorun askerini tahmin etmek zor değil. Git söyle ona, toprak istenmez, fethedilir. Biz fethettik. Gücü varsa Romen Diyojen de gelir, bizden geri alır. Bu kadar.”(s. 75-76)

Alparslan kan dökülmemesi için elçilerini Bizans İmparatoruna gönderir. Yalnız kalan Alparslan, taşıdığı sorumluluğu yerine getirmenin hassasiyetini düşünerek muhasebe yaparak Allah'a dua eder: “Alparslan, elçi kafilesini Bizans karargâhına uğurladıktan sonra otağına döndü. Bir süre tek başına düşündü. Yüklendiği sorumluluğun haşmeti böyle yalnız kaldığı sıralarda omuzlarını çökertiyordu. Yalnız ailesinin, yalnız kavminin, yalnız soyunun değil, bütün Müslümanların yükünü taşıyordu. Onların şereflerini temsil ediyordu. Anadolu'yu İslamlaştırmak demek dünyaya açılan kapının eşiğini geçmek demektir. Arabistan'da yükselen hidayet güneşinin dünyayı kucaklaması demektir. “Allah'ım! Bu yüce

⁷¹ M. Altay, Köymen, a.g.e., s.2

vazifeyi ben aciz kuluna verdin. İfa edebilmem için yardımını esirgeme. Halis niyetim, coşkun imanım, mensup olmakla övündüğüm dinim hakkı için medet! Bizans İmparatoru'nun dört yüz bine yakın olduğunu haber aldığı kuvveti, yeni silahları küçümsenecek gibi değildi. Şüphesiz, Romen Diyojen de iyi bir kumandandı. Ümit kapısı ordunun çeşitli kavimlerden oluşmasıydı. Aralarına soktuğu casuslar, Türk unsurları için her çareye başvuruyorlardı. Ame hesabını onların iltihakına göre yapamazdı. Mutlak ölçüler kullanması lazımdı. Muharebenin ne kadar kanlı olacağı şimdiden belli, kuvvetler arasındaki fark ürkütücü; fakat durum ümitsiz değildi. Ustaca tertiplenecek bir muharebe planı aksaksız uygulandığı takdirde iyi neticeler doğabilirdi. Askerin kararlı hali çok şey değiştirebilirdi. Gaye birliği, inanç birliği bütün maniaları aşabilirdi. Aşacaktı başka türlü düşünemiyordu: “Ya topyekün ölüm, yahut zafer! Üçüncü bir şık mevcut değil.” (s. 167)

Alparslan, Romen Diyojen'e barış elçileri gönderir. İmparator, Alparslan'ın elçilerinin barış teklifini kabul etmez. Bunun üzerine Selçuklu Ordusu 26 Ağustos 1071 Cuma günü sabahın erken saatlerinde Türk askerleri, ok hücumu ile Bizans askerlerine saldırmaya başlar. İki yüz bini aşkın Bizans ordusu Türklerin hücumu karşısında şaşkına dönerler. Türk birlikleri meşhur hilal taktiğini uygulamaya koyarlar: Türk askerleri, düşmanı yanıltmak amacı ile çekiliyormuş gibi yapıp geri dönerler. Bunun üzerine Bizans ordusu takibe geçer. Bizans güçleri hilal şeklinde dizilmiş Türk askerlerinin içine girdikçe kuşatma altında kalırlar. Gidişatın kötü olduğunu gören Uz ve Peçenekler, Alparslan'ın safına geçerler. Bu durum karşısında moralleri bozulan Bizans askerleri dağılıp kaçmaya başlar.(s.205-207)

Afşın Bey,⁷² Alparslan zamanında yaşamış ve hizmetinde bulunmuş büyük bir Selçuklu kumandanıdır. Alparslan tarafından bir süre Anadolu içlerine akınlar yapar. Kahraman bir asker olan Afşın Bey, seri baskınlarla Romen Diyojen'in Anadolu'daki ilerleyişini zorlaştırmıştır. Abdurrahman'ı Dumas'a elçi olarak göndererek onun imparator aleyhine geçiş savaş alanını terk etmesini sağlar. Bizans

⁷² Osman Turan, a.g.e., s.168

öncülerini bir geçide sıkıştırarak yenen ve Basillaş'ı eser alan Afşın Bey Malazgirt seferinin kazanılmasında ço büyük yararlıklar göstermiştir.(s.189)

İbni Mühelban,⁷³ Selçuklularla Bizanslıların kan dökmelerini önlemek amacıyla, arabuluculuk yapmak için girişimde bulunan barış elçisidir. İbni Mühelban ilk önce Selçuklulara ve daha sonra da Bizanslılara giderek barış çağrısı yapar. Selçuklu askerleri Malazgirt savaşına coşkulu bir şekilde hazırlanırken; Alparslan ise İbni Mühelban'ı konuk ederek onunla yakından ilgilenir. Halifenin elçisi kabul edilirken tören icra edilir: “Kös..Boru sesleri ..İnsan sesleri.. Çınlıyor..Çağlıyor..Sonra bir anda kesiliyor.

Sükût. Derin, mânâlı bir sükût.. Halifenin elçileri Selçuklu ordugâhına giriyor. Başlarında İbni Mühelban. Görevinin heybetini kavuğuna sarmış, zeki bakışlı gözlerinin içinde zafer öncesinin kıvılcımı, yüzünde Arabistan güneşinin kavurucu şenliği.. Yaklaştı, yaklaştı. Sultan Alparslan selvi boyunun gölgesini güneşin yolunda serpmiş, kolları göğsünün üstünde, dudaklarında inceden inceye bir tebessüm.

‘Gel dinimin ulu kişisi, hilâfet makamının gözdesi, Peygamber diyarının mânâ yükünü şerefle taşıyan karındaşım, gel! Âdem Baba ile Havva Anadan beri öz karındaşım, din kardaşım, gel!

Heybetli bir gürleyiş.. Tekbir sesleri: “Allahuekber.. Allahuekber.. ‘Gürleyişin ortasında iki memnun insan, Sultan Alparslan ve Halifenin elçisi İbni Mühelban. Gönülden kucaklaşmanın kaynaştırdığı iki ruh insan!’

...İkram edilen mindere bağdaş kurdu. İçinde yankılanan duygular yüzünü çevreleyen akı bol sakalının tellerine bile sindi. Gülümsedi.

“Sultanım! Ziynetten ve şatafattan tiksindiğinizi bilmişliğimiz vardı. Lâkin gördüklerimi hazmetmede yine güçlük çektim. Bir yoksul çadırına yanlışlıkla girdiğimizi sandım.”Çadırın orta direğinde asılı kılıcı ışmarladı: ‘Halife Hazretlerinin hediyesini görmeseydim kolay inanamayacaktım. Yine de meraktayım. Bu çadırın

⁷³ Halife El Kaim Biemrillah'ın barış elçisi olarak, Alparslan ile Romen Digones görüşerek, barış çağrısı yapar. Osman Turan, **a.g.e.**, s. 233

neresinde yatıyorsunuz?” “Pösteği var ya, hem ibadete, hem uyumaya yetiyor...”
(s.161, 164)

Barış elçisi İbni Mühelban, daha sonra Romen Diyojen’in çadırına giderek yaşantı farkını belirgin olarak gözler önüne serer :“İbni Mühelban, Bizans İmparatorunun çadırına girer girmez bir hazine kuyusuna düşmüş kadar şaşırılmış, bunca gösterişe, bunca debdebeye neden lüzum hissettiklerini kendi kendine sormuştu. Sonra zihninde Alparslan’ın çadırı ile mukayese etmişti. Fakat korkunç! Alparslan’ın çadırı ne kadar sade ise burası o kadar süslü. Çadırın orta direği göz göz yakutlarla, zümrütlerle bezeli som altından. Yerler kalın tüylü halılarla döşenmiş. Çadırının girişine asılı atlas örtü başlı başına bir hazineye bedel.”(s.175)

Romen Diyojen,⁷⁴ Selçukluları yok etmek amacı ile ordularıyla birlikte Anadolu’ya sefere çıkan Bizans İmparatorudur. Kendine sonsuz bir güven duyan Romen Diyojen, Alparslan’ın gönderdiği barış elçilerine hakarete bulunur. Bunun üzerine iki ordu Malazgirt’te savaşırlar. Bu savaşı Alparslan ordusu ile birlikte kazanarak Anadolu’yu Türk yurdu yapar. (s.214-215)

Malazgirt Savaşın’da yenilen Bizans İmparatoru Rome Diyojen’in yakalanması ve Alparslan’ın esir imparatora karşı olan tutumu geniş bir şekilde işlenir:Gecenin ılık meltemi yanaklarında gezinirken bıraktı.Ama ayrılamadı yanından.Diz çöktü.Ve bütün şehitlerin ruhuna Kur’an okumaya koyuldu.Sultanın otağı kurulmuştu.Akşamı kıldıktan sonra kumandanlarıyla sohbet ediyordu.Bir nöbetçi girdi, selam verdi.’Sultanım, bir esir getirdiler. Bizans emiri olduğunu iddia edenler var...’Aratmış, ne ölülerin, ne dirilerin arasında bulduramamıştı.Kaçtığını sanıyordu.’Alın içeri.’

Esiri getirdiler. Sadettin Gevheray’ın kölesini görünce: ‘Bre’ dedi.’Nerelere yitmişsin? Öldün belledim.’Sadi esirini işaret ederek: ‘Yavaş yürüdü efendim dedi, ‘Çok yavaş.Bu yüzden geciktim.’Yani bu adamı sen mi yakaladın?’Himmetinizle efendim.”Sultan Alparslan bu sade kılıklı adamın imparator olabileceğine pek ihtimal vermiyordu.’Kimsin?’ diye sordu.Diyojen belki kurnazlıkla kurtulabileceğini

⁷⁴ Romenos Digenes, a.g.e., s.2

düşünüp denemeye karar verdi.'Alale bir askerim.'İmparator olduğunu söyleyenler var.'Yanılıyorlar, bende hiç imparator hali var mı?' 'Şimdi anlarız. Bizansı'ı getirin.İmparatorunu ondan iyi kim teşhis edebilir?'

Basilas girer girmez Romen Diyojenin ayaklarına kapandı. Ağlaya ağlaya: 'Haşmetpenah efendimiz.Ah, ne felaketi İmparator hala direniyordu.

"Deli mi bu adam, neler söylüyor?'Sultan, Basilas'a kalkmasını emretti.'Bu adam İmparator Romen Diyojen midir?' 'Başım üzerime yemin ederim ki bu Bizans'ın medar-ı iftiharı efendimiz, İmparatorudur. Bana kıyın, ama ona dokunmayın Sultanım."Sultan Alparslan emin olmak istiyordu. İbni Mühelban'ı çağırttı. Onu bir ağaç dibinde dua ederken buldulan.Kalktı, otağa girdi.'Evet' dedi, tebdil-i kıyafet eylemiş, lakin Sultanıma hakaret eden adamı ömrüm oldukça unutamam; bu, Bizans Meliki Romen Diyojen'in kendisidir.'Sultan ağır ağır doğruldu.Romen Diyojen'e yaklaştı.

'Niye inkar edersiniz imparator Hazretleri dedi.' Yoksa şanınıza layık karşılanacağınızdan tereddüdünüz mü var? Size esir gibi değil, bir hükümdar gibi davranacağız,Kadere kim karşı gelebilir? Alinyazısının önüne kim geçebilir. Müteessir olmayınız, şu andan itibaren bizim misafirimizsiniz.'

Çekti, yanına oturttu. Yenilginin ne demek olduğunu çok iyi biliyordu. Hele bir sutan için ço ağır bir darbe idi. Şu anda Diyojen'in teselliye ihtiyacı vardı.'Şanınıza layık çadırlar kurduracağız, emrinize hizmetkarlar vereceğiz.Bir dediğiniz iki edilmeyecek, kendinizi sarayınızda farz edebilirsiniz.Değişen bir şey yok, hala bir İmparatorsunuz.

Romen Diyojen Alparslan'ın alay etmediğini anlayınca, şaşkın şaşkın mırıldandı: 'Milleti olmayan bir İmparator ne işe yarar?'Milletinizde olabilir, sizde İmparator kalabilirsiniz. Neden hep kötü şeyler düşünüyorsunuz?'Romen Diyojen ellerini iki yanına açtı.'Bir esir güzel şeyler düşünebilir mi ki? Başıma gelenler şöyle dursun, asıl bundan sonra başıma geleceklerden ürküyorum.'

'Size ne yapacağımı sanıyorsunuz?'

Biraz düşündü. Kendisi Sultan Alparslan'ı esir alsa ne yapardı? Bir demir kafese koyup şehir şehir dolaştırır, sonra papaya ikram diye gönderirki belki. Belki de buna lüzum görmez, yakaladığı yerde boynunu vurdururdu. 'Bana iki türlü cezayı müstehak görüyor olmalısınız.' Ya şu çadırın dışında boynumu vurduracaksınız veya bir kafese koyup şehir şehir dolaştırarak teşhir edeceksiniz.'

'Biz esir olsaydık böyle mi muamele ederdiniz?' 'Herhalde.' Serbest kalmayı bir şey! Öylesine ulu öylesine yüce bir yol ki bu, düşünmekte güçlük çekiyorum. En büyük düşmanı eser etmek ve serbest bırakmak hal. 'Başını avuçladı. Ömür boyu sürececek gücü kendinizde görmüyor musunuz? Ben sizi daha güçlü düşünürdüm? Gözleri ufaladı: 'Yani serbest bırakmayı mı teklif ediyorsunuz?

'Esirlere bile insanca davranmak dinimizin emri. Bir de atasözümüz var, daha doğrusu atalarımızdan intikal eden bir nasihat, der ki: 'Bir kavmin büyüğü zelil olduğu zaman ona merhamet ediniz.' Şimdi biz buna uyuyoruz. Seni öldürmek kasap işidir, bize şeref kazandırmaz. Zaferimizi teşhir için şehir şehir bir kafes içinde dolaştırmak ise sarraf işidir, biz luş 'akçesi taahhüt etmeniz lazım. Daha bazı şartlarımız da olacak, bunları sonra konuşuruz. Şunu anladınız umarım. Gurur başarının önüne çekilmiş bir demir duvardır, tevazu ise başarıya merdiven; biz önümüze duvar çekmek yerine merdivenlerden çıkmayı tercih edenlerdeniz. İmparator dayanamadı. Sultan Alparslanın ellerine sarıldı.

'Ey Sultan! Seni bu topraklardan atmak için türlü ırklardan büyük ordular kurdum, bu yolda pek çok para harcadım. Fakat yeneldim. Ve şu an niçin yenildiğimi anlıyorum.'

Alparslan gülümsemekle mukabele etti. Sonra istirahate gönderdi. Kendisi de çadırdan çıktı. Biraz yalnız kalmaya ihtiyacı vardı. Yürüdü. İlerde bir göge fark edince: 'Kim var ? dedi. Gölge doğruldu. 'Benim Sultanım, Abdurrahman !'(s.216,217,218,219)

Çaka Bey romanında canlandırılan **Çaka Bey**,⁷⁵ Selçuklu donanmasına büyük katkıları olan bir Türk komutanıdır. Malazgirt zaferinin kazanılmasından

⁷⁵ Çaka Bey, a.g.e., s.7

sonra Anadolu’da akınları yönetir. Uzun boylu, iri cüsseli, mavi gözlü, gür kaşlı levent endamlı ve güzel simalıdır. Çocuk denecek yaşta akınlara iştirak etmiş ve gösterdiği başarılarından sonra kısa zamanda akıncı beyi olmuştur.

Malazgirt savaşı esnasında henüz yeni yetişen olan Çaka Bey, kuvvetinin azlığına rağmen düşmanla savaşınca yaralanır ve Bizanslılara esir düşer. İmparator Nikefor Botaniates, Çaka Bey’i gördüğü zaman hayretinden dona kalır. Karşısına getirilen akıncı beyi adeta bir erkek güzeli idi Çocuk denecek yaşta iken serhadlere kanat açmasını aklına sığdıramadı. (s.9, 10)

Çaka Bey’in yaşından büyük lâflar etmesi üzerine, Bizans İmparatoru Nikefor, Çaka Bey’e nasihatlerde bulunur: “Akıncılığa hevesleneceğine ananın dizi dibinde oturup akıncı hikâyeleri dinleseydin şimdiki akıbete düşmezdin delikanlı’ dedi.

Çaka Bey’in mavi gözleri yıldırımlar saçıyordu. Gür kaşları çatıktı. levent endamının her parçasında ayrı ayrı ızdırap titreşimleri vardı. Zerre kadar fütur etmeden şu cevabı verdi:

‘İmparator Nikefor Botaniates, ucuz zaferle kendinizi avutmayınız. Bugün siz bir akıncı beyini yakaladınız diye başınızı bulutlara değmiş görüyorsanız çok küçüksünüz demektir. Bizans’a Anadolu’yu zindan eden büyük Sultan Alparslan, Malazgirt Zaferi ile hiçbir zaman övünmedi, aksine şehit düşen askerleri için ağladı; yarın İstanbul Müslümanların eline geçince emin olunuz yine övünmeyecekler, onlar kendi kendilerini değil, dünya onları takdir ediyor. Bu sözler belki idamı için bizzat kendi imzası demektir ama nedense imparatorun hoşuna gitmişti. Esarete bile dik başlı olabilen genç akıncı beyine karşı kendine bile itraftan çekindiği bir takdir hissi uyanmıştı.(s. 14,15)

İmparator Aleksios tarafından Çaka Bey’in, bütün unvan ve imkânları elinden alınarak zindana atılır. Bir süre zindanda kalan Çaka Bey, kendisini bir esir pazarında bulur. Etrafında halka halka insanlar vardı. Yüksekçe bir yerden kırbaçlı birtakım adamlar bağıyorlardı. Esir satışı yapıldığını, kendisinin de satılmak için buraya getirildiğini anlamakta gecikmez. Ama bu haliyle onu kim

satın alırdı? Ne çalışabilecek gücü, hattâ ne yürüyebilecek kuvveti vardır. Her halde çiftlik sahiplerinin işine yaramazdı. Belki acemi doktorlar satın almak isterlerdi. Hiç değilse içini açarlar, bunca işkencelerin insan üzerinde meydana getirdiği tesirleri incelerler, nasıl yaşadığına alabildiğine hayret ederler. Birisi ardından itmeye başlayınca düşüncelerini bölmek zorunda kaldı. İtilip kakılmamak için yürüdü. İki defa sendeledi. İkisinde de güçlü kollar düşmesini önlediler. Kendini yüksek pistin üstünde bulur. (s.20)

Çaka Bey, Doktor Boris tarafından satın alınır. Bir süre Doktor Boris'in himayesinde çalışan Çaka Bey, daha sonra İzmir'e kaçarak özgürlüğüne kavuşur. İzmir'de dinlenen Çaka Bey, eski mesleği olan denizciliğe döner. Gençliğinden beri Bizans'ı almak için kurduğu hayalleri gerçekleştirmek için harekete geçer. Etrafına topladığı gemicilerle bir donanma meydana getirerek, fetihlere başlar.

Bu sırada Bizans'ın donanması ile kara ordusunun büyük ölçüde çökmüş olduğunu görür. Durumu fırsat bilen Çaka Bey, ilk olarak; Foça, Urla, Midilli ve Sakız adasını alır ve Rodos'a kadar uzanarak Bizanslıların saldırılarını püskürtür. Çaka Bey kısa zamanda Adalar Denizi'ni kontrol altına alır. Zaman zaman Bizans donanmasını güç durumda bırakarak, başarılar elde eder. Çaka Bey, bölgede hâkimiyet sahasını genişletmiş ve Bizans'ın ciddi rakibi olmuştu. Onun asıl hedefi Gelibolu yarımadası ve Trakya idi. Bunun için de Balkanlarda Bizans'ı uğraştıran Peçeneklerle yeniden temasa geçtiği gibi Bizans hizmetinde bulunan Anadolu Türklerini de kendi ordusuna çağırır. (s.119,120)

Çaka Bey, kısa zamanda Droman denilen hücum gemileriyle çifte kürekli ve üç kürekli gemilerden oluşan yeni bir donanma hazırlar. Midilli, Sakız ve Rodos'u tekrar kontrolü altına alır. Fetihlerini Çanakkale Boğazı'na doğru genişletir. Edremit ile Bizans'ın gümrük kapısı olan Abydos'u alır. Hedefi Trakya'yı geçip İstanbul'u almaktır. Bu durumdan tedirginlik duyan Bizans İmparatoru, Kılıç Arslan ile Çaka Bey'in arasına düşmanlık sokar. Kılıç Arslan, sürekli güçlenen Çaka Bey'i kendisine rakip olur korkusu ile tuzak hazırlayarak sarayına çağırır ve yemek esnasında sırtından bıçaklatarak öldürtür.(s. 248)

Kılıç Arslan⁷⁶ Selçuklu hükümdarıdır. Genç yaşta tahta geçmiş ve dağılan Selçuklu birliğini kısa zamanda yeniden kurmuştur. İlk savaşını haçlılara karşı verir ve onların öncü kuvvetlerine tamamen ortadan kaldırır. Çok cesur ve zeki bir hükümdar olmasına rağmen siyasi otoritesinin olmayışı sebebi ile Bizanslıların oyununa gelip hilelerine kanarak Çaka Bey'i öldürten Kılıç Arslan bu yaptığı hatanın cezasını senelerce öder. (s. 246,247, 248)

b) Eyyûbiler Devri

Selâhattin Eyyûbî romanında, **Selâhattin Eyyûbî**⁷⁷, romanında görev alır.

Eyyûbî devletinin kurucusu olan Selâhattin Eyyûbî, Haçlıların ülkesine karşı düzenlediği Haçlıları bozguna uğratar. Filistin'deki bazı şehirleri kuşatırken, bir taraftan da Suriye de birliği sağlamaya çalışır. 1175'te halife tarafından tanınır. Selâhattin Eyyûbî'nin en büyük hedefi Kudüs'ü almaktır. Bundan dolayı 1174'ten başlayarak, her yıl Kudüs krallığı üzerine seferler yapar.(s. 6,7)

Selâhattin Eyyûbî, 1187'de Kudüs şehrini kuşatır.. Kutsallığından dolayı şehrin teslim olmasını ister, bu isteği ancak geri çevirilince şiddetli bir saldırı ile şehri Ekim 1187'de teslim almayı başarır. Selâhattin Eyyûbî, Haçlıları bozguna uğrattıktan sonra, otağının önünde bir tören düzenler. Törene katılanlar arasında gaziler, şehit yakınları da bulunur. Savaşta yakınlarını kaybedenler, devlet himayesine alınarak, bütün ihtiyaçlarının giderileceği söylenir. Savaşta elde edilen ganimetler, eşit bir şekilde dağıtılarak, sosyal adalet ilkesi gerçekleştirilir. Selâhattin Eyyûbî, törene katılanlara ikramlarda bulunduktan sonra, ilâhiler okunarak zafer kutlanır.(s.181)

Kudüs'e giren sultanın ilk yaptığı iş Harem-i Şerif'in İslâm esaslarına göre düzenlenmesi ve Abbasi halifesi adına hutbenin okunması olur. Ekim ayının sonuna kadar Kudüs'te kalan sultan şehrin onarım ve inşaatıyla uğraşır. Selâhaddin Eyyûbî

⁷⁶ Kılıç Arslan, **a.g.e.**, s.237

⁷⁷ Selahaddin Eyyûbî, 1174'te Eyyubiler'in hükümdarı oldu. Kısa zamanda devletin sınırlarını Trablusgarb'tan Hemedan ve Ahlat'a, Yemen'den Malatya'ya kadar uzanıyordu. Uzun süren savaşlardan sonra barış dönemine giren Selâhaddin Eyyubi 1193'te Dımaşk'ta vefat etti. Ramazan Şeşen, 'Eyyûbiler' <mad.>, *TDVİA*, C.XII, s.28-29

vefatından hemen önce Musul'dan ustalar getirterek Kudüs'ün hendeklerini kazdırtmış, kale ve surlarını sağlamlaştırır. Selâhattin Eyyûbî'nin üst üste kazandığı bu başarılar, Avrupa da büyük yankı uyandırır. Bu durum karşısında papa harekete geçerek, üçüncü Haçlı seferini düzenler. Selâhattin Eyyûbî, Haçlı saldırılarını Selâhattin Eyyûbî, yıllarca süren başarılı hizmetlerinden sonra 1193'te Şam'da vefat eder. (s.266, 267)

İngiltere'nin kralı olan **Arslan Yürekli Rişar**⁷⁸ bütün Hristiyan dünyasını arkasına katarak, Kudüs'ü almak için yola koyulur. Günlerce süren yolculuktan sonra Kudüs topraklarında çadırlarını kurarak, Selahaddin Eyyûbî'ye saldırmak için uygun zamanı bekler. İsa'ya yemin etmişlerdi. O'nun mukaddes topraklarını elde etmek için azimliydiler. Ya ölecekler, yahud büyük zaferi kazanacaklardı. Yılmak yoktu. Çekilmek ise kahpelikti. Kudüs'ü alacağına dair Papaya söz vermiştir. Lâtin İmparatorluğunu ihya edecek, Selâhaddin Eyyûbî'nin saltanatını yıkacaktı. Sık sık ani baskınlarla Türk cengâverlerini rahatsız ediyor ve fırsat kolluyordu. Bir gün en büyük hasmı olan Selâhaddin Eyyûbî ile hesaplaşacaktı. Selâhaddin de bunun özlemi içinde idi. Henüz, aralarında büyük savaş başlamamıştır. Kutsal Filistin toprakları üzerinde, subaylarını tutmuş olan Alman Prensi, Danimarka Dükü ve Rişar, Kudüs'ü Müslümanların hâkimiyetinden kurtarmak için elbirliği ile mücadele ederler. (s.11)

Bunun üzerine Papa'nın emirleriyle Krallar nezdinde teşebbüse geçilmiş ve başta Rişar olmak üzere ki ona ülke halkı ve Kıt'a Avrupa Arslan Yürekli Rişar derdi: Rişar'ın iradesiyle harekete geçilir.

Rişar'ın başkumandan seçilmesiyle krallar kahraman şövalyeleriyle Ehlisalip Ordusuna, kumandan olarak iştirak etmişler ve askerlerinin başında bulunarak, kalabalık kitleler halinde sefere katılırlar. Bu arada bir nevi ganimetten istifade edebilmek için, şehirler, köyler boşaltırcasına, fakir fukara tabakalar da Haçlı

⁷⁸ Richard I (Arslan Yürekli Rişar) İngiltere Kralı (1189-?) II.Henry'nin üçüncü oğlu. Babası II. Henry ölünce İngiltere Kralı oldu. Haçlı Seferine çıktı. 1911'de Akka'yı aldı. Ölünceye kadar II. Philippe ile savaştı. Türk Ansiklopedisi, C.XXVII, s.318-319

Ordusuna gönüllü olarak yazılmışlar, yollarda çeşitli baskınlarla, soygunculuğa varırcasına yağmaya başlarlar.

Krallar ve maiyeti erkani, atların üzerinde, hatta bir kısmı, tahtlarını özletmiyecek kadar ihtişamlı olarak süslemişler, gizli haremleriyle birlikte bu seferin şerefine nail olmak isterler.Kral Rişar ve ordusu , Selâhaddin Eyyûbî'nin orduları karşısında bozguna uğrayarak, memleketlerine dönmek zorunda kalırlar. (s.118, 128, 199)

c) Harzemşahlar Devri

Buhara Yanıyor, Elveda Buhara, romanlarında **Sultan Alâüddin Muhammed**⁷⁹, canlandırılan şahsiyetlerdendir.

Kıpçak soyundan gelen Türkân Hatun'un oğludur. Harzemşahlar devletini kurarak kısa zamanda topraklarını genişleterek ülkesini bir imparatorluk haline getirir.

Sultan Alâeddin Muhammed'in kuvveti artıkça Bağdad'daki hilafet makamı üzerinde baskı yapmaya çalışır. Halifenin kendisi hakkında bazı işler çevirdiğini duyunca, halifenin makamından alınması için çalışmalar yapar. Fakat diğer İslâm ülkelerinden yeterli desteği alamayan Sultan Alâeddin Muhammed'in aleyhinde büyük cereyanlar baş gösteremeye başlar.(Buhara Yanıyor, s.140, 141)

Sultan Alâeddin Muhammed'in annesi Türkân Hatun, oğluna karşı cephe alarak onun aleyhinde faaliyetlerde bulunmaya başlar. Türkân Hâtun, devletin önemli mevkilerine kendi akrabalarını getirir. Alâeddin Muhammed bir gölge hükümdar haline gelir. Başlangıçta Harzemşahlar ile Moğollar iyi geçinirler. Fakat Türkân Hâtun'un yeğeni, Otrar valisi İnalcık Han, Moğol kervanındaki tüccarları

⁷⁹ Sultan Alâeddin, Muhammed, Harzemşahlar devletinin başına geçen büyük Harzem hükümdarıdır. 1200 yılında Harzemşahlar Devleti'nin başına geçen büyük Harzem hükümdarıdır. Kıpçak soyundan gelen Türkân Hatun'un oğludur. Gençlik yıllarının verdiği heyecanla Harzemşahlar Devleti'ni bir imparatorluk haline getirmiştir.Büyük çalışmalar ve savaşlar neticesinde kurduğu imparatorluğu gururlanarak tedbir almaya lüzum görmediği Moğollar'ın istilasına karşı muhafaza edemez. Kıpçak Hanlarının fitnesi ile ülkesini terk eder. Nihayet, Hazar Denizi'nde ıssız bir adada 1220'de vefat eder. M. Fuad Köprülü, Sultan Alaüddin Muhammed', <mad.>,MEBİA, C.V/I, s.275

casus diye öldürmesi üzerine Harzemşahlarla Moğollar arasına düşmanlık girer. Bunun üzerine Moğol hükümdarı Cengiz Han, olaydan sorumlu saydığı İnalıcık Han'ın, kendisine teslim edilmesini ister. Sultan Alâeddin Muhammed bu teklife karşı hakaret dolu cevaplar verir. Bu durumda Cengiz Han, Harzemşahlar Devleti'nin üzerine yürüme kararı alır. (Buhara Yanıyor, s. 154, 155)

Cengiz Han ordusunu toplayıp Harzem ülkesine yöneldiği zaman Sultan Alâeddin Muhammed savunma yapmaya karar verir. Sultanın oğlu Celâleddin ve komutanları Moğolları Seyhun kıyısında karşılamak fikrinde olduğunu söylerler. Sultan bu fikri kabul etmeyip ordusunu parçalara bölerek her birini bir şehrin savunmasına ayırır.

Moğollar Harzem şehirlerini, uzun savunmalardan sonra da olsa, birer birer alarak içindeki halkın büyük kısmını kılıçtan geçirip ulaşabildikleri her yeri yakıp yıkarlar.

Sultan Alâeddin Muhammed'in oğlu Rükneddîn'in otuz bin kişilik bir kuvvetle Moğollar'a karşı çıktığı savaşta yenilir ve Hazar Denizi'nde bir adaya sığınır. (Buhara Yanıyor, s. 204, 205)

Sultan Alâeddin Muhammed, Moğollar karşısında yenilince ülkesini terk eder. Sultan yenilgisinin muhasebesini yaparak pişmanlığını dile getirir: “Vaktiyle oğlu Celâleddin'in sözüne kulak verseydi keşke, keşke Temür Melik'i dinleseydi, sadık Türkmen kumandanlarına güvenseydi bu duruma düşmeyecekti. Belki yine yurdunu kaybederdi, belki hayatından olurdu, ama hiç değilse tarihler izzetle yaşayıp izzetle ölen bu sultanı sayfalarında hayırla anarlardı. Ya şimdi? Her gün yeni bir felâket haberiyle kahroluyordu. Ya bir kalenin yıkıldığını, ya bir şehrin yakıldığını, ya da bir bölgenin işgal edilip yağmalandığını duyuyor, yudum yudum zehirleniyordu.

Acı içini yakar olmuştu, pişmanlık yaşlan gözlerinden taşar olmuştu. Artık bir ülkenin padişahı değil, Hayırsız Adanın valisiydi. Birkaç yıl önce biri çıkıp bunu söylese, ihtimal çok saçma bulur, söyleyeni cezalandırmazdı da, sözlerine

kahkahalarla gülerdi. Şimdi gülemiyordu. Çoktandır gülmeyi de unutmuştu. (Elveda Buhara, s.68)

Buhara Yanıyor, Elveda Buhara romanlarında görev alan **Celâleddin Harzemşah**⁸⁰, şehzadelğinde ve sultanlığında sade bir hayat yaşayan Celâleddin hiçbir zaman makam ve mevki peşinde koşmamıştır. Çok iyi niyetli ve samimi olması zaman zaman ihanete uğramasına sebep olmuştur. Babasına itaati dini ver vazife saydığı için onun birçok hareketini tasvip etmediği halde karşı çıkmamıştır. (Buhara Yanıyor, s. 50, 51)

1220 yılında, babasının vefatı üzerine, Moğol istilası ile dağılmış bir devletin başına geçer. Çetin mücadelelerden sonra Hindistan'dan ve Azerbaycan'dan asker toplayıp Moğollara karşı büyük zaferler kazanır. Vatanının kurtulması yolunda kendine en yakın insanları bile feda edebilecek feragat ve fedakârlık numuneleri gösterir.(Elveda Buhara, s.75)

Moğol tehlikesine karşı Müslüman devletlerin birleşmesin temin etmek için büyük gayret sarf eder. Mütemediyen elçiler gönderip iyi davranmasına rağmen bir netice alamayınca bizim vazifemiz bütün tedbirleri alarak düşmana karşı koymaktır. Takdir Allah'ındır, diyerek tedbirli, temkinli ve mücadelecî bir hayat içinde on yıl çalışır. (Elveda Buhara, s. 218)

Celâleddin Harzemşah, içte kardeşlerinin isyanı ile uğraşırken dışta da Moğolların saldırılarına karşılık vermek için mücadele eder. Moğolların saldırılarını püskürttükten sonra Gazne'ye gelir. Celâleddin Harzemşah, burada etrafına asker toplayarak Pervan şehrinde karşısına çıkan bir Moğol ordusunu bozguna uğratır. Celâleddin'in, küçük kuvvetlerle kazandığı başarılar. Şöhretinin yayılmasını sağlar.(Elveda Buhara, s.90)

⁸⁰ Celâleddin Harzemşah, Harzem hükümdarı Sultan Alâeddin Muhammed'in oğludur. Zekâsı, iradesi ve idareciliği son derece kuvvetlidir. 1220 yılında babasının vefatı üzerine, Moğol istilası ile dağılmış bir devletin başına geçer. Çetin mücadelelerden sonra Hindistan'dan ve Azerbaycan'dan asker toplayıp Moğollar'a karşı büyük zaferler kazanır. Tedbirli, temkinli ve mücadelecî bir hayat içinde on yıl çalışır. En sonunda Moğollar karşısında geri çekilip tekrar ordu toplamaya giderken 1231 yılında Dersim Dağları'nda şehid olur. Onun şehadetiyle Harzemşahlar Devleti de sona erer. M. Halil Yinanç, Celâleddin Harzemşah', <mad.>, *MEBİA*, C.III, s.52

Celâleddin Harzemşah'ın bu başarılarının haberi Moğollar'a ulaşınca bir korku uyandırır. Çünkü her tarafta onun kahramanlıklarından söz edilir. Halk, Moğollar'a karşı böyle bir kurtarıcı bekler. Moğol ordusu, Ceyhun yakınlarında, Harzemşah ordusu ile savaşa tutuşur. Celâleddin Harzemşah, yaptığı savaş manevraları ile Moğolları bozguna uğratır.(Elveda Buhara, s.122, 123)

Bu yenilgileri içine sindiremeyen Cengiz Han, güçlü bir ordu ile tekrar Harzemşah ülkesinin üzerine yürür. Cengiz Han'ın seferini haber alan Celâleddin Harzemşah, İslâm ülkelerinden destek ister. Ancak talep ettiği destek gelmeyince, az sayıdaki ordusu ile Moğollarla savaşa tutuşur. Kanlı çarpışmalar günlerce sürer. Harzemşah ordusu güçlü Moğol ordusu karşısında yenilir. Celâleddin Harzemşah da savaş esnasında şehit edilir. (Elveda Buhara, s. 286)

Harzem Hükümdarı Alaeddin Muhammed'in oğludur. Annesi Türk soyundan Ayçiçek Hatun'dur. İri yapılı, esmer ve hareketli bir bünyeye sahiptir. Zekası, iradesi ve idareciliği son derece kuvvetlidir.

Buhara Yanıyor, Elveda Buhara romanlarında işlenen **Türkân Hatun**⁸¹, Kıpçak soyundan olup Sultan Alâeddin Muhammed'in annesidir.

Süse, paraya ve makama çok düşkündür. Yıllarca oğlu Sultan Alâeddin Muhammed üzerinde baskı kurarak devletin yönetiminde söz sahibi olur. Kendini “Dünya kadınlarının sultanı” olarak görüp devlet idaresini ele geçirmeye çalışır. (Buhara Yanıyor, s.17,18)

Türkan Hatun'un yeğeni, Otrar valisi İncalcık Han, Moğol kervanındaki tüccarları casus diye öldürmesi üzerine Harzemşahlarla Moğollar üzerine Harzemşahlarla Moğollar arasına düşmanlık girer. Bunun üzerine Moğol hükümdarı Cengiz Han, Otrar Valisi, İncalcık Han'ı, Harzemşahlardan ister. Sultan Alaeddin Muhammed, Cengiz Han'ın talebini geri çevirince iki ülke arasında savaş başlar. Bu savaş hem Türkan Hatun'un hem de Sultan Alaeddin'in sonunu getirir.(Buhara Yanıyor,s.154,155)

⁸¹ Türkân Hatun, Sultan Alaeddin Muhammed'in annesidir. Oğlunun vefatından sonra, Celâleddin'i devirme mücadelesi esnasında işbirliği yaptığı Hacı Ali'nin ihanetine uğrayarak Cengiz'e esir düşmüş ve orada ölmüştür. M. Fuad Köprülü, 'Türkân Hatun', <mad.>, *MEBİA*, C.III, s.91

Türkmenleri sürekli aşağılayan Türken Hatun, oğlu Ozlak Şah'ı, tahta çıkarıp yönetimi bütünüyle ele geçirmek amacıyla, büyük oğlu Sultan Alaaddin Muhammed'e komplolar hazırlar. (Buhara Yanıyor,s.165)

Türkan Hatun, Sultan Alaaddin Muhammed'in vefatından sonra, Celaleddin Harzemşah'ı devirmek amacıyla damadı Hacip Aliyle işbirliği yaparak ancak damadının ihanetine uğrayarak Cengiz'e esir düşer. Cengiz de Türkan Hatun'u onur kırıcı bir şekilde öldürtür.(Elveda Buhara,s.114)

Kıpçak soyundandır. Sultan Alaaddin Muhammed'in annesidir. Süse, paraya ve makama çok düşkündür.

Buhara Yanıyor, Elveda Buhara romanlarında canlandırılan Moğol Hükümdarı **Cengiz Han**⁸² aktif bir şahsiyettir.

Kutluk adlı bir derviş, Harzem Hükümdarı Sultan Alaeddin Muhammed'ine, Cengiz Han'ı ayrıntılı bir şekilde anlatır:"

"Cengiz, Cengiz Han... Bu isimle anılır. Asıl ismi Timuçin. İşe eşkıyalıkla başlamış. Etrafına birkaç Tatar toplayarak vaktiyle dağa çıkmış. Daha önceleri Çinlilere esir olmuş. Bundan dolayı Çinlilerden intikam almaya and içmiş. Yenilmez sanılan hanları, hakanları yenmiş, hakimiyetini kabul ettirmiş.

" O kadar büyük demek?"

"Çinliler ondan bahsederken korku ile ürperirler. Çin'in üstünden bu belayı defetmesi için Buda'ya bol bol dua ederler, kurban keserler. Buda'nın kendilerini Cengiz Han'la cezalandırdığını söylerler. Onun için Cengiz Han'a korku ile karışık bir hürmet beslerler."

⁸² Cengiz Han, Karahitaylılardır. Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu. Asıl adı Temuçin. (Deli-ün Boldok, 1115-Kansu, 1227) On üç yaşında babasını kaybetti. 1206'da Cengiz adıyla hakan ilan edildi. Birçok zaferler kazanan Cengiz, 1220'de Harzemliler üzerine yürüdü. Buhara'yı zaptetti. Zamanla Harezmi, Horasan ve bütün doğu İslam ülkeleri Cengiz İmparatorluğu'na katıldı. Cengiz Han'ın ömrü savaş meydanlarında geçti. En son seferi Tangutlar üzerine oldu. Mustafa Kafalı,'Cengiz Han', <mad.>,TDVİA, C.VII, s.367-369; Fuat Köprülü, MEBİA, C.III, s.91-100

“... Domuz yılının beş yüz ellinci yılında Onnon Irmağı’nın sağ kıyısındaki Dülün Boldak toprakları üstünde doğmuştur. Çinlilerin Kara Tatarlar dedikleri kavme mensuptur. Babası Yesügay-Bogatur’dur. Öldüğü zaman Timuçin henüz oniki yaşında idi. Yesügay-Bogatur ölür ölmez başında bulunduğu kabileler dağıldı. Küçük Timuçin, annesi ve kardeşleri, Onnon Irmağı’nda balıkçılık yaparak hayatlarını kazanmaya başladılar. Timuçin büyüdükçe bağlı eski kabileleri tekrar bir araya toplama gayretine düştü. Ancak birkaçını tarafına çekmeyi başarabildi. Dağlara çıkıp yol kesti, eşkıyalık yaptı Adamlarının sayısını gittikçe arttırdı. Han ilân edildi. Askerleri önünde dizilip yemin ettiler ve dediler ki:

“Sen hükümdarımız olduktan sonra karşımıza çöldeki kum taneleri kadar düşman çıksa perva etmeyiz. Cesaretle ön saflarda savaşacağız. Uğruna canımızı çekinmeden vereceğiz. Güzel kadın, güzel kız ve cins kısıraklar ele geçirecek olursak, bunların tamamını sana bırakacağız.” Cengiz Han buna karşılık şöyle dedi:

“Sürü sürü atlar ve koyunlar, kadın ve çocuklar ele geçirip sizlere dağıtacağım. Sizin için sürekle avları tertipleyeceğim ve çeşitli orman hayvanlarını önünüze sereceğim. Dağlar devirip şehirler fethedeceğim.”

“....Evet, yemin ettiler. Etrafındakiler arttıkça arifi kalabalık yığıldıkça yığıldı. Cengiz, çadırının önüne hanlık alameti olarak dokuz kırat kuyruğu astı. Önce Çinlilerden yana görünerek Hristiyan Kerayitlerle birlikte kendi ırkından olan Buyir-Nor kabilesiyle savaştı. Sonra ötekilerle birlik olup Çinlilere karşı çıktı.

“On yıl süren kanlı savaşlar oldu. Tavuk yılının başında(1201) kan kardeşi Camuka ile birleşerek onu Gürhan unvanıyla hükümdar ilan etti. Sonradan iki kan kardeşinin arası açıldı. Cengiz, taraftarlarının çoğunluğunca terk edildi. Kendisine sadık kalan birkaç kişi ile kaçtı. Balciyuna Gölü kıyısına çekildi ve pis, tuzlu sularını bir zaman içmek zorunda kaldı.

“Camuka’nın ordusuna nifak soktu, kurnazlık yaptı. Tekrar adam topladı ve bir baskınla Camuka ordusunu dağıttı. Birçokları Cengiz safına geçti, tekrar kuvvetlendi. Sağa sola saldırdı. Önüne geleni ezdi. Yaktı, yıktı, çiğnedi geçti.

Moğolistan'ın doğusundaki kabileler onun hükümdarlığını tanımak zorunda kaldılar.”(Buhara Yanıyor, s.44, 82, 83)

Başlangıçta Harzemşahlar ve Moğollar iyi geçinirler. Fakat Türkan Hatun'un yeğeni, Otrar Valisi İnalçık Han, Moğol kervanındaki tüccarları casus diye öldürmesi üzerine Harzemşahlarla Moğollar arasına düşmanlık girer. Bunun üzerine Moğol Hükümdarı Cengiz Han, olaydan sorumlu saydığı İnalçık Han'ın, kendisine teslim edilmesini ister. Sultan Alaeddin Muhammed bu teklife karşı hakaret dolu cevaplar verir. Bu durumda Cengiz Han; Harzemşahlar Devleti'nin üzerine yürüme kararı alır.

Cengiz Han ordusunu toplayıp Harzem Ülkesine yöneldiği zaman Sultan Alaeddin Muhammed savunma yapmaya karar verir. Sultan'ın oğlu Celaeddin ve komutanları Moğoları Seyhun kıyısında karşılamak fikrinde olduğunu söylerler. Sultan bu fikri kabul etmeyip ordusunu parçalara bölerek her birini bir şehrin savunmasına ayırır. Moğollar Harzem şehirlerini, uzun savunmalardan sonra da olsa, birer birer alarak içindeki halkın büyük kısmını kılıçtan geçirir.(Buhara Yanıyor, s.202)

Cengiz Han Müslümanları meydanlarda yenemeyeceğine iyiden iyiye inanmaya başlamıştı. Tekrar hileye başvurdu. Emrinde bulunan iki Müslüman hanı yanına çağırttı. Bunlar Karluk Hükümdarı Asrları Hanla, Almalık Hükümdarı Sugnak Tigin'di. Çok eskiden Cengiz'den aman dilemiş, emrine girmişlerdi. Niyetleri işin başında çok halisti. Cengiz Han'ın vahşetine bir son verdirebileceklerini düşünüyor, hiç değilse Müslümanlar üzerinde sürdürdüğü baskı ve zulmü bir parça hafifletmeyi umuyorlardı.

Ne var ki, olaylar ümitlerinin, niyetlerinin aksine geliyor, farkında olmadan kötülöklere alet oluyorlardı. Birçok yerde, Müslümanlar onların varlığına güvenerek mücadelesiz teslim oluyordu, Ama iki han, Cengiz'in kılıcından bir can kurtulsa, bunu kendilerine mal ediyor olmadıkları takdirde hepsinin kılıçtan geçirileceğini düşünerek kendi kendilerini teselli ediyor birbirlerini kutluyorlardı.

Cengiz'in huzuruna çıktıkları zaman niyetini yüzünden okumaya çalıştılar. Ama, Cengiz, düşündüğünü yüzünden okutacak toylardan değildi. Şiki-Kutuku

Noyan'ın bozguna uğramasından bile fazla müteessir olmamış, üvey kardeşini teselli etmişti.(Elveda Buhara, s. 163)

XIII.Yüzyıl

d)Osmanlı Devri

Osman Gazi romanında **Osman Gazi**,⁸³ Osmanlı Beyliği'nin kurucusu olarak görev alır. Osmanlılar, Ertuğrul Gazi vefat ettikten sonra Osman Gazi'nin önderliğinde Anadolu'daki kaleleri yavaş yavaş elde etmeye başlarlar.Osman Gazi'nin, kaleleri alırken, önce tekfurlarla barışı sağladığı; sonra da kaleleri almak için son darbeyi indirdiği dikkatlerden kaçmaz.

Osman Gazi'nin, komşu tekfurlarla olan mücadelesi şu şekilde gelişir: İnegöl Tekfuru Nikola, Osman Gazi'nin en kuvvetli düşmanları arasındaydı.1288'de Bizans Tekfurları ile yapılan Domaniç muharebesinde Osman Gazi, başarı kazanır. Kuskün olan akıncı beylerini de yanına çeken Osman Gazi, Mudanya'yı, Yarhisar'ı, İnegöl'ü, Koyunhisar'ı almayı başarır.

Osman Gazi'nin, hayran olduğu Bursa şehrini oğlu Orhan kuşatır. Bursa'nın kuşatması iki yıl sürer. Osman Gazi, çok istemesine rağmen Bursa'nın fethini görmeden 1326 yılında vefat eder.(s.85, 304, 305)

Dündar Bey, Ertuğrul Gazi'nin kardeşidir. Ağabeyi Ertuğrul vefat ettikten sonra bey olmak için kıyasıya mücadele eder: “Dündar Bey, Ertuğrul Gazi'ye için için yanyıyor ve ‘fakat ruhunda arzu etmese de bir nevi ferahlık duyuyordu.Nasıl olsa, aşiretin soylu kişilerindendi ..Hükümdar vefat edince, Kayı soyunun başına geçmeyi çoktan düşünmüştü...Kayı'ların, Aşiret reisine en yakın, güçlü ve kuvvetli adamı, eski muhariplerden Dündar Bey'di; ve onun hükümdarlık mevkiine geçmesi, kendi mantık çerçevesinde yorumlanmış, bu sebeple o gün, Ertuğrul Gazi'nin ruhunu Allah'a teslim etmesiyle büyük bir ümide kapılmıştı...

⁸³ M. Tayyib, Gökbilgin, **a.g.e.**, s.43,432

Osman Bey, onun her hareketini inceden inceye tetkik ediyordu. Herkes kendisine başsağlığı dilediği halde, amcası olan Dünder Bey’de bir hoşnutsuzluk, bir telaş vardı. Bir ihtiras mıydı bu? ...Belki de ... Mezarın başında ağlıyorlardı..

Gençlik yıllarının taze baharında babasını kaybeden Osman Gazi, henüz aşiretin sevk ve idaresi için o anda bir şeyler düşünmemişti. Şimdi bunun sırası değildi. Merhum Ertuğrul Gazi vasiyet etmişti: Adil olacaksın, saldırılara karşı koyacaksın, zulmetmeyeceksin..”(s.59)

Kösemihal,⁸⁴ Harmankaya tekfuru olup Osman Gazi’nin yakın dostudur. Kösemihal, komşu tekfurlarının düzenlediği bir toplantıya katılır. Tekfurlar toplantıda kısa Osman Gazi’yi, ortadan kaldırmak için haince bir suikast düzenlenmesi konusunda karar alırlar. Kösemihal’in de hazır bulunduğu toplantı da cerayan edenleri anlatıcı şöyle işler:

“...Başka bir ses: ‘Osmanlı ordusu gazileriyle çok güçlüdür. İyi harp ederler. Başa çıkamaz isek bu yörede bir daha barınmamıza imkan yoktur. İyi mi, bırakın, düşmanı uyandırmasın. Sonra başımıza büyük iş açarız.’

‘Hayır, hayır! Düşmanı henüz diriltmeden, bu hali ile yok etmeliyiz. Gün geçtikçe Osmanlı Devleti sınırlarını genişletmekte, askerini ona göre yetiştirmektedir. Bir gün bu ülkeye onlar hakim olurlarsa vay halimize! Osman Bey’in ordusunda disiplin vardır. Gönül lüer vardır. Yiğitler vardır. Muharipleriyle gözünü budaktan esirgemeyen cergaverleriyle Osman Gaziyi mağlup etmek mümkün müdür? ‘Biz derhal bir hileye müracaat ederek ancak Osman Gazi’yi mağlup edebiliriz. O da, düğün günü, Bilecik Tekfuru keskin kılıcını çekip ona saldırırsa, mesele tamamdır...’ ‘Öyle amma, Osman Gazi, hiçbir yere tek başına gitmez ki. Yanında en kuvvetli komutanları da muhafızlık ederler.’

‘O halde Bilecik Tekfuru Osman Gazi’nin tam arkasında oturur. Kösemihal onu lafa tutar. Osman Gazi’nin her yiğidine üç yiğit verilir. Onlarda şenlikleri birlikte takip ederler. Osman Gazi güreşe pek ehemmiyet verir. Tabii düğünde güreş tutulacak, cirit oynanacak, kuvvet denemeleri yapılacaktır. Bu sıra da bilhassa güreşte

⁸⁴ M. Tayyib, Gökbilgin, a.g.e., s.285,292

Osman Gazi öbür dünyaya gider...’ Bilecik tekfurı da Osman Gazi’ye kırgındı. Dost görünüyor ve fakat geçen düğünde elini öptüremediği ve hakarete maruz kaldığı için o anı düşündükçe kin tutuyor, hayfını almak istiyordu.”(s.236, 237)

Kösemihal komşu tekfurların, Osman Gazi’ye karşı suikast düzenleneceği haberinden tedirginlik duyar ancak bu tedirginliğini kimseye fark ettirmez. Kösemihal bu haberi Osman Gazi’ye ulaştırmak için kılık değiştirerek Söğüt’e gitmeye karar verir:”Kösemihal sabah güneşi doğmadan atına binerek, zorlu ve uzun bir yolculuğa çıkar. Yollarda yakalanmamak için gizli geçitlerden gitmeyi tercih eder.

Kösemihal epeyce bir yol aldıktan sonra, yeşil bir ovaya gelerek burada biraz dinlenir. Anlatıcı etrafın güzelliğini şöyle işler: “Dağlarda nergizler açmıştı. Keklikler uçuyor, karataavuklar ötüyordu. Karacalar sıçrayıp, sürüler halinde önünden kaçıyorlardı. Sonra bir ovaya girdi. Her tarafı zümrüt yeşile bürünmüştü. Dağlardan esen serin yel, burcu burcu kokan ıslak toprak sinirlerini yatıştırıyordu. Çok heyecanlı idi. Takip edilmekten, pusuya düşürülmekten korkuyordu. Çünkü bu vadiler, dar geçitler, yüksek tepeler çetin değildi. Ülkede bir yabancı görülürse tuzak kurulurdu. Osman Gazi’nin ülkesinde ise yabancılara sevgi ve saygı vardı. Bilecik Tekfurunun sınırları ise gasb edenlerle dolu idi. Bir kere tehlikeli bölgeyi atlasaydı. Fakat daha iki günlük yol vardı.... En mühim olay, tehlikeli geçitte cereyan edebilirdi. Bu geçidi bir geçseydi. O zaman Osman Gazi’nin topraklarına dahil olurdu... Artık korkusuzca Hünkarın huzuruna çıkabilirdi.

...Uyuyor uyanıyor. Uzaktan gelen homurtulara aldırış etmiyordu. Vahşi hayvanlar höykürüyorlardı. Fakat kazasız belasız bir yolculuktan sonra buraya gelmişti. Sabah olsaydı, dar ve tehlikeli geçiti geçebilseydi. Bu duygular ve düşünceler içinde ezilirken tabiat uyanmıştı. Nerede ise şafak sökecekti. Ateş sönmek üzereydi. Kalktı. Yüzünü, ellerini, başını yıkadı. Su soğuktu, her taraf buz kesmişti. Fakat gecenin uyuşukluğundan eser kalmadı.

Pınardan avuç içleriyle aldığı soğuk suları ateşin üzerine serpiyordu. Bu suretle bir yangın ihtimaline karşı tedbir alıyordu. Ateş iyice sönmüştü. Fakat yine de

üzerine çıkıp, iyice ayakları ile kömür kırıntılarını çiğniyordu. Yağız atı kişiyor, şahlanıyordu. O da bir hayli dinlenmiş ve karnını da doyurmuştu. Çünkü çam ağaçlarının gölgesi gür otlarla dolu idi. Sıçradı ve bulunduğu yere veda etti.”(s. 238, 239)

Kösemihal, günlerce yol aldıktan sonra, Osmanlı topraklarına gelip durumu olduğu gibi Osman Gazi’ye bildirir. Osman Gazi de yakın dostu Kösemihal’e şükranlarını sunarak misafirini onurlandırır. Kösemihal, Osman Gazi’nin vefatından sonra da Orhan Bey ile dostluğunu devam ettirir.(s. 239)

Turgut Alp,⁸⁵ Osman Gazi’nin hizmetinde bulunan bir akıncıdır. Turgut Alp’ın başından geçenler şöyle işlenir: “Güzel yüzlü, siyah bakışlı, çekik gözlü, uzun boylu ve geniş omuzları ile bir kahraman Türk leventi olan Turgut Alp, İnegöl de idi... Alışveriş yaparken ne yazık ki, İnegöllü muhاریplerden birisi tarafından şüphe ile karşılanmıştı. Çünkü diz çökünce uzun kılıcı tedbir almadığı için toprak üzerinde kavisler çizmişti. Yanına yaklaştı ve sordu:

‘Sen tüccar mısın?

‘Evet’ dedi. Cengâver.

Ne alır ne satarsın?

‘Gördüklerini. ‘Başka.

‘Başka bir şey satmam.’

Muharip, Turgut Alp’ın yüzüne istihdaf ile bakmıştı ki, kahraman süvari hemen kendine geldi ve onun bir şeyden şüphelenmiş olduğunu anlayarak ayağa kalktı. ‘Sen ne demek istersin arkadaş? Diye sordu. Muharip, oradan geçenlere bir işaret vermişti. Kale muhafızları ‘Turgut Alp’in etrafını sarmışlardı. Kaçacak yer yoktu. Fakat atının eğeri sıkı sıkı tutuyordu. Bunlarla dövüşmek nafîle olacaktı. Çünkü kalabalık gittikçe artıyordu. Hepsi de ellerinde mızraklarıyla bir işaret beklemekte idiler.

Muharip, Turgut Alp’in karşısına dikilmişti. Nefesleri sanki birleşiyor gibiydi. İnegöl’e bir casus gelmişti! Kim olabilirdi? O’nu sağ salim ele geçirip

⁸⁵ İ. Hakkı, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.691

Tekfura götüren muhakkak ki, mükafat alacaktı... Bu şerefe nail olmak için temkinli hareket edip, avını canlı olarak ele geçirmeli ve sonra Kale'ye götürüp konuşturmalı, daha sonra zindan kapısı açılmalıydı...

Bir anda aklından bunları geçirirken Turgut Alp boş durmuyor, göz ucu ile etrafını çeviren düşmanları inceliyordu. Ne taraftan kaçabilirdi? Bu çemberi nasıl yarabilirdi? Tekfurun askerleri birbirine sanki kenetlenmişlerdi. Tek tek gelseler, hepsini perişan edebilecek güce sahipti. Fakat düşman topraklarında, Allah'tan başka kendisine yardıma koşacak, imdadına yetişecek hiç kimse yoktu...

..Son kelimesi henüz tamamlanmamıştı. Turgut Alp'in tekmesi muharibin karnına isabet etmişti. Muharip yuvarlanıp kıvranmıştı. Tekfurun askerlerinde ise bir şaşkınlık başlamıştı ki, Turgut Alp bu fırsattan istifade ederek, bir anda sıçramış ve atına binerek, çemberi yaymıştı.Şahlanan atın altında ezilenler vardı.Henüz bir kılıç çekmek, yahut mızrak kullanmak fırsatına sahip olamayan askerler Turgut Alp'in peşine düşmüşler ve bağıryorlardı: 'Yakalayın onu ! Kaçıyor.Aramızda bir düşman var!... Bu haykırışlar birden İnegöl'ün kurak topraklarında boğulmuş ve kılıcını çeken askerler kalenin kapılarında toplanmışlardı. Turgut Alp, önüne çıkanları çığnıyor ve at koşturuyordu. Fakat hangi tarafa gitse karşısında bir yığın muharip görüyordu. Dönüyor başka tarafa koşuyor, orada da aynı şekilde nöbetçilerle karşılaşılıyordu.(s. 205, 206, 207)

Şeyh Edebalı,⁸⁶ romanda kısaca tanıtılır: “Şeyh Edebalı Hazretleri Salih amel işleyenlerdendi. Allah'ı dil ile ikrar eylerdi. Kalbi tasdik ile ruhu huzura ererdi. O devirde Büyük Yaratana itaat ile ibadet ile hazırlıklı olup fani dünyayı bırakıp, ahiret yolculuğuna vasıl olmak bahtiyarlıktı. Fakat Yüce Allah'ın lütfü ve ihsanı sayesinde olacaktı bu yolculuk! Allah'ı Azimüşşan affedecekti ki, cennetin kapıları açılacak ve Edebalı de O'nun lütuf ve keremi ile sonsuz âlemde, bu dünyada çekilen ızdıraplardan kurtulacaktı... Şeyh Edebalı bir i'tikaf erbabı edasıyla divana oturmuş; zikrelediği zaman, ümitsizlik içinde olanlara dua ediyordu..."(s. 17)

⁸⁶ Kamil, Şahin, a.g.e., s.338,339

Kara Mürsel⁸⁷, Osman Gazi'nin silâh arkadaşlarındandır. Bey seçimi sırasında Osman Bey'i destekleyerek düşüncelerini ifade eder: "Ahiret gününü unutmayın! Bugün toprağa bir can verdik. Bir gün hepimiz göç edip, bu dünyayı terk edeceğiz. Ahiret gününde hesap verilecek. Bunu demek istedim demin! Kabirlerden kalkıp dirilip, mahşer meydanında yine bir araya geleceğiz. Orada günahlar ve sevaplar hesaplanacaktır. Amel defteri herkesin kendi elinde olacak ve böylece Sırat Köprüsü'nden geçip gideceğiz. Cennetlikler cennete, cehennemlikler de cehenneme yolcu olacaklardır... Orada ölüm yok! Müslüman ve mü'minler yaptıkları hatalardan dolayı ne kadar ceza çeक्सeler, yine de sonunda Cennete gidecekler... Bir araya toplandığımızda, Ertuğrul Gazi'ye o zaman cevap verin bakalım... Nerede onun vasiyetini dinleyen. Şu Dünder Beyi işin içine karıştırmayın!" (s. 64)

Konur Alp,⁸⁸ Osman Gazi'nin arkadaşıdır. Savaşlarda Osman Gazi ile hep beraberdir. Birbirlerine her konuda yardım ederler. Osman Gazi'ye saldırıda bulunan bir Moğol süvarisini etkisiz hale getirerek Osman Gazi'nin hayatını kurtarır. Bundan dolayı Osman Gazi, Konur Alp'e bir can borcu olduğunu söyler. Konur Alp, genç yaşında gösterdiği yiğitliği yanında, fikirleriyle de dikkatleri üzerine çekmeyi başarır. Bey seçimi sırasında ortaya koyduğu görüşler takdir toplar. Konur Alp:

‘Arkadaşlar, dedi. Yaşım gençtir. Size akıl vermek ne haddimizdir. Dünder Bey, Oğuz Han neslindendir; kabul. Ertuğrul Han da o soydandır ve başımızın tacı îdi; bu da kabulümüzdür... Başımızda bir büyüğümüz olsun, kim istemez. Bize akıl versin, yürü desin, çekil desin saldır desin... Kim istemez bir büyük sultanı... Bizim görevimiz kanaatimce şöyle olmalıdır: Onu da, gücendirmeden bir karar vermeliyiz.’ (Osman Gazi, s. 63)

⁸⁷ Kara Mürsel, Osman Gazi'nin silâh arkadaşlarındandır. Türk kumandanı. İlk Osmanlı kaptanı deryası sayılır. İzmit Körfezi'nin güney taraflarını aldı. Bu bölge Orhan Bey tarafından kendisine verildi. Kurduğu donanma ile bu bölgeyi korudu. Savaşlarda gösterdiği kahramanlıklar sayesinde Kara unvanı ile anılır. İzmit Körfezi'ndeki küçük bir kasaba onun adını taşır. ‘Kara Mürsel,’ <mad.>, Meydan Larousse, C.X, s.532

⁸⁸ İ. Hakkı, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.105

Turgut Alp,⁸⁹ romanında **Turgut Alp,** akıncı olarak görev alır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu esnasında çok büyük başarılar kazanarak devletin sınırlarının gelişmesinde önemli hizmetlerde bulunan Osmanlı akıncısıdır. Uzun boylu, geniş omuzlu, iri cüsseli bir vücut yapısına sahiptir. Hadiselerin geçtiği zaman yirmi beş yaşında bulunan Turgut Alp son derece cesur, hareketli ve çeviktir. Kılıç kullanmak, ata binmek ve kement atmak gibi savaş oyunlarını çok iyi bilir. makam, mevki, para şöhret gibi şeylerden hoşlanmayan Turgut Alp, hayatını vatanına ve milletine adadığı için hayatında hiç evlenmemiştir. Kalbine Allah sevgisinden başka bir sevgi girmedikten en tehlikeli işlere bile tereddütsüz girer. Haşin bir görünüşe sahip olmasına rağmen son derece merhametli ve yumuşak huylu olan Turgut Alp, en azılı düşmanını bile öldürmeye kıyamaz ve zararsız halde yaşamasını temin eder(s.41,51)

Germiyanoğullarının askerleri ile karşılaşan Turgut Alp ve arkadaşının başından geçen hâdiseler, roman kahramanını yakından tanımamızı sağlar: “Ama karşılarındakinin ismi onlara çok şey ifade etmişti, Turgut Alp demek. Osman Bey demekti. İhtimal, yanındaki de onun kadar kıymetli bir akıncı olacaktı. Namlarını çok duymuşlardı, ama kendileri dört kişi idiler. Bir de yabancıyı hesaba katınca beş oluyorlardı. Elbette iki kişinin hakkından gelirlerdi. Şüphesiz Germeyanoğlu mükâfatlarını verirdi. Yahut şu pelerinli adamdan peşin bir karşılık isterlerdi. Adamların niyetlerinin bozuk olduğunu anlayan Turgut ve arkadaşı kollarını Germeyanoğlunun koltuk altlarından çekmiş, adamın yere yuvarlanmasına aldırmadan elbiselerinin içindeki kılıçlara el atmışlardı. (s.123)

Osman Bey, Karacahisar'a dönerek kuvvetli bir ordu hazırlar. Ordunun başına da Turgut Alp'ı getirerek İnegöl seferine çıkarlar. Tekfurlarla yapılan kanlı mücadele sonucunda İnegöl, Osmanlı topraklarına katılır. Turgut Alp'te kale komutanı olarak görevlendirilir. (s. 382, 383)

⁸⁹ İ. Hakkı, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.691

Orhan Bey⁹⁰ Osman Bey'in oğludur. Orhan Bey, küçük yaşlardan itibaren, babasının yanında devlet işleri konusunda yetiştirildiğini görürüz. Askerlik yeteneği oldukça üstündür. Babasının sağlığında yönetimde görevlendirilir. Ortaya koyduğu fikirlerle herkesin takdirini kazanır: “..Daha on altı yaşında taze bir delikanlı olmasına rağmen, babası ve babasının silâh arkadaşları sayesinde vaktinden evvel olgunlaşmış, ileride taşıyacağı ağır yüke daha o günlerde hazırlanmıştı. Biraz sonra Turgut'la birlikte çadıra girdi. Gözleri pırıl pırıl parlıyor, masum yüzü sanki nur saçıyordu. Babasının ve yaşlı beylerin ellerini öpüp dualarını aldıktan sonra babasının yanında durdu. Osman Bey: "Söyle bakalım Orhan," dedi. "Yarhisar Tekfuru ile İnegöl Tekfuru aleyhimize bir ittifak akdederler. Onlar harekete geçmeden biz mi harekete geçelim, yoksa taarruz için bahan mı bekleyelim." Orhan Bey, bir müddet düşündü. Gaziler çıt çıkarmadan ne diyeceğini bekliyorlardı. Biliyorlardı ki ileride başlarına geçecek olan adam, sık sık tekrarlanan imtihanlarından birini daha verecekti. Hepsi sırf kulak kesilmişti. Orhan Bey nihayet konuştu: ‘Bu hususta gazilerin reyi nedir?’ Bu sual ve suali soruş tarzı bütün hazırda bulunanları rahatlatmıştı. Bir vakar, bir ciddiyet, bir karşısındakilere ehemmiyet veriş sezinlenmişlerdi. Osman Gazi'nin çehresi daha da aydınlanmıştı. ‘Beylerimizin bazıları hemen taarruz edilmemesini istediler. Mevsimin kış olduğunu, gazalardan zaman bulup, çoluk çocuklarının nevaiesini daha temin edememiş durumda olduklarını ifade edenler oldu. (s. 46,47)

Orhan Bey babası ile birlikte bütün savaşlara katılarak kahramanlıklar gösterir. Savaşta yararlılık gösteren Orhan Bey ise Bilecik tekfurunun Müslümanlığı seçen kızı Nilüfer ile evlenir. Osman Bey, vefat ettikten sonra yerine oğlu Orhan Bey geçerek fetihlerine devam eder. (Turgut Alp, 382, 383)

Osman Bey,⁹¹ Babası Ertuğrul Gazi'nin vefatı üzerine 1281'de Osmanlı Beyliğinin başına geçmiştir. İri ve gösterişli bir bünyeye sahip olan Osman Bey, sert

⁹⁰ Orhan Bey, Osman Bey'in oğludur.. Türk padişahı. (1281-1362) Osman Gazi'nin Mal Hatun'dan doğan oğlu. Babasının sağlığında beyliğin idari ve askeri işlerinde görev aldı. Yarhisar Tekfuru'nun kızı Nilüfer ile evlendi. Birçok askeri başarıdan sonra devlet işlerinde babasına vekil oldu. Mudanya'yı (1321) ve Bursa'yı fethetti.(1326). Osmanlı toprakları onun zamanında Andolu ve Rumeli'de genişledi. İlk devlet organlarının temeli atıldı; daimi ordu, onun zamanında kuruldu ve ilk sikke de yine onun zamanında kesildi. M. Tayyip Gökbilgin, *MEBİA*, C.IX, s.399-408

⁹¹ M. Tayyip Gökbilgin, *a.g.e.*, s.431,432

mizacı, çatık kaşları, değirmi sakalı yanında dürüstlüğü ve adilliği ile düşmanın bile sevgisini kazanır. (s.44)

Osman Bey, sınırlarını genişletmek için tekfurların kalelerini birer birer alır. Osman Bey'in, uç beyliklerini genişletmeye başlaması, Sursa ve İznik gibi büyük ve önemli kale ve şehirlerin tekfurlarını endişelendirmeye başlar. Bu durumu iyi bilen Osman Bey, İznik üzerine yürür. Hisar çok sağlam korunduğu için alınamaz. Hisar alınmamakla beraber, birçok ganimet elde edildi. Karacahisar tekfuru ile Yarhisar tekfuru Osman Bey'i yenmek amacıyla ittifak oluştururlar. Osman Bey, tekfurlardan önce davranarak Karacahisar üzerine sefer yapar. Uzunun bir direnişten sonra kaleyi fetheder

Osman Bey'in, kazandığı zaferler karşısında şaşkına dönen tekfurlar, hile yoluna başvurmayı denerler. Yarhisar tekfurunun kızı ile evlenecek olan Bilecik tekfurunun yaptığı bir düğünde Osman Bey'e bir suikast plânlayan tekfurların bu hazırlığından haberdar olan Köse Mihal, olanları yakın dostu Osman Bey'e ileterek tedbir almasını sağlar. Osman Bey, gerekli tedbiri aldıktan sonra daveti kabul eder. Osman Bey, düğün hediyesi olarak, bir sürü kuzu gönderir. Tekfurlara karşı tuzak hazırlayan Osman Bey, her şeyi inceden inceye düşünür. Düğünden sonra da bütün aşiretin yaylaya çıkacağını ortalığa yayar. Osman Bey, kıymetli eşyaların ise, kadınlar tarafından, Bilecik kalesine gönderilmesini ister. Bilecik tekfuru eline güzel bir fırsat geçtiğini hesaplayarak, memnuniyetini belirtir.

Osman Bey ise atlara silâh yükletip, kırk kadar yiğit gaziyi kadın kıyafetine sokarak Bilecik'e gönderir. Bu gaziler, düğün nedeni ile boş kalacak düşman kalelerini almak için fırsat kollayacaklar. Kaleye yerleştirilen gaziler, uygun bir zamanda gizlendikleri yerlerden çıkarak, Bilecik kalesini kısa bir sürede fethederler. Kale alındıktan sonra, toplanan ganimetler, Turgut Alp tarafından eşit bir şekilde gazilere ve şehit yakınlarını dağıtıldı. Savaşta yararlılık gösteren Orhan Bey ise Bilecik tekfurunun Müslümanlığı seçen kızı Nilüfer ile evlenir. (s.369, 371, 382)

Kutlu Dağ romanında ilk olarak **Osman Bey**⁹² görev alır.

⁹² M. Tayyib, Gökbilgin, a.g.e., s.431,443

Anlatıcı Osman Bey'i şöyle tanıtır: “Gerilerden bir kıpırdama oldu. Birisi, Osman Bey geliyor dedi. O zaman yol açtılar. Osman Bey yavaş yavaş ilerledi; Akça Koca'nın yanına varınca durdu. Osman Bey'in başında, üzerine dağınık sarık sarılmış kırmızı çuhadan Horasani bir külâh vardı. Kaftanı geniş yenli ve uzundu.

Boyu ortanın biraz üstündeydi. Gözleri iriydi. O anda kaşlarını çatmış uzun kollarını sarkıtmıştı. Geniş göğüslü olmasına rağmen, vücudunun belinden aşağı kısmı gövdesinden daha büyüktü. Esmer yapılıydı, henüz ak düşmemiş bıyık ve sakalları simsiyahtı.. Hep karşısındakileri süzüyordu. Meydanda yeniden ses çıkmaz olmuştu. Kös bir kere vurunca sanki daldığı rüyadan uyandı. Döndü, Akça Koca'nın elini öpüp başına koydu. Akça Koca da ona bir kılıç uzattı.”(s. 27, 28)

Şeyh Edebalı'nın⁹³ romanda aktif bir yere sahip olduğunu görürüz. Anlatıcı Şeyh Edebalı'nın hususiyetlerine temas eder: “Şeyh Edebalı, dedi. Ahilerin şeyhi, Kırşehir'lidir. Moğolların şerrinden Kırşehir'i bırakmıştı. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra Şam'a gitmiş, fıkıh, hadis, tefsir ve tasavvuf üzerine çalışmış, geri dönmüştü. Büyük insandır. Onunla geçmişte beraber oturmuş, beraber konuşmuş, beraber dertleşmişti. Sonra ben yollara düştüm. O ise bir yerde karar kıldı. Şimdi ise dolaşanla kalanın birleşmesi gerek. Sustu, temiz havayı ciğerlerine doldurmaya çalıştı. Sonra birden hatırına gelmiş gibi sordu:

Osman Bey'in daha evvel Şeyh Edebalı ile konuşmuşluğu var mı? birkaç kere İtburnu'na gidip geldi. Bu gün ise beyliğini bildirecek ona. Yeniden desteğini isteyecek.

...Osman Bey birden silkindi kendini toparlamaya çalıştı. Doğrudan doğruya Şeyh Edebalı'nın gözlerinin içine bakarak sordu, ‘Şimdi?’ Bu soruyu Akça Koca da tekrarladi: ‘Şimdi? Şeyh tane tane cevap verdi. Arada bir gözlerini kapatarak cevap verdi. ‘Bey oğluydun, bey oldun. Ben ise fakir bir şeyhim! Kızım Bala da benim gibi fakirdir. Verecek kalınım yoktur. Üstelik Bâlâ bir beyin hayatına ayak uyduramaz. Zayıftır, başka türlü yetiştirilmiştir, sana destek olamaz. Günün birinde bir kenara fırlatırsan hemen soluverir. Ey Osman Bey, ey Kayıların reisi; vazgeç kızımдан!

⁹³ Kamil, Şahin, a.g.e., s.348,349

Benim de senden ricam budur. Osman Bey yine başını önüne eğmişti, âdeta titriyordu. Dede Baba yerinden kıpırdamıyordu. Akça Koca ise ayağa kalkmıştı. Artık çekingenliği, ürkekliği kalmamıştı. O anda atının üzerinde kılıç salları gibiydi.” (s.46,57)

XIV- XV. Yüzyıl

Bu Atlı Geçide Gider romanında **Sultan I. Murad**⁹⁴, Anadolu Türk birliğini sağlamak amacıyla gece gündüz demeden mücadele eder.

Anlatıcı Sultan Murad hakkında şunları belirtir: “Sultan Murad, insanların unvanlarına değer vermez. Ona göre İnsanları yücelten unvanları değildir, insanları yücelten, iyi ahlâkları, şahsiyetleridir. Sultan Murat da bunlara sahip mütevazı bir padişahdır. Tören yapıldığı günlerde şehrin büyük meydanında geniş çadırlar ve padişah için taht kurulur. Sultan Murat, kaldığı mekânlardaki değişimlerden huzur bulur. Bu huzur sultanın psikolojisine de yansır: "Sultan Muradım sabah duaları hayli uzun sürer. Bursa'da da uzun sürer. Edirne'de olduğundan da alacaklı borçlu hesaplaşmasını andırır. Eğer bu hesaplaşmada Sultan Murad, alacaklısının gönül rızasını alamadığını sanmışsa, yüreğinde öyle bir buruk iz depreşmedeyse dua uzar gider... ne Eski Saray, ne Edirne, ne Meriç Nehri... varlığını hissettirecek tek görünenin olmadığı bir sisli karanlıktadır sanki, uçsuz bucaksız bir çöl bulanıklığında yahut engin bir denizin kara yeşilinde yalvarır da yalvarır. (Bu Atlı Geçide Gider, s.131)

Niğbolu Savaşı'na bizzat katılan, Sultan Murad düşman askerleri tarafından çember içine alınır. Durumu gören oğlu Bayezid Bey babasının imdadına koşar: “Bir an yan yana geldiler. Omuz omuza, baba oğul, kılıç kılıç üstüne bir doyulmaz savaş verdiler, kendilerini. (Sultan Murad) ‘ Doğan! Timurtaş Paşa'ya yetiş sen!’

⁹⁴ I. Murad, Türk padişahı (? 1326- Kosova 1389). Orhan Bey'in oğlu. Otuz dört yaşında iken tahta geçti. Ankara'yı aldıktan sonra yüzünü Rumeli'ye çevirdi. Edirne, Filibe fethedildikten sonra Bulgaristan ele geçirildi. Başkent, Bursa'dan Edirne'ye naklolundu. Anadolu'daki bazı karışıklıkları gidermeye çalışan I. Murat, kendi komutasındaki Türk ordusuyla Haçlılar'a karşı Niğbolu'da giriştiği savaşta muzaffer olmuş fakat yaralı bir Sırp'ın suikastıyla öldürülmüştü. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, I.Murad,' <mad.>, *MEBİA*, C.VIII, s.587-606 ; *Meydan Larousse*, C.XIV, s.228-229

Hem vuruyor, hem bütün savaş alanını tarıyordu gözleri Bayezid Bey'in; 'Baba sen geri çekil artık. Haçlılar bozguna gidiyor..'

Sultan Murad: 'Sen Osmanogulunu korkak mı sanırsın Bayezidim? Aman Boşnak solundan soluna vur!' dedi, fakat oğlundan önce kendisi yetişti, vurdu. Ama aynı anda da Yıldırım Bayezid: ' Baba sağına değil!' demesiyle birlikte Murad Bey'in solundan bir Macar mızraklayıvermişti.”(Bu Atlı Geçide Gider, s.324)

Sultan Murad Niğbolu Savaşı'ndan sonra, savaş meydanını gezerken karşılaştığı düşman askeri tarafından öldürölür. Anlatıcı yaşananları şöyle dile getirir: “Niğbolu Savaşı'ı zaferle son bulur. Sultan Murad ve beraberindekiler, savaş alanını gezerken bir haykırış sesi duyarlar. Murad Bey'in: 'Nedir? Nicedir?' sorusuna yeniçerilerden biri: 'Sırp Kralı'nın damadı Miloş Kapiloviç olduğunu söyler. Murad Beyim bu adam, sizi görmekmiş dileği' dedi. 'Yaa..?' Murad Bey'in az önce bar bar bağırın yüreği öylesine bir rahatlamada yayıldı ki Murad Bey ürperdi bu rahatlamadan. Göğüs boşluğunu dolduran ürperti hemen gizlenerek huzura döndü. Cevap veren yeniçeriye: 'Konuğumuzdur, incitilmeye. Otağın önüne getirin' buyurdu.

Bayezid Bey, babasının otağa dönüşüne sevinir. Öyle şeylere pek inanmadığı halde, gün batarken bir savaş alanının ölöleri dolanmağı tekin bulmamıştı. Yeniçeriler Miloş Kapiloviç'i, saygıda kusur etmeyerek, otağın önünde bekleyen Murad Beğ'e götürüyorlardı.Miloş Kapiloviç'in yaralı, yorgun, ayrıca yenilmiş olmanın acısı içindedir. Sultan Murad'a karşı saygılı davranmaya çalışır. Murad Bey'in huzuruna gelince izin isteyip Sultan'ın ayaklarına kapanıp af dileyeceğini söyler. Miloş Kapiloviç çevik bir hareketle Murad Bey'in ayaklarına kapanıp öper. Murad Bey utanır gibi eğilir. Miloş'u omzundan tutar, kaldırmak ister. Fakat ne kendisi kalkabilir ne de Miloş Kapiloviç kalkar. Sultan Murad canı yanmış bir acıdan Allah deyip yere düştü. Miloş Kapiloviç kaşla göz arasında, koynunda saklı hançerini çıkarmış ve Murad Bey'in yüreğinden vurmuştu.”(Bu Atlı Geçide Gider, 326, 327)

Sahipsiz Saltanat romanında **Yıldırım Bayezid**⁹⁵, görev alır.

⁹⁵ Yıldırım Beyazıt. (1360- Akşehir 1403) Dördüncü Osmanlı Padişahı. (1389-1402) Sultan I. Murat'ın büyük oğlu. Türkler'in Rumeli'ye kesin olarak yerleşmesini sağlayan Kosova Meydan Muharebesi'nin kazanılmasında büyük rol oynadı (1389). Babası şehid edilince padişah ilan

Anlatıcı **Yıldırım Bayezid'in**, Ankara Savaşı'ndaki durumunu şöyle özetler: Yıldırım Bayezid, Ankara Savaşı'nda yenilince, Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bunalımlı dönem karşımıza çıkar. Sultan Murad oğlu Bayezid, Kosovâ Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra babasının kallesçe, bir Sırp tarafından şehit edilmesi üzerine hemen orada, savaş alanında cülus etmişti. (1389) Ama bir süre Rumeli işleriyle meşgul olduğu için cülus merasimi gecikmiş, ancak bir yıl sonra imparatorluğun Payitahtı Edirne'de resmî merasim yapılabildiği.

Bir müddet zaferden zafere koşar. Bizans'ı bir sancak beyliği gibi kullanır. Dilediğini azlettirir. Birçok beyliklerden haraç alır. Sırbistan'ı Osmanlı tabiiyetine sokar. Bulgaristan, Bosna, Saruhan, Aydın, Germiyan ve Menteşe Beyliklerine, son verdi. Alaşehir Yıldırımın önünde dize gelir. Hamid Beyliği, Teke Beyliği son buldu- Almanya'ya kadar dayanan akın hareketlerine girer. Macaristan içlerinde büyük zaferler kazanır. En büyük ve muazzam zaferini Niğbolu'da elde eder. (1396) «Sultan-ı Rûm» unvanını alır. Tam dört kere İstanbul'u muhasara etmiş olmasına rağmen her seferinde bir aksilik çıktığı için bir türlü fetih nasip olmaz. (Sahipsiz Saltanat, s.29)

Yıldırım Bayezid Niğbolu zaferinden sonra gurura kapılarak düşmanlarını küçük görmeye başlamış Timur'la olan mektuplarında çok ağır ifadeler kullanmıştır. Bu ağır ifadeler sebebi ile ikisi de birbirine doğru yürümüştür. Yıldırım Bayezid'in sağladığı birlik beklenilmeyen parçalanmalara neden olur. Aydın, Saruhan, Menteşe beyleri devletlerinin geri verilmesi için Timur'a başvururlar. Bunu bahane eden Timur orduları ile Sivas'a kadar gelerek her tarafı yakıp yıkar. (Sahipsiz Saltanat, s.30, 31, 40)

edildi 1389). Anadolu'da çıkan bazı karışıklıkları gidermek için Sırplarla anlaşılan Padişah Beyazıt, Sırp Prensesi Olivera (Despina) evlendi. Anadolu'da sükuneti temin eden Yıldırım Beyazıt, Macaristan seferine çıktı. Niğbolu fethedildi (1395). Avrupa, Beyazıt'ın süratli ilerleyişini durdurmak için çareler aradı. Beyazıt, Haçlı ordusunu mağlup etti (1396). Karamanoğlu topraklarını Osmanlı Devleti'ne bağladı. Bazı ihtilaflar yüzünden devrin diğer önemli hükümdarı Timur'u karşısına alan Yıldırım Beyazıt, Ankara yakınlarındaki Çubuk Ovası'nda Timur'un ordusuna mağlup oldu. Beyazıt, Mart 1403'te Akşehir'de öldü. Mükrimin Halil Yinanç, 'Yıldırım Bayezid', <mad.>, *MEBİA*, C.II. s.369-392; *Meydan Larousse*, C.II, s.37-38

Yıldırım Bayezid, Timur'un saldırıya geçmesi üzerine; İstanbul kuşatmasını bırakıp tekrar Doğu Anadolu'ya gelir. Sivas'ı, Erzincan ve Kemah'ı geri alarak Anadolu Birliğini yeniden sağlar. Bunun üzerine Timur saldırılarını yoğunlaştırarak ortalığı kasıp kavurmaya devam eder. Yıldırım Bayezid'in barış çağrılarına olumsuz cevaplar verir.

1402 yılının temmuz ayının sıcak bir cuma gününde Yıldırım Bayezid'in ordularıyla, Timur'un orduları Ankara'nın Çubukova mevkiinde karşı karşıya gelirler. Timur ordusunun kilit noktalarına akrabalarını yerleştirir. Yıldırım Bayezid da farklı bir yerleştirme taktiği uygular. Savaş başlayınca Yıldırım Bayezid'in orduları üstün gelmeye başladıkları bir anda, Kara Tatarların ihanetine uğrayan Osmanlı ordusu arkadan vurulur. Bu durum Yıldırım Bayezid'in askerlerinin moralini bozar. Savaşın ilerleyen saatlerinde; Osmanlı Devleti'nin içinde yıllarca himaye görmüş olan azınlıklar da Timur'un safına geçince, Osmanlı Ordusu bozguna uğrar. Sekiz saat süren Ankara savaşını Timur kazanır.(s. 44)

Manuel⁹⁶, Bizans İmparatorudur. Manuel (1348-1425), İmparator İonnes'in ikinci oğludur. Aydın, kültürlü, ihtiraslı bir insan olmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti alanı içinde kalan İstanbul ile Mora despotluğundan ibaret imparatorluğunu kalkındırmayı başaramadı. Bilahare tahtını oğluna terk ederek manastıra çekildi.

Yıldırım Bayezid'in, Timur karşısında aldığı yenilgiyi fırsat bilerek, Anadolu'yu bölmeye çalışmak için harekete geçer. İmparator Manuel, Osmanlı'nın yenilgisini sevinçle karşılar. Bizans neşeden sarsılır. İmparatorun sevinci herkese yayılmış, şehir zevkten sarhoş olur. Her taraf bayraklarla donatılmış bulunur. Hipodromda çeşitli yarışlar düzenlenir. Elbette bu coşkun neşenin sebebi vardı. Bu sebep ise Osmanlı. Devletin kaderiyle alâkalı bulunuyordu. Şehzadeler arasında sürüp giden taht kavgaları nihayet ilk kurbanım,

⁹⁶ Manuel, Bizans İmparatorudur. Manuel (1348-1425), İmparator İonnes'in ikinci oğludur. Aydın, kültürlü, ihtiraslı bir insan olmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti alanı içinde kalan İstanbul ile Mora despotluğundan ibaret imparatorluğunu kalkındırmayı başaramadı. Bilahare tahtını oğluna terk ederek manastıra çekildi. 'Manuel,' <mad.>, *Meydan Larousse*, C.XIII, s.135

vermiş, çetin bir savaştan sonra Musa Çelebi, kardeşi İsa Çelebiyi ortadan kaldırır. İmparator için taht kavgası ne kadar şiddetlenir ve araya kan karışırsa, kadar iyidir. Şehzadeler birbirlerini öldürmeli, karışıklık bütün Anadolu'ya yayılmalı, Osmanlı Devleti Bizans'ın ağzına uygun lokmalar haline gelir. Bizans yalanır. Av bulmuş sırtlan gibi salyalarını Marmara'nın berrak sularına karıştırarak Osmanlı Devletinin hepten çökeceği günü dört gözle bekler. İmparator Manuel şehzadelere birer mektup göndererek Mustafa Bey'i elinde bulundurduğunu, fakat şimdilik onun şerrinden korkmamalarını, Bizans'a ilişmedikleri takdirde şehzadeyi bırakmayı düşünmediğini bildirir.(s.85)

Çelebi Mehmed⁹⁷, Yıldırım'ın oğludur.

Mehmed Çelebi (Bursa 1380?-Edirne 1421), Yıldırım Bayezid'in dördüncü oğludur. Kardeşleri Musa Çelebi, Süleyman Çelebi'yi tasfiye ederek Osmanlı'nın tek hükümdarı olarak Edirne'de tahta çıktı ve Fetret Devri'ne son verdi.

Ankara savaşıdan sonra Amasya'da Timur'a bağlı bir beylik kurmuştur. Uzun bir mücadeleden sonra saltanatta tek kalır ve 1421'e kadar Anadolu Beyliklerini kendine bağlayarak ağırbaşlı, sakin soğukkanlı ve yumuşak huylu bir tip olan Mehmed Çelebi, siyasi yönden oldukça kabiliyetlidir. (s. 224)

Mehmet Çelebi Bizans İmparatorluğuyla görüşmelerini sürdürür. Ama havuz başında Mustafa Bey'in dinlediği fikirlerden kıl kadar taviz vermedi. Bizans kendisini korumasını Mehmet Bey'den istiyorduyorsa emrine kuvvet vermeliydi. İmparator Manuel ne kadar uğraştıysa Osmanlı İmparatorluğunun bir tarafını alamaz. Hattâ ilerde İstanbul'a saldırmayacağı teminatını bile Mehmet Çelebimden almak ister ama başarılı olamaz. Son olarak belki bir kurnazlığı olur, Mehmet Çelebi'yi kandırır diye Laskaridis'i yanına gönderir. Laskaridis eli boş döner. (s.219, 220)

⁹⁷ Mehmed Çelebi (Bursa 1380?-Edirne 1421), Yıldırım Bayezid'in dördüncü oğludur. Kardeşleri Musa Çelebi, Süleyman Çelebi'yi tasfiye ederek Osmanlı'nın tek hükümdarı olarak Edirne'de tahta çıktı ve Fetret Devri'ne son verdi. 'Çelebi Mehmet', <mad.>, *Türk Ansiklopedisi*, C.6, s.258

Mehmet Çelebi, dağılan imparatorluğu tekrar bütünleştirmek için var gücüyle mücadeleye devam eder. İlk önce, Bizanslıların oyunlarını ve hilelerini boşa çıkarır. Daha sonra kardeşi Musa'nın ayaklanmalarını bastırır. Kısa zamanda büyük işler başaran Çelebi Mehmet, Osmanlı Birliğini sağlayarak Fetret Dönemini sona erdirir. (s. 224)

Şehzade Mustafa⁹⁸, kayıp şehzade olarak romanda işlenir. Yapı itibariyle zayıf ve uzun boylu olan Mustafa Bey çok hareketli ve cesurdur. Burnu kartal gagası gibi eğik olduğundan haşmetli bir görünüşü vardır. Dağılan Osmanlı İmparatorluğunun yeniden toparlanması için birlik ve beraberliğin önemine inanan Mustafa Bey, saltanat davası gütmez. Osmanlı imparatorluğunun Yıldırım Beyazıd'ın oğludur. Ankara savaşında Yıldırım yenik düşünce Timur, Musa Çelebi ve Mustafa Çelebi'yi de beraberinde götürür. Mustafa Bey, Bizans'a giderek, bir süre orada kalır. (Sahipsiz Saltanat, s. 7- 45)

Süleyman Çelebi⁹⁹, Yıldırım Beyazıd'ın oğludur. Ankara savaşından sonra Edirne'ye gelmiş ve padişahlığını ilan etmiştir. Saltanatta şeriksiz kalabilmek için kardeşleri ile çetin bir mücadeleye girişmiş ve onlara karşı Bizans'la işbirliği yapmıştır. Bizans'ın yardımını temin edebilmek için kan dökülerek alınan kaleleri Bizans'a geri verir.(s. 119)

Yıldırım'ın büyük kumandanları kendi emrine girdikleri halde onları iyi idare edemediği için sevgilerini kaybeder. Kazandığı birçok zaferden sonra Edirne'de zevk ve safa içinde yaşamaya başlar. Daha sonra da Edirne'yi kuşatan Musa Çelebi'yi haber veren kumandanının sakalını kestirip işkence eder. Kumandanların Musa Bey'e mukavemet etmemesi üzerine kale düşünce şehirden kaçarken öldürülür. (s. 199)

⁹⁸ Şehzade Mustafa, kayıp şehzade olarak romanda işlenir. Yıldırım Bayezid'in oğlu, Ankara Savaşı'ndan sonra öldü sanılırken Timur'a esir düştüğü anlaşılmıştır. Timur'un ölümüyle serbest bırakılan Mustafa önce, Karamanoğlu beyliğine, sonra Bizanz İmparatorluğuna sığındıktan belli bir süre sonra öldürülür. Mehmet Akman; *Osmanlı Devletinde Kardeş Katli*, İst., 1997

⁹⁹ Süleyman Çelebi, Emir Süleyman olarak da bilinir. (d.y.1377 – 1411) Fetret Devrinde taht mücadelesi veren Osmanlı şehzadesi; I. Bayezid'in oğludur. Balıkesir, Sivas sancak beyliği yapmıştır. Fetret döneminin başlaması ile birlikte, tahta kavgasına tutuşur. Kardeşi Musa Bey tarafından bozguna uğratılarak idam edilir. Süleyman Çelebi, <mad.>, *Anna Britannica*, C.XX, s.200,201

Timur¹⁰⁰, Moğol hükümdarıdır. Cesur ve maceracı bir kişiliğe sahiptir. Timur İmparatorluğu'nun kurucusu (Keş 1336-Otrar 1045).

Kendinden büyük devlet tanımak istemediği için çeşitli bahanelerle Yıldırım Bayazid'i hilelere baş vurarak yenmiştir. Sivas'ı aldıktan sonra ortalığı yıkıp yakar. Ankara savaşında Yıldırım'ın cesaretini takdir etmiş fakat yine de çok ağır hakaretlerde bulunur.

Yıldırım Bayezid, yıldırım sür'atiyle ordusundan ve yüz otuz bin kişiyi peşine takarak yola çıktı. Timur'un Sivas'a gelerek oradan Tokat yoluyla Anadolu'ya doğru sarkmaya başladığını haber almış bulunuyordu. Süratle Tokat'a ulaşan Bayazid orada kimseyi bulamadı. Timur, Padişahın harekete geçtiğini haber almış ve yolunu kuzeyden güneye doğru aksi istikamette değiştirir. Sivas'tan hareketinin on ikinci günü Ankara'ya ulaşır. Kale kumandanı Firuz Paşazade Yakup Beyden kalenin teslimini istedi. Yakup Bey kabul etmeyince de kuşattı. Ama Yıldırım'ın öncüleri birazdan kale civarında görünmeye başlayınca muhasarayı kaldırarak Çubuk Ovasındaki çayın berisine çekilir.

Timur, Beyazıt'ın geleceğinden haberdar olur ama bu kadar erken beklemez. Timur, Bayazıt'ın ordusunu ummadığı bir anda karşısında bulunca korkmaya başlar. Timur, Osmanlıların bir baskın yapmasından endişe eder. Moğol Ordusunun dağılık halini Yıldırım Bayazıt bir tepenin üstünden uzun uzun seyreder. Bir baskınla bu koca asker yığınının dağıtabileceğine iyice akli yatmakla birlikte, hiç bir zaman teşebbüs etmez.(s. 34)

Timur, başka bir yerde başka bir ideal için kan dökmekle meşguldür. Yıldırım'ın başarılarından haberdar olmuştu. Hiddet ediyordu. Kendisinden büyük

¹⁰⁰ Timur İmparatorluğu'nun kurucusu (Keş 1336-Otrar 1045). Kendisine Türkler Aksak Timur, İranlılar Timurleng, Avrupalılar Temerlane derler. Keş Şehri yakınlarında Hoca İlgar Köyü'nde dünyaya geldi. Barlas Aşireti'ndendir. Cengiz ile aynı soydan olduğu söylenir. Devrinde Asya bölgesinde birçok başarılar imza attı. Tüm Asya'yı egemenliği altına alan Timur İmparatorluğu Osmanlılar'ı da zorlamaya başladı. Batıya doğru seferlerini artıran Timur, Erzincan, Sivas, Malatya gibi önemli şehirleri aldı (1400). Yıldırım iki yıl sonra bu şehirleri geri aldı. Sonunda iki ordu Çubuk Ovası'nda karşılaştı (1402). Timur'un son hedefi Çin olmuştur. Oğlu Pir Muhammet'i veliyet tayin ettikten bir süre sonra öldü. İsmail Aka, *Timurlular*, 1995, İst. s.8-49; Mustafa Kafalı, *MEBİA*, C.XII-I, s.336-345

veya kendisi kadar büyük bir hükümdarın daha yeryüzünde yasamasını hazmedemiyordu. Bahane aramaya başlamıştı. O da kazandığı zaferlerden mağrur, uçurduğu Bey, Paşa, Sultan, İmparator kellelerinden mesrur, elinden kaçıp Bayezid'a sığınan Irak Hükümdarı Sultan Ahmed Cezayir ile, Azerbeycan Hükümdarı KaraKoyunlu Kara Yusuf'u Osmanlı İmparatorluğu topraklarının dışına atılmasını veya idam edilmesini isteyen bir mektubu Bayazid'a gönderir. Timur mektubunda hâkim bir tavır takınır. Bir padişaha değil de, sanki himayesi altındaki bir beye hitap eder. (s.39)

Timur, Ankara Savaşı'nı kazanarak, Yıldırım Bayazid'i esir alır. Bununla da yetinmeyen Timur, Osmanlı ülkesini Anadolu'da bulunan beylere bölüştürdükten sonra kardeş kavgalarını da destekler..(s.44, 45)

Musa Çelebi¹⁰¹, Yıldırım Bayezid'in oğludur. Ankara savaşından sonra bir müddet Mehmet Çelebi'ye bağlanır. Onun adına Kümelide Süleyman Çelebi ile çarpışır. Onu yener ve sultanlığını ilân eder. Mehmed Çelebi ile yapılan savaşta yenilir ve kaçarken bir bataklığa düşüp boğulur. Hicrî Safer ayının on birinci günü Hicrî takvimler 813 yılını gösterirken (15 Haziran 1410) Süleyman ve Musa Beylere ait kuvvetler Kosmidion (Eyüp) civarında karşı karşıya geldiler. Hava yine bulutlu idi. Sema, iki kardeşin dost-ça değil de düşmanca karşı karşıya gelmesine ağlamaya hazırlanıyordu. Bizans ise kardeş kavgalarının daha da körüklenmesi için yeni oyunlar sahnelemeye çalışıyordu.

Savaş kanlı cereyan eder. İki taraf da canla, başka dövüştüler. Savaşın ortalarına doğru surlardan fırlayarak Musa Bey kuvvetlerine saldıran taze Bizans kuvvetleri kısa zamanda savaşı Musa Bey'in aleyhine çevirdiler. Yenileceğini anlayan Musa Bey askerine «Ricât» enirini verdi. Zaman zaman vuruşmak suretiyle Edirne'ye kadar geriledi. Süleyman Bey kardeşini amansızca takip etti. Belini bir daha doğrultamayacak şekilde kırmak için elinden geldiğini ardına bırakmaz.

¹⁰¹ Musa Çelebi, Yıldırım'ın oğludur. Ankara Savaşı'ndan sonra bir müddet Mehmed Çelebi'ye tabi olur. Onun adına Rumeli'de Süleyman Çelebi ile çarpışır. Onu yener ve sultanlığını ilân eder. Mehmed Çelebi ile yapılan savaşta yenilir ve kaçarken bir bataklığa düşüp ölür. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, cI, s.320

Musa Bey Edirne önlerinde sıkıştı. Bir meydan savaşı daha verdi. Ne var ki talih yüzünü çevirmişti. Yine mağlûp oldu. Hırsından delirecek gibiydi. Atını ön saflara sürmek için birkaç kere direndi. Ama Mustafa Bey engel olur. (s. 171)

Anlatıcı Musa Çelebi'nin mücadelesine değinir: "Musa Çelebi Edirne'yi aldıktan sonra kardeşi Mehmet Çelebiye vaktiyle verdiği sözü bir anda unutmuş, hutbeyi kendi adına okutarak, sikkeyi yine kendi adına bastırmıştı.

Musa Bey belki iyiydi hoştu ama, çok haşin bir mizaca sahipti. En küçük kusurları bile şiddetle cezalandırır, bir hatayı affetmeyi aklından geçirmezdi. Bu haşin yaradılıştır ki Çelebi Mehmet'e padişahlık yollarını açıyordu.

Musa Çelebi Edirne'de cülus eder etmez ilk iş olarak yüksek kademelerde köklü bir ıslahata girişir. Buna daha ziyade adam harcama demek doğru olacaktır. Zira yüksek mevkilere getirdiği kişilerde liyakat, kabiliyet, kültür gibi meziyetler aramıyor, sadece sadakate bakıyordu. Bu yüzden yıllarca Osmanlı imparatorluğuna hizmet etmiş beyleri küstürmüştü. Musa Bey'den üçer beşer yüz çevirmeye başlamışlardı.”(s.200)

Bu Atlı Geçide Gider, Geçitteki Ülke, Darağacı romanlarında görev alan **Sultan Yıldırım Bayezid**,¹⁰² çocukluğundan itibaren tanıtılır. Yıldırım Bayezid'in, yaşından büyük lâflar etmesi, zeki davranışları ile çevresindekilerinin hayranlığını kazanır. Yıldırım Bayezid ile at bakıcısı İne Bey yakından ilgilenir. İne Bey, Yıldırım Bayezid'in yetişmesinde büyük emekler harcar. Ata binmeye meraklı olan Yıldırım Bayezid, İne Bey'in gözetiminde ata biner, at bakımı yapmaya kalkar. İne Bey, bir şehzadenin yapması gerekenleri yaşayarak Yıldırım Bayezid'e anlatır. Yıldırım Bayezid, İne Bey'e zaman zaman tepkilerde bulunsa da İne Bey bu hareketlere aldırış etmez. İne Bey ile Yıldırım Bayezid arasında cereyan eden şu olay bu konuyu destekler niteliktedir: "...Bayezid Bey'in boşta duran eli kararsız yağız atın gerdanına vardı yine; kendi sırtını, anasının sandığı bir el kaşır gibi oldu bir daha, kendi eli atının gerdanında gezinde, at teri kokusunda bir dünya genzinde buharlaştı. 'Bu tayı sevdim' dedi usulca. İne Bey: 'Az kalsın' düşecektin, diyordu dudakları; 'At çatlayacaktı' dedi. 'Sevdiğini çok zorluyorsun Bayezid Bey' diye ekledi.

¹⁰² M. Halil, Yinanç, **a.g.e.**, s. 369,392

‘Ya sevmediğimi mi zorlayayım? İnsanın kahrını sevdiği çeker, babamdan korktuğum için benim peşimde değilsin herhal? Han babamdan korktuğun için mi kahrımı çekmektesin yoksa? Bilelim.’ Bayezid Bey’in yüzü, bir hafifçe şehla kartalimsı gözleri, sağ yanağını bir avuç su içiminde ferahlatan çukur çizgisi, hepsi bir arada o denli bir çocukçılığı alıp bürünmüşlerdi ki İne Bey bu pürüzsüz içtenliğin her yanını sardığını fark etti: ‘Ver atını dolaştırayım’ dedi.; ‘Sen de şu gölgede biraz dinlen. Yorulduğunun farkında değilsin; ha bu tay ha sen ..’ ‘Sen Beysin’ dedi; Bayezid Bey; ‘Atının terini almak sana düşmez.’

Hafif şehla bakan gözü çocuk kurnazlığını saklıyamıyordu. Yüzüne istediği kadar Beyini düşünen bir han edası vermek istese de o bir gözü yarı şehla olan çocuk kurnazlığında saklanmağa çalışıyordu, beceremiyordu. O havadayken sözünün sonunu getirdi: ‘Sen atını bana bırak; benimkine bin.. Bursa’ya varıncaya kadar teri soğur. Bursa’ya varmadan ben ulaşırım.’ İne Bey: ‘Benim atım sakardır’ diyerek Bayezid Bey’i dinlemek istemedi. ‘Ola ki bir densizliği tutar korkarım. Seni bu ata emanet edemem Bayezid Bey.’

Gözleri kurnazlığını hiç saklayamadı Bayezid Bey’in; daha iyi dedi sesi koşarak, kuzu gibi atlara binmek er kişinin kârı mıdır? İne Bey’in çırağı isem sakar atlara binmeliyim. Murat Han’ın oğluysam on kere sakar atlara binmeliyim. Ben Bayezid Beysem, hani Bayezid Bey olacaksam eğer, on kere bin sakar atlar gerektir bana. Dedemiz Osman Beydir, kuzularla oynaşmamıştır. Oynaşmış mıdır?’

İne Bey’e atını bırakıp gitmek düşüyordu. Bayezid’in inadını bilirdi, bilirdi ama henüz çocuk zorlamasındaki bu inada da alışmıştı, hoşuna bile gidiyordu. Zaman zaman Bayezid Bey’in inadını kamçılamaktan hoşlandığı da olurdu. Yine öyle yaptı: ‘Atını burada gezdireceğim; burada, senin yanında. Sakar atlara bindiğin yeter artık.’

Bayezid Bey aldırış etmez göründü; ne İne Bey’e bir şey demiş ne İne Bey’den bir lâf duymuştu. Öylece doğruldu, az biraz surat astı, dönüş ve yürüyüşü de asık suratına uygun gidip İne Bey’in önünde durdu; yüzüne bakmadan yedeğindeki atın dizginini çekip aldı, atladı atın sırtına oturdu, eyerde bir tartıp kendini

yerleştirdi, özengiledi: ‘Ben şu gümlemeye çıkacağım’ dedi; ‘Sana da ardım sıra gelesin demem!’ İne Bey de mıhlandı olduğu yerde.” (Bu Atlı Geçide Gider, s.42, 43, 44)

Sultan Murad, Oğlu Yakub ile Yıldırım Bayezid arasında gizliden gizliye bir kıskançlık olduğunu hisseder ancak dışa vurmaz. Sultan Murad’ın, Yıldırım Bayezid’in adı gibi süratli ve gözü pek olmasını içten takdir eder: ”Murad Beğ’in nasır bağlamasını çok istediği öyleyken nasır bağlamak şöyle dursun inadına çözüm çözölüp her yıl biraz daha pekleşmiş yüreği kuşça çırpınıverdi: “Bayezid’a karşı bir gizli kinlenmesi mi vardı yoksa Yakub’un?” Olmasını hiç istemiyordu. Fakat olabileceğini de biliyordu. Üzerinde durmamağa gayret ederek hatta o huyunu da kınadığını sesinin belli etmesini isteye isteye: ‘Yıldırım!’ dedi. ‘Doğrusun. Vurdu mu acıması yoktur, yıldırım gibi düşüyor, nereyi yakacaksa orayı yakıyor, ne bir adım bu yanı ne bir karış öte yanı, düşmek istediği yeri. Gel gör ki beğlik tek başına yıldırım gibi düşmek değildir. Yıldırımların ne yüreği vardır ne gönlü; yüreği ve gönlü olmayan nesne de yakmasını bilir ancak..” (Bu Atlı Geçide Gider, s.289, 290)

Yıldırım Bayezid kazandığı zaferlerden zaman zaman sevinç duymaz. Çünkü kardeşi Yakub’un bir hiç uğruna öldürölüğünü unutamaz: . "İçinde bir Bayezid unutsa bin Bayezid ayağa kalkıyor; bin Bayezid sussa bir Bayezid’in konuşması yetiyordu. Savaşlara sürdüğu at sürçsün istiyordu, en öndeyken; sürçmüyordu. Savaşlara çektiği kılıç kopsun istiyordu, en öndeyken; kopmuyordu. Topuzu ikiye bölünmüyor, baltası sapından çıkmıyor, cıdası kırılmıyordu. En olmadık yerlere Yıldırım Bayezid Bey’den yavaşa kalıyordu ama en olmadık yerlerde de Bayezid Bey ölümü yüz geri edip zafere el atıyordu. Anadolu’da bu; Bizans’ta bu, Urumeli’nde bu; bu, bu bu hep bu her yerde bu. Zafer ama Yakubsu! Zafer ama yalnız, tuzaklı, kahpe çadırında boğdurulan Yakub’un kalleşliği hazmedememiş, kalleşliği soyuna yedirememiş, kalleşliği tükürür gibi gülümseyen yüzündeki utançla. ‘Neyleyeyim; bu zafer bana haram; Yakubu unutturacak bir zafer gerek bana Tanrım!’” (Geçitteki Ülke, s.314)

Yıldırım Bayezid yaşlandıkça eski canlılığını ve gücünü kayıbeder. Ancak yılların verdiği tecrübeleri düşmana karşı koymayı ihmal etmez: “Yaşlandıkça

şehlâlığı ayrı bir yorgunlukla artan Yıldırım Bayezıt Han'ın değişik bakışlı gözlerinden güvenli bir ışık gelip geçti. Güvenli, saklı gizli uydurmacılığı olmayan bir sesle: ‘ Her zaman inandık Ali Paşa’ dedi; ‘ Dün de bu gün de yarın da. Gelgelelim bir benim inanmam yetmez. Ne ise.. Tanrı yüzümüzü ak ede deyip konuşmamıza girelim. Burada kalacağız. Niğbolu’ya bir günlük yoldayız. Asıl yoldan bilerek saptık. Önümüz sarp dağlıktır. Buna rağmen yarın değilse ertesi gün Haçlı sürüsü kokumuzu alır, daha fazla saklanamayız. O halde en geç üç gün sonra savaş kaçınılmaz olacaktır. Yerin durumunu biliyoruz. Göstermelik savaş yapacak birlikleri biliyoruz. Savaş düzenimiz hilâl biçimidir; bildiğimiz, alıştığımız atalarımızdan bize kalan hem de şaşmayan düzen. Göstermelik savaş birliği öğleden önce bozulmayacaktır; öğleye kadar Haçlıları yoracak, hele Frenkleri kendi üstüne çekecek, çeke çeke gerileyecektir. Frenkler kendilerini yiğit sanır, göstermelik savaş birliklerimiz Frenkleri sanabildikleri yiğitliklerine doyurmalı, yiğitliklerinde sarhoşlatmalıdır ki hilâlin ortasında bekleyen bize o sarhoşluklarında çatabilirler.” (Geçitteki Ülke, s. 320, 321)

Timur, Yıldırım Bayezid’i ortadan kaldırmak için bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra Anadolu üzerine yürüyerek Sivas’ı yakıp yıkar. Bu sırada Yıldırım Bayezid, Tokat civarında ordusu ile birlikte konaklar. Durumu öğrenen Timur, Yıldırım Bayezid’e bir mektup yazarak teslim olmasını ister. Yıldırım Bayezid, Timur’un mektubuna sert bir cevap verir. Bunun üzerine iki ordu Ankara’da karşılaşır. Timur’un, yaptığı hilelerle Bayezid ve ordusu yenilir.(Darağacı, s.126, 127)

Doğan Bey¹⁰³, Bu Atlı Geçide Gider, Geçitteki Ülke romanlarında Yıldırım Bayezid Bey’in başarılı komutanlarından. Doğan Bey’i, Niğbolu Savaşı’nda gösterdiği kahramanlıklarla tanırız. Anadolu erenlerinden Somuncu Baba, Doğan’ı ilk gördüğü zamanki izlenimlerini şöyle dile getirir: “Somuncu Baba’nın yüzü Doğan’a doğru dönerken kısık gözleri, yaşlılıktan gençliğe uçan bir tebessümle açıldı. İnik kaşları sis oynamasında kalkıp yaylandı. Doğan, açıkça belli bir

¹⁰³ Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş çağında Niğbolu Meydan Savaşı’na adı karışan bir kahraman. Doğan Bey’in hayatı üzerine fazla bir bilgimiz yoktur. Doğan Bey, <mad.>,*Türkler Ansiklopedisi*, C.XIII, s.454

kıpırdanıŖta dizlerinin üstüne doğru kalktı; yüzü irice bir çocuğun kara yağız soyluluğunda umutlanmıŖtı. Doğan'da far edilir. Somuncu Baba, daha önceleri Doğan adını duyduğunu hatırlar. Somuncu Baba birden bu gözleri, bu yüzü, bu umutlanan diz üstü kalkmağa yelteniŖi; gülüşüyle de belli eder. Ama: 'Kimini alırsak yazık ederiz yanımıza oğul Mustafa' dedi. 'Kimini de salarsak yazık ederiz. Doğan oğlumuzu alırsak yazık edeceklerimizdenir. O, at sırtına yakıŖır, eli kılıç ister, sesi buyurmak için çıkar çıkarsa...'”(Bu Atlı Geçide Gider, s.17)

Doğan, bıyıkları yeni terlemiş, eni boyu, baharda fışkırmış filiz gibi bir delikanlı olmuŖtur. Hastalanan Alanur adlı bir kızı sayrular evine getirirken ona aşık olur. Bir gün tesadüfen karŖılaŖtıęı Bayezid Bey'in dilinin arkasına sülük yapıŖtıęı için huysuzlanan atını iyileŖtirir. Bayezid Bey, atlardan iyi anladığı için Doğan'ı yanına almak ister. Çıkartılan bir buyrukla Doğan Bursa'ya gider. Doğan, Alanur'a olan sevdasını, bu sebeple gitmek istemediğini söyleyemez, giderken Alanur'a haber de veremez... Doğan Bayezid Bey'in en yakın arkadaŖı olur. Murat Bey, Beylik unvanı verir. Kosova SavaŖından sonra Niğbolu Beyi yapılır. Babasının ölümünden sonra Yakup Bey'i çağırma görevi kendisine verildiği için çok üzölür. (Bu Atlı Geçide Gider, s.214, 329)

Bayezid'in kale komutanı olan Doğan Bey, sabaha kadar nöbetçilerin yanında oturarak etrafı kontrol eder. Günlerin verdiği yorgunluk ile yarı uyanık yarı uykulu Ŗekilde özlem duyduğu anne ve babasını ve çocukluğunu düşünür. İçine bulunduğu zor Ŗartlarda yılmadan mücadele ederek azimli olduğunu ispat eder:

“Doğan Bey hatırlanması mümkün olmayan bir zamanın içine girmiŖti, hatırlanması mümkün olmayan bir zamanı geriye çeviriyordu. Bir çocuk Doğan Beğe benzer, Doğan Beğ'in eli kadar ancak ufacık. Baba yüzüne benzer bir çizgiden ana yüzünü anıŖtıran bir başka çizgiye gide gele, seğirte çapa yoruluyordu. Oturuyordu olduğu yerde. Uyukluyordu. Boynu eğiliyordu. BaŖı öne düşüyordu. BaŖı önüne düşerken sıçırıyordu. Doğan Bey de sıçradı UyumuŖtu içi geçmiŖti. Kaç gecedir uykusuz olduğunu düşündü. Çıkaramadı. Hep böyle kaçamak dalmıŖtı. En koyusunda bile kuŖ uykusundaydı. Düşünmek istedi, düşünemedi. Yıllar var ki ne anası ne babası aklına gelmiŖti. Gelse de yüzlerini zor çıkaracağı bir hüznölü özlem

olarak gelir, bir hüznü özlüm olarak giderdi. Biraz önceki iç geçişinde neden anasının babasının yüzüne koşmuştu durmadan? Bir an, burcun çıkıntısında, çevresi sonsuz denizlerle çevrili bir yalnızlıkta bunalır gibi olduğunu hatırladı.” (Geçitteki Ülke, s. 306,307)

Bu Atlı Geçide Gider, Geçitteki Ülke, Darağacı romanlarında **Şeyh Bedreddin**¹⁰⁴, Osmanlı Devleti’ni karşı isyan eden bir ulema olarak tanıtılır.

Karamanoğlu, Şeyh Bedreddin’i Konya’ya davet eder. Manevî gücüne inandığı Şeyh Bedreddin’den Osmanlı tehlikesini ortadan kaldırmak için yardımcı olmasını ister. Karamanoğlu, bununla da yetinmeyerek; Osmanlı Devletini yıkmak isteyen Germiyan, Menteşe ve Aydınli beylerini de Konya’ya çağırır. Şeyh Bedreddin, Karamanoğlu’nun, nezaketsiz tutum ve davranışlarından rahatsız olur: “... Şeyh Bedreddin ters yüz döndüğünü sandı. Karamanoğlu’nun şarap eziği sesi, şimdiyece el üstünde tuttuğu Bedreddin’i hiçe sayıyordu. Hiçe saymasa bile Bedreddin’e batmıştı. Bu altın sarıları, bu ibrişim sarmalar gizli bir yem gibi sırtmıştı birden. Sanki huysuz bir yaban eşeğiymiş Bedreddin de, yüke alıştırılmak için görülmemiş yemler serpiliyordu her adımına, adım adım adım adım, yemi yalaya yuta fişki kokan bir ahıra mı sokulacaktı? Karamanoğlu’nun şarap eziği sesi, kulaklarını yanıltmamış ise fişki kokan ahır haber veriyordu. Karamanoğlu’nun dar badem gözleri, yassı Türkmen yüzü, çakal inadı çenesi henüz sesi gibi açık değildi ama ? ‘Yine de toy yüz’ düşündü sinirlenerek.

....Altın kadehini bir dikişte ağzına boşalttı; çakal inadı çenesinden sızan artığı sildi. Şeyh Bedreddin’e bakmıyordu. Şeyh Bedreddin’in ısıtma yükü gözlerini açtı açtı kendisini süzdüğünü fark etmiyordu. Aklındaki hesabın ötesini umursamadığı belliydi: ‘Şundan ki, diye bitirdi sözünü; ‘Önüne şundan döker, bunca yemi ki senin ünün gürültüdür. Timur’a da kapılanmak istemişsin., doğru mu?

¹⁰⁴ Şeyh Bedreddin, Osmanlı mutasavvıfıdır. (d. 1358-56 Simav, ö. 1420 Serez). Büyük bir halk ayaklanması çıkarmıştır. Çelebi Mehmet, Şeyh Bedreddin’i yakalamak için takibe başlar. Şeyh Bedreddin I. Mehmet’in Rumeli’ye geçtiğini haber alınca, Deliorman’a saklandı. Orada ele geçirilerek Serez’e gönderildi. Ulemadan oluşan bir mahkemede yargılandı ve idam edildi. ‘Şeyh Bedreddin,’ <mad.> *Anna Britannica*, C.III, s.592

Şeyh Bedreddin'in yüzüne bakarak sormuştu bu sefer. Şeyh Bedreddin'in lokma boğazında tıkanı. El üstünde uçuruluşunun kanadı kırılmıştı, böyle giderse düşeceği yüzdeyüz idi. Düşmeden önce kalkıp gitmeliydi.” (Geçitteki Ülke, s.140, 141)

Şeyh Bedreddin'in arkadaşlarından, Torlak Kemal, Börklüce Mustafa, Şeyh Bedreddin'i, kullanarak, Anadolu'da Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmalar çıkarır:“...Bedreddin kitaptır kardaşım. Hiç kimse okumamıştır, biz de okumadık ne yazar ne de bilmeyiz. Ancak onun ağzından konuştuk onun kitabının yaydık. Şöyle diyor, şöyle istiyor dedik. Adamın ünü tünü adı şanı vardı, bizim yaydıklarımıza adı şanı inandırdı halkı. Bedreddin'in kitabını versek ellerine, bu herifler oduna bakan eşşekler gibi bakarlar, Bedreddin'in kendisini, biz bir lâf etmeden çıkarsak bu yığının karşısına, bu ısıtmalı sıska mı bre bizi çekecek, geç babam geç der, taşlarlar, dudak kıvrırlar, kengele, alırlar. Bedreddin anlaşılmaz bir sır olarak kalmalı, başta olmalı fakat orada kalmalı put olarak, heykel olarak, kalmalı, onsuz olamayız. Bizim yaydıklarımız onun dediği gibi midir? Yoo.. sen de biliyorsun bunu. Bedreddin'in dediklerinin çekilip uzatılmışıdır bizim halka yaydıklarımız hatta Bedreddin'in demedikleridir, olmaz Bedreddinsiz! Bedreddin kalacak; elif diyecek biz de Bedreddin'in elif deyişi be demektir, cim demektir, dal demektir, diyeceğiz. “ (Darağacı, s.299)

Yıldırım Bayezid'in, Timur karşısında yenilmesi üzerine Anadolu Türk Birliği bozulma tehlikesi geçirir. Şehzadeler kendi aralarında taht kavgalarına tutuşurlar. Taht kavgalarında en fazla direnenlerden birisi de Şehzade Musa Bey'dir. Musa Bey, ağabeyi Çelebi Mehmed ile savaştığında Şeyh Bedreddin'i yanından ayırmaz. Şeyh Bedreddin, Şehzade Musa Bey'e, fikirleriyle yol gösterir: “... Bu daha çok Şeyh Bedreddin'in işine geliyordu. Çünkü baş köşeye oturan o idi. Musa Çelebi'nin uyuklamadan dinlediği, her sözün başında fikrini sorduğu... ‘Şeyhimize soralım, onun dediği doğrudur’ sözıyla nice ünlü bilginlerin sözünü ağzında koduğu en önemli kişi birincinin birincisi olmuştu. Kapı arkalarında, bilmedin beşinci, altıncı hadi hadi dördüncü minderlerde otururken, birinci ikinci , üçüncü minderlerde oturanların kasılmalarına alttan ala ala konuşmanın iç ezikliğinde kahrolurken, uçup

hepsinin tepesinden baş mindere kurulmak hangi kula nasip olur bur niğmet idi?”
(Darağacı, s. 349)

Yakalanarak Çelebi Mehmed'in yanına getirilen Şeyh Bedreddin oldukça tedirgindir. Çelebi Mehmed, Şeyh Bedreddin'in alimliğinden dolayı; yargılanmadan uygun bir yerde ikâmete mecbur edilmesini ister. Fakat diğer beyler ve âlimler yargılanmasından yanadırlar. Şeyh Bedreddin de suçlu olduğunu, yargılanması gerektiğini söyler. Yargılanması sonunda idam cezasına çarptırılarak hükmü infaz edilir:

“...Gelgelelim beğler, paşalar tersineydi. ‘Durmaz bu Şeyh!’ diyorlardı. ‘Dünya saltanatı hevesine kapılmıştır, gösterişe hastalanmıştır, sana değilse yarın oğluna dert olur; devletin bir artık gününü bekler, ayaklanır, baş ağrısı çıkarır’ diyorlardı; ‘Gittiği yeni yerleri de fesat tohumlarında tohumlar, ölmeli ki kurtla!’ Belki haklıydılar belki haksız, bilinmezdi. Bir ilim adamının Çelebi Mehmed Beğliği zamanında öldürülmüş olmasından utanacaktı, sonunda utanacaktı; ‘Mezarımda da utanırım ben!’ ‘Bu adam ilim adamı değil! Diyorlardı. ‘Kitapları var, değerli, ben biliyorum, pek değerli olduklarını ben biliyorum.’ ‘Yaşadığı gibi yazmayan yazdığı gibi yaşamayana nasıl ilim adamı denilir Hünkârım? Bir insan ki yazdığıınca davranmaz, yalandır. Yalan ilim olmaz.’

...Yargıci durumunda oturanlar arasında kısa bir fısıldaşma oldu. Kısa fısıldaşmanın sözcülüğünü Molla Haydar Harevî yaptı: ‘Kendi kendini yargıladın, vardığın yargı bizce de doğrudur. Kanın helâl malın haramdır. Bu yargı Hünkâra böylece bildirilecektir. Tanrı hepimizin günahlarını bağışlasın. Gün ağarırken Hünkâr verilen yargının yerine getirilmesini buyurdu.’(Darağacı, s.426- 427- 432)

Darağacı romanında görev alan **Çelebi Mehmet**, Yıldırım Bayezid'in oğludur. Kardeş kavgalarına son vererek Osmanlı birlik ve bütünlüğünü sağlar. Yıldırım Bayezid, Timur'a esir düşünce ülkesinin içinde bulunduğu dağınıklıktan çok etkilenir. Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed'in tahta geçmesini çok ister. Bu istekle oğlu Mehmed'inin çehresini hatırlayarak geçmişe döner: “Çelebi Mehmet'in, delikanlı yüzünü anıyor, dar badem gözlerinin her zaman açık, her zaman ışıklı

bakışlarını düşünüyor, geniş bir alını yaylandıran kaşları ucundan iri bir damla gibi düşen buruna doğru düşünen, durmadan düşünen bir sabır gelip gülümsüyordu beyninde:’ Benim bir türlü ayarını bulamadığım nesne’ diye söyleniyordu kendi kendine, ‘Ya çok bekleyip tadını kaçırdığım ya tez davranıp doyumuna erişemediğim.. sabır; Çelebi Mehmedim de bir hoş güzel görünürdü.” (Darağacı s.161)

Yıldırım Bayezid’in yıllarca hizmetinde bulunan İne Bey, Çelebi Mehmed’in toparlayıcı ve bütünleştirici yönünü görünce hayrete düşer. Zayıf ve çelimsiz bir yapıya sahip olan Çelebi Mehmed’in olağan işler yapmasını takdire değer bulur: “(İne Bey), o zamanlar bu hasta yorgun, yıpranmış görünüş nasıl oluyor da Timur gibi birine yakın iken baş kaldırıbiliyor, Beğliğini tanıtıyor? Diye şaşırılmıştı, şimdiki gibi. O günden bugüne değin Mehmed Çelebi’nin üstesinden geldiği olayları düşünmüştü ayrıca, nasıl olup da bu hasta, bu yorgun görünüşlü Çelebi Mehmed için: ‘Babasının yerini alacak!’ diyordu. Bel bağlayanları her gün artıyor, inananlar çoğalıyor, çevresinde toplananların sayısı kabarıyordu. İsa Beğinkiler gibi ip kaçkını çapulcu takımı da değillerdi.. ‘Hoş gelmişsin İne Bey, yakın gel; yorgunsun otur, değilsen sana bıraktık. Ayağının tozuyla bize koştuğuna göre sen bilirsin, hoş musun? Sağlığın ‘Dirhem dirhem, inandırıcı, dinlendirici bir sesi vardı. Ne gevşetiyor ne sıkıp cendereye alıyor ne başıboş bırakıyordu. “(Darağacı, s. 263, 264)

Darağacı romanında canlandırılan **Timur**,¹⁰⁵ aynı zamanda Timur İmparatorluğu’nun hükümdarıdır. Kısa zamanda her tarafa korku saran Timur kendi korku ve kaygılarını yenemez. Çolak olan kolundan çok rahatsız olur. Bu sıkıntı hali uykularını bile kaçırır. Anlatıcı, Timur’un, bu durumunu şöyle işler: “ Semerkant uyuyordu Allah kahretsin! Görmemek için gözlerini yumdu; sanki toz biberler serpilmişti, sanki toz biberden yapılmış bir göz kapağı indi gözlerine! Dördüncü defa yatağına uzandı. Birdenbire yorulmuş, birdenbire çolak kolu bileğinden sancımış total ayağı dizinden aşağı sızlamıştı. Son günlerde sık sık duyduğu sancılardı, sızılardı; eskiden şöyle bir yoklayıp geçerken şimdilerde yoklamaları, eve alışmağa başlayan konukların yerleşmişliğine benzer olmuştu. ‘İsterse temelli yerleşsin!’ deyip

¹⁰⁵ Aka, a.g.e., s.8- 49

sıktı dişlerini: ‘Ben işimi bitirmedim daha. İşimi bitirmeden de beni hiç bir şey durduramaz! Kolumu bileğimden keserim, ayağımı dizimden koparırım yine tamamlarım, yarım bırakmam! (Darağacı, s. 53)

Yıldırım Bayezid’den rahatsız olan bazı Anadolu Beyleri, Timur’a sığınarak, Yıldırım Bayezid’e karşı birleşme teklifini sunarlar. Büyük bir hırs içinde olan Timur, kendisine sığınan bütünü beylere her türlü desteği vereceğini söyleyerek, Yıldırım Bayezid’in haksız olduğunu belirtir: “.....Sizleri tedirgin ettik korkarım’ diye karşıladi. ‘Beyler bilirsiniz vakit geldi mi gecesine gündüzüne bakılmaz. Bir Bey için vaktin gecesi gündüzü olmamalıdır. Nicedir benim saygı değer konuğumsunuz. Sizin örselenmenizi, gönlünüzün incitilmesini istemedik. Gelgelelim dileğinizi de hemen yerine getirmedik. Ne olursa olsun, Bayezid de bir Beydir, yüce bir Beydir. Biz böyle bildik. Size kötü davrandı diye kötülensin istemedik. Tanrı tanığımızdır. Tanrı tanık gösterilince de ince elenip sık dokunulmalıdır. Biz de öyle yaptık. Ve dahi gördük ki haklı olan sizler imişsiniz. Anadolu Beylerinin gerginlikleri gitmişti. Tedirginlikleri bir rahatlamada gevşemişti.” (Darağacı, s. 59)

Timur, Yıldırım Bayezid’i ortadan kaldırmak için bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra Anadolu üzerine yürüyerek Sivas’ı yakıp yıkar. Bu sırada Yıldırım Bayezid ise Tokat civarında ordusu ile birlikte konaklar. Durumu öğrenen Timur, Yıldırım Bayezid’e bir mektup yazarak teslim olmasını ister. Yıldırım Bayezid, Timur’un mektubuna sert bir cevap verir. Bunun üzerine iki ordu Ankara’da karşılaşır. Timur’un, yaptığı hilelerle Bayezid ve ordusu yenilir.(Darağacı, s.167)

Timur, Yıldırım Bayezid’i esir alarak beraberinde götürür. Aylar süren esaret hayatına dayanamayan Yıldırım Bayezid, üzüntüsünden vefat eder. Timur, Yıldırım Bayezid’in, öldüğüne önce inanmak istemez, bir süre sonra ölümünün gerçek olduğunu anlar: “Yazık ! Cihan onun gibisini bir daha yetiştirir mi bilemem. Say ki göğün bir direğidir yıkılan. Böyle mi ölmeliydi?’ İç çekmişti herkes gibi, bir güç yetiştirilmeyene iç çekmişti. Kendine geldi geleli hemen; ayağa kalkarken, (yanındaki emir subayına) : ‘Hekimlere söyle ölümün nedenini bulsunlar.’ Dedi.

‘Sağ olan durup dururken ölmez, Bayezid gibi biri eceliyle ölmez, ölmez eceliyle!’ Ayağa kalkmadan önceki Timur’a ayağa kalktığına konuşan Timur sanki bıçağın sırtıyla ağzı arasındaki fark uzaklığında birbirine benzemez iki ayrı insandı.”(Darağacı, s.235)

Emir Sultan,¹⁰⁶ Geçitteki Ülke romanda canlandırılır.

Seyyid Bereke tarafından Semerkant’tan Anadolu’ya Müslüman Türk’ün birlik ve beraberliğini sağlamak üzere gönderilmiştir. Öğseğisinin Anadolu’ya atıldığını söyler: “ Buranın temellisiyiz. Öğseğimizi atan öyle atmış.” Asıl adı Muhammed Şemsettin’dir. Emir Sultan adını Somuncu Baba takar. Yıldırım Bayezit’in damadıdır. Bursa’da kıza zamanda ünlenir. Yüzü, Niğbolu Savaşında Yıldırım Bayezit’in hayatını kurtaran bir yeniçeriye benzediği için Bayezit ona karşı özel bir sevgi duyar. Anadolu’da birlik ve beraberliği sağlamaya çalışan gönül erlerinden biridir. Saygıda kusursuzluğuyla, olgunluğuyla, sessiz ve sakin mücadelesiyle örnek olabilir.(s. 266,267)

Sultan II. Murad¹⁰⁷, Sabır romanında görev alır.

Roman kahramanlarından Sefil Ali, şöyle tanıtır:".....Murad Bey’i de yakından, hemen hemen diz dize denilecek bir yakınlıktan görmüş olması ne yalan söyleyeyim, başını döndürür oldu. Şöyleydi böyleydi, şunu yapmıştı, bunu yapmıştı ama altı üstü doğduğu yeri bile unutmuş, doğduğu yere bile sahip olamamış bir

¹⁰⁶ Bursalı meşhur sufi, Yıldırım Bayezid’in damadı.(öl.833/1429[?]) Buhara’da doğdu. Asıl adı Şemseddin Muhammed’dir. Seyyid olduğu için “Emir”, çömlekçilik yaparak geçimini sağladığı için “Külal” unvanları verilen ve Emir Külal diye tanınan Seyyid Ali Buhara’nın tanınmış mutasavvıflarındandır.Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad’ın Emir Sultan’a saygı gösterdiklerini, sefere giderken onun eliyle kılıç kuşanıp duasını aldıklarını belirtir. Padişahlara kılıç kuşatma geleneği, Emir Sultan’ın Hammer’e göre Yıldırım Bayezid’e, Ata Bey’e göre ise II. Murad’a kılıç kuşatmasıyla başlamıştır. Osmanlı padişahları Emir Sultan’ın vefatından sonra da ona hürmet göstermeyi sürdürmüşler. ‘Hüseyin Algül, Nihat Azamat, ‘Emir Sultan, ‘<mad.>,’*TDVİA*’ C.11, s.146-147

¹⁰⁷ II. Murad, Türk Padişahı (Amasya 1404- Edirne 1451). I. Mehmet’in oğlu. Fatih Sultan Mehmed’in babası. İki defa saltanata geldi. Saltanatının ilk yılları tarihte Düzmece Mustafa olarak adlandırılan Yıldırım Beyazıt’ın oğlu Mustafa Çelebi’nin ortaya çıkardığı karışıklıklarla geçti (1421-1423). Bu olayın halledilmesiyle Anadolu’daki birlik yeniden tesis edildi. Rumeli’de Sırp ve Macarlar üzerine seferler açıldı. Macaristan fethedildi. Birçok zafer kazanan Türk Ordusu daha sonra II. Murat zamanında yenilgiler tattı. II. Murat daha sonra tahtını oğlu II. Mehmet’e bırakarak Manisa’ya çekildi. Askerlerin isteğiyle tekrar tahta geçen II. Murat, 49 yaşında vefat etmiştir. Halil İncalcık, ‘II:Murad’, <mad.>, *MEBİA*, C.VIII, s.598-615 ;*Meydan Larousse*, C.XIV, s.229-230

yoksul ana babanın bir sefil Alisiydi; onca ömründe beylerin paşaların yakınlığında dünyaya kafa tutmanın, hayatta yaşamış bir adam olduğunu bilmenin keyfini sürmüştü, sürmüştü de Osmanoglu soyundan bir Bey'in yüzyüzeliğinin ne olduğunu bilememişti, bilmeği de düşünde görse umutlanmazdı doğrusu. Kaldırıp gözlerini Murad Bey'in yüzüne bakamıyordu; gözleri nasıldı, bakışı ne biçim? Çok istediği neredeyse yırtındığı halde Murad Bey'in gözlerine gözlerini vermeği aklından bile geçiremiyordu, haddine düşmemişti zaten; Murad Bey'in yakınında Sefil Aliliği ancak başı önde dinlenirdi ne deniliyorsa. Yine de ne olursa olsununa edepsizlik etti, baktı Murad Bey'in yüzüne de gözlerine de; bakmasıyla birlikte güneş çarpmasında döndü dünya, gördüğü senin benim gibi bir insandı; sokakta görse yoldaşlığına can kurban bir on sekizinde yiğitlenmiş gençlikti, o kadar, en fazla çevirip bakışını bir daha bakardın gidişine. Gelgelelim.. bir şey vardı ki.o şey ne ise işte o, güneş çarpmalarında döndürüyordu dünyayı gördüğünde. Padişahlık dese, değil; Beylik? Hiç değil. Ama onlardan da öte, onları da hiçe sayan bir soyluluktan herhal, bir ana toprağın gece yarılarında doğurduğu kimsenin göremediği can idi ki dünyayı besliyordu, öyle bir şey.” (Sabır, s. 53)

Sultan Murad, Bizans'ı almak için çok sabırsızlanır. Bu sabırsızlık aşırı bir şekilde ortaya çıkar. Zaman zaman tek başına Bizans surlarının önüne varıp surların çevresini gözetler: “ Kalktı Horoz Dede'nin ne halde olduğunu düşünmeden yürüdü, atına bindi; Murat Bey taa surların önüne gelince yedeğin başının içinde, atına bindiğinde silinmiş olan gökyüzünden kurtulamadı. Surları yaklaşırken bir devriye takımı yolunu kesti. Bizans, karşısındaydı, surlar. Likos Deresi daha bu yandan içeri giriyordu. Murad Bey burada duruyordu. Devriye takımı bir adım önünde. Bizans ne kendisinin ne bir başkasının. Horoz Dede: “Senindir!” diyordu. Devriye takımı kimliğini soruyordu. Likos Deresi Bizansa akıyordu. Başının içindeki gökyüzü silinmişti. Bizansın surları yalpa yalpalydı. Horoz Dedenin Likos Deresi'nin o başında söğütlere dayalı sırtı kamburlaşmış yahut söğüdün göğdesine yapışıp göğdeleşmişti. Devriye takımı cevap bekliyordu. Derenin suyu karanlık. Gökyüzü pençe pençe. Surlar, yıkılası surlar taş! İbrahim Paşa'nın hiçbir şeyden

haberi yoktu. Bir an Murad Bey atının üstünden uçtuğunu, surları geçtiğini.”(Sabır, s.147)

Sultan Murad Anadolu birliğini sağlamak için gece gündüz çalışan başarılı bir padişaktır: “ Murad Bey’in nefes almağa vakti yok dense az gelir; nefes bazen bedenine ağır bir yük oluyordu. Durmadan düşünen beyni taa Arnavutluk içinde İskender Bey’den bu yanda Amasya Tokat çevrelerinde ortalığı haraca kesen Kızılca Oğlanları denilir dört eşkiyanın, yukarda Canik Beği’nin; Antalya yörelerinde eski derebeyi artıklarının arasında gide gele düşünmekten pelteye dönmüş o yana yetiş bu yana buyur diye bir damlacık dinlenmeğe hasret kalmıştı. Öyle anları oluyordu ki kepeneği sırtlamış, bazen kepeneğini sırtından atmış bir çobanın el kadarcık kel bir ağaç gölgesinde vurup kafayı yatışı, özlemlerin en ulaşılmazı halinde gözlerinde tüter. Davar birbirine sokulmuş, sokuluşunun gölgesinde kımıltısız; göleklenmiş bir su birikintisi iyi kötü bir serinlik vermede, el kadarcık kel ağaç gölgesiyle sıcak bir temmuz öğlesinin uyuşuk uykusunu serinletir. Üç dört çoban köpeği bir kulakları yaban seslerde öteki kulakları çobanın uykusunda serilmiş; güneş varmış yokmuş kimin umurunda. Nefes almasan da olur çünkü böyle bir uyku dinlenmesinde nefesler için de bir güç harcanması gerekecektir. Murad Bey ise öyle bir gücü, yorgun bedeninde arasa da bulamayacağını hissediyordu.

Anadolu ile Edirne’nin yakınlarındaki Urumeli toprakları, eğer Karamanoğlu’nun bir kötü oyunu daha ortaya çıkmazsa güvendeydi artık bütünlüğüne bütün görüyordu. Hatırladıkça dedesi Yıldırım Bayezit Han’ın öte dünyadaki Cennetinden alkışlarını saklamamış tebessümlerini görür gibi oluyordu. Eh, böyle tebessümler için de cihan yorgunluğuna katlanmak?.. değerdı. Murad Bey de katlandığı yorgunlukları düşlediği tebessümlerde erimiş farzediyordu. Bir de şu Batıyı, o hiç bir zaman Osmanlıyı kabul etmeyecek olan Batıyı, hiç değilse kendi kabuğunun içinden çıkamaz hale getirebilse idi, o vakit değmeyin Murat Bey’in keyfine. Bir uzun süreli barış; hem içerde hem dışarıda bir uzun süreli barış. Türkmen’i toprağına bağlayacak bir çalışma düzeni kurabilmek için o yorgun beynini yeni yorgunluklara salmaktan geri durmayacaktı.. Yol mu! Gerek yol sana; su mu gerek? Su sana. Tohum mu tırpan mı, sapan mı, at mı, öküz mü? İşte dilediğince

yeter ki sen üret, yeter ki biri iki yap, üç yap, beş yap getir, saç, dağıt... aç kalan olmasın, çıplak görünmesin. Hekim mi isterler senden? Aç medreseni, hocanı bul, nerden Getirtirsen getirt değil mi ki istiyorlar, hoca peşinde koş bre Murad Bey bin savaşa bedel değil midir? Köprüleri yapacak mimar mı gerek, susuz yerler için su yolcular mı? Aç bir medrese daha, adam yetiştir.

Dökülecek kanı yetiştireceğin adamın damarına sal... dünya dediğin budur ki ancak ahireti yapa yoksa bu dünyayı adamsız bırakmışsın da ahirete gitmişsin... mümkün mü? Dünyası olmayanın ahireti mi olur a beğim ahireti mi olur? Diyor düşünüyor, yoruluyor baş ağrılarına yatıyordu. Unutmak istediği Bizans! Bizans'ın kendi sağlığında alınamayacağını, Bizans'a Murad Bey olarak giremeyeceğini Hacı Bayram Veli'nin acımasız dilinden öğrendi öğreneli doğacak çocuğuna uğrun uğrun gıpta eder. Biraz haset, biraz kıskanma hatta, biraz istemezlik var gibiydi duygularında Peygamberler Peygamberinin en yüce buyruğunu, onca yerine getirmemiş padişahın arasında, Osman Bey'den bu yana gelen ünü tünü cihanı tutmuş Beyler dahi eli boş dönmüş iken Murad Bey olarak yerine getirmek, Kostantiniyye'ye bir kutsal fetihle girmek düşlerinin en dayanılmaz olanıydı. Ne yazık ki o en dayanılmaz düşü de kendi değil oğlu gerçekleştirecekti. Gel de dayan! Gel de doğacak oğluna imrenerek bakma, senin yapamadığını yapacağı için, için için yanma..." (Sabır, 259, 260, 261)

Ebem Kuşağı ve Sabır romanlarında görev alan **Hacı Bayram Veli**¹⁰⁸ Anadolu'nun manevî mimarlarındanr.

Serencam'ın annesi, Hacı Bayram ve diğer Anadolu erenleri hakkında şunları söyler: Anası gücenmedi: 'Kim olacak has kızım' deyip o konudan bu konuya atladı; ikisini de seviyordu: 'Hacı Bayram Veli Hazretleri, Somuncu Baba, Bursa'da Emir Sultan, bunlar, bunun gibi Tanrının gözde kullan. Tanrı böylelerini dünyaya dirilik versinler diye göndermiştir. Biliyorsun, bizim Hacı Bayram Velimiz, Somuncu Baba'dan almıştır izinini; bir bayram günü buluşup halleştiklerinde, Hacı Bayram

¹⁰⁸ Hacı Bayram-ı Veli (öl. 833/1430), Bayramiye Tarikatı'nın kurucusu. Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir Türk mutasavvıfı tarafından kurulmuş olan ilk tarikat Bayramiye'nin piri Hacı Bayram-ı Velidir. Nihat Azamat, 'Hacı Bayram Veli, <mad.>, *TDVİA*, C.XIV, s.446-447

Velimiz iznini o gün o bayram sabahında Somuncu Baba'dan aldığından adı Bayram kalmıştır. Böyle kutsal kişiler olmasa bu kötü dünya ayakta kalır mıydı şimdiyece? Böylelerinin yüzü suyu hürmetine aç açıkta kalmıyoruz hay yavrum, böylelerinin sayesinde nefes alıyoruz azıcık.." (Ebem Kuşağı, s.212)...

Sefil Ali, Hacı Bayram Veli'yi gördüğünde onu şöyle tanıtır: "Murad Bey gibi biri, çok önem verdiği bir kuşatma sırasında, Hacı Bayram Veli'yi çağırmağa adam salıyorsa, Edirne'de bekliyorsa konuğunun muhakkak bir bildiği vardı.

Konya'ya uğraması, Serencam'ın durumunu öğrenmesi bu düşünceleri de aldı götürdü. Ankara'nın Zülfazıl Köyü'nde Hacı Bayramı gördüğünde ise afalladı. Bir ara Serencam'ı unutup Bizans'ı düşündü. Hacı Bayram Veli, şimdiyece gördüğü dervişlerin şeyhlerin hiç birine benzemiyordu. Etli canlı oraklı, tırpanlı bir köylüydü; rençper yabalı dirgenli bir çiftçi. Sabanın kolunu tuttu, öküzleri dehledi mi Hacı Bayram Veli için başka bir şekil düşünmek imkânsızdı. Sefil Ali, Hacı Bayram Veli'nin tarlalara sığmadığını görmüştü. Dervişleri ise kumdan çok, karınca kaynamasındaydı. Bir kalkıp gelseydi buralardan, Bizans önlerinde görünseydi çoktan o iş olup bitmişti, bu adam belki de şimdi Bizans'ın yumuşak topraklarını ekip biçmenin yollarını arayacaktı. Küçültecek, küçültecekti Bizans'ı elinin ayası kadar daraltacak, burcak tohumlarını o toprağa serpecekti. Gelmemişti. Gelmediğine göre de Bizans alınmayacak demektir, onu biliyordu ki gelmemişti. (Sabır, s. 180, 181)

Murad Bey, Bizans'ın kim tarafından, nasıl fethedileceği konusunda gece gündüz kafa yorar. Fazla dayanamarayarak bu merakını Hacı Bayram Veli'yi sorar: "Hacı Bayram Veli ol görüp, Murad Bey'in sormak isteyip de soramadığının cevabını vermeğe yanaşmayınca, yahut habersiz görününce Murad Bey tutamadı kendini; şimdi sormazsa başka bir vakit soramazdı artık. Ayıp olup olmayacağını düşünmek Hacı Bayram Veli'den cevap alamamaktan başka işe yaramazdı. Yine de sıkılarak sordu: 'Bizans kuşatmasındayken biz, yanımızda sizi de görmek istemiştik, çok istemiştik..' diyerek.

Hacı Bayram Veli, üzerinde yürümüş adımların çiğnenmesinde pekişmiş bir toprağın sesinde: ‘Sorman, gerekiyor muydu?’ deyip cevapladı. Ama kendi tamamladı: ‘Sorduğuna göre gerekiyor demektir. Öyleyse söyleyeyim oğul Murad Bey’im; Bizans bir yüceliştir, o yüceliş de bize göre değildir, Tanrı onu bana yazmamış ise, küsmem ki..’

Cevap mıydı, itiraz mıydı yoksa bir serzeniş miydi bellisiz. Duyabilse, Murad Bey, toprak sesinin de bellisiz olabileceğini sanıyordu. ‘Hacı Bayram Veli önce: ‘Bize’ demiş sonra: ‘bana’ diyerek bitirmişti. Bu bizim için de kendisi de mi vardı yoksa? Vardı ki ayırmış, sonunda bana demişti.

Bir eziklik çöktü yüreğine. Bu ezikliği anladı Hacı Bayram Veli, belki de kendi yüreğinde hissetti. Daha belirli konuştu: ‘Bizans bir yücelmeyse oğul Murad Beyim, Bizans’ı alanın babası olmak iki kere yücelmektir. Sen, ona sahipsin hiç değilse ya biz? Büsbütün yoksuluz, ancak yüceliğin eteğindeyiz. Bir umudumuz şu bizim Kösemendir, Ak Şemseddin’e, onunla yetineceğiz. Buna da bin şükür..

Hacı Bayram Veli, Sultan Murat’ın bu çabalarının sonuç vermeyeceğini belirtir. Çünkü Bizans’ı kendisi değil, oğlu Mehmet’in fethedeceğini ifade eder: “Bak oğul, Murad Beyim, Bizans senin vaktini alıp zehir etmesin, Bizans bize göre değil. Bizans Peygamberimizin buyruğudur, alınacaktır, kesindir Ama vakti gelmeden burçak yolmasına kalkanın eli yarılır, deneme. Bizans’ın alındığını senin beşiğinde büyümüş bir çocuk göreceksin, bir de benim gönlümdekini öğrenmiş olan Ak Şemseddin. Tanrı böyle istedi diye, yaradılış sebeplerimizden kaçmayalım, bu yazgı bizim gücümüz olsun. Kesip atmıştı bir çırpıda. Murad Bey’in gönlündeki Bizans sevdasını öldürmüş, beyliğin dikenlerinde tek gül gibi gördüğü, bunun için de o dikenlere katlandığı Bizans’ı alma arzusunu çekip çıkarmıştı yüreğinden. Sanki bomboş bırakmıştı Murad Bey’in içini Hacı Bayram Veli, boş bıraktığı yerlere de hiçbir umut fidelememişti.. yok hayır fidelemişti.. incecik, titrek bir fide: Bizans’ı alanın babası olmak.. iki kere yücelmek diyordu buna Hacı Bayram Veli”(Sabır, s.196,197)

Hacı Bayram Veli çevresine huzur veren bir erendir. Murat Bey’in, yanına gelince, onun sıkıntılarını bir anda hafifletir: “Uzasaydı, henüz doğmamış olan oğlunun kaşını gözünü de hayalleyecek, beğenmeyecekti. Allah’tan Hacı Bayram

Veli yarı doğrulup kalkmak isteğini gösterir oldu. ‘Onu Bizans’ı almağa layık olacak biçimde yetiştir oğul Murad Bey’im’ dedi usulca. ‘Bizans’ı alacak olan yedi cihanı bilecek demektir.

...Bir daha düşünmüştü Murad Bey, yorgun, keyifsiz yine damağı acı biberlerde yanarak arzuları ölmüş. Hacı Bayram Veli bu sefer elini Murat Bey’in omzuna koydu, sonra alnında gezdirdi. Sonra da iki elini bir edip Murat Bey’in alnı ile ensesi arasını çembere aldı: “Bismillahirrahmanirrahim!” deyip sıktı. Murat Bey’in gözünde çiçekler açtı, alnında serinlikler gezindi, kafasının içinde mavimsi sular şırıldadı. Yorgunlukların dincelmesinde bir ilk yaz sabahının şafağındaydı. Orada kaldı; yıllarca yahut bir nefeslik. Hacı Bayram Veli’nin el ayaları alnıyla ensesinde bir yeni doğuşun kaynağıydı sanki fakat damla damlaydı. Birden akarsa Murad Bey sele kapılıp gideceğini sandı; ama istedi. Hacı Bayram Veli de fazlasını vermedi zaten; verecek gücü varmış da kesilmiş gibi çekti ellerlin. ‘Vaktin hayırlısı olsun oğul Murad Beyimiz’ dedi. ‘Hepimiz biriz ayrılık. Ayrılık, gayrılık yok. Hoşça kalasın’. (Sabır, s. 198, 199)

Hacı Bayram veliyi ziyaret edenlerin artması devlet büyüklerini rahatsız eder. Bunun üzerin Hacı Bayram Veli’nin türbesi gözetim altına alınır. Bu durumdan rahatsız olan Hacı Bayramı Veli, bütün müritlerini çağırarak onların kendisine olan bağlılığını göstermek amacı ile onları bir sınava tabi tutar. Bu an şu şekilde işlenir: “Bizim iki buçuk dervişimiz var imiş, yeni öğrendik. İkisi şunlar, şu köylü ile delikanlı, buçuğu da şu kadıncağaz. Bizim için çok bile. Murad Bey vergi almayacaksa bunlardan almasın. Beyliğin hazinesi bir kuru sevgiyle dolmaz.” (Sabır, s.212)

Ebem Kuşağı, Sabır ve Gece Vaktinde Gün Dönümü romanlarında **Akşemseddin**¹⁰⁹, Anadolu erenlerinden olup Ak Hoca olarak tanınır.

¹⁰⁹ Akşemseddin, Fatih’in hocası, mutasavvıf, alim-tabip ve şair.(öl.863/1459) Asıl adı Şemseddin Muhammed b. Hamza’dır. Ancak Akşemseddin veya kısaca Akşeyh adıyla şöhret bulmuştur. 792(1390) yılında Şam’da doğdu. Akşemseddin şeyhi Hacı Bayram’ın II. Murad’la münasebetlerinde hemen daima yanında olduğundan oğlu II. Mehmed ile de tanışmış ve tahta çıktıktan sonra da onunla görüşmeye devam etmişti. Tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber İstanbul’un fethinden önce iki defa Fatih’in yanına Edirne’ye giden Akşemseddin, ilkinde II. Murad’ın kazaskeri Çandarlıoğlu Süleyman Çelebi’yi, öbür defasında da Fatih’in kızlarından

Çevresindekiler onu yüzü ve gönlü ak olarak bilirler. Roman kahramanlarından Çerçi de, yakalandığı hastalıktan kurtulmak amacı ile Ak Şemseddin'e gitmek için yollara düşer. Çerçi, Akşemseddin ile görüşerek onun fiziksel ve sosyal yönleri hakkında bilgi verir: "Osmancık'ta kime sorduysa derman olacak kişinin Ak Hoca olabileceğini salık verdi. Ak Hoca medresede ders veriyordu. Arada bir o da cumalarda canı istedi mi cami derslerine geldiği olurdu. Sözü ak, yüzü ak yakından bilenlerin dediğine bakılırsa yüreği de gönlü de ak bir kişi idi. Adı Şemseddin az biraz kibirliydi. Kendini beğenmiş görünür bir hali vardır; ama gençliğinden gelme olmalıydı. O kadarcığı da hoş görünmeliydi artık o yaşta o bilginin sahibi oldun mu sen de kendini beğenirsin beğenmez misin? Kalktı, Çerçi Ak Hocaya gitti başka çeresi yoktu.

Köse miydi ne Ak Hoca dedikleri bu adam? Değilse eğer köse değilse köseye yakın görünüyordu. Osmancık kasabasında herkesin Ak Hoca deyışı bu yüzden olmalıydı. Yüzü pırıl pırıldı; öyle bir pırlılık ki yüze görülesi bir aklık vermedeydi.

Daha sonra yakından bakınca bu yüze Çerçi, köselik sandığı kılsızlığın özene bezene traş olmuş insanda hemen saygı biraz da garip bir çekiniş bırakan bir genç erkek yüzü olduğunu anladı. Ak Hoca adıyla Şemseddinliğini neredeyse unutturmuş olan bu genç erkek yüzünden taşan özene bezene yerleştirilmiş bakım, Akhoca'nın bütün görünüşüne sinmektedir. Başındaki sarığın oradaki duruşu, gevşek sanılan bir sınıksızlıkta sarılışı, sarılışın kıvrımlarındaki gölgenin ak olsa toz kabul etmemesi, başka bir aklığın kısa sayılacak bir boya inivermiş olan cüppesindeki aklıkla yarışması ayrı bir muntazamlık, ayrı bir mükemmellik halindedir." (Ebem Kuşağı, 128, 129)

Çerçi, aradığı şifayı Akşemseddin'de bulur. Ak Hoca'nın gittikçe belirginleşen ak tebessümlerine baka kala düşünmüş, hem de birçok birçok şeyleri

birini tedavi ederek iyileştirmiş, Fatih'in kızı da kendisine Beypazarı'ndaki piriç mezraalarını vermişti. Fatih 1453 yılı baharında İstanbul'u muhasara etmek üzere ordusuyla Edirne'den yola çıkınca Akşemseddin, Akbiyık Sultan ve devrin diğer tanınmış şeyhleri de yüzlerce müridleriyle on katıldılar. Orhan Fuat Köprülü, Mustafa Uzun, 'Akşemseddin,' <mad.>, *TDVİA*, C.2, s.299-300

bir anda anlamış olmanın, hem de hiçbir şey anlayamamanın şaşkınlığı içinde Ak Hoca'nın yanından ayrılır.

Çerçi, Ak Şemseddin'in yanından ayrıldıktan sonra dertlerinin dinmiş olduğunu hiç değilse eskisi kadar tedirginlik vermediğini sezinler. Çerçi, gele gele Ankara'ya gelir. Samanpazarını şöyle bir dolaşır. İşine yarar bir eşya görüp beğenmediğinden odun pazarına gider. Oradan da koyun pazarına. Kesin kes bilmiyordu ama adımlarına dolandığını sandığı bir ipin çeke çeke Koyun pazarına götürdüğünü hisseder. Hava günlük güneşlik, vakit kuşluğu bir parmak geçmiş, kalabalık da sıkıntısızdır. Koyunpazarının alt başında ayaklan doları gibi olur. Çerçi karşısında Akşemseddin'i görür. Çerçi heyecandan ne yapacağını şaşırır. (Ebem Kuşağı, s.132, 133)

Akşemseddin, öğrencisi Şehzade Mehmed(Fatih'in) yetişmesi için büyük fedâkarlıklarda bulunur. Bütün mesaisini, öğrencisine ayırarak büyük emekler harcar. Bundan dolayı Şehzade Mehmed hocası Akşemseddin'i, çok sevip her şeyini hocası ile paylaşır:

“... Ak Şemseddin Hocası ile kendi özü arasında etiyle kanının aynı olan bir ilgi ilmiklenmişti ne zaman ilmiklenmişse, Mehmed de bu ilmiğin sağlamlığını denemeğe kalkışıyordu her vakit. Kaçıyor, ilmiğin kopup kopmayacağını deniyor, her deneyişinde de hocasının kendi kaçtığı yere geldiğini görüyordu; sanki Ak Şemseddin, onun da içinde Mehmed'in hissettiği o ilginin ilmiklenişi vardı da ilmikleri tuta tuta gelip buluyordu kaçtığı yerde. Ötekiler, en akıllıları görünen Molla Gürânî dahi Mehmed'in kaçışına kılın kıpırdatmazken, oturdukları yerde gelip önlerine Mehmed'in diz çökmesini beklerken bu ya bu pamuklara varını yoğunu vermiş bu köseden adam düşüyordu peşine, çocuk demeden! Her zaman da buluyor yerini, elinden tutuyor, başlıyordu anlatmaya. Ama bu seferki de evliyalığın ötesinde olmuştu; kendi etinden kanından olma sandığı iliklenmenin de dışına taşmıştı; adıyla sanıyla büyücülük denirdi buna, gizlileri bilicilik denirdi. Eğer böyle ise hocası..? ‘Ne bildin? Hocam sen büyücüsün, şimdi eyice anladım sen gizlileri bilicisin..’

O güne kadar sinirlendiğini görmediği Ak Şemseddin Hocası'nın gözlerinde pamuk tarlalarını alak bullak eden bir fırtına kopuverdi birden; umulmadık bir yaz gününde kararıveren gökyüzünün öfke yüklü bulutları taşıp döküldü; pamuk tarlalarının pıtır pıtır aklığı karalara kesildi. 'Sen ne dediğini bilip de gidersin Mehmed yoksa boşboğazlığından mı konuşursun? Kara cahilliğinden demiyeceğim çünkü kara cahiller de bilir ki gizlilikleri bilmek ancak Tanrı'ya özgüdür. Bir daha duymayayım!'" (Gece Vaktinde Gün Dönümü, s. 38, 39)

Akşemseddin, Sultan Mehmet ile birlikte Manisa'yı gezerken; Manisa evlerinin yapılışına dikkat çeker. Zemin katın bütün yükü çektiğini, tavanın ise rahat ettiğini ifade eder. Mehmed'in bakışları bunalır. Akşemseddin vakit geçirmeden sözünü söyler: 'Şu Manisa evlerini bir alıcı gözle süzmüşlüğü oldu muydu Mehmed oğul?' dedi, sordu: "Manisa'nın evlerini de ko bir yana; en yoksulundan bir köy evine bak. Duvarlar kerpiç olsun taş olsun ya ki tahta terek olsun. En alttaki sıranın üstüne binmiştir her bir sıra; temel taşının üstüne kurulan direkler bütün yükü çeker.

Bunların üstünde dam, senin hesabına göre salınmaktadır; damın üstünde eğer varsa tavan keyif sürmektedir. Hemi de kendi ağırlıklarını vermişlerdir direklere, duvarların en alt sırasındaki kerpiç dizilerine, taşlara, her neden yapıldıysa onlara bindirdikçe bindirirler. Senin aklına göre temeldekiler ezilmektedir, direkler tavanın keyfinin hesabını ödemektedir, duvarların hepsi damın baskısına dayanan yoksulcuklardır. Bir evin çatılışı baştan aşağıya ayrıcalıktır, bundan daha eyi hiçbir örnek ayrıcalıklara sözgelimi getirilemez. Ammmaaaa..(Gece Vaktinde Gün Dönümü, s. 44)

Akşemseddin, Şehzade Mehmed'in aklındakileri silip atacak bir örnek bulduğu için hoşnuttur. Ancak bu hoşnutluğun bir işe yaramayacağını de bilir. Verdiği örneğini açıklama ihtiyacı duyar. Bunun üzerine Akşemseddin: 'Ama..' deyip kısa cümlesine girer: 'Ev insanları korumak içindir, aileyi barındırmak içindir. Barınak, barınak olabilmek için her bir bölüğüyle üstüne düşeni yapmakla görevlidir; duvar duvarlığını çatı çatılığını. Duvarlar, direkler görevini yaparken ezilebilir, yükü çekebilir; damı mı suçlayacaksın, çatıyı mı tavanı mı? Dam olmasa duvarlar ne işe

yarar? Yağmurdan, kardan yıpranır çürür akar; yelden yıkılır. Damın ağırlığını çekiyorlar ki korunabilsinler diye.(Gece Vakti Gün Dönümü, s.45)

Akşemseddin, Bizans'ın fethinin müjdesini öğrencisi Şehzade Mehmed'e defalarca okuturken kendisi de heyecanlanır. Bu müjdenin Peygamberimizin müjdesi olduğunu söyler: "Gözlerini yummuştı Akşemseddin; karşısında Murad Beğin oğlu Mehmedin diz çöküp oturmakta olduğunu biliyor ve hemen omuz başında şeyhi Hacı Bayram Velinin nefesini duyuyor iken, gittikçe coşan seslerde gürül gürül akıyor; "Bu Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa Hazretlerinin ulu muştusudur" diyor tekrarlıyor; "Muhammed Mustafa'nın yüce buyruğudur unutulmaya!" deyip bir dahi tekrarlıyordu. Böyle böyle elliye buldu tekrar; böyle böyle sesi boğulurcasına çatlaklaştı. Ak Şemseddin'in ve dahi ak sakalının telleri titrer oldu, çenesi titrer oldu, gözü kaşı titrer oldu. Bir gören olsa nice bin yıldır hep böyle söyleyip titreyen bir Şamandır deyu yemin ederdi, dönen bir dervişin höykümlerinde saç baş yolması noksan kalmış bir divanedir deyu saygı duyardı. Mehmed de öylecene kalakaldı. Hocasının durulmasını bekledi. Duyduğu sözlerin yarısı Arapçaydı, bir kısmı Türkçe. Ne var ki söylene tekrarlana Arapça olanı da Türkçeleri gibi aklında kalmıştı. Bir an geldi Mehmed de farkında olmadan Hoca'nın gulgulesine katıldı, göğsü çatlarcasına hocasının ağzından çıkanı tekrarlar oldu: 'Letüftahenne'l Kostantiniyyetü veleniğmel emiru emiruha veleniğmel ceyşü zâlikel ceyş!..' Bir süre de bu birliktelik tekrar uzadı." (Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.49,50)

Sabır ve Gece Vaktinde Gün Dönümü romanlarında canlandırılır. **Fatih Sultan Mehmed**¹¹⁰

¹¹⁰ Fatih Sultan Mehmed (Edirne 1432-1481), Türk padişahı. II. Murat'ın oğlu. On bir yaşında Manisa'ya vali oldu. İlk kez oniki yaşında tahta çıktı. Beş yıl sonra babasının vefatıyla padişah oldu. 29 Mayıs 1453'te uzun ve çetin bir kuşatmadan sonra Konstantin'i alan genç Fatih, Doğu Roma İmparatorluğu'nu tarihe karıştırdı. İstanbul, kısa zamanda mamur bir kent haline getirildi. Müslim ve gayr-i Müslimler arasında tam bir barış havası yaratıldı. Sırbistan, Mora, Arnavutluk ve Bosna'nın bir bölümünü ve Bizans İmparatorluğu'nun son kalıntısı olan Trabzon'u da alan Fatih Sultan Mehmet, Karadeniz'i bir Türk gölü haline koydu. Kırım Hanlığı, onun devrinde resmi devlet statüsü kazandı. Fatih, Asya'daki en önemli rakibi Türkmen Beyi Uzun Hasan'ı da ezer. Fatih bir sefer hazırlığı sırasında vefat eder. Halil, İnalcık, 'Mehmet II', <mad.>, *MEBİA*, C. VII, s.506,535

Anlatıcı, İstanbul'un fethinin, Şehzade Mehmet'e nasip olacağını şu hâdisle ile ifade eder. Bizans'ın fethi için gece gündüz plânlar yapan Sultan Murad, bir türlü plânlarını gerçekleştiremez. Hacı Bayram Veli, Sultan Murad'ın bu meraklı bekleyişinin ümitsiz olduğunu söyler:

"....Elini kaldırmıştı Hacı Bayram Veli, Murad Bey'in yüreğinin üstüne koymuştu, susturmuştu. 'Bak oğul Murad Bey'im, Bizans senin vaktini alıp zehir etmesin, Bizans bize göre değil, Bizans Peygamberimizin buyruğudur, alınacaktır, kesindir. Ama vakti gelmeden burçak yolmasına kalkanın eli yarılır, deneme. Bizans'ın alındığını senin beşiğinde büyümüş bir çocuk göreceksin, bir de benim gönlümdekini öğrenmiş olan Ak Şemseddin. Tanrı böyle istedi diye, yaradılış sebeplerimizden kaçmayalım, bu yazgı bizim gücümüz olsun.'" (Sabır, s.197)

Geçen zaman içerisinde, Sultan Murad'ın bir oğlu dünyaya gelir. Peygamberimin adı ile anılması için adını Mehmed koyar. Sultan Murad, oğlunun dünyaya gelmesi ile büyük huzur duyar:

".... Tanrım, senin hazinen tükenir mi hiç!" dedi demedi Murad Bey'in yüreği. Söz daha yüreği ile ağzı arasında çılgılaşmamıştı ki oda kapısının önüne düşer gibi seğirtip gelmiş bir adam kapıyı soluk soluğa itti, ancak kendi oğlunun doğduğunu öğrenmiş bir erkek sesin boşanışında; 'Padişahım! Beyim! Murad Beyim müjdem i isterim! Şükür bir oğlun oldu!' dedi. Murad Bey seccadesine yapıştı sanki. Kalkabilseydi eğer dizlerindeki seccade ile birlikte kalkacaktı. Müjdeyi getirene söyleyecek tek bir söz bulamadı. 'Er Sinan ömrün uzun olsun' diyebilirdi.

'...Er Sinan oğlumun adını..? Oğlumun adına ne desen iyi olur sence?' diye sordu. Sanki bütün karındaş küçüğünün gönlünü almak istiyordu hizmet ettiği için. 'Ben Mehmet koyalım diye düşündüm. Ne dersin Mehmet babamın adı. Hoş insandı durağı Cennet olsun; kibar insandı. Oğlumun da dedesi gibi olmasını isterim Er Sinan. Kimsenin yüreğini incitmemesini, kuşun kanadındaki acıyı bilmesini isterim. Mehmed diyeceğim adına, Muhammed; Peygamberimizin adıyla anılması oğlumun kaderi olur inşallah..'" (Sabır, s. 329, 330, 331)

Sultan Murad padişahlığı bırakarak Manisa'ya gelir. Şehzade Mehmed'de Edirne'de devletin başına geçer. Batı dünyası Osmanlının başına çocuk yaştaki birinin geçtiğini öğrenince, yeni bir haçlı seferi hazırlığına girişir.

Sultan Murad'ın oğlu Mehmet, tehlikenin büyüklüğünü anlamakta gecikmez ve babasına ; Sultansa devletin başına geçmesini, değilse orduya katılmasını bildirir.

Manisa'da bulunan Sultan Murat derhal Edirne'ye gelir ve sorumluluğu üzerine alır ve Haçlı tehlikesini ortadan kaldırır. Varna'da zaferin kazanılması Sultan Murat'ı ve oğlu Mehmet'i sevince boğar. Sultan Murat, devleti oğluna bırakarak tekrar Manisa'ya döner.(Gece Vaktinde Gündönümü, s.119,120,121)

Sultan Murad yine Edirne'dedir. Şehzade Mehmed, Manisa'ya çekilir. Bir müddet sonra, Sultan Murat'ın ölüm haberi Şehzade Mehmed'e ulaşır ve devletin başına geçmek için Edirne'ye gelerek devletin idaresini ele alır. (Gece Vaktinde Gündönümü, s.152)

Sultan Mehmed, paşalarını meşveret için çalışma odasını davet eder. Paşalar sultanın çalışma masasında, çizilen plân ve projeleri görürler. Sultan Mehmed'in kısa zamanda bu kadar işler yaptığına şahit olunca şaşkınlıklarını gizleyemezler. Vezirlerden Halil Paşa, Sultan Mehmed'i çocuk olarak görüp onu küçümser bir tavır içine girer. Padişahın çalışma odasındaki plân ve projeleri gören Halil Paşa hem şaşırır hem de utanır. Anlatıcı sultanın odasını, ve yanındakilerin şaşkınlığını kısaca tasvir eder: “Sultan Mehmed'in çalışma yerim dediği bir geniş sofa, çokça ıdıklı, göz yormaz mumların aydınlığıyla ışıık, dinlendiriciydi. Düz masallar yedi sekiz tane, sağda solda, serpiştirilmiş mi bilinerek mi konmuş, bilinmez bir dizilmede; her birinin üstünde kalınlı inceli bir sürü kağıt ki yazılı, çizili; hemen hepsi rakam dolu... hesaplar, hesaplar, hesaplar; sonra şekiller, eğrili doğru çizgiler. Topların göğdeleri, kuyrukları, ağızları, iç yivleri, dış çemberleri, hep resimlenmiş; her çizgi bir düşünce, her düşünce bir rakam, her rakam beyinden dökülmüş kıvrımlar. Halil Paşa hayran kaldı ama neye niçin hayran kaldığını bilemedi. Surlardı şu kağıttakiler, kalın duvarlardı dizi dizi, burçlardı, kuleler mazgallardı. Gece karanlıkları boyunca ısıyıp gelmiş bir akış; neye, nereye, niçin? Cevapsız görünen bir sürü cevaplar yazılı

olmalıydı kağıtlarda, masaların üzerinde yığılmışlardı. Halil Paşa utandı bu sefer de; bir vakitler çocuk deyip önemsemediği günlerin yeniyetmesi de o zaman böyle düşünüyor mu idi acaba?” (Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.238,239)

Sultan Mehmed, devlet işlerinde alacağı kararlar için sakin ve sabırlıdır. Telaşlanmadan, düşünerek, tarihte yaşanmış olaylardan tecrübe alarak karar verir. Bir toplantıda konuyla ilgili olarak vezirlerine şöyle söyler: "... Benim ejderham Bizans, canavarım o; aç, sefil, sefih. Nicedir altın dökmüşüm, daha demiş; dökmüşüm daha demiş. Elçilerine davranışıma şaştınız, kızdınız hatta içinden Zaten işkilli günlerde yaşayan bir ejderha korkutmanın ne gereği var, yararı nice olur? Okşadıkça azıcık, bana bir parça zaman gerek, zaman bir parça. O günece alttan alan ben olmalıyım, canavarı doyuran kişi.. Nereden, nasıl, ne zaman vuracağımı biliyorum nasıl olsa.' Neyi nasıl ne zaman? Vuracağımı biliyorum nasıl olsa?

Dördünün de aklı bu sorulara takıldı, bu kesinliğe tutsak oldu. Halil Paşa, bütün açıklığıyla öğrenidiği gizliliklerden korku duymağa başladı. Şu vakte kadar yirmi yirmi beş yaşlarında bir delikanlının kavak yellerine benzer düşüncelerinde saklanıp gelişmiş olan bu kimsenin bilmedikleri, belliydi ki en yakın hocaları dahi yeni öğrenmekteydi.”(Gece Vaktinde Gün Dönümü, s. 250, 251)

Sultan Mehmed; beyler ve paşalarla toplantı yapıp Peygamberimizin hadisinin çok yakında gerçekleşeceğinin müjdesini verir. Ordu bütün gayretiyle burçları döverken, Ulubatlı Hasan burçlara tırmanır. Ulubatlı Hasan birçok yerinden oklanır ancak sancağı yere düşürmez. Osmanlının cesur komutanlarından olan Barak Ağa imdadına yetişir. O da şehit edilince, sancağı başka askerler alarak surların en yüksek yerine dikilir.

Ulubatlı Hasan son nefesinde ezan okumağa çalışır. Bizans kapısı açılmış asker surlardan girmeye başlar. İlk girenlerden biri de erenlerden Horoz Dededir. Artık İstanbul sonsuza kadar Türk'ün olur. (Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.332-332-378)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında canlandırılan **Ulubatlı Hasan**¹¹¹

Osmanlı akıncısıdır.

Topkapı Surlarına Türk bayrağını diktikten sonra şehit olur. Sağlam surları ve kaleleriyle geçit vermeyen Bizans şehrinin surlarına, Türk bayrağını diken Ulubatlı Hasan'ın yaşadıklarını anlatıcı şu şekilde dile getirir: "... Bir an, sallandı dünya; gök çatırdadı, yer sarsıldı, bulutlar döküldü. O an Hasan yalnız kaldığını sezdi. Aklın alamayacağı derecede zengin bir sofranın yalnızlığına çömelir gibi oldu. Aynı anda da bütün dünya aydınlandı gözlerinde. Bulutlar yerine ağdı binbir renkte; gök mayısın en nefis ışığına süzüldü, yer zümrütlendi. Binlerce ses bir arada adını çağırdı Hasan'ın: 'Hasan! Hasan oğlum Hasan!'

Gel de kendinden geçme, gel de uçma bre göğе doğru gücün var is! Hasan ondan önce sancağın dikilmesi gerektiğini sezebildi. Gücü dermanı kesilmiş gibiydi.. Anasının sütünü emiyorken emiyorken süt kesilmişti durup duruken, açlığa doymamış idi, öyle değilse eğer onun gibi bir şey. Gökle yer arasında askıya alınmış bir bedenın uçmasındaki yeğınlığı duydu.

Burcun çıkıntısına soktu gönderin alt ucunu, sımsıkı sarındı göndere; sancak yeke verdi kendini; şap! şap! şap!, gökle yer arasındaki boşluğu tokatladı. Az kalsın Hasanı da beraberine alıp uçuracaktı. Ayaklarını burcun çıkıntısının altına dayadı, iki eliyle sımsıkı tuttu gönderi. Sağından da solundan da kan sızıyordu. Bunca kan olduğunu bilmiyordu hiç her insanda da varmıydı acaba bu kadar kan yoksa az önce kendisiyle beraber olanların kanı da karışmış mıydı bu sızışa ?' Allahü ekber! Allahü ekber!' Kendisiydi, var gücüyle bağılıyor, ezan okuyordu. Horoz Dedesi'nden duymuştu burçlara sancak çekilince ezan okunduğunu, yeni alınan kale burçlarına,

¹¹¹ Ulubatlı Hasan, İstanbul'un fethi sırasında surların üzerine ilk çıkan Türk askeri (öl.1453). Osmanlı ordusu, Fatih Sultan Mehmed kumandasında 6 Nisan 1453 Cuma günü İstanbul'u kuşattı; 29 Mayıs Salı günü sabaha karşı son saldırı yapıldı. Yeniçeriler arasında iri yarı, Ulubatlı Hasan adlı bir asker surlara tırmanmağa başladı. Bir elinde palası; öteki eliyle kalkanını başının üstünde tutarak surun üstüne çıktı. Onunla birlikte otuz kadar yeniçeri de sura tırmandı. Ulubatlı Hasan, yaralanmasına rağmen arkadaşlarının sura çıkmalarına yardım etti. Ayağı taşa takılarak surdan aşağıya düştü. Yukarıdan atılan oklarla şehit edildi. Askerler açılan gediklerden içeri girerek şehri ele geçirdiler. 'Ulubatlı Hasan, <mad.>, *Meydan Larousse*, C.XIX, s.564

yeni alınan.... Ne kadar eskiydi bu sur Tanrım? Bu burç o burç mu idi şu karşısında, çocuk iken at sırtında tutunamayıp düştüğü burç mu idi? O kadar eski, o kadar..?

....Hatırlamak da sona erdi, eskidi Hasan'ın beyninde, yepyeni bir gökyüzüne açıldı gözleri. Sesinin çıktığını sanıyordu ama çıkmıyordu artık... 'Allah!' Gönderi tutmağa da gücü kalmadı, yığılıyor iken biri eğildi üstünden göndere yapıştı, tek bir kol idi, Barak Ağası'nın olduğunu görebildi hayal meyal, sonra onun da yığılıp kaldığını ve bir başkasının gönderin sapına yapıştığını, ondan sonra? Horoz Dede akıp gitti açılan kapıdan şehrin içine, Cebe Ali aktı gitti, Bahadır Yüzbaşı aktı, Topal Minet, Sonra..? Bütün kapılar açıldı.” (Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.377, 378)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında **Molla Gürani**¹¹², canlandırılır.

Fatih Sultan Mehmed'in hocasıdır. Fatih Sultan Mehmed, başarısını hocalarına borçlu olduğunu ifade eder. Anlatıcı Fatih Sultan Mehmed'in bu duygularını, işlerken, Molla Güran'iyi de tanıtır: “Molla Güranî Hocası'nın kara kirpi sakalını her görüşünde, boğazını doldura doldura gelen sesin her duyuşunda bu dünyayı hissedirdi, bu dünyanın güneşinde toprağında yaşadığının farkına varırdı ama sımsıkı nizamlarıyla, insanın elini kolunu bağlayan çizgilerde kapanmış düzenini bozacak olanı yok etmeğe hazır bir dünya olduğunu da seziverince aynı anda sevemezdi farkına vardığı dünyayı; Ak Şemseddin Hocası'nın aklıyla yoğurulmuşluğun özlemi yüreğini doldururdu. Şimdi kınalı yassılığı o yana dolanan tepenin oralardan gelen Ak Şemseddin Hocası'nın sesine rağmen bir başka türlü özleme sarındığı duygusu yüreğini yıkamaktaydı.”(Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.32)

Molla Güranî'nin insan haklarına çok değer verdiğini öğreniriz: “Meşveret için toplanılacak eski sarayın ilk basamağında yüreğinde bir acı buruluşla durdu Molla Güranî. Birilerine, hem bir zamanlar hem şimdi bir büyük haksızlık etmişti ama kime ? Yüreğindeki buruluş haksızlığını söylüyordu kime karşı olduğunu değil.

¹¹² Molla Güranî; (1416- Güran, öl. 1488 İstanbul) Osmanlı din bilgini ve Şeyhulislamı. Molla Gürani önce Bursa Kaplıca Medresesi Müderrisliği, sonra da II. Mehmed'in hocalığına getirildi. 1453'te padişah yanında İstanbul'un fethine katıldı. 'Molla Güranî, <mad.>, *Ana Britannica*, C.X, s.205

Düşüne düşünce buldu ki bütün Molla Gürânîliği, ne denli yüceliğe erişmiş olursa olsun belirgin bir noksanlıkla geçmiş, belirgin bir noksanlığı yaşamıştı.

Eski saraydan içeri girerken hep kendi için yaşadığını hissetti. Haksızlık burada idi. Kendi düşünceleri, kendi inançları, kendi inanışları, kendi sezgileri, bu kadar kendini yaşamak haksızlığı değil de ne idi pekey?”(Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.77, 78)

Fatih Sultan Mehmed, hocalarına karşı saygıda kusur etmez ve alacağı kararlarda onların fikirlerini sorar: “.. Mehmed vezirini bırakıp hocasına baktı. Vezirine taşlaşan sesi ipeklere sarınmış: ‘Nasıl iyi olur hocam?’ deyip sordu. Molla Gürânî kara kirpi diken sakallarının ardında, belli belirsiz hesaplardaydı: Buçuk ağırlık düşmesi altının, has ağırlıklı altının değer artmasına olurdu; olunca da el altından toplanacak şimdiki ağırlığında olan altınlar, yarın? Ötesini düşünmek hem aptallık olurdu hem de padişahı bekletmek. Cevabını geciktirmedi: ‘Eyidir Mehmed, çok eyidir.’ Dedi; ‘Hem açıktan altın dağıtmış olursun yeniçeriye, hem elindeki altın sayısı yenilenerek artmış olur: Hesap kitap meselesi bu bre Mehmed bilirsin’

Mehmed, Ak Şemseddin’e baktı. Sormadan sordu, gözleriyle. Ak Şemseddin: ‘Para hesabın bilmedik’ dedi; ‘Bilmediğimizi konuşmak seni yanıltır, seni yanıltmaktan korkarım, bağışla.’Molla Gürânî kendi hesabındaydı; elde avuçta ne varsa olanının hepsini satıp hiç durmadan altına, şimdiki altına çevirme yolunu araması gerekiyordu yarından tezine; elde avuçta ne vardı ki altına çevirilecek? (Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.137,138)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında **Çandarlı Halil Paşa**¹¹³ görev alır.

Çandarlı Halil Paşa’nın son zamanlarda yaptığı tutarsız davranışlarla güvenilirliğini yitirdiğini görürüz: “...Çandarlı Halil Paşa, o gün, yeni gerdeğe

¹¹³ Çandarlı Halil Paşa, Çandarlı ailesinden Kara Halil Paşa’nın torunu, İbrahim Paşa’nın oğludur. II.Murat’ın güvenini kazanarak uzun yıllar vezirlik görevinde bulundu. II. Murat’ın vefatından sonra, Fatih Sultan Mehmet döneminde de vezirlik yaptı. Çandarlı Halil Paşa, <mad.>, Anna Britanica, C.IX, s.304,305

girecek damatların dinçleşmesindeki adımlarla yürümüş, el öpmüş, baş vezirliğinin dikleşmesinde her zamanki yerini almıştı.

Er Sinan az önceki ikincikli, çekingen Halil Paşa'nın bu ansızın dirilmiş Halil Paşa, oluşuna şaşmamıştı pek; o gün olağan gelmişti. Ama bu gün, meşveret için çağırılanların birer birer geldiği bu gün iç kapıdan içeri Molla Hüsrev ile birlikte girerlerken Halil Paşa'nın, baş vezirlerden çok mevki kapma peşinde yeniyetme memurların davranışlarıyla Molla Hüsrev'den hep geride kalmağa çalışan adımların, Molla Hüsrev'e öncelik tanımak için çırpınan beden hareketlerini görünce üzüldü. Dünya nimeti mi idi bu yoksa insanın yaşlanmışlık hırsı mı? Bilemedi..." (Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.170)

Denizler Ejderi romanında, Turgut Reis'in¹¹⁴, denizcilik macerası çocukluğundan itibaren işlenir.

Denizcilikte kısa bir zaman içinde başarılar sağlayan Turgut Reis, Hristiyan denizcilerin korkulu rüyası olur. Türk donanma komutanı Çelik Pençe Reis'in düşman üzerine yapacağı sefere roman kahramanı Turgut da katılmak ister. Ancak yaşı küçük olduğundan dolayı bu talebi kabul edilmez. Turgut, izinsiz olarak donanmaya katılır.(s. 7, 8)

Turgut Reis'in kazandığı başarılar her tarafa yayılır. Turgut Reis'in, Haçlılarla giriştiği deniz savaşı oldukça şiddetli geçtiğini öğreniriz. Turgut, peşpeşe oklarını göndermeye başlar. Beş ok da, tam isabetle beş şövalyeyi cehenneme yollar. Bir ok, isabet ettiği halde, zırha çarptığı için zararlı olmaz.

Herkesin gözünü kan bürür. Savaş bütün şiddetiyle devam eder. Turgut ok atarken, gözleriyle Reisi arar. Onu, üç şövalye ile çarpışırken görür. Okunu çekti ve sağdaki şövalyeye fırlatır. Ok şövalyenin alnına isabet eder. Reis, yan gözle durumu görüp neşelenir. Fakat tam o anda Turgut, dev gibi bir şövalyenin üzerine koştuğunu

¹¹⁴ Türk denizcisi (öl. Malta 1565). Anadolu'da Menteşe yöresinden fakir bir ailenin çocuğudur. Genç yaşta levent olarak korsanlığa başladı. Kısa bir süre sonra reis oldu. Barbaros'un hizmetine girdi. Onunla birlikte birçok başarıya imza attı. 1551'de İstanbul'a çağırıldı, kendisine sancak beyliği verildi. 1554'te Trablusgarp Beylerbeyliğine getirildi. Malta kuşatması esnasında kaleden atılan bir mermiyle öldü. Turgut Reis, <mad.>,Meydan Larousse, C.XIX, s 218,219

görür. Ok çekmesine fırsat kalmadan hemen kılıcına çekerek hamle yapar. Bu arada Şövalye hemen saldırıya geçer. Kılıcını çekmişti ki, şövalye hamlesini yaptı. Turgut, bu saldırıyı kılıcıyla önledi. Şövalyenin darbelerinden, çevikliği sayesinde kurtuluyordu. Çekirge gibi sıçırıyor, şövalyenin vuruşlarını boşa çıkarıyordu. Bir aralık, dar bir yere sıkıştırıldığını fark etti. Şövalye, kılıcım hızla ileri doğru savurdu, çömelerek bu saldırıyı da boşa çıkarır. Şövalye, onu tahmin etmeyerek kılıcına bütün gücüyle yüklenir. Kılıç tahtaya gömülür. Turgut, bir kaplan gibi şövalyenin karnına toslayarak onu yere yıkar. Kavga yerde devam eder.

Bir ara Turgut, kuşağındaki hançeri çıkararak sapına kadar düşmanının karnına saplar. Şövalye bir çığlık atarak olduğu yere yığılır. Savaşın sonunda her taraf düşman askerlerinin cesediyle dolup taşar. Çelik Pençe Reis'in emriyle, esir şövalyeler cezalandırılır.

Bu savaş Turgut'un ilk savaşı olmasına rağmen büyük başarılar elde ederek herkesin takdirini kazanır. Bileği ve zekâsı, arkadaşları arasında ona bir yer sağlar. Demir Pençe Reis, Turgut'u kendisine yardımcı seçer. Turgut'un amacı ise bir gemiye sahip olup kendi başına mücadele etmektir.(s. 56, 57)

Turgut, denizlerde, kazandığı başarılarından dolayı, 'Reis' unvanını alır. Daha sonra köyüne dönerek sevdiklerine kavuşur. Turgut Reis, on yıl sonra köyüne dönmek için yola koyulur. Bir ikindi zamanı, beyaz bir yelkenli Bodrum sahillerine yanaşır. Sahilde birikmiş olan çocuklar, çok uzaklarda bir martı gibi görünen yelkenliye hayranlıkla bakarlar. Fakat kalyondakilerin sahile yanaşmak için acele etmedikleri görülür. Ancak Hava kararırken sahile yanaşırlar. Kalyon, on top atışıyla sahil köyünü selâmlar. Herkes merak etmişti. Kimdi bu gelenler?.. O zamana kadar, sahile hiçbir kadirge yanaşmamıstı. Donanma Kara Toprak köyüne gelince Turgut Reis köylüleri ile kucaklaşarak hasret giderir, Turgut Reis, beş sandal dolusu hediye, köylüleri arasında dağıtır.. Kadınları, yaşlıları, çocukları unutmamıştı. Bol ve zengin hediyelerden herkes memnundur. Turgut Reis, muhtardan köyün fakirlerini öğrenir. Gizlice hepsine altın dağıtıp, dullara, yetimlere yardım eder. Köyü, büyük bir neşe kaplar.

Turgut'un gözleri bir şey arıyor gibiydi. Turgut'un çocukluğunu bilen muhtar, hanımını da alarak, Turgut'la, Zeyneplere gitti. Zeyneb'in babası İmam Osman Efendi de, Turgut'un annesi de vefat etmişlerdi. Zeynep, Turgut'u büyük bir heyecanla karşıladı. İkisinin karşılaşması görülecek bir şeydi. Zeynep'in pembe yüzü, heyecandan bembeyaz kesilmişti. Reis de ondan farksızdı. Düşman güllerinin, silâhlarının heyecanlandıramadığı bu kahramanın; Zeynep karşısında âdeta dili tutulur. Zeynep ile Turgut Reis'in düğünleri görkemli bir tören ile yapılır. Turgut Reis ise tekrar denizlere sefere çıkarak, zaferler elde eder.(s.71,72)

XVI. Yüzyıl

Şehzade Selim, Şirpençe, Mısır'a Doğru romanlarında **Yavuz Sultan Selim'in**¹¹⁵, şehzadeligi, padişahlığı, yaptığı seferler, vefatı geniş bir şekilde işlenir.

II. Bayezid'in oğlu olan Yavuz Selim, şehzade olduğu dönemlerde Trabzon'da Sancak Bey'i olarak görev yapar. Ancak memleketin iç ve dış meseleleriyle yakından ilgilenir. Takip ettiği konulan babası Sultan Bayezid'e bildirir. Ancak babası Yavuz Selim'in memleket ile ilgili endişelerini dikkate almaz. Anlatıcı, Trabzon Sancak Bey'i Yavuz Selim'in fiziksel yapısını benzetmelerle ifade eder: "Kaşları alabildiğine çatılmış, pos bıyıklan sinirli bir intizamsızlık içinde çenesine doğru sarkmıştı. Sakalı yoktu. Oval yüzü bütün canlılığı ile meydanda idi. Kalın, etli dudaklarının iki yanındaki derin iki çizgi, kafasının içindeki endişeleri dışa yansıtan en belirgin delillerdi. Yağ kandilinin titrek ışığı. Şehzade Selim'in gözlerinden fişkıran alevli oklarla çatışınca soluyor, sanki korkudan titriyordu. Ortadan biraz uzun boylu, geniş omuzlu, kartal burunlu Osmanlı Şehzadesi Selim, sarayın harem kısmına hâlâ

¹¹⁵ Yavuz Sultan Selim, dokuzuncu Osmanlı Padişahı (Amasya 1466- Çorlu 1520). II. Beyazıt'ın oğlu. Babasının sancak beyi olarak bulunduğu Amasya'da dünyaya gelmiştir. Sultan Beyazıt'ın sağlığında oğulları saltanat kavgasına başladılar. I. Selim, Trabzon sancak beyiydi. Bazı iç karışıklıklardan sonra, Beyazıt, tahtını oğlu I. Selim'e devretti. Selim'in saltanatının ilk yıllarında da taht kavgaları bir müddet devam etti. Büyük uğraşlardan sonra Selim'in karşısında durabilecek kimse kalmadı. Osmanlı Devleti için asıl tehlike olarak İran'ı gören padişah, bu ülke ile ilişkileri iyice gerdi. Savaş kaçınılmaz oldu. 1514'te Çaldıran'da karşılaşan iki ordunun galibi Türkler oldu. Bu savaş, Doğu Anadolu'yu kazandırdı. Yavuz Sultan Selim'in en önemli seferi Mısır seferi oldu. Mısır'ın fethedilmesi, hem sosyopolitik hem maddi manada Osmanlı İmparatorluğu'na yeni bir yön çizdi. Halifelik Osmanlı padişahlarına geçti. Osmanlı Padişahlarının Müslüman devletler üzerindeki nüfuzu arttı. Yavuz Sultan Selim, hastalanarak 1512'de vefat etti. Şinasi Altundağ, 'Yavuz Selim', <mad.>, *MEBİA*, C.X, s.423-434 ; *Meydan Larousse*, C.XVII, s.477-478

geçmemiştir. (Şehzade Selim, s. 7)

Sultan Bayezid, yaşlanınca oğulları: Korkud, Ahmet ve Yavuz Selim arasında taht mücadeleleri başlar. Kardeşler arasında en şiddetli mücadeleyi Yavuz Selim yaparak babasına karşı gelir. Sultan Bayezid, oğlu Yavuz Selim'i etkisiz hale getirmek amacı ile oğlunun üzerine yürümeye karar verir. Sultan Bayezid, Uğraş Deresi mevkiine doğru ordusu ile birlikte yol alır. Yol esnasında Yavuz Selim'in çocukluğunu hatırlar:

(Sultan Bayezid): "Selim'in çocukluğunu hatırlamıştı Tombul, cana yakın, sokulgan bir çocuktur. Etrafında ne bulursa merak ederdi. Bir gün Amasya sarayının ağaçlarla ve çiçeklerle süslü bahçesinde tek başına ok atma talimi yaparken yakalamıştı. Henüz beş yaşındaydı. Koca yay boyunu aşırıyordu. Önünde bir hedef tahtası vardı. Attığı okların çoğunu isabet ettirdiğini görünce dayanamamış, 'Allah gücüne güç katsın' diye dualar mırıldanarak Selim'i kucağına almıştı. Aralarında geçen konuşmayı bugünmiş gibi hatırlıyordu:

'Niçin yalnızsın?

Selim iri gözlerini hayretle açmış:

'Allah her yeredir pederim' demiştir. 'Yalnızlık ne demek?'

Ok talimi mi yapıyorsun? Bunun için daha küçük sayılırsın.'

'İnsan ömrü her şeyi öğrenmek için yeterli olmayabilir, herkesten fazla öğrenmek isteyenler bu işe küçükken başlamalı. Hele şehzadeler fazla bilgiye sahip bulunmazsa nasıl serdar olabilir?'Adam akıllı şaşırmıştı

' Bunları sana kim öğretti?'

'Hocam Muhyiddin ve annem Gülbahar Hatun.'" (Şehzade Selim, s. 179)

Sultan Bayezid, Yavuz Selim'in teslim olması için elçiler gönderir. Fakat Yavuz Selim, elçilerin isteklerini geri çevirerek babası ile savaşmayı tercih eder. Baba ile oğul Uğraş Deresi, civarında savaşa tutuşurlar. İki kardeş ordunun çarpışması, herkesi üzer. Yavuz Selim ve askerleri büyük direniş gösterirler ancak, Sultan Bayezid, karşısında yenilirler. Yavuz Selim'in, yiğitçe dövüşünü gören

Yeniçeriler, Yavuz Selim'in padişah olmasını isterler.(Şehzade Selim, s.181,187,188)

Yavuz Selim, uzun süren mücadeleden sonra babası Sultan Beyazid'i ikna ederek tahta oturmayı başarır. Yavuz Sultan Selim, hükümdar olduktan sonra hazırladığı plan gereğince önce İran üzerine yürüyerek Şah İsmail'i Çaldıranda yakalar ve kanlı bir savaştan sonra onu yener. Daha sonra İstanbul'a dönerek sefer esnasında Yeniçerileri ayaklanmaya teşvik eden kumandanları idam ettirir. (Mısır'a Doğru, s. 96, 97)

Orduyu yeniden döndükten sonra sefere çıkan Yavuz, önce Dulkadiroğulları devletini ortadan kaldırır. 1516'da Kansu Gavri'yi Merc-i Dabık zaferi ile yendikten sonra Sina çölünü on üç günde geçip Mısır'a doğru ilerler. Tumanbey kumandasındaki Mısır ordusunu 1517'de Ridaniye'de yener ve Mısır'a hâkim olur.

Yavuz Sultan Selim, İstanbul'a dönünce ilk iş olarak yeniçerilerin sefer sırasında isyan edenleri tespit edip cezalandırır. Ayrıca yeniçeri kanununda değişiklikler yapılarak padişahın otoritesi pekiştirilmiş olur. Yavuz Sultan Selim'in bundan sonraki hedefi Mısır'dı. Ordu ve donanma bu büyük sefer için hazırlanmaya başlar. Aylar süren hazırlıklar bittikten sonra, 1516 tarihinde Mısır seferine çıkar. (Mısır'a Doğru, s. 96, 97)

Yavuz Sultan Selim, Mısırlıları oyalamak için, İran'a sefer düzenlediğini söyleyerek, dostluğunu bildirir. Ancak Mısırlılar, Osmanlıların kendileri için bir tehlike olduğunu bilmekteydiler. Bun nedenle savaşa hazırlıklıydılar. Yavuz Sultan Selim ordusu ile beraber Malatya sınırına gelince, Mısır Sultanını da Halep'e geldiği haberi verilir.

İki ordu 24 Ağustos 1516 günü Mercidabık Ovası'nda harp nizamına girerler, ikindiye kadar süren savaşta Türk ordusu, Kölemen ordusunu kesin bir yenilgiye uğratır. Mısır sultanı savaş sırasında ölür. Komutanların bir kısmı kaçar, bir kısmı da esir olur.

Yavuz Sultan Selim, Mısır'a girmek için, ordusuna hareket emrini verir. Kölemenlerin yeni hükümdarı Tomanbay'a şehri teslim etmesi için elçiler gönderir ancak bir sonuç alamaz. Bunun üzerine Memlûklüler ordusu ile Osmanlılar ordusu

22 Ocak 1517 tarihinde Ridanye'de savaşa tutuşurlar. Sabahtan ikindi vaktine kadar süren savaşı, Osmanlı ordusu kazanır. Yavuz Sultan Selim, Mısır ve etrafındaki şehirleri sınırları içine katmış olur. (Mısır'a Doğru, s. 161,162)

Anlatıcı Yavuz Sultan Selim'in son anlarını şu şekilde işler: "Hasan Can otağın bir köşesine oturmuş elinde Kur'an-ı Kerim. Gözlerini sık sık kaldırıp karyolaya çeviriyor. Yavuz'un kır karışmış iaçları yaşlığa dağılmış, bir tutam perçem alnına doğru kıvrılmış, inliyor, inliyor. Yüzündeki ifade kısıpca sıkışmış yaralı bir arslanın ifadesinden farksız. Gözleri birden açılıyor, sonuna kadar. Hasan Can koşuyor.

'Efendimiz..

'Yaklaş.' İyice sokuldu karyolaya, eğildi, diz çöktü.

'Buradayım Şevketlüm, yanınızda. Padişah dişlerini sıkmış, sırtına inen bıçak darbelerinden keskin ağırlara tahammül etmeye çalıştı.

'Hasan Can, Safevi İsmail hâlâ melanetlerin devam eder mi? Hasan Can birden ümitlenmişti. Padişah devlet işlerini sorduğuna göre bu herhalde iyiye alametti. İninden pek baş çıkaramaz Şevketlü Hünkarım.'

Aldığı dersten sonra belini doğrultabilmiş değil. Gözleriyle 'Evet' işareti yaptı.'Ya Macaristan? Mısır Seferi Hümayunundayken hudut boylarımıza saldırırdı, şimdi ne halde?

Anlaşmalara uyuyor Sultanım hiçbir mütecaviz hareketi görülmedi.'İyi biz, Şark'a yürüdük ki oğlumuza Garp yolları açılsın. Vasiyetimdir, Süleyman'a söyleyin, Garb'a gitsin bundan böyle..'

Sözünü bitirmedi. Hepsinden müthiş bir sancı lafını ağzına tıkadı, derinden derine inledi. 'Bu he haldir Hasan Can? Hasan Can artık gerçeği, korkunç gerçeği bütün çıplaklığıyla görüyordu. Metanetine inandığı ve güvendiği padişahına arzetti: 'Sultanım, Cenabı Hakka teveccüh edip, Allah'la olacak zamandır. Yavuz'un kaşları bir yay gibi kalktı: 'Ya sen bizi bunca zamandır kiminle bilirdin Hasan Can? Cenabı

Hakk'a teveccühümüzde kusur mu fehmettin?" (Mısır'a Doğru, s. 186, 187)

Yavuz Sultan Selim, sekiz yıl dört ay tahtta kalır. Osmanlı tarihinin en uzun seferinden sonra İslam birliğini temin edip hilafeti Abbasilerden Osmanlılara alan Yavuz, oğlu Şehzade Süleyman'a batıya sefer yapmasını vasiyet ettikten sonra 22 Eylül 1520'de vefat eder." (Mısır'a Doğru, s.188)

Şehzade Selim romanında canlandırılır. **II. Bayezid**¹¹⁶, Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra padişah olur.

Padişahlığının ilk yıllarında atak ve cesur olan olan Sultan, Bayezid, ihtiyarlık yıllarında bu huylarını bırakıp sadrazamların söylediklerinden dışarı çıkmaz olur. Yumuşak huylu, sakın ve tasavvufi mizaçlı bir hükümdar olan Sultan Bayezid ilim adamlarına ve sanatkârlara çok büyük değer verir. Yeni fetihler yerine memleketi imar etmeyi tercih eder. Anlatıcı Sultan Bayezid'in, başarılı olamamasının nedenlerini geniş bir şekilde işler: " Fatih Sultan Mehmed gibi bir cihangirden sonra işbaşına gelmişti. Fatih'in oğluydu. Uzun bir taht mücadelesinden sonra kardeşi Cem'i yenmişti. Kardeşi Cem için, Bizanslılarla yıllarca mücadele etmişti. Osmanlı tahtının tek hakimi olarak saltanatta yirmi dokuzuncu yılına gelmişti. Gençliğinde hayli hareketli idi. Askeri iyi sevk etmiş, küçümsenmeyecek başarılarla göz kamaştırmıştı. Ne var ki Fatih Sultan Mehmed gibi bir cihangirden sonra gelmiş olmak Bayezid'in en büyük talihsizliği olmuştu. İstanbul'u almış, Uzun Hasan'ı Otlukbeli'nde yere çalmış yeniçeri, daha büyük iştiaqla fethi bayraklaştırmıştı. Yaşlandıkça eski ataklığını da kaybedip adeta inzivaya çekilince homurdanmaya başlamışlardı. 'Bu kılıcı belimize süs olsun diye mi taktık?' diyordu yeniçeri takımı, içten içe Şehzade Selim'e meyletmeye başlamışlardı.(Şehzade Selim, s.48,49)

Sultan Bayezid, tahtı oğlu Yavuz Selim'e bırakırken, iç dünyası ile muhasebe yapar: '... Dünyadan gittikçe koptuğunu, her gün biraz daha ahirete yaklaştığını hissediyordu. Ölüm, korkulu rüya değildi onun için. Gençliğinde irtikap ettiği bazı hataların affı için

¹¹⁶ Sultan Beyazıt (1447-1512), Fatih Sultan Mehmet'in vefatında hayatta bulunan iki oğlunun büyüğüdür. Babası vefat ettikten sonra tahta geçti. Kendisi o sırada Amasya alisiydi. Tahtın ilk zamanlarında kardeşi Cem'le meşgul oldu. Her iki kardeşin kavgasında devlet büyük badireler atlattı. Âlim ve şair bir zattı. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, *MEBİA*, C.II, s.392-398

yıllardır seccadeler ıslatmıştı. Allah affı severdi. Tek istediği ak alınla ahirete gitmekti. Dünya nimetlerinin en nadidelerini tatmıştı şimdiye kadar. En büyük imparatorluğun yegâne hâkimi olarak ömür sürmüştü. Tacını tahtını ahirete götüremezdi ya! Her şeyi bırakmak zorunda kalacaktı sonunda.” (Şehzade Selim, s.142)

Sultan Bayezid, tahtını Yavuz Selim’e bırakarak doğduğu yer olan Dimetoka’ya giderken Uğraş Deresinde vefat etmiştir. (Şehzade Selim, s. 221)

Şehzade Korkut, Şirpençe romanında Şehzade Korkut¹¹⁷, II. Bayezid’in oğlu ve Yavuz Sultan Selim’in ağabeyidir.

Bir ara Mısır’a gider. Buradan döndükten sonra Manisa’yı işgal edip oraya yerleşir.. Şair ruhlu bir zat olan Korkut, ilme düşkünlüğü ile tanınır. Saltanat mücadelesinde kendisini ilim adamları destekler. Yavuz Sultan Selim ile mücadeleye giren Şehzade Korkut, sıkışınca, Piyale Paşa’nın kaçalım teklifini şiddetli bir şekilde reddeder. (Şirpençe, s.134)

Şehzade Korkut’un yakalanma anındaki hâdiseler şöyle cereyan eder: (Yavuz Sultan Selim’in askerleri, Şehzade Korkut’un etrafını sararlar. Askerlerden birisi): ‘Devletlü padişahımız efendimiz, sizi huzur-u şahanede görmek isterler.’ Bu sözler, Korkut’u bir parça teselli etmişti: ‘Gideriz,’ dedi. Lâkin askerlerin arasında biri vardı ki, Şehzade Korkut’a şahsî bir kırgınlık yüzünden kin tutmuştu. Fırsat bu fırsattır düşüncesiyle atıldı, kılıcını çektiği gibi Şehzade'nin gırtlığına dayadı:

‘Düş önüme,’ diye haykırdı ‘Mevkufsun!’ Şehzade Korkut, balmumu gibi soldu. Hayret eder tarzda adama baktı.

‘Bu ne cüret?’ diye söylendi. ‘Bilmez misin ki, karşınızda Cennetmekân Sultan Bayezidi Veli'nin oğlu vardır.’ Herkes dona kalmıştı. Bu fırsattan yararlanan

¹¹⁷ Şehzade Korkut, Saltanat mücadelesine ilk başlayan şehzadedir. Yavuz, padişah olduktan sonra saltanat davası gütmemeye söz verip Manisa’ya yerleşmiş fakat bazı paşaların padişah olmasını istemesi üzerine ordu toplamaya başlamıştır. Yavuz’un müdahalesi üzerine yardımcısı Piyale Bey’le birlikte kaçmış, daha sonra da yakalanarak öldürülmüştür. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.235

içi kin dolu asker şehzadeyi hırpalamaya, tartaklamaya koyuldu. Piyale Bey, dayanamadı; ölümü hiçe sayarak kendini adamın önüne attı, bileğine yapıştı:

‘Bre nadan! Neylersin?’ Bu kalpten kopan çığlık, kumandanı kendine getirdi. İki adımda askerin yanına ulaşp bir yumruk salladı: ‘Aptal!’ Adam yere yuvarlanırken şehzadenin önünde hürmetle eğildi: ‘Affınızı dilerim efendim, bu adam ne yaptığının farkında değil. Şehzade Korkut, yırtılan yakasını vakur bir hareketle topladı. ‘İzzetle yaşayanların vereceği keffaret zilletle ölmek olmamalıdır kumandan. Neyse, sizi takibe hazırım. Varalım...” (Şirpençe, s.146)

Şehzade Korkut yakalandıktan sonra derin düşüncelere daldığını görürüz: “Kuşların cıvıltısı, suların şarılıtsı, yaprakların sürtüşmesi Şehzade Korkut’a artık şiir de ilham vermez. Başını eğmemekle birlikte derin düşünceler içinde bulunduğu her halinden belli oluyordu. Kumandan ve askerler bu gönül adamının düşüncelerini bölmek için ellerinden geldiğince sessiz gitmeye gayret ediyorlardı. Neden sonra Şehzade Korkut yanıbaşında at süren kumandana Türkmen çobanı işaret ederek sordu: ‘Merak ediyorum kumandan Türkmen acaba ihanete mi uğradık? Kumandan, şehzadenin ne demek istediğini anladı. İhanete uğrama ihtimali onu rahatsız ediyor olacaktı:

‘Allah adına yemin ederim ki, hayır,” diye cevap verdi. "Altındaki süslü koşumlu at dikkatimizi çekmişti. Biraz korkutunca bizi buraya getirdi. Karşımıza sizin çıkacağınızı bilmiyorduk.’ Şehzade Korkut, gözlerini gökyüzüne kaldırdı. Güneş, ağaçların yaprakları arasından büyük bir ihtişamla süzölüp yere dökölüyordu. ‘Şükür,” diye mırıldandı, ancak kendisinin duyabileceği kadar hafif, çok şükür. Herkesin hain olduğunu düşünmeye başlamıştım.

Kafle yola devam etti.. Şehzade ve nedimi her türlü ihtiyaç ve istirahatları temin edilerek Bursa’ya götürüldü. Şehre birkaç konaklık mesafede, padişah adına Kapıcıbaşı Sinan Ağa kafikeyi karşılar. Orada kafiye konakladı. Piyale Bey'i bir bahane uydurup şehzadenin yanından uzaklaştıran Kapıcıbaşı Sinan Ağa, Korkud'la yalnız kalınca koynun ilân bir kese çıkarıp şehzadeye uzattı: "Buyurunuz devletlüm, Memalik-i Al-i

Osman'ı gaileye sevk etmek için giriştiğinizi faillerin delilleri... Kesenin içindekiler bazı kumandanlara yazdığımız mektupların asıllarıdır.” (Şirpençe, s.147, 148)

Şehzade Korkut'un, yaptıkları belgelerle ispatlandığı için olduğu yerde idam edilir. (Şirpençe, s.149)

Şehzade Selim, Şirpençe romanlarında canlandırılır.

Şehzade Ahmed,¹¹⁸ Bayezid'in büyük oğludur. Babasının sağlığında Amasya sancak beyliği yapmıştır. Hadım Ali Paşa'nın etkisi bir ara veliaht ilân edilmiş fakat Şehzade Selim'in karşı çıkması üzerine bu karardan vazgeçmiştir.

Yumuşak huylu, savaştan hoşlanmayan, sanata meraklı bir yapıya sahiptir. Saltanat hırsı ile kaplı olduğu için memleket meselelerini ikinci plâna atmıştır. Ali Paşa, Şehzade Ahmet ile görüşür: “Şehzade Ahmed, başka tek kelime etmeden sert adımlarla çadırı terk etti. Şehzadenin davranışı karşısında apışıp kalmıştı. Taht bir insanın gözünü böylesine bürürse makul davranması elbet mümkün olmazdı. Şu anda Şehzade Ahmed için dünya üzerinde en değerli şey Osmanlı tahtı idi. Bu yolda ihtimal ülkenin yarısını vermeye bile hazır bulunuyordu. Böyle bir adamı padişah yapmak isabetli bir hareket mi olacaktı? Bu soruya şimdiye kadar olduğu gibi gönül huzuruyla ‘evet’ diyemiyordu.” Şehzade Ahmed, kuvvet ve cesarettten mahrum olduğu için Şah İsmail ile birlik olmuş daha sonra Yavuz Sultan Selim karşısında yenilerek öldürülmüştür. (Şehzade Selim, s.155, Şirpençe, 92, 93)

Şirpençe romanında, **Zenbilli Ali Efendi,**¹¹⁹ Osmanlı Şeyhülislâmıdır. II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, I. Süleyman dönemlerinde 23 yıl şeyhülislâmlık yapmış, halkın mektup ve dilekçelerini evinin penceresinden sırkıttığı zembille alıp yanıtlaması nedeniyle Zenbilli Ali Efendi diye anılmıştır. Son derece soğuk kanlı ve bilgilidir. Padişahların en kızgın anlarında bile hikmetli ve doğru sözlerle onları

¹¹⁸ Şehzade Ahmed, II. Bayezid'in büyük oğludur. Babasının sağlığında Amasya sancak beyliği yapmıştır. Hadım Ali Paşa'nın tesiri ile bir ara veliaht ilan edilmiş fakat Şehzade Selim'in karşı çıkması üzerine bu karardan vazgeçilmiştir. İ. Hakkı,Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.237

¹¹⁹ Zenbilli Ali Efendi,¹¹⁹ (d. Amasya- ö.1526, İst.) Osmanlı Şeyhülislâmıdır. II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, I. Süleyman dönemlerinde 23 yıl şeyhülislâmlık yapmış, halkın mektup ve dilekçelerini evinin penceresinden sırkıttığı zembille alıp yanıtlaması nedeniyle Zenbilli Ali Efendi diye anılmıştır. Son derece soğuk kanlı ve bilgilidir. ‘Zenbilli Ali Efendi’ <mad.>, Anna Britannica, C.XXII, s.408

itidale davet eder. Onların öfkeli zamanlarında karar vermelerine mani olur. Şeriata aykırı olarak verilmiş kararlara hayatı pahasına karşı koyar ve durdurur. Çaldıran Savaşı'nın yapılacağı vakit, Yavuz Sultan Selim, devlet yönetiminde bulunanlarla son kararı vermek için toplanır. Yavuz Sultan Selim'in hiddetinden toplantıda görüş bildirenlerin sayısı oldukça azdır. Zenbilli Ali Efendi, kısa konuşmaları dinledikten sonra şunları söyler: 'Şevketlüm, hayat yolunda hakikat bastonuna dayananlar için dünyevî ve uhrevî korku yoktur. Ulema sana bu hakikat bastonunu fetva suretinde verdi. Ümeradan ne istersin?' Yavuz, yumuşadı, çatık kaşları düzeldi, takdirkâr bakışlarıyla Zenbilli'yi selâmladı: 'Efendi Hazretleri, fetva önünde zelil bir kuluz. Lâkin şeriata uymayan fetvayı yırtar, mühürleyenlerin yüzüne çarparım.' Zenbilli'nin sesi dikleşti: 'Öyle bir fetva talep ettiğinde daha önce davranıp mühür biz yüzüne fırlatırız.' (Şirpençe, s.169,170)

Malkoçoğlu Ali Bey¹²⁰; Sofya sancak beyi iken, Yavuz Sultan Selim'in hizmetine girmiş ve ordusunda kumandan olarak vazife yapaya başlamıştır.

Genç cesur ve zeki bir kumandan olan Malkoçoğlu vatan ve millet menfaatini bütün değerlerin üzerinde tutar. Yavuz Sultan Selim'e hizmeti vatana hizmet olarak değerlendirir. Açık sözlü korkusuz, ve fedakar yapıya sahiptir. Yavuz Sultan Selim, padişah olduktan sonra uzun zaman Şehzade Ahmed'i takip eden Malkoçoğlu, Ali Bey, birkaç savaş kazandıktan sonra Çaldıranda şehit düşer.(Şehzade Selim, s.9, 10,188)

Şehzade Selim romanında **Hadım Ali Paşa**¹²¹, II. Bayezid Bayezid devrinde sadrazamlık yapmış Osmanlı paşasıdır.

¹²⁰ Malkoçoğlu Ali Bey; Sofya sancak beyi iken, Yavuz Sultan Selim'in hizmetine girmiş ve ordusunda kumandan olarak vazife yapaya başlamıştır. Sofya sancak beyi iken Yavuz Sultan Selim'in hizmetine girmiş ve ordusunda kumandan olarak vazife yapmaya başlamıştır. Silistre sancak beyi Tur Ali Bey'in kardeşidir. Yavuz padişah olduktan sonra uzun zaman Şehzade Ahmed'i takip eden Malkoçoğlu, birkaç savaş kazandıktan sonra Çaldıran'da şehit düşmüştür. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.269

¹²¹ Şehzade Selim romanında Hadım Ali Paşa, II. Bayezid Bayezid devrinde sadrazamlık yapmış Osmanlı paşasıdır. Aslen Türk olmamakla beraber, küçük yaştan beri Türkler içinde yetişip İslami bir terbiye ile büyüdüğünden karakter ve yaşayış itibarıyla Türklerden farksızdır. II. Bayezid'in şehzadeleri arasında Şehzade Ahmed tarafını tutmuştur. Padişaha baskı yapıp onu veliiaht ilan ettiren Hadım Ali Paşa Şahkulu isyanını bastırmak için ordu ile Anadolu'ya gitmiş ve Şehzade Ahmed'le birleşmiştir. Şehzade Ahmed Şahkulu üzerine gitmeyince kendi ordusu ile

Makam ve mevkiye düşkün olmakla beraber memleket meselelerinde azami hassasiyeti gösteren Hadım Ali Paşa, II. Bayezid'in şehzadeleri arasında Şehzade Ahmed tarafını tutmuştur. Padişaha baskı yapıp onu veliaht ilan ettiren Hadım Ali Paşa Şahkulu isyanını bastırmak için ordu ile Anadolu'ya gitmiş ve Şehzade Ahmed'le birleşmiştir. Şehzade Ahmed Şahkulu üzerine gitmeyince kendi ordusu ile takip etmiş ve Şahkulu'nu yenmiştir fakat kendisi de şehid düşmüştür. (Şehzade Selim, 167, 168)

Mısır'a Doğru romanında **Piri Mehmed Paşa**¹²², Kayı aşiretine mensub bir Osmanlı paşasıdır.

Yavuz Sultan Selim zamanında vezir olmuştur. Cesur, atılgan, zeki ve bilgili bir insandır. Savaş alanlarında gösterdiği başarılar sebebi ile sık sık terfi etmiştir. Fakat o askerlikle paşalık arasında memlekete hizmet noktasında bir fark görmediği için makam ve mevki peşinde koşmamıştır. Yavuz Sultan Selim, Piri Mehmet Paşa'yı yanına çağırarak kendisine sadrazamlık vermeyi uygun bulduğunu söyler. Piri Mehmed Paşa ise bu görev karşısında şu cevabı verir: "Kulunuzun zayıf omuzları bu ağırlığı taşıyamaz korkarım Devletlüm. Kaşları kalktı padişahın.: 'Kimin ne kadar taşıyabileceğini bilenlerdeniz Paşa. Yersiz tevazuun lüzumu yoktur. Osmanoglu, Osmanlısın. Soyun soyumuzdan, dinin dinimizden elbette seni Vezirazam yapmak münasip.'" (Mısır'a Doğru, s. 34)

Şehzade Selim romanında görev **Şah İsmail**¹²³ alır.

Etrafına korku salıp halka zulüm etmesiyle tanınır. Şah İsmail'in, fitne ve fesatlarından rahatsız olan, Yavuz Sultan Selim, askerleriyle birlikte, Şah İsmail üzerine yürür. Şah İsmail, bu haberi bir tören esnasında öğrenir. Şah İsmail, birçok devleti yok etmiş, bazılarını kendisine bağlamıştı. Yavuz Sultan Selim'den on yedi

takip etmiş ve Şahkulu'nu yenmiştir fakat kendisi de şehid düşmüştür. İ. Hakkı, Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s.255

¹²² Piri Mehmet Paşa, (1455- 1532) Osmanlı veziridir. Konya asıllı büyük bir Türk ailesine mensuptur. Zenbilli Ali'nin yeğenidir. Yavuz Sultan Selim'in, İran seferine katıldı. Bu dönemde vezir-i azamlığa kadar yükseldi. Kanuni döneminde de vezirlik yaptı. Piri Mehmet Paşa'nın yükselmesini kıskanan, İbrahim Paşa tarafından zehirletirilerek öldürüldü. Piri Mehmed Paşa, <mad.>, Türk Ansiklopedisi, C.VIII, s.306

¹²³ Şah İsmail, Safevî Hükümdarıdır. İran'da Safevi Devleti'nin kurucusu (1487-1524). Şeyh Haydar'ın oğludur. Şeyh İsmail 23 Ağustos 1515'te yapılan savaşta, Yavuz Selim tarafından bozguna uğratılır. 'Şah İsmail, <mad.>', *Meydan Larousse*, C. XII,s.447-448

yaş daha gençtir. Şah İsmail, 1502 yılında Nahcivan Savaşı'nda Akkoyunlu Devleti'ni ortadan kaldırarak Safevi Devleti'ni kurar. Dedesi ve babası gibi Şiiliği yaymak için gece gündüz çalışır. Casusları vasıtasıyla Anadolu'ya da Şiiliği yaymaya çalışır. Şah İsmail, dini de kullanarak nüfuz elde etmeye başlar. Bunun için de büyük bir ordu kurarak Osmanlı Devleti'ne saldırmak için fırsat kollar.

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran'a gelerek önce Şah İsmail'e kan dökülmemesi için teslim olması çağrısında bulunur. Şah İsmail bu teklifi geri çevirir. Bunun üzerine, Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail'in orduları arasına casuslar sokarak askerin durumunu öğrendikten sonra harekete geçer. Çaldıran'da Şah İsmail ile yaptığı savaşı kısa bir sürede kazanarak, Şah İsmail'in zulmünden yöre halkını kurtarır. (Şehzade Selim, 52,53,68,69)

XVII. Yüzyıl

Kösem Sultan romanında, Osmanlı Devleti'nde yönetimde söz sahibi olan validelerden birisi de **Kösem Sultan'dır.**¹²⁴

Anlatıcı, olayları ve yaşananları bir tarihçi titizliğiyle olduğu gibi aktarır. Bazen tarihî bir vak'a bazen de tarihî bir hatıranın işlendiğini görürüz. Bu durum bütün roman kahramanlarından işlenir. Anlatıcı romanın baş kahramanı olan Kösem Sultan'ı, değişik yönleriyle bizlere tanıtır: Sonra Mahpeyker'e sarayda kimlere nasıl hitap edeceği, bilhassa kocası padişaha nasıl hitap edeceği ve onunla neler konuşabileceği öğretildi. Kendisine sarayda bir daire ayrılacak ve hizmetine biri yaşlıca biri genç iki cariyeye verilecekti, dairesi dört odalıydı, biri yatak, biri yemek odası, biri de cariyelerin odası; ve yine önemle öğretildi ki bazı geceler kocası padişah gelmeyebilirdi, ona nerede ve kimin yanında yattığı asla sorulamazdı. Mahpeyker'in gardrobu tanzim edildi. Çamaşırları, esvapları, entari ve şalvarları,

¹²⁴ Kösem Sultan, Osmanlı hanedan tarihinin en namlı kadınıdır. Kocası I. Ahmet'in ölümü üzerine eski saraya gönderildi. Oğlu IV. Murat padişah olunca hususi bir törenle Topkapı Sarayı'na getirildi. I. Ahmet'in annesi öldükten sonra harem ve hatta devletin başı oldu. En mühim rolü bu valide sultanlığında yaptı. Murat'ın ölümü ve İbrahim'in padişah olmasından sonra da müstakilen idareyi eline aldı. Sultan IV. Mehmet'in saltanatının ilk yıllarında da bu etkinliğini korudu. Ancak onun yerine Şehzade Süleyman'ı tahta geçirme teşebbüsleri rakibi ve gelini Turhan Sultan tarafından öğrenilince boğdurulmuştur. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara, 1992, s.220

kürkleri, feraceleri, hotozları, çevreleri, hamam takımları, erlikleri, pabuçları, yelpazeleri...

Mahpeyker'e her gün kullanacağı mücevherleri verildi, çekmeceler İçinde, küpeler, bilezikler, broşlar, iğneler, sorguçlar, gerdanlıklar, yüzükler. Yine o günlerdedir ki, Handan Valide Sultan kızın anası Rebia Hatun'u kendi yanına nedime olarak almıştı. Kasımpaşa'daki evine haftada ancak Üç gece gidiyordu.

Hatice Mahpeyker'in işleriyle bizzat meşgul olmuştu. Bir gün şu şirin vaka oldu, koca Harem'de kızın ayağına uyan terlik bulunamamıştı, Hatice'nin ayakları oğlan ayağı dökümünde, büyüktü, bir zambak yaprağı gibi narin ve sırmalı, İncili saray terlikleri kızın topuklarını bir türlü örtemiyordu. Handan Sultan gülmüş; "Ayağı büyük olanın bahtı açık olur!.." demişti ve Hatice'nin terlik ve pabuçları ayak ölçüsü alınarak yaptırılmıştı. Bir gün de valide sultan, Hatice'nin önüne büyük bir mücevher çekmecesini koymuş."

.....(Kösem Sultan) saftı, ama muhakkak ki çok zekiydi. Girdiği sarayda, kocasının aşkı kadar kaynanasının sevgisi de büyük desteği olacaktı. Onun içindir ki valide sultana nasıl hitap edileceğini bir türlü becerememiş, Handan Sultan'a daima sıcak laubalilikle "Sultan Anacığım" diyordu. Kızın bu samimiyeti, valide sultanı onlara yakınlaştırdı, analığını nedime olarak dairesine almıştı, babalığı Hüsam Reis de Tersane'den emekliye ayrıldı ve valide sultan kethüdalığına, kâhyalığına tayin edildi. Bir Gürcü güzeli cariyesini Cafer'le evlendirdi. Kasımpaşa'daki evin bir kadına ihtiyacı vardı. Hatice artık o eve hiç dönmeyeceğine göre, Cafer'in evi bırakıp gitmesine de lüzum kalmamıştı.

Hatice'nin mazisi saraya azıcık değiştirilerek anlatılmıştı; Değirmenlik, Milo Adası'nın adı söylenmemiş, bir yeniçeri tarafından kaçırıldığı, müthiş fırtına, kızın denizde bulunduğu tamamen saklanmıştı. Eğriboz Adası'nda ihtiyar bir papaz ölüm döşegindeyken gece evinden çıkmış, sancakbeyinin konağına gitmiş, kendisinin Müslüman olacağını söylemiş ve Kelime-i Şehadet getirerek hak dinde göz yummuştu. Vaka doğrudu, işte Hatice o papazın kızı oldu, o kadar.

Zifafa kadar geçen günlerde ve ondan sonra Hatice Mahpeyker'in ilk işi, en büyük işi, tek işi, padişah kocasıyla olan muhabbetinin yanında gece gündüz Türkçe öğrenmek olmuştu. Ve dil öğrenmede öyle bir kabiliyet göstermişti ki, ağzının Rum aksanları tamamen yok olmuştu. Türkçe'yi artık İstanbul ağzıyla konuşuyordu. Saray Çerkez, Abaza, Gürcü, Megril, Rus, Leh, Macar, İtalyan kızlarıyla doluydu, hepsi de Türkçe öğrenmişlerdi, fakat hiçbiri ağızları değiştirmeye muvaffak olmamışlardı.” (s. 107,108, 109)

Anlatıcı, Sultan Ahmed'in vefatından sonra Kösem Sultan'ın, içinde bulunduğu psikolojik durumu geniş bir şekilde tasvir eder: “Sultan Ahmed'in ölümü karşısında Kösem Sultan'ın halini nasıl anlatabiliriz? Billur bir vazoyu havada savurmuşlar, savurmuşlar, savurmuşlar ve sonra bir taşa çalivermişlerdi. Kösem paramparça olmuştu. Gün doğarken gözlerinin yaş kaynakları artık tükenmişti. O güzel gözlere iplik iplik kan gelmişti, yanıyor ve sızlıyordu gözleri.

Feryat etmemişti. Saç yolma, üst baş yırtma gibi bayağılıklar yapmamıştı. Hastanın çok ağırlaştığı son iki gece, başucunda uykusuz, bir balmumu olmuş, yanmıştı. Dalgın yatan genç adamın bir ara gözlerini açtığını, dudaklarının bir şeyler okur gibi kımıldadığını ve açılan gözlerin tekrar kapandığını görmüştü... Sultan Ahmed'i gidiyordu, fakat onun öleceğini hiç aklına getirmiyordu. Padişahın sağ eli Kösem'in ellerindeydi. Tecrübeli bir süt nine ile ihtiyar bir haznedar kalfa hazırlıklıydılar. Biri altın bir kaşıkla hastanın dudakları arasında zemzem akıttı, öbürünün elinde de beyaz bir tülbent vardı. Bir hafız kadın Kuran okumaya başladı. Kösem, yüzüne görünmeyen bir kanat çarpmış gibi irkildi, hatta o kanadın rüzgârını duyar gibi oldu. Feryadı içinde koptu, sesini kimse duymadı: 'Gitti Sultan Ahmedim!.' dedi. Ve hıçkırıkları boğmak için hastanın yastığı üstüne kapandı.” (s154)

Sultan Ahmed'in vefatından sonra, Kösem Sultan'ın üvey oğlu Osman sultan olur. Kösem Sultan, Osman'ı devirmek amaca ile vezirlerle iş birliği yapar. Sarayda vezirlerin kurduğu bir komplo ile Osman tahttan indirilir. Kösem Sultan yedi yaşındaki oğlu Murad'ı padişah ilân ettirir. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin en yetkili ismi Kösem Sultan olur.(s.201)

Kösem Sultan, boş vakitlerinde İstanbul'un ara sokaklarında yaşayan fakir halka yakın ilgi göstererek onların maddi ve manevî sıkıntılarını çözmeye çalışır. Bundan dolayı Kösem Sultan, fakir fukaranın annesi olarak da tanınır: "Kösem Sultan, fakir gelinlik kızların muhteşem hamisi oldu. En sadık yakınlarını büyük İstanbul'un kenar mahallelerine saldı, güzel çirkin, ayırt etmedi, yıllarca usanmadı, yorulmadı, buldurttuğu fakir kızları çeyizledi, kısmeti çıkmayan kızlara da oğlan buldurup kendisi evlendirdi. Kendisi de geçim darlığı çeken insanların oturdukları o kenar mahallelerde tebdil dolaştı. Kaynakları durmadan çoğalan ve gürül gürül akan servetini o yolda selsebil etti.

Sarayın alelade, basit koçularından birine biniyordu. Saraydan bir valide sultan gibi değil, bir daya hatun bir kalfa kadın gibi ayrılıyordu. Yanına da bir harem ağası ile yaşlıca bir kalfa kadın alıyordu. Limon küfü rengindeki feracesi alameti farikasıydı. Kösem'in bütün feraceleri o renkteydi, kocasının çok sevdiği renk olduğu için. Görenler tanıyordu, ama tanımamazlıktan geliyorlardı, kendisi öyle istediğinden: 'Valide hazretleri tebdil çıkmış. 'Kız çeyizlemeye gider!' Devletimin şanı bir kadındır. 'Onun gibi valide sultan gelmemiştir, gelmez de.'(s.268)

Kösem Sultan romanında **Sultan Ahmed**¹²⁵, tahta yeni çıkan genç bir padişaktır.

Anlatıcı Sultan Ahmed'in yaşantısını çocukluğundan itibaren işler: Sarayın bekleme odasında, Hatice (Kösem Sultan) ile karşılaşan Sultan Ahmed, kendisini şöyle tanıtır: "Ben Âli Osman Devleti Padişahı Sultan Ahmed Hanı Evvelim! Hatice bu tumturaklı lâfin içinden yalnız "padişah" kelimesini anladı ve hemen Sultan Ahmed'in önünde diz çöktü. Kökleşmiş bir alışkanlıkla göğsünde bir istavroz işareti yapmak üzereyken Müslüman olduğunu hatırladı. Padişahın işareti üzerine kızlarağası kızı ayağa kaldırdı. Sultan Ahmed koynundan güvez zemin üstüne altın işlemeli bürümcük bir çevre çıkardı ve Hatice'nin titreyen eline verdi. Kız, kalp

¹²⁵ Ahmed I (Sultan Han) (Manisa 1590-İstanbul 1617). III. Mehmet'in tahta geçen tek oğludur. Babası Manisa'da sancak beyi iken Handan Valide Sultan'dan doğdu. Ağabeyi veliaht Şehzade Mahmud'un öldürülmesinden sonra veliahtlığa yükseldi. Birkaç ay sonra da babası ölünce tahta çıktı. Celali ayaklanmalarını bastırarak güvenliği sağladı. Yakalandığı amansız hastalığından dolayı 28 yaşında vefat etti. 'Sultan Ahmed', <mad.>, *Türk Ansiklopedisi*, C.I, s.45,46

gözünün görgüsüyle çevreyi öptü ve koynuna koydu. Sultan Ahmed : ‘Hatice, sen bu sarayın sultanı olacaksın!.. dedi. Ve, yanlışlıkla o odaya girmiş olan sevgili küçük uşağı zenci Sümbül'e sevgiyle, minnetle bakar. Ve kızlarağasına : ‘Yürüyün gidelim artık... dedi.” (s.104)

Sultan Ahmed, Hatice (Kösem Sultan) ile evlenmek için hazırlıklar yapar: “Sultan Mehmed, oğlu Sultan Ahmed’i sünnet ettirmeden vefat etmişti. On dört yaşındaki oğlu henüz sünnetsizdi. Sünnet olmamış bir Müslüman evlâdı nikâhla evlenebilir miydi? Herhalde ulema efendilere sormak lazımdı. Kendi yönünden düşünmesini bahtına, alınyazısına bıraktı. Sünnet meselesini de oğluna söyleyemedi, onu da kızlarağasına bıraktı: "İcabına bakalım aslanım" dedikten sonra oğlunun yanından ayrılarak kızlarağasına yolladı. Hadım zenci daha rahat, serbest konuştu. Yüzü utancından kızarmış çocuk padişah: "Lala, beni hemen sünnet ettir!..."ama ilk kararında ısrarla durdu: "Hemen nikâh olur. Zifaf sünnetten sonra olur!.." dedi. Handan Sultan, Rebia Hatun'u kalfalar dairesinde buldurdu. Kadını kızının yanına götürmüşler, fakat küçük Sümbül gelenleri odaya sokmamıştı: ‘Padişahımın fermanı vardır. Bu odaya kimse giremez... Valide sultan hazretleri gelse sokmam! demişti.

Rabia Hatun meseleyi valide sultandan öğrenince şaşırırdı ve şaşkınlığından ne söylediğini bilemedi. "Mehil verilse de çeyizini düzsek" dedi. Handan Sultan ancak güldü. "Hatun, senden kızım Saray Bostancısı Ahmed için değil, Âli Osman Padişahı Sultan Ahmed için isterim!dedi” (s.106)

Sultan Ahmed, daha çok memleketin imar işleriyle uğraştığını öğreniriz: “Sultan I. Ahmed'in altı minareli caminin temeli, Kösemin Şehzade Murad'ı doğurmasından bir sene sonra atılmıştı. 9 Haziran 1617 Cuma günü de bir cuma namazıyla ibadete açılmıştı. Cami 7 yılda tamamlanmıştı. Sultan Ahmed'in padişahlığının on dördüncü yılıydı. Kösem'in aşkıyla dolu olan o yıllar yel gibi geçmişti. Sultan Ahmed 28 yaşındaydı. Dilber yüzünü karanfil gibi kıvrır kıvrır bir genç bıyığı ile bir el tutamı kadar zarif bir sakal süslüyordu. O sıralarda halk arasında padişahın hastalığından bahsedilir oldu. Caminin ibadete açılmasından üç ay kadar sonraydı, Mimarbaşı Mehmed Ağa, cami avlusunun bir köşesinde Sultan Ahmed'in

türbesinin yapısıyla meşguldü, bir gün saraya çağrıldı. Padişah çok sevdiği ‘İncili Köşk’ teydi. Rengi soluk, genç ve güzel yüzünde ıstırap ifadesi birkaç çizgi vardı. Hasodalı delikanlılardan biri bacaklarını ve ayaklarını ovuyordu. Sedirde uzanık oturan Sultan Ahmed’in gözleri dalgındı. Yerinden kıpırdamadan sordu: ‘Mimar Ağa.. türbem bitiyor mu? Diye sordu. ‘İki haftalık işi kalmıştır Padişahım.. ‘Elini tez tut!...” (s. 150)

Sultan Ahmed’in, vefatını, Kösem Sultan’ın çocukluk aşkı Ali, Mahmud Hüdaî Dergâhında şahit olur. Anlatıcı Sultan Ahmed’in vefatını ve sonradan cereyan eden olayları şöyle işler: “Ali çeşme başında yeşil salataları yıkarken, İstanbul tarafından ve derinden bir top sesi geldi. Limana girip çıkan beylik gemiler padişahın sarayım yedi pare top atarak selâmlıyorlardı.

Dudaklarında bir tebessüm belirdi. sesleri yediyi aşarsa, kırk bire çıkardı ve o zaman ya bir şehzade yahut bir sultan doğmuş olacaktı. Acaba bu gelen çocuğun anası da Kösem Sultan mıydı ki çoktan beri kocasıyla birlikte tekkeye gelmemişti. Top seslerini saymaya devam ediyordu:‘ ... Otuz dokuz, kırk, kırk bir... kırk iki !..

Bahçıvan Ali elindeki salataları çeşmenin teknesine bıraktı. Buz gibi donakalmıştı. Pınarları kurumuş sandığı gözlerine yaşlar doldu. Hıçkırmamak, bağırırmamak için kendisini zor tuttu. Top sesleri kırk biri asarsa, yüz bire çıkardı ve Osmanlı tahtına yeni bir padişahın oturduğunu ilân eden cülus topları olurdu. İcini çekti ve: "Eyvah... Kösem Sultan hamisiz, kimsesiz kaldı" diye mırıldandı. Ve şöyle düşündü: "... Bir gün valide sultan olmasına ömrü vefa etmeyecekti. Birkaç ay önce Sultan Ahmed, Osmanlı hanedanının veraset kanununu değiştirmiş, padişahlık babadan büyük oğluna kalırken, küçük kardeşi Mustafa'yı veliaht ilan etmişti, oğulları çok küçük olduğu için. Mustafa'ya hasta mizaçlı diyorlardı... ömrü kısa oldu diyelim, ardında ikinci veliaht Şehzade Osman vardı... Sıhhatli, tosun gibi çocuktu... On dört yaşında bir nev civandı.." Kösem; Ali'nin onun uğrunda ölmek için yaşadığı Kösem Sultan ne olacaktı.” (s. 151)

Kösem Sultan romanında **Hafız Paşa**¹²⁶, IV. Murad döneminde yararlı hizmetlerde bulunmuş cesur bir vezirdir.

Saraya fitne ve fesat sokan vezirlerden Topal Recep Paşa'nın komplosuna kurban gider. Hafız Paşa, sarayın önünde biriken isyancı Yeniçerileri susturmak için mücadala eder: 'Sultan Murad kalabalığa hitap etmek üzereydi ki yanında Hafız Paşa'yı gördü. Hafız Paşa kapı ağzında görününce ihtilalci kalabalığında bir dalgalanma olmuştu. Hafız Paşa, kendisine şaşkın bakan genç padişahın eteğini öperek 'Padişahım, benim için gam yeme, dedi. Senin yolunda canımı vermek benim için saadettir... Ancak senden rica ederim beni idam ettirme, bırak beni şu ahlaksız zalimler öldürsün, onların elinde şehit olayım... Sonra lütfen, naaşımı Üsküdar'da defnettir, geride kalan yetimlerimi de unutma... Onlar Allah'a, sonra sana emanet ederim!'

Dindar, ilim ve marifet sahibi adamdı. Ruhun emanetullah olduğunu, insanın onu koruma yolunda gücünün yettiği kadar çalışmasının vacip olduğunu bilenlerdendi. Padişah'tan cevap beklemedi. Bir besmele çekip padişahın muhafızlarının arasından geçerek meydana çıktı.

.....Paşa'nın karşısına çıkan ilk sipahi, hamle edeyim derken, Hafız Paşa adamın yüzüne öyle bir yumruk indirdi ki, herifin buru ağzına, iki gözü birbirine karışarak yuvarlanır. Bir ikinci sipahi, Paşa'nın başına hançer çaldı, bir üçüncüsü hançerini göğsüne saplar. Hafız Paşa yere yıkıldı ölmüştü.(s.237, 238)

Kösem Sultan romanında **Sultan I.Mustafa**¹²⁷, Kösem Sultanın oğludur. Anlatıcıya göre akli dengesi yerinde değildir. Sultan Mustafa'nın küçük kardeşi

¹²⁶ Hafız Ahmet Paşa (1564?-1632), XVII. Asır Osmanlı sadrazamlarındandır. III. Ahmet ile IV. Murat dönemlerinde sadrazamlık yapmıştır. Hafız Ahmet Paşa'nın sadarete getirilmesini çekemeyen Kaymakam Recep Paşa, taraftarlarını ayaklandırarak Hafız Ahmet Paşa'nın üzerine hücum etmiş ve Hafız Ahmet Paşa'yı katletmiştir. Orhan Fuad Köprülü, *MEBİA*, C.V/I, s.76-77

¹²⁷ Kösem Sultanın oğludur. Türk padişahı. (Manisa 1591-İstanbul 1639) III. Mehmet'in oğlu. I. Ahmet tahta çıkınca Osmanlı soyundan başka erkek olmayınca hayatına dokunulmadı. I. Ahmet, Osmanlı soyunda en büyük şehzadenin tahta geçmesini kanun haline getirince I. Mustafa akıl hastası olduğu halde tahta çıkarıldı (1617). Bilahare tahttan indirilip tekrar padişah olan I. Mustafa, son kez tahttan indirildikten sonra on altı yıl Topkapı'da padişahlara mahsus bir yerde gözaltında tutulmuş ve IV. Murat'ın emriyle öldürülmüştür. Münir Aktepe, I.Mustafa, <mad.>, *MEBİA*, C.VIII, s.692-695; *Meydan Larousse*, C.XIV, s.253-254

Osman çocuk olduğu için, Sultan Mustafa'yı, annesi tahta oturtur. Sultan Mustafa'nın hastalığı halktan gizlenir. "Kılıç Kuşanma Alayı" yapılacaktır. Padişah kayıkla Eyüpsultan'a gidecek, orada Peygamberin Sancaktarı Ebu Eyyüb El-Ensari'nin türbesini ziyaret edecek, camide de şeyhülislâmın eliyle kılıç kuşanacak ve karadan at üzerinde saraya dönecekti. Ve halk, uzun yol boyunca yeni padişahlarını görecekler alkışlayacaklardı. Valide sultan o gün birkaç defa heyecanından bayıldı ayıldı.

Gitmesi kolaydı, kayıkla. Ama atla dönme!.. Camide kılıç kuşanma!.. Türbe ziyareti!.. Sultan Mustafa'dan sahnelerin ciddiyetine aykırı bir hareket beklenebilirdi. Kızlarağası valide sultana bir ümit verdi: "Sırtına çok büyük bir kürk giydiririz... Elleri kürkün kollan içinde kalır... Kaymakam paşa ile ben de kollarına gireriz..." dedi. Ya sonra? At üstünde Eyüp'ten ta Edirnekapi'ya gelecek, şehre girdikten sonra da büyük şehir bir ucundan öbür ucuna kadar dolaşacaktı ! Kıldan ince, kılıçtan keskin bir yol, Sırat Köprüsü gibi. Kızlarağası ona da çare buldu. Padişahın atının etrafı, o zamana kadar görülmemiş şekilde sancaklarla çevrildi; sancaklar hem bir haşmet gösterisi olacaktı, hem mecnunu halkın gözünden gizleyecekti.

Sultan Mustafa at üzerinde durabilecek adam değildi, padişahı iki yanından sadık bendeleri tutup destekleyecekti, mecnun bağırarak olursa, yine o sadık bendeleri bir ağızdan ve var sesleriyle tekbir getireceklerdi.” (s.165)

Kösem Sultan romanında **IV. Murad**¹²⁸, her tarafa korku yayan bir padişah olarak işlenir.

Sultan Mustafa'nın hasta olmasından dolayı, vezirler, on dört yaşındaki Şehzade Murad'ı tahta oturturlar. Kösem Sultan oğlu Murad'ın tahtta uzun süre

¹²⁸ IV. Murad, Türk padişahı. (İstanbul 1612-İstanbul 1640) I. Ahmet'in Kösem Sultan'dan olan oğlu. On bir yaşında tahta çıktı. Küçük olması yüzünden devleti annesi Kösem Sultan ve sadrazam yönetmeye başladı. Yönetimdeki keyfi idareye bir müddet seyirci kalan IV. Murat, daha sonra bir dizi isyan hareketlerini bastırmak için harekete geçti. Bir dizi zecri tedbirler aldı. Suç saydığı en küçük hareketler için en ağır cezalar verdi. İçteki ve dıştaki bazı problemleri gideren IV. Murat, Revan'ı fethettikten sonra Bağdat'ı ele geçirdi. Bundan sonra Kırım ve Venedik olaylarıyla meşgul olan IV. Murat, Venediklilere karşı sefer hazırlıkları yaptığı bir zamanda vefat etti. M. Cavit Baysun, IV. Murad, <mad.>, *MEBİA*, C.VIII, s. 625-647

kalması için canla başla mücadele ederek oğlunu tehlikelerden korumayı başarır.(s. 201)

IV. Murad, tahta geçmesi ile birlikte sert tedbirler alır. Anlatıcı bu konuya temas eder: “Demir ateşte tavlânır; çok yakın bir gelecekte Osmanlı tarihinin en amansız ve kanlı bir müstebidi olan Sultan Murad'ı da şehit vezirinin kanı tavladı, etrafları rahat duyulacak yüksek sesle: "Hemen Allah bana imkân versin... Sizden öyle bir intikam alacağım ki siz beğeneceksiniz!" dedi. Ve geri geri çekilmekte olan ihtilalcilere karşı pervasızca bağırdı: ‘Bre Allah'tan korkmaz, Peygamber'den utanmaz, şeriattan anlamaz, padişaha itaat etmez reziller, haydutlar!..

Tekrar Babüssaade'den içeri girdi. Taht alındı, kapı kapandı. Ayak divanı sona ermişti, ihtilalciler saraydan çıkmaya başlamıştı. Sultan Murad anasının kolları arasına atıldı: ‘Anacığım.., Anacığım... Ben bu hakaretin, bu cinayetin intikamım mutlaka... alamazsam ben yaşamam, ölürüm!.., dedi. Miladın 1632 yılı şubatının onuna rastlayan o meşum salı günü, Hafız Paşa'nın şehit kanı, ihtilalcilerin adam paralama hırsını tatmin etmişti. Saraydan çıkanların hemen hepsi menzillerine dağıldı, hanlardaki odaları, kışlalardaki koğuşlarına gittiler. (s. 238)

IV. Murad Bağdat seferine çıkarken yol boyunca konakladığı yerlerde değişik olaylarla karşılaşır: “ Üsküdar'dan Bağdat'a kadar yol 115 konaklı. Bir konakta bazen iki veya üç gece katabileceğine göre, Bağdat en azından yedi aylık yoldu. Sultan Murad o yüz on beş kerak yol boyunca da kanlı bir iz bıraktı. Mihalic kadısından her işi rüşvetle görüyor diye şikâyet, edilmişti. Padişahın emriyle orduya getirildi ve sorguya çekilmeden Bolvadin Konağı'nda asıldı. Akşehir'de iki gün kalındı. Taştan yapılmış seller üzerinden billur gibi sular dökülen "Baştekke" isimli mesirede Akşehirli Çizmeçi Veli adında bir mahpupla işret etti. Uygunsuz takımındandır diye düşman iftirasına uğrayan dört masum garip yiğidi o Çizmeçi Veli kurtardı. Fakat oradan da kansız geçilemedi. Enderun'un Hazine Koğuşu'ndan on beşer yaşında Bosnalı iki genç bir gece kaçtılar. Yol bilmez, dil bilmez 2 çocuk; bir dağ başında bir mandırada yakalandılar. Çocukların ve üç çobanın basları vuruldu. Sultan Murad Ilgın'da da iki gün kaldı. Orada, meşhur kaplıcalarda Yusuf Paşa'nın tertip ettiği içkili oyun âlemi kasabada uzun zaman anlatılmıştı.

Konya menziline "Sakarya Şeyhi" diye nam salmış bir Şeyh Ahmed işkenceyle idam olundu. O, adamın ahvalini Eskişehir kadısı padişaha Ilgın'dayken anlatmış, "ihmal olunursa çok büyük fesat çıkaracaktır..." demişti. Sakarya Nehri boyunda bir tekkenin şeyhi ölür. Halifesi Şeyh Alâeddin onun yerine geçer. Fakat müritlerinden Ahmed adında çehreli bir genç bütün dervişleri türlü vaatlerle kandırır, gökyüzünden dünyaya dönmüş Hazreti Isa olduğunu iddia eder ve yeni bir din kuracağım söyler, bir gece de Şeyh Alaadin'i öldürüp cesedine taş bağlayıp Sakarya Nehri'ne atar, "Şeyhiniz erenlere karıştı..." diyerek tekkede şeyh postuna oturur, tekkedeki dervişlere ve civar köylerdeki cahil halka yeni din ve hayat nizamını yaymaya başlar." (s. 338)

Kösem Sultan romanında **Recep Paşa**¹²⁹, Sultan IV. Murad döneminde, halkı saraya karşı kışkırtmak için gizlice çalışmalar yapar.

Recep Paşa, hazırladığı tuzakların bedelini canıyla öder. Anlatıcı, Recep Paşa'nın, tertiplemediği ayaklanmalardan birisini tarih vererek ifade eder: "(Recep Paşa) Bu davadan dönenlerin karıları boş olsun! Nihayet, tarihimizde "Büyüt, Fitne" denilen dalga dalga bir ihtilâl 1632 yılı şubatının sekizinci pazar günü abalı başladı. O sabahı İstanbullular; "kös" denilen büyük cenk davullarının yürek ürper-ten sesleriyle uyandı.

Genç padişah Enderun'da Mimar Sinan yapısı bir şaheser olan Büyük Hamam'da derin sarhoş uykusundaydı. Harem'de ise anası Kösem Sultan sabah namazını kılmış, Kur'an okuyordu. Kubbe vezirlerinden, zamanımızın deyişi "devlet bakanı", bir Boşnak Topal Recep Paşa bu ihtilalin maskeli lideri oldu. Diyarbakır'da azledildikten sonra Tokat kasabasına gitmiş olan Sadrazam ve Serdar Hüsrev Paşa'nın memleketlisi ve çok yakın dostuydu ve aynı tiynette bir adamdı.

¹²⁹ Recep Paşa (Topal) (Bosna ?-İstanbul 1632) Türk devlet adamı. IV. Murat devrinde yeniçerilerle işbirliği yaparak bir ayaklanma düzenledi. Ayaklanma sonucu birçok devlet adamı ve Sadrazam Hafız Ahmet Paşa, padişahın gözü önünde öldürüldü. IV. Murat istemediği halde Recep Paşa'yı sadrazam yaptı. Üç ay sonra padişahın emriyle zülüflü baltacılar öldürtüldü. Recep, Paşa', <mad,>, *Meydan Larousse*, C.XVI, s.448

Ocaklarına Sultan Osman'ın kan lekesi vurulmuş olan yeniçeriler bu ihtilâlde öne geçmedi, sipahileri ileri sürerek onların ardından yürüdü. Kışlalarında kesin olarak bu kararı aldılar. Sipahilerin söz sahipleri, cumartesi akşamı, pazar gecesi Recep Paşa'nın sarayında toplanmışlardı, sekiz on adamı Arnavut Saka Mehmed Ağa, Boşnak Salih Efendi, Boşnak Cadı Osman, Arnavut Cin Ali Ağa, Arnavut Nazlı Muslu Ağa, Kütahyalı Kalem Bey, Rum Ahmed Ağa... Her birinin ardında en azdan bin kişi bulunan sekiz on adam.

Gün henüz ışımamıştı. Büyük cenk davullarının sesini duyan haşarat ve erazil inlerinden sokaklara döküldüler. Pabucu olmayan yalın ayağına çaput sarmış, kaputu olmayan çıplak sırtına çul atmıştı. Irz ve namus sahipleri de sabah namazı için sokağa çıkmamış, cami ve mescitlere gidenler yollardan dönmüşler, evlerine kapanıp kapılarının ardına demir kolonlarını dayamışlardı. Dükkânlar, çarşı pazar açılmamış, İstanbul'un üstüne yine bir vahşet çökmüştü.

Sipahiler pazar günü öğleye doğru Sultanahmet Camii'nde toplandılar. Padişah'tan idamlarını isteyecekleri kimselerin defterini tanzim ettiler ve padişahla görüşmek üzere saraya üç kişilik bir heyet yolladılar. Arnavut Saka Mehmed, Boşnak Salih ve Rum Ahmed. Sultan Murad bu adamları huzuruna kabul etmeye tenezzül etmedi.” (s. 227, 228)

Vezir Recep Paşa, gizliden gizliye, ayaklanmalara her türlü desteği vermeye devam eder. Saraydaki ayaklanmaların ele başı olan Recep Paşa'yı, yakından izler. IV. Murad bir gece vakti ayaklanmayı çıkaranların elebaşı olan Recep Paşa ve diğer isyancıları bir gece vakti öldürterek isyanları bastırır. (s.252)

XVIII. Yüzyıl

Şeyh Şamil¹³⁰, romanında aktif görev alır.

¹³⁰ Şeyh Şamil, Dağıstanlı halk kahramanı ve lideri (Gimri Dağıstan 1798- Medine 1871). Avar asıllıydı. Gençlik yıllarında Ruslar'a karşı mücadele eden Molla Muhammed'in yanında bulundu. Ruslar'la uzun mücadeleler yaptı, fakat başarılı olamadı. 6 Eylül 1859'da iki oğluyla birlikte Ruslar'a teslim olmak zorunda kaldı. Şeyh Şamil', <mad.>, *Meydan Larousse*, C.XVIII, s.518

1797 yılında, Dağıstan'ın en güzel Avar köylerinden biri olan Gimri'de, ticaretle uğraşan Dango ailesinin reisi Muhammed'in, sabah ezanı okunurken bir erkek çocuğu dünyaya gelir.

Önceleri Ali adı verilen çocuğun, kısa sürede boya çekerek zayıflaması, ailesini fazlasıyla üzdüğünden, bir Dağlı âdetine uyarak ismini değiştirdiler ve Şamil koyarlar. Şumullü, kapsayıcı anlamına gelen Şam adı, gerçekten, Muhammed Dango'nun çok sevdiği evlâdına düzenli bir sağlık, kazandırır. Kısa zamanda Şamil serpilip güçlenir. Şamil, Dağlılara has, kuvvetli bir disiplin ve aydın bir çevre içinde yetişmeye başlar. (s. 13,14)

Yazın en sıcak günleri olduğu için, karanlık bastırınca, Şeyh Şamil ve mücahitler tepelerde ateş yakıyor ve kulelere girmeyerek nöbetleşe toprak üstünde uyurlar. Şeyh Şamil kuvvetlerini çok göstermek için, uzaklardaki tepelerde bile ateş yaktırır.

Şeyh Şamil, Rus kuvvetlerinin çokluğunu görünce geceyi bekler. Karanlık çöktükten sonra düşmana gece baskını yaparak, büyük kayıplar verdirir. Bu arada Rus general Fese, durumu kurtarmak amacı ile Rus çarın gönderdiği raporda başarı elde ettiğini yazar. Gerçekleri sonradan öğrenen Rus çarı, tam teçhizatlı binlerce askeri Şeyh Şamil üzerine göndererek şiddetli bir çatışma başlar. Çukurlar vardı kandan, her karış, her adım kızıla uyanmıştı. Yığın yığın toplanıp, elbiseleriyle insanlar çukurlara tıklılıyor ve bütün bunlar iki şey için yapılır.(s. 128, 129)

Derbent'in kuşatılması ile beraber Ruslar büyük bir kuvvetle Çeçenistan üzerine yürüyerek Gimri şehrinin önüne gelirler. Şeyh Şamil ve komutanı Molla Muhammed, hızlı bir şekilde Dağıstan'a dönerb Burada yapılan savaşta Molla Muhammed Ruslara karşı girişilen Dağıstanlılar'ın bağımsızlık hareketinde Molla Muhammed öldürülür.

Şeyh Şamil, komutan olduktan sonra, Hacı Murad'ın düşmanca tavrı ile karşılaşır. Hacı Murad, Ruslar tarafından kullanılan bir Türk komutanıdır. Şeyh Şamil, Hacı Murad' etkisiz hale getirdikten sonra Ruslarla Hünzak şehri önünde karşılaşır. Şeyh Şamil, Rus kuvvetlerinin çokluğunu görünce geceyi bekler. Karanlık

çöktükten sonra düşmana gece baskını yaparak, büyük kayıplar veririr. Bu arada Rus General Fese, durumu kurtarmak amacı ile Rus çarın gönderdiği raporda başarı elde ettiğini yazar. Gerçekleri sonradan öğrenen Rus çarı, tam teçhizatlı binlerce askeri Şeyh Şamil üzerine göndererek şiddetli bir çatışma başlar. Şeyh Şamil ve askerleri günlerce savaşırlar. Fakat güçlü Rus ordusu karşısında yenilirler. Rus çarı, bizzat gelerek Şeyh Şamil ile anlaşma yapar. (1859) Anlaşmaya göre: Şeyh Şamil ve ailesi Rusya’da esir olarak tutulacak, Dağıstan halkının malına, mülküne dokunulmayacaktı. Yıllarını dağlarda geçiren şanlı kahraman Şeyh Şamil son defa Dağıstan dağlarının özgür havasını teneffüs ederek teslim olur. Bir süre Rusya’da yaşayan Şeyh Şamil, daha sonra İstanbul’a gelir, oradan da ailesi ile birlikte Hicaz’a yerleşerek burada vefat eder.(s. 137, 138)

C) Cinsiyetlerine Göre Kahramanlar

Kilit romanında toplam elli dört şahıs bulunur. Bunların ellisi erkek, dördü kadındır. **Erkek kahramanlar:** Sarı Hoca, Çağrı Bey, Ali Tekin, Alparslan, Afşın, Ersagun, Kavurt, Atsız, Buldacı, Dilmaçoğlu, Artuk, Çavlı, Sav-Tekin, Tuğrul Bey, Karabudun, Gümüş Tekin, Yakutlu Bey, Boğaç, Kegen Bey, Durak Bey, Balçar, Karaman, Keleş, Nikifor Fokas, Şahmelik, Harezm Beyi, Muncuk, Saçlı Hoca, Baldur, Kolu Kesik Ali, Küpeli Hafız, Saltuk, Derviş, Sandıkçı, Yağmur, Gazneli Mesut, Bukağılı Bey, İnanç Bey, İbrahim Yinal, Bey Tog, Mevdud, Karaoğlan, Vasili, Akaleptos Baba, Karaman Bey, Melikşah, Tamgaç Han, Çeri, Bizans Kralı, Henefofo, Diogenes, Ursel, Tankhariotes, Arslan Şah, Mansur, Süleymanşah, Balçar, Porsuk Bey, Küpeli Hafız, İltutmuş.

Kadın Kahramanlar: Kadın Ana, Selcen, Terken Hatun, Hatun Ana.

Ak Topraklar romanında **erkek kahramanlar:** Tuğrul Bey, Çağrı Bey, Alparslan, İbni Mühelban, Yorgi, Bayındır, Yamtar, Kutalmışoğlu İbrahim Bey, Romen Diyojen, Dede Baba, Selcen, Yağmur, Vasili,

Kadın Kahramanlar: Çiçek Hatun, Selcen, Akça Kız.

Malazgirt’te Bir Cuma Sabahı romanında toplam kırk üç şahıs bulunmaktadır. **Erkek kahramanlar:** Tekin, Addurrahman, Alparslan, Nizamül

Mülk, Tuğrul Bey, Hasan, İbrahim, Kutalmış Bey, Liparit, Ebül Fas Nasır, Vasil, Tellal, Şems, Temir Ali, Boğaç, Burgut, Mengüç, Teymir, Ebu Cafer, Emir Mahmut, Romen Diyojen, Afşın Bey, Aleksi Stefarus, Basilas, Haşmetpenah, Ursel, Briyones, Polamis, Leon, Dukas, Mavros, Evdeksiyos, Pesellos, Emir Sadak, Macir, Çavlı, Yakuti.Savtekin,Alturtak,Ahmet Şah, Atsız, Aksungur, Emir Artuk, Danişmend, Tamiş,Hancı, İbnü Mühelban, Halife, Gevherayın, Tarangoğlu, Dilmaçoğlu, Tuti Bey, Melikşah, Guilimo, Matiyö, Mişel, Çiçeno, Patrik Filipos, Karlos, Ebu Nasr Muhammed, El- Kaim Biemrillah, Yoannis.

Anahtar romanında şahısların toplamı altmış üçtür. Bunların elli dördü erkek, dokuzu kadındır. **Erkek kahramanlar:** Afşın Bey, Alparslan, Sav Tekin, Melikşah, Yakutlu Bey, Küpeli Hafız, Nizamül- Mülk, Sarı Hoca, Çavlı, Artuk, Sandıklı Bey, Selcen, Bozan Bey, Porsuk Bey, Çeri, Şah Melik, Halife, Usta Canbaz, Ömer Hayam,Hasan Sabbbah, Karabudun, Kavurt, Baçlar, Vasili, Kefene, Atsız, Veli, Kutlamışın Süleyman, Mansur, Çağrı Bey, Tuğrul Bey, Kopuz, Deli Kar, Yusuf, Abbasi Halifesi, Boğaç, Buyamaç, Baydur, Kegen, Nikefor, Sanduklu, Saçlı Hoca,İltutmuş, Arslan Baba, Şeyh İbrahim, Ahmet, Kılıç Arslan, Careyı Bey, Çal İmamı, Çavdar, Çalık Buğday, Türkmen, Ölmez Bey, Yağmur Bey, Ahmet Yesevi, Ersagün Bey, Ursel, Tutak Bey, Ebülkasım, Şökli Melik, Beydüz Çerileri, Burçak Bey, Kara Budak Bey, Aleksiyoş, Bryennos, Botanyates, Karahan, Aleksi Komnmenos, İzak Komnmenos, Mehmet, Elulağı, Melissenos, Papaz Pautır, Tutuş Şam , Flaretos, Kensa, Malalas, Papa, Çaka, Dukas, Durak Han, Hancı, Naseste Dragos, Ersen, Berkryanuç. **Kadın Kahramanlar:** Virna, Gökçen Kız, Akça Kız, Acem Kızı, Sümbüle, Huri, Ziba, Ecem Kızı, Terken Hatun.

Çaka Bey romanında otuz üç erkek kahraman yer alır.

Erkek Kahramanlar: **Çaka Bey**, Boris, Lambord, Yalvaç, Sadık, Aleksandra Kabelika, Botaniates, Davos, Albert, Merkezis, Angelos, Nikeferos, Gümüş Tigin, Can Ali, Yakos, Altes, Petro, Karlos, Yosonidis, Havros, Abdurrahman, Kılıç Arslan, Amiral Dalassenos, Said, Despina, Doktor Vatson, Osman, Saltuk Bey, Mansur, Melikşah, Turgay Dede

Kapı romanında otuz altı kahraman bulunur. Bunların otuz biri erkek, beşi de kadın kahramandır. **Erkek kahramanlar** Godifroy dö Buyyon Piyer Ermit, Hiristiyano, Gotiye, Çiftçi Azapları, Hasan Sabah, Salih Dai, Küpeli Hafız, Boğaç Melik Şah, Nizamül Mülk, Çaka Bey, Yağmur Bey, Ersagun Bey, Aleksiyo, Süleyman Bey, Selcen, Kılıç Arslan, Düka, Çal İmam, Çalık Buğday, Elulağ, Onbaşı Çavdar, Melissanos, Sarı Tekin, Sarı Hoca, Tuğrul Bey, Çağrıl Bey, Boğalı Han, Buldacı, İltutmuş Bey, Arap İmam, Hasan, Palaz, Hanos, Ahmet Yesevi, Kostak Ahilya, Karakurt Hafız, Afşin Bey, Ölmez Bey, Kara Budak, Burçak Bey, Hasan Ahi.

Kadın Kahramanlar: Deli Karı, Pelit Ana, Acem Kızı, Akça Kız, Virna Kadın.

Selâhaddin Eyyûbî romanında toplam otuz iki şahıs bulunur. Bunlardan otuzu erkek, ikisi kadındır. **Erkek kahramanlar:** Selâhaddin Eyyûbî, Arslan Yürekli Rişar, Sultan Mahmut, Kılıç Arslan, Nurddin Zengi, Prens Würker, Marki, Hekimbaşı, Edit, Şeyh Musa, Mahmut Han, Piyer Lermit, Yoksul Goti, Godfruva dö Buyyon, Süleyman Bey, Tuğrul Bey, Kutalmış Bey, Alparslan, Romen Diyojen, Yedinci Nihail Düka, Melikşah, Tutuş, Aleksi Kommen, Papa, Frederik Barboras, Hacı Mürşit Efendi, Dükler, Senjörler, Düşesler, Şeyh Mahmut.

Kadın Kahramanlar: Gülseren Kadın, Edit.

Buhara Yanıyor romanında toplam otuz iki şahıs vardır. Bunların yirmi yedisi erkek, beşi kadındır. **Erkek kahramanlar:** Baydar, Sarı Logod, Baytu, Kurtça, Temür Melik, Celâleddin Harzemşah, Alaeddin Muhammed, Turguç Han, Kutbüddin, Halife Nasır, Tekeş Han, Cengiz Han, Kutug, Togay, Osman Han, Ebu Temman, Nişabur, Serkeş, Han Sultan, Kara Çavuş, Ozlak Şah, Yesügay, Bağatur, Camuka, Cuci Han, Deli Derviş, Subutay Bahadır, Danişmend Hacı, Bahüddin-i Razi, Cebe Noyan, Tığın. **Kadın Kahramanlar:** Türkân Hatun, Kulan Hatun, Burte Hatun, Valide Sultan, Gülnihal.

Elveda Buhara romanında otuz kahraman bulunur. Bunların yirmi sekizi erkek, ikisi kadındır. **Erkek kahramanlar:** Sarı Lagod, Cuci Han, Baytu,

Celaleddin, Alaeddin Muhammed, Temür Melik, Deli Derviş, Alaeddin Keykubat, Toy Han, Subutay Bahadır, Kurt Cebe Noyan, Orhan Bey, Halife Nasır, Tübek Han, Gıyaseddin Pir Şah, Kara Yasug, Sugnag Tig, Arslan Han, Seyfeddin Bey, Kerem Han, Emir Nüştekin, Tacüddün Bey, Tu En-Su, Burte., Hacıp Ali, Melik Nusret, Cafer Hoca, Ozlak Şah, İzzeddin Bey. **Kadın kahramanlar:** Ninem Sultan, Ayçiçeği Hatun.

Osman Gazi romanında şahısların toplamı otuz üçtür. Bunların yirmi yedisi erkek, altısı kadındır. **Erkek kahramanlar:** Süleyman Şah, Alparslan, I.Alaeddin Keykubat, Ertuğrul Gazi, Osman Gazi, Ömer Bey, Orhan Gazi, Konur Alp, Şeyh Edebali, Tugrul Bey, Çağrı Bey, Cihangir Bey, Uruk Bey, Hızır Bey, Romen Diyojen, Yusuf, Melikşah, Mahmut Sencer, Ali Bin Ebül Kasım, Dünder Bey, Murat Alp, Akça Koca, Kara Tekin, Şeyh Mahmut, İzzettin Keykavus, Kamu Salp, Kevser Sultan, Kara Mürsel, Yakup Bey, Samsa Çavuş, Gıyasettin Mesud, Turgut Alp, Dursun Fakih, Köse Mihal.

Kadın Kahramanlar: Bala Hatun, Hatice Sultan, Gülizar, Semra Hatun, Hayma Ana, Gül Hatun,

Turgut Alp romanında şahısların toplamı kırk dördtür. Bunların kırkı erkek, dördü kadındır. **Erkek kahramanlar:** Kalamos, Tomas, Nikola, Osman Gazi, Nikofer, Hancı, Turgut Alp, Akbaş, Abdurrahman Gazi, Aykut Alp, Konur Alp, Karamürsel, Akçakoca, Hasan Alp, Orhan Bey, Aramis, Saytuk, Alişir Mahmut, Kara Mozes, Şimşek Jones, Köse Mihal, Dünder Bey, Ertuğrul Bey, Targal, Hatice Nine, Meryem, Dursun Fakih, Moris, Kara Karga, Şeyh Edabali, Gündüz, Demir Bilek Yahya, Baysungur, Aristidi Monteköil, Makro, Germanos, Aleksi, Mavronihalis, Botsaris., Montöske, Süleyman Paşa, Türk Hancı, Bizans Asilzadesi, Bursa Rum Beyi, Hanofer.

Kadın Kahramanlar: Meri, Hatice Nine, Nilüfer.

Kutlu Dağ romanında şahısların toplamı seksen beştir. Bunların sekseni erkek, beşi kadındır. **Erkek kahramanlar:** Ertuğrul Gazi, Tangut Alp, Kaya Alp, Gündüz Alp, Dede Alp, Aydoğdu, Gali Tekin, Kui-Lien, Tankut Alp, Kaan,

Alparslan, Ayhan Çavuş, Dünder Bey, Akçakoca, Abdurrahman Gazi, Savcı Bey, Köse Bey, Gülhan, Osman Bey, Aykut Alp, Şeyh Edabali, İzzettin Keykavus, Mehmet Bey, Gıyaseddin Keyhüsrev, Köse Mihal, Yassı Çoban, Eskişehir Beyi, Mahmut, Talip, Derviş Turgut, Rıza, Hacı Bayram Veli, Niko, Konur Alp, Mihail Pakologos, Oğuz Han, Uluğ Türük, Orhan Bey, Deniz Pehlivan, Beyoğlu Bey, Mahmut Gazi, Kaşkarlı Mahmut, Samsa Çavuş, Germiyanoglu Yakup Bey, Ahmet Tekadür il-han, II. Andronikos, İnegöl Tekfuru Nikefor, Hasan Emmi, Filatos, Seher, Nevzat, Yahya Usta, Yosma Kız, Hasan Alp, Dursun Fakih, Molla Hattap, Çınar Yusuf, Kaya Alp, Bay Hoca, Lados, İlhan, Aktimur, Sultan Mesud, Yahya Usta, Şeyh Mahmut Gazi, Sedef Hatun, Ahmet Yesevî, Alaaddin Bey, Köse Mihal, Kurt Ata, Yahya Usta, Yolun Çingene, Akbaş Gazi, Taceddin, Yusuf Has Hacip, Kostî, Cemal, Can, Aşık Yunus, Aygün Bey, Holofiro, Süleyman Şah, Aydoğdu Çelebi, Mahmut Han, Turgut Alp, Baltu, Keyhatu Han, Baydu Han, Ayhan Çavuş.

Kadın Kahramanlar: Bala Hatun, Haççe Kadın, Yosma Kız, Gülhan, Aydoğmuş.

Ovaya İnen Şahin romanında otuz üç erkek, dört kadın bulunmaktadır. **Erkek kahramanlar:** Ertuğrul Gazi, Osman Gazi, Ömer Beg, Mal Hatun, Orhan Gazi, Konur Alp, Şeyh Edebalî, Tugrul Bey, Çağrı Bey, Cihangir Bey, Uruk Bey, Hızır Bey, Utıl Bey, Yusuf, Melikşah, Mahmut Sencer, Ali Bin Ebül Kasım, Dünder Bey, Murat Alp, Gül Hatun, Akça Koca, Kara Tekin, Şeyh Mahmut, Kamu Salp, Kevser Sultan, Kara Mürsel, I.Yakup Bey, Samsa Çavuş, Gıyasettin Mesud, Turgut Alp, Dursun Fakih, Köse Mihal, Orhan Bey.

Kadın Kahramanlar: Gül Hatun, Mal Hatun, Bala Hatun, Hatice Sultan.

Cengâver romanında toplam şahıslar yirmi beştir. Bunların yirmi üçü erkek, ikisi kadındır. **Erkek kahramanlar:** Nikola, Osman Gazi, Karacahisar Beyi, Don Alvaroz, Kara Mürsel Gazi, Saltuk Alp, Sungur Alp, Kalamos, Abdurrahman Gazi, Mal Hatun, Samsa Çavuş, Köse Mihal, Pilatos, Orhan Bey, Savcı Bey, Ekizce, Şeyh Edebalî, Elçibaşı, Hasan Alp, Tekfur, Rum Beyi, Zindancı, Turgut Alp, Akçakoca, Murat Hüdavendigâr.

Kadın Kahramanlar: Mal Hatun, Meri

Üçler Yediler Kırklar romanında şahısların toplamı kırktır. Bunların sekizi kadındır. **Erkek kahramanlar:** Ece Halil, Gazi Fazıl, Sarı Saltuk, Süleyman Bey, Bileyici Baba, Kumral Dede, Kara Mürsel, Osman Bey, Dursun Fakih, Akça Koca, Konur Alp, Orhan Bey, Köse Mihal, Ertuğrul Bey, Şeyh Edabali, Alaeddin Bey, Cendereli Kara Halil, Aclan Bey, Evrenus Bey, Demirhan Bey, Hacı İlbey, Pir Cebbarın Alisi, Çavuş, Deli Ozan, Yanık Ömer, Sülemiş, Veli Baba, Murat Bey, Rahman Ağa, Bursa Tekfuru, Debbağ, Geyikli Baba, Turgut Alp, Hacivat, Karagöz, Stelyo, Tahir, Tuzsuz Bekir, Teodero, Kartakuzen, Kapı Çavuşu, Prenses, Kadı Bey.

Kadın Kahramanlar: Mal Hatun, Nilüfer, Zöhre, Elif, Aryetta, Kendi Gelen Kız, Aşık Ana, Gülücük.

Sahipsiz Saltanat romanında otuz altı erkek kahraman yer alır. **Erkek Kahramanlar:** Mustafa Bey, Kargaburun, Süleyman Çelebi, Mehmet Çelebi, II. Manuel, Laskaridis, Petro, Yıldırım Beyazid, II. Mehmed, Timur Lenk, Musa Çelebi, Timurtaş Paşa, Kasım Bey, Kiryos, Mihaliç, Meis, Çandarlı Ali Paşa, Minge, Düzmece Mustaf, Akritas, Cüneyd Bey, Lazareviç, II. Yakup, Sultan Ahmed Celayir, Minnet Bey, Kara Yusuf, Firuz Bey, Molla Fenari, Evrenos Bey, Şeyh Bedrettin, Yakup Bey, Dimitri.

Geçitteki Ülke romanında toplam kırk beş şahıs bulunur. Bunların kırk üçü erkek ikisi de kadındır. **Erkek kahramanlar:** Alanur, Kumral Dede, Ertuğrul Bey, Osman Bey, Orhan Bey, Murat Bey, Beyazıt, Saruhan Bey, Doğan Bey, Yakup Bey, Börklüce Mustafa, Torlak Kemal, Şeyh Bedreddin, Ecevit, Soyulcu Ağa, Çocuk, İne Bey, Kara Mustafa, Somuncu Baba, Bedreddin Baba, Kel Aynak, Canbaz, Maymuncu, Töton, Süleyman Çelebi, Amiral, Gelen, Timur Bey, Sarı Timurtaş, Almıla. Fırıncı, Mevlana Celâleddin, Geyikli Baba, Derviş, Muhammed Şemseddin, Seyyid Bereke, Tümen Bey, Yıldırım Beyazıt, Toktamış Han, Sarı Uygur, Barak Tekin, İlyas Bey, Hızır Şah Bey, İsa Şah Bey, Yakup Bey, Samed, Yunus Emre, Emir Timur, Ali Paşa, Evranus Bey, Sigismurd, Jan, Prens Friedrich, İsa Bey.

Kadın kahramanlar: Alımla, Alanur.

Darağacı romanında yirmi üç erkek şahıs yer alır. **Erkek kahramanlar:** Doğan Bey, Yeniçeri, Yıldırım Beyazıt, Ali Paşa, İne Bey, Evrenuz Bey, Murat Bey, Emir Sultan, Şahin, Yakup, Boran Usta, Emir Timur, Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa, Torlak Kemal, Seyyid Bereke, Yüzbaşı Barak Tekin, Celayirli Ahmet Bey, Kara Bartu, Molla Fenari, Karakoyunlu Kara Yusuf, Cezeri Mehmet, Somuncu Baba, Cihangir, Muhammed Mirza, Hoca Firuz Paşa, Yahya Baş, Hasan Ağa, Minnet Bey, Çelebi Mehmet, Süleyman Bey, Mustafa, Musa Çelebi, İsa Çelebi, Balım Usta, Sefil Ali, Osman Gazi, Sarı Timurtaş Paşa, Kılıç Arslan, Kara Timurtaş Paşa, Malkoç, Umur, Oruç,

Baltaoğlu, Kara Papaz romanında yirmi dört şahıs yer alır. Bunların yirmisi erkek, dördü kadındır. **Erkek kahramanlar:** Süleyman Bey(Baltaoğlu), Kalipso, Kara Murat, İsa Bey, İzmit Beyi, Cenovalı Antunyus, Haydar Bey, Orak Bey, Memiş Kaptan, Dursun Reis, Orhan Bey, Osman Gazi, Emir Süleyman, Çandarlı Vezir, Musa Çelebi, Sultan Murad Hüdavendigâr, Akçakoca, Kara Mürsel, Emir Ali.

Kadın Kahramanlar: Elena, Kira Margarito, Sırma Hatun..

Ebem Kuşağı: romanı. **Erkek kahramanlar:** Sefil Ali, Balım Usta İbrahim Paşa, Çerçi, Horoz Dede, Şehzade Mustafa, Burçak, Ahmed Can, Akşemseddin, Hacı Bayram Veli, Çelebi Mehmed,, Bahadır Yüzbaşı, İbrahim Bey, Serencam,

Sabır romanında toplam kırk beş şahıs bulunur. Bunların kırk biri erkek, dördü kadındır. **Erkek kahramanlar:** Horoz Dede, Hasan, Sefil Ali, Mustafa Bey, Bahadır, Cebe Ali, Er Sinan, Murat Bey, Şeyh Emir Sultan, Hacı Bayram Veli, Düzmece Mustafa, Zafer, Çerçi, Zindan Çavuşu, Yıldırım Beyazıt Han, Timur, İbrahim Paşa, Emir Sultan, Halil, Baba İlyas, Şeyh Bedreddin, Çelebi Sultan Mehmet, Balım Ustası, Minnet Bey, İne Bey, Akçakoca, Barak, Sivri Sakal, Derviş, Akşemseddin Hoca, Deli Bozuk Kişi, Kahya, Burçak Alaeddin Osman Bey, Orhan Bey, Dündar Emmi, Şarabdar İlyas, Somuncu Baba, Deli Döne, Akbıyık, Canik Bey, Venedik Balyozu, Kadı Bey, Yunus Emre, İsfendiyar, Ahmet Can.

Kadın Kahramanlar: Serencam, Serencamın Annesi, Türkmen Hatun

Mavi Yıldız romanında şahısların toplamı yirmi yedidir. Bunlardan yirmisi erkek onu da kadındır. **Erkek kahramanlar:** Sırp Kralı Jor Brankoviç, Sıdık İbrahim Paşa, Sultan Murat, Gümüş Tekin, Arap Ahmet, Başçavuş, Yorgeç Paşa, Sıdika Hatun, Mehmet Ağa, Ermeni, Bahçivan, Alyatos, Nataris, Mustafa Bey, Lazaros, Filipos, Anuşka, Filatos, Langa, Sultan Çelebi Mehmet, Molla Fenari, Hacı Bayram Veli, Akşemseddin, Sezar, Brütüs, Benjamin, Lazar, Tomis.

Kadın Kahramanlar: Anna Brankoviç, Gülnihan Hanım, Hüsniye, Nedime, Terzi Kadın, Hanife Hanım, Fatma Kadın, Marika, Kalfa Kadın, Sıdika Hatun.

Gece Vaktinde Gündönümü romanında şahısların toplamı elli dördtür. Bunların ellisi erkek, dördü kadındır. **Erkek kahramanlar:** Molla Gürani, Murat Bey, Mehmet Bey, Akşemseddin Hoca, Minnet, Hacı Bayram Veli, Er Sinan, Sefil Ali, Ulu-Batlı Hasan, Horoz Dede, Bahadır Yüzbaşı, Zindan Çavuşu, Cebe Ali, Çerçi, Barak, Alaaddın, Serancam, Ahmet Can, Çelebi Sultan Mehmet, Balım Usta, İne Bey, Düzmece Mustafa, Çandarlı Halil, İskender Bey, Saruca Paşa, Şahabettin Paşa, İshak Paşa, Papa, Hadım, Molla Hüsrev, Hancı, Derviş, Şeyh, Mükrim, Küçük Mustafa, Sır Katibi, Akbıyık, Demirci, Orhan Bey, Sbridon, Lukas Notaros, Halil Paşa, Hünkar, Kostandin, Lala, Atilla, Yıldırım Beyazıt, Timur, Oğuz Han, Hasan Bey, Kadı, Mübaşir Yahudi, Kardinal İzador, Katır Yorga, Rahip Geradiyos, Keşiş Demeter, Döndü Bacı, Baltaoğlu Süleyman, Hamza, Kahya.

Kadın Kahramanlar: Döndü Bacı, Paragiya, Döne Bacı.

Denizler Ejderi romanında şahısların tümü yedidir. Bunların altısı erkek birisi kadındır. **Erkek kahramanlar:** Turgut Reis, Filiz Ahmet, Pençe Reis, Şövalye Karl, Barbaros Hayreddin Paşa, Osman Hoca.

Kadın kahraman: Zeynep

Şehzade Selim, Şirpençe, Mısır'a Doğru romanlarında yetmiş dokuz kişi yer alır. Bunların yitmiş dördü erkek, beşi kadındır. **Erkek Kahramanlar:** Yavuz Sultan Selim, Hüseyin Ağa, II. Beyazıt, Sarıoğlu, Şah İsmail, Zenbilli Ali Efendi, Malkoçoğlu Ali Bey, Hadım Ali Paşa, Orhan Bey, Şehzade Ahmed, Hersek Ahmed Paşa, Şehzade Korkud, Hasan Can, Mustafa Paşa Dukaginzade Ahmed Paşa, Sinan

Paşa, Halimi Çelebi, Ferhad Bey, Tumanbey, Kansu Gavri Kurtbey, Hayr Bey, Şadi Bey, Cafer Ağa, Halife Mütevekkil, Celâl , Şehzade Süleyman, Rasim, Yularkastı Sinan Bey, Şahkulu, Bozoklu Celal, Cafer Çelebi, Bartelomo Contarini, Rüstem Ağa, Harun Ebû Yakub, Hilmi Efendi, Çavuş Ağa, Kara Veli, Pirî Mehmed Paşa, Kemal Balyemez ,Osman Ağa, Hasan Paşa, İskender Paşa, Yunus Paşa, Halit, Kız Hüsnü, Mahmud, Yorgacis, Kılıç Mustafa Bey, Mevlâna Bedreddin, Solakzade Hasan, Hızır, Handem Paşa, Bali Bey, Cem Sultan, Şehzade Şahenşah, Karagöz Paşa, Bıyıklı Mehmed Paşa, Oruç Reis, Şahsüvaroğlu Ali Bey, Berekât, Alâüddevle, Alan Bey, Süleyman Bey, İstavro, İdiris-i Bitlisi

Kadın kahramanlar: Hafsa Sultan, Düriye, Fatma, Ayşe, Gülbahar Hatun

Kösem Sultan romanında toplam otuz yedi şahıs bulunur. Bunlardan otuz beşi erkek, ikisi kadındır. **Erkek kahramanlar:** Sultan Ahmet, Sultan Osman, Sultan Mustafa, IV. Murad, Recep Paşa, Hafız Paşa, Mahmud Hüdai, Cinci Hoca, Gürcü Hüsrev, Sofu Mehmed Paşa, Adem Efendi, Sultan İbrahim, Bıyıklı Mahmud, Hüsam Reis, Derviş Ali, Hüsrev Paşa, IV. Murad, Sultan Osman, Sultan Mustafa, Hasan Halife, Yusuf Paşa, Deli Hüseyin Paşa, Sümbül Ağa, Siyavuş Ağa, Telli Haseki, Bıyıklı Mehmed, Hafız Şaban, Davut Paşa, Derviş Ağa.

Kadın Kahramanlar: Kösem Sultan, Rabia Hatun.

Kurt Hasan romanında otuz beş kişi yer alı. Toplam şahıslar içinde otuz dördü erkek, bir tanesi de kadındır. **Erkek kahramanlar:** Cafer Bey, Yamak Hüsrev, Kurt Hasan, Sakız Muhafızları, Muhafız Paşa, Hacı Bektaşî, Davut Ağa, Papa, Ser Janlı, Yamak Ali, Derya Kaptan , Hüseyin Paşa, Haydar Çavuş, Pisari, İdris Ağa, Filo, Barba, Helvacı Yusuf Paşa, Kahya Efendi, Murat Ağa, Subaşı Kara Mıstan, Yazıcı Efendi, Nöbetçi Levent, Civelek Ali, Turgut, Bahri, Ahmet , II. Mustafa, Gebeş Kahya, Kurtoğlu, Filikayla, İbrahim Paşa, Destina, Polikaste, Nikoli, Mezomarta, II. Sultanahmet, Kanuni, Damat Yusuf Paşa.

Kadın Kahraman: Destine.

Kartal Yuvası romanında şahısların toplamı yirmi üçtür. Bunların yirmi ikisi erkek bir tanesi de kadındır. **Erkek kahramanlar:** Şeyh Şamil, General Grabe,

Mahutli Ahmet Han, Cemaleddin, Hacı Murat, Cevheret Hanım, Ulubi Molla, Mehmet Said, Hacı Kasım, Çeçenli Mehmet, Ali Bey, General Feraytog, Çar Nikola, General Klug Ven Klugenav, General Şıvartz, Malek, Yüzbaşı, Puşkin, Kabet Muhammed, Musa Hitinov, Balıkçı Voronikofi, Mustrof, Tilitli Murtaza Ali, Taşof Ali, Çerçiçev, Musa Hacı, Prens Vasili Dolgoriki.

Kadın kahraman: Cevherat.

Bizim Diyar romanında toplam yirmi beş kahraman bulunur. Bunlardan yirmi biri erkek dördü kadındır. **Erkek Kahramanlar:** Rıfat, Ali Bey, Haşım Dayı, Cevat Bey, Ethem Bey, Rıza Hoca, Peder Hırsto, Kazancı Mustafa, Niyazi Bey, Rıza Hoca, Hırsto, Kazancı Mustafa Sacide Hala, Atıf Çavuş, Hilmi Bey.

Kadın Kahramanlar: Gülsüm Ana, Kerime, Asiye, Nadya Ana, Sacide Hala, Nuriye Dadı, Nevbahar Hanım, Zeynep, Mürvet, Nimet Teyze.

Nefret Köprüsü romanında toplam şahıs altmış beştir. Bunlardan elli beşi erkek onu kadındır. **Erkek kahramanlar:** Reşat, Kevork, Mustafa Efendi, Köprücü Hafız Efendi, Hüsam, Hacı Hasan, Artin Efendi, Halıcı Nubar, Bakkal Niyazi, Hayganoş Bacı, Mezarıcı Bektaş, Garbis, Haçış, Mübaşir Hüsnigil'in Memo, Kasap Salih, Ahmet, Tasula, Zivergilin Memo, Reşat, Yüzbaşı Kemal, Mülazım Nusret, Rüstem, Murtaza, Jandarma Yüzbaşısı Nuri Efendi, Nusret Hoca, Vahan Efendi, Mahmut, Memo, Hermine, Altıparmak Murtaza, Hacı Mehmet, Murtaza, Kasap Emrullah Bey, Hacı Mahmut, Jandarma Çavuşu Hamza, Topal Sami, Fatma, Abbas Ağa, Barbet, Halil Ağa, Hüsmen Ağa, Kemal, Mülazım Reşat, Alişan, Seyit Mustafa, Kamber, Onnik, Garabet, Memo, İstanbullu Ahmet, Alioğlu Necati, Karabet, Dikran, Kör Arşak, Selim, Faika, Mıstık, Çemo, Receb, Abdullah Bey, Agop Efendi, Mehmet, Nalbant Salih, Hıdır, İdris, Şaklı Yusuf, Cafer Baba..

Kadın Kahramanlar: Güllü, Feride Kadın, Marisa, Hacer, Ayşe, Sultan Hanım, Zehra, Nahide, Durdu Bacı, Huriye Hatun.

Aşkdan da Yüce romanında otuz beş şahıs bulunur. Bunlardan otuz beşi erkek, üçü kadındır. **Ekek kahramanlar:** Patrik, Avenos, Selçuk, Delecrouix, Orhan, Osman, Hasan Paşa, Mehveş Abla, Nafiz Bey, Talat, Mustafa Necip, Yakup

Cemil, Nazım Paşa, Tevfik Bey, Hamdi Kaptan, Lala, Kipling, Mustafa Bey, Gülbaba, Sultan Ahmet, Pembe Hanko, Yusuf, Tuzbaba, Tezveren Dede, Fehmi Hoca, Nedim Bey, Wilson, Şefika Teyze, Beret, Abdülmecit, İhsan, Çerkez Ethem, Mehmet Çavuş, Zahanof, İngiliz Kemal, Pele, İmam Efendi, Hacı Ali Bey, Hacı Mustafa Bey, Mehmet Bey, Hasan, Trikopis.

Kadın Kahramanlar: Belkıs, Leylâ, Ayşe Hanım.

Haçın romanında şahısların toplamı yirmidir. On yedisi erkek, üçü kadındır.

Erkek kahramanlar: İsmail, Mürsel Efendi, Faik, Bedroş, Dikran, Papaz Vahan, Hacı Ağa, Vehbi Efendi, Hacı Ali Efendi, Cemal Efendi, Çalyan Karabit, Artin Efendi. **Kadın Kahramanlar:** Hacer, Naime, Makbule Hanım.

Toz Duman İçinde romanında şahısların toplamı kırk beştir. Bunların otuz dördü erkek on biri de kadındır. **Erkek kahramanlar:** Molla Mahmut, Haceli, Kır Ali, İmam Ziver, Kadir Ağa, Murat, Karayağız, Hacı Nuri, Çopur Hamdi, Padişah, Kasım, Topal Hüseyin, Parpar Ahmet, Mestan, Koca Musa, Yakup, Pırpırın Ömer, Testici Bayram, Selim, Sağır Hasan, Yetim Ali, Halil, Deli Hamdi, Seyit Hoca, İbrahim Bey, Zühtü, Asım Yüzbaşı, Agop Efende, Ak Osman, Hamdi, Sarı Yusuf, Mustafa Kemal Paşa, Hüsnü Bey, Çakır Oğlu Mehmet, Hacı Süleyman Efendi. Seyit Hoca, Kökezli Ali, Beypazarlı Durmuş, Cahit, Recep Efendi, Sarı Reşit, Tahsildar, Yorgi, Hacı Emmi, Kamil Bey, Mustafa, Halim, Abdullah, Hurşit Ağa, Fikret, Ahmet, Yunan Subayı, Tahsin Bey.

Kadın kahramanlar: Ayşe Kadın, Hasibe Kadın, Kezban Kadın, Cennet, Hatice, Hasibe, Nafize Gelin, Halime, Zeynep, Zelha, Fadik Karı, Halime Teyze..

D)Eğitim ve Öğretim Durumuna Göre Kahramanlar

Kilit romanında, Sultan Alparslan'ın dokuz yaşından itibaren Sarı Hoca'dan aldığı eğitim alır. Alparslan'ın donanımlı yetişmesi Selçuklu Devleti'nin ilerlemesini ve yükselmesini sağlar. Sarı Hoca'dan ders alan Alparslan'ın 1064'te tahta geçmesi ile Selçukluların fetihleri artmaya başlar.. Alparslan'ın Hocası Sarı Hoca Dandanakan Savaşı'nda şehit edilince Alparslan, ondan aldığı eğitim ve bilgi

birikimi ile yoluna devam ederek Selçukluların topraklarını genişletir. (Kilit, s. 10,11, 100).

Kutlu Dağ romanında, demircilik yapan **Yahya Usta** yaşlanınca oğlu **Güneş'i** Türk töresine ve geleneklerine göre eğitim verip meslek öğretir:“Şimdi küçük oğlunu yetiştiriyordu. Ahiliğe yazdırmıştı., futa kuşatmıştı, günün birinde elini verecekti. Oğlu Güneş, zaman zaman Orhan Bey’le dolaşır, ata biner, av avlar, sonra gelir babasının dükkânında körüğün başına geçerdi. Şakır şakır ter dökerek alplara, bacılara, hattâ kocamışlara kılıç, kalkan zırh yetiştirirdi.”(Kutlu Dağ , s.198)

Sunguroğlu romanında, Sungur Alp’ın oğlu olan **Aykut’a** (**Sunguroğlu’na**) eski bir akıncı olan Akça Dede, yıllarca savaş talimleri yaptırarak onu bir akıncı olarak yetiştirir. Sunguroğlu yıllarca, aldığı eğitimle tam bir Osmanlı akıncısı olur:

“On yılını bu gencin yetişmesine vermiş, onu her bakımdan mükemmel bir akıncı olarak yetiştirmek için elinden gelen her imkânı kullanmış; bütün bildiği akıncı oyunlarını eksiksiz belletmişti. Şimdi talebesinin istediği kıvama geldiğini görüyor, emeklerinin boşa gitmediğine seviniyordu.”(Sunguroğlu, s.8)

Gece Vaktinde Gündönümü romanında, **Fatih Sultan Mehmed**, hocası **Akşemseddin** tarafından titiz bir şekilde yetiştirilir. Hoca Akşemseddin öğrencisi için gece gündüz demeden gayret gösterir. Akşemseddin, yıllar sonra öğrencisi Sultan Mehmed’e Bizans’ın fethedileceği müjdesini veren hadisin hem Türkçesini hem de Arapçasını defalarca okutup ezberletir: “Gözlerini yummuştı Ak Şemseddin; karşısında Murad Bey’in oğlu Mehmed’in diz çöküp oturmakta olduğunu biliyor ve hemen omuz başında şeyhi Hacı Bayram Veli’nin nefesini duyuyor iken, gittikçe coşan seslerde gürül gürül akıyor; “Bu Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa Hazretlerinin ulu muştusudur” diyor tekrarlıyor; ‘Muhammed Mustafa’nın yüce buyruğudur unutulmaya!’ deyip bir dahi tekrarlıyordu. Böyle böyle elliyi buldu tekrar; böyle böyle sesi boğulurcasına çatlaklaştı Ak Şemseddin’in ve dahi ak sakalının telleri titrer oldu, çenesi titrer oldu, gözü kaşı titrer oldu. Bir gören olsa nice bin yıldır hep böyle söyleyip titreyen bir Şamandır deyu yemin ederdi, dönen bir dervişin höykürmelerinde saç baş yolması noksan kalmış bir divanedir deyu saygı

duyardı. Mehmed de öylecene kalakaldı. Hocasının durulmasını bekledi. Duyduğu sözlerin yarısı Arapçaydı, bir kısmı Türkçe. Ne var ki söylene tekrarlına Arapça olanı da Türkçeleri gibi aklında kalmıştı. Bir an geldi Mehmed de farkında olmadan Hoca'nın gulgulesine katıldı, göğsü çatlarcasına hocasının ağzından çıkanı tekrarlar oldu: 'Letüftahenne'l Kostantiniyyetü veleniğmel emiru emiruha veleniğmel ceyşü zâlikel ceyş!..' Bir süre de bu birliktelik tekrar uzadı. (Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.49)

Şehzade Selim romanında, Yavuz Sultan Selim'in annesi **Gülbahar Hatun** ile hocası **Muhyiddin'den** eğitim alarak yetiştiğini görürüz. Sultan Bayezid oğlu Yavuz Selim'i, yalnız başına, saray bahçesinde ok talimi yaparken görünce Sultan Bayezid oğlu Yavuz Selim'in yanına gider ve aralarında bir diyalog cereyan eder. Bu hâdise alınan eğitim hakkında bilgi verir: (Sultan Bayezid) 'Niçin yalnızsın?

Selim iri gözlerini hayretle açmış:

'Allah her yerdedir pederim' demişti. 'Yalnızlık ne demek?'

Ok talimi mi yapıyorsun? Bunun için daha küçük sayılırsın.'

'İnsan ömrü her şeyi öğrenmek için yeterli olmayabilir, herkesten fazla öğrenmek isteyenler bu işe küçükken başlamalı. Hele şehzadeler fazla bilgiye sahip bulunmazsa nasıl serdar olabilir?' Adam akıllı şaşırmıştı

' Bunları sana kim öğretti?'

'Hocam Muhyiddin ve annem Gülbahar Hatun.' (Şehzade Selim, s. 179)

E) Mesleklerine Göre Kahramanlar

I. Yönetici

a) Kabile Reisi, Han, Hakan, Kağan, Kral, Ece, Sultan, Padişah, İmparator

Kilit ve Anahtar, Tuğrul ve Çağrı Beyler, Selçukluları, Anadolu'ya yerleştirmek amacı ile içteki ve dıştaki saldırıları ortadan kaldırırılar. Çağrı Bey, daha çok siyasî işlerle ilgilenirken, Tuğrul Bey de askerî konularda faaliyetlerde bulunur.

Tuğrul ve Çağrı Beylerin gösterdikleri başarılı mücadeleler ile Selçuklular Dandanakan Savaşı'nı kazanmışlardır. (Kilit, 12, 15, 100)

Gece Vaktinde Gün Dönümü, Fatih Sultan Mehmed'in genç yaşta padişah olduğunu görürüz. Sultan Murat padişahlığı bırakarak Manisa'ya yerleşir. Mehmed'de Edirne'de Osmanlı Devletinin başına geçer.

Vezir Çandarlı Halil Paşa, Sultan Murat'ın devleti bırakıp Manisa'ya çekilmesinden huzursuz olur. Ne yapacağını bilemez haldedir. Batılıların Osmanlının başına çocuk yaştaki birinin geçtiğini öğrenmesi üzerine yeni bir Haçlı seferi hazırlığına girerler.

Bu durum karşısında Manisa'da bulunan Sultan Murad, derhal Edirne'ye gelir ve padişahlık sorumluluğunu üzerine alır. Haçlı tehlikesi bertaraf edildikten sonra Sultan Mehmed tekrar Osmanlı tahtına oturarak fetih hazırlığına başlar.

Kapı romanında Melikşah'ın öldürülmesi ile Selçuklu Devleti'nde bir otorite boşluğu meydana gelir. Melikşah'ın oğlu **Kılıç Arslan**, otorite boşluğunu ortadan kaldırarak, 1092 tarihinde Selçuklu hükümdarı olur. Kılıç Arslan'ın hükümdarlığı sıkıntılı bir şekilde geçer. Donanma komutanı Çaka Bey ise İzmir'de beylik kurup, büyük bir donanma oluşturur. Bu beylik görünüşte ayrı olmasına rağmen, manevî olarak Selçuklu devletine bağlıdır. Çaka Bey'in başarısından rahatsızlık duyan Kılıç Arslan, Çaka Bey'i 1093'te öldürtür.

Çaka Bey'in ölümü üzerine Haçlılar saldırıya geçerek, İznik'i 1096'da ele geçirirler. Danişmend Gazi'nin Malatya'ya girdiğinin duyulması, Selçuklu'nun tekrar Malatya üzerine gitmesine sebep olur. Kılıç Arslan'ın Malatya'ya sefer yapması üzerine, Haçlı ordusu da harekete geçer. Kılıç Arslan Malatya yakınlarında Haçlıları bozguna uğratar.

Kılıç Arslan, Haçlıları yendikten sonra seferlerine devam ederek, 1103'te Malatya'yı alır. Haçlı problemini ortadan kaldırmayı planlayan Kılıç Arslan, Halep'e elçi gönderir. Bu arada Çavuldur Beyi olan Çavlı Bey ile Habur ırmağı kenarında karşılaşır. Yapılan savaşta, Kılıç Arslan Habur çayında 1107'de boğulur.

Selâhaddin Eyyübî, Eyyûbi Devleti'nin kurucusu olan **Selâhaddin Eyyübî**, zorlu mücadelelerle ayakta kalmayı başarır. Hükümdar olduktan sonra fetihlere hız verir. Filistin'deki bazı şehirleri kuşatırken, bir taraftan da Suriye de birliği sağlamaya çalışır. 1175'te halife tarafından tanınır. Selâhaddin Eyyübî'nin en büyük hedefi Kudüs'ü almaktır. Bundan dolayı 1174'ten başlayarak, her yıl Kudüs krallığı üzerine seferler yapar.

Selâhaddin Eyyübî, 1187'de Kudüs şehrini kuşatır.. Kutsallığından dolayı şehrin teslim olmasını ister, bu isteği geri çevrilince şiddetli bir saldırı ile şehri Ekim 1187'de teslim almayı başarır.(s. 189)

Kudüs'e giren sultanın ilk yaptığı iş Harem-i Şerif'in İslâm esaslarına göre düzenlenmesi ve Abbasi halifesi adına hutbenin okunması olur. Ekim ayının sonuna kadar Kudüs'te kalan sultan şehrin onarım ve inşaatıyla uğraşır. Selâhaddin Eyyübî vefatından hemen önce Musul'dan ustalar getirterek Kudüs'ün hendeklerini kazdırtıp kale ve surları tamir eden Sultan elli dört yaşında vefat eder.(s. 289)

Elveda Buhara romanında **Celâleddin Harzemşah**, Harzemşahların hükümdarı olarak karşımıza çıkar. İçte kardeşlerinin isyanı ile uğraşırken dışta da Moğolların saldırılarına karşılık vermek için mücadele eder. Moğolların saldırılarını püskürttükten sonra Gazne'ye gelir. Celâleddin Harzemşah, burada etrafına asker toplayarak Pervan şehrinde karşısına çıkan bir Moğol ordusunu bozguna uğratar. Celâleddin'in Harzemşah küçük kuvvetlerle kazandığı başarılar; şöhretinin yayılmasını sağlayarak Moğollara dehşete düşürür. Bunun üzerine Cengiz Han, Harzemşahlar üzerine yürür. Celâleddin Harzemşah, Moğollara karşı kahramanca savaşarak şehit olur. (Elveda Buhara, s. 240)

Osman Gazi romanında, canlandırılan **Osman Gazi**, Kayıların reisidir. Ertuğrul Gazi vefat ettikten sonra Osman Gazi'nin önderliğinde Anadolu'daki kaleleri yavaş yavaş elde etmeyi başarır. Osman Gazi'nin, kaleleri alırken, önce tekfurlarla barışı sağladığı; sonra da kaleleri almak için son darbeyi indirdiği dikkatlerden kaçmaz.

Komşu tekfurlarla olan mücadeleler şu şekilde gelişir: İnegöl tekfuru Nikola, Osman Gazi'nin en kuvvetli düşmanları arasındaydı. 1288'de Bizans Tekfurları ile yapılan Domaniç muharebesinde Osman Gazi, başarı kazanır. Kükün olan akıncı beylerini de yanına çeken Osman Gazi, Mudanya'yı, Yarhisar'ı, İnegöl'ü, Koyunhisar'ı almayı başarak topraklarını genişletir.(Osman Gazi, s. 22, 201)

Şehzade Selim romanında karşımıza çıkan **Sultan II. Bayezid**, sakın kişiliğiyle tanınır. Sultan Bayezid'in, hükümdarlığının ilk yıllarında başarılar elde eder. Daha sonraki dönemlerde, eski ataklığını kaybeder. II: Bayezid, Fatih Sultan Mehmet gibi bir cihangirden sonra işbaşına gelmişti. Fatih'in oğluydu. Uzun bir taht mücadelesinden sonra kardeşi Cem'i yenmişti. Kardeşi Cem için, Bizanslılarla yıllarca mücadele etmişti. Osmanlı tahtının tek hakimi olarak saltanatta yirmi dokuzuncu yılına gelmişti. Gençliğinde hayli hareketli idi. Askeri iyi sevk etmiş, küçümsenmeyecek başarılarla göz kamaştırmıştı. Ne var ki Fatih Sultan Mehmed gibi bir cihangirden sonra gelmiş olmak Bayezid'in en büyük talihsizliği olmuştu. İstanbul'u almış, Uzun Hasan'ı Otlukbeli'nde yere çalmış yeniçeri, daha büyük iştiyakla fethi bayraklaştırmıştı. Yaşlandıkça eski ataklığını da kaybedip adeta inzivaya çekilince homurdanmaya başlamışlardı. 'Bu kılıcı belimize süs olsun diye mi taktık?' diyordu yeniçeri takımı, içten içe Şehzade Selim'e meyletmeye başlamışlardı.(Şehzade Selim s.48,49)

Kösem Sultan romanında **Sultan I. Ahmet**, padişahlığı döneminde, memleketin imar işleriyle uğraşır. Kendi döneminde önemli siyasi bir başarı elde edemez. Başta Edirne olmak üzere birçok şehirde camiler, medreseler, külliyeler, yaptırır. İlim ve musiki meclisleri kurdurur. Devamlı savaşıardan bunalan halk, asayiş ve huzur yüzü görür. Ancak Sultan Ahmet, 1617 yılının Kasım ayının ilk günlerinde aniden hastalanarak yatağa düşer. Günlerce süren hastalığı sonunda 22 Kasım 1617' de vefat eder.(Kösem Sultan, s. 124)

IV. Murad, hükümdar olduktan sonra memleketi katı kurallarla yönetir. Zorbaları ağır bir şekilde cezalandıran IV. Murad, dış siyasette de başarılı seferler yaparak Osmanlı Devleti’ni güçlendirmeye çalışır. Başta Bağdat ve Revan olmak üzere birçok seferlere katılır. Sayısız ayaklanmaları bastırarak ülkenin güvenliğini sağlar. Aradan geçen yıllar Sultan Murad’ı hasta yatağına düşürür. Uzun bir hastalık döneminden sonra 1640 tarihinde vefat eder. (Kösem Sultan, s. 344)

b) Sadrazam, Vezir, Paşa

Nizamül Mülk, Anahtar romanında karşımıza çıkar. Alparslan ve Melikşah döneminde gayretli bir vezir olarak tanınır. Nizamül Mülk, Alparslan’ın otağında bir toplantı esnasında görülür. Nizamül Mülk, gerektiği yerde doğruları konuşmaktan çekinmeyen bir vezirdir: “Konuşmak da düşünmek gibi mesleğidir. Sav Tekin’in, Yakutlu Bey’in yanında konuşmanın hiçbir güçlüğü yoktur. Üstelik daha ayrı bir üstünlük hissi bile duyar. Melikşah da önemli değildi. Ama yine de konuşmağı canı istemez. Göz ucuyla, elinde olmadan Küpeli Hafız’a bakarak bu adamın kim olduğunu merak eder. (Anahtar, s. 13)

Çandarlı Halil Paşa, Gün Dönümü romanında karşımıza çıkar. Fatih Sultan Mehmed’in vezirlerindendir. Çandarlı Halil Paşa’nın son dönemlerde yaptığı tutarsız davranışlarla güvenirliliğini yitirir: “...Çandarlı Halil Paşa, o gün, yeni gerdeğe girecek damatların dinçleşmesindeki adımlarla yürümüş, el öpmüş, baş vezirliğinin dikleşmesinde her zamanki yerini almıştı.

Er Sinan az önceki ikincikli, çekingen Halil paşa’nın bu ansızın dirilmiş Halil Paşa, oluşuna şaşmamıştı pek; o gün olağan gelmişti. Ama bu gün, meşveret için çağırılanların birer birer geldiği bu gün iç kapıdan içeri Molla Hüsrev ile birlikte girerlerken Halil Paşa’nın, baş vezirlerden çok mevki kapma peşinde yeniyetme

memurların davranışlarıyla Molla Hüsrev'den hep geride kalmağa çalışan adımlarını, Molla Hüsrev'e öncelik tanımak için çırpınan beden hareketlerini görünce üzüldü. Dünya nimeti mi idi bu yoksa insanın yaşlanmışlık hırsı mı? Bilemedi..." (Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.170)

Hadım Ali Paşa, Şehzade Selim romanında sadrazamlık yapan Osmanlı paşasıdır. Aslen Türk olmamakla beraber, küçük yaştan beri Türkler içinde yetişip büyüdüğünden karakter ve yaşayış itibariyle Türklerden farksızdır.

Memleket meselelerinde hassasiyeti gösteren Hadım Ali Paşa, II. Bayezid'in şehzadeleri arasında çıkan saltanat kavgasında Şehzade Ahmed'i destekler. Daha sonra II: Bayezid'e baskı yapıp Şehzade Ahmed'i veliaht ilân ettiren Hadım Ali Paşa Şahkulu isyanını bastırmak için ordu ile Anadolu'ya gitmiş ve Şehzade Ahmed'le birleşmiştir. Şehzade Ahmed Şahkulu üzerine gitmeyince kendi ordusu ile takip etmiş ve Şahkulu'nu yenmiştir fakat kendisi de şehit düşmüştür. (Şehzade Selim, 167, 168)

Piri Mehmed Paşa, Mısır'a Doğru romanında karşımıza çıkar. Kayı aşiretine mensub bir Osmanlı paşasıdır. Yavuz zamanında vezir olmuştur. Cesur, atılgan, zeki ve bilgili bir insandır. Savaş alanlarında gösterdiği başarılar sebebi ile sık sık terfi etmiştir. Fakat o askerlikle paşalık arasında memlekete hizmet noktasında bir fark görmediği için makam ve mevki peşinde koşmamıştır. Yavuz Sultan Selim, Piri Mehmet Paşa'yı yanına çağırarak sadrazamlık makamına getirir. (Mısır'a Doğru, s. 139)

Kösem Sultan romanında karşımıza çıkan **Hafız Paşa** IV. Murad döneminde yararlı hizmetlerde bulunmuş onurlu ve cesur bir vezirdir. Saraya fitne ve fesat soka vezirlerden Topal Recep Paşa'nın komplosuna kurban gider. Hafız Paşa, sarayın önünde biriken isyancı Yeniçerileri susturmanın yolunu Padişaha şöyle izah eder: 'Sultan Murad kalabalığa hitap etmek üzereydi ki yanında Hafız Paşa'yı gördü. Hafız Paşa kapı ağzında görününce ihtilalci kalabalığında bir dalgalanma olmuştu. Hafız Paşa, kendisine şaşkın bakan genç padişahın eteğini

öperek isyancıların arasına girer. İsyancılar vezir Hafız Paşa'yı, IV. Murad'ın gözleri önünde öldürürler. (Kösem Sultan, s.238)

Recep Paşa, Sultan Murad döneminde, halkı saraya karşı kıskırtan Vezir Recep Paşa, Sultan Murad'ın gücünü kırmak için var gücüyle gizliden gizliye mücadele eder. Recep Paşa, hazırladığı tuzakların bedelini canıyla öder. Anlatıcı, Recep Paşa'nın, tertiplediği ayaklanmalardan birisini tarih vererek ifade eder: "Bu davadan dönenlerin kanları boş olsun! Recep Paşa, Nihayet, tarihimizde "Büyüt, Fitne" denilen dalga dalga bir ihtilâl 1632 yılı şubatının sekizinci pazar günü abalı başladı. O sahalı İstanbullular; "kös" denilen büyük cenk davullarının yürek ürperten sesleriyle uyandı." (Kösem Sultan, s.248)

c) Vali, Beylerbeyi, Sancak Beyi, Kale Komutanı, (Eyalet – Taşra Yöneticileri)

Kıbrıs Kani, romanında **Bragadin** Kıbrıs kalesinin komutanı olarak canlandırılır. Acımasız bir komutan olarak tanınır. Hedefine kavuşmak için her türlü kötülüğü yapmaktan çekinmeyen bir şahsiyettir. Bragad'in, Magosa'nın komutanı Bragadin, Rum asıllı bir papazın oğluydu. Orduya nasıl geçtiği ve kalenin kumandanlığına nasıl geldiği pek bilinmiyordu. Son derece gaddar yaradılışlı, inatçı, kan dökmekten zevk alan, pos bıyıklı bir adamdı. Babasının Girit'te papazlık yaptığı söyleniyordu.

Papaz Yorgionos, mazisi son derece karanlık bir insandı din adamı olmasına rağmen, devlet işlerine burnunu sokar, iki de bir Girit'te ortalığı karıştırır. 33 yıl önce Barbaros Girit'e akın yaptığı ve 15 bin esirle bir çok ganimetler ele geçirdiği zaman Yorganos bir kilisede piskopos idi. Ganimet ve 700 esir bulunan bir Türk gemisine gece vakti gizlice girmiş, barut fiçilerinden birini ateşleyerek geminin batmasına ve içindekilerinin havaya uçmalarına sebep olmuştu.. Oğlu Bragadin o zaman henüz 10 yaşlarındaydı ve bir Çingeneden dünyaya gelmişti. Gayri meşru olarak doğduğu için de kilisenin bir odasında gizli olarak büyütülmüş ve babasının verdiği terbiyeyle yetişmişti. Bragadin'e öğretilen tek şey, adam öldürmek, kan akıtmaktı. Manyak ve psikopat bir karaktere sahip olan Yorganos, oğlunu kısa zamanda istediği şekilde

yetiştirerek Kıbrıs'a şövalye olarak girmesini sağladı. Bragadin de babasına layık bir insan olduğunu ispatlayarak Magosa kalesi komutanlığına kadar yükseldi.

Bragadin, Arsenal burcundaki dinamit infilakında, Burç muhafızıyla 50 kadar askerin öldüğünü haber alınca, küplere binmişti. Hele infilakın sabahında Türklerin taarruza geçmeleri, asabını büsbütün bozmuş, ne söylediğini bilmez hale gelmişti. Karargahında topladığı kumandanlara adeta ateş püskürüyordu.(Kıbrıs Kanı, s.29)

II. Din Görevlisi, Şeyhülislâm, Ulemâ, Müderris, Kadı, Hoca, İmam

Osman Bey, Karacahisar'ı aldıktan sonra **Dursun Fakih'i** buraya kadı olarak tayin eder. Dursun Fakih beklemediği bu görev karşısında sıkıntılar yaşar. Dursun Fakih, haktan adaletten ayrılmayan kişiliğiyle, hak bildiği konularda taviz vermemiştir. Zaman zaman Osman Bey ile de görüş ayrılığına düşmüştür. Anlatıcı Dursun Fakih'in kadı olmasına geniş bir şekilde temas eder. Dursun Fakih, kısa zamanda çevresinde sevilip sayılan bir kadı olur. Pir Cebbar Ali'nin hakkında çıkarttığı dedikodular yüzünden Orhan Bey tarafından görevden alınır. Orhan Bey, bir süre sonra Dursun Fakih'in suçsuz olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Dursun Fakih'e tekrar kadılık yapabileceğini söyler. Ancak Dursun Fakih, bu teklifi kabul etmez. (Çatı, 10,11, Üçler Yediler Kırklar, 111)

Kutlu Dağ romanında **Şeyh Edebalı** âlim bir zat olarak canlandırılır. Romanda geniş olarak yer verilmez. Anlatıcı Şeyh Edebalı'nın hususiyetlerine kısaca temas eder: “Şeyh Ahilerin şeyhi, Kırşehir'lidir. Moğolların şerrinden Kırşehir'i bırakmıştı. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra Şam'a gitmiş, fıkıh, hadis, tefsir ve tasavvuf üzerine çalışmış, geri dönmüştü. Büyük insandır. Onunla geçmişte beraber oturmuş, beraber konuşmuş, beraber dertleşmişti. Sonra ben yollara düştüm. O ise bir yerde karar kıldı. Şimdi ise dolaşanla kalanın birleşmesi gerek. sonucu almak gerek. Sustu, temiz havayı ciğerlerine doldurmaya çalıştı.” (Kutlu Dağ, s. 46, 47)

Şirpençe romanında **Zenbilli Ali Efendi**, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim zamanında yaşamış Şeyhülislâmdır. Son derece soğukkanlı ve bilgilidir. Padişahların

en kızgın anlarında bile hikmetli ve doğru sözlerle onları ikna eder. Onların öfkeli zamanlarında karar vermelerine mani olur. Çaldıran Savaşı'nın yapılacağı vakit, Yavuz Sultan Selim, devlet yönetiminde bulunanlarla son kararı vermek için toplanır. Yavuz Sultan Selim'in hiddetinden toplantıda görüş bildirenlerin sayısı oldukça azdır. Zenbilli Ali Efendi, kısa konuşmaları dinledikten sonra şunları söyler: 'Şevketlüm, hayat yolunda hakikat bastonuna dayananlar için dünyevî ve uhrevî korku yoktur. Ulema sana bu hakikat bastonunu fetva suretinde verdi. Ümeradan ne istersin?' Yavuz, yumuşadı, çatık kaşları düzeldi, takdîrî bakışlarıyla Zenbilli'yi selâmladı: 'Efendi Hazretleri, fetva önünde zelil bir kuluz. Lâkin şeriata uymayan fetvayı yırtar, mühürleyenlerin yüzüne çarparım.' Zenbilli'nin sesi dikleşti: 'Öyle bir fetva talep ettiğinde daha önce davranıp mührü biz yüzüne fırlatırız.' Diyerek hakikatı ortaya koymaktan çekinmez.(Şirpençe, s.170)

III. Mürebbiye, Hoca (Padişah Hocaları)

Sarı Hoca, Alparslan'ın iyi yetişmesi için ona yıllarca hocalık yapar. Sarı Hoca, Dandanakan Savaşı'nda şehit düşen Sarı Hoca, son anlarında bile Alparslan'a telkinlerde bulunur: "Şimdi göç vakti, yeni yurt aramak vakti; yarına doğru yarının yurduna doğru göç vakti. Bunları böyle, yani sizin duyduğunuz gibi yarın diye yurt diye, günün battığı yer diye, günün battığı yer diye söylemiyormuş söylemesine, Sarı Hocamız kendiliğinden katıyor ama böyle demeğe geliyor diye katıyor. Şimdi Sav Tekin oğlum sen bunu Sarı Hoca'nın gevezeliği sanırsın; dışından demesen içinden düşünürsün. Öyle de ya niye Türkmen durup dinlenmeden o yandan hep bu yana gelir? Yığın yığın gelir, boy boy gelir? Ya Tuğrul Beyle Çağrı Beyimizin derdi nedir sanırsınız? Daha önce ulu Selçuklu Beyimizin derdi ne idi dersiniz? Böyle bulut gibi ağıp gelen Türkmen boylarına yeni yurt bulup yerleştirmek değil mi? Hele Çağrı Beyimiz neden bir yıl iki yıl gidip Bizans sınırında eğlendi kaldı, sağı solu kolaçan etti hiç düşündünüz mü? Kulağınızı bana verin de bir lâf edeyim: Bu Kınık Boyu, bu Selçuklu, eri genci varıp Bizans sınırına dayanacak; dayansa iyi, vurup daha da öteye gidecek.. Hem de kim? onu da deyim size, aha bu kucağımdaki çocuk." (Kilit, s.100,101)

Ebem Kuşığı, Sabır ve Gün Dönümü romanlarında karşımıza çıkan **Akşemseddin**, Fatih Sultan Mehmet'in hocasıdır. Anadolu erenlerinden olup Ak Hoca olarak tanınır. Çevresindekiler onu yüzü ve gönlü ak olarak tanırlar. Roman kahramanlarından Çerçi de, yakalandığı hastalıktan kurtulmak amacı ile Akşemseddin'e gitmek için yollara düşer. Anlatıcı bu anı şöyle işler: "Osmancık'ta kime sorduysa derman olacak kişinin Ak Hoca olabileceğini salık verdi. Ak Hoca medresede ders veriyordu. Arada bir o da cumalarda canı istedi mi cami derslerine geldiği olurdu. Sözü ak, yüzü ak yakından bilenlerin dediğine bakılırsa yüreği de gönlü de ak bir kişi idi. Adı Şemseddin az biraz kibirliydi. Kendini beğenmiş görünür bir hali vardır; ama gençliğinden gelme olmalıydı. O kadarcığı da hoş görünmeliydi artık o yaşta o bilginin sahibi oldun mu sen de kendini beğenirsin beğenmez misin? Kalktı, Çerçi Ak Hocaya gitti başka çaresi yoktu.

Köse miydi ne Ak Hoca dedikleri bu adam? Değilse eğer köse değilse köseye yakın görünüyordu. Osmancık kasabasında herkesin Ak Hoca deyişi bu yüzden olmalıydı. Yüzü pırıl pırıldı; öyle bir pırlılık ki yüze görülesi bir aklık vermedeydi.

Daha sonra yakından bakınca bu yüze Çerçi, köselik sandığı kılsızlığın özene bezene traş olmuş insanda hemen saygı biraz da garip bir çekiniş bırakan bir genç erkek yüzü olduğunu anladı. Ak Hoca adıyla Şemseddinliğini neredeyse unutturmuş olan bu genç erkek yüzünden taşan özene bezene yerleştirilmiş bakım, Akhoca'nın bütün görünüşüne sinmektedir. Başındaki sarığın oradaki duruşu, gevşek sanılan bir sınıksızlıkta sarılışı, sarılışın kıvrımlarındaki gölgenin ak olsa toz kabul etmemesi, başka bir aklığın kısa sayılacak bir boya inivermiş olan cüppesindeki aklıkla yarışması ayrı bir muntazamlık, ayrı bir mükemmellik halindedir." (Ebem Kuşığı, 128, 129)

Bu Atlı Geçide Gider romanında **İne Bey, Sultan Yıldırım Bayezid'in** yetişmesi ile yakından ilgilenir. İne Bey, Yıldırım Bayezid'in yetişmesinde büyük emekler harcar. Ata binmeye meraklı olan Yıldırım Bayezid, İne Bey'in gözetiminde ata biner, at bakımı yapmaya kalkar. İne Bey, bir şehzadenin yapması gerekenleri yaşayarak Yıldırım Bayezid'e anlatır. Yıldırım Bayezid, İne Bey'e zaman zaman

tepkilerde bulunsa da İne Bey bu hareketlere aldırış etmez. İne Bey ile Yıldırım Bayezid arasında cereyan eden şu olay bu konuyu destekler niteliktedir(Bu Atlı Geçide Gider, s. 42, 43)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında **Molla Güranî, Fatih Sultan Mehmed'in** hocasıdır. Fatih Sultan Mehmed, başarısını hocalarına borçlu olduğunu ifade eder. Anlatıcı Fatih Sultan Mehmed'in bu duygularını, işlerken, Molla Gürani'yi de tanıtır: “Molla Güranî Hocası'nın kara kirpi sakalını her görüşünde, boğazını doldura doldura gelen sesin her duyusunda bu dünyayı hissedirdi, bu dünyanın güneşinde toprağında yaşadığının farkına varırdı ama sımsıkı nizamlarıyla, insanın elini kolunu bağlayan çizgilerde kapanmış düzenini bozacak olanı yok etmeğe hazır bir dünya olduğunu da seziverince aynı anda sevemezdi farkına vardığı dünyayı; Ak Şemseddin Hocası'nın aklıyla yoğurulmuşluğun özlemi yüreğini doldururdu. Şimdi kınalı yassılığı o yana dolanan tepenin oralardan gelen Ak Şemseddin Hocası'nın sesine rağmen bir başka türlü özleme sarındığı duygusu yüreğini yıkamaktaydı.”(Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.32)

IV. Silâhşör, Asker, Şövalye, Bekçi, Polis

Cengâver, romanında şövalye **Don Alvarez'i** tekfurlara yakın bir şahsiyet olarak görürüz. İnegöl Bey'i Nikola, kendisine yardımcı olması için şövalye Don Alvarez'i, komutan tayin eder. Nikola gittiği törenlerde, komutanını şöyle takdim eder: “Bizansımızın nadir yetişen evlatlarından şövalye **Don Alvarez**. Adına bakıp da Avrupalı filan sanırsan aldanırsın azizim doğma büyüme Bizanslı. Ardından methetmeye geçti.

Eşi, emsali bulunmaz bir yiğittir. Namını duymuş olmalısınız. Azizi, şimdiye kadar şövalye Don Alvarez'in kılıcına kılıç koyan bir silahşör, bileğini büken bir babayiğit çıkmamıştır. Hayli Müslüman tepelemiş, pek çok Türk kızını kaçırmıştır. Müstesna şöhretinin hakkını her zaman vermiştir.”(s. 9)

Sunguroğlu romanında babasının intikamını almak için yollara düşen silâhşör, **Sunguroğlu'nun** başından değişik maceralar geçer: “Sunguroğlu, müthiş bir vuruşma başlamıştı. Delikanlı arkasını duvara vermiş önüne gelen ilk palikarya

ile tutuşmuştu. Büyük bir maharetle kılıç kullandığı ilk bakışta anlaşılıyordu. Adeta elinde ağır bir kılıç değil de, bir dal tutuyordu. Çubuk sallar gibi süratle sallıyor, bütün hamleleri neticesiz bırakmaya muvaffak oluyordu.

Baba yadigârı kılıç bir kere daha kınından çıkmış, Akça Dedeye verilen söz bir kere daha tutulmuştu. Sunguroğlu namıyla anılan Aykut Bey, Söğüt'ten ayrıldığının beşinci yılında bir han odasının yarı karanlığı içinde bir kere daha zalimlere karşı dvşuyordu.

Evet bu yiğidin bir sabah güneşi ile birlikte ardında üç çift yaşlı göz bırakarak Söğüt'ten ayrılmasının üstünden tam beş koca yıl geçmişti. Bu zaman içinde genç adam kâh Bursa'da kendisini çok seven Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın yanında, kâh İzmit'te, kâh şamandıra' da bulunmuş, bütün cenklere iştirak etmiş, Orhan Gazi'nin iltifatına mazhar olmuştu. Babasının hizmetleri unutulmuş değildi. Beylerin çoğu sağlığında Sungur Alp'a gösterdikleri hürmeti ve muhabbeti şimdi oğluna gösteriyorlardı.

Yıllar onu cenk meydanlarında serhad boylarında pişirmiş, cesareti, atılғанlıęı ile birlikte kılıç kalkan oyunlarını da ilerletmişti. Zaman zaman Bizans eşkiyalarıyla karşılaşıyor, aralarına korku ve dehşet salıyordu. Düka ve şahin de sahipleriyle birlikte tecrübelerini ilerletmişler, mkemmел savaş hayvanları olmuşlardı. Bazı cenklerde şahin çifteleriyle iş görüyor. Düka fırsat bulur bulmaz hasmının boğazına atılıyordu. Sunguroğlu son olarak şehzade Süleyman Paşa ile birlikte Dimetoka'da Sırp ve Bulgar kafirleriyle dövüşmüş, emrine verilen yüz akıncıyı maharetle sevk etmiş, zaferde en büyük rolü oynamıştı. Bu yararlılığından dolayı Süleyman Paşa boynundaki gümüş mahfazalı muskayı çıkarak Sunguroğlu'nun boynuna asmıştı.

Akıncı dediğin muskasız olmaz, sana beni hatırlatacak bir hatıra olsun bu... diyerek sırtını sıvazlamış, dualar etmişti.

Bursa'ya döner, dönmez Sunguroğlu, bir an bile beklemeden “ver elini serhat boyları” diyerek, kış kıyamette yola dşmştu. Yolda hava gittikçe bozmuş, bir sığınak ararken , bu hana rastlamıştı.

Hana gelmişti ama, gelir gelmez de başı belaya girmişti. Erkekçe dövüşerek yabancıyı haklayamayacaklarını anlayan palikaryalar hep birlikte harekete geçmişlerdi. Düka, Eftimyadis'in işini bitirdikten sonra tekrar saldırmak için müsait bir fırsat kolluyordu. Nihayet fırsatı bulunca atıldı. Eşkıyalardan biri daha böğürerek yere yıkıldı.(s. 45, 46)

Sunguroğlu romanında **Selikos**, Sunguroğlu'nun babasını öldüren Bizans şövalyesidir. Zeki ve kurnazlığı ile tanınır. Akçe Dede, Sunguroğlu'na Selikos'u şöyle anlatır: “Anlat Akçe Dede, Selikos'u anlat bana!..Evet oğul!. Bu adamdan kendini sakın. Şimdi kırk yaşlarında olmalı. Bizim zamanımızda siyah, sivri sakallı, gözünden şeytani pırıltılar saçan bir gençti. Boyu çok uzun, vücudu şaşılacak derecede zayıftır, kuru bir değneği andırırdı. Menfaati için yapmayacağı melanet yoktur. Çok güzel kılıç kullandığı halde, daima mücadelenin dışında kalmayı tercih eder.

Aldığım haberlere göre şimdi Bizans'ta olması lazım. Ama bu kat'i değil tabii. Ne zaman nerede bulunabileceğini kimse söyleyemez. Bir bakarsın Bizans'ta bir bakarsın Gelibolu'da, bir de bakarsın Söğüt'e kadar gelmiş. En umulmadık yerlerde insanın karşısına çıkıverir. Akçe Dede derin bir nefes daha aldı: İşte böyle oğul!.. Babanın hikâyesi budur. (s.23- 24)

V. Hekim, Ebe

Çaka Bey, romanında karşımıza çıkan **Doktor Boris**, mesleğini halkın hizmetine ücretsiz bir şekilde sunar. Anlatıcı Doktor Boris'in yaşam macerasına da temas eder: “Bir süre Venedik'te kaldı. Tesadüfen İstanbul'u bir generali tedavi etti. General İstanbul'u Boris'e o kadar methetti ki genç adam dayanamadı. Bir gemiye atladığı gibi İstanbul'a geldi.

Gerçekten burada her şey bambaşka idi. Kısa zamanda geniş bir muhit edinmiş, asiller eşliğini aşındırır olmuştu. Namı imparatora kadar ulaşmıştı. Kulunçtan şiddetle rahatsız olan imparator Nikefor Botaniates Doktor Boris'i sarayına getirtti. Bu illetten kendisini kurtarırsa ne isterse vereceğini söyledi.

Boris, imparatoru bazı illetlerinden kurtardı. Fakat sürekli şekilde sarayda kalması teklifini tereddütsüz reddetti. Watson'dan tevarüs ettiği bir alışkanlıkla fakir hastaların yardımına koşma, onların şifaya kavuştuğunu görmek, nasırlı ellerin kendisi için Meryem Ana'ya açıldığını bilmek istiyordu. Fakir hastalarından kopamayacağını imparatora söyleyince saraydan kovuldu. Aristokratlar kendisine “deli” dediler. Onların nazarında bunca ünvanı, bunca serveti, bunca şöhreti teperek fakirlerin tedavisiyle ömür tüketmek, ancak delilikle izah edilebilirdi.”(s.22-23)

Bu Atlı Geçide Gider romanında **Kumral Dede**, ruh hastalarını usulüne uygun olarak tedavi ettiğini öğreniriz: “Çoğu donuk, sanki yorgun, sanki uykuda düşte yahud düş kırıklığında bir takım insanlar bir sırada; bakıcı dervişler bütün güçlüğüyle aralarında. Ya iki kişiye bir derviş düşüyordu ya üç kişiye kalabalık belki de bundandı. Hekim yamaklarından ikisi, biri bir hayli genç, o bir takım adamları, ellerindeki kâğıtlardan okuyup, arada bir iki söz konuşup ayırıyor, içeri salıyorlardı. Genç olanı, kalınca, deri kaplı bir deftere öteki hekim yamağının ağzından çıkanları hemen yazıyordu: ‘Araptır, aslı bunun, buna Hüseyinî gerek. Hüseyiniden türeyen makamlardan da dinletilse eyidir. Bunun aslı Taciktir, Tacige Arak makamı hoş gelir. Bu Türk. Türk deyince Uşşak makamıdır, başkası gerekmez. Derviş baba, şu yanda duran sarı yüzlü mavi gözlü soğuk adamları içeri götür.. yanındaki görevliye: ‘Şu yanda duran sarı yüzlü mavi gözlü soğuk adamları içeri götür. Bunlara Rast makamından bir de Rasttan türeyenlerden ezgiler dinletilecek unutmayasın. Tamam.. siz baş ağrısı mı çekiyorsunuz ordakiler? Her zaman mı? İçinizde hafakan illetinden dertli olanlar da var mıdır?’Orta yaşlı hekim yamağının son sorusuna birkaç hasta: ‘Var’ karşılığını verdi’...(s.160,161)

Konak romanında Aybüken ebe görevini de yapar. Anadolu erenlerinden olan **Dalaman, Aybüken’i** farklı bir şekilde tanıtır. “Bakma sen Aybüken kadına” diye mırıldandı Dalaman; “Ebedir; bütün ebeler gibi azıcık akli yırtıktır. Gönlün kırılmasın. Moğolu bildiğine göre, gitmemiz gerektiğini de bilirsin. Deli olan yurdunu yuvasını bırakıp gitmez yoksa; hele bizim gibiler. Ebencet buraların toprağına otuna ağacına etimizi kemiğimizi katmışız, babamın gözleri arkamda öfkeden kuduruyor sanki, dedemin ayaklanıp yakama yapışmak için arkamdan

geldiğine şüphem yok. Bir umut var işte, kör bir umut; belki büyür de geri geliriz, döneriz, buraları yalnız koymayız, Moğol’a da bırakmayız.” (Konak, s.41)

VI. Müneccim

Buhara Yanıyor romanında **Cengiz Han’ın** yıldızlara inanışı vardı. Müneccimlerden yıldızlarla ilgili haberler sorardı. Yıldızlar neyi emrediyorsa Cengiz Han da ona göre davranıyordu. Yıldızlar bazen savaş bazen de barış istiyorlardı. Cengiz’in komutanı **Cebe Noyan** ile müneccimbaşı **Şaman** arasında şu konuşma geçer. Cebe, Şaman’a sordu:

‘Yıldızlardan ne haber?’

‘Şimdi konuştum Cebe Noyan iyi şeyler söylerler. Sefere çıkmanın vaktidir.’

‘ Şimdi mi konuştun’

‘ Evet, şimdi’ (s.149)

Yağmurların yağmasını, şimşeklerin çakmasını, yıldızların gelecekte haber vermesini Göktenrı yapmaktaydı.

Moğol bilgini Gökçe de kendisini Göktenrı’nın vekili olarak gördüğünü söyleyerek, saygınlık kazanmıştı. Gökçe’nin istediği zaman yıldırımlar yağdıracağını söylemesi, halk arasında korkuya neden olmaktaydı. (s.177)

VII. Elçi

Malazgirt’te Bir Cuma Sabahı romanında Selçuklu ordusu ile Bizans ordusu, savaşmak amacıyla Malazgirt Ovas’ını yerleşirler. Halife Ebulkasım kan dökülmemesi için her iki tarafa barış elçisi **İbni Mühalban’i** gönderir. Malazgirt Ovası’nda cereyan eden olaylar şöyle cereyan eder: “Selçuklu askerleri Malazgirt savaşına coşkulu bir şekilde hazırlanırken; Alpaslan ise Halifenin barış elçisi olan İbni Mühelban’ı konuk ederek onunla yakından ilgilenir. Halifenin elçisi kabul edilirken tören icra edilir. “Kös.. Boru sesleri.. İnsan sesleri..

Çınlıyor.. Çağlıyor.. Sonra bir anda kesiliyor.

Sükût. Derin, mânâlı bir sükût.. Halifenin elçileri Selçuklu ordugâhına giriyor. Başlarında İbni Mühelban. Görevinin heybetini kavuğuna sarmış, zeki

bakışlı gözlerinin içinde zafer öncesinin kıvılcımı, yüzünde Arabistan güneşinin kavurucu şenliği.. Yaklaştı, yaklaştı. Sultan Alpaslan selvi boyunun gölgesini güneşin yolunda serpmiş, kolları göğsünün üstünde, dudaklarında inceden inceye bir tebessüm. “Gel dinimin ulu kişisi, hilâfet makamının gözdesi, Peygamber diyarının mânâ yükünü şerefle taşıyan karındaşım, gel! Âdem Baba ile Havva Anadan beri öz karındaşım, din kardaşım, gel!

Heybetli bir gürleyiş.. Tekbir sesleri: “Allahuekber.. Allahuekber.. “Gürleyişin ortasında iki memnun insan, Sultan Alpaslan ve Halifenin elçisi İbni Mühelban. Gönülden kucaklaşmanın kaynaştırdığı iki ruh insan!”(s.161)

Elçi İbni Mühelban, iki hükümdarın sosyal yaşamları ile birlikte tanıtır.“İkram edilen mindere bağdaş kurdu. İçinde yankılanan duygular yüzünü çevreleyen akı bol sakalının tellerine bile sindi. Gülümsedi.

“Sultanım! Ziynetten ve şatafattan tiksindiğinizi bilmişliğimiz vardı. Lâkin gördüklerimi hazmetmede yine güçlük çektim. Bir yoksul çadırına yanlışlıkla girdiğimizi sandım.” Çadırın orta direğinde asılı kılıcı ışmarladı:

“Halife Hazretlerinin hediyesini görmeseydim kolay inanamayacaktım. Yine de meraktayım. Bu çadırın neresinde yatıyorsunuz?” “Pösteki var ya, hem ibadete, hem uyumaya yetiyor...” (s.164)

Barış elçisi İbni Mühelban, daha sonra Romen Diyojen’in çadırına giderek yaşantı farkını belirgin olarak gözler önüne serer :“ İbni Mühelban, Bizans İmparatorunun çadırına girer girmez bir hazine kuyusuna düşmüş kadar şaşırmış, bunca gösterişe, bunca debdebeye neden lüzum hissettiklerini kendi kendine sormuştu. Sonra zihninde Alpaslan’ın çadırı ile mukayese etmişti. Fakat korkunç! Alpaslan’ın çadırı ne kadar sade ise burası o kadar süslü. Çadırın orta direği göz göz yakutlarla, zümrütlerle bezeli som altından. Yerler kalın tüylü halılarla döşenmiş. Çadırının girişine asılı atlas örtü başlı başına bir hazineye bedel.”(s.175)

VIII. Denizci

Çaka Bey, romanında **Kaptan Lombard**, Çaka Bey romanında karşımıza çıkan ünlü bir kaptandır. Küçük bir balıkçı teknesi ile denizciliğe başlamıştı Kaptan Lombard. Sonra gittikçe işini büyütmüş, geliştirmiş, üç koca gemi satın almıştı. Bir ara Akdeniz’de korsanlık yaptığı söylentisi hâlâ dillerde dolaşıyordu. Yine de yardımsever bir zengindi. Fakir balıkçıların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışırdı. (Çaka Bey, s. 69)

Anahtar romanında karşımıza çıkan **Çaka Bey**, İzmir ve yöresindeki sahillerde hâkimiyet kuraran bir Türk komutanıdır. Denizcilikte birçok başarıyı elde eden Çaka Bey, Selçuklu Devleti ile iyi ilişkiler kurar. (Anahtar, s. 121, 122)

IX. Tüccar

Buhara Yanıyor romanında **Moğol tüccarlarının Otrar** şehrindeki pazar yerinde çıkardıkları hâdiseler ve Otrar şehrindeki ticari canlılık geniş olarak anlatılır: “Otrar şehri huduttaki ilk Müslüman şehirdi. Mâmurdu. Büyük hanları, hamamları, câmileri, çeşmeleri vardı. Çin’e gidenler, Çin’den gelenler uzun zaman burada kalır, dinlenirlerdi.

Büyük pazar yerleri vardı. Tâcirler bağıra bağıra eşyalarını bu pazar yerinde satar, yahut beğendikleri şeylerle değiştirirlerdi. Moğol kervanı şehre girdiği zaman doğruca pazar yerine gitmedi. Kervanbaşı Tıgın her büyük evin önüne develerini çöktürerek adamlarını şöyle bağırttı: ‘Duyduk duymadık demeyin; Cengiz ülkesinden büyük bir kervan gelmiştir. Aradığınız bütün mallar burada. Frenk bezleri, Çin ipeklileri, Moğol testileri. Ne derseniz çok ucuza bulabilirsiniz. Gelin alın!..’ Evlerden uğrayan halk bir anda kervanın etrafına birikiyor, hayran bakışlarla seyrediyorlardı. Moğol kervanının şehre gelişi dilden dile anında yayıldı. Öyle ki kervan daha pazar yerine varmadan halk yığın yığın oldu. Yollar kesildi, kalabalık mahşerî bir hal aldı.

Sokaklar ana-baba gününe dönmüştü. Askerler halkı dağıtmak için ne kadar uğraşılsa da muvaffak olamadılar. Nihayet işi olurlarına bıraktılar. Kervan pazar yerine ulaştı. Zorlukla kendisine bir yer açarak kondu. Mallarını indirdi. Çadırlar

kurdu. Halk akın akın gelip alışveriş etti. Hatta ucuz bulunca memleket tüccarları da almaya kalkıştılar, sonra bunları halka yüksek fiyatla satacaklardı. Şehrin valisi İnalçık Hayır Han harekete geçti. Tüccarın Moğol kervanından mal almasını yasakladı. Ucuz satışlardan halk istifade etmeliydi.” (Buhara Yanıyor, s. 153, 154)

X.Casus

Kilit romanında **Afşın**, Rum diyarını gezerek, Alparslan’ı cereyan eden hâdiselerden haberdar eder:“Afşın ‘Rum imparatoru bizimle savaşacak durumda değildir.’ diye haber salmıştı; ‘Buyruğunu yerine getirdim, bütün Rum memleketlerini bir uçtan bir uca dolaşıp vurdum, imparator dedikleri şöyle bir mesel verirse, ahlat ağacının kurtlu ahlatlarından farksızdır; bir üfürük, kurtlarıyla birlikte yere dökecektir...” Bizans Elçilerinin, yere göğe konduramadığı imparatorlarını Afşın iyice biliyor muydu acep ? Afşın’ın habercisi daha önce gelmiş olsaydı, elçileri tersler hemen geri gönderirdi. Sadece: ‘Yarına kadar dinlenin, yarın cevap veririm ‘ deyip kestirmiş otağının önünde az önce yarım bıraktığı o güzel yeryüzüne hemen dönmüştü.” (Kilit, s. 272, 273)

Anahtar romanında şahsiyetlerden; **Yağmur**, **Akça Kız**, **Çaka Bey** ve **İltutmuş** Bizans’a gidip orada casusluk yapmak amacı ile yola koyulurlar. Günlerce yolculuktan sonra bir hana gelerek dinlenmeye çekilirler.(Anahtar, s. 147,148)

Bizans’ta casusluk yapan **İltutmuş**, (Vasili)Türkmenlerin birlik ve beraberliğine önem vererek bölünmeye karşı çıkar: “Burada oturan hep Peçenek milleti nereden gelmiştir. Selçuklu’nun geldiği yerden mi?..’ Balçar: ‘Selçuklu kim bre?’ diye zar zor sorabildi. ‘Selçuklu, Peçeneklinin tut ki ağababa karındaşıdır.. Tee bu yanda, bize göre gün doğusunda oturur.’ Balçar: ‘Gün doğusu deyince neden sıçradın hay Baçlar?’ ‘Hiç.’ Yavaşça yerine oturmuştu; sevinmiş miydi, yoksa yine ağlayıverecek miydi? ‘Hiç bre Vasili’ dedi; ‘Yüreğim sancıdı say.’ (Kilit, s. 219,220)

Ak Topraklar romanında **Yorgi**, Bizans tarafından casus olarak Selçukluların içine gönderilir. Ancak zamanla Selçukluların yaşamına uyum sağlayarak Türkleştiğini görürüz: “Yorgi; Selçuklu’nun şol uluğun bir görüp, ta İstanbul’a haber ulaştırdığında, oradakiler pek inanmıyorlardı. Oysa çocuk, zaman bulup şöenlere katılmış; zaman

bulup, ramazanda yoksullara dağıtılan paradan pay almıştı. Selcen'le Yağmur'un duyacağından korkmasa, Başbuğ'un divanında yazılı muhtaçların arasına katılacak, özüne maaş bağlatagelecekti. Yorgi için, Selçuklu töresi; her renk çiçeğinde, her biçim kuşunda, kara ve ak taşlarında, bol yapraklıca ağaçlarında, görklü bir sır taşıyan, gölgeli bir ormandır. Ona yaklaşmak mümkün, tanıyıp bilebilmek ise zor.(s.126)

Selçuk Kartalı Aldoğan romanında **Aldoğan**, Alparslan'ın verdiği Bizans ile ilgili haber toplama görevini eksiksiz bir biçimde yapar. Malazgirt Savaşı'ndan önce de düşman hakkında bilgi edinen Aldoğan, yaptığı hizmetlerden dolayı, Alparslan'ın takdirini kazanır.(Selçuk Kartalı Aldoğan, s. 140)

Kapı romanında karşımıza çıkan Bizanslı, **Keşiş Pierre (Piyer L'ermi t)** Keşiş Pierre belli bir süre Anadolu'da kalarak casusluk faaliyetlerinde bulunur. Daha sonra memleketi Bizans'a dönerek Haçlı seferlerinin yapılmasında büyük rol oynar. (Kapı, s. 9)

Elveda Buhara romanında Celâleddin Harzemşah'ın komutanlarından olan **Toy Han'ın**, ormanlık bir alan içindeki kulübede Hasan Sabbah'ın adamlarına, bilgi sızdırdığını öğreniriz: “O gece Toy Han, şehir dışına çıktı. Karanlıkta uzun zaman atını sürdükten sonra, ormanlık bölgeye girdi. Biraz daha gitti. Ağaçların arasına gizlenmiş, pencerelerinden hafif ışık sızan bir eve yaklaştı. Bir süre durup dikkatle bakındı. Gözetlenmediğinden emin olduktan sonra kapıya yaklaştı. Muntazam fasılalarla dört defa tıkırdattı. Sıkı sıkıya örtülü perdeler kımıldadı. Pencereden bir karaltı gözüktü. Kısık bir ses : ‘ Kimsin diye sordu?’ ‘Toy Han.’ Pencere kapandı. Ardından kalın meşe ağacından yapılmış kapı gıcırdayarak açıldı. Toy Han içeri süzüldü. Burası kocaman bir oda idi. Yüksek aralıklı sandalyenin üstünde sırtı kapıya dönük bir adam oturuyordu.” (s.253)

Baltaoğlu Bizans'ta romanında Süleyman Bey, Bizans'a istihbaratçı olarak görevlendirilir. Bizans ile ilgili topladığı bilgileri anında Çelebi Mehmet'e gönderir. Bir yıl sonra Çelebi Mehmet, Baltaoğlu Süleyman'ı Edirne'ye çağırarak göstermiş

olduğu başarılı hizmetlerinden dolayı ona donanma komutanlığı görevine getirir.(Baltaoğlu Bizans'ta, s. 89)

Mısır'a Doğru, romanında **Hasan Can**, Yavuz Sultan Selim'e bilgi sızdırmak amacı ile, yıllarca Şah İsmail'in yanında bulunur. Hasan Can'ın, casusluk görevi sona erdikten sonra tekrar, Yavuz Sultan Selim'in hizmetinde bulunur. Dürüst, iyi niyetli ve cesur bir karaktere sahip olan Hasan Can Yavuz'un yanında dinine hizmet etmeyi kutsi bir vazife saymış ve ömrünün sonuna kadar onun yanında kalmıştır. Yavuz vefat ettiği gece ona devletin son durumunu anlatmış ve dualar okumuştur.(Mısır'a Doğru, 187, 188)

XI. Müteferrik Meslekler

Konak romanında **Taş Yontucusu Rahman**, bir sohbet ortamında mesleklerin inceliklerinden söz eder. Sohbe sonradan katılan Taş yontucusu da, kendi mesleğinin sosyal yaşamdaki yönünü şu şekilde dile getirir: “ Bizler taş yontucularıyız. Taşa yapısı değer ve güzellik katar. Taşlar, damar damardır. Şu damarlarımı alır işlersen ben şöyle olurum, şu damarlarımdan vurdursan böyle olurum der ustasına. Bu mesleğe ilk başladığımda taşı, taşın yalvardığı damarından yontmağa başladım. Taşa zulümdü bu; taş bu zulme katlanabildiği kadar katlanırdı. Ben onun katlanmasından keyfe gelirdim. Ama sonra çat der çatlardı taş., ben yorgunluğumla kalırdım; çatlamazsa parçalanır yine yorgunluğumda kalırdım.” (s.145)

Kutlu Dağ, romanında **Yahya Usta**, demircilik mesleğiyle uğraşır. Yeniçerilerin kılıçlarını, kalkanlarını yaparak onlara hizmet eder. (s. 198)

F) Sosyal Durum ve Konumlarına Göre Kahramanlar

Kilit romanında **Çağrı ve Tuğrul Beyler**, Selçukluyu yöneten iki komutandır. Çağrı Bey, Tuğrul'un ağabeyidir. Selçukluların Anadolu'ya yerleşmesi için gece gündüz mücadele ederek belirli bir seviyeye gelirler.(s. 32, 34)

Alparslan, Çağrı beyin oğludur. Sarı Hoca'dan ders alırken yöneticilik vasıfları belirmeye başlar. Alparslan, babası Çağrı Bey'in vefatı ile Selçukluların hükümdarı olur.(s.7, 100)

Selcen, Selçuklu komutanlarından Sav Tekin'in kızı ve Alparslan'ın eşi olarak karşımıza çıkar. Selcen'in, eşi Alparslan'a zaman zaman yardımcı olduğunu görürüz. (Kilit, s. 153)

Kilit ve Kapı romanında karşımıza çıkan **Ersagun Bey**, yıllarca Selçuklu komutanı olarak görev yapar. Alparslan'ın tahta geçmesi ile birlikte Bizans'a casus olarak gönderilir: Ersagun'un kılıç hocası olan Sav Tekin, Ersagun'un yetenekli olduğunu söyleyerek takdirlerini belirtir: '...Nitekim Ersagun da öyle yapmış, Sav Tekin'in söylediğini duymuş gibi kendi kötü durumundan faydalanmak istemeyen Afşın, bir dolanıp kılıcının tersiyle arkasından vurup saf dışı etmişti. 'Aferin bu Ersagun'a' dedi, Sav-Tekin; 'Adam olacak... iyi belle bu çocuğu, şimdiden mim koy... Sav-Tekin amcam dedi, dersin..! Alparslan'ın ne düşündüğünü anlamak için gözlerine baktı; baktığı gözlerde bir gülümsemeden başka bir şey göremedi. (Kilit, s. 72,73)

Balçar, Peçenek Bey'i **Kegen'in** oğlu olup Alparslan'ın da çocukluk arkadaşısıdır. Baba Kegen Bey ile Çağrı Bey arasındaki görüş ayrılığından dolayı Trakya topraklarına yerleşirler. Balçar, yakın akrabaları olan Selçuklulara destek olmaya gayret gösterir. (Kilit, 47, 48)

Kilit ve Anahtar romanında **Terken Hatun**, Karahan hükümdarı İbrahim Tamgaç'ın kızıdır. Alparslan'ın oğlu Melikşah ile evlenir. Terken Hatun, devlet işlerine müdahale eden şahsiyet olarak tanınır. Melikşah eşinin bu tavrını sıkça eleştirir.(Anahtar, 33, 151)

Anahtar romanında **Melikşah**, Alparslan'ın oğlu olarak karşımıza çıkar. Alparslan, ölmeden önce oğlu Melikşah'ı veliahdı olarak belirler. Melikşah, babasından kalan toprakları genişletmek için mücadele eder. (Anahtar, s. 39)

Anahtar ve Kapı romanında karşımıza çıkan **Kılıç Arslan**, Kutalmışoğlu Süleyman'ın oğludur. Anadolu Türk Birliğinin devam etmesi için mücadele eder.

Anlatıcı, Kılıç Arslan'ı kendi ifadeleriyle tanıtır: "...Türkiye Sultanı Süleyman Şah'tan kalma bu tek haşmetten daha iyi görülüyor, duyuluyor, hissediliyordu. Süleymanşâh? Ve ben onun oğluyum hey dağlar hey hey? Hey göller hey hey.. Hey ağaçlar, pınarlar, mor menevşeler hey hey... İznik hey Türkiye.. Ben., Onun... Süleyman'ın oğluyum Kılıç Aslan'ım..." (Kapı, s. 251)

Konak romanında karşımıza çıkan **Ertuğrul Bey**, Küçük bir aşiretinin beyi olarak karşımıza çıkar: "Süleymanşâh koca bir suyu geçerken daha bu yanda, Konya'dan çok bu yanda boğulmuş. Ertuğrul Bey Kayıların başındaymış şimdi... Yanlışın olmasın oğul. Bu Süleymanşâh dediğin?. Allah Allah sizin tekkeye de çok gelen giden olurdu, oturup dinlediklerim olurdu. Kınık Boyu'nun Selçuklu olanlarının da bir Süleymanşâh'ı vardır. Suda boğulmamıştır ya öldüğü yere yakın bir yerde oğlu Kılıç Arslan'ın bir koca suda boğulması vardır. Allah Allah.. Allah Allah?. Eyi bir yerden duyma mı bu lâf? Bütün gelenin gidenin dilinde. Süleymanşâh suda boğulunca Ertuğrul Bey'den başka oğulları da varmış, üçü bu yana geri dönmüş. Onların anlattıkları da böyleymiş. Çok şaştım bu işe niye? İsim isim cisim cisim benzer demişler, dememişler mi?' 'Demişler demişler de yine de bir iş var bunda. Bir benzetmeyse bile bana bilerek gibi yapılmış geliyor. Bu Kayı Boyu'na dikkat etmeli bundan böyle derim ben." (Konak, s. 27, 28)

Konak, Çatı ve Üçler Yediler Kırklar romanlarında karşımıza çıkan **Dursun Fakih**, Şeyh Edebalı'nın damadı ve talebesidir. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda büyük hizmetleri olmuştur. Başta Karacahisar olmak üzere birçok şehirde kadı olarak görev yapmıştır. Ele aldığımız romanların çoğunda Dursun Fakih ile karşılaşırız." (Çatı, 13, 119, 120,)

Üçler Yediler Kırklar romanında karşımıza çıkan **Şehzade Alâeddin**, Orhan Bey'in kardeşidir. Saltanat kavgası yapmayan şehzade Alâeddin ile Orhan Bey'in kardeşlik ilişkileri saygı ve sevgi içinde cereyan eder. Alaeddin Bey' ağabeyi Orhana karşı saltanat kavgasına girmeyerek, ilimle meşgul olmayı tercih eder:"Orhan Bey, Mal Hatun anasının gözlerini hatırladı; böyle sevecen böyle esirgeyen böyle hayran bakardı. Çocukluğundan beri ne zaman korkulu düş görse, ne zaman bir zorlukla karşılaşsa Mal Hatun anasının gün vurmuş bal süzümünde gözlerinin yüreğinden

gölümsediğini hissederdi. Alâaddin'in gözleri de öyle gülümsedi: 'Başından belli bir iş konuşuyoruz. Sultan sensin, at, kılıç, çeri seni bilir; Osman Bey babamız seni bunun için yetiştirdi. Ben Edebali Tekkesinin çiçeğiyim. Sen ise savaşların, barışların, yine barışların çiçeğisin. Bunlar olmasa bile büyüğümün büyük varken küçüğe uymak düşer. Konuştuk bunu karındaşım. Kendi isteğimle senin buyruğunda çalışmak istiyorum. Konuştuklarımızı toparlıyorum ağabeyim izin verirsen. Ben, insanlara buyurmam, ben insanlara yol bile gösteremem. Benim meşrebimde Türkmenle Türkmen olmayanın ayrıcalığı yoktur... (Üçler Yediler Kırklar, s. 36)

Konak romanında karşımıza çıkan **Dündar Bey**, Ertuğrul Gazi'nin kardeşidir. Ertuğrul Gazi vefat ettikten sonra, bey olmak için yeğeni Osman ile mücadele eder. Dündar Bey, beylik hırsına kendisini öyle kaptırır ki düşmanla işbirliği yapmaktan bile çekinmez. Taptuk Emre, Dündar Bey, hakkında şunları söyler: " Taptuk Emre itiraz etti bu sefer de: 'Dündar beyi düşünürsek şeyhim Ertuğrul Bey'i yalnız saymak gerekir' dedi. 'Hatta Ertugrul'un kucağında bir düşmanla oturduğunu bilmek gerek. Dündar Bey duyuranlara bakılırsa beyliğe göz dikmiştir. Kara Osman'ı çiğner geçerse?' 'Söğüt'te Dündar'dan çok Kara Osman'ın ardından giderler.' (Konak, s. 187)

Roman kahramanı, Rahman ise Dündar Bey'in düşmanla işbirliği yaptığını belirtir: "...Rahman daha serbestti: 'Başka çarem yoktu' dedi; 'Yumağı çöze çöze buraya geldim; yumağın koçanı burada Bilyeci Baba..' 'Koçandan maksadın nedir?' 'Babam.. Moğol uğruları, Dündar Bey, kılıçlar hepsi işte.' Bilyeci iki taş arasında, gelinin bir gece gizliden geldiğini söylediği üç katır yükü kılıçları düşündü. Bu kılıçların Rahman'ın babasıyla, Moğol uğrularıyla, hele hele Dündar Beyle ne ilgisi olabilirdi? 'Dündar Bey? Dündar Bey'in?' deyip durdu Bileyici. Rahman, Bileyici'nin eteğinden tutup oturttu. Daha yavaş: 'Her şeyin başı Dündar Bey' dedi; 'Ama aklımın eyice kesmesi gerek. (Konak, s.200, 201)

Selâhattin Eyyübî romanında, **Selâhattin Eyyûbî**, romanın kahramanı olarak karşımıza çıkar. Eyyûbî devletinin kurucusu olan Selâhattin Eyyûbî, Filistin'deki bazı şehirleri kuşatırken, bir taraftan da Suriye de birliği sağlamaya çalışır. 1175'te halife tarafından tanınır. Selâhattin Eyyûbî'nin en büyük hedefi

Kudüs'ü almaktır. Bundan dolayı 1174'ten başlayarak, her yıl Kudüs krallığı üzerine seferler yapar.(s. 6,7)

Buhara Yanıyor, Elveda Buhara, romanlarında karşımıza çıkan **Sultan Alâüddin Muhammed**, Harzemşahlar devletinin başına geçen büyük Harzem hükümdarıdır. Kıpçak soyundan gelen Türkan Hatun'un oğludur. Harzemşahlar devletini kurarak kısa zamanda topraklarını genişletir.

Sultan Alâeddin Muhammed'in kuvveti artıkça Bağdad'taki hilafet makamı üzerinde baskı yapmaya çalışır. Halifenin kendisi hakkında bazı işler çevirdiğini duyunca, halifenin makamından alınması için çalışmalar yapar. Fakat diğer İslâm ülkelerinden yeterli desteği alamayan Sultan Alâeddin Muhammed'in aleyhinde büyük cereyanlar baş gösteremeye başlar.(Buhara Yanıyor, s.140, 141)

Cengiz Han ordusunu toplayıp Harzem ülkesine yöneldiği zaman Sultan Alâeddin Muhammed savunma yapmaya karar verir. Sultanın oğlu Celâleddin ve komutanları Moğolları Seyhun kıyısında karşılamak fikrinde olduğunu söylerler. Sultan bu fikri kabul etmeyip ordusunu parçalara bölerek her birini bir şehrin savunmasına ayırır. Moğollar Harzem şehirlerini, uzun savunmalardan sonra da olsa, birer birer alarak içindeki halkın büyük kısmını kılıçtan geçirip ulaşabildikleri her yeri yakıp yıkarlar. Sultan Alâeddin Muhammed'in oğlu Rükneddîn'in otuz bin kişilik bir kuvvetle Moğollar'a karşı çıktığı savaşta yenilir ve Hazar Denizi'nde bir adaya sığınır. (Buhara Yanıyor, s. 204, 205)

Buhara Yanıyor, Elveda Buhara romanlarında karşımıza çıkan **Celâleddin Harzemşah**, Harzem hükümdarı Sultan Alâeddin Muhammed'in oğludur. Cesur ve zekidir. Şehzadelğinde ve sultanlığında sade bir hayat yaşayan Celâleddin hiçbir zaman makam ve mevki peşinde koşmamıştır. Çok iyi niyetli ve samimi olması zaman zaman ihanete uğramasına sebep olmuştur. Babasına itaati dini ver vazife saydığı için onun bir çok hareketini tasvip etmediği halde karşı çıkmamıştır. (Buhara Yanıyor, s. 50, 51)

Celâleddin Harzemşah, 1220 yılında, babasının vefatı üzerine, Moğol istilası ile dağılmış bir devletin başına geçer. çetin mücadelelerden sonra Hindistan'dan ve

Azerbaycan'dan asker toplayıp Moğollara karşı büyük zaferler kazanır. Vatanının kurtulması yolunda kendine en yakın insanları bile feda edebilecek feragat ve fedakârlık numuneleri gösterir.(Elveda Buhara, s.75)

Celâleddin Harzemşah, içte kardeş isyanları ile uğraşırken dışta da Moğolların saldırılarına karşılık vermek için mücadele eder. Moğolların saldırılarını püskürttükten sonra Gazne'ye gelir. Celâleddin Harzemşah, burada etrafına asker toplayarak Pervan şehrinde karşısına çıkan bir Moğol ordusunu bozguna uğratar. Celâleddin Harzemşah'ın küçük kuvvetlerle kazandığı başarılar. Şöhretinin yayılmasını sağlar.(Elveda Buhara, s.90)

Celâleddin Harzemşah'ın bu başarılarının haberi Moğollar'a ulaşınca bir korku uyandırır. Çünkü her tarafta onun kahramanlıklarından söz edilir. Halk, Moğollar'a karşı böyle bir kurtarıcı bekler. Moğol ordusu, Ceyhun yakınlarında, Harzemşah ordusu ile savaşa tutuşur. Celâleddin Harzemşah, yaptığı savaş manevraları ile Moğolları bozguna uğratar.(Elveda Buhara, s.122, 123)

Bu yenilgileri içine sindiremeyen Cengiz Han, güçlü bir ordu ile tekrar Harzemşah ülkesinin üzerine yürür. Cengiz Han'ın seferini haber alan Celâleddin Harzemşah, İslâm ülkelerinden destek ister. Ancak talep ettiği destek gelmeyince, az sayıdaki ordusu ile Moğollarla savaşa tutuşur. Kanlı çarpışmalar günlerce sürer. Harzemşah ordusu güçlü Moğol ordusu karşısında yenilir. Celâleddin Harzemşah da savaş esnasında şehit edilir. (Elveda Buhara, s. 286)

Buhara Yanıyor, Elveda Buhara romanlarında karşımıza çıkan **Türkân Hatun**, Kıpçak soyundan olup Sultan Alâeddin Muhammed'in annesidir. Süse, paraya ve makama çok düşkündür. Yıllarca oğlu Sultan Alâeddin Muhammed üzerinde baskı kurarak devletin yönetiminde söz sahibi olur. Kendini “Dünya kadınlarının sultanı” olarak görüp devlet idaresini ele geçirmeye çalışır. (Buhara Yanıyor, s.17,18)

Türkân Hâtun'un yeğeni, Otrar valisi İncalık Han, Moğol kervanındaki tüccarları casus diye öldürmesi üzerine Harzemşahlarla Moğollar arasına düşmanlık girer. Bunun üzerine Moğol hükümdarı Cengiz Han, Otrar Valisi, İncalık Han'ı,

Harzemşahlardan ister. Sultan Alâeddin Muhammed, Cengiz Han'ın talebini geri çevirince iki ülke arasında savaş başlar. Bu savaş hem Türkân Hatun'un hem de Sultan Alâeddin'in sonunu getirir. (Buhara Yanıyor, s.154, 155)

Türkmenleri sürekli aşağılayan Türkân Hatun, Kıpçaklarla Türkmenlerin arasının açılmasına neden olur. Türkân Hatun, küçük oğlu Ozlak Şah'ı, tahta çıkarıp yönetimi bütünüyle ele geçirmek amacıyla, büyük oğlu Sultan Alâeddin Muhammed'e komplolar hazırlar. oğlu olan sultanı baştan indirmek için çeşitli komplolar hazırlar.(Buhara Yanıyor, s. 165)

Türkân Hatun, Sultan Alâeddin Muhammed'in vefatından sonra, Celâleddin Harzemşah'ı devirmek amacıyla damadı Hacıp Ali'yle işbirliği yaparak ancak damadının ihanetine uğrayarak Cengiz'e esir düşer. Cengiz de Türkân Hatun'u onur kırıcı bir şekilde öldürtür. (Elveda Buhara, s.114)

Buhara Yanıyor, Elveda Buhara romanlarında karşımıza çıkan Moğol Hükümdarı **Cengiz Han'ın** asıl adı Temuçin'dir. Uzun boylu, iri cüsseli, yeşil gözlü seyrek sakallı ve uzun saçlı bir yapıya sahiptir. Zalimliği ile meşhur olan Cengiz, istila ettiği birçok ülkede sayısız insana zulmetmiş, kendisi gibi düşünmeyenleri işkencelerle öldürmüştür. İlmi ve ilim adamlarını hiç sevmeyen Cengiz, ölümden çok korktuğu için zamanın bilginlerine ölümsüzlük iksirini buldurmaya çalışmış, onlar böyle bir şey bulamayınca da önüne gelen bilgini kaplanlarına parçalatarak intikam alır.(Buhara Yanıyor, s. 122)

Osman Gazi, romanında **Osman Gazi**, Osmanlı Beyliğinin kurucusu olarak karşımıza çıkar. Osmanlılar, Ertuğrul Gazi vefat ettikten sonra Osman Gazi'nin önderliğinde Anadolu'daki kaleleri yavaş yavaş elde etmeye başlarlar. Osman Gazi'nin, kaleleri alırken, önce tekfurlarla barışı sağladığı; sonra da kaleleri almak için son darbeyi indirdiği dikkatlerden kaçmaz. (Osman Gazi, s. 10, 11)

Osman Gazi romanında Mal Hatun, Osman Gazi'nin ilk hanımıdır. Ertuğrul Gazi, Osman Gazi'yi, bir Türkmen aşiret reisinin kızı ile henüz genç yaşta evlendirir. Osman'ın kayınatası Ömer Beydir. Karısı ise dünyanın en iyi huylu hanımlarından Mal Hatun'dur.

Mal Hatun yayla dönüşü bir hayli düzelmiş ve zayıflık hastalığı şifalı otlardan vücuda getiren ilaçlarla tedavi edilmişti. Mal Hatun, siyah çekik gözleri, ince zarif yüzü, kıvrıkcık saçlarıyla melek kadar güzeldir. Bir de oğlu dünyaya gelir. Adını Orhan koyarlar.(Osman Gazi, s. 14)

Turgut Alp romanında **Orhan Bey**, Osman Bey'in oğludur.. Ortaya koyduğu fikirlerle herkesin takdirini kazanır: "Yetenekli, küçük yaşına rağmen gösterdiği başarılar, çevresindekilerin takdirin toplar. Daha on altı yaşında taze bir delikanlı olmasına rağmen, babası ve babasının silâh arkadaşları sayesinde vaktinden evvel olgunlaşmış, ileride taşıyacağı ağır yüke daha o günlerde hazırlanmıştır. Biraz sonra Turgut'la birlikte çadıra girer. Gözleri pırıl pırıl parlıyor, masum yüzü sanki nur saçır. Babasının ve yaşlı beylerin ellerini öpüp dualarını aldıktan sonra babasının yanında durur.

(Osman Bey):"Söyle bakalım Orhan," dedi. "Yarhisar Tekfuru ile İnegöl Tekfuru aleyhimize bir ittifak akdederler. Onlar harekete geçmeden biz mi harekete geçelim, yoksa taarruz için bahan mı bekleyelim." Orhan, bir müddet düşündü. Sözlerinin tesirini ölçmek ister gibi çakır gözlerini gazilerin üstünde gezdirir. Yangından taşan bir tutam saçı sağ eliyle düzeltip içine sokar. Gaziler büyülenmiş gibi bu on altı yaşındaki çocuğa bakıyor, kelâm etmesindeki kuvveti, görüşündeki isabeti gönlünden alkışlarlar. Kara Mürsel ayağa fırlayıp Orhan Beyi kucaklayarak bağrına basar. Sonra Osman Beye dönerek titrek bir sesle şunları söyler: "Beyim! Allah sizi başımızdan eksik etmesin. Bugün görüyoruz ki oğlunuz Orhan Bey gerçek bir aşiret reisi olarak yetişiyor. Gönlümüz mesrurdur. Bu günü gördükten sonra artık ölsem de gam yemem. Hep senden sonra kimin başa geçeceğini düşünüp durmuş, bir türlü karar verememiş, Orhan Beyin reisliğini hep şüpheyile karşılamıştım. Bütün şüphelerim zail oldu gayri. Tebrikler. Allah'ın ne iyi kullarıyız ki böyle liyakatli reislerle bizi mükâfatlandırıyor." (Turgut Alp, s. 46,47)

Orhan Bey babası ile birlikte bütün savaflara katılarak kahramanlıklar gösterir. Savaşta yararlılık gösteren Orhan Bey ise Bilecik tekfurunun Müslümanlığı seçen kızı Nilüfer ile evlenir. Osman Bey, vefat ettikten sonra yerine oğlu Orhan Bey geçerek fetihlerine devam eder. (Turgut Alp, 382, 383)

Sahipsiz Saltanat romanında **Yıldırım Bayezid**, Ankara Savaşı'nda yenilince, Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bunalımlı dönem karşımıza çıkar. Sultan Murad oğlu Bayezid, Kosovâ Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra babasının kalleşçe, bir Sırp tarafından şehit edilmesi üzerine hemen orada, savaş alanında cülus etmişti. (1389) Ama bir süre Rumeli işleriyle meşgul olduğu için cülus merasimi gecikmiş, ancak bir yıl sonra imparatorluğun Payitahtı Edirne'de resmî merasim yapılabilmişti.

Bir müddet zaferden zafere koşar. Bizans'ı bir sancak beyliği gibi kullanır. Dilediğini azlettirir. Birçok beyliklerden haraç aldı. Sırbistan'ı Osmanlı tabiiyetine sokar. Bulgaristan, Bosna, Saruhan, Aydın, Germiyan ve Menteşe Beyliklerine, son verdi. Alaşehir Yıldırımın önünde dize gelir. Hamid Beyliği, Teke Beyliği son buldu- Almanya'ya kadar dayanan akın hareketlerine girişir. Macaristan içlerinde büyük zaferler kazanır. En büyük ve muazzam zaferini Niğbolu'da elde eder. (1396) 'Sultan-ı Rûm' unvanını alır. Tam dört kere İstanbul'u muhasara etmiş olmasına rağmen her seferinde bir aksilik çıktığı için bir türlü fetih nasip olmaz. (Sahipsiz Saltanat, s.29)

Sahipsiz Saltanat romanında **Çelebi Mehmed**, Yıldırım'ın oğludur. Ankara savaşından sonra Amasya'da Timur'a bağlı bir beylik kurmuştur. Uzun bir mücadeleden sonra saltanatta tek kalır ve 1421'e kadar Anadolu Beyliklerini kendine bağlayarak ağırbaşlı, sakin soğuk kanlı ve yumuşak huylu bir tip olan Mehmed Çelebi, siyasi yönden oldukça kabiliyetlidir. (Sahipsiz Saltanat, s. 224)

Ebem Kuşağı, Sabır ve Gece Vaktinde Gün Dönümü romanlarında karşımıza çıkan **Akşemseddin**, Anadolu erenlerinden olup Ak Hoca olarak tanındığını öğreniriz. Çevresindekiler onu yüzü ve gönlü ak olarak tanırlar. Roman kahramanlarından Çerçi de, yakalandığı hastalıktan kurtulmak amacı ile Akşemseddin'e gitmek için yollara düşer: "Osmancık'ta kime sorduysa derman olacak kişinin Ak Hoca olabileceğini salık verdi. Ak Hoca medresede ders veriyordu. Arada bir o da cumalarda canı istedi mi cami derslerine geldiği olurdu. Sözü ak, yüzü ak yakından bilenlerin dediğine bakılırsa yüreği de gönlü de ak bir kişi idi. Adı Şemseddin az biraz kibirliydi. Kendini beğenmiş görünür bir hali vardır; ama

gençliğinden gelme olmalıydı. O kadarcığı da hoş görünmeliydi artık o yaşta o bilginin sahibi oldun mu sen de kendini beğenirsin beğenmez misin? Kalktı, Çerçi Ak Hocaya gitti başka çaresi yoktu. Köse miydi ne Ak Hoca dedikleri bu adam? Değilse eğer köse değilse köseye yakın görünüyordu. Osmancık kasabasında herkesin Ak Hoca deyişi bu yüzden olmalıydı. Yüzü pırıl pırıldı; öyle bir pırlılık ki yüze görülesi bir aklık vermedeydi.

Daha sonra yakından bakınca bu yüze Çerçi, köselik sandığı kılsızlığın özene bezene traş olmuş insanda hemen saygı biraz da garip bir çekiniş bırakan bir genç erkek yüzü olduğunu anladı. Ak Hoca adıyla Şemseddinliğini neredeyse unutturmuş olan bu genç erkek yüzünden taşan özene bezene yerleştirilmiş bakım, Akhoca'nın bütün görünüşüne sinmektedir. Başındaki sarığın oradaki duruşu, gevşek sanılan bir sınıksızlıkta sarılışı, sarılışın kıvrımlarındaki gölgenin ak olsa toz kabul etmemesi, başka bir aklığın kısa sayılacak bir boya inivermiş olan cüppesindeki aklıkla yarışması ayrı bir muntazamlık, ayrı bir mükemmellik halindedir.” (Ebem Kuşağı, 128, 129)

Darağacı romanında karşımıza çıkan **Korkusuz Jan**, Niğbolu Savaşı'nda esir olan Frenk komutanıdır. Esir komutan hiçbir yerde görmediği bu hoşgörü ve ilgi karşısında, ön yargılarından kurtulmuş bir şekilde şunları söyler: “ Sizin kan döken, ülkeleri talan eden dininden olmayanı soyup soğana çevirdikten sonra ezip yok eden biri olmadığınızı gördüm. Bizlerden çok üstünsünüz, üstünlüğünüzü anladım. Tutsaklığım bana zenginliğin beş para etmediğini insanlığın binlerce filorin altından da değerli olduğu bir ülkenin varlığını öğretti. Bu yüzden hayıflanmıyorum, tutsaklığımı şükrediyordum. Tutsaklık sizin yanınızda ise şerefli bir durumdur. Sizin tutsağınız olmak insana onur veriyor. Fakat ülkeme dönmek zorundayım. Bu dönüşü başlangıçta düşündüğüm vakit ürperirdim; Fransa'ya hangi yüzle dönerim, yurttaşlarıma nasıl bakarım? Derdim. Şimdi başım dik, daha yücelmiş dönüyorum. Çünkü sizi gördüm, dostluğunuzu kazandım. Size karşı bir daha kılıç çekmeyeceğim, düşmanlık için atla veya yaya, üzerinize yünümeyeceğim. Aksini yaparsam dünyanın en soysuz insanı bilineyim. Rab İsaya yemin ederim ki size karşı elime hiçbir silâhı almayacağım! Şimdi izin vermek lütfunda bulunursanız, size hoşça

kalın demek ve ülkeme üzümlere dönmek istiyorum. Yüce padişahdan dileğim budur.”(Darağacı, s. 32)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında karşımıza çıkan **Molla Gürani**, Fatih Sultan Mehmed’in hocasıdır. Fatih Sultan Mehmed, başarısını hocalarına borçlu olduğunu ifade eder. Anlatıcı Fatih Sultan Mehmed’in bu duygularını, işlerken, Molla Gürani’yi de tanıtır: “Molla Gürani Hocası’nın kara kirpi sakalını her görüşünde, boğazını doldura doldura gelen sesin her duyusunda bu dünyayı hissedirdi, bu dünyanın güneşinde toprağında yaşadığının farkına varırdı ama sınıksız nizamlarıyla, insanın elini kolunu bağlayan çizgilerde kapanmış düzenini bozacak olanı yok etmeğe hazır bir dünya olduğunu da seziverince aynı anda sevmeydi farkına vardığı dünyayı; Ak Şemseddin Hocası’nın aklıyla yoğurulmuşluğun özlemi yüreğini doldururdu. Şimdi kınalı yassılığı o yana dolanan tepenin oralardan gelen Ak Şemseddin Hocası’nın sesine rağmen bir başka türlü özleme sarındığı duygusu yüreğini yıkamaktaydı.”(Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.32)

Anlatıcı, Molla Gürani’nin psikolojisini dışa yansıtır. Geçmişte yaptıklarının bir muhasebesini yapan Molla Gürani’nin insan hakkına çok değer verdiğini öğreniriz: “Meşveret için toplanılacak eski sarayın ilk basamağında yüreğinde bir acı buruluşla durdu Molla Gürani. Birilerine, hem bir zamanlar hem şimdi bir büyük haksızlık etmişti ama kime ? Yüreğindeki buruluş haksızlığını söylüyordu kime karşı olduğunu değil. Düşüne düşünce buldu ki bütün Molla Güraniliği, ne denli yüceliğe erişmiş olursa olsun belirgin bir noksanlıkla geçmiş, belirgin bir noksanlığı yaşamıştı.

Eski saraydan içeri girerken hep kendi için yaşadığını hissetti. Haksızlık burada idi. Kendi düşünceleri, kendi inançları, kendi inanışları, kendi sezgileri, bu kadar kendini yaşamak haksızlığı değil de ne idi pekey?”(Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.77, 78)

Fatih Sultan Mehmed, hocaların karşı saygıda kusur etmez ve alacağı kararlarda onların fikirlerini sorar: “.. Mehmed vezirini bırakıp hocasına baktı.

Vezirine taşlaşan sesi ipeklere sarınmış: ‘Nasıl eyi olur hocam?’ deyip sordu. Molla Gürânî kara kirpi diken sakallarının ardında, belli belirsiz hesaplardaydı: Buçuk ağırlık düşmesi altının, has ağırlıklı altının değer artmasına olurdu; olunca da el altından toplanacak şimdiki ağırlığında olan altınlar, yarın? Ötesini düşünmek hem aptallık olurdu hem de padişahı bekletmek. Cevabını geciktirmedi: ‘Eyidir Mehmed, çok eyidir.’ Dedi; ‘Hem açıktan altın dağıtmış olursun yeniçeriye, hem elindeki altın sayısı yenilenerek artmış olur: Hesap kitap meselesi bu bre Mehmed bilirsin’

Mehmed, Ak Şemseddin’e baktı. Sormadan sordu, gözleriyle. Ak Şemseddin: ‘Para hesabın bilmedik’ dedi; ‘Bilmediğimizi konuşmak seni yanıltır, seni yanıltmaktan korkarım, bağışla.’ Molla Gürânî kendi hesabındaydı; elde avuçta ne varsa olanının hepsini satıp hiç durmadan altına, şimdiki altına çevirme yolunu araması gerekiyordu yarından tezine; elde avuçta ne vardı ki altına çevrilecek?(Gece Vaktinde Gün Dönümü, s.137,138)

Darağacı romanında karşımıza çıkan **Timur**, aynı zamanda Timur İmparatorluğu’nun hükümdarıdır. Kısa zamanda her tarafa korku saran Timur kendi korku ve kaygılarını yenemez. Çolak olan kolundan çok rahatsız olur. Bu sıkıntılı durumu uykularını bile kaçırır. Anlatıcı, Timur’un, bu durumunu şöyle işler: “Semerkant uyuyordu Allah kahretsin! Görmemek için gözlerini yumdu; sanki toz biberler serpilmişti, sanki toz biberden yapılmış bir göz kapağı indi gözlerine! Dördüncü defa yatağına uzandı. Birdenbire yorulmuş, birdenbire çolak kolu bileğinden sancımış topal ayağı dizinden aşağı sızlamıştı. Son günlerde sık sık duyduğu sancılardı, sızılardı; eskiden şöyle bir yoklayıp geçerken şimdilerde yoklamaları, eve alışmağa başlayan konukların yerleşmişliğine benzer olmuştu. ‘İsterse temelli yerleşsin!’ deyip sıktı dişlerini: ‘Ben işimi bitirmedim daha. İşimi bitirmeden de beni hiç bir şey durduramaz! Kolumu bileğimden keserim, ayağımı dizimden koparırım yine tamamlarım, yarım bırakmam!’” (Darağacı, s. 53)

Yavuz Selim, uzun süren mücadeleden sonra babası Sultan Beyazid’i ikna ederek tahta oturmayı başarır. Yavuz Sultan Selim, hükümdar olduktan sonra hazırladığı plan gereğince önce İran üzerine yürüyerek Şah İsmail’i Çaldıranda yakalar ve kanlı bir savaştan sonra onu yener. Daha sonra İstanbul’a dönerek sefer

esnasında Yeniçerileri ayaklanmaya teşvik eden kumandanları idam ettirir. (Mısır'a Doğru, s. 96, 97)

Şehzade Selim romanında **II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim'in babasıdır.** Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra padişah olur. Padişahlığının ilk yıllarında atak ve cesur olan Sultan, Bayezid, ihtiyarlık yıllarında bu huylarını bırakmış ve sadrazamların söylediklerinden dışarı çıkmamıştır. Yumuşak huylu, sakin ve tasavvufî mizaçlı bir hükümdar olan Sultan Bayezid ilim adamlarına ve sanatkârlara çok büyük değer verir. Yeni fetihler yerine memleketi imar etmeyi tercih eder. Anlatıcı Sultan Bayezid'in, başarılı olamamasının nedenlerini geniş bir şekilde işler: “ Fatih Sultan Mehmet gibi bir cihangirden sonra işbaşına gelmişti. Fatih'in oğluydu. Uzun bir taht mücadelesinden sonra kardeşi Cem'i yenmişti. Kardeşi Cem için, Bizanslılarla yıllarca mücadele etmişti. Osmanlı tahtının tek hakimi olarak saltanatta yirmi dokuzuncu yılına gelmişti. Gençliğinde hayli hareketli idi. Askeri iyi sevk etmiş, küçümsenmeyecek başarılarla göz kamaştırmıştı. Ne var ki Fatih Sultan Mehmed gibi bir cihangirden sonra gelmiş olmak Bayezid'in en büyük talihsizliği olmuştu. İstanbul'u almış, Uzun Hasan'ı Otlukbeli'nde yere çalmış yeniçeri, daha büyük iştiaqla fethi bayraklaştırmıştı. Yaşlandıkça eski ataklığını da kaybedip adeta inzivaya çekilince homurdanmaya başlamışlardı. ‘Bu kılıcı belimize süs olsun diye mi taktık?’ diyordu yeniçeri takımı, içten içe Şehzade Selim'e meyletmeye başlamışlardı.”(Şehzade Selim, s.48,49)

Kösem Sultan romanında **IV. Murad,** Sultan Mustafa'nın hasta olmasından dolayı, vezirler, on dört yaşındaki Şehzade Murad'ı tahta oturturlar. Kösem Sultan, oğlu Murad'ın tahtta uzun süre kalması için canla başla mücadele eder. (s. 201)

IV. Murad, tahta geçmesi ile birlikte sert tedbirler alır. Anlatıcı bu konuya değinir: “Demir ateşte tavlânır; çok yakın bir gelecekte Osmanlı tarihinin en amansız ve kanlı bir müstebidi olan Sultan Murad'ı da şehit vezirinin kanı tavladı, etrafları rahat duyulacak yüksek sesle: "Hemen Allah bana imkân versin... Sizden öyle bir intikam alacağım ki siz beğeneceksiniz!" dedi. Ve geri geri çekilmekte olan

ihtilalcilere karşı pervasızca bağırdı: ‘Bre Allah’tan korkmaz, Peygamber’den utanmaz, şeriattan anlamaz, padişaha itaat etmez reziller, haydutlar!..

Tekrar Babüssaade'den içeri girdi. Taht alındı, kapı kapandı. Ayak divanı sona ermişti, ihtilalciler saraydan çıkmaya başlamıştı. Sultan Murad anasının kollan arasına alındı: ‘Anacığım.., Anacığım... Ben bu hakaretin, bu cinayetin intikamım mutlaka... alamazsam ben yaşamam, ölürüm!.., dedi. Miladın 1632 yılı şubatının onuna rastlayan o meşum salı günü, Hafız Paşa'nın şehit kanı, ihtilalcilerin adam paralama hırsını tatmin etmişti. Saraydan çıkanların hemen hepsi menzillerine dağıldı, hanlardaki odaları, kırlalardaki koğuşlarına gittiler. (s. 238)

Şeyh Şamil, romanında, **Şeyh Şamil**, karşımıza çıkar. 1797 yılında, Dağıstan'ın en güzel Avar köylerinden biri olan Gimri’de, ticaretle uğraşan Dango ailesinin reisi Muhammed’in, sabah ezanı okunurken bir erkek çocuğu dünyaya gelir.

Önceleri Ali adı verilen çocuğun, kısa sürede boya çekerek zayıflaması, ailesini fazlasıyla üzdüğünden, bir Dağlı âdetine uyarak ismini değiştirdiler ve Şamil koyarlar. Şumullü, kapsayıcı anlamına gelen Şam adı, gerçekten, Muhammed Dango'nun çok sevdiği evlâdına düzenli bir sağlık, kazandırır. Kısa zamanda Şamil serpilip güçlenir. Şamil, Dağlılara has, kuvvetli bir disiplin ve aydın bir çevre içinde yetişmeye başlar. (s. 13,14)

G) Milliyetlerine Göre Kahramanlar

1. Bizanslılar

Ak Topraklar romanında Yorgi, Bizanslıdır. Bizans tarafından casus olarak Selçukluların içine gönderilir. Zamanla Selçukluların yaşamına uyum sağladığını görürüz: “Yorgi; Selçuklu'nun şol uluğun bir görüp, ta İstanbul'a haber ulaştırdığında, oradakiler pek inanmıyorlardı. Oysa çocuk, zaman bulup şöenlere katılmış; zaman bulup, ramazanda yoksullara dağıtılan paradan pay almıştı. Selcen'le Yağmur'un duyacağından korkmasa, Başbuğ'un divanında yazılı muhtaçların arasına katılacak, özüne maaş bağlatagelecekti. Yorgi için, Selçuklu töresi; her renk çiçeğinde, her biçim kuşunda, kara ve ak taşlarında, bol yapraklıca ağaçlarında, görklü bir sır

taşıyan, gölgeli bir ormandır. Ona yaklaşmak mümkün, tanıyıp bilebilmek ise zor.(s.126)

Konak romanında Bizanslı **Köse Mihal**, Harmankaya tekfuru olup Osman Bey'in yakın dostudur. Komşu tekfurların oyunlarına ve tuzaklarına karşı Osman Bey'i önceden uyararak ona destek olur. Köse Mihal'i, çocukluk yıllarından başlayarak kendi ifadeleriyle tanırız:

“Adım Mihal, Köse Mihal derler. Harmankaya Tekfuruyum. Kara Osman Bey'le yaşıyoruz bir, babamdan Ertuğrul Bey'in adını çok duymuşluğum var, sonra ben de gördüm elini öptün: o zaman çocuktum, o zaman Osman da çocuktuk, karalığı yoktu daha, Osman bilinirdi. Gücümüz yettiğinde cirit attık at bindik o gün, ikimiz de attan düştük. Aslını ararsan Dede, ilkin Osman düştü attan, at huyluydu, bile bile seçmişti. Bir kör arı atının kulağına girmiş herhal; kör arıların ok hızından uçup vurduğu yere ok hızında vuruşunu düşünürsek huysuz atın acısını anlarız; huysuzluğu iki misli olur. Şimdi bu yaşımdayken öyle bir ata binsem düşerim, çocuksam attı durmam bile. (Konak, s. 270)

Sahipsiz Saltanat, Gizemli bir kişiliğe sahip olan Bizanslı **Pavlosu** anlatıcı şöyle tanıtır: “Bu adam için söylenenler o kadar çok ve birbirini tutmaz şeylerdi ki, aslının Yahudi oluşunda bile ittifak yoktu. Bazıları, bir zamanlar Sultan Beyazıt ordusunda bile bulunduğunu, hayli yükseldiğini ve fakat Ankara Savaşı'nda maiyetiyle birlikte Timur tarafına geçerek kumanda ettiği kolu bozduğunu, böylece Bayazıt'ın Timur'a yenilmesinde rol oynadığını iddia ederdi.

Söylenenlere inanmak gerekirse bir müddet Bayezit'in, Timur'a da hizmet etmiş, sonra bir punduna getirip sıvışmış, nefesi Bizans'ta almıştı. Tabî bütün bunları doğrulayan yoktu. Kendisine nereli olduğu sorulsa (s. 8)

Sahipsiz Saltanat romanında **Cadı Pintos**'u Karanlık işler çeviren Bizanslı bir şahsiyet olarak tanırız. Hükümdarlara yakınlığı ile bilinir. Cadı Pintos, Bizanslı asker Petro ile kavgaya tutuştuğunu görürüz: (Petro):”Sonun geldi Cadı karı, lime lime edeceğim seni, pis cesedin kim bilir kaç gün sonra sahile vuracak, veya bir balıkçının oltasına takılacak. Gebereceksin!... Atıldı. Hızla üstüne inmekte olan

hançerli eli kavrayıp büktü, bir çatırtı duluydu, canhıraş bir feryat dalgalara aktı, kadının elindeki hançer Petro’nun entarisini yırtarak karnını çizdi.

Petro aldırmadı bil, Acısını dahi duymadı. İçinde alev alev yanan intikam hissi çağlıyor, diğer bütün hisleri örtüyordu. Cadı Pintos yaşlı, kupkuru bir kadındı ve üstelik de bir kolu kırılmıştı ama, hayli kuvvetli olduğunu itiraf etmek lazımdı. Petro intikamdan başka bir şey düşünmediği için şuurlu hareket edemiyor, bu yüzden kadının kendisini korumasına istemeyerek yardımcı oluyordu.(s.135)

Turgut Alp romanında **Aramis**, Tekfurlar arasında haberleşmeyi sağlayan Bizans şövalyesidir. İri yarı şişman ve hareketli bir bünyeye sahiptir. Menfaati için her şeyi yapabilecek zalim, hileci ve korkak bir tiptir. Büyük hayaller peşinde koşup hiç birini gerçekleştiremediği için kendisini içkiye ve eğlenceye verir.(s.46)

Cengâver, romanında Bizanslı şövalye **Don Alvarez’in** tekfurlara yakın bir şahsiyet olarak görürüz. İnegöl Bey’i Nikola, kendisine yardımcı olması için şövalye Don Alvarez’i, komutan tayin eder. Nikola gittiği törenlerde, komutanını şöyle takdim eder: “Bizansımızın nadir yetişen evlatlarından şövalye Don Alvarez. Adına bakıp da Avrupalı filan sanırsan aldanırsın azizim doğma büyüme Bizanslı. Ardından methetmeye geçti.(s.9)

Sunguroğlu romanında karşımıza çıkan **Selikos**, Sunguroğlu’nun babasını öldüren Bizans şövalyesidir. Zeki ve kurnazlığı ile tanınır. Akçe Dede, Sunguroğlu’na Selikos’u şöyle anlatır: “Anlat Akça Dede, Selikos’u anlat bana!..Evet oğul!. Bu adamdan kendini sakın. Şimdi kırk yaşlarında olmalı. Bizim zamanımızda siyah, sivri sakallı, gözünden şeytani pırıltılar saçan bir gençti. Boyu çok uzun, vücudu şaşılacak derecede zayıftır, kuru bir değneği andırırdı. Menfaati için yapmayacağı melanet yoktur. Çok güzel kılıç kullandığı halde, daima mücadelenin dışında kalmayı tercih eder.(s.23,24)

Ermeniler, İncelediğimiz romanlarda

2.Avrupalılar

Çaka Bey romanında **Doktor Boris** yardım seven bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar. Anlatıcı Doktor Boris'in milliyeti hakkında şunları belirtir:“Doktor Boris hangi millete mensup olduğunu hiçbir zaman bilemedi. Bir şeyler anlayacak yaşa geldiğinde Venedik'te Watson isimli bir doktorun uşağı bulunuyordu. Doktor Watson aslında İngiliz'di. Uzun yıllar önce Venedik'e yerleşmiş olduğundan kendini Venedikli sayardı. Borus'i de buna alıştırmıştı.

Vatson iyi bir doktor almasına iyi bir doktordu ama, asillerin hususi hekimliğini yapıp kolayca kesesini şişireceği yerde o, apayrı, herkese ters gelen ve kınanan bir yol tutturmuş, daha ziyade fakirlere ve yaralı korsanlara mesleğinin bütün inceliklerini sunmuştu. Müsterihtti. Kalben rahat olduğu her halinden anlaşılırdı. Uzun, sürekli kahkahalar atar, hoş şeyler anlatırdı. Hastalarını ilaçtan çok, fıkralarla tedavi ettiği söylenirdi.

Boris biraz büyüyünce onunla birlikte hasta ziyaretlerine başlamış, daha sonra da ameliyatlarına yardımcı olmuştu. Uşağından doktorluğa karşı derin bir merak ve heves olduğunu anlayan Watson, onu bu yolda eğitmeye başlamıştı. Boris delikanlılık çağına geldiğinde ufak-tefek yaraları tedavi ediyor, kulunç mesajını ustasından daha büyük bir maharetle yapıyordu.

Günler, aylar, yıllar geçmiş, Boris gittikçe ustalaşmış, Watson'un bütün bilgisini aldıktan başka, doktorluk hakkında yazılmış kitapları adeta ezberlemişti. Özel deneylerle bazı otlardan ilaçlar yapıyor, bunları önce kedilerde, köpeklerde tecrübe ediyor, müsbet netice alınca da hastalarına veriyordu. Watson daha ellisinde ikin çok içki yüzünden göçünce Boris yalnız kalmıştı. Artık hürdü ama, kendini boşlukta hissediyordu. Watson'a uzun yıllarla bağlanmıştı, kopmak haylı zaman aldı.

Bir süre Venedik'te kaldı. Tesadüfen İstanbul'u bir generali tedavi etti. General İstanbul'u Boris'e o kadar methetti ki genç adam dayanamadı. Bir gemiye atladığı gibi İstanbul'a geldi.(s.22,23)

Çaka Bey, romanında karşımıza çıkan **Kaptan Lombard** Makedonyalıdır. Çaka Bey romanında karşımıza çıkan ünlü bir kaptandır. Küçük bir balıkçı teknesi ile denizciliğe başlamıştı Kaptan Lombard. Sonra gittikçe işini büyütmüş, geliştirmiş, üç

koca gemi satın almıştı. Bir ara Akdeniz’de korsanlık yaptığı söylentisi hâlâ dillerde dolaşıyordu. Yine de yardımsever bir zengindi. Fakir balıkçıların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışırdı.

Alman bir anne ile Makedonyalı bir babanın sekiz çocuğundan sonuncusu idi. Okuma yazmayı kendi imkânlarıyla öğrenmiş, öğrendikten sonra ise ardını bırakmamıştı. Bazen boş vakitlerinde şiir yazardı. Bunların çoğu fakir balıkçılar üstüne olurdu. Bazen de imparatoru hicvederdi. Şiirleri halkın dilinde yayılır, ülkenin en ücra köşelerine kadar giderdi. İmparator Nikefor en çok bu meziyetini çekemiyordu Kaptan Lombard’ın. Kendisini metheden şiirler düzse, sesine çıkaracağı yoktu.(s. 69)

Selahaddin Eyyûbî romanında karşımıza çıkan **Prenses Edit**, İngiliz komutanı Arslan Yürekli Rişar’ın kızıdır. Edit içinde bulunduğu ortamdan rahatsız olduğu için manevî yönden bir arayış içinde olduğunu görürüz: “Hekimbaşı gittikten sonra, sonsuz ızdırap içinde kıvrandı. Tamamen değişmişti. Muhitine karşı istihfafla bakıyor, her şeyden ve herkesten tiksiniyor, nefret ediyordu. Artık kurtulmak, Müslüman olmak istiyordu. Niyet etmişti. Azimli idi. Bu kuvvetli arzuya hiç kimse mani olamazdı. Allah’a ve Resûlüne yaklaşmak için fırsat kolluyordu. Hristiyan değildi. Bundan böyle hiçbir din adamının, papa dahi olsa, karşısına geçip, karanlık odalarda haç çıkartmayacaktı. Günahlarının affını onlardan dilemeyecekti. Sır vermeyecekti. Hekimbaşı’nın tavsiye ve telkin ettiği yola düşecek. İslâmi vecibeleri yerine getirecekti.(s.103)

3. Ermeniler, Haçın ve Nefret Köprüsü romanlarında adları geçer. Cebeciyan adlı Ermeni, kendi ırkından olanlara bile ihanet eden bir şahsiyet olarak görev alır. Papaz Vahan ise, yıllarca Türk halkı ile iç içe yaşamış bir Türk dostu olarak görürüz. Artin Efendi ise, Türk halkının sayesinde para kazanan bir tüccardır. Ermeni işgalcileri, Haçın’e girdiklerinde onlara, maddi destek sağlayarak Türklere ihanet eder. (Haçın,s. 122, 133, 234)

4. Ruslar, Şeyh Şamil romanında, Şeyh Şamil'in Ruslara karşı yaptığı direnişte yer alırlar. Çeçen dağlarında Şeyh Şamil ve direnişçileri, Rus generalleri Grabet ile Pavlos'a ve askerlerine zor anlar yaşatırlar. (s.104,107)

5. Çinliler, Buhara Yanıyor, romanında, Cengiz Han'ın, Hocent Kalesine yapacağı saldırıdan dolayı, örülecek setler için Çinli duvar ustalarına talimat verir. (Buhara Yanıyor,s,115)

IV. BAKIŞ AÇISI

A) İncelediğimiz Romanlarda Bakış Açısı

İncelediğimiz tarihî romanlarda hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Romanlarda anlatım yöntemi olarak kullanılan bakış açılarının birçoğunu inceleyerek, anlatım yöntemini işlemiş olduk. Hâkim bakış açısını, inceledikten sonra; romanlarda yazarların bakış açılarını ortaya koyduk.

a) Selçuklular Devri

Kilit romanı, hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Buna örnek olması bakımından romanın başladığı ilk sayfayı burada vereceğiz. Roman şöyle başlar:

Sarı Hoca: “Ben Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan.” dedi ve durdu. Kocaman çadırın içi gittikçe soğuyordu. Ekim ayı, olanca ayazını, uzak güneşinde daha çok soğutarak sanki başka bir yer bulamamış gibi çadıra dolduruyordu. Bir an, karşısında, iki dizi üstünde oturan çocuğu serbest bırakmak istedi. Şimdi şu ayazda, iki diz üstünde oturup ders dinlemek?..

‘Ne düşündün Sarı Hocam?. Niye sustun?..’

Her zaman böyle olurdu; çocuk, düşündürtmez, söyletirdi.

“Seni düşündüm Çağrı Beyimin oğlu.”

Beni düşündüysen salıver gitsin; dışarıda akranlarım bekler.”

“Dışarda akranların bekler de, ya biz ne bekleriz burada?”

Çağrı Bey’in oğlu güldü. Çadırın soğuğu bu çocuk gülüşüyle ısınır gibi oldu. Konuşmasaydı, Sarı Hoca, gülüşün hatırı için gene de onu dışarı salacaktı. Ama Çağrı’nın oğlu:

“Sen benim akranım değilsin” deyiverdi; “Otur da akranlarınla konuş!..”

Çadır mı döndü Sarı Hocanın beyninin orta yerinde yoksa ayaz, beynini Ceyhun nehri gibi dondurdu mu, ne oldu pek anlayamadı. (s.7.)

Görüldüğü gibi örnek olarak aldığımız bu küçük parçada hâkim bakış açısının özellikleri bulunmaktadır.. Bilhassa şu kısımlarda bu daha da açıkça görülmektedir: “Kocaman çadırın içi gittikçe soğuyordu. Ekim ayı, olanca ayazını, uzak güneşinde daha çok soğutarak sanki başka bir yer bulamamış gibi çadıra dolduruyordu.” “Her zaman böyle olurdu; çocuk düşündürtmez, söyletirdi.” “Çağrı Beyin oğlu güldü. Çadırın soğuğu bu çocuk gülüşüyle ısınır gibi oldu. Konuşmasaydı, Sarı Hoca, gülüşün hatırı için gene de onu dışarı salacaktı.” “ Çadır mı döndü Sarı Hocanın beyninin orta yerinde yoksa ayaz beynini Ceyhun nehri gibi dondurdu mu, ne oldu pek anlayamadı.” (s.7,8)

Burada her şeyi bilen hâkim bakış açısının özelliklerini görüyoruz. Yazarın Sarı Hocanın içinden geçenleri bilmesi, çocuğun her zaman böyle davrandığını söylemesi, havanın ayaz oluşundan bahsetmesi romanın bu bakış açısıyla yazıldığını göstermektedir.

Romanda kullanılan bakış açısını göstermesi bakımından birkaç örnek daha verelim:

“Fakat Sarı Hoca ne bu belli belirsiz gülümsemeyi ne de belirip kaybolan yumuşak çizgiyi görecektir durumda değildi; görse bile anlayacak durumda değildi. Çağrı Beyle Tuğrul Beyin her zaman yanlarında görmeğe alıştığı Sav-Tekin’i göremeyince bir tuhaf olmuştu; o kadar içten ve o kadar babaca söylemek için hazırladığı ‘geçmiş olsun’ cümlesini bile söyleyememişti.” (s.26.)

“Halbuki Tuğrul Bey, şu anda kararı başkasının vermesini istiyordu. Bugüne kadar her şeyi iyiye götüren düşüncelerinin, baskından sonra bir değerinin olmadığını görmüştü. Sanki baskını, bu uğursuz sonucu Tuğrul Beyin o çok beğenilen düşünceleri hazırlamıştı.” (s.33.)

“Afşın, Sav-Tekin’e değil Alpaslana baktı. Sav Tekin, Afşın’ın Alpaslan’dan izin almadan başını kesseler konuşmayacağını biliyordu. Alpaslan sadece Afşın’ın değil bütün çocukların üzerinde gözle görülen bir hâkimiyet kurmuştu; sav-Tekin

bunu da biliyordu. Gelgelelim Afşî'ninki hepsinden başkaydı. Alpaslan da Afşî'nı bütün öteki çocuklardan ayrı tutardı, büyük ağabeyi Yakutludan bile.” (s.66.)

“O gece Alpaslan düşünde kocaman bir kilit gördü ve bir sürü anahtar. Birbirlerine benzeyen birbirlerinin eşi; birbirine gümüştten, altından, ipekten ipliklerle bağlanmış yüzlerce, binlerce, onbinlerce anahtar gördü. Anahtarlar, Ceyhun gibi akıp gidiyordu. Anahtarlar, anahtarlar, anahtarlar... dizi dizi anahtarlar gördü Alpaslan. Ve kocaman, hiç açılmamış bir kilit gördü.” (s.130.)

Buralarda da açıkça yazar hâkim bakış açısıyla bize bilgiler verir. Romanda konuşan yazarın kendisidir. Yazar hâkim bakış açısının özelliği olan her şeyi, bilir.

Romanın diğer kısımları da üçüncü tekil şahıs ağzıyla yazılmıştır.

Romanda, Selçukluların, Anadolu'yu yurt edinmek için gösterdikleri mücadeleler konu edilir. Göçebe olan Türkler, kalıcı bir yurt edinmek için bir çok engellerle mücadele ederek, yerleşik bir hayata geçmeyi başardıklarını öğreniriz. Romana adını veren kilit sembolünün ne anlama geldiğinin ipuçlarını Alpaslan'ın hocası Sarı Hoca'nın ağzından verilir: “Her kilidin açılması gerektir ki o kilidin kilitlediği yere giresin de oturacaksın oturasın; yurt yapacaksın yurt yapasın.”(s. 16)

Yazar, birlik ve beraberliğin önemini, devlet adamında bulunan vasıfları Sarı Hoca'nın ağzından verir: “Sarı Hoca'ya göre lider üstün vasıflarla donanmış olabilir ama hakkı olmayan bir hiçtir.Bu bakımdan kendini halktan üstün görmemeli diyor ve Alparslan'a şu öğütte bulunuyor: “Sen tutar karabudunu hor görmeğe kalkarsan, ben göz bebeğiyim diye kurum kurum kurulursan ne yapmış olursun. Karabudun çadırın orta direğidir. Çadırın orta direğini yıktı mı çadır başına düşer de altta kalırsın. Bunu da böyle bilesin.”(s.25)

Alparslan'a zor günler yaşatan, Peçenekli akrabaları, Selçukluları bölmeye kalkışır. Bunun üzerine alperenlerden Küpeli Hafız, Alparslan'a nasihatte bulunur: “Yiğit dediğin Peçenekliyi bölmez; sırt sırta beden bedene bir olur. Han kötüyse yiğit dediğin Hanı yola getirir. Durak Hanın yerine seni tutan yiğit dediklerin, suyunca gitmezsen, onların ekmeğine yağ sürmezsen bir gün gelip seni de bırakmaz mı sanırsın? Seni bırakıp başkasını bulmaz mı sanırsın?.. Bu iş öyle bir iştir ki Kegen

oğlum, bir yol başlamaya görsün; sonra urgan gibi sıyrır adamın. Seni indirip başkasını çıkarır. Bileğine güvenen adam bre çıkar ortaya. Peçenek milletine kötü örnek olacaksınız; kötü töre koyacaksınız; Peçenek milleti arıklayacak; birbirine düşecek, birbirini yiyecek, yok olacak sonunda.Düşün bre ,düşün bre Kegen oğlum : Peçeneklinin bir yanı Bizans bir yanı Urus milleti...’’(s.90)

Dandanakan savaşında yaralanan Sarı Hoca, Alparslan’a, devlet olma, yurt kurma idealini gösterir: “...Bir tek şeyi istedim Alparslan’ım, Sarı Hoca’nın bir tek dileği oldu ömründe: Senin, Selçukluyu denize ulaştırdığını görmek Selçukluya bin yıl on bin yıl kalacağı bir yurt verdiğini görmek. Ama görmüş gibiyim gözlerim o yurdu görüyor...’’ (s.196)

Tarih boyunca, Türk milletinin birliğini hazmedemeyen Hıristiyanlar güçsüz anlardan her fırsatta faydalanmak istemiş, Türk’ü Türk’e kırdırmak için plânlar yapmış, yeri ve zamanı geldiğinde bu plânları uygulamaya koymuştur. Bizans tarafından Peçeneklerin, Selçuklulara düşman yapılmak istenmesi bunun canlı bir örneğidir. Küpeli Hafız bu durumu Peçeneklerden Kegen Bey’in oğlu Balçar’a şöyle anlatır:’’...Balçar, Balçar, yeğenim... Bak bir yanımdan Bulgar Türk’ü, öte yanından Uz Türk’ü Peçenek’i kısıp almış,vurur da vurur, hay yeğenim. Siz oturmuş Bizans’ın ekmeğine yağ sürersiniz. Ya Selçuklu ne yapar? Selçuklu bir sağlam yurt kurmak ister ki, artık bitsin bu Türk’ü Türk’e vurdurmak, bu göçebelik bitsin,bak şimdi Peçenekliyi Selçuklu üstüne salar. Bizanslı Uzluyu Selçuklu üstüne salar. Niye? Çünkü Tuğrul Beyimiz Büyük Sultan oldu. Alparslan gibi bir cihan yetişiyor. Böyle giderse Bizans, Bulgar Türk’ü gibi sahipsiz kalan göçebeye kim olduğunu unutturmayacak. Kim olduğunu unutturmazsa yakında büyük yurt kurulacak bu topraklarda... Bu topraklar Bizans’ı da Urus’u da yutacak... Duydun mu Kegen Bey’in oğlu? Kegen Bey, Peçenek’e baş olacağına, Peçeneğin beceriksiz bir çerisi olsaydı daha kutlu olurdu. Peçeneği bölemezdi...’’ (s.238)

Yazarın, sembol olarak kullandığı kilidi Alparslan yanından hiç ayırmaz. Sarı Hoca’nın ifadesiyle Dandanakan Savaşında yarım açılan kilidi açmanın zamanı geldiğine inanarak Malazgirt savaşından önce neyin sembolü olduğunu açıklar: “ Sarı Hocam, bu kilidi sağından ve solundan döğmeli, iyice dövüldüğüne kanaat

getirilince de besmeleyi çekip anahtarı kilidin içinde çevirmeli demişti. Bizim de öyle yapmamız gerekir. Bu kilidi Bizans sayın siz.. Bizans'ı da bu kilit gibi yıllar yılı toprak altında kalmış, paslanmış bilin. Doğrudan anahtarı vurup kilidi açamayacağımıza göre her biriniz bir yanından gevşetmeye bakmalısınız.” (s. 246)

Ak Topraklar romanı, roman hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Romanın başında yazar romanı niçin ve nasıl yazdığını da söyler. “Ozanların deyişlerinden; alp yiğitlerin yiğitliklerini, erenlerin kerametlerini toplayıp, derlemeye çalıştım.” (s.5) Ayrıca Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu’nun şiirlerinden de birkaçını romanın başına alır.

Romanın bakış açısını göstermesi açısından birkaç örnek vermek istiyoruz.

“Bayındır; ata soyunca Arslan Yabgu’nun Türkmenlerindendir. Sultan Mahmut, yurtlarını dağıttığı dem, Yağmur’un şimdiki yaşındaydı. O kıyamet günler yâdına düşer deyiş derdi, zaman zaman. Yelesi kara, cins atını överdi. O at ki, kuş misâli uçurur kaçırırdı onu Gazneli’nin önünden. Sultan Mahmut’un şölenine şanla, izzetle giden Arslan Yabgu’nun yiğitliğini över; Gazneli’ye kanışını, hile bilmez, yalan dolan tanımaz dürüstlüğüne verir.. saflığını kınayabilmezdi!”

“Ancak, Sultan Mahmut’un toyunda, altın çamçaklardan şaraplar sunulduğu o gecede, Arslan Yabgu’yu oğlunu ve arkadaşlarını yakalatıp Hindistan’a sürmesinin deyişini derken ağlardı. Başka da hiç ağladığını görmemişlerdi Bayındır’ın.”

“Oysa Karahanlılarca gerekti Arslan Yabgu’yu ortadan kaldırmak. Çünkü Kadir Han’ın; bu Türkistan’dan oğul oğul gelen, Nur-i Buhara ile Semerkant arasındaki otlaklara konaduran, oraları yurt kılan Oğuzlardan gocunduğu, hattâ korktuğu vardı. Sultan Mahmut’un da aklını çelmişti. Kadir Hanın sözleri kandırıcı ve dahi doğru idi. Yakın tehlikeyi ayan beyan gösteriyordu:

‘Selçuk’un torunları özü ulusu içre çok itibar ve saygıya sahip olup, sultanlık dâvâsındadırlar. Eğer kim, senin Hindistan seferlerinden birinde, hakanlık hevesine düşerlerse, netice müşkül olur!’”

“Yıl 1025 olmalıydı; Kadir Han’la, Sultan Mahmut’un buluşup söyleştiği o sırada, çözülecek iki konuları vardı; Ali Tekin Hükümetini yıkmak, Selçukluları Horasan’a sürmek! Anlaşadurdular!” (s.15-16)

Görüldüğü gibi burada romancı hâkim bakış açısının özelliklerini kullanarak Gaznelilerin Selçukluları yenişinden bahsetmektedir. Her şeyi bilen bir konumdan Bayındır hakkında bilgi verir. Onun Arslan Yabgu’nun Türkmenlerinden olduğunu, cins atının yelesinin de kara olduğunu anlatır.

Burada önemli bir konu da yazarın bu romanı hâkim bakış açısıyla yazmasına ve her şeyi bilen bir konumda olmasına rağmen gene de tarih verirken kesin ifade kullanmamasıdır: “Yıl 1025 olmalıydı.”

Yine yirminci sayfada: “At ayağın çabuk, anlatan dilin çeviktir deyip, söyleyelim ki; Selcen’i Bayındır’a verdiler..” derken kendisini açıkça ortaya koyduğunu, saklamadığını görüyoruz.

“Sonra dört yıl geçti... Yamtar doğdu, yürümeğe başladı. Ayaz doğdu.

Türkmenler gayri akın akın Horasan’a ulaşıyorlardı. Yabgululardan çoğu, batıya doğru kaymıştı... O gün, Bayındır duydu kim; Selçuk’un torunları Tuğrul ve Çağrı Begler; zorlu kırışlardan geçip, on bin atlı ile Ceyhun üzre, Merv’e doğru gelmedeler.

Çağrı Beg!... İşte o dem ,gönlünde yıllardan bu yıla titreyip duran, ayan oldu Bayındır’a: özüne ancak Çağrı gibi bir Başbuğ gerek!” (s.21)

Burada da romanın bakış açısı olan hâkim bakış açısının özelliklerini görmekteyiz. Yazar dört yıl geçti diyerek her şeyi bilen bir konumdan zamandan bahsederek özetlemeye gitmektedir. Yine Yamtar’ın doğup yürüdüğünü, Ayaz’ın doğduğunu da aynı konumdan bildirmektedir. Yine aynı konumdan Bayındır’ın içinden geçenleri de söylemektedir:

“Çağrı Başbuğ, Sultan Tuğrul’a 1043 baharında çıktığı Havarizm seferinden dönünce, İnanc Yabgu’nun kovulduğu Herat’ı kuşattı. Lâkin sayrı idi, bir durgunluğu vardı, o eski bildiğimiz çevikliği geçmiş gibiydi. Ateşinin çoklu, gözlerinin kanlı gibi

çakmak çakmak bakışından belliydi. Bu yüzden olmalı, Sultan Mevdud'un ani baskını karşısında Türkmenler bozguna uğradı, şaşıradurdu. Ta ki Havarizm'den dönen Ertaş, kuvvetleri ile yetişip Mevdud'un ordusunu helâk edinceye kadar. O sıra Çağrı Başbuğ yatağa düşmüştü. Ertaş'ın eli ile İnanç Yabgu, Sistan'a hâkim oldu. Oldu ya, Gazneli'ye karşı seferin sonu yetmemişti. Çağrı Başbuğ; gelimli gidimli dünya ile son ucu sonsuz dünya arasında bir geçitte gibiydi. Ol gece boyu düşünedurdu, dua etti. Sabah namazı okunurken kalktı, secdeye vardı, sonra kararın bildirdi: Gazne Seferinin başına oğlu Alp Arslan geçecek!" (s.47)

Bu parça da hâkim bakış açısına bir örnektir. Yazar bu bakış açısının birkaç özelliğini bir arada kullanmaktadır. Çağrı Beyin seferlerinden bahsetmekte, Havarizm seferinin tarihini verip, onun ruh hâlini anlatmaktadır. Bunları hep bir kerede özetleyerek ve her şeyi bilen, her şeye hâkim bir konumdan kendisi verir. Hatta: "Gelimli gidimli dünya ile son ucu sonsuz bir dünya arasında bir geçitte gibiydi." derken kendisini belli eder. Zaten yazarın kendisini gizlemek gibi bir endişesi de yoktur.

Yine her şeye hâkim bir yerden Çağrı Bey'in sabaha kadar dua ettiğini, sabah ezanı okunurken kalkıp secdeye vardığını anlatır. Roman, Türklerin, Anadolu'ya göç ederek, burasını ebedi bir yurt edinmelerinin macerasını konu eder.

Romanda sık sık Ak Topraklardan söz edilir. Yazar Ak Topraklar olarak Anadolu'nun verimli ve bereketli yerlerini gösterir. Türklerin Ak Topraklara girmelerinin hiç de kolay olmadığını öğreniriz. Tuğrul ve Çağrı Beylerin önderliğinde yola çıkan Türkler, Oğuzların geçtiği yerlerden geçerek Anadolu'ya ayak basarlar. Türkler yeni yurtlara sahip olmak için kutlu savaşı yaparlar. Kıl çadırdan çıkarak, taştan topraktan evlere yerleşmeleri öbek öbek gerçekleşir. At üstünde, yemeye, içmeye, uyumaya, savaşmaya alışık olan Türkler, yeni yaşama uyum sağlarlar. Yeni yurtlara kavuşan Türkler ilk zamanlar yerleşik yaşama alışamazlar. Ancak zaman içinde sulak ve verimli topraklarda ekip biçmeye başlarlar. (s. 17, 50)

Oğuz soyundan gelen Türkler, göçebe yaşamdan sonra yerleşik hayata geçerek ilerleme gösterirler. Yazar, romanda Ak Toprakları yurt edinen Türklerin üstün meziyetlerini, hayat tarzlarıyla savaşlarla bütünleştirir. Oğuzlar için savaş yaşamın bir parçası gibidir. Bundan dolayı her türlü silâh araç ve gereçlerini kendilerin yaparlar. Türkmenler ve başbuğları hile nedir bilmezler, hile ancak savaş esnasında uygulanır.

Yıllarca göçebe olarak çadırlarda yaşayan Türkmenler yerleşik hayata geçtiklerinde, göçebe yaşam tarzını unutmamışlardır. Çadırlarına, otağlarına, halılarına işledikleri motiflerin aynısını binalarına da işlerler. (s. 164, 165)

Selçuk Kartalı Aldoğan romanında Selçuklu hükümdarı Alparslan ile Bizans İmparatoru Romen Diyojen'in, Malazgirt Savaşı esnasında yaptıkları mücadele konu edilir.

Yazar, romana başlarken Alparslan'ın, Malazgirt Zaferi'nden sonra Bizans İmparatoru Romen Diyojen'e karşı olan tutumunu eleştirenlere şu cevabı verir:

“..... Ne yazıktır ki birçok tarihçiler, yine batı kaynaklarının tesiri altında kalarak Malazgirt Meydan Savaşı'nı kazanan Sultan Alp Arslan'ı kınarlar. Onun iyi bir kumandan olduğunu söylerler, lâkin siyasetten anlamadığını ileri sürerler.

Bunlara sebep de esir ettiği Bizans İmparatoru'nu serbest bırakıp yurduna iade etmesini, savaştan sonra Anadolu'ya girmeyip geri dönmesini gösterirler. Büyük bir gaflet ve hatadır. Sultan Alp Arslan, aksine dahi denecek derecede bir siyasi ileri görüşlüydü.

O, ellerini bir imparatorun kanıyla tarih önünde kirletmek istemedi. Çünkü Bizans'ın ne türlü sefih bir hayat yaşadığını biliyordu. Bizans saraylarında saltanat için dönen entrikalardan haberi vardı. Elbette, mağlup imparatoru Bizans sağ bırakmazdı. Nitekim öyle oldu. Önce gözlerine mil çekilmiş, sonra öldürülmüştür.

Sultan Alp Arslan Malazgirt Meydan Savaşı'nı çok az bir kuvvetle 26 Ağustos 1071' de kazanmıştı. Önü kıştı. Elbette Anadolu'nun fethi için kış atlatması ve kuvvetlenmesi gerekirdi. Esasen Bizans'ın bütün ordusu imha edilmiş, bel kemiği kırılmıştı.. Toparlanması çok zaman isterdi. (s.4, 5)

Malazgirt Savaşı'ı başlarken yazar, Türklerin zaferinden emin bir şekilde, haksızlık yapanların ve haddini bilmeyenlerin gerekli cezaya çarptılacaklarını kesin bir dille ifade eder. (s.180)

Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı romanında Malazgirt Savaşı için Bizans ve Selçukluların yaptıkları hazırlık ve savaştan sonra meydana gelen olaylar konu edilir.

Yazar, Selçuklu ordusunun üstün manevî gücünü halifenin elçisi İbni Mühelban'ın Alparslan'ı ziyaret etmesi ile dile getirir. Bu ziyaret maddi ve manevî bakımından önemlidir. İbni Mühelban: “Sultanım! Halife hazretlerinin selâmlarıyla birlikte engin dualarını getirdim. Harman yerinin arpa taneleri kadar çokluk olduklarını haber aldığımız küffar ordusunu hilâlin rüzgârında savrulur göreceklerinden eminler. Halife hazretleri her tarafa haberler salmış, bütün İslâm âlemi her Cuma, camilerinde zaferiniz için dua edecekler.” (s. 162)

Alparslan, gaza arkadaşlarını halifenin elçisine tanıtırken hepsinin mütevazî oldukları görülür. Fakat bütün gaza arkadaşları birçok savaşta üstün kahramanlıklar yaparak üstün hizmetlerde bulunmuşlar. Alparslan ve arkadaşları dünyayı yenecek iradeye sahip olduklarını ifade ederler.

Bizans ordusunu gören elçi İbni Mühelban, değişik milletlerden meydana gelmiş olan askerlerin arasında birlik ve beraberliğin olmadığını görür. Kalabalık bir yığını andıran Bizans askerleri sayıca oldukça fazla bulunmaktaydı ancak aralarında ortak bir duygu ve düşünce bütünlüğü olmadığı için disiplin de sağlanamıyordu. Yazar, Selçuklu askerlerinin az olduğunu ancak aralarında inanç ve düşünce birliği ve disiplin olduğu için her türlü engeli aşacaklarını belirtir. (s. 165, 166)

Malazgirt Savaşı'nı kesin kazanacağını düşünen Bizans İmparatoru Romen Diyojen, aldığı yenilgi karşısında şaşkına döner. Esir olarak Alparslan'ın huzuruna getirilir. Yazar, Alparslan'ın, esir imparatora karşı gösterdiği yakınlık Türk'ün yaşam felsefesini, hoşgörüsünü ve yaşama bakış açısını ortaya koyar. Alparslan, esir imparatora hitaben: “Esirlere bile insanca davranmak dinimizin emri. Bir de atasözümüz var, daha doğrusu atalarımızdan intikal eden bir nasihat der ki: ‘ Bir kavmin büyüğü zelil olduğu zaman ona merhamet ediniz.’ Şimdi biz buna uyuyoruz.

Seni öldürmek kasap işidir, bize şeref kazandırmaz. Zaferimizi teşhir için şehir şehir bir kafes içinde dolaştırmak ise sarraf işidir, biz tüccar değiliz. Esire iyi muamele edip gerekirse hürriyetini bağışlamaya gelince. İşte bu Müslüman işidir., biz de Müslümanız. Havf etmeyiniz, serbest bırakılacaksınız.”(s. 219)

Anahtar romanı, hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Örnek olması bakımından romanın başındaki şu parçayı alıyoruz. Roman şöyle başlar:“Vakit geldi sayılır!.. Renkli çadır ipeğinde bir tek bu cümle susmuyordu. On sekiz yaşında, tıknaz, geniş omuzlu ve pembemsi yüzlü henüz sultan olmuş delikanlıdan kırçıl sakallı vezir, vezirden beylere, beylerden yaşlı savaşıllara kadar herkes ve çadırın içindeki her şey susuyordu da renkli çadır ipeğinde bir tek bu cümle susmuyordu: ‘Vakit geldi sayılır!..’”

“Uzak bir gece mavisinde, Süphan Dağında yalazlanmış sımsıcak bir ay ışığında pamuğumsu bir yalvarış mı, beyaz şimşekli bir yalabuk mu ne olduğu belirsiz bir mırıltı... belki de insanlar için olmayan, insanlardan da, cümle yaratılmışlardan da üstün bir güce doğru dönmüş, nazlanışa benzer bir haber veriş, hafif bir iç çekiş... ‘vakit geldi sayılır!..’

“Sonra başka sesler kımıldanıyordu, renkli çadır ipeği ne kadar emerse emsin, kımıldanan sesleri zaptedemiyordu: birdenbire başlayan, yine birdenbire susan bir beyaz atın kişneyişi ve ‘Afşın Beyim vur! Daha vur!.. Daha vur Afşınım yettim!..’ naraları... şimdi çok uzak, şimdi ipeğimsi, şimdi yeni ve delikanlı bir Sultan otağında acı bir gözyaşı sessizliğiyle kıvrır kıvrır kımıldayan bu sesler.. bu, on beş yaşındaki kırk bir yılın erkek ve bir o kadar da dost, yürekten kopma narası o gün, o ağustos sıcaklığının Malazgirdinde nasıl başlı başına bir dünya direğiymiş meğer. Nasıl bir?..

“Direği kopmuş bir dünya, deli bir başı boşluk içinde firdolayı dönüp küçülerek, küçüldükçe kaskatı bir kerpiç pürtüğünde top olup gelmiş ansızın Afşın Beyin gırtlığında katılıp kalmıştı... dünya nefes alınacak, gülünüp dört nala at sürülecek bir dünya değildi artık; dünyanın nefesi yoktu, rengi uçmuştu, sesi kesilmişti.” (s.5-6)

Bu parçada romancı, hâkim bakış açısıyla Sultan Alpaslan'ın şehit edilmesinden sonra Selçukluların durumunu anlatmaktadır. Çadırda olup bitenler, her şeyi gören ve bilen bir bakış açısıyla yani hâkim bakış açısıyla verilir.

Burada konuşan romancıdır. Çadırın içindekileri hâkim bakış açısıyla 3. tekil şahıs ağzıyla okuyucuya anlatmaktadır.

Romanda, Alpaslan'ın vefatı ile tahta geçen Sultan Melikşah'ın topraklarını genişletmesi için yaptığı mücadeleler konu edilir.

Alparslan'ın ölümünden sonra Sultan Melikşah'ın başkanlığında Selçuklunun geleceği konuşulurken Küpeli Hafız, ülkenin birlik ve beraberliği için yapılması gerekenleri şu şekilde ifade eder: “Bize sorulursa Selçuklu dünya demektir, yani şu bütün insanların doğduğu büyüdüğü dünya. Dünyanın bir merkezi olmamalı mıdır? İşte o merkez saraydır. Saray da devlet demektir. Halifeyi dünyanın içine almak olmaz. Dışına da çıkaramayız. Eti kemiği olan, eti kemiği olup da sinirleri de bulunan bir insan düşünmesini biliyorsa, hele hele bir de sarayı varsa sen onu dünyanın dışında tutamazsın. Eğer saray devletse bir ülkede iki saray o ülkenin bir an önce yıkılması için yeter sebeptir. Sarayda, tek saray olmak deriz biz. Tek saray düşünmeli, düşüncelerini karabudunun en yoksulu bile ayan beyan anlamalı diye düşünüyoruz. Karışık, çapraşık, hem öyle, hem böyle anlaşılan sarayın yapılmasından yıkılması demek isteriz...” (s.17)

Yakutlu Bey, kardeşi Kavurt'un ‘Sultanlık, Alpaslan’dan sonra benim hakkımdır’ iddiasıyla baş kaldırdığının, Rey şehrine doğru yürüdüğüünün haberi gelince yeğeni Melikşah’a :’’... O zaman da söylemiştim, bu benim işim. Alpaslan dinlemedi. Melikşah sen dinle, Kavurt benim küçüğüm, hesabını benim görmem gerek. Devlet bilmez bu sersem, yurt bilmez bu... Bir benlik tutturmuş benlik davası güder...”(s.25) der.

Yazar, romanında milli birlik ve beraberlik üzerinde durarak dönemin bakış açısını işlemeye çalışır. Selçuklunun kalkınması için ülkede huzurun ve barışın sağlanıp milli birlik ve beraberliğin oluşturulması gerekir. Yazar, diğer milletlere de saygı gösterilmesi gereği üzerinde durur. Türk olmayana kötü gözle bakmak yerine

onun Türkler içinde aldığı yere bakarak değerlendirmek gerektiğini, önemli olanın Türk birliğine hizmet etmesi olduğunu Sav Tekin Bey, Küpeli Hafız'ın ağzından anlatır: “İki Türöl Selçuklu olur bir kimse dediydi. Biri Selçukludur aslında; biri de Selçuklu'ya inanır. Selçuklu'yu Selçuklu yapan cevhere gönöl verir. Böyleleri de benim diyen Selçuklulardan iyidir, yabana atmamak gerek dediydi. Nizam-öl Mülk'ün üstüne üstüne varıp düşman yapmaktansa safımıza atmak bence daha iyi zaten Sultanın yanında yer tutmuş bir kere. Çevremiz kanımıza susayanlarla doluyken tedbirli olmamız, dar düşünmememiz gerekir.”(s.89)

Anadolu'da birliğı sağlamakla görevli Kutalmışoğlu Süleyman Bey, Selçuklu'nun tek Sultanı Melikşah için büyük fedakarlıklarda bulunduğunu belirtir. Kutalmışinoğlu Süleyman İkonyum (Konya)'u senin için Sultanı Melikşah için alır. Kutalmışoğlu Süleyman, sultana bağılılığını bildirerek, Melikşah'ı her zaman sultan olarak bileceğini söyler.(s.153)

Taht uğruna kan dökmekten çekinmeyen, ikbal hırsından vazgeçmeyen beylerin devlete çok zarar olur. Anadolu'nun fatihi Kutalmışoğlu Süleyman Bey'i söz dinlemeyen, kendi başına buyruk olmak isteyen, benlik davası güden kardeşi Mansur Bey'in davranışları çok üzer. Yazar, meydana gelen ikiliğin önlenmesi için Mansur Bey'e şunları söylettirir: “Mansurum can kardeşim ... Melikşah da bizi tutmaz olur, seni dediğin gibi bu Bizans'ın boğazında bizi yalnız bir lokma yapıp bırakırsa o zaman senin dediğin gibi davranır,kendi başımıza buyruk oluruz.Yok yoksa, gördüğün gibi iki üç başlı bir Bizans'a çeviririz Selçukluyu, kuyusunu kazmış oluruz.Bunun hesabını on kere bin yıl sonra bile sorarlar adamdan. Mezarında sorarlar, adını lanetleyip sorarlar, anmayıp sorarlar. Sana sakın! Derim onun için. El ele verirsek, sırt sırta verirsek bir atın iki kulağı gibi dimdik... Babamızı da hayırla anarlar. Bir kimse çıkıp da lanetleyemez..”(s.269)

Çaka Bey romanında, donanma komutanı Çaka Bey'in Bizanslılar tarafından bir süre esir edildikten sonra serbest bırakılmasının ardından yaşanan hadiseler konu edilir. Yazar, Bizans'ın içinde bulunduğu sosyal ve âhlakî çöküntüyü eleştirir. Bizans halkı giderek fakirleşirken, yüksek mevkilerde bulunanlar lüks ve ihtişam içinde yaşamaya devam ederler. Halkın çoğı gıda ve yiyecek sıkıntısı çeker. Bacalardan

duman yerine beddualar çıkar. Bu bedduaların çoğu Bizans İmparatoru Nikefor Botanites'e yapılır. İmparator muhteşem sarayında gününü gün ederek geçirir.

Bizans'ın kötü gidişi üzerine Grek ve Selçuklular, Bizans'ı almak için defalarca saldırılarda bulunurlar. Bu saldırılar karşısında Bizans oldukça yıpranır. Yalnızca yıpranan halk değil, ordu da giderek yıpranmaya başlar. Bazı generaller açıktan açığa İmparator Nikefor'a karşı cephe almaya başlarlar. İmparator Nikefor Botaniates bütün bunlardan haberdar olur. Ancak olumsuzluklara aldırış etmez. İmparator kendisini kutsal bir varlık olarak görür. Kendisine çatanların Allah'ın gazabına uğrayacağını söyler. İmparator halkın gücünü de giderek küçümsemeye başlar. Halkı memnun etmek için kırbaçlamak gerektiğini düşünür. Bu yüzden baskı rejimini büsbütün insafsızlaştırır. Halkı kitleler halinde zincire vurarak sokaklarda dolaştırır. (s. 57, 58)

Çaka Bey, bu kargaşa ortamında Bizans esaretinden kurtulduktan sonra İzmir'e dönerek donanmasını yeniden inşa edip denizlere açılır. Çaka Bey, yaptığı savaşların ve fetihlerin amacını komutanlarına zaman zaman anlatır. Türklerin manevî yönlerinin bulunduğunu özellikle hatırlatır. Millet olarak farklı olmanın sırrının manevî değerlere sahip olmaktan geçtiği üzerinde durur. Aynı dünyada yaşayan Türklerin Bizanslılar, Venedikliler, Cermenler, Ruslar'dan farklı olduğunu belirtir. Dünyayı bir misafirhane olarak görüp ahirete hazırlanmanın gerekli olduğunu söyler Büyük ideallerin gerçekleştirilmesi için yaşamın sonuna kadar mücadele etmek gerekir. (s. 110)

Çaka Bey donanması ile savaşa tutuşan Bizans komutan Lombard Türklerin savaştaki başarılarının sırrını arkadaşı Anna'ya geniş bir şekilde açıklar. Lombard, Türkleri yakından tanıyan bir komutan olarak arkadaşı Anna'ya Türklerin inançlarının güçlü olduğunu özellikle belirtir. Daha sonra Bizanslılarla, Türkler arasındaki yapı farklılığını açık bir dile ifade eder: “ ... İdealleri için denizi yatak yapmış insanlar. Bizim tattığımız ve doymak bilmeyen bir ihtirasla sarıldığımız zevklerin hiç birini tatmamışlar, tatmak da istemiyorlar. Gözleri, gönülleri ilerde bir noktada düğümlenmiş. O noktaya varmak için çırpınıyorlar, dövüşerek ölenlerini gördün, son sözlerini duydun. Mütebessimdiler değil mi? Yokluğa değil, yeni bir

hayatın eşiğine ulaştıklarına inanıyorlardı. Ölüm onlar için korkunç değildir. Asıl lezzetlerin var olduğu yepyeni bir dünyaya ulaştıran intikal kapısı diyorlar. Tek korktukları esaret. Bu yüzden en ümitsiz durumlardan bile kurtulmayı başarıyorlar. Diyebilirim ki ümitsizlik bir nevi ümitlendiriyor onları. Yenilgide esaret olduğunu düşünüyorlar. Ölüm ise yeni saadetler getiriyor. Ölümü düşünüp büsbütün cüretkâr oluyorlar. İşte o zaman karşılarındaki kuvvet ne olursa olsun, bu kararlı, bu inanmış insanların önünde eriyor. Başarılarının sırrı burada olsa gerek.” (s. 148)

Kapı romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Örnek olması için romanın başındaki şu parçayı vermek istiyoruz:

“Yalınayak, çatlak tabanlarının altında toprağın köz ateş yandığının farkında bile değildi. Keçi kılından maşlahı ter bedenini dalıyormuş, harmaniyesi ağustos alevini daha bir harmanlayıp ter bedeninde savuruyormuş, umursamıyordu. Diz çöktü: düşer gibi.. kuşun, bitkinin, böceğin ölmeden önceki halsiz sıcakta yanıp kavrulmuş düşüşü gibi. Keçi kılından maşlahı toprağın fırınında, dizlerini dikelendi galiba. Diz çöktüğü anda, sıcak emmekten sağırlaşmış toprak, sıcak körüklemekten usanmış hava, sıcak tabakalamamaktan bunalmış gökyüzü susuverdi; yahut eski suskunluğunda depreşti. Belki de, hepsi birden diz çöktü toprak, hava, gökyüzü.. su, zaten yoktu. Bir yerlerde, yüzyılların ötesinde bütün topraklar ölmüş, yine bir yerlerde yüzyılların daha bu yanında bütün gökyüzü ölüm döşeğine düşmüştü.. can çekişiyordu, sessizce, medetsiz.” (s.5)

Görüldüğü gibi burada romancı hâkim bakış açısının özelliklerini kullanarak kuşun, bitkinin, böceğin oluşunu anlatır. Burada konuşan romancının kendisidir. Bu olay karşısında keşişin durumunu ve içinden geçenleri hâkim bakışı açısını kullanarak anlatır. Olaylara hâkim bir yerden bakarak keşişin; kuş, bitki, böcek; toprağın, havanın, gökyüzünün durumunu tasvir eder.

Romanın bakış açısını göstermesi açısından birkaç örnek daha vermek istiyoruz:

“Güneş hâlâ gökyüzündeki yuvasında çılgın ateşini savuruyordu. Gün, ikindiye aşmış akşama kavuşma noktasına dönecek gibiydi ama güneşin merhamete

geleceği yoktu. Gotiye ayağa kalktığı zaman bedenini saran kötü terin çizmelerine dolduğunu sandı; çizmeleri daha bir ağırlaşmıştı. İlk adımlarını atarken zorlandı; çizmelerini kayıp ayağından düşmesinden korktu; çizmelerini içinden kendi ayaklarının yerine Hristiyo'nun çıplak ayaklarının çıkmasından.” (s.37)

Burada da yazar hâkim bakış açısını kullanarak zaman hakkında bilgiler verip Gotiye'nin durumunu anlatır. Yazar bir kahramana bunları anlattırmaz. Burada da konuşan yazarın kendisidir.

“Yana kaykılıp kamayı Zibânın sol göğsünün altına, cayarım korkusunun ve telâşın verdiği evcenliğin itişiyile sokuverdi.. galiba kama Zibânın göğsünün altına girerken bir kuş kanadı, karanlığı yelpazeledi, öyle bir ses duydu Salih Dâî. Zibâ ise birdenbire bütün gökyüzünün aydınlandığını, binlerce, onbinlerce, yüzbinlerce kandilin bir anda yanıp sönmeye başladığını; kandillerin arasında sayısını seçemediği ateş böceklerinin uçtuğunu görebildi. Aynı anda, aydınlık, kandiller, ateş böcekleri dertop oldular, kümелendiler; pembeden beyaza çiçek dökmüş badem ağaçlarından kocaman bir dal olup gökyüzünden aşağıya, Zibâya doğru sallandılar. Zibâ, badem çiçeklerinin pembeden beyazlanan kokusunu aldı.. elini uzattı.. badem çiçeklerinin uçtuğu dalı tutacaktı.. eli, öylece.. uzanmış kaldı. Parmakları, avuç içi göğse doğru, açılıverdi.” (s.71.)

Burada da yazar hâkim bakış açısını kullanarak Salih Dâî'nin Zibâ'yı öldürmesini anlatır. Uzaktan veya yakından bu olayı görebilecek bir konumdan sahneyi tasvir eder. Yine hâkim bakış açısının özelliklerinden yararlanarak Zibâ'nın öldüğü vakit gördüklerini, hissettiklerini de verir.

“Bahardı. Martı, nisanı gelip geçmişti; mayıs hazirana koşuyordu. İznik yolu sapağındaki Haçlı kırımından yedi ay, Çavdar Onbaşının gelişinden beş yahut altı ay geçmişti. Kar, kışı toprağa o yıl adam boyu aklığında, adam boyu soğukluğunda kasım ortalarında indirmiş, o indirişle birlikte de yaymış yerleştirmişti.” (s.322)

Burada da yazar zamanı verirken hâkim bakış açısını kullanmaktadır. Burada açıkça anlatan yazardır. Okuyucuya romanda geçen olayın zamanını verir. Yine

romancı, her şeyi bilen ve gören hâkim bakış açısını kullanarak geçmişte olan iki olaydan (haçlı kırım ve Çavdar onbaşının gelişinden söz eder.

Şu örnekte de aynı durum vardır.

“Dört kere yüz bin haçlının çığ gibi yumaklandığı orduyu, pamuk atışı dağıttığında, hiç değilse yüz binine hayır bırakmadığında o sabahtan on gün bilemedin on beş gün geçmişti. Temmuz, Eskişehir’in Porsuk Çayıyla yırtıldığı vadisinde kavruluyor, çığlık çığlığa konup kalkıyordu.” (s.349)

Kapı romanında Sultan Melikşah’ın öldürülmesiyle başlayıp Sultan Kılıç Arslan’ın Habur çayında boğulması esnasında cereyan eden olayları konu eder.

Milli bütünlüğü olmayan ülkelerin parçalandığını savunan yazar, bütünlük içinde olan ülkelerin ise çok güçlü olduğunu belirterek Selçuklu komutanı Ersagun Bey’in, Bizanstaki yaptığı faaliyetleri örnek olarak verir:

“Ersagun Bey’e göre, insanlardan önce devletin geleceği önemlidir: ‘Benim , senin, ötekinin tek tek, yani kendi başına duygusu olmamalı, olursa bu duyguyu öldürmeli... Şimdi demek istediğim şu: Akça Kız, Yağmur Bey’le evlendiği gün ya yarım saat ya bir saat evliliğini bildi. Süleyman Bey’i bir tuzağa düşürebilirdi. Yarım saatlik evli olan Yağmur Bey gitti. Akça Kız’dan çok, Süleyman önemliydi... Hesap kitap Selçuklu için yapılmıştı... Bizim için Alp Aslan devletti, Devlet, Melikşah’la devam etti. Süleyman Bey devletin bir koluydu. Devletin yoksa sen de yoksun, ben de yokum...”(s.95) “ Ersagun Bey Bizans’taki ağını kırkbeş yılda ördü, geldiği zaman da yalnız sayılmazdı. Bilirsiniz İltutulmuş Bey’le atası Küpeli Hafız ilk ilmikleri artmıştı. Buyruk Alparslan gibi bir sultandan geliyordu. O zamanki, ondan sonraki Bizans imparatorları da biliyorlardı ki, Ersagun Bey’in kılına dokunmak karşılarında zamanına göre Alparslan’ı Melikşah’ı yahut Süleyman Bey’i bulmak olacaktı.”(s.95,140)

b) Eyyûbiler Devri

Selâhaddin Eyyûbî romanında, Mısır hükümdarı Selâhaddin Eyyûbî'nin, Kudüs'ü almak için sefer düzenleyen Haçlılar ile yaptığı mücadeleler konu edilir.

Yazar romanın akışını sık sık keserek Türk-İslâm medeniyeti hakkında bilgi verir. Haçlıların komutanı olan Arslan Yürekli Rişar'a telkinlerde bulunan Selâhaddin Eyyûbi, hak dinin İslâm olduğunu belirtir. Söylediklerini fiiliyata da döken hükümdar yabancı kralın ve mahiyetinin takdirlerini kazanır.

Eyyûbilerle giriştikleri savaşta yenilen Haçlılar büyük bir panik içine girerler. Zorla Mısır çöllerine gönderilen Haçlı ordularının durumu içler acısıdır. Selâhaddin Eyyûbi, Rişar'ın içine düştüğü durum ile ilgili şunları söyler : “.... Size sormak isterim Rişar, başkalarının yaşama isteklerine kim mani olabilir? İstemeye istemeye savaşa koşturulan bir asker zaferden zafere koşabilir mi? Papazlar önce sizi, siz de sonra halkı, şövalyenizi aldatıp aile ocaklarını yıkarsanız, buna adalet denir mi? Hakiki mücrimler kendi topraklarını ihya etmek, kendi halkının refah ve saadetiyle uğraşmak varken beşeriyeti mahvetmek gayesiyle insanları harbe götürüp, insanları kılıçtan geçirenlerdir. Bu bizim adalet ölçümüzün tamamen dışında kalmaktadır. Demek ki Hıristiyanlar, bütün hakaretlere bir faziletsizliği yok etmek için değil, Allah'ın nizamına karşı nasıl hareket edeceklerini bilmedikleri için katlanmaktadırlar.” (s. 82)

Haçlı komutanı Rişar, savaştan sonra üç bine yakın Türk esirlerini insafsız bir şekilde öldürtür. Esirlerin bu perişan hali karşısında göz yaşı döken Türk Hükümdar Selâhaddin Eyyûbi, şehitlerin ailesine her türlü maddi ve manevî desteği verir.

Haçlı esirleri ise Selâhaddin Eyyûbi'nin huzuruna getirilir. Yüzlerce esir ecel teri döker. Ünlü hükümdarın gözlerinin önüne Yüce Rabbinin vahiy olarak lütfettiği mukaddes kitap Kur'an-ı Kerim gelir. Allah'ın Resûlü ile, onun dizi dibindeymiş gibi bir ruh hali içine girer. Sûreler ve hâdisler okuyarak bir kurtuluş yolu arar. Esirler korku içinde terlemeye devam ederler. Bu ortamda esirlerin memleketlerine dönme hayalleri birden sönerek başlarının gövdelerinden ayrılacağını düşünürler.

Selâhaddin Eyyûbi, dinimizin emri olan ayet ve hâdislere dayanarak; “Merhamet edenlere Rahmân olan Allah merhamet eder. Yeryüzündekilere merhamet edin ki gökte olanlar da size merhamet etsin” emrine uyarak bütün esirleri ve Kral Rişar’ı serbest bırakarak güvenli bir şekilde memleketlerine dönmelerine sağlar. Bu durum karşısında hayrete düşen Hristiyanlar, İslâm dinini hoşgörüsü ve şefkati karşısında çok etkilenirler. (s.163, 164)

c) Harzemşahlar Devri

Buhara Yanıyor romanında, Harzemşahlar ile Moğollar arasında uzun yıllar devam eden savaşlar ve mücadeleler konu edilir.Yazar, Moğol İmparatoru Cengiz Han’ın gittiği yeri yakıp yıkan acımasız birisi olmasının nedenini yetiştirme tarzına bağlar. Cengiz Han’ın askerleri ile birlikte yaşayıp onlarla birlikte zor tabiat şartlarında mücadele ettiğini belirtir. Yıllar sonra büyük topraklara sahip olan Cengiz Han, Harzemşahlara da saldırır. Rahatına düşkün olan Harzemşahların hükümdarı Sultan Muhammed Alâeddin, Cengiz Han’ın saldırıları karşısında sessiz kalır.(s. 89)

Sürekli savaş durumunda olan Sultan Alâeddin, halkı vergiler altında ezer. Yazar, sultanın bu tutumunu eleştirir. Halkına karşı giderek sert ve acımasız uygulamalar yapan Sultan Alâeddin Muhammed, fakir fukaradan zorla vergi toplar. Vergi verecek durumda olmayanlar şiddetli bir şekilde cezalandırılır. Sultanın baskıları karşısında bunalan gençler de askere gitmemek için dağlara kaçar.

Sultan Alâeddin Muhammed, Cengiz Han’ın saldırılarına fazla dayanamayarak, ailesi ile birlikte bir gece yarısı ülkesini terk eder. Sultanın ülkesini terk ettiğini duyan halk sultana karşı büyük öfke ve nefret duyar. (s.167)

Cengiz Han ve orduları, Harzemşahların en varlıklı şehri olan Semerkant’ı kuşatma altına alır. Halk günlerce direnir. Ancak yıllarca Harzemşahlar ülkesinde varlık içinde yaşayan Kıpçak Hanları ise direnmeden hemen teslim olurlar. Cengiz Han savaş esnasında Kıpçakların can ve mal güvenliğini sağlayacağı sözünü verir. Ancak Cengiz Han Semerkant’ı aldıktan sonra, bütün Kıpçakları kılıçtan geçirerek yok eder. Yazar, hain ve gafil olan Kıpçakların böylece cezalarını bulduklarını söyler. Ama Semerkant bir daha Harzem’in başkenti olamaz. Devrin şairi bu acılı manzarayı dizelerinde yaşatır:

“Buhara der, Semerkant der ağlarım,

Hani benim Ural- Altay dağlarım.” (s.254)

Elveda Buhara romanında Harzemşah hükümdarı olan Celâleddin Harzemşah’ın toparlanarak Cengiz Han’a karşı olan savaşları konu edilir.

Elveda Buhara, Buhara Yanıyor romanın devamıdır. Yazar, kahraman Türk hükümdarı olan Celâleddin Harzemşah’ın, bir avuç askeriyle Cengiz Han’ın, askerlerini birçok yerde yenilgiye uğratması üzerine Moğollar tedirgin olmaya başlar.

Cengiz Han, Celâleddin Harzemşah ile başa çıkamayacağını anlayınca kurnazlık yolunu seçer. Cengiz Han Türk beylikleri ile Celâleddin Harzemşah’ın arasına nifak sokmak için çalışır. Cengiz Han Türkmen beylerine, savaş istemediğini, barış ve huzur ortamı istediğini anlatır. Celâleddin Harzemşah’ın ise savaş çıkararak huzuru ve güvenliği bozduğunu yayar. Bunun üzerine Türkmen beyleri, Cengiz Han’ı desteklemeye başlarlar. Bununla yetinmeyen Cengiz Han birçok Türk beyini de himayesine alarak, gücünü arttırır.(s. 165)

Cengiz Han, tertiplelediği oyunlarla Harzemşah ülkesini dört bir taraftan sıkıştırmaya başlar. Durumun kötüye gittiğini gören Celâleddin Harzemşah, Selçuklu Sultanı Keykubad’a bir mektup yazarak yardım ister. Mektupta kardeşliğin ve aynı dine mensup olmanın vasıflarını sıraladıktan sonra Cengiz Han belâsından kurtulmak için Müslümanların birlik içinde olmasını vurgular. Aynı din ve millete mensup olduklarını gayelerinin aynı olduğunu, din için hürriyet için putperestlere karşı savaştıklarını özellikle belirterek sultandan yardım talep eder. Selçuklu Sultanı Keykubad ise dostluk ve ittifak kapılarının açık tutulmasının faydalarına değindikten sonra elçilerden yardım için zamana ihtiyaç olduğunu söyler. Fakat Selçuk Sultanı Keykubad geçen zaman içerisinde gereken maddi ve manevî desteği göstermez. (s 218)

Müslüman ülkelerden gereken desteği alamayan Celâleddin Harzemşah yıllarca Cengiz Han’a karşı koyar ancak gün geçtikçe kuvveti zayıflar. Celâleddin Harzemşah, komutanlarının telkiniyle ailesini alarak İndus Nehri’ni geçip

Hindistan'a gitmesi yönünde ikna edilir. Celâleddin Harzemşah ve ailesini takip eden Moğol askerleri İndus Nehri'ne kadar gelirler. Sultan Celâleddin Harzemşah, birçok Moğol askerini kılıçtan geçirir. Kovalamaca nehirde devam eder. Cengiz Han ve oğulları ölümüne yapılan bu mücadeleyi bir tepeden izlerler. Celâleddin Harzemşah, bir yandan ailesini düşmandan korur öte yandan nehrin dev dalgalarını yarmaya çalışır. Celâleddin Harzemşah, büyük zorluklarla İndus Nehri'ni geçmeyi başarır. Cengiz Han, yüzlerce askerin içinde nehri geçen Celâleddin Harzemşah'ın cesaret ve kahramanlığına hayran kalarak: 'Keşke benim de Celâleddin gibi bir oğlum olsaydı' der. Celâleddin Harzemşah'ın efsane kahramanlığı Moğol illerinde dilden dile yıllarca anlatılır. (s.188, 189)

d) Osmanlılar Devri

Osman Gazi romanında, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına gidilir. Osman Gazi'nin oy birliği ile bey seçilmesi ve kısa zamanda topraklarını genişletmesi yazar tarafından övgüyle söz edilir. Anadolu'da egemenliğini ilân eden bir aşiretin istikbâle ümitle baktığını görürüz.

Osman Gazi, gelecek ile ilgili yapacağı plânlar için önceden bilgi sahibi olmak için çalışmalar yapar. Bundan dolayı Bizans'ın genel durumunu öğrenmek amacı ile gaza arkadaşlarını Bizans'a göndererek buraların durumu hakkında bilgi sahibi olur. Bizans'tan gelen bilgiler Osman Gazi için oldukça önem taşır. Bizans'ın bir iç bunalım içinde olduğunu, asillerin zevk ve eğlence ile meşgul olduklarını, halkın ise sefalet içinde yaşadıklarını öğrenir. Bizans'taki soyluların imparatorun tahtına sahip olmak için her türlü entrikayı yaptıkları gelen haberler arasındadır. (s.168)

Osmanlının Anadolu'ya yerleşmesinde ve adil bir idare oluşturmasında alperenler, abdallar ve akıncılar gece gündüz çalışarak devletin temelini sağlam bir şekilde inşa ederler. Komşu tekfurlarının halkının Osmanlı Beyliğinde gördükleri adaletli yönetimi tercih ettiklerini öğreniriz. Böylece başta Osman Gazi ve arkadaşlarının adil ve dürüst olmaları sebebiyle din, dil ırk ayrımı yapmadan hizmetlerinin meyvelerini kısa zamanda alırlar.

Osmanlının temel dinamiklerinden olan Şeyh Edebali, Osmanlı Beyliğinin diğer Türk beyliklerine göre kısa zamanda büyük başarılar kazandığını belirtir. Bu başarılar esasında beyliği idare edenlerin manevî yönlerinin çok yüksek olduğunu ifade eder. Oğuzların diğer boyları değişik yerlerde ıstırap çekerken Kayı Boyu aşiretinin az zamanda çok işler yapmaları bu durumun en belirgin özelliği olarak ortaya çıkar. (s. 199)

Konak romanı, hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Bunu göstermesi açısından birkaç örnek vermek istiyoruz:

“Esselâmüaleyküm ey bu vaktin sahibi! Destur var mı?..”

“Alacası koyulaşmış esmerlikte hemen hiç bir şey görünmüyordu. Ta dipte, karanlık ağzı yanıp yanmamak arasında yalazlanan ocağın aydınlanması vardı; bir de hücrenin hayli yukarısında daha bir küçülen, şimdi kara pırıltılı, irice bir baş büyüklüğündeki oyuk cam, camda, kireç sıvalı bir oyuğun gözleşmesi, hüznü, yalnızlaşması.. camda bütün bir hücrenin insansız kalabalıklaşması ve o kalabalığın inatçı susuşu vardı; bir garip tebessümle aklaşmıştı yine bir garip tebessümle kararıyordu. Selâmı tekrarlamak zorunda kaldı: Esselâmüaleyküm ey bu vaktin sahibi!. Destur dilemiştik..” (s. 5.)

Burada romancı her şeye hâkim, her şeyi bilen ve gören bir bakış açısıyla hücreyi tarif eder. İçerisi koyudur. Ocakta sönmek üzere olan bir ateş vardır. Bunları içeri giren Kumral’ın bakış açısıyla vermek yerine kendisi anlatmaktadır.

“1273 yılı Haziranının bu cuma günü, camilerden çıkanlar, Selçuk Sultanı Alâaddin’in sarayının önündeki geniş meydanda; ya kocamış bir söğüdün duldasına ya bir küme kavağın serinliğine yahut da şadırvan başındaki taş peykelere gidiyorlardı. Hava haziran sıcaklığında durgundu. Konya’da o sıra, çöken Haziran sıcaklığının ağdalı kokusu tortulanmaktaydı; kuş kanadı kıpırdamıyor ama söğüt yapraklarından kavak yeşiline uçan ağdalaşmış Haziran, gizliden cızırdıyordu. Konya’da o sıra, cuma namazından sonraki dinleniş ve şadırvanlarda uyuklayana düşsü sular da bu haziranın ısınmış cızırtısına karışıyordu; yine gizliden.” (s.81)

Burada da zamanı veren ve Konya’yı anlatan açıkça romancıdır.

Romancı olayları böyle kendi anlatır fakat bazı yerlerde de kahramanlara da anlattırır.(meselâ bkz.: s.21-27; s.48-54)

Romanda, Osmanlı Beyliğinin kuruluş aşamasında cereyan eden olaylar konu edilir. Yazar, Türklerin Anadolu'ya geldiklerinde kültür ve medeniyeti de beraberinde getirdikleri düşüncesini vurgular. Yazar, göçebe hayattan yerleşik yaşama geçen Türklerin, devlet kurma felsefesinin gereklerini Osman Bey'in ağzından geniş bir şekilde ifade eder. Osman Bey, göçebe döneminin sona erdiği, yerleşik hayata geçme zamanının geldiği fikrindedir. Devleti 'Kuvvet olarak' tarif eden Osman Bey, devleti idare edenlerle idare edilenlerin bedenle ruh gibi olduklarını, buna inanmayanların başarılı olamayacaklarını savunur.

Osman Bey'e göre adalet üzere kurulmayan, birlik içinde bulunmayan devletin geleceği tehlikededir: "...Osman Bey,sol yanında duran tek oku gösterdi. "Şu oktur, gördünüz... tek bir ok. Tek bir okun gücü bu kadar olur." Okun iki ucundan tuttu, büktü, ok çat dedi, kırıldı. Osman Bey: 'İşte bu kadar!' dedi. Sonra sağ yanına koyduğu okun demetini kaldırıp uzattı: "Bunlar da ok "dedi. Otuz tanedir...Üç olur, beş olur, on olur, otuz olur. Birden fazlası sırt sırta yani. Bunu kırmaya çalışalım hele "Eğip bükemedi, kırıp parçalayamadı. Ortalayıp dizine dayadı,iki ucundan asıldı ok demetine,oklar banamısın demedi.' 'Olmadı, dedi, "kıramadım,kıran varsa buyursun."dedi. "Devlet budur bana kalırsa kimsenin kırıp atamayacağı,büküp parçalayamayacağı kuvvettir. Tek başına kalmış ok,aşirettir. Niyetler ne ise bu meşverette açığa vuralım, aşiret kim,devlet kim görelim. Tek olup ok gibi kırılacaklar da söylesin. Bölünüp parçalanmayı kendine yediremeyenler de..."(s.310)

Turgut Alp romanında, roman kahramanı olan Turgut Alp'ın, Osman Gazi ve Orhan Bey döneminde yaptığı hizmetleri konu edilir.

Yazar, akıncıların Osmanlı İmparatorluğu içinde önemli bir yeri olduğunu belirtir. Osmanlı Beyliğinin ilk yıllarından itibaren, büyük fedakarlıklar gösteren akıncılar beyliğin temel taşı olurlar. Adını romana veren Turgut Alp de, bu akıncılardan birisidir. Hem Osman Gazi hem de Orhan Bey döneminde yararlı

hizmetlerde bulunur. Osmanlıların Turgut Alp ve onun gibi fedakar alperenlerin sayesinde büyüdüğü vurgulanır. Turgut Alp, aldığı vazifeleri eksiksiz olarak yerine getirir ve her zaman Osman Gazi'nin yanında yer alır. Bilecik Tekfuru'nun düğününe de Osman Gazi ile birlikte giden Turgut Alp, düğün esnasında kılıç ve kalkan yarışmalarına katılarak, tekfurun askerlerini yenerek, düğünde bulunan herkesin takdirini kazanır. Osman Bey, gece gündüz demeden gayret gösteren akıncı arkadaşlarını her zaman gözetmiş, feth edilen yerlere emeği geçen akıncıyı kale komutanı yapmıştır. Turgut Alp'e de yaptığı hizmetler karşılığında adının verildiği Turguteli Kalesi'ne komutan olarak Osman Gazi tarafından tayin edilir.

Kutlu Dağ romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Bunu göstermesi için romandan birkaç örnek vermek istiyoruz:

“Söğüt yemyeşildi, o mevsimde bile yemyeşil. Belki vaktiyle Ertuğrul Gazi, ilk defa buraya geldiği zaman, doyamamacasına bakmıştı o yeşilliklere, söğütlere, hatta ilerideki Bizans sınırlarına, tekfurların ülkesine.”

“Dede Baba hesaplıyordu; Ertuğrul Gazi öldüğü zaman doksan yaşında olmalıydı. Karacadağ'a ayak bastığından bu yana kırk beş yıl geçmişti. Son uğradığında Osman Bey, küçücük bir çocuktu. Osman Bey şu anda yirmi üç yaşında olmalıydı.”

“Kös, hâlâ vuruyordu; bir şeyler ararmış, birilerini beklermiş gibi vuruyordu. Tokmağın her darbesi, bazen bir matem, bazen de bir müjde havası getiriyordu sanki.” (s.24)

Burada yazar hâkim bakış açısının özelliklerini kullanarak Dede Baba'nın içinden geçenleri verdiği görürüz.

“Osman Bey'in başında, üzerine dağınık sarık sarılmış kırmızı çuhadan Horasani bir külah vardı. Kaftanı geniş yenli ve uzundu.”

“Boyu ortanın biraz üstündeydi. Gözleri iriydi. O anda kaşlarını çatmış uzun kollarını sarkıtmıştı. Geniş göğüslü olmasına rağmen, vücudunun belinden aşağı

kısmı gövdesinden daha büyüktü. Esmer yapılıydı, henüz ak düşmemiş bıyık ve sakalları simsiyahtı.” (s.28)

Burada da yazar Osman Beyi anlatırken hâkim bakış açısını özelliklerini kullanmaktadır. Onun görünüşü hakkında bilgiler verir.

“Demirciler yolun ağzında kılıç yapmak için demir dövüyordu. Yahya Ustaya demircilerin piri derlerdi. Dükkânı hepsinden genişti. Mermerciler de getirdikleri mermerleri işlemeye başlamıştı. Nalbantlar ise durmadan at nallıyordu. Debbağlar sıgır derilerini kösele yapmak için uğraşıyorlardı.” (s.65)

Burada yazar her şeyi bilen bir konumda olup Yahya Usta hakkında bilgiler vermekte, mermerciler, nalbantlar ve debbağların yaptıklarını anlatır.

“Kız hemen ayağa kalktı; taşa toprağa, çiçeğe, çalıya, dala, yaprağa aldırmandan yokuştan aşağıya koşmaya başladı. Fermanasının eteklerini toplamıştı, bir ceylan gibi sekerek gidiyordu.”

“Aydoğdu onu seyretti de seyretti; gözden kaybolduğu halde yine seyretti. Ne yapsındı, nasıl yapsındı? Ateş düşmüştü içine; o yaşı ateş düşmüştü! Olur muydu, olmaz mıydı? Dede Baba’ya sorsa mıydı acaba? Dede Baba bakar bakar da gülüverirdi yüzüne. ‘Otur oturduğun yerde, derdi. Seni Aykaan Bacı, öylesine paralar ki, değil Osman Bey, Akçakoca Gazi gelse elinden kurtaramaz.’”

“İsteksiz kalktı ayağa, isteksiz yürümeye başladı aşağıya doğru. Ne olmuştu şu tabiatın güzelliğine; ağaçların, yaprakların, çiçeklerin, bulutların, hatta yavaş yavaş esen rüzgârın güzelliğine? Anlıyordu, hepsini Aydoğmuş alıp götürmüştü.” (s.68)

Burada da yazar hâkim bakış açısını kullanarak Aydoğdu’nun içinden geçenleri vermektedir.

“Böylece yaz bitmişti. Havalara sertleşmeye başlamıştı. Bacılar emanetlerini Bilecik’ten almışlar, yaylaktakiler Söğüt’e dönmüşlerdi.”

“O gün Osman Bey Şeyh Edebalı’nın yanından geliyordu, üzgün ve yorgundu. Şeyhi dinlemiş, ahilerle görüşmüş, nasihatlarını almıştı. Fakat Bâla Hatun’la görüşememiş, hatta yüzünü bile görememişti.”

“Özlüyordu, istiyordu, yine de o anda yapacak bir şey olmadığını anlıyordu. Şeyh Edebalı’ya bir daha açılmaz, aracı daha gönderemezdi. Belki de ömrünü Bâla Hatunsuz tüketecekti.”

“Ne olursa olsun ona bel bağlamış insanlar vardı etrafında. Onlar için çalışacaktı, aklını, gücünü onlara harcayacaktı.” (s.84)

Burada da yazar zamanla ilgili bilgiler verirken hâkim bakış açısını kullanmaktadır. “Böylece yaz bitmişti. Havalar sertleşmeye başlamıştı. Bacılar emanetlerini Bilecik’ten almışlar, yaylaktakiler Söğüt’e dönmüşlerdi.”

Yine Şeyh Edebalı’nın yanından gelen Osman Beyin ruh hâlini verirken bu bakış açısını kullanır. O gün Osman Bey Şeyh Edebalı’nın yanından geliyordu, üzgün ve yorgundu.” Aldığımız parçanın diğer yerlerinde hâkim bakış açısının özellikleri vardır.

Romanda yazar bu şekilde hâkim bakış açısının özelliklerini kullanarak bize bilgiler verir. Bazı yerlerde ise Dede Baba’ya anlattırdığını onun ağzından bilgiler verdiğini görürüz. Bilhassa Kutlu Dağı, Selçukluların tarihini anlattığı yerler buna örnektir.

“Yine de onları uyutmadan evvel Dede Baba kendince önemli olanı, kader yol göstereni, tarih düşürerek şöyle sıraladı:

“Bilin şunu, il gider töre kalır. Devlet, insan ile topraktan meydana gelir. İnsanı yaşat ki, devletin yaşasın. Kağan ise ilden sonra gelir. Töre ile ilini kaptırmazsan yaşarsın.

İşte Oğuzlar da ilsiz budun haline gelmişlerdi. Üstelik törelerini kaybetmemek için çırpınır olmuşlardı.

Selçuk oğulları 1040 yılında (Dandanakan)da Gaznelileri yenince batıya yaklaştılar. Selçuklular da Oğuzlardandı. 1071’de Alpaslan Malazgirt’te Anadolu’nun yolunu açtı Türklere. 1220 yılında ise, içinde Kayı’ların da bulunduğu Oğuzların başka bir kolu, Moğolların yaklaşması üzerine Karakurum Çölünü bırakıp İran’a çekildiler. Bu sırada Anadolu’da Selçukluların sultanı, Alaeddin Keykubad’dı.” (s.21)

Romanda, Kayı Boyu’nun Söğüt ve çevresine yerleşmesinin macerası konu edilir. Yazar, Osmanlı Beyliği’nin kuruluş felsefesini, yönetim anlayışını bizzat Osman Bey’in ağzından dile getirir: “ Kardeşlerim! Bacılarım, alplerim, ahilerim, Horasan’dan gelmişlerim, babalarım, dedeleri! Kayılar! Oğuzlar! Karşınızda ant içerim ki, Tanrı’nın yardım ve sizlerin desteğiyle elimden geldiği kadar hepinizi mutlu kılmaya çalışacak, ayrılıkları birliği döndüreceğim. Henüz bize Selçuklu Sultanlığınca uç beyliği verilmedi. Yine de karşımızda bir Bizans, arkamızda Moğol ordusunu unutmayacağım. Bir suçum, bir hatam olursa beni kınayın, beni yargılayın! Aslı budur; bey yönettiğinin üstünde değildir. Bey adil olmak gerektir. Yalnız şunu bilirim ki geride kalanlar, yurtsuz ocaksız olanlar bizden ümit beklerler. Diğer uç beylerine, güçlü görünen beyliklere gitmeyip aramıza karışmak isteyenler çoktur. Hepsine kollarımız, yurdumuz açıktır. Gücüne ve bilgisine inananlara ise çok ihtiyacımız vardır. Şimdilik söyleyeceklerim bu kadar.” (s.28, 29)

Ovaya İnen Şahin romanında, Osmanlı Beyliğinin kuruluş macerası konu edilir. Osman Gazi’nin bey seçilmesi, tekfurlarla yapılan savaşlar, kazanılan yeni topraklar romanın çerçevesini oluşturur.

Ovaya İnen Şahin’de yazar Osmanlı Beyliğinin temel kuruluş felsefesini ve hedeflerini açıklar. Osmanlı Beyliğinin ortaya konulan temel prensipler sayesinde başarılı olduğu da cereyan eden olaylarla kendisini ortaya koyar.

Bey, olan Osman Gazi, silâh arkadaşlarına sık sık hedeflerini hatırlatarak büyümelerinin gerekli olduğu üzerinde durur. Osman Gazi, topraklarını genişletip büyümedikleri takdirde, buralarda barınmalarının zor olacağını belirtir: “Babamdan kalan topraklar bize küçük gelmeğe başladı. Babamdan bana kalan sürüler arttı,

obalarımızda çocuk sesleri çoğaldı. Artık yeni yeni topraklar almak ihtiyacındayız. Üstelik eğer gücümüzü kuvvetimizi göstermez, bir kenarda duraklarsak etrafımızdaki tekfurlar bizi rahat komaz. Büyük balık küçük balığı yutmak gerektir. Bizim de büyük balık olmağa ihtiyacımız var. Bir Söğütle bir Domaniç dağları ile bu aşiret ayakta durmaz. Döğüşmezsek bizi bu topraklardan kovarlar.” (s.23)

Yazar, Osmanlı Beyliğine yeni yol ve hedefler gösterir. Davar güden bir aşiretin kısa zamanda hisar ve kalelere sahip olduğunu belirttikten sonra ikinci ve yeni bir hedef yol gösterir. Bu yol da deniz yoludur. Artık Osmanlıların daha fazla büyümeleri için denizlere açılma vaktinin geldiği fikri işlenir. (s. 100)

Cengâver, Osmanlı Beyliğinin kuruluş yıllarında, akıncıların maceralarını konu eden kısa hacimli bir romandır.

Yazar, Osmanlı akıncılarının zaman zaman komşu tekfurlara baskınlar yapıp kaleler feth ettiklerinden söz eder. Akıncılardan Kara Mürsel, az zamanda büyük işler başardıklarını Osman Gazi’ye, ifade ettikten sonra, başarılarının esasını şöyle açıklar : “ Beyim biz cennetmekân babanızın vakti zamanında birkaç elin parmakları kadardık. Velâkin hiç fütur getirmez, alınacak denin yeri alır, vurulacak denin yeri vururduk. Düşman çokluk imiş, biz azlık imişiz diye bir düşünce asla kafalarımızda yer bulamazdı. Demin kuvvetimizin tekmil olmadığını buyurdunuz. Böyle bir zamanda kuvvetin neye yeteceğini Allah bilir. Kalabalıkla iş yapılırsa Bizans yapardı veya Rum beyleri yapardı. Görülüyor ki yapamıyorlar. Biz azlığız, fakat büyük işler yapıyoruz. Neden dersiniz maksadımız yüce. Peygamberimizin sancağını taşıyoruz. İslâm adaletinin kılıcını kuşanmışız. İşaret ver yeter, de ki şu kale alınmalıdır, gerisi bizim işimiz.” (s. 70)

Çatı romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Bunu göstermesi bakımından birkaç örnek vermek istiyoruz:

“Dursun Fakih ikindi namazına başlamadan az önce deli yağmur dindi; belli belirsiz bir sessizlik soğudu. Üşümesi geçmek üzere olan gök yüzü kurşun ağırlığından sıyrılıyordu; yağmurdan kalan son döküntüler soğuyan sessizlikte sislendi. Dinmiş bir fırtınanın ılımağa giden soğukluğuydu, ıslak uzanan

çayırdaydı şimdi. Başboş bir tayın koştuğunu gördü; yarıdan kopmuş yuları döşüne çarptıkça tay, huysuzlanıyordu. Görünen tek canlıydı.”

Dursun Fakih, eski kilisenin çan kulesinde, çayırdaki başboş tayın huysuz koşuşunu yadırgamadı. Bir ân, tayın ve yağmur sonrasında yeşili iyice açılmış çayırın ikindi ezanını okumağa hazırlandığı bu çan kulesinde devam ettiğini sandı; öyle yabancı yahut öyle tanıdıktı. Her şey bir değişikliğe hazırlanıyor gibiydi, hattâ hazırlığını bitirmişti, değişmenin öte yüzüne dönen eşiği aşmak üzereydi, yarıdan kopmuş yularından huylanan tayın çıplak sırtındaydı. Dursun Fakih, boğazında bir tayın diri sırtının gerilmekte olduğunu hissetti. Aynı anda da iki eli birden iki kulağına gidivermişti. Pürüzsüz bir ses fişkırdı boğazından: ‘Allahukber!. Allauekber!..’ ” (s.5.)

Burada romancı hâkim bakış açısıyla vaktin ikindi olduğunu, havanın yağmurlu olduğunu fakat dindiğini anlattıktan sonra çan kulesindeki Dursun Fakih’in duygularını da bu bakış açısının özellikleriyle yani her şeyi bilir ve görür şekilde verir.

“1292 yılının güzünde, deli bir yağmur sonrasında, dinmiş bir ikindiye doğru eski Malenciyada Osman Beyin Karacahisarı böyle başladı. Ve o gün Dursun Fakih, eski kilisenin çan kulesinde son ezanını okudu, son namazını kıldırıldı. Ama Karacahisarda okunan ilk ezan, kılınan ilk namazdı.” (s.9.)

Burada yazar hâkim bakış açısıyla bunları anlatmakta ve Dursun Fakih’in son ezanını okuduğunu, son namazını kıldırıldığını, bunun da Karacahisar’da okunan ilk ezan ve kılınan ilk namaz olduğunu her şeyi bilen hâkim bakış açısıyla söyler.

“En erken horoz sabaha dönen geceyi şöyle bir yoklayıp ilk günün ötüşünü denediğinde daha, Karacahisarın yerlisi de Türkmeni de ayaklandı. Ezan okunduğu zaman hemen bütün evlerin hayvan damlarının kapıları ısırgan otuyla donatılmıştı. Sabah serinliği henüz üşütücü soğuşundan uyanmamıştı; bir anda ısırgan otunun çiğ düşmüş acı yeşil kokusuna bulandı; tüylü bir yeşil ot, geceye sabahladı. Daha çok kadınlardı ortalıkta gölgelenen, yeniyetme delikanlılardı. İşlerini bitirir bitirmez evlerine çekildiler, çok kısa bir sessizlik oldu; sanki az önce Karacahisarda kadın

gölgeleri sıyrır sıyrır dolaşmamıştı. O çok kısa sessizliği camiye gidenler bozdu, çoğu öksürüp tıksırarak, bir kısmı rastladığına selâm vererek.. namaza durulur durulmaz bu sefer genç kızlarla gelinler sokaklara döküldü, bütün yeniyetmeler ortaya çıktı. Sokaklar bir parmak daha ağarmış sabaha cıvıldadı; kızlarla gelinler bahçeler girdiler, yeniyetmeler dereye koştular.” (s.334-335.)

Burada da yazar hâkim bakış açısıyla Karacahisar’da bir seher vaktini anlatmaktadır. Romanda, göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçen Kayı Boyu’nun çektiği sıkıntıları ile Osman Bey’in, yaptığı mücadeleler konu edilir. Devletin çatısını oluşturmada şehitler ve gaziler kadar, millete yön gösteren, gönül erlerinin, din adamlarının da olduğu ifade edilir.

Yazar, kılıçla kazanan zaferlerin, kalemle korunmasından yanadır. Bundan dolayı, kadıların, gönül erlerinin yaptıklarını dikkate almanın gerekli olduğunu işler. Bu görüşünü Osman Bey’in ağzından verir: “Kalem ne kadıdır, ne kılıç gel gelelim Kadı da kılıç da kalemi bilmeli,kaleme saygı duymalı, kalemi sevmeli derim ben. Kalem dediğin yazar amma aklına eseni yazmaz, başıboş yazmaz, sarhoş yazmaz, birde onun bunun kesesi için yazmaz, kısa deyim: Türkmen’in kalemi Türkmen’i çığırır, söz gelimi Yunus Emre demeleri,yine sözgelimi Dedem Korkut söylemeleri gibi. Baba İshak kalemini neden saymadın diye soracak olursan, fitne fesat saçan kılıçla kadıya sen yoksan ben varım deyip kardaşı kardaşa düşürerekten kanı körükleyen kalem bizim kitabımızda yoktur, bizim nizamımız böyle kaleme yer vermez. Senin anlayacağın kalem de kadıda, kılıç da Türkmen için bir sacayaktır; Türkmen’in ocağı bu sacayakta ateşini küllendirmez, aşını kaynatır. Türkmen’in ateşi küllenmemeli, aş bolca kaynamalıdır ki, yetmiş iki millet doyabile rahat uyuyabile, birbirine düşmeye; yetmiş iki millet birbirini seve, bir gözden göre...’(s.14)

Romanlarında devletin başı için aile fertlerinden daha önemli olan milletin varlığı gösterilir. Yöneticiler, kendileri için değil millet için, hizmet için çalışırlar. Bu çalışma onların en kutsal var oluşlarının bir göstergesidir: Romanda, Mal Hatun’un ölmesi üzerine Osman Bey’in dünyası kararır. Dursun Fakih, bunun üzerine Osman Bey’e şunları söyler: ‘Beyin karısı, kızı, kızanı yoktur. Zenginliği de yoktur. Var diye düşünemez. Beyin karabudunu vardır ancak, bir o ölmez; Karabudunu ölen beye

de bey denmez zaten. Mal Hatun bizim gibilerin acısıdır. Karabudunun acısıdır. Acıyı da döğünmeyi de sahibine bırak. Bırak ki karabudun acısını sende gidersin teselliye sende bulsun. Savaştasın; Mal Hatun'un cenazesine katılmak hakkın bile yoktur.'(s.386)

Üçler Yediler Kırklar romanında, Osman Bey'in vefatından sonra tahta geçen Orhan Bey'in yaptığı Rumeli fetihleri konu edilir.

Yazar, ülkeyi kalkındırmanın tek yolunun birlik ve beraberlik içinde olacağı görüşünü romanda sıkça dile getirir. Osman Bey'in vefatı ile beraber tahta oturacak olan Orhan Bey'in, ülkeyi bölüp parçalamadan nasıl yöneteceği konusunda kardeşi Alaeddin'den destek istediğini belirtir.

Orhan Bey, iki kardeş birlik olursa ülkenin kalkınacağına inanır. Birlikten kuvvet doğar sözünden hareketle kardeşine ülkeyi birlikte idare etmeyi teklif eder. Yazar bu görüşü Orhan Bey'in ağzından anlatır: “Bir atın iki kulağı gibi olalım, soylu bir atın dimdik iki kulağı gibi. Ülkeyi birlikte dinleyelim. Bu benzetme bize atalarımızdan miras kalmıştır, bilirsin. İki kardeşin yan yana, sırt sırta verdiği zamanlar, millet zengin olmuştur.’(s.37)

Yazar, dervişlerin ve erenlerin görüşlerine ve önerilerine yer vererek onların geniş ufkundan istifade eder: Üçler Kırklar Yediler’de Geyikli Baba, devleti bir çınara benzetir ve devletin de o çınar gibi kökleşip, dal budak sararak büyümesini ister. Devletin yapısında emeği olan bu derviş, Orhan Bey'in hazır bulunduğu bir törende avluda kazdığı çukura bir çınar fidanı besmeleyle koyduktan sonra diz üstü oturur, Yasin-i Şerif okur, secdeye kapanır, toprağı üç defa öper, daha sonra ayağa kalkar kendini seyredenler arasında bulunan Orhan Bey’e. “ Oğul Orhan Bey, bu çınar devletindir, avluna dikilmiştir. Bu çınar burada durdukça devletin dal budak sala sala, kök sala, var yüzü bu çınar gibi boy at Oğul Orhan, bu çınar gibi devletin de gelişsin...’ (s.302) der.

Sahipsiz Saltanat romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Daha romanın başında anlatıcı okuyucuya bilgiler vermeye başlar. Burada konuşan açıkça yazardır. İstanbul’daki Mesih sokağını okuyucuya anlatır. Kendisini gizlemez. Her şeyi bilen

ve her şeye hâkim bir anlatışla yani hâkim bakış açısıyla sokağı tanıtır. Bu kısım şöyledir:

“Bizans payitahtının çok sokakları gibi, Mesih Sokağı da Tarı Meydanına çıkar, burada Mese Caddesi ile sarmaş dolaş sona ererdi.”

“Bu sokağın diğer sokaklardan farkı her saat kalabalık oluşuydu. Daha çok akşam saatlerinde, diğer bütün sokak ve caddeler tenhalaştıktan sonra cıvıl cıvıl kaynardı. Bunun sebebi vardı tabî Mesih sokağı İstanbul’un sefahat merkezi idi. Devlet büyüklerinden tutun, eline bir kupalık şarap parası geçiren bitirimplere kadar herkes kafayı burada tutsülerdi.”

Tütsülenmiş kafalar sık sık birbiriyle tolaşırdı. Ya kadın meselesinden veya müşterek bahisler yüzünden grup kavgaları olurdu. Bazen de İmparator İkinci Manuel Paleologos’un muhafızları Varenkler, meyhanelerden birine dalar, içip içip sarhoş olduktan sonra da meyhanenin altını üstüne getirir, öyle giderlerdi.”(s.7.)

Görüldüğü gibi romancı okuyucuyu âdeta elinden tutarak bu sokaklarda gezdirmektedir. Sokağın özelliği hakkında bilgiler verir. Burada konuşan romancıdır.

Bununla ilgili romandan birkaç örnek daha göstermek istiyoruz:

“Sultan Murad oğlu Bayazıt, Kosova Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra babasının kallesçe, bir Sırlı tarafından şehit edilmesi üzerine hemen orada, savaş alanında cülûs etmişti. (1389) Ama bir süre Rumeli işleriyle meşgul olduğu için cülûs merasimi gecikmiş, ancak bir yıl sonra İmparatorluğun Payitahtı Edirne’de resmî merasim yapılabilmisti. (1390)” (s.29)

Görüldüğü gibi burada romancı açıkça tarihler vermekten çekinmez. Bu ise romanı gerçekçi olma hissinden uzaklaştır.

Aşağıda vereceğimiz parçada ise bir tarihçi gibi Sultan Beyazıt döneminin icraatlarını anlatmaktadır. Parça şöyledir:

“Bir müddet zaferden zafere koştu. Bizans’ı bir sancak beyliği gibi kullandı. Dilediğini azlettirdi. Birçok beyliklerden haraç aldı. Sırbistan’ı Osmanlı tabiiyetine

soktu. Bulgaristan, Bosna, Saruhan, Aydın, Germiyan ve Menteşe Beyliklerine son verdi. Alaşehir Yıldırım'ın önünde dize geldi. Hamid Beyliği, Teki Beyliği son buldu. Almanya'ya kadar dayanan akın hareketlerine girişti. Macaristan içlerinde büyük zaferler kazandı. En büyük ve muazzam zaferini Niğbolu'da elde etti. (1396) 'Sultan-ı Rum' unvanını aldı. Tam dört kere İstanbul'u muhasara etmiş olmasına rağmen her seferinde bir aksilik çıktığı için bir türlü fetih nasip olmadı." (s.29.)

Burada hâkim bakış açısının belirli özelliklerinden birini kullandığı için böyle bir durum ortaya çıkmıştır. Yazar kendini yazdığını da saklayamamaktadır. Buna birkaç örnek daha verelim. Meselâ şu bölümde de bu durum söz konusudur:

"Mektubu aldığı zaman Sultan Bayazıt'ın elleri ve dudakları titremeye başlamıştı. Hiddet bütün vücuduna dirhem dirhem yayılmıştı. Kendine hâkim olabilse belki çok iyi olacaktı ama, emir almaya alışık değildi." (s.30)

Görüldüğü gibi burada da yazar kendini saklayamayarak: "Kendine hâkim olabilse belki çok iyi olacaktı.." yorumunu yapmaktadır.

Romanda sayfa 32 ile 47. sayfalar arası hep bu verdiğimiz örneklerle doludur. Uzun olduğu için buraya almayacağız. Yazar, Yıldırım Beyazıt'la Timur arasında geçen Ankara Savaşı'nı tarih bilgilerine uygun olarak kendi ağzından kısaca anlatır.

Romancı bu bölümlerde de yine kendi yorumlarını eklemeye devam eder.

Yıldırım Beyazıt'ın yanında olduğunu kendi ifadeleriyle açıkça belli eder. Sezdirme yoluna gitmez. Birkaç örnek verelim:

"Timur'un buna cevabı tam bir tahrik nümunesi idi." (s.33)

"Osmanlılar gibi yüzyıllardan beri 'kılıcının ağzı dönmemiş' bir milletin sultanına böyle hitap etmek.." (s.33) "Timur bile bu tertibi takdir etmekten kendini alamadı." (s.36)

"Bu daha ilk ihanetti, peşinden yenileri gelecek, Timur casuslarının kandırdığı, makam, mevki vaad ettiği kumandanlar askerlerini ters yüz ettirip nimetini yediklerini Osmanlı ordusuna alçakça saldıracaklardır." (s.38)

“ Saf Anadolu çocukları, karşılarında eski beylerini görünce tereddüde düştüler... Eski beylerinin saflarına iltihaktan başka yapacak bir şey akıllarına gelmiyordu.” (s.40)

“Elli kadar Moğol askeri ellerinde kementlerle koştular. Bayazıt bunlardan altı tanesini tepeledi... Şiddetle direndi. Bir sultanı yakalamanın kolay olmadığını gösterdi, ispat etti.” (s.44)

“Şehzade Musa da aynı akıbete uğradı. Sıra Şehzade Mustafa’ya gelmişti...Yaralı idi, ama aslanlar yaralanınca daha beter tehlikeli oluyorlardı.” (s.44)

“ Timur bir süre bu uğraşı seyrettikten sonra hayretle başını sallayarak: Ne celadet! Diye söylenmekten kendini alamadı.” (s.44)

Romanın sonundaki “Mustafa Bey Ne Oldu?” kısmında bu anlattıklarımızı en iyi gösteren bir başka örnek daha vardır. Burada romancı bir tarihçi gibi Yıldırım Beyazıt’ın oğlu Mustafa Beyin akıbeti hakkında bilgi verdikten sonra ; Aşıkpaşazade tarihinden alıntı bile yapar:

“Mustafa Beyin akıbeti hakkında tarihlere göre kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bazıları Çelebi Mehmet saltanata hâkim olduktan birkaç yıl sonra 1416 yılında Mustafa Bey Eflâk Voyvodası Mirçe ve Niğbolu muhafızı İzmiroğlu Cüneyd Beyle ittifak ederek saltanat iddiasıyla Mehmet Çelebi’nin karşısına çıktı derler.”

“Ancak bazı tarihçiler bu gailenin Düzme Mustafa tarafından çıkarıldığını ifade etmektedirler ki, doğru ise Laskaridis’in yine bazı oyunlar peşinde koşmaya başladığının delilidir.” (s.224.)

Romanda, Yıldırım Bayezid ile Timur’un, Ankara’da yaptıkları savaş ve kardeş kavgaları konu edilir. Yıldırım Bayezid’i yenilgiye uğratan Timur’un amacı kuvvetli bir Osmanlı yerine, parçalanmış birkaç Osmanlı beyliği vücuda getirmektir. Timur bu nedenden dolayı Anadolu beylerine Osmanlı topraklarını vermeyi plânlar.

Yazar, Ankara Savaşı'na başlamadan önce Yıldırım Bayezid'in kazandığı zaferlerden dolayı böbürlendiğini ifade eder. Yıldırım Bayezid bir müddet zaferden zafere koşar. Bizans'ı bir sancak beyliği gibi kullanır. Diledğini serbest bırakır. Birçok beylikten haraç alır. Bulgaristan, Bosna, Saruhan, Aydın, Germiyan, ve Menteşe Beyliklerine son verir. Alaşehir Yıldırım Bayezid'in önünde teslim olur. Almanya ve Macaristan'a kadar büyük başarılar elde eder. Niğbolu Savaşı'nı kazandıktan sonra 'Sultan-ı Rûm' unvanını alır. İstanbul'u dört kere muhasara eder fakat burayı feth etmeyi başaramaz. Yazar bu başarıları kazanan Yıldırım Bayezid'in durumunu şöyle değerlendirir: “ Büyük zaferler kişinin imanından çok enaniyetini büyütürse sonu hüsrana döner. Allah onu bir Timur belasıyla cezalandırır. Bu yüzden koca Osmanlı İmparatorluğu on üç yıl bölük pörçük, bir sultandan bile yoksun çalkalanır durur.” (s.29, 30)

Ankara Savaşı'nı kazanan Timur, Osmanlı ülkesini yıkılmanın eşiğine getirir. Şehzadeler arasında taht kavgaları başlar. Her şehzade kendisi için adamlar toplayarak saltanat kavgasına tutuşur. Koca Osmanlı İmparatorluğu kardeş kavgaları yüzünden gün geçtikçe zayıflar. Koca imparatorluk yutulur lokmalar haline gelip Bizans ve Macaristan'ın oyuncağı haline gelir. (s.45)

Şehzadeler arasında başlayan taht kavgaları Bizans için bir neşe kaynağı olur. Bizans İmparatorunun sevinci ülkesine yayılır. Her taraf bayraklarla donatılır. Bizans'ta eğlence ve törenler düzenlenerek Osmanlı Devleti'nin yenilgisinin coşkusu kutlanır.

Bizanslılar, Şehzadelerin birbirlerini öldürmeleri için el altından Anadolu'ya fitne tohumları atarlar. Parçalanmış bir Osmanlı demek Bizans'ın ağzına uygun lokma demektir. Bizans av bulmuş sırtlan gibi harekete hazırlanır. İmparator Manuel şehzadelere ayrı ayrı mektuplar göndererek gerekli desteği vereceğini belirtir. (s. 85)

Geçitteki Ülke romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Örnek olması bakımından romandaki bazı parçaları vermek istiyoruz:

“Halı Dokumacıların Usta Kadınının yakıştırmasıydı. Alanurun alnını ne zaman görse bu alına, döğülmüş bakırların çekiç izlerinde ağırların sıkıştırıldığını

sanırdı. Halbuki ağrılar Alanurun yüzündeydi; aşağı, çeneye doğru çekiyordu yüzü, çenede tonbullaşyordu, Alanurun narin çenesi ağrılarda hantallaşyordu.. tıpkı nakışların güneşin zorlaya zorlaya soldurduğu bir eski zaman halısında tedirgin oluşu gibi Alanurun çenesinde ağrılar pıt pıt yere düşüyordu. Baştan aşağı bir sarılık, sarımsılık, yağın süzülüşünde akmış, aktıkça incelmış bir sarımsılık Alanurun yüzündeydi, ağrıların altında yayılıp kalmıştı; kaşlarıyla saçlarının karalığı olmasa Alanurun yüzü nakışsız düz halıların her zaman gönüle hüznün veren yıkıntısına çöküyor sanılırdı. Dün de, önceki gün de, bir ay öncesinde de.. bildirdan kalma?” (s.6)

Görüldüğü gibi burada romancı Halı Dokumacıların; Usta Kadını’nın ağzından Alanur’u anlatır. Onun içinden geçenleri her şeyi bilen bir konumdan okuyucuya verir. Bunu yaparken gene de biz yazarın bunları anlattığını anlıyoruz. Çünkü Halı Dokumacıların Usta Kadını’nın bilemeyeceği şeyler de vardır. Meselâ ağrıların Alanur’un yüzünde oluşunu bilmesi gibi. Yani kadının ağzından anlatırken bile kendisi müdahale ederek hâkim bakış açısıyla anlatır. “Bir hafta on gün sonra Konya’ya vardı.”

“İkinci üstüydü; tepeyi aşan yolu yarım düzlüğe dolanınca, aşağılarda, ayağının altındaymış gibi Konya buğulanıvermişti. Toz dese toz olmayan, döğülmüş inci dese döğülmüş inci olmayan bir buğu, aşağılardaki Konya’nın üstünde, ya yerden göğe ağıyor ya gökten yere yağıyordu. Bu ağma yahut yağma her neyse, gün batısına yatan güneşin ışığını öyle bir emmedeydi ki Ecevit, kaba soluğunu bir süre tutmak zorunda kaldı; soluksuzlandığının bile farkında olmadan gözlerini Konya buğusunun ışık süzölmüşlüğünden alamadı. Bir ara, Bursa’nın yeşil denizine daldı çıktı aklı ama Konya’nın yeşilden çok uzak bu inci tozlanmasındaki buğusu daha bir çarpıcı geldi.” (s.109)

Burada da roman kahramanı Ecevit Konya ovasına bakmaktadır ama gene romancı ona bırakmaz kendi ovayı anlatmaya başlar. Yani Ecevit’in içinden geçirdiklerini verirken bile devreye yine kendisi girerek ovayı anlatır. Ecevit’in anlatmasına fırsat vermez: “Bu ağma yahut yağma her neyse, gün batısına yatan

güneşin ışığını öyle bir emmedeydi ki Ecevit, kaba soluğunu bir süre tutmak zorunda kaldı.”

Yine hâkim bakış açısının özelliklerini kullanarak Ecevit’in içinden geçenleri verdiğini görüyoruz: “ Bir ara, Bursa’nın yeşil denizine daldı çıktı aklı ama Konya’nın yeşilden çok uzak bu inci tozlanmasındaki buğusu daha bir çarpıcı geldi.” Yine her şeyi bilen bir konumdan Ecevit’in kaç günde Konya’ya gittiğini verir. “Bir hafta on gün sonra Konya’ya vardı.” Burada da anlatan romancıdır.

“Seyyid Bereke, kendini bildi bileli belki de tek ibadetsiz gecesini geçirdi. Gözleri ibadet için burkuluyor, alnı ibadet için tutuşuyordu; bütün bedeni beyniyle birlikte hiç alışmadıkları ibadetsiz bir geceye direniyor, karşı geliyor adetâ yalvarıyordu ama gönlü o gece ibadetinin boşa gideceğini, bir aldatmacadan öteye varamayacağını biliyordu. Beyni ne kadar isterse istesin, ibadete, olduğunca veremeyecekti kendini gönlü; başka, başka, başka yerlerde dolaşıyordu; başka kuşkların derdindeydi. Tasalanması, kayguları, korkulara dönüşüyordu gizliliklerinde; gönlü bu dönüşmeye gidiyordu koşa koşa, ibadete gelmeyecekti, gelemeyecekti. Hani biraz küskün, biraz kırgın, darılmış; Tanrının bu alınışını duyurmak mı istiyordu, dargınlığının bilinmesi niyetinde miydi ne idi? Her vakit akıyla barışık olan Seyyid Bereke, yerli yersiz kendi gönlünün kendine küskün durduğunu sezerdi.” (s.173)

Burada da yazar hâkim bakış açısının bir özelliği olan kahramanın içinden geçenleri, düşünceleri işler. Seyyid Bereke’nin ruh hâlini bu bakış açısıyla veriyor. Bunu da yaparken Seyyid Bereke’yi kendi kendine konuşturmuyor, yazar kendisi bu bilgileri veriyor.

“En bağı yanıkları Germiyan oğlunun ikinci Yakub Beği olmalı ki ilk dertleniş ondan geldi. Söyledikleri aslında incir çekirdeğini doldurmazdı. Yıldırım Bayezıd’ın soy kardaşlığı din kardaşlığı şöyle dursun hısım akraba hatırını saymadığından aldı, öz topraklarının nasıl uğrucanalığına elinden koparıldığını, ne şekilde yurtsuz yuvasız bırakıldığını sıraladı, yakındı. Arada bir durup soru sormasını bekledi Seyid Bereke’den, umduğu çıkmadı, umduğu çıkmayınca da gitgide kurudu

sesi; ipe sapa gelmez, ipsiz sapsız tekerlemelerle Bayezid'in haksızlığını ispatlamağa yeltendi. Son sözlerinde de ip sap hak getireydi.” (193)

Burada da romancının varlığı had safhaya çıkıyor. Artık konuşan kendisidir. Açıkça Yıldırım Beyazıd'ı tuttuğunu belli eder, onu Timur'a şikâyet eden Germiyanoglu beyinin söylediklerinin incir çekirdeğini dolduramaz, ipe sapa gelmez şeyler olduğunu taraflı bir şekilde verir. Hislerini burada gizleyemez.

“Eylüldü. Eylülün ilk günleri. Ağustos, çekilesi sıcakını çekip götürmüştü, tortusunu eylüle bırakmıştı. Oldum olası Ecevit, eylülü, ağlamaklı bir hüznle birlikte duyardı içinde. Gözleri, yeşilini sarıya, sarıya çelen yaprakların damarlarına takılırdı hep. Sanırdı ki duyduğu hüznün bir eşini de bu yapraklar damarlarında duymaktadırlar. Hüzün, ordan dallara, dallardan ağaca, ağaçtan toprağa doğru döner, toprağın gizlisinde buğulanır mı ne olursa artık bir şeyler olur, gecenin yarısı döndü mü toprağın bağı çatlar, çatlaktan, toprakta yoğrulmuş buğulanan hüzün gök yüzüne kaçiverirdi. Gündüzün de yeni baştan yaprağa, yaprakların damarlarına yağardı. Bu hep eylülde olurdu böyle. Eylül geldi mi Ecevit'in yüreği hüzünlenirdi. Kel Aynak öldükten sonra her Eylül, bu hüzne, biraz gerilerden, Kel Aynağın özlemi de karışırdı.”

“Eylülü, yüreğinde hüzün yapıp sürükleye sürükleye Niğboluyu tuttu sonunda.” (s.272-273)

Burada da yazar hâkim bakış açısının özelliğinden yararlanarak olayın geçtiği zamanı verir. Ağustosun çekilesi sıcakını çekip götürdüğünü, tortusunu eylüle bıraktığını söyler. Artık eylülün ilk günleridir. Buradan da Ecevit'e geçerek onun eylül ayındaki psikolojik durumunu verir. Bunu verirken de yine kendisi hâkim bakış açısıyla, her şeyi bilen bir konumdan verir.

“Eylülün başından beri Doğan Beğın gözleri yollardaydı. Yedi ülke üç iklimden kopup gelen bir ordunun sarılmışlığında bungun, arıyor, aranıyor, bir toz bulutuna yahud bir güvercin kanadına umutlanıyordu. Görünüş, bir başına, yedi ülke üç iklimin kefare ordusunaydı. Nedense oyalanıyorlardı. İlk günlerin durup dinlenmeden kaleye yüklenen sıklığı gerçi tavsamıştı. Ya akıllarının alamadığı bir

direnışle karşılaşmış olmalarından ya da nasıl olsa kale bizim, keyfimize bakalım hesabı yüklenmeği deneme hattâ gönöl eğlemesi biçimine sokmuşlardı. On beş yirmi gündür bu böyleydi. Son günlerde, sanki usanmamak için saldırıyorlardı; ava çıkamadıklarına, başka yönlele salamadıklarına göre kaleye saldırmakla kurtlarını döküyor görünmekteydiler. Yoksa neden uzatsınlar? Göz alabildiğine kaynıyorlardı. Eylölün tozlu güneşinde yalap yalap mavi zırhtılar baştanbaşa; mızrak ormanıydılar, adam deryasıydılar. Art yandaki Tuna, gemilerinden görünmez olmuştu. Tuna mı akmaktadır ağır ağır yoksa Haçlı keferesinin karınca mesel gemilerinde mi kaynayıp salınmaktadır bilinmesi kolayına değil idi. Batı, bir kere daha bütün batılığıyla donanıp gelmişti, ağıp çoğmüştü. Murad Beyi yiyip doymayan batıydı bu; ondan önce Orhan Beği tüketip yetinmeyen, Osman Beğin soluğunu kesmeğe niyetlenip rahatlamayan batıydı.” (s.270)

Burada da Doğan Bey’in düşüncelerini hâkim bakış açısıyla verirken gene ona bırakmaz kendisi devreye girerek anlatmaya devam eder. Bazen Doğan Beye anlattırır bazen de yazar kendisi anlatır. Yine hâkim bakış açısının özelliklerini kullanarak kalenin kuşatılmasını ifade eder. Hatta kendi yorumlarını bile söyler: “ İlk günlerin durup dinlenmeden kaleye yüklenen sıkılığı gerçi tavsamıştı. Ya akıllarının alamadığı bir direnişle karşılaşmış olmalarından ya da nasıl olsa kale bizim, keyfimize bakalım hesabı yüklenmeği deneme hattâ gönöl eğlemesi biçimine sokmuşlardı.”

Burada yazarın bakış açısını vermesi açısından önemli bir yer daha vardır. Yazar Batıya bakış açısını bu kuşatma vesilesiyle verir. Murad Beye doymayan Batıydı, Orhan Beyi tüketen, Osman Beye soluk aldırmayan Batıydı. Bunları söyledikten sonra Kumral Dede Konağında aksakal bir derviş babasından dinlediği Batıyla ilgili şunları da esere ilâve eder:

“ Oğul bu bizim batımız ah bizim batımız bizi yemezse kursağının kuruyacağını sanır. Tokluğumuza açtır bizim, yokluğumuza susamıştır. Kirişte durup gözümüzü açmazsak bizim batımızın dişinin kovuğunda kaldık bilesin. Bizim batımız Haçlıdır; tee Alpaslan Beğden beridir, Kılıç Aslanlardan beridir bize bilendir bütün dişleri, bize bilenecektir unutmayasın. Gelgelelim durum vaziyet bu

merkezdedir diye bu bizim batımıza sırt mı çevirmeliyiz hepıcikten? Yooo, olmaz bu işte. Güneş de yakıyor kurutuyor, güneşi yok bellebiliyor muyuz? Güneş gerçektir; batı da bir gerçektir, gerçeklere sırt çeviremeyiz. Oğul bu dünyada kimse tek başına bir şey bilemez, kimse de tek başına yaşayamaz Yaradanın yazısıdır bu. Bizim batımız bizden çok şey öğreniyor, onların bildiği bir nesne varsa biz de onlardan onu öğrenmeliyiz.” (s.278)

Önce batının bizi yemezse kursağının kuruyacağını, gözümüzü açmazsak batının dışının kovuğunda kalacağımızı söyledikten sonra böyle olsa da bile onlara sırt çeviremeyeceğimizi onların bildiği bir nesne varsa bizim de onlardan onu öğrenmemiz gerektiğini söyler.

Burada da konuşan açıkça yazardır. Çünkü o dönemde batının yaptıkları, haçlı seferleri ve bizim Batıya bakışımıza bu söyledikleri uymaz.

Romanda I. Murat devrindeki olaylar, Timur’un Osmanlı Devleti’ne karşı yaptığı saldırılar konu edilir.

Yazar, savaş meydanlarında kazanılan zaferlerin kalıcı olması için, ülkenin ekonomik yönden de kalkındırılmasının şart olduğu fikrini benimsetmeye çalışır. Hekim Kumral Dede, herkes kendi görevinin sorumluluğu ile hareket ederse, ülkenin kalkınacağını belirtir. Bir bütünün parçası olduklarını açıklayan Hekim Kumral Dede’ye, yazar şunları söyelttirir: “Kumral Dede konağının kuruluşu ile Osman Bey’in devletinin kuruluşu denk düşer, aynıdır. Sen o devlette bir Niğbolu beyisin ben bu konakta bir hekimim. Yani? Yanisi şu ki, sen de ben de aynıyız, biriz; biz aynı bütünün parçasıyız. Ayrı düşünemeyiz. Bir araba atından dingiline dek uyum içinde çalışmazsa ne işe yarar? Arabadaki yük soyguncuların eline geçmez mi? İşte bunun için, sürücü arabayı rahata sürsün istiyorsan at olarak sen, dingil olarak ben, seninle benim aramdaki bütün parçalar her kimler ise, onlar da parçalığın değerini bilerek, anlayarak, sürücüye yardım etmemiz gerekir...” (s.44-45)

Somuncu Baba, kendi çıkarları için başkalarının felaketini düşünmeyen Ecevit’e birlik ve beraberliğin değerini anlatır. Somuncu Baba, yüce değerler için, kişisel tutkulardan vazgeçmenin gerekliliği üzerinde durur: ‘Deseydin ki ülkenin

parçalanmasını istemediğimden... Deseydin ki birlik bozulmasın, Şu sıra Anadolu'nun pekiştirilmesi için durdurmak gerekir... Hay hay derdim ben de seninle birim derdim. Ama sen Ecevit oğlum sen, kendi yararın için sadece kendi özünün çıkarı için adam satmaya kalkıyorsun. Dur sözüm bitmedi. Az önce bir soru sordun, dedin ki: Sen beni ele vermek niyetinde misin? Dedin. Korktun, neden? Kaçacaksın. Can tatlıdır, çünkü. Peki ama o adamlar da kaçak, o adamlar da canı derdinde. Eyi yahut kötü, haklı yahut haksız bir kavgaya atılmışlar; hiç değilse benimsedikleri, benim dedikleri bir mülkü başkasına kaptırmamak için ortaya atılmışlar, ya sen? Ecevitim sen neyin kavgasındasın? Hiçbir şeyin... Hiçbir şeyin kavgasında değilsin de ele verilmek korkusundasın. O adamları en iyi anlayacak olan sen, onları ele vermek istiyorsun.'(s.158-159)

Yazar, diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da ülkenin bütünlüğünün önemi üzerinde durur. Her an isyana hazır Türkmen beyleri hakkında olumlu düşünmeye gayret gösterir, olması gerekenleri kahramanların ağzından sıkça verir. Buharalı Muhammed Şemseddin (Emir Sultan) hac farizasını yerine getirdikten sonra Konya'ya gelip, Somuncu Baba'yı bulmuştur. Anadolu'da Türk birliğinin tehlike işaretleri verdiğini görmekte, Somuncu Baba'dan bu durum hakkında bilgi almak istemektedir. Somuncu Baba, Anadoludaki vaziyeti şöyle özetler: '...Zamanımızın en kötü kaderi nedir bilir misin? İki buçuk devin bir vakitte ortada görünmesi. Vakıt bu vakit; içinde yaşadığımız zaman. Devlerden biri bizim Yıldırım Bayezit Hanımız, biri Timur Bey... Buçuğu Karamanoğlu. Bu iki buçuk devin benlik hastalığı bu vaktin Timur, için talihsizliktir. Bursa'dan bunun için ayrıldım, Konya'ya bunun için geldim. Ne var ki nafiye... Tanrı'nın köpürttüğü ırmağı durduramazsın. Karamanoğlu bizi dinlemez, Bedrettin'de ortaklık ararsa, Yıldırım Bayezid Han benlik kuşuna binmiş uçup giderse... Timur'un damarına buradan akçan, mal derdine düşmüş Türkmen beyleri ha bire ha bire süngü sokarsa su durulur mu?...'(s.168)

Darağacı romanında Ankara Savaşı'ndan sonra, Osmanlı Devleti'nin parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalması ve şehzade kavgaları konu edilir.

Yazar, Ankara Savaşı'nda yenilen Osmanlı Devleti'nin acılı durumunu ortaya koyarken, ihanet edenlerin iç yüzünü açıklayarak yaşananların ibret olmasını amaçlar. Yazar, şehzadelerin, tahta çıkma hevesleri yüzünden koca imparatorluğun parçalanma tehlikesi geçirdiğini Alı Paşa'nın ağzından anlatır. Taht kavgası sırasında devleti yönetenlerin gerçek yüzleri ortaya çıkar Darağacı'nda, Ankara Savaşı öncesinde Ali Paşa, çete savaşını kabul etmeyen Yıldırım Bayezid Han'ın yenilmesi durumunda şehzadelerin benlik kavgasına girmesinden ve bin bir zahmetle kurulan Anadolu birliğinin bozulmasından duyduğu endişeyi şu şekilde dile getirir: 'Halbuki Timur yenerse ki yenecektir. Adım gibi biliyorum, böyle giderse, Anadolu bir kan deryası olur boğulur. Bayezid Bey nice bin güçlkle kurdu Anadolu birliğini. Anadolu birliği bozulur, beyler yeni baştan toprağı böler, parçalar, şehzadeler birbirine düşer ki, haçlının tepemize binmesi hiçten bile değildir artık. Tanrı yazdıysa bozsun. O zaman ne yaparız? Nereye gideriz. Tutsaklık nedir bilmedik şimdiye dek. Tutsaklık çöktü mü kabağımıza, bir daha bu acıdan belimizi doğrultamayız...' (s.115)

Yazar, Osmanlı Devleti'nin parçalanması karşısında duyduğu endişeyi ve üzüntüyü de dile getirmeye çalışır. Darağacında da çok büyük önem taşımaktadır. Ankara Savaşı'nda bulunmuş, beylerden ve şehzadelerden bazılarının kaçtıklarına şahit olmuş, savaşın yenilgiyle bitmesi üzerine bir dağ başının ıssızlığına sığınan derviş mizaçlı biri, birlik ve beraberlik ve bencillik konusundaki görüşlerini şöyle dile getirir. '... Beylik, vezirlik, paşalık kalleşlik mi demektir? Böyle olduğunu Ankara Savaşı'nda öğrendik. Hadi kaçtın diyelim, utanmadan kaçtın, peki neden birbirine düşersin? Neden bulunduğun yerde Türkmen'in yaralarını sarmaya kalkmazsın da yaralı, hasta Bayezid Bey'in oğlu olmak böyle mi yazar? Hastalık mı? Her ne ise, sırt sırta yaslanıp ortak düşmanımızla savaşmak dururken ne diye Türkmen kanı akıtırsınız? Baktım ki bunlar deli, bunlar benlik sevdasından hasta... Bu avanak Türkmen'in ne zaman akli başına gelecek? Ne zaman biz yokuz bu işte ne haliniz varsa görün arasında bizi katmadan, diyecek ha! Bayezid Bey'in oğulları böylesine düşkünleşemezlerdi düşkünlemesine amma, ah bu beyler, bu paşalar, vezirler ah! Kendi çıkarları için çevirmedikleri dolap yok bana kalırsa. En iyisi bunları yok etmeli... Karındaş savaşları sona ermezse, sağ kalacak adam bulabilir

misin ülkede? ... Eski Anadolu beyleri geri gelecek kan meydanında boy gösterecek orasını fazla deşmeyelim artık...’(s.283)

Şehzadelerin içinde bulundukları kötü durumu, Çelebi Mehmet’in ağzından verilir. Şehzadeler, emanete ihanet etmiştir. Milletin malını, canını, hiçe sayarak düşmanlarla iş birliği yaparak, Anadolu birliğini arkadan hançerlemişlerdir. Yazar, bu kötü durumdan bir an önce kurtulmasından yana tavır sergiler. Anadolu Birliğini yeniden toparlayan Çelebi Mehmet’i takdirle karşılar. Ankara Savaşı’ndan sonra Anadolu’da Türk birliğinin sarsılmasından dolayı en büyük huzursuzluğu duyanlardan biri de Çelebi Mehmet Bey’dir. Kardeşi Musa Çelebiye Şöyle der: ‘Hepimiz yakından biliriz ki beylik imrenilecek nesne değil. Senin için kalkan tuğları en güvendiğin gün arkanda bulamazsan ne olursun? Senin için vuran davulların,sesini en çok özlediğinde sustuğunu sonra da başkası için çalındığını duyduğunda ne hale gelirsin?... Sana alkış tutan Türkmen’in canı şu bu yüzünden yanmaya görsün, alkışa kalkmış ellerin boğazına sarıldığını görürsün hemen. Bunun için sevmem beyliği... Bayezid Han’ın oğulları el ele sırt sırta vermeli, bölünen toprağı birleştirmeli, yaralı Türkmen’i sarmalıydı, olmadı. Tanrı bilir bunu sana söylediğimizce yazdık ağabeyimize, elçilerimize ağızdan böyle söyledik, tanık gösterdik yemin ettik. Buna karşılık o İsa’yı sardı başımıza, yetmedi çevremizdeki beyleri kışkırttı, yetmedi, eşkıya takımını ayaklandırdı. Padişah gibi mi davranır girdiği yerlerde? Hayır sanki bir soyguncu başıdır. Talan, yağma, yığın. Bre bu Türkmen’in malıdır, canıdır, bre bunlar senin namusun senin ırzındır. Tanrı sana emanet etmiştir. Ölmelisin ki, kurtulasın emanetten...’(s.309)

Baltaoğlu Bizans’ta romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Örnek olması bakımından romanın başından bir parça alıyoruz: “Dükalon Sarayının tül perdeleri, ağırdan ağırdan kımıldama ay başladı.“Salonun sıcak, boğucu havası, denizden gelen meltemle serinledi biraz.” “Güneş batıya yönelmiş, günün üçte ikisi geçmişti. İkinci meltemi çıkınca, şehir azıcık olsun nefes alır olmuştu. Hava gene de sıcaktı. Ne var ki, gün ortasının fırın sıcaklığı kalmamıştı.”

“Bu yıl, temmuz sığağı birdenbire çullanmıştı İstanbul’un üstüne. Akşam serinliği de olmasa, 1410 yazının sığağı dayanılır gibi değildi. “

“Dükalon Sarayının, Marmara’yı boydan boya gören büyük salonunda, üstü kıymetli av derileriyle örtülü geniş divana yaslanan Prenses Elena, bir süredir elinde tuttuğu kadehi, anî bir kararla dudaklarına götürdü. Tatlı bir zehir içercesine, son damlasına kadar yudumladıktan sonra yere çarptı. Salonun içi ince bir şingirtı ile yankılandı.”“Mermer zemine saçılan yüzlerce yüzlerce kristal parçası, etrafta elmas tozları gibi ışıldıyordu.” “Yerde sedirin önünde diz çöküp oturan delikanlının üstüne eğildi, fısıltı hâlinde: ‘Artık şarap verme, dedi

“Etli dudağının kenarından sızan ince, kızıl şarap çizgisi, çenesine doğru uzanıyor, bu hâliyle, parçaladığı avının üzerinden yeni kalkmış dişi bir kaplana benziyordu. Gözleri dumanlı dumanlıydı.” “Divanın önünde, Prenses’in ayakları dibinde oturan esmer, kıvrıkcık saçlı delikanlı bir tuhaf giyinmişti: “Sol omzundan dizlerine kadar uzanan kurt postu, gövdesini ancak yarı yarıya örtüyordu. Belini işlemeli, kalın bir deri kemerle sıkıyordu. Sağ omuzuyla diz kapakları açıktı. Kendisine söylenenleri anlamamış görünüyordu. Prenses tekrar ‘Anlıyor musun Nikos? Artık şarap verme bana!...“Prenses Elena, basbayağı sarhoşlamıştı. O, kolay kolay sarhoş olmazdı. Ama, olmuştu işte.. gözleri karıncalanıyordu. Sıcak bir yandan, yıllanmış şarap bir yandan çarpıyordu onu.”

“Elena kırk yaşlarında falan olmalıydı. Ne var ki, olduğundan daha da yaşlı görünüyordu. Yüzündeki çizgiler derinleşmiş, gözlerinin etrafını siyah halkalar çevrelemişti. On dört yaşından beri hızlı bir yaşantı sürdürüyordu. Aşk, içki ve entrika... Bu üçü insanı ne yapmazdı ki? Hele de entrikanın arasına cinayetler karışırsa..” (s.5,6)

Görüldüğü gibi burada yazar hâkim bakış açısını kullanarak saraydaki bir odanın içinde olanları anlatır. Bu parçada hâkim bakış açısının birkaç özelliğini görmekteyiz. Havanın sıcak, vaktin ikindi, mevsimin yaz, ayın temmuz ve senenin de 1410 olduğunu her şeyi bilen bir konumdan okuyucuya kendisi verir. Yine aynı konumdan sarayın Marmara denizine bakan bir yerde olduğunu, büyük salonundan Marmara’nın boydan boya görüldüğünü, denizden gelen meltemle sarayın biraz serinlediğini anlatır.

Daha sonra sarayın içinde Prenses Elena'dan bahseder. Bunu yaparken de hâkim bir yerden her şeyi görür bir konumdan anlatır. Bazen daha yakına yaklaşır ince ayrıntısına kadar verir. Prenses Elena elinde tuttuğu tatlı bir zehir içercesine son damlasına kadar yudumladıktan sonra yere çarpar. Salonun için ince bir şingirtı ile yankılanır, mermer zemine yüzlerce ve yüzlerce kristal parçası saçılır. Dudağının kenarından ince, kıvılcık şarap çizgisi, çenesine doğru uzanmaktadır.

Yine salonda bulunan Nikos'u da her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilen bir konumdan tasvir eder. Sol omzundan dizlerine kadar uzanan kurt postu, gövdesini ancak yarı yarıya örtüyordu. Belini işlemeli, kalın bir deri kemerle sıkıydı. Sağ omzuyla diz kapakları açıktı. Kendisine söylenenleri anlamamış görünüyordu.

Yine Prenses Elena'nın bütün özelliklerini bilen bir konumdan onun kolay kolay sarhoş olmadığını, yüzündeki çizgilerin derinleşmiş, gözlerinin etrafını siyah halkalar çevrelemiş olduğunu, on dört yaşından beri hızlı yaşantı sürdüğünü söylerken hâkim bakış açısını kullandığını görürüz.

Hele onu anlatırken söylediği şu cümlede bu bakış açısını tamamen gözler önüne serer: "Elena kırk yaşlarında falan olmalıydı." Burada artık açıkça konuşan yazarın kendisidir.

Romanda anlatımla ilgili dikkati çeken bir diğer durum ise yazarın dipnotlarla metinde geçen Rumca kelimeler hakkında bilgi verir. Ayrıca metin içinde de bunu yapar: "Prensesin, 'Nikos!' diye seslendiği acayip kıyafetli genç, Elena'ya: 'Vasilisamu!' yani, 'Kraliçem!' diye hitap ediyordu. Oysa, 'Prinkipisamu!' yani 'Prensesim! diye seslenmesi gerekirdi. (s.6)

Roman, Ankara Savaşı ile başlayan kardeş kavgalarında Çelebi Mehmet'in yaptığı mücadelelerini konu eder.

Yazar fetret döneminin sıkıntılı yıllarını Baltaoğlu Süleyman'ın düşüncesi ile belirtir: Yıllarca süren kardeş kavgalarının koca Osmanlı Devleti'nin çökerttiğini üzüntü ile görür. Bir zamanlar Bizans'a korku veren Osmanlılar şimdi yabancıların elinde bir oyuncak olduğunu belirtir. Ankara Savaşı'ndan sonra şehzade Mustafa'nın ortadan kayıp olması, Bizanslıların kayıp şehzadeyi rehin aldıklarını söyleyerek yeni

haklar idda etmesi, Osmanlı Devleti'nin himayesinde bulunan beylerin isyan etmesi Anadolu'yu bunalımlı yıllara sokar.

Bizanslılar, Osmanlıların sıkışık zamanlarında elden geldiğince fitne ve entrikayı elden bırakmazlar. Özellikle saltanatın mirasçıları arasına nifak sokarlar. Osmanlı şehzadelerinden bir çoğu, Bizans İmparatorlarının birer vasıtası olarak kullanılırlar.(s. 92)

Baltaoğlu ve Kara Papaz romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Bunu göstermesi bakımından örnek olarak aşağıdaki parçayı alıyoruz:

“Orta-Ege denizine akın düzenlendiği haberi, denizciler arasında duyulunca, Gelibolu’yu bir bayram havası sardı. Yer yer davullar çalınıyor, savaşçılar kol kola girip oyun oynuyorlardı. Gelibolu’da hemen herkes, deniz seferiyle ilgileniyordu. Savaşçılar, halk, erkek kadın, çoluk çocuk hepsi bir savaş hazırlığı içindeydi.”

“Bu defaki sefer ötekilerine oranla, biraz daha uzunca süreceği için, asıl iş Baltaoğluya düşüyordu. Gemilere daha çok gülle, daha çok barut, daha fazla kumanya alacaktı. Bundan önceki akınlarda, çok kalsalar dört beş gün kalıyorlardı dışarıda. Tenedos neresiydi ki... Boğazdan çıkınca bir adımlık yol. Fakat bu defa Tenedos gibi kaç adaya uğrayacaklardı... Hem daha büyük, hem daha kalabalık, hem de daha tahkimli adalara gideceklerdi. Özellikle Lemnos (Limni) adası, eni konu büyük bir adaydı. Midilli kadar değilse bile, ona yakındı. Yapılan hazırlıklar tam olmalıydı ki, beklenen başarı elde edilebilsin. Baltaoğlu, ömründe ilk kez uzun bir sefere çıkıyordu. Omuzlarında ise, doksan parça teknenin sorumluluğu vardı. Kişi bu derece ağır bir yükün altına girdi mi, gözü hiç bir şey görmezdi.” “Önce gemilerin altı temizlendi, yağlandı.” “Sonra, armalar elden geçirildi. Yelkenlerin, çarmıkların sert rüzgârlara dayanması gerekti.”

“Daha sonar, fiçı fiçı ‘ince perdahlı Mısır barutu’ alındı, anbarlandı ve en son, bütün Gelibolu fırınları ateşlenerek yetesi kadar peksimet hazırlandı. Yolculuğun bir aya kadar süreceği umuluyordu. Ama, deniz hali belli olmazdı. Bu yüzden, Süleyman Bey kırk günlük zahire hazırlattı.” (s.124,125)

Görüldüğü gibi romancı burada sefer hazırlıklarını hâkim bakış açısıyla anlatır. Gemilerin altının temizlenip yağlanmasını, ambarların elden geçirilmesini, barutların ambarlara yerleştirilmesini, peksimet alınmasını her şeyi bilen bir bakış açısıyla bize anlatmaktadır. Yazar, olayları kahramanların ağzından değil, kendisi açıkça anlatır.

Yazar, yine sefer hakkında da bize bilgiler verir. Orta Ege'ye sefer yapılır. Bu defaki sefer daha uzun sürer. Bu bilgileri bize veren yazardır. Hâkim bakış açısıyla bunları bize anlatır.

Burada dikkati çeken bir diğer hususta Lemnos adasının ismi yanına parantez içinde Limni diye yazması. Burada da açıkça kendini belli etmektedir.

Romanda böyle yazarın açıkça kendini belli ettiği başka yerler de vardır. Buna bir örnek daha verelim:

“Kovalamaca uzun sürdü. Papalık gemisi, kurt enikleri önünde kaçan iri bir ayı gibi, güneye doğru iniyordu. Akşamı bulursa, karalıklara karışıp kaybolurdu. Hele bir de Dardanos (Çanakkale) Boğazını geçip Akdenize girerse, artık iyiden iyiye kurtarırdı canını. Zira, Akdeniz suları, Cenevizli, Rodoslu, Venedikli gemilerin ayağı altıydı. İnce Osmanlı Donanması Akdenizde pek iş göremezdi. Pek değil hiç, iş göremezdi. Ne var ki, filonun öncüleri, ellerine düşen avı bırakmak niyetinde değildi. Fora yelken, çala kürek takılmışlardı peşine...”

“İki taraf da, toplarını boşaltmıştı. Şimdi yeniden doldurmak ve ateşlemek için topların soğuması gerekiyordu. Papalık donanmasının kış topları daha büyük çaplı olduğu için, daha fazla barutla ateşlenmiş ve daha çok kızmıştı. Osmanlıların topları ise, en büyüğü kırk okkalık gülle atan küçük toplardı. Barut hakkı daha az, dolayısıyla soğuması daha kolaydı. Nitekim bir saat sonra Osmanlı topları yeniden doldurulmuş ve ikinci atışa hazırlanmıştı. Papalık Kalyonunun kış tarafı yüksek olduğu için güzel bir hedef teşkil ediyordu. Küreklerin de yardımıyla, aradaki uzaklık yüz kulaca kadar inmişti. Düşman, bunların üstüne yeniden ateş açmak için kış toplarını değil, ancak yan toplarını kullanabilirdi. Çünkü, kış toplarını kullanması için en azından, daha bir saat soğumasını bekleyecekti. Borda toplarıyla ateş açmak

için ise, yeniden manevra yapmak kendisini adım adım izleyen Osmanlılara yan göstermek lâzımdı. Romalı kaptan eğer böyle bir delilik yaparsa, kendisini ölmüş saymalıydı. Eğer böyle yapar da, karşısındaki ince donanmaya yan verirse, yüzde yüz denizin dibini boylardı.”

“Burada yapılması gereken en akıllı hareket, mümkün olduğu kadar kaçmak, akşam, hatta Akdeniz’i tutmaktı. Gerçi, hızlı bir kovalamacaya girişen Osmanlı öncülerini yarış bırakmak niyetinde değillerdi. Onlar, her dakika bir kürek boyu yaklaşıyordu. En geç bir saat sonra gelip bordolayacaklardı. Ama, bundan ne çıkardı. Borda bordaya geldiler mi, bir kale savaşı verecekti Sinyor Kapiten.. Buradaki ‘Kale Savaşı’ deyimini boşuna kullanmıyoruz: Kalın çektiriler arasındaki savaş, karada yapılan bir kale savaşından farksız olurdu.” (s.96)

Bu parçada koyu olara işaretlediğimiz yerlerde de görüldüğü gibi romancı açıkça kendini göstermekte, yorumlar yapmakta hâkim bakış açısıyla bize bilgiler vermektedir. Burada da yazar kuru bilgiler vermekte, romanı roman yapan tahkiye sanatını bırakarak normal bir deniz savaşı anlatır gibi vak’ayı anlatmaktadır.

Baltaoğlu Bizans’ta romanının devamı olan Baltaoğlu ve Kara Papaz da, Baltaoğlu Süleyman’ın, Çelebi Mehmet tarafından Bizans’a bilgi toplamak amacı ile gönderilmesi konu edilir.

Yıllarca süren kardeş kavgalarından sonra Çelebi Mehmet kardeşlerini etkisiz hale getirerek devletin güvenliğini sağlar. Baltaoğlu Süleyman ise Bizans’ın sosyal ve ekonomik durumunu öğrenmesi için buraya gönderilir. Yazar, yıllarca süren kardeş kavgalarının son bulmasından dolayı memnuniyetini belirtir. Bu aşamadan sonra, Osmanlı Devleti’nin güçlenerek, Bizans’ı fethetmek için gerekli gayreti göstereceğine inanır. Bu yolda Baltaoğlu Süleyman’ın Bizans’a görevli olarak gizlice gönderilmiş olmasını da ümit verici olarak değerlendirir. (s. 5, 7)

Ebem Kuşağı romanında Çelebi Mehmet’in son dönemlerinde cereyan eden olaylar konu edilir.

Yazar, Osmanlı Devleti’nin sosyal yaşamındaki eksikliği ortaya koyarak, bu eksikliğin giderilmesi için çaba gösterilir. Yazara göre Osmanlı gençleri sadece ata

binmeyi, kılıç kullanmayı öğrenmektedir. Vurup kırmak ve ülkeler almak yazara göre yetersizdir. Önemli olan üretim yapıp, ekonomiyi güçlendirmektir. Ekonomisi güçlü olmayan milletlerin ayakta durması çok zordur. Yazar bu görüşünü yine roman kahramanın ağzında söyler. Sefil Ali'nin arkadaşı Çerçi, birliğin sadece kılıçla, kalkanla, okla, kara barutla sağlanamayacağı, ekonomik yapının da sağlam olması gerektiği görüşündedir: '... Kardeşim, bu Osmanlı ülkesinde herkes, eli kılıç tutacak yaşa geldi mi herkes savaşçı mı olacak? Bu savaşacak adamlara, onların evindekine, köyündekine, yiyecek, içecek, giyecek cinsinden öteberi gerekmeyecek mi? Vur, kır, yağma et, talan et... ne kadar gider böyle, nice sürer? Onun için daha önce sarıldığımız işlere sarılmalıyız. Millet bir takım nesneler üretmeli, bir takım tezgâhlarda bir takım öte beri dokumalı. Toprağı işleyenin sabanını çiftini çubuğunu yapmalı. Evin direğini, kiremitini, tuğlasını, ne bileyim yola dönecek taşı kırmalı, demiri gümüşü çıkarmalı ocağından...' (s.11)

Yazar, Şehzade Mustafa'nın ülkesine dönüp, topraklarına sahip olmasını aksi takdirde, Osmanlı yurdunun elden çıkacağını özellikle vurgulanır. Horoz Dede, Timur'a esir düşen Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Mustafa'yı Buhara'da bulur ve Anadolu'da parçalanmış birliğin yeniden sağlanması için çaba göstermesi gerektiğini söyler: '... Dinle beni, Anadolu denilen yeri bildin mi? Ardından iyi bilirsin, sayki orası bir değirmendi. Bir gönlü kara geldi... Anadolu değirmeninin bendini yıktı, viran etti, suyunu çaldı. Biri çıktı değirmenden bendi onarmak istedi. Bir başkası da, bir başkası da onarmak istedi, ellerinden geldiğince onarmak istediler, ama eski sağlamlık yok, su taşıyor, değirmen şöyle böyle dönüyor. Buğday, un yerine ya kırmaya ya kepeğe çıkıyor. Şimdilerde de her önüne gelen, değirmen benim demeye başladığı söylenir. Değirmenin asıl sahibi Buhara'da... Kalk asıl değirmenine dön. Anadolu başsız kalmış derler (s.53)

Osmanlı Devleti'ne köstek olan beyliklerden Karamanoğlu Beyliği'nin tutumunu eleştirir. Söz konusu edilen beylik, Bizanslılarla iş birliği bile yapar. Yazar bu konuya şöyle yer verir: Osmanlı Devleti Kuruluş dönemlerinden itibaren Karamanoğullarıyla mücadele etmek mecburiyetinde kalır. Bizans daima Karamanoğullarını desteklemiş, Osmanlı sırtında bir kambur olarak kalması için

çalışır. Karamanoğullarını ziyaret eden Bizans elçisi, Karaman Bey'ine şöyle hitap eder: 'İyi ki Osmanlı ile birlik değilsiniz beyim. Birlik olsaydınız tütününüz tütmez olurdu...' Karaman Bey'i buna karşılık: 'Niçin birlik olalım?' der. Bizans elçisi de: 'Hani aynı soydansınız. Diliniz bir, dininiz bir, gelenekleriniz, görenekleriniz bir, bir milletsiniz kısacası. Birlik olmanız gerekir. İyi ki tersi oldu... Sizin birbirinize düşmeniz bizim ekmeğimize yağ sürüyor...' (s.273)

Sabır romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Bunu romanın başındaki şu parçada açıkça görmekteyiz:

“Sırtında binicisi olmayan bir doru kısarak geldi, dizgini yelelerine karışmış bir ürkek huysuzluğu sürtecek yer aradı; dere boyu söğütlerinin birbirine girmiş çalı çırpısında kayıp görünen derme çatma bir kulübenin önünde eşindi. Kişnedi, eşindi. Varlığını duyuramamanın öfkesinde vardı kulübeciğe yaslandı, salladı. Hırçındı. Gîtgede hırçınlaşıyordu.”

“Kulübe, söğüt çalı çırpısının saklanması, doru kısrağın hırçınlığını artıracak derecede sessizdi. Kısarak şaha kalktı. Şaha kalkarken kişnemesi yırtıcı oldu. Ön ayakları olanca gücünü kulübeye ha yükledi ha yükleyecek; yükledi mi doru kısarak, hemen yıkılacak olan kulübe ile birlikte dereye inebilirdi, kulübeyle birlikte derenin yosunların sürükleyen suyunda batıp gidebilirdi. Suyun durgunluğuyla söğütlerin suya vuran sık yaprakları derenin derinliğini saklıyordu.”

“Kısrağın kulübeye yüklenmesini bir çatlak ses engelledi. Yukarı baştan sarsaklığında sallabaş, derviş kılığında bir cılız adam, salkım saçak yere inmekte, inerken yelpazelenmekte olan söğüt dalarının arasından sıyrılmış: “Höst!” diye diye gelmişti. Horoz Dede idi. (s.5.)

“Fırlak gırtlığında lıkırdayan sesi, yaban otları misali püskülllenmiş sakalının oğullaşmasında büsbütün acayipleşmiş, biri irileşmiş erik öteki yassılanmış badem kaykılmasında diri mi diri gözlerini de sürükleyerek doru kısrağa doğru seğirtiyordu. Yanına varınca kısrağın hırçınlığı dindi.” (s.6)

“teri yoktu atın. Gözerinde utanmış bir eviş vardı, hem bakıyor hem bakamıyordu ama burnu durmadan tıksırıyordu, dudakları kıpır kıpır; en çok da

Horoz Dedenin ellerini arıyordu dudakları. Gemini kemiriyor, boynunu sallıyor, başını atlıgınca tutmuyordu. (s.6)

Görüldüğü gibi burada romancı, atın kulübenin yanına gelip insan gibi davranışlarda bulunmasını, kulübenin şeklini, kulübenin bulunduğu yerin tasvirini, Horoz Dedenin görünüşünü anlatırken hâkim bakış açısını kullanmaktadır. Bilhassa “Bu Horoz Dede idi.” derken ve atın hâllerini tasvir ederken bu daha da açığa çıkmaktadır.

Romanda bunun daha çok örnekleri de vardır. Hele bazı yerlerde romancının kendisinin konuştuğu açıkça belli olmaktadır.

Bu duruma birkaç örnek daha verelim:

“Gelgelelim sivri sakal Çakmak duruculardan değildi, korkularının üzerinde uzun uzadıya durmuyordu. İki değerli balığın kapıldığı ağı çekiverdi...” (s.114)

“Başını önüne eğdi Serencam, gözlerini gönlüne döktü, hiçbir şey yapamadı da Anasına küstü. Hele anası arabayı görünce, hele binince arabaya; binip de: ‘Oh bre kızım dünya varmış meğer, kemiklerimin sızısı durdu’ deyince küsmüşlüğü katılaştı.” (s.115.)

“Böyle böyle, üç beş günde bir evcenliği depreşe de Sefil Alinin, boyun eğmesini bilerek, o bitmez tükenmez sanılan yolların sonuna gelindi. Sefil Ali de derin bir oh çekti. Edirne kaçsa artık kuş olup uça eni sonu bir menzil ötedeydi.” (s.184)

“Çakmak denilen sivri sakal Yahudi yarım saati geçmiş, neredeyse bir sata yakın Bizansın Sır Kâtibinin kafasını kazana çevirmişti. Hep bir şeyler söylemek istiyor, lâfi evirip çevirip oraya getiriyor, tam söyleyecek iken apaçık belli edilmiş bir geri dönüşte cayıyor, avucunun içinde, açıp kapadıkça göz alan iri bir zümrüdü hemen lafın arasına sokuşturuyordu. (s.227)

Romanda, Sultan II.Murad döneminde cereyan eden hadiseler konu edilir.

Yazar, Sultan Murad'ın Bizans fethetmek için yaptığı seferde başarısız olmasını önemsemez. Yazara göre esas olan devletin gücünün korunmasıdır. Sultan Murad'ın, Bizans'ı fethetmek amacı ile Bizans surlarının önünü kadar gelir. Ancak, yeterli gücünün olmadığını fark eder. Şehzade Mustafa'nın da Bizans elinde olması, Sultan Murad'ı derinden üzer. Yazar, Sabır romanında Murat Bey de bu üzüntüyü yüreğinde duyar. Ancak, milletin ve devletin geleceği, her şeyden ötedir: 'Geldiğinin haftasında anlamıştı daha Düzmece Mustafa'nın defterini dürmenin sonucuydu bu başlangıç, kime ne diye! Hiç mi hiç istemediği bir savaşa zorlanmış olmak, hiç mi hiç sevmediği bir savaşın sonunda devlet paylaşmasına çıkmış birinin defterini dürmüş olmak bir şeyler yapması gerektiğine itmişti Beyliğini. Zafer miydi o? Onu da kestiremiyordu. Aslı bir sünepenin uğursuzluğunda yok olup gitmiş, düzmecesi bir mayıs ağacının güneşinde asılmış bir Mustafa Bey bahtsızlığına zafer diyemiyordu. Ne var ki yenilen yenilen kendisi olsaydı mayıs ağaçlarının zil takıp oynamakta olan dallarından birinde, asılmıştı güneşe karşı sallanan beden kendi bedeni olacaktı.'" (s.27, 28)

Romanda Osmanlı Devleti'nin birliğe muhtaç olduğu dönemlerde, birlik ve beraberliğin vazgeçilmez bir prensip olduğu görüşü Hacı Bayram Veli'nin ifadeleriyle işlenir. Romanda Türk birliğinin devamında ve kuvvetlenmesinde hizmetli büyük olanların başında Hacı Bayram Veli gelir. O, birlik üzerindeki görüşlerini açıklarken milleti bir ceviz ağacına benzetir. Bunu anlatıcı şu cümlelerle ifade eder: 'Hacı Bayram Veli ayaklara kalkmış deli gönül bir milletin değil, toprağına köklendikçe köklenmiş ceviz ağaçları misalinde sahiplenmiş bir milletin peşindeydi. Olsa olsa o millete öz olmaya, o milletin içmesi gereken suyu almaya görünüyordu gönlü. Hani ceviz ağaçlarını kestiniz mi çizgi çizgi karalıklar görürsünüz. Çemberlenmiş içten içe gövdeyi sıkıca sararak gövdenin dağılmasını önleyerek... İşte onun gibi bir şey olmak ister Hacı Bayram Veli. Gönülleri çemberleştirip sararak, dilleri birbirine bağlayarak. Bunun kime zararı var? Aksine Murat Bey'in milletin kopmaması için ona yardım gerekli değil mi?...'(s.40)

Yazar, bu romanında da milletin ve devletin bütünlüğünün korunması yolunun üretimden geçtiğini işler. Konuyla ilgili olarak Hacı Bayram Veli birliğin

barışla, üretimle sağlanacağını ifade eder: ‘Batımız bize her zaman batacaktır oğul Murat Beyim lâkin yine de, Türkmen’i bütünleştirmek gerek önce, derim. Türkmen’in yerleştiği bizim Anadolumuz, bizim Urumelimiz bir bütün olmalı, ayrıcalığı bulunmamalı. Timur’un parçaladığını bütünleştirmek gerek, dedenin vaktindekinden de sağlam bir bütüne gitmek gerek. Öyle bir bütün kurdun mu bu bizim Anadolumuzda ve dahi Urumelimizde, Türkmenimizin karnını tok, sırtını pek tutacak nesneler üretmenin yolu tutulmalı..’Sen barış seven bir padişahsın, barış ancak üretimle sağlanır...’’(s.194, 195)

Mavi Yıldız romanında, Sultan Murad’ın, hazineden sorumlu veziri Sıddık İbrahim Paşa’nın kayıp olan Mavi Yıldız adlı elmasın bulunması için yapılan mücadeleleri konu edilir. Yazar, Bizans’ın alınması hakkında tarihî gerçekleri kısaca işler. Molla Fenari konuyla ilgili fetvasında şunları söyler : “İki cihan serveri Peygamberimiz Aleyhisselâmın hadis-i şerifleri vardır ki mealen, ‘ Konstantiniye elbet bir gün feth olunacaktır, onu fetheden emir ne güzel onun askeri ne güzeldir’, buyrulmuştur. Şu veya bu sebep bir yana Osmanoğulları yalnızca bu hadis-i şerifte işaret edilen hedef aşkına yürüyüp Konstantiniye’yi fethetmelidir. Ecdad-ı ızzamımız buna çalışmışlar, ancak başarılı olmamışlardır. Biz dahi denemeliyiz. Gerisi askerlerin bileceği iştir vesselam.”(s. 28)

Bu Atlı Geçide Gider romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Örnek olması için birkaç parça üzerinde durmak istiyoruz:

“Somuncu Babanın yüzü Doğana doğru dönerken kısık gözleri, yaşlılıktan gençliğe uçan bir tebessümle açıldı, inik kaşları sis oynamasında kalkıp yaylandı. Doğan, açıkça belli bir kıpırdanışta dizlerinin üstüne doğru kalktı; yüzü, irice bir çocuğun kara yağız soyluluğunda umutlanmıştı. Ya somuncu Babayı duymuştu daha önceden, adını biliyordu yahud da Kara Mustafanın saygılı teslimiyetinden Somuncu Babanın özüne varmıştı. Doğanın gözleri açık gün şavkımada hem görünüyor hem görüyordu.” (s.17)

Görüldüğü gibi burada açıkça konuşan yazardır. Olayı bize hâkim bakış açısının özellikleriyle anlatırken kendisini gizlemez. Bunları ben anlatıyorum diyor

adeta. Uzaktan birisi gibi bu tabloyu verirken en ince ayrıntısına kadar da tasvir eder. Roman kahramanı Doğan'ın içinden geçenleri bize anlatır:

“Somuncu Baba fırının kapağını aralık bıraktı. Elleri sabırsız bir oğuşmada birbirine girdi; deri üstünde kurumuş un –hamur pürtüklerini oğalayıp sıyırdı, silkelendi. Aynı anda da ellerinden gözlerine kadar, saç sakalı ak keçe börkü görünen ne varsa Somuncu Baba olarak hep birden aynı anda toparlanıp hamur yumaklarına vardı. Bir güzel uyum içinde Somuncu Baba görünüşü, saygılı, edepli ve bal erimesinde, sanki hamurun hamurlaşmışlığında ak çalmadan ıslak bezi kaldırdı yumakların üstünden.. şöyle bir tarttı gözleri yumakları; sağ eli kendiliğindenmiş gibi un çanağına uzandı, bir avuç un aldı tahta tezgâhın üzerine serpti. Dudakları, un serpilmesi inceliğinde hafifçe döküldü tezgâha unla birlikte: ‘Bismillahirrahmanirrahim! Lezzeti senden gelsin görklü Tanrı, hayırlısına.’”(s.18)

Burada da yazar hâkim bakış açısıyla Somuncu Baba'nın ekmek pişirmesini anlatır. Yazar, en ufak ayrıntıyı bile verir. Bununla kendini konuşturur. Kalem ustalığını göstermek ister gibidir. Bunu yaparken de Somuncu Babanın ruh hâlini de her şeyi bilen, her şeye en ince ayrıntısına kadar vakıf bir bakış açısıyla bunu yapmaktadır.

“Yağız at, göğsünde püskürtme ak nokta benlerinden fışırdıyor; karası çatlarcasına aklarını çeken gözleri belirsiz bir acıyı koğalıyordu. Bir taze tay dörtnalında geçit gittikçe yaklaşıyor, geçit yaklaştıkça yağız atın halkalanmış burun delikleri ciğerlerine dar geliyordu; dimdik iki kulak ter buğulanmasında buğulanmıştı.” (s.40)

“Yağız at sakinleşti.. duruldu; terini, ürküntüsünü, korkusunu atmak istercesine başını silkeledi; belki ağzında hâlâ yanan kantarmanın acısını silkeledi.” (s.41)

Bu iki örnekte de yazar, diğerlerinden farklı olarak açıkça hâkim bakış açısını kullanarak bir atın tasvirini yapar. Burada da konuşan kendisidir. Atın durumunu bile bilir. Onun bir acıyı kovaladığını, ürküntüsünü, korkusunu atmak istercesine başını silkelemesini hâkim bakış açısının avantajlarından yararlanır.

Ayın durum şu örnekte de vardır:

“Bayezıd Bey, İne Beyin atında, İne Beyden sağlam oturuyordu. Gidişine bakılırsa at yadırgamamıştı binicisini; at da rahattı. Sarpa bile sürölse gitmem demiyeceğe benziyordu.” (s.45.)

Burada yazar gene hâkim bakış açısının özelliklerini kullanarak atın durumunu verir. Binicisini yadırgamadığını, rahat olduğunu, sarpa bile sürölse gidebileceğini söylemektedir.

Romanın yazıldığı bakış açısını göstermesi açısından birkaç örnek daha vermek istiyoruz: “Kara Mustafa iftara çeyrek kala ancak Ermeni Derbendi sapağına ulaşabilmiş idi. Daha bir fersah yol yürümeleri gerekti. Haylidir alacalanan gün karaya çalıyordu; sapaktan sonraki yol düzde azıcık dolanıp sol kıyıdaki köknar korusunu hemen yokuşa sarıyordu.. alacalanan günün karaya çalması ise korunun üstünde mordan tullenmiş, yokuşun yarı yerinde koyulaşmıştı. Köknar korusu ile yol arasında akan haşarı dereciğin suyu sayılmazsa iftara ağza atacak kırıntıları yoktu.”(s.65)

Burada yazar hâkim bakış açısını kullanarak anlattığı yolculuğun zamanı ve o yolculuk hakkında bize bilgiler vermektedir.

“Fakat bu Ecevit görüp gördüklerinin içinde benzeri olmayan bir huysuzdu; üstelik, günlerden ramazanın bir günüydü, güneş yakıp kavurmuş bütün gün yol yürümüşlerdi, iftara çeyrek kala hınzırın damarı tutmuştu.. hangi iftara çeyrek kala? İftarın eli kulağında sayılırdı, Kara Mustafa’nın boğazındaki soluk kurumak şöyle dursun kızıl kor ateşin yanmasındaydı. Döğse miydi ki bacaksız? Yoksa Doğana bir göz ışmarı edip ötesini görmezliğe mi gelseydi? Doğan, Ecevit’i yola getirmek için hazır bekliyordu; gözleri, görme beni alayım şunu ayağımanın altına, diye çırpınıyordu. Bir kere daha şeytana kış dedi içinden: “ Koca Tanrı bana sabır ver, emanetin gönlünü kırdırma” diye niyaz eyledi; gözleri yerde bir an düşündü, beyinde çöreklenen şeytanın uyumasını bekledi.” (s.70)

Burada da yazar hâkim bakış açısının özelliklerini kullanarak zaman hakkında bilgiler vermekte, Kara Mustafa'nın ve Doğan'ın içinden geçenleri bilmektedir.

“Sultan Muradın sabah duaları hayli uzun sürer. Bursa’da da uzun sürer Edirne’de olduğunda da, alacaklı borçlu hesaplaşmasını andırır. Eğer bu hesaplaşmada Sultan Murad, alacaklısının gönül rızasını alamadığını sanmışsa, yüreğinde öyle bir buruk iz depreşmedeyse dua uzar gider.. ne Eski Saray, ne Edirne, ne Meriç Nehri.. varlığını hissettirecek tek görünenin olmadığı bir sisli karanlıktadır sanki, uçsuz bucaksız bir çöl bulanıklığında yahut engin bir denizin kara yeşilinde yalvarır da yalvarır.” (s.130)

Burada da yazarın hâkim bakış açısını açıkça kullandığını görüyoruz. Sultan Murad’ın hem Bursa’da hem de Edirne’de sabahları uzun dua ettiğini, yalvardıkça yalvardığını söylerken bunu kendisinin söylediği açıkça belli olur. Konuşan kendisidir. Her şeyi bilir geçmişi ve geleceği ihata eder bir bakış açısıyla bunları anlatır.

Romanda, I. Murad ve Yıldırım Bayezid’in hükümdarlık döneminde cereyan eden olayları konu edilir.

Yazar, Timur ile Yıldırım Bayezid’in savaşmasını doğru bulmaz. Türk’ün Türk’ü öldürmesi, ancak düşmanların işine yarar görüşündedir. Türkistan’da Seyyid Bereke’nin bütün gayreti Timur ile Sultan Bayezid’in karşı karşıya gelmelerini ve Osmanlı birliğinin zedelenmesini önlemeye yöneliktir. Timur’un dünyayı hakimiyeti altına almak istemesi üzerine şöyle der: “Türk’ün Türk’ü vurması?... Acı. Bir de kasten orduyu yıkmak demek dağınık, adam olmak Urus’un ekmeğine yağ sürmek demek olmaz mı? Ben kitap ehliyim, kılıç ehli gibi düşünemem... Ama, Bu Urus’u dünyanın başına baş belası yapmaktır. Türk devletini yıkıp yerine Urus devletini diriltirsen, can verirsen ona, on kere bin yıl sonra adını hayra anmazlar senin...’(s.237)

Aynı soydan gelenlerin kardeşçe yaşaması düşüncesini romanda sıkça işlendiğini öğreniriz. Bu Atlı Geçide Gider romanında Sultan Murat her zaman

birliği düşünür. Birliğin sağlanması yürek ve gönöl işbirliği ile mümkün olacaktır. Sultan Murat, Aynı soydan gelenler arasındaki savaşı doğru bulmaz, kardeş kanı akıtarak savaşıla devletin kurulamayacağını, milletin birbirine yapışmayacağı düşüncesindedir. Anadolu'daki Türk birliğini güzelliikle, adaletle sağlamak gerektiğine inanır. Bunu da şöyle izah eder: “Konya'yı yakmak kendimizi yakmakla birdir. Karamanoğlu'nu yok ettik say... Ne geçer elimize? Bir sürü küskün Türkmen. Bir sürü tedirgin Türkmen Beyi. Bir sürü yüreği yanık karabudun. Oğlum, millet böyle yapışmaz birbirine, devlet böyle kurulmaz. Dini bir, soyu bir, dili bir bütüne sevmek şerbeti varken nefret zehrini sunana Bey denilmez. Böylelerinin eline dört uyuz keçi bile vermek haramdır. Bir gün gelecek... nasıl olsa bir güm gelecek, ne Karamanoğlu ne şu, ne bu kalacak Tanrı' nın adaletine sıkı sıkıya sarılan Anadolu'yu bütünleyecek’(s.276)

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında, Sultan Murad'ın oğlu, Şehzade Mehmet'in, yetiştirilmesi ve tahta çıkması konu edilir. Yazar, geçmişte büyük işler başarmış olan milletlerin gelecekte de büyük işler yapacağını belirtir. Romanda Şehzade Mehmet'in iyi bir eğitim alarak Bizans'ı fethetmek için hazırlıklar yapması yazarın görüşlerini destekleyici niteliktedir.

Gece Vaktinde Gün Dönümü romanında Likos deresindeki kulübesinde yaşayan ve kendini İstanbul'un fethinin gerçekleşmesinde görevli sayan Horoz Dede millî birlik meselesini düşünürken bir milleti ağaca benzetir: “..Bu ülke bir ağaca benzer...ağacın kökleri, gövdesi, dalları, budakları vardır ya, ülkenin de vardır. Ülkeyi ülke yapan insanların kökleridir, gövdeyi besler. Hem görünürdedirler, hem görünmezdedirler. Bir ülkeyi yıkmak için bunları kurutmalı ki, ağaç çöksün, yani ülke çöksün. Sonra gövde gelir. Gövdeyi yaralamak, ağacı yıpratmak ömrü kısaltmaktır. Gövde halk dediğimiz kalabalığın tümüdür. Alt dallar vardır, orta dallar vardır, üst dallar vardır ağaçta. Ülke de öyledir...’(s.192)

Bizans hakkında bilgi toplamak amacı ile, Bizans'a gönderilen Bahadır Yüzbaşı'ya Horoz Dede telkinlerde bulunur. Horoz Dede, başarıya kavuşmak için el birliği, güç birliği içinde olmanın gerekli olduğunu ifade eder. Herkes üzerine düşeni yaptığında ortaya bir bütün çıkacağını belirtir. Birliğin kuvvet demek olacağı

inancıyla Bahadır Yüzbaşı'ya diyor ki: 'Bre Bahadır Yüzbaşı, sakın Bizans bensiz de alınır deyip düşünme. Bizans ne sensiz ne bensiz alınır... Ben olmazsam...biz, bütün Türkmen orada buradaki Türkmen, her yerdeki... olmazsak eğer Bizans alınmaz, alınamaz bilesin. Elele, kollarımız birbirine eklenmiş olarak, koca bir çınar kucaklar gibi kucaklayacağız Bizans'ı...' (s.191)

Denizler Ejderi romanında Türk denizcisi Turgut Reis'in, yaşam mücadelesi konu edilir. Denizlerde donanması ile zaferler kazanan Turgut Reis, bütün Avrupalıların korkulu rüyası haline gelir. Barbaros Hayrettin Paşa ile de seferlere katılan Turgut Reis'e Avrupalılar, ejderha anlamına gelen 'Dragut' adını verirler.

Yazar, romanda İspanyolların sömürge ülkelerine karşı uyguladıkları acımasız uygulamalardan kesitler verdikten sonra Turgut Reis'in, esirlere ve yabancılara karşı olan tutumunu ortaya koyar.

Turgut Reis, donanması ile İspanyolların üzerine saldırır. Zorlu geçen savaşın ardında İspanyollar yenik düşerek esir olurlar. Turgut Reis, esir olan İspanyol donanma komutanını huzuruna kabul eder. İki donanma komutanı arasında geçen konuşmalarda, Türklerin merhametli ve misafir sever olduklarını; İspanyolların ise işgal ettikleri yerlerde acımasız bir şekilde davrandıkları ortaya çıkar. Turgut Reis, esir olan donanma komutanı Dolores'e şunları söyler: "... Sizleri daha doğrusu atalarınızı büyük bir misafir severlikle kollarını açarak karşılaştırmış Hintlilerin kalplerine, hançerlerinizi sokmaktan çekinmediniz. Üstelik ok ve yaylarından başka silâhı olmayan kimselere karşı, askerleriniz yiğitlik yarışına çıktılar.

Bu altınları ve gümüşleri oradan alıp gelirken haklarını çaldığının farkında değil miydiniz? Biz, sizin askerlerinizin, o Hintli halka davrandığı gibi davranmıyoruz. Gördüğünüz gibi eşit şartlarla askerlerinizle savaşıyor, silâh hakkı olarak elde ediyoruz bu ganimetleri. Dolores hayranlıkla Turgut Reis'in gözlerine bakıyordu. Doğru.. Söylediklerinin hepsi doğrudu. Kızıldere'lilere İspanyollar köle muamelesi yapıyorlardı. Bir köpekten bile hor görüyorlardı onları." (s. 82, 83)

Şehzade Selim, romanında Şehzade Selim ve kardeşleri arasında cereyan eden taht kavgaları konu edilir. Trabzon Sancak Beyi olan Şehzade Selim, Safevi Sultanı Şah İsmail'in

Osmanlı ülkesine yaptığı yıkıcı faaliyetleri erken fark ederek durumu babasına bildirir. Ancak babası olanlara önem vermeyerek Şehzade Selim'in uyarılarını dikkate almaz.

Yazar, Safevi Sultanı Şah İsmail'in yaptığı sinsi ve yıkıcı faaliyetleri eleştirir. Sultan Bayezid'e 'Pederim' diye hitap eden Şah İsmail ikili oynayarak devletin altını oymaya devam eder. Bir yandan Şii propogandası, öte yandan Osmanlı Devleti'nin kervanlarını soyarak bozgunculuk yapar. Şah İsmail gerçekten Anadolu'yu da ülkesine katmak için faaliyetlerine aralıksız olarak devam eder. Şehzade Selim'in uyarı ve tehditlerine aldırmaz ve şehzadeyi muhatap kabul etmediğini söyler. (s. 8)

Yazar, Yıldırım Bayezid'in, Şah İsmail karşısında pasif kalmasını eleştirir. Yıldırım Bayezid'in gençliğinde önemli hizmetler yaptığını ancak ihtiyarlığında dünya işlerinden el etek çeker. Kendisini tasavvufa veren padişaha sofı ya da veli padişah denilmekteydi. Yeniçeriler de Bayezid'in bu hareketsiz durumundan rahatsız olduklarını beyan ederler. Dervişlik dervişlere hastır, sultan olan buna özenirse ülke tekkeye döner. Kim kılıç tutacak, askeri kim sevk edecek, kim kumandanlar yetiştirecek? Nicedir serhadler susmuştu. Bülbüller 'Zafer zafer' diye ötmüyor, ırmaklar 'müjde' taşıyor, ağaçlar 'Allah' sesleriyle hışırdamıyordu. Cenk meydanında 'Allah' diyen yeniçerinin sesi ülke ufkunda yankılanmadıkça millet nasıl emniyette hissederdi kendini? Bu emniyetsizlik değil miydi ki Şah Kulu gibi bir belayı Anadolu'nun başına musallat eylemişti. (s. 48, 165)

Romanda Şehzade Ahmed ile Şehzade Korkud'un vasıflarının Osmanlı padişahlığı için yeterli olmadığı belirtilir. Şehzade Ahmed'in gözü padişah tahtından başka bir şey görmez olur. Şehzade gözünü kırpmadan Şah İsmail ile işbirliği içine girer. (s.155)

Yavuz Selim, kardeşleri Ahmet ve Korkut ile taht kavgasına girer. Yazar şehzadeler arasında Yavuz Selim'in vasıflarını takdir ederek, şehzade Ahmet ve Korkud'tan daha üstün olduğunu Yavuz Selim'in yeniçerilere yaptığı konuşmada anlaşılır. Bu konuşmada Şehzade Yavuz Selim, yapacağı icraatlarından ve ideallerinden de söz eder:

"Beni padişahlığa getirirken düşününüz: Devr-i saltanatımızda rahat yüzü görmeyeceksiniz. İttihad-ı İslâm için İran'a, Turan'a, Arabistan'a, seferler yapacağız. Ağabeylerimiz Ahmet ile Korkud bizim gibi değiller. Onlar kendi hallerinde, kendi köşelerinde barış içinde yaşamaktan hoşlanırlar. Şunu bilin ki padişah olursak sırasında şiddet göstereceğiz. Muharebe yollarında güçlüklerle karşılaşacaksınız. Eğer onlar padişah olurlarsa kendileri de siz de rahatınızda yaşayabilirsiniz. Çok iyi düşününüz, zorlukları çekmeye razı iseniz bizi padişahlığa kabul ediniz. Yok, zevk içinde rahat bir ömür sürmek istiyorsanız taht için ağabeylerimizden birini tercih ediniz." (s.218)

Şirpençe romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır.

Bu romanın bir özelliği, daha baş tarafta “Okuyucularla Sohbet” başlığı altında yazarın roman hakkında açıklamalarda bulunmasıdır. Yazar, Yavuz Sultan Selim ve devri hakkındaki görüşlerini burada giriş mahiyetinde verir. Romanın bütününe hâkim olan bakış açısını yani hâkim bakış açısını göstermesi için örnek olarak romanın başlarındaki şu parçayı alıyoruz: “Dersaadet siyah çarşafına iyice bürünmüş, karanlık adam akıllı bastırmıştı.”

“Rebiyülevvelin yedisi Pazar günüydü (23 Mayıs 1852).”

“Dersaadet halkı çoluğu çocuğuyla sokağa dökülmüştü. Uzaktan birbirlerini bağırarak selâmlayan tanıdıklar, kalabalıktan istifade etmeyi düşünüp kese doldurmayı uman gözü açık satıcılar, sebilciler, kalabalığı yarararak ön safa geçmeye çalışan meraklılar, öyle bir gürültü koparıyorlardı ki şehre henüz giren bir yabancı, rahatlıkla, az sonra bir ihtilâl kopacağına hükmedebilir, bu yüzden de yeni padişaha olanca merhametiyle acıyabilirdi.”

“Aslında halkı sokağa döken iki şey vardı:

Eski padişah Bayezid’i Dimetoka’ya uğurlamak ve yeni padişah Yavuz Selim’in dillere destan heybetini yakından görmek. Halkın eline böyle fırsatlar seyrek geçerdi. Hele bir ay öncesinin padişahı ile bugünün padişahını birarada, yan yana görmek, Dersaadet halkı için kolay erişilebilir nimetten değildi. Yaşlılar Bayezid’in arkasından gözyaşı dökmek, orta yaşlılar da torunlarına ballandıra ballandıra bugünü anlatmak, gençler ise kendi akranları sayarak iftihar ettikleri Yavuz Selim’i selâmlamak için, sabahın erken saatlerinden itibaren sokağa dökülmüşlerdi. Edirnekapi’ya uzanan taş döşeli yolun iki yanı dolmuştu.”

“Mahşerî kalabalık dakikalar geçtikçe artıyor, gürültü de o nisbetle çoğalıyordu. Subaşılar, zülüflü baltacılar oradan oraya seğirtiyor, yeniçeri çorbacıları sahtiyandan çizmelerini kırbaçlarıyla döverek geziniyor, sipahi başçavuşları yatırmalarını savura savura inzibatı temine çalışıyorlardı.”

“Biraz sonra güneş yükseldi ve gittikçe artan bir tempoyla şehri ısıtmaya başladı.”

“Bazıları yeleklerini çıkararak gelişigüzel omuzlarına attılar. Bazıları da sarıklarını ellerine alıp terlerini silmeye koyuldular.” (s.16-17)

Görüldüğü gibi bu romancı eski padişah Bayezid’i Dimetoka’ya uğurlamak ve yeni padişah Yavuz Selim’i görmek için toplanan halkı anlattığı bu bölümde hâkim bakış açısını kullanmaktadır. Yazar, yüksek bir yerden kalabalığa bakıp onların durumları hakkında okuyucuya bilgi verir gibidir. Ayrıca romancı bu günün tarihini, gün ay ve yıl olarak tam vererek kendini açıkça belli etmektedir. “Rebiyülevvelin yedisi Pazar günüydü (23 Mayıs 1512).”

Romanda böyle yazarın kendisini belli ettiğı birkaç yer daha vardır. Romancı buralarda kendisini gösterir. Buna bir örnek daha vermek istiyoruz:

“ Ortada bir masa vardı. ‘Tarih-i Vassaf’ masanın üstünde duruyordu. Sultan Selim’in en çok okuduğı bir kitaptı bu ve sabahleyin bıraktığı gibiydi. 326. sayfası açıktı. Satırların altı yer çizilmiş, kenarlarına notlar alınmıştı. Kitabın hemen yanibaşında duran bir kâğıdın üstünde de ince yazılarla bazı notlar göze çarpıyordu. Padişahın âdetiydi; kitap okurken enteresan bulduğu yerleri bir yere kaydeder, şahsî mütalâalarını da bu sayfaların boş yerlerine yazardı.” (s.26)

Yazar kitabın adını ve açık olan sayfasını açıkça kendisi söylemektedir. Acaba burada o kitabı ve 326. sayfayı kasıtlı mı seçmiştir yoksa öylesine mi almıştır belli değildir. Fakat bilerek almış olsa bile bu yazarın eserde kendisini belli ettiğini gösterir.

Aşağıdaki parçada da görüleceğı gibi yazar romanda olayı anlatırken araya girmeler de yapar. Parça şöyledir:

“Mahmut Konya’dan gelmişti. Orada padişahlığını ilân eden, fakat bir padişah gibi değil, bir haydut gibi davranmaya, etrafı kasıp kavurmaya, yakıp yıkmaya başlayan Sultan Selim’in ağabeyi Şehzade Ahmet hesabına çalışıyordu. Bir yolunu bulup Sultan Selim’e yaklaşıp, süratle heybesindeki zehirli hançeri çıkaracak ve olanca gücüyle padişaha saplayacaktı. Niyet bu idi. Fakat görelim kismet ne cihette tecelli edecekti?” (s.18)

Burada artık alenen konuşan yazardır.

Bu romanın bakış açısı açısından önemli olduğu için buna bir örnek daha vermek istiyoruz:

“Artık yol üstünde engel kalmamıştı.”

“Şark’a dönmenin tam vakti idi. Bakalım Şah İsmail, kabardığı kadar iri bir hindi miydi? Bu anlaşılacaktı.” “Şimdilik dünya, bir cihangir doğurmanın sancılarıyla kıvranıyordu. “

“Ve yıl, 1513’e giriyordu.”(s.163)

Şehzade Selim romanının devamı olan Şirpençe de 1512 yılında Yavuz Sultan Selim’in tahta oturup ülkesinin güvenliğini sağlamak için İran hükümdarı Şah İsmail ile girdiği mücadeleler konu edilir.

Müslüman ülkeler arasına fitne ve ayrılık tohumları eken Şah İsmail’in bu tutumu, Yavuz Sultan Selim’i endişelendirir. Yazar, Yavuz Sultan Selim’in yaptığı seferin gerekçesini açık bir şekilde dile getirir. En büyük ideali, Müslümanların birlik ve beraberlik içinde olmasıdır. Ancak Şah İsmail, Anadolu içlerinde Şiîliği yaymak suretiyle bu amacının önünü kapatır. Hem doğuya hem de batıya göz diker. Ancak Anadolu bir bütün olduğundan dolayı; buralarda yaşayan halk bir bütünlük içindedir. Yavuz Sultan Selim’den önceki padişahlar da İslâm birliğini sağlamak amacı ile büyük mücadeleler vermişlerdi.

Yavuz Sultan Selim, Anadolu’yu Şiî baskısından kurtarmak amacı ile Şah İsmail’in üzerine saldırmayı düşünür. Bunun için ulemadan gerekli fetvayı alarak büyük bir fitneyi ortadan kaldırmayı başarır. (s.168)

Mısır’a Doğru, romanında Yavuz Sultan Selim’in; Mısır’a yaptığı sefer esnasında cereyan eden olayları konu edilir.

Yazar, Yavuz Sultan Selim’in Mısır’a yaptığı seferi eleştirenlere cevap verir. Yavuz Selim’in İslâm birliğini sağlamak için yola çıktığını, ancak fitne çıkarıcıların ortadan kaldırılması gerektiğini ifade ederek gerçekleri anlatır. Ayrıca Yıldırım

Bayezid'in Timur karşısında aldığı yenilgiyi yaşamaması için böyle davranmasının gerekli olduğunu işler. Roman kahramanlarından Derviş Talip, akıncı Sarıoğlu'na: 'Bunca kafir dururken Yavuz Selim Müslümanlarla neden uğraşır. Bu sorunun cevabını yazar şöyle verir: "Bir Müslüman devlet gayri müslümlerle savaşırken diğer Müslüman devlet küçük politika sebepler yüzünden din kardeşlerini arkadan vuruyor, neticede gayri müslümler kârlı çıkıyordu. Yavuz önce bu kötü ihtimalin bertaraf edilmesi gereğine inanmıştı. Bu yüzden bütün Müslümanları aynı kumandanın bayrağı altında toplayacak, tek vücut halinde küfür ehli üzerine tek bir kılıç gibi inecekti. Bu yolda bir sürprizle karşılaşmak istemiyordu." (s. 8)

Yazarın hayran olduğu diğer bir yön ise Yavuz Sultan Selim'in eşsiz bir cesaretle askerleriyle birlikte Sina Çölü'nü on üç gün gibi kısa bir zaman içinde geçmesiyle dost ve düşmanın takdirini kazanır. Tarihte bir çok imparator Sina Çölü'nü geçmek için mücadele eder ancak başarılı olamaz. Yavuz Sultan Selim bu çölü geçerek askeri ve siyasi bir deha olduğunu ortaya koyar. Sina Çölü'nü geçmeye hazırlanan Yavuz Sultan Selim, yakın arkadaşı Orhan Bey'e şunları söyler: "Cennetmekân dedemiz Fatih Mehmed 'Ya Kostantiniyye beni alır ya ben Kostantiniyye'yi' demişti. Biz dahi deriz: 'Ya çöl bizi yutar, yahut Mısır'ı alırız. Sina geçilmemiş bir çöl değil. Bir vakitler Pers İmparatoru Kambiz ve ondan 193 yıl sonra da Makedonyalı İskende bu çölü geçip Mısır'ı almışlardı. Ne var ki Cengiz Han'la aksak Timur da çöl önünde takılıp kalmışlardı. Geçmeye teşebbüs dahi edememişlerdi. Bir de biz denesek gerektir. Sina'yı aşabilirsek Mısır bizim..." (s. 143)

Yavuz Sultan Selim, az zamanda çok iş yapan Osmanlı hükümdarı olarak diğer hükümdarlardan farkı ise hazineyi altınla doldurmuş olmasıdır. Bu dönemde Osmanlı ülkesinde bolluk ve bereket oldukça fazlaydı. Yazar, Yavuz Sultan Selim'in hazine ile ilgili vasiyetini de romana ekler: "Yavuz arz odasına döndü. Defterdarı çağırdı. 'Yaz bakalım: Hazine hakkında. Selim kavuğunu bir el hareketiyle hafifçe geriye itti: ' Yaz. Altınla doldurduğum hazineyi benden sonra her kim altınla doldurmakla devam ederse, illa benim mührümle mühürlensin. Eğer her

kim altınla dolu olarak bıraktığım hazineyi mangırla doldurursa kendü mührüyle mühürlesin.” (s. 177)

Kıbrıs Kanı romanında, Kıbrıs’ın alınışının macerası konu edilir. Kısa hacimli olan romanda yazar, Kıbrıs’ın alınışını ve Türklerin Kıbrıs üzerinde haklarının olduğunu Şeyh- ül- İslâm Ebussuud Efendi’nin ağzından şu şekilde ifade eder: “ İslâmiyetin ilk zamanlarında, Müslüman Araplar, Kıbrıs Adası’nı fethetmiş oldukları için, İslâm âleminin başında, onlara vâris olan Müslüman Türklerin, Kıbrıs üzerinde tarihî hakları vardır. Kıbrıs’a hâkim olan Venedikliler, deniz yollarının emniyetine ve Türk gemilerine, tecavüz taarruz ederek aradaki barışa riayetsizlik etmektedirler. Tabî böyle bir durumda korsan yuvası haline gelen adaya sefer açılması haklı ve meşru olduğu için barışın ihlâli sorumluluğu hükümlerimize ait değildir.” (s. 5)

Kösem Sultan romanında Sultan I. Ahmet’in eşi olan Kösem Sultan’ın devlet idaresine yönlendirmesi sırasında cereyan eden hadiseler konu edilir.

Yazar, romanın başından sonuna kadar Kösem Sultan’ın, cereyan eden her olayda dolaylı ya da dolaysız etkisinin olduğunu sıkça ifade eder. Yazar romana adı verilen Kösem Sultan’ı zeki, gelişmelere ayak uyduran cesur bir valide olarak tanıtır.

Yazar, Sultan Ahmet’i ve IV. Murad’ı, icraatları ile överken Sultan I. Mustafa’yı deli olarak nitelendirerek; Yazar, Sultan I. Mustafa’nın uzun süre hapiste kalmasından dolayı şuurunu kayıp ettiği öne sürer. Valide Kösem Sultan, oğlunun tahtta kalmasını sağlamak için, güvendiği adamlardan Kılıçbaşı Mustafa’yı devlet işlerinde yetkili kılar.

Sultan I. Mustafa’nın, padişahlık geleneği olarak kılıç kuşanma merasimi yapılırken halkı selâmlaması için tören düzenlenir. Kösem Sultan, oğlunun deli olduğunu halktan gizlemek amacı ile tören programını güvendiği adamları ile düzenler. Yazar, padişah hakkındaki görüşlerini cereyan eden merasim töreni ile ifade eder: “..... Valide sultan o gün birkaç defa heyecanından bayıldı, ayıldı. Gitmesi kolaydı kayıkla. Ama atla dönme!.. Camide kılıç kuşanma! Türbe ziyareti! ... Sultan Mustafa’dan sahnelerin ciddiyetine aykırı bir hareket beklenebilirdi.

Kızlarağası valide sultana bir ümüt verdi: ‘Sırtına çok büyük bir kürk giydiririz. Elleri kürkün içinde kalır. Kaymakam paşa ile ben kollarına gireriz.’ Dedi.

Ya sonra? At üstünde Eyüp’ten ta Edirnekapı’ya gelecek, şehre girdikten sonra da büyük şehri bir ucundan öbür ucuna kadar dolaşacaktı! Kıldan ince, kılıçtan keskin ince bir yol, Sırat Köprüsü gibi.

Kızlarağası ona da çare buldu. Padişahın atının etrafı, o zamana kadar görülmemiş şekilde sancaklarla çevrildi; sancaklar hem bir haşmet gösterisi olacaktı, hem mecnunu halkın gözünden gizleyecekti.

Sultan Mustafa at üzerinde durabilecek adam değildi, padişahı iki yanından sadık bendeleri tutup destekleyecekti, mecnun bağırarak olursa, yine o sadık bendeleri bir ağızdan ve var sesleriyle tekbir getireceklerdi. O müşkül gün de böylece atlatıldı ve Kızlarağası Mustafa Ağa, validenin tam güveninin kazandı. “ (s.164, 165)

Yazar, romanda Kösem Sultan’ı yeteneği ve zekası ile överek anlatır. Cariye olarak geldiği sarayda valideliğe kadar yükselen Kösem Sultan, sarayda dönen entrikaları da ortadan kaldırır. Kocası Sultan Ahmed’in vefat etmesi ile beraber sorumluluğu giderek artar. Kösem Sultan çocuklarının padişahlığı esnasında onları tehlikelerden korumak için her türlü fedakarlığa katlanır. Oğlu Sultan Murad için yeniçerilerin ayaklanmaları karşısında Kösem Sultan’ın tavrını yazar şöyle ifade eder: “ Ne yapacaktı Kösem Sultan? Rivayet edilir ki, oğlunun tahtı yolunda canını feda etmeye karar vermişti. Saray kapısında ihtilâlcı sipahileri ve onların peşine takılan yeniçerileri tek başına kendisi karşılayacaktı; silâhsız, güzel, metin ve cesur bir kadın, ölümü göze almış bir ana: ‘ Çiğneyin cesedimi, öyle geçin.. Bunu yapamazsanız, gidin defolun, dağılın!’ diye bağıracaktı.” (s. 231)

Osmanlı Devleti’nin duraklama ve gerileme döneminde sıkça meydana gelen yeniçeri ayaklanmaları romanda zaman zaman yer verilir. Bu ayaklanma esnasında, Sultan Murad’ın veziri olan Hafız Paşa’nın, zorba yeniçeriler tarafından padişahın gözü önünde öldürülür. Osmanlıya yıllarca hizmet etmiş, değerli vezirlerin öldürülmesini yazar eleştirirken, Hafız Paşa’nın onurlu davranışını da takdir eder: “ Hafız Paşa kapı ağzından görününce ihtilâlcı kalabalığında bir dalgalanma olmuştu.

Hafız Paşa, kendisine şaşkın bakan genç padişahın eteğini öptü: ‘ Padişahım, benim için gam yeme, dedi. Senin yolunda canımı vermek benim için saadettir.. Ancak senden rica ederim beni idam ettirme, bırak beni şu ahlâksız zalimler öldürsün, onların elinde şehit olayım.... Sonra lütfen naaşımı Üsküdar’da defnettir, geride kalan yetimlerimi de unutma.. Onları Allah’a, sonra sana emanet ederim!’

Dindar, ilim ve marifet sahibi adamdı. Ruhun emanetullah olduğunu, insanın onu koruma yolunda gücünün yettiği kadar çalışmasının vacip olduğunu bilenlerdendi. Padişahın cevap beklemedi. Bir besmele çekti, padişahın muhafızlarının arasından geçerek meydana çıktı.” (s. 237)

Kurt Hasan romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Bunu göstermesi bakımından romandan bir parçayı örnek olarak vermek istiyoruz.

“1694 yılının Ağustosuydu.

“Hava sıcaktı ki... Kalenin yontma taşları, alev alev yanıyordu. Güneş batıdan yana dönmüştü. Akşama bir şey kalmamıştı, şunun şurasında... Ne var ki, henüz serinlik düşmemişti. Sakız kalesi, üstü açık kocaman bir fırına benziyordu.”

“Önlerinde Çeşme Boğazı, kalın bir buğu ile örtülmüştü. Anadolu dağlarının doruğu bir görünüp bir kayboluyordu. O yanda bulunan kıyılar, belli belirsiz bir çizgi halindeydi.”

“Oysa, altı mil ötelinde Çeşme kasabası vardı. Hava puslu olmasa hem şehir, hem de Çeşme Kalesi görünürdü.”

“Kasabanın soyulmuş badem içi gibi ağaran kalesi. Sakızdaki gaziler için, daima bir umut kaynağı olurdu. Orada kendi dilini konuşan, kendi Tanrısına kulluk eden arkadaşlar vardı. Adada başları sıkışınca, karşıdan imdat geleceğine inanıyorlardı. Dini bir, dili bir kişilerle komşu olmak, bir başka içgüçü veriyordu Sakız Muhafızlarına..”

“Çeşmedekiler de biliyordu bunun böyle olduğunu... Bildikleri için de her zaman yardıma hazır bekliyorlardı. Suyun ortalık yerinde bir ada, ne de olsa

Anadolu'dan imdat almak zorundaydı. Çeşme Kalesinde söylenen meşhur bir türkünün arasında şöyle bir dörtlük vardı:

El edip de çağırınca,
Gelir, diye düşün beni,
Darb-ı meydan kurulunca,
Kılıç diye kuşan beni...

“Bu türkü karşı kıyılardan kopmuş, Sakız Adasına kadar gelmişti. Sakızlılar, kendilerini yalnız hissettikleri günler, sazın peteğine yaslanır, Çeşme kalesine seslenirlerdi:

Gel, halde haldaşım benim
Gel, yolda yoldaşım benim,
Sizin gibi yiğitlere,
Kurban olsun başım benim

“Önleri kalın bir buğuyla örtülüydü ya, gerileri de başka türlüydü: Batıya doğru genişleyen Ege Denizi, keskin güneş ışıkları altında pul pul pullanıyor, göz alabildiğine bir masal ejderhası gibi, ağırdan ağırdan kımıldanıyordu.”

“Hava sıcak, hava bunaltıcı, hava boğucuydu. Koca deniz eritilmiş kurşun gibi ağır ve sessizdi. İçten içe kaynıyordu sanki... Kale Dizdarı Cefer Bey abdest alıp ikinci namazını kılacaktı. Saltasını çıkarmış, bürümcük gömleğinin kollarını sıvamıştı. Açık göğsünün kılları arasından süzülen ter damlaları, belindeki meşin silahlığın arasında kayboluyordu.”

“Taşların arasında oynayan kertenkeleler kuytulara çekilmiş, sabahtan beri ötüşen Ağustos böcekleri susmuştu.” (s.6-7)

Görüldüğü gibi burada romanın bakış açısı olan hâkim bakış açısının özelliklerini kullanmaktadır. Her şeyi bilen bir konumdan romanın tarihi olan 1694 yılını verir. Sakız Kalesi'ni ve konumunu anlatıyor, Çeşme'ye olan uzaklığını mil olarak belirtiyor, kalede bulunan gazilerin Çeşme hakkındaki düşüncelerini onların ağzından değil de bizzat kendisi verir.

Hatta Çeşme Kalesi'nde söylenen bir dörtlüğü ve Sakızlıların buna seslenişini de kendisi veriyor. Bunları yazar hep kendisi anlatıyor. Kahramanların ağzından vermiyor. her şeyi bilir bir konumdan bu bilgileri veriyor.

Yine her şeye hâkim bir konumdan kale Dizdarı Cafer Beyi anlatıyor, onun ikinci namazını kılacağını biliyor ve söylüyor, saltasını çıkardığını, kollarını sıvadığını söylüyor. Hatta açık göğsünün kılları arasından süzülen ter damlalarına varıncaya kadar en ince ayrıntısına kadar da bilgi veriyor.

Sakız Adası'nı korumak amacı ile buraya yerleşen Türk askerleri gittikleri yerlerde kalıcı izler bırakırlar. Kurt Hasan romanında da yazar, Türklerin kültür ve medeniyetini geniş bir şekilde anlatırken zaman zaman özeleştirici yapmaktan kaçınmaz: “ Gittiğimiz yere kültürümüzü, toplum âdetlerimizi, hele de dilimizi götürmemiş olduğumuz elbette, bir hatadır. Fakat bize öyle geliyor ki, Türkler bu hatayı bilerek işliyorlardı. Üç kıt'a üzerine dal budak salmış olan muazzam imparatorluk, kimsenin diline, dinine, yaşama töresine karışmamağı, bilerek, âdet haline getirmişti. Fazla olarak kılıcına boyun eğenleri kendi hükmü altına sokmak şöyle dursun, manevî bakımından, kendileri hüküm altına giriyorlardı. Meselâ, istilâ ettiği topraklara kendi medeniyetin, kendi kültürünü götüreceğine, onların medeniyet ve kültürünü kabulleniyorlardı. Girit, Yanya, Türklerinin Rumca, Makedonya ve Balkanlardaki Türklerin Bulgarca veya Sırpça konuşmaları bu iddiamızın açık birer delilidir.” (s. 20)

Bunları hep anlatan ve bilgiler veren bizzat yazarın kendisidir. Hatta romanın 19-21. sayfaları arasında Sakız Kalesi kısmında bunu daha aleni yaptığını bir romancı gibi değil de bir tarihçi gibi kaleyi anlattığını görüyoruz. Ve sonunda da çekinmeden “Sakız'ın ahvaline böylece kısa bir göz attıktan sonra” (s.22) dedikten sonra “Şimdi de devletin genel politikasını kısaca ele alalım” (s.22) deyip anlatmaya devam eder. Yani romanı bırakır kendisi anlatır. Yazarın anlattığı oldukça açıktır. Bunu gizlemek ihtiyacı duymaz.

Yıllarca Sakız Adası'nda kalan Türk askerleri, ada halkı ile akraba olur. Romanın baş kahramanı Kurt Hasan da, adada gönül verdiği bir yerli ile evlenir.

Değişik milletten meydana gelen ada halkı ile Türkler yıllarca bir bütünlük ve hoşgörü içerisinde yaşadıklarını gösterirler. Romanda cereyan eden olaylar da bu temel düşünce üzerinde şekillenir.

Şeyh Şamil, romanında Çeçenlerin, Ruslara karşı yaptıkları, kahramanca mücadeleler konu edilir. Çeçenlerin imamı Şeyh Şamil, bir avuç kahraman asker ile birlikte Çeçen dağlarında yıllarca direniş içerisine girerler. Ruslara değişik cephelerde büyük kayıplar verirler. Yazar, Çeçenlerin yaptığı bu özgürlük direnişinde Şeyh Şamil'i ve askerlerini destekleyici bir tavır sergiler. Yazar, Çeçenlilerin özgürlük mücadelesinin amacını ve felsefesini Şeyh Şamil'in askerlere hitap ederek ifade eder: "Dağıstanlı kardeşlerim! Rusların yaptığı zulümler, artık tahammülümüzü aşmış bulunuyor. Kısa zamanda Ruslara gereken dersi vermemiz gerekir. Bizi yok etmek isteyenler, akıttıkları kanda boğulmalıdırlar. Kardeşlerim! Biz her şeyden önce özgürlüğümüz için savaşaacağız, bize yapılacak zulmü önlemek için karşı geleceğiz! Bunu başarmak ve onlara karşı gelmek için de bundan sonra girişeceğimiz savaşa, kadınlarımız ve kızlarımız katılmalıdır.!(s. 15)

Şeyh Şamil, Ruslarla savaşırken, komutanlarından Emin Muhamed'i Osmanlılardan yardım almak amacı ile İstanbul'a gönderir. Sultan II. Mahmud, Şeyh Şamil'in yaptığı özgürlük mücadelesini takdir eder. Şeyh Şamil'e Kafkasya Hanı unvanını verir. Ancak Şeyh Şamil'in yardım talebine olumlu cevap verilmediğini görürüz. cevap verilmez.

Yazar, Çeçenlere yardım etmeyen Sultan II. Mahmut'un bu tavrını eleştirilecek bir durum olduğunu belirtir. Şeyh Şamil ve askerleri yokluklar içerisinde Ruslara karşı direniş gösterirler. Ancak güçleri tükenince, Şeyh Şamil, Çeçen halkı adına Ruslara teslim olur. Böylece Çeçen dağlarının kahramanı Şeyh Şamil'in macerası da biter.(s. 129)

Kartal Yuvası romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Örnek olması için romandaki şu bölümü alıyoruz:

"Çeçenistan'da güneş ekseriya parlak doğar, uzun süre parlaklığını korur; ve nihayet ardında kızıl bir şerit bırakarak yüksek dağların ardında silinir, gider. Ama

Çeçenistan’ın kalın buz tabakalarını eritebilecek sıcaklığı, yaz başlarına kadar veremez. Bu yüzden yılın büyük kısmı Çeçenistan, beyaz çarşaflarla örtülü temiz bir misafir yatağı gibidir.”

“1840 yılı baharı erken gelmişti. Kışın silikliğinden, baharın parlaklığına bürünen gökyüzü, Çeçen yaylalarını, sarp dağlarını mavi kubbesiyle örtmüştü. Güneş nokta nokta buzların içine akıyordu. Vaktinden önce fişkırmış kır bitkileri dağ rüzgârının soğuk dalgalarıyla sallanıyor, huşu içinde bir dervişin ahenkli yalpasını andırıyorlardı.”

“Koca gövdeli, uzun ağaçlar bereketli Çeçen topraklarının şهادet parmağı gibi yükselmişti. Yer yer kesafet peyda ederek, yer yer seyrekleşerek alabildiğine yayılmışlardı. Ruslarla Dağlıların kıran kırana savaşa giriştikleri günden beri bu ağaçların her biri kâh şehit kanıyla sulanmış, kâh bir Rus askerinin kanıyla lekelenmişti.”

“İlkbahar ve yaz aylarında Çeçen dağları inanılmayacak kadar güzeldir. İnsana Cennetten bir köşeyi hatırlatır. Her tarafta kristal bir beyazlık, her köşede boyun bükmüş dağ çiçekleri, her kıyıda birbirinden güzel yabani yaratıklar...” (s.19-20)

Görüldüğü gibi bu parçada konuşan yazardır. Hâkim bakış açısıyla Çeçenistan hakkında okuyucuya bilgiler verip tasvirler yapar. Bunu romandaki bir kahraman vasıtasıyla değil de bizzat kendi ağzından anlatır. Hele “kâh bir Rus askerinin kanıyla lekelenmişti.” derken olaya ve kahramanlara bakış açısını belli eder. “İlkbahar ve yaz aylarında Çeçen dağları inanılmayacak kadar güzeldir. İnsana cennetten bir köşeyi hatırlatır.” derken de aynı durum vardır.

Buna romandan birkaç örnek daha verelim:

“Oysa Şeyh Şamil, Dargo’da değildi. Birliğin kumandasını Şuayıp Molla’ya bırakıp başka avulları dolaşmaya gitmişti. Niyeti vaazlar vermek, halkın şikâyetlerini dinlemek ve onlarla haşır neşir olmaktı. Hem dinî lider, hem Başkumandan, hem de Başkadı idi. Bütün bu işlerde dünyevî mesuliyetleri yoktu, ama Hacı Kasım’ın dediği gibi: ‘O yalnız Ahretten korkar, yalnız büyük hesap gününü düşünür’dü.”

Burada da görüldüğü gibi konuşan açıkça yazardır. Romanın diğer bir bölümüne atıfta bulunarak o bölümün kahramanlarından Hacı Kasım'ın yorumunu alarak burada kullanır.

“Kabet Muhammed adamlarını alarak yıldırım gibi at sürdü. Çevirme harekâtına geçti. Geceyarısına doğru her şey bitmişti. Unsokul kalesine yardım etmek üzere gelen 1700 Rus askerinden tek bir kişi kaçabildi. Dört top ve külliyetli miktarda cephaneye ele geçirildi.

Muhasara, sık çarpışmalar ve imdat kuvvetleriyle verilen şiddetli savaşlarla yedinci gününü doldurdu. O gün 30 Ağustos 1843 günü idi. Sabah erken saatlerde Şeyh Şamil naiplerini topladı. Kati taarruza geçileceğini bildirdi.” (s.133)

Burada da yazar her şeyi bilen bir bakış açısıyla yani hâkim bakış açısının özellikleriyle çevirme harekâtını anlatır. Askerlerin sayısından ele geçirilen topların sayısına kadar bize bilgiler verir. Ayrıca muhasaranın tarihini ve kaç gün sürdüğünü de her şeyi bilen ve gören bir bakış açısıyla yani hâkim bakış açısıyla anlatmaktadır.

“Dünya, Rus emperyalizminin gözü kara politikasını belki alkışlamıyordu ama, durdurmak için de bir hareket yaptığı yoktu. Hele Osmanlıların zaman zaman Şamil'e silah vermekten öte açık yahut kapalı hiç bir yardımları görülüyordu. Şamil, koca kürenin bir noktasında en tabii hakkı olan hürriyet bayrağını yükseltmek için yapayalnız mücadelesini sürdürüyordu. Ne İran'a yaptığı müracaatlar, ne Osmanlı Devletine gönderdiği elçiler netice vermemişti. Zaman zaman aç, zaman zaman silâhsız, ve fakat içinde çağlayan bir iman seli ile... savaşıyor, savaşıyordu.” (s.139)

Burada da romancı hâkim bakış açısını kullanarak Çeçen direnişi hakkında bilgiler vererek geçmişten söz eder. Yazar romandaki olayları özetleyerek verir. Bunu yaparken de kahramanları konuşturmayıp bizzat kendisi bilgiler verir.

Yazar, Şeyh Şamil'e muhalefet eden Çeçen komutanı Hacı Kasım'ın ağzından Çeçen direnişlerinin temel düşüncesini şöyle ifade eder: “... Bu akıllara durgunluk veren baş döndürücü müthiş sür'ata, askerler nasıl ayak uydurmuş, şaşıyorum. Hiç birinde ne şikâyet gördüm, ne isteksizlik. Yaralı bir Çeçene ıstırap

duyup duymadığını sordum: ‘İstirabını yenen düşmanını da yener’ diye cevap verdi. Bu orduyu daha büyük zaferler bekliyor. Yağmurun gelişi gökteki bulutlardan belli olur. Şeyh Şamil’in adamları bir sel gibi akıyor. Çoşkun engel tanımaz bir sel. Şeyh Şamil’de ve kumandanlarında demir gibi irade mevcut, Ruslar buna tosladıklarını bilmiyor. Bir kere Dağlılar en tehlikeli anlarda bile savaş kazanacaklarına inanıyorlar. Allah’a imanları tam. Asker, İmam Şamil’i bir kumandan, bir serdardan çok, mürşit olarak görüyor; emrini göz kırpmadan yapıyor. Tanıdıktan sonra, büsbütün inandım ki bu ordu kolay kolay yenilmez. Velez karşısında topyekün Rusya olsa dahi. “ (s.58, 59)

Yoldaki Adam romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. “Mahmut altına hasır bir sandalye çekmiş, dükkânın önüne oturmuştu. Köye giden babasını, bir de her akşamüstü yokuştan aşağıya inen kupayı düşünüyordu.”

“Mahmut arpacılık yapıyordu: babası köye gittikten sonra dükkânı tamamen ona bırakmıştı. Horhor’dan inen kupa da, sanki babasının gitmesini bekliyormuş gibi sık sık dükkânın önünde durmaya başlamıştı. Arabacı yere atlıyor. Mahmut’u kolundan tutup içeri sokuyor, bir miktar arpa, kepek ya da saman tarttırıyor, sonra hiç pazarlığa girişmeden parasını verip çıkıyordu.”

“Bir defasında Mahmut, arabacı arpaları arabada oturduğu yerin altına yerleştirirken, kupanın perdesinden aralandığını, yüzü açık bir kadının kendisini seyretmekte olduğunu farketmişti. Mahmud’un görebildiği kadarıyla güzel bir yüzdü bu.”

“Mahmut bu olayı hiç kimseye anlatmamıştı. Korkmuşta âdeta. Bir kadının yüzünü görmenin heyecanı onu âdeta büyülemişti. İşte o günden beri kupayı hep arar olmuştu.”

“Yaşantısı basitti Mahmut’un. On yıl evvel Erzurum’un bir köyünden İstanbul’daki babasının yanına gelmişti. Şimdi yirmi iki yaşlarında vardır. Al çuhadan cepken, al çuhadan şalvar giyerdi. Yanakları da al aldı.” (s.7)

Görüldüğü gibi burada yazar hâkim bakış açısının özelliklerini kullanarak bize Mahmut’u anlatmakta, onun hakkında bilgiler vermektedir. Her şeyi bilen bir

konumdan Mahmut'un içinden geçenleri bilmekte, hayatı hakkında bize bilgiler verip her şeye hâkim bir konumdan onun kıyafetini ve yaptıklarını anlatmaktadır.

Roman Osmanlı- Yunan savaşı sırasında İstanbul'da Meşrutiyet yanlılarının çıkarttıkları ayaklanmaları konu eder.

Yazar, Meşrutiyet yanlılarının İstanbul'da padişaha karşı düzenlediği ayaklanmalar karşısında padişahın hoş görülmesi davrandığını, ülkesinde dirlik ve düzenin sağlanması için elinden gelen gayreti gösterdiğini ifade eder. Ayaklanma çıkaranlara hitaben konuşan Başmabeyinci Hafız Mehmet şunları söyler: "Sizlere Padişahımız Efendimizin selâmlarını getirdik!. Abdülhamit Han bu ayaklanmanızı hoş karşılamamakla beraber yine merhamet ve sevgisinden isteklerinizin yerine getirileceğini sizlere bildirmemi emretti!... Şimdi dağılınız, evlerinize, yurtlarınıza gidip bir daha böyle işlere karışmayınız!..." (s. 39)

Yazar, Meşrutiyet'in gelmesi ile birlikte özgürlüğün geleceğini ve ayaklanmaların da sona ereceğini özellikle vurgular. Roman kahramanı esnaf Ragıp Usta: Biz göç etmişiz demişti. Ti Urumelinden bu İstanbul şehrine. Toprağımız bilmişiz her gittiğimiz yeri. Bir Meşrutiyet gelsin, bir özgürlük gelsin; görürsün o zaman Mahmut Efendi!... Ne Bulgar'ı baş kaldırır, ne Moskof dış biler. Millet millet olur...." (s. 86)

Yazar, Osmanlıya karşı ayaklanan milletlerin durumunu işlerken, Osmanlı'nın hoşgörüsünü de cephede savaşan Satı'ya anlatır. Satı, Balkanlarda çıkan ayaklanmaların sorumlularını bulmak içindedir: " Hani diyorum ki Mahmut kardeş; şu Moskof gavuru neyse, acımaz bize düşmanımızdır. Peki Bulgarlara ne olmuş, Sırbına ne olmuş, Rumenine ne olmuş? Kardeş değil miydik? Öyle söylemiyor muydu büyüklerimiz ? Bizim evimize birisi konuk gelse nasıl ağır layacağını şaşırırız. Anam bizim merkebe haftada beş günden fazla yük vurmazdı! İki gün hayvan çayırlarda debelenip durur, keyfince yaşardı Biliyor musun; bizim evin damına leylekler yuva yapardı da; durmadan beslerdik hacı babayı.... Bunlar ne biçim insan? Din, iman mı kalmamış? Başımıza bunca derdi, bu kardeşler açtı derim Mahmut kardeş." (s.99)

Yazar, padişah aleyhinde bulunanlara karşı; Sultan Abdülhamit Han'ı, destekleyici ifadeleri o dönemde yayınlanan Sabah gazetesinden aktarır. Gazetede padişahın halk arasında büyük saygınlığı ve gücü olduğu da belirli: “Müslümanların göz nuru, Osmanlı Sultanlarının en büyüğü, şanı yüce olan şehinşah, velinimetemiz, şevketli padişahımız efendimiz Sultan Abdülhamit Han Hazretleri dünkü kutsal günde selâmlık töreninin Hamidiye Camiinde yapılmasını ferman buyurmuş olduklarından Cuma namazını kılmak niyetiyle bir arabaya şeref vererek adı geçen camiye gelip namaz kıldıktan sonra yine arabalarına binerek saraylarına dönmüşlerdir. Gerek giderken, gerek dönerken hilâfetin dayanağı hazretlerinin nur saçan yolunda selâm ve saygı için saf bağlamış şahane askerleri ile padişahlarının sadık bendeleri olan kulları, yüksek sesle : ‘Padişahım çok yaşa’ deyip Allah katında yücelmişlerdir. “ (s.230)

Bizim Diyar romanı hâkim bakış açısıyla yazılmıştır. Romanın bu bakış açısını göstermesi bakımından birkaç örnek vermek istiyoruz:

“Hüsrev Hoca hiç de korkulacak biri değildi. Gülümseyen, severek ve anlayışla bakan, omuzları çökük, beyaz, top sakallı biri. Hem bir yığın arkadaşı vardı şimdi Rıfat'ın. Mektep çıkışlarında delice koşabiliyor, çeşme başına varıp, arkadaşlarına su fişkırtabiliyordu. Koca konakta, ancak küçük kardeşi Kerime'yle bir de seyis Koço'yla şakalaşabilirdi. Bazen kızıyordu Koço'ya. Bu delikanlının beyden farkı yoktu.” (s.8)

Görüldüğü gibi burada romancı üçüncü tekil şahıstan hâkim bakış açısıyla Rıfat hakkında bilgiler verir. Hocasını, mektep çıkışlarında delice koştuğunu, oyunlarını, şakalaştıklarını her şeyi bilen ve gören bir bakış açısıyla anlatmaktadır.

“Ara sıra Haşim Dayı gelirdi. İşte o zaman başkalaşırdı konak. Sanki biriken sevgiler o gün taşar, bir bayram sevinci, bayram hazırlığı başlardı. Gülsüm Ana'nın yanakları al al olurdu. Oklavayla açtığı yufkaları başının üstünde döndürüp mermere çalar, iyice yayar ve inceltirdi. Bilinirdi ki Rumeli'de Gülsüm Ana gibi yufka açan yoktur. Evlenecek kızın o konakta Gülsüm Ana'dan bir şeyler öğrenmesi gerekirdi. Yoksa marifetinden şüphe edilirdi.” (s.8)

Burada da yazar Haşim Dayı'nın gelmesiyle konaktaki hareketlilik hakkında bilgiler verir. Bunu da yaparken her şeyi görür bir şekilde hâkim bakış açısını kullanmaktadır.

Ayrıca burada dikkati çeken bir husus daha vardır. O da romancının kendisinin de bir kadın olmasından dolayı kadınlara ait işler hakkında daha ayrıntılı ve daha çok bilgiler vermiş olmasıdır. Romanda bunun birçok örneği vardır. Bu da onun kadın bakış açısını romanda gizleyemediğini göstermektedir.

“Küçük altın taslarla dökülüyordu su. İçerde nalın sesleri ve gülüşmeler yankılanıyordu. Hamamcı kadın, dıştaki bölmeye sofra hazırlatıyordu. Koço'nun getirdiği baklava, börek tepsilerini gören, kapının önüne yığılmıştı. İkinci bölmeye geçildiğinde kadınlar, Pembe'yi inceden inceye süzdüler. Hani evlenme çağındaki kızlara nasıl bakılırsa öyle Dolgun mu, sıska mı, kaç beni var, endamı nasıl? Ayşe Kız yumuşak bir havluyla Küçük Asiye'nin saçlarını kurulamağa koyuldu. Gözler, Pembe'nin güzelliğine takılmıştı. Kızın cildi beyaz bir mermere benziyordu. Gülsüm Hanım büyük sedire oturup, getirilen ipek ve kadife bohçaları açtı. Fildişi uzun gür saçlarını taramak zaman alıyordu. O arada Gülsüm Hanım'a kahve pişti.” (s.12)

Burada da yazar hâkim bakış açısını kullanarak kadınlar hamamında olanları anlatır. Gene kendisi bir bayan romancı olmasından burayı daha da geniş işleyerek anlatır:

“Gece nasılsa bir durulma vardı Rıfat'ta. Çıkma da anasıyla oturuyordu. Üç penceresi vardı buranın. Yazın pencere kapakları itildiğinde güneş içeriye sokulurdu. Dantel perdeler açılır, baygın çiçeklerin kokusu duyulurdu. Odanın üç tarafı sedirle kaplıydı. Fazla eşya yoktu. Seçilmiş özenilmiş örtüler, şilteler, kilimler, Bursa çatmalar, büyük pirinç mangal, duvar cicimleri, birkaç billur eşyanın, şamdanın bulunduğu nişler ve büyük duvar saati.. bazen Rıfat bu kilimlerdeki nakışlara, renklerin uyumuna dalar, o şaşırtıcı incelikler içinde yok olduğunu sanırdı. Bazen cicimde bir kuş, onu alır bahçeden bahçeye uçurur, bazen yolu kehribar sarısı bir çöle varırdı. Parmaklarını bu güç dokumanın üzerinde gezdirip uzanırdı Üsküp'e, Dersaadet'e, Girit'e, 'Koca Asya'ya.' (s.15)

Burada yazarın hâkim bakış açısıyla Rıfat'ın annesiyle oturduğu yeri anlatırken, her şeyi bilen bir konumda onun düşündüklerini de verdiğini görüyoruz.

“Bahar geldi. Pencereden kış karanlığı çekilip gitti. Baharın rengi salkımlarda, erguvanlarda belirliyordu. Gökte.. Savaş başlamıştı. Şimdi yollarda görülen daha çok cephelere giden askerlerdi. Tırhala'ya, Yenişehir'e, Golos'a doğru.” (s.50)

Burada da yazar hâkim bakış açısıyla zamanın bahar olduğunu, kışın çekilip gittiğini söyler. Yine her şeyi bilen bir konumdan savaşın başladığını yollarda görülen askerlerin Tırhala'ya, Yenişehir'e, Golos'a doğru gittiğini anlatır.

“Kar yeniden atıştırmağa başlamıştı. Kilise bu beyazlığın ötesinde, sıkıntıyı çoğaltan gri duvarlarıyla belirdi. Kış kasvetine bürünmüş pencerelerine bir karanlık yapışmış duruyordu. Sonra arabanın penceresinden apartmanlar, müşterisiz, karlı çay bahçeleri, hızlıca yürüyen siyah giyimli bir iki insan gelip geçti. Atlar yavaşladı, sarsıntı bitti.”

“İçerisi ılıktı. Haşim Bey pencerenin uzağında yüksek arkalıkl bir iskemlede oturuyordu. Duvar da tanıdık bildik kimselerin resimleri. Enver, Talat, Niyazi, Cemal Beyler...”

“Rıfat meşrutiyetin ilk günlerini düşündü. Dayısıyla burada kucaklaşmalarını. Söyleyeceği sözler birikmişti de heyecanından bir süre sessiz durmuştu. Sonra öteki üyelerle doluvermişti oda. Sonra eylül ayı, zaman zaman bulutlanan gök, rengi sarıya boyanmış ağaçlar, bir coşkunluğun, sevincin arta kalan, uçuşan, dağılıp kaybolan parçaları...” (s.144)

Bu aldığımız bölümde de romanın bakış açısı olan hâkim bakış açısının birkaç özelliğini görürüz. Yazar burada her şeyi gören bir konumdan hareketle etrafı anlattıktan sonra, Haşim Beyin oturduğu kahve hakkında da biraz bilgi verir. Daha sonra Rıfat'ın düşündüklerini de anlatır: “Rıfat meşrutiyetin ilk günlerini düşündü. Dayısıyla burada kucaklaşmalarını.”

Bizim Diyar romanında, Balkanlarda yaşanan siyasî karışıklık sırasında cereyan eden göç olayları konu edilir. I. Meşrutiyet'in ilânından sonra, Osmanlı Devleti'ne karşı Rum, Bulgar ve Ermeniler Rusya'nın kışkırtması ile isyan ederler. Osmanlı Devleti bu karışıklıkta zor anlar yaşamaya başlar.

Yazar, roman kahramanı Ali Bey ile Gülsüm Hanım'ın, yıllarca azınlıklar ile iç içe yaşadıklarını belirttikten sonra; azınlıkların isyan etmelerine bir anlam veremez. Gülsüm Ana'nın dokuduğu kilimleri, çorapları, önlüklerinin aynısını komşu Sırp ve Rum hanımları da örerler. Gülsüm Ana, ördükleri el işlerini hatıra olarak saklar. Ali Bey ve ailesi Balkanlarda Savaşa askerler için dua ederler. Rusya'nın kışkırtması ile azınlıkların Türklere düşman olduklarını gördükçe üzülmürler. (s. 13)

Padişahın gücünü yıkmak için harekete geçen düşmanlar, yerli işbirlikçilerin desteğini de alırlar. Yazar, Osmanlı Devleti'ne hürriyetin gelmesi için mücadele edenleri eleştirir. Halk yapılan bu mücadelelerin kime hizmet ettiğini anlayamaz. Osmanlı Devleti'nde yaşanan bu olayları, roman kahramanı olan baba Ali ile oğul Rifat'ı bile görüş ayrılığına sürükler. Baba Rifat, memlekette azınlıklara yeni haklara verili, Türk geleneklerini, dilini, dinini baskı altına alınmasına karşı gelir. Bu toprakların esas sahipleri olan Türklerin, azınlıklar ile aynı haklara sahip olmanın haksızlık olacağını söyler. Ancak batı dünyasının baskıları ile törelerinin kayıp ettirildiği vurgulanır:

“ Rifat: ‘Neresinden başlasam ki. Eskiden şu kapı kilitlenir miydi? Anamdan duyduğuma nicedir dış kapıların demir kolları indirilir. Burada hissedilmez mi devletin zayıflığı? İç içe bunca yıl bir arada yaşanmıştır. Lâkin bir türlü kopamazsınız; hâlâ şu Yorgo'ya selâm verirsiniz. Ali Bey: ‘Allah'ın selâmıdır oğul. Verilir. Bunlar tatlılıkla yola getirilmez miydi? ‘Nasıl söylersiniz bu sözü? İki kurşun yarası taşımaktayım. Kaç kişi kaybedilmiştir bu uğurda. Kaç yıldır bu topraklara nasıl sahip olunacağı hesaplanmıştır baba. Çoluk çocuk, kadın ihtiyar hepsi tepeden tırnağa bu düşünceyle kaskatı bir kaya oluvermişlerdir. Yıkamazsın, sökemezsin yerinden. Bir Bulgar'ın ölümü, yüz Bulgarın ölümü gibi bir feryat koparır. Balkanlarda.. Bizim ölümümüz pencerede ezilen bir sinek.. Niye kalkılmaz ayağa?..

‘Oğul, gâvurla mıdır aranızın açıklığı, padişahla mı? Eğer ikisiyle açıksa, padişahı gâvurla bir tutmuş olursunuz. Rıfat bir an düşünce kaldı. ‘Meşrutiyet ilân edilse, Sırb’ı, Yunan’ı, Arnavud’u, Bulgar’ı nereye göndereceksiniz? Eşitlik.. Gâvurun diline, dinine görgüsüne sahip çıktığını söylersin. Nasıl eşit olunur onlarla oğul. Görgümüzü değiştirerek mi? Çünkü bir arada yaşamaktayız. Birinden birinin tâbi olması gerekir. Tâbi olacak kimdir? Siz mi onlar mı? Benim aklımın ermediği budur.

Bir arada yaşamaktayız derken aramıza eşitlik getirir sözün. Oysaki zulüm görmekteyiz. Sesimizi işittiremeyiz kimseye. Bizi büyük devletler suçlar durur. Bu konaklar yağmalanmadıysa şaşmalıyız. Gayrı bizim hükmümüz geçmiyor bu topraklarda. İşte istediğimiz eşitlik budur baba. Toprağımızı huzurla ekelim, köyümüzde korkusuzca barınabilelim. Sınır köylerinde nice isimsiz mezarlara rastladım. Nice yıkık minareler, terk edilmiş evler ezan sesini silip atmış bu gördüm. Yollarda göç eden insanlarımızı gördüm. ‘Çetecilerden kaçıyoruz’ dediler. Nasıl hükmümüzün hâlâ geçtiği söylenir? Buralar kimlere terk edilmiştir? Aç, yorgun bitkin bir asker, domuz çiftliklerinde beslenen bir çeteciyle baş edebilir mi? Ecnebi zabitlerin kol gezdiği bu yerlerde Türklükten, sahipliğimizden söz edilebilir mi?

‘Oğul dedi Ali Bey. Fikrinde haksız değilsin. Lâkin padişahı bunca suçlamayın. Bu bir yaradır ki nicedir kanar. Borç gırtlığa kadardır. Her yandan elimiz kolumuz bağlanmıştır. Yoksa neden boyun eğsin gâvura? Diklenecek halimiz mi vardır? Şu Rumeli topraklarında bir harp çıksa, yıkılır gider Osmanlı Devleti. Hem de uzun sürmez yıkılması.” (s. 105, 106)

Rumeli Türklerinin uğradığı haksızlıklar, yaşadıkları ızdıraplar ve kayıp ettikleri topraklar ‘Bizim Diyar’dı. Azınlıkların uyanan milliyetçilikleri, düşmanlarla yaptıkları ortaklık Rumeli topraklarını da kayıp etmemizi neden olur. Yazar, Ali Bey ve ailesinin kendi topraklarını terk ederek İstanbul’a yerleşmesi lirik ifadelerle anlatılır. Yazar, Ali Bey’in, ailesinin kayıp ettiği töre ve toprakları ‘Bizim Diyar’ olarak dile getirir. Bizim Diyar, Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda kayıp ettiği son toprak parçası olarak işlenir. Roman kahramanlarından göçmen Kazancı Mustafa

Bey'in, cami şadırvanında oynayan Ali Bey'in torunlarını gördüğünde içi sızlar. Rumeli'den gelen bu aile, geniş ovaların yeşilinden, çiçeğinden kopup gelmişler. Bizim Diyar olan Rumeli de atlı arabalarla bir baştan bir başa gezinmenin, su kıyılarında ormanlara varmanın tadını çoktan kayıb ederler. Gariplik duyar olmuşlar her uyanışta, her yatışta. Çöken karanlığı ürküntüyle karşılar olmuşlar. (s. 218)

Nefret Köprüsü romanında I. Dünya Savaşı sırasında Erzincan'ın, Eğin kasabası halkının, Ruslara karşı verdiği mücadele konu edilir.

I. Dünya Savaşı sırasında Türk vatandaşı olan Ermenilerin bedel vererek çocuklarını cepheye göndermezler. Eğinli Türkler, vatanlarını ve bayraklarını savunmak için cepheden cepheye koşarlar. Eğinlilerin cephede olmalarını bilen Ermeniler Ruslarla işbirliği yaparak, Eğinlilerin evlerine gece baskınlar düzenlerler. İki ateş altında kalan Eğin halkı, canlarını dişlerine takarak savaşır.

Yazar, Ermenilerin bu tutumunu eleştirir. Yıllarca Türklerle beraber yaşayan, Türklerden daha fazla imkânlarla sahip olan Ermenilerin, Ruslarla işbirliği yapmalarını ihanet olarak değerlendirir. (s.138)

Ermenilerin tavrını eleştiren yazar, romanın ilerleyen bölümlerinde, Ermenilerin takındıkları bu tavrı sorgulayıcı ifadeler kullanır. Eğin kasabasına gelen Osmanlı subayı Yüzbaşı Nuri'nin, Ermenileri cezalandırmaya başlaması üzerine, Ermeni olan Eğinli bir genç Yüzbaşı Nuri'ye kendileriyle ilgili şunları söyler: "Kabahat sizin, suç sizlerin, biz masumuz. Ermeni mekteplerinde, kiliselerinde yabancı öğretmen ve papazların ders ve vaazlar vermesine senelerce niçin izin verdiniz? Senelerce bu topraklar üzerinde kurulu kilise, mektep ve hayır cemiyetlerinde birlikte yaşadığımız insanlara karşı kin tohumları saçıldı bize. Neredeydiniz? Niçin sahip çıkmadınız bize? Rusya'dan, İngiltere'den gelen satılık ajanların aramızda serbest çalışmalarına niçin seyirci kaldınız?" (s. 290)

e) Kurtuluş Savaşı Dönemi

Aşktan da Yüce, romanında I. Dünya Savaşı'nın yenilgisi ardından, düşman kuvvetleri, İstanbul'u işgal eder. Bu kötü gidişatı içine sindiremeyen Selçuk adlı gencin, ailesini bırakarak Kurtuluş Savaşı'na katılması ve yaşadıkları konu edilir.

Yazar, İstanbul'un işgal günlerinde, okuyucuya Türk tarihinin şanlı sayfalarından bilgiler verir. Romanın akışı sık sık kesilerek tarihe dönülür: “Anayurtları Orta Asya'dan dört bir yana yayılan Ortaçağ'ın demir ırkı olan Türkler,, Asya'nın birçok ülkelerine nizam ve adalet götürerek büyük devletler kurdular. Ruhlarındaki engin adalet ve müsamaha duygusuyla, parlak uygarlıkların gelişimini sağladılar. İşte bu Türklerin bir kolu Anadolu'ya gelerek, kocayıp çürümüş olan, din ve mezhep kavgaları, anarşi ve entrikalar içinde çalkalanan Bizans devletinin yerine, yaşam ve enerji dolu yepyeni ve dipdiri bir devlet kurdu. Gelenler, eski ve parlak uygarlıkları yaratmış olan yerli halkla birleşip kaynaştılar.” (s.19)

Yazar, Kurtuluş Savaşı sırasında yaşanan umutsuzlukların Mustafa Kemal Paşa tarafından ortadan kaldırıldığını işler. Aydınlar ve halkın ümitsiz olduğu bir zamanda, paşaya seslenirler: “Paşam ne paramız var ne de silâh ve cephanemiz var, nasıl savaşıyoruz. Savaşı kazansak bile bu yoksullukla nasıl ayakta durabiliriz? Diyerek tedirginliklerini dile getirenler oldu. Kemal Paşa: ‘Dâvamıza olan inancımızı yitirmezsek her şeyi buluruz. Hele zaferi kazanalım, dipdiri ve pırıl pırıl bir Türkiye kuracağız göreceksiniz.’” Diyordu. (s.85)

Bu inanç ve azimle Kurtuluş Savaşı'na giren Türk halkının varını yoğunu ortaya koyarak zafere kavuştuğu belirtilir. Memleketin en buhranlı döneminde ailesinin tek çocuğu olan Selçuk arkadaşları ile birlikte Anadolu'ya giderek, Kurtuluş Savaşı'na katılır. Yazar, Selçuk ve Selçuk gibi fedakar gençlerin desteği ile düşmanın yenilgiye uğradığını ifade eder. Daha sonra Kurtuluş Savaşı kazanılır. Herkes evine döner ancak Selçuk eve dönmez. Anne Belkıs günlerce oğlunun yolunu gözler, kapı açılır ve Selçuk'un arkadaşı Orhan içeriye girer. Anne Belkıs, oğlu Selçuk'un şehit olduğunu anlar ve bir süre suskunlaşır. Kocasını Balkan Savaşlarında şehit veren Belkıs oğlu Selçuk'un da şehit olduğunu öğrendiğinde: “Vatan Sağ olsun” diyerek vatanın kurtuluşunun daha önemli olduğunu vurgular. (s.205)

Haçın romanında karışık bir bakış açısı vardır. Buna çoklu bakış açısı demek doğru değildir. Olaylar bazen hâkim bakış açısıyla 3.tekil şahıs ağzından anlatıyor, sonra birinci tekil şahıs ağzına geçiliyor.

Romanın ilk sayfaları hâkim bakış açısıyla başlar. Örnek olması için veriyoruz:

“Gaytancızade Mürsel Efendi, ağır ağır merdivenlerden çıkıyor... İki adım atıp, soluk alıyor. Akşam yakın, gün kara; güç seçiyor Mürsel efendi bastığı yeri. Bir eli tırabzanda, bir eli alnının üstünde... Oda kapıları açılıyor, oda kapıları kapanıyor, çocuklar koşuyor evin içinde; bakıyorlar Mürsel efendiden yana... O hiçbir yanı görmüyor. Gözleri boşlukta; soluk soluğa...

Orta boylu, tıknaz, kara kaş, kara göz, sakalı, bıyığı gür; başında ak sarığı, üstünde kara, takım esvabı... Türk mektebinde hoca Mürsel efendi, Haçin’in önde gelenlerinden...

Ev üç kat; her katta geniş iki oda, kocaman da bir sofa. Halılar, kilimler, koca ceviz konsollar; aynalar tavanlara dek, ayna önlerinde renk renk karpuz lambalar... Ganeviçe işlemeli ak örtülü sekiler bir boydan, bir boya...” (s.7)

Görüldüğü gibi burada yazar romana hâkim bakış açısıyla giriyor. Mürsel Efendi’nin eve gelmesini, geldiği vakti, evin durumunu ve Mürsel Efendi’nin görünüşünü de bu bakış açısıyla anlatır:

“Babam geldi o sırada. Tozlu yolun ucunda göründü. Bu zaman gelmez babam, gece hiç kalmaz bağ evinde.. Aşağı Haçin’de yatar. Gündüzleri gelir, gider; yiyecek getirir, hazır yemek götürür... Bağ evimizde bir göz odamız var. Yerlere döşekler serilir akşam olunca, biz çocuklar sıra sıra dolarız döşeklere... Annemgil mi? Onları hiç bilmem... Yatarlar mı? Yoksa hiç mi girmezler döşeğe? Yattığımız yerde fıkırdaşırız, itişir, kakışırız... Bakan eden olmaz... Annem, halam hep dışarıdadırlar. Kazanın altı hiç sönmez, gündelikçi kadınlar çalışır çifter çifter annemlerle beraber... Biz uyuruz, onlar dışarıda çıralarla, fenerlerle çalışırlar... Kazanın ateşi üstlerine vurur, dev anaları gibi irileşir gölgeleri; bir bakarsınız peri padişahının kızı sihirli değeniyle dokunmuş yok oluvermişler. Sabah uyanırız, yine dışarıdadır annemler... Onun için hiç bilmem yatarlar mı, yoksa girmezler mi döşeğe?.. Ah, bağ bozumu günleri! ... Ne şenliklidir!... Oturdun! diyen yok, kirlettin! diyen yok... Döküp, saçtın! diyen yok.. Bitişik bağda komşumuz, aşağıda bir

başkası... Hep beraber göçeriz bağa güzün ve de hep beraber Haçin'e döneriz, şarkılarla, türkülerle...

Babam geldi, demiştim. Ceviz dizisini yere fırlatıp koştum. Naime de kalktı, küçük kardeşim de, halamın çocukları da fırladılar..." (s.12)

Romanda bunun örnekleri çoktur. Roman boyunca bu hâl devam eder. Romanda bakış açısı bakımından dikkate değer bir husus ise yazarın kahramanların birinin hatıralarından da yararlanmış olmasıdır.

"Son Haçin kaymakamı Çalyan Karabitin not defterinden:

2 Şubat 1336

Bugün Haçin'e hareket ediyorum. Çok önemli bir gün benim için. Yüreğim aşk dolu. Belki gidiyorum, yolumun üstünde ölüm de olsa... Bu görevi kabul etmeyebilirdim, beni hiç kimse zorlamış değil. Kozan'da evim var, biri kız, ikisi oğlan üç tane çocuğum var. Anam, babam, karım... Türk hukukundan mezunum, avukatlık yapıyorum." (s.149)

Yazar burada bir diğer bakış açısı olan, kahraman anlatıcının bakış açısını kullanmaktadır. Roman kahramanı elindeki not defterinden faydalanarak olayları kendisi anlatır. Romandaki hâdiseler Adana'nın, Haçin kasabasında geçer. (Haçin, Adana'nın, bugünkü Saimbeyli İlçesinin adıdır.) Roman Ermenilerin, Haçin'de yaptıkları katliamları ve zulümleri işler.

Toz Duman İçinde, romanında Kurtuluş Savaşı'nın başlaması üzerine, Uşak'ın, Tacım köyünde, kurtuluş mücadelesine başlayan halk, hem düşmanla hem de işbirlikçilerle yaptıkları savaşı konu edilir.

Yazar, Türk köylüsünün Kurtuluş Savaşı'nı kazandığını belirtir. Yıllarca Balkan, Yemen, Kafkas ve Çanakkale cephelerinde savaşmışlar. Köyün illeri gelen ağaları, düşmana karşı koymanın anlamsız olduğunu anlatırlar. Yıllarca cephede yorgun ve bitkin düşen köylülerin elinde ne top var ne ne de tüfek. Ancak düşmanın yurdumuzu işgale başlaması üzerine, Türk Kurtuluş Savaşı'nın gerekli olduğuna

inanarak harekete geçen Türk köylüsü eşine az rastlanır kahramanlıklarla; inanılmaz bir dayanıklılıkla kurtuluş mücadelesini başarıyla sona erdirir. (s. 43)

Romanın kahramanlarından Molla Mahmut, düşmanın işgaline karşı duyarsız kalmaz. Memleketin başına gelen felaketler karşısında ilk zamanlar isyan eder. Kurtuluş mücadelesi için bir an önce teşkilatlanmanın gerekliliğini belirtir. Halk düşman saldırısı karşısında ilk zamanlar şaşkına döner. Yazar, bu belirsizliği tahsil görmüş Molla Mahmut’a söylettirir: “.....Ulan kahpe felek, daha ne çoraplar öreceksin başımıza? Koca Osmanlı küçüle küçüle şuncağız topraklara sıkışıp kaldık. Yedi düvel gelmiş karşımıza yalanır. Biz ise garip bir koyun. Ne yapacağız. Nereye gideceği? Başımızda doğru dürüst bir çobanımız yok. Çaresiz ölüm mü sonumuz ? Yok mu bir çıkar yol ? Nerede o akıllı kişiye? Nerde o koca koca paşalar? Bizi İstanbul’da terhis edip arkamızdan ağlayan subaylar ? Hepten bittik mi biz ?” (s.52)

Tacım köylüleri, sadece düşmana karşı koymak için mücadele etmez. Öte yandan, dişiyle tırnağı ile topladığı buğdaydan vergi memurları zor kullanarak köylünün elindekini ve avucundakini alır. Tacım halkı, ağalarla, beylerle işbirliği yapan vergi memurlarının elinden inim inim inler. Jandarma zoru ile toplanan ürünler halkı canından bezdirir. Haklı olduklarını ortaya koyan vergi memurları ile, köy ağalarından İbrahim Bey’ arasında şu konuşma geçer: “Yeni bir şey bilmiyoruz. Dedim ya, sekiz- on gündür köylerdeyiz. Devleti ayakta tutmağa çalışıyoruz. Gördüğüm şu ki millet iyice bozulmuş İbrahim Bey. Borcunu vermiyor, vergisini vermiyor. Devletini tanımıyor. Böyle millet olur mu yahu? Bırak Allah’ını seversen! Hele şu sıra devlet ne zorluklar içinde. Düşman ta içimize girmiş. Para lâzım pul lâzım.. Yok toplayamıyorsun. Eee devlet nasıl ayakta duracak? Fitne fesat aldı yürüdü. Akı eren ermeyen işe karışır. (s. 101)

Sürekli veren ancak hiçbir şey alamayan köylüler, bu duruma isyan eder. Köyün illeri gelen ağaları ve beyleri vergi memurların yaptığı sömürüden pay alırlar. Aldıkları bu paya karşılık halkı sakin olmaya ikna ederler. Ancak yapılanlar halkın direniş gücünü kamçılar. Sömürüye karşı filizlenen tepkiler zamanla eyleme dönüşür. Yazar, Molla Mahmut’a bu durumu şöyle ifade ettirir: “ Dürzüler, zalimler malımıza ortakınız değil mi? Harman zamanı karakuş gibi dikilirsiniz başımıza. Ne yoktan

anlarsınız ne dert bilirsiniz. Ver ver ver... Boyuna ver! Ne olacak sonu diyen yok. Köylü ne halde soran yok. Yarın hacısı hocası da dolar başımıza. Bir şinik ona, iki şinik buna. Yüzde on devlete... Geriye kalır üç çuval buğday. Bu adamlar ne yiyecek, ne ekecek, nasıl yaşayacak, hiç düşünen yok.” (s.108)

Yazar, tüccarların köylüyü nasıl sömürdüğünü, nasıl propaganda yaptıklarını göstermek amacı ile Tacımlı Bayram Efendiden söz eder. Tacım eşrafından olan tüccar Bayram Efendi, düşman işgalinin tehlikesini halka anlatması işine gelmez. Çünkü karaborsa olan gıda maddelerini kendisi satmakta olup zenginliğini artırmaktadır. Halkın artan tepkilerini ve teşkilatlanmalarını engellemek için düşmanın işgalini küçümser: “ Gâvur aklı işte. Aklına esmiş gelmiş. Osmanlı yıkıldı yıkılacak diyorlar ya sahi sanmış. Yıkıntıda bizim de elimize bir şeyler geçer demiş. Emme bakmış ki yıkılan mıkılan yok. Altı yüz yıllık Osmanlı yıkılır mı? Kaç tehlike geçirmiş de ayakta kalmış. Bu seferki de öyle. Göreceksin kayaya rüzgâr vurur gibi gelip geçecek. Bir kıymık bile koparamayacak. Ne bellersiniz siz, hee. Kolay mıymış Osmanlının hakkından gelmek? Kolay olsaydı şimdiye bırakırlar mıydı? Emme iyi oldu dostumuz düşmanımız ortaya çıktı...(s.155)

Kurtuluş Savaşı’nda halkın içine düştüğü sıkıntılar gözler önünü serilir. Bir yandan askerlikten kaçanlar öte yandan yokluklar içinde düşmana karşı, birlik olup savaşmaya and içenler karşımıza çıkar. Molla Mahmut, köye yakın bir dağ evinde bir araya getirdiği arkadaşlarına bir ölüm kalım savaşına gireceklerini belirttikten sonra herkese bağlılık yemini içirir. Tacım Köyü’ne mensup olan ve askerden kaçan Kül Hamid’in, dağ evinin çatısında savaş yemini içen Molla Mahmut ve arkadaşlarının konuşmalarını dinler. Kül Hamid, yaşananlar karşısında kararsız kalır. (s.231, 232)

SONUÇ

Türk Edebiyatında konusunu Türk tarihinden alan romanlar, 1971- 1980 yılları arası adlı doktora tezimizde on yıllık dönemde yayınlanan romanlar incelenmiştir. Çalışmamız; Ön Söz, Giriş, Zaman, Mekân, Şahıslar, Bakış Açısı, başlıkları ile dört ana bölüm, Sonuç ve Bibliyografya'dan oluşur.

Tezimizin Ön Söz bölümünde, yaptığımız çalışmanın amacı, kapsamı ve bu çalışmanın oluşturulma biçimi sırasında dikkat ettiğimiz hususlar üzerinde durulmuştur.

Giriş bölümünde ise tezimizin meydana getirilişi geniş bir şekilde verilmiştir. İncelediğimiz romanları; zaman, mekân, şahıslar, bakış açısı yönünden ayrı ayrı ele aldık. Özellikle aynı konulara değinen romanlar arasında benzeyen ve ayrılan yönleri ortaya koyduk. İncelediğimiz romanların dördü Selçuklular devrini, ikisi Harzemşahlar devrini, bir tanesi Eyyubiler devrini, dört roman da Kurtuluş Savaşı, dönemini kapsar. Romanlardan otuz ikisi Osmanlı tarihi ile ilgili konuları içerir. Özellikle Osmanlı devletinin kuruluşunun temel prensipleri yanında; tarihi dönüm noktaları olan, beyliğin kuruluşu, fetret devri, İstanbul'un fethi söz konusu olan romanlarda görülür.

Çalışmamızı yaparken konumuzu kapsayan 1971-1980 yılları arasında yayınlanan bütün romanları tespit ettik. Bu tespit ettiğimiz yüzlerce romanı ayrı ayrı elden geçirerek, bunların arasında konumuzu kapsayan Türk tarihî ile ilgili romanları, belirlemeye çalıştık. Konuyla ilgili daha önceleri yeterli bir bibliyografya çalışmasının olmayışı, bizleri sıkı bir çalışmaya teşvik etti. konumuz kapsamına giren, tarihî romanları tam olarak temin ettiğimiz düşüncesindeyiz.

Çalışmamızda ilk olarak zaman bölümünü inceledik. Geniş vak'a zamanı, zaman üzerinden atlamalarla tamamlanmaya çalıştığını görürüz. Bazı romancılar olayları bir tarihçi titizliğiyle verirken bazı romancıların buna dikkat etmediğini söyleyebiliriz. Zaman bölümünde diğer bir husus ta geriye dönüş tekniğinin bir romanda mutlaka kullanıldığıdır. Bu tekniğin yanında birçok yazarımız vak'a arasında, epizotlar, ara hikâyeler aktararak zamanın akışını kesintiye uğratırlar.

Tarihî romanlarımızda kozmik zaman unsurları da sıkça kullanılmıştır. Özellikle gece, akşam öğeleri kozmik zamanda en başarılı kullanılan unsurlar arasındadır. Çoğu durumlarda gece unsuru, korkunç ve gizemli olayların bir hazırlayıcısı durumundadır. Gecenin karanlığı ile kahramanların ruh sıkıntısı beraber verilir. Sosyal zaman unsuru olarak da, gelenekler görenekler yaşam tarzı, giyim tarzı, yiyecekler , halk inanışları, eğlenceleri içeri.

Mekânları incelediğimiz romanların ikinci bölümünde, devletler, şehirler, ortak coğrafi bölgelerin işlendiğini görürüz. Romanlarda hangi devirlerde hangi yerlerin tercih edildiğini, bu yerlerin benzerlik veya farklılığını ortaya koyduk. Mekân bölümünde, ayrıca kullanılan mekânları da sınıflandırdık; açık ve kapalı mekânlar, dini mekânlar, eğlence mekânlarını da ortaya koyduk.

Tezimizin en hacimli bölümünü romanlardaki şahıslar oluşturur. Bu bölümde her romandaki tarihî şahsiyetleri ve yaratma şahsiyetleri, kahramanların cinsiyetlerini, eğitim ve öğretim durumlarını, mesleklerini, sosyal durumlarını tespit ettik. Böylece, tarihî şahsiyetlerden en çok kimlerin tercih edildiğini, kimlerin daha az görev aldığını, kahramanların romandaki işlevini oraya koyduk. Aynı konuları işleyen, romanlardaki şahsiyetlerin, benzeyen veya ayrılan yönlerini vermeye çalıştık.

Çalışmamızın son bölümünde romanlardaki bakış açısını inceledik. Romanlarda söz konusu edilen olayların kimin ağzından nasıl verildiğini ortaya koyduk. Tarihî romanlarımızda en çok kullanılan bakış açısı yöntemi hakim bakış açısıdır. Anlatıcıya geniş bir kolaylık sağlayan bu tarz sayesinde olayların akışı istenildiği yönde şekillendirilir. Yani olaylar istenildiği vakit hızlandırılır ya da yavaşlatılır. Roman yazarlarımızın geçmişe, tarihe ve tarihî şahsiyetlere bakışı, eserlerin yazıldığı devrin hâkim anlayışından etkilenereks gelişmektedir.

Çalışma alanımız olan 1971 – 1980 yılları arasında yayınlanan ve konusunu Tür tarihinden alan romanları, zaman, mekân, şahsiyetler ve bakış açısı yönlerinden inceledik. Bu çalışmamızın, Türk tarihini, romanlar yolu ile gençlere tanıtp sevdireceği düşüncesindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA / KAYNAKÇA

I. İncelenen Romanlar

Akçura, Prof. Dr. Yusuf, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri**, İstanbul 1990.

Akengin, Yahya; "Konak", **Hisar**, C. 14, No: 122, Şubat 1972, s.38

Akıncı, Ahmet Cemil; **Selçuk Kartalı Aldoğan**, İstanbul, 1973, s.230

Aktaş, Şerif, "Kurtuluş Savaşını Yapan İki İnsan Tipinin Hikâyesi: Küçük Ağa", **Milli Kültür**, 1983

Aktaş, Şerif; **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara, 1991.

Akün, Ömer Faruk, Osmanlı Tarihi Karşısında Yahya Kemal'in Şiiri, **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, Yıl: 5, S: 2, s. 13-34.

Alangu, Tahir, "Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman", **Türk Dili**, S: 266, Kasım 1973

Alangu, Tanır; **Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman**, C.3, İstanbul, 1965

Altundağ, Şinasi, "Osmanlı İmparatorluğunun Karakteristik Bazı Yönleri", **Tarih ve Edebiyat Mecmuası**, S: 1, Ocak 1980.

Altundağ, Şinasi; 'Yavuz Sultan Selim', <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C.X, s.423- 424

Andı, M. Fatih; **Roman ve Hayat**, İst. 1999

Apaydın, Talip, "Milliyet Sanat, Talip Apaydın ile Mülâkat", **Milliyet Sanat**, S: 181, 23 Nisan 1976

Apaydın, Talip ; **Toz Duman İçinde**, İstanbul, 1974, s. 230

Aren, Y. Kemal; "Karanlıkta Mum Işığı ve Tarihi Romancılığımız", **Türk Edebiyatı Dergisi**, S: 155, Eylül 1985

Argunşah, Hülya Eraydın; **Türk Edebiyatında Tarihi Roman** (Türk Tarihî ile İlgili) Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1990

Atsız, M. Nihal, Malazgirt Savaşı, **Türk Yurdu**, S: 276, Ağustos 1959.

Atsız, M. Nihal, **Türk Tarihinde Meseleler**, İstanbul, 1980.

Aytaç, Gürsel; **Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler**, Ankara, 1960

Aytür, Neclâ, **Amerikan Romanında Gerçeklik**, Ankara, 1977

- Ayverdi Sâmîha, **Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri**, İstanbul 2004.
- Ayverdi, Sâmîha, **Bağ Bozumu**, Ankara 1987.
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Buhara Yanıyor**, İstanbul, 1974, s. 205
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Cengâver**, İstanbul, 1980, s. 128
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Çaka Bey**, İstanbul, 1976, s. 280
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Elveda Buhara**, İstanbul, 1974, s. 235
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Kartal Yuvası**, İstanbul, 1975, s. 210
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı**, İstanbul, 1971, s. 205
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Mavi Yıldız**, İstanbul, 1980, s. 145
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Mısır'a Doğru**, İstanbul, 1974, s. 210
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Sahipsiz Saltanat**, İstanbul, 1975, s. 202
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Sunguroğlu**, İstanbul, 1973, s. 295
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Şehzade Selim**, İstanbul, 1978, s. 222
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Şirpençe**, İstanbul, 1978, s. 416
- Bahadıroğlu, Yavuz; **Turgut Alp**, İstanbul, 1975, s. 202
- Bakıroğlu, N. Ziya; **Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı**, İstanbul, 1983
- Bakiler, Yavuz Bülent; **Hisar**, C. 17, No: 160 Nisan 1977, s. 20-23
- Barkan, Ömer Lütfi; "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", **Vakıf Dergisi**, İst. 1974
- Barlas, Şehsuvar; "Romanda Gerçekçilik Anlayışlar ve Tip Sorunu", **Yazko-Edebiyat**, Ocak-Şubat 1984, s. 39-40
- Başçıoğlu, Ali, "Zavallı Romancılar", **Yeditepe**, Yıl: 8, S: 147, 15 Ocak 1958.
- Baykara, Barbaros; **Nefret Köprüsü**, İstanbul, 1974, s. 308
- Bayram, Mikail, "Anadolu Selçukluları Devrinde Anadolu Bacıları (Bacıyân-ı Rûm) Teşkilatının Kurucusu Fatıma Bacı Kimdir?", **Selçuk Üniv. Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S: 8, 1988.
- Baysun, Cavid; 'IV. Murad', <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, s. 625 – 647
- Baysun, Cavid; 'Kösem Sultan', <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C. VI, s. 915 - 923

- Belge, Murat, “Kurtuluş Savaşı Romanları Üstüne Özel Sayı”, **Birikim**, S: 18-19, Ağustos-Eylül 1976.
- Belge, Murat, “Tarih Roman Yazmanın Sakıncaları Var”, **Argos**, S: 3, Kasım 1988.
- Belge, Murat; "Çeşitli Açılardan Roman Kişisi" **Edebiyat Üstüne Yazılar**, İstanbul, 1994, s. 20-21
- Belge, Murat; "Epik", **Edebiyat Üstüne Yazılar**, İstanbul, 1994, s. 365-390
- “Beyazıt I” <mad.>, **Meydan Larousse**, C. II, s. 37-38.
- Bilgiç, Emin, “Malazgirt Zaferi ve Neticeleri”, **Bayrak Dergisi**, Eylül 1973, S. 3, s. 6.
- Boyunağa, Ahmet Yılmaz; **Denizler Ejderi**, 1975, 219 s.
- Buğra, Tarık; “Kurtuluş Savaşı: Niçin ve Nasıl?”, **Türk Dili**, S: 298, Temmuz 1976, s. 113.
- Büyükarkın, Bekir; **Kutlu Dağ**, İstanbul, 1979, s.416
- Büyükarkın, Bekir; **Yoldaki Adam**, İstanbul, 1972, s.393
- Carr, Edward ; Hallett; **Tarih Nedir?**, İstanbul, 2002.
- Ceylan, İsmail Fatih; **Romancının Romanı**, Yavuz Bahadıroğlu, İstanbul, 2000
- Coşkun, Zebercet; **Haçın**, İstanbul, 1975, s.391
- Çakmak, Mehmet Ali; “Moğol İstilas ve Harzemşahlar İmparatorluğu’nun Yıkılışı”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.8, s. 916.
- Çalık, Ethem; “Tarihî Roman Yazarı ve Tarihi Roman, **Yeni Dergi**, Mayıs 1996, s. 39-40.
- Çeri, Bahriye; “Cumhuriyet Romanında Osmanlı Tarihinin Kurgulanışı”, **Tarih ve Toplum**, No: 198, İstanbul,. 2000.
- Çığ, Kemal; “Yıldırım Bayezid’in Esareti”, **Türk Dünyası Dergisi**, Şubat 1951, C. 2, S: 20, s. 839.
- Çiftlikçi, Ramazan; “M. Necati Sepetçiloğlu ile Romanları ve Romancılığı Üzerine Sohbet”, **Yedi İklim**, S: 80-88, Kasım-Aralık 1996.
- Çokum, Sevinç; **Bizim Diyar**, İstanbul, 1978, s.270
- Çokum, Sevinç; Röportaj, Hazırlayan: İsa Kocakaplan, “Sevinç Çokum ile Dış Türkler Üzerine Sohbet”, **Türk Edebiyatı**, Temmuz 1989.
- Çoruk, Ali Şükrü; **Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu**, İstanbul, 1995

- Darkot, Besim; ‘Bursa’, <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C.II, s.611 –612
- Darkot, Besim; ‘Söğüt’, <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C. X, s.761- 763
- Demirtepe, Ülkü, “Erol Toy ile Osmanlı’nın Yıkılışının Romanı Üzerine Röportaj”, **Hürriyet Gösteri**, S: 165, 1995.
- Dino, Güzin; **Türk Romanının Doğuşu**, İstanbul, 1978
- Doğan, Mehmet; "Kurtuluş Savaşı Kuşağı", **Milliyet Sanatı**, Mayıs 1974, s.274
- Dursun, Halûk, “Silistre’den Plevne’den Tuna’ya”, **Kubbealtı Akademi**, Yıl: 31, S: 24, Nisan 2002.
- Dursun, Tarık, “Savaş ve Romanlar”, **Edebiyat Dergisi**, C. 3, No:. 21 Temmuz 1982.
- E.M. Forster, **Roman Sanatı** (Çeviren: Ünsal Aytür), İstanbul, 1982.
- Ecer, Ahmet Vehbi, “Osmanlı Devleti’nin İstiklâl Hutbesini Okuyan Devlet Adamı Dursun Fakih”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. I, s. 181.
- “Eleştirmenler, Romancılar Yüzyılın Başından Bugüne Türk Romanını Tartışıyor”, **Hürriyet Gösteri**, S: 4, Mart 1981.
- Emil, Birol; "Kilit", **Türk Edebiyatı**, No: 3, Mart 1972
- Enginün, İnci, ‘Roman’, <mad.>, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. VII, s. 340-344
- Enginün, İnci, “Konak”, **Türk Edebiyatı**, C. 3, S. 32, Ağustos 1974, s.37- 38
- Erdoğan, Mehmet, “Romanda Milli Mücadele Okurken”, **Dergâh**, S: 26, Nisan 1992.
- Erol Toy ile Söyleşi, **Hürriyet Gösteri**, S:197, Mayıs 1997, s. 66.
- Ersen, Cavid; **Osman Gazi**, İstanbul, 1971, s.308
- Ersen, Cavid; **Selahâddin, Eyyûbî**, 1971, s.320
- Ertop Konur, *Romancılığımızda Tarihe Yaklaşımı*, Hürriyet Gösteri, nr. 197, Mayıs 1997, s. 62.
- Ertop, Konur; "Türk Romanının Elli Yılı", **Türk Dili** , Kasım 1973, s. 273
- Ertop, Konur; **Günümüz Türk Romanı**, Milliyet Sanatı, 1984 Temmuz 1977, s. 239
- Ertuğ Tarım, Zeynep, “Osmanlı Devleti’nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek”, **Yeni Türkiye**, S: 34, Temmuz-Ağustos 2000

- Eyice, Semavi, “Reşat Ekrem Koçu”, **Pirelli Dergisi**, S: 134, Kasım 1975.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki, “Tarihten Portreler: Yavuz Sultan Selim”, **Tarih Sesleri**, Nisan-Mayıs 1945, C. 3, S: 26
- Finn, Robert P; **Türk Romanı** (İlk Dönem/1872-1900), çev. Tomris Uyar, İstanbul, 1984
- Gencer, Ali İhsan; “Osmanlı Türklerinde Denizcilik”, **Yeni Türkiye**, Ocak-Şubat 2000, S: 31, s. 596.
- Gençosmanoğlu, N. Yıldırım, “Sevinç Çokum ile Bizim Diyar Üzerine Söyleşi,” **Türk Edebiyatı**, S: 65, Mart 1979.
- Göçgün, Önder, “Namık Kemal’de Tarih Düşüncesi ve Sevgisi”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S: 2, Şubat 1987.
- Gökalp, Türkoğlu, “Yahya Kemal Beyatlı ve Türk Tarihi”, **Töre**, S: 164, Ocak 1985.
- Gökbilgin, M. Tayyip, **Milli Mücadele Başlarken**, Ankara 1965.
- Gökbilgin, M. Tayyip, ‘Orhan Bey’ <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C. IX, s. 419-425.
- Gökbilgin, M. Tayyip; ‘Osman Gazi’, <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C. XI, s. 431-440
- Gözler, H. Fethi; "Mustafa Sepetçioğlu'nun Romanlarından Kilit Üzerine", **Küçük Dergi**, S: 15, Ağustos 1980
- Gözler, H. Fethi; "Tarihi Roman Üzerine Düşünceler ve Romancılar", **Küçük Dergi**, S: 15, Temmuz 1980
- Güleç, Azmi, “Türklerde At Sevgisi”, **Türk Düşüncesi**, C.1, S: 3, 1954, s. 183-184.
- Güler, Ali, “Türklerde Saçı Geleneği”, **Bilge**, S: 25, 2000, s. 22-24.
- Gündüz, Osman; **Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema**, c:I-II, İstanbul, 1977, s. 15
- Güngör, Erol, **Tarihte Türkler**, İstanbul,1990.
- Güngör, Erol, “Tarihin Romanı”, **Türk Edebiyatı Dergisi**, S:42, Ağustos 1975.
- Güngör, Erol; "Kilit ve Anahtar", **Türk Edebiyatı**, S: 14, Şubat 1973
- Gürsel Nedim, “Tarihsel Roman”, **Hürriyet Gösteri**, S: 197, Mayıs 1977, s. 74 ; **Hürriyet Gösteri**, Tarihî Roman-Dosya, Sayı 197, Mayıs 1997, s.73.

- Güzelşen, Mehmet Rifat; **Roman Konusu ve Yapısal Çözümleme**, İstanbul, 1978
- Hanhan Ziya, **Baltaoğlu ve Kara Papaz**, İstanbul, 1971, s.165
- Hanhan, Ziya; **Baltaoğlu Bizans'ta**, İstanbul, 1971, s.135
- Hanhan, Ziya; **Kurt Hasan**, İstanbul, 1971, s.480
- Işın, Ekrem, “1872-1923 Döneminde Türk Romanını Gelenek Eleştirisi”, **Oluşum**, Yıl: 8, S: 41/83, 1981.
- Işınsu, Emine; **Ak Topraklar**, İstanbul, 1971, s.321
- İnan, Abdulkadir; "Türk Destanlarına Genel Bir Bakış", **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1968
- İnan, Afet, “Osmanlı Tarihine Umumî Bir Bakış ve Türk İnkılâbı”, **Ülkü**, S: 56, C.X, S: 56, 1937
- Kabaklı, Ahmet; "Destan Mesnevi Roman", **Türk Edebiyatı**, No: 216, Ekim 1991, s. 5-6
- Kafalı, Mustafa: ‘Cengizhan’, <mad.>. **Türkiye Diyanet Ansiklopedisi**, C.VII, s.367-369
- Kafesoğlu, İbrahim, ‘Çaka Bey’ <mad.>, **İslâm Ansiklopedisi**, C. X, s. 379.
- Kafesoğlu, İbrahim, “Türklerde Kültür ve Teşkilât”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1976.
- Kahraman, Hasan Bülent, “Tarihsel Roman ve Karanlıkta Biz”, **Hürriyet Gösteri**, S: 87, Şubat 1988.
- Kahraman, Kemal; "Tank Buğra ve Kemal Tahir'in Tarihe Bakışı " **Türk Edebiyatı**, S: 213, Mart 1993
- Kaplan, Mehmet, “Malazgirt’ten İstanbul’a”, **Bayrak**, S: 3, Eylül 1973.
- Kaplan, Mehmet, “Namık Kemal ve Fatih”, **İst. Üniv. Edeb. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. VI, Aralık 1954.
- Kaplan, Mehmet, **Kültür ve Dil**, İstanbul 1982.
- Kaplan, Mehmet; "Anahtar", **Hisar Dergisi**, S: 110, Şubat 1973
- Kaplan, Mehmet; "Kilit", **Hisar Dergisi**, S: 95, Kasım 1971
- Kaplan, Mehmet; "Konak", **Hisar**, C.14, No: 124, Nisan 1974 s.10-11
- Kaplan, Mehmet; "Tarihi Romanlarda Şahıslar Nasıl Konuşturulmalı", **Türk Edebiyatı**, S: Ağustos 1977

- Kaplan, Mehmet; "Tarihi Romanlarda Şahıslar Nasıl Konuşturulmalı?", **Türk Edebiyatı**, No: 45 Temmuz 1977, s. 7-8
- Kaplan, Mehmet; **Tip Tahlilleri**, İstanbul, 1991
- Kaplan, Mehmet; **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar**, İstanbul, 1992
- Kaplan, Ramazan; **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy**, Ankara, 1988
- Karaca, İsmail, **Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar** (1950-1960 yılları arası), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2004.
- Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, Ankara, 1954
- Kayalı, Kurtuluş; "Türkiye de Tarihse Roman ya da Tarihe Duygusal Bakmak", No: 3 **Argos Dergisi**, 3 Kasım 1988
- Kazalık, Cengiz, "Yeni Yazınlar", **İstanbul Dergisi**, S: 97, Ekim 1971, s. 21.
- Keklik, Prof. Dr. Nihat, **Türklerde Ahlâk ve Dünya Görüşü**, İstanbul 201.
- Kerman, Zeynep, "Edebiyatımızda Malazgirt", S:407, **Türk Dili**, Kasım 1985
- Kerman, Zeynep; "Çatı", S: 34, **Türk Edebiyat Dergisi**, Ekim 1974
- Kıymaz, Ahmet, **1918-1928 Yılları Arasında Yayınlanan Romanlarda Milli Mücadele Dönemi**, Ankara 1991.
- Kocagöz, Samim, "Niçin Kurtuluş Savaşı Romanı", **Türk Dili**, S: 298, Temmuz 1976.
- Kocakaplan, İsa, "Sevinç Çokum ile Dış Türkler Üzerine Sohbet", **Türk Edebiyatı**, S: 189, Temmuz 1989.
- Koçu, Reşat Ekrem, "Osmanlı İmparatorluğu Tarihinde Ayak Divanı", **Hayat Tarih Mecmuası**, S: 12, Aralık 1973, s. 31-37.
- Koçu, Reşat Ekrem, "Türk Tarih ve Edebiyatında At", **Tarih Dünyası**, C. 2, S: 10, Eylül 1950, s. 406-407.
- Koçu, Reşat Ekrem; **Kösem Sultan**, İstanbul, 1972 s.390
- Koloğlu, Orhan, "II. Meşrutiyet'in Büyük Hayali", **Popüler Tarih**, S: 14, Temmuz-Ağustos, 2001.
- Köprülü, M. Fuad, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, İstanbul, 1972
- Köprülü, M. Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1991
- Köprülü, M. Fuad; 'Harzemşahlar', <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C. V/ I, s. 395 -396

- Köprülü, M. Fuat, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, İstanbul 1981.
- Köprülü, Orhan Fuad; 'Akşemseddin', <mad.>, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.II, s.299 -302
- Kukul, M. Halistin, "Tarihî Romancımız A. Yılmaz Boyunağa ile Sohbet", **Türk Edebiyatı**, S: 234, Nisan 1993.
- Kutlu, Mustafa; "Bu Atlı Geçide Gider", **Hisar Dergisi**, S:166 Ekim 1977, s.23-24
- Kutlu, Şemsettin; **Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanı**, İstanbul, 1980
- Lewis, Bernard, "Türkiye'de Tarihçilik ve Millî Uyanış", **Türk Yurdu**, Yıl: 50, S: 285, Haziran 1960.
- Mauriac, François, "Romancı ve Kişiler", **Yeni Sanat Dergisi**, Yıl: 1, S: 6, Mayıs 1974.
- Maurois, Andre, "Roman ve Tarih", **İstanbul Dergisi**, Sayı. 4, Şubat 1954.
- Mehmet Kaplan'a Armağan**, İstanbul, 1984.
- Meriç, Cemil, **Kırk Ambar** "Romanın Romanı", İstanbul, 1980, s. 74-220.
- Moğol İstilâsının Sebepleri, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 8, s. 298-328.
- Mutluay, Rauf; **100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı**, 1908-1972, İst., 1973
- Mutluay, Rauf; **50 Yılın Türk Edebiyatı**, İstanbul, 1976
- Naci Fethi, "Romancılarımız ve Roman Kişileri", **Hürriyet Gösteri**, S: 27, Şubat 1983.
- Naci, Fethi; "Yaşadığını Yazmak, Romanda Ayrıntı ve Değişen Türkiye", **Milliyet Sanat**, 31 Ekim 1977, s. 249
- Naci, Fethi; **Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme**, İstanbul 1981.
- Narlı, Mehmet, **Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, 2002
- Necatigil, Behçet; **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, İst. 1979
- Ohri, İskender; **Aştan da Yüce**, İstanbul, 1973, s.204
- Okay, Orhan; "Dergiler-Yayınlar-Olaylar İzlerimiz", **İstanbul Dergisi**, S: Temmuz 1954, S: 9
- Oktay, Ahmet, "Türk Şiirinde Tarih İlgisi", **Argos**, S: 2, Ekim 1988.
- Onaran, Mustafa Şerif; "Kurtuluş Savaşı'na Nasıl Bakmalı", **Türk Dili**, Kasım 1976, s. 302

- Önertoy, Olcay, “Cumhuriyet Dönemi Romanında Toplumcu Gerçekçilik”, **Oluşum**, S: 105, Ocak 1983.
- Önertoy, Olcay; **Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü**, Ankara 1984
- Örik, Nihat Sırrı; Tarihsel Romanın Hudutları, **Çığır**, Yıl: 1, S: 3, Mart 1933, s.12.
- Özbaran, Salih, “Tarihçilik Üzerine Bazı Görüşler”, **İst. Üniv. Edeb. Fak. Tarih Dergisi**, S: 32, Mart 1979.
- Özdeş, Oğuz; **Şeyh Samil**, İstanbul, 1977, s.140
- Özdeş, Oğuz; **Kıbrıs Kanı**, İstanbul, 1975, s.270
- Özgüller, M. Kayahan; "Üçler Yediler Kırklar", **Yeni Divan Dergisi**, Haziran 1980
- Parla, Jale; **Donkişot'tan Bugüne Roman**, İstanbul, 2000
- Pehlivanlı, Hamit, “Büyük Selçuklularda İstihbaratçılık”, **Bilge Dergisi**, C.7, S:27, 200.
- Roland Bourner-Real Quellet, trc. Hüseyin Gümüş, **Roman Dünyası ve İncelemesi**, Ankara 1989.
- Sakaoğlu, Necdet, “Cenk Kitapları-Aşk Masalları”, **Tarih ve Toplum**, S: 18, Haziran 1985.
- Sepetçioğlu, M. Necati, “İslâm Düşünürlerinin Yorumlanması ve Yorum Usul Ahlâkı Üzerine”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S: 37, Ağustos 1985.
- Sepetçioğlu, Mehmet Necati; **Çatı**, İstanbul, 1975, s.404
- Sepetçioğlu, Mehmet Necati; **Üçler Yediler Kırklar**, İstanbul, 1975, s.330
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati; **Anahtar**, İstanbul, 1972, s.320
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati; **Bu Atlı Geçide Gider**, İstanbul, 1977, s.319
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati; **Darağacı**, İstanbul, 1980, s.434
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati; **Ebem Kuşağı**, İstanbul, 1980, s.370
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati; **Gece Vaktinde Gün Dönümü**, İstanbul, 1980, s.390
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati; **Geçitteki Ülke**, İstanbul, 1980, s.302
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati; **Kapı**, İstanbul, 1976, s.356
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati; **Kilit**, İstanbul, 1971, s.283
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati; **Sabır**, İstanbul, 1980, s.340

- Sümer, Faruk; ‘Turgut Alp’, <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C. XII / 2, s. 119 – 120
- Şahin, Kamil; ‘Şeyh Edebali’, <mad.>, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. X, s.393 –394
- Şahin, Kamil; ‘Şeyh Şamil’, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, s.468-474
- Şehsuvaroğlu, Bedi, “Osmanlı Padişahlarının Son Günleri ve Ölümleri”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S: 6, Mart 1968.
- Şeker, Mehmet, “Çaka Bey ve Tarihteki Yeri”, **Türk Dünyası Dergisi**, S: 7, Temmuz 1987.
- Taneri, Aydın, “**Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilâtı**”, Ankara 1978.
- Tanpınar, Prof. Dr. Ahmet Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, İstanbul 1992.
- Tanrıöven, Erdoğan, “Türk Romanının Kaynakları”, **Doğuş Edebiyat**, S: 27, 3 Haziran 1982.
- Tarihçiler Tartışıyor... “Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine”, **Tarih ve Toplum**, S:198, Haziran 2005.
- Taştan, Zeki, **Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar** (1851, 1950 Yılları arası), İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2000.
- Tekin, Mehmet, “Bir Kurgu Sorunu Olarak Bakış Açısı”, **Hece Dergisi**, Roman Özel Sayısı, 2002, S. 6, s. 165.
- Tekin, Mehmet, **Peyami Safa’nın Roman Sanatı**, Konya 1990.
- Tekin, Mehmet, **Roman Sanatı-Romanın Unsurları 1**, İstanbul 2001.
- Timur <mad.>, **Meydan Larousse**, C. 12, s. 168x169.
- Timur, Taner; **Osmanlı-Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik**, İstanbul, 1991
- Törenek, Mehmet; **Türk Romanında İşgal İstanbul’u**, İstanbul, 2002
- Tuncer, Hüseyin; "Edebiyatçı ve Tarihçi Açısından Küçük Ağa", **Türk Yurdu**, Mart 1987, S: 348
- Tural, Prof. Dr. Sadık Kemal, **Zamanının Elinden Tutmak**, Ankara 1993.

- Turan, Şerafettin, “Bayezid”, <mad.>, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, S. 235-238.
- Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı, 159, Ankara, Temmuz-Aralık, 1964.
- Türkoğlu, Gökalp, “Yahya Kemal Beyatlı ve Türk Tarihî”, **Töre Dergisi**, Aralık 1984, S:163, s. 33.
- Uçman, Abdullah, “Romancı Tarih Önünde”, **Yeni Sanat Dergisi**, Yıl:1, S: 7, 1974.
- Uğurcan, Sema, “Küçük Ağa’da Zamanın Kullanılmasına Dair Bir Deneme”, **Türk Dili**, S: 526, Ekim 1995.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara, C. 3, 1973, s. 10.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilâtı**, Ankara 1984, s. 170.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. I, Ankara 1947.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.XI, Kısım II, Ankara 1954
- Ülkütaşır, M, Şakir; "Bizde Tarihi Romancılık", **Hisar**, S: 61, Ocak 1969
- Ülkütaşır, Şakir; "Bizde Tarihi Romancılık", **Hisar**, nr, 13, Ocak 1969, s. 10-11
- Yakar, Aytekin, **Türk Romanında Milli Mücadele**, Ankara, 1973
- Yalçın, Alemdar, **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı**, Ankara, 1992
- Yardım, Mehmet Nuri; **Romancılar Konuşuyor**, İstanbul, 2000
- Yaşar, Ahmet Ocak, ‘Hıdırellez’, < mad.>”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. XVII, s. 313-314.
- Yavuz, Hilmi; **Roman Kavramı ve Türk Romanı**, Ankara, 1977
- Yeşim, Ragıp Şevki; **Ovaya İnen Şahin**, İstanbul, 1971, s.220
- Yetiş, Kâzım, “Devlet Ana Romanında Alp-Gazi Tipi”, **Sosyoloji Yıllığı** (Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına), İstanbul 2003, s. 147-173
- Yetiş, Kâzım, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ile İlgili Üç Romanda Bir Tip”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XXX, 2000-2003. s.591- 609
- Yetiş, Kâzım, “Üç Tarihî Romanda İki Motif”, **Bilge**, Temmuz 1994
- Yetiş, Kâzım, Beş Şehir’de Tarihî Muhteva, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S: 18, Haziran 1988.
- Yetkin, Sut Kemal, “Tarih ve Roman”, **Meydan Dergisi**, S: 564, Aralık 1978, s.33-35.

- Yılmaz, Ayfer; "Sevinç Çokum İle Tahkiye'nin Üç Unsuru Mülâkat", **Türk Edebiyatı**, Temmuz 1977, s.25-26
- Yılmaz, Duralı; "Roman Sanatı ve Biz", **Hisar Dergisi**, Ekim 1977, s.166
- Yılmaz, Duralı; **Roman Kavramı ve Türk Romanın Doğuşu**, Ankara 1990
- Yinanç, M. Halil, "Ertuğrul Gazi", **İslâm Ansiklopedisi**, C. IV, s.328-337.
- Yinanç, Mükrimin Halil, "Bayezid" <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, s.169-179.
- Yinanç, Mükrimin Halil, "Büyük Hükümdar Alparslan Malazgirt Savaşına Nasıl Girdi?", **Tarih ve Edebiyat Mecmuası**, S: 1, Ocak 1979, s. 40.
- Yinanç, Mükrimin Halil; 'Celâleddin Harzemşah', <mad.>, **Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi**, C.II, s.49 - 53

ÖZGEÇMİŞ

30. 12.1968 yılında Adıyaman’da doğdu. Gerger Lisesini bitirdi. 1992 yılında Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 1993 yılında Şanlıurfa Harran Üniversitesi’nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1995 yılında Yüksek Lisansı’nı tamamladı. 1996’da İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı’nda doktora programına başladı. Halen Araştırma görevlisi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.